

TARAS SHEVCHENKO

International Congress on Social Sciences - 2

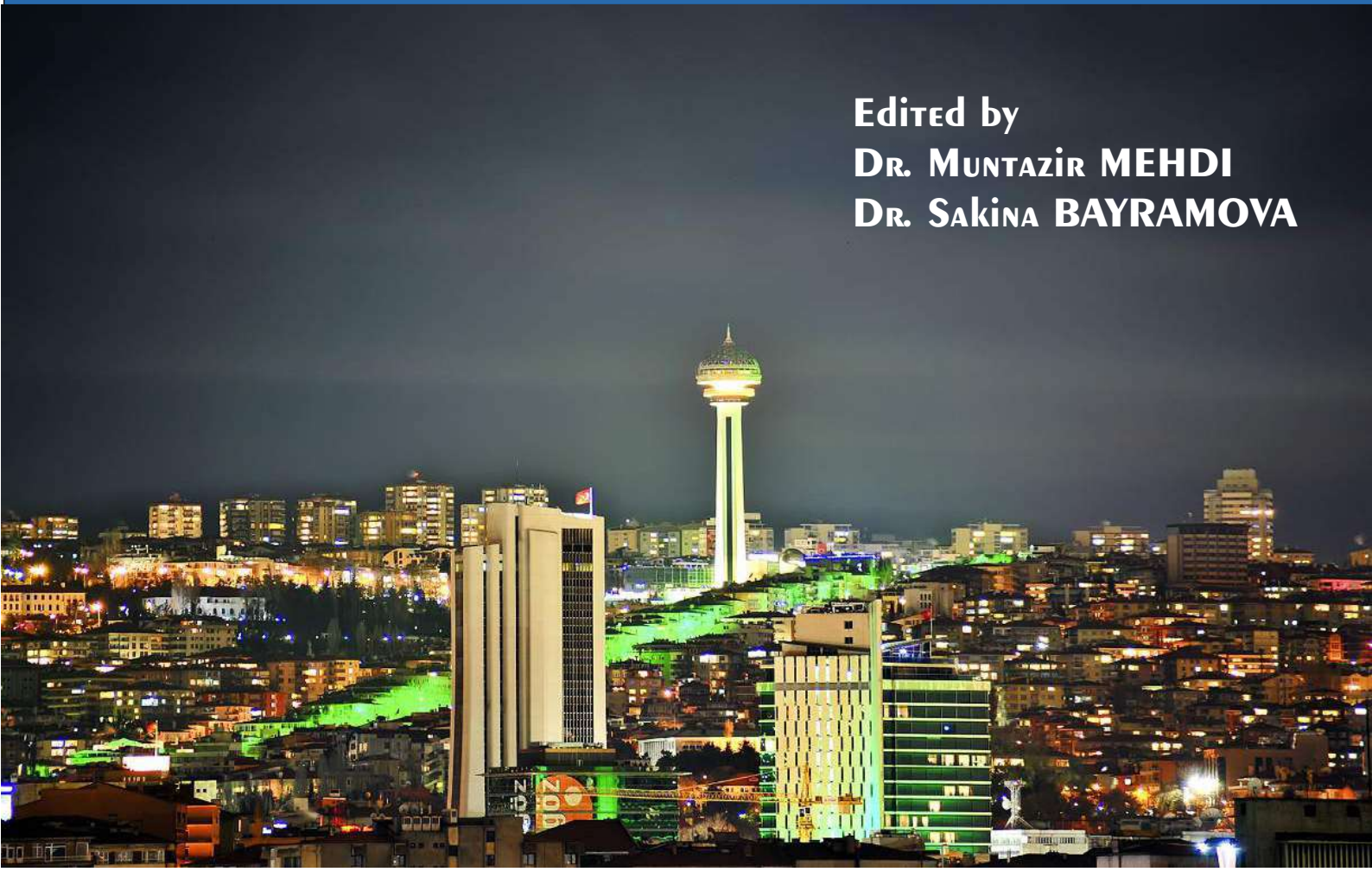
February 1-3, 2019
ANKARA

PROCEEDINGS BOOK

ISBN 978-605-80857-8-7

Edited by
DR. MUNTAZIR MEHDI
DR. SAKINA BAYRAMOVA

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

TARAS SHEVCHENKO II. INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

DATE AND PLACE

February 1-3, 2019 – Ankara

ORGANIZATION

İKSAD- Institute of Economic Development and Social Researches

HEAD OF CONGRESS

Prof. Dr. Natalya LATIGINA

COORDINATOR

Zhanuzak ALIMGEREY

LANGUAGES

Turkish, English, Ukrainian, Russian

INTERNATIONAL PARTICIPANTS/SPEAKERS

Asst. Prof. Muntazir MEHDI

Lareeb Gull

Eraj Jamal

Erum Ehsan – Pakistan, p. 29

Doç. Dr. Minara Mammadova

– Azerbaijan, p. 136

İlksoy ASLIM - Cyprus, p. 391

Asst. Prof. Dr. Olga SOPOTSKO - Ukraine, p. 444

Mohammad Sofian ASMIRZA SILALAH, Sahat MARULI –

Indonesia, p. 455

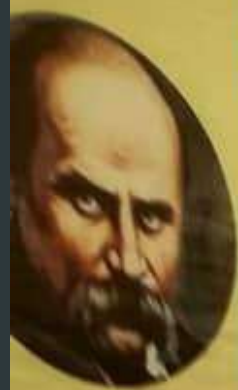
PHOTO GALLERY

ILYA SHVACHKIN
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

February 1-3, 2019
ANKARA

www.iksadkiev.org

SHARP

television

ARAS SEVÇENKO
ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

1-3 Şubat 2019
ANKARA

2019-2020 yılının başlangıcı
1 Ocak 2019

Kongre web sitesi
www.iksadkiev.org
e-mail
iksad27@gmail.com

ÖNEMLİ TARİHLER
2019-2020 yılının başlangıcı: 1 Ocak 2019
Kongre programının yayınlanması: 1-3 Ocak 2019
Kongre programının yayınlanması: 10 Ocak 2019
Kongre materyallerinin dağıtılması: 1 Şubat 2019
Çağrı kartı dağıtımı: 10 Şubat 2019
Talep kartı dağıtımı: 12 Şubat 2019

*All photos taken at the event has been published in **IKSAD CONGRESS SOCIETY Facebook Group**// to get the pictures, please, visit the group and become a member...*

Dr. A.S. KISTAUBAYEVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Abdikalık KUNIMJAN
Kazakh State Women's Teacher Training
University

Dr. Abdigappar MAVLYANOV
Kyrgyzstan National University

Dr. Adil AKINCI
Kırklareli University

Dr. Akira HIBIKI
Tohoku University

Dr. Alma T. AKAJANOVA
Abai Kazakh National University

Dr. Alla A. TIMOFEVA
Vladivostok State Economy University

Dr. Alia R. MASALIMOVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Amanbay MOLDIBAEV
Taraz State Pedagogy University

Dr. Akmaral S. SYRGAKBAYEVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Anatoliy LOGINOV
Ukraine Shevchenko Lugan National University

Dr. A.S. KIDIRSAEV
Makhambet U. Batı Kazakhstan State University

Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA
Orleu National Development Institute

Dr. Bahit KULBAEVA
S.Baybeshev Aktobe University

Dr. Bakit OSPANOVA
H.Ahmet Yasawi International Kazakh-Turk
University

Dr. Bayram BOLAT
Ömer Halisdemir University

Dr. Bazarhan IMANGALIEVA
K.Zhubanov Aktobe State Region University

Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Bigamila TORSIKBAEVA
Astana Medical University

Dr. B.K.ZAYADAN
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Botagul TURGUNBAEVA
Kazakh State Women's Teacher Training
University

Dr. Caner KARAVIT
Mimar Sinan University

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA
Rasulbekov Kyrgyz Economy University

Dr. D.K.TÖLEGENOVA
Makhambet U. West Kazakhstan State University

Dr. Dinarakhan TURSUNALIVA
Rasulbekov Kyrgyz Economy University

Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAEV
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Elvan YALCINKAYA
Ömer Halisdemir University

Dr. Elena Belik VENIAMINOVNA
Vladivostok State Economy University

Dr. George RUDIC
Montreal Pedagogie Moderne Institute

Dr. Guzel SADYKOVA
Kastamonu University

Dr. Gulmira ABDIRASULOVA
Kazakh State Women's Teacher Training
University

Dr. Gulsat SUGAYEVA
Dosmukhamedov Atyrau State University

Dr. G.I. ERNAZAROVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Halil AKMESE
Necmettin Erbakan University

Dr. Hasan TUTAR
Sakarya University

Dr. Hiroshi NAKAHARA
Sapparo City University

Dr. Isaevna URKIMBAEVA
Abilai Khan International Relations University

Dr. Jun NAGAYASU
Tohoku University

Dr. Kalemkas KALIBAEVA
Kazakh State Women's Teacher Training
University

Dr. Karligash BAYTANASOVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Kasım KARAMAN
Erciyes University

Dr. K.A.TLEUBERGENOVA
Kazakh State Women's Teacher Training
University

Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA
Kazakh State Women's Teacher Training
University

Dr. Kenes JUSUPOV
M. Tinisbaev Kazakh Communication Academy

Dr. Latkin A. PAVLOVIC
Vladivostok State Economy University

Dr. Keles Nurmasuli JAYLIBAY
Kazakh State Women's Teacher Training
University

Dr. Kulas MAMIROVA
Kazakh State Women's Teacher Training
University

Dr. Machabbat OSPANBAEVA
Taraz State Pedagogy University

Dr. Malik YILMAZ
Ataturk University

Dr. Masaya SAITO
Sapparo City University

Dr. Mavlyanov ABDIGAPPAR
Kyrgyz Elaralık University

Dr. Maira ESIMBOLOVA
Kazakhstan Narkhoz University

Dr. Maira MURZAHMEDOVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Merina B. VLADIMIROVNA
Vladivostok State Economy University

Dr. Mustafa GULEC
Ankara University

Dr. Mustafa UNAL
Erciyes University

Dr. Mustafa TALAS
Omer Halisdemir University

Dr. Nadezhda Khan
E.A. Buketov Karaganda State University

Dr. Necati DEMIR
Gazi University

Dr. Nobuaki TAKEDA
Sapparo City University

Dr. N.N. KERMANOVA
Kazakh State Women's Teacher Training
University

Dr. Osman Kubilay GUL
Cumhuriyet University

Dr. P.S. PANKOV
Kazakh State Women's Teacher Training
University

Dr. Rustem KOZBAGAROV
M. Tinisbayev Kazakh Communication Academy

Dr. Sarash KONYRBAEVA
Kazakh State Women's Teacher Training
University

Dr. Salima N. KAIRZHANOVA
Dosmukhamedov Atyrau State University

Dr. Sevcan YILDIZ
Akdeniz University

Dr. Sara MAZHITAYEVA
E.A. Buketov Karaganda State University

Dr. Takashi HASUNI
Sapparo City University

Dr. Tsendiin BATTULGA
Mongolia State University

Dr. T.O. ABISEVA
Kazakh State Women's Teacher Training
University

Dr. Ulbosın KIYAKBAEVA
Abai Kazakh National Pedagogy University

Dr. Umrhan TURKYILMAZ
Gazi University

Dr. Wakako SADAHIRO
Sapparo City University

Dr. Vera ABRAMENKOVA
Russia Family Studies Institute

Dr. Vlademir VISLIVIY
Ukraine National Technical University
Dr. Yang ZITONG
Wuhan University

Dr. Yoshio KANAZAKI
Tohoku University

Dr. Zeynullina AYMAN
S. Toraygirov Pavlodar State University

Dr. Zharkyn BALTABAEVA
Abai Kazakh National Pedagogy University

Dr. Zhaparkwlova N. IKSANOVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Zongxian FENG
Xi'an Jiatong University

SCIENCE AND ADVISORY BOARD

A faded, sepia-toned portrait of Taras Shevchenko, a Ukrainian poet and writer, serves as the background for the text. He is depicted from the chest up, wearing a dark coat and a white shirt with a high collar.

2. TARAS SHEVCHENKO INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

CONGRESS PROGRAM

10:00-13:00 Sessions

13:00-14:00- Dinner

14:00-19:00 Sessions

Seminar on Life and Literature of Taras Shevchenko

By Prof. Dr. Natalya Latigina

FEBRUARY 2, 2019
ANKARA - TURKEY

İKSAD-2019

February 2, 2019

SESSION: 1, HALL: 1

HEAD OF THE SESSION: Assoc. Prof. Dr. Hiroki WAKAMATSU

10:00-11:30

Damla AĞÜZÜM	KENDİ ÖLÜMÜNÜ DOĞURAN DIRİMSELLİK: EDOUARD LEVE'İN İNTİHAR ROMANINDA VAROLUŞ PROBLEMİ EKSENİNDE BİREYİ
Damla AĞÜZÜM	SANAT ESERİ OLARAK ÖLÜM: EDOUARD LEVE'İN İNTİHAR ROMANI VE KENDİ İNTİHARI İLE SANAT ESERİNİN ÖLÜMSÜZLÜĞÜNE KATKISI
Assist. Prof. Erdem SARIKAYA	XIV. ASIR AŞK MESNEVİLERİNDEN VARKA VE GÜLŞAH'TA DİYALOG TEKNİĞİNİN KULLANIMI
Asst. Prof. Muntazir MEHDİ Lareeb GULL Eraj JAMAL Erum EHSAN	CRITICAL ANALYSIS OF NOVEL ME BEFORE YOU WITH REFERENCE TO EUTHANASIA
Assist. Prof. Bahattin ŞEKER	NOTRE-DAME DE PARİS ROMANINDA ENGELLİ VE ÖTEKİ ALGISI: QUASIMODO ÖRNEĞİ
Assist. Prof. Gülten BULDUKER	INVESTIGATION OF NAZIM HIKMET RAN'S WORK HUMAN LANDSCAPES FROM MY COUNTRY (MEMLEKETİMDEN İNSAN MANZARALARI) BASED ON THE MARXIST CRITICAL THEORY
Assist. Prof. Erdem Can ÖZTÜRK	20. ASIRDA YAZILMIŞ TASAVVUFİ BİR MESNEVİ: MUSTAFÂ FEVZÎ VE MİZÂNÜ'L-İRFÂN'I
Assist. Prof. Erdem Can ÖZTÜRK	TEKİRDAĞ'LI ÂLİM VE ŞÂİRLERİN İSLAMÎ TÜRK EDEBİYATINA KATKILARI

February 2, 2019

SESSION: 2, HALL: 1

HEAD OF THE SESSION: Assist. Prof. Erdem SARIKAYA

11:30-13:00

Gülseri OKUDAN	TÜRK HAKANLIĞINDA ASKERİ TEŞKİLATLANMA
Gülseri OKUDAN	SULTAN UNVANIN TAŞIYAN İLK HAKAN GAZNELİ MAHMUD'UN İDARECİ KİMLİĞİ
Assoc. Prof. Dr. Hiroki WAKAMATSU	CONSIDERING SYRIAN REFUGEE PROBLEMS IN TURKEY: ANTHROPOLOGICAL APPROACH ON CASE IN MERSIN
Dr. Güray ALPAR	FIRST WARS IN PREHISTORIC PERIOD FROM THE ANTHROPOLOGICAL PERSPECTİVE
Dr. Lect. Mehmet Akif DUMAN	A GENERAL LOOK AT THE FIRST PERIOD STORIES FROM SAIT FAİK IN THE CONTEXT OF ARISTOTLE'S AND COENEN'S ANALOGY THEORY
Sıdika BULUŞ Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY	AN EVALUATION OF VOLUNTEERING ACTIVITIES ON IDENTITY AND BELONGING PROBLEMS OF YOUNG PEOPLE
Sıdika BULUŞ Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY	RADICAL SOCIAL WORK APPROACH

February 2, 2019

SESSION: 3, HALL: 1

HEAD OF THE SESSION: Assist. Prof. Besime Ahu KAYNAK

14:00-15:30

Assoc. Prof. Dr. Minara MAMMADOVA	ACTION PLAN FOR DISABLED CHILDREN DURING THE

	EARLY STAGES OF LIFE
Uz. Dr. Mehmet ÖZDEMİR	ASTIMLI ÇOCUKLARDA TAMAMLAYICI VE ALTERNATİF TEDAVİ KULLANIMI
Uz. Dr. Mehmet ÖZDEMİR	ASTIMLI ÇOCUKLARDA TEDAVİYE UYUM VE İLAÇLARIN KESİLME NEDENLERİ
Assist. Prof. Besime Ahu KAYNAK	SİĞARANIN AĞIZ VE DİŞ SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ
Demet CANSARAN	ZERO WASTE PROJECT IN THE CASE OF AMASYA PROVINCE
Demet CANSARAN	GREEN SCHOOL PROJECTS AS AN EXAMPLE OF ENVIRONMENTAL EDUCATION

February 2, 2019
SESSION: 4, HALL: 1
HEAD OF THE SESSION: Prof. Dr. Tevfik ERDEM
15:30-17:00

Assoc. Prof. Dr. Tağıyeva Samirə Cəmil-Cahid qızı	AZƏRBAYCANDA ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİNDƏ II SİNİFDƏ HƏNDƏSƏ MƏZMUN XƏTTİNİN ÖYRƏDİLMƏSİNDƏ ŞAĞİRDŁƏRDƏ ALQORİTMİK MƏDƏNİYYƏTİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ
Assoc. Prof. Dr. Tağıyeva Samirə Cəmil-Cahid qızı	ÜSTLÜ BƏRABƏRSİZLİKLƏRİN HƏLLİ ALQORİTMLƏRİNİN ŞAĞİRDŁƏRƏ ÖYRƏDİLMƏSİ
Assoc. Prof. Dr. Cəbrayılzadə Sevinc Cəmil - Cahid qızı	“MƏTNLİ ŞƏKİLLƏR” MÖVZUSUNUN II SİNİF ŞAĞİRDŁƏRİNƏ ÖYRƏDİLMƏSİ METODİKASI HAQQINDA BAKI
Assoc. Prof. Dr. Cəbrayılzadə Sevinc Cəmil - Cahid qızı	III SİNİFDƏ“PAİNT PROQRAMI” MÖVZUSUNUN ŞAĞİRDŁƏRƏ ÖYRƏDİLMƏSİ
Mehmet UYMAZ İsmail GÜVEN	AN INVESTIGATION OF SOCIAL STUDIES TEACHERS CANDIDATE’S LEVELS OF GENERAL KNOWLEDGE
Hakan ACAR Prof. Dr. Tevfik ERDEM	EXAMINATION OF JOB SATISFACTION LEVELS OF TEACHERS WHO ARE WORKING IN GUIDANCE AND RESEARCH CENTERS ACCORDING TO VARIOUS VARIABLES
PhD Hakan EREN	ANALYSIS OF INNOVATION BARRIERS PERCEIVED BY MANUFACTURING FIRMS TO PROVIDE INFORMATION ON INNOVATION POLICY PRIORITIES

February 2, 2019
SESSION: 5, HALL: 1
HEAD OF THE SESSION: Öğr. Gör. Nazmiye AYDIN
17:00-18:30

Ayşe Sanem İNAN	KONYA KARATAY MEDRESESİ ÇİNİ ESERLER MÜZESİ'NDEN BİR GRUP SERAMİK VAZO
Öğr. Gör. Nazmiye AYDIN Öğr. Gör. Nermin SARAL	TASARIMDA YORGANLAMA
Öğr. Gör. Nazmiye AYDIN	YORGANCILIK SANATI VE BİR YORGANCININ YAŞAMI
Res. Assist. Dr. Nazlı MEMİŞ BAYTİMUR	THE ANALYSIS OF KAFKA’S STORY “VULTURE” IN THE FRAMEWORK OF SEYMOUR CHATMAN’S NARRATIVE DIAGRAM
Dr. Sakina Bayramova Adil gızı	KRİM-TATAR ƏDƏBİYYATININ ÇENGİZ DAGCI ZİRVƏSİ
Nermin SARAL Nazmiye AYDIN	TRABZON FANILA FROM THE PAST TO THE PRESENT

Ufuk DESTEGÜL Assist. Prof. Ümit Kubilay CAN	ARRANGING IN THE POPULER MUSIC INDUSTRY
Nermin SARAL	“KALANDAR” TRADITION OF A CHRISTMAS IN TRABZON

February 2, 2019
SESSION: 1, HALL: 2

HEAD OF THE SESSION: Assoc. Prof. Dr. Şaban ÇETİN
10:00-11:30

Nehir Can KAZAN Cengiz ÇAĞLA	<i>LIBERAL DISCUSSION IN TURKEY</i>
Sadık Rıdvan KARLUK	KÜRESELLEŞEN DÜNYADA TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİNİN ALTERNATİFİ AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ DEĞİLDİR
Assist. Prof. Nazlı TÖRE	MİLLETLERARASI TAHKİMDE KAMU DÜZENİ MÜDAHALESİ
Dövlətzadə Məhrux Əfsərağa qızı	ƏDƏBİYYATIMIZIN “TÜRK QANLI, MÜSƏLMAN ETİQADLI, AVROPA QIYAFƏLİ FƏDAİ”SİNİN TÜRKÇÜLÜK İDEALİ VƏ SARSILMAZ İSLAM ƏQİDƏSİ
Assoc. Prof. Dr. Şaban ÇETİN, Assoc. Prof. Dr. Filiz ÇETİN	A STUDY ON DEMOCRATIC ATTITUDES AND BEHAVIORS OF ACADEMIC STAFF
Lect. Altun ALTUN	THE RUSSIA-CHECHNYA CONFLICT FROM THE PERSPECTIVE OF CONFLICT MANAGEMENT
Dr. Muhittin Tolga ÖZSAĞLAM	KİMLİK VE REALİST DÜŞÜNCE ARASINDAKİ AVRASYACILIK
İlksoy ASLIM	ABD’NİN KIBRIS’I TAKSİM PLANI
Lect. Gökçe AYTEKİN Prof. Dr. Cengiz ÇAĞLA	FASCISM AND CONSPIRACISM: POINTS OF INTERSECTION

February 2, 2019
SESSION: 2, HALL: 2

HEAD OF THE SESSION: Dr. Hüseyin ÇETİNKAYA
11:30-13:00

Dr. Hüseyin ÇETİNKAYA Asst. Prof. Yasemin ERSOY	EVALUATION OF THE EATING REASONS AND PREFERENCES OF THE CONSUMERS IN THE SHOPPING CENTRES
Dr. Hüseyin ÇETİNKAYA Prof. Dr. Nurcan YABANCI AYHAN	ASSESMENT OF THE CARDIOVASCULAR RİSK FACTORS AND THE DIETARY HABITS OF THE ADOLESCENTS LIVING IN THE BOTH RURAL AND URBAN AREAS
Assoc. Prof. Dr. Fatma Zehra TAN Adil AKKUŞ	A RESEARCH ON THE HISTORY OF HUMAN RESOURCES MANAGEMENT AND CAREER MANAGEMENT
Assoc. Prof. Dr. Fatma Zehra TAN Muhammet GİRĞİN Adil AKKUŞ	ORGANIZATION PERCEPTION OF THE SGK EMPLOYEES IN THE CONTEXT OF THE CONTİNGENCY APPROACH
Zeynep AYVA Ferize ÖZTÜRK	EVALUATION OF AUTHORITY TO USE THE CONTEXT OF PHILOSOPHY OF SOCIAL MEDIA: KOÇ HOLDİNG 10 NOVEMBER ADVERTISEMENT ANALYSIS
Assoc. Prof. Dr. Zehra EREN	COMPARISON OF MDRD AND CKD-EPI FORMULAS IN ESTIMATION OF GLOMERULAR FILTRATION RATE IN ELDERLY NURSİNG HOME RESİDANTS

February 2, 2019
SESSION: 3, HALL: 2
HEAD OF THE SESSION: Asst. Prof. Dr. Bülent DÖŞ
14:00-15:30

Asst. Prof. Dr. Bülent DÖŞ Asst. Prof. Dr. Olga SOPOTSKO	COMPARISON OF SOCIAL MEDIA ADDICTIONS OF TURKISH AND UKRAINE UNIVERSITY STUDENTS
Asst. Prof. Dr. Bülent DÖŞ Asst. Prof. Dr. Olga SOPOTSKO	UNIVERSITY STUDENTS VIEWS ON UNIVERSITY EDUCATION
Assoc. Prof. Dr. Melek ALPAR Dr. Güray ALPAR	YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE BAŞARININ ARTIRILMASINDA TEMEL DEĞERLERİN KULLANILMASI
Mohammad Sofian Asmirza Silalahi Sahat Maruli	REVISITING TEACHER WORKING GROUP IN INDONESIA
Dr. Yalçın DİLEKLİ Res. Assist. Yaser Emir ELHATİP	EVALUATION OF PRIMARY SCHOOL GUIDANCE CURRICULUM BASED ON SCHOOL COUNSELOR'S OPINIONS
Assist. Prof. Gamze YETKİN CILIZOĞLU Assist. Prof. Aysel ÇETİNKAYA	A CHANGE OF THE ADVERTISEMENT LANGUAGE FROM X GENERATION TO DIGITAL NATIVES: A STUDY ON ADVERTISEMENT TEXTS OF MOBILE PHONES
Nida Ülkü ÇETİN Prof. Dr. Gıyasettin AYTAŞ	ANALYSIS OF THE LIMITATIONS OF THE TURKISH LANGUAGE TEACHING UNDERGRADUATE PROGRAM IN THE CONTEXT OF SUBJECT SPECIFIC TEACHER COMPETENCIES (THE CASE OF GAZI UNIVERSITY)

February 2, 2019
SESSION: 4, HALL: 2
HEAD OF THE SESSION: Asst. Prof. Adem AKTAŞ
15:30-17:00

Öğr. Gör. Emre ÖZGÜL	CYBER SECURITY EDUCATION IN TURKEY AND CYBER SECURITY EDUCATION FOR KIDS
Öğr. Gör. Emre ÖZGÜL	THE USE OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN THE FIELD OF EDUCATION
Öğr. Gör. Fahri YILMAZ Öğr. Gör. Emre ÖZGÜL	EXAMINATION OF THESES IN THE FIELD OF MASSIVE OPEN ONLINE COURSES IN TURKEY
Asst. Prof. Adem AKTAŞ	DETERMINATION OF THE ECONOMY LITERACY LEVEL: A RESEARCH ON MALAZGIRT VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS
Assist. Prof. Sabri Can SANNAV Merve İSTİL	RECENT PERIOD JEWISH EDUCATION INSTITUTIONS IN EDİRNE
Prof. Dr. Gülay EKİCİ Res. Assist. Volkan DURAN	A QUALITATIVE ANALYSIS OF TEACHER CANDIDATES' VIEWS ON THE CONCEPT OF 'DISCIPLINE IN THE CLASSROOM' IN THEIR DRAWINGS
Prof. Dr. Gülay EKİCİ Res. Assist. Volkan DURAN	DETERMINATION OF METAPHORICAL PERCEPTIONS OF PRESERVICE TEACHERS ABOUT THE CONCEPT OF 'NUCLEAR POWER PLANT'

February 2, 2019
SESSION: 5, HALL: 2
HEAD OF THE SESSION: Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU
17:00-18:30

Assist. Prof. Nurdoğan TÜRK	EBÜ İSHÂK SA'LEBÎ (Ö. 427/1035) VE ESERİ "KATLÂ EL-KUR'ÂN (KUR'ÂN'DAN ETKİLENEREK ÖLENLER)"
Assist. Prof. Nurdoğan TÜRK	MÂİDE SÛRESİ'NİN 3. ÂYETİNDEKİ İSLÂM DİNİNE AİT VURGULAR

Res. Assist. Merve AR	İSLAMOFOBİ ÜZERİNDEN İSLAM'I YENİDEN OKUMA
Assist. Prof. Hüseyin ÇELİK	HZ. EBÛ BEKİR HAKKINDA NAZİL OLAN ÂYETLER
Assist. Prof. Hüseyin ÇELİK	MÜNAFIKLARIN ÖZELLİKLERİ
Assist. Prof. Neval KARANFİL	THE ROLE OF RELIGION IN SABRI F. ÜLGENER'S ECONOMIC MINDSET THEORY
Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU Dr. Mehmet AKIN	YENİ MEDYADA ETİK VE ETKİLİ İLETİŞİMİN İMKANI
Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU Dr. Mehmet AKIN	KUR'AN BAĞLAMINDA ETKİLİ İLETİŞİMİN BOYUTLARI
Assist. Prof. Ahmet TEKİN	MOLLA HALİL ES-Sİ'İRDÎ VE el-MANZÛMETU'Z-ZUMURRUDİYYEADLI ESERİ

February 2, 2019
SESSION: 1, HALL: 3
HEAD OF THE SESSION: Dr. Önder BALTACI
10:00-11:30

Assoc. Prof. Dr. Tarkan ERGÜN	<i>THE PREVALANCE OF QUADRICEPS FAT PAD IMPINGEMENT SYNDROME IN PATIENTS WITH ADULT ANTERIOR KNEE PAIN AND THE EFFECTIVENESS OF PHYSICAL THERAPY IN THE TREATMENT OF QFPIS</i>
Assoc. Prof. Dr. Tarkan ERGÜN	<i>THE RELATIONSHIP BETWEEN BONE CONTUSION PATTERN AND MUSCLE INJURY IN ADULT PATIENTS WITH ACUTE TRAUMATIC KNEE: MRI STUDY</i>
Hülya ÖZDEMİR	CONGENITAL RICKETS DUE TO MATERNAL VITAMIN D DEFICIENCY
Dr. Asena SOYLUK Dr. Zeynep Yeşim İLERİSOY	<i>WOMEN'S ROLES IN CIVILIZATION; WOMEN ARCHITECTS AND CASE OF ZAHA HADID</i>
Assoc. Prof. Dr. Bahadır GÜLSÜN Hümeysra ŞAŞMAZ	TRANSIT ROUTE NETWORK OPTIMIZATION IN NABLUS CITY, PALESTINE
Lect. Erkan AKDEMİR Prof. Dr. Hüseyin KALKAN	INVESTIGATION OF MIDDLE SCHOOL STUDENTS' MENTAL MODELS ABOUT GRAVITY
Lect. Erkan AKDEMİR Prof. Dr. Hüseyin KALKAN	THOUGHTS OF THE MIDDLE SCHOOL STUDENTS ABOUT GRAVITY
Dr. Önder BALTACI Dr. Bilal ÖZÇAKIR Dr. Gül ÖZÜDOĞRU	BIBLIOGRAPHICAL ASSESSMENT OF THE THESES IN TURKEY ABOUT HISTORY OF EDUCATION AND PHILOSOPHY OF EDUCATION
Dr. Gül ÖZÜDOĞRU Dr. Önder BALTACI Dr. Bilal ÖZÇAKIR	BIBLIOGRAPHICAL ASSESSMENT OF THE THESES IN TURKEY ABOUT LIFELONG LEARNING

February 2, 2019
SESSION: 2, HALL: 3
HEAD OF THE SESSION: Assist. Prof. Hasan LÖK
11:30-13:00

Lect. Naime YAPRAK Assist. Prof. Müzeyyen ÖZHAVZALI	AN EVALUATION OF THE KIRIKKALE PROVINCE IN ADVENTURE TOURISM AND SWOT ANALYSIS
Assist. Prof. Müzeyyen ÖZHAVZALI Lect. Naime YAPRAK	A RESEARCH OF YOUNG CONSUMERS ON BRAND CHOICE IN CLOTHES SHOPPING WITH TEKNOLOJICAL

	CHANGE
Assist. Prof. Hasan LÖK	BUSINESS BANKING FUNCTION OF SUMERBANK A.Ş. THE DEVELOPMENT OF TEXTILE SECTOR IN TURKEY AND HISTORICAL ROLE IN EXTERNAL OPENING
Assist. Prof. Hasan LÖK	HISTORICAL ROLE OF TOURISM BANK INC. AS A DEVELOPMENT BANKING IN THE IMPROVEMENT OF THE TOURISM SECTOR IN OUR COUNTRY AND FOREIGN EXCHANGE SERVICES
Asst. Prof. Aysegül GÜNGÖR	INVESTIGATING THE CHANGES IN ELEMENTS OF FINANCIAL STATEMENTS WITH THE CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR FINANCIAL REPORTING
Ertan KARADUMAN Assoc. Prof. Dr. Mustafa Cahit UNGAN	ADVANCED MANUFACTURING TECHNOLOGIES: IMPLEMENTATION SUCCESS AND PERFORMANCE

February 2, 2019
SESSION: 3, HALL: 3
HEAD OF THE SESSION: Assist. Prof. Ali ALGÜL
14:00-15:30

Assoc. Prof. Dr. Ümran TÜRKYILMAZ Umre GÜL	THE STRUGGLE FOR EXISTENCE IN THE VICTORS OF JEAN-PAUL SARTRE
Assist. Prof. Ali ALGÜL	ENDING FEARS IN AHMET HAMDI TANPINAR'S NOVEL OF PEACE
Assist. Prof. Ali ALGÜL	AN INVESTIGATION ON 'ATLARLA FILLER YA DA DIRLIK DUZENLIK'
N. Fulya ŞENKAL	WILHELM VON HUMBOLDTS LIBERALISM
PARISHAN HASANOVA	CORRECT EDUCATION OF CHILD AS A SIGNIFICANT TERM OF SOCIALIZATION
Dr. Efe SIVIŞ	<i>DEĞERLER VE İSTİKRAR: SOĞUK SAVAŞ SÜRECİNDE ABD DIŞ POLİTİKASINDA İKİLEM</i>
Asst. Prof. Dr. Gökhan IZGAR	VALUE EDUCATION IN THE RELIGIOUS CULTURE AND MORAL KNOWLEDGE COURSE BOOKS AT SECONDARY SCHOOL LEVEL

February 2, 2019
SESSION: 4, HALL: 3
HEAD OF THE SESSION: Assist. Prof. Sevde MAVİ VAR
15:30-17:00

ABDULLAEVA SHAHLA GAHRAMANOVA NABAT	GENERAL CHARACTERISTICS OF DESAESES TREES USED IN THE PARKS OF BAKU CITY
Assist. Prof. Sevde MAVİ VAR	THE PURPOSE AND BENEFITS OF AQUATIC EXERCISES
Assist. Prof. Cafer GARİPER Assist. Prof. Yasemin BAYRAKTAR	SIMPLE, ALIGNAL AND SMALL PEOPLE IN THE GARİP POETRY
Assist. Prof. Cafer GARİPER Assist. Prof. Yasemin BAYRAKTAR	NARRATION IN POEM AND GARİP POETRY
Assist. Prof. Abdullah BARIŞ Hayrul ŞEN	TÜRKİYE'DE BÜTÇE KURUMLARI
Kadir ALĞAN Faik Ahmet SESLİ	INVESTIGATION OF THE DECISIONS OF THE EUROPEAN HUMAN RIGHTS COURT FOR THE REAL ESTATE PROPERTY PROBLEMS IN THE COASTAL AREAS

Zihni Caner ÇAĞLAR Prof. Dr. Faik Ahmet SESLİ Assist. Prof. Mahir Serhan TEMİZ	DESIGN AND IMPLEMENTATION OF THE REAL ESTATE INFORMATION SYSTEM FOR SAMSUN SOCIAL SECURITY INSTITUTION

February 2, 2019
SESSION: 5, HALL: 3
HEAD OF THE SESSION: Assist. Prof. Adnan ERDAL
17:00-18:30

Assist. Prof. Adnan GÜZEL Ahmet KARAKAŞ	FUND TRANSFER PRICING IN COMMERCIAL BANKS: A COMPARATIVE APPLICATION WITH THE BRANCH CURRENT ACCOUNTS/ INTEREST
Yakubu Mohammed Jibril Dr. Mustafa Cahit Ungan	A META-ANALYTICAL STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TOTAL QUALITY MANAGEMENT PRACTICES AND THE OPERATIONAL PERFORMANCE OF MANUFACTURING COMPANIES
Assist. Prof. Adnan ERDAL	CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNİN KAMU MALİ YÖNETİMİ ÜZERİNE ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
Assist. Prof. Adnan ERDAL	DEMİRCİ İLÇESİ İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİR YEREL KALKINMA MODELİ OLARAK SAKİN ŞEHİR
Ayça Nur ÇALIŞIR Assist. Prof. Yusuf PUSTU	EXAMINATION OF THE POLITICAL SKILL LEVELS OF THE MANAGERS AND TEACHERS WORKING IN HIGH SCHOOLS DEPENDING ON VARIOUS VARIABLES
Dr. Riyad ŞİHAB	THE PRODUCTION OF RENEWABLE ENERGY BY USING PANELS
Dr. Riyad ŞİHAB	THE ADVANTAGES OF THE EARTH CONSTRUCTION

CONTENT

CONGRESS ID	i
PHOTO GALLERY	ii
SCIENCE COMMITTEE	iii
PROGRAM	iv
FOREWORD	v

ABSTRACTS

Damla AĞÜZÜM <i>KENDİ ÖLÜMÜNÜ DOĞURAN DİRİMSELLİK: EDOUARD LEVE'IN İNTİHAR ROMANINDA VAROLUŞ PROBLEMİ EKSENİNDE BİREY</i>	1
Damla AĞÜZÜM <i>SANAT ESERİ OLARAK ÖLÜM: EDOUARD LEVE'IN İNTİHAR ROMANI VE KENDİ İNTİHARI İLE SANAT ESERİNİN ÖLÜMSÜZLÜĞÜNE KATKISI</i>	5
Erdem SARIKAYA <i>XIV. ASIR AŞK MESNEVİLERİNDEN VARKA VE GÜLŞAH'TA DİYALOG TEKNİĞİNİN KULLANIMI</i>	10
Muntazir MEHDİ & Lareeb Gull & Eraj Jamal & Erum Ehsan <i>CRITICAL ANALYSIS OF NOVEL ME BEFORE YOU WITH REFERENCE TO EUTHANASIA</i>	29
Bahattin ŞEKER <i>NOTRE-DAME DE PARİS ROMANINDA ENGELLİ VE ÖTEKİ ALGISI: QUASIMODO ÖRNEĞİ</i>	30
Gülten BULDUKER <i>NAZİM HİKMET RAN'IN MEMLEKETİMDEN İNSAN MANZARALARI BAŞLIKLİ ESERİNİN MARKSİST ELEŞTİRİ KURAMI İLE İNCELENMESİ</i>	31
Erdem Can ÖZTÜRK <i>20. ASIRDA YAZILMIŞ TASAVVUFÎ BİR MESNEVÎ: MUSTAFÂ FEVZÎ VE MÎZÂNÜ'L-İRFÂN'I</i>	33
Erdem Can ÖZTÜRK <i>TEKİRDAĞ'LI ÂLİM VE ŞÂİRLERİN İSLAMÎ TÜRK EDEBİYATINA KATKILARI</i>	53
Gülseri OKUDAN <i>TÜRK HAKANLIĞINDA ASKERİ TEŞKİLATLANMA</i>	76
Gülseri OKUDAN <i>SULTAN UNVANIN TAŞIYAN İLK HAKAN GAZNELİ MAHMUD'UN İDARECİ KİMLİĞİ</i>	84
Hiroki WAKAMATSU <i>CONSIDERING SYRIAN REFUGEE PROBLEMS IN TURKEY: ANTHROPOLOGICAL APPROACH ON CASE IN MERSİN</i>	96
Güray ALPAR <i>FIRST WARS IN PREHISTORIC PERIOD FROM THE ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE</i>	102

Mehmet Akif DUMAN <i>ARİSTOTELES VE COENEN MERKEZLİ ANALOJİ TEORİSİ KAPSAMINDA SAİT FAİK'İN İLK DÖNEM HİKÂYESİNE GENEL BİR BAKIŞ</i>	103
Sıdıka BULUŞ & Ali Fuat ERSOY <i>GÖNÜLLÜLÜK FAALİYETLERİNİN GENÇLERİN KİMLİK VE AİDİYET PROBLEMLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRMESİ</i>	116
Sıdıka BULUŞ & Ali Fuat ERSOY <i>RADİKAL SOSYAL HİZMET YAKLAŞIMI</i>	128
Minara Mammadova <i>ACTION PLAN FOR DISABLED CHILDREN DURING THE EARLY STAGES OF LIFE</i>	136
Mehmet ÖZDEMİR <i>ASTIMLI ÇOCUKLARDA TEDAVİYE UYUM VE İLAÇLARIN KESİLME NEDENLERİ</i>	144
Mehmet ÖZDEMİR <i>ASTIMLI ÇOCUKLARDA TAMAMLAYICI VE ALTERNATİF TEDAVİ KULLANIMI</i>	145
Besime Ahu KAYNAK <i>SİGARANIN AĞIZ VE DİŞ SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ</i>	146
Demet CANSARAN <i>AMASYA İLİ ÖRNEĞİNDE SIFIR ATIK PROJESİ</i>	153
Demet CANSARAN <i>BİR ÇEVRE EĞİTİMİ ÖRNEĞİ OLARAK YEŞİL OKULLAR</i>	157
Samirə TAĞİYEVA CƏMİL-CAHİD QIZI <i>ÜSTLÜ BƏRABƏRSİZLİKLƏRİN HƏLLİ ALQORITMLƏRİNİN ŞAĞIRDLƏRƏ ÖYRƏDİLMƏSİ</i>	162
Samirə TAĞİYEVA CƏMİL-CAHİD QIZI <i>AZƏRBAYCANDA ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİNDƏ II SINIFDƏ HƏNDƏSƏ MƏZMUN XƏTTİNİN ÖYRƏDİLMƏSİNDƏ ŞAĞIRDLƏRDƏ ALQORITMIK MƏDƏNİYYƏTİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ</i>	172
Cəbrayılzadə SEVİNC CƏMİL -CAHİD QIZI <i>MƏTNLİ ŞƏKİLLƏR” MÖVZUSUNUN II SINIF ŞAĞIRDLƏRİNƏ ÖYRƏDİLMƏSİ METODİKASI HAQQINDA</i>	175
Adem AKTAŞ <i>EKONOMİ OKURYAZARLIK DÜZEYİNİN BELİRLƏNMƏSİ: MALAZGİRT MESLEK YÜKSEKOKUL ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA</i>	180
Sevinc CƏBRAYILZADƏ CƏMİL -CAHİD QIZI <i>III SINIFDƏ“PAINT PROQRAMI” MÖVZUSUNUN ŞAĞIRDLƏRƏ ÖYRƏDİLMƏSİ</i>	192
Mehmet UYMAZ & İsmail GÜVEN <i>SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ GENEL KÜLTÜR DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ</i>	197
Hakan ACAR & Tefik ERDEM <i>REHBERLİK VE ARAŞTIRMA MERKEZİNDE ÇALIŞAN ÖĞRETMENLERİN İŞ DOYUMU DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE</i>	208

İNCELENMESİ	
Hakan EREN ANALYSIS OF INNOVATION BARRIERS PERCEIVED BY MANUFACTURING FIRMS TO PROVIDE INFORMATION ON INNOVATION POLICY PRIORITIES	210
Ayşe Sanem İNAN KONYA KARATAY MEDRESESİ ÇİNİ ESERLER MÜZESİ'NDEN BİR GRUP SERAMİK VAZO	211
Nazmiye AYDIN & NERMİN SARAL TASARIMDA YORGANLAMA	232
Nazmiye AYDIN YORGANCILIK SANATI VE BİR YORGANCININ YAŞAMI	252
Nazlı MEMİŞ BAYTİMUR SEYMOUR CHATMAN'IN ANLATI DİYAGRAMI ÇERÇEVESİNDE FRANZ KAFKA'NIN "AKBABA" ADLI ÖYKÜSÜNÜN TAHLİLİ	271
Səkinə BAYRAMOVA ADİL QIZI KRİM-TATAR ƏDƏBİYYATININ ÇENGİZ DAGCI ZİRVƏSİ	280
Nermin SARAL & Nazmiye AYDIN GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GELENEKSEL TRABZON FANİLASI	287
Ufuk DESTEGÜL & Ümit Kubilay CAN POPÜLER MÜZİK SEKTÖRÜNDE ARANJÖRLÜK	299
Nermin SARAL TRABZON'DA BİR YILBAŞI GELENEĞİ "KALANDAR"	322
Nehir Can KAZAN & Cengiz ÇAĞLA TÜRKİYE'DE LİBERALİZM TARTIŞMALARI	333
Sadık Rıdvan KARLUK KÜRESELLEŞEN DÜNYADA TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİNİN ALTERNATİFİ AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ DEĞİLDİR"	335
Nazlı TÖRE MİLLETLERARASI TAHKİMDE KAMU DÜZENİ MÜDAHALESİ	336
Məhrux Dövlətzadə ƏFSƏRƏĞA QIZI ƏDƏBİYYATIMIZIN "TÜRK QANLI, MÜSƏLMAN ETİQADLI, AVROPA QIYAFƏLİ FƏDAİ"SİNİN TÜRKCÜLÜK İDEALİ VƏ SARSILMAZ İSLAM ƏQİDƏSİ	367
Şaban ÇETİN & Filiz ÇETİN ÖĞRETİM ELEMANLARININ DEMOKRATİK TUTUM VE DAVRANIŞLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME	373
Altun ALTUN ÇATIŞMA YÖNETİMİ PERSPEKTİFİNDEN RUSYA-ÇEÇENİSTAN ÇATIŞMASI	383
Muhittin Tolga ÖZSAĞLAM KİMLİK VE REALİST DÜŞÜNCE ARASINDAKİ AVRASYACILIK	390
İlksay ASLIM ABD'NİN KIBRIS'I TAKSİM PLANI	391
Gökçe AYTEKİN & Cengiz ÇAĞLA FAŞİZM VE KOMPLOCULUK: KESİŞME NOKTALARI	392
Hüseyin ÇETİNKAYA & Yasemin ERSOY	394

EVALUATION OF THE EATING REASONS AND PREFERENCES OF THE CONSUMERS IN THE SHOPPING CENTRES	
Hüseyin ÇETİNKAYA & Nurcan YABANCI AYHAN	
ASSESSMENT OF THE CARDIOVASCULAR RİSK FACTORS AND THE DIETARY HABITS OF THE ADOLESCENTS LIVING IN THE BOTH RURAL AND URBAN AREAS	396
Fatma Zehra TAN & Adil AKKUŞ	
İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNİN TARİHSEL SEYRİ VE KARİYER YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	398
Fatma Zehra TAN & Muhammet GİRGİN & Adil AKKUŞ	
SGK ÇALIŞANLARININ DURUMSALLIK YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA ORGANİZASYON ALGISI	412
Zeynep AYVA & Ferize ÖZTÜRK	
SOSYAL MEDYA KULLANIMININ KURUM FELSEFESİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: KOÇ HOLDİNG 10 KASIM REKLAMI GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ	430
Zehra EREN	
COMPARISON OF MDRD AND CKD-EPI FORMULAS IN ESTIMATION OF GLOMERULAR FILTRATION RATE IN ELDERLY NURSING HOME RESIDANTS	442
Bülent DÖŞ & Olga SOPOTSKO	
COMPARISON OF SOCIAL MEDIA ADDICTIONS OF TURKISH AND UKRAINE UNIVERSITY STUDENTS	444
Bülent DÖŞ & Olga SOPOTSKO	
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÜNİVERSİTE EĞİTİMİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ	448
Melek ALPAR & Güray ALPAR	
YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE BAŞARININ ARTIRILMASINDA TEMEL DEĞERLERİN KULLANILMASI	454
Mohammad Sofian ASMIRZA SILALAHİ & Sahat MARULI	
REVISITING TEACHER WORKING GROUP IN INDONESIA	455
Yalçın DİLEKLİ & Yaser Emir ELHATİP	
OKUL REHBER ÖĞRETMENİN GÖRÜŞLERİNE DAYALI OLARAK İLKOKUL REHBERLİK PROGRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ	462
Gamze YETKİN CILIZOĞLU & Aysel ÇETİNKAYA	
X KUŞAĞINDAN DİJİTAL YERLİLERE REKLAM DİLİNİN DEĞİŞİMİ: MOBİL TELEFON REKLAM METİNLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	471
Nida Ülkü ÇETİN & Gıyasettin AYTAŞ	
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMININ ÖZEL ALAN YETERLİKLERİ KAPSAMINDA SINIRLILIKLARININ İNCELENMESİ (GAZİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)	489
Emre ÖZGÜL	
BLOKZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN EĞİTİM ALANINDA KULLANIMI	491
Fahri YILMAZ & Emre ÖZGÜL	
TÜRKİYE'DE KİTLESEL AÇIK ÇEVİRİMİÇİ KURSLAR ALANINDA YAPILAN TEZLERİN İNCELENMESİ	502
Emre ÖZGÜL	504

TÜRKİYE’DE SİBER GÜVENLİK EĞİTİMİ DURUMU VE ÇOCUKLARA YÖNELİK SİBER GÜVENLİK EĞİTİMİ	
Sabri Can SANNAV & Merve İSTİL	506
YAKIN DÖNEM EDİRNE’SİNDE YAHUDİ EĞİTİM KURUMLARI	
Gülay EKİCİ & Volkan DURAN	507
ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇİZİMLERİNDE “SINIFTA DİSİPLİN SAĞLAMAK” KAVRAMINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN NİTEL BİR ANALİZİ	
Gülay EKİCİ & Volkan DURAN	521
ÖĞRETMEN ADAYLARININ “NÜKLEER ENERJİ SANTRALİ” KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARININ BELİRLENMESİ	
Nurdoğan TÜRK	535
EBÛ İSHÂK SA’LEBÎ (Ö. 427/1035) VE ESERİ “KATLÂ EL-KUR’ÂN (KUR’ÂN’DAN ETKİLENEREK ÖLENLER)”	
Nurdoğan TÜRK	546
MÂİDE SÛRESİ’NİN 3. ÂYETİNDEKİ İSLÂM DİNİNE AİT VURGULAR	
Merve AR	558
İSLAMOFOBİ ÜZERİNDEN İSLAM’I YENİDEN OKUMA	
Hüseyin ÇELİK	567
HZ. EBÛ BEKİR HAKKINDA NAZİL OLAN ÂYETLER	
Hüseyin ÇELİK	577
MÜNAFIKLARIN ÖZELLİKLERİ	
Neval KARANFİL	594
SABRİ F. ÜLGENER’İN İKTİSADİ ZİHNİYET TEORİSİNDE DİNİN ROLÜ	
İhsan ÇAPCIOĞLU & Mehmet AKIN	596
YENİ MEDYADA ETİK VE ETKİLİ İLETİŞİMİN İMKÂNI	
İhsan ÇAPCIOĞLU & Mehmet AKIN	603
KUR’AN BAĞLAMINDA ETKİLİ İLETİŞİMİN BOYUTLARI	
Ahmet TEKİN	610
MOLLA HALİL ES-Sİ’İRDÎ VE EL-MANZÛMETU’Z-ZUMURRUDİYYEADLI ESERİ	
Tarkan ERGÜN	622
ERİŞKİN ANTERİÖR DİZ AĞRILI HASTALARDA KUADRİSEPS YAĞ YASTIKÇIĞI SIKIŞMA SENDROMUNUN SIKLIĞI VE KYYS’ NİN TEDAVİSİNDE FİZİK TEDAVİNİ ETKİNLİĞİ	
Tarkan ERGÜN	624
AKUT DİZ TRAVMALI ERİŞKİN HASTALARDA: KEMİK KONTÜZYON PATERNİ İLE KAS ZEDELENMESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: MRG ÇALIŞMASI	
Hülya ÖZDEMİR	626
CONGENITAL RICKETS DUE TO MATERNAL VITAMIN D DEFICIENCY	
Asena SOYLUK & Zeynep Yeşim İLERİSOY	628
MEDENİYETTE KADININ ROLÜ; KADIN MİMARLAR VE ZAHA HADİD ÖRNEĞİ	
Bahadır GÜLSÜN & Hümeysra ŞAŞMAZ	640
FİLİSTİN NABLUS KENTİ TOPLU ULAŞIM HAT AĞI OPTİMİZASYONU	
Erkan AKDEMİR & Hüseyin KALKAN	658
ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN YERÇEKİMİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ	

Erkan AKDEMİR & Hüseyin KALKAN <i>ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN YERÇEKİMİ HAKKINDAKİ ZİHİNSEL MODELLERİNİN İNCELENMESİ</i>	671
Önder BALTACI & Bilal ÖZÇAKIR & Gül ÖZÜDOĞRU <i>TÜRKİYE'DE EĞİTİM FELSEFESİ VE EĞİTİM TARİHİ KONULARINDA YAPILAN TEZLERİN BİBLİYOGRAFİK DEĞERLENDİRMESİ</i>	685
Gül ÖZÜDOĞRU & Önder BALTACI & Bilal ÖZÇAKIR <i>TÜRKİYE'DE HAYAT BOYU ÖĞRENME KONUSUNDA YAPILAN TEZLERİN BİBLİYOGRAFİK DEĞERLENDİRİLMESİ</i>	687
Naime YAPRAK & Müzeyyen ÖZHAVZALI <i>KIRIKKALE İLİNİN MACERA TURİZMİ YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SWOT ANALİZİ</i>	689
Müzeyyen ÖZHAVZALI & Naime YAPRAK <i>TEKNOLOJİK DEĞİŞİMLE BİRLİKTE GENÇ TÜKETİCİLERİN GİYİŞİ ALIŞVERİŞİNDE MARKA SEÇİMİ ARAŞTIRMASI</i>	691
Hasan LÖK <i>İŞLETME BANKACILIĞI İŞLEVİ YÜRÜTEN SÜMERBANK A.Ş.'NİN ÜLKEMİZ TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN GELİŞMESİ VE DIŞA AÇILMASINDAKİ TARİHSEL ROLÜ</i>	693
Hasan LÖK <i>KALKINMA BANKACILIĞI İŞLEVİNDEKİ TURİZM BANKASI A.Ş.'NİN ÜLKEMİZ TURİZM SEKTÖRÜNÜN GELİŞMESİ VE DÖVİZ KAZANDIRICI HİZMETLERİNDEKİ TARİHSEL ROLÜ</i>	695
Ayşegül GÜNGÖR <i>FİNANSAL RAPORLAMAYA İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE KAPSAMINDA FİNANSAL TABLO UNSURLARINDAKİ DEĞİŞİKLİKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ</i>	697
Ertan KARADUMAN & Mustafa Cahit UNGAN <i>İLERİ İMALAT TEKNOLOJİLERİ: UYGULAMA BAŞARISI VE PERFORMANS</i>	699
Ümran TÜRKYILMAZ & Umre GÜL <i>JEAN-PAUL SARTRE'İN MEZARSIZ ÖLÜLER'İNDE BİR VAROLUŞ MÜCADELESİ</i>	713
Ali ALGÜL <i>'ATLARLA FİLLER YA DA DİRLİK DÜZENLİK' ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA</i>	725
Ali ALGÜL <i>AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HUZUR ROMANINDA BİTEN KORKULAR</i>	741
N. Fulya ŞENKAL <i>WILHELM VON HUMBOLDT'UN LİBERALİZMİ</i>	743
Perişan HASANOVA <i>SOSYALLEŞMENİN ÖNEMLİ BİR ŞARTI OLARAK ÇOCUĞUN DOĞRU YETİŞTİRİLMESİ</i>	745
Efe SIVIŞ <i>DEĞERLER VE İSTİKAR: SOĞUK SAVAŞ SÜRECİNDE ABD DIŞ POLİTİKASINDA İKİLEM</i>	750
Gökhan IZGAR	751

ORTAÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDA DEĞERLER EĞİTİMİ	
Shahla ABDULLAYEVA & Nabat GAHRAMANOVA GENERAL CHARACTERISTICS OF TREE DISEASES IN THE PARKS OF BAKU	753
Sevde MAVİ VAR SU İÇİ EGZERSİZLERİN KULLANIM AMAÇLARI VE FAYDALARI	757
Cafer GARİPER & Yasemin BAYRAKTAR GARİP ŞİİRİNDE BASİTLİK, ALELADELİK VE KÜÇÜK İNSAN	763
Cafer GARİPER & Yasemin BAYRAKTAR ŞİİRDE ÖYKÜLEME VE GARİP ŞİİRİ	773
Abdullah BARIŞ & Hayrul ŞEN TÜRKİYE'DE BÜTÇE KURUMLARI	780
Kadir ALĞAN & Faik Ahmet SESLİ KIYI ALANLARINDAKİ MÜLKİYET PROBLEMLERİNE YÖNELİK AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ İNCELENMESİ	782
Zihni Caner ÇAĞLAR & Faik Ahmet SESLİ & Mahir Serhan TEMİZ SAMSUN İLİ SOSYAL GÜVENLİK KURUMU İÇİN TAŞINMAZ BİLGİ SİSTEMİ TASARLANMASI VE GERÇEKLEŞTİRİLMESİ	795
Adnan GÜZEL & Ahmet KARAKAŞ TİCARİ BANKALARDA FON TRANSFER FİYATLAMASI : ŞUBELER CARİ HESABI/FAİZİ İLE KARŞILAŞTIRMALI BİR UYGULAMA	819
Mr. Yakubu Mohammed JIBRIL & Mustafa Cahit UNGAN A META-ANALYTICAL STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN TOTAL QUALITY MANAGEMENT PRACTICES AND THE OPERATIONAL PERFORMANCE OF MANUFACTURING COMPANIES	837
Adnan ERDAL CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNİN KAMU MALİ YÖNETİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	847
Adnan ERDAL DEMİRCİ İLÇESİ İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİR YEREL KALKINMA MODELİ OLARAK SAKİN ŞEHİR	856
Ayça Nur ÇALIŞIR & Yusuf PUSTU EXAMINATION OF THE POLITICAL SKILL LEVELS OF THE MANAGERS AND TEACHERS WORKING IN HIGH SCHOOLS DEPENDING ON VARIOUS VARIABLES	859
Riyad ŞİHAB THE PRODUCTION OF RENEWABLE ENERGY BY USING PANELS	861
Riyad ŞİHAB THE ADVANTAGES OF THE EARTH CONSTRUCTION	862
Muntazar MEHDI & Afia BANO & Irum EHSAN CRITICAL ANALYSIS OF THE NOVEL ME BEFORE YOU IN THE PERSPECTIVE OF EUTHANASIA	863

**KENDİ ÖLÜMÜNÜ DOĞURAN DİRİMSELLİK: EDOUARD LEVE'İN İNTİHAR
ROMANINDA VAROLUŞ PROBLEMİ EKSENİNDE BİREY**

Damla AĞÜZÜM

İstanbul Üniversitesi, damla_aguzum@hotmail.com

ABSTRACT

Existence problem or pain, especially in the 19th century with various narratives in the face and the more urbanization phenomenon is a problem that surrounds the individual. The wars of the world in the 19th century and the idea that the human body became worthless led the individual to question himself and his existence. This questioning, in fact, means questioning the concept of looking at the universe together with the Industrial Revolution. In the society, the rich-poor, black-and-white, oppressive-oppressed structure that began to separate in the 14th-15th century, and the individual reveals humanism as the opposite of humanism, defending an understanding of people away from being an individual. In the 19th century, with the peak of this period, the awareness increased and began to alienate to the human essence and began to experience the pain of existence.

Essentially, the problem of existence of the individual is often addressed in texts based on human and his activities. Edouard Leve's Suicide novel is one of them. In the novel, which is quite short, the third person tells the story of his deceased friend and his life. The most striking part of the novel is that the narrator clearly reflects the events of existence as if they were their own. The hero commits himself to a new creation by committing suicide and by saying a limit to his own existence he could say yeni stop! Bir. Edouard Leve wrote the novel ten days later and he committed suicide by making the problem of existence a work of art, and spreading it to the world.

In this study, Edouard Leve's suicidal novels have been examined by examining the depressions of the individual, his relationship with his environment and the existence problem he experienced in the axis of all these in the light of the data in the text.

Keywords: Individual, Edouard Leve, Suicide, Distress, Existence.

GİRİŞ

Çalışmanın bu bölümünde anahtar kavram olan *varoluşa* bir problem çerçevesinde değinilecek ve edebiyatta ne şekilde yer aldığından bahsedilecektir.

- Bir Problem Olarak Varoluş

İnsan dünyaya geldiği ilk andan itibaren varlık halini alır. İnsan varlığı akıl ve bedenle temellenir ve aslında bu durum maddi ve manevi (ruhu içine alan) yapılanmanın ta kendisidir. Doğadaki her şeyin bir görevi olması insanın sorgulama yapmasına ve kendi yaşam amacını sorgulamasına neden olur. Bu durumda insan kendi yapılanmasının, beden ve ruh olarak varlık göstermesinin amacını sorgular. Tanrı fikri hakkında net bir bilgisi olmayan insanın kendi varlığını sorgulaması noktasında yine oklar kendini gösterir. Bu durumda soruyu soran da yanıtı vermesi gereken kişi de insanın kendisi olduğundan ve ortada kesin bir yanıt olmadığından varoluş problemi veya sorunsalı dediğimiz kavram ortaya çıkar.

Frank (2014) insanın yaşamdan doyum almasının ve yaşama bağlanmasının temel şartını anlam arayışına bağlar. Her insan yaşamın ve yaşamdaki varlığının neye hizmet ettiğini

merak eder. İnsanın doğumdan ölüme değin aklını kuşatan en önemli soru/sorun budur. Bu soruya karşı cevapsız kalan insanoğlu için yaşam doyumsuz, anlamsız olacaktır (Frankl, 2014). Bu anlamsızlık da insanı varoluş problemi yaşamaya itecektir.

- Edebiyatta Varoluş Problemi

Edebiyat ile felsefenin, felsefe ile hem hayatın her alanının ilişkisi göz önüne alındığında edebiyatta felsefi temalara yer verilebileceği çıkarımı yapılabilir. Edebiyat; insanı ve insana ait her şeyi yazıya aktarma sanatı iken onun felsefenin imkânlarından yararlanmaması olanaksızdır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde edebiyatta yer alacak felsefi konular arasında insanın temel sorunu olan varoluş ve varoluşunu anlamlandırma çabası gelmektedir.

Gerek yerel gerekse yabancı edebiyat metinlerinde varoluş sorunu sık sık ele alınmıştır. Özellikle varoluşçuluğun sistemleştiği 19.yüzyılın son yıllarından itibaren birçok yazar eserinde insan varlığını sorgulamış, insanın yaşama ne denli hizmet ettiğini ve yaşamdaki konumunu konu edinmiştir. Bu yazarlar arasında özellikle Sartre, Camus ve Kafka gibi yazarların yapıtları ön plana çıkmakta, modern insanın problemini de dile getirmesi adına önemli olmaktadır.

20.yüzyıl Varoluşçuluğunun önemli ismi Jean Paul Sartre'ın *Bulanık* romanındaki Roquentin isimli kahraman varoluş problemi yaşayan ve bunu dile getiren ilk edebi kahramanlardandır. Roquentin'in bu problemi şu sözlerle dile getirir:

"Benim, varım, düşünüyorum öyleyse varım, varım çünkü düşünüyorum, peki niçin düşünüyorum? Düşünmek istemiyorum artık; varolmak istemediğimi düşündüğüm için varım, düşünüyorum... çünkü... uff!" (Sartre, 2010: 153)

Descartes'in ünlü "düşünüyorum öyleyse varım" sözüne de atıf yapılan bu sözlerde Roquentin düşünme ve var olma arasındaki ilişkiyi bilen ancak aynı zamanda da bilmeyen, her iki kavram arasında bocalama yaşayan bir kahraman portresi çizer. Aynı durum Camus'un *Yabancı* romanındaki Mersault için de geçerlidir:

"Yaşadığımdan emindim ve gelmekte olan ölümden emindim. Evet, bundan başka bir şeyim yoktu benim. Ama, hiç değilse bu gerçeğe, onun bana sahip olduğu kadar sahiptim. Daha önce de, bu anda da haklı olan bendim ve her zaman da haklı olmuştum. şöyle yaşamıştım, böyle yaşayabilirdim. bunu yapmış, bunu yapmıştım. Filan şeyi yapmadımsa, falan şeyi yapmıştım. Peki, sonra?... Hiç, hiçbir şeyin önemi yoktu ve bunun niçin böyle olduğunu da bilmiyordum" (Camus, 2001: 194).

Mersault'un sorgulamaları da Roquentin'den farksızdır. Yaşam ve ölümün bilgisinden emin olan kahraman, böyle bir sonun olduğu âlemde yaşamının ne için ve ne yararına olduğunu düşünen ilk edebi kahramanlardan biridir. 20.yüzyıl Varoluşçuluğunu romanlarında işleyen Camus'un Sartre'den en büyük farkı, Sartre'daki buhran edici ciddiyetten farklı olarak Camus'ta bu sorgulamaların absürdizmle birlikte ele alınması, insanoğlunun yaşamında anlamsızlığın komik bulunduğu metinlerde aşikâr şekilde dile getirilmesidir.

Sartre ve Camus ilk varoluşçu yazarlardandır. Edebiyatta varoluşçuluğa hizmet eden önemli yazarlar arasında aynı zamanda Dostoyevski de yer almakta ve *Yer Altından Notlar* bu kapsamda önemli romanlar arasında sayılabilecek nitelikte olmaktadır.

GELİŞME

-Edouard Leve ve İntihar (Suicide) Romanı

Edouard Leve, 1 Ocak 1965 doğumludur. İşletme okumuş, 1991 yılında resim yapmaya başlamış ve 1995 yılında ise fotoğraf sanatı ile ilgilenerek öldüğü tarih olan 2007'ye kadar bu ilgiyi sürdürerek fotoğraflar çekmiş bir sanatçıdır (Leve, 2013: 1). Yazarın hayatına ilişkin çok bir bilgi olmamakla birlikte çektiği 1991 yılında yapmaya başladığı resimleri daha sonra yakması, fotoğraf sanatına ilgi duyduktan sonra daha çok anlam arayışı olan fotoğraflar çekmesi ve İntihar romanını yayıncısına teslim ettikten sonra tıpkı romanda anlattığı gibi bir intihar yaşaması onun iç dünyasında kendine kapalı yaşayan bir birey olduğunun da göstergesidir.

Edouard Leve, *İntihar* romanını 2007 yılında yayıncısına teslim ettikten kısa bir süre sonra intihar etmiştir. Roman 2008 senesinde ilk olarak yayımlanmıştır. Romanda evli ve içine kapanık bir adamın ardından onun yakın arkadaşı olduğunu söyleyen anlatıcı tarafından yaşamı ve ölümü ardından hissedilenler anlatılmaktadır (Leve, 2013).

-Edouard Leve'in *İntihar (Suicide) Romanında Varoluş Problemi*

Edouard Leve'in *İntihar (Suicide)* romanının ana kahramanı isimlidir. Kahraman bir gün eşiyle tenis oynamaya gideceği sırada evde raketini unuttuğunu söyleyip geri döner ve intihar eder. Sıradan bir günde gerçekleştirdiği bu intiharin ardından okur, anlatıcı vasıtasıyla kahramanın yaşamına tanık olur ve onun ne denli varoluş sıkıntıları yaşadığını görür.

Romanda kahramana ilişkin bilgiler verilirken uzun bir anlatımın içine sindirilir. 25 yaşındadır. Bir erkek bir de kız kardeşi vardır. Ailesinin durumu iyidir (Leve, 2013: 7).

Kahramanın iç dünyasına dair bilgilerde az konuştuğu, içine kapanık olduğu, sık sık yalnız kaldığı ve odasından dışarı çıkmadığı görülür (Leve, 2013: 7-8, 15). Çocukken kimi zaman babası tarafından aşağılanmış (s.10-22). Daima içinde mutsuzluk hissi vardır ve bu mutsuzluğun ancak yaşlandığında azalacağına inanmaktadır (s.12). Sürekli olarak dalgındır, hatta bazen hafta içlerinin bile Pazar günü olduğunu sanır (s.14). Giriştiği işlerde daima başarısızdır (s.16). Buna rağmen kendi ruhunu anlamak için sık sık Psikoloji kitapları okur ve çare arar (s.19). İnsanları sınıflandırmayı sever, ne kötü yürekli ne de nobrandır (s.26). Mükemmeliyetçidir (s.30).

Leve'in intihar eden kahramanı kendi varoluşundan duyduğu sıkıntı sonucu intihara başvurur. Nitekim 80 sayfa boyunca başına gelen kötü bir olaydan veya onu intihara sürükleyecek bir durumdan bahsedilmez. Bu durumda içine kapanık bir çocuk olması aslında onun doğuştan bir varoluş sıkıntısı yaşadığının da bir kanıtıdır. Zaman zaman varoluşundan kuşku duyar. Böyle zamanlarda eski ajandalarını okur:

"Geçmiş yıllardan kalmış ajandalarını saklardın. Kendi varoluşundan kuşkulandığında yeniden okurdun onları. Sayfaları gelişigüzel karıştırarak geçmişini yeniden yaşardın, tanık olduğun olayları aktaran bir kitaba göz atarcasına." (Leve, 2013: 20)

Aynı zamanda onun arkadaşı olan anlatıcı, kahramanın mutsuzluğuna bir çare olarak intiharı seçtiğini söyler:

"Sen sonunda boşluktan başka bir şey bulamama tehlikesini göze alarak mutluluğu aradığın için öldün." (Leve, 2013: 23)

Nitekim o aslında *acıdan ölmüştür* (Leve, 2013: 23). Hatta yaşarken bu acıdan öleceğini tahmin ederek mezarını yaptırmak istemiştir (s.43). Tüm bu tasarıları çocukken geçirdiği yalnızlığı, ölüm hakkında düşünceleri ve yaşarken kendisini boşlukta hissetmesi varoluş sıkıntılarını sık sık artırır. Kimi zaman kendisinin yaşayan bir ölü olduğunu düşünür:

“Kendi kendine yabancı hissediyordun, ama ölümlerle dolu o alan bir biçimde tanıdık geliyordu sana. Bu duyguyu çok seyrek yaşamıştın: zaten ölü olduğun duygusunu.” (Leve, 2013: 49)

Ölümünden sonra bulunan yazdığı üçlüklerde yaşadığı varoluş problemi açıkça dile gelir. Bu dizelerde aslında yalnızlığı, yoksunluğu, içine kapanıklığı ve alışkanlıkları açığa çıkar:

“Egemen olmak beni bunaltır
Çekmek beni köleleştirir
Yalnız olmak beni özgürleştirir”(s.72)

“Tütün beni öfkeliendirir
İçki beni uyutur
Uyuşturucu beni soyutlar”(s.72)

SONUÇ

Edouard Leve'in 2008 yılında yayımlanan 2013 yılında Türkçeye çevrilen eseri *İntihar* (Suicide), içine kapanık ve yalnız bir adamın intiharı sonucunda arkadaşının onun huyunu, davranışlarını soğukkanlı bir dille anlatmasını içeren bir romandır. Romanda bir başkasının gözünden kahramanın geçmiş yaşamı anlatılır ve davranışlarıyla aslından intiharını tetiklediği üzerine durulur. Aile ve evlilik hayatıyla oldukça sıradan olan kahramanın intiharı aslında varoluş sıkıntısına dayanmaktadır. Çocukluğundan itibaren var olan bu sıkıntı, onun yalnızlık odaklı olmasını sağlamış ve varoluşunu anlamlandıramayınca da intiharına yol açmıştır.

Roman varoluş sıkıntısını dile getirmesi ve bu sıkıntının aslında intiharla son bulmadığını, kahramanın anlam çabasının sona ermesiyle intiharın kahramanı yeniden var eden bir eylem olduğunu anlatması noktasından önemli bir eserdir.

KAYNAKÇA

- Camus, Albert (2001). *Yabancı*. Çev. V. Günyol, İstanbul: Can Yayınları.
Frankl, Viktor. (2014). *İnsanın Anlam Arayışı*. İstanbul: Okyanus Yayıncılık.
Leve, Edouard (2013). *İntihar*. Çev. Orçun Türkay. İstanbul: Sel Yayıncılık.
Sartre, Jean-Paul. (2010). *Bulantı*. Çev. S. Hilav, İstanbul: Can Sanat Yayınları.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**SANAT ESERİ OLARAK ÖLÜM: EDOUARD LEVE'İN İNTİHAR ROMANI
VE KENDİ İNTİHARI İLE SANAT ESERİNİN ÖLÜMSÜZLÜĞÜNE KATKISI**

Damla AĞÜZÜM

İstanbul Üniversitesi, damla_aguzum@hotmail.com

ABSTRACT

Death, with the definition of the Turkish Language Association (2018), means the complete and definite termination of life in a human, an animal or a plant; The word or death mas, which takes its place in more mystical areas, refers to the end of life, to continue in a spiritual realm according to various beliefs, but to the disappearance of the individual and consciousness in a concrete sense. Death is the apocalypse of the individual. The existence, vitality, emotions and thoughts together with death tend to disappear forever. Therefore, death is a concept that makes people feel negative emotions.

The art forms a contrast to death by maintaining its existence by going beyond time and space at the point of production. For this reason, art and death are understood as very different concepts. The artist is a person who produces aesthetic works related to an eternal life by opposing death with a work of art. However, death in itself can be transformed into an object of art. Caravaggio's ölüm Death of Mary gibi painting, works of art such as the len Kiss of Death, statue in Poblenou Cemetery in Barcelona are works of death.

In literature, the theme of death is very frequently studied. Edouard Leve's lend Suicide this novel is one of the works of this theme. What makes the work known all over the world is that he committed suicide ten days after the author published his book. Thus, the author has made his novel, which is a work of art produced by his death, much more immortal, and with his own death he has riveted the immortality of the artwork.

In this study Edouard Leve's Suicide novel and the continuation of the novel and the suicide of the work of art by establishing a link to the immortality of the work has been done and presented.

Key Words: Suicide, Death, Immortality, Art.

GİRİŞ

Çalışmanın bu bölümünde konunun odağında bulunan iki kavram olan *sanat ve ölüm* kavramlarına ilişkin tanımlamalara yer verilecektir.

- Sanat

Sanat; yaratıcılıkla dolayısıyla insan ruhu ve sezgisiyle ilişkili bir kavram olduğu için sanata ilişkin tam bir tanım yapılamamaktadır. Sanata bugün yapılan tanımlamalar ortaya çıkan ürün, sanatın verdiği coşkunluk vb. durumlar dolayısıyla olabilecek en yakın şekilde tanımlama yapma gayesi üzerinedir.

Türk Dil Kurumu (2019) sanata ilişkin beş ayrı tanımlama yapmıştır. Bu tanımlamalardan önem sırasına göre sanatın *bir ilkinde duygu, tasarı, güzellik vb.nin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık* olduğunu belirtmiştir. Bu tanımda önemli iki anahtar kelime *güzellik* ve *yaratıcılıktır* (TDK, 2019).

Bozkurt (1995) sanatı; insan emeğinin olduğu, güzel olan ve orijinal olan ürünlerin tasarlandığı bir alan olarak tanımlamıştır (Bozkurt, 1995: 16). Bozkurt'un tanımlamasına göre her sanat eseri bu üç özelliği taşımalıdır. O halde sanat eserinde emek, güzellik ve orijinallik önemlidir. Tolstoy da (1992) yaptığı tanımlamada sanatta emeğe önem vermiş, emekle yoğrulan ve en iyiyi vermeyi amaçlayan sanatın ideal olduğuna inanmıştır (Tolstoy, 1992: 59).

Turgut (1991) sanatı insan ruhunun en şiddetli yaşadığı zamanların ürünü olarak tanımlar (Turgut, 1991: 162). Ona göre sanat bir aşkınlığın, coşkunun ürünüdür. Bu tanım aslında sanatın sıradan olmadığını vurgulaması yönüyle önemli bir tanımdır.

Sanata ilişkin yapılan tanımlamalar çoğaltılabilir. Özellikle Antikçağdan günümüze değin ele almış olsaydık, sanata ilişkin tanımlamalarda sanat-insan-doğa ilişkisinden, ortaçağda sanat-din ilişkisinden ve günümüzde sanat-sanayi-emek-teknoloji ilişkisinden doğacak tanımlamalar yapabiliriz. Fakat ele alınan tanımlamalarda genel bir tanımlama yapma gayesi güdülmüş olup, sanatın yaratıcılık-emek-orijinallik-coşkunluk gibi her zaman içinde yer alan kavramlarla ilişkili tanımlamalara yer verilmiştir.

- Ölüm

İnsan hayatına ilişkin bir kavram olarak akılda kalan ölüm, Türk Dil Kurumu'nun tanımıyla (2019) *bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedî uyku, emrihak, irtihal, memat, mevt, vefat* anlamlarına gelmektedir (TDK, 2019). Bu tanıma bağlı olarak ölümün bir yok olma, ortadan kalkma, son bulma eylemi olduğu söylenebilir. Ölüm sadece insan için değil, aynı zamanda bitki ve hayvanlar için de geçerli iken, idrak edebilen bir canlı olması sebebiyle daha çok insana yönelik olarak kullanılmaktadır.

İnsan hayatının bir gerçeği olan ölüm, hayatın son bulması nedeniyle insana korkutucu gelen bir kavramdır. Bu nedenle kavram kendi içinde bir olumsuzluk, negatiflik, bitiş, son buluş içermektedir. Antik Yunan filozoflarından Epikuros, ölümün insan hayatına endişe kattığını, bu nedenle gündelik yaşamda insanın bu düşünceyi öteleyerek yaşadığını söyler (Weber, 1905: 134-136). Ölümün katlanılmazlığına karşın insanın yapabileceği en iyi şey, bu sonu düşünmemesidir. Bu yönüyle ölüm, insan hayatında var olan, ancak varlığı ötelenen bir kavramdır.

GELİŞME

-Sanat Eseri Olarak Ölüm veya Ölümün Sanatsallaşması

Sanat ve ölüm birbirine kavram olarak oldukça zıt duran, ancak belli yönlerden de iç içeliği fazla olan iki kavramdır. Sanat ve ölüm iki ayrı kavram olarak göz önüne getirildiğinde sanatın daima kalıcı olduğu görülürken, ölümün tam tersi olarak yıkıcı olduğu ve kalıcılığı ortadan kaldırdığı görülmektedir. Sanat kalıcılığını ortaya çıkarılan sanat eseri ile yansıtırken, ölüm ise var olan nesne, varlık veya her ne ise onun yok olmasını ifade ettiği için içinde sanatın tam tersi bir eylemi barındırmaktadır.

Sanat ve ölümün akla gelen eylemsel zıtlığına karşın aslında bu iki kavram olabildiğince de iç içedir. Sanatsal faaliyet sonucu ortaya çıkan sanatsal ürün zaman ve mekânı donduran, zaman ve mekândan bağımsız değerlendirilen ve değeri kendinden ortaya çıkan bir nesnedir. Ölüm de aynı şekilde zaman ve mekânı dondurur. Ölen kişi, ortadan yok

olan nesne her ne ise onun için zaman ve mekânın bir anlamı yoktur. Akılda her zaman kalan görüntüsü en son görülen halidir.

Bozkurt (1993) sanat ve ölümün aynı zamanda tanımlamalarında da benzerlik gösterdiğini söylemektedir. Hem sanat hem de ölüm içerisinde gizem, tutku ve saplantı barındırmaktadır (Bozkurt, 1993: 52). Sanatsal eserin her ne kadar anlamı açık olsa da içerisinde sanatçıya ait bir gizem barındırırken, ölüm de aynı şekilde ölen kişiyle birlikte devamı olmayan bir yaşama, sadece ölenin bilebildiği bir yaşama yolculuk anlamını içermektedir.

Sanatta ölüm teması oldukça işlenen bir konudur. Resim, heykel, mimari vb. birçok alanda ölümün sanatsal üretime etkisi büyüktür. Yaşar (2001) ölümün sanat düşüncesine etkisi hakkında yazdığı yazısında ilkel yaşamdan itibaren bu durumun var olduğunu, ilkel kavimlerde yapılan mezarların dahi ölüm fikri göz önüne alınarak yapıldığını, hem ölünün rahatsız edilmemesi, hem ona saygı, hem de ölüm fikrini diğer insanlara yansıtacak şekilde mezar yapma geleceğinin var olduğunu söyler (Yaşar, 2001).

Peki sanatta ölüm teması işlenirken, birbirine oldukça benzeyen bu iki alandan ölümde sanat teması ne şekilde işlenir veya yer alır? Ölümün sanat haline gelmesi mümkün müdür? Veya ölüm bir sanat eylemi olabilir mi? Bu sorunun yanıtına ilişkin verilecek cevap aslında örnekler üzerinden bir fikir yürütmeden ibarettir. Şahsi kanaatimce ölümde içerisinde estetik bir davranış yer aldığı müddetçe bir davranışa dönüşebilir. Burada cesedin estetikleşmesinden çok, düşünsel mahiyette bir estetikleşmeden söz ediyorum. Ölüm tasarısı, fikri, uygulama biçimiyle bir estetik hamle haline geldiğinde zaten donuklaşan zaman ve mekân içerisinde ölümsüz olabilir.

Minois (2008) *romantik intihar* adını verdiği bu türün ilk olarak Goethe ile başladığını ve *Genç Werther'in Acıları* romanında Werther'in ölümüyle birlikte sanatsal intiharın ortaya çıktığını söyler. Her ne kadar eser birçok toplumda yasaklanıp ahlak dışı bulunsun da temelde eserde kahramanın yaşadığı tek taraflı aşkla birlikte intiharı gözümüze aşk sonucu oluşan intihar olarak yansıtmış ve acıklı olduğu kadar sanatsallaşmıştır (Minois, 2008: 308).

Werther'in ölümü her ne kadar birçok kesimi etkileyip bir akım yaratmışsa da düşünüldüğünde Goethe'nin ölümü kadar etkili olmayacağı aşikârdır. Aslında benim bu makalemden kastettiğim sanatçının zaman ve mekânı durdurması ve arkada bıraktığı yapıtlarıyla birlikte ölümünün de bir şaheser zirvesine erişmesidir. Nitekim her yazar eserleriyle yaşamakta, bedenleriyle yok olmaktadır. Fakat yazarın kendisini de bir sanat eseri yani meta olarak sunması, sanata feda etmesi veya feda olurken sanat olması oldukça ilginç bir deneyim olacaktır. Bu konuda benim makalemi hazırlarken yola çıktığım örneklerden biri de Beşir Fuad'dır. İlk Türk pozitivistisi olan Fuad, her ne kadar bir sanatçı olmasa veya sanat amacıyla yola çıkmasa da "*ameliyatımı icad ettim*" diyerek aslında kendi ölümüne yazma eylemini de koymasıyla ölüme giden sürecini adeta bir sinema filmi çeker gibi sanatsallaştırmıştır. Bu noktada aynı şeyi, bilinçli bir şekilde yaptığının inandığım Edouard Leve de *İntihar* (Suicide) eserinde –bana göre- hareket etmektedir.

-Edouard Leve'in *İntihar* (Suicide) Romanıyla Sanat Eserinin Ölümsüzlüğüne Katkısı

Edouard Leve'in *İntihar* (Suicide) romanı otobiyografik özellikler gösteren bir romandır. Nitekim sanatçı 2007 yılında romanı yazıp yayıncısına teslim ettiğinden kısa bir süre sonra intihar eder. Romanda ismini vermeden anlattığı kahramanın ölümü gibi kendisinin

ölümü de aniden olur. En dikkat çeken detay ise elbette romanın ismi ile gerçekleşen eylem arasındaki benzerliktir. Bu durumda akla ilk gelen *İntihar*'ın (Suicide) elbette bir *intihar mektubu* niteliğinde olup olmadığıdır. Fakat Leve, tıpkı romanı anlatan kahramanın sorguladığı gibi intihar eden esas kahramanı gibi arkasında bir mektup veya açıklama bırakmamıştır. Nitekim intiharının kendisi bir açıklama mahiyetinde de görülebilecek derecede etkileyicidir.

Burada intihar durumunu roman kapsamında ve yazarla ilişkili olmak üzere iki şekilde ele almak istiyorum. Öncelikle romandaki intihara değinirken, ismi verilmeyen bir kahraman vardır. Bu kahraman tıpkı Nouveau romanlarda sadece baş harf verilen ancak eşyalarla anlam kazanan silikleşmiş insanlar gibidir. Ona ait her detay aslında eylemleriyle ve eşyalarıyla anlam kazanmaktadır. Ağustos ayında bir Cumartesi günü intihar eden kahramanın ölümü onun eski bir arkadaşının ağzından anlatılır. Bu intihar önceden tasarlanmış biçimde özenlidir:

“Önceden özenle hazırladığın tüfekle başına ateş etmişsin. Masanın üstünde, sayfası açık bir çizgi roman bırakmışsın. Ne yapacağını şaşırın karın masaya dayanıyor, kitap o bunun son mesajın olduğunu anlayamadan kapanıp düşüyor.” (Leve, 2013:5)

Olayların anlatıcısı kahramanla 17 yaşında tanışmıştır. Fakat bununla tezat düşecek biçimde tüm roman boyunca onun hayatına ilişkin birçok detay vermektedir. Bu detaylara hislerin de karışmasıyla birlikte aslında anlatıcının kendi içinde çeliştiği bir arkadaş mı yoksa tanrısal bakış açısı mı olduğu muamma kalmaktadır.

Romanda en dikkat çeken detay Leve'in *İntihar* romanı gibi, kahramanının da bir düşünsel yazılarından oluşan bir *İntihar Varsayımları* yazılarını arkasında bırakmasıdır:

“Düşüncelerini yazıp dosyalıyor, dosya sürekli çalışma masasında duruyor, üstünde ‘İntihar Varsayımları’ yazıyor.” (Leve, 2013: 8)

Anlatıcı ölümüyle birlikte kahraman için zamanın donduğunu bilir ve bu donan zaman onun aynı zamanda sonsuz süreçte mükemmel görünmesini sağlar:

“Sen çok seyrek haksız çıkardın, çünkü az konuşurdun. Az konuşurdun, çünkü dışarı az çıkardın. Çıktığında da dinler, bakardın. Artık hep haklı olacaksın, çünkü bir daha konuşamayacaksın.” (Leve, 2013: 8)

Ölümlerle birlikte roman kahramanı var olan tüm kötülüklerden de soyutlanır:

“Ama eskiden uzak, soğuk, gizemli duran sen, şimdi yanı başımda ılık ılık parlıyorsun.” (Leve, 2013: 9)

Roman anlatıcısı çok uzun zamandır görmediği ama oldukça iyi tanıdığı arkadaşının intiharını *“akıllara zarar veresiyle güzel”* bulur (Leve, 2013: 12). Sanki arkadaşı ölümüyle birlikte bir sanat eseri ortaya koymuş gibidir. Zaten onun yaptığı her şey sigara içmek bile bir sanat eseri idi:

“Sigara senin elinde bir sanat nesnesine dönuşürdü.” (Leve, 2013: 14)

Kahramanın intiharı, negatif de olsa bir güzellik içeriyordu. Çünkü eksilmeden tamamen yok olmayı, açıklanmayan ve açıklanmak istemeyen bir ölümün ardından geliyordu:

“Sanatta eksilmek kusursuzlaştırmaktır. Yok olmak seni negatif bir güzelliğin içinde dondurdu.” (Leve, 2013: 16)

Roman kahramanının ölümüyle birlikte mükemmeleşen, yaşamında da oldukça sessiz ola yapısı aynı zamanda *“bir 25 Aralık günü doğması”* (Leve, 2013: 11), bana onun tipik bir İsa figürü olarak çizildiğini de anımsatmaktadır. Aslında onun ölümü, tıpkı İsa gibi diğer ölümlerden oldukça farklıydı. İsa'nın öldükten sonra dirilişine dair söylemler gibi, o da

öldükten sonra doğmuş, yani ölümüyle aslında yaşamından daha kusursuz biri olmaya adım atmıştır:

“İntiharın ters etki yaratan bir eylem oldu: kendi ölümünü doğuran bir dirimsellik.”
(Leve, 2013: 17)

Yazarın kendisinin yani Edouard Leve’in intiharı ise kitaptaki intihar temasının tamamlanmasını ve aslında intiharın tam anlamıyla bir sanat eseri olarak tamamlanmasını sağlayan eylemdir. Leve, intihar ederek aslında romanda anlattığı eylemi de gerçekleştirmiş, bir nevi romanın eksik kalan veya diğer romanlardan ön plana çıkmasını sağlayan şeyi yapmıştır. İntihar, elbette hislere temas eden bir romandır. Fakat romanın bu denli tanınmasını veya Leve’in diğer kitaplarına nazaran Türkçeye çevrilmesini sağlayan şeyin aslında yazarın intiharıyla birlikte romanın kazandığı ün olduğu söylenebilir. Leve’in ölümüyle birlikte bu ün veya başarıya ilişkin kaygısının ne olduğu bilinemez; fakat şu aşikârdır ki bir romanı yazmak kadar romanı tamamlayıcı radikal bir harekette bulunmak zordur ve Leve bunu başarmıştır.

SONUÇ

Bu çalışma Edouard Leve’in Türkçeye *İntihar* (Suicide) olarak çevrilen romanında intiharın nasıl bir sanat eserine dönüşeceğinin ve yazarın ölümüyle kitaba ne şekilde katkı yapacağını araştırılması üzerine hazırlanmıştır. Çalışmada bu kapsamda birincil kaynak olarak *İntihar* romanı göz önünde bulundurulmuş, yazarın yaşamı ile kitabın anlatmak istedikleri bir çerçevede ele alınmıştır.

Yaşamında önce resim yapan, sonra yaptığı resimleri yakan, *İntihar* romanında anlattığı gibi içine kapanık biri olan ve yine romanda kahramanı intihar ettiği gibi kendisi de intihar eden biri olan Leve, aslında romanının tamamlayıcısı bir hamle ile intiharıyla romana katkıda bulunmuştur. Bir yazarın ölümünden sonra romanına katkıda bulunması imkânsız gibi görünürken Leve’in aslında ölümüyle romancılığı ön plana çıkmış, adeta yazar romandaki durumun uzantısı bir faaliyette bulunmuştur. Roman kahramanı her ne kadar anlatıcı arkadaşı tarafından anlatılsa da anlatıcının çok fazla detay bilmesi, kahramanın diğer insanlardan farklı bir *İsa* portresi çizmesi romanın başlı başına başarılı olmasını sağlar. Fakat yazar bu başarı ile yetinmez ve kusursuz bir ölümle süslenen kahramanını, kendi ölümü ile de tüm dünyaya bir sanat eseri olarak sunar.

KAYNAKÇA

- Bozkurt, Bülent (1993). <http://hdl.handle.net/11421/1034>, Anadolu Üniversitesi Arşivi (Erişim Tarihi: 29.01.2019)
- Bozkurt, Nejat (1995). Sanat ve Estetik Kuramları. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Leve, Edouard (2013). İntihar. Çev. Orçun Türkay, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Minois, Georges (2008). İntiharın Tarihi, İstemli Ölüm Karşısında Batı Toplumu, çev. Nermin Acar, Ankara: Dost Yayınları.
- TDK (2019). www.tdk.gov.tr (“sanat” ve “ölüm” tanımları, Erişim Tarihi: 29.01.2019).
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç (1992). Sanat Nedir?, çev. Buradan Dural, İstanbul: Şule Yayınları
- Turgut, İhsan (1991). Sanat Felsefesi. İzmir: Bilgehan Matbaası.
- Weber, Alfred (1905). Histoire De La Philosophie Europeenne, Paris.
- Yaşar, Yasemin (2001). Ölüm Düşüncesinin Sanata Etkisi Üzerine, Köprü Dergisi, Sayı 76.

**XIV. ASIR AŞK MESNEVİLERİNDEN VARKA ve GÜLŞAH'TA DİYALOG
TEKNİĞİNİN KULLANIMI**

Dr. Öğr. Üyesi Erdem SARIKAYA

Yozgat Bozok Üniversitesi, dr.erdemsarikaya@gmail.com

ÖZET

XIV. asır Türk edebiyatı, geniş bir coğrafyaya sahiptir. Bu dönemde, büyük ve öncü şairlerin yetiştiği görülür. Anadolu sahasında, Türkçe eser veren sanatkarların sayısı artar. Şairler, bilinçli bir şekilde Türkçeye yönelirler ve eserlerini Türkçe yazmayı tercih ederler. Böylece Anadolu'da bir milli edebiyat çağı başlar ve pek çok eser, telif-tercüme olarak dilimize kazandırılır. Bu dönemde nazım sahasında kaleme alınan eserler, esas itibarıyla dini-tasavvufî, ahlaki, tarihî ve epik olarak değerlendirilebilir. XIV. asırda Klâsik Türk edebiyatında, kurucu şairler yetişir. Sonraki dönemlerde yazılacak eserlere örnek olacak büyük eserler, edebiyat tarihine katılır. Bu asırda, yetişmiş şairlerden bir tanesi de Yûsuf-ı Meddâh'dır. Hayatı hakkında sınırlı bilgiye sahip olduğumuz şairin eserleri arasında, Varka ve Gülşah mesnevisinin önemli bir yeri vardır. Hz. Muhammed zamanında, Mekke şehrinde yaşayan Benî Şeybe kabilesine mensup Varka ve Gülşah adlı iki çocuğun aşk hikâyesini konu alan bu eser, yer yer kahramanlık duygularına hitap eden bölümler de içeren romantik ve çok maceralı bir aşk mesnevisi olarak kabul edilebilir. Şekil ve muhteva açısından klâsik mesnevi formlarına uymayan eserin teknik yapısında müellifin, anlatıya dayalı diğer türlerde de örneklerine rastladığımız şekilde diyalog parçalarından yararlandığı, farklı uzunluklardaki diyalog parçalarını çeşitli fonksiyonlarla kullandığı görülür. Bu çalışmada, öncelikle Varka ve Gülşah mesnevisinin olay örgüsü verilecek daha sonra eserdeki diyalog parçalarının teknik yapı açısından üstlendikleri fonksiyonlar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk Edebiyatı, XIV. asır Türk edebiyatı, mesnevi, Yûsuf-ı Meddâh, Varka ve Gülşah.

ABSTRACT

XIV. century Turkish literature has a wide geography. In this period, great and pioneering poets are seen to grow. In the Anatolian area, the number of artists who produce Turkish works increases. Poets tend to consciously go to Turkish and prefer to write their works in Turkish. Thus, a national literary era begins in Anatolia and many works are translated into Turkish as a copyright-translation. In this period, the works written in the field of poetry can be considered as religious-sufism, moral, historical and epic. XIV. century, the founding poets of the Classical Turkish literature will be written in later periods will be an example of great works will be included in the history of literature is a period. One of the poets who grew up in this century is Yûsuf-ı Meddah. Among the works of the poet who we have limited knowledge about his life, Varka and Gülşah masnawi have an important place. In the time of Hz. Muhammad, this work, which is based on the love story of two children, Varka and Gülşah, who are from the tribe of Benî Şeybe, who live in the city of Mecca, can be regarded as a romantic and very adventurous love masnawi which also includes sections that appeal to heroism. In the technical structure of the work that does not conform to the classical masnawi forms in terms of shape and content, it is seen that the author uses the

pieces of dialogue in different ways and we use the pieces of dialogue in different lengths. In this study, first of all Varka and Gülşah masnavis will be given a plot and then the functions of the dialogue pieces in the work will be examined.

Keywords: Classical Turkish Literature, XIV. century Turkish literature, masnawi, Yûsuf-ı Meddâh, Varka ve Gülşah.

1. GİRİŞ

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışıyla Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrini kapsayan XIV. asır, Türkçenin Anadolu'da edebiyat dili hâline geldiği dönemdir. Kaside ve gazel gibi şiir formlarının henüz gelişme evresinde olduğu bu dönem, genel itibariyle mesnevi edebiyatı görünümündedir. Gülşehrî, Âşık Paşa, Hoca Mes'ûd, Şeyhoğlu Mustafa, Ahmedî ve Fahrî gibi mesnevi sahibi şairlerin yetiştiği, sonraki dönemlerde yazılacak eserlere örnek olacak büyük eserlerin kaleme alındığı XIV. asırda, mesnevileriyle tanınmış şairlerden bir tanesi de Yûsuf-ı Meddâh'tır.

Yûsuf-ı Meddâh'ın biyografisiyle ilgili elimizde bulunan bilgiler sınırlıdır. Onu edebiyat tarihimize tanıtan Fuat Köprülü'dür. Araştırmacıların Yûsuf Meddâh (Köprülü, 1926: 12 ve Köprülü, 1933: 277-292), Yûsufî (Ertaylan, 1945), Yûsufi-i Meddâh (Ertaylan, 1946: 105: 121 ve Levend, 1988: 134), Meddâh Yûsuf (Ateş, 1946: 1-9 ve Banarlı, 1987: I/ 385-386), Mevlevî Yûsuf (Uzunçarşılı, 1988: 215) ve Yûsuf-ı Meddâh (Akar, 1985: I/ 1-7) olarak çalışmalarında kaydettikleri şairin asıl adı Yûsuf'tur. O, gençlik yıllarını Azerbaycan coğrafyasında geçirmiş, devlet büyüklerinin huzurunda eserlerini okuyan, menkıbeler anlatan bir kişidir (Yavuz, 1991: 488). Şairin Hamuş-nâme, Dâsitân-ı İblis (Aleyhi'l-lâne), Kadı ve Uğru Destanı, Hikâyet-i Kız ve Cehûd, Maktel-i Hüseyin gibi eserlerinin yanı sıra çalışmamıza da konu olan Varka ve Gülşah isimli bir aşk mesnevisi vardır (Köktekin, 2007). Biz bu çalışmamızda, Varka ve Gülşah mesnevisinde diyalog tekniğinin kullanış özelliklerini, eserdeki fonksiyonlarına göre incelemeye çalışacağız.

2. İNCELEME

Varka ve Gülşah, esas itibariyle bir aşk mesnevisidir. Ancak eserde, kahramanlık duygularına hitap eden bölümler de vardır. Ahmet Ateş, Varka ve Gülşah mesnevisinin konu itibariyle Arap şairlerinden El-Murakkîş ve Urva b. Nizâm'ın hayat hikâyeleriyle çoğu kez ortaklık gösterdiğini ifade eder (Ateş, 1946: 5-15). Bununla beraber hikâyenin varyantlarının Avrupa edebiyatlarında var olduğu, Boccaccio ve Chaucer tarafından da anlatıldığı, XII. asırda Güney Fransa'ya Floire et Blanche-flor adıyla geçtiği bilinmektedir (Akerson, 2013: 414). Mesnevide diyalog tekniğinin nasıl kullanıldığını incelemeden önce eserin olay örgüsünü değerlendirmek gerekir.

2.1. Olay Örgüsü

Hız. Peygamber zamanında, Mekke iline yakın bir bölgede yaşayan Zahir İbni Hayy Benî Şeybe kabilesinin yiğitliği alışkanlık hâline getirmiş Hilal ve Hümmam isminde iki kardeş reisi vardır. Tanrı'nın kudretiyle Hümmam'ın eşi, bir oğlan çocuğu doğurur. Aynı gece Hilal'in de kızı dünyaya gelir. Hümmam'ın oğluna Varka, Hilal'in kızına ise Gülşah adını verirler. Anne ve babalarının beşikteyken nişanladıkları bu iki bebek, beş yaşına geldiklerinde Hoten güzellerine benzerler. Yüzleri gül, tenleri yasemin yaprağı, saçları simsiyah kement ve

saçlarının her düğümü bin âşığın canına bağ olur. Gözleri, naz ile gönül alan ama yine âşıklara canlarını bağışlayan bu iki parlak dolunayın güzelliği haddi aşar.

Ailelerinin okuma-yazma, ilim ve edep öğrenmeleri için okula gönderdiği Varka ve Gülşah bu sırada, birbirlerini sevip âşık olurlar. Ney gibi aşk ateşiyle yanan o iki nur, eve geldiklerinde melek gibi birbirlerine sarılıp aynı yatakta uyurlar. İki âşığı bir nefes bile birbirinden ayıramaz hâle gelir.

İki âşık, yedi yaşına geldiklerinde Hümam, oğlunu yiğitlik oyunlarının inceliklerini öğrenmesi için bir savaştının yanına gönderir. Bu nedenle Varka ve Gülşah, bir süre birbirlerini göremezler. Bir saat ayrı düştüklerinde bile hastalanan iki âşığın sabrı kalmaz ve sonunda ikisi de yüzlerini hastalığa çevirirler. Hilal, Gülşah'a ölümün erişeceğini anlar. Kabile halkı, iki ay yüzünün aşkını böylelikle öğrenir. Bunun üzerine bir araya gelerek âşıkları birbirinden ayıranların haksızlık yapacağını; bu nedenle, iki âşığın evlenmelerinin gerektiğini, Gülşah'ı Varka'nın yanına iletmeleri hâlinde kızın orada âşığı ile gönlünü avutacağını söylerler. Kabile halkının bu sözleri üzerine Gülşah, silah kullanmanın inceliklerini öğrenmek için Varka'nın yanına gider. On iki yaşına kadar aralıksız devam eden eğitimlerinin sonunda, aşk ateşi ikisine de galip gelir, canları birbirlerine istek duyar. Kabile halkının da razı olması üzerine Hilal ve Hümam, yedi gün yedi gece sürecek bir düğün için hazırlık yaparlar.

Benî Şeybe kabilesinin bulunduğu bölgenin yakınlarında, Benî Hayf olarak bilinen bir kabile vardır. Tanrı'nın lanetlediği bu kabilenin beyi; Benî Amr adında, kötü davranışlara sahip, Tanrı'ya inanmamak ve şirk koşmakta haddi aşmış bir kişidir. Benî Amr, Gülşah'ın vasıflarını duyup görmeden ona âşık olur. Aşk, sabrını tüketir ve sonunda Gülşah'ı babasından istemeye karar verir. Altmış bin atlıdan oluşan ordusunu toplayıp yola çıkar. Yoldayken Varka ve Gülşah'ın evlendiklerini duyar. Bunun üzerine askeriyle düğün yerine yaklaşmış pusu kurar ve bir gece baskısıyla Gülşah'ı esir eder.

Varka, Benî Amr'ın ordusunu takip edip baskınla Gülşah'ı kurtarmak ister. Ancak annesi oğluna; atından inmesini, bu kişilerin kim olduğunu öğrendikten sonra Gülşah'ı kurtarabileceklerini söyleyerek onu engeller. Ertesi sabah dört bir yana giden casuslar, gece baskısıyla Gülşah'ı kaçıranın Benî Amr olduğunu, ordusunun altmış bin gayrimüslimden oluştuğunu öğrenirler. Bunun üzerine Hilal ve Hümam, on iki bin askeriyle Benî Amr'ın üzerine sefere çıkarlar.

Benî Amr, yanında Gülşah olduğu hâlde ertesi sabah kuşluk vaktine kadar at sürer. Tanrı'nın lanetini üzerinde toplamış olan o kişi, güzel bir çimenlikte konaklar. Askerleri, çadırlarını kurup otururlar. Bu süre içerisinde, Gülşah'ın gözünün yaşı hiç dinmemiştir. Varka ise aşkından deliye dönmüş bir hâlde gözlerinden kanlı yaşlar akıtmaktadır. Benî Amr, çeşitli konuşmalar sayesinde Gülşah'ın Varka'ya âşık olduğunu, onun için ağladığını anlar. Öfkeden deliye dönmüş bir hâlde Gülşah'a, Varka'yı öldüreceğini söyleyip kendi çadırına gelir ve işret meclisinde zaman geçirir.

Varka, Hilal ve Hümam; öğle vakitlerinde Benî Amr'ın ordusuna yetişirler. İki ordu, savaş düzeni almış bir hâlde durur. Bunun üzerine Benî Amr, Gülşah'ın yanına giderek ondan Varka'yı terk etmesini ister. Eğer isteğini yerine getirirse hazinelerini ona vereceğini söyler. Gülşah'ın kendisine yaklaşmaması üzerine Benî Amr, Gülşah'ı bir direğe bağlayıp öfke ve kinle içki içer. Bir süre sonra o cahil kişi, sarhoş olur. Çadırındaki hizmetkârlarına kendisini

Gülşah ile yalnız bırakmalarını emreder. Bir süre sonra, içkinin verdiği sarhoşlukla uyuyakalır.

Bu sırada Varka, bekçilerin gece görünmemek için giydiği giysilerden giyer ve kimseye haber vermeden çadırından çıkıp tek başına düşman çadırlarına doğru ilerler. Gece yarısı olmuş, kapıdaki nöbetçiler uykuya dalmıştır. Tanrı'nın izniyle Benî Amr'ın çadırına giren Varka, Gülşah'ın bağlarını çözer. İki âşık, mutlu bir hâlde çıkıp kendi askerlerinin bulunduğu tarafa doğru giderler.

Benî Amr, sabah uyandığında Gülşah'ın kaçırıldığını anlar. Bunun üzerine öfkeyle askerinin savaş düzeni almasını ister. Bayraklar, tekrar göğe yükselir. Diğer yanda Hilal, Hümam, Varka, Gülşah ve on iki bin askeri de atlarına binerler. Benî Amr, atını ileriye sürüp meydana girer ve Varka'yı mübarezeye davet eder. Varka, savaş meydanına çıkacağı sırada Gülşah ona, kendisini hileyle esir eden bu haini bizzat öldüreceğini söyleyip Varka'yı engeller ve savaş meydanına atını sürer. Benî Amr ve Gülşah arasında gerçekleşen mücadeleyi Benî Amr kazanır. Gülşah'ın esir düşmesi üzerine Hümam, savaş meydanına girer. Mücadelelerin sonunda Benî Amr, Hümam'ı öldürür. Bu durumu gören Varka, üzüntüyle inler. Babasının cansız bedeninin yanına gelir. Onun yüzüne yüz sürer. Acıyla kendisini öldürmek ister. Ancak askerler buna izin vermezler. Bu sırada Benî Amr, Varka'ya bağırarak isterse onu da babasına kavuşturabileceğini söyler. Bu sözler üzerine Varka, atına biner ve Benî Amr'a meydan okur. İki savaşçının mücadelesi, akşam vaktine kadar sürer. Barış davullarının çalınması üzerine mücadeleye ara verip ordularının yanına gelirler. Benî Amr, Gülşah'ı huzuruna çağırır ve ondan tekrar kendisine razı olmasını ister. Gülşah ise Benî Amr'a dost gibi görünerek hile yapmayı düşünür.

Benî Amr ve Varka'nın mücadelesi, sabah vakti tekrar başlar. Bu sırada, Benî Amr'ın kemendi Varka'nın boynuna dolanır. Bu durumu gören Gülşah, elbisesinin altına demir zırh giymiş bir hâlde Benî Amr'a yaklaşır ve ondan Varka'ya cezasını vermek için izin ister. Benî Amr'ın izin vermesi üzerine Gülşah, Varka'yı azarlayarak oradan uzaklaştırır. Biraz ileride Varka'nın ellerini çözer. Yanlarında bulunan Benî Amr'ın askerini, elindeki mızrağı alarak öldürür. Askerin atını, Varka'ya verir ve kendi askerlerine ok atmalarını, beraberce at sürüp gayrimüslim ordusuna saldırmalarını emreder. Beraberce Benî Amr'ı öldürüp malını yağmalarlar.

Kabile halkının isteği üzerine Hilal, Gülşah'ı Varka'yla evlendirmeyi kabul eder. Ancak Hilal'in eşi, Varka'nın yetim olduğunu, malı ve parası olmadığını, bu nedenle kızını ona vermeyeceğini söyler. Hilal'in çabaları da sonuçsuz kalır. Varka, malının yağmalandığını söyleyince yanındakiler, dayısının Yemen şahı olduğunu hatırlatıp ondan gerekli başlığı istemesini tavsiye ederler. Varka, yazdığı mektubu çok sevdiği bir zengî kuluyla dayısına gönderir. Zengî kulun altı boyunca gelmemesi üzerine kırk gün daha bekleyen Varka, parmağındaki yüzüğü Gülşah'a verip Yemen ülkesine doğru yola çıkar.

Varka, Yemen sınırına vardığında bir kervanla karşılaşır. Kervandakilerden Yemen'in Melik Anter tarafından istila edildiğini öğrenir. Gönü üzüntülü bir hâlde yola devam eder. Gecenin bir kısmı geçmişken şehre varır. Kapıcıya kendisini tanıtır ve şehre girmek için izin ister. Kapıcı, Varka'nın gelişini vezire iletir. Vezir, surlara gelip Varka'yı görür ve şehre girmesine izin verir. Melik Anter'in elinde aciz kaldıklarını, şehrin harap olduğunu, az sayıdaki askerle düşmana karşılık veremediklerini, komşu ülkelerin hiçbirinden yardım

gelmediğini vezirden öğrenen Varka, askeriyle birlikte Melik Anter'e karşı mücadele edeceğini söyler. Bunun üzerine, bir işret meclisi kurulur.

Sabah vakti Varka, şehirdeki yirmi dört bin askeri alıp kalenin kapısından çıkar. Melik Anter'in ordusu, seksen bin erle şehrin karşısında durmaktadır. Melik Anter, şehirden çıkan askerleri görünce vezirine, bunun ne anlama geldiğini sorar. Vezir, kale halkının sur içinde aciz kaldığını ve bu nedenle şehirden kaçmak istediklerini söyler. Melik Anter, vezirinin sözleri üzerine ordusuna savaş düzeni aldırır.

Varka, atını ileri sürerek savaş alanına girer. Melik Anter'in emri üzerine iki asker, Varka'ya saldırır. Varka, çeşitli mücadelelerden sonra bu askerleri öldürür. Varka'nın kırk askeri daha öldürmesinin ardından üç gün boyunca iki ordu arasında büyük bir savaş gerçekleşir. Melik Anter, ordusunun Varka'nın ordusuna galip gelemeyeceğini anlar. Bunun üzerine vezirine, bu şahısla nasıl mücadele etmeleri gerektiğini sorar. Vezir, meydana darağaçlarının dikilmesini, sabaha kadar askerin at üzerinde hazır olmasını, Selim Şah ve beylerinin asılmasını tavsiye eder. Dördüncü günün sabahında, Selim Şah ve altmış beyini asmak için darağaçları getirilir. Varka, gördükleri karşısında vezirine danışır. Vezir, ordusundan bin asker seçmesini, bunların düşman askerlerini çevirmelerini tavsiye eder. Varka, vezirinin söylediklerini yapar. Bunun üzerine Melik Anter, ordusuna savaş emri verir. Varka'nın ordusu, Selim Şah'ın beylerinden on yedisini kurtarabilir. Varka, Melik Anter'i esir eder. Bu hâlde şehre döner.

Melik Anter'in ordusu, bu durumu görüp vezirin çadırına gelir. Vezir, Yemen halkına sabah bir antlaşma önermelerini, iki tarafın da şahlarını serbest bırakmaları hâlinde savaşmanın gereksiz olacağını söylemelerini ve şah ile yanındakiler savaş meydanının ortasına vardıklarında pusudaki bin askerin saldırmasını tavsiye eder. Sabah olduğunda iki ordu, tekrar savaş düzeni alır. Bir elçi, Varka'ya vezirin sözlerini iletir. Varka, vezirin teklifini kabul eder. İki taraftaki esirler, meydanın ortasına vardıklarında Varka, yanındaki iki yüz askeriyle Selim Şah'ı ve yanındakileri kurtarır. Selim Şah, törenle tekrar tahta oturur. Bir işret meclisi kurulur. Aynı zamanda Melik Anter de esaretten kurtulur. Veziri, ona; meydanın ortasına bir kuyu kazdırmasını, üzerine çer çöple kapatmasını, ordusuna savaş düzeni almaları için emir vermesini, Yemen şahının kandırılıp tekrar esir edilebileceğini söyler. Melik Anter, vezirinin sözlerini yerine getirir. Varka, böylelikle Melik Anter'e esir düşer.

Melik Anter, mutlu bir hâlde işret meclisinde vakit geçirir. Gecenin bir kısmı geçtikten sonra Varka, Melik Anter'in huzuruna getirilir. Çeşitli konuşmaların ardından Melik Anter, yanındaki zengî kuluna Varka'yı öldürmesini emreder. Zengî kul, elinde yalın kılıcıyla Varka'nın karşısında durur. Varka ise sevdiğinden ayrılacağı için ağlayıp inler. Zengî kul, Varka'ya derdinin nedenini sorar. Varka'nın aşk ile ilgili sözlerinin ardından zengî kul, ustasının çocuğuna âşık olduğunu, dermansız bir dertle yandığını, gaddar feleğin kendisini sevdiğinden ayırdığını anlatır. Varka, zengî köleye kendisini tanıtır. Dinledikleri üzerine zengî kulun kılıcı elinden düşer. Varka ona, beraber at sürüp savaşmayı teklif eder.

Zengî kul ve Varka, ata binip Melik Anter'in çadırının yakınına kadar gelirler. Nöbetçilerin uyumasından yararlanan Varka, çadıra girip Melik Anter'in başını keser. Bu hâlde, iki savaşçı kaleye dönerler. Selim Şah, Melik Anter'in kesik başını görür. Bunun üzerine kalenin surlarında meşaleler yakılmasını ve bir işret meclisi kurulmasını emreder. Varka ve Selim Şah'ın ordusu o gece, Melik Anter'in ordusuna hücum edip mallarını yağmalarlar. Varka, dayısından kendi şehrine ve kabilesine dönmek için izin ister. Selim Şah,

kurulacak olan işret meclisine katılmasını teklif eder. Bunun üzerine Varka, dayısının yanında kalır.

Şam ilinde; Melik Muhsin isminde bir melik vardır. Bu melik; Bulgar, Buhara, Hitay, Çin, Mâçin, Semerkand, Sarây, Hind, Hârizm, Horasan, Irak, Rum ve Şam'ın güzellerini tek tek görmüştür. Melik Muhsin'in mallarını ilden ile işleten bir taciri vardır. Bu tacir, Melik Muhsin'in meclisinde her ülkenin güzellerinin vasfını söylediğini duyar. Melik Muhsin'e Mekke ilinde, Benî Şeybe kabilesinin reisi Hilal'in kızı Gülşah'tan bahseder. Tanrı'nın Hilal'e kız yerine bir huri verdiğini, o kızın güzelliğinin âlemler içerisinde eşi benzeri olmadığını, gece vakti evden çıktığında insanların gökteki ayın yere indiğini zannettiklerini anlatır. Bütün bir âlemden daha güzel olan o kızın adının Gülşah olduğunu söyler. Melik Muhsin, tacirin bu sözleri üzerine Gülşah'a görmeden âşık olur. Tacire, Gülşah'la evlenmek istediğini, kendisini kabul edip etmeyeceğini sorar. Tacir, kızın eşi benzeri olmadığı için bunu bilemeyeceğini söyler. Bunun üzerine Melik Muhsin, kaygıyla düşünmeye başlar. Tacir kıyafetleri giyip yanına yedi yüz bin kumaş, kıymetli lal, cevher ve benzeri taş ile biner tane kul, hizmetkâr, katır, deve, koyun ve sığır alır. Yüklerini yükleyip yola çıkar.

Melik Muhsin, birkaç gün gittikten sonra bir yerde mola verir. Daha sonra kendisinden çok ikram görmüş bir beyin yanında konaklar. Bu şekilde bir iki gün yol gidip daha sonra konaklayarak Benî Şeybe kabilesinin bulunduğu yere varır. Benî Şeybe kabilesi, Melik Muhsin'in geldiğini işitir. Bunun üzerine kabilenin reisi Hilal, atına biner ve Melik Muhsin'i karşılar. Melik Muhsin, yanında getirdiği kıymetli hediyeleri Hilal'e ve Benî Şeybe kabilesine sunar. Hilal, hediyelerden etkilenir. Melik Muhsin'i misafir edebilmek için bir çadır kurarlar. Üç gün boyunca onu misafir ederler. Melik Muhsin, çadırına gelenlere yanındaki altın ve gümüşten verir.

Melik Muhsin, kabileden birkaç kişiyi, Gülşah'ı istemek için babasına gönderir. Hilal, Gülşah'ı kardeşinin oğluna söz verdiğini söyleyerek bu isteği geri çevirir. Melik Muhsin, bunun üzerine bir tabağı lal, yakut, zümrüt, altın ve gümüş gibi değerli taşlarla doldurur. Ailesinden kimsenin olmadığını, eğer kendisini oğulluğa kabul ederse bir ömür boyunca yanında kalacağını, gece gündüz hizmetinde olacağını söyleyerek bu tabağı Hilal'e iletmelerini ister. Kabile halkı, o kıymetli taşları alıp Hilal'in evine gelirler. Bunun üzerine Hilal, eşine ne yapacaklarını sorar. Hilal'in eşi, Melik Muhsin'in iyi bir yiğit olduğunu, bu nedenle kızlarını ona verebileceklerini söyler. Hilal'in Varka'ya verdikleri sözü hatırlatması üzerine eşi, bunca üzüntü verici olaya Varka'nın sebep olduğunu, onun parasının olmadığını, söz vermesine rağmen iki aydır dönmediğini, sözlerini bir tarafa bırakıp Melik Muhsin'e kızlarını verebilecekleri söyler. Hilal, eşinin sözlerine razı olmaz. Bu sırada kabile halkı, Melik Muhsin'in Hilal'e ilemesi için verdiği kıymetli taşlarla dolu tabağı getirirler. Hilal'in eşi, tabaktaki kıymetli taşları gördüğünde gönlü Varka'dan tamamen uzaklaşır. Hilal ise kızını iki ere de vermeyeceğini söyler. Kabile halkı, kıymetli taşları orada bırakıp Melik Muhsin'in yanına dönerler. Ona olayları anlatırlar. Melik Muhsin, duyduklarından dolayı üzülür, kendini kaybeder.

Hilal'in komşusu olan bir kadın vardır. Bu kadın, Melik Muhsin'in huzuruna gelir. Ona bir büyük bohça içerisine çeşitli kıymetli taşları doldurarak Hilal'e sunmasını, böylelikle Hilal ve eşinin kızını Varka'ya vermekten vazgeçerek kendisine meyledeceklerini, kendisinin de bu vesileyle aşkına kavuşacağını söyler. Melik Muhsin, söyleneni yapar ve o kadını Hilal'in evine gönderir. Gülşah'ın annesi, kadının getirdiklerini görür. Böylelikle gönlü, tamamen

Varka'dan uzaklaşır. Hilal'e, kızlarını Melik Muhsin'e vermeleri gerektiğini tekrar söyler. Hilal, eşinin sözlerini kabul etmez. Bunun üzerine Gülşah'ın annesi, bir koyunu kesip mezara koyduktan sonra bir iki gün yas tutmalarını tavsiye eder. Bu hâlde, Varka'ya Gülşah'ın canına kıydığını söyleyebileceklerini, bu hileyle Varka'nın da aşkını terk edeceğini söyler. Hilal, böylelikle zulme izin verir.

Gülşah, anne ve babasının kendisini Melik Muhsin'e verdiğini duyunca üzüntüsünden yüzünü yırtar, inleyerek gözlerinden kanlı yaşlar akıtır, menekşe gibi olan saçlarını yolar. Yüzü şebneme benzeyen Gülşah, Tanrı'ya kimseyi kendisinin düştüğü duruma düşürmemesi için dua ederken yanına annesi gelir. Annesi ağzı bozuk bir şekilde kızını azarlar. Komşu evlerdeki kızlar, Gülşah'ın yanına gelip gözlerindeki yaşları silerler. Ona ağlamamasını, kısmetine razı olup sabretmesini söylerler.

Gülşah, çaresiz bir hâlde Melik Muhsin ile evlenir. Melik Muhsin, Benî Şeybe kabilesine Şam sultanı olduğunu söyleyerek kendi ilinde düğün kurmak için izin ister. Benî Şeybe halkı, gereken izni verir. Gülşah, yola çıkmadan sırdaşı olan kıza Varka'nın yüzüğünü verir. Varka'nın aşk ateşine mağlup olması hâlinde ona bu yüzüğü vermesini ve olup biteni anlatmasını ister. Kız, istediğini yerine getireceğine dair Gülşah'a söz verir. Gülşah ile kucaklaşıp ağlaşırlar.

Melik Muhsin ve Gülşah, Şam'a ulaşırlar. Vezir ve beyler, onları karşılar. Kutlamalar eşliğinde Melik Muhsin, tahta çıkar. On gün boyunca düğün yapılır. Gerdek gecesi Gülşah, intihar etmek ister. Melik Muhsin'e, beşikte söylendiği Varka'dan ayrı yaşamanın kendisine haram olduğunu söyler. Hançerin sivri ucunu göğsünün üzerine koyar. Melik Muhsin, kendisini öldürmemesini, Varka'nın onu, onun da Varka'yı sevdiğini, güzel yüzüne şekerden tatlı sözlerine kanaat edeceğini, bundan sonra arkadaş olacaklarını söyleyip Gülşah'ı canına kıymaktan vazgeçirir.

Bu sırada Varka, dayısı Selim Şah'tan izin alır. Şah, ona dört yüz deve yükü kumaş, dört yüz kul, hizmetkâr, hesapsız altın, gümüş ve ülkesine kadar arkadaşlık etmesi için bir kişi verir. Varka, gece gündüz demeden yol alır. Kabilesine geldiğinde tüm halkın küçük büyük kapkara giyindiklerini görür. Bunun nedenini sorar. Hilal, Gülşah'ın öldüğünü Varka'ya söyler. Varka; canı yanmış, aklını kaybetmiş bir şekilde atından yere düşer. Yüzüne biraz su serperler. Böylelikle aklı başına gelir. Bir müddet yanındakilerle beraber ağladıktan sonra Varka, sevgilisinin mezarının yerini sorar. Kabile halkı, beraberce Varka'yı alıp Gülşah'ın mezarının başına götürürler. Varka, Gülşah'ın mezarı üzerinde kendisini öldürmek ister. Ancak kabile halkı, buna engel olur. Varka'ya, nasihat ederler ama o hiçbir öğüdü dinlemez. Gülşah'ın mezarını iki eliyle kucaklayarak ağlar.

Ertesi gün kul ve hizmetkârlar, develerdeki yükleri Varka'nın evinin önüne indirirler. Hilal ve eşi, bu durumu görüp pişman olurlar. Varka, kırk gün boyunca Gülşah'ın mezarının üzerinde ağlar. Bir gece, yine Gülşah'ın mezarını kucaklamış ağlarken Gülşah'ın sır arkadaşı gelir. Ona; Hilal ve eşinin bir hile yaptığını, Gülşah'ın ölmediğini, mezarda bir koyunun gömülü olduğunu, sevgilisinin bir melikle evlendirildiğini ve Şam iline gittiğini söyler. Kız gidince Varka, mezarı açar. Mezardaki koyunun ölüsünü alıp Hilal'in evine gelir. Bu utancın onlara ait olduğunu söyler. Hilal ve eşi, yaptıklarından dolayı utanırlar.

Varka, silahını beline bağlayıp atına biner ve Şam'a doğru yola çıkar. İkinci vaktine kadar at sürer. Şam ili sınırına geldiğinde bir atlıyla karşılaşır. Atlı, Varka'ya silahını ve atını bırakıp gitmesini söyler. Varka, bunu kabul etmez. Mübareze ederler. Varka, o kişiyi öldürür.

Bu kişi, kırk kişilik bir harami grubunun üyesidir. Arkadaşlarının öldürölmesi üzerine üç kişi, Varka'nın üzerine saldırır. Varka, bu üç kişiyi de öldürür. Bunun üzerine diğer haramiler Varka'ya saldırırlar. Varka, bu kişilerden otuz ikisini öldürür. On yedi yerinden ok yarası almış olan Varka, atının boynunu tuttuğu hâlde kendinden geçer. At, bütün gece yol gider. Sabah vakti, yanında pınar olan bir ağacın dibinde durur. Varka, atının üzerinden yere düşer.

Melik Muhsin, her sabah o pınarın olduğu yerde gezintiye çıkmaktadır. Böyle bir gezinti sırasında, bir yiğidin silahları üzerinde, ay ve güneş nuru yüzünde, elbisesine kıpkırmızı kan bulaşmış, kendinden geçmiş bir hâlde ağaç dibinde düşüp yattığını görür. Melik Muhsin'in emriyle yanındaki beylerden birkaçı, atlarından inip Varka'nın yanına gelirler. Varka'nın nefes alıp verdiğini görünce Melik Muhsin'e haber verirler. Melik, bir cerrahın gelmesini emreder. O sırada Varka, gözlerini açar. Melik Muhsin, yanındakilerden onun kim olduğunu sorup öğrenmelerini ister. Varka, kim olduğunu öğrenmek isteyenin şam sultanı olduğunu tahmin eder. Bu nedenle, gerçek kimliğini söylemek istemez. Onlara Bağdatlı bir bezirgân olduğunu, geçerken kırk haraminin kendisine saldırdığını, elindeki kılıcıyla o haramilerden otuz ikisini öldürdüğünü ancak akşam olunca geri kalanların mal ve kumaşlarını alıp kaçıtklarını, ok yaralarıyla kendinden geçmiş bir hâlde atının boynunu kucakladığını, buraya nasıl geldiğini bilmediğini anlatır. Melik Muhsin, Varka'nın anlattıklarına şaşır. Onun bezirgân değil yiğit bir savaşçı olduğunu düşünür ve onu tabiplerine iyileştirmeleri için emanet eder. Varka'yı padişahın sarayına götürüp orada yalnız kalabileceği cennete benzeyen bir odaya yerleştirirler.

Melik Muhsin, her sabah âdeti olduğu üzere yine gezintiye çıkar. Dönüşünde Gülşah'a ağaç dibinde atından düşmüş hâlde buldukları yiğitten bahseder. Gülşah, her gün süt ve hurma özü içtiği kadehiyle bu yaralıya bir hizmetkâr aracılığıyla şerbet gönderir. Kırk gün boyunca yapılan tedavi ve Gülşah'ın hizmetkâr ile gönderdiği şerbet neticesinde Varka, eski sağlığına kavuşur. Varka, bir gün kendisine şerbet getiren dayeden elindeki yüzüğü hanımına iletmesini ister. Belindeki kuşağı çıkartıp ona bağışlar. Daye, yüzüğü nasıl vereceğini sorar. Varka, hanımın her gün süt ve hurma özü içtiği kadehin içine yüzüğü koymasını, kadehten çıkartıp sorduğuunda hasta yiğidin parmağından kadehin içersine düşmüş olabileceğini, bundan haberi olmadığını söylemesini ister. Daye, Varka'nın söylediklerini yapar. Gülşah, süt ve hurma özünü içtikten sonra kadehte yüzüğünü görür ve aşk hâliyle kendisinden geçer. Kendine geldiğinde yaralı yiğidin nerede olduğunu öğrenir. Daye, Varka'ya gelir. Sarayın önüne çıkmasını, hanımının onu görmek istediğini söyler. Varka, sarayın önüne çıktığında Gülşah onu görür. Aklı başından gider. Kendini tutamaz ve yere düşer. Varka, gelip Gülşah'ın başını dizlerine alır. Dayeler, ikisinin etrafında toplanır. Gül suyu getirip o resim gibi güzel Gülşah'ın yüzüne saçarlar. Gülşah, kendine gelir gibi olursa da Varka'nın yüzünü gördüğünde yine bayılır. Hizmetkârlar, bu durumu Melik Muhsin'e haber verirler. Gülşah, kendine geldiğinde Varka'yı Melik Muhsin'e anlatır.

Varka ile Gülşah'ın kavuştuğuna sevinen Melik Muhsin, izzet ve ikramda bulunur. İşret meclisi kurulur. Bir süre sonra meclisten izin isteyerek ayrılan Melik Muhsin, uzaktan bu iki âşığın aşkını imtihan eder. Birbirini kucaklayıp yüz yüze duran iki âşık, maceralarını birbirlerine anlatırlar. Kavuşmanın verdiği mutluluk ve aşk hâlinin coşkunluğuyla nefislerinin kendilerine hâkim olmasına izin vermeyip sarılarak uyurlar. Melik Muhsin, bütün gece bu iki âşığı izler. Sabah olunca iki âşık kalkarlar, yataklarını toplayıp yüzlerini yıkarlar. Melik Muhsin, aniden gelir. Her ikisini de selamladıktan sonra Varka'yı hamama götürmeleri ister.

Melik Muhsin, kırk gün kırk gece boyunca bu iki âşığın aşkını imtihan eder. İki âşığın aşkında hiçbir nefsanî amel görmemesi üzerine bu aşkı kabul eder.

Günler mutlulukla geçerken Varka, bir gün Melik Muhsin'den gitmek için izin ister. Gülşah'ın yanıp yakılmaları üzerine gitmekten vazgeçer ve bir ay daha orada kalır. Varka, Gülşah'a Melik Muhsin'in eşi olduğunu, ondan ayrı duramayacağını, ancak ihsan ile kendilerini bir yatak içinde beraber olmalarına izin verdiğini, ondan, kavmini görüp gelmek için izin alacağını söyler. Varka, kırk gün daha Gülşah'ın yanında kalır. Vedalaşıp ayrılacaklarken âşıklar gözyaşlarını tutamazlar. Bir feryat, kopar. Melik Muhsin, iki âşığın yanına gelir. Gülşah'tan Varka'nın gideceğini öğrenir. Varka, kavmini görüp gelmek için izin ister. Melik Muhsin'in emriyle yol hazırlığı yapılır.

Varka, yolda bir atıyla karşılaşır. Atlı, Varka'ya niçin inlediğini sorar. Varka'nın elini tutar ve nabzından aşk hastalığına yakalandığını anlar. Varka ve atlı, ovada bir bahçede mola verirler. Varka, burada Gülşah'tan ayrı yaşamayacağını anlayarak canını teslim eder. Atlı, oradan geçen iki atlının da yardımıyla Varka'yı bir mezara defneder. Diğer iki kişinin Şam iline gittiklerini öğrenince, Varka'nın haberini Gülşah'a iletmelerini ister. Gülşah, Varka'nın ölüm haberini alınca üzüntüsünden kendisini kaybeder. Melik Muhsin, bir kul ile Gülşah'ı Varka'nın mezarına gönderir. Gülşah, Varka'nın mezarının başında ağlar ve hançerini çekip intihar eder. Melik Muhsin, Gülşah'ın öldüğünü öğrenince üzülür. Halkıyla birlikte Varka ve Gülşah'ın yasını tutar. Onları, birbirlerine sarılmış bir hâlde gömdürür. İki âşığın mezarlarının bulunduğu yer, iki yıl içinde büyük bir şehir hâlini alır.

O sırada Hz. Muhammed, mağrip diyarındaki bir savaştan dönmektedir. Yolu, Varka ile Gülşah'ın mezarının olduğu şehirden geçer. Melik Muhsin ve yanındaki beyleri tarafından karşılanan Hz. Muhammed, onlardan Varka ve Gülşah'ın başından geçen olayları öğrenir. Bunun üzerine iki âşığın mezarını ziyaret eder. Ziyaret sırasında yanındakilerden bu iki âşık için ömürlerinden ömür bağışlamalarını ister. Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali, Hz. Muhammed'in teklifini kabul ederler. Bu sırada, Cebrail gelerek ömür bağışlayanların ömürlerinin geri verildiğini, Varka ile Gülşah'a da Tanrı tarafından kırk yıl ömür bağışlandığını bildirir. Mezar yarılarak açılır ve iki âşık mezarlarından kalkarlar. Hz. Peygamber'e salâvat getirirler. Hz. Muhammed de onların nikâhını kıyar.

2.2. Mesnevideki Diyalog Parçaları ve Fonksiyonları

Diyalog, en az iki insan arasında gerçekleşen ve teknik açıdan basitten karmaşığa doğru ilerleyen konuşmadır. Konuşma ise dilin esası ve en doğal anlatım yolu olması bakımından günlük hayatın içerisinde, insanların dilek ve isteklerini anlatma aracıdır. Günlük hayattan alınan gerçekliğin kurgusal öğelerle işlendiği anlatıya dayalı eserlerde diyalog, işlevsel nitelikleri bakımından önemli bir tekniktir. Diyalog, gizli olanı açığa çıkarır. Soyut olanı somutlaştırır. Olayın gelişmesinde rol oynar. Kahramanların psikolojik ve sosyal konumlarının açıklanmasına yardımcı olur. Anlatıma doğallık izlenimi verir. Düşünce ve felsefenin yansıtılmasını sağlar. Eserde farklı kişilerin bir araya gelmesine, böylelikle farklı kültür ve üslupların konuşmalarla ortaya çıkmasına aracılık eder. Metnin ağırlığını hafifletir (Tekin, 2002: 254-259). Bu anlatım tekniği sayesinde okuyucu, doğrudan figürle karşı karşıya gelir. Bu durum, içeriğin taşıdığı gerçeklik izlenimini pekiştirir. Kişilerin duyguları, olaylar karşısındaki hisleri dolaysız ve aracısız bir şekilde sergilenir. Ancak bu durum, anlatı kahramanı için olduğu kadar okuyucu için de belli bir kısıtlama getirir. Bu teknikte kahraman,

diyalogların izin verdiği ölçüde kendini ifade edebilirken okuyucu da kahramanın düşünsel yapısını görebildiği kadar tanıyabilir (Sazyek, 2018: 2).

Anlatıya dayalı eserlerde diyalog parçaları, gösterme tekniğinin temel uygulama alanlarıdır. Tiyatroya özgü bir yöntem olarak göstermede okuyucu, aracısız bir şekilde anlatılanlara tanık olur. Bununla beraber yapısı gereği gösterme yöntemini, anlatıya dayalı eserlere aynen uygulamak mümkün değildir. Bundan dolayı anlatıya dayalı eserlerde, anlatma ve gösterme tekniklerinin birlikte kullanıldıkları görülür (Tekin, 2002: 193-196).

2.2.1. Olayların Gelişmesinde Rol Oynama

Varka ve Gülşah mesnevisinde, diyalog parçalarının öncelikle olayların gelişmesinde rol oynadığı görülür. Aşağıya örnek olarak aldığımız diyalog örneğinde, konuşma eserin esas kahramanlarından Gülşah ve Melik Anter arasında geçmektedir. Melik Anter'in emri üzerine Gülşah, melikin huzuruna getirilir. Okuyucu, Melik Anter'in Gülşah'a olan aşkı ve vuslat isteğini doğrudan kahramanın ağzından ve onun ifade ettiği kadar öğrenir. Diyalog parçasının diğer dikkat çeken bir özelliği ise esas itibarıyla iki parçadan oluşmasıdır. Melik Anter'in sözlerini bitirmesinin ardından okuyucu Gülşah'ın iç sesine tanık olur. İç monolog tekniğinin kullanıldığı bu kısımda, Gülşah'ın Melik Anter'e dost gibi görünerek onu kandırma isteğini onun iç sesinden öğreniriz. Daha sonra Gülşah, Melik Anter'le konuşmaya devam eder.

280. Vardılar Gülşâhı tîz getürdiler
Hükm kıldı bendini götürdiler

281. *Didi* yâ Gülşâh râzî ol sen bana
Kim virem cümle hazînemi sana

282. Cevher ü altun u gümüş mâl tavar
Senün olsun cümlesi iy hôş nigâr

283. Ger rızâ virmezisen hôşlugıla
Ben idem işümi ser-hôşlugıla

284. Kıldı Gülşâh gönli içinde sağış
Olmasun kim ziyâna vara bu iş

285. Ben bununıla müdârâ ideyin
Bu işe mekr ile çâre ideyin

286. Ol nigârın *eydür* ol dem yâ emîr
Olmaya senden ulu beglerde bir

287. Ben bilürem sen ulusun kamudan
Hem asîl-zâde sahî hem pehlevân

288. Cevher ü altun gümüş mâl u kumâş

Cümle senün ben sana bir karavaş

289. Hôd ne hâcet bunca bu lutf u kerem
Râziyam ben sana seni severem

290. Korkum illâ Varkadandur ger anı
Öldürürsen ben kabûl idem seni

291. Ger anun başın getüresin bana
Kalmaya ayruk dahı 'özüüm sana

292. Ben senünen sen benüm olgıl müdâm
Senden artuk hôd bana kimse harâm

293. Çün işitdi işbu sözi ol la'în
Saçdı Gülşâh üstine dürr-i semîn

294. Eydür âhir şöyle digil yâ nigâr
İrte anı öldüreyim zâr u zâr

295. Ger dilerse şöyle diri getürem
Her ne iş kim sen diyesin bitürem (Köktekin, 2007: 148-150)

Bu başlık altında değerlendirebileceğimiz diğer bir örnek ise Varka ile Gülşah arasında geçen diyalog parçasıdır. Varka, dayısı Selim Şah'a yazdığı mektubu götüren kölenin dönmemesi üzerine yola çıkmaya karar verir. Bu durumu öğrenen Gülşah, ağlayıp inler. Varka'ya kendisini terk etmemesini, bırakıp gitmemesini, ayrılığa sabredemeyeceğini, yalnız kaldığında teninin adeta cansız kalacağını söyler. Varka, dayısından başka kimsesinin olmadığını, Tanrı'nın izniyle kırk günde geleceği yanıtını verir. Bunun üzerine Gülşah, Varka'dan yokluğunu hissettirmeyecek bir armağan ister. Varka, parmağındaki yüzüğü çıkarıp Gülşah'a verir.

387. Çünkü Gülşâh işidür zârî kılur
Pes ne kıla cân tenden ayrılır

388. Didi yâ Varka beni terk itmegil
İy cânım gel beni koyup gitmegil

389. Ben nice sabr ideyin sensüz cânım
Tâ ki yalnız kalmaya cânsuz tenüm

390. Varka *eydür* yâ nigârîn çâre yok
Var mı ayruk kimsenem ki vara yok

391. Ol anan zâlim amân virmez bana
Şîr-i behâ ister ki virem ben ana

392. Lâzım oldu lâ-cerem kılmak sefer
Kim dayım vire getürem sîm ü zer

393. Sen dahı bunda sabır itmen gerek
Çâremüz ne n'eyleyüp n'itmen gerek

394. *Didi* Gülşâh Varkaya iy kand-leb
Tîz gele misin girü sen iy 'aceb

395. Eytdi kırk günde gelem iy mâh-rû
Ger 'ömür virürise Settâr u Hû

396. *Didi* ol sultân-ı hûbâb-ı cihân
Dilerem bir yâdigâr iy pehlevân

397. Tâ ki eglenem anunla iy sanem
Anı gördükçe seni bunda sanam

398. Virdi Varka barmagından yüzügin
Aldı anun yüzügin ol mâh-ı Çîn

399. Ol yüzügi geçürür barmagina
Râzî olur Varkanun varmagına

400. Varka kıldı yol yaragın yatını
Urdı eyer düzdi koşdı atını (Köktekin, 2007: 159-160)

Bu başlık altında değerlendirebileceğimiz son örnek ise Varka ile Selim Şah'ın veziri arasında geçen diyalogdur. Varka, gecenin bir parçası geçmişken Yemen ülkesine varır. Şehrin surlarına yaklaşır ve uyanık bir kimsenin olup olmadığını sorar. Kaledekiler, Varka'dan kendisini tanıtmasını isterler. Varka, kendisini tanıtır ve dost olduğunu söyler. Kapıcı, bu durumu vezire haber verir. Vezir, kapıcıdan yiğit bir kişinin geldiğini öğrenip mutlu olur. Kapıcıya, gelen kişiyi surlardan yukarıya çekmelerini emreder. Varka, dayısının Melik Anter'in elinde tutsak olduğunu, az sayıdaki askerle kale halkının Melik Anter'le mücadele edemediğini, bu hâli anlatan pek çok mektubun kendisine yazıldığını öğrenir. Bunun üzerine kaledeki askerlerin de yardımıyla Melik Anter'le mücadele edeceğini söyler.

447. Gicenün giçmişidi bir ülişi
Varka *eydür* uyanuk var mı kişi

448. *Didiler* kimsin ne dilersin yigit

Nedür adun ne işe geldün eyit

449. *Didi* kim yâ päs-bân Varka benem
Dôstam size ol yagıya düşmenem

450. Päs-bân *eydür* hele tur iy emîr
Bir varayın göreyin ne dir vezîr

451. Geldi *eydür* iy vezîr-i kâr-dân
Muştılık vir irdi Varka pehlevân

452. Geldi anda bârû dibinde turur
Uş haber virdüm tapun ne buyurur

453. Çün vezîr işitdi şâd oldu cânı
Geldi bârû üstine gördi anı

454. *Didi* tîz tatun yukaru Varkayı
Yukaru çekdiler ol tolu ayı

455. Düşdi şol sâ'at vezîr ayagina
Ol kavim geçdi sagına solına

456. Elini öper vezîr *eydür* ana
Nice kez nâme viribidüm sana

457. Beglerle ol tayun tutgun-durur
Ol Melik 'Anter yavuz mel'ûn-durur

458. Bir hisâr içinde câna gelmişüz
Bu kavim elinde 'âciz olmuşuz

459. Biz bu çeriye viremezüz cevâb
Îl vilâyet cümlesi oldu harâb

460. Sen bizi hod bir gün istemeyesin
Anlara feryâd idem dimeyesin

461. Anmayasın şöyle miskîn olavuz
Düşmenün elinden 'âciz kalavuz

462. Bunca nâme sana nice degmedi
Varka *eydür* bana nâme gelmedi

463. Kimseden işitmedüm hergiz haber
Ben bu hâli bilmezem yâ pür-hüner

464. Düşdi nâ-gâh öğüme şehr-i Yemen
Gelüridim tayumı görmege ben

465. Karşudan bir kâfile gördüm gelür
Ol kavimden bu haber ma'lûm olur

466. Çünkü geldüm bunda Hak yarî kıla
Ben bileyem bu ağır çeriyile

467. İş kılam meydan içinde anlara
Kim yedi iklîme âvâzı vara

468. Çün vezîr işitdi Varkanun sözün
Didi söyledün beşâretler sözün

469. Bârû üstinde beşâret urdılar
Zevk u 'işret hôt temâşâ kıldılar (Köktekin, 2007: 165-167)

2.2.2. Gizliyi Açığa Çıkarma

Eserde, diyalog parçalarının gizli olanı açığa çıkarma fonksiyonuyla kullanıldığı da görülür. Melik Anter'le karşılaşan Varka, onun attığı kemendin boynuna dolanması üzerine zor duruma düşer. Gülşah, bunun üzerine savaşçı kılığında savaş meydanına girer ve Melik Anter'e yaklaşır. Varka'ya kendi eliyle cezasını vermek istediğini söyler. Melik Anter'i bu sözlerle kandırır. Varka'yı Melik Anter'in yanından uzaklaştırıp ellerini çözer. Bu durumu gören Melik Anter, Gülşah'a düşmanının ellerini niçin çözdüğünü sorar. Gülşah, Melik Anter'e düşmana cezasını bu hâlde vereceğini söyleyip kaygılanmamasını ister.

322. Ol la'în *eydür* nigârûm n'eyledün
Varkanun elin niçün şeşik kodun

323. Şeşmegil dir düşmenümün elini
Didi kim ko bildüreyim hâlini

324. Çün bunı virdün bana sen sâkin ol
Bunı yok tut gussadan sen emîn ol

325. Ben sünügi bendini sökem bunun
Dışlerini taşıla dökem bunun

326. Eyle sandı kim Benî 'Amrun özi
Gerçek eydür sandı Gülşâh ol sözi (Köktekin, 2007: 153)

2.2.3. Anlatıma Doğallık Verme

Yûsuf-ı Meddâh'ın Varka ve Gülşah mesnevisinde diyalog parçaları, anlatıma doğallık verme fonksiyonuyla da kullanılır. Benî Şeybe kabilesi reisi Hilal ve eşi arasında geçen aşağıya aldığımız diyalog parçaları bu durumu örnekler. Kabile halkının Varka ve Gülşah'ın evlendirilmesini istemeleri üzerine Hilal, bu istekten mutlu bir hâlde eşinin yanına gelir. Ona, Gülşah'ı Varka'ya vermeyi kabul ettiğini, onun da bu evliliğe razı olup iki zavallının kavuşmasına çare olmasını söyler. Eşi ise Varka'nın bir yetim olarak kızı Gülşah'a yakışmadığını, elinde altını, gümüşü ve malının kalmadığını, bu yüzden kızını ona vermeyeceğini söyleyerek eşine yanıt verir. Bunun üzerine Hilal, eşine Tanrı'nın kendilerine şahit olduğunu, bu iki çocuğu beşikte nişanladıklarını, ikisinin beraber mektebe gidip okuma öğrendiklerini söyler ve ondan Varka'yı azarlamayı bırakmasını ister. Birbirlerini görmediklerinde bu iki âşkın işi ağlamayıp inleme olacaktır. Hilal'in tüm çabalarına rağmen eşi, başlık parasını getirmedeği sürece Varka'ya Gülşah'ı vermeyeceğini söyler.

352. Çün Hilâl itdi kabûl işbu sözi
Şâz olup geldi evine kendüzi

353. *Eytdi* 'avrat sen ne dirsın bu söze
Halk şöyle maslahat gördi bize

354. Ben rızâ virdüm ki Gülşâhı virem
Râzî ol sen dahı yâ ehl-i harem

355. Gel sevindür ol iki bî-çâre'i
Vasl idüp birbirine kıl çâre'i

356. Yohsa nâ-gâh ol ferişte ile hûr
Dirliğinden kendüler elini yur

357. *'Avrat eydür* Varka olmışdur yetîm
Şimdi Varka kim yana Gülşâh kim

358. Yok elinde hânûmân altun gümüş
Söyleme bu sözi kim olmaz bu iş

359. Varkanun çün eli irmez altuna
Bir kızımı virmezem varsun tuna

360. *'Avratına söyledi yine Hilâl*
Didi danukdur bize ol bî-zevâl

361. Bunları birbirine iy hôş-nihâd
İkimüz kılduk beşikte nâm-zâd

362. Hem bile örgendiler okumagı
Kogıl âhî Varkaya kakımagı

363. Hem buları bile irdük mektebe
Bile vardı hüküm ü edeb meksebe

364. Bunların sen yig bilürsin hâlini
Kim nice severdi biri birini

365. Görmezise birbirin bîzâr olur
İkisinin dahi işi zâr olur

366. Kasd iderler kendü tatlı cânına
Vir rızâ girme bularun kanına

367. Niçe kim söyler Hilâl ol yüzsüze
Râî olmaz ‘avratı işbu söze

368. Şîr-bahâ getürmezise ben kızum
Varkaya virmezem işbudur sözüm

369. Ben kaçan virem kızumı râygân
Olmayınca la’l ü gevher dürr ü kân (Köktekin, 2007: 156-157)

Hilal ile eşi arasında geçen diğer bir diyalog parçasını da bu başlık altında değerlendirebiliriz. Eşi Hilal’den, Gülşah’ı Melik Muhsin’e vermesini ister. Hilal, eşine Tanrı’dan korkmasını, Varka ile kızlarını beşikte nişanladıklarını, ikisinin birbirlerini çok sevdiklerini, bu iki âşığı ayırmanın onların canına kastetmek olduğunu söyler ve böyle bir durumda Varka’nın yüzüne nasıl bakacaklarını sorar. Hilal’in eşi, bir koyunu öldürüp mezara koyacaklarını, Varka geldiğinde ise Gülşah’ın öldüğünü söyleyebilecekleri yanıtını verir.

993. ‘Avrat *eydür* erine kim yâ Hilâl
Vir kızumı tâcire sözümi al

994. Gel virelüm biz bu Gülşâhı buna
Tangrıdan kork dir Hilâl eydür ana

995. Hem bilürsin sen ki bu bî-çâreler
Birbirini nicesi sever bular

996. Tutdı ülfet ol iki hûb-ı Hoten
Şöyle kim ülfet tutupdur cân u ten

997. Ne susadun sen bunların kanına

Kim kılursın kasd ikisi cânına

998. Eyle tut kim Varkadan ayırasın
Zulm idüp Gülşâhı buna viresin

999. Ne yüzile hazrete varmak gerek
N'eyledün nice soruvirmek gerek

1000. Yâ dahı bunda gelicek Varkanun
Yüzine nice bakavuz biz anun

1001. 'Avrat eydür yâ Hilâl [kim] sehl ola
Hîle kılam ben ana ol ne bile

1002. Ol Hilâl eydür ki yâ 'avrat n'ite
Sehl ola kim bu işi câ'iz tuta

1003. 'Avrat eydür çün bu Gülşâhı ala
'Azm idüp bundan iline gönele

1004. Bir koyunu boguban öldürelüm
Bir iki gün üstine yas uralum

1005. Sinlede gömekoyalum biz anı
Yas-içün biz kara geyelüm tonı

1006. Varka gelicek eyidelüm ana
Ol nigârîn cân fidâ kıldı sana

1007. Sen bekâ ol dünyede Gülşâh-ıçün
Biz kara geydük kamu ol mâh-ıçün

1008. Ol dahı [hem] bir iki gün aglaya
'İşk odına cânın ancak taglaya

1009. Alamak toygulu aş-durur toya
Terk ide Gülşâhı 'ışkıını koya

1010. Ölenün ardınca kimse ölmedi
Sâkin ola işbu mekrile didi

1011. Anca kıldı sihr ü efsûn ol 'ikâl
Tâ ki o zulme rızâ virdi Hilâl (Köktekin, 2007: 219-221)

2.2.4. Kahramanların Psikolojik-Sosyolojik Durumlarını Göstermek

Varka ve Gülşâh mesnevisinde, diyalog parçalarının kahramanların psikolojik-sosyolojik durumlarını ortaya çıkarma fonksiyonuyla kullanıldığı da görülmektedir. Gülşâh'ın ailesi, Varka'nın mali durumunu bahane eder ve kızlarını Varka'yla evlendirmek istemez. Bunun üzerine Varka, bir mektupla dayısı Selim Şah'tan yardım istemeye kadar verir. Yazdığı mektubu, sevdiği zengî bir kul ile dayısına gönderir ve dayısından gelecek haberi ya da yardımı beklemeye başlar. Ancak uzun bir süre geçmesine rağmen beklediği haber bir türlü gelmez. Bunun üzerine yanındakiler Varka'ya gönderdiği kulun gelmediğini söylerler. Varka da onlara biraz daha beklemeleri yanıtını verir.

383. *Didiler yâ Varka gelmedi kulun*
Didi kim kırk gün dahı va'de kılun (Köktekin, 2007: 159)

2.2.5. Düşüncenin Yansıtılması

Varka ve Gülşâh mesnevisinde, diyalog parçalarının düşüncüyü yansıtırma fonksiyonuyla da kullanıldığı görülmektedir. Melik Anter'in emriyle Varka, bağlı bir şekilde huzura getirilir. Melik Anter Varka'ya, kendilerine yaptıklarından sonra cezasının ne olması gerektiğini sorar. Varka, hem Melik Anter'e hem de ordusuna elinden geleni yaptığını, bu nedenle dilediği cezayı verebileceğini söyleyerek düşüncelerini dile getirir.

747. Varka'ı getürdiler baglu-durur
 Çün Melik 'Anter bakar anı görür

748. *Didi ya'nî sen bilür misin bize*
Kim neler kıldun sana nedür cezâ

749. Varka *eydür* ben elümden geleni
 Leşkerüne hem sana kıldum anı

750. Sen dahı ne kim dilersen anı kıl
 Sözüm işbu dogrısıdur bellü bil (Köktekin, 2007: 195)

3. SONUÇ

Yûsuf-ı Meddâh'ın Varka ve Gülşâh mesnevisi, XIV. asırda yazılmış aşk mesnevilerindendir. İçerisinde kahramanlık duygularına hitap eden bölümler de içeren eserde, diyalogların olayların gelişmesinde rol oynama, gizli olanı açığa çıkarma, anlatıma doğallık verme, kahramanların psikolojik-sosyolojik durumlarını gösterme ve düşüncenin yansıtılmasına aracı olma gibi fonksiyonlarla kullanıldığı görülür. Bu fonksiyonlar, anlatıya dayalı modern türlerdeki diyalog örnekleriyle de benzerlik gösterir. Şair, diyalog parçalarını eserinin kurgusal yapısı içerisine yerleştirmekte başarılıdır.

KAYNAKÇA

Akar, Metin, "Yûsuf-ı Meddâh'ın Dâstân-ı İblisi'nin Kaynağı", *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi, C. 1 (Türk Edebiyatı)*, İstanbul, 1985.

- Akerson, Fatma Erkman, “Varka ve Gülşah Öyküsü Üzerine”, *JOTS*, Vol.: 39, 2013.
- Ateş, Ahmet, “Varaka ve Gülşah Mesnevîsinin Kaynakları”, *İÜTDED*, C. 2, S. 1-2, 1946.
- Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 1, MEB Basımevi, İstanbul, 1987.
- Ertaylan, İsmail Hikmet, “Türk Edebiyatı Örnekleri I: Varaka ve Gülşah”, *İÜTDED*, 1945.
- Ertaylan, İsmail Hikmet, “Yûsufî-i Meddâh: Yeni İki Varka ve Gülşah Nüshası-Hâmuşnâme-Dâsitân-ı İblis-i Aleyhillâne ve Maktel-i Hüseyin”, *İÜTDED*, C. 1, S. 2, 1946.
- Köktekin, Kâzım, *Yûsuf-ı Meddâh-Varka ve Gülşah (İnceleme-Metin-Dizin)*, TDK Yayınları, Ankara, 2007.
- Köprülü, Fuad, “Türklerde Halk Hikâyeciliği Tarihine Ait Bazı Maddeler, Meddâhlar”, *Türkiyât Mecmuası*, C. 1, 1926.
- Köprülüzade, Mehmed Fuat, “Anadolu’da Türk Dil ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumî Bir Bakış I”, *Yeni Türk Mecmuası*, S. 4, 1933.
- Levend, Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 1, Ankara, 1988.
- Sazyek, Hakan, “Romanda Temel Anlatım Yöntemleri Üzerinde Bir Sınıflandırma Çalışması”, http://www.hakansazyek.com/files/Romanda_Temel_Anlatim_Yontemleri_Uzerinde_Bir_Siniflandirma_Calismasi.pdf. (Erişim Tarihi: 29.01.2019)
- Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı (Romanın Unsurları) I*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2002.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara, 1988.
- Yavuz, Kemal, *Şeyhoğlu Kenzü’l-küberâ ve Mehekkü’l-ulemâ*, AKM Yayınları, Ankara, 1991.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**CRITICAL ANALYSIS OF NOVEL *ME BEFORE YOU* WITH REFERENCE TO
EUTHANASIA**

Asst. Prof. Muntazir MEHDİ

Lareeb Gull

Eraj Jamal

Erum Ehsan

National University of Modern Languages, Pakistan

lareebgull1@gmail.com, erajjamal9@gmail.com

ABSTRACT

The world is divided into blocks on different issues where emotional prosperity and dynamic life of an individual is one of the core matters. Qualitative way of living has always been in precedence over a less improvised lifestyle. Sometimes, resistance towards fate leads people to choose irredeemable paths, visible one of which is assisted suicide, also known as Euthanasia. Euthanasia is a practice of intentionally and painlessly killing a human being for humane reasons especially in order to end great suffering or poor quality of life. Disability can be a possible way to live; however, being bedridden has a no way either to live or die. The current study focuses upon the pain of humanity which has no limit and no healing at the same time. It analyses the celebrated work of its time *Me Before You* by Jojo Moyes where Will, a wealthy young quadriplegic, is unable to sustain the miseries of life in the physical world without having a critical sight upon prognosis, although Lousia tries to give him the affectionate company. In order to end his suffering he commits assisted suicide before natural death. The study reflects its findings at two different extremes. It might be ethical to kill someone before they die naturally by challenging the morality of artificial death and it also focuses upon inevitability of search of peace in cumbersome situations.

Key Words: Dynamic Life, Quadriplegia, Resistance, Euthanasia, Morality Of Artificial Death, Search For Peace.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**NOTRE-DAME DE PARİS ROMANINDA ENGELLİ VE ÖTEKİ ALGISI:
QUASIMODO ÖRNEĞİ**

THE PERCEPTION TOWARDS HANDICAPPED PEOPLE AND THE OTHER
IN THE NOVEL CALLED NOTRE DAME DE PARIS: SAMPLE OF QUASIMODO

Dr. Öğr. Üyesi Bahattin ŞEKER

Kafkas Üniversitesi, bekmt@hotmail.com

ÖZET

Yıkılmak istenen bir katedralin öyküsü olan Notre-Dame de Paris Türkçe çevirisiyle Notre Dame'ın Kamburu romanı, Quasimodo kahramanıyla öylesine özdeşleşmiştir ki hemen hemen her dilde Notre Dame'ın Kamburu olarak tercüme edilmiştir. Bir gözü kör, bir ayağı total, sağır ve çirkin olan kambur Quasimodo, psikolojik derinliğine inilen ilk engelli kahramanlardan birisidir. Orta Çağ döneminin engellilere bakış açısını 19.yüzyıl romantik geleneğiyle ele alan Victor Hugo'nun bu tarihi romanında, toplumun dışsallaştırdığı Quasimodo'nun ötekileşme süreci toplumun ve yazarın bakış açısından hareketle psiko-sosyolojik açıdan ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Victor Hugo, Quasimodo, Öteki, Ötekileşme

ABSTRACT

Being a story of a cathedral which is about to be demolished, Notre-Dame de Paris, has identified with the character called Quasimodo and it has been translated into almost all languages as "Hunchback of Notre-Dame". Hunchbacked Quasimodo, whose one eye is blind, one foot is crippled and who is also deaf and ugly, is one of the first handicapped characters who has been psychologically analyzed. In this novel of Victor Hugo, which shows us with respect to romantic traditions of the 19th century the point of view towards handicapped people, the process of being othered of a handicapped person will be told.

Key Words: Victor Hugo, Quasimodo, Othered, Otherize

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**NAZIM HİKMET RAN'IN MEMLEKETİMDEN İNSAN MANZARALARI BAŞLIKLİ
ESERİNİN MARKSİST ELEŞTİRİ KURAMI İLE İNCELENMESİ**

INVESTIGATION OF NAZIM HIKMET RAN'S WORK *HUMAN LANDSCAPES FROM MY
COUNTRY (MEMLEKETİMDEN İNSAN MANZARALARI)* BASED ON THE MARXIST
CRITICAL THEORY

Dr. Öğr. Üyesi Gülten BULDUKER

Kırıkkale Üniversitesi, gultenbulduker@hotmail.com

ÖZET

Nazım Hikmet Ran, savunduğu ideolojiyle Modern Türk edebiyatının isminden çok söz ettiren yazarlarından. İstanbul'da yetişmesine rağmen Anadolu gerçeklerine duyarlılığı ile tanınır. Gerçi memleket sorunları ve Anadolu gerçekleri, Türk edebiyatında ondan önce farklı ideolojilere sahip sanatçılar tarafından dile getirilmiştir. Nazım Hikmet'i diğer sanatçılardan farklı kılan, toplum sorunlarına Marksist eleştirisiyle yaklaşmış olmasıdır. Şair, eserlerinde sosyalist şiirin kalıplaşmış olan "yoksulluk, siyasî baskı, özgürlük, emperyalizm ve faşizm düşmanlığı, kapitalist sömürü, sosyal adaletsizlik, mutlu azınlık" gibi konularını dile getirmiştir.

Toplumsal sorunların edebî eserlerde ele alınması "toplumculuk" kavramından söz edilmesine yol açmış; kavram özellikle Marksizm ile özdeşleşmiştir. *Memleketimden İnsan Manzaraları*'ı başlıklı eserinde şair, toplumsal şartları "alt yapı ve sınıf çatışması" olarak öne çıkarmıştır. Geçmişte olduğu gibi bu gün de sanatın işlevi "estetik" ve "fayda" prensipleri açısından tartışılmaktadır. Edebiyat araştırmalarında, eserin estetik değerinden, tüm varlık koşullarıyla insanı yansıtır yansıtılmadığından hareketle söz edilmektedir. Eğer insan psikolojisi eserde derinlikli anlatılıyorsa o eserin daha nitelikli olduğu yargısı verilmektedir. Biz de inceleyeceğimiz eserde bu kriteri arayacağız.

Anahtar Kelime: Edebiyat, Marksizm, Sosyoloji, Memleket, İnsan, Kültür.

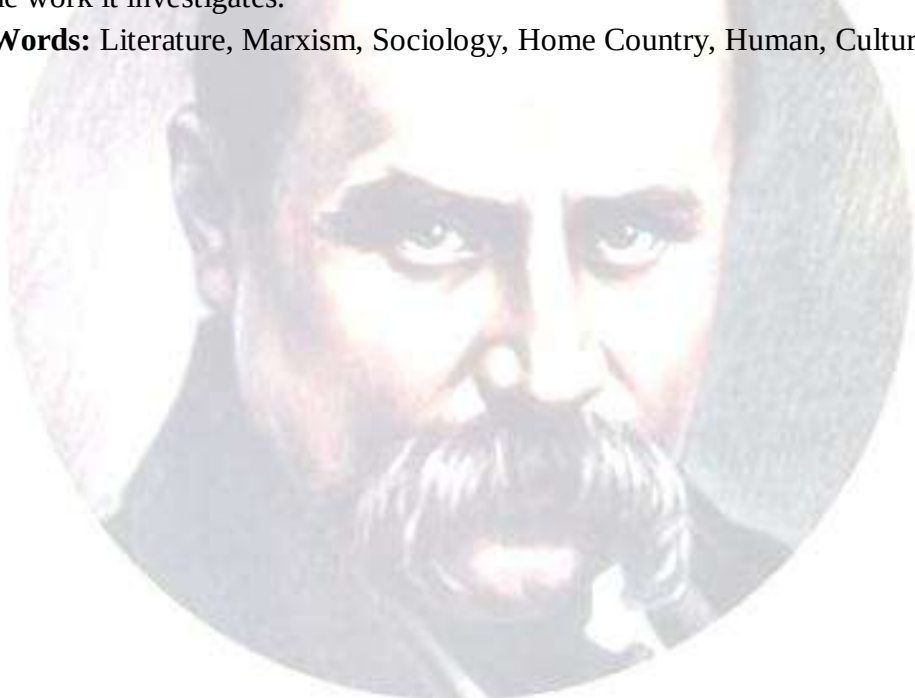
ABSTRACT

Nazım Hikmet Ran is one of the writers of the Turkish literature who has made a name for himself with the ideology he took a stand for. Although he was raised in Istanbul, he is known for his sensitivity towards the realities of Anatolia. Although the problems of the country and the realities of Anatolia had been expressed by artists adhering to various ideologies in the Turkish literature, what distinguishes Nazım Hikmet from other artists was the fact that he addressed the social problems by means of the Marxist criticism. The poet expressed in his works the stereotyped subjects of the socialist poetry such as "poverty, political oppression, freedom, anti-imperialism and anti-fascism, capitalist exploitation, social injustice and the happy minority".

Addressing the social problems in the works of literature resulted in the concept of "Socialism" to be talked about; and the concept was particularly identified with Marxism. The poet highlighted the social conditions as "the infrastructure and the class conflict" in his work titled *Human Landscapes From my Country*. Although the function of the art continues to be

discussed today in terms of the principles of “aesthetic” and benefit” just as it was in the past, the aesthetic value of a work is addressed in literature researches based on whether it reflects human with all their existential conditions. If the human psychology is addressed deeply in the work, then the work in question is judged to be of higher quality. The present study will also seek this criterion in the work it investigates.

Key Words: Literature, Marxism, Sociology, Home Country, Human, Culture.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**20. ASIRDA YAZILMIŞ TASAVVUFÎ BİR MESNEVÎ: MUSTAFÂ FEVZÎ VE
MÎZÂNÜ'L-İRFÂN'I**

A MASNAVÎ THAT IS WRITTEN IN THE 20TH CENTURY: MUSTAFA FEVZÎ AND
MÎZÂNÜ'L-İRFÂN

Dr. Öğr. Üyesi Erdem Can ÖZTÜRK

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, erdemcanozturk@gmail.com

ÖZET

Tasavvuf, Türk edebiyatının en önemli kaynaklarından biri olup neredeyse Türklerin İslâmiyet'i kabûlünden başlayıp günümüze kadar etkisini sürdürülmüştür. Dinî hayattaki etkisine ek olarak, edebî muhitlerde gördüğü kabul ve yaygın kullanım, tasavvufu hem edebiyatın en başta gelen kaynaklarından biri hâline getirmiş, hem de "tasavvufî edebiyat" olarak tanımlanan bir edebî ekolün doğmasını sağlamıştır. Bu alan Türk edebiyatının en başarılı eserlerinin verildiği, en fazla eser telif edilen alanlarından olmuştur.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan *Mizânü'l-İrfân* da tasavvufa dair pek çok konu hakkında bilgi vermeyi ve tasavvufî terimleri açıklamayı amaçlayan didaktik eserler arasında sayılabilir. Bu tür kitaplar genelde mensur olmakla birlikte *Mizânü'l-İrfân*'ın mesnevî tarzında ve oldukça hacimli yazılmış olması nâzımının şiir konusundaki ustalığının da işaretidir. Bu çalışmada *Mizânü'l-İrfân*'ın müellifi Mustafâ Fevzî b. Nu'mân'ın hayatı ve eserleri hakkında genel bilgiler verildikten sonra, Osmanlı'nın son dönemlerinde yazılmış olan eserin muhtevası tanıtılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Türk-İslâm edebiyatı, Mustafa Fevzî, tarikat, Mîzânü'l-İrfân.

ABSTRACT

Sufism is one of the most important sources of Turkish literature and starting from the acceptance of Islam by the Turks, it has an influence on literature to the present. In addition to its effects upon religious life, it has been approved of in literary world and has a common usage. By this way sufism has become an uppermost source as well as it has given rise to spring a literary ecole which is identified as sufistic literature. In this kind of field there has been written a large number of works and it has produced the most succesful pieces.

The subject of this study is *Mizanü'l-İrfan* which is among the works that aim at giving information about sufism and try to clarify the sufism. These works was generally written in prose, but *Mizanü'l-İrfan* was written in mesnevi form which makes it voluminous. Therefore starting from this point we can say that the poet has got a mastership in his field. After giving iformation about the writter of *Mizanü'l-İrfan*, Mustafa Fevzi, his life and his works, it is going to be introduced the content of the works which was written in the last period of the Ottoman's.

Key Words: Sufism, Islamic-Turkish literature, Mustafa Fevzi, cult, Mizanü'l-İrfan.

Giriş

Tasavvuf, kelime kökü ve anlamı hakkında farklı görüşler bulunsa da terim olarak İslâm'ın zahirî ve batınî hükümleri çerçevesinde yaşanan manevî hayat tarzını ifade eder.¹ İslâm'ın ruh hayatıyla Hz. Peygamber'in şahsında temsil ettiği manevî otoritenin müesseseseleşmiş ve günümüze kadar yaygınlaşarak gelmiş hâlidir.² "Tasavvuf zahirde ve batında şeriatın edeplerini yerine getirmektir." tarifinde şeriatın edepleri "ilahî ahlâk" olarak tanımlandığından tasavvuf, ilahî ahlâkla ahlâklanmak olarak kabul edilmiştir.³ Bir ilim dalı olarak telakki edilen tasavvuf için sûfîlerin kullandığı "Kâl ilmi değil hâl ilmidir" tabiri, tasavvufun teorik/kitabî mânâda tam olarak anlaşılamayacağı ve yeterli olmadığı; bizatihi yaşanması gereken, ancak bu sayede anlaşılabilir ve fayda temin edebilir bir hâl/ilim olduğunu ifade eden veciz bir tanımdır. Başka ifadeyle "tasavvuf, bir bilgi değil düşünce tarzıdır, bir usûldür, metottur ve ancak o metodoloji izlenmek suretiyle bir tür bilgiye ulaşılır."⁴

Tasavvuf felsefesi Allah sevgisi (muhabbetullâh) ve Allah korkusu (mehâfettullâh) temeline dayanmakta, Allah korkusu aynı zamanda Allah'ı sevmekten kaynaklanan bir çekinme olduğu için bu iki kavram birbirini tamamlamaktadır. İslâm'a göre kullarla Allah arasında karşılıklı sevgi vardır. Kullar Allah'ı sevdiği gibi Allah da kulları sever. Ayetlerde ifade edildiği üzere Allah'ın kullarını sevmesini sağlayan tövbe, temizlik, sabır, takva, ihsan, adalet, tevekkül, zikir gibi özellikler tasavvuf ehli tarafından seyr ü sülûk diye ifade edilen ve bir mürşid**Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**-i kâmil rehberliğinde uygulanan eğitim sürecinde özenle gerçekleştirilmeye çalışılır; bunun sonucunda kul ile Allah arasında manevî bir ilişki meydana gelir.

Tasavvuf tarihinde Râbia el-Adeviyye ile (ö. H. 185/M. 801 ?) başlayan Allah sevgisine dayalı derunî hayat tarzı Bâyezîd-i Bistâmî, Hallâc-ı Mansûr ve Ebû Bekir eş-Şiblî gibi isimler başta olmak üzere sonraki birçok sûfî tarafından benimsenmiştir. İlk sûfîler Allah sevgisini ifade ederken genellikle hub, muhabbet, habîb, mahbûb gibi kelimeleri tercih ettikleri hâlde daha sonrakiler yaygın biçimde aşk, âşık, mâşuk kelimelerini kullanmaya başlayınca ilâhî aşk kavramı doğmuştur. İlahî aşk konusu Ferîdüddin Attâr, İbnü'l-Fârîz, Fahreddîn-i Irâkî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Abdurrahman-ı Câmî gibi büyük sûfîler tarafından kaleme alınan eserler vasıtasıyla sürdürülmüştür. Tasavvufî çevrelerde kabul edilen, "Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi sevdim ve bu sebeple âlemi yarattım" kudsî hadisine dayanıp âlemin, Allah'ın sevgiyle tecellîsinin sonucunda meydana geldiği söylenmektedir.

Tasavvuf tarihinde ayrı bir yeri olan önemli bir düşünür İmam Gazzâlî'dir (ö. 1111). Gazzâlî bütün gayretiyle tasavvufî hayatın İslâm'a uygunluğunu ispata çalışmıştır. Başta *İhyâü 'Ulûmi'd-dîn* olmak üzere birçok eserinde inanç, ibadet ve ahlâkî değerlerin tasavvufî izahlarına yer vermiş, bunların gaye, hikmet ve sırları üzerinde durmuş, devrinin en etkili âlimi kimliğiyle

¹ Tasavvufla ilgili çok çeşitli tarifler yapılmıştır. Tasavvufun manevî bir hayat tarzı olarak özelliklerini, Kitap ve sünnetle irtibatını, kulun Allah'la ve masiva ile ilişkilerini, kalp temizliği, nefis terbiyesi, güzel ahlâk gibi işlevlerini, sûfinin niteliklerini ve görevlerini belirten bu tariflerin 1000'e kadar çıktığı söylenmektedir. Tanımların çeşitliliği önemli ölçüde tanımlı yapan sûfinin o anki manevî hâli ve mertebesiyle ilgilidir. Bu sebeple tariflerin sayısının sûfîlerin sayısı kadar çok olduğu belirtilir. Bkz. Reşat Öngören, "Tasavvuf", *DİA*, C. 40, s. 119.

² H. Kâmil Yılmaz, *300 Soruda Tasavvufî Hayat*, Erkam Yay., İstanbul 2017, s. 13.

³ Öngören, *aqmd*, s. 119.

⁴ Mahmud Erol Kılıç, *Tasavvufa Giriş*, Sufi Kitap Yay., İstanbul 2017, s. 13.

aşırı tasavvufî görüşleri eleştirip zâhir ulemâsının güvenini kazanmıştır. Ulemâ, Gazzâlî'den sonra Sünnî çevrelerde kendisine sağlam bir zemin bularak gelişen tasavvufla daha yakından ilgilenmiş, bu gelişme özellikle Osmanlılar döneminde medrese ve tekke muhitinin ahenkli birlikteliğine dönüşmüştür. Bu dönemde birçok medreseli âlimin tasavvuf yoluna girdiği, bir kısmının seyr ü sülûkünü tamamlayıp tekkelerin meşihatını üstlendiği görülmektedir.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî (ö. 1240) ise bilhassa vahdet-i vücûd anlayışını sistemli bir şekilde ortaya koyması vasıtasıyla tasavvuf ehli arasındaki etkisini günümüze kadar kesintisiz olarak sürdürmüştür. Başta İmam Gazzâlî olmak üzere önceki birçok sûfî tarafından benimsendiği anlaşılan vahdet-i vücûd görüşü, İbnü'l-Arabî'nin ardından önce talebeleri olan sûfilerce talim edilmiş; daha sonra Fahreddîn-i Irâkî, Abdürrezzâk el-Kâşânî, Dâvûd-i Kayserî tarafından sistematik hâle getirilmeye çalışılmıştır. İbnü'l-Arabî'nin görüşleri daha çok *Fütûhâtü'l-Mekkiyye* ve özellikle *Füsûsü'l-Hikem* adlı eserleri yoluyla sonraki nesillere aktarılmıştır. “Şeyhü'l-ekber” unvanı sebebiyle onun görüşleri çerçevesinde oluşan mektebe Ekberîyye denilmiştir. Pek çok takipçisi bulunmakla birlikte İbnü'l-Arabî'nin görüşlerini tasavvuf içinden ve dışından eleştirenler de olmuştur. Tasavvuf dışından gelen eleştiriler ona küfür nisbet etmeye kadar varırken Alâüddevle-i Simnânî, Zeynüddin el-Hâfî, İmâm-ı Rabbânî gibi bazı mutasavvıflar vahdet-i vücûd, hatmü'l-velâye, Firavun'un imanı gibi görüşlerinde hatalı olduğunu söylemişlerdir.

Genel mânâda tasavvufun gayesi “insanı kötü ahlâktan, çirkin huylardan uzaklaştırmak, güzel vasıflarla bezemek, Allah ve Resûl'ünün ahlâkını benimseterek Hz. Peygamber'e tam bir ittiba ile “insân-ı kâmil” yetiştirmek; başka bir ifadeyle müslüman için ebedî saadeti temin etmektir.”⁵ Bu maksatta bütün mutasavvıflar ittifak hâlinindedir. Fakat bu maksadın gerçekleşmesi konusunda takip edilen usûl ve yollar farklıdır. Bir kısım mutasavvıflar ibadet ve zikirle, bir kısmı riyâzâtla, bir kısmı da aşk, muhabbet ve vecd ile maksadın hâsıl olacağını ifade etmektedir. Bu noktada takip edilen farklı usûl ve yollar farklı tasavvuf hareketlerini ve farklı tarikatları ortaya çıkarmıştır.⁶ Bu yollardan biri Kâdiriyye'den sonra İslâm dünyasındaki en yaygın tarikat olan Nakşibendiyye'dir.

Mustafâ Fevzî b. Nu'mân da henüz 7-8 yaşlarından itibaren Nakşibendiyye'nin Hâlidîyye koluna intisab edip ömrü boyunca bu yoldan ayrılmamış, eserleriyle bu yola hizmet etmiş; tasavvuf ve Nakşî âdâbını anlatmaya çalışmış son dönem sûfî, şâir ve nâsirlerindendir.

1. Mustafâ Fevzî b. Nu'mân

1.1. Hayatı

⁵ Yılmaz, *age*, s. 58.

⁶ Geniş bilgi için bkz. Reşat Öngören, “Tasavvuf”, *DİA*, C. 40, s. 119-126; H. Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yay., İstanbul 2010; Mustafa Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, İz Yay., İstanbul 2006; Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yay., İstanbul 2014; Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 2014; Süleyman Uludağ, *Dört Kapı Kırk Eşik İslâm Topluluklarında Sûfî Gelenekler ve Derviş Tipleri*, Dergâh Yay., İstanbul 2010; Mahmud Erol Kılıç, *Sûfî ve Şiir Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, İnsan Yay., İstanbul 2004; Mahmud Erol Kılıç, *Tasavvufta Giriş*, Sufi Kitap Yay., İstanbul 2017; Mahmud Erol Kılıç, *Tasavvuf Düşüncesi*, Sufi Kitap Yay., İstanbul 2018; William Chittick, *Tasavvuf Kısa Bir Giriş*, İz Yay., İstanbul 2006; Mustafa Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları, Tarikatlar, Tekkeler, Şeyhler*, Dergâh Yay., İstanbul 2010; Ahmet Kabaklı, *Tasavvuf Tarikat Edebiyatı*, TEV Yay., İstanbul 2013; Osman Türer, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, Seha Yay., İstanbul 1998; Mahir İz, *Tasavvuf*, Rahle Yay., İstanbul 1969; Mehmed Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yay., Ankara 2003.

Adı Mustafâ Fevzî, babasının adı Nu'mân'dır. 1871 yılında yılında Erzincan'ın Eğin (Kemâliye) ilçesinde doğmuştur. Manzumelerinde Fevzî mahlasını kullanır. Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî'nin halifelerinden Tekirdağlı Mustafâ Fevzî b. Emrullâh (ö. 1926) ile karıştırılmamak için Bahriyede görevli bulunduğu kâtiplik mesleği ile babasının nisbesini (Mustafâ Fevzî bin Nu'mân) kendini tanıtmak için kullanmıştır.

Mustafâ Fevzî'nin hayatındaki belki en önemli dönüm noktası Kasapzâde Vâiz Efendi ile karşılaşması olmalıdır. Kasapzâde bir Erzincan ziyaretinde, henüz yedi yaşındaki Mustafâ Fevzî'yi görüp zekasına hayran kalır. Babasının izniyle onu yanına alıp İstanbul'a götürür. İlk eğitimini İstanbul'da tamamlar. Ardından Kasapzâde Vâiz Efendi'nin derslerine devam eder. Sarf, nahiv, fıkıh, akaid gibi ilimlerin tahsilini tamamladıktan sonra Bahriye mektebine kaydolar. Buradaki eğitimini tamamlayıp aynı yerde kâtip olarak göreve başlar.⁷ Mustafâ Fevzî'nin bütün tahsil hayatı Kasapzâde Vâiz Efendi'nin himaye ve yönlendirmesiye geçmiştir. Gerek *Ceride-i Sûfiyye*'deki yazılarından gerekse diğer eserlerinden iyi bir eğitim gördüğü, dinî, tasavvufî ve edebî anlamda kendini iyi yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Mustafa Fevzî, hocası Kasapzâde Vâiz Efendi'nin kızıyla evlenir. Vasfiye Hanım'dan dört çocuğu olduğu, Hameyn ziyaretinde bulunarak hac farızasını yerine getirdiği bilinmektedir. Uzun boylu ve kumral sakallı olduğuna dair bilgiler mevcuttur. 1924 yılında, 55 yaşında vefat eden müellifin kabri Edirnekapi Şehitliği'ndedir.⁸

Mustafâ Fevzî'nin tasavvufî hayatı, devrinin tanınmış Nakşî-Hâlidî şeyhlerinden Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî'ye (ö. 1893) intisabıyla başlar. On beş yıl kadar şeyhinin hizmetinde bulunan Mustafâ Fevzî, onun vefatının ardından Gümüşhânevî'nin halifesi Kastamonulu Hasan Hilmî Efendi'ye (ö. 1911) intisab ederek seyr ü sülûkünü tamamlar.⁹ Müellifin 1871 doğumlu olduğu, Gümüşhânevî'nin 1893 tarihinde vefat ettiği ve on beş yıl Gümüşhânevî'ye hizmet ettiği bilgisi¹⁰ birlikte düşünüldüğünde Mustafâ Fevzî, Ahmed Ziyâ'eddîn ile 8 yaşında, yani İstanbul'a geldikten kısa süre sonra tanışmış olmalıdır.

Bahriye teşkilatında brik, korvet ve kalyon kâtipliği görevlerinde bulunur, kolağalığına kadar yükselir ve bu rütbeden emekli olur. Uzun yıllar yürüttüğü bu görevleri sebebiyle tarikat mensupları arasında "kâtip" olarak anılır. Hakkında bilgi veren kaynaklar dürüst, âlim, ârif ve şair mizaçlı olduğunu beyan eder. Eserlerinden derin bir tasavvufî bilgi ve geniş bir kültüre sahip olduğu anlaşılmaktadır.¹¹

1.2. Eserleri

Eserlerinin hemen hepsi dinî-tasavvufî mahiyette olup manzumdur. Bir kısmı kendisi hayattayken basılmış, bir kısmı da vefatının ardından neşredilemeden müellif hatlı yazmalar hâlinde kalmıştır. Çoğunlukla mesnevi formunda yazdığı eserleri şunlardır:

⁷ Mehmet Şahin, *Mustafâ Fevzî b. Numan'ın Hayatı, Eserleri ve Dinî Edebiyatla İlgili Şiirleri*, Ankara Üni. SBE Yayınlanmamış YL Tezi, Ankara 2006, s. 15.

⁸ İbnü'l-Emîn Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, (Haz. Müjgan Cunbur), C. I, AKMB Yay., Ankara 1999, s. 639.

⁹ İbnü'l-Emîn Mahmud Kemâl İnal, *age*, s. 639.

¹⁰ Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (Haz. Ali Yılmaz- Mehmet Akkuş), C. 2, Kitabevi Yay., İstanbul 2011, s. 343.

¹¹ Hayatıyla ilgili bilgiler, müellifin kendi eserleriyle şu kaynaklardaki bilgilerden hareketle hazırlanmıştır: Mustafa Uzun, "Fevzi Efendi, Kâtip", *DİA*, C. 12, s. 509-510; İbnü'l-Emîn Mahmud Kemâl İnal, *age*, s. 639-641; Hüseyin Vassâf, *age*, s. 342-345; Ferdi Kiremitçi, *Hilye-i Sâdât*, Kesit Yay., İstanbul 2017, s. 29-30; Fatih Yıldız, *Kitâb-ı Ziyâiyye-I Mir'âtü's-Şühûd*, Ensar Yay., Konya 2012, s. 33-36; "Fevzî Efendi", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 3, Dergâh Yay., İstanbul 1986, s. 213.

1.2.1. Hediyyetü'l-Hâlidîn fî Menâkıb-ı Kutbi'l-Ârifîn Mevlânâ Ahmed Ziyâ'üddîn b. Mustafâ el-Gümüşhânevî, İstanbul 1313.

Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî'nin (ö. 1311/1893) hayatı ve menkıbelerini anlatan manzum bir kitaptır. Ahmed Ziyâ'eddîn'in doğumu, eğitimi, seyahatleri, hocaları ve yakın çevresi hakkında bilgiler veren eser 1313 senesinde, 165 sayfa, harekeli ve taş baskı olarak neşredilmiş¹²; 2010 yılında da yeni harflere aktarılmıştır.¹³ Mustafâ Fevzî'nin, şeyhi olan Gümüşhânevî'yi bizzat tanıması ve yine bizzat kendisinin ağzından nakiller yapması sebebiyle, Gümüşhânevî hakkındaki ilk elden kaynaklardan olması açısından önemli bir eserdir.

1.2.2. Risâle-i Mir'âtü's-Şühûd fî Mes'eleti Vahdeti'l-Vücûd, İstanbul 1320.

Dinî-tasavvufî mahiyette 1561 beyitlik bir mesnevidir. Mustafâ Fevzî'nin *Kitâb-ı Ziyâ'iyye* külliyyatında¹⁴ yer alan eserlerden neşrettiği ilk kitaptır. Külliyyatın birinci kısmının üç eserden oluşan serisinin birinci kitabıdır. Müellif tarafından yapılan neşri 84 sayfadır. Tevhid, tevhidin mertebeleri, vahdet-i vücud konularında bilgiler verip Nakşî-Hâlidî bakış açısını yansıtır. Seyr ü sülûk mertebeleri hakkında bilgilerle ve bir miraciyyenin de bulunduğu kitabın sonunda Beyşehirli Ahmet Şâkir Efendi'ye ait bir takriz bulunur.¹⁵ Eser yayımlanmıştır.¹⁶

1.2.3. Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli's-Seniyye, İstanbul, 1323.

Kastamonulu Hasan Hilmî Efendi'nin (ö. 1329/1911) doğumu, yetişmesi, tahsili, hocaları, şeyhlik makamına geçmesi, müridleri, halifeleri keramet ve menkıbeleriyle ölümü anlatır. Müellifin Hasan Hilmî Efendi'yi bizzat tanıyor olması sebebiyle onun hakkında güvenilir bilgiler içermesi açısından önemli bir kaynaktır. 944 beyit olan kitabın Mustafâ Fevzî tarafından yapılan neşri 48 sayfadır. Mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Eserin 40 ve 48. sayfaları arasındaki kısım ise mensurdur. Burada şeyhin halifeleri, bazı kerametleri ve zikr-i hafî hakkında bilgiler yer alır.¹⁷

1.2.4. Kitâbu İsbâtî'l-Mesâlik fî Râbıtati's-Sâlik, İstanbul 1324.

Kitâb-ı Ziyâ'iyye külliyyatının, birinci kısmının ikinci kitabıdır. Baş kısmında tevhid ve na'atlar bulunur. Zikr-i hafî, rabîta-i mevt, rabîta-i mürşid, ratîba-i huzur ve Nakşibendî tarikatının esasları hakkında bilgiler yer alır. Mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır ve yaklaşık 1460 beyit

¹² Eser kütüphane kataloğuna yanlış isimle kaydedilmiştir. Katalogda müellif ismi "Ahmed Ziyâ'üddîn b. Mustafâ" olarak geçmektedir. Mustafâ Fevzî, *Hediyyetü'l-Hâlidîn fî Menâkıb-ı Kutbi'l-Ârifîn Mevlânâ Ahmed Ziyâ'üddîn b. Mustafâ el-Gümüşhânevî*, İstanbul 1313. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 4346 ve 7011. Ayrıca; Ferdi Kiremitçi, *Hilye-i Sâdât*, Kesit Yay., İstanbul 2017, s. 30; Fatih Yıldız, *Kitâb-ı Ziyâ'iyye-I Mir'âtü's-Şühûd*, Ensar Yay., Konya 2012, s. 37; Şahin, *agt*, s. 38-39; Akbulut, *agt*, s. 9.

¹³ Mustafâ Fevzî, *Ahmed Ziyâ'eddîn Gümüşhânevî Menkıbeleri*, (Haz. Tahir Hafizoğlu), İnsan Yay., İstanbul 2010.

¹⁴ Külliyyat hakkında geniş bilgi için bu kitabın *Kitâb-ı Ziyâ'iyye* başlıklı bölümüne bakılabilir.

¹⁵ Mustafâ Fevzî b. Nu'mân, *Risâle-i Mir'âtü's-Şühûd fî Mes'eleti Vahdeti'l-Vücûd*, Matbaa-i Ahmed İhsân ve Şürekâsı, İstanbul 1320. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 2083/02; Kiremitçi, *age*, s. 30-31; Yıldız, *age*, s. 37; Şahin, *agt*, s. 39-42; Akbulut, *agt*, s. 10-11.

¹⁶ Mahmut Kanık, Fatma Zehra Kavukçu, *Vahdet-i Vücûd Meselesi*, Hece Yay., Ankara 2003; Fatih Yıldız, *Kitâb-ı Ziyâ'iyye-I Mir'âtü's-Şühûd*, Ensar Yay., Konya 2012.

¹⁷ Mustafâ Fevzî b. Nu'mân, *Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli's-Seniyye*, İstanbul, 1323. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 6227; Kiremitçi, *age*, s. 31; Yıldız, *age*, s. 37; Şahin, *agt*, s. 52; Akbulut, *agt*, s. 11.

civarındadır. Mustafâ Fevzî tarafından neşredilmiş hâli 70 sayfadır.¹⁸ Eser sadeleştirilmiş metniyle birlikte yayımlanmıştır.¹⁹

1.2.5. Mîzânü'l-İrfân, İstanbul 1325.

Tek başına, *Kitâb-ı Ziyâ'iyye* külliyyatının ikinci kısmını oluşturan ve külliyyatın müellif tarafından neşredilmiş son kitabı olan bu eser, çalışmamızın esasını teşkil ettiği için II. Bölüm'de ayrıntılı olarak incelenmiştir.²⁰

1.2.6. Şümûsu's-Safâ fî Evsâfi'l-Mustafâ, İstanbul 1331.

Devrin kitap, gazete ve dergilerinde yer alan, Hz. Peygamber'e karşı kasıtlı beyan ve saygısız ifadelerle cevap mahiyetinde yazılmış bir kitaptır. Hz. Peygamber'in doğumu, hilyesi, şemaili, hicreti gibi çeşitli hususlarda bilgiler içerir. Mustafâ Fevzî tarafından yapılan neşri 80 sayfadır. Mesnevi nazım şekliyle yazılmış yaklaşık 900 beyitlik bir kitaptır. Ayrıca kaside ve farklı nazım şekilleriyle yazılmış manzumelere de rastlanır.²¹

1.2.7. İzhâr-ı Hakikat, İstanbul 1331.

Bilhassa Abdullah Cevdet ve onun gibi düşünenlere karşı yazılmış mensur bir reddiyedir. Dünya hayatı, örtünme, ictihad gibi meseleler hakkındaki devrin modernist beklentilerine ayet ve hadisler esas alınarak cevaplar verilir. Zaman zaman müellifin üslûbunun sertleştiği görülür. 27 sayfadan oluşan bu kısa eser, Mustafâ Fevzî tarafından neşredilen tek mensur kitaptır.²²

1.2.8. Orduya Arz-ı Hâl, İstanbul 1331.

Birinci dünya savaşı başlarında kaleme alınmış orduya cesaret vermek maksadını taşıyan manzum bir destanî kitaptır. 68 adet altışar mısralık bentlerden oluşur. Müellif tarafından yapılan neşri 26 sayfadır.²³

1.2.9. Cerîde-i Sûfiyye'de Yayımlanan Makaleler

Mustafâ Fevzî'nin *Cerîde-i Sûfiyye* isimli gazetenin 60. sayısından itibaren başlayarak yazdığı dinî-tasavvufî mahiyetteki makalelerdir. Zaman zaman kesintiye uğramakla birlikte 161. sayıya kadar devam etmiştir. Ayrıca gazetede, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin yeğeni Es'ad Efendi'ye ait Arapça *en-Nahdatü'l-Osmâniyye* isimli kitabı da tercüme etmiştir.²⁴

¹⁸ Mustafâ Fevzî b. Nu'mân, *Kitâbu İsbâtü'l-Mesâlik fî Râbutatü's-Sâlik*, İstanbul 1324. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 2083/03; Kiremitçi, *age*, s. 31; Yıldız, *age*, s. 37-38; Şahin, *agt*, s. 42-44; Akbulut, *agt*, s. 11-12.

¹⁹ Fatih Yıldız, *Kitâb-ı Ziyâ'iyye-II İsbâtü'l-Mesâlik*, Ensar Yay., Konya 2012.

²⁰ Eser hakkında diğer kaynaklarda yer alan bazı bilgiler için bkz. Kiremitçi, *age*, s. 31; Yıldız, *age*, s. 38; Şahin, *agt*, s. 45-50; Akbulut, *agt*, s. 12.

²¹ Mustafâ Fevzî b. Nu'mân, *Şümûsu's-Safâ fî Evsâfi'l-Mustafâ*, İstanbul 1331. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 1998; Kiremitçi, *age*, s. 31; Yıldız, *age*, s. 38; Şahin, *agt*, s. 53-54; Akbulut, *agt*, s. 12-13.

²² Mustafâ Fevzî b. Nu'mân, *İzhâr-ı Hakikat*, İstanbul 1331. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 1434; Kiremitçi, *age*, s. 31; Yıldız, *age*, s. 38-39; Şahin, *agt*, s. 56-58; Akbulut, *agt*, s. 13-14.

²³ Mustafâ Fevzî b. Nu'mân, *Orduya Arz-ı Hâl*, İstanbul 1331. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 2432; Kiremitçi, *age*, s. 31; Yıldız, *age*, s. 39; Şahin, *agt*, s. 54-56; Akbulut, *agt*, s. 14-15.

²⁴ Kiremitçi, *age*, s. 31-32; Yıldız, *age*, s. 39; Şahin, *agt*, s. 60-63.

1.2.10. Risâle

İBB Atatürk Kitaplığı'nda bulunan 14 sayfalık küçük bir risaledir. Müstakil bir başlığı yoktur. Müellif bilgisi ve ketebe kaydı da bulunmayan risale kütüphane kayıtlarına ilk manzumenin adıyla geçmiştir. Kitap, *Hediyyetü'l-Hâlidîn*'de bulunan methiyelerden altısını, Farsça manzum bir silsileyi ve “Münâcât der Makâm-ı Hazret-i Şeyh Kuddise Sırruhu” başlıklı müstakil bir manzumeyi ihtiva eder.²⁵

1.2.11. Kitâb-ı Ziyâ'îyye

Kitâb-ı Ziyâ'îyye'yi tek bir kitap yerine, Mustafâ Fevzî'nin bir eserler dizisi hâlinde tasarladığı külliyyatın genel adı olarak görmek daha uygun olacaktır. Külliyyat, müellifin farklı eserlerinde *Risâle-i Ziyâ'îyye* ya da sadece *Ziyâ'îyye* olarak da anılır.²⁶ Yazımı tamamlanmış olmakla beraber tertibi ve basımı tamamlanamamıştır. Müellif eserin tertibi ile ilgili birbirinden farklı bilgiler vermektedir. Burada müellifin kendi neşirleri ve verdiği son bilgiler esas alınacaktır.

Bugünkü bilgilerimize göre *Kitâb-ı Ziyâ'îyye* külliyyatının Mustafa Fevzî tarafından neşredilmiş son kitabı *Mizânü'l-İrfân*'dır. O hâlde külliyyatın tertibi için buradaki bilgileri esas almak akla en uygunu olmalıdır. Ayrıca burada yer alan bilgilerin, külliyyattaki kitapların basım tarihleriyle örtüşüyor olması da bu kararın doğruluğunu destekler mahiyettedir. Buna göre, bir külliyyat olarak görülen *Kitâb-ı Ziyâ'îyye*'nin, *Mizânü'l-İrfân*'da bildirilen, neşredilmiş eserlerin tarihleriyle de doğrulanabilecek nihayî tertip sırası şu şekilde olmalıdır:

Kitâb-ı Ziyâ'îyye		
Birinci Kısım	İkinci Kısım	Üçüncü Kısım
1. Kitap: <i>Mir'âtü's-Şühûd</i> (1320)	<i>Mizânü'l-İrfân</i> (1325)	<i>Hilye-i Sâdât</i> ²⁷
2. Kitap: <i>İsbâtü'l-Mesâlik</i> (1324)		
3. Kitap: <i>Rehber-i Zâkir</i>		

Kitâb-ı Ziyâ'îyye külliyyatında yer alan bütün kitapların yazımı, Mustafâ Fevzî tarafından ifade edildiği üzere, tamamlanmıştır.²⁸ Bu kitapların bizzat müellif hatlı yazmaları mevcuttur.

²⁵ Mustafâ Fevzî b. Nu'mân, *Risâle*, İstanbul [tarihsiz]. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 2834; Kiremitçi, age, s. 32; Yıldız, age, s. 40.

²⁶ Bkz. *Mizânü'l-İrfân*, s. I, 4, 63; Mustafâ Fevzî b. Nu'mân, *Kitâbu İsbâtü'l-Mesâlik fî Râbitati's-Sâlik*, İstanbul 1324, s. 9; Fatih Yıldız, *Kitâb-ı Ziyâ'îyye-II İsbâtü'l-Mesâlik*, Ensar Yay., Konya 2012, s. 66.

²⁷ Mustafâ Fevzî *Mizânü'l-İrfân*'da, *Kitâb-ı Ziyâ'îyye*'nin üçüncü kısmının hazır olmakla birlikte henüz neşredilmediğini söylerse de kitabın ismini bildirmez. Üçüncü kısmın *Hilye-i Sâdât* olduğu müellifin başka kitaplarından öğrenilmektedir. Fakat külliyyatın bizzat müellif tarafından neşir sırasında yeniden düzenlendiği ve tertip sırasının değiştirildiği, dolayısıyla külliyyatın tamamlanmamış olduğu da unutulmamalıdır. Bkz. Mustafâ Fevzî b. Nu'mân, *Kitâbu İsbâtü'l-Mesâlik fî Râbitati's-Sâlik*, 1324, s. 9; Ferdi Kiremitçi, *Hilye-i Sâdât*, Kesit Yay., İstanbul 2017, s. 32; Fatih Yıldız, *Kitâb-ı Ziyâ'îyye-I Mir'âtü's-Şühûd*, Ensar Yay., Konya 2012, s. 18-19; Fatih Yıldız, *Kitâb-ı Ziyâ'îyye-II İsbâtü'l-Mesâlik*, Ensar Yay., Konya 2012, s. 18-19.

²⁸ “Gerçi bunlar hep tamâmdır bî-kusûr

Vakt-i merhûnunda ancak neşr olur”, *İsbâtü'l-Mesâlik*, s. 9.

“Hem *Ziyâ'îyye* diye nâm eyledim

Bunlardan külliyyatın birinci kısmının üçüncü kitabı olan *Rehber-i Zâkir*'le üçüncü kısmı olan *Hilye-i Sâdât* hariç diğerlerinin neşri müellif hayattayken tamamlanmış, bu eserler müellifin ölümü üzerine neşredilmeden yazma hâlinde kalmıştır.

Risâle-i Ziyâ'îyye başlığını taşıyan ve müellif hattıyla yazılmış olan büyük boy 350 sayfalık yazma metin de bu külliyyattaki kitapların metinlerini ihtiva eden bir ana metin, taslak ya da hazırlık çalışması olarak değerlendirilebilir. Burada yer alan metinler müellif tarafından yeniden düzenlenmek ve çeşitli ilaveler yapılmak suretiyle farklı kitaplar olarak neşredilmiştir. *Kitâb-ı Ziyâ'îyye*'nin baş tarafında, kitabın yazımı sırasında kullanılan kaynakların ve mündericatının gösterilmesi de önemli bir ayrıntı olarak not edilmelidir. Yegâne nüshası Mustafâ Fevzî'nin torunu Numan Erdem'in şahsî kütüphanesindedir.²⁹

1.2.12. Rehber-i Zâkir

Tam adı *Rehber-i Zâkir der-Âdâb-ı Zâhîr*'dir. Müellif hattı olup manzum bir eserdir. *Kitâb-ı Ziyâ'îyye* külliyyatından olan kitap *İsbâtü'l-Mesâlik*'te birinci kısmın ilk kitabı olarak gösterilse de müellifin son tertibine göre birinci kısmın üçüncü kitabıdır. Mustafâ Fevzî gördüğü lüzum üzerine bu kitabın neşrini ertelediğini söyler ancak gerekçesi hakkında bilgi vermez. Eser daha sonra da neşredilememiştir. *Mîzânü'l-İrfân*'ın en son sayfasında yer alan, müellifin basılmış ve basılmakta olan eserlerini bildiren nota göre *Rehber-i Zâkir* matbaada basım aşamasındadır. Ancak neşri -bilindiği kadarıyla- mümkün olmamıştır.³⁰ *Risâle-i Ziyâ'îyye* içinde dağınık hâldedir. Mustafâ Fevzî, bu eserin başına bir mukaddime ilave edeceğine dair not düşmüştür.³¹

Eserde zikre hazırlık ve zikir esnasında uyulacak kurallar, genel mânâda zikrin nasıl yapılacağı ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. Zikrin bâtinî yönüyle zikir ve rabitanın tesiri hakkında da geniş bilgiler yer alır.³²

1.2.13. Hilye-i Sâdât

Kitâb-ı Ziyâ'îyye'nin üçüncü kısmı olarak düşünülen eser, müellif tarafından neşredilememiştir. *Mîzânü'l-İrfân*'ın en son sayfasında yer alan, müellifin basılmış ve basılmakta olan eserlerini bildiren nota göre *Hilye-i Sâdât* matbaada basım aşamasındadır. Ancak neşri mümkün olmamıştır.³³ *Risâle-i Ziyâ'îyye*'nin 4-6. sayfalarındaki 67 beyit ile 65-179. sayfaları arasındaki 2804 beyit olmak üzere toplam 2871 beyitten oluşur. Farklı nazım şekilleri içerse de genel itibarla mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. Mustafâ Fevzî bu eserini, Nakşibendî sâdâtının hilyesini, onlara benzemek maksadıyla yazdığını bildirir. Nakşî-Hâlidî silsilesine mensup

O kitâbı çokdan itmâm eyledim

...

Rehber-i yâkir'le o kaldı 'akîm

Vakt-i ta'yinde halk eyler Kerîm", *Mîzânü'l-İrfân*, s. 4.

²⁹ Kiremitçi, *age*, s. 32; Yıldız, *age*, s. 40; Akbulut, *agt*, s. 15-16.

³⁰ Bkz. *Mîzânü'l-İrfân*, s. 270+IV.

³¹ *Risâle-i Ziyâ'îyye*, s. 212; Şahin, *agt*, s. 44.

³² Kiremitçi, *age*, s. 32; Yıldız, *age*, s. 40; Şahin, *agt*, s. 45.

³³ Bkz. *Mîzânü'l-İrfân*, s. 270+IV.

meşâyihin hayatları, şemâili ve kerametleri anlatılır.³⁴ Ferdi Kiremitçi tarafından yazarın notları dâhilinde düzenlenip transkribe edilerek bir inceleme, sözlük, tıpkıbasım ve dizinle birlikte yayımlanmıştır.³⁵

2. Mîzânü'l-İrfân

Mîzânü'l-İrfân, üç kısımdan oluşması planlanan fakat yazarın vefatı üzerine yarım kalmış *Kitâb-ı Ziyâ'îyye* külliyyatının ikinci kısmını oluşturan eserdir. İçindeki kaside, muhammes, müseddes gibi farklı manzumeler hariç 5786 beyittir. 270 sayfa olarak R. 1325 (M. 1909-1910) senesinde Matbaa-i Bahriyye'de neşredilmiştir.

2.1. Şekil Özellikleri

2.1.1. Nazım Şekilleri

Mîzânü'l-İrfân, mesnevî nazım şekliyle yazılmış manzum bir eserdir. Mesnevî şeklinde olan bölümün toplam beyit sayısı 5786'dır. Bunua ek olarak kitapta biri matla', beşi kaside, üçü muhammes ve biri müseddes olmak üzere farklı nazım şekilleri de kullanılmıştır. Eserde yer alan farklı nazım şekilleri ve bunların genel özellikleri şu şekildedir:

2.1.1.1. Matla'

Kitabın kapak ve iç kapak sayfalarında olmak üzere aynı matla' iki kez kullanılmıştır. Mesnevî metni başlamadan kullanılan bu matla', eserin telif sebebini özet olarak içinde barındırdığı gibi aynı zamanda ismini de tevriyeli olarak okuyucuya bildirir:

Bilmek istersen Hudâvend-i 'azîmü's-şânını
Nûr-ı 'aynım al bu *Mîzân* 'ımla tart '*İrfân* 'ını (Ma/1)

2.1.1.2. Kaside

Mesnevî metni içinde yer alan farklı türdeki ilk nazım şekli "Kasîde"³⁶ başlığını taşır. Bu metin 24 beyitten oluşan bir kasidedir. Vahdet-i vücud, tevhid ve Hz. Peygamber konularında yazılmıştır. İlk ve son beyitleri şunlardır:

Deme Mansûr u Fir'avn'ın kelâmı 'ayn-ı ma'nâdır
Biri isbât-ı vahdetdir biri inkâr-ı Mevlâ'dır (K1/1)

Eger tevhîd ise Fevzî merâmın zât-ı Mevlâ'ya
Sana Kur'ân yeter yâ hû o bu sözlerden ahlâdır (K1/24)

2.1.1.3. Kaside

Mesnevî metninde yer alan ikinci nazım şekli, ilkinin hemen ardında yer alır ve onunla aynı olarak "Kaside"³⁷ başlığını taşır. 15 beyitten oluşan bu metin de bir kasidedir. Konusu *Kur'ân-ı Kerîm* hakkındadır. *Kur'ân*'ın feyiz, hidayet, irfan, rahmet, kemâl menbaı olduğundan bahseder. İlk ve son beyitleri şunlardır:

Fahr-ı 'âlem magz-ı Kur'ân'dır şerî'at ondadır
Menba'-ı 'ilm-i ledünnîdir tarîkat ondadır (K2/1)

³⁴ Kiremitçi, *age*, s. 37, 68; Yıldız, *age*, s. 41; Şahin, *agt*, s. 50-51.

³⁵ Bkz. Ferdi Kiremitçi, *Hilye-i Sâdât*, Kesit Yay., İstanbul 2017.

³⁶ *Mîzânü'l-İrfân*, s. 29-31.

³⁷ *Mîzânü'l-İrfân*, s. 31-32.

Hazret-i fahr-ı risâletdir şehen-şâh-ı butûn
Fevziyâ miftâh-ı bâb-ı genc-i rahmet ondadır (K2/15)

2.1.1.4. Kaside

Mesnevî içindeki üçüncü ilave, ikincinin hemen ardından gelen “Kaside-i Tevhidiyye”³⁸ başlıklı metindir. 10 beyitten oluşan bir kasidedir. Başlığından da anlaşıldığı itibarla tevhid konusunda yazılmıştır. İlk ve son beyitleri şunlardır:

Taleb kıl sırr-ı tevhîdi gel ey dil Rabb-i a’lâdan
Bu dehrin râzını terk et ne anlarsın mu’ammâdan (K3/1)

Oku vahdet kitâbını dil-i mürşidden ey Fevzî
Bu vâdide yorulma anlamazsan bu mezâyâdan (K3/10)

2.1.1.5. Muhammes-i Müzdevic

Metin içindeki dördüncü ilave “Muhammes”³⁹ başlığını taşıyan metindir. Kaside-i tevhidiyyeden hemen sonra gelir. 8 bentten oluşan bir muhammes-i müzdevicdir. Hayatın sonu, kabir, hesap günü gibi hususlardan bahseder; kurtuluşa eremek için Allah’ı ve O’a ulaştıracak bir mürşidi bulup bağlanmak hakkındadır. İlk ve son bentleri şunlardır:

Olagör ehl-i ferâgat dile dildâr ara bul
Bulayım dersin eger lezzet-i dîdâr ara bul
Bileyim kendimi dersin yürü mi’yâr ara bul
A gönül kendini vezn etmege kantâr ara bul
Reh-i ‘uşşâka eger tâlib isen var ara bul (M1/1)

Bu felâketleri fikr et ne gerek hâl ü makâm
Ara bul derdine dermân der-i mürşidde tamâm
Ona uy râh-ı hidâyetdedir o çünkü müdâm
Fevziyâ dergeh-i peygambere varmaksa merâm
O makâmı bilir erlerden ol ebrâr ara bul (M1/8)

2.1.1.6. Kaside

Nûr-ı Muhammedî’nin Hz. Âdem’den Hz. Peygamber’e intikali ve Hz. Peygamber’in viladeti anlatıldıktan sonra gelen “Kaside-i Na’tiyye”⁴⁰ başlıklı metin başlığında ifade edildiği üzere kaside şeklinde ve na’t türünde bir manzumedir. 13 beyittir. İlk ve son beyitleri şunlardır:

Hulûl etdikde şebgâh-ı tulû’-ı tal’at-i ekvân
Sürûrundan kulûb-ı mü’minîn olmaktadır handân (K4/1)

Meded yâ fahr-ı âlem Fevzi-i mücrim güneşkârın
Elinden tut şefâ’atle sevindir yâ ule’l-ihsân (K4/13)

2.1.1.7. Muhammes-i Mütekerrir

³⁸ *Mizânü’l-İrfân*, s. 32-33.

³⁹ *Mizânü’l-İrfân*, s. 33-34.

⁴⁰ *Mizânü’l-İrfân*, s. 53-54.

Hız. Peygamber'in sünnetine ittiba etmenin öneminden bahsedilen bölümde yer alan ve "Kaside-i Na'tiyye"⁴¹ başlığını taşıyan metin aslında kaside değil bir muhammes-i mütekerrirdir. Na't türündeki metin 5 benttir. İlk ve son bentleri şunlardır:

Bahr-i 'aşkın ben de bir gencîne-i pinhâniyam
Gülşen-i bâğ-ı cemâlin bülbül-i nâlânıyam
Bir gedâyım sûretâ fahr-ı cihân kurbânıyam
Hüsn-i sultân-ı serîr-i ıstıfâ giryânıyam
Mücrimim gerçi cemâl-i Mustafâ hayrânıyam (M2/1)

Yâ Resûla'llâh kapndan başka bâbım yok benim
Bâb-ı 'aşkıdan dönersem ger kesilsin gerdenim
Râh-ı 'aşk u cezbede kurbân sana cânım tenim
İsterim kurb u civârında bulunsun meskenim
Mücrimim gerçi cemâl-i Mustafâ hayrânıyam(M2/5)

2.1.1.8. Muhammes-i Mütekerrir

Bir önceki muhammesin hemen arkasında yer alan ve "Kaside-i Diğer"⁴² başlığını taşıyan metin de yine kaside değil bir muhammes-i mütekerrirdir. Na't türündeki bu manzume de 5 bentten oluşur. İlk ve son bentleri şunlardır:

Ben de bir gül-zâr-ı 'aşkın murg-ı hoş-elhâniyam
'Arş-ı dilde tal'at-ı vech-i Hudâ hayrânıyam
Müntehâ-yı sidre-i sâhib-dilân seyrânıyam
Kerbela-yı mülk-i 'aşkda vasl-ı Hak kurbânıyam
Ben Resûl-i kibriyânın bülbül-i nâlânıyam (M3/1)

Gerçi zâhir söyledin bu sözleri sen Fevziyâ
Sen degilsin söyleyen ma'nâda peyk-i kibriyâ
Bir kalemsin 'âdetâ yâ tercemân-ı evliyâ
Mâyetü'l-fahrım budur kalbimde her dem bî-riyâ
Ben Resûl-i kibriyânın bülbül-i nâlânıyam (M3/5)

2.1.1.9. Müseddes-i Müzdevic

Allah'ın yarattığı mahlûkâta karşı uyulması gereken edeblerin anlatıldığı bölümde ve müstakil bir başlık taşımaksızın metne ilave edilmiş bir diğen manzume de bir müseddes-i mezdevicdir.⁴³ 5 bentten oluşur. Mazlum, aciz ve düşkünlere yardım etmek; şefkat, adalet ve merhametle muamele etmek; cümle mahlûkâtı Allah'ın yarattığını unutmayıp ona göre muamele ve hareket etmek konusundadır. İlk ve son bentleri şunlardır:

Kalb-i mahzûn tâ ezelden kûşe-i gam-hânedir
Ehl-i fakr u 'aciz ü ahzân tâ ebed mestânedir
Hâl-i derd-âlûd-ı 'âciz rûz u şeb efsânedir

⁴¹ *Mizânü'l-İrfân*, s. 148-149.

⁴² *Mizânü'l-İrfân*, s. 149-150.

⁴³ *Mizânü'l-İrfân*, s. 193-194.

Bî-kesân ‘âlemde her dem her zamân bîgânedir
Kalb-i meksûr beyt-i gamdır bir ‘aceb kâşânedir
O harâb-âbâda girmeklik Süleymânânedir (M4/1)

Öyle bil mahlûk-ı ‘âlem, hep ‘ıyâl-i Kirdigâr
Merhamet kıl sen ‘ıyâlu’llâha ey hikmet-şi’âr
‘Âcizîne kıl ‘ulüvv-i himmeti her dem nisâr
İhtiyâc erbâbını sor, himmet et leyl ü nehâr
İstirâhatde devâm etsin yüzünden mûr u mâr
Fevziyâ bu ‘arz-ı hâlim ‘arz-ı ma’sûmânedir (M4/5)

2.1.1.10. Kaside

Mesnevî metnine yapılan son ilave “Arz-ı Kusûr-ı Hakikat” başlığını taşıyan bir kasidedir. Kitabın en son faslı olan on beşinci faslın hemen başında bulunur. 18 beyittir. Mustafâ Fevzî’nin kendi dilinden ve Hz. Peygamber’den niyazda bulunmak için yazdığı bir manzumudur. Tasavvufî remizleri sıralayan müellif, bunların sırrına eremediği ve mânâlarına vakıf olamadığını beyan ederek Hz. Peygamber’den bu hususta yardım diler. İlk ve son beyitleri şunlardır:

Bilmedim ‘âlem nedir ‘âdem nedir dünyâ nedir
Şöyle ser-keş, nefis-i dûnum bilmiyor ‘ukbâ nedir (K5/1)

Yâ Resûla’llâh sülûk ü seyr-i a’lâ ‘aşkına
Bunları öğret bu Fevzî bendene bîgânedir (K5/18)

2.1.2. Vezinler

Mîzânü’l-İrfân’ın asıl bölümü olan mesnevî metni, aruzun remel bahrinin “Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün” veznindedir. Metnin büyük bölümünde bu vezin kullanılmıştır. Metne ilave edilen diğer nazım şekilleriyle başta yer alan matla’da ise farklı vezinlerin kullanıldığı görülür.

Kitapta yer alan nazım şekilleri ve bunlarda kullanılan vezinleri şu şekildedir:

Nazım Şekli	Sayfa	Aruz Bahri	Aruz Kalıbı
Mesnevî	1-270	Remel	Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün
Matla ⁴⁴	İç Kapak	Remel	Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün
Kaside	29-31	Hezec	Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün
Kaside	31-32	Remel	Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün
Kaside ⁴⁵	32-33	Hezec	Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün
Muhammes-i	33-34	Remel	Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün

⁴⁴ Metinde başlık bulunmamaktadır.

⁴⁵ Metinde “Kaside-i Tevhidiyye” başlığı bulunmaktadır.

Müzdevic ⁴⁶			
Kaside ⁴⁷	53-54	Hezec	Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün
Muhammes-i Mütেকerrir ⁴⁸	148-149	Remel	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
Muhammes-i Mütেকerrir ⁴⁹	149-150	Remel	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün.
Müseddes-i Müzdevic ⁵⁰	193-194	Remel	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün.
Kaside ⁵¹	216	Remel	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün.

Eserin vezin açısından dikkat çeken yönü, aruzun son derece başarılı bir şekilde uygulanmış olmasıdır. Mustafâ Fevzî, konuşma üslûbuna yakın kaleme aldığı kitabında aruzu neredeyse kusursuz olarak uygulamıştır. Aruz kusuru sayılabilecek nitelikte imâle, zihâf gibi tasarruflara neredeyse rastlanmaz. Bu müellifin aruz konusundaki hâkimiyetinin bir göstergesidir. Metinde yer alar ve matbaa aşamasında ortaya çıktığı düşünülen birkaç küçük husus dışında eserde vezin hatası olmadığı söylenebilir.⁵²

Vezin hakkında başka bir husus, ayet ve hadislerin okunuşunun vezni tam karşılar mahiyette olmasıdır. Hatta bir yerde müellif, ayetteki bir kelimeyi çıkarmak suretiyle mısraı vezne uydurmuştur.

أَذْكُرُوا اللَّهَ (ذِكْرًا) كَثِيرًا âyeti⁵³

Emr eder miydi bize bu gâyeti (2048)

أَلْ نَفَخْتُ âyetinden dersini

Kendine mâl etme aslâ nefsin (81)

2.1.3. Kafiye ve Redif

Kafiye ses, redif ise söz tekrarlarının en az mısra sonlarında ritmik olarak kullanılmasıdır. Klâsik Türk şiirinde redif ve özellikle kafiye çok önem verilmiştir. Redif ve kafiye ahengi artırmak ve şiirin ritmik bütünlüğünü sağlamak için iki önemli unsurdur.⁵⁴ Gelenekte kafiyenin göz için olduğuna dair genel bir kanı bulunsa da aslında bunun tam anlamıyla doğru olmadığı, kafiyenin temel itibarıyla bir ses benzerliği olarak görüldüğü akılda tutulmalıdır.⁵⁵

⁴⁶ Metinde “Muhammes” başlığı bulunmaktadır.

⁴⁷ Metinde “Kaside-i Na'tiyye” başlığı bulunmaktadır.

⁴⁸ Metinde “Kaside-i Na'tiyye” başlığı bulunmaktadır.

⁴⁹ Metinde “Kaside-i Diğer” başlığı bulunmaktadır.

⁵⁰ Metinde başlık bulunmamaktadır.

⁵¹ Metinde “Arz-ı Kusûr-ı Hakikat” başlığı bulunmaktadır.

⁵² *Mizânü'l-İrfân*, 447. beyit.

⁵³ “... Allah'ı çokça zikredin.”, *Kur'an-ı Kerim*, Ahzâb, 33/41. [Ayetin parantez içinde verilen kısmı metinde yoktur.]

⁵⁴ Muhsin Macit, *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, Akçağ Yay., Ankara 1996, s. 83; Saraç, *age*, s. 257-263.

⁵⁵ Saraç, *age*, s. 258-259.

Eserde kullanılan kafiye türleriyle rediflerin hususiyetleri şu şekilde özetlenebilir:

Mücerred⁵⁶ ve mürdef kafiye⁵⁷ en çok kullanılan kafiye türleridir. Revî harfinin birden fazla olması durumu olan iltizâm⁵⁸ *Mîzânü'l-İrfân*'da sık kullanılan kafiye çeşitlerindendir.⁵⁹

Mukayyed⁶⁰ ve müesses⁶¹ kafiye türleri ise nadiren kullanılmıştır. Ek ve kelime redifler sık kullanılmışken ek ve kelimedenden oluşan redifler nadiren kullanılmıştır.

Mîzânü'l-İrfân'ın kafiye ve redif kullanımı genel olarak yukarıda özetlenen kurallara çerçevesinde olmakla beraber bunların dışında bazı hususlara değinmek faydalı olacaktır. Bunların ilki kafiye için göz için mi yoksa kulak için mi olduğuna dairdir. *Mîzânü'l-İrfân*'da çoğunlukla göz kafiyesi esas alınmıştır. Ancak azımsanamayacak şekilde kulak kafiyesi kullanıldığı da görülür:

Bu havâtır dört kısımdır mutlakâ (مطلقاً)

Müttefikdir burda erbâb-ı tukâ (تقى) (4564)

Söyle mecnûn muydu hâşâ Mustafâ (مصطفى)

Yoksa 'âşık mıydı sultân-ı safâ (صفا) (2055)

2.1.4. Edebî Sanatlar

Mîzânü'l-İrfân, yazılış maksadı itibarıyla edebî değil, öğretici/eğitici mahiyette bir eserdir. Dolayısıyla edebî bir divan yahut mesnevî gibi sanatlarla örülü olması beklenmemelidir. Eserin durumu da zaten bu minval üzeredir. Ancak metnin edebî bir ahenk ve üslûptan berî olduğu da söylenemez. Musafâ Fevzî, tasavvuf ve tarikatlara dair açıklamaları esnasında metnin ahengine de önem vermiş; eserini kuru ve sıkıcı bir anlatımdan uzak tutmak için gayret sarf etmiştir. Bu konuda başarılı olduğunu da ifade etmek gerekir. Zira metin konusu itibarıyla dinî-tasavvufî, eğitici/öğretici mahiyette olsa da belli seviyede bir ritim, ahenk ve edebî üslup tesis edilerek okuyucunun eseri sıkılmadan okuması temin edilmiştir.⁶² Çalışmanın hacmi itibarıyla eserde

⁵⁶ Ehl-i hâl ol kıl tettebbu' sonra sen

⁵⁷ Anlasın tâ ki me'ânî cân u ten (373)

TMor ara bul bâb-ı kenze bir kilid

Kıl kilidi açmaga sa'y-ı mezid (633)

⁵⁸ Saraç, *aqe*, s. 269.

⁵⁹ Gerçi mahbûb-ı Hudâ'dır evliyâ

⁶⁰ Pek kolay olmaz velî her eşkıyâ (2093)

Başka başka gerçi evrâd u zikr

Hep Hudâ'dır maksad-ı zikr ü fikr (1743)

⁶¹ Gerçi ma'zûrdur bu dürlü 'âşıkîn

'İllet-i 'özü düşünsün sâlikîn (274)

⁶² Burada kast edilen, eserin macera, serüven, kahramanlık veya aşk hikâyeleri gibi ilgi çekici bir muhtevaya değil; tarikat ve tasavvufa dair belirli konu ve terimleri açıklamaya yönelik muhtevaya sahip olmasıdır.

kullanılan sanatlar hakkında ayrıntılı tahliller yapma imkânı bulunmayıp genel bir değerlendirme mahiyetinde şunlar söylenebilir:

Teşbih, tekrîr, tezâd, tenâsüp, nidâ, iştikâk, telmîh, iktibâs sık kullanılan sanatlardır. İstiâre, mübâlağa, istifhâm, cinâs, irsâl-i mesel, orta sıklıkla kullanılırken; tevriye, leff ü neşr, akis, tarsi', mülemmâ gibi sanatlara nadiren başvurulmuştur.

Kitabın temel gayesinin öğretici/eğitici bir mahiyet taşıdığı düşünüldüğünde mânânın yanlış anlaşılmasının önüne geçmek; mânâyı gizleyerek anlamayı zorlaştırmamak ve uzak anlamla okuyucunun zihnini karıştırmamak/yormamak adına ta'rîz, îhâm, tevriye, istihdâm gibi sanatlardan uzak durulduğu görülür. Bu sanatların, usta ellerde, edebî metinlerin anlamını genişletip zenginleştirerek eserin edebî kıymetini artırdığı muhakkaktır. Ancak bu gibi sanatlarda anlamın tam olarak kavranması bir zihnî süreç ve bu kültüre vukufiyyet gerektirir. Dolayısıyla bu sanatların *Mîzânü'l-İrfân*'da kullanılmamasını (yahut son derece nadir kullanılmasını) olağan karşılamak gerekir.

2.1.5. Dil ve Üslûp Özellikleri

Eserlerin dil ve üslûplarının oluşumunda yazım amaçlarının etkisi gözardı edilemez. Maksat edebî bir metin ortaya koymaksa kullanılan kelimeler, üslûp ve sanatlar buna göre şekillenecek; edebî/sanatsal bir dil tercih edilecektir. Amaç okuyucuya bilgi vermek, bir konuda açıklamalar yapmak ya da nasihat vermek olduğunda da maksada uygun tarzda açık/sade/anlaşılır bir dil tercih edilecektir. Temel olarak eğitici/öğretici amaçla yazılmış olan *Mîzânü'l-İrfân*'ın da okuyucunun zorlanmadan anlayabileceği, genel itibarla sade ve anlaşılır bir dille yazılmış olduğu görülmektedir.

Kitabın dilinin, tam olarak konuşma dili ya da bir ders kitabı sadeliğinde olduğu söylenemez. Ancak tasavvufla ilgili, bu konuda az çok okumalar yapmış biri için oldukça sadedir denilebilir. Eserde Arapça ve Farsça kelimelerin fazlaca kullanıldığı görülür. Bu kelimeler tasavvufî metinlerde sıkça karşılaşılan ve genel olarak aşina olunan kelimelerdir.

Mustafâ Fevzî'nin konuları anlaşılır kılabilmek adına sıklıkla misal vererek açıklamalarda bulunduğu görülür. Konu hakkında bir misal vereceği zaman bunu da bir beyitle bildirir.⁶³ Bazı durumlarda konu hakkında örnek verirken başka konulara geçen Mustafâ Fevzî, kendini ve okuyucusunu uyararak kaldığı yerden devam eder.⁶⁴ Sözün etkisini artırmak için ayet ve hadislerden iktibaslar yapan müellif, zaman zaman ikilemelere de müracaat etmiştir. Eserin genel itibarla, bir arkadaşıyla konuşur ve ona nasihat eder tarzdadır. Sık sık hitap, nasihat, ikaz ibarelerine rastlanır.⁶⁵

⁶³ Bak sana zikr eyleyem ben bir **misâl**

Munsifâne bu misâlden 'ibret al (208)

⁶⁴ Bir misâlin var idi zikr eyledin

O misâli çünkü itmâm etmedin (402)

⁶⁵ Bak ki dördüncü merâtibdir mişâl

Ey **birâder** dinle benden **hisse al** (855)

Müellifin üslûbunda dikkati çeken bir başka husus da zaman zaman hiddetlenmesi ve bu hiddetini satırlarına yansıtmasıdır. Sinirlendiği noktalarda muhatabına hakaret etmekten çekinmediği görülür.⁶⁶

Müellifin, metnin ahengini ve akıcılığını artırmak için özel bir gayret içinde olduğu da ifade edilmelidir. Sadece tasavvuf konusunda yazılmış fayda maksatlı bir eser olmanın ötesinde, kitabın edebî bir iddia taşıdığı da yazarın üslûbundan okunmaktadır. Mustafâ Fevzî açık şekilde eserin ahengini artırmak için tasarruflarda bulunmuştur. Ahengi artırma amaçlı redif, kafiye ve genel kelime/üslûp tercihinine ek olarak özellikle bazı harf, ek ve kelimelerin ritmik tekrarıyla (aliterasyon ve asonans) bir ahenk oluşturulmak istendiği gözden kaçmamaktadır.⁶⁷

2.2. Muhteva Özellikleri

2.2.1. Eserin Adı ve Telif Tarihi

Eserin ismi *Mizânü'l-İrfân*'dır. Kitabın telif tarihi I ve III. sayfalarda 1325 olarak bildirilmektedir. Sonda yer alan ve ebced hesabıyla tamamlanma zamanını gösteren beyit de bir *târîh-i tâm* ile 1325 senesini gösterir:

Gel oku târîh-i tâmı işte bu

“Fevziyâ irşâd-ı ihvân eyle Hû’ 1325

(فوزيا ارشاد اخوان ايله هو - ١٣٢٥) (5765)

Eserin basım tarihinin 1325 olduğu konusunda bir şüphe yoktur. Burada dikkat edilmesi gereken husus, tarihin Hicrî mi yoksa Rûmî mi olduğudur. Bu tarih Hicrî kabul edildiğinde, Miladî 1907/1908’e tekabül eder ve bu durumda padişahın Sultan II. Abdülhamid Han (saltanat tarihi M. 1876-1909)⁶⁸ olması gerekir. Ancak eserde kendisine dua edilip sultan olarak zikredilen Mehmed Reşad’dır (saltanat zamanı M. 1909-1918):⁶⁹

Hazret-i Sultân Reşâd İbni Mecîd

Şâh-ı ‘âlî-menkabet dürr-i ferîd (58)

Yâ İlâhî eyle te’yîdinle şâd

Çok yaşasın hazret-i Sultân Reşâd (64)

Padişah olarak Mehmed Reşad’ın ismi zikredildiğine göre eserin basım tarihi Rûmî olmalıdır. Çünkü Rûmî 1325 tarihi, Miladî 1909-1910’a tekabül eder ve bu da Mehmed Reşad’ın saltanat zamanına denk gelir. Bu durumda kitabın telif tarihinin Rûmî 1325 (M. 1909-1910) olduğu anlaşılır.

⁶⁶ Bak şu *bî-pervâya* bak *nâ-dâna* bak

Bak şu *câhil bî-hayâ* hayvâna bak (5350)

⁶⁷ Bu tarîki sözden *alma hâlden al*

Ehl-i hâl ol ehl-i hâl ol ehl-i hâl (53)

⁶⁸ Bkz. Cevdet Küçük, “Abdülhamid II”, *DİA*, C. 1, s. 216-224.

⁶⁹ Bkz. Cevdet Küçük, “Mehmed V”, *DİA*, C. 28, s. 418-422.

2.2.2. Telif Sebebi:

Kitabın yazılma sebebi hakkında farklı bölümlerde bilgiler bulunsa da müstakilen “sebeb-i telif” olarak kabul edilebilecek bölüm 5. sayfadan itibaren başlar. Eserin telif sebebi kitabın farklı bölümlerinde anlatıldığı kadarıyla genel olarak şu hususlarda açıklamalarda bulunup ve nasihat vermektir: Nefisle meşgul olup, onu ıslah etmek; kâmil bir mürşide bağlanmak; yaratılışımızın sebebini ve sorumluluklarımızı anlamak; mâsivâyı terk edip Allah’a yönelmek, O’na ulaşmak; ilahî ahlâkla ahlâklanmak; şeriat ahkâmını öğrenmek ve ondan ayrılmamak; şeriattan ayrılmış şeyhlere ve şüpheli amellere meyletmemek; tevhid, irfan, marifet ve tasavvuf hakkında açıklamalar yapıp insanları tasavvuf konusunda bilgilendirmek ve bu vesileyle bir tarikata sevk etmek; yazar tarafından halka hizmet etmek, Allah’ın rızasını ve okuyucuların duasını kazanmak.

2.2.3. Bölümleri ve Konuları

Mîzânü’l-İrfân’ın kitabın muhtevası hakkında bilgi veren “Mündericâtı” başlıklı kısa bir mensur kısımla başlar, “Mukaddime”, on beş fasıl hâlinde 5786 beyitlik mesnevî nazım şekliyle yazılmış asıl bölüm ile eserin sonunda yer alan “Hâtıme”, “Fihrist” ve “İhtâr” bölümlerinden oluşan toplam 270 sayfalık matbû bir eserdir. Ayrıca mesnevî şeklinde yazılmış asıl bölüm içinde kaside, muhammes, müseddes gibi farklı nazım şekilleriyle yazılmış dokuz manzume daha bulunmaktadır. Genel itibarla tasavvuf, tasavvufun çeşitli mertebeleri ve ıstılahları hakkında bilgi veren; Allah’ı bilme ve O’na ulaşma yolunda okuyucusuna rehberlik etmeyi amaçlayan dinî-tasavvufî mahiyette bir eserdir. Kitap, klâsik mesnevî tertibine uygun şekilde “besmele” bölümüyle başlar. Onu “hamdele” ve “salvele” bölümleri takip eder. Eserin tertip sırasına göre genel olarak bölümleri ve konuları şu şekildedir:

Dîbâcesi Allah’ın birliği (tevhîd-i ilahî) hakkındadır. Mukaddimede insanoğlunun yaratılış sebebi anlatılır. Eserin asıl bölümü on beş fasıl hâlinde tertib edilmiştir. Bu bölümlerin ilkinde ümmet-i Muhammed’in çeşitli sınıfları; ikinci fasılda da bu sınıfların temsilleri ve keyfiyeti izah edilir. Üçüncü fasılın konusu kısaca “hazerât-ı hamse” olarak adlandırılan ta’ayyün dereceleri, Allah’ın tecellîsinin mertebeleri ve “hakikat-i Muhammedî”dir. Dördüncü fasıl, insanların manevî hâllerine göre kazandıkları beş mertebeyi açıklar. Beşinci fasıl, “mürşid-i kâmil” ve onun vasıfları hakkındadır. Altıncı fasılda “sâlik”liğin önemi, faydaları, kuralları ve “imâret-i kalbiyye” üzerinde durulur. Yedinci fasıl, sûfî tarikatlar ile onların şart ve kurallarından; sekizinci fasıl ise söz konusu tarikatların türlerinden ve kollarından bahseder. Dokuzuncu fasılda tarikatların üç kısım olduğu bildirilen zikir, rabîta ve teveccüh hâlleri söz konusu edilir. Onuncu fasılda “letâ’if-i aşere” denilen, insanın yaratılış ve mertebesi ile ilgili on husus bahis mevzuu edilir. On birinci fasıl “nefy ü isbât” denilen Nakşî zikri ile bunların usûl ve şartları hakkındadır. On ikinci fasıl, sekiz kısım ve kırk başlık altında tarikat âdâbını beyan eder. On üçüncü fasılda “kelimât-ı semâniyye” adı da verilen tarikat âdâbının mühim faydaları açıklanır. On dördüncü fasıl “zikr”e engel olan şeyleri ve “tefrika”yı anlatır; ardından bunlara dair çözüm önerileri sunar. On beşinci fasılda tasavvufî ıstılahlar, makam ve mertebeler izah edilir. Hâtıme bölümü ise Hz. Peygamber’in bir hadisi hakkındadır.

Sonuç

Mustafâ Fevzî henüz 7 yaşındayken, Kasapzâde Vâiz Efendi'nin dikkatini çekip onun tarafından İstanbul'a götürülmesi hayatının dönüm noktası olmuştur. Bu vesileyle hem Kasapzâde'nin himayesinde iyi bir eğitim görmüş hem de Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî ile 8 yaşında tanışıp Nakşî-Hâlidî tarikatına girmiştir. Seyr ü sülûkünü tamamlayan Mustafâ Fevzî ömrünün sonuna kadar bu yoldan ayrılmamış, eserleriyle tarikatına hizmet etmeye gayret etmiştir. Hem Ahmed Ziyâ'eddîn-i Gümüşhânevî'nin hem de ondan sonraki halifesi Kastamonulu Hasan Hilmî Efendi'nin yakın hizmetinde bulunmuş, onların takdir ve iltifatlarına mazhar olmuştur.

Tarikattaki vazifesi sohbet ya da benzer yollarla insanları irşaddan ziyade, tasavvuf hakkında kitaplar kaleme almak, bu yolla tasavvufun tanınmasını sağlamak olmuştur. Bunun yanında bilhassa *Cerîde-i Sûfiyye*'de dinî konularda yazdığı yazılarla hem dinî hususların öğretilmesi görevini; hem de dine karşı bazı saldırgan tavırlar karşısında İslâmiyet'in savunuculuğu vazifesini üstlenmiştir.

Şiir tekniğine hâkim olduğu görülen müellif, kitaplarının hemen hepsini manzum, mesnevî formunda yazmış, gazete yazılarında da sık sık manzumelere yer vermiş, adeta manzum-mensur karışık tarzda yazmıştır. Bilhassa kelime haznesi, kafiye bilgisi ve aruz veznine hâkimiyeti üst seviyededir. Konuşma üslûbuna yakın, sohbet/nasihat eder bir tarzda yazdığı kitaplarında dili rahat kullandığı hissedilmekle birlikte aruz konusunda neredeyse hiç hata yapmadığı görülür.

Mizânü'l-İrfân, Mustafâ Fevzî'nin bir külliyyat olarak üç kısımdan oluşacak şekilde tasarladığı *Kitâb-ı Ziyâ'iyye*'nin ikinci kısmını oluşturan eserdir. Bu külliyyatın birinci kısmı müellif tarafından kısmen neşredilmiş, üçüncü kısmı ise neşredilememiştir. Dolayısıyla külliyyat tamamlanamadan kalmış olup, külliyyatın neşredilen son kitabı da *Mizânü'l-İrfân*'dır. İnsanın yaratılış gayesi, tarikat âdâb ve erkânı, seyr ü sülûkün kuralları, nefsin mertebeleri, hazerât-ı hamse, kelimât-ı semâniye, zikir ve zikrin âdâbı, letâif-i aşere, hakikat-i Muhammedî, mürşid-i kâmil gibi tasavvufî konu ve terimleri açıklamak maksadıyla yazılmış ve müellif tarafından matbû olarak neşredilmiş yaklaşık 5800 beyitken oluşan bir mesnevîdir.

Klâsik tertibe uygun hazırlanan kitap genel olarak Nakşî-Hâlidî âdâb ve erkânını anlatmaktadır. Edebî bir gaye taşımayan müellif edebî sanatları çok kullanmamış olmakla birlikte aruz ve dile hâkimiyet konusunda başarılıdır. Eserin dili çok sade, konuşma dili seviyesinde olmasa da ağır ve anlaşılması güç olarak da tavsif edilemez. Orta bir üslûpla kaleme alınmıştır.

Mustafâ Fevzî, eserlerinin tamamını bağlı bulunduğu tarikat ve dinî-tasavvufî konularda insanlara bilgi vermek için yazmış; şiir tekniği, aruz ve dile hâkimiyetine rağmen edebî eser yazmayı tercih etmemiştir. Kitaplarında kullandığı kaynaklar ve yaptığı iktibaslar onun Kur'ân, hadis ve tasavvufî ilimler konusunda iyi bir eğitim aldığını ve bu anlamda konuya vukufiyetini göstermektedir. Bu itibarla 1924'te vefat eden Mustafâ Fevzî için, son dönemin önemli mutasavvıflarından biri olduğu; *Mizânü'l-İrfân*'ın da yine son dönemin tasavvuf anlayışı hakkında kaleme alınmış önemli eserlerinden biri olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

AKBULUT, Fikri, *Kâtib Mustafâ Fevzi b. Nu'man Efendi'nin Hayâtı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Yüzüncü Yıl Üni. SBE Yayınlanmamış YL Tezi, Van 2006.

- AŞKAR, Mustafa, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, İz Yay., İstanbul 2006.
- AYDIN, İbrahim Hakkı, “Kenz-i Mahfî”, *DİA*, C. 25, s. 258-259.
- CHITTICK, William, *Tasavvuf Kısa Bir Giriş*, İz Yay., İstanbul 2006.
- DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 1999.
- ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marifet Yay., İstanbul 1981.
- Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (Haz. Ali Yılmaz- Mehmet Akkuş), C. 2, Kitabevi Yay., İstanbul 2011.
- İbnü'l-Emîn Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, (Haz. Müjgan Cunbur), C. I, AKMB Yay., Ankara 1999.
- İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., İstanbul 2001.
- İZ, Mahir, *Tasavvuf*, Rahle Yay., İstanbul 1969.
- KABAKLI, Ahmet, *Tasavvuf Tarikat Edebiyat*, TEV Yay., İstanbul 2013.
- KARA, Mustafa, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yay., İstanbul 2014.
- , *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 2014.
- , *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları, Tarikatlar, Tekkeler, Şeyhler*, Dergâh Yay., İstanbul 2010.
- KILIÇ, Mahmud Erol, *Sûfî ve Şiir Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası*, İnsan Yay., İstanbul 2004.
- , *Tasavvuf Düşüncesi*, Sufi Kitap Yay., İstanbul 2018.
- , *Tasavvufa Giriş*, Sufi Kitap Yay., İstanbul 2017.
- KİREMİTÇİ, Ferdi, *Hilye-i Sâdât*, Kesit Yay., İstanbul 2017.
- MACİT, Muhsin, *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, Akçağ Yay., Ankara 1996.
- Mustafâ Fevzî b. Nu'mân, *Menâkıb-ı Haseniyye fî Ahvâli's-Seniyye*, İstanbul, 1323. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 6227.
- , *İzhâr-ı Hakikat*, İstanbul 1331. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 1434.
- , *Kitâbu İsbâtî'l-Mesâlik fî Râbitati's-Sâlik*, İstanbul 1324. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 2083/03.
- , *Mizânü'l-İrfân*, İstanbul 1325. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 2083/01.
- , *Orduya Arz-ı Hâl*, İstanbul 1331. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 2432.
- , *Risâle*, İstanbul [tarihsiz]. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 2834.
- , *Risâle-i Mir'âtü's-Şühûd fî Mes'eleti Vahdeti'l-Vücûd*, Matbaa-i Ahmed İhsân ve Şürekâsı, İstanbul 1320. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 2803/02.
- , *Risâle-i Ziyâ'îyye (Kitâb-ı Ziyâ'îyye)*. (Numan Erdem şahsî kütüphanesinde, müellif hatlı yazma.)
- , *Şümûsu's-Safâ fî Evsâfi'l-Mustafâ*, İstanbul 1331. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 1998.

- , *Ahmed Ziyâeddîn Gümüşhânevî Menkıbeleri*, (Haz. Tahir Hafizoğlu), İnsan Yay., İstanbul 2010.
- , *Hediyyetü'l-Hâlidîn fî Menâkıb-ı Kutbi'l-Ârifîn Mevlânâ Ahmed Ziyâ'üddîn b. Mustafâ el-Gümüşhânevî*, İstanbul 1313. Yer: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 4346 ve 7011.
- OKAY, M. Orhan, "Edebiyât-ı Cedîde", *DİA*, C. 10, s. 398-399.
- OKUYUCU, Cihan; KARTAL, Ahmet; KÖKSAL, Fatih, *Klâsik Dönem Osmanlı Nesri*, Kesit Yay., İstanbul 2012.
- PEKOLCAY, Neclâ; vd., *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş*, Kitabevi Yay., İstanbul 2000.
- REDHOUSE, Sir James, *Turkish And English Lexicon*, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- SARAÇ, M. A. Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, 3F Yay., İstanbul 2007
- , *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, 3F Yay., İstanbul 2007.
- STEINGASS, F., *Persian-English Dictionary*, Çağrı Yay., İstanbul 2005.
- ŞAHİN, Mehmet, *Mustafâ Fevzî b. Numan'ın Hayatı, Eserleri ve Dinî Edebiyatla İlgili Şiirleri*, Ankara Üni. SBE Yayınlanmamış YL Tezi, Ankara 2006.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul 2005.
- TÜRER, Osman, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, Seha Yay., İstanbul 1998.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, "Fevzî Efendi", C. 3, Dergâh Yay., İstanbul 1986.
- ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İstanbul 2005.
- , *Dört Kapı Kırk Eşik İslâm Toplumlarında Sûfî Gelenekler ve Derviş Tipleri*, Dergâh Yay., İstanbul 2010.
- UZUN, Mustafa, "Fevzi Efendi, Kâtib", *DİA*, C. 12, s. 509-510.
- YILDIZ, Fatih, *Kitâb-ı Ziyâiyye-I Mir'âtü'ş-Şühûd*, Ensar Yay., Konya 2012.
- , *Kitâb-ı Ziyâiyye-II İsbâtü'l-Mesâlik*, Ensar Yay., Konya 2012.
- YILMAZ, H. Kâmil, *300 Soruda Tasavvufî Hayat*, Erkam Yay., İstanbul 2017,
- , *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Yay., İstanbul 2010.
- YILMAZ, Mehmet, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.
- , *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, Kesit Yay., İstanbul 2013.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**TEKİRDAĞ'LI ÂLİM VE ŞÂİRLERİN İSLAMÎ TÜRK EDEBİYATINA
KATKILARI**

THE CONTRİBUTION OF SCHOLARS AND POETS OF TEKİRDAG TO THE ISLAMİC-
TURKİSH LİTERATURE

Dr. Öğr. Üyesi Erdem Can ÖZTÜRK

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, erdemcanozturk@gmail.com

ÖZET

Tekirdağ, İstanbul'a yakınlığı sebebiyle kültür tarihimize önem arz eden illerden olmuştur. Geçmiş dönemlerden başlayıp günümüze kadar gelen süreçte pek çok âlim, şâir, mutasavvıf yetiştirmiş bir şehirdir. Bunlardan bir kısmı adını çok duyuramamış, dar bir çerçevede tesir edebilmiş kişiler olmakla birlikte, bir kısmı geniş bir coğrafya ve kültür dünyasında tanınmış, eserleriyle önemli etkiler bırakmış isimlerdir. Bu çalışma kapsamında Tekirdağlı ya da Tekirdağ ile özdeşleşmiş âlim ve şâirlerin dinî-tasavvufî, ahlâkî-edebî nitelikteki eserleri tanıtılacak; Tekirdağ'ın yetiştirdiği değerlerin İslâmî Türk edebiyatına ne gibi katkılarda bulundukları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Tekirdağlı şâirler ve meşhur zatlar ile ilgili daha önce bazı çalışmalar yapılmış olması sebebiyle Tekirdağlı bütün şâirler ve âlimlerle, bunların hayat hikayelerinden bahsedilmeyecek; yalnızca İslâmî Türk edebiyatına katkı sağlayacak nitelikte eser vermiş olanların bu türdeki eserleri üzerinde durulacaktır. Bu verilerden hareketle de Tekirdağ'ın Türk-İslâm edebiyatına ve genel olarak kültür dünyamıza katkıları tespate çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tekirdağ, Türk-İslâm Edebiyatı, Dinî-Tasavvufî Edebiyat, Tarikat, Medeniyet, Kültür, Şehir.

ABSTRACT

Tekirdag is very near to Istanbul, for this reason it has an important effect on the cultural history. From the past to the present the city has trained many sufi, poet and scholar some of who have an effect on a limited surroundings. However some them are wellknown and make important contribution to the literary world. In this study it is going to be introduced the sufistic, religious and literary works of the people who are identified with Tekirdag or are from Tekirdag. At he same time we are going to clarify their influence on the Islamic Turkish literature.

In this work it hasn't been mentioned about the life story of the writers because of the reason that there have been some studies about poets and famous people from Tekirdag. However it is going to be focused on the works that are produced in the sort of Islamic Turkish literature and contributes to our literature. Starting from this parameters it is going to be tried to detect the contribution and value of the works which have been derived from Tekirdag.

Key Words: Tekirdag, Islamic-Turkish literature, religious-sufi literature, cult, civilisation, culture, city.

Giriş

Tekirdağ ya da Osmanlı dönemindeki adıyla Tekfurdağı, Edirne vilayetinin 6 sancağından biridir.¹ Bilinen ilk ismi Bisanthe olan şehrin tarihi Antikçağlara kadar uzanır. Roma ve Bizans dönemlerinde Rhaidestos, Resisthon, Resisto; Venedik döneminde Rodosto; Osmanlı'nın fethinden itibaren de Rodosçuk adıyla anılmıştır. Osmanlı resmi kaynaklarında mevcut şehrin ilk ismi Tekfurdağı'dır. Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre, Bizans tekfurlarının bağlarının burada bulunmasıyla şehrin kuzeyini çevreleyen dağlardan dolayı şehre Tekfurdağı adı verilmiştir.²

Osmanlı payitahtına yakınlığı, devletin Balkanlara açılan kapısı olması, bereketli toprakları ve hem kara hem de deniz ticaretinin canlılığı, şehri Osmanlı devletinin önemli siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel merkezlerinden biri yapmıştır. Osmanlı hakimiyeti altına girdikten sonra şehirde pek çok cami, medrese, tekke ve zaviyeler inşa edilmiştir. Bu kurumlar dinî hayata etki ettikleri gibi dinî-tasavvufî Türk edebiyatının, diğer bir deyişle İslâmî Türk edebiyatının da bölgede gelişmesine ve pek çok eserin edebiyatımıza kazandırılmasına zemin hazırlamıştır.

Tekirdağ'ın yetiştirdiği onlarca âlim, şeyh, kadı, müderris, şâir ve nâsir kimi müstakil kitap şeklinde, kimi de kitap olarak tertip edilememiş olsa da pek çok dinî, tasavvufî, ilmî, biyografik ve edebî eser ortaya koymuşlardır. Bu çalışmayla amacımız, Tekirdağ doğumlu ya da Tekirdağ ile özdeşleşmiş şâir ve âlimler arasından dinî-tasavvufî mahiyette eser verenleri tespit etmek; onların hayatları hakkında kısa bilgiler verdikten sonra Türk-İslâm edebiyatına kazandırdıkları eserleri ana hatlarıyla tanıtmaktır.

Bunlara ek olarak, elimize sadece birkaç manzumesi ulaşmış olsa dahi belli bir tarikat mensup olan, şiirlerini dinî-tasavvufî çerçevede kaleme alan şâir ve âlimler de mevzubahis edilecektir. Ele alınan bütün şâir ve âlimlerin hangi tarikatlara mensup oldukları tespit edilmeye çalışılarak Tekirdağ yöresindeki edebî muhitte baskın olan eğilim belirlenmeye çalışılacaktır. Ancak bahis konusu edilecek isimlerin tüm eserleri hakkında bilgi verilmeyecek -konu gereği- sadece dinî-tasavvufî mahiyetteki ürünler incelemeye tâbi tutulacaktır.

Şâir ve âlim biyografileriyle eserleri üzerine yapılan çalışmalarda, doğruluğu araştırılmadan nakledilen bilgilerde zaman zaman eksik ya da yanlış bilgilerin tekrarlandığı bilinen bir gerçektir. Tekirdağ ile ilgili yaptığımız bu çalışmada da benzeri durumlarla karşılaştık. Çalışmaya dahil edilen şâir ve âlimlerden bazılarının, ortak mahlaslar kullandıkları diğer zatlarla karıştırıldıklarını; bazılarında da aslında başkalarına ait olan eserlerin kendilerine mâl edilmiş olduğunu gördük. Çalışmamız esnasında bu bilgi yanlışlarını düzeltmeye ve eksiklikleri gidermeye gayret ettik.³

¹ Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Mihan Matbaası, İstanbul 1306, C. 3, s. 1662.

² Hacer Ateş, "Tekirdağ", *TDVİA*, C. 40, s. 359.

³ Eser sayısının fazla olması ve bazı eserlerin nüshalarının tüm çaba ve araştırmalara rağmen temin edilememesi sebebiyle çalışmamızda isimleri anılan bütün eserleri görüp incelemek mümkün olmamıştır. Bazı eserler ise isimleri zikredilmekle birlikte yazma eser kütüphanelerinde bulunamamıştır. Bu gibi durumlarda biz de kaynaklardaki bilgiyi nakletmek durumunda kaldık. Ancak çoğunlukla ilgili eserler ya orijinal hâliyle ya da üzerinde yapılan akademik çalışmalar vesilesiyle bizzat görülerek incelenmiş ve çalışmamıza dahil edilmiştir.

Çeşitli biyografik ve bibliyografik kaynaklarla şahıslar ve eserler üzerinde yapılan incelemeler neticesinde, Tekirdağlı olup -yahut Tekirdağ ile ciddî münasebeti bulunup-eserleriyle Türk-İslâm edebiyatına katkıda bulunmuş olan şâir ve âlimler şunlardır:⁴

1. Abdullah Hulûsî (? - 1884-85)

Şarköy ilçesine bağlı Mürefte bucağında doğan şâirin doğum tarihi bilinmemektedir. *Osmanlı Müellifleri*'nde bildirildiğine göre Melamî büyüklerinden Mısırlı Seyyid Hoca Mehmed Nurü'l-Arabî'ye bağlanmış ve onun halifelerinden olmuştur.⁵ Bu itibarla Melamî olduğu anlaşılmaktadır. 50 yıldan uzun bir müddet İstanbul'da Fatih yakınlarında bulunan ve diğer bir adı Mu'id Ahmed Efendi Medresesi olan Kadı Çeşmesi Medresesi'nde müderrislik yapmıştır.⁶

Kendisine atfedilen eserler şunlardır:

1.1. *Mir'âtü'l-Akâid Şerhi:* İranlı meşhur mutasavvıf Mevlana Abdurrahman-ı Câmî'nin *Mir'âtü'l-Akâid* isimli manzum kitabının Türkçe ve mensur şerhidir. Akâid konusunda kaleme alınmış eser, Abdullah Hulûsî tarafından dilimize tercüme edilmiştir. Üsküdar Selim Ağa Kitaplığı Hüdayi Efendi Bölümü No: 897 ve İBB Atatürk Kitaplığı, Bel-Osm-K.01017 numaralarda kayıtlı 48 sayfalık kitabın taşbaskısı mevcuttur.

1.2. *Esmâru'l-Hadâik:*

Pek çok kaynakta Abdullah Hulûsî'ye bu isimde bir kitap atfedilmektedir. Osmanlı'nın ilk devirlerinden başlamak üzere, Abdülmecid dönemine kadar yaşamış sultan, sadrazam, şeyhülislam ve kaptanıderyaların doğum-ölüm tarihleri, cülûsları ve görevden ayrılma tarihleri hakkında bilgiler veren bir kitaptır. Tarafımızca yapılan incelemelerde görüldüğü kadarıyla ve çoğu kaynakta da bildirildiğine göre kitap, Mehmed Şem'î'ye ait olup, eserin kâtibi Abdullah Hulûsî'dir. İstanbul Millet Kütüphanesi, A.E. Müteferrik, 929 MEH, künyesiyle kayıtlı 80 sayfalık eserin kütüphane kayıtlarında da yazarı Mehmed Şem'î, kâtibi Abdullah Hulûsî olarak bildirilmiştir.⁷

1.3. *Tarifât-ı Seyyid:*

Kaynaklarda Abdullah Hulûsî'ye ait olduğu bildirilen bir başka kitap da *Tarifât-ı Seyyid*'dir. *Osmanlı Müellifleri* ve Gölpınarlı'nın *Melâmîlik ve Melâmîler* isimli eserinde, yine Bursalı Mehmed Tahir'e atfen bu isimde bir kitaptan bahsedilse de başka kaynaklarda ismi geçmeyen eser bulunamamıştır. Müstakil olmamakla birlikte, Cürcanî'nin *et-Tarifât*'ının sayfa kenarlarında *Mütemmimat-ı Tarifât* isimli bir eser, İBB Atatürk Kitaplığı, HCE-Osm-00880/02'de kayıtlıdır. Görüldüğü kadarıyla Abdullah Hulûsî, bu eserin müellifi değil kâtibidir. Eserin müellifi ise Ahmed b. Muhammed b. Hasan'dır.⁸

1.4. *Mantku'l-Esrâr:*

⁴ Ele alınan isimlerin tamamının doğum/ölüm tarihleri bilinmediğinden kronolojik sıralama yapılamamış, bunun yerine alfabetik sıralama tercih edilmiştir.

⁵ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, C. 1, s. 133-134.

⁶ Aydın Oy, *Yüzyıllar Boyunca Tekirdağlı Şâirler ve Yazarlar*, Tekirdağ Valiliği Yay., Tekirdağ 1995, s. 1.

⁷ Bkz. İBB Atatürk Kitaplığı, Bel-Osm-K.02831, s. 80.

⁸ Bkz. Ahmed b. Muhammed b. Hasan, *Mütemmimat-ı Tarifât*, İBB Atatürk Kitaplığı, HCE-Osm-00880/02.

Bu eserin Abdullah Hulûsî'ye mi yoksa 17. asırda yaşamış Fedâyî isimli şâire mi ait olduğu pek çok kaynakta tartışılmış ve kitabın aidiyetine dair farklı iddialar ortaya atılmıştır.⁹ Söz konusu eser üzerine yapılan yüksek lisans tezine göre *Mantûk-ı'l-Esrâr* Fedâyî'ye ait olmalıdır.¹⁰ İBB Atatürk Kitaplığı'nda bir baskısı bulunan eserin katalog kayıtlarına göre müellifi Muhammed Ali el-Vasfî'dir. Tarafımızca eserin taşbaskısı üzerinde yapılan incelemede görüldüğü kadarıyla metinde geçen bir beyit şu şekildedir:

“Eyledüm biê ırır beşinde ibtidâ
`ayr eyle yâ Rab ki bula intiâ”¹¹ (H. 1045 / M. 1635-36)

Bu beyit de Fedâyî'nin yaşadığı dönemi işaret etmektedir. Tüm bunların neticesinde eserin aslında Abdullah Hulûsî'ye ait olmadığını söylemek mümkündür.

Abdullah Hulûsî'ye fazlaca eser atfedilmesinin sebebi, onun pek çok eserin kâtibi olmasıyla alakalıdır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla basıma hazırladığı eserler şunlardır: *Mütemmimat-ı Tarîfât*, *Pend-i Attar*, *Şerh-i Pend-i Attar*, *Divan-ı Arîf*, *Divan-ı Sezâyî-i Gülşenî*, *Esmâr-ı'l-Hadâik*, *Kütüphanecilik*. Bu itibarla Abdullah Hulûsî'nin İslâmî edebiyat literatürüne ciddi katkıları olduğu söylenebilir.

2. Bahâeddin Abdurrahmân Efendi (15. Asır)

Malkaralı Bahâeddin Efendi'nin doğum ve ölüm tarihleri bilinmese de H. 827 (M. 1423-24) tarihinde, Ayasuluk isimli bir medresede müderrislik yaptığı bildirilmektedir. Arapça, Farsça ve Türkçe manzum kitaplarının olduğu kayıtlıdır. Bilinen kitapları şunlardır:

2.1. *Ucubetü'l-Garâib fî Nazmî'l-Cevâhiri'l-Acâib*: Eldeki bilgilere göre Anadolu sahasında kaleme alınmış ilk Arapça-Farsça-Türkçe lugattır.¹²

2.2. *Tâcü'l-Menâzım ve'l-Hamdiye*:

Bilinen bir nüshası Ankara Millî Kütüphane'de olan eser yaklaşık 100 varaklık bir yazmadır. Arapça-Farsça bir gramer kitabıdır.¹³

2.3. *Mu'âşeretü's-Sihriyye fî'l-Ebyâtî'l-Fikriyye*: Kaynaklarda dinî muhtevaya sahip olduğu söylenen bu eserin¹⁴ bilinen bir nüshası Ankara Millî Kütüphane'dedir.¹⁵ Bir mecmuanın içinde 14 varak kadardır. Aruza dair bilgiler içermektedir.

3. Bedreddin Efendi (1819-20 - 1878)

Şeyh Bedreddin Efendi, H. 1235 (M. 1819-20) yılında Tekirdağ'da doğmuştur. İstanbul medreselerinde eğitim görüp tekke şeyhliği icazeti aldıktan sonra memleketine dönmüştür.

⁹ Bursalı Mehmed Tahir, *age*, s. 133-134; Mehmet Arslan, “Hulûsî, Abdullah Hulûsî”, TEİS, (erişim: 14.06.2016: <http://www.turkedebiyatilisimleri-sozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3099>); Oy, *age*, s. 1; Tacettin Şimşek, *Fedai Dede Mantûk-ı Esrar (Tenkidli Metin - İnceleme)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Erzurum 1993.

¹⁰ Tacettin Şimşek, *Fedai Dede Mantûk-ı Esrar (Tenkidli Metin - İnceleme)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Erzurum 1993.

¹¹ Fedâyî, *Mantûk-ı'l-Esrâr*, İBB Atatürk Kitaplığı, MC-Osm-O.00110, s. 31.

¹² Atabey Kılıç, “Manzum Sözlüklerimizden Manzûme-i Keskin”, *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler*, C. 2, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2001, 441-447.

¹³ Ankara Millî Kütüphane, Nu: 03 Gedik 17744/3.

¹⁴ Bursalı Mehmed Tahir, *age*, C. 1, s. 251-252; Oy, *age*, s. 29; Gülççek Akçay, “Bahâeddin Efendi”, TEİS, (erişim: 14.06.2016: <http://www.turkedebiyatilisimleri-sozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1264>)

¹⁵ Ankara Millî Kütüphane, Nu: 06 Hk 238/1.

Burada kendi adına yapılan ve Sâdî Tarikatı'na bağlı Bedreddin Efendi Tekkesi'nde kırk yıl şeyhlik yapmıştır. Tasavvufî ve eğitici nitelikte şiirler yazmıştır. Müstakil bir eserine rastlanmasa da tasavvufî mahiyetteki bazı manzûmeleri günümüze kadar ulaşmıştır.¹⁶

4. Behiştî (Ahmed Sinan Çelebi) (1450? - 1511-12, 1520?)

Asıl adı Ahmed Sinan olan şâir, Behiştî mahlasını kullanan divan şâirlerindendir. Çorlu yakınlarındaki Karıştıran kasabasında doğmuştur. Molla Câmî, Hüseyin Baykara ve Alî Şîr Nevâyî gibi devrin önde gelen şahsiyetleriyle tanışmış, onların hizmetinde bulunmuş olan Behiştî, Anadolu sahası Türk Edebiyatı'nın ilk hamse sahibi şâirlerinden olması sebebiyle edebiyatımızda önemli bir yere sahiptir.¹⁷ *Mihr ü Müşteri*¹⁸, *Heft-peyker*¹⁹, *İskender-nâme*²⁰ gibi eserleri bulunan Behiştî'nin dinî-tasavvufî mahiyetteki eserleri şunlardır:

4.1. Mahzenü'l-Esrâr (Mevlid): Eldeki tek nüshası Berlin Devlet Kütüphanesi'nde²¹ bulunan eser 36 yapraktır. Üzerinde herhangi bir isim bulunmamasına karşın kütüphane kataloğuna *Mahzenü'l-Esrâr* adıyla kaydedilmiştir.²² Araştırmacılara göre eserin kataloglara bu isimle girme sebebi, Behiştî'nin *Mahzenü'l-Esrâr* isimli kayıp mesnevisi olduğu sanılmasıdır.²³ Bu kitabın Behiştî mahlaslı şâirlerden hangisine ait olduğu tartışılmıştır. Metin üzerinde yapılan son araştırmalar *Mahzenü'l-Esrâr* olarak anılan bu eserin, Behiştî Ahmed Sinan'ın herhangi müstakil bir isim vermediği, 555 beyitten müteşekkil mevlidi olduğunu göstermiştir.²⁴

4.2. Leylâ vü Mecnûn: Leylâ ile Mecnûn arasındaki aşkın hikâye edildiği mesnevî 1995 beyittir. Tasavvufî mahiyetteki kitap, edebiyatımızdaki başarılı Leylâ ve Mecnûn mesnevileri arasında kabul edilmektedir. Behiştî bu eserinde özellikle ızdırıp, vahdet ve İlâhî aşk üzerinde durmuştur.²⁵

5. Cemâlî Baba (1836-37 - 1915)

Hayatı hakkında geniş bilgi bulunmayan Cemâlî Baba'nın Tekirdağlı olup, bu şehirde idarecilik yaptığı bilgisi mevcuttur. Mahmud Baba-zâde Nafî Baba'dan icazet alarak "Baba"lık mertebesine ulaşmış son dönem Bektaşî şâirlerindendir. Resmî törenlerde saz eşliğinde kendi şiirlerini söyleyerek halkın takdirini kazanmıştır.

¹⁶ Oy, *age*, s. 315.

¹⁷ Hasan Aksoy, "Behiştî Ahmed Sinan Çelebi", *TDVİA*, C. 6, s. 144-145; Oy, *age*, s. 39; Şener Demirel, "Behiştî", TEİS. (erişim: 06.06.2016 <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1100>)

¹⁸ Arzu Polat, *Behiştî Sinan'ın Mihr ü Müşteri Adlı Mesnevisi (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, Devam Eden Doktora Tezi, İstanbul.

¹⁹ Şener Demirel, *Behiştî'nin Heft-Peyker Mesnevisi*, Giriş-Metin, KB e-kitap, (erişim: 16.06.2016: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-215442/h/giris.pdf>)

²⁰ Bünyamin Ayçiçeği, *Behiştî Ahmed Sinan'ın İskender-nâme'si (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2014.

²¹ Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. or. oct. 2413; <http://yazmalar.gov.tr/detay-goster.php?k=117640>.

²² Ramazan Ekinci, "Behiştî Mahlaslı Şâirlere Ait Mevlidler", *Sufi Studies*, C. 5, S. 10, s. 22.

²³ Şener Demirel, "Yeni Bir Mevlid Metni: Behiştî Sinan Çelebi'nin Mahzenü'l-Esrâr Adlı Mesnevisi", *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (30 Eylül - 04 Ekim 2013)*, İstanbul 2014.

²⁴ Ekinci, *agm*, s. 21-25.

²⁵ Zeynel Abidin Aygün, *Behiştî'nin Leyla vü Mecnun Mesnevisi (İnceleme-Metin)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Adana 1999.

“Hasan Cemâlî Baba, eserlerinde hem aruzu hem de heceyi kullanmış ve her ikisini de başarılı bir şekilde uygulamıştır. Heceyle yazmış olduğu şiirlerde sade, yalın ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Aruzla yazmış olduğu şiirlerde, özellikle tasavvufî manzumelerde, Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaları çokça kullanmıştır. İster halk edebiyatı isterse klâsik edebiyat nazım şekil ve türlerini kullanmış olsun, eserlerindeki ana tema Bektaşîliktir. Bundan dolayı da eserlerinde Hz. Ali, on iki imam, Hacı Bektâş-ı Velî ve diğer Bektaşî büyükleri üzerinde durarak onların bu düşünce sistemi içerisindeki yeri ve önemini vurgulamıştır. Hasan Cemâlî bir Bektaşî Babası olduğu için eserlerini belirli bir estetik kaygıyla yazmamış bundan dolayı da eserlerinde içerik ön plana çıkarken şekil ise ikinci planda kalmıştır.”²⁶

Kendisine ait beş eser tespit edilmiş olup bunların tamamı dinî-tasavvufî konularla Bektaşîlik ekseninde oluşturulmuştur:

5.1. Risâle-i Âgâh-ı Dil: Kütahya Mustafa Yeşil Kütüphanesi’nde 24479 numaradadır. Eserde çeşitli dinî ve tasavvufî kavramların izah edildiği, mesnevi nazım şekliyle yazılmış 29 manzume bulunmaktadır.

5.2. Reh-nümâ-yi Sâlikîn: Millî Kütüphanede Yz. Fb. 169/2 numaradadır. Mensur olan eser isminden de anlaşılacağı üzere tasavvuf yoluna giren sâliklere bu yolla ilgili bilgiler vermektedir. Sâliklerin karşılaşacağı güçlükler, uyması gereken kurallar ve yapması gereken vazifeler hakkında bilgiler içerir.

5.3. Rumûz-ı ‘Âyîn-i Cem ve Künûz-ı Keşifül’l-Hikem: Millî Kütüphane Yz. Fb. 626 numaradadır. Bektaşîlik geleneğine göre cem ayinin ne olduğunu, kurallarını ve nasıl yapıldığını anlatan eserin büyük bir kısmı mensurdur.

5.4. Menâkıb-ı ‘Âl-i ‘Abâ ve Mesâ’ib-i Deşt-i Kerbelâ: Millî Kütüphanede A. 3045 numarada bulunmaktadır. Mensur olan bu eserin ilk sayfası eksiktir. Eserde Hz. Peygamber, on iki imam, on dört masum-ı pâk, on yedi kemer-best, Kerbelâ’da şehit düşen yetmiş iki kişi ve Hacı Bektâş-ı Velî’nin hayatından bahsedilmektedir.

5.5. Nutk-ı Cemâlî Baba: Millî Kütüphanede Yz. A. 918 numarada bulunmaktadır. Eserde on beş nâ’t, iki nutuk ve bir nefes bulunmaktadır. Bektâşîlik ekseninde kaleme alınmıştır.

5.6. Şiirler: Şiirlerin bir kısmı araştırmacı-yazar Refik Engin tarafından Tekirdağ yöresinden derlenmiştir. Bir kısmı da Hasan Cemâlî Baba’nın kitaplarında bulunmayıp farklı kaynaklarda yer alan şiirlerdir. Bu şiirler, Cemâlî Baba’nın diğer eserleriyle birlikte Seyfullah Yıldırım tarafından hazırlanan yüksek lisans çalışmasında bir araya getirilmişlerdir.²⁷

6. Eflâkî (1808 - 1876)

1808 yılında Tekirdağ’da doğmuştur. Ahmed Eflâkî Dede olarak bilinir. Babası Halvetî şeyhlerinden Kırîmî-zâde Ali Efendi’dir. İlk öğrenimini Tekirdağ’da yapmış, 1825 yılında

²⁶ Seyfullah Yıldırım, “Cemâlî Baba”, TEİS, (erişim: 07.06.2016:

<http://www.turkedebiyatilismlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=539>)

²⁷ Seyfullah Yıldırım, *Hasan Cemâlî Baba Hayatı, Sanatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Kütahya 2005, s. 34-38. Cemâlî Baba hakkında ayrıca bkz. Ahmed Bâdî Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, C. 3, s. 50-51; Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, İstanbul 1930, s. 43-45; A. Hilmi Yücebaş, *Tekirdağlı Şâirler*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939, s. 47-58; Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Kızılbaş-Alevî Şâirleri ve Nefesleri*, İstanbul 1956, C. 3, s. 238-243.

babasıyla beraber İstanbul'a gelerek Mevlevî tarikatına girmiştir. Eflâkî on sekiz yaşından itibaren dergâh mutfağında görev almış ve 1828 yılında buradaki hizmetini tamamlamıştır. Yıldız bilimi ve saatçilik öğrenen Eflâkî, Sultan II. Mahmûd'un muvakkiti oldu. Sultan Abdülmecîd zamanında saatçilikteki bilgisini artırmak için Paris'e gönderildiği, orada Mevlevî sikkesiyle dolaştığı ve herkesten saygı gördüğü söylenir. Saatçilikte usta olan Eflâkî, 1876 yılında İstanbul'da vefat etti. Eyüp'te Kaşgârî Tekkesi yakınında medfundur.²⁸

Elde müstakil bir eseri olmasa da şiirle ilgilendiği, çeşitli kaynaklar vasıtasıyla elimize ulaşmış şiirlerinden anlaşılmaktadır.²⁹

7. Esad Efendi (? - 1900)

Doğum tarihi bilinmemekle birlikte Çorlu'da doğduğu bilinmektedir. İstanbul'da eğitim görmüş, çeşitli devlet dairelerinde ve Kuleli Askerî Lisesi'nde görev yapmıştır. Ayrıca Basiret, İstikbal, Hayal, Vakıf ve Dıniş gazetesinde yazılar yazmıştır.³⁰

Coğrafya Lugati ve *Hükûmet-i Meşrûta* isimli iki eseri bulunsa da dinî mahiyetteki ve konumuzla alakalı olan eseri *İttihâd-ı İslâm*'dir.

7.1. İttihâd-ı İslâm: Eserin baş kısmında "Mahkeme-i Ticâret-i Bahriye Zabıt Kâtibi Es'âd Efendi'nin Eseridir."³¹ ibaresi mevcuttur. Tarihsiz olup İstanbul'da basılmıştır. 34 sayfalık bu küçük risalede Avrupa tehdidine karşı hilafet etrafında birleşmenin lüzumu ve Müslümanlar arasındaki birlik ve dayanışmanın önemi üzerinde durulmaktadır. Ayrıca eserin Arapçaya çevrilerek hac mevsiminde hacılara dağıtıldığı ve bu isimdeki ilk müstakil risale olduğu bilgisi de mevcuttur.³²

8. Fahrî (? - 1799)

Asıl adı Ahmed Fahreddin olup şiirlerinde Fahrî mahlasını kullanmıştır. Doğum tarihi bilinmeyen şâir Şarköy doğumludur. Celvetiyye tarikatına mensup olduğu ve Keşanlı Şeyh Hüseyin Şâhî'den icazet aldığı, kendisi hakkında bilgi veren kaynaklardan öğrenilmektedir. Ömrünün son yıllarında İstanbul'a yerleşmiş ve vefatının ardından Kasımpaşa'daki Ali Efendi dergahına defnedilmiştir.³³

Fahrî'nin tasavvuf ağırlıklı tespit edilebilen eserleri şunlardır:

8.1. Divan: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdayî Efendi no. 1254'te bulunan 61 varaklık mecmuanın 1b-43a varakları arasında yer alır. Eserde münacaat, na't, gazel ve ilahilerden oluşan 225 adet manzume ile 27 tarih kıtası bulunmaktadır.³⁴ Divanın muhtevasını büyük çoğunlukla dinî şiirler oluşturmaktadır.

²⁸ Mehmet Arslan, "Eflâkî, Tekirdağlı", TEİS, (erişim: 22.06.2016: <http://www.turkedebiyatilisimleri.org/index.php?sayfa=detay&detay=3049>)

²⁹ Doğan Kaya, *Şâirnameler*, Salkımsöğüt Yay., Erzurum 2009, s. 100.

³⁰ Bursalı Mehmed Tahir, *age*, C. 3, s. 85; Oy, *age*, s. 106.

³¹ Esad Efendi, *İttihâd-ı İslâm*, İBB Atatürk Kitaplığı, Bel-Osm-K.03225, s. 1.

³² Azmi Özcan, "İttihâd-ı İslâm", *TDVİA*, C. 23, s. 470.

³³ Bursalı Mehmed Tahir, *age*, C. 3, s. 141-142; Oy, *age*, s. 112-114.

³⁴ Üzeyir Aslan, "Fahrî Ahmed ve Şathiye Şerhi", *Turkish Studies Fahrettin Kırzioğlu Armağanı*, C. 3/4, Summer 2008, s. 128.

8.2. Şerh-i Şathiye-i Müftü Baba: Fahrî'nin, Müftü Baba'nın şathiyasını şerh ettiği eseri Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdayî Efendi no. 1254/2'dedir. Manzume hece ölçüsüyle yazılmıştır. Fahrî, şerhin yanısıra bir de Müftü Baba'nın şathiyasını tanzir etmiştir.³⁵

8.3. Şerh-i Elif-nâme: Fahrî'nin, Nesîb adlı bir dervişin "Elifden başladı dil bâda buldı sır-ı rûhânî / Tedennî eyleyüp tâdan sebât ümmîd idüp sâda" matları ile başlayan elifname türünde yazılmış manzumesinin şerhidir. AÜ. DTCF İ. Saib no: 636/1'de bulunan yazmanın 1b-18a varakları arasında yer alır.³⁶

8.4. Şerh-i Gülşen-i Vahdet: *Gülşen-i Vahdet*, Şâhidî İbrahim Dede (ö. 1524)'ye ait 491 beyitlik bir mesnevidir. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden etkilenilerek yazılan kitap *Mesnevî* ile aynı tarz ve vezinde kaleme alınmıştır.³⁷ Fahrî de *Gülşen-i Vahdet* isimli bu tasavvufî esere bir şerh yazmıştır. Kitabın nüshası Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdayî Efendi no. 1254/4'te kayıtlı yazmanın 50b- 60a varakları arasında yer alır.³⁸

8.5. Kaside-i Fahrî Efendi (Kaside-i Sülûk): Fahrî'nin tarikatta sülûke dair 29 beyitlik manzumesidir. *Kaside-i Sülûk* olarak da anılmaktadır. Süleymaniye, İzmir no. 777'de bulunmaktadır.³⁹

8.6. Vâridât: Fahrî'nin tasavvufî remizleri izah ettiği mensur bir risalesidir. AÜ DTCF İ. Saib no. 636/3'da kayıtlı yazmanın 19a-20a varakları arasındadır.⁴⁰

9. Fatma Hanım (1850 - 1911)

1850 senesinde Tekirdağ'da doğmuştur. Uzun soluklu bir eğitim görmese de ailesinin tasavvuf edebiyatına olan vukuf ve geniş bilgisinden istifade ederek aile çevresinde kendini yetiştirmiştir. Döneminde önemli bir şâir ve şeyh olan, Emînî ve Hâfız mahlaslarıyla şiirler yazan Hâfız Emîn Efendi ile evlenen Fatma Hanım, bu evliliği sırasında vaktinin büyük bir çoğunluğunu okuyarak geçirmiş, aynı zamanda birçok şiir de yazmıştır. Kocasının şeyh olarak bulunduğu Kırklar Tekkesi'nde yirmi sene kadar türbedarlık yapmıştır. Fatma Hanım, 1911 yılının Mayıs ayında vefat etmiş ve Kırklar Tekkesi'ne, kendisinden 28 sene kadar önce vefat eden kocasının yanına defnedilmiştir.

Fatma Hanım çok bilgili, sözünden ve sohbetinden istifade edilir bir kadın olarak tanınır. Pek çok şiir kaleme almış, Oğlanlar Şeyh İbrahim ve Ahmed Sarbân-ı Velî divanlarını tamamen ezberlemiş, bu şâirlerin bazı gazellerine de nazireler yazmıştır. Şiirleri kitap olarak bir araya getirilmemiş olsa da çeşitli kaynaklar vasıtasıyla günümüze ulaşmış dinî-tasavvufî mahiyette gazelleri mevcuttur.⁴¹

10. Ferdî (1854 - 1907, 1909?)

³⁵ Aslan, *agm*, s. 120-155; Mehmet Ünal, "Fahrî Ahmed", TEİS, (erişim: 07.06.2016: <http://www.turkedebyatiisimlersonzugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=408>)

³⁶ Üzeyir Aslan, *agm*, s. 128.

³⁷ Mustafa Çıpan, "Şâhidî İbrahim", *TDVİA*, C. 38, s. 274.

³⁸ Aslan, *agm*, s. 128.

³⁹ Aslan, *agm*, s. 128; Ünal, *agm*, aynı yer.

⁴⁰ Aslan, *agm*, s. 129.

⁴¹ Mehmet Arslan, "Fatma Hanım", TEİS, (erişim: 07.06.2016:

<http://www.turkedebyatiisimlersonzugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=7267>) Ayrıca bkz. Yücebaş, *age*, s. 63-64; Oy, *age*, s. 115-117.

Asıl ismi Rasim, mahlası ise Ferdî'dir. Tekirdağ'ın Bektaşî şâirlerindendir. Hayatı hakkında kapsamlı bir bilgi yoktur. Rüştîye tahsilinden sonra Üsküdarlı Kazım Paşa'nın maiyetinde bulunmuş olup, Erzurum'da tapu müdürlüğü görevindeyken öldüğü bilinmektedir.

Ferdî'den günümüze müstakil bir eser intikal etmemiştir, ancak bilhassa Tekirdağ ile ilgili biyografik kaynaklarda çeşitli nefeslerine rastlanılmaktadır. Hece ölçüsü ve sade bir dille yazan Ferdî'nin şiirlerinde Alevî-Bektaşî neşvesi dikkati çeker.⁴² Bugün için bilinen nefesleri A. Hilmi Yücebaş ve Aydın Oy'un Tekirdağlı şâirler ile ilgili çalışmalarıyla bazı antoloji ve araştırma kitaplarında kayıtlıdır.⁴³

11. Hacı Mahmud Efendi (1818-19 - 1880)

Tekirdağ doğumlu olan Hacı Mahmud Efendi, genç yaşta tasavvufa merak salmış ve müderrislerden özel dersler almıştır. Arapça ve Farsçayı iyi derecede bilen Hacı Mahmud Efendi, fıkıh ve kalam konularında kitaplar yazmışsa da evinde çıkan bir yangın sebebiyle bu eserler yayımlanamadan yok olmuştur.⁴⁴

12. Hâfız Emîn (1821-22 - 1883)

Ciltçilik ve hat sanatı ile iştigal eden Hâfız Emîn, aynı zamanda bir müstensihdir. Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi'nin ilahilerden müteşekkil divanının yüz elliden fazla nüshası onun tarafından istinsah edilmiştir. Yirmi yıl kadar şeyhlik yapmış, Kırklar Tekkesi postnişini olmuştur. Emînî ve Hâfız mahlasları ile dinî-tasavvufî şiirler yazmıştır. Bu şiirler müstakil bir kitap hâlinde günümüze ulaşmasa da çeşitli kaynaklar vasıtasıyla günümüze kadar gelmiştir. Eşi Fatma Hanım da kendisi gibi tasavvufî şiirler yazan bir şâirdir.⁴⁵

13. Hâmid-i Bînevâ (1732-33 - 1800-01)

Tekirdağ doğumlu olup İstanbul Kule Kapısı Mevlevihanesi'nde ahçı dedelik yapmıştır. Hilmi Yücebaş, birkaç eser yazan Hâmid-i Bînevâ'nın bine yakın gazel ve ilahileri bulunduğunu aktarır.⁴⁶

Bazı kaynaklarda *Risale-i Tevhid* isimli bir eserinden bahsedilse de bu risale kendisiyle aynı mahlası kullanan ve daha sonraki bir dönemde yaşayan Kırımlı Hâmid-i Bînevâ'ya aittir.⁴⁷ Aynı isimde birden fazla müellifin bulunması, şahıslarla birlikte eserlerin de birbirine karışmasına sebep olmuş ve bu karışıklık henüz tam manasıyla giderilememiştir.

*Risâle-i Şeyh Hâmid-i Bînevâ*⁴⁸ adıyla kayıtlı matbu eser üzerinde yaptığımız incelemede, eserin içerisinde iki bölüm bulunduğu, ilk bölümün sonunda “Şeyh Hâmid-i Bînevâ, sene

⁴² Emine Çakır, “Ferdî”, TEİS, (erişim: 07.06.2016:

<http://www.turkedebiyatilisimleri.org/index.php?sayfa=detay&detay=5649>)

⁴³ Bkz. Yücebaş, *age*, s. 73-74; Oy, *age*, s. 122-124; Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Kızılbaş-Alevî Şâirleri ve Nefesleri*, İstanbul 1956, C. 3, s. 231-233.; V. Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1968, s. 547-548; Mehmet Eröz, *Türkiye’de Alevîlik ve Bektaşîlik*, İstanbul 1977, s. 68-69.

⁴⁴ Yücebaş, *age*, s. 77; Oy, *age*, s. 137.

⁴⁵ Yücebaş, *age*, s. 80; Oy, *age*, s. 138.

⁴⁶ Yücebaş, *age*, s. 81-83. Ayrıca bkz. Oy, *age*, s. 146.

⁴⁷ Bkz. Hâmid-i Bînevâ, *Risâle-i Tevhid*, İBB Atatürk Kitaplığı, Bel-Osm-K.00800, s. 18.

⁴⁸ Hâmid-i Bînevâ, *Risâle-i Şeyh Hâmid-i Bînevâ*, Edirnekapı Haricinde Yahya Efendi Matbaası, Sene 1288.

1187”⁴⁹; ikinci bölümün sonunda ise “Şeyh Hâmid-i Bînevâ-yı Kırımî, sene 1177”⁵⁰ ibarelerinin kayıtlı olduğu tespit edilmiştir. Karışıklığın tam olarak giderilebilmesi için aynı mahlası taşıyan bütün eser ve manzumelerin bütüncül bir yaklaşımla ve ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir ki bu da müstakil bir çalışma konusu olarak beklemektedir.

14. Hasîb (1712-13 - 1784-85)

Hasîb mahlasını kullanan Mehmed Efendi, *Dîvân*’ındaki bilgiye göre 1712-13 doğumludur. Doğum yerinin Hayrabolu olması kuvvetle muhtemeldir. Hasîb hakkındaki bilgiler, kaynaklardaki birkaç cümle ile sınırlıdır. Bilindiği kadarıyla Gülşenî tarikatına mensup olan Hasîb, Hasan Sezâyî Efendi’nin halifelerindendir. İstanbul Kanlıca’daki Atâ Efendi Tekkesi’ne intisap etmiştir. Mezarı Hayrabolu’da Çorumî Mustafa Paşa Camii (Hayrabolu Merkez Cami) haziresindedir. *Divan*’ı ve Gülşenî silsilenise dair bir eseri mevcuttur.⁵¹

14.1. Gülşen-i Ebrâr (Silsile-nâme-i Gülşenî): Gülşenî tarikatı silsilesinin manzum şekilde anlatıldığı eserin müstakil nüshası henüz ele geçmemiştir. Edebiyat tarihimizde görülen az sayıdaki manzum silsile-nâmelerdendir. Eser Hasan Sezâyî Efendi’den başlayarak Hz. Peygamber’e kadar gider. Gülşenî müridleri için çeşitli nasihatler ihtiva ettiği bilinmektedir.⁵²

Sefîne-i Evliyâ’da Hasîb’den bahsedilirken 83 beyitten ibaret olarak bu esere de yer verilmiştir. Ayrıca Ahmed Müsellem Efendi, *Şerh-i Kasîde-i Şümu’-ı Lâmi’ fî Beyân-ı Etvâr-ı Sâbi*’ adlı eserinin sonuna “*Silsile-nâme-yi Gülşenî li-Hasîb Begefendi ’An Hulefâ-yı Sezâyî Efendi Kuddise Sırrihumâ*” adıyla bu eseri eklemiştir.⁵³

15. Mahvî (Mahvî Çelebi) (? - 1737-38)

Tekirdağ’ın Hayrabolu ilçesinde dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi bilinmemektedir. Adı da mahlası da Mahvî olup Mahvî Çelebi olarak tanınır. Şâirin Halvetî tarikatına intisap ettiği bilinmektedir. Bunun haricinde hayatı hakkında pek fazla bilgi yoktur.

Kaynaklarda bir *Divan* ya da *Divançe* sahibi olduğu söylene de nüshası bulunamamıştır.⁵⁴

16. Marufî Saltık (1878 - ?)

Kırklar Tekkesi şeyhi Hâfız Emîn’in oğludur. Babası tarafından kendisine Kırklar Tekkesi şeyhliği verilmiştir. Uzun yıllar burada hizmet etmiş ve çeşitli araştırmalarda bulunmuştur. Kaynakların verdiği bilgiye göre *Tevellâ ve Teberrâ* isimli bir kitabı, vahdet-i vücud konusunda

⁴⁹ Hâmid-i Bînevâ, *age*, s. 14.

⁵⁰ Hâmid-i Bînevâ, *age*, s. 18.

⁵¹ Ramazan Ekinci-Suat Donuk, *Hayrabolulu Hasîb Divanı*, Kitap & Kafe Serüven Yay., Ankara 2015, s. 19-30.

⁵² Ekinci, *age*, s. 28-29.

⁵³ Mehmet Akkuş (hızl.), *Osmanzâde Hüseyin Vassaf Sefîne-i Evliyâ*, C. 3, Kitabevi Yay., İstanbul 2011, s. 229-235; Ahmed Müsellem Efendi, *Şerh-i Kasîde-i Şümu’-ı Lâmi’ fî Beyân-ı Etvâr-ı Sâbi*, 29 Şaban 1314, s. 75-83.

⁵⁴ Nuri Akbayar (hızl.), *Mehmed Süreyyâ Sicill-i Osmanî*, C. 3., Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996, s. 929; Fatih Davud, *Tezkire-i Hâtîmetü’l-Eş’âr*. İstanbul 1271, s. 368; Şemseddin Sami, *Kâmûsu’l-A’lâm*, C. 6, Mihran Matbaası, İstanbul 1306, s. 4231; Beyhan Kesik, “Mahvî, Mahvî Çelebi”, TEİS, (erişim: 20.06.2016: <http://www.turkedebiyatilisimleri.org/index.php?sayfa=detay&detay=2877>)

yazılmış bir eseri ile birçok şiiri bulunmakla birlikte eserleri henüz ele geçmemiştir. Nihânî mahlasıyla şiirler yazdığı da bilinmektedir.⁵⁵

17. Nehrî, Suyolcu-zâde Ahmed Nehrî Efendi (? - 1768-69)

Tekirdağ doğumlu şâirin hayatı hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Kâdirî Tarikatı'nın İsmail Rûmî kolu şeyhlerindendir. Tekirdağ'da kendi adına mensup tekkenin şeyhliğini yapan Ahmed Nehrî Efendi, yine kendi adıyla anılan dergahta medfundur.

Osmanlı Müellifleri'nde vahdet-i vücuddan bahseden bir eseri ile ârifane tarzda yazılmış *İlahiyat*'ının olduğu kayıtlıdır.⁵⁶ Nehrî'nin ilahilerden müteşekkil bu *Divan*'ının bilinen tek nüshası Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Vat. Turco 235 numarada kayıtlıdır.⁵⁷

18. Nev'î (1533-34 - 1599)

1533-34 Malkara doğumlu olan şâirin asıl adı Yahya'dır. Şiirlerinde Nev'î mahlasını kullanmıştır. İlk eğitimini, İbrahim Gülşenî'nin müridlerinden ve tasavvuf konusunda derin bilgisi olan babası Pîr Ali'den alan Nev'î, ilerleyen yıllarda İstanbul'a gitmiştir. Burada Karamânî Ahî-zâde Ahmed Efendi'nin Davutpaşa Medresesi'nde ve Karamânî Ahî-zâde Mehmed Efendi'nin Sahn Medresesi'nde derslere devam etmiştir. İstanbul'da bulunduğu sürede Hoca Sâdeddin, Bâkî, Remzî-zâde, Hüsrev-zâde, Üsküplü Vâlihî, Edirneli Mehmet Mecdî, Cevrî ve Camcı-zâde gibi sonraki yılların önemli şâir ve simalarıyla tanışma ve arkadaşlık etme olanağı bulmuştur.

İlk önce Gelibolu'daki Balaban Paşa ve Mesih Paşa medreselerine müderris olarak gönderilen Nev'î, İstanbul'da Şahkulu, Murad Paşa, Cafer Ağa, Mihrimah Sultan ve Çınaraltı medreselerinde müderrislik yapmıştır. Sultan III. Murad tarafından Şehzade Mustafa'nın hocalığına tayin edilmiş, daha sonra Bâyezid, Osman ve Abdullah adlı şehzadeler de Nev'î'nin derslerine katılmıştır. Bu dersler şehzadelerin öldürüldüğü 1595 yılına kadar devam etmiştir. Nev'î, döneminde iyi bir gelire sahiptir. Ancak bütün varlığını ihtiyaç sahiplerine dağıtmış, bunun sonucunda cenaze masraflarını karşılayacak parası kalmamıştır. Şâirin cenaze masrafları padişah tarafından karşılanmış ve cenazesi Şeyh Vefâ Câmîi haziresinde, Şeyh Şaban Efendi'nin yanına defnedilmiştir.

Nev'î kaynaklarda ilim ve fazilet sahibi bir şâir olarak anılır. Yine aynı kaynakların verdiği bilgiye göre rind edalı, derviş-meşreb, tasavvufa, zühd ve takvâya meyilli bir kişidir. Küçük yaşta babasının yönlendirmesiyle zikre başlayan Nev'î, önce Sarhoş Bali Efendi'ye intisab etmiş, sonra Kurt Mehmed Efendi'ye mürid olmuş, daha sonra da Şeyh Şaban Efendi'den feyz almıştır. Şiirlerinde, aldığı tasavvuf terbiyesinin izleri görülen Nev'î, Türkçenin yanında Arapça ve Farçaya da hâkim; atasözleri ve deyimlerle aruz vezni şiirlerinde ustalıkla kullanan bir şâirdir.⁵⁸

⁵⁵ Yücebaş, *age*, s. 89-94; Oy, *age*, s. 193.

⁵⁶ Bursalı Mehmed Tahir, *age*, C. 1, s. 179.

⁵⁷ Yunus Kaplan, "Nehrî, Suyolcu-zâde Ahmed Nehrî Efendi", TEİS, (erişim: 22.06.2016:

<http://www.turkedebiyatilisimleri-sozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3205>)

⁵⁸ Ahdî, Gülşen-i Şuarâ, Millet Ktb. Ali Emîrî, Tarih nr. 744, 189b; Aşık Çelebi, Meşîrî'ş-şu'arâ, Millet Ktb. Ali Emîrî, 140b-141a; Beyânî, Tezkire, İstanbul Üniv. Ktb. TY, nr. 2568, 95a-96a. 108; Kafzâde Fâizî, Zübdetü'l-eş'âr. İstanbul Üniv. Ktb. TY, nr. 3289, 74b-79a; Bursalı Mehmed Tahir, *age*, C. 2, s. 437-439; Mustafa Nejat Sefercioğlu, "Nev'î", *TDVİA*, C. 3, s. 52-54;

Nev'î'nin tefsir, akaid, fıkıh, kelam, mantık ve tasavvuf konularında otuzdan fazla eser yazdığı söylene de bugün için bir kısmına henüz ulaşamamıştır.⁵⁹ Şâirin dinî-tasavvufî muhtevaya sahip eserleri şunlardır:

18.1. Divan: Mertol Tulum ve M. Ali Tanyeri tarafından baskıya hazırlanmış ve 1977 yılında İstanbul'da yayınlanmıştır. Bu divan baskısında 6 tanesi ıydiyye olmak üzere 58 kaside, bir tarih, 1 küçük mesnevi, 4 terkihibend, 4 terciibend, 1 müsemmen, 1 tesdis, 2 tahmis, 1 muhammes, 4 murabba, 559 gazel, 82 mukatta', 11 rubâî ve 17 müfret yer almıştır. 2 kaside, 1 tahmis ve 2 gazel Farsçadır.⁶⁰

18.2 Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn: Nev'î'nin 1569 yılında, Gelibolu'da Mesih Paşa müderrisi iken yazdığı kırk hadis tercümesidir. Bir kısmı Molla Câmî'den alınan, bir kısmı da yaygın olarak bilinen hadislerin kıt'alar şeklinde manzum tercümesi olan eser, konularına göre dört bölüme ayrılmıştır. Eserin bilinen tek yazma nüshası Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde⁶¹ bulunmaktadır.⁶²

18.3. Hasb-i Hâl: Tasavvufî aşkı konu alan 800 beyit civarında bir mesnevidir. Yazma nüshaları⁶³ nadir bulunan bu eser, Nev'î'nin şeyhi Bali Efendi'nin işaretleriyle yazılmış ve Sultan III. Murad'a sunulmuştur. *Hasb-i Hâl*, tasavvufun belli başlı esaslarının otuz altı başlık altında anlatıldığı bir mesnevidir.⁶⁴

18.4. Gül-i Sad-berg: Müstakil bir eser hüviyeti taşıyan *Gül-i Sad-berg*, *Nev'î Divanı*'nın içinde yer alan yüz beyitten müteşekkil bir kasidedir. Bu kaside dinî-tasavvufî hikmetler ve öğütler içeren bir nasihatname özelliği taşır.⁶⁵

Nev'î'nin bugün için elde olan mensur eserleri ise şunlardır:

18.5. Keşfü'l-Hicâb min Vechi'l-Kitâb: Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Füsûsu'l-Hikem* adlı eserinin tercüme ve şerhidir. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'de kadar gönderilen peygamberler adına yirmi yedi fasla ayrılan ve tasavvufun en karmaşık meselelerini açık, anlaşılır bir dille ele alan, yer yer başarılı şiirlerle süslenmiş bir kitaptır. Nev'î tercümesini yaparken Cendî, Dâvûd-ı Kayserî ve Molla Câmî'nin şerhlerinden de yararlanmıştır. Eserin hacmi, nüshalara göre, 250-300 varak arasında değişmektedir.⁶⁶

Mustafa Nejat Sefercioğlu, "Nev'î", TEİS, (erişim: 08.06.2016:

<http://www.turkedebiyatilisimleri-sozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3071>)

⁵⁹ Meserret Diriöz, "Nev'î", *Türkoloji*, C. 7, S. 1, s. 86.

⁶⁰ Mertol Tulum-M. Ali Tanyeri, *Nev'î Divanı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977.

⁶¹ Kemankeş, nr.50, vr.5a-10.

⁶² Semra Köse, *Nev'î'nin Nevâ-yı 'Uşşâk, Terceme-i Hadîs-i Erbaîn ve Faslın fî Fazîleti'l-'İşk Adlı Eserleri (Metin-İnceleme)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul 2001.

⁶³ İstanbul Üniversitesi Ktp. nr. 2992; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Revan Köşkü, nr. 818, vr. 76b-112b; Millet Ktp. Ali Emiri Efendi, nr. 1104, 115, 1106.

⁶⁴ Hande Özer, *Nev'î'nin Hasb-i Hal'i*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1994.

⁶⁵ İ. Çetin Derdiyok, "Nev'î'nin Gül-i Sad-berg'i", *Türk Kültürü*, S. 449, Yıl XXXVIII, s. 524-533.

⁶⁶ Serap Telek, *Malkaralı Nev'î Yahya'nın "Keşfü'l-Hicâb an Vechi'l-Kitâb" Adlı Eserinin Metin ve İncelenmesi 1a-219b Yaprakları Arası*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul 2010; Fatma Nur Yürük, *Malkaralı Nev'î Yahya'nın "Keşfü'l-Hicâb min Vechi'l-Kitâb" Adlı Füsûsu'l-Hikem Şerhinin Tahkik ve Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış YL Tezi), İstanbul 2009.

18.6. Netâyicü’i-Fünûn ve Mehâsinü’l-Mütûn: Nev’î’nin tarih, hikmet, hey’et, kelâm ve usûl-i fıkıh, hilâf, tefsir, tasavvuf, rüyâ, remil, efsun ve tıp, felâhat-nücûm, fal ve zîc gibi on iki fenni içine alan, küçük hacimli, ansiklopedik bir eseridir. Nev’î’nin en çok okunan, hemen hemen bütün yerli ve yabancı önemli yazma eser kütüphanelerinde bir ya da birkaç nüshası bulunan kitabıdır.⁶⁷

18.7. Nevâ-yı Uşşâk: Nev’î’nin küçük fakat önemli bir eseridir. Sinan Paşa’nın *Tazarrû-nâme* adlı meşhur eserinin üslubunda yazılmıştır. Dinî-tasavvufî mahiyettedir.⁶⁸

18.8. Faslun fî Fazîleti’l-İşk: Aşkın mahiyeti ve âşıkların çektiklerini anlatan küçük hikaye ve şiirlerle süslü, on üç sayfadan ibaret bir risaledir.⁶⁹

Nev’î-zâde Atâyî, babasının tefsir, kelim, tasavvuf, akaid ve mantık konularında eserleri olduğunu bildirirse de bu eserler henüz bulunamamıştır. Ayrıca Nev’î’nin *Muhassilü’l-Kelâm*, *Şerh-i Risale-i Kudsiyye*, *Risâletü’l-kelâmiyye* gibi Arapça kitapları da mevcuttur.⁷⁰

19. Nev’î-zâde Atâyî (1583 - 1635)

1583’te İstanbul’da doğan şâir, Malkaralı Nev’î Yahya Efendi’nin oğludur. Önce babasından, daha sonra Kâf-zâde Feyzullâh Efendi’den ders almıştır. 1601 yılında Ahî-zâde Abdülhalîm Efendi’den mülâzım olarak tahsilini tamamladı. 1605’te kırk akçelik Canbaziye Medresesi müderrisliğine tayin edildi. 1608’de müderrisliği bırakarak kadılığa başvurdu ve Lofça kadılığına gönderildi. Babaeski, Varna, Rusçuk ve Silistre’de kadılık yaptı. 1620 yılında Tekirdağ, arkasından da Hezargrad kadılıklarına tayin edildi. Ayrıca Tırhala, Manastır ve Üsküp’te de kadılık yapmıştır. Mezarı Şeyh Vefâ Tekkesi hazîresinde, babasının yanındadır.

Atâyî, kaynaklardan anlaşıldığına göre güzel konuşan, nükteli ve alaycı bir insandır. Dedesi ve babası gibi o da tasavvufa yönelmiş ve Celvetiyye’nin kurucusu Aziz Mahmud Hüdâyî’nin müridlerinden olmuştur. Bursalı Mehmed Tâhir’in verdiği bilgiye göre Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi’nin kapısı üstündeki Arapça tarih kitâbesi onundur.⁷¹

Atâyî, değişik konularda manzum ve mensur pek çok eser vermiştir. *Divan* ve *Hamse* sahibi olan şâirin Türk-İslâm edebiyatı açısından önem arz eden dinî-tasavvufî muhtevaya sahip eserleri şunlardır:

19.1. Âlemnümâ (Sâkînâme): Atâyî, kendisinin de bulunduğu bir mecliste, Osmanlı şâirlerinin kaside ve gazel vadisinde geçtikleri İran şâirlerinin, mesnevîde hâlâ üstün oldukları hususu tartışılırken Fâizî’nin ve diğer bazı şâirlerin ısrarları üzerine bu mesneviyi yazdığını söyler. *Âlemnümâ*’da yirmi dört “bahis” içinde Boğaziçi’nin ve hisarların güzellikleri, içki meclisindeki sâkî, şarap, asma, küp, kadeh, sürâhi, pîr-i mugan, meyhane, şarkıcı, gece, mum,

⁶⁷ Nadir İlhan, *Nev’î Efendi: Netâyicü’l-Fünûn ve Mehâsinü’l-Mütûn (Giriş-Metin-Dizinler)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Elazığ 1992.

⁶⁸ Semra Köse, *Nev’î’nin Nevâ-yı ‘Uşşâk, Terceme-i Hadîs-i Erba’in ve Faslün fî Fazîleti’l-‘İşk Adlı Eserleri (Metin-İnceleme)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), İstanbul 2001.

⁶⁹ Semra Köse, *Nev’î’nin Nevâ-yı ‘Uşşâk, Terceme-i Hadîs-i Erba’in ve Faslün fî Fazîleti’l-‘İşk Adlı Eserleri (Metin-İnceleme)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), İstanbul 2001.

⁷⁰ Sefercioğlu, *agm*, s. 54.

⁷¹ Muhammet Kuzubaş, *Atâî’nin Âlemnümâ (Sâkînâme) Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konu Bakımından İncelenmesi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Dr. Tezi), Samsun 2007, s. 9; Haluk İpekten, “Nev’î-zâde Atâî”, *TDVİA*, C. 4, s. 40-42; Tunca Kortantamer, *Nev’î-zâde Atâyî ve Hamsesi*, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 1997.

sabah ve bahar anlatılır. Şâirin diğer eserlerine nazaran bu mesnevisinde tasavvufun izleri daha belirgindir.⁷² *Âlemnümâ*, *Hamse*'nin en çok tanınmış mesnevilerindendir. Yalnız İstanbul kitaplıklarında kırktan fazla nüshası vardır. Bu itibarla sâkî-nâmeler arasında en çok okunan mesneviler arasında yer alır.⁷³

19.2. Nefhatü'l-Ezhâr: Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*'ına nazîre olarak yazılan *Nefhatü'l-Ezhâr* 3200 beyittir. Mesnevide asıl konunun işlendiği kısım yirmi fasla ayrılmış, her birine "nefha" ve "dâstân" başlıkları verilmiştir. Eser, dinî-ahlâkî ve öğretici nitelikte bir eserdir. Eserdeki yirmi başlık altında işlenen konular genel olarak şu şekildedir: Allah ve onun yeryüzündeki gölgesi niteliğindeki hükümdürlar; aşk ve aşkın insan üzerindeki etkisi; mahlukat üzerinde tecelli eden Allah'ın hikmetleri; vatan sevgisi; nefis terbiyesi ve mürşide bağlanma; evliyaların himmet ve bereketleri; ibadetlere gururlanmanın kötülüğü; cömertlik; nesfe uymama; haramdan sakınma vb.⁷⁴

19.3. Sohbetü'l-Ebkâr: Atâyî, dostlarının Câmî'nin *Sohbetü'l-Ebrâr*'ını överek bunun Türkçeye çevrilmesi gerektiğini söylemeleri üzerine bu mesneviyi yazdığını açıklar. Mesnevi "sohbet" adı verilen kırk bölüm halinde tertip edilmiştir. Bu kırk bölümde aşk, ibadet, ilim, irfan, ölüm ve sonrası, tevazu, cimrilik, zulüm, adalet, fazilet, çalışma, iyilik, rıza, cesaret bağlılık ve yalan gibi konular işlenmiştir.⁷⁵

19.4. Heft Hân: Nizâmî'nin *Heft Peyker*'ine karşılık yazılan mesnevi 2784 beyittir. *Heft Peyker*'de yedi ülkenin kızlarının anlatıldığı hikâyeler burada yedi âşık tarafından anlatılmıştır. Hikayede mahbublar etrafında anlatılan konular nihayetinde tasavvufa bağlanır.

19.5. Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmiletî's-Şakâik: Atâyî'nin Üsküp kadısı iken 1634 yılında bitirdiği, *Zeyl-i Şakâik* veya *Zeyl-i Atâyî* diye de tanınan bu mensur eseri, Taşköprizâde'nin meşhur *eş-Şakâiku'n-Nu'maniyye* adlı Arapça eserinin 1558-1634 yıllarını içine alan Türkçe zeylidir. Bu yetmiş altı yıllık süre zarfında Osmanlı devleti sınırları içinde yaşamış şeyhler, âlimler ve şâirler hakkında bilgi verir. Türkiye'de ve dış ülkelerde pek çok yazma nüshası bulunan eser, ilim tarihimizin ana kaynaklarından sayılmaktadır.⁷⁶

19.6. el-Kavlü'l-Hasen fî Cevâbi'l-Kavli li-Men: *Kudûrî*, *Kadîhan*, *Dürer* gibi birçok fıkıh kitabında yer alan bazı görüşleri müellif ve kitap ismi vererek tenkit etmek üzere hazırlanmış Arapça küçük bir fıkıh kitabıdır.⁷⁷ Eser, Atâyî'nin fıkıh konusunda da geniş bilgi sahibi olduğunu göstermektedir.

19.7. Zeyl-i Siyer-i Veysî: Veysî'nin başlayıp da tamamlayamadığı siyeri Atâyî tamamlamaya çalışmış, ancak o da kitabını tamamlayamamıştır. Eser bu hâliyle yayımlanmıştır.⁷⁸

20. Neyzen Şevket (1827-28 - ?)

⁷² Kuzubaş, *agt*, s. 80.

⁷³ Eser hakkında geniş bilgi için bkz. Kuzubaş, *agt*, s. 21-82.

⁷⁴ Kuzubaş, *agt*, s. 10-16.

⁷⁵ Kuzubaş, *agt*, s. 16-18.

⁷⁶ Kuzubaş, *agt*, s. 19-20, Behcet Gönül, "İstanbul Kütüphanelerinde Al-Şakâ'ik al-Nu'maniya Tercüme ve Zeyilleri", *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII, s. 136-168.

⁷⁷ Haluk İpekten, *agm*, s. 42.

⁷⁸ Suat Donuk, "Siyer-i Veysî'ye Yazılan Zeyiller ve Nev'î-zâde Atâyî'nin Zeyl-i Siyer-i Veysî'si", *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 38, s. 103-141.

Tekirdağ'da doğmuş ve tüm hayatı bu şehirde geçmiştir. Manevî eğitimini Şeyh Mehmed Emin Efendi'den almıştır. Kaynakların verdiği bilgiye göre vahdet-i vücud konusunda bir eser yazmışsa da bu eser henüz bulunamamıştır. Çeşitli kaynaklar aracılığıyla günümüze ulaşmış nefesleri bulunmaktadır. Bu manzumelerden hareketle Neyzen Şevket'in Bektaşî olduğu tahmin edilmektedir.⁷⁹

21. Pertevî (?- 1768)

Ahmed Pertevî Efendi, Tekirdağ'ın Çorlu ilçesinde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Ahmed olan mutasavvıf şâir, şiirlerinde Pertevî mahlasını kullanmıştır. Doğum tarihi ve ailesi hakkında kaynaklarda bir bilgi yoktur. Küçük yaşlarda İsmail Hakkı Bursevî ile Şam'a gitmiştir. Orada Bursevî'nin tefsir derslerinden istifade edip bazı tefsirleri istinsah etmiştir. Celvetiyye tarikatının en büyük şahsiyetlerinden biri olan İsmail Hakkı Bursevî'nin hizmetinde bulunmuş ve ondan dersler almış olan Ahmed Pertevî Efendi, memleketi Çorlu'da birçok talebe yetiştirmiştir.

Bilinen eserleri şunlardır:

21.1. *Dîvân*: 1850 yılında çıkan yangında Hüdâyî Dergâhı'nda bulunan eser yanmıştır. Bugüne kadar başka bir nüshası bulunamamıştır.

21.2. *Muhtasarü'l-Hakkı's-Sarîh ve'l-Keşfi's-Sahîh*: İsmail Hakkı'nın *Kitâbü'l-Hakkı's-Sarîh ve'l-Keşfi's-Sahîh* adlı eserinin ihtisar edilmiş hâlidir.

Pertevî, genellikle tasavvufî ilimlerle meşgul olmuş, Celvetî tarikatının adab ve erkanını müridlerine vaaz ve nasihatlerle anlatmaya çalışmıştır. Yazdığı bazı manzumeleri değişik mecmualarda görülmektedir. Manzumeleri daha çok na'tlardan oluşur.⁸⁰

22. Sârbân Ahmed (? - 1545)

Hayrabolu doğumlu olan Sârbân Ahmed, Karaman'da Bayramî şeyhi Pîr Ali Aksarâyî ile görüşüp ona bağlanmıştır. Bayramî Melâmîlerindendir. Şeyhinden icazet alarak memleketine dönmüş ve irşad faaliyetlerine başlamıştır. Hayrabolu'da on yedi yıl şeyhlik yaptığı, cezbe ve keramet sahibi bir zat olduğu bildirilmektedir. Ahmedî mahlasının yanında bazı şiirlerinde Kaygusuz mahlasını da kullanmıştır. Şiirleri daha çok tasavvufî konularda yazılmış manzumelerdir.

22.1. *Divan*: Uzun müddet şiirleri ve *Divan*'ı, Dukakin-zâde Ahmed Bey ile karıştırılmıştır. Bununla birlikte, hazırlanan tezlerle karışıklık ortadan kaldırılmıştır. Divanında ârifane ilahiler ve âşıkane şiirler vardır. Ayrıca müridlerine gönderdiği bazı mektupları da divanında yer alır.⁸¹

22.2. *Mektûbât*: Yazdığı mektuplarının çeşitli yazma kütüphanelerde nüshaları mevcuttur. Sârbân Ahmed Efendi bu mektuplarında hâlde, sözde, işte ve her durumda İslam'a uymayı, talebelerinin birlik ve beraberliğini, iyi ahlakı, doğru itikadı, Bayramî-Melâmî adab ve erkanını,

⁷⁹ Yücebaş, *age*, s. 138-139; Oy, *age*, s. 247.

⁸⁰ Mehmet Ünal, "Pertevî", TEİS, (erişim: 22.06.2016:

<http://www.turkedebiyatilisimleri-sozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=252>)

⁸¹ Ayfer Kayabaşı, *Sârbân Ahmed ve Divanı*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Malatya 1995.

ehl-i beyt sevgisini, velî dostlara evliyaya muhabbeti anlatmakta, bunların hâllerini bildirmekte, ihlas ve takvayı tavsiye etmektedir.⁸²

23. Server Ali Baba (? - 1570-71)

Tekirdağ doğumlu olan şâirin hayatı hakkındaki bilgiler son derece sınırlıdır. Kaynaklarda Bektaşî olduğu bildirilmektedir. Günümüze ulaşmış bazı nefesleri bulunmaktadır.⁸³

24. Sırrî (Seyyid Ali) (18. Asır)

Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemekle birlikte 18. yüzyılda Tekirdağ'da yaşamış şâirlerdendir. Şiirlerinde Sırrî mahlasını kullanır. Yaygın olarak bilinen adı ise Seyyid Ali'dir. Tekirdağ'da mahkeme başkatipliği yapmış, devrinde yaşayıp vefat etmiş önemli kişilerin mezar taşlarını yazmıştır. Yaşadığı dönem ve ölüm tarihiyle ilgili *Sicill-i Osmânî*⁸⁴ ve *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*⁸⁵ isimli eserlerde birbiriyle örtüşmeyen bilgiler kayıtlıdır. Seyyid Ali'nin surre emini Şabanoğlu Hacı Mehmed Ağa'nın mezar taşını yazdığı tarih (M. 1786) ve mahkeme başkatipliği yaptığı dönem (M. 1788) dikkate alındığında vefatının 1788'den sonra olması gerekmektedir.

*Tuhfe-i Rûmî*⁸⁶ isimli eserini de Tekirdağ mahkeme başkatipliği sırasında yazmıştır. *Tuhfe-i Rûmî*, yaklaşık 1000 beyitlik manzum bir eserdir. Kâdirîlik tarikatının manzum bir tarihçesi hüviyetindedir. Bu itibarla eser, Kâdirîlik tarikatı açısından önem arz etmektedir.⁸⁷

25. Sırrî Mehmed (1794-95 - ?)

19. yüzyılın önemli Bektaşî şâirlerinden olan Sırrî, divanındaki kayda göre 1794-95 tarihinde Eğriboz'da doğmuştur. Daha sonra Tekirdağ'a hicret etmiş ve hayatının önemli bir kısmı burada geçmiştir. Vefat tarihi ve hayatı hakkında fazla malumat yoktur. Bilinen tek eseri orta hacimdeki divanıdır. Bunu yanında şiirlerine çeşitli mecmualarda da tesadüf edilir. Şiirlerinde Bektaşîlik, on iki imam ve Hz. Ali sevgisi önemli yer tutar.⁸⁸

26. Şaban Sırrı (1857-58 - 1921-22)

⁸² Geniş bilgi için bkz. Bursalı Mehmed Tahir, *age*, C. 1, s. 20; Nihat Azamat, "Sârbân Ahmed", *TDVİA*, C. 36, s. 132-133; Ayfer Kayabaşı, *Sârbân Ahmet Divanı*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Malatya 1995; Şaban Er, *Hayrabolulu Melâmî Şeyhi Ahmed-i Sârbân Efendi Külliyyâtı [Dîvânî ve Mektûbâtı] ve Vizeli Şeyh Alâ'eddîn Ali Efendi'nin Şiirleri*, Tekirdağ Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Tekirdağ 2013; Hüseyin Gönel-Şaban Er, "Sârbân Ahmed", TEİS, (erişim: 08.06.2016: <http://www.turkedyebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=6407>)

⁸³ Yücebaş, *age*, s. 145; Oy, *age*, s. 309.

⁸⁴ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1311, C. 3, s. 14.

⁸⁵ Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (Çev. Coşkun Üçok), Kültür Bak. Yay., Ankara 1992, s. 311.

⁸⁶ Sırrî Ali, *Tufe-i Rûmî*, İBB Atatürk Kitaplığı, OE-Yz-0162; Mustafa S. Kaçalin, *Tuhfe-i Rûmî Kâdirîler Asitânesi'nin Manzum Tarihçesi*, Asitane Yay., İstanbul 1992.

⁸⁷ Hayatı hakkında bilgi için bkz. Ahmed Lütfî, *Tekfurdağlı Şâirler*, DTCF Ktp., I/475, vr. 14a-15b; Oy, *age*, s. 315; Mustafa S. Kaçalin, *age*, s. 330; Mehmed Süreyya, *age*, C. 3, s. 14; Franz Babinger, *age*, s. 311; Bâdi Ahmed Efendi, *age*, C. 3, s. 52.

⁸⁸ Sırrî hakkında bilgi için bkz. Sıddık Cansever, *Eğribozlu Mehmed Emin Sırrî Hayatı, Eserleri, Dîvânının Edisyon Kritik Metni ve Değerlendirmesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), İstanbul 2005; Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Şâirleri*, İstanbul 1930, s. 343-345; Vasfi Mahir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1968, s. 471-472

Tekirdağ'ın Kılavuzlu köyünde doğan Şaban Sırrı'nın hayatı bu şehirde geçmiştir. Köyünde hocalık yapan Sırrı, aynı zamanda şiirle meşgul olmuştur. Şiirleri kitap haline getirememiş olsa da çeşitli kaynaklar vasıtasıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Eldeki manzumeleri ve nefesleri, şâirin Bektaşî olduğu düşüncesini akla getirmektedir.⁸⁹

27. Şerîfî (? – 1863-64)

Tekirdağlı olan şâir İstanbul'da Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi'nde eğitim görmüştür. Uzun yıllar Tekirdağlı Hâmid-i Bînevâ'ya hizmet etmiş, onun ölümünün ardından halifesi Hasan Efendi vesilesiyle yine aynı tarikata devam etmiştir. Elde müstakil bir eseri olmamakla birlikte dinî muhtevalı şiirleri günümüze kadar ulaşmıştır.⁹⁰

28. Şeyh Hamza bin Ali (? - ?)

Osmanlı Müellifleri'nde Hayrabolu'da yetişen meşayih'ten olduğu ve *Tahlîlât-ı Kübrâ* isimdeki eserin müellifi olduğu kayıtlıdır.⁹¹ Arapça olan bu kitap seyyidler hakkında bilgiler ihtiva etmektedir. 287 varaklık hacimli eser Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nuruosmaniye Nu: 34 Nk 3715'de kayıtlıdır. Şeyh Hamza bin Ali hakkında bunun haricinde bilgi bulunmamaktadır.

29. Yazıcıoğlu Mehmed (? - 1451)

Doğum tarihi bilinmeyen şâirin doğum yeri de kesin olarak bilinmemekte, kaynaklara göre değişmektedir. Latîfî'ye göre Gelibolulu⁹² olan şâir Bursalı Mehmed Tahir'in verdiği bilgiye göre Malkaralıdır.⁹³ Doğum yeri ihtilaflı olmakla birlikte yaşadığı coğrafya ortaktır. Hem Tekirdağ hem de Gelibolu bölgelerinde bulunmuştur. Babası Yazıcı Salih ve küçük kardeşi Ahmed-i Bîcân gibi şâir olan Yazıcıoğlu Mehmed, devrinin ve bütün Türk edebiyatının en önemli mutasavvıf şâirlerindendir.

İlk öğrenimini babasından almıştır. Eserlerini hazırlarken tefsir, hadis, kelam ve fıkıh kitaplarından sıkça istifade etmiş olması, iyi bir eğitim aldığını göstermektedir. Hacı Bayram-ı Velî'ye intisab ettiği ve Bayrâmî olduğu bilinen Yazıcıoğlu Mehmed'in eserleri şunlardır:

29.1. *Megâribü'z-Zamân*: Arapça kaleme alınmış bu mensur eser, hem *Muhammediyye*'nin hem de Ahmed-i Bîcân tarafından yazılan mensur *Envârü'l Âşıkîn*'in aslını oluşturmaktadır. Kitap beş bölümdür. Ahmed-i Bîcân bunun beş vakit namaza işaret ettiğini bildirmiştir. Bu bölümlerde genel olarak kâinatın yaratılışına, peygamberlere, meleklerle ve kıyamete dair hâdiselere yer verilmiştir.

29.2. *Şerh-i Füsûsü'l-Hikem*: Muhyiddîn-i Arabî'nin *Füsûsü'l-Hikem*'ine yapılmış Arapça bir şerhtir. *Megâribü'z-Zamân*'a nazaran hacimsiz bir eserdir. Yazıcıoğlu Mehmed'in, ömrünün son yıllarında kaleme aldığı risalesinin son sayfalarında altmış üç beyitlik müstezat şeklinde bir Arapça Kasîde-i Rabbâniyye yer almaktadır.

⁸⁹ Yücebaş, *age*, s. 152-153; Oy, *age*, s. 326.

⁹⁰ Yücebaş, *age*, s. 156; Oy, *age*, s. 338.

⁹¹ Bursalı Mehmed Tahir, *age*, C. 1, s. 20.

⁹² Rıdvan Canım, *Latîfî Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsiratü'n-Nuzemâ*, AKM Yay., Ankara 2000, s. 131.

⁹³ Bursalı Mehmed Tahir, *age*, C. 1, s. 194-196.

29.3. Muhammediyye: Eserin tam adı *Kitâbu Muhammediyye Fî Na'tı Seyyidi'l-Âlemîn Habîbillâhi'l-A'zam Ebi'l-Kâsım Muhammedü'l-Mustafâ*'dır. Müellif, kitabın yazımına H. 850 / M 1446-47 yılında başlamış ve onu, Cemaziyelâhîr 853 / Ağustos 1449 tarihinde Gelibolu'da tamamlamıştır. Yazıcıoğlu, bu metni Arapça *Megâribü'z-Zamân*'ının Hz. Peygamber ve ashabıyla alakalı kısımlarını Türkçe olarak yeniden yazmak suretiyle meydana getirmiştir.

Müellif, eserin aynı zamanda mevlid özelliği taşıdığına da işaret etmektedir. Değişik konulardaki manzumelerden oluşan *Muhammediyye* üç ana bölümden oluşur. Yaratılışla ilgili birinci bölüm metnin 1-1413; Hz. Muhammed'in doğumu, hayatı, mucizeleri ve yakınlarıyla ilgil ikinci bölüm 1414-4756; kıyamet alametleri ve ahiret hayatıyla alakalı üçüncü bölüm de 4757-8765. beyitleri arasını kapsamaktadır. Eserin müellif hattı harekeli nüshası bugün Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv ve Neşriyat Müdürlüğü Kütüphanesi 431/a'da kayıtlıdır. *Muhammediyye*'nin yetmişe yakın nüshası İstanbul'da, yüzün üzerinde nüshası Anadolu'da, ondan fazla nüshası da Londra, Vatikan ve Kahire başta olmak üzere yurt dışı kütüphanelerde bulunmaktadır. Yine bu kitabın eski harflerle yirminin üzerinde baskısı yapılmıştır. Eser üzerinde pek çok ilmî çalışma yapılmıştır.⁹⁴

Hz. Peygamber hakkında kaleme alınmış olan bu kitap Osmanlı'da dinî-tasavvufî kültürün oluşmasında önemli bir eser olarak kabul edilir.⁹⁵ Bu itibarla Türk-İslâm edebiyatımız açısından da son derece kıymetlidir.

30. Yusuf Dede (1834-35 - 1914-15)

19. yüzyılın ikinci yarısıyla 20. yüzyılın başlarında yaşamış Bektaşî şâirlerdendir. Tekirdağ doğumlu olan şâirin şiirleri kaynaklarda, devrinin başarılı eserleri arasında gösterilmektedir. 80 yaşında memleketi Tekirdağ'da vefat etmiştir. Bilinen müstakil bir eseri olmamakla birlikte elimize ulaşmış bazı nefesleri bulunmaktadır.⁹⁶

31. Zarîfî (? - ?)

Çorlulu Zarîfî, 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 17. yüzyılın başlarında yaşamış divan şâiridir. Hayatı hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Hem nesir hem de nazım alanlarında başarılı bulunmuş bir şâir ve nâsirdir. Şâirin bilinen eserleri *Divan*, *Mihr ü Mâh* ve *Râhatü'l-Ervâh* 'tır.

31.1. Divan: Eksik olmakla birlikte mürettep bir divandır. 400 civarında manzumeden oluşur.⁹⁷

31.2. Mihr ü Mâh: Yaklaşık 1.200 beyitlik bir aşk mesnevisidir. Eser dinî unsurların fazlaca kullanılması yönüyle dikkat çeker. Sıklıkla namaz ve müslim-gayrimüslim çatışması üzerinde duran mesnevide aşk konusu da bu ekseninde işlenir. Oldukça sade bir dille yazılmıştır.⁹⁸

⁹⁴ Latîfî, *age*, s. 131-132; Bursalı Mehmed Tahir, *age*, C. 1, s. 194-196; Amil Çelebioğlu, *Yazıcıoğlu Mehmed ve Muhammediyyesi*, Atatürk Üniversitesi Dr. Tezi, Erzurum 1971; Amil Çelebioğlu, *Muhammediyye*, MEB Yay., İstanbul 1996; Mustafa Uzun, "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi", *DİA*, C. 43, s. 362-363; Hasan Gökçe, "Yazıcıoğlu Mehmed Efendi, Şeyh Mehmed Efendi", TEİS, (erişim: 09.06.2016: <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4221>)

⁹⁵ Mustafa Uzun, "Muhammediyye", *DİA*, C. 30, s. 586.

⁹⁶ Yücebaş, *age*, 161-162; Oy, *age*, 365-366.

⁹⁷ Gülşah Taşkın, *Çorlulu Zarîfî Divanı İnceleme-Edisyon Kritikli Metin*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), İstanbul 2009.

⁹⁸ Vedat Nuri Turhan, *Zarîfî ve Mihr ü Mâh Mesnevisinin Tenkidli Metni ile İncelemesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Erzurum 1995.

31.3. *Râhatü'l-Ervâh*: Eserlerinden bilhassa *Râhatü'l-Ervâh* Sa'dî'nin *Gülistân*'ına nazire olarak yazılmış olması hasebiyle önemlidir. Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin fazlaca kullanıldığı eserin dili, müellifin diğer kitaplarına göre daha ağırdır. *Râhatü'l-Ervâh* mensur bir eser olmakla birlikte içerisinde manzum kısımlar da vardır. Hatta zaman zaman divanda geçen manzumelere de bu kitapta yer verilmiştir.⁹⁹

32. Zikrî Baba (1826-27 - 1896?)

Tekirdağ doğumlu olan Zikrî Baba, hemşehrisi Cemâlî Baba'nın dervişlerindendir. Uzun müddet Trakya'da yaşadığı bilinmektedir. Hayatı hakkında pek fazla bilgi yoktur. Kaynaklarda mühtedî olduğu kayıtlıdır. Bir divan yazdığı ancak Mehmet Ali Hilmî Dede tarafından bu divanın yaktırıldığı söylenir. Elimize ulaşmış bazı nefesleri mevcuttur.¹⁰⁰

SONUÇ

Yapılan tüm bu incelemeler neticesinde Tekirdağlı şâir ve âlimlerden on yedi tanesinin müstakil eserler vermek suretiye Türk-İslâm edebiyatına doğrudan katkıda bulundukları görülmüştür. Yine üç şâirin eserlerinden çeşitli kaynaklarda bahsedilmekle birlikte, bunlardan bir kısmı henüz bulunamamış, bir kısmı da çıkan yangınlarda yok olmuştur. On iki şâir ise müstakil eser sahibi olmasalar da yazdıkları dinî-tasavvufî mahiyetteki şiirleri çeşitli kaynaklar vasıtasıyla günümüze kadar ulaşmıştır.

Tespit edilen şâir ve âlimlerin bağlı bulundukları tarikatlar incelendiğinde çoğunun Bektaşî olduğu görülür. Haklarında bilgi verilen kaynaklarda bu şâir ve âlimlerden on biri Bektaşî, üçü Mevlevî, üçü Celvetî, ikisi Gülşenî, ikisi Melâmî, ikisi Kâdirî, biri Sâdî, biri Halvetî, biri de Bayramî olarak anılmaktadır. Meslekî olarak büyük bölümünün müderrislik ya da şeyhlik makamına erişmiş kimseler oldukları görülür.

Ayrıca mutasavvıf şâirlerle ilgili dikkat çeken bir husus, Tekirdağ'da varlığından bahsedilen Kırklar Tekkesi ile irtibatlarıdır. Bu tekke bugün için maalesef yok olmuş durumdadır. Şehirde yaptığımız araştırmalarda tekkenin kalıntılarına dahi ulaşamamış, günümüzde tekkenin bulunduğu bölgede yaşayanlar arasında, tekkenin varlığından haberdar olan kimseye rastlanmamıştır. Belli ki tekke yıkılalı uzun zaman olmuş ve maalesef ilgisizlik neticesinde varlığı tamamen unutulmuştur. Şehirde şu an için söz konusu tekkeyle ilgili tek iz "Kırklar Tekkesi" isimli sokaktır.

Tekirdağlı ya da Tekirdağ ile özdeşleşmiş bu kadar çok âlim ve şâirin hayat hikayeleriyle eserlerinin ayrıntılı incelemesinin, bildiri sınırlarını aşacağı şüphesizdir. Bu sebeple bu çalışmada Tekirdağlı olup Türk-İslâm edebiyatına katkıda bulunmuş âlim ve şâirlerin hayatlarıyla eserleri kısaca tanıtılmıştır. Bu çalışmanın geliştirilmek suretiyle, kitap hacminde ve daha teferruatlı bilgilerle söz konusu âlim, şâir ve eserlerin tanıtılması özelde Tekirdağ şehir kültürü genelde ise Türk edebiyatı açısından bir kazanç olacaktır.

⁹⁹ Gülşah Taşkın, "Çorlulu Zârîfî'nin *Râhatü'l-Ervâh*'ında Aşk ve Âşık: Mihr ü Mahabbet ve İşk u Meveddet Beyânındadır", *Turkish Studies*, S. 3, C.3, 522-540.

¹⁰⁰ Yücebaş, *age*, 163-163; Oy, *age*, 377-378; Sadeddin Nüzhet Ergun, *Bektaşî-Kızılbaş-Alevî Şâirleri ve Nefesleri*, C. 3, s. 243-244.

KAYNAKÇA

- Abdullah Hulûsî, *Mir'âtü'l-Akâid Şerhi*, İBB Atatürk Kitaplığı, Bel-Osm-K.01017.
Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, Millet Ktp. Ali Emîrî, Tarih nr. 744, 189b.
Ahmed b. Muhammed b. Hasan, *Mütemmimat-ı Tarîfât*, İBB Atatürk Kitaplığı, HCE-Osm-00880/02.
Ahmed Bâdî Efendi (Haz. Niyazi Adıgüzel-Raşit Gündoğdu), *Riyâz-ı Belde-i Edirne 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*, C. I-III, Trakya Üniversitesi Yay., Edirne 2014.
Ahmed Lutfî, *Tekfurdağlı Şâirler*, DTCF Ktp., I/475, vr. 14a-15b.
Ahmed Müsellem Efendi, *Şerh-i Kasîde-i Şümu-l Lâmi' fî Beyân-ı Etvâr-ı Sâbi'*, 29 Şaban 1314.
AKÇAY, Gülçiçek, "Bahâeddin Efendi", TEİS, (erişim: 14.06.2016: <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1264>)
AKKUŞ, Mehmet (hızl.), *Osmanzâde Hüseyin Vassaf Sefîne-i Evliyâ*, C. 3, Kitabevi Yay., İstanbul 2011.
AKSOY, Hasan, "Bihiştî Ahmed Sinan Çelebi", *TDVİA*, C. 6, s. 144-145.
ARSLAN, Mehmet, "Fatma Hanım", TEİS, (erişim: 07.06.2016: <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=7267>)
-----, "Eflâkî, Tekirdağlı", TEİS, (erişim: 22.06.2016: <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3049>)
ASLAN, Üzeyir, "Fahrî Ahmed ve Şathiye Şerhi", *Turkish Studies= Türkoloji Araştırmaları M. Fahrettin Kırzioğlu Armağanı*, C. 3 /4, Summer 2008, s. 120-155.
Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, Millet Ktp. Ali Emîrî, 140b-141a.
ATEŞ, Hacer, "Tekirdağ", *TDVİA*, C. 40, s. 359-362.
AYÇİÇEĞİ, Bünyamin, *Behiştî Ahmed Sinan'ın İskender-nâme'si (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2014.
AYGÜN, Zeynel Abidin, *Behiştî'nin Leyla vü Mecnun Mesnevisi (İnceleme-Metin)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Adana 1999.
AZAMAT, Nihat, "Sârbân Ahmed", *TDVİA*, C. 36, s. 132-133.
BABİNGER, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (çev. Coşkun Üçok), Kültür Bak. Yay., Ankara 1992.
Beyânî, *Tezkire*, İstanbul Üniv. Ktp. TY, nr. 2568, 95a-96a. 108.
Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, Matbaa-i Âmire, C. I-II-III.
CANIM, Rıdvan, *Latîfî Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nuzemâ*, AKM Yay., Ankara 2000.
CANSEVER, Sıddık, *Eğribozlu Mehmed Emin Sırrî Hayatı, Eserleri, Dîvânının Edisyon Kritik Metni ve Değerlendirmesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), İstanbul 2005.
ÇAKIR, Emine, "Ferdî", TEİS, (erişim: 07.06.2016: <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=5649>)

ÇELEBİOĞLU, Amil, *Yazıcıoğlu Mehmed ve Muhammediyyesi*, Atatürk Üniversitesi Dr. Tezi, Erzurum 1971.

-----, *Muhammediyye*, MEB Yay., İstanbul 1996.

ÇİPAN, Mustafa, “Şâhidî İbrahim”, *TDVİA*, C. 38, s. 274.

DEMİREL, Şener, “Behiştî”, TEİS. (erişim: 06.06.2016
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1100>)

-----, *Behiştî'nin Heft-Peyker Mesnevisi*, Giriş-Metin, KB e-kitap, (erişim: 16.06.2016:
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-215442/h/giris.pdf>)

-----, “Yeni Bir Mevlid Metni: Behiştî Sinan Çelebi'nin Mahzenü'l-Esrâr Adlı Mesnevisi”, *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (30 Eylül - 04 Ekim 2013)*, İstanbul 2014.

DERDİYOK, İ. Çetin, “Nev'î'nin Gül-i Sad-berg'i”, *Türk Kültürü*, S. 449, Yıl XXXVIII, s. 524-533.

DİRİÖZ, Meserret, “Nev'î”, *Türkoloji*, C. 7, S. 1, s. 86. s. 83-100.

DONUK, Suat, “Siyer-i Veysi'ye Yazılan Zeyiller ve Nev'î-zâde Atâyî'nin Zeyl-i Siyer-i Veysi'si”, *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 38, s. 103-141.

EKİNCİ, Ramazan, “Behiştî Mahlaslı Şâirlere Ait Mevlidler”, *Sufi Studies*, C. 5, S. 10, s. 17-79.

EKİNCİ, Ramazan-DONUK, Suat, *Hayrabolulu Hasîb Divanı*, Kitap & Kafe Serüven Yay., Ankara 2015.

ER, Şaban, *Hayrabolulu Melâmî Şeyhi Ahmed-i Sârbân Efendi Külliyyâtı [Dîvânı ve Mektûbâtı] ve Vizeli Şeyh Alâ'eddîn Alî Efendi'nin Şiirleri*, Tekirdağ Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Tekirdağ 2013.

ERGUN, Sadeddin Nüzhet, *Türk Şâirleri*, C. I-III, İstanbul 1930.

-----, *Bektaşî Kızılbaş-Alevî Şâirleri ve Nefesleri*, C. I-III, İstanbul 1956.

-----, *Bektaşî Şâirleri*, İstanbul 1930.

ERÖZ, Mehmet, *Türkiye'de Alevîlik ve Bektaşîlik*, İstanbul 1977.

ERSOY, Ersen, “II. Bayezit Devri Şâirlerinden Behiştî'nin Hamsesi”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Prof. Dr. Mahmut Kaplan Armağan Sayısı)*, C. 9, S. 2, s. 254-261.

Esad Efendi, *İttihâd-ı İslâm*, İBB Atatürk Kitaplığı, Bel-Osm-K.03225.

Fatin Davud, *Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr*, İstanbul 1271.

Fedâyî, *Mantuku'l-Esrâr*, İBB Atatürk Kitaplığı, MC-Osm-O.00110.

GÖKÇE, Hasan, “Yazıcıoğlu Mehmed Efendi”, TEİS, (erişim: 09.06.2016:
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4221>)

GÖNEL Hüseyin-ER Şaban, “Sârbân Ahmed”, TEİS, (erişim: 08.06.2016:
<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=6407>)

GÖNÜL, Behcet, “İstanbul Kütüphanelerinde Al-Şakâ'ik al-Nu'maniya Tercüme ve Zeyilleri”, *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII, s. 136-168.

Hâmid-i Bînevâ, *Risâle-i Tevhîd*, İBB Atatürk Kitaplığı, Bel-Osm-K.00800.

-----, *Risâle-i Şeyh Hâmid-i Bînevâ*, Edirnekapı Haricinde Yahya Efendi Matbaası, Sene 1288.

- İLHAN, Nadir, *Nev'î Efendi: Netayicü'l-Fünun ve Mehasinü'l-Mütun (Giriş-Metin-Dizinler)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Elazığ 1992.
- İPEKTEN, Haluk, "Nev'îzâde Atâî", *TDVİA*, C. 4, s. 40-42.
- KAÇALIN, Mustafa S., *Tuhfe-i Rûmî Kâdiriler Âsitânesi'nin Manzum Tarihçesi*, Asitane Yay., İstanbul 1992.
- Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-Eş'âr*. İstanbul Üniv. Ktp. TY, nr. 3289, 74b-79a.
- KAPLAN, Yunus, "Suyolcu-zâde Ahmed Nehrî Efendi", TEİS, (erişim: 22.06.2016: <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3205>)
- KAYA, Doğan, *Şâirnameler*, Salkımsöğüt Yay., Erzurum 2009.
- KAYA, Hasan, "Tekirdağlı Divan Şâirleri", *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kitabevi Yay., İstanbul 2016, s. 489-510.
- KAYABAŞI, Ayfer, *Sârbân Ahmet Divanı*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Malatya 1995.
- KESİK, Beyhan, "Mahvî, Mahvî Çelebi", TEİS, (erişim: 20.06.2016: <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2877>)
- KILIÇ, Atabey, "Manzum Sözlüklerimizden Manzûme-i Keskin", *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler*, C. 2, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2001.
- KOCATÜRK, V. Mahir, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1968.
- KORTANTAMER, Tunca, *Nev'î-zâde Atâyî ve Hamsesi*, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 1997.
- KÖSE, Semra, *Nev'î'nin Nevâ-yı 'Uşşâk, Terceme-i Hadîs-i Erba'în ve Faslın fî Fazîleti'l-'İşk Adlı Eserleri (Metin-İnceleme)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), İstanbul 2001.
- KUZUBAŞ, Muhammet, *Atâî'nin Âlemnümâ (Sâkinâme) Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konu Bakımından İncelenmesi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Dr. Tezi), Samsun 2007.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1311, C. I-VI.
- Mehmed Şem'î, *Esmârü'l-Hadâik*, İBB Atatürk Kitaplığı, Bel-Osm-K.02831.
- OY, Aydın, *Yüzyıllar Boyunca Tekirdağlı Şâirler ve Yazarlar*, Tekirdağ Valiliği Yay., Tekirdağ 1995.
- ÖZCAN, Azmî, "İttihâd-ı İslâm", *TDVİA*, C. 23, s. 470-475.
- ÖZER, Hande, *Nev'î'nin Hasb-ı Hal'i*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1994.
- POLAT, Arzu, *Behişti Sinan'ın Mihr ü Müşteri Adlı Mesnevisi (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Devam Eden Doktora Tezi, İstanbul.
- SEFERCİOĞLU, Mustafa Nejat, "Nev'î", *TDVİA*, C. 3, s. 52-54.
- , "Nev'î", TEİS, (erişim: 08.06.2016: <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3071>)
- Sırrî Ali, *Tufe-i Rûmî*, İBB Atatürk Kitaplığı, OE-Yz-0162.
- Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, C. 1-6, Mihran Matbaası, İstanbul 1306.

ŞİMŞEK, Tacettin, *Fedai Dede Mantık-ı Esrar (Tenkidli Metin - İnceleme)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Erzurum 1993.

TAŞKIN, Gülşah, *Çorlulu Zarifî Divanı İnceleme-Edisyon Kritikli Metin*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Dr. Tezi), İstanbul 2009.

-----, “Çorlulu Zarifî’nin Râhatü’l-Ervâh’ında Aşk ve Âşık: Mihr ü Mahabbet ve Işk u Meveddet Beyânındadır”, *Turkish Studies*, S. 3, C.3, 522-540.

TELEK, Serap, *Malkaralı Nev’î Yahya’nın “Keşfü’l-Hicab an Vechi’l-Kitab” Adlı Eserinin Metin ve İncelenmesi 1a-219b Yaprakları Arası*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), İstanbul 2010.

TULUM, Mertol – TANYERİ, M. Ali, *Nev’î Divanı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977.

TURHAN, Vedat Nuri, *Zarifî ve Mihr ü Mâh Mesnevisinin Tenkidli Metni ile İncelemesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Erzurum 1995.

UZUN, Mustafa “Yazıcıoğlu Mehmed Efendi”, *TDVİA*, C. 43, s. 362-363.

-----, “Muhammediyye”, *TDVİA*, C. 30, s. 586-587.

ÜNAL, Mehmet, “Fahrî Ahmed”, TEİS, (erişim: 07.06.2016: <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=408>)

-----, “Pertevî”, TEİS, (erişim: 22.06.2016: <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=252>)

YILDIRIM, Seyfullah, *Hasan Cemâlî Baba Hayatı, Sanatı ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), Kütahya 2005.

-----, “Cemâlî Baba”, TEİS, (erişim: 07.06.2016: <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=539>)

YÜCEBAŞ, A. Hilmi, *Tekirdağlı Şâirler*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939.

YÜRÜK, Fatma Nur, *Malkaralı Nev’î Yahyâ’nın “Keşfü’l-Hicâb min Vechi’l-Kitâb” Adlı Fusûsu’l-Hikem Şerhinin Tahkik ve Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış YL Tezi), İstanbul 2009.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

TÜRK HAKANLIĞINDA ASKERİ TEŞKİLATLANMA

MILITARY ORGANIZATION OF TURKISH KHANTE

Gülseri OKUDAN

Akdeniz Üniversitesi, Okud4n@hotmail.com

ABSTRACT

The most important aspect of the Turkish states, which have been established throughout history, is that they are recognized by the military organization and the importance given to the military administration. As a general character of the Turkish nation, Turkish rulers have given great importance to the military mechanism in their policies.

After the adoption of Islam, this order was continued within the Turkish states. After the acceptance of Islam, the Karahan state, which became prominent in Turkistan with its dominant power and organizational structure, constituted the basis of the military organization of Islam. Karahanli troops have a system which is characterized by predominance of the Karahanid state.

The military organization in the Karahanid State was organized outside the palace and outside the palace. In the Karahan State, there is a very diverse and crowded army structure, such as the Hassa army, the palace guards, the Turgaks, the forces belonging to the members of the dynasty, the forces of the governor and other statesmen, and the forces of the state-bound robots.

There are troops in the Karahan State as soldiers, such as Karluk, Lack and Çiğil. He is the commander-in-chief of the army. Within the army, the commanders continued their duties under the name of the subordinate. The military organization in the Karahanid state has improved within the framework of Turkish-Islamic thought. The Turkish military, which is connected to the Turkish army tradition, is the military organization, but they are the military mechanism based on the Turkish ceremony. While the first seeds of the Turkish-Islamic tradition were laid in the military organization in the Karahanli state, the Turkish ceremony and traditions continued.

Key Words: Central Forces, Palace Army, Commander, Khan, Palace Guards.

ÖZET

Tarih boyunca kurulan Türk devletlerinin en önemli yönü, askeri teşkilat ve askeri idareye verdiği önem ile tanınan devletler olmasıdır. Türk milletinin genel karakteri olması hasebiyle Türk hükümdarları politikalarında askeri mekanizmaya büyük bir ehemmiyet vermiştir. İslamiyet'in kabulünden sonrasında da bu düzen Türk devletleri içinde devam ettirilmiştir.

İslamiyet'in kabulünden sonra Türkistan'da hâkim bir güç ve teşkilatçı bir yapı ile öne çıkan Karahanlı devleti Türk- İslam askeri teşkilatlanmasının temelini oluşturmuştur. Karahanlı askeri birlikleri, ağırlıklı olarak Karahanlı devletinin oluşturan boylardan temayüz etmiş bir sisteme sahiptir. Karahanlı devletinde askeri teşkilatlanma saray içinde ve saray dışında teşkilatlanmıştır. Karahanlı devletinde Saray içinde olan Hassa ordusu, saray muhafızları, Turgaklar, hanedan mensuplarına ait olan kuvvetler, vali ve diğer devlet adamlarının kuvvetleri,

devlete bağlı boy ve budunların kuvvetleri gibi çok çeşitli ve kalabalık bir ordu yapısı bulunmaktadır.

Karahanlı devletinde asker olarak görev alan boyların içinde Karluk, Yağma, Çiğil gibi boylardan askerler bulunmakla birlikte bu askerlerin bazıları şehzadelerin yanın da görev alır iken bazıları ise doğrudan hakana bağlı kuvvetler olarak varlıklarının sürdürmüşlerdir. Hükümdar ordunun başkomutanıdır. Ordu içinde kumandanlar sübaşı adıyla görevlerini devam ettirmişler.

Karahanlı devletinde askeri teşkilatlanma Türk- İslam düşüncesi çerçevesinde gelişme göstermiştir. Türk ordu geleneğine, bağlı olan Türk hakanları, askeri teşkilatlarını oluşturur iken İslami düşünceden etkilenmelerine karşın Türk töresini esas alarak askeri mekanizmayı oluşturmuşlardır. Karahanlı devletinde askeri teşkilatlanmada Türk-İslam geleneğinin ilk tohumları atılırken, Türk töresi ve gelenekleri de varlığını devam ettirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Merkez Kuvvetleri, Saray Ordusu, Komutan, Hakan, Saray Muhafızları

Giriş

Türk Hakanlığında Askeri Teşkilat Yapısı

Karahanlı Devleti'nin kuruluşu ve tarihi hakkında bilgiler içeren muasır ve muahhar İslam kaynakları hanedanın gerçek mi yoksa efsanevi bir şahsiyet mi olduğu tartışılan Afrasyab'a dayandığı hakkında fikir birliğine ulaşmıştır.¹ Karahanlılar doğu ve batı Türkistan'da hüküm sürmüş olan ilk İslami Türk sülalesidir. Avrupalı Oryantalistlere göre unvanlarındaki “*kara-kuvvetli*” kelimesinin çok geçmesinden dolayı Karahanlılar, kara ismini almıştır.² Bilindiği üzere Karahanlılar, Avrupalı şarkiyatçı Vasilij VasilevicGrigorev 'in 1874'te yazdığı makalesinde kendi unvanlarındaki “*kara*” kelimesinden dolayı bu tabiri kullanılmıştır ve bu tabir o günden zamanımıza değin kullanılmaya devam etmektedir. Bunun yanı sıra kara kavramının Türk kültüründe değişik anlamları da mevcuttur.³ Türkistan Uygur Hanlar ifadesi Grigorev' in makalesinden sonra terk edilmiş bir kullanım haline gelmiştir. Bu sülale hakkında bilhassa ilmi eserlerde İlek- Hanlar tabiri kullanılagelmiştir. Kara unvanının verilmesinde Türk toplumlarında bu renge olan saygı da bir neden olarak görülmektedir.⁴

Karahanlı askeri birlikleri, Türkmen beylikleri ve Anadolu Selçuklu orduları başlangıçlarında Türklerden müteşekkil idi.⁵ Karahanlı devleti ise boylardan temayüz etmiş bir devlet olması hasebiyle ordusunun büyük bir bölümü Türk boylarından teşekkül bir yapıya sahiptir. Ordu, merkez olan hassa ordusu ve Türk kölelerden oluşan maaşlı askerler şeklinde oluşturulmuştur.⁶ Dört bölümden oluşan ordu; saray muhafızları, hassa ordusu, hanedan

¹ Ömer Soner Hunkan, *Türk Hakanlığı Karahanlılar*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2015, s.67.

² Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, s.31-32.

³ Saadetin Gömeç, “Kara Unvanı ve Karahanlıların Menşei Üzerine”, *History Studies Dergisi*, S.II, y.y, 2010 s.29-32.

⁴ Yusuf Ziya Kavakçı, *XI. Ve XII. Asırlarda Karahanlılar Devrinde İslam Hukukçuları*, Sevinç Matbaası Basımevi, Ankara, 1976, s. 2-5.

⁵ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010, s. 354-355

⁶ Yaşar Bedirhan, *Ortaçağ Tarihi*, Nobel Kitap Yayınları, İstanbul, 2012, s. 160.

mensuplarına bağlı askerler, vali ve diğer devlet adamlarına bağlı güçler olarak ayrılmıştır. Ordu içinde Karluk, Çiğil gibi devlete bağlı Türk boyları da bulunmaktadır. Onluk sisteme göre düzenlenen ordunun en küçük birimine *Otağ*, ordu komutanına da *sübaşı* denilmektedir.⁷ Karahanlı ordusu da İslamiyet öncesi Türk devlet geleneği doğrultusunda bir gelişme göstermiştir. Ordunun yapısı ve gelenekleri bu doğrultuda çeşitlendirilmiştir.

Türkler, ordu- millet olma özelliğini bütün tarihleri boyunca korumuşlardır. Karahanlı devleti de İslamlaştıktan sonra geleneklerini devam ettirmiştir.⁸ En erken Hunlarda tespit edebildiğimiz ordu yapısı zaman içinde değişerek Karahanlı devletine de intikal etmiştir. Değişmeyen ise Türk devletlerinin büyük ordulara sahip olmalarıdır.⁹ Karahanlıların, X- XI. Yüzyılda İslamiyet'in kabulü ile birlikte Türk askeri sisteminde İslami terimleri de kullandığı göze çarpmaktadır.¹⁰ Bunlardan biri Karahanlıların, ordu kumandanı olanlarına *Tarhan* unvanını vermesidir.¹¹ Karahanlı ordusunda komutanların unvanlarından anlaşıldığı üzere bir hiyerarşi bulunmaktadır.

Türk Hakanlığında Saray Çevresinde Gelişen Askeri Teşkilat

Orduyu meydan getiren unsurların başında gelen saray muhafızlarının görevleri, hükümdarı ve sarayı korumaktır.¹² Kaşgarlı Mahmut'un eseri *Divan-ı Lügat-it Türk'te* "*Yat- gaq*" şeklinde zikrolunan saray muhafızı, *bir hakanın ya da kalenin muhafızı*¹³ olarak geçmektedir. Yat-gaq'ların kale -saray muhafızı olmaları muhtemeldir. Karahanlı sarayında yat- gaq'ların haricinde birçok saray görevlisi de bulunmaktaydı. Yusuf Has Hacib'te Yat-gaq'lar için; "*Gece gündüz demeden çalıştı, gece muhafızlık etti, yemeğini orda yedi*"¹⁴ şeklinde bilgiler bulunmaktadır. Karahanlı ordusu içinde bulunan bu zümrenin aynı zamanda kendisinden sonra teşkilatlanan bir devlet olan, Selçuklularda da bulunuyor olması bu kurumun kökenlerinin Karahanlı devletinde oluştuğunu kanıtlar niteliktedir. Siyasetnamede; "*nöbete gidecek askerler*" olarak geçen yat-gaq'lar¹⁵, Karahanlı devletinden sonra Selçuklulara da intikal etmiştir.

Turgak'lar ise sarayı ve hükümdarı gündüz bekleyen muhafızlardır.¹⁶ Bu askeri zümreye Kaşgarlı Mahmut'un eseri *Divan-ı Lügat-it Türk'te* rastlamıyoruz. Hükümdarı gündüz koruyan

⁷ Hasan Karaköse, *Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı*, Nobel Kitap Yayınları, İstanbul, 2012, s. 134.

⁸ Nesimi Yazıcı, *İlk Türk- İslam Devletleri Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2015, s. 146-148.

⁹ Bahaeddin Ögel, *Türklerde Devlet Anlayışı*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016, s. 318.

¹⁰ Merçil, *Müslüman Türk...* 2013, s. 42.

¹¹ Çağatay Uluçay, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013, s. 28.

¹² Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, TTK Basımevi, Ankara, 2002, s. 194.

¹³ Kaşgarlı Mahmut, *Divan-ı Lügat-it Türk*, haz. Seçkin Erdi- Serap Tuğba Yurteser, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 673.

¹⁴ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, çev. Ayşegül Çakan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, b. 1605-1606, s.136.

¹⁵ Nizamülmülk, *Siyasetname*, çev. Mehmet Taha Ayar, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 143.

¹⁶ Genç, *Karahanlı Devlet...*2002, s. 196.

muhafızlar olmaları onların saray muhafızı olduğunu göstermektedir. Küçük yaşta satın alınarak yetiştirilen gulamlar da saray muhafızları arasında yer almaktaydı. Gulamlardan oluşan muhafızları, sübaşı kumanda ederdi. Ölen bir hükümdarın gulamları yeni hükümdarın hizmetine girerlerdi.¹⁷ Saray içinde askeri hiyerarşi bu şekilde tesis edilmekteydi.

Hassa ordusu hakkında ise dönemin kaynaklarında çok çeşitli bilgilere ulaşamamaktayız. Hassa ordusunun hükümdara bağlı birlikler olduğu hakkında görüşler ileri sürülmüştür.¹⁸ Hassa ordusunun kölelerden müteşekkil olması Yusuf Has Hacib tarafından “*kalabalık ordu ve başsız asker yüreksiz olur*”¹⁹ şeklinde değerlendirilmiş ve ordunun kölelerden oluşmasının, ordunun başında komutan ile yönetilmesi gerekliliğini şart olarak görülmüştür. Karahanlı devletinde de diğer Müslüman Türk devletlerinde olduğu gibi askeri bir divanın da varlığının olması gerektir.²⁰ Karahanlı devletinde askerlerin künyelerinin kaydedildiği ve bu durumun devletin kuruluşundan beri süre gelen bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Komutanların ordu içindeki konumları ise dönemin düşünce hayatına göre şekillenmiştir.

Bir komutanın; başarılı olması, doğru sözlü olması, cömert olması, yürekli olması, hile bilmesi, sabırlı olması ve erdemli olması beklenmektedir.²¹ Devletin içindeki askeri kanat, ekonomi ve siyasi hayatın dinamikleri ile doğrudan bağlantılıdır. Karahanlı devleti, kurulduğu coğrafya ve çevresindeki siyasi durumlar nedeniyle askeri alanda teşkilatını güçlü tutmak durumundaydı. Özellikle devlet içinde saray ve hassa ordusunun düzeni devletin devamlılığı için çok kıymetli idi. Bu durum Karahanlı hükümdarlarını, askeri sahada kendilerini güçlü addetmeleri için önemliydi. Özellikle Hassa ordusu gibi sarayın içinde ve dışında hükümdar ile çok yakın ilişkiler içinde olan bir ordunun ve kumandanlarının çok iyi seçilmiş olması gerekmektedir.

Hanedan mensupları, valiler ve diğer devlet adamlarının kuvvetleri ordunun belirli bir bölge ya da eyaletlerde asayişin temininde önemli bir yeri bulunmaktaydı.²² Karahanlı devletinin doğu ve batı Karahanlı olarak ayrıldığı, 1041 yılından sonra askeri teşkilatlanma da her iki devlette de devam etmiştir. Otoritenin sarsılması ve bu zaman diliminde de askerlerin kumandadan yoksun kalması asiliği ve isyan faaliyetlerini beraberinde getirmiştir. Hanedan üyelerinden başka devlet görevlilerinin de kendilerine bağlı kuvvetlerinin olduğu bilinmektedir. Bu konuda kaynaklarımız sadece Yusuf Has Hacib’in eseri ile sınırlıdır. Detaylı bilgilere ise henüz ulaşamamaktayız.

Devlete bağlı boylar ve budunlara mensup kuvvetler ise; Karahanlı devleti bünyesinde yaşayan Türk boylarının askerleridir. Karahanlı ordusunun bu açıdan en mühim kitlesini Çiğiller

¹⁷Eyüp Baş, “Karahanlılar”, *İslam Tarihi*, edit. Eyüp Baş, Grafiker Yayınları, Ankara, 2013, s. 616.

¹⁸ Genç, *Karahanlı Devlet...* 2002, s. 199.

¹⁹ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu...* 2016, s. 187, b. 2333-2334.

²⁰Genç, *Karahanlı Devlet...*2002, s. 200.

²¹ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, 2016, s.186, b. 2323-2331.

²² Genç, *Karahanlı Devlet...*2002, s. 203

oluşturmaktadır.²³ Karahanlı devletinin boylardan teşekkül olması askeri sahada da bu boyların görev almasına da sebebiyet vermiştir. Kutadgu Bilig’ de; iyi bir hakanın, eli açık bir kimse olarak birçok kumandanı etrafında toplaması ve onları ihya etmesi gerektiği ancak böylelikle devleti ayakta tutabileceği öngörülmüştür.²⁴ Boyların Karahanlı devleti içinde askeri birliklerini devletin hizmetine sunması ve görev almaları askeri olarak Karahanlı devletinin çok güçlü bir sistem oluşturmaya zemin hazırlamıştır.

Ordunun Durumu ve Düzeni

Karahanlı Devletinde ordu seferde ve diğer zamanlarda komutanıdır. Ordu hükümdara bağlıdır. Hanedan üyesi şehzadeler ve devlet görevlileri orduda görev alırlardı. Ordunun başında sübaşı adı verilen görevli komutanlar bulunurdu. Bey askerlerini toplar ve orduyu yönetirdi.²⁵ Karahanlı devleti bünyesindeki askerler hükümdara bağlı birlikler şeklinde idi. Karahanlı devletinde İslam öncesi Türk devletlerinde olduğu gibi ordu merkezi bir yapı içinde yönetilirdi.²⁶ Karahanlı ordusunun bünyesinde çeşitli Türk boyları da mevcuttur.²⁷ Bu boyların sefer esnasında ne şekilde dizildikleri hakkında bilgimiz yoktur. Karahanlıları oluşturan boyların ordu içinde görev aldıkları ve bu boyların ordunun büyük bir kısmını oluşturduğu bilinmektedir. Karahanlı devletinin boylardan müteşekkil bir devlet olmasının ordu sistemindeki etkisi burada karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği üzere Karahanlıları oluşturan Karluk, Yağma, Çiğil ve Basmıl gibi boylarla Yabaku, Başkırt gibi birçok boyun bir arada olması bu boyların ordu içinde de görev almasında etkileri olmuştur.

Yusuf Has Hacib’e göre; orduda güvenilir erlerin, öne koyulması uygun görülmüştür. Erler savaşa başlayınca herkes karşısındakine saldırmıştır. İlk olarak orduların uzaktan okla vuruşmaları, sonra süngü ile yakın savaşın yapılması önerilmiştir. Kılıç ve baltalar ile yapılan yakın savaşta dirençli olan erlerin ön plana alınmasını söylemektedir.²⁸ Karahanlı devleti muntazam bir ordu sistemine sahip idi. Akıncılar, gece düşman karakollarına saldırmak üzere oluşturulmuş bir süvari teşkilatı, baskınlardan korunmak için ileri karakollar, süratli haber vermek için dağların tepelerinde minare şeklinde oluşturulmuş ateş kuleleri bulunmaktaydı.²⁹

Ordugâh

²³ Genç, *Karahanlı Devlet...* 2002, s. 203.

²⁴ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu...* 2016, s. 182-183- b. 2274-2281.

²⁵ Kaşgarlı Mahmut, *Divan-ı Lügat’it...* 2002, s. 200.

²⁶ Genç, *Karahanlı Devlet...* 2002, s. 206-207.

²⁷ Ekber N. Necef, *Karahanlılar*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2005, s. 144-145.

²⁸ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu...* s. 189-190, b.2374-2379.

²⁹ Yaşar Bedirhan, *Ortaçağ...* 2012, s. 160-161.

Altun- otag olarak bilinen hakan otağı³⁰ Karahanlı devletinde de mevcuttur. Kumandanlık otağı ve hakanlığın bir sembolüdür.³¹ Kaşgarlı Mahmut'un eseri *Divan-ı Lugat'it Türk'te* toy olarak geçen ordugâh ordunun konakladığı ve hükümdarın kaldığı yer çadır olarak geçmektedir.³² Karahanlı hükümdarları sefere çıktıklarında ordugâhlar konaklardı. Karahanlı hükümdarlarının kaldığı bu ordugâhlarda güvenlik ordu tarafından sağlanmaktadır. Yusuf Has Hacib'in eseri *Kutadgu Bilig'de* ordugâhın kurulacağı yer için öneriler verilmiştir. Karargâhın kurulacağı yerin düz bir zemin olması, erlerin hemen ulaşabilecekleri bir konumda olması, karargâhın etrafındaki ota, suya dikkat edilmesi gereğine değinmiştir. Ordugâhın sürekli gözetim altında tutulması gerektiğini vurgulamıştır.³³

Ordugâhlarda emniyetin sağlanması devletin bekası açısından ehemmiyetli bir durumdur. Ordugâhlar hükümdarların ve devlet adamlarının bulunduğu çadırlar olması hasebiyle ayrıca bir ehemmiyeti bulunmaktadır. Karahanlı devleti ordugâhları eski Türk geleneklerinin devam ettirildiği mekânlardır.

Askeri Rütbeler ve Dereceler

Karahanlı devletinde ordu içinde nasıl bir asker rütbe sisteminin uygulandığı hakkında kaynaklardaki bilgiler yeterli değildir. Ancak eski bir gelenek olan onlu sistemin uygulandığı düşünülmektedir. Ordu başındaki bir subayın 8-10 kişi arasında bir kitleyi yönettiği düşünülebilir. Otağlarda görevli olan komutanlara otağ- başı adı verilmektedir. Karahanlı devletinde on otağ, hayl başı gibi ordu komutanları için unvanlar verilmiştir.

Hayl başı adı verilen ordu komutanının emrinde 80-100 kişilik bir askeri birlik bulunmakta idi. Hayl başına takım başı da denilmekte idi. Yusuf Has Hacib'te de geçen takım başı olarak da bilinen ordu komutanlığı görevinde olan kimsenin güçlü, kuvvetli, cömert ve uyanık olması söylenmiştir. Takımbaşlık görevinde olan kimsenin ise, kılıç ve yay tutması, gerektiğine değinilmiştir.³⁴ Ordunun önemli görevlilerinden olan Hayl başları, savaşlarda büyük yararlılık göstermişlerdir.

Ordunun Teçhizatı

Karahanlı devletinde ordunun kullandığı teçhizatlarda ordunun başarısında etkili olmuştur. Türk ordularının ana silahı olan ok ve yay Karahanlı ordunun da en önemli teçhizatı idi. Karahanlı devletinde ordu içinde savaşan okçulara okçu unvanının verildiği gibi ok yapan ustalara da okçu denilmekte idi. Ok yapmak için kesilen ağaçlara koğuş denilmekte idi. Okun arkasına yapıştırılan tüyler okun düz ve hedefe doğru gitmesinde etkili olduğu bilinmektedir. Yay

³⁰ İbrahim Kafesoğlu, *Umumi Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler, Mülâhazalar*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2014, s. 140.

³¹ Bahaeddin Ögel, *Türklerde Devlet Anlayışı*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016, s.114-115.

³² Kaşgarlı Mahmut, *Divan-ı Lugat'it...*2002, s. 582.

³³ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu...*2016, S. 187-188, b. 2345-2349.

³⁴ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu...*2016, s. 311-312, b. 4138-4139.

ordunun önemli bir teçhizatı idi. Oku atmak için kullanılan yay sinirlerden yapılmakta idi. Ok ve yayın konulduğu kaplara ise kış denilmektedir. Karahanlı ordusunun bir diğer önemli teçhizatı, süngü, kılıç ve kalkanları idi. Bununla beraber orduda, balta, kalkan zırh, darbelerden korunmak için tulga, kullanılmakta idi.³⁵ Ordunun teçhizatı ordunun dönemin şartları düşünüldüğünde gelişmiş olduğu çıkarımını bizlere hatırlatmaktadır.

Karahanlı ordusunun teçhizatının eski Türk gelenekleri ile uyuşması ve aynı zamanda dönemine uygun bir yapıda olması dönemin gerekçelerine göre hareket eden bir devlet olduğunu bizlere göstermektedir.

Sonuç

İslam öncesi Türk tarihinden İslamlaşan Türk devletlerine değin Türk askeri sistemi bir süreklilik teşkil etmiştir. Karahanlı devleti İslamiyet'i kabulünden sonra çağdaşı olan diğer Türk ve Müslüman devletler gibi askeri teşkilatını da dönemin koşulları doğrultusunda düzenlemiştir. Karahanlı Sarayının ordu düzeni ağırlıklı olarak Hakan ve çevresinde şekillenmiştir. Hakanın, ordunun başında en büyük komutan olması ve ordunun düzenini sağlaması eski Türk geleneklerinin Karahanlı devletinde de devam ettiğini göstermektedir. Karahanlı saray muhafızlarının ve saray içinde ve dışında hükümdarı ve ailesini koruması saray içinde askeri bir yapının varlığını göstermektedir. Ordu içinde farklı bölümlere ayrılmış kolların olması saray ve devlet için ayrı bir ordu düzenini kurulmuş olması Karahanlıların, askeri olarak İslam öncesi devletlerden ayrıldığını da göstermektedir. Saray yapılarının gelişmesi ve devletin merkezi bir yerden yönetilir hale gelmesi, merkezi olan saray ve divanların asker tarafından korunmasını elzem kılmıştır. Bu nedenle de Karahanlı devleti içinde farklı bölüm ve devlet kurumlarını koruyan askeri birliklerin gelişmesine neden olmuştur. Genel hatlarıyla incelediğimizde Karahanlı Saray askeri teşkilatının, Selçuklu ve devamında kurulan Türk devletleri için en mühim temel olduğunu görmekteyiz. Türk- İslam devletlerindeki askeri düzeni anlayabilmek için Karahanlı askeri yapısını iyi irdelememiz gerekmektedir. Ordunun sefere çıktığı dönemler tedbirlerin ve asayişin en yüksek olduğu dönemlerdir. Karahanlı ordusunun başkumandanı olan hükümdarın ordunun başında olduğu seferlerde ordu ciddi tedbirler almakta idi. Karahanlı ordusu teçhizat açısından da döneminin ilerisi bir sisteme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Eski geleneklerin orduda hâkim olmasının bu üstünlükteki etkisi yadsınamaz. Karahanlı ordusu askeri rütbelere ve unvanlarındaki özgünlük ile de kendisinden sonraki devletler için temel bir yapı oluşturmuştur. Ordu sistemindeki düzenlemeler ve işleyiş Karahanlı devletinin sistemli bir yapı oluşturduğunun kanıtı niteliğindedir.

KAYNAKÇA

Baş Eyüp, "Karahanlılar", *İslam Tarihi*, edit. Eyüp Baş, Grafiker Yayınları Ankara, 2013, sa.595-624.

Bedirhan Yaşar, *Ortaçağ Tarihi*, Nobel Kitap Yayınları, İstanbul, 2012.

Genç Reşat, *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, TTK Basımevi, Ankara, 2002.

³⁵ Reşat Genç, Karahanlı Devlet...2002, s. 224-232.

- Gömeç Saadettin, , “Kara Unvanı ve Karahanlıların Menşei Üzerine”,*History Studies Dergisi*, S.II, y.y, 2010 sa.29-33.
- Hunkan Ömer Soner, *Türk Hakanlığı Karahanlılar*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2015.
- Kaşgarlı Mahmut, *Divan-ı Lügat 'it Türk*, haz. Seçkin Erdi- Serap Tuğba Yurteser, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Kavakçı Yusuf Ziya, *XI. Ve XII. Asırlarda Karahanlılar Devrinde İslam Hukukçuları*, Sevinç Matbaası Basımevi, Ankara, 1976.
- Nizamülmülk, *Siyasetname*, çev. Mehmet Taha Ayar, İş Bankası Kültür Yayınları İstanbul, 2015.
- Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, çev. Ayşegül Çakan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.
- Kafesoğlu İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010.
-, *Umumi Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler, Mülahazalar*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2014.
- Karaköse Hasan, *Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı*, Nobel Kitap Yayınları, İstanbul, 2012.
- Merçil Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2013.
- Necef E. N, *Karahanlılar*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2005.
- Ögel Bahaeddin, *Türklerde Devlet Anlayışı*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013.
- Uluçay Çağatay, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013.
- Yazıcı Nesimi, *İlk Türk- İslam Devletleri Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2015.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**SULTAN UNVANIN TAŞIYAN İLK HAKAN GAZNELİ MAHMUD'UN İDARECİ
KİMLİĞİ**

THE FIRST TITLE HAKAN GHAZNAVID MAHMUT WITH THE TITLE OF SULTAN

Gülseri OKUDAN

Akdeniz Üniversitesi, Okud4n@hotmail.com

ABSTRACT

Turks throughout history have dominated many geographies. One of these geographies is Afghanistan and India. Gazneli state is a Turkish state established in this geography. The names of Ghaznavids in different sources are different. The Gazneli state is named after the city of Gazne. The Ghaznavids, the sources of the Yemîni, the Gazneli Mahmud's father, according to the name of Sebükteginliler emerges.

Mahmud of Ghazni was born on 2 November 971 as the eldest son of Sebuktegin. Gazneli Mahmud was referred to as Yeminüindand-devle Mahmud in the sources and he was in the state administration since his youth. Yeminü katılmışd-devle Mahmud participated in battles at a young age with his father Sebüktegin. Yeminüemind-devle Mahmud, who was knowledgeable in state administration and military administration at a young age, was the ruler of Samani II. He maintained good relations with Nûh. So much so that the order of the Saman II. Nûhma Abu Ali al-Simcûrî and the war against the Fâik'ye showed that the usefulness of the Nûh is satisfied with this situation, giving the title of the oath-devle Mahmud "seyfû yarard- devle" Horosan army commander appointed. From an early age, he served in state and military affairs. This situation has helped Yeminumd-devle Mahmud gain experience in administration and management and at the same time made him realize before the statesmen and the military group.

Forming the foundations of the Gazneli state, Yeminüinid ndevle Mahmud succeeded in building the Gazneli state on a solid foundation with its administration and organization. Arrangements have been made on the basic elements such as the borders of the Gazneli state and its relations with the surrounding states, the order and structure of the cities. When the military, administrative and social aspects of the Gazneli state were seen and understood during the years of prince, Mahmud came to the throne of Gazneli.

In the rulers of the Gazneli state, there was an understanding of the box from the pre-Islamic tradition. In time, the understanding of the box in the Gazneli state was combined with the understanding of the state administration brought by Islam. In the Ghaznavid state, Turkish traditions were as influential as Islamic traditions. Since the rulers of Gazneli consisted of Turkish-based gulams, they were able to make political authority easier on the people. As in the Karahanlı State, Gazneli State has an empire state which does not consist entirely of Turkish elements. This requires the sultan's address to different elements from both Turkish and Muslim sections in Gazneli state. This situation to the state of Gazneli rulers from the center through a system from the center to the provincial government, and the ruler of the ruler of the ruler of the ruling ruler of the people with the idea of loyalty to the ruler has developed. Mahmud of Ghaznav

has shaped his state according to his own understanding and Turkish ceremony both inside and outside, by including a national system that goes to the old management approach.

Key Words: Sultan Mahmud, Administration, Central Administration, Pol.

ÖZET

Türkler, tarih boyunca pek çok coğrafyada hâkimiyet kurmuşlardır. Bu coğrafyalardan biri de Afganistan ve Hindistan'dır. Gazneli devleti de bu coğrafyada kurulmuş bir Türk devletidir. Gaznelilerin isimleri farklı kaynaklarda farklı şekillerde geçmektedir. Gazneli devleti adını Gazne şehrinden almaktadır. Gazneliler, kaynaklarda Yeminîler, Gazneli Mahmud'un babasına itafen de Sebükteginliler ismiyle karşımıza çıkmaktadır.

Gazneli Mahmud, Sebüktegin'in en büyük oğlu olarak, 2 Kasım 971'de doğmuştur. Gazneli Mahmud kaynaklarda Yeminü'd-devle Mahmudolarak geçer ve gençlik yıllarından itibaren devlet idaresinde görev almıştır. Yeminü'd-devle Mahmud, babası Sebüktegin ile küçük yaşta savaflara katılmıştır. Genç yaşta devlet idaresi ve askeri yönetimde bilgi sahibi olan Yeminü'd-devle Mahmud, Samanî emiri II. Nûh ile ilişkilerini iyi tutmuştur. Öyle ki Samanî emiri II. Nûh'a Ebû Ali es- Simcûrî ve Fâik'e karşı yaptığı savaşta yararlılık göstermiş, bu durumdan memnun kalan Nûh ise Yeminü'd-devle Mahmud'a "*seyfî'd- devle*" unvanını vererek Horosan ordusuna kumandan tayin etmiştir. Yeminü'd-devle Mahmud, küçük yaşlardan itibaren, devlet işleri ve askeri idare görevlerinde bulunmuştur. Bu durumu Yeminü'd-devle Mahmud'un idare ve yönetimde zaman içinde tecrübe kazanmasını aynı zamanda da devlet adamları ve askeri zümre önünde de kendisini fark ettirmesinde etkili olmuştur.

Gazneli devletin temellerini oluşturan Yeminü'd -devle Mahmud, idareciliği ve teşkilatçılığı ile kısa sürede Gazneli devletini sağlam temeller üzerine oturtmayı başarmıştır. Gazneli devletin sınırları ve çevresindeki devletler ile olan ilişkileri, şehirlerin düzeni ve yapısı gibi temel unsurlar üzerinde düzenlemeler yapılmıştır. Gazneli devletin askeri, idari ve sosyal yönlerini şehzadelik yıllarında gören ve anlayan Yeminü'd devle Mahmud, Gazneli tahtına geçtiğinde idareci olarak devlet yönetmeye hazır bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gazneli devleti hükümdarlarında da İslam öncesi gelenekten gelen kut anlayışı mevcut idi. Zaman içinde Gazneli devletinde kut anlayışı İslamiyet'in getirdiği devlet yönetimi anlayışı ile birleştirilmiştir. Gazneli devletinde İslami gelenekler kadar Türk töresi de etkisini göstermekte idi. Gazneli hükümdarları Türk kökenli gulamlardan müteşekkil olmaları hasebiyle siyasi otoriteyi kuta dayandırmaları hâkimiyetin halk üzerinde kolaylaşmasına vesile olmuştur. Gazneli Devleti Karahanlı devletinde olduğu gibi tamamıyla Türk unsurlardan oluşmayan imparatorluk mahiyetinde bir devlet kimliği taşımaktadır. Bu Gazneli devletinde sultanın hem Türk hem de Müslüman kesimden farklı unsurlara hitabını gerektirmektedir. Gazneli devletine bu durum yöneticilerin divanlar aracılığı ile merkezden taşraya doğru bir sistem içinde hareketini ve kutun hükümdarda yönetimin hâkimi olduğu düşüncesiyle halkın hükümdarına sadakatini geliştirmiştir. Gazneli Mahmud da eski yönetim anlayışına çıkımlu bir sistemi dâhil ederek devletini içeride ve dışarıda kendi anlayışı ve Türk töresine göre şekillendirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sultan Mahmud, İdare, Merkezi İdare, Kut.

Giriş

Gazneli Mahmud'un Şehzadeligi

Türkler tarih boyunca farklı coğrafyalarda farklı devletler kurmuşlardır. Afganistan ve Hindistan'da Türklerin devlet kurduğu coğrafyaların başında gelmektedir. Afganistan Türklerin M.Ö II. Yüzyıldan itibaren hâkim olduğu bir sahadır¹. Gazneli devleti de bu coğrafyada kurulmuş bir Türk devletidir. Gaznelilerin isimleri farklı kaynaklarda farklı şekillerde geçmektedir. Gazneli devleti adını Gazne şehriden almaktadır. Gazneliler, kaynaklarda Yemînîler, Gazneli Mahmud'un babasına itafen de Sebükteginliler ismiyle karşımıza çıkmaktadır². Ortaçağ devlet anlayışını bir ürünü olan bu adlandırma şekli diğer pek çok Türk- İslam devletinde de görülen bir isim verme yöntemidir.

XI. yüzyılın ilk yarısının büyük devletlerinden olan Gaznelilerin kuruluşu esnasında Samanî devleti, 378\922'de Buğra Han'ın idaresine girerek siyasi itibarı ve nüfuzunu kaybetmeye başlamıştır. Bu dönemde Samanî sarayına muhafız birliklerine gulam olarak alınan Alp Tegin Sâmanî ordusunda çok önemli kademelere ulaşmıştır³. Zaman içinde başarılı olması onun hâcibü'l hüccablığı yükselmesini sağlamıştır. Samanî emiri Nuh b. Nasr'ın ölümünden sonra yerine geçen oğlu Abdülmelik üzerinde nüfuz sahibi olan Alp Tegin, vezirlik makamına atanan Ebû Muhammed el- Bel'amî, üzerinde de doğrudan nüfuz sahibi olmuştur⁴. Alp Tegin'in bu başarısı siyasi hayatında etkin bir kişilik göstermesini de sağlamıştır.

Samanî devletinin içinde yaşanan siyasi ve askeri çöküş üzerine Samanî devleti içinde önemli şahsiyetlerden biri olan Horasan ordularının kumandanı Alp Tegin Samanî devletinin güçsüzlüğünden faydalanarak 350\961'de vezir Ebu Ali Belamî ile birleşerek Samanî tahtına kendi adayını geçirmek istese de başarılı olamayarak Gazne'ye çekilmiştir⁵. Bölgeye ulaştığında Gazne'de hâkim olan Levikler Hanedanlığından Ebû Ali'yi mağlup ederek Gazne'yi ele geçirmiştir. Alp Tegin'in vefatından sonra, 963'te oğlu Ebu İshak tahta geçirilmiştir⁶. Gazneli devletinin kuruluşu içinde duraklama dönemi olarak tasavvur edilebilecek bir süreçte böylelikle başlamıştır. Alp Tegin, Sâmanî devleti içinde güçlü komutanlardan biri olarak varlığını sürdürmüştür. Siyasi sahadaki etkin faaliyetleri ve ordu üzerindeki güçlü yönlendirici gücü ile Sâmanî devleti içinde yetişen başarılı kumandanlardan biri olarak tanınmıştır.

Alp Tegin oğlu Ebû İshak İbrahim'i kendisinden sonra tahta varis göstermiştir. Onun ölümünden sonra da Ebû İshak İbrahim tahta geçmiştir⁷. Ebû İshak İbrahim, Alp Tegin kadar iyi bir idareci değildir. Bu durumdan faydalanmak isteyen eski Gazne hâkimi Ebû Bekir Levik, yeniden Gazne'ye akınlarda bulunmaya başlayınca Ebû İshak İbrahim, Samanîlerden yardım isteyerek yeniden Samanî hâkimiyetini kabul etmiştir. Gazneliler tarafından basılan sikkeler bu

¹ Merçil, 2013: 44.

² Merçil, 1996: 480-481.

³ Bosworth, 2012:898.

⁴ Merçil, 1989: 525.

⁵ Merçil, 2013: 44-45.

⁶ Merçil,1989:525.

⁷ Bosworth,2014:272.

hâkimiyeti doğrular niteliktedir⁸. Ebû İshak İbrahim'in oğlunun olmaması yerine Bilge Tegin'in geçirilmesine onun ölümünden sonra da Böri Tegin'in geçmesine neden olmuştur. Bilge Tegin, Ebû İshak İbrahim'in (355\966) ölümünden sonra askerler tarafından seçilmiştir. Bilge Tegin'in hâkimiyeti döneminde Şebankâriler tarafından gönderilen bir ordu mağlup edilmiştir. Bilge Tegin 364\974-975 yılları arasında doğu Afganistan'da bulunan Gerdiz Kalesinin kuşatması esnasında ölmüştür⁹. Ebû İshak İbrahim, hükümdarlığı süresince idare ve teşkilat açısından çok yeterli bir hükümdar olamamıştır. Bilge Tegin ise onun bu zayıf durumunu çok iyi değerlendirmiştir.

Bilge Tegin'den sonra yerine Böri Tegin geçmiştir. Ancak zaman içinde Börü Tegin'in devlet yönetimindeki yetersizliği ve başarısızlığı üzerine görevden uzaklaştırılmıştır. Emirler arasında alınan karar doğrultusunda Sebüktegin devletin başına getirilmiştir (366\977). Sebüktegin görünürde Samanî valisi gibi hareket etse de bağımsız Gazneli devletinin kurucusudur¹⁰. Gazneli devletinin temel yapısı üzerine teşkilatçı bir sistem Sebüktegin'in yönetime gelmesiyle başlamıştır.

Doğu Afganistan'da kurulan Gazneli devletinin kurucusu olan Sebüktegin'in adının "*sevilen tigin*" anlamında kullanıldığı düşünülmektedir. 940'larda doğduğu düşünülen Sebüktegin'in Issık Göl civarında Karluk boyundan olduğu, Barskan'da dünyaya geldiği bilinmektedir. Sonraki yıllarda bazı soy bilimcilerin Sebüktegin'in nesebi için ürettikleri bilgiler ise dikkat çekicidir¹¹.

Sebüktegin, Alp Tegin tarafından gulam olarak satın alındıktan sonra, Alp Tegin'in kızıyla evlenmiştir. Sebüktegin, mahiyetindeki Türk kumandanlar ile hâkimiyetini Gazne'den, Doğu Afganistan'daki, Zâbülistan bölgesine kadar genişletmiştir. Sebüktegin, devletin sınırlarını Kusdar, Tohorastan ve Doğu Gur şerhirlere kadar genişleterek burada Leşker-î Bâzâr şehrini kurmuştur. Sebüktegin kuzey Hindistan'a ulaştığında Hindûşahî hükümdarı Caypal ile mücadele ederek, Caypal'ı iki defa yenilgiye uğratmıştır¹². Caypal ile mücadelesi gaza politikası olarak değerlendirilebilecek bir olaydır.

Caypal'ın yenilgiye uğratılması, bazı kale ve şehirlerin, Gaznelilere teslim olmasını kolaylaştırmıştır. Caypal, Hint racaları ile ittifak kurarak tekrar Sebüktegin'e saldırmak için harekete geçse de bu girişimi bastırılmıştır. Sebüktegin aynı zamanda Halaç Türkleri ve Afganları da hâkimiyeti altına almıştır. Hutbe Sebüktegin adına okunmaya başlanmış ve sikkeler de onun adına kesilmeye başlamıştır. Samanî hükümdarı II. Nuh ve Karahanlılar arasında Buhara hâkimiyeti için mücadele başladığında II. Nuh Sebüktegin'den yardım istemiştir. II. Nuh'un vezirinin kendisini yanıltması ve II. Nuh'u Sebüktegin'e karşı kışkırtmak için girişimlerde bulunduğunu öğrenince vezirini tutuklatmıştır. Sebüktegin ise Karahanlılar ile anlaşma yaptıktan sonra Belh'te hastalanmış ve Gazne'ye giderken yolda vefat etmiştir. Sebüktegin'in vefatından sonra Gazneli tahtına oğlu İsmail çıkarılmıştır. Ancak onun hükümdarlığını tanımayan Mahmud,

⁸ Usta,2013: 185-192.

⁹ Bosworth, 2012:254.

¹⁰ Merçil,2009: 262.

¹¹ Bosworth, 2012:120121.

¹² Merçil,2013:47.

kardeşini yenilgiye uğratarak tahtı ele geçirmiştir¹³. Gazneli Mahmud, tahta geçebilmek için verdiği mücadeleyi kazanarak Gazne tahtını ele geçirmiştir.

Gazneli Mahmud, Sebüktegin'in en büyük oğlu olarak, 2 Kasım 971'de doğmuştur. Gazneli Mahmud kaynaklarda Yeminü'd-devle Mahmud olarak geçer ve gençlik yıllarından itibaren devlet idaresinde görev almıştır. Yeminü'd-devle Mahmud, babası Sebüktegin ile küçük yaşta savaflara katılmıştır¹⁴. Genç yaşta devlet idaresi ve askeri yönetimde bilgi sahibi olan Yeminü'd-devle Mahmud, Samanî emiri II. Nûh ile ilişkilerini iyi tutmuştur. Öyle ki Samanî emiri II. Nûh'a Ebû Ali es- Simcûrî ve Fâik'e karşı yaptığı savaşta yararlılık göstermiş, bu durumdan memnun kalan Nûh ise Yeminü'd-devle Mahmud'a "*seyfû'd- devle*" unvanını vererek Horosan ordusuna kumandan tayin etmiştir¹⁵. Yeminü'd-devle Muhmud, küçük yaşlardan itibaren, devlet işleri ve askeri idare görevlerinde bulunmuştur. Bu durumu Yeminü'd-devle Mahmud'un idare ve yönetimde zaman içinde tecrübe kazanmasını aynı zamanda da devlet adamları ve askeri zümre önünde de kendisini fark ettirmesinde etkili olmuştur.

Yeminü'd-devle Mahmud'un gençlik yıllarından itibaren, devlet idaresinde görev almaya başlaması onun idareciliğinde ve teşkilatçılığında etkili bir unsur olmuştur. Babası Sebüktegin Saffârîler'den Halef b. Ahmed'den çekinmesi üzerine Sistan'ı kontrol edebilmek için Büst'e çekildiğinde Gazne'de genç yaştaki oğlu Mahmud'u vekil olarak bırakmıştır¹⁶. Yeminü'd devle Mahmud'da burada vekil olarak kaldığı süre boyunca idarecilik vasıflarını kazandığı bir konum elde etmiştir. Bu şehirde uyguladığı yönetim biçimini ilerleyen yıllarda kendine has teşkilatını oluştururken de kullanmıştır.

Yeminü'd-devle Mahmud'un Samanî emiri II. Nûh'a yardım etmesi, emiri memnun ederek Yeminü'd-devle ve babasına lakaplar ve arazi bağışlamasında etkili olmuştur¹⁷. Sebüktegin'e unvanların bahşedilmesi ve siyasi birliğin sağlanması ile Gazneli devleti de kurulmuştur. Karargâhını Belh'e kuran Sebüktegin, burada pek çok ev ve mesken inşa ettirmiştir. Belh'de hastalanıp Şaban ayı 387\977'de vefat eden Sebüktegin Gazne'ye götürülüp defnedilmiştir¹⁸. Sebüktegin'in Gazne'deki türbesinde, "*en yüce komutan*" şeklinde bir yazıtın dikildiği bildirilmektedir¹⁹. Sebüktegin Gazneli devletinin temellerini atan ve devleti kurumsal anlamda oluşturan devlet adamı olarak bilinmektedir.

Sebüktegin vefat edince, vasiyeti gereği oğlu İsmail tahta geçirilmiştir. Beyler Sebüktegin'in vefatından sonra oğlu İsmail'e bağlılıklarını bildirmişlerdir. İsmail ise onlara cülus dağıtmıştır²⁰. Sebüktegin'in vefat haberi Yeminü'd-devle Mahmud'a Nişabur'da iken ulaşmıştır. Yeminü'd-devle Mahmud'un ölüm haberini alır almaz taziye kabul etmeye başlamıştır. Aynı zamanda kardeşi İsmail'e de babasının kendini veliaht gösterdiğini bildirmiştir. İbn'ül Esir'de:

¹³ Merçil, 2009: 263.

¹⁴ Merçil, 1987: 19

¹⁵ Merçil, 1996:362.

¹⁶ Merçil, 1987:19.

¹⁷ Merçil, 1987:21.

¹⁸ Merçil, 1989: 12-13.

¹⁹ Bosworth, 2012:122.

²⁰ Merçil, 1996:362.

“Sebüktegin vefat edince ölüm haberi oğlu Yemînüddeve Mahmûd’a Nişabur’da iken ulaştı ve hemen taziyele kabule başladı. Daha sonra kardeşi İsmail’e de mektup gönderip baş sağlığı diledi, ayrıca babasının kendisi uzakta olduğundan dolayı kendisini veliaht gösterdiğini söyledi. Büyüğün bu makama geçmesi gerektiğini anlattı ve ondan muvafakat etmesini ve babasının mirasından kendi payına düşeni göndermesi istedi, fakat İsmail kabul etmedi. Aralarında elçiler gidip geldi, fakat bir anlaşmaya varamadılar. Bunun üzerine Mahmud kardeşinin üzerine yürümek gayesiyle Nişabur’dan hareket etti. İsmail Belh’te iken bu gelişmelerden haberdar oldu ve Mahmud’tan önce Gazne’ye vardı. İsmail ile Gazne dışında karşı karşıya gelen Mahmud İsmail’i mağlup etti. Gazne kalesine çekilen İsmail’e aman vereceğini bildiren Mahmud onu muhasara etti ve İsmail teslim oldu. Böylece de ülke Mahmud’un hâkimiyetine girdi”²¹.

Şeklinde bildirilmektedir. Yeminü’ d- devle Mahmud İsmail meselesini halledince Horosan emirliğini ele geçirmek için, Belh’e hareket etmiştir²². İki kardeşin orduları, Mart 388/998’de, karşı karşıya gelmiştir. İsmail’in orduları yenilgiye uğratmıştır. Av yerinde İsmail’in kölesi Nûştegin’in Yeminü’ d- devle Mahmud’u öldürmek istemesi üzerine İsmail’in başıyla işaret edip Nûştegin’i engellemiştir. Yemidü’ d- deve Mahmud, durumu anlamış olmasına rağmen ses çıkarmamıştır. Sarayına dönen Yeminü’ d- devle Mahmud, Nûştegin’i yakalatarak öldürmüştür. Yeminü’ d devle Mahmud, ile kardeşi İsmail arasında yaşanan bu olaydan sonra kardeşi İsmail bir kaleye gönderilmiş ve orada hapsedilmiştir. Ancak kalede hareketleri serbest bırakılmıştır²³. Yeminü’ d-devle Mahmud, 388/998’ de Gazneli tahtına geçerek hükümdarlığını ilan etmiştir.

Yeminü’ d- devle Mahmud, şehzadelik yılları boyunca, askeri ve idari alanda yetkin bir kişilik sergilemiştir. Babası ile birlikte katıldığı savaşlarda tecrübe kazanarak komutanlığını taşra vilayetlerinde vali olarak da idareci yönünü geliştirmiştir. Babasının vasiyeti dışında tahta geçirildiği halde kardeşine iyi muamele ederek halkın ve idarecilerin sevgisini kazanmıştır.

Gazneli devletinin temellerini oluşturan Yeminü’ d –devle Mahmud, idareciliği ve teşkilatçılığı ile kısa sürede Gazneli devletini sağlam temeller üzerine oturtmayı başarmıştır. Gazneli devletinin sınırları ve çevresindeki devletler ile olan ilişkileri, şehirlerin düzeni ve yapısı gibi temel unsurlar üzerinde düzenlemeler yapılmıştır. Gazneli devletinin askeri, idari ve sosyal yönlerini şehzadelik yıllarında gören ve anlayan Yeminü’ d devle Mahmud, Gazneli tahtına geçtiğinde idareci olarak devlet yönetmeye hazır bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gazneli Mahmud’un Devlet Anlayışı

Gazneli devleti Hindistan ve Afganistan coğrafyasında kurulmuş imparatorluk düzeyinde bir Türk devletidir. Kurulduğu coğrafya ve devlet yapısı olarak imparatorluk olan Gazneliler, eski Türk devlet geleneği olan yapılarını devam ettirmişlerdir. Kut anlayışı Gazneli devletinde de devam etmiştir. Gazneli devletinde İslam’ın güçlü bir etkisi de zaman içinde görülmeye başlamıştır.

²¹ İbn’ül Esir. 1986:109-110.

²² Merçil,1996:363.

²³ Merçil,1987: 16-17.

Gazneli devleti hükümdarlarında da İslam öncesi gelenekten gelen kut anlayışı mevcut idi. Zaman içinde Gazneli devletinde kut anlayışı İslamiyet'in getirdiği devlet yönetimi anlayışı ile birleştirilmiştir. Gazneli devletinde devlet *"hanedanın ortak malıdır"* anlayışı devam etmiştir²⁴. Kuta sahip olan yönetimin başına geçer ve taht kavgasına son verirdi. Gaznelilerde kanun koyma, yürütme, adli işler, iç ve dış meselelerde sultan mutlak hâkim idi. Gazneli devleti şerri hukuk kurallarına göre yönetilir, hükümdar *"Allah'ın yeryüzündeki gölgesi"* yani *"Zillullah-i fi'lard"* unvanının taşırdı²⁵. Gazneli devletinde de semanın oğlu, tanrının yeryüzündeki elçisi gibi ifadeler kullanılmıştır²⁶. Sultan Mahmut'un;

*"İslam beldelerinde bizimle birlikte hareket eden ve hemfikir olan nice topluluk vardır. Bizler gaza niyetiyle diyarlara gitmekteyiz"*²⁷

şeklinde kullandığı ifadelerle kut anlayışının İslami gelenek ile birleştirdiği ve anlayışını devam ettirdiğini açıkça göstermektedir. İslami gelenek ile birleşen yönetim anlayışı Gazneli devletine merkezi ve taşra teşkilatını etkilediği gibi yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişkileri de belirlemiştir. Bütün ortaçağ İslam devletlerinde olduğu gibi Gazneli devletinde de devlet hanedanın ortak malı idi²⁸. Ortak hakkın doğması ise hükümdarların siyasi güç ve otoritelerini kullanıp iktidarı ele geçirmelerinden sonra bunu kut ile desteklemeleri ile hükümdarlıkta uzun süreli hâkimiyet sağlamalarına yardımcı olmaktadır.

Gazneli devletinde İslami gelenekler kadar Türk töresi de etkisini göstermekte idi. Gazneli hükümdarları Türk kökenli gulamlardan müteşekkil olmaları hasebiyle siyasi otoriteyi kuta dayandırmaları hâkimiyetin halk üzerinde kolaylaşmasına vesile olmuştur. Gazneli Devleti Karahanlı devletinde olduğu gibi tamamıyla Türk unsurlardan oluşmayan imparatorluk mahiyetinde bir devlet kimliği taşımaktadır. Bu Gazneli devletinde sultanın hem Türk hem de Müslüman kesimden farklı unsurlara hitabını gerektirmektedir. Gazneli devletine bu durum yöneticilerin divanlar aracılığı ile merkezden taşraya doğru bir sistem içinde hareketini ve kutun hükümdarda yönetimin hâkimi olduğu düşüncesiyle halkın hükümdarına sadakatini geliştirmiştir.

Gazneli devletinde yöneten- yönetilen ilişkilerine değinmeden önce Gazneli devletinde yönetim ve idarenin nasıl bir süreç izlemesi gerektiğini üzerine kaleme alınan Sebük- Tegin Pendnamesinden söz etmek yerinde olacaktır. Tarihimizin çok bilinmeyen siyasetnamelerinden biri olan Sebüktegin Pendnamesi nasihatname geleneği içinde kaleme alınmış bir eserdir. Pendname, Farsça yazılmıştır. Şebankari'nin eserinde bir bölüm olarak tespit edilmiştir²⁹. Pendname Gazneli devletinin siyasi ve sosyal hayatını şekillendiren bir siyasetname niteliğindedir.

Pendnamede Sebüktegin oğlu Mahmut'a devletini yönetirken, Allah'tan korkması gerektiğini çünkü ancak korkan bir insanın hakkaniyetli karar vereceğini söylemiştir. Adaletli ve hakkaniyetli olur ise halkının da kendisine hürmet edeceğini ve böylelikle yöneticiliğinin uzun olacağını söylemiştir. Haksızlık ve zulümlere karşı halkı koruması gerektiğine vurgu yapmıştır.

²⁴ Bedirhan, 2012: 168-169.

²⁵ Karaköse, 2012:143.

²⁶ Turan, 2017:116-117.

²⁷ Reşîdü'd- din Fazlullah, 2014: 54-55.

²⁸ Merçil: 1989:6.

²⁹ Merçil,1975: 203-206.

İyi bir yönetici iyi yoldan mal toplar, zulüm ve haksızlığı ise bertaraf eder demiştir. Adalet ve şeriat yolundan çıkmaması gerektiğini söylemiştir. Memleket idaresinde gafıl olunmaması gerektiği, tacirleri korunması içerde ve dışarıdan gelen herkesin güvenliğini sağlaması gerektiğini belirtmiştir. Hiç kimse için zulmü uygun görmemesi konusunda oğlunu uyarmıştır. Savaş içinde uzun uzun düşündükten sonra karar vermesini öğütlemiştir³⁰. Pendname, Tanrı tarafından kut verilmiş olan hükümdarın ve onun soyundan gelenlerin devlet yönetiminde hâkim olduğuna da değinilmiştir³¹. Gazneli devletinde dışarıdan getirilen ve karışık unsurların bulunduğu bir toplum yapısı vardır. Kut anlayışı toplum üzerinde hâkimiyet kurmayı kolaylaştırmıştır. Emir Sebüktegin, akil, adil, yiğit, dindar, güzel sözlü, sözüne sadık, insanların malına tamah etmeye, halka karşı müşfik ve insafli birisi olarak kayıtlara geçmiştir³². Sebüktegin'in tutum ve davranışları devlet yönetimindeki felsefesi Gazneli devletinin genel siyasi politikasının belirlenmesinde de etkin rol oynamıştır.

Gazne sultanları çok fazla etnik unsurun bir arada yaşadığı bir toplumsal yapı içinde varlığını sürdürmekte idi. Bu durum ise yöneticilerin farklı unsurlar karşısında yönetimde farklı politikalar geliştirmesine neden teşkil etmektedir. Gazne devleti sınırları Türk, Hint ve İran sınırlarına kadar dayanan etrafında büyük ve güçlü devletlerin olduğu bir coğrafya idi. Bu durumu Gazne sultanlarını merkezi otoriteyi güçlü tutmaya yöneltmekte idi³³. Yöneticilerin fetihler esnasında dahi halkı gözetmesi ve koruması onlardan beklenilmiştir³⁴.

Başarılı sonuçlar elde edilen Hindistan fetihleri de devletin imparatorluk haline gelmesinde etkisi bulunmaktadır. Gazneli devletinde halk, Türkler, Araplar, Farslar ve Kuşanlar gibi farklı etnik kökenleri bir arada barındırmaktaydı. Gaznelilerin hâkimiyet sahası, Türk, İran ve Hint acunlarına kadar genişlemiştir. Gazneli devletinin bu sınır genişliği farklı ulusların Gazneli topraklarında yaşamasına zemin oluşturmuştur. Gazneli devleti bünyesinde farklı etnik unsurlar Türk- İslam devlet geleneği altında bir yönetime tabi tutulmuştur³⁵. Gazneli devleti böyle geniş sınırlara ulaşıncaya devletin yöneticileri ile yönetilenleri arasında iletişimin devamlılığı için oluşturduğu bu iletişimi divanlara bağlamıştır.

Gazneli devletindeki fatih hareketleri, İslami gelenek içinde halkı koruyan ve ganimet ile zenginleşmesi destekleyen bir yol izlemiştir. Devlet yöneticileri fetihlerinden halkında zenginleşmesini esas almıştır. Sebük Tegin döneminden itibaren Gazneli devletinde yapılan fetih hareketlerinden elde edilen ganimetlerin halka da dağıtılması ordu mensuplarının faydalanması esas alınmıştır³⁶. Gazneli devletinde divanlar taşraya kadar indirilmiş ve yönetimin taşrada da etkin olması için çaba harcanılmıştır. Gazneli devleti, imparatorluk şeklinde olan bir siyasi yapıya sahiptir. Çok uluslu olması devletin divanlar ile taşraya inmesinde etkili olmuştur. Gazneli devleti yöneticileri de Karahanlı hakanları gibi kut anlayışına ve merkezi idareye büyük önem

³⁰ Merçil, 1975: 230-235.

³¹ Adalıoğlu, 2017:382.

³² Cûzcanî, 2015: 29.

³³ Turan, 2017: 306-307.

³⁴ İbn'ül Azîmî, 2006: 166-167.

³⁵ Bayur, 1987: 215-217.

³⁶ Mîrhând, 2017: 45.

vermişlerdir. Gazneli devletinin etnik olarak farklı unsurları bünyesinde barındırıyor olması devletin merkezi bir hal almasında en önemli gerekçeler arasında sayılabilmektedir. Gazneli devletinde hükümdar halkı koruyup gözetmeli ve sorunlarına çare olmalıdır. Bu tutumu halkın kendine daha çok sadakat duymasını ve merkezi otoritenin taşraya kadar inmesini sağlamıştır.

Gazneli Mahmud'un İlmî Siyaseti

Sultan Gazneli Mahmud, yüksek edebiyat ve bilim terbiyesine sahip hükümdardır. Onun bu yapısı, şairlerin, ediplerin ve âlimlerin Gazne sarayına toplanmasına neden olmuştur. Gazneli devleti, kurulduğu coğrafya bakımından da pek çok âlimin uğradığı bir coğrafya olmuştur.

X. ve XII. yüzyıl Türk- İslam devletlerinde bilimsel faaliyetlerin yoğun olarak görüldüğü bir coğrafyadır. Gazneli Mahmud, ülkesini ve yönetimini güvene aldıktan sonra, yaptığı fetihlerle Türk, Acem, Arap ve Yunan uygarlıklarını Hint uygarlığı ile karşılaşmasına vesile olmuş ve kaynaşmasını sağlamıştır. Gazneli Mahmud, şairlere büyük hürmet göstermiş, onları ülkelerinden kendi ülkesine çağırmıştır. Gazneli devletinde resmi dil Arapçadır³⁷. Gazneli devletinde tarih yazıcılığı önemli bir yer tutmakta idi. Aynı zamanda diğer bilim dallarında da önemli âlimler yetiştirilmiştir.

Sultan Gazneli Mahmud, yapısı gereğiyle, ilim ve marifet sahibi bir kişidir. Bu karakteristik yapısı, farklı ilim dallarında pek çok âlime ikram ve bağışlarda bulunduğu bilinmektedir³⁸.

Gazneli Mahmud, yapmış olduğu fetihler ile Türk, Acem, Arap ve Yunan Uygarlıklarının ilk defa Hint kültürü ile tanışmasını sağlamıştır. Gazneli devletinde, farklı bölgelerden Gazne'de bir araya gelmiştir³⁹. Gazneli devletinde ilmi şahsiyetlerin en önemlilerinden biri Bîrûnî'dir. Bîrûnî, 4 Eylül 973 yılında Harezm'in merkezi Kas'da doğmuştur. Kendisinden önce yaşamış olan ünlü matematikçi Harezmî ile karıştırılmaması için Bîrûnî- Beyrûnî ismi ile anılmıştır. Kendisi için farklı ırklara mensup olduğuna dair açıklamalar yapılsa da Türk olduğuna kesin gözüyle bakılmaktadır⁴⁰.

Bîrûnî, Sultan Mahmud zamanında Hârezm'in fethinden (1017) sonra, Gazne'ye getirilmiştir. Biruni, 1090 yıllarında Sultan Mahmut'un hükümdarlığı sırasında kültür merkezi olan Gazne'ye gelmiştir. Biruni, Gazneli Sultan Mahmut'un oğlu Mesut için 1030'da hazırladığı Kanun el- Mesudi fi el- Hey'e ve el- Nücum adlı eserini sunmuştur. Eserin adı *Astronomi ve Astrolojide Mesud'un Kanunu* adını taşımaktadır. Trigonometri için ayrılmış olan en uzun bölümde trigonometri hakkında detaylı bilgiler vermiştir⁴¹. Kaleme aldığı eseri Sultan Mesud dönemi için en mühim bir kaynaktır⁴². Eserini kendi dilinde yazmadığını belirtmiştir. Gazneli Mahmut ile tanıştığı bilinmektedir. Gazne'de araştırmalar yapmıştır. İlk dönemlerinde Biruni'nin Gazne'de kalamamasının nedenleri arasında Sultan Mahmut'un veziri Meymendi'nin etkisi bulunmaktadır. Biruni pek çok sıkıntı ile uğraşmış ve bunlara göğüs germiştir. Bu tutumu sultan

³⁷ Bayur, 1987: 236.

³⁸ Merçil, 1987: 82.

³⁹ Topdemir ve Unat, 2015:151.

⁴⁰ Tümer, 1992: 206-207.

⁴¹ Topdemir ve Unat, 2015:111-112.

⁴² Yurdaydın, 1971: 5.

ile aralarının düzelmesinde etkili olmuştur. Biruni'nin İslam âleminin gelişmesinden sevinç duyduğu düşünülmektedir⁴³. Biruni Gazne sarayında büyük bir üne de sahiptir. Beyhâki, Horasan'da bugün Sebzevar denilen Beyhak bölgesinin Harisabad köyünde doğmuştur. Beyhâki Gazne sarayında Divanür- resail'e kâtip olarak alınmıştır (1021). *Tarih-i Beyhaki* adlı eseri ile ün kazanmıştır. Eserin otuz cilt olduğu rivayet edilmektedir. Sultan Mahmud'un ölümünden Sultan Mesud dönemine kadar pek çok olayı yazmıştır⁴⁴. Beyhâkî'nin eseri günümüze ulaşmıştır.

Ebu'n Nasır b. Utbî, Gazneli devletinin en önemli tarihçilerinden biridir. *Tarih el Yemîni* adlı eseri ile tanınmaktadır. Eserinde Hakaniye, Samani ve Gazneli devletleri arasında yaşanan siyasi ve askeri çekişmelere yer vermiştir⁴⁵. Eserin İngilizce nüshası mevcuttur. El- Salibi Hüseyin b. Mansur el Mergani el *Gurar fî siyer el Mülük ve ahbariha* adlı eserini 1021 de tamamlamıştır. Eserinde Müslümanların fethine kadar İran, Abbasi Samani, Karahanlı ve Gaznelilerden söz etmektedir. Türk, Hind ve Çin tarihi açısından da kıymetli bir eserdir⁴⁶.

Sonuç

Gazneli devleti Türk töresinin temel alındığı ve İslami gelenek ile harmanlanarak uygulandığı bir devlet modeli oluşturmuştur. Gazneli devleti kurulduğu coğrafya hasebiyle çok çeşitli etnik unsurları bir arada tutan bir yapıya sahiptir. Gazneli devletinde kut anlayışı siyasi hâkimiyetin güçlü tutulması için önemli bir siyasi güç olmuştur. Sultan Mahmud, hükümdarlığında siyasi, idari ve askeri bağlamda güçlü bir otorite kurmak için eski Türk devlet geleneğine İslami devlet geleneğini de dâhil etmiştir. Gazneli devletinde kut sahibi olan kimsenin devleti yöneteceği, iç ve dış bütün meselelerde sorumluluk sahibi olacağı bilinmektedir. Gazneli devletinde hükümdar mutlak güç sahibidir. Sultan, idaresi altındaki halkı korumak, isteklerini yerine getirmek, hakkaniyetli davranmak zorundadır.

Sultan Mahmud, Gazneli devletinde gulam kökenli bir tebaayı da yönetiyor olması hasebiyle merkezi otoriteyi güçlü tutma çabası içinde hareket etmiştir. Gazneli devletinde yönetimin kuta dayandırılması halk üzerinde devlet adamlarının kolay ve etkili bir şekilde hâkimiyet kurmasında etkili olmuştur. Gazneli devleti yönetenleri ve yönetilenleri bakımından belirli kurallar dâhilinde idare edilmiştir. Yöneticilerden her daim halkı koruyup kollaması ve adaleti tesis etmesi beklenmiştir. Zenginleşen ülke içerisinde devletin otoritesinin taşraya kadar indirilmesi esas alınmıştır. Gazneli devletinde halk hükümdar tarafından korunan ve kollanan bir zümre olarak görülmüştür. Ticaret erbabları, üreticiler her daim devletin desteği ve koruması altında olmuştur. Sultan Mahmud, sosyal devlet anlayışını her daim halkı için uygulamıştır.

İlim adamları ile olan ilişkilerinde de Sultan Mahmud, kendi fikirlerinden ziyade ilim adamlarının düşünceleri ve değerlerine saygı göstermiştir. Bu bağlamda pek çok âlim ve ilim adamını ülkesinde ağırlamış ve himaye etmiştir. İdareciliği süresince teşkilatçı olan sultan Mahmud, Gazneli devletinin temel idari ve sosyal bağlamdaki politikalarını düzenleyen isim de olmuştur. Sultan Mahmud, Gazneli devletinin temel idare politikasını kurmuştur. Babası

⁴³ Tümer, 1992: 208.

⁴⁴ Yazıcı, 1992: 63-64.

⁴⁵ Şeşen, 1998: 70.

⁴⁶ Barthold: 2017: 44-49.

Sebüktegin'in Pendnamesinde belirttiği gibi bir devlet anlayışı oluşturmak isteyen Sultan Mahmud, Gazneli devletinin idari bağlamda kurucusu olarak kabul edilebilir. Gazneli devleti onun ölümünden sonra da temeli aynı olan bir idare ile devam etmiştir.

Kaynakça

- Adal H. H, (2017). “Siyaset Kültürü ve Sebüktegin'in Pendnamesi Üzerine Değerlendirmeler”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Türkiyat Enstitüsü Yayınları, İstanbul, IV, sa. 377-385.
- Aka. İ, (2005). “Mirhand”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, XXX, s.156-157.
- Barthold. V.V, (2017). *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, (H. D.Yıldız), Kronik Yayınları, İstanbul.
- Bayur. Y. Hikmet, (1987), *Hindistan Tarihi (İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar 1526)*, TTK Basımevi, Ankara, I.
- Bedirhan. Y, (2012), *Ortaçağ Tarihi*, Nobel Yayıncılık, İstanbul.
-(2013).“Timur ve Timurlular Devri, (K. Yıldırım), *Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, s. 423-484..
-(2012). “Alptigin”, *EI*, Colombia, I, s. 898.
-(2014). “Abu Eshaq Ebrahim”, *EI*, Colombia, III, s. 272-273.
-(2012). “Bilgetigin”, *EI*, Colombia, IV, s. 254-255.
-(2012). “Sebüktegin”, *EI*, Colombia, XIII, s. 120-122.
- Devletşah,(1977). *Devletşah Tezkiresi*, (N. Lugal), Kervan Kitapçılık Yayınları, İstanbul, I.
- Halm. H, (2012). “Bayhaqi”, *EI*, Colombia, III, s. 894-895.
- İbn'ül Esir, (1986), *el- Kâmil Fit- Tarih*, (A. Özaydın), Bahar Yayınları, İstanbul, IX.
- İbn'ül Azîmî, (2006), *Azîmî Tarihi Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler*, (A. Sevim), TTK Basımevi, Ankara.
- Kanar M. (1996). “Firdevsî”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, XIII, s. 125-127.
- Karaköse. H, (2012), *Ortaçağ Tarihi ve Uygarlığı*, Nobel Yayıncılık, İstanbul.
- Merçil E, (2013). *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Merçil. E, (1989). *Gazneli Devleti Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara.
- Merçil. E, (1987). *Gazneli Mahmûd*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- Merçil E, (1996). “Gazneliler”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, XIII, s.480-484.
- Merçil E, (1989). “Alp Tegin”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, II, s. 525-526.
- Merçil. E, (2009). “Sebük Tegin”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, XXXVI, s. 262-263.
- Merçil. E, (1996). “Mahmud-ı Gaznevî”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, XXVIII, s.362-365.
- Merçil. E, (2012). “Muhammed b. Ahmed Utbî”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, XLII, s.480-484.
- Minhac-ı Sîrac el-Cûzcânî. (2015), *Tabakât-ı Nâsirî (Gazneliler, Seçuklular, Atabeglikler ve Hârezmşâhlar)*, (E. Göksu), TTK Basımevi, Ankara.
- Muhammed bin Hâvendşah bin Mahmûd Mîrhând, (2017), *Ravzatu's- Safâ (Mülük-i Gazneviyye)*, (E. Göksu), Kronik Yayınları, İstanbul.

- Özaydın A, (1997). “Hamdullah el- Müstevfî”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul, XV, s.454-455.
- Özaydın A, (2012). “İzzeddin İbn’ül Esir”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, XXI, s. 26-27.
- Reşîdü’-din Fazlullah,(2014), *Câmi’ü’t- Tevârih (Zikr-i Târih-i Âl-i Selçûk)* (E. Göksu-H. H. Güneş), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Sebüktegin Pendnamesi.(1975). (E. Merçil), *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, VI, s. 203-228.
- Şeşen. R, (2017). *İslam Coğrafyacılara Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Şeşen. R, (1998). *Müslümanlarda Tarih -Coğrafya Yazıcılığı*, İSAR Yayınları, İstanbul.
- Turan. O, (2017), *Türk Cihan Hâkimiyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
-(2017), *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Tümer. G, (1992), “Bîrûnî”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, IV, s. 206-215.
- Topdemir. H.G- Unat Y, (2015), *Bilim Tarihi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Usta. A, (2013). *Türklerin İslamlaşma Serüveni Samanîler*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Yazıcı. T, (1992). “Muhammed b. Hüseyin Beyhâkî”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, VI, s.63-64.
- Yazıcı. T, (1992), “Muhammed b. Hüseyin Beyhâkî”, *DİA*, TDV Yayınları, Ankara, VI, s.63-64.
- .
- Yurdaydın. H. G, (1971), *İslam Tarihi Dersleri*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Wesinck A.J, (1963), “Utba b. Rabia”, *TEİ*, İngiltere, X, s. 945.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**CONSIDERING SYRIAN REFUGEE PROBLEMS IN TURKEY: ANTHROPOLOGICAL
APPROACH ON CASE IN MERSIN**

Assoc. Prof. Hiroki WAKAMATSU

Toros University, hiroki.wakamatsu@toros.edu.tr

ABSTRACT

Due to the Syrian war since the 2011, scale of unprecedented refugees has penetrated into Turkey and Europe. Syrian refugee problems have various aspects corresponding to that the war itself has multilayered structure and changes with fierce quickness. Regarding the Syrian refugee problems, we have to investigate the socio-political situation in the region where included not only Syrian Arab Republic but also “Historical Syria (included Palestine, Jourdan, Lebanon, Israel and South-East part of Turkey)”. From this point of view, in addition to Syrian migrants who moved to Europe since the first decade of 19. century, we can observe migrant’s mobility included Armenian refugee, Lebanese-Syrian migrants and Palestinian refugees. At the same time, we have to consider the intention of Syrian war, instability of Lebanese sectarian political system, upset of EU symbolizing Brexit and the rise of Islamophobia in the global arena. In this case study, the way of thinking of migrant communities living in Turkey will be re-considered firstly. Second, the case of Mersin where Syrian migrants were forced to move from their motherland and settled will be demonstrated and exemplified to mention general problems of Syrian refugees in Turkey. Finally, possibility of refugee and migrant studies is considered from the point of view of Social and Cultural Anthropology.

Keywords: Refugee problems, Social Anthropology, Syrian Migrants in Turkey, Alienation and symbiosis.

1. Introduction

Refugee problem is one of the most crucial problems shaking our lives in the global society in the 21st century. It dramatically influences on domestic administration of each nation states, policy of EU, diplomatic relations between developed countries and international politics as well. Refugee problems have been focused in the UN more than before. It was symbolized as an attention of the world against refugee problems that the “New York Declaration for Refugees and Migrants” was adopted at the UN Summit on September 2016ⁱ.

It was mentioned that “the New York Declaration for Refugees and Migrants expresses the political will of the world leaders to save lives, protect rights and share responsibility on a global scale..... (omission)..... we expect to hear from world leaders about how each country will implement these commitments. Refugees, migrants, those who assist them, and their host countries and communities will all benefit if these commitments are met.”

A number of refugees in the world approximately rises to 15.480.000 up to now. Accompanied with chaos in the Muslim world derived from the “Arab Spring” which made Muslim world confusion, its number has gradually raised since 2012ⁱⁱ. In addition, a number of Palestinian refugees is 515,000. Sum up to a number of internally displaced refugees

(40.800.000), it will be 61.430.000. According to UNHCR census in 2017, Turkey is ranked as the top country which accepts Syrian refugees in the world (Table 1). The number is over three and half millions compared with the 28 EU countries that have accepted 1 million Syrian refugeesⁱⁱⁱ.

Table 1: Host Countries of Syrian Refugees		
1	Turkey	3,500,000
2	Uzbekistan	1,400,000
2	Pakistan	1,400,000
4	Lebanon	,998,900
5	Iran	,979,400

Therefore, it will be easily understandable that Turkey is the most important country to grasp the current and actual situation of Syrian refugees in the world. Now Syrian refugees begin to try to create their new “space” and “area” in their host country Turkey as well as in the communities in Western Europe. In this respect, refugee and migrant issues definitely influence on the change of politics in the host countries. Moreover, when we think about the post-war Syrian society, it will be an important touchstone to analyze the situation of Syrian refugees in Turkey.

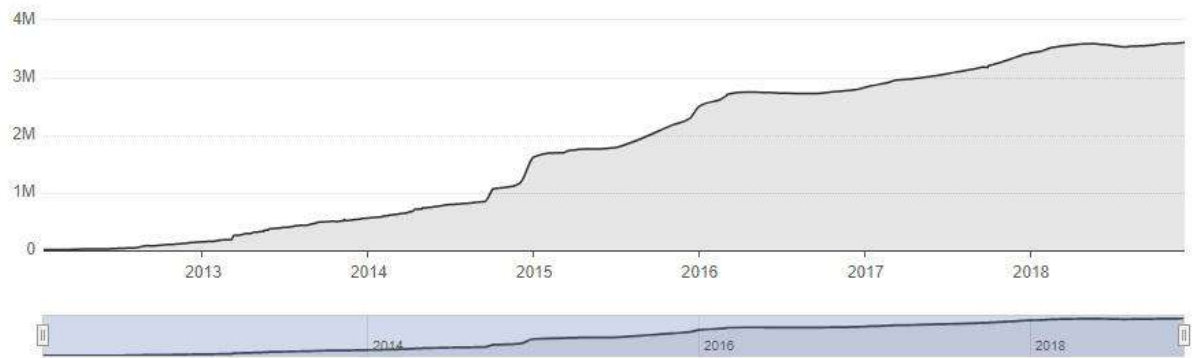
In this paper I examine general information concerning Syrian refugees and migrants in Turkey firstly based on the statistical data. Secondly, I try to exemplify their situation based on ethnographic description to determine their problems that they are faced with Turkish society in the actual field of Mersin. Third, I analyze the field data conducted in Mersin introducing the activities by NGOs which support the Syrian refugees and migrants as a case study. Finally, I will try to show the outlook of post-war society in Syria.

2. Syrian Refugees in Turkey

At the beginning of Syrian war in 2011, the population who escaped from the war to Turkey was not so many as I showed below (Figure 1). The reason why the people in Syria didn't think that the war dragged on endlessly at that time. So people tried to survive in their motherland until the end of the war. Otherwise, even if people moved from Syria, they thought it was “temporary-stay” outside of Syria. However, the number of refugees has gradually increased since the Syrian war began to be predicted as an endless war in 2013. Therefore, the prospects of Syrian political situation were considered to be unpredictable. People started to evacuate from Syria through overland route or air plane. The number of the population in 2013 increased two times than 2011. Up to now, the Syrian refugee population has been increased to three and half millions (maybe and more) in Turkey generally.

Figure 1: Transition of Syrian Refugees in Turkey

Registered Syrian Refugees by Date

Source - Government of Turkey, UNHCR

On the other hand, the Directorate General of Migration Managements of Ministry of Interior of the Turkish Republic published the report concerning the Syrian refugees in Turkey in 2018. According to this data, the report mentions that the population of Syrian refugees is 3.567.130^{iv}. Among them, 225.557 people choice temporary stay and 3.341.573 people live within 81 provinces of Turkey. Syrians under the temporary protection are the most crowded in cities such as Istanbul, Bursa, Izmir, Konya, Adana, Mersin, Hatay, Gaziatep, Kilis and Sanliurfa (Map 1).

Map 1: Distribution of Syrian Refugees in Turkey

UNHCR Turkey:

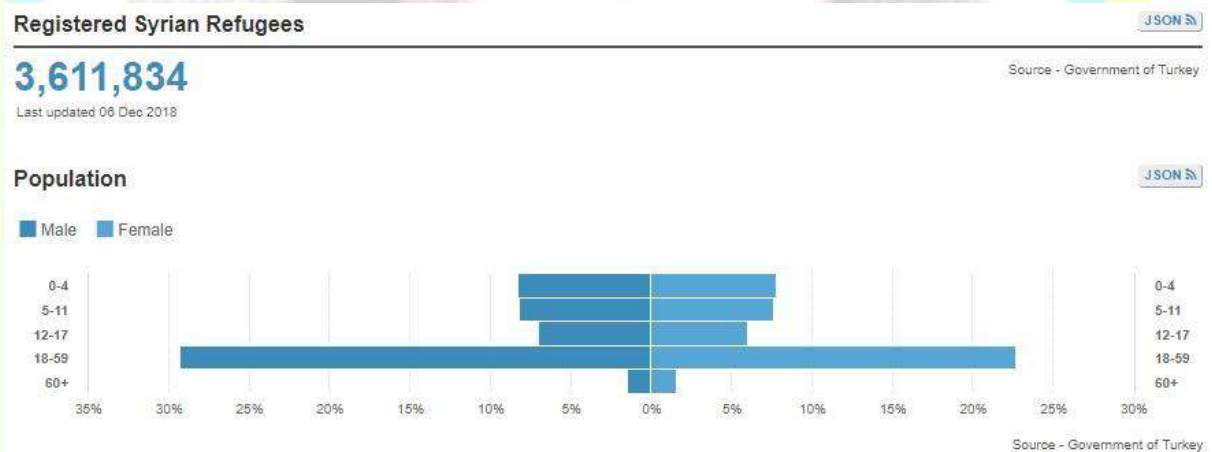
Provincial Breakdown Syrian Refugees in Turkey

as of 29 November 2018

Syrian refugees live, 554,655 in Istanbul, 135,769 in Izmir, 143,387 in Bursa, 104,565 in Konya, 192,542 in Adana, 445,460 in Hatay, 377,506 in Gaziantep, 477,161 in Sanliurfa, 205,785 in Mersin and 130,057 in Kilis according to the census. Even in the capital city Ankara, the population of Syrian refugees is 96,169. In this respect, the number of refugees in Mersin shows higher ratio among the big cities in Turkey. Moreover, total population of Mersin is 1.700.000 so that means 12% of the total population of Mersin are Syrian refugees.

Figure 2: Classification of Syrian Refugees in Turkey (Age Group)

According to the census, we can find that the most population of refugees is 18-59 age group, it means, working age. A few people are elders. A number of potential worker class is not a few. Some Syrian migrants have a connection with local Arabs who migrated in Mersin even before the Ottoman time^V.

3. Case of Mersin

Mersin is situated in South part of Turkish Republic along the Mediterranean Sea Coast. Historically the economic and political center of Mersin was Tarsus. Tarsus is one of sub-provinces of Mersin Province situated in North East of the center of Mersin. Otherwise contemporary Mersin center was a peripheral area of South Eastern Mediterranean region. After the establishment of the Republic, Mersin Port was built as a modern port of the region in 1962. Since that time, Mersin have gradually become bigger city in the region. The development was supported by labor power who especially migrated from Eastern and South Eastern Turkey. In this respect, Mersin is the city where migrants have permanently settled from outside for a long time.

In this paper I scarcely determine the terms like “refugee,” “migrant” and “local people”. At the same time, I differentiate the use of these terms according to specific context in the field. Refugee means those who evacuated from the war and poverty and temporally stay in Mersin. Migrant is used as people who decide to settle in Mersin. Locals mean those who identify themselves as “Turkish” included not only Turks but also Kurds, Arabs, Laz and Caucasians etc. For example, it is easy and simple question in Turkish “Nerelisiniz?” to ask people their identity. It means “what do you belong to?” or “where is your hometown?”. When I conducted field research near from Mersin center, I firstly asked every informant “nereliniz?”.

Case 1: Locals

Q: Nerelisiniz?

A: My hometown is Mersin but our origin is Arab from Aleppo. Our ancestors migrated in the Ottoman Time. Since then, we are here. I am Turkish citizen.

In case 1 above, an informant answers both ethnic and territorial connection as his identity affiliation. He identifies himself as “Arab” however, he scarcely intends to differentiate himself from “Syrian Arabs”. Moreover, he exaggerates that he is “Turkish citizen (Turk Vatandasi)”. This case is maybe observed in the Mediterranean region in Anatolia typically.

Case 2: Migrants

Q: Where are you from?

A: We are from Damascus.

Q: How long have you stayed in Mersin?

A: Approximately 3 years.

Q: Do you have any jobs here?

A: Yes, I have 2 brasseries and 1 Lebanese style restaurant.

Q: So do you think you will return to Syria after war?

A: We decide to settle here but if the situation will be better than here, why not?

In case 2, an informant whom I contacted with lives in Mezitli district of Mersin center sub-province. The region has a lot of summer houses where people have retired from Turkey and abroad. An informant has a wife with 4 children. He is forty-six years old. The biggest son and daughter are going to high school. And the smallest twins are going to primary school. They decided to settle in Mersin but he intends to go back to Syria when the situation will be better than Turkey. When he evacuated from Syria, he brought his all possessions like gold bars, foreign currency etc with his car. Based on these possessions, he opened a brasserie in Mezitli. And then, he made his business bigger within 3 years. Moreover, his economic condition is good to keep on living in Mersin. In this respect, he migrated Mersin and he is regarded to be a migrant. They are speaking fluent Turkish nevertheless they have been in Mersin since just three years.

Case 3: Refugees

Q: Where are you from?

A: Hama.

Q: Can you speak Turkish or do you try to learn it?

A: No. My sons and friends help me.

Q: Do you have any jobs?

A: Yes, but it is temporary. I am sometimes a building worker, sometimes I work water bearing and so on...

Q: Do you plan to go back to Syria?

A: Certainly yes but the situation is very bad there as you know.

In case 3, we can observe that the refugees are generally encountering the poverty or economic difficulty. At the same time, they generally cannot speak Turkish. An informant above is twenty-six years old. He wants to go back to Syria as soon as possible because his family and relatives are there. He was a university student who studied law but he was forced to come to Turkey due to the war. He is an obligatory temporary worker with low salary. Therefore, he is a temporary refuge.

4. Conclusion

The sociological and anthropological problem of analysis concerning “migrants” and “refugees” is the categorization. It is sometimes confused when we regard and call the people coming from abroad especially from Syria since 2011. From the point of view of the Turkish law, refugee means the “people being forced to move from their homeland to another place because of ethnicity, religion, poverty and political thought”. On the other hand, migrants concern “the people trying to enhance their economic and social lives. To do this, those who want to leave their motherland to the another place”.

However, these two concepts are used in the different context and then these are sometimes given the different meanings according to the social and political situation. As mentioned above, the border between “refugees” and “migrants” is so ambiguous according to social context where they are. On the contrary, we can observe that there is a sharp line between “locals” and “migrants” in a specific social context. When we analyze and investigate the refugee problems, we have to scarcely differentiate these terms and concepts.

ⁱ “New York Declaration for Refugees and Migrants,” A/RES/71/1, 3 October 2016, para. 8.

ⁱⁱ UNHCR, *Global Trends: Forced Displacement in 2015*, June 2016, p. 14.

ⁱⁱⁱ https://www.unhcr.org/jp/global_trends_2017

^{iv} http://www.goc.gov.tr/icerik/migration-statistics_915_1024

^v ÇIPLAK, M. Necati, *İçel Tarihi*, Mersin: Selim Ofset Matbaacılık, 2013: pp. 84-101.

**FIRST WARS IN PREHISTORIC PERIOD FROM THE ANTHROPOLOGICAL
PERSPECTIVE**

Dr. Güray ALPAR

Anthropologist, galpar1965@gmail.com

ABSTRACT

There are different beliefs about the death of the first human. Kabil is the eldest son of Hazreti Adem, and Habil is his little son. According to the belief Habil is killed by his elder brother Kabil because of jealousy. The event is a reflection of the evil that exists in Kabil. Similar event is going to live between Prophet Yusuf and his brothers. There is a similar narrative in the Sumerian belief. Again, according to belief, a war between the Hazreti Shit and sons of Kabil tribe in Yemen was the first war in history. And also, the sword, which is believed to be used in this war, is the first sword to be used in wars.

Most of the historical materials found from the first period are intended for killing. In time, human beings were alienated from their own qualities and began to demand for more. This has turned into conflicts and wars. In a sense, nature has provided man with every means necessary for self-protection. In this sense, the first weapons seem like stones that can be easily found everywhere.

The discovery of the hand axes that were used almost a million years ago in the African continent is surprising. An elephant skeleton belonging to 100,000 years ago has a spear on it. Spear and knives from 30,000 years ago were also found in Europe. The first bow was probably obtained by bending a branch. Thus, the person who used the spear was able to shoot from a distance and hidden by using bow and arrow.

With the transition from hunting to agriculture society, inequality will increase, and this will pave the way for conflicts and wars. During this period, more lethal and damaging weapons will be needed in order to take the lead. Now people are beginning to learn to fight.

We know the beginning of wars with the written history. In general, the periods before the written history is know The Prehistoric Period. The aim in this study to find the basic cultural element of prehistoric wars from the anthropological perspective.

Keywords: War, Anthropology, Culture, Prehistoric Period, Weapons.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**ARİSTOTELES VE COENEN MERKEZLİ ANALOJİ TEORİSİ KAPSAMINDA
SAİT FAİK'İN İLK DÖNEM HİKÂYELERİNE GENEL BİR BAKIŞ**

A GENERAL LOOK AT THE FIRST PERIOD STORIES FROM SAİT FAİK IN THE
CONTEXT OF ARİSTOTLE'S AND COENEN'S ANALOGY THEORY

PhD. Öğr. Gör. Mehmet Akif DUMAN

Johannes Gutenberg University Mainz - Germany, mehmetakifduman@outlook.de

ÖZET

Analoji teorisi, metaforun temel elementlerinin (tarafeynin ki bunlar müşebbeh ve müşebbehün bihtir, yani benzeyen ve kendisine benzetilen) bir benzerlik ile birbirine bağlanması gerekliliğinden dolayı en mühim teorilerden biridir. Teşbih esasına göre ilerleyen metaforik yapıların her birini metafor saymak mümkün olmayacağı ve bu ayrım daha en başta Aristoteles'in tanımı ile sabitlenemediği için teori ciddi anlamda tadilata ve tamirata ihtiyaç duyar. Aristoteles'in Poetika'daki (1457b 6-9) tasnifinin son kısmı; yani dördüncü taşıma türü "analoji" esaslıdır. Lausberg'e göre Aristoteles'in metafor tasnifinin ilk iki türü sonraki terminolojiye göre metafor sayılmaz; bilakis bunlar sinekdokidir. Coenen nazarında üçüncüsü tek haneli benzetmeye dayalı metafor ve sonuncusu da iki haneli (tarafli) metafor olarak tasnif edilir. Eggs bunlardan sadece sonuncuyu metafor olarak geçerli görür. Hans Georg Coenen de onun gibi düşünür. Karl Bühler'e göre ise kelimenin tam anlamıyla metafor sadece analojidir. Bu izahatı sırf teori suretinde vermek amaca vasıl olmayı zorlaştıracığı için kapsama usta bir hikâyeciyi almayı uygun gördük. Fakat bu çeşit bir tetkikin nihai amacı zaten tahkiyeli metinlerde metaforik yapıyı tetkik olduğu için araç olan Sait Faik hikâyeleri bir nevi amaç haline gelmiştir. Yani Sait Faik'in ilk dönem hikâyelerini analojik bakımdan incelemek ile hem genel anlamda analoji teorisini hem de Coenen ve Aristoteles'in idrakini hem teker teker hem de mukayese içinde idrak etmek mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aristoteles, Analoji, Sait Faik Abasıyanık, Metafor

ABSTRACT

The analogy theory is one of the most important theories because of the need for the main elements of the metaphor to be bound together with a similarity. Because it is not possible to call every metaphorical entity which is based on a similarity a metaphor and because this distinction could not be solidified at first with the description of Aristotle, the theory requires a great change and repair. The last part of Aristotle's classification in Poetics (1457b 6-9) is based on "analogy". According to Lausberg, the first two types of Aristotle metaphor classification are not metaphor according to the posterior terminology, on the contrary, they are synecdoche. In the think of Coenen, the third is a single-digit simile based on metaphor, and the latter is classified as a two-digit metaphor. Eggs only accept the last one as a metaphor. Hans Georg Coenen thinks like him. According to Karl Bühler, metaphor is literally only

analogy. In addition to the theoretical explanation, a masterful prose writer was added to reinforce the explanation. But since such analyzes have the ultimate goal of analyzing the metaphorical structure in narrative texts, Sait Faik's stories have become the purpose from being the means. Thus the analysis of the first period stories by Sait Faik from an analogical point of view in the general sense will make the analogy theory as well as the understanding of Coenen and Aristotle singular and compared to each other more comprehensible.

Keywords: Aristotle, Analogy, Sait Faik Abasıyanık, Metaphor

GİRİŞ YAHUT ANALOJİ KAVRAMI

Bu teori kabaca metaforun teşbih sayılması esasına dayanır der isek hata yapmış olmayız, fakat akabinde detaylı misalleri muhtevi ciddi bir izahat ile bunu desteklemek iktiza eder. Bu vesile ile teori için Aristoteles ve modern anlamda teorinin savunucusu Hans Georg Coenen'yle [okunuşu Kûne] birlikte teşbih hususunda çeşitlilik ve altyapı bakımından Türk Dili'nin en müstesna misallerini sunan yazarlardan Sait Faik Abasıyanık'ı kapsama almayı gerekli gördük. Dolayısı ile sunum bir bakımdan *analoji* teorisinin izahı olmakla birlikte aynı zamanda *Sait Faik'in ilk dönem hikâyelerindeki benzerlik idrakinin* de kabaca tahlili cihetinde olacaktır.¹ Lüzumsuz Adam'ı da kapsama alarak ilk dönem ve orta dönem ayrımını daha görünür kılmaya çalıştık.

Aristoteles'in Poetikadaki (1457b 6-9) tasnifinin son kısmı; yani dördüncü taşıma türü "analoji" esaslıdır:

- (1) cinsin anlamının türe verilmesi (apo tou genous epi eidos/ από του γένους επί είδος),
- (2) türün anlamının cinse verilmesi (apo tou eidous epi to genos/ από του είδος επί τό γένους),
- (3) bir türün anlamının bir başka türe verilmesi ile (apo tou eidous epi eidos/ από του είδος επί είδος) yahut da son olarak,
- (4) bir orantıya göre (e kata to analogon/ κατά το ανάλογον) olur (Duman 2018a: LS 4.5.1, s.359-61).

Aristoteles'in metafor tasnifinin ilk iki türü sonraki terminolojiye göre metafor sayılmaz; bilakis bunlar sinekdokidir Lausberg'e göre. Üçüncüsü tek haneli benzetmeye dayalı metafor ve sonuncusu da iki haneli (tarafalı) metafor olarak tasnif edilir (Coenen 2002, 108).² Eggs bunlardan sadece sonuncuyu metafor olarak geçerli görür (2001, 1104). Hans Georg Coenen de onun gibi düşünür. Karl Bühler'e göre ise kelimenin tam anlamıyla Aristoteles'e göre metafor sadece analojidir (1927/1978, 342; 1.Dipnot).

Tasnif için misalleri şu şekilde sıralar Aristoteles: Türden çeşide'den mesela "Gemim sessiz duruyor"u (Odesa 1,185 ve 24,308) anlar. Demir atmak bir nevi sessiz durma çeşididir. Çeşitten

¹ Bu amaçla iki kitap tetkik edilmiştir: *Semaver* (1970) ve *Sarnıç* (1987). Dolayısı ile hikâyelerden verilen misallerde sadece hikâye adını ve sayfa numarasını zikretmekle iktifa ettik.

² Bu "hane" meselesi ayrıca izah edilecektir.

türe: “Gerçekten de on binlerce iyi şey başardı Odysseus” (*İlyada* 2,272). On bin fazladır zaten ve “çok” yerine bu kelime kullanılmıştır. Bir çeşitten diğerine mesela: “Cevher ile ruhu sıyırmak.” ve “Muhkem cevher kazanı ile (önünü/ kaynağını) kesmek”. Zira burada şair sıyırmayı bir tür “kesme”; buna mukabil kesmeyi de “sıyırma” sayar; her ikisi de götürmenin bir çeşididir.

Son tür ise analogidir. Aslında Aristoteles’in üzerinde önemle durduğu şey *benzetme* değil de onun metafor ile ilişkisi yahut metaforun benzetme içinde edindiği yerrdir: Benzetmeden ikincinin ebadının birinci ile; dördüncünün üçüncü ile olduğu gibi benzer olmasını anlıyorum, der. Böylece şair ikinci boyuttaki yerine dördüncüyü veya dördüncü yerine ikinciyi kullanır; bazen de kelime alakadar olduğu diğerinin anlamını ifade edecek şekilde eklenir.³ Coenen de Eggs gibi üçüncü tip için analogi ilgisinden şikâyet eder. Bu noktada Aristoteles’ten bir sapma görmek mümkündür; eğer bir türden diğerine *aktarım* analogi sayılsa idi dördüncü bir “analogi” maddesi verilmesine (tasnifi yapılmasına) gerek olmazdı. Bu durum Aristoteles’in analogide belli bir türü kastetmiş olma ihtimaline varsayım gücü kazandırır; bu hem Eggs’in hem de Coenen’in ilave bir analogi türünü oyuna sokmasına sebep olur. Bu en azından Coenen için kanıtlanabilir niteliktedir. Öncelikle Coenen tarafından temsil edilen metafor teorisinin “klasik retorik geleneği” içinde durduğunu belirtmekte fayda vardır (2002, 5). Ama bu aynı zamanda skolastik zemininde yer alır; Coenen bunu skolastik ayırmda katıksız bir bağ olarak kullanır. Elbette aralarına mesafe koymak yerine tutarlılığın bilinir olması bunu çok daha iyi bir hale getirebilecektir. Ona göre metafor, diğer mecazlı anlatımlar gibi analogi ön koşulludur (2002, 1). Vurguladığı yahut öne çıkardığı üzere, çift anlamlı analogi üstüne konuşmaksızın, genel bütünlük içinde buna devam edilmek zorunluluğu yoktur.

Analojinin metaforla rabitalı yönü bu durumda öne çıkar. Yani analogiyi metaforun merkezinden alırsak köşelerde yahut yanında edinebileceği konum üstüne düşünmek gerekir. Coenen’ye göre her analogi metafor kurmaz; ama her metafor bir analogi gerektirir.⁴

Bu noktada üstünde durulması gereken şey metaforik açıdan böyle bir durumun varlığı ve bilakis analoginin konuşmanın nesnesi olduğu durumlarda ne yapılacağıdır. Akabinde sorulacak daha mühim sual “analojinin hangi türü” üstüne konuşulacağıdır. Aristoteles’in metafor tanımından hareketle ele alınacak analogi dört kademeli bir türdür. Bu bir nevi “ilişkilerin/oranların rabitası”nı işaret eder; *hayatın akşamı* ile yaşlılığın kastedilmesi gibi. Başka bir deyişle “ikincil rabitalar/oranlar” ile bu anlam katmanı kastedilir. Peki Luther’in mısraında da bu çeşit bir “ilişkilerin ilişkisi” var mıdır? Ya da birinci dereceden bir ilişki mi söz konusudur? “Bağlantıların bağlantısı” yani “ilişkilerin ilişkisi” ile bilakis bir ters çevrilmiş “pro-portio” (oran) olarak analogi de kastediliyor olabilir. Tabii bu noktada “iki katmanlı ilişki” olmalıdır (Kluxen 1971, 220). Coenen’nin bu iki katmanlı ilişkiyi kastedip etmediği belirsizdir (Rolf 2005, 78).

Coenen izahına çalıştığı metaforu tanımlamak için birçok *farkı* oyuna dahil eder. Mesela

³ Misal ve detaylar için bkz: Duman 2018: LS 4.6.7, s.376-9.

⁴ Coenen 2002, 97. İlgili probleme kitabının başında işaret eder. Martin Luther’in “Tanrımız muhkem bir kaledir” ifadesini örnek verir. Analogi konuşmanın konusu olmamasına rağmen burada “kale” ve “Tanrı” arasında analogik bir bağ vardır (s.1).

“küresel analogi”yi (Globalanalogien) ve “detay analogi”yi (Detailanalogien) ayırır; burada kastedilen “konu miktarları” (2002, 34) arasındaki ilişkidir; yani detay için de aynı konumlara sahip elementlerin verdikleri yahut sonuç olarak çıktıkları konu miktarı mevzubahistir. Aynı zamanda tek haneli/katmanlı ve çok haneli/katmanlı analogiden de bahseder. Onun bu tasavvurunun çıkış noktası önemsiz/sıradan analogiler ile önemli/sıradan olmayan arasındaki farktır. Tanımlanan kavramlar ve konular arasındaki sisteme bağlanmış farklar başka farklara da karşılık gelir Coenen nazarında. Ona göre bu farklardan vazgeçmek (bunları görmezden gelmek) klasik metafor teorisinin metafor öğretisini ve aynı şekilde bazı çağdaş teorisyenleri karanlığa sürükler. Kavramları görmemek, önemsememek metafor kullanımlarını silik bir kelime ve konu düzenine yiter (2002, 4).

Bu tehlikeyi önlemek için Coenen kelime/kavram ve “nesne” arasındaki dilsel ilişkiye odaklanır. Akabinde kendi teorisi ile adım adım bilinen yahut bilinmeyen sözlüksel bakış açılarını ilişkilendirir. Sadece son kısımda Lakoff’un metafor teorisi ile farklılıklarına değinir (Coenen 2002, 1). Mesela ona göre Lakoff’un teorisi analogiyi “sonuç” olarak tanır; metaforun temeli olarak değil (2002, 8). Coenen’nin analogiyi metaforun temeli sayan daha doğrusu “analogiyi ön koşul edinen” tavrı Lakoff’unki ile uyumsuz. Bu konuda karşı tarafı temsil edebilir Lakoff, Coenen için.

ÖNEMLİ VE ÖNEMSİZ ANALOJİ

Analoji ne zaman önemsiz olur? Şayet ortak olan ve analogi kurgulayan içerik analogi partnerinin popüler bir üst kavramı gibi ise analogi önemsiz olur. Mesela “çekiç”, bir “pense” için önemsiz bir analogidir. Zira ikisi de gereçtir ve birlikte düşünülürler (2002, 2). Çekiç ve pense araç olarak, pazartesi ve salı da haftanın günleri olarak “analog”durlar (2002, 32). Daha kavramsal ifade etmek gerekirse “(oturulacak) mobilya” kavramı koltuk ve sandalye arasında “trivial analogi” (değersiz analogi) oluşturur; yani bunlar arasında kurulacak bir benzetmenin anlamı olmaz (2002, 2). Burada alışılmışın dışında bir analogi kavramı kullanılmaktadır. Bu noktada akla gelen soru bunun yerine basitçe “benzerlik”ten söz edilip edilmeyeceğidir. Mobilya olarak koltuğun sınıfa aidiyeti çok barizdir yahut pensenin alet edevat grubuna dahil olduğunun bilinmemesine imkân yoktur. Şüphe bu izah edilen önemsiz analogilerin benzerlik amaçlayıp amaçlamadığıdır. Bu noktada Aristoteles’in benzerlik ilgisini hatırlamak gerekir. Ortak bir genel kavramın yetki alanında olan ve benzer şeyleri bilinir bir ilişki sahasına çeken ifadeler genel kapsamı oluşturur. Ortak bir cins kavramının yetki alanına yukarıdaki ifadeleri örnek verebiliriz. Ortak kavram “grup” adıdır; yani alet edevat, mobilya yahut haftanın günleri burada kastedilendir. Bu birbirine benzeyen veya ortaklık (bir birliktelik) ifade eden varlıklar ile (nesneler de dahil) ortak cins kavramı kapsamına giren “şey”ler kastedilir. Aristoteles tarafından benzerliği ortaya konan diğer türde ise birbirine benzeyen hatta aynı olan varlıklar bir koşul ortaya koyarlar.

“Değersiz” (trivial) analogi için birkaç misal daha vermek faydalı olacaktır: İsa ve Nuh “peygamber”ler önemsiz bir analogi ortaya koyar; zira “peygamber” ifadesi yahut terimi altında bilinirler. Yani bu iki isim zikredildiğinde peygamber oldukları zaten bilinir. Bu ikisinin “kutsal”

ve “insan” olmaklığı her halükârda yan yana olacaktır (Havari örneği verilir. 2002, 29).

Güneş ve ölüm, onları kurgulayan aralarındaki ortak tanımlama alanı dünyamızın bileşenlerine atıfla yapılıyorsa “değersiz”dir (Coenen 2002, 2). Burada ayrıca ortak cins kavramı yetki alanı da kullanıma girer. Fakat mühim olan, burada önemsiz analojiye örnek verilip verilmediğidir.

Buna mukabil önemsiz olmayan analogiler benzerliklere dayalıdır; bunlar analoji partnerlerinin düşünülelmemiş sınıflandırmalarından veya isimlerin semantik paradigmasından ortaya çıkmamıştır (2002, 2). Metaforun olduğu yerde yani “metafor halinde” önemsiz olmayan analoji istikrarlı bir şekilde oyundadır. Normal kelime kullanımında önemsiz analoji içinde tanımlanan konu/şey; kelimenin kullanım sahasındaki başka/diğer konulara/şeylere (de) yöneliktir. Zira metaforik kelime kullanımı buna mukabil analogik kütleyi sahaya uydurarak “önemsiz olmayan” yapar (2002, 222).

Coenen’nin metafor teorisine göre dil kullanıcısı dil kurallarına uymak konusunda farklılık gösterir. Öyle ki bu şekilde tarif edilen mevzuya güvenenler anlamdan talep olunan alâmeti, tanım içeriğinde bulurlar. Tanımlanan konu yahut mevzu, tanımlanan kelimenin teorik kullanım alanı içindeki gerçek kullanımını düşürür. Kelime, kelimenin tüm kullanım alanındaki diğer “şeyler” ile beraberdir; ki bu sayede tanımlanır. Yani kelimeyi ancak diğer kelimeler içimde (yahut yanında) tanımlayabiliriz. Metaforik kelimenin bu şekilde kullanılması durumunda konuşan kişi ya da dil kullanıcısı yanlış olarak tarif edilen “îmâ” durumunu yaşar. Bunu “metaforik anlam”ın yumuşatılması biçiminde (tesiri belirginleştirerek) de izah edebiliriz. Bu durumda sorumlu anlam metaforik olan olmayacaktır. Yani metaforite tanım içeriğinin tanımlanması için kullanılan gerçek anlamın mevcudiyetine galebe çalamamış olur. Tespit edilen konu sahası sayesinde (yahut üzerinden) bir zincirin halkaları gibi düzenli bir şekilde aracı olunan tanımsal içerik (ki bununla birlikte kurgu yapılı) nakledilir. Sadece bu sıralı oluş sahanın tanımına alınacak kadar basit/sade değildir artık. Bilakis mevzu etrafındaki veya mevzunun bir altkütmesi olarak belirlenen ilişki alanında (*asosozationsfeld*) konuşlanır.

Metaforik olarak aktarılan tanımlama sahası ilk etapta bir sıra içerir. Bu tertip teorik kullanım alanının tanımına ait değildir. Bu, tanımlanan şeyler ve de sahaya ait unsurlar olarak bölümlenirler (Coenen 2002, 22).

ORANLARIN VE ORANTILILIĞIN UYGUNLUĞU

Coenen, Thomas Aquinas üstünden bir tartışmaya girer. Bu tartışma “oranların uygunluğu/mutabakatı” (*convenientia proportionis*) ve “orantılılığın uygunluğu/mutabakatı” (*convenientia proportionalitatis*) arasındandır. Joseph M. Bocheriski farkı izah eder. Ona göre ölçülere yönelik mutabakat (*convenientia*) iki katlı olabilir. Dolayısı ile analojiye yönelik iki katlı bir ortaklık dikkati çeker. Burada şeylerin bizzat mutabakatı mevcuttur; ki bunların birbirlerine karşı belli oranları vardır. Yani bu sayede belli uzaklığa veya birbirleri ile başka tür bir ilişkiye sahip olurlar. Mesela 2 sayısı bu sayede iki katlı olabilir. Bazen bu ikisinden birinin mutabakatı görülür; bu ölçü vesilesi ile teşekkül etmeyenler arasında oluşur. Bilakis daha çok iki ölçünün kendi aralarındaki benzerliği kastedilir. Mesela 6 sayısı, 4 ile bu bakımdan mutabaktır. 6

sayısı, 3'ün iki katıdır; bu bizi 4 için 2'ye götürür. Bunlardan her birinin mutabakatı ölçüdür (Proportion); ancak bu ikincisi “ölçülülük” (Proportionalität) olur. Yani 6 ve 4 alakası ölçü iken 6 ve 3; 4 ve 2 arasındaki ölçülülüktür (Bochénski 1956a, 256). Oranların mutabık olması (*convenientia proportionalitatis*) kalıbı içindeki “ölçülülüğün uygunluğu” tam da “oranların orantılılığı”nı (*Verhältnis von Verhältnissen*) kapsar.

Bu tür ifadeler analoginin Aristoteles’in metafor tanımlamasındaki “konuşmada açıkça söylenen sözler” türünü ifade eder. Oranların mutabık olması (*convenientia proportionalitatis*) kalıbı içindeki “ölçülülüğün uygunluğu” müstakilen “oranlar”ı da kapsar. “Ölçülerin mutabakatı”, “ölçülerin analogisi”ni de kapsar. Analoginin birçok türü arasında sadece ikisi önemlidir Bochénski’ye göre: “Attributionsanalogie” ve “Proportionalitätsanalogie”. İlki sayesinde veya üzerinden birbirine bağlanan iki isim “niteleyici analog”tur (attributiv). Aynı biçimde ikinci tarafından bağlanan isim de “orantılı analog”tur (proportional) (Bochénski 1959, 117). Kluxen için analogik hüküm, farklı varlıksal kesinliğe rağmen özneleri aynı tahsis olunmuşluğa sahipse kendini meşrulaştırır (Kluxen 1971, 221). Klasik bir örnekle bunun nedenini izah eder. “Sağlıklı” olmak doğudan “organizma” ile alakalıdır. Diğer taraftan “tıp” ve “idrar” gibi ögeler dolaylıdır ve ilgi durumuna göre organizma ile “sağlık” bakımından alakalı olurlar (Kluxen 1971, 217). Bu kavram Coenen nazarında Aristoteles’in kullandığı atanmışlık ifadeli analogi değildir (2002, 17). Kullanım varyasyonları yahut tematik açılımı yapılabilecek çeşitlemeler sebebi ile Coenen’de bunların kavramsal olarak “atıf/rabita analogisi”ne (Attributionsanalogie) bağlanabileceği izlenimi uyanır. Ama şaşırtıcı derecede farklılık arız olur tasavvur ile uygulama arasında. Onun analogi kavramına bakışını izah edersek bu tavır (tavır bükülmesi) daha net anlaşılır: Coenen nazarında analogi iki şey arasındaki, dilsel olarak tanımlanan, rabita veya ilişki miktarıdır. Bu rabita her iki analogi partneri için ortak bir izah içeriğinin geçerliliğinden oluşur. Bu şekilde tanımlanan analogi kavramı, “biri ile ilişki halinde” olmaktan yani skolastik “oranların mutabakatı”ndan uzaktır (Coenen 2002, 17). Yani biri ile ilişki, “uygun oranlar”ın (*convenientia proportionis*), (Coenen tarafından mesafeli kılınan) sadece bir boyutu değildir. O her ikisini de aynı addeder, ki zaten ayırım da bundan meydana gelir. Tabi bu noktada Coenen’in ikinci analogi kavramı ardındaki “tahsis olunmuş analogi” düşüş yaşar. Peki bu ne kadar inandırıcı olabilir (Rolf 2005, 82)? Coenen ilaveten (kendi kullandığı) analogi kavramının sadece oran/ölçü eşitliğini değil; bilakis tek yüklemsel ögeye sahip olmanın geçerlilik sebeplerindeki eşitliği de kapsadığını ekler (2002, 18). Buradaki ifadeyi biraz açmakta fayda vardır yani “tek yüklemsel ögeye sahip olmanın geçerlilik sebeplerindeki eşitlik” nedir, sorusu cevaplanmalıdır. Bununla atıf/rabita analogisi kastediliyor olmalıdır.

Coenen, Aristoteles’in metafor teorisini aşmaya çalışmaktadır. Coenen kendi analogi tanımına göre iki haneli/kısımlı analoginin, analoginin özel bir durumu olup olmadığını tartışır (ki değildir). Onun teorisine göre bir kısımlı/haneli analogi çok hanelinin sınırlanmasına bile müsaade eder. Bunda amaç Aristoteles’in benzetme teorisindeki bölümlmeden sakınmaktır. Bir ögelik nesnel miktara dayalı önemsiz olmayan analogik metafor Aristoteles’in üçüncü metafor türüne denk gelir. Kalıtsal ve yeni anlamlı, iki farklı tür aynı cinstendir (Coenen 2002, 112).

Yani, görüleceği üzere Coenen’de “tek” ve “çift” haneli analogi farkı, kapsamı belirler.

Mesela çok yönlü (yahut taraflı) tanımlar sebebi ile bir metaforik ifade şu şekilde kurulabilir: “Fransızca romanik diller arasında kaniştir/ kaniş köpeğidir.” Bu cümlede, yani metaforik kurguda (yükü alan unsurun kapsamına atfen) temel şu esaslarla edinilir:

- a. Cinsler/ırklar, b. Kurt, c. Kaniş (köpeği),
- d. Romanik diller; Latince kökenli diller, e. Latince, f. Fransızca.

Bunlardan ilk üç (a,b,c) ve diğer üç (d,e,f) “unsur”; aynı bağıntı içindedir. Ortak tanımsal içerik (I), yani analogi kökü şu şekilde geçerli olur: “a” olarak adlandırılan tüm şeyler, b olarak adlandırılından neşet eder ve a’nın türemişleri yani devam eden soyu c olarak adlandırılından meydana gelir (Coenen 2002, 33).

ırklar, kurt, kaniş.

Yani “kurt” ana unsur olmak üzere onun “tür”lerinden söz edilebilir. Tür, “kurt” gibi ögelerden oluşur. Irkların devamı için “kaniş” örneğinin verilmesi, kanişin bir “köpek türü” olmasındandır. Şu hâlde Coenen için analogi kaynağı “analogi kuran tanımlar miktarı”dır (2002, 32).

TEK HÂNELİ ANALOJİ

“Evlilik bir hapishanedir.” Burada “hapishane” tek haneli bir “konu miktarı”dır. Yani “şeysellik”i tek basamaklıdır. Aynı şekilde “evlilik” de tek hanelidir. Bu ikisi “atıf” maksatlı bir araya gelir ve evliliğin “özgürlüğü sınırlayıcı” olduğu îma edilir. Yani atıf bu yöndedir. Coenen’ye göre bu örnekteki analogik kök (evlilik ve hapishane arasındaki) 4 pozisyon üzerinden 3 farklı bileşene sahiptir. Bu analogik partnerler, içeriği aynı olan iki tanımın konusunu teşkil ederler (Coenen 2002, 97). Ancak bu sadece atıf analogisine ait bir durum olabilir (Rolf 2005, 83). İki özne (hapishane ve evlilik) farklı varlıksal kesinliklerine rağmen aynı “özgürlük sınırlayıcı” özelliğe göre düzenlenmişlerdir.

“*Summa summarum*” yani genel/ her şeyi muhtevi Coenen için aslında konuşmanın çifte mantığı içindeki analogidendir. Müstakilen bu “ölçülülük analogisi”ne müracaat, her bir metaforun analogik ön koşulu olması tezini destekler nitelikte değildir. Eğer aralarında fark öngörölmeyecek idi ise Coenen’nin bunu “atıf analogisi” kapsamında bildirmesi daha makul olacaktır (Rolf 2005, 83).

Bochénski’nin analogi türleri arasında “atıf” ve “ölçülülük”ü en mühimleri saydığını söylemiştik. Levin de (Thomas Aquin’i referans edinerek) son analogi türleri arasından birine daha dikkat çeker. Uygun/doğru (proper) ve uygunsuz/doğru olmayan (improper) “ölçülülük/orantısallık analogi”lerini ayırır. Bu ayrımı yapısal açıdan yapar. Her iki ölçülülük tipi dört terimi kapsayan bir şemayı temel alır. Bu ayrım şemada mevcut görünen farklı terimlerin sayısından kaynaklanır. “Uygun/doğru ölçülülük teorisi”nde farklı terimlerin sayısı 3’tür; “uygun olmayan/doğru olmayan”da ise 4 (Levin 1988, 148).

“Çiçekler mutlu....” gibi bir cümle için tatbikat yapılabilir. Akabinde şu dört terimi kapsayan ölçülülük analogisi idrak edilecektir: “mutlu”, “insan”, “çiçek açma”, “çiçek”. Malum cümlede çiçekler insan yerine konulur. Yani çiçeklerin “çiçek açması”, insanların “mutlu olması”na benzetilir. Cümlenin yorumsal arka planında yatan dört terimden sadece üçü yani

insan, mutlu: çiçek, mutlu kullanılır. “Çiçekler mutlu” ifadesi için yukarıdaki dörtlü açılım “uygunsuz”; diğer üçlü ise “uygun ölçülülük analogisi”dir (Levin 1988, 153). Levin’in teorisi haliyle bunlardan ikincisini favori gösterir.

ANALOJİ VE TEŞBİH RABITASİ

Hülasaten analogi demek ile kastedilen *teşbihtir*. 4 ve 3 kuralı ise nispeten benzetme edatı dışarıda bırakılarak *müşebbeh*, *müşebbehün bih* ve *vech-i şebihin* öne çıkarılmasını öngörür. Bu 3’lü kurgudur.⁵ 4’lü ise ters çevrilebilenlerdir. Yani A, B’dir dendiğinde B de A olabiliyorsa ters çevrim mümkün olur. Mesela kutunun ağza teşbihi mümkün, ağzın da kutuya (bkz. I, *Stelyanos Hrisopulos Gemisi*, s.20). Teşbih kaidelerinin işlevselliği ise daha ziyade “tek haneli” kapsamındadır. Yani değerlendirme en genel anlamda teşbihi “benzetme ve analogi arasında” derecelendirmek şeklinde olacaktır. Metafor tasnifine bakmak bu minvalde mukayese için sağlam bir zemin temini sağlayacaktır (Duman 2018a: LT 1.3, s.623-4):

Tip-A: Masif Metaforlar/ Poetik Metaforlar:

- Poetik kıymetleri yüksektir.
- Okur yahut muhatap bunlardan edebî, estetik bir tat alır.
- Çabucak kavranmazlar. Kısa bir şekilde akla gelecek yakın anlamlıları yahut kolayca yerine konabilecek eş değerlileri yoktur.
- Metaforik arka plan hazır değildir; verilmemiştir.
- Bunlar basit “mecâz”lar değildir; deyimisel değildirler, banal değildirler, klişe değildirler.
- Semantik bir değer taşırlar.
- Az ya da çok mübalağa ve benzerlik (teşbîh) taşırlar.
- Banallık yahut sıradanlık sınırına taşınmaları zaman ile alakalıdır; kullanıla kullanıla biçim, form ve tip değiştirmeleri normaldir.
- Esas ve ideal form budur.
- Bunlara “saf metafor” veya “aktif” metafor da denebilir.

Tip-B: Zayıf Metaforlar:

- Şiirsel kıymetleri düşüktür.
- Okur yahut muhatap ya az miktarda edebî tat alır yahut hiç almaz.
- Çabucak kavranırlar, yerlerine konacak kelime yahut ifadeler mevcuttur, ki bunları tasavvur uzun sürmez.
- Bunlar basit mecâzlardır, deyimisel olabilirler.
- Banal, sıradan, bayağı ve klişe olma eğilimindedirler.
- Mübalağa tesiri pek hissedilmez
- Bunlara “sözde metafor”, “sahte metafor” ve “uykudaki metaforlar” denebilir.

⁵ Bununla aslında diğer teşbih türleri ve teşbih-i mufassal arasındaki geliş gidişlere de atıf vardır. Yani zaten her teşbihi (teşbîh-i mürsel, teşbîh-i mü’ekked, teşbîh-i mücmel veya teşbîh-i belîğ) mufassala çevirebiliriz. Bkz. Duman 2018: LS 4.8, s.391-403.

Tip-C: Klişe veya Ölü Metaforlar:

- Hiçbir poetik değer taşımazlar.
- Okur yahut muhatap hiçbir şekilde metaforik tesiri hissetmez.
- Çok sık kullanılırlar, herkes tarafından bilinirler; öyle ki küçük çocuklar tarafından bile kullanılabilirler.
- Deyimseldirler, kalıplaşmış ifadelerdir çoğu.
- Bu tipteki bir metaforu belirlemenin en kestirme yolu (deyim kalıbı dışında) kelimenin bağlamdan bağımsız olarak da atıfta bulunabilmesidir. Yani “aslan metaforu” dendiğinde “aslan” kelimesi bir cümle içinde kullanılmasına gerek olmadan zaten peşinen ve hiçbir hayal gücü, idrak, tasavvur kabiliyeti gerektirmeden “cesaret”i ifade ediyorsa o vakit kelime bu gruba girer.
- Bunlar banal, basit, sıradan, bayağı ve klişedirler.
- Mübalağa tesiri hissedilmez
- Bunlara “ölü metafor”, “donmuş metafor”, “klişe metafor” veya “soyu tükenmiş metaforlar” da denir.

Yani B ve C tipleri benzetme olarak kalır da A Tipi metafor “analojik”tir. Zira Karl Bühler’in vurguladığı gibi Aristoteles’e göre kelimenin tam anlamıyla metafor sadece analogi (Bühler 1927/1978, 342) ise bu tür bir ayırım yapmak elzemdir. Coenen’ye göre de metafor, diğer mecazlı anlatımlar gibi analogi ön koşulludur (2002, 1). Bunu şöyle de ifade edebiliriz: Coenen’e göre her analogi metafor kurmaz; ama her metafor bir analogi gerektirir (2002, 97). Aslında “kıymetli bir benzetme”nin yani metaforun diğer benzetmelerden ayıklanması için böylesi bir ayırım yapmak sayısız faydaya sahiptir. O halde benzetmeyi “analogi derecesi” bakımından ele almak ile kastedeceğimiz *bu ayırım* olacaktır. Dolayısı ile analogik kıymeti yüksek olan analogiler ile sadece A-Tipi metaforlar kastedilecektir.

TKA- AKA VE GENEL KRİTERLER

Tahlil için gerekli terimlerden TKA ve AKA ayrımı da izah edilmelidir:

TKA (Teorik Kullanım Alanı, dt. Theoretischer Anwendungsbereich) kelimelerin tanımlanabilir/ açıklayıcı anlam kuvvetinde kullanıldığı hususiyetlerdir yani kelimenin kuvvetini uygulamalı olarak tatbik edebildiği hususi tasniftir.

AKA (Ampirik Kullanım Alanı, dt. Empirischer Anwendungsbereich) ise daha ziyade belli bir zaman diliminde kullanılan yahut belli bir kısım insanlarca kullanılan veya kullanılmakta olan kelimelerin oluşturduğu sahadır (Coenen 2002, 241 ve 46 vd).

Misaller üzerinde tatbik etmeden evvel kriterleri hülasa etmek faydalı olacaktır:

(1) Ters çevrilebilirlik: Bununla aynı zamanda ölçü (6 ve 4 arasındaki gibi) ile ölçülülük (6-3 ve 4-2 arasındaki gibi) arasındaki fark kastedilmektedir. Yani müşebbeh ve müşebbehün bihin yer değiştirmesinin mümkün olup olmadığına bakılmalıdır.

Hastalığın uykuya, uykunun da hastalığa teşbihi mümkündür (bkz. I, *Babamın İkinci Evi*, s.41). Aynı şekilde bir kişiyi dağa, dağı da bir kişiye benzetmek mümkündür (bkz. I, *Üçüncü Mevki*, s.73).

(2) Analogik tavır: Benzetme ve analogi ayıklanmalıdır. Bu sonraki madde ile de alakalı

olmakla beraber muhatapların zihninde aynı şeyin canlanıp canlanmamasına göre metaforun kıymeti değişir. Bu husus misallerde uzun uzun vurgulanacaktır.

(3) Vech-i şebihin sarahati: Tek haneli ve çok haneli ayrımını vech-i şebihin tahmin edilebilir olup olmaması ile daha faydalı bir surete büründürülebilir. Yani müşebbeh ve müşebbehün bih arasındaki rabitanın aşikâr olması (benzetme) ile aşikâr olmaması (analoji) de ayıklanmalıdır.

(4) Metaforun kendini meşrulaştırması: Bu daha ziyade *archilexem*ler vasıtası ile ve kategorik geçişler kullanılarak yapılır. Yani analogik kurguyu oluşturan kelimelerin aynı “alan” (Feld) içinde olmaları zihinsel kabulü kolaylaştıracağı için aksi bir tavırdan daha makbul değildir. Mesela park yahut bahçeli ev arasında kurulacak bir benzetme buna misal verilebilir (bkz. I, *Park*, s.215).

(5) Sürdürülebilirlik: Bununla da benzetme yahut analojinin bir seferlik olup olmaması kastedilir. Yani müellifin kurguladığı sanatın devamı ödünç alınması mümkün müdür, yoksa edebi eserin bir parçası olarak sadece o saha da mı yaşayabilir?

(6) TKA ve AKA tetkiki: Bu tetkik vesilesi ile analogik çabanın amacına ulaşmamasında kelime seçiminin ve kelime seçimi ile idrak sürecinin de bağlantısı sağlanmıştır olacaktır.

TEORİNİN SAİT FAİK’İN İLK DÖNEM HİKÂYELERİNE TATBİKİ

Saik Faik’in ilk dönem hikâyelerindeki *bariz* misaller üzerinde bu kaideleri tatbik etmek ile analogi teorisi nispeten müttekâmil bir zemin edinecektir. Bu tatbikat hacim yahut süre elverdiği ölçüde seçilen misaller üstünde tatbik edilecek, misallerin tam metni (takriben 30 sayfa) makale haline bırakılacaktır.

NETİCE

Elbette hikâyelerdeki tüm benzetmeler değerlendirmeye alınmamıştır. Esas maksat evvela analogi teorisi kapsamındaki terminolojiyi tatbik etmek, tetkik için kullanılan kriterlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve nihayetinde benzetme ve analogi farkını izah etmektir. İkincil amaç ise Saik Faik hikâyelerinin benzetmelerin kullanımı bakımından inkişafını yahut değişimini ve bu hikâyeleri tesirli kılan kullanım tarzını tetkike çalışmaktır.

Benzetmelerin “analogik değerinin düşük” sayılması benzetmeleri kıymetsiz, basit yahut sıradan oldukları anlamına gelmez. Hatta benzetme yönü iyi kurgulanmış bir benzetme metin içinde A Tipi metafora galebe çalabilir. Burada sadece genel kaidelerin işlevselliğini tetkik için teoriye sağlam bir zemin hazırlama çabası ile misaller tetkik edilmiştir. Sıradan bir zihnin müşebbeh ve müşebbehün bih arasındaki rabıtayı “bilinenler” çerçevesinde kurması (kombinasyon) ve tarafeynin bilinmeyenler dünyasından alınması ile idrake çalışması (seleksiyon) iki temel davranıştır aslında. Daha basit izah etmek gerekirse iki somut arasındaki rabıtayı biliriz ve zihnimiz bunu kavramakla zorluk çekmez. Oysa taraflardan biri soyut olursa doğal olarak tasavvur etmemiz, tahayyül etmemiz gerekir. Şayet her iki taraf da soyut olursa bu akli çaba artar. Bu hususu şemalaştırmak mümkündür:

müşebbeh	müşebbehün bih	vech-i şebah
aklî	hissî	aklî veya hissî
hissî	aklî	aklî
aklî	aklî	aklî
hissî	hissî	hissî
hissî	hayâlî	hissî
hayâlî	hissî	hissî

Tarafeynin durumuna göre vech-i şebah tavrının genel eğilimi bu şekildedir; yani tarafeynin durumuna göre benzetme yönünün alabileceği olası durum budur. Hayâlî ile hissî aynı kapsamdadır; aklî ile arasındaki farka dikkat edilmelidir. Vehmî de aklî ile aynı kapsamda olup hissî sahasında ayrı tutulmalıdır. Sıfatların akla dayananlarında sıfatlar ya rûhânî olur ya da hakiki (zekâ, dikkat, bilgi, irfan, güç, cömertlik, öfke vb). Bunların hariçte tezahürleri vardır. Hariçte tezahürü yoksa da vehmî, tasavvurî olur. Netice itibarıyla *aklî* ve *hissî* taksimi (hayâlî ve vehmî ayrımı unutulmadan) teşbih sanatının idraki için oldukça mühimdir. Dikkat edilmesi gereken husus müşebbehin *aklî* ve müşebbehün bihin *hissî* olduğu durumlardır. Bu vaziyette beytin anlamına bakılarak vech-i şebahın yani tertip neticesinin aklî mi hissî mi olduğuna karar verilebilir. Sait Faik'te orijinal olan ise iki hissîden aklî çıkarabilmesidir.

Sait Faik'in görünen ve bilinenleri farklı bir açıdan yorumlamak ve klişenin sınırlarını aşip eşyayı yeniden biçimlendirmek tavrı en ziyade metne yayılmış bağlamlar içinde kendini gösterir. Mesela:

Önümüzde Haliç batan güneşin deminki bütün renklerini emmiş, şimdi iyi yapılmamış bir mayonez gibi sızdırıyordu (II, Kaçamak, Papağan, Karabiber, s.190).

Yani lokal olarak kıymet taşıyan benzetme esas anlamını ve işlevselliğini metin içinde ve metin okunduğunda kazanır. Bu noktada bağlam ve vech-i şebah Sait Faik hikâyeciliği için diğer öğelerden daha baskınmış gibi görünmektedir.

Bir diğer mesele de orijinal benzetmelerin (yani buluş içerenlerin) genişletilmeye müsait olmamasıdır. Klasik olan tavır metaforun düşündürmesi, kapalı olması, yorumlanmak için okura ihtiyaç duymasıdır. Bu misaldeki gibi:

Vücutunda akşamki rüyanın zehiri ve tadı pelte pelte bir rüşup gibi dibe çöktüğünü hissediyordu (II, *Şeytanın Minaresi*, s.104).

Oysa birçok misalde benzetme yönünün anlık bir ışık parlaması gibi olduğu, bir tek dokunuş ve darbe ile tesir ettiği görülmektedir. Mesela:

Neşem son haddini bulmuştu. Vidalarım sıkılmış, delk ve temas yerlerim yağlanmış gibiydi. Bir makine homurtusuyla ıslık çalarak uzaklaştım (I, *Şehri Unutan Adam*, s.69).

İhtiyar talebe, en çok saatlere kızılıyordu. Nasıl oluyordu da saatler, bir munis yaz yağmuruna karşı ruh peyda etmişler gibi makineden kollarıyla ağırlaşır, sakınleşirler, dururlardı (I, *İhtiyar Talebe*, s.112).

Bulutlar, çamlığa doğru, evlerine doğru, büyük bir ölünün cenazesine gider gibi, akın akın gidiyorlardı (I, *Kim Kime*, s.204)

Okurun çok çaba harcamadan ona altın yıldızlı tabakta sunulan köfteyi tüketmesi ile tekrar tekrar yoğurması, baharatını ayarlaması, kendi başına servis etmesi, bölüşmesi, pişirmesi, kusması, bazı parçaları tükürmesi, bunun onu zehirlemesi, yahut karnını uzun müddet tok tutması arasında fark vardır. Sait Faik'in sevilme sebeplerinden biri de bu olmalıdır. Okunduğunda tam anlaşılmak ve okurun tam iştirakini sağlamak bu bakımdan emsalsiz bir meziyettir. Fakat... Bu durum şöyle bir neticeyi doğurur. Bulutların, çamlığa doğru, evlerine doğru, büyük bir ölünün cenazesine gider gibi, akın akın gittiklerini tahayyül eden okur bunu ikinci kez tahayyül etmez. Bunu tüketmiştir, bu kullanmıştır (bkz. I, *Kim Kime*, s.204). Halbuki karanlıktan, riyadan, zulümden, hürriyetsizlikten korkar gibi ürkmek (I, *Sevmek Korkusu*, s.89); sıcak, ılık ve karanlık gibi tatlı ve münzevi bir şey hakkında düşünmek (I, *Sevmek Korkusu*, s.90); ılık bir düşünce, bir uyanık rüya gibi, gelip geçmek (I, *İhtiyar Talebe*, s.113) veya hasta olunan günlerde hislerin, fikirlerin izah edilemez, karanlık bir şiir gibi gözüken tarafının olması (I, *Ormanda Uyku*, s.191) her okunuşta farklı kıvamlarda tüketilebilir cinstendir. İdeal olan metaforik örgü ve kullanımlar ise daha ziyade Sait Faik'in son dönem hikâyelerinde müşahade edilir.⁶

KAYNAKÇA

- Abasıyanık, Sait Faik (1970): *Semaver, Sarnıç*, Bütün Eserleri I, İstanbul: Bilgi.
- Abasıyanık, Sait Faik (1987): *Şahmerdan, Lüzumsuz Adam*, Bütün Eserleri II, İstanbul: Bilgi.
- Aristoteles: *Poetik*. 1457b 6-9.
- Bochénski, Joseph M. (1956a): *Formale Logik*. Freiburg: Karl Alber (= Orbis Academicus, Band III, 2).
- Bochénski, Joseph M. (1956b): Gedanken zur mathematisch-logischen Analyse der Analogie, in *Studium Generale* 9, s.s.121-125.
- Bochénski, Joseph M. (1959): „Über die Analogie“. In: Ders. (1959): *Logisch-Philosophische Studien*. Freiburg: Karl Alber, ss.107-129.
- Bühler, Karl (1927/1978): *Die Krise der Psychologie*. Berlin: Ullstein.
- Bühler, Karl (1934/1978): *Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Berlin: Ullstein.
- Coenen, Hans Georg (2002): *Analogie und Metapher: Grundlegung einer Theorie der bildlichen Rede*, Berlin: de Gruyter.
- Coenen, Hans Georg (1997): „Der Löwe Achilles. Überlegungen anlässlich der Metaphernlehre des Aristoteles“. In: Czapla, Beate/Lehman, Tomas/Liell, Susanne (eds.) Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, ss.39-48.
- Drewer, Petra (2003): *Die kognitive Metapher als Werkzeug des Denkens. Zur Rolle der Analogie bei der Gewinnung und Vermittlung wissenschaftlicher Erkenntnisse*. (Forum für Fachsprachenforschung), Tübingen: Narr.

⁶ Bu hususta da yakın zamanda yayınlanacak olan şu makalemize bakılabilir: “Sait Faik Abasıyanık’ın Alemdağ’ında Olup Bitenler Eşliğinde Nietzsche’nin Metafor Algısı ve ‘Kötümserlik’ Kavramı”

Duman, Mehmet Akif (2018a): Von der Rhetorik zum belâgat, vom mecâz zur Metapher (*Die Suche nach einer terminologischen Äquivalenz zum Begriff Der Metapher im Türkischen durch Vergleich von Rhetorik und belâgat*), Berlin: Logos Verlag.

Duman, M. Akif (2018b): Sabahattin Kudret Aksal'ın "Vav'lar"ının Semiotik Bakımdan (Bühler'in Organon Modeli Eşliğinde), John R. Searle'ün Uyuşmazlık (Divergence) Bakışı İçinde ve Dil-Eylem Teorisi (Speech-Acts) Çerçevesinde Ele Alınması, *Asobid (Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi)*, Cilt/Volume 2. Sayı/Issue 4. Aralık/December 2018, ss.11-36.

Duman, M. Akif (2018c): Roman Ossipowitsch Jakobson'un "Kombinasyon- Seleksiyon" Sisteminin Refik Halit Karay'ın "Sarı Bal" Hikâyesine Tatbiki, *Akra Kültür Sanat Ve Edebiyat Dergisi* 2019 (S.17) C.7, ss.121-134.

Duman, M. Akif (2018d): John Langshaw Austin ve Ted Cohen'in Dil-Eylem (Speech Act) Teorileri Çerçevesinde Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Ecir Ve Sabır" Hikâyesine Atf-I Nazar. *MOLESTO*, Cilt:1, Sayı:4, ss.38-52.

Eggs, Ekkehard (2001): "Metapher". In: *Historisches Wörterbuch der Rhetorik*. Band 5. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, ss.1099-1183.

Evers, J. L (1969): *Mediacy means understandi metaphor*. Audiovisual Instruction, 14 (8), ss.34-35.

Gentner, Dedre und Holyoak, Keith J. u.a. (Hg.) (2001): *The Analogical Mind. Perspectives from Cognitive Science*, Cambridge, Mass.: MIT Press.

Gentner, Dedre und Jeziorski, Michael (1993): The shift from metaphor to analogy in Western science. In: *Ortony*, ss.447-480.

Hoppe, Johann Ignaz (1873): *Die Analogie: eine allgemein verständliche Darstellung aus dem gebiete der Logik*, Berlin: Link und Reinke.

Kluxen, W. , Schwarz, H. und Remane (1971): "Analogie". In: (Hg.) J. Ritter, K. Gründer, *Historische Wörterbuch der Philosophie*, Basel: Schwabe und Co., Bd. 1, ss. 214-229.

Kunzmann, Peter (1998): *Dimensionen von Analogie: Wittgensteins Neuentdeckung eines klassischen Prinzips*, Parerga.

Levin, Samuel R. (1988): *Metaphoric Worlds. Conceptions of a Romantic Nature*. New Haven: Yale University Press.

Naci, Fethi (2003): *Sait Faik'in Hikayeciliği*, İstanbul: YKY.

Rolf, Eckard (2005): *Metaphertheorien. Typologie. Darstellung. Bibliographie*, Berlin/New York: de Gruyter.

Uyguner, Muzaffer (1996): *Sait Faik Abasıyanık 90 Yaşında, Yaşamı*, İstanbul: Bilgi yay.

**GÖNÜLLÜLÜK FAALİYETLERİNİN GENÇLERİN KİMLİK VE AİDİYET
PROBLEMLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRMESİ**

AN EVALUATION OF VOLUNTEERING ACTIVITIES ON IDENTITY AND BELONGING
PROBLEMS OF YOUNG PEOPLE

Sos. Hiz. Uzm. Sıdika BULUŞ

Karabük Üniversitesi, sidika_bulus@hotmail.com

Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY

Karabük Üniversitesi, alifuatersoy@karabuk.edu.tr

ÖZET

Gençlik, çocukluk ve yetişkinlik arasında yer alan kendine has yapılandırılmış bir doğası bulunan yaşam dönemi olarak tanımlanabilmektedir. Gençlik kavramı günümüz dünyasında modernitenin bir ürünü olarak ifade edilirken aynı zamanda toplumların geleceği ile de özdeş tutulmaktadır. Sosyal değişim yaratma misyonunu bünyesinde barındıran gençler, toplum tarafından işlevsel bir öge konumunda görülmektedir. Gençliğin sahip olduğu dinamik kimlik yapısı ve aidiyet durumları birbirinden ayrılmaz biçimde ırk, sınıf, cinsiyet, dini inançlar ve diğer sosyo-yapısal faktörler tarafından şekillenmektedir. Bu faktörler çerçevesinde tezahür eden; sosyal dışlanma, politik istikrarsızlık, eğitim ve fırsatlara erişim gibi çeşitli sorunlar yaşayan gençler bir sonraki aşamada kimlik ve aidiyet problemleri ile karşı karşıya kalabilmektedir. Gönüllülük ise gençlerin kendilerini ve sosyal çevrelerini etkileyen problemlerin çözümünde gençlere fırsatlar sunarak, dünyayı anlamlı kılma çabalarına olanak sağlamaktadır. Gençler, bulundukları toplum üzerinde dönüşümsel etki yaratma gücünü gönüllülük faaliyetlerine katılarak arttırabilmektedir.

Sosyal sistemleri yapılandırma ve onlara anlam kazandırma kabiliyetini elinde bulunduran gençlerin, yeni nesil aile yapısının temelini oluşturacak olması gençlik dönemindeki olası kimlik ve aidiyet problemlerinin gelecekteki toplum yapısına aktarılmasını kaçınılmaz kılacaktır. Gönüllülük faaliyetlerine katılım ise gençlerin sosyal çevreye yönelik sorumluluk bilincini ve topluma ait bir kimlik geliştirme enerjisini açığa çıkarmaktadır. Bu çalışmanın amacı gençlerin kimlik ve aidiyet problemlerinin giderilmesi hususunda gönüllülük faaliyetlerinin etkilerinin incelenmesidir. Ayrıca bu çalışmada, literatür taraması kapsamında elde edilen bilgiler derlenerek yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gençlik, Kimlik ve Aidiyet, Gönüllülük

ABSTRACT

It can be defined as a life-cycle with its own structured nature between youth, childhood and adulthood. While the concept of youth is expressed as a product of modernity in today's world, it is also kept identical with the future of societies. Young people, who have the mission of creating social change, are seen as a functional element by the society. The dynamic identity structure and belonging states of youth are inseparably shaped by race, class, gender, religious

beliefs and other socio-structural factors Young people experiencing various problems such as social exclusion, political instability, education and access to opportunities within the framework of these factors may face problems of identity and belonging in the next stage. Volunteerism provides opportunities for young people to solve the problems that affect them and their social environment, thus making efforts to make the world meaningful. Young people can increase their power to create a transformational effect on their community by participating in volunteering activities.

The fact that the young people who have the ability to construct and give meaning to the social systems will constitute the basis of the new generation family structure will inevitably make the transfer of the possible identity and belonging problems in the youth period to the future social structure. Participation in volunteering activities reveals the responsibility of young people towards the social environment and the energy of developing a identity of society. The aim of this study is to examine the effects of volunteer activities on the elimination of identity and belonging problems of young people. In addition, the information obtained within the scope of the literature review was reviewed and interpreted.

Keywords: Youth, Identity and Belonging, Voluntariness

GİRİŞ

Tüm toplumlarda bireylerin yaşam süreci; çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık olmak üzere dört önemli evreden oluşmaktadır. Bu bağlamda bireyin yaşamı sosyal ve kültürel etmenler tarafından kuşatılan sosyal yapı bağlamında sonlanmaktadır. Söz konusu yaşam evrelerinden biri olan gençlik ise genel bir tanımla çocukluk ve yetişkinlik arasındaki bir yaşam dönemi olarak tanımlanmaktadır. Gençlik dönemi rol ve kimlik denemelerinin yoğun olarak yaşandığı sosyal normlar ve yükümlülüklerin gençleri etkisi altına aldığı onları toplumsal kolektifin üyeleri olarak hazırlayan bir zaman dilimidir. Bu sosyal bütünleşme aşaması boyunca gençler kendilerini gelenekler, sosyal talepler, umutlar ve bireysel gelecek beklentileri gibi unsurlardan oluşan karmaşık bir sosyal sistem içerisinde bulmaktadır. İlişkisel bir kavram olarak belirtilen gençlik, gençlerin sosyal marjinalleşme, dışlanma, eğitim ve fırsatlara erişim eksikliği ile politik istikrarsızlık gibi yaratıcı enerjilerini olumsuz etkileyecek risklere maruz kalabileceği bir dönemdir. Nitekim birey, toplumsal sosyalizasyon süreçlerinden geçtiği gençlik döneminde tanımaya çalıştığı kendisine kimlik ve aidiyet kazandırma gayretinde olmaya çalışacaktır.

Gönüllülük faaliyetlerine katılım yoluyla gençlerin kimlik yapıları artan tehlikelere karşı korunması sosyal dışlanma, marjinalleşme ve ayrımcılık gibi risklerin ortadan kaldırılacağı öngörülmektedir. Gönüllülüğün temel özelliği başkalarının yararına ücretsiz olarak, özgürce ayrılan zaman dilimini kapsamasıdır. Bu noktada gönüllülüğün gönüllü birey için faydaları da göz ardı edilemeyecek derecede önemlidir. Kimlik kavramı dinamik bir kategoriye oluşturmaları nedeniyle katı terimlerle tanımlaması oldukça zordur. Gençlik döneminde birey genel olarak kimliklerini ve kendi anlamlarını yaratmaya zaman ayırmaktadır. Bu süreçte birey kendine rol model olacak çeşitli unsurların arayışına girmektedir. Olumlu rol modeller ile karşılaşma durumlarının başında ise sportif, kültürel, politik etkinliklerin yanı sıra gönüllü kuruluşlara

başvurma gelmektedir. Eğer genç birey bu dönemde olumsuz rol modellerle karşılaşır, çeteleşme, kaynaklara erişim gibi sorunların yanında kimlik ve aidiyet problemlerine de maruz kalacaktır. Bu durumun yeni nesil aile yapısını olumsuz etkilemesi ise kaçınılmaz olacaktır.

Gönüllülük faaliyetlerine katılım gerek kamusal alanda gerek sivil toplum örgütlerince yaygınlaştırıldığında, gençlerin kendilerini etkileyen bir dizi problemlerin çözümünde fırsatlar ortaya çıkacaktır. Bu çalışmanın amacı; gençlik kimliğinin ve aidiyetinin gelişimi üzerine gönüllülük faaliyetlerine katılımın güven dolu ve güçlü bir gençlik geliştirilmesi üzerine katkılarını ortaya koyarak tartışmaktır.

1. GENÇLİK KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

Toplumların yaşamış olduğu değişim ve dönüşüm aşamasının yanında farklı kültürlerle göre gençlik döneminin ifade ediliş şekilleri de değişmektedir. Bu durum, gençlik dönemine ilişkin evrensel bir tanım yapılmasını zorlaştırmaktadır (Şenol ve Mazman, 2013; Vatandaş, 2016). Gençlik dönemini açıklamaya ilişkin karşılaşılan bu güçlükler rağmen biyolojik, psikolojik ve sosyolojik temelli çeşitli tanımlamalar yapılması mümkündür. Biyolojik temelli gençlik tanımı; bireyin ergenlik dönemine girmiş olduğu dönemden fiziksel açıdan büyüme durumunu tamamladığı periyoda kadar olan yaşam evresini kapsayan ancak belirli bir zaman diliminde sona eren kronolojik sınıflama olarak yapılmaktadır. Buna göre biyolojik yaklaşıma dayanan gençlik dönemi ergenlik başlangıcını alt sınır olarak kabul etmektedir. Fiziksel ve cinsel olgunlaşma ile bireyin biyolojik yapısında meydana gelen değişim ve gelişimlerin bireyin davranış örüntüleri üzerine etkilerine odaklanmaktadır (Çapçioğlu, 2014: 59). Gençlik terimi birden çok yaş aralıkları içinde açıklanmaktadır. Birleşmiş Milletler, UNESCO ve Dünya Bankasına göre 15-24 yaş aralığında bulunan bireyler gençken, USAID, 10-29 yaş arası bireyleri genç olarak kabul etmektedir (USAID, 2012; Bilgen, 2014). Ülkemizde ise Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından gençlik politikaları hedef grubunda yer alan 14-29 yaş grubu bireyler genç olarak kabul edilmektedir (Bilgen, 2014: 4). Psikolojik açıdan gençlik ise bireyi ruhsal ve duygusal yapısında yaşamış olduğu farklılaşma beraberinde açıklayarak gençliği bir kriz süreci olarak görmektedir. Gençlik dönemi bu yaklaşım çerçevesinde, heyecanlı, kararsız, çevresine karşı güvensiz, çalışmaya karşı isteksiz olma halinde gelgitlerin yaşandığı bir evredir (Çapçioğlu, 2014: 60). Gençlik biyolojik ve psikolojik özelliklerin yanı sıra sosyolojik açıdan da ele alınması gereken bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır (Bilgen, 2014: 4).

Gençlik dönemini genel olarak çocukluk ve yetişkinlik arasında bir geçiş dönemi olarak ifade edilebilmektedir (Baran, 2013: 6). Birey bu dönemde kendine uygun rol ve kimlik arayışı içinde denemeler yapmaktayken (Akın, 2014; Çaha, 2018) diğer taraftan sosyal normlar ve yükümlülükleri ile yüzleşerek içerisinde hayat bulduğu toplum ve kültür yapısı tarafından da şekillenmektedir. Ayrıca bireyin yetişmekte olduğu topluma özgü değer yargıları gençlik döneminde oluşarak (Gökmen vd., 1985: 13-14) bireyi toplumsal kolektifin ayrılmaz parçası haline dönüştürmeye zemin hazırlamaktadır.

Mannheim (1952)'e göre gençlik dönemi tarihsel ve sosyokültürel açıdan aynı bağlam içinde konumlanmış heterojen bir gruba kapsamaktadır ancak gençler; paylaşılan eğilimler,

duygu, eylem ve ortak bilinç biçimiyle karakterize edilmektedir. Allen (1968) ise gençlik kavramının yeniden değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Jones (1988) 'e göre gençlik sosyolojik yaklaşım bağlamında hem gençlerin yetişkinliğe geçiş aşamalarını hem de gençlerin farklı sosyal gruplardan farklı deneyimler edindikleri kavramsal bir çerçeve geliştirdikleri dönemdir (Moore, 1996: 143).

Gençlik dönemini kavramsallaştırmaya yönelik açıklamalardan bir diğerinde ise bireysel gelişim aşaması modeli ve sosyal entegrasyon süreçlerinin bir ögesi olarak iki farklı konumlandırma mevcuttur. Gençliğin modern dünya üzerinde imajı, genç toplumun pedagojik bakış açısını şekillendirebilen bir nesne olarak yetişkin topluma sorunsuz entegrasyonu talep eden bir yapıdadır (Henze, 2015: 5).

Gençlik döneminin toplumun geleceği ile özdeşleşmesi, toplumsal gerçekliğin inşa edilmesinde karşılıklı bir sürecin temsilcisi olan gençler ile gerçekleşmektedir (Cafıoğlu ve Okçu, 2013: 4). Gençlik, yalnızca metaforik bir anlamda değil, aynı zamanda umut, kararları yinleme ve yaşama daha iyi bir şekilde başlama olasılığı gibi özelliklere bağlı bir aktör olarak geleceği temsil eden bir özelliği bünyesinde barındırmaktadır. Gençler, sadece toplumun gelecekteki varlığını temsil etme ve güvence altına almakla kalmamakta, aynı zamanda sosyal koşullarını yükselterek temellerini çok fazla sarsmaksızın aktif olarak geleceğe katkıda bulunmakla yükümlü görülmektedir (Henze, 2015: 5). Toplumların gençleri yönlendiriş biçimleri de gençlik dönemine ilişkin algılamaların; gençlerin idealist, yaratıcı, coşkulu, yaratıcı, bağımsız hareket etme, eşitsizlik ve haksızlık karşısında yer alma, uyumlu, sağlıklı, üretici ya da deli dolu, asi davranışlarda bulunan bireyler olarak farklılık göstermesine neden olmaktadır. (Yazıcı, 2001: 11). Yetişkin bireylere nazaran beklenti düzeyleri üst düzeyde olan gençler, hedeflemiş oldukları koşullara ulaşamadıkları takdirde çok çabuk tepki gösterebilmekte, ani bir şekilde mutsuzlaşıp, küskün ve kızgın bireylere dönüşebilmektedir (Şenol ve Mazman, 2013: 88). Dolayısıyla toplumsal ve kültürel anlamda değişime en açık olan ve en hızlı adapte olan grup da toplum içerisinde gençler olarak algılanmaktadır (Çaha, 2018: 23).

Gençlik, bireylerin istek ve eylemlerinin yoğun olarak yaşandığı, bu nedenle beklentilerinin zaman zaman artma, çatışma ve değişimler yaşadığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır (Armağan, 2004: 88). Bu nitelik genç bireyi sosyal ilişkiler ağı içerisinde hareket ve canlılık halinde olmaya teşvik ederek toplumda yaşanan değişimi hızlandırmasına katkı sunmaktadır (Demirdöven, 1985: 166).

Toplumsal değişim yaratma motivasyonu yüksek bir grup olan gençlerin homojen ve statik özellikler göstermemesi gençliğin; sosyal, kültürel ve politik koşullara bağlı olarak farklı anlamlara kapı aralamasını da beraberinde getirmiştir (Harlan, 2016: 1). Nitekim gençler toplumsal etkileşim sürecinde kendilerini geleneksel, tarihsel ve toplumsal beklentiler kıskacında umut ve bireysel beklenti gibi unsurları kapsayan sosyal sistem içerisinde bulmaktadır (Henze, 2015: 7). Bu nedenle gençlik dönemi evrensel bir bakış açısı çerçevesinde ele alındığında gençliğin toplumsal düzende yapılandırılmış doğası daha belirgin bir hal almaktadır (Harlan, 2016: 2). Kuşkusuz günümüz gençliğinin de evrensel bir gelişim aşamasından geçerek dönemsel şartlardan etkilenmemesi kaçınılmaz olmuştur. Bu minvalde gençlerin bir önceki kuşaklara göre

çok çeşitli imkânlarla sahip olması küreselleşme sürecinde yaşanan teknolojik ilerlemeye paralel olarak vücut bulan yaygın gelişmenin etkileriyle ilişkilendirilebilmektedir (Nugent, 2005: 1). Birçok açıdan gençlerin yaşam şartları diğer dönemlere göre karmaşık bir yapıda olsa da çeşitli fırsatlar sunulduğu ölçüde gençlerin fırsatları değerlendirebileceği ve daha güvenli bir geleceğin inşasında kilit rol oynayan kapasiteye sahip olacıkları düşünülmektedir (Nugent, 2005: 2).

2. GENÇLERDE KİMLİK VE AİDİYET

Kimlik kelimesi Türkçe’de kim kökünden türetilerek zorunlu mensubiyet durumuna ve tanımlamalara işaret etmektedir (Kılıçbay, 2016: 139-141). Kimlik aynı zamanda bireyin çeşitli ortamlara aidiyetini gösteren, dışarıdan gözlenebilen, özneyi diğerlerinden ayıran özellikler bütünü olarak ifade edilmektedir (Kösoğlu, 1995: 43). Kimlik kavramı üzerine yapılan çalışmaları ile tanınan Erikson ve Marcia’nın tanımlamalarına bakılacak olursa Erikson kimliği açıklarken kimi zaman duyguya kimi zaman da psikolojik yapıya bağlamaktadır. Ayrıca kimliğin oluşum aşamasını bilinç ve bilinç dışı araçların bileşimi olarak açıklamaktadır. Marcia ise kimliği bireyin inançlarının, dürtülerinin ve kişisel geçmişinin ürünü olarak dinamik örgütlenme süreci olarak tanımlamaktadır. Literatür incelemesi yapıldığında en genel anlamıyla kimliği, bireyin “Ben kimim?” sorusuna verdiği cevaplar oluşturmaktadır (Atak, 2011: 164).

Kimlik kavramına ilişkin yapılan tanımlamalarda kavrama ilişkin çelişkiler, göze çarpmaktadır. Kimlik terimi, aynılaşıma ve benzeşmenin göstergesi iken diğer taraftan bu aynılaşımanın beraberinde ortaya çıkan kategorize edilme sonucunda benzerliklerin yanında farklılıklara da odaklanmaktadır. Bu noktada, kimliğin ontolojisi üzerine tezatlıklar belirmektedir. Kimlik böylece aynılaşıma ve benzeşmeyi ifade ederken aynı zamanda farklılaşmayı, farklı algılanmayı da belirtmektedir (Eroğlu, 1999: 147-151).

Birey hayata gözlerini açtığı anda belirli bir kimliğe sahip olarak doğmaz. Yaşam süreci içerisinde kimlik inşasını oluşturmaktadır. Bu nedenle kimlik bireyin üzerinde yaşadığı dünyayı anlamlandırma ve kendini konumlandırma çabalarının bütünüdür (Bilgin, 2007: 199). Bu aşamada birey kimliğini tek başına edinmeyip çevresel faktörlerin etkisinde kalmaktadır. Birey kendini, yaşamının öznesi olarak tanımlayarak benliğini diğer varlıklardan ayıran hususların bilincinde olur. Nitekim bu durum kimlik arayışının önemine dikkat çekmekte çok yönlü bir çerçevede incelenmesi gereken kimlik oluşumunun sosyokültürel, politik, ekonomik ve manevi-psikolojik olmak üzere dört temel süreç içerisinde geliştiğini göstermektedir (Göka ve Beyazyüz 2005: 19).

Doğumla başlayan yaşam süreci ile bireylerin içinde bulundukları kimlik oluşumlarının ve sonrasında kendilerini ait hissettiği toplum ile sosyal etkileşim ağları kurduğu yapıların, kişiliğin gelişimi üzerine etkileri büyüktür. Bireylerin kişilik gelişim süreçlerinde üyesi durumunda bulundukları topluma olan aidiyetleri de toplum birliğin devamı ve toplumsal bütünlüğün gerçekleşmesinde aktif bir rol oynamaktadır (Alptekin, 2011: 35). Bu nedenle bir kimliğe sahip olmak toplum tarafından iyi ve arzulanan bir şey olarak görülürken, kimliksizlik ve ya kimliğin olmaması kötü ve istenmeyen bir durum olarak algılanmaktadır. Kendine ait bir kimliğe sahip

olmayan bir topluluk en başta zayıf, kafa karışıklığı olan ve ne yapacağı bilinmeyen olarak değerlendirilmektedir (Verkuyten, 2005: 41).

Sinanoğlu ve Turan (1997)' a göre genç; toplumsal anlamda kimlik edinme aşamalarından geçen ve toplumsal rolleri tespit edilme sürecindeki birey olarak nitelendirilmektedir. Birey için gençlik dönemi kimliğin ve toplumsal aidiyetin oluştuğu zaman dilimini temsil etmektedir. Birey elbette gençlik sonrası yetişkinlik ve yaşlılık döneminde kimlik ve aidiyet değişikliği yaşayabilir; yeni bir kimlik ve aidiyet olgusu kazanabilmektedir. Gençlik dönemi bireylerin kimlik ve toplumsal aidiyet duygusunun oluşmasının dışında kimlik ve aidiyetin netleştiği bir dönemdir (Çaha, 2018: 24) . Genç birey bu aşamada aile ve sosyal çevresi ile bağımlılık yerine bağılılık geliştirirse sağlıklı bir kimliği olacaktır. Bu hususta başta aile ve sosyal çevre olmak üzere gencin iletişimde bulunduğu bireylere önemli görevler düşmektedir. Bu sürecin genç bireyin kendi benliğini bulmaya çalıştığı bir periyot olduğu unutulmamalıdır. Aksi durumda zarar görecektir olan yalnızca genç değil toplumun kendisi olacaktır (Şenol ve Mazman, 2013: 89).

Gençler, bulundukları yaşam dönemi itibariyle kimlik nosyonunun tamamlandığı bu gelişimsel aşamada çeşitli risklerle de karşılaşmaktadır. Kimlik oluşum sürecinin sağlıklı tamamlanabilmesi için bu dönem oldukça önem taşımaktadır. Bireyler, kimlik ve aidiyetlerinin oluşumunda kritik öneme sahip olan gençlik döneminde kimlik ve kişilik geliştirirken çeşitli güç durumlara maruz kalarak nesiller arası çatışmaların ortasında kalabilir (Baran, 2013: 12). Kişilerin yalnızca kendisi değil başkalarının kişiliği üzerine bir takım önemli bilgilerden yoksun olması, toplumsal ilişkiler ağında bireyi yanlış tercihlere iterek bireyi çeşitli kimlik krizleri ile baş başa bırakmaktadır. Bireyin toplumsal ilişkiler kurma yolunda kendi konumunu bulma çabası ve bu aşamada başarılı olup olmaması ve kimlik krizlerinin istikametini gösteren temel unsur halindedir. Bu noktada kişi doğuştan sahip olduğu yetenekleriyle sosyal çevresine uyum sağlama veya onunla çatışmayı seçerken, diğer taraftan yaşanan bu süreçte kişilik ve kimlik de zaruri olarak şekillenmektedir. Gençlik dönemi de bireylerin bu anlam arayışı içerisinde bulunduğu süreçte kimlik ve aidiyet krizlerinin yoğun olarak yaşandığı senelerdir (Çapçioğlu, 2014: 69). Bireyin ergenlik ve gençlik dönemlerinde çeşitli yoğunluklarda yaşadığı kimlik oluşum sancılarını kimlik bunalımı denir. Kimlik oluşumunun sağlıklı gelişim gösterdiği bireylerde kimlik sağlamlaşarak kişilikte yer edinir, sürecin olumsuz sonuçlanması halinde ise kişide kimlik bocalaması yaşanmakta ve kimlik eksikliği rahatsız edici bir şekilde hissedilmektedir (Dereboy ve Çelen, 2012: 83).

Gençlerin tekil bir kimliği yoktur. Kimlik ve aidiyet deneyimleri ise birbirinden ayrılmaz biçimde ırk, sınıf, cinsiyet, dini inançlar ve diğer sosyo-yapısal faktörler tarafından biçimlenmektedir. Gençler genellikle kimliklerini ifade etmek ve oluşturmak için kendilerine ait alanlar yaratmaya çalışırlar. Bu nedenle kendilerine rehber olabilecek sosyal ilişkilerinde köprü oluşturabilecek rol modellerini araştırmaya başlarlar. Olumlu yönlendirmeler; spor, politik, kültür etkinliklerinin yanı sıra gönüllülük faaliyetlerini içermektedir. Ancak gençler tersine olumsuz yönlendirmelere maruz kaldığında kimlik oluşturma amacıyla güçlü çetelere katılım, maddi kaynaklara erişim ihtiyacını giderme isteği gibi davranışlarda bulunabilir. Nitekim olumlu veya olumsuz yürüngeyi rol model alan gençler aracılığıyla yeni nesil ailelerin yapısı da

etkilenecektir. Bu süreçte olası kimlik ve aidiyet problemlerininse ebeveynlerden çocuklara aktarılan bir besin zinciri haline dönüşmesi kaçınılmaz olacaktır.

3. GÖNÜLLÜLÜK VE GENÇLER ÜZERİNE ETKİLERİ

Gönüllülük, başkalarına yarar sağlamanın yanı sıra zaman içinde örgütsel bir ortamda gerçekleşen planlı, prososyal ve sürdürülebilir bir davranış biçimi olarak tanımlanabilmektedir (Penner, 2002: 448). Bu nedenle özgecilik, dayanışma, cömertlik ve sosyal sorumluluk gibi değerlerin bir ifadesidir (Jardim ve Silva, 2017: 1). Genel perspektifte, gönüllülük kavramı, herhangi bir parasal kazanç beklemezsizin bir birey, grup ya da kurum tarafından topluluk yararına istek ve özgür irade ile hizmet sunulmasını ifade eder. Gönüllülüğün güçlü ve uyumlu bir toplum inşa etmeye katkısı bu anlamda önemli bir yer tutmaktadır. Gönüllülük temelde vatandaşlık hareketi olmakla birlikte sosyal dışlanma ile mücadelede bir araç olarak kamu hizmetlerinin sağlanmasında önemli bir katkı ögesi konumundadır (Wu, 2011: 3).

Gönüllüler, gönüllülüğün hem içsel hem de çevresel durumlar üzerinde faydalarını bildirmektedir. Gönüllülüğün, birey üzerinde sosyal tanınma, daha iyi sağlık ve özgüven hali, özgeçmiş oluşturma, eğitim, kariyer ve işgücü piyasasında ekonomik fayda sağlama gibi etkileri mevcuttur (Wu, 2011: 8). Gönüllü bireyin, başkalarına maddi menfaat beklentisi olmaksızın yardım etmeye zaman ayıran bir kişi olması onun bu süreçte fayda sağlamadığı anlamına gelmez. Gerçekten de başkalarına yardım etmenin yardım alan kişi için olduğu kadar bağışçı için de yararlı olduğuna inanılmaktadır. Çoğu insan için başkalarına yardım etmenin birey için yaşam süresince iyi bir yol almanın koşulları arasında yer aldığı sonucuna varılmıştır (Robert Wuthnow, 1991; Williams, 2017; Butt ve Soomro, 2015).

Bir diğer deyişle gönüllülük, bireye öz-değer duygusu, motivasyon ve benlik saygısını aşılarmaktadır (Williams, 2017; Wu, 2011; Jardim ve Silva, 2017). Gönüllülükle birlikte sunulan yardım sonrasında kişi ihtiyaç duyulmanın önemli olduğu hissiyatını yaşamaktadır. Bu da birey için faydalı bir deneyim oluşturmaktadır (Wu, 2011: 2). Gönüllülüğün, gönüllülerin kendileri için sağladığı desteğin yanı sıra kuruluşlara, sunulan hizmetlere ve gönüllü eylemlere faydaları da bir diğer desteklenen yönünü oluşturmaktadır (Williams, 2017: 2).

Gönüllülük sosyal hayatta önemli bir rol oynamaktadır. Gönüllü faaliyetler, daha önceden birbirleriyle temas kurma olanağı bulunmayan bireyleri bir araya getirmektedir. Gönüllülük, farklı sosyal sektörlere yönelik fayda ve talepler doğrultusunda toplumdaki farklı yapıları birbirine bağlayan bir köprü niteliği taşımaktadır. Gönüllülük kapsamında oluşturulan işbirliğinin nitelikleri; topluluk ortaklığı, ağ oluşturma, savunuculuk, finansman, destek ve etkinliklere katılım daveti gibi çeşitli unsurları içermektedir. Böylece gönüllülük faaliyetleri bireyler arasında güven ve istikrarı sağlamak için gerekli olan dayanışma ve karşılıklılık normlarını geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Alexis de Toqueville (1988) yapmış olduğu çalışmada gönüllülüğün, bireylerin toplumsal refah sisteminde sahip olduğu vizyon üzerinde anlamlı katkıları bulunabileceğini bir toplumsal katılım biçimi olduğunu belirtmiştir (Wu, 2011: 1). Michigan'da yapılan ergen yaşama geçiş anketi sonuçlarında ise gönüllülüğün suçluluğun önlenmesine olumlu katkılar sunduğu tespit edilmiştir (Moore, 1996: 141).

Gönüllülüğün etkili olduğu bir diğer alan ise eğitim sistemidir. Okullar ve diğer eğitim kurumları, gönüllülüğün en popüler olduğu alanların başında gelmektedir. Gönüllü bireyler eğitim sistemine ait bir dizi hayati işlevi yerine getirerek eğitim sisteminin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Baker, Gersten ve Keating (2000) örneğinde olduğu gibi, gönüllü bireyler, okullarda öğrencilerin okuma yazma öğrenmesine yardımcı olma gibi çeşitli görevler üstlenmekte bu sebeple onların eğitim sistemi üzerinde doğrudan etkisi olabileceği görülmüştür (Wu, 2011: 15). Ayrıca gönüllülük faaliyetlerine katılım gösteren öğrencilerin devamsızlık, madde kullanımı gibi riskli davranışlarda bulunma olasılıklarının da düşük olduğu belirtilmektedir (Moore, 1996: 142).

Gönüllülük bireyleri ve toplulukları aşağıdan yukarıya taşıyarak hem gönüllüler hem de üzerinde yaşadıkları toplum üzerinde dönüşümsel etkiler yaratma gücüne sahiptir. Gönüllülük bir uygulama alanı olarak kolaylaştırıldığında, gençleri etkileyen problemleri çözmeleri için fırsatlar yaratmalarına destek olmaktadır. Gönüllülük bu sayede başkalarına karşı bir sorumluluk duygusu yaratırken, gençlerin kendi değerlerine sahip çıkarak topluma ait bireyler olmalarına yardımcı olur. Gönüllülük ile yalnızca gençler değil her yaş grubunda bireyler, ekonomik, sosyal ve sağlık durumlarından bağımsız olarak topluma ve kendi yaşamlarına anlamlı katkıda bulunabilir. Bu bakımdan gönüllülük gençlerin değişim yaratma kapasitesini nasıl aktifleştirdiğini ve toplum tarafından geleneksel olarak marjinalize edilen kişilere karşı toplumsal önyargıları yıktığını gösteren bir oluşumdur (BM, 2015: 1).

Holdsworth ve Brewis, gönüllülüğün bireysel ve sosyal dönüştürücü potansiyelini vurgulayarak, gençlerin beceri geliştirme, istihdam edilebilirlik profillerini geliştirme ve sosyal iyilik haline katkıda bulunma fırsatı yarattığını belirtmektedir. Böylece gönüllülük gençler arasında aktif vatandaşlık ve dayanışma ruhunu canlandırmanın yanında hem kişisel hem de mesleki becerilerinin gelişimine büyük katkı sağlayan gerçek bir öğrenme deneyimi sunarak istihdam artırıcı bir rol de üstlenmektedir (Jardim ve Silva, 2018: 2). Bu nedenle gençlerin gönüllülüğü, bugün çok ilgi çeken ve üzerinde durulması gereken bir sosyal olgu olarak ortaya çıkmaktadır.

Gençlerin sosyalleşerek aile yaşamı dışında bir dünyaya hazır olmalarına, nesiller arası dayanışmanın sağlamlaşarak aktarılmasına, gençlerin toplumsal alana katılımlarının artırılmasına zemin hazırlayan imkânlardan yararlanması kamusal alanda var olmalarıyla mümkün olabilecektir (Baş, 2016: 86). Bu çerçevede Türkiye’de gençlerin gönüllük faaliyetlerine katılmalarına olanak sağlayan kurumların başında Gençlik Spor Bakanlığı bünyesinde hizmet veren Gençlik Merkezlerinin etkisi önemlidir. Gençlik Merkezleri, gençlerin toplumsal alanda katılımlarını arttırarak özerkliğini destekleyen ve sosyal dışlanma riskini bertaraf edilmesine olanak tanımaktadır. Gençlik merkezleri vasıtasıyla gönüllülük faaliyetinde bulunan gençlerin özgüveni pekişerek kendilerini açık bir şekilde ifade etmelerinin önü açılacaktır. Böylece gençlerin topluma aktif katılım gösteren ve sosyal çevreleriyle iyi ilişkiler geliştiren bireyler olarak karar verici mercilere yükselmelerine imkân tanınacaktır (Yentürk vd, 2008: 30-31).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gençler içerisinde bulundukları dönem itibariyle kaygan bir zemin üzerinde hareket etmektedirler. İnsan yaşamının her safhasında ihtiyaçlar devamlı olarak karşımıza çıkmakta ancak gençlik döneminde bireyin, ihtiyaçlarına yön veren kimlik ve aidiyet duygusu arayışları hız kazandırmaktadır. Gençliğin çözülme sürecinde olduğu, kimlik ve aidiyet sorunlarıyla baş başa kaldığı bu dönemde gençler her şeyden önce kendisini anlamaya ve sosyal çevresi tarafından anlaşılma ihtiyacı duymaktadır. Bireyselleşmenin giderek arttığı günümüz dünyasında gençlerin aidiyet duyguları zayıflarken üst kimlikte bozulmalar meydana gelmektedir. Bu durumun toplumsal ayrışmayı da beraberinde getireceği öngörülmektedir. Bu denli geri dönülemez sonuçları ve karmaşık yapısı olan gençlik dönemi reaksiyonlarını tespit etmek de oldukça zor görünmektedir.

Gençlerin toplumsal yaşama katılım düzeylerinin geliştirilmesi hususunda gönüllülük faaliyetlerinin yeri önemlidir. Gönüllülük üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde gönüllü kuruluşların toplumu çok çeşitli ve derinden etkilediği görülmektedir. Gönüllülük birbiriyle uyumlu, güvenli ve güçlü bir topluluk oluşturma yolunda toplum içersindeki etkileşimi arttırarak bireyleri vatandaşlık konusunda aktif kılmaya teşvik etmektedir. Gönüllülük aynı zamanda bireylerin benlik saygısını arttırma, yetenek ve kapasitelerini geliştirme, kariyer fırsatları yaratma, fiziksel ve zihinsel sağlığı zinde tutma gibi olumlu etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle gençlerin gönüllülük faaliyetlerine katılımının sürdürülebilir bir şekilde nasıl yönlendirileceği, küresel kalkınma söyleminde de önemli bir hususu oluşturmaktadır.

Gönüllülük faaliyetlerinin arzulanan sonuçları doğurması için dikkatle tasarlanması ve izlenmesi gereklidir. İyi bir şekilde desteklendiğinde, gençlik gönüllülüğünün temelini oluşturan değerler; karşılıklılık, sorumluluk ve bağlılık gibi etkenler güçlü bir stratejik gelişmenin kollarını oluşturabilir. Nitekim ülkemizde Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından 2019 yılı “Gönüllülük Yılı” olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede ülkemizde gençlerin, kimlik ve aidiyet kazanma süreçlerinde onların potansiyelini, kapasitelerini, becerilerini ve yaratıcılığını harekete geçirmek üzere önlemler alınmalıdır. Bu önlemlerden birkaçı şu şekilde sıralanabilir;

- Gençlerde kimlik ve aidiyet duygularının oluşması için daha etkili ve duyarlı finansman mekanizmaları oluşturularak sportif ve kültürel faaliyetler yerel yönetimlerce ve belirli kurumlar aracılığıyla desteklenmelidir. Toplumda marjinalleşmiş genç kesimin çoğunu dışlayan tiyatro, sinema ve salon müsabakalarının kullanımı için ücretlerin azaltılması veya kaldırılmasını içeren düzenlemeler gerçekleştirilmelidir. Böylece gençlerin ilgi ve istekleri yönünde topluma aktif katılımları sağlanabilir.

- Sivil toplum örgütleri tarafından gençliğin geliştirilmesini amaçlayan faaliyetlerin gençlerin kendi bağlamlarındaki özel ihtiyaçlarına cevap verebilmesi için toplumsal anlamda desteklenmesi gerekmektedir.

- Gençlerde büyük bir aidiyet duygusu oluşturma adına gençlerin kendi deneyimlerinin kalitesi arttırılmalıdır. Bu deneyimler; eğitim, sağlık hizmetleri, maddi kaynaklara erişim şeklinde belirlenebilir.

• Gençlerde kolektif bir kimlik duygusu oluşturma yolunda gençlerin kendi anlatılarını oluşturmaları desteklenmelidir. Ülkemizde gençliğe yönelik faaliyet gösteren Gençlik Merkezleri yaygınlaştırılmalıdır. Ayrıca gençlerin psikososyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak Gençlik Merkezleri çatısı altında sosyal hizmet birimleri oluşturulmalıdır. Böylece gençler gönüllülük faaliyetlerine yönlendirilmenin yanı sıra gençlere kimlik ve aidiyetlerinin oluşum aşamasında karşılaşılabilecek muhtemel olumsuzluklara karşı koruyucu ve önleyici tedbirlerin alınması sağlanabilir.

• Son olarak gençlerin zamanlarının büyük bir kısmını geçirmiş oldukları okullarda okul sosyal hizmeti birimlerinin kurulması ile gençlerde olası kimlik ve aidiyet problemlerinin önüne geçilmesi adına tedbirler alınmalıdır. Bu noktada gençlerin ilgi ve istekleri doğrultusunda gönüllülük faaliyetlerine yönlendirici faaliyetlerin planlanması yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Akın, M. (2014). Gençlik Toplumsallaşmasında Akran ve Arkadaşlık Grupları. Gençlik Araştırmaları Dergisi, Cilt: 2 Sayı: 4, pp. 10.

Alptekin, D. (2011). Toplumsal Aidiyet ve Gençlik: Üniversite Gençliğinin Aidiyeti Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, pp.15-273, Konya.

Armağan, İ. (2004). Gençlik Gözüyle Gençlik - 21. Yüzyıl Eşiğinde Türkiye Gençliği. Kırksraklılar Vakfı Yayını, İstanbul.

Atak, H.(2011). Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar- Current Approaches in Psychiatry 3(1), pp. 163-213

Baran, Aylin Görgün (2013). Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış. Gençlik Araştırmaları Dergisi, 1/1, pp. 6-25.

Baş, H. (2016). Yerel Yönetimlerin Gençlere Yönelik Hizmetleri: İstanbul Esenler Gençlik Merkezi Örneği. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, pp.1-178.

Bilgen, H.(2014). Gençlik Merkezinde Yürütülen Kurslara Katılan Gençlerin İletişim Becerisi ve Sosyal Becerilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Ankara İli Yenimahalle Örneği). Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Sporda Psiko Sosyal Alanlar Programı, Yüksek Lisans Tezi, pp.1-97, Ankara.

Bilgin, N. (2007). Kimlik İnşası, Ankara: Aşina Kitaplar.

BM. (2015). Youth Volunteers Engaging Communities Changing Lives.UN Volunteers Inspiration in Action, pp.1-28.

Butt, M., Soomro, K. (2015). Volunteering Activities in Developing Countries: A Study of Youth Participation in Pakistan

Cafoğlu, Z. ve Okçu, V. (2013). Gençlik Sorunları: Siirt İli Örneği. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, (43).

Çaha, Ö.(2018). TRA2 Bölgesi Gençlik Araştırması. T. C. Serhat Kalkınma Ajansı, pp. 1-343.

Çapçioğlu, İ.(2014). Gençlik Dönemi Kimlik Arayışının Demokratik Değerlerin ve İletişim Becerilerinin Gelişimine Etkisi. Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, pp. 57-76.

Demirdöven, İsmail H., (1985) “Gençliğe Bakışımız” Uluslararası Gençlik Sempozyumu Bildirileri, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, No: 17. Emek Matbaası, pp. 165-168, Sivas.

Dereboy, F., Çelen, N. (2012). Türk Gençlerinde Kimlik Gelişimi ve Kimlik Sorunları. Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Yayınları, pp. 83-119.

Eroğlu, F. (1999). “Küreselleşme Süreci ve Kimlik Krizi”, Türk Yurdu Dergisi, (Mart-Mayıs).

Göka, E. Beyazyüz, M. (2005). Yeni Dünya Düzeninin Kimlik Siyaseti: Psikolojik Bir Bakış Denemesi. Türkiye Günlüğü, 83, pp. 17-26.

Gökmen, H., Açıkalın, A., Koyuncu, N., Saydar, Z. (1985). Yükseköğrenim Öğrencilerinin Serbest Zaman Etkinlikleri & Kendilerini Gerçekleştirme Düzeyleri. T.C. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Harlan, A.M. (2016). Constructing Youth: Reflecting on Defining Youth and Impact on Methods. School Libraries Worldwide, San Jose State University, Volume:22, Number: 2, pp.1-12.

Henze, V. (2015). Youth, Revolt, Recognition. On The Concept of Youth- Some Reflections on Theory, pp.1-16.

Jardim, C., Silva, S. (2018). Young People Engaging in Volunteering: Questioning a Generational Trend in an Individualized Society. pp.1-11.

Kılıçbay, M. A. (2016). Kimlikler Okyanusu, Doğu-Batı: Kimlikler, Sayı: 23.

Kösoğlu, N. (1995). Kültür / Kimlik Üzerine. Kimlik Tartışmaları ve Etnik Mesele Türkiye Günlüğü Dergisi, Sayı: 33, Ankara: Cedit Yayını, s. 41-47.

Mannheim, K. (1952).The Problem of Generations. In Essays on the Sociology of Knowledge; Routledge: London, UK, pp. 276–322.

McCloughan, P., Batt, H .W., Costine, M., Scully, D. (2011). Second European Quality of Life Survey Participation in Volunteering and Unpaid Work. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, pp. 1-54.

Moore, W.C. (1996). The Effects of Volunteering on the Young Volunteer. The Journal of Prevention, pp. 141-168.

Nugent, R. (2005). Youth in a Global World. Population Reference Bureau, pp.1-8.

Penner, L.A.(2002). Dispositional and organizational influences on sustained volunteerism: An interactionist perspective. J. Soc. Issues , 58, 447–467.

Sinanoğlu, O., Turan, R. (1997). Bilim İdeoloji ve Gençlik, Kasem Ltd. Sti. 1997, İstanbul.

Şenol, D., Mazman, İ. (2013). Gençlerin Kimlik Algılarına İlişkin Sosyolojik Bir Değerlendirme -Ankara’da Eğitimini Sürdüren Üniversite Gençliği Örneklemini ile-. Gençlik Araştırmaları Dergisi, Yıl: 1, Cilt:1, Sayı: 2, pp. 84-97.

Vatandaş, C. (2016).Türkiye Gençlik Raporu-Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri. Sosyal Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi, pp. 3-196, İstanbul.

Verkuyten, M. (2005). Social Identity, İçinde: Verkuyten M, The Social Psychology of Ethnic Identity, East Sussex: Psychology Pres, 39-90.

Williams, J. (2017). Involving Young People in Volunteering. What Work?. The Careers & Enterprise Company, pp. 1-24, London.

Wu, H. (2011). Social Impact of Volunteerism. Points of Light Institute, pp.1-23.

Wuthnow, R. (1991). Acts of Compassion. pp. 87

Yazıcı, E. (2001). Üniversite Gençliğinin Sosyo-Kültürel Profili Üzerine Bir Alan Araştırması: Gazi Üniversitesi Örneği. Ankara: G.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları.

Yentürk, N., Kurtaran, Y., Mutlu, G. (2008). Türkiye’de Gençlik Çalışması ve Politikaları. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, pp. 30-31, İstanbul.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

RADİKAL SOSYAL HİZMET YAKLAŞIMI

RADICAL SOCIAL WORK APPROACH

Sos. Hiz. Uzm. Sıdika BULUŞ

Karabük Üniversitesi, sidika_bulus@hotmail.com

Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY

Karabük Üniversitesi, alifuatersoy@karabuk.edu.tr

ÖZET

Sosyal hizmet, mikro, makro ve mezzo düzeyde sosyal değişim ve gelişmeyi sağlayarak sosyal bütünleşme ve bireylerin güçlendirilmesi hususunda önemli konuma sahip bir meslek olarak tanımlanabilmektedir. Bu kapsamda sosyal hizmet mesleğinin, bireylerin sosyal adalet ilkeleri çerçevesinde sosyal refahını sağlama odaklı yaklaşımları, dönemsel şartlara bağlı olarak biçimlenmiştir. Marksist ideolojiler tarafından ezilen sınıf üzerine yapılan vurgu, sosyal hizmet mesleğinde radikal düşünceleri tesir altına alarak birey merkezli yaklaşımların popülaritesi, yerini toplum merkezli yaklaşımlara bırakmıştır. Sosyal hizmet disiplini, farklı dönemlerde farklı mekânlarda kendini gösteren radikal bir potansiyeli bünyesinde barındırırken radikal sosyal hizmet ayrı bir yaklaşım olarak 1970'lerde ortaya çıkmıştır. Radikal sosyal hizmet literatürü gözden geçirildiğinde radikal sosyal hizmetin; kritik sosyal hizmet, Marksist sosyal hizmet, politik sosyal hizmet, ilerici sosyal hizmet, sosyalist sosyal hizmet, sosyalist refah hizmeti ve yapısal sosyal hizmet gibi farklı tanımlamalarda ifade edildiği görülmektedir.

Günümüz dünyasının değişen toplum yapısına bağlı olarak radikal sosyal hizmet yaklaşımına duyulan ilgi giderek azalmıştır. Bunun yanı sıra radikal sosyal hizmet yaklaşımını tanımlayıcı değerlerden; eşitlik, güçlendirme, toplum ve bağlılık, feminizm ve ırkçılık karşıtlığı gibi kavramlar sosyal hizmetin temelleri arasında yerini almıştır. Bu çalışmanın amacı; modern sosyal hizmet uygulamalarında büyük yankı uyandıran radikal sosyal hizmet yaklaşımının temellerine dikkat çekmektir. Aynı zamanda bu çalışmada radikal sosyal hizmet yaklaşımına yönelik literatür taraması yapılmak suretiyle elde edilen bilgiler yorumlanarak değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Radikal Çekirdek, Radikal Yaklaşım.

ABSTRACT

Social work can be defined as a profession that has an important position in social integration and empowerment of individuals by providing social change and development at micro, macro and mezzo level. In this context, social work profession, social justice principles of individuals within the framework of social health care focused on the periodic conditions are shaped. The emphasis on the oppressed class by Marxist ideologies has replaced radical opinion in the social work profession and the popularity of individual-centered approaches has been replaced by community-centered approaches. Social work discipline embodies a radical potential that manifests itself in different venues and different periods, radical social

work emerged as a separate approach in the 1970s. Radical social work literature reveals that radical social work; it appears to be expressed in different definitions, such as critical social work, Marxist social work, political social work, progressive social work, socialist social work, socialist welfare service and structural social work.

Due to the changing social structure of today's world, the interest in radical social service approach has gradually decreased. In addition to this, the descriptive values of radical social work approach are; concepts such as equality, empowerment, community and commitment, feminism and anti-racism are among the foundations of social work. The purpose of this study is; It focuses on the foundations of a radical social work approach that has great repercussions in modern social work practices. At the same time, in this study, the information obtained by literature review on the radical social service approach was interpreted and evaluated.

Keywords: Social Work, Radical Core, Radical Approach.

GİRİŞ

Sosyal hizmet, toplumlara ve dönemlere bağlı olarak zaman zaman uygulayıcıları açısından farklılık gösterse de temelde bireylerin sosyal refahını sağlama yolunda bireyleri toplumda bulunan mevcut kaynaklarla buluşturma fikrinden hareket eden bir disiplin olmuştur. Değişen toplum yapısının son dönemlerde ivme kazanmasına paralel olarak toplumdaki gelir dağılımı adaletsizliğinin derinleşmesi, maddi ve manevi pek çok yönden ezilen ve sömürülen bireylerin yaygınlaşması bağlamında sosyal hizmette yeni anlayışlara ihtiyaç duyulmuştur. Radikal sosyal hizmet yaklaşımı, 1970'lerde hız kazanarak önce İngiltere hemen ardından Amerika, Kanada ve Avustralya'da sosyal hizmette ayrı bir girişim olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde radikal sosyal hizmet, geleneksel sosyal hizmet anlayışına karşı bir baş kaldırışın ürünü olarak oldukça ilgi gören yaklaşım olurken ilerleyen zaman ile birlikte etkisini yitiren radikal sosyal hizmet yaklaşımı yerini baskı-karşıtı sosyal hizmet yaklaşımına bırakmıştır.

Radikal sosyal hizmet yaklaşımı; Marksist, yapısal, feminist ve anti-baskıcı yaklaşımları bünyesinde barındırmaktadır. Radikal sosyal hizmet yaklaşımı her ne kadar günümüzdeki önemini yitirmiş olsa da radikal sosyal hizmet yaklaşımının tanımlayıcı değerlerinden; eşitlik, güçlendirme, toplum ve bağlılık, feminizm ve ırkçılık karşıtlığı gibi kavramlar sosyal hizmetin temelleri arasındaki yerini almıştır (Langan, 1998: 207). Bu çalışmada, radikal sosyal hizmet yaklaşımına çağdaş sosyal hizmet uygulamaları perspektifinde yeni bir anlayış kazandırmak amaçlanmıştır.

1. SOSYAL HİZMETTE RADİKAL ÇEKİRDEĞİN YERİ

Otuz yılı aşkın bir süredir, "özgürlüğün alternatifi yoktur" fikri hem ekonomiyi hem de toplumu organize etmek için bir temel olarak sosyal hayatın ve düşüncenin neredeyse her yönü üzerinde; ekonomik, politik ve akademik alanda olağanüstü etkiler oluşturmuştur (Ferguson, 2009: 81). Bu denli bir piyasa köktenciliği ya da bir diğer deyişle neoliberalizm anlayışının ortaya çıkışı, diğer sosyal meslekler gibi sosyal hizmetin de etkilenmesini kaçınılmaz kılmıştır (Mc Donald ve ark. 2003: 191). Neoliberalizm anlayışı ile birlikte gelişme gösteren küreselleşme olgusu, sosyal devlet anlayışını olumsuz bir şekilde etkilerken sosyal hizmet mesleği de zaman içerisinde sosyal yardımla özdeş kılınır hale gelmiştir

(Bayraktar, 2012: 258). Sosyal hizmetler de bu süreçte artık bir hak çerçevesinde anlaşılmaktan çok, devletin bireylere karşı olan bir lütfu şeklinde görülmeye başlanmıştır.

Sosyal hizmet disiplini içinde ayrı ve bilinçli olarak ifade edilen bir model veya yaklaşım olarak radikal sosyal çalışma, ilk olarak 1970'lerde, İngiltere, Amerika, Kanada ve Avustralya'da ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, en eski başlangıcından bu yana, sosyal hizmet, toplumsal sorunların kökenine inerek, bu sorunların en iyi şekilde nasıl ele alınabileceğine yönelik olarak toplumdaki geniş ideolojik çatışmaları ve tartışmaları yansıtmaktadır. Bu anlamda sosyal hizmetin radikal bakış açısına dair kavramlar İngiliz ve Amerikan deneyimlerinde kendini göstermiştir (Ferguson, 2009: 81).

İngiltere'deki en eski Sosyal Hizmet örgütü, 1869'da kurulan Charity Organisation Society (COS) dir. COS ücretsiz okul yemekleri ve yaşlılık emekli maaşlarının sağlanması da dâhil olmak üzere bireysel karakterleri baltalayan hükümet tarafından alınan her türlü tedbire karşı durmuştur (Stedman & Jones 1971, Jones 1983, Lewis 1995). COS'a bu dönemde önemli bir meydan okuma, yerleşim hareketinden gelmiştir. Bu hareket İngiltere ve Amerika'da çağdaş sosyal hizmetin ikinci büyük kaynağı olarak görülmüştür (Powell, 2001: 38-40). 1880'lerin başlarında kitlesel işsizliğin artmasıyla birlikte Canon Barnett tarafından başlatılan hareket de yoksulluğun ortadan kaldırılması için COS'un uyguladığı "bilimsel hayırseverlik" anlayışından ziyade devlet yardımının gerekli olduğu inancını yansıtmıştır (Ferguson, 2009: 84).

Amerika'da ise, özellikle son yüz yıl içerisinde radikal fikirler, sosyal hizmet eğitimi ve uygulamaları üzerinde devletin şiddetli muhalefeti, sosyal hizmet uygulayıcıları ve örgütleri karşısında önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bu etkiyi anlatmaya yönelik örnek verilecek olursa; ABD'deki yerleşim hareketine ilham kaynağı olarak İngiliz deneyimleri gösterilmesine karşın Chicago'daki Hull Evi de dâhil olmak üzere ABD yerleşimleri, İngiliz meslektaşlarından çok daha radikal bir yönde gelişmiştir (Ferguson, 2009: 85).

2. RADİKAL SOSYAL HİZMETİN ORTAYA ÇIKIŞI

1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarında sosyal hizmet uygulamasının daha radikal biçimlerinin ortaya çıkmasına birçok faktör katkıda bulunmuştur. İngiltere'de 1960'ların ortalarında araştırmacıların "yoksulluğun yeniden keşfedilmesini" içeren araştırmalarında hem İskoçya'da hem de İngiltere'de yeni yasalara dayanan sosyal hizmet uygulamalarının yeniden organize edilmesi, büyük jenerik ekiplerin oluşturulmasına yol açarak, çalışanlara kolektif güçleri ve mesleki kimlikleri konusunda daha güçlü bir anlayış kazandırmıştır. Böylece hizmet kullanıcılarının görüşlerine yönelik etkili çalışmaların ortaya çıkması sağlanmıştır. Bununla birlikte, radikal sosyal hizmet hareketlerinin Kanada ve Avustralya'da aynı zamanda ortaya çıkması ABD ve az miktarda diğer küresel güçlerin iş başında olması etkili olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasını izleyen süreçte önce "uzun yükseliş" olarak adlandırılan ekonomik büyümeler yaşanmıştır. Ardından Amerika'nın Vietnam'daki uzun süren savaşı, birçok ekonomik krizi beraberinde getirerek küresel çapta bir direniş hareketinin başlamasına yol açmıştır (Ferguson, 2009: 86).

1960'ların ortaları ile 1970'lerin ortaları arasındaki dönemde, toplumsal hareketin ardından sosyal alanda hareketlenmeler ortaya çıkmıştır. Bu hareketler televizyonun etkisiyle beslenerek birbirlerine ilham vermiştir (Harman 1988, Kurlansky 2004). Böylece siyah sivil haklar hareketini ABD'de 1960'ların başlarında kadınların kurtuluş hareketinin ortaya çıkması

izlemiştir (aynı zamanda Kuzey İrlanda'daki medeni haklar hareketine de ilham verdi); Eşcinsel Kurtuluş Cephesi ise bu dönemde adını Vietnam'daki Ulusal Kurtuluş Cephesinden almıştır (Ferguson, 2009: 86).

Sosyal hizmet disiplini, özellikle yukarıda bahsedilen ülkelerde, yaşanan küresel çekişmeler sebebiyle derinden etkilenmiştir (Ferguson, 2009: 87). Bununla birlikte, o zaman hâkim durumdaki vaka, bireyselleştirilmiş ve patolojik durumdaki müracaatçılara yaklaşımda bireylerin problemlerine katkıda bulunan yapısal faktörleri görmezden geldiler (bu konu dönemin ana radikal sosyal hizmet dergisinin başlığında da yansıtıldı). Tersine, radikal sosyal hizmette bu durum, “ezilenlerin içinde yaşadıkları sosyal ve ekonomik yapı bağlamındaki konumunu anlamak” olarak tanımlanmıştır (Ferguson, 2009: 88). Radikal sosyal hizmet bakış açısı geleneksel "kişisel-reform" teorilerinin hegemonyasını ve çağdaş "sosyal reform" sosyal hizmet teorilerini zorlayan bir yapıda olmuştur (Mullaly & Keating, 1991: 49).

1970’lerde ise sosyal hizmette kolektif yaklaşımlara çok daha fazla ilgi gösterilmesi ile beraber hem çalışanların sorunlarına cevap vermek hem de sosyal hizmet uzmanları arasındaki sendikal yaklaşımların benimsenmesinde artışlara yansımıştır. Öncelikli olarak, sosyal hizmet eğitiminde, refah haklarında ve toplum çalışma öğretiminin birçok yönünde müfredatın temel ögesi olarak yer almıştır (Ferguson, 2009: 86).

“Sosyal hizmette radikal bir meslek arayışından” bu yana (Rein, 1970), bireylere çok fazla odaklanan ve sıkıntıların sosyal nedenlerini ele almayan bir sosyal hizmet anlayışından memnun olmayan bir dizi uygulayıcı kendisini sosyal hizmet uzmanları için devrimci bir dergi olarak nitelendiren Case Con’u yayımlanmıştır. İlk sayı 1970 yılında çıkarıldı ve 25 sayıdan sonra 1977 yılında yayımlanmaya son verildi. Case Con, sosyal hizmet uzmanlarının toplumsal sorunların temel nedenlerini çözmek için toplumu değiştirmeye çalışması gerektiğini bildiren bir manifesto yayımladı. Buna ek olarak, dergi, sosyal çalışma kurumlarında ve neoliberalizmde giderek artan bir şekilde egemen olan politik paradigmanın, yöneticiliğin yükselişini eleştirdi (Steyart, 2013).

Case Con Manifestosunda dile getirilen bir diğer unsur baskıcı eleştiriyi de içermiş olmasıdır. Aynı zamanda refah devletinin yönlerini kontrol ederek hem bireysel düzeyde hem de sosyal hizmet uzmanları ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ittifakların sağlanmasına yönelik; kolektif yaklaşımlara vurgu yaparak topluluk çalışmaları da dâhil olmak üzere müracaatçıların sorunlarını ele almıştır. 1980’li yıllarda engellilik hareketleri gibi hareketlerin artış göstermesine katkı sunan topluluk eylemi ve sosyal hizmet uzmanlarının sendikalarda yer alarak diğer gruplarla etkileşim kurmaları konusunda ısrarları kapsamıştır (Ferguson, 2009: 88).

Ancak, 1975’e kadar radikal sosyal hizmetin daha geniş alanda tanınma kazanması mümkün değildi. Bu yıl, Roy Bailey ve Mike Brake, Radikal sosyal çalışma adında düzenlenmiş bir kitap yayımlayarak geleneksel sosyal hizmet anlayışını ve sosyal hizmet eğitimini politik olarak eleştirdi. 1980’de ise “Radikal sosyal çalışma ve uygulama” adlı kitabı yayımlandı. Her iki kitap da sosyal hizmet toplulukları tarafından iyi karşılandı ve radikal sosyal hizmete sadece artan bir onaylama değil aynı zamanda akademik statü ve sağlamlık da verdi (Steyart, 2013).

Hem pratik yaklaşım hem de gayri resmi bir toplumsal hareket olan radikal sosyal hizmet yaklaşımı 1980’lerin başında büyük bir düşüş yaşadı. Bu düşüşün iki temel nedeni vardır. İlki ve en önemlisi İngiltere’de Margaret Thatcher, ABD’de Ronald Regan

hükümetinin politikalarının hayata geçirilmesi sonrası Charles Murray tarafından sosyal hizmet, refah devleti bünyesinde sorunlu bir alan olarak görülmüş ve bağımlılıkla eş anlamlı hale gelmiştir (Murray, 1990). Nitekim bu süreçte radikal sosyal hizmet yaklaşımı da yalnızlığa mahkûm bırakıldı.

Radikal yaklaşımların etkisinin azalmasındaki bir diğer sebep ise özellikle İngiltere, İtalya, Fransa gibi ülkelerde işçi sınıfı mücadelelerinin yenilgisinin yaygınlaşarak, yaşanan hayal kırıklığının farklı formlara dönüşmesidir. İngiltere, ABD gibi ülkeler başta olmak üzere “sınıf” a yapılan vurgu yerini baskı, kimlik ve farklılık üzerine bir vurgu ile yer değiştirmiştir (Callinicos 1989). Sosyal hizmette, radikal sosyal hizmet uzmanlarının bir kısmı "ırk", cinsiyet ve engellilik konularına öncelik vermeye başlarken başarılarının bir ölçüsü olarak İngiltere’de 1989 yılında başlatılan yeni sosyal hizmet yaklaşımı olan baskı karşıtı uygulamayı ön plana çıkarmıştır (Ferguson, 2009: 89).

Radikal sosyal hizmet, yakın zamanda Lain Ferguson ve Michael Lavalette gibi kişiler ve Sosyal Çalışma Eylem Ağı (SWAN)’ın çalışmaları ile yeniden ortaya çıktı. Geçtiğimiz yirmi yıl içinde ortaya çıkan benzer örgütler ve toplumsal hareketler gibi, SWAN, küresel anti-kapitalist hareketin sloganını yansıtarak “Başka bir dünya mümkündür” sloganıyla harekete geçmiştir (Steyart, 2013).

Sosyal hizmet literatürü gözden geçirildiğinde, radikal sosyal hizmetin farklı şekillerde adlandırıldığı görülmektedir; kritik sosyal hizmet, Marksist sosyal hizmet, politik sosyal hizmet, ilerici sosyal hizmet, radikal sosyal hizmet, sosyalist sosyal hizmet, sosyalist refah hizmeti ve yapısal sosyal hizmet (Mullaly ve Keating, 1991: 50). Radikal sosyal hizmet yaklaşımının, farklı karşılıkları tezahür etmesi kuşkusuz bu yaklaşımın amaçlarını sorgulamamızı da sağlamaktadır. Şahin, (2001)’e göre radikal sosyal hizmet uygulamasının amacı bireylerin, içinde bulunduğu duygusal stres durumunu arttıran sosyal adalet yoksunluğu durumlarının farkına varmaları hususunda onlara destek olmaktır.

Bailey ve Brake (1975)’ e göre radikal sosyal hizmet yaklaşımının amaçları dört başlık altında incelenmektedir;

1. Eğitim; Kapitalist toplumlarda genel olarak radikal sosyal çalışmanın amacı, hem eğitimi arttırmak hem de neden olunan bireysel acıyı önemli ölçüde hafifletmektir. Ekonomik üretimin sonuçları ve baskıcı bir toplumsal sisteme direnme ve üstesinden gelme aşamasında başkalarıyla ilişki kurma yoluyla, radikal uygulamaların temel görevi eğitseldir.

2. İnsanları sistemlere bağlama, Arasındaki etkileşime odaklanarak insanlar ve çeşitli sistemler çevresinde, radikal uygulamaları amaçlamak bireyler ile çıkarlarına hizmet edebilecek sistemler arasındaki bağlantıyı kolaylaştırmaktadır. Bazı durumlarda, bu organizasyonlar tüketici topluluğu ya da eylem gruplarıyla bir araya gelmeyi ve diğerlerinin de refah haklarını resmi makamlardan korumaya çalışan bireyler için destek ve savunuculuğu içermektedir. Radikal sosyal hizmet uzmanı, genellikle bu sözleşmeli operasyonlara eşlik ederek, özel ilişkilere yönelik eylemlerle birlikte çaba göstererek, etkileşimde yer almaktadır. Böylece bu etkinliğe dahil olanlar arasında gelişmeyi amaçlamaktadır.

3. Karşı sistemlerin kurulması: Radikal uygulamanın bir amacı, mevcut sistemlerin içinde ya da dışında, karşı-sistemlerin kurulmasına yardımcı olmaktır. Bu tür bir sistem kurma, mevcut sistemlerde bazı değişikliklerin gerçekleştirilebileceği kısa veya uzun vadede bu tür sistemlerin radikal olarak dönüştürülebileceği veya ortadan kaldırılabilceği bir güç tabanı geliştirmeyi amaçlamaktadır.

4. Bireysel ve yapısal yanıtlar; Mevcut sosyal güvenlik sistemlerinde radikal sosyal çalışmanın amacı ne olmalıdır? Eğitimin amaçları, sistemlerin bağlanması ve karşı sistemler oluşturması radikal sosyal hizmet uzmanının faaliyetlerinin çoğunu açıklamakta, fakat aynı zamanda bu doğrudan hizmet-maddi, psikolojik ve bazen de zorlayıcı olan - resmi refahın sağlanması için gerekli olan amaçları da tanımlamak önemlidir. Radikal sosyal hizmet uzmanı, bu hizmetlerden bazılarını, özellikle maddi ve psikolojik destekle ilgilenenleri sunarken, faaliyetlerinin en iyi haliyle mevcut yapıları tam olarak destekleyen destekleyici kısa vadeli iyileştirme müdahalesi olduğunu kabul etmelidir.

Radikal sosyal hizmet uzmanları, bireylere ve ailelere yardım etmeyi desteklemektedir, ancak değişimin kaynağını baskıcı bir ekonomik ve sosyal düzenin zarar görenleri içine yerleştirerek, "büyük toplumsal düzeni temelde sağlam olarak kabul etmek ya da yıkıcı özelliklerini görmezden gelmek" olduğuna inanmaktadır (Galper, 1978: 38). Radikal sosyal hizmet anlayışının gelişme gösterdiği dönem itibarıyla radikal sosyal hizmet uzmanları ekonomik ve politik olarak sistemlerde değişimler yaşanarak, bireylerin işlevselliğinin önündeki engellerin kaldırılabilmesini düşünmekte ve çözümü öncelikli olarak yoksulluk, işsizlik gibi toplumsal derinlik yaratan sorunların çözülmesine bağlı görmektedir (Acar, 1999: 96).

Bailey ve Brake (1975)' e göre radikal uygulamanın yöntemleri ise üç başlık altında incelenmektedir;

Radikal uygulamanın temel görevi eğitim ise, o zaman yöntem sosyal hizmet uzmanı ile diğer insanlar arasındaki diyalogu geliştirme yoluyla vicdani olma süreci ile sağlanmalıdır.

1. Diyalojik ilişkiler; radikal değişim ancak, dayatmanın değil, değişimin sonucu olarak geliştirilen bilinçten kaynaklanabilmektedir. İnsanların sosyal dünyalarına bağladıkları öznel anlamları, sosyal dünya hakkındaki algılarımızı başkalarıyla paylaşmak, diyalogun başlangıcı olabilir.

2. Grup bilinçlendirilmesi; Değişime ulaşmak için bir 'eylem sistemindeki' insanlarla (müracaatçılar ve diğerleri) çalışmak, radikal sosyal hizmet uzmanı için, eleştirmenin bilincinin gelişebileceği büyük bir yöntem olacaktır. Grup, böyle bir çalışmanın merkezindedir, sorumluluğu bir kişi tarafından tek başına üstlenemez. Grup desteği, gerginliği korumamıza yardımcı olur ve gelişmekte olan bir eleştiri bilincinin ve takip etmesi gereken özgürleştirici eylemin yarattığı endişeleri azaltmamızı sağlamaktadır. Radikal sosyal hizmet uzmanı bu tür değerlendirmeleri yapmayı ve kullanmayı sağlamak için bir dizi beceriye ihtiyaç duymaktadır.

3. Organizasyon ve planlama; Radikal sosyal hizmet uzmanları, ister bireylerle, ailelerle, gruplarla, ister kurumlarla, ister büyük kuruluşlarla olsun, etkin bir şekilde çalışacaksa, bir dizi organizasyonel, idari ve planlama becerisi geliştirmelidirler. Örneğin, canlılığı olan karşı sistemlerin kurulması ve sürdürülmesi, problem tanımlarının sistematik analizinde, mevcut kaynakların değerlendirilmesi, belirli zaman aralıklarında uygulanabilir hedeflerin belirlenmesi, faaliyetlerin izlenmesi ve sonuçların değerlendirilmesi önemlidir. Radikal sosyal hizmet uzmanının herhangi bir birey veya grupta çalışıp çalışmaması, ilgili verileri toplayabilmesi, eylemde yer alan kişilerle çalışma anlaşmalarını müzakere etmesi, uzmanlığını uygun şekilde kullanarak faydalı bir şekilde planlaması ve yürütmesi gerekir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Neoliberal uygulamalar sonucu zayıflatılmış olan sosyal hizmet anlayışının dönemsel farklılıklar göstermesine karşın sosyal hizmet uzmanları, müracaatçılarına her zaman en iyi müdahale yürütme pratiklerini yöneten kurallar ve yönetmelikler içinde yol göstermeye çalışmıştır. Bütçe odaklı yönetim yaklaşımlarının kurbanı olan sosyal hizmet alanına grup çalışması ve topluluk çalışması gibi yaklaşımlar son otuz yıldır hakim durumda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra sosyal hizmetin, bireysel yaklaşımların hakim olduğu geleneksel dönemde bile insanların kişisel durumlarında ve kendilerini görmüş oldukları konumda değişiklikler getirirken radikal olabildiği görülmüştür. Bu sebeple sosyal hizmet her daim radikal çekirdeği bünyesinde barındıran bir disiplin olmuştur. Bireysel yaklaşımların yanı sıra kolektif yaklaşımların da toplumsal düzeyde bir değişim yaratma potansiyeli mevcuttur. Sosyal hizmet uzmanları radikal bir yaklaşım çerçevesinde çeşitli önlemler alarak bu yaklaşımın modernize edilmesini sağlayabilir. Sosyal hizmet uzmanlarının radikal uygulamaları canlandırma ve korumaya yönelik tedbirler alması için benimsemesi gereken başlıca unsurlar şöyledir;

- Sosyal hizmet uzmanları gerektiğinde radikal sosyal hizmet yaklaşımını bir uygulama yöntemi olarak çok boyutlu kullanma yeteneğine sahip olmalıdır.
- Sosyal hizmet uzmanları toplumsal alanda örgütlenerek sendikal katılımları gerçekleştirme yoluna gitmelidir.
- Sosyal hizmet uzmanları, yararlanıcılarının deneyimlerinden faydalanarak yeni bir radikal sosyal hizmet yaklaşımına yön vermelidir.
- Radikal sosyal hizmet yaklaşımının müracaatçıları adına savunuculuk yapan sosyal hizmet uzmanları tarafından yeniden gün yüzüne çıkarılmaya ihtiyacı vardır.
- Toplumsal alanda bir sosyal hizmet anlayışının yerleşmesi için geçmişte kadın hareketleri ve engelli bireyler hareketlerinde olduğu sosyal hizmet uzmanlarının desteği oluşmalıdır.
- Son olarak neoliberal sosyal hizmet modellerine gerçek bir alternatif görmek isteyen sosyal hizmet uzmanları sosyal adaletin temini için daha geniş çaplı hareketlere dahil olarak geçmişten ders almak zorundadır.

KAYNAKÇA

Acar, H. (1999). Radikal Sosyal Hizmet. Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan Yaşam Boyu Sosyal Hizmet, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Yayın no: 004, pp.94-97, Ankara.

Bailey, R., & Brake, M. (1980). *Contributions to a Radical Practice in Social Work*. in M. Brake, & R. Bailey (Eds.), *Radical social work and practice*, pp. 7-25, London Edward Arnold.

Bailey, R., Brake, M. (1975). *Radical Social Work*. Pantheon Books. pp. 1-156, New York.

Bayraktar, C.(2012). Keynes ve Refah Devleti. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 2, pp. 247-261.

Callinicos, A. (1989). *Against Postmodernism: A Marxist Critique*. Cambridge: Polity Press.

Ferguson, L.(2009). Another Social Work Is Possible! Reclaiming The Radical Tradition. Edited By Vesna Lesko Sek Faculty Of, Theories And Methods Of Social Work: Exploring Different Perspectives, Faculty Of Social Work, University of Ljubljana Chapter: 5, pp. 81-98.

Galper, J. (1978). What Are Radical Social Services? Social Policy, 8(4), pp. 37-41.

Gunn Strand Hutchinson Siv Oltedal (2014). Five Theories In Social Work.

Harman, C. (1988). The Fire Last Time: 1968 And After. London: Bookmarks.

Jones, C. (1983). State Social Work and The Working Class. London: Routledge and Kegan Paul.

Kurlansky, M. (2004). 1968: The Year That Rocked The World. London: Jonathan Cape.

Langan, M. (1998). Radical Social Work. Macmillan Publishers Limited, pp. 207-208.

Lewis, J. (1995). The Voluntary Sector. The State and Social Work in Britain. Aldershot: Edward Elgar.

Mcdonald, C., Harris, J., Wintersteen, D. (2003). Contingent on Context: Social Work and The State in Australia, Britain and The United States. British Journal of Social Work, 33: 191-208.

Mullaly, R., Keating, E. (1991). Similarities, Differences and Dialectics of Radical Social Work. Journal of Progressive Human Services, London.

Murray, C. (1990). The Emerging British Underclass. London: Institute of Economic Affairs.

Powell, F. (2001). The Politics of Social Work. London: Sage.

Rein, M. (1970). Social Work in Search of A Radical Profession. Social Work, 15(2), pp. 218-231.

Stedman-Jones, G. (1971). Outcast London. Oxford: Clarendon. Tew, J. (Ed.) (2005), Social Perspectives In Mental Health: Developing Social Models to Understand and Work with Mental Distress. London: Jessica Kingsley Publishers.

Steyaert, J.(2013). History of Social Work. https://historyofsocialwork.org/eng/details.php?cps=26&canon_id=166, Erişim tarihi: 03.11.2018

Şahin, F. (2001). Radikal Sosyal Kişisel Sosyal Çalışma. Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan, Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Yayın no: 006, pp. 81-90, Ankara.

ACTION PLAN FOR DISABLED CHILDREN DURING THE EARLY STAGES OF LIFE

**İMKANLARI MƏHDUD UŞAQLARA HƏYATIN İLK GÜNLƏRİNDƏ GÖSTƏRİLƏ
BİLƏCƏK TƏDBİRLƏR PLANI**

Doç. Dr. Minara Mammadova

Azerbaijan State Pedagogical University, minara62@list.ru

ABSTRACT

The article highlights and investigates the success of Western European countries in the process of integrating children with disabilities into the social environment. It has been established that the mental development laws of children with intellectual disabilities are the same with the mental development of healthy children. That is, from the very beginning of the life of disabled children effective utilization of sensitive period, characterizing the development of mental processes, is advisable. From the very first days of life of children action plan for their integration into society should be implemented by correcting development gap with the help of discovered diagnostics methods of micro psychocorrection. The author interpreted the screening diagnostics proposed by Y.A. Strebeleva, and expanded further the action plan of integrating disabled children into society.

Furthermore, the author adds some methods for screening diagnostics for integrating a problematic child into the social environment, which can provide ample opportunities for future independent life. So Creation of a Common Psycho-Correctional System is essential for determination of disabled children at an early age by discovered diagnostics methods of micro psychocorrection, and integration of the children into the inclusive or normal society by means of psycho-pedagogical correction methods. Establishment of single system implies the following:

1. Identification of the structure of the biological defect during the early days of life and exposing it to psycorection; stage-by-stage implementation of psycho-correctional measures in order to prevent the 2nd deviation that could arise on the basis of a biological defect;
2. Psycho-correction methods should be equipped with the theoretical knowledge advanced by science;
3. Methods of psychocorrection to be applied should refer to the patterns and features of the psycho-physiological development of the child;
4. Render psychological counseling to parents of children and provide information concerning child's problem.

Key words: Early, Integration, Psychocorrection, Plan

REZÜME

Məqalədə Qərbi Avropa dövlətlərində imkanları məhdud uşaqların sosial mühitə integrasiya edilməsi probleminin uğuru geniş işıqlandırılmış və təhlil edilmişdir. Müəyyən olunmuşdur ki, problemli uşaqların psixi inkişaf qanunları ilə sağlam uşaqların psixi inkişaf

qanunları eynilik təşkil edir. Yəni, problemli uşaqların həyatının ilk günlərindən başlayaraq psixi proseslərin inkişafını xarakterizə edən senzitiv dövrlərdən səmərəli istifadə olunması məsləhətdir. Həyatın ilk günlərindən mikro-psixokorreksiya elmin diaqnostika üsulları vasitəsi aşkarlanmış gerilik korreksiya edilməli və uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyası üçün tədbirlər planı həyata keçirilməlidir. Y.A. Strebelevanın bu mövzu ilə əlaqədar irəli sürdüyü skrining-müayinə planları üzərində müəllif öz interpretasiyasını etmiş və problemli uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyası üçün tədbirlər planını daha da genişləndirmişdir.

Yəni, problemli uşağın gələcəkdə sosial mühitə inteqrasiya edilməsi üçün müəllif tərəfindən skrining-müayinə planlarına bəzi üsullar əlavə edilmişdir ki, bu da uşağın gələcəkdə müstəqil həyatına geniş imkanlar açar bilər.

Bu səbəbdən problemli uşaqların erkən yaş dövrlərindən mikro-korreksiya psixologiya elminin diaqnostika üsulları ilə aşkarlanması və onları psixokorreksiya təsir üsulu vasitəsi ilə inkilüziv və ya normal cəmiyyətə inteqrasiya olunması üçün VAHİD PSIXOKORREKSIYA SİSTEMİN YARADILMASI zəruridir. Burada:

1. Həyatın ilk günlərində bioloji qüsurun strukturunu aşkarlamaq və onları psixokorreksiyası etmək, bioloji qüsurun əsasında yarana biləcək II pozuntunun qarşısını almaq üçün tətbiq olunacaq psixokorreksiya tədbirləri mərhələli surətdə həyata keçirmək;

2. Psixokorreksiya üsulları elmin irəli sürdüyü nəzəri biliklərlə silahlanmalı;

3. Tətbiq olunacaq psixokorreksiya təsir üsulu vasitələri hər bir uşağın psixofizioloji yaş inkişaf qanun və xüsusiyyətlərinə istinad olunmalıdır;

4. Problemi olan uşaqların valideynləri ilə psixoloji yardım tədbirləri apararaq onlara uşağın problemi ilə bağlı məlumatlar verməli.

Açar sözlər: Erkən, Inteqrasiya, Psixokorreksiya, Plan

GİRİŞ

Müasir dövrdə cəmiyyətdə ən çox narahatçılıq yaradan məsələlərdən biri də psixofiziki inkişafında problemləri olan uşaqların normal səsiumda öz yerini tutmaq və müstəqil olaraq gələcək həyat şəraitini həll etməkdən ibarətdir. Bu səbəbdən inkişafında problem olan insanların çatışmazlığını psixokorreksiya edilməsi humanist prinsiplərə əsaslanır. Əgər biz tarixə nəzər yetirsək görürük ki, keçmiş postsovet məkanında psixofiziki inkişafında problem olan insanlar ilə normal insanlar arasında müəyyən “məsafə” qoyulurdu. Bu zaman Qərbi Avropa dövlətlərində psixofiziki inkişafında problem olan uşaq və böyüklərə baxış fərqli xarakter daşımağa başladı. Qərbi Avropa dövlətlərində xüsusi təhsil tələbli və əmək bacarıqları məhdud insanların həyat və şəraitinə dövlət səviyyəsində fərqli münasibət yarandı. Yəni, bu dövlətlər problemli insanların həyatına, onlara dövlət tərəfindən ayrılan sərmayəyə xüsusi diqqət yetirməyə başladılar.

Beləki, Avropa dövlətlərində mütəxəssislər hesablamışlar ki, psixofiziki inkişafında problem olan uşaqlara erkən və məktəbəqədər yaşlarında göstərilən psixopedaqoji reabilitasiya təsir qüvvəsi nəticəsində uşağın normal səsiuma inteqrasiya edilməsi daha uğurlu olmaqla yanaşı həm də dövlət üçün sərmayə baxımından çox səmərəli və sərfəli olur. Hətta erkən və məktəbəqədər yaş dövrlərdə problemli uşağa göstərilən psixopedaqoji reabilitasiya təsiri nəticəsində bir çox uşağın ümumtəhsil sistemə keçməsinə imkan yarana bilər. Eyni zamanda buna müvafiq olaraq, dövlət tərəfindən maliyyələşdirilən xüsusi təhsil müəssisələrə

uşaqların daha az ehtiyacı ola bilər (Специальная педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Л.И.Аксенова, Б.А.Архипов, Л.И.Белякова и др.: Под ред. Н.М.Назаровой. – 3-е изд. испр. – М.: Издательский центр «Академия», 2004.-400с).

Avropa dövlətlərinin problemə belə yanaşması bu ölkələrdə bir çox xüsusi təhsil müəssisələrinin ixtisarına səbəb olmuşdur. Həmçinin, Avropada mütəxəssislər hesablamışlar ki, xüsusi təhsil tələbli şəxslərin ixtisas üzrə yüksək keyfiyyətli professional peşə təhsili ilə təmin edilməsi iqtisadi cəhətdən, onların əlil təqaüdü ilə ömür boyu təmin edilməsindən çox-çox sərfəlidir.

Bu səbəbdən psixofiziki inkişafında problemləri olan uşaqların erkən və məktəbəqədər yaş dövrlərində düzgün diaqnostika və psixo-pedaqoji reabilitasiya edilməsi psixoloq və pedaqoqlar qarşısında duran ən önəmli və aktual məsələlərdən sayıla bilər (Никитина М.И. Проблемы интеграции детей с особенностями развития // Инновационные процессы в образовании. СПб, 1997. с. 147).

GELİŞME

Uşaq həyatının ilk anlarından düzgün diaqnostika əsasında inkişafda aşkarlanan geriliyin reabilitasiyası üçün mütəxəssis yanaşmasını tələb edir.

Uşaq həyatının ilk günlərindən onun fizioloji sağlamlığı keşiyində tibb və səhiyyə orqanları tam mənada məsuliyyət daşdığı halda uşağın psixi inkişafı üçün dövlət tərəfindən məsuliyyət daşıyan peşəkar mikro PSIXO-PEDAQOQLAR da EYNİ MƏSULİYƏTİ daşmalıdırlar. Əgər uşaq həyatının ilk anlarından orqanizmin fiziki və somatik sağlamlığı tibb mütəxəssislərini düşündürürsə, psixo-pedaqoqları isə həyatının ilk anlarından hər bir uşağın sensor, əqli, emosional və hərəkət dairəsinin inkişafı maraqlandırılmalıdır (Minara Məmmədova).

Bəzi ölkələrdə psixofiziki inkişafında çatışmazlığı olan uşağın gələcək həyatı, onun inkişafı haqqında düşüncələri məhz valideynin himayəsi olmalıdır kimi fikirlər stereotip bir hal kimi özünü göstərir. Lakin bir çox valideynlərin psixo-pedaqoji tərəfdən savadsızlığı, onların maariflənmə imkanı olmaması uşağın gələcək həyatının uğursuzluğunu artıq söyləmiş olur. Bu səbəbdən şəhərlərdə, əyalətlərdə xüsusi təhsil tələbli uşaqların inkişafı ilə əlaqədar psixo-pedaqoji məsləhətxanaların olması yerinə düşərdi. İşini bilən professional insanları mərkəzləşmiş müəssisədə bir araya yığaraq yardıma ehtiyacı olan valideynlərə psixofiziki inkişafında çatışmazlığı olan erkən və məktəbəqədər yaşlı uşaqları üçün mütəxəssis dəstəyini vermiş olar (Minara Məmmədova).

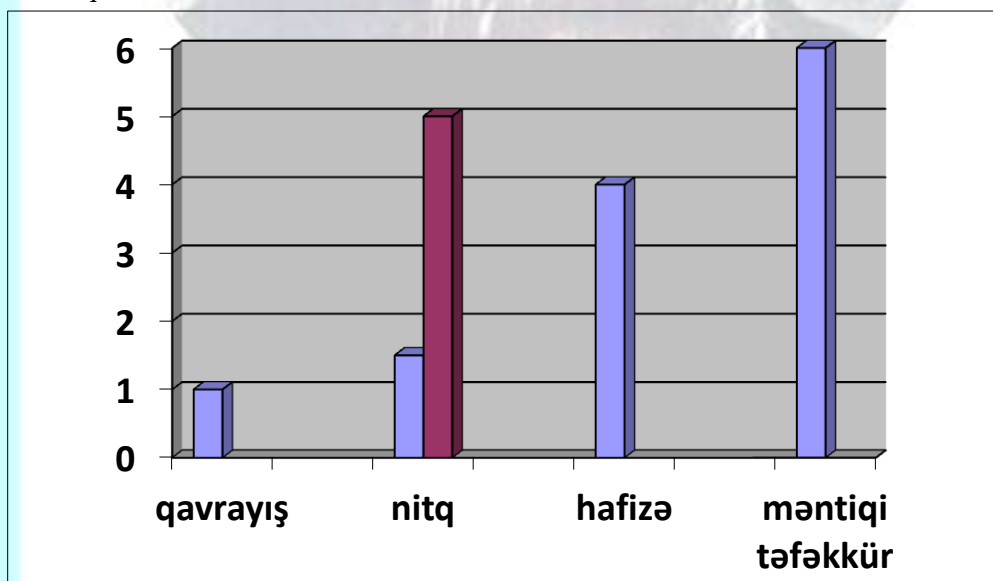
L.S.Viqotskinin nəzəriyyəsinə əsaslanaraq demək olar ki, həm normal, həm də inkişafında problem olan uşaqların psixi inkişafı eyni qanunauyğunluğa malikdirlər. Bu səbəbdən görkəmli pedaqoq və psixoloqlar tərəfindən erkən və məktəbəqədər yaşlı uşaqların psixi inkişafında senzitiv dövrlər və uşağın ən yaxın inkişaf zonası haqqında olan bir çox nəzəriyyələri psixofiziki inkişafında problem olan uşaqlar üçün aktualdır (Специальная психология: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.И.Лубовский, Т.В.Розанова, Л.И.Солнцева и др.; Под ред. В.И.Лубовского. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. 18 с).

Biz istərdik ki, uşağın psixi inkişafında baş verən senzitiv dövrləri lakonik olaraq araşdıraq. Uşağın erkən yaş dövrlərində beynin plastikliliyi və psixi funksiyaların

senzitivliliyi motor funksiyaların, emosiyaların, intellektin, nitqin və şəxsiyyətin formalaşması üçün güclü potensialı yaratmış olur (Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании. Хрестоматия по курсу «Коррекционная педагогика и специальная психология» /Сост. Н.Д.Соколова, Л.В.Калинникова. –М.: ООО «Аспект», 2005. 448 с).

Bununla yanaşı, psixi funksiyalarının və intellektin inkişafı uşağın həyata gəldiyi ilk günündən başlayaraq müxtəlif yaş mərhələlərində fərqli şəkildə reallaşır. Yəni, hər bir psixi funksiya özünün formalaşma prosesində öz optimal inkişaf mərhələsinə malik olur. Bu da həmin funksiyanın şüurda dominant vəziyyəti ilə üst-üstə düşür. Yeni doğulmuş uşağın differensiasiyasız şüurunda öncə **qavrayış** funksiyası optimal inkişafı qazanmış olur. Bəzən elementar affektiv reaksiyaları ilə qovuşmasına baxmayaraq, körpəlik dövrünün inkişafı üçün qavrayış funksiyası özünün dominantlıq vəziyyətini qorumuş olur. Qavrayışın optimal inkişafı zamanı o həm özü inkişaf edir, həm də digər psixi funksiyaların inkişafında mühüm rol oynayır. Həyatın sonrakı illərində də qavrayış funksiyası inkişaf edir. Lakin bu funksiyanın intensiv inkişafı məhz onun idrakda dominantlıq etdiyi dövrlə üst-üstə düşür (Катаева А.А. Дошкольная олигофренопедагогика: учеб. для студ. высш. учеб. заведений / А.А.Катаева, Е.А.Стребелева. –М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. 13 с.)

Diagramma.

Belə vəziyyəti mürəkkəb psixi funksiya hesab edilən nitqə də şamil etmək olar. **Nitq** uşağın inkişafında mərkəz yerlərdən birini tutur. Bu funksiyanın intensiv inkişafı 1,5-5 yaşlarda daha çox müşhidə olunur. Uşağın nitqi müəyyən mənada 1,5 yaşa qədərki, 5 yaşdan sonrakı dövrlərdə də inkişaf edir. Lakin həyatın heç bir mərhələsində nitqin intensiv inkişaf tempi 1,5-5 yaş dövrlərindəki kimi sürətli olmur.

Məktəbəqədər yaş dövründə inkişafda dominant mövqeyə digər psixi proseslərdə sahib olurlar. Bunlardan biri də hafizədir. **Hafizə** həm məktəbəqədər yaş dövründən əvvəl, həm də məktəbəqədər yaş dövründən sonra inkişaf edir. Lakin özünün maksimal inkişaf tempinə ancaq bu yaş dövrlərində malik olur. Onun inkişafı artıq məlum dərəcədə inkişaf etmiş qavrayış, təfəkkür və nitq kimi proseslərin təsiri nəticəsində baş verir. Onların inkişafı qav-

rayışın inkişafı üçün əlverişli şərait yaradır. Bununla belə, hafizə öz dominant vəziyyətində ikən, yuxarıda adları çəkilən psixi proseslərin inkişafına da müsbət təsir göstərir.

Məktəb dövrünün əvvəllərində şüurda belə dominant rol artıq təfəkkürə keçmiş olur. Müəyyən inkişaf səviyyəsinə çatmış qavrayış, hafizə, nitq, diqqət və s. digər psixi proseslərin təsiri nəticəsində bu dövrdə daha intensiv inkişafa malik olan **təfəkkür** özü də onların sonrakı intensiv inkişafına səbəb olur (Власова Т.А., Певзнер М.С. О детях с отклонениями в развитии. М., 1973, с. 6-14).

Uşaq həyatının müxtəlif yaş mərhələ və dövrlərində və uşaq şüurunun strukturunda baş verən bu hadisə mürəkkəb dialektik xarakterlə şərtləşir. Bir yaş dövründən digərinə keçid zamanı belə funksiyalararası əlaqə və münasibətlər durğun halda deyil, həmişə mürəkkəb və daha dəyişkən olur.

Yuxarıda göstərilən hər bir uşağın psixi inkişafına aid olan qanunauyğunluğu rəhbər mövqedə saxlasaq biz psixofiziki inkişafında problemləri olan uşaqların tez bir zaman çərçivəsində onun reabilitasiya və integrasiya problemini həll etmiş oluruq. Bu səbəbdən Y.A.Strebelevanın "Uşaqların inkişafında olan geriliyin erkən yaşlarda aşkarlanması və korreksiyası üçün vahid sistemin yaradılmasına yanaşma" adlı məqaləsində verilmiş struktur mövqelərə öz tərəfimizdən yeni əlavələr verməklə biz problemlə əlaqədar VAHİD SİSTEMin yaradılmasının tərəfdarıyıq (Стребелева Е.А. Подходы к созданию единой системы раннего выявления и коррекции отклонений в развитии детей / Дошкольное воспитание. 1998. № 1. С. 70-73).

Problemlili olan uşaqların inkişafında aşkarlanmış qüsurun tez bir zamanda korreksiya-kompensasiya, reabilitasiya və integrasiya problemini həll etmiş oluruq (Minara Məmmədova).

Y.A.Strebelevanın "Uşaqların inkişafında olan geriliyin erkən yaşlarda aşkarlanması və korreksiyası üçün vahid sistemin yaradılmasına yanaşma" adlı məqaləsində göstərilir ki, inkişafda olan geriliyin aşkarlanması və onun korreksiya sistemi öz işini 4 bloka daxil etməlidir (Стребелева Е.А. Подходы к созданию единой системы раннего выявления и коррекции отклонений в развитии детей / Дошкольное воспитание. 1998. № 1. С. 70-73).

I bloka 1 yaşlı uşaqların skrining müayinəsi daxil olmalıdır. Burada uşağın inkişafında aşkarlanan risk faktorlarını əks etdirən xüsusi kartların işlənilməsi lazımdır. Kartlarda uşağın doğum evindən çıxarıldığı vaxtdan etibarən risk faktoru haqqında qeydlər edilməlidir. Bu mərhələnin əsas məqsədi uşağın inkişafında k1, hər-hansı geriliyi aşkarlamaq və Səhiyyə Nazirliyi ilə birgə müayinə-diaqnostika tədbirlərini həyata keçirməkdən ibarətdir.

II blokda əsas iş differensial diaqnostika ilə müşayiət olunur. Bu tədbir uşaq poliklinikalarında, xüsusi mərkəzlərdə, xəstəxanalarda həyata keçirilməlidir. Bu mərhələnin əsas məqsədi uşağın inkişafında olan geriliyi aşkarlamaq, qüsurun strukturunu dəqiqləşdirmək, geriliyin tibbi təsirini və psixo-pedaqoji korreksiya imkanlarını təyin etməkdən ibarətdir.

III blokda isə inkişafda olan geriliyin tibbi-psixo-pedaqoji korreksiya təsir yollarından istifadədən ibarətdir. Xarici dövlətlərdə aparılan tədqiqat işləri göstərmişdir ki, mərkəzi sinir sisteminin pozulmuşu, intellekt, nitq problemi olan uşaqlarla psixo-pedaqoji təlimi erkən yaşlı uşağın yaşadığı ərazidə yerləşən uşaq poliklinikasında həyata keçirilir. Bu işi erkən yaşlı uşaqlarla işləmiş təcrübəli müəllim defektoloq aparmalıdır. Sensor, emosional inkişafda,

dayaq-hərəkət aparatında mürəkkəb qüsurların strukturu spesifik olduğu üçün bu işi körpə yaşlarda aparılması məsləhətdir.

IV blokda-inkişafında geriliyi olan uşaqların erkən yaşlarında qüsurların diaqnoz edib psixopedaqoji korreksiya və kompensasiya tədbirlərini həyata keçirəcək mütəxəssis-mikropsixopedaqoji hazırlığı üçün koordinasiya əsaslı dövlət proqramının işlənilməsinə təklif edir.

SONUÇ

Y.A. Strebelevanın bu mövzu ilə əlaqədar irəli sürdüyü skrining-müayinə plan-blokları üzərində müəllif öz interpretasiyasını etmiş və problemlili uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyası üçün tədbirlər planını daha da genişləndirmişdir.

Müəllif birmənalı olaraq Y.A.Strebelevanın irəli sürdüyü skrining-müayinə plan-blokların mahiyyəti, məqsədi və məramları ilə tam həmfikiridir. Amma müəllif, problemlili uşağın həyatın ilk günlərindən mikro psixopedaqoji diaqnostika üsulları vasitəsi aşkarlanmış geriliyin korreksiya və kompensasiya edilməsi və uşaqların cəmiyyətə inteqrasiyası üçün tədbirlər planını həyata keçirilməsinin tərəfdarıdır. Yəni, uşaq şüurunda dominant mövqedə olan qavrayışın vasitəsi ilə korreksiya və kompensasiya edən mütəxəssis uşağın patoloji halını bilavasitə azaltmış və ya aradan qaldırmış olacaqdır.

Y. A. Strebelevanın təklif etdiyi skrining-müayinə plan-bloklarına əlavə olaraq müəllif bəzi dəyişikliklər irəli sürmüşdür. Amma ilk öncə müəllif həyatın I ilində hansı hallar zamanı mütəxəssis köməyinə ehtiyacın olmasını araşdırmışdır ki, bunlar aşağıdakılardan ibarətdir.

1. Şəhər və vilayətlərdə uşağın həyata gəldiyi ilk gündən başlayaraq doğum evində çalışan mikro pediatrlarla yanaşı mikro psixopedaqoji uşağı müayinə edilməli;

2. Əgər yeni doğulmuş uşaqda inkişaf geriliyini mikro pediatr və mikro psixopedaqoji aşkar edərsə dərhal diaqnostik üsul vasitəsi ilə onlar tərəfindən bioloji qüsurların strukturu müəyyən olunmalı;

3. Əgər I ayın sonuna qədər bioloji qüsurların aşkar etmək olmasa, bu zaman uşağın qida tələb istəyinin xarakterinə mütəxəssis diqqət yetirməli;

4. Həyatın 3-cü aylarında uşaq üzü-üstə uzandırarlarsa o, başın qaldırmaq və ya bəzi bədən hərəkətləri etmərsə valideyn dərhal mütəxəssisə müraciət etməli;

5. Uşaq əl və ayaqları vasitəsi ilə heç bir hərəkətlər etməz və dilini çıxartmır, ananın gözlərinə baxmırsa valideyn dərhal mütəxəssisə müraciət etməlidir;

6. Həyatın 4 ayın sonuna kimi uşaqdan danışarkən uşaqda heç bir reaksiya hiss olunmasa, onda qığış olmasa və uşaq ananın, yaxın adamların üzünə baxmaq istəməsə valideyn dərhal mütəxəssisə müraciət etməli;

7. Həyatın 5 ayında ananın qucağında olarkən səs gələn tərəfə boylanmır və musiqiyə qulaq asmırsa valideyn dərhal mütəxəssisə müraciət etməli;

8. Həyatın 7 ayında yaxın adamların səsinə tanımır, səs intonasiyasına düzgün reaksiya vermir, musiqili oyuncaqları sevmir, fırlanan əşyadan gözünü çəkmək istəmərsə valideyn dərhal mütəxəssisə müraciət etməli;

9. Uşağın ətraf aləmə biganəliklə baxması və ailə üzvləri ilə yad adamları fərqləndirə bilmədiyi halda valideyn dərhal mütəxəssisə müraciət etməli;

10. 9-cu ayın sonunda uşaq iki səsdən ibarət hecalar ifadə etməsə (ma...ma...pa...ba... və s.) o, böyüklərin arxasınca müxtəlif səsləri, intonasiyaları təqlid etməsə mütəxəssisə müraciət etmək lazımdır;

11. 10-cu ayının sonunda **hə** və **yox** işarəsini başı ilə bildirmirsə, gedən adamın arxasınca **sağol** etmirsə valideyn buna laqeyd qalmamalıdır (Крайзе Е. Логопедия. – СПб.: Учитель и учебник, КОРОНА принт, 2002. С. 7).

Yuxarıda qeyd olunan hallar artıq yeni körpə uşağın problemli olmasını bildirir. Belə hallar zamanı vahid psixokorreksiya sistemində çalışan mütəxəssislər uşağı skrining-müayinə üsul və vasitələri ilə diaqnostika edərək onda aşkarlanan bioloji qüsurun strukturunu təyin etməlidirlər.

Bu səbəbdən psixofiziki inkişafında problemləri olan uşaqların erkən yaş dövrlərindən xüsusi diaqnostika üsulları ilə aşkarlanması və onları psixo-pedaqoji təsir üsulu vasitəsi korreksiya və ya kompensasiya edilərək inklüziv və ya normal cəmiyyətə integrasiya olunması üçün VAHİD PSIXO-PEDAQOJİ KORREKSIYA SİSTEMİN YARADILMASI zəruridir. Yəni, problemli uşağın gələcəkdə sosial mühitə integrasiya edilməsi üçün müəllif tərəfindən hazırlanmış bəzi üsullar əlavə edilmişdir ki, bu da uşağın gələcəkdə müstəqil həyatına geniş imkanlar açsın.

Burada:

1. Həyatın ilk günlərində bioloji qüsurun strukturunu aşkarlamaq və onları psixo-pedaqoji korreksiyası və ya kompensasiya edilməli;

2. Bioloji qüsurun əsasında yarana biləcək II pozuntunun qarşısını almaq üçün tətbiq olunacaq psixo-pedaqoji korreksiya və kompensasiya tədbirlərini mərhələli surətdə həyata keçirilməli;

2. Mütəxəssisin istifadə edəcəyi psixo-pedaqoji korreksiya və kompensasiya üsulları elmin irəli sürdüyü nəzəri biliklərlə silahlanmalı;

3. Tətbiq olunacaq psixo-pedaqoji korreksiya və kompensasiya təsir üsulu vasitələri hər bir uşağın psixo-fizioloji yaş inkişaf qanun və xüsusiyyətlərinə psixi funksiyaların senzitiv dövrlərinə uyğun istinad olunmalı;

4. Problemi olan uşaqların valideynləri ilə psixo-pedaqoji maarifləndirmə tədbirləri apararaq onlara uşağın problemi ilə bağlı məlumatlar verməli;

5. Mütəxəssis psixo-pedaqoji korreksiya zamanı uşağın ən yaxın inkişaf sahəsindən istifadə etməlidir (əlavə şəkil 1, 2).

Yəni, psixofiziki inkişafında problemləri olan uşaqların uşağın psixo-pedaqoji korreksiya və kompensasiya prosesi L.S.Vıqotskinin irəli sürdüyü nəzəriyyəyə əsaslanmalıdır. Bunlar: pozuntunun bioloji və ikincili qüsurdan asılı olaraq qüsurun xarakterini müəyyən etmək; yaşa uyğun olaraq normal və anormal uşağın eyni psixi inkişaf qanunauyğunluqlarını təyin etmək, problemli uşağın psixo-pedaqoji korreksiya və kompensasiya proseslərini inkişafetdirici mühit şəraitində keçirərək uşağın psixi funksiyalarının senzitiv dövrlərindən istifadə etmək və ən yaxın inkişaf sahəsinə əsaslanmaqdan ibarətdir (Катаева А.А. Дошкольная олигофренопедагогика: учеб. для студ. высш. учеб. заведений / А.А.Катаева, Е.А.Стребелева. –М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. – с. 10).

Oxucunun nəzərinə onu da çatdırmaq istərdik ki, yuxarıda qeyd olunan bu layihənin maddi tutumu dövlət üçün müəyyən vəsaitlər hesabına olacaq. Amma biz psixofiziki

inkişafında problemləri olan uşaqları körpəlik dövründə, onun beynin plastikliyiindən istifadə edərək psixo-pedaqoji korreksiya və kompensasiya prosesini tətbiq etsək, həm uşağı, həm də cəmiyyəti qüsurlarıdan uzaqlaşdıracağıq (Minara Məmmədova).

КАУНАҚА

1. Власова Т.А., Певзнер М.С. О детях с отклонениями в развитии. М., 1973, с. 6-14;
2. Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании. Хрестоматия по курсу «Коррекционная педагогика и специальная психология» /Сост. Н.Д.Соколова, Л.В.Калинникова. –М.: ООО «Аспект», 2005. –448 с.;
3. Катаева А.А. Дошкольная олигофренопедагогика: учеб. для студ. высш. учеб. заведений / А.А.Катаева, Е.А.Стребелева. –М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. – 207 с.;
4. Краузе Е. Логопедия. – СПб.: Учитель и учебник, КОРОНА принт, 2002. – 208 с.;
5. Никитина М.И. Проблемы интеграции детей с особенностями развития // Инновационные процессы в образовании. СПб, 1997. с. 147;
6. Специальная педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Л.И.Аксенова, Б.А.Архипов, Л.И.Белякова и др.: Под ред. Н.М.Назаровой. – 3-е изд. испр. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. - 400с.;
7. Специальная психология: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.И.Лубовский, Т.В.Розанова, Л.И.Солнцева и др.; Под ред. В.И.Лубовского. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. - 464с.;
8. Стребелева Е.А. Подходы к созданию единой системы раннего выявления и коррекции отклонений в развитии детей / Дошкольное воспитание. 1998. № 1. С. 70-73.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**ASTIMLI ÇOCUKLARDA TEDAVİYE UYUM VE İLAÇLARIN KESİLME
NEDENLERİ**

Uz. Dr. Mehmet ÖZDEMİR

SB İstanbul Medeniyet Üniversitesi Göztepe EAH, mehmetozdemir@yahoo.com

ÖZET

Astım mortalite ve morbiditesindeki artışlar çok sayıda ulusal ve uluslararası tanı ve tedavi rehberleri hazırlanmasına neden olmuştur. Bu rehberlerde orta ve ağır astımı olan çocuklarda düzenli olarak kontrol edici tedaviler önerilmektedir. Ancak hasta uyumsuzluğu nedeniyle ilaçların kesilmesi ve tedavinin yeterli yapılamaması en önemli morbidite nedenidir. Biz de hasta uyumuna ve ilaç kesme nedenlerine dikkat çekmek amacıyla bu çalışmayı planladık.

Çalışmamıza İstanbul Medeniyet Üniversitesi Göztepe Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği Çocuk Alerji Polikliniğine başvuran 4-18 (8,8±3,7 yıl) yaş arasındaki astım tanılı 299 çocuk hasta dahil edildi. Çalışmaya alınan hastaların aileleri ile yüz yüze görüşülerek ucu açık sorularla anket uygulandı. Ankette sosyodemografik özellikler, kullanılan ilaçlar, kullanım şekli, astım hastalık süresi, Tamamlayıcı ve Alternatif Tedavi (TAT) kullanıp kullanmadığı ve ilaç kesim nedenleri sorgulandı.

Çalışmamızdaki astımlı hastaların 129'u (%43,5) kız, 170'i(%56,5) erkekti. Aileler tarafından hastalığın iyileştiğini düşünme (n:166; %55,9) en sık tespit edilen ilaç kesme nedeniydi. Diğer nedenler yan etkiden korkma 39 çocukta (%13,1), başka doktor önerisi 39 hastada (%13,1), hastanın uyumsuzluğu 30 hastada (%10,1), ilaç fiyatları 11 hastada (%3,7), doktor tanısına inanmama 5 hastada (%1,7), ihmal etme ve önemsememe 5 hastada (%1,7), poliklinik takibi aksatma 2 hastada (%0,7) saptandı. İlaçların boy uzamasını olumsuz etkilediğini düşünen 86 (%28,7) aile gözlendi. Ebeveynlerin %69,2'si TAT'yi çevresindekilere önerirken, % 20,1'i ise önermediğini belirtti.

Çalışmamızda koruyucu tedavinin çok önemli olduğu astım hastalığında; ailelerin çocuk hastalarının iyileştiğini düşünerek tedaviyi çok çabuk bıraktığı görüldü. En sık medikal tedavinin kesilme sebebi biraz da astımın doğası gereği asemptomatik dönemlerinin olmasıdır. İlaç kesilmesi sonrası semptom ve bulguların tekrarlaması ailelerin sıklıkla TAT'lere ilgilerini artırmakta ve bu durumda çocuklarda astım tedavisine uyumu zorlaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Astım, Tedaviye Uyum, Tamamlayıcı ve Alternatif Tedavi

**ASTIMLI ÇOCUKLARDA TAMAMLAYICI VE ALTERNATİF TEDAVİ
KULLANIMI**

Uz. Dr. Mehmet ÖZDEMİR

SB İstanbul Medeniyet Üniversitesi Göztepe EAH, mehmetozdemir@yahoo.com

ÖZET

Pediyatrik astım hastalarında tamamlayıcı ve alternatif tedavi (TAT) yöntemlerine başlama oranı gittikçe artmaktadır. Çalışmamızda İstanbul ve çevresindeki astımlı çocuklarda tamamlayıcı ve alternatif tedavi kullanım oranını belirlemeyi ve nedenlerini ortaya koymayı amaçladık.

Çalışmamıza İstanbul Medeniyet Üniversitesi Göztepe Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği Çocuk Alerji Polikliniğine başvuran 4-18 yaş arasındaki astım tanılı 299 çocuk hasta dahil edildi. Çalışmaya alınan hastaların aileleri ile yüz yüze görüşülerek ucu açık sorularla anket uygulandı. Ankette sosyodemografik özellikler, kullanılan ilaçlar, kullanım şekli, astım hastalık süresi, TAT kullanıp kullanmadığı ve hangi yöntemleri kullandığı sorgulandı. TAT yöntemlerine başlayan hastalar ile başlamayanlar karşılaştırıldı.

Çalışmamızdaki astımlı hastaların 129'u (%43,5) kız, 170'i(%56,5) erkekti. Çocuklar TAT (tamamlayıcı ve alternatif tedavi) kullanıp kullanmamalarına göre 2 gruba ayrıldı. TAT kullanan (n:150) Grup 1'in yaş ortalaması 8,84±3,8 yıl, kullanmayan (n:149) grup 2'nin yaş ortalaması 8,9±3,7 yıl idi. Grup 1 ve grup 2'nin yaş ortalamaları, çocukların annelerinin eğitimi ve aile gelir düzeyleri ile sosyodemografik özellikler bakımından istatistiksel açıdan farklılık saptanmadı (p>0,05). Kullanılan TAT çeşidine bakıldığında; en sık olarak tek başına veya diğer tedavilerle birlikte bal (%56) bulundu. Keçiyoynuzu (%41.9), pekmez (%32) zencefil (%32), ve bitki çayları (%15) diğer kullanılan yöntemlerdi. Hastaların birçoğunun birden çok TAT'ye başvurduğu görüldü. İki grup arasında kullanılan ilaçlar, ilaç kullanım şekli ve astım hastalık süresi açısından anlamlı fark tespit edilmedi (p>0,05). Ebeveynlerin %69.2'si TAT'yi çevresindekilere önerirken, % 20.1'i ise önermediğini belirtti.

Tamamlayıcı ve alternatif tedavi kullanımı toplumumuzda oldukça yaygındır. Doktorların artmış olan bu ilginin bilincinde olmaları, muayene sırasında ayrıntılı sorgulamaları ve bu uygulamalar konusunda çocukların sağlığı açısından anne-babaları doğru doğru yönlendirmeleri gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Astım, Tedaviye Uyum, Tamamlayıcı ve Alternatif Tedavi

SİĞARANIN AĞIZ VE DİŞ SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Besime Ahu KAYNAK

Toros Üniversitesi, ahu.kaynak@toros.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı sigara kullanımının ağız ve diş sağlığı üzerine olumsuz etkilerini hem ağız ve diş sağlığı bilimleri açısından hem de antropolojik açıdan nitel ve nicel araştırma teknikleri ile açıklamaktır. Bu çalışmada Toros üniversitesi öğrencileri genelinde yapılan diş taraması ve anket çalışması marifetiyle günümüz gençliğinin sigara (ve alkol) kullanma eğilimleri, sıklıkları, yine bu gençlerde sigaranın (ve alkolün) ağız diş sağlığı üzerindeki etkilerinin tespit edilerek gençlerin bu konuda uyarılması ve bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir. Çalışma yöntemi olarak 2018-2019 eğitim öğretim dönemi Mersin Toros Üniversitesi öğrencileri genelinde 80 öğrenci ile diş taraması ve anket çalışması yapıldı. Araştırmaya katılan öğrencilerin mevcut, eksik ve çürük diş sayıları, sigara kullanıp kullanmadıkları ve sigara içmenin ağız-diş sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri istatistiksel olarak saptanmaya çalışıldı. Sonuç olarak; bireylerin diş fırçalama alışkanlığı ile kayıp diş sayısı arasında ve diş hekimini ziyaret etme alışkanlıkları ile diş kayıp sayısı arasında önemli anlamlı bir ilişki olduğunu tespit ettik. Ayrıca sigara kullanım alışkanlığı ile kayıp diş sayısı arasında da ciddi bir ilişki görülmektedir. Diş fırçalama alışkanlığı, sigara kullanım durumu ve hekim ziyaret etme sıklığı tamamıyla sosyal bir olaydır. Bu tespit hem fiziksel antropoloji açısından hem de sosyal antropoloji açısından disiplinler arası çalışmalara imkan sağlayacaktır.

Anahtar Sözcükler: Ağız-Diş Sağlığı, Sigara İçme Oranı, Sıklığı, Sigaranın Ağız-Diş Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkileri

ABSTRACT

The aim of this paper is to reveal that smoking negatively influences on dental health from the point of view of both anthropological and dental health sciences. At the same time this paper is based on both quantitative and qualitative data conducted at laboratory at Toros University in Mersin/Turkey during the 2018-2019 Autumn Semester. The first method of this paper is to conduct questionnaires upon the university students. The second method is to survey the dental screening to reveal the tendency of use of cigarettes, frequency and influence on dental health of the youths. I deal with the sample of 80 students. At the same time I investigate the lacking number of tooth and decayed tooth. Therefore, I determine the crucial relationship between lacking tooth and the frequency of the use of cigarettes. In addition, this paper intends the important difference between frequency of visiting dentists and lacking and decayed tooth. Finally this paper analyses from the point of view of Anthropology and Dental Health Science. This approach brings about the new way of interdisciplinary studies.

Keywords: Dental Health, Frequency Of Smoking, Negative Effect On Dental Health

1. GİRİŞ

Tütün yaklaşık dört asır yıl kadar önce keşfedilmiş ve o tarihten itibaren değişik amaçlarla kullanılmış bir bitki çeşididir. Tanındıktan sonra bu kadar önem kazanmış ve gelir sağlayan başka bir endüstriyel bitki yoktur.

Tütün ve tütün mamulleri, üretimi, ticareti, imalatı ve pazarlaması, vergilendirilmesiyle ülke ve devlet ekonomileri, sosyo-kültürel yapıda önemli bir yere sahipken, diğer taraftan sağlık yönüyle de önemli bir risk oluşturmakta, ülkelerce ciddi anlamda sınırlamalara tabi tutulmaktadır(1).

Ülkemiz ne yazık ki son yıllarda en büyük sigara tüketicisi ülkelerden biri haline gelmiştir. Türkiye’de sigara içme prevalansı % 25,7 olup erkeklerde % 39,2, kadınlarda % 12,6 olarak tespit edilmiştir (2).

Araştırmalar, Türkiye’de sigaraya başlamada en önemli etkenlerin; özentisi, yetişkinlerin sigara içme davranışlarını örnek alma ve sigaranın bir nevi büyüme göstergesi olarak kabul edilmesi olduğunu göstermektedir. Gençler genellikle arkadaş etkisinde kalarak, çok küçük yaşlardan itibaren sigara içmeye başlamaktadırlar (3).

Tütün tıpkı alkol gibi gençleri zararlı bir alışkanlığa sürükleyebilecek bir maddedir. Devamlı sigara içenlerde (alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığında olduğu gibi) fizyolojik bir bağımlılık yerleşmektedir. Alışkanlığa neden olan nikotin, tütün bitkisinin yapraklarında bulunmaktadır. Sigaranın içerdiği diğer maddeler karbonmonoksit ve katrandır. Karbonmonoksit zehirli bir gaz olup beyinde ve vücut dokularında oksijeni azaltır. Katran ise kanser yapıcı maddeleri taşır. Sigaranın içindeki bu maddeler hem içeni hem de içenin yanında bulunan kişileri pasif içici durumunda olumsuz etkilemektedir (4).

Sigaranın insan sağlığı üzerine etkileri denince akla ilk olarak amfizem, kronik bronşit gibi akciğer hastalıkları gelir. Aslında durum çok daha vahimdir. Epidemiyolojik çalışmalar tütün kullanımının sindirim sistemi, kalp-damar sistemi, düşük doğum ağırlığı ve ağız kanserlerini de içine alan çeşitli tıbbi problemlerin insidans ve prevalansını doğrudan etkilediğini göstermektedir (5). Sigara içmek vücudumuzun neredeyse tüm organlarını olumsuz etkilediği gibi ağız ve diş sağlığı üzerinde de ciddi hasarlar yaratabilmektedir. Örneğin dişeti hastalıkları sigara daha doğrusu tütün ürünleri tüketenlerde diğerlerine oranla üç ila altı kat daha fazla görülmektedir. Yine araştırmalar göstermiştir ki ağız kanserleri sigara içen bireylerde iki ila beş kat daha fazla görülmektedir.

Literatürdeki birçok çalışmada sigara kullanımının ağız dokularını oluşturan yumuşak ve sert dokular üzerinde çeşitli olumsuz etkileri belirlenmiştir (7). Dişlerimizi çevreleyen, destekleyen yumuşak ve sert dokularda yıkım; dolayısıyla derin periodontal cepler, aşırı dişeti çekilmesi ve çene kemiği erimesi sonucu ortaya çıkan diş kökü yüzeylerinde lezyonlar, ataşman kaybı ile karakterize ilerlemiş periodontal hastalıklar sigara içen bireylerde daha sıklıkla görülmektedir.

Sigara içen bireylerde ağız içi doğal kimya bozulur. Dişler ve dişetleri üzerinde bakteri plağı oluşumu artar. Diş dokusu ve restorasyonlarda koyu kahverengi lekelenmeler, yanı sıra tükürük miktarının azalmasına bağlı ağız kuruluğu, tat almada azalma, son yıllarda sıklıkla yapılan implant uygulamalarında başarısızlık, siyah kıllı dil görüntüsü ve oral candida enfeksiyonları da sigara içen bireylerde görülme riski daha fazla olan olumsuzluklardır (8). Yapılan epidemiyolojik çalışmalardan elde edilen bulgular sigara içenlerin ağızlarında daha

az sayıda diş olduğunu, aynı zamanda dişsizlik prevalansı ile diş kaybı insidansının yüksek olduğunu göstermiştir (9).

Sigara halitozisin (kötü ağız kokusu) baş sebeplerindendir. Bunun yanı sıra diş ve dişetlerinde meydana getirdiği ciddi derecede renklenme özellikle de estetik açıdan hiç iç açıcı değildir. Ama daha da tehlikeli olan sigara içenlerde genel ve ağız içi bağışıklığın azalması sonucu oluşabilen ciddi ve tedavisi zor hastalıklardır. Sigara içmek dudak, damak, yanak ve dişetlerinde oluşan kanserlere zemin hazırlar, ağızda iltihap odakları oluşmasına sebep olur. Damakta kırmızı renkli iltihabi oluşumlar, ağızda doku bozuklukları (oral mukozal lezyonlar) diş ve dişeti hastalıklarına yatkınlık, ağız içi yara ve cerrahi işlemlerin iyileşme sürecini negatif yönde etkilenmesi sigara tüketenlerde daha sıklıkla gördüğümüz hastalıkların sadece birkaçıdır. Ayrıca dişeti, ağız içi, dudak, damak, yanak ve boğaz (farinks, larinks ve özefagus) bölgesindeki kanser riskini arttıran sebeplerin başında gelir(10).

2. Diş Fırçalama Alışkanlığı ve Toplam Diş Kayıp Sayısı

H1:Bireylerin diş fırçalama alışkanlığı ile toplam kayıp diş sayısı (TKDS) arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Descriptives

TKDS

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
Düzensiz	7	8,29	2,059	,778	6,38	10,19	6	12
Günde 1 kez	24	6,21	3,217	,657	4,85	7,57	2	13
Günde 2-4 kez	52	5,02	3,364	,466	4,08	5,96	0	12
Total	83	5,64	3,344	,367	4,91	6,37	0	13

ANOVA

TKDS

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	76,789	2	38,394	3,655	,030
Within Groups	840,368	80	10,505		
Total	917,157	82			

Multiple Comparisons

Dependent Variable: TKDS

Tukey HSD

(I) Diş Fırçalama Sıklığı	(J) Diş Fırçalama Sıklığı	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Düzensiz	Günde 1 kez	2,077	1,392	,300	-1,25	5,40
	Günde 2-4 kez	3,266*	1,305	,038	,15	6,38
Günde 1 kez	Düzensiz	-2,077	1,392	,300	-5,40	1,25
	Günde 2-4 kez	1,189	,800	,303	-,72	3,10
Günde 2-4 kez	Düzensiz	-3,266*	1,305	,038	-6,38	-,15
	Günde 1 kez	-1,189	,800	,303	-3,10	,72

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Bireylerin diş fırçalama alışkanlığı ile toplam kayıp diş sayısı (TKDS) arasında anlamlı bir farklılık vardır ($p = .030 < .05$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Tukey testi bulgularına bakılır. Bu bulgulara göre, TKDS' nın günde 2-4 kez fırçalayanlar ile düzensiz fırçalayanlar arasında anlamlı olarak farklılaştığı tespit edilmiştir ($p = .038 < .05$). Günde 2-4 kez fırçalayanlarda TKDS ortalaması=5.02 iken, düzensiz fırçalayanlarda bu rakam 8.29' a çıkmaktadır.

Sonuç olarak **H1 hipotezi doğrulanmıştır.**

3. Sigara Kullanım Durumu ile Diş Kayıp Sayısı

H2:Bireylerin diş hekimi ziyaret etme sıklığı ile toplam kayıp diş sayısı (TKDS) arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Descriptives

TKDS

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
Hiç	14	3,71	2,998	,801	1,98	5,45	0	8
Sadece şikayeti olunca	52	6,35	3,067	,425	5,49	7,20	0	13
Şikayeti olmaksızın yılda En az bir kez	17	5,06	3,848	,933	3,08	7,04	0	12
Total	83	5,64	3,344	,367	4,91	6,37	0	13

ANOVA

TKDS

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	83,589	2	41,795	4,011	,022
Within Groups	833,568	80	10,420		
Total	917,157	82			

Multiple Comparisons

Dependent Variable: TKDS

Tukey HSD

		Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
(I) Diş Hekimi Ziyaret Etme Sıklığı?	(J) Diş Hekimi Ziyaret Etme Sıklığı?				Lower Bound	Upper Bound
Hiç	Sadece şikayeti olunca	-2,632*	,972	,022	-4,95	-,31
	Şikayeti olmaksızın yılda en az bir kez	-1,345	1,165	,484	-4,13	1,44
Sadece şikayeti olunca	Hiç	2,632*	,972	,022	,31	4,95
	Şikayeti olmaksızın yılda en az bir kez	1,287	,902	,332	-,87	3,44
Şikayeti olmaksızın yılda en az bir kez	Hiç	1,345	1,165	,484	-1,44	4,13
	Sadece şikayeti olunca	-1,287	,902	,332	-3,44	,87

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Bireylerin diş hekimi ziyaret etme sıklığı ile toplam kayıp diş sayısı (TKDS) arasında anlamlı bir farklılık vardır ($p = .022 < .05$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Tukey testi bulgularına bakılır. Bu bulgulara göre, TKDS' nin hiç gitmeyenler ile sadece şikayeti olduğunda gidenler arasında anlamlı olarak farklılaştığı tespit edilmiştir ($p = .022 < .05$). Diş hekimine hiç gitmeyenlerde TKDS ortalaması=3.75 iken, sadece şikayeti olduğunda gidenlerde bu rakam 6.35' e çıkmaktadır.

Sonuç olarak **H2 hipotezi doğrulanmıştır.**

4. Diş Hekimi Ziyaret Etme Sıklığı ve Toplam Diş Kayıp Sayısı

H3:Bireylerin sigara kullanım durumu ile toplam kayıp diş sayısı (TKDS) arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Descriptives

TKDS

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
evet	23	5,00	2,970	,619	3,72	6,28	0	11
hayır	55	5,91	3,586	,484	4,94	6,88	0	13
kullanıp bırakmış	5	5,60	1,949	,872	3,18	8,02	3	8
Total	83	5,64	3,344	,367	4,91	6,37	0	13

ANOVA

TKDS

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	13,411	2	6,706	,594	,555
Within Groups	903,745	80	11,297		
Total	917,157	82			

Bireylerin sigara kullanım durumu ile toplam kayıp diş sayısı (TKDS) arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir ($p = .555 > .05$).

Sonuç olarak **H3 hipotezi reddedilmiştir.**

Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken bir konu bu araştırmanın yapıldığı öğrencilerin henüz çok genç yaşta oldukları ve sigara kullanmaya belki daha çok yeni başlamış olduklarıdır. Kullanım süresinin yıllar içinde artması ile bu gösterge ileriki yaşlarda muhtemelen çok daha farklı olacaktır. Gençlerimizi bu kötü alışkanlıktan uzak tutmak için bu farkındalığı yaratmanın hepimizin sorumluluğu olduğunu

Bireylerin diş fırçalama ve diş hekimini düzenli ziyaret etme alışkanlıklarının toplam kayıp diş sayısı (TKDS) üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

5. SONUÇ

Günümüzde sigara tüketimi daha sıklıkla gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere kaymaktadır. Gelişmiş ülkelerde eğitim, halkın bilinçlenmesi ve art arda getirilen yasaklar ile sigara tüketimi oranı ciddi düşüşler kaydetmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gelişmiş ülkelerde sıkışan tütün endüstrisinin ilgi odağını gelişmekte olan ülkelere doğru yöneldiğine dikkat çekmektedir. Türkiye sigara üreticilerinin hedefi olmaktan ancak sigara talebinin düşmesi ile kurtulabilecektir. Neyse ki 1996 yılından itibaren getirilen yasaklar sayesinde ülkemizde de sigara tüketimi 2000 li yıllar itibarıyla düşüşe geçmiştir (11).

Sigara ile olan mücadelede hem hastaların bilgilendirilmesi hem de rol model olarak hekimlere önemli görevler düşmektedir. Bu açıdan bakıldığında hekimlerin sigara içme

oranlarının toplumdan daha az olması beklense de ne yazık ki bunun aksini gösteren çalışmalar vardır (12).

Dikkate değer bir diğer nokta; kişi sigarayı bıraktıktan ancak 10 yıl sonra ağız kanseri olma riski hiç sigara içmeyen bireye denk oluyor. Bu da insan ömründe çok ciddi bir süredir.

Bireylerin diş fırçalama alışkanlıklarının toplam kayıp diş sayısı (TKDS) üzerinde anlamlı ve negatif yönlü bir etkisinin tespit edilmiştir ($p=.017<.05$, $R= -.261$). Günlük diş fırçalama sayısı arttıkça kayıp diş sayısı azalmaktadır. Bir diğer önemli sonuç da diş hekimine düzenli kontrollere gitmek, bunun için bir sorun olmasını beklememektir. Bu alışkanlığı çocuk yaşlarda kazandırmak ebeveynlere düşen ve küçümsenmemesi gereken bir konudur. Sonuçta tüm bunlar hem kişilerin sağlığını etkilediği gibi bütçelerini ve hatta devlet bütçelerini birçok açıdan etkileyen konulardır.

KAYNAKÇA

- 1) Tanrıverdi H, Seydioğulları M. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (2017)5; 11-39
- 2) Kostova D, Andes L, Erguder T, et al. *Office on Smoking and Prevalence After a Tobacco Tax Increase Turkey*, 2008 and 2012. MMWR Morb Mortal Wkly Rep. (2014)63 ;(21) 457-461.
- 3) Temiz D. Sigara Tüketimini Etkileyen Faktörler Üzerine bir uygulama: Türkiye örneği. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*; Cilt 2, Sayı 1:46, 2010
- 4) Ozer M. *Aile ve Toplum*: Yıl:5 Cilt 2 Sayı 6 Ekim-Aralık 2003 Sayfa 2 ISSN:1303-0256
- 5) Bergström J, Preber H. 1991 *Cigarette Smoking and Periodontal bone loss*. J Periodontal 62:242-246.
- 6) Hayes RB, Bravo-Otero E, Kleinman DV, et al. 1999. *Tobacco and Alcohol use and Oral Cancer in Puerto Rico*. Cancer Causes Control; 10:27-33
- 7) Johnson GK, Slach NA.2001 *Impact of Tobacco use on Periodontal Status*. J Dent Educ; 65:313-318
- 8) Jette AM, Feldman, Tennstedt SL. 1993 *Tobacco use: A modifiable risk factor for dental disease among the elderly*. Am J Public Health;83: 1271-1276.
- 9) Holm G.1994 *Smoking as an additional risc for tooth loss*. J Periodontal, 65:996-1001.
- 10) 10) Isımer Y, Ozdemir A, Kansu A, Akca E. 1997 *Sigaranın periodontal dokular üzerindeki etkisinin incelenmesi*. A.Ü. Diş Hek. Fak. Dergisi; 24:41-46
- 11)Taspınar CD. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2011 Cilt 13 Sayı 2 (285-296)
- 12) Sahin EM, Ozer C, Dağdeviren N, et al.2005 *Physicians Smoke as much as their Patients in Turkey*. Middle East Journal of Family Medicine; 3(2): 1-7

AMASYA İLİ ÖRNEĞİNDE SIFIR ATIK PROJESİ

ZERO WASTE PROJECT IN THE CASE OF AMASYA PROVINCE

Dr. Öğr. Üyesi Demet CANSARAN

Amasya Üniversitesi, demet.cansaran@amasya.edu.tr

ABSTRACT

The wastes, which emerge along with our increased and ever increasing consumption habits mainly caused by population growth, industrialization, urbanization and technological developments emerge as a problem that poses threats to human and environmental health. In order to cope with the waste problem, a consequence of our usual life, it is important not only to have an understanding of the removal of existing wastes, but also to make efforts to prevent their generation, and even use them to contribute to economic development in terms of sustainability. At this point, it is important for all developed and developing countries to address this problem more systematically and aim for zero waste. Zero waste includes prevention of waste generation and recovering generated wastes by using resources efficiently. Success in this process will lead to increased productivity, prevention of waste, and a more sustainable lifestyle for people and the environment. In this study, firstly, the subject is tried to be made clear by making a literature study on the subject. Then, the “Zero Waste Project” which was started in our country has been included in the research and the studies carried out within this project in Amasya province were examined and problems were tried to be found out and suggestions were proposed. It was concluded at the end of the research, that the success of the Zero Waste Project is not the responsibility of a single institution and that all individuals should have the necessary knowledge and sensitivity to reach the liveable environment. In addition, it is emphasized that the trainings covering the whole society are of primary importance in order to reach the level of knowledge and awareness.

Key Words: Waste, Zero Waste, Amasya.

GİRİŞ

Nüfus artışı, sanayileşme, kentleşme, teknolojik gelişmelerin beraberinde getirdiği artan ve artmaya devam eden tüketim alışkanlıklarımızla birlikte ortaya çıkan atıklar, insan ve çevre sağlığını tehdit eden bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğal yaşamımızın da bir sonucu olan atık sorunsalı ile baş edebilmek için yalnızca oluşmuş olan atıkların uzaklaştırılması anlayışında olmamak, atıkların oluşmaması için çaba harcamak hatta onları ekonomik kalkınmaya katkı amacıyla kullanmak sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Bu noktada gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin bu sorunsalı programlarında daha sistemli bir biçimde ele almaları ve sıfır atığı hedeflemeleri önemlidir.

Sıfır atık; kaynakların etkin ve verimli kullanılarak, atık oluşumunun önlenmesini, oluşmuş atıkların da geri kazanılabilmesi sürecini içermektedir. Bu süreçte başarılı olmak; verimlilik artışını, israfın önlenmesini, insan ve çevre için daha sürdürülebilir yaşam tarzının oluşmasını sağlayacaktır.

Sıfır atık, atıkları “yönetmek” yerine ortadan kaldırmayı amaçlayan bütüncül sistemli bir yaklaşımdır. Atık depolama alanından ve yakılmasından kurtulmayı teşvik etmenin yanı sıra, atıkları kaynağında ve tedarik zincirinin her noktasında ortadan kaldırmak için yol gösterici bir tasarım felsefesidir. Doğanın başarılı stratejileri üzerine modellenen bir “kapalı döngü” dairesel sistemini tercih etmekte ve mevcut tek yönlü doğrusal kaynak kullanımını ve elden çıkarma şeklindeki atık yönetimi kültürünü reddetmektedir (Curran ve Williams, 2012, s. 4). Sıfır atıklar üzerinde çalışmak, ürünlerin sökülüp geri dönüştürülmesini mümkün kılan tasarımdaki değişiklikleri motive eden dünya çapında bir hareket haline gelmiştir. Basitçe söylemek gerekirse, sıfır atık, bir ürünün yaşam döngüsünün hiçbir aşamasında gereksiz ve istenmeyen atık olmadığı anlamına gelir. Sıfır atığın kapsamı, atık kaynakların önlenmesi, azaltılması, yeniden kullanılması, yeniden tasarlanması, yenilenmesi, geri dönüşümü, onarımı, yeniden üretimi, yeniden satılması ve yeniden dağıtılması dahil olmak üzere sürdürülebilir atık yönetimi sistemleri için geliştirilen birçok kavramı içermektedir. Bu nedenle, sıfır atık stratejisi en iyi uygulama olarak popülaritesini artırmaktadır (Zaman ve Lehmann, 2013, s. 124).

Sıfır Atık yönetiminde hedeflenen ana yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlar:

- Geri dönüşümü en üst düzeye çıkarmak
- Atığın en aza indirilmesi
- Tüketimi azaltmak
- Ürünlerin yeniden kullanılmasını, tamir edilmesini veya geri dönüştürülmesini sağlamak

•Sürdürülebilir ürünler satın almak şeklindedir (<http://www.fs.illinois.edu/services/waste-management-and-recycling/zero-waste>).

Çoğu modern toplum, kaynakları atıktan geri dönüştürmek ve geri kazanmak için bütüncül atık yönetim sistemleri uygulamaktadır. Bununla birlikte, sıfır atık kavramı, optimum geri dönüşüm veya kaynak geri kazanımı ile sınırlı değildir; Buna ek olarak sıfır atık, bir ürünün tasarlanmasının ilk aşamasında gereksiz atık oluşumunun ortadan kaldırılmasını gerektirir. Bu nedenle, sıfır atık tasarım ilkeleri, öncelikle yenilikçi ürün tasarımıyla atıkların önlenmesi ve azaltılması ve ardından geri kalanının geri dönüştürülmesi ve kompost haline getirilmesine odaklanmak için geri dönüşümün ötesine geçmektedir (Zaman ve Lehmann, 2013, s. 126). Örneğin Murphy ve Pincetl (2013) çalışmalarında ana felsefe olarak sıfır atık sisteminde, malzeme akışı daireseldir, yani aynı malzemeler optimum tüketim seviyesine kadar tekrar tekrar kullanılır. Dairesel sistemde hiçbir malzeme israf edilmez veya kullanılmaz. Bu nedenle, ömürlerinin sonunda ürünler yeniden kullanılır, onarılır, satılır veya sistem içinde yeniden dağıtılır. Yeniden kullanım veya onarım mümkün değilse, doğal kaynakların çıkarılması talebinin yerini atık akışından geri dönüştürülebilir veya geri kazanılabilir ve girdi olarak kullanılabilir.

Sıfır atık yönetimi konusunda Avrupa Birliği bünyesinde de kapsamlı bir girişim mevcuttur. Bu bağlamdaki Avrupa Birliği Sıfır Atık Şehirler programı, Avrupa genelinde belediyelerin Sıfır Atık Stratejileri'ne geçiş yapmalarına yardımcı olmaktadır. Proje, belediyelerin sıfır atık yolculuğuna başlaması için gereken araçları, bilgileri ve uzman danışmanlığını sağlar. Söz konusu program Sıfır Atık Şehirleri Masterplanı'nda şehirler sıfır

atık yolunda hangi aşamada iseler bir sonraki adımı ona göre atmalarına yardımcı olmaktadır (<https://zerowastecities.eu>).

Avrupa Birliği'nde sıfır atık yönetimi konusunda kurulmuş sivil oluşumlar da mevcuttur. 1997'de Cniid adı altında kurulan Zero Waste France, vatandaşlar, seçilmiş yetkililer, profesyoneller ve şirketler olmak üzere tüm kamuoyu ile çalışan bağımsız ve halka ait bir dernektir ve sıfır atık hedefine katkıda bulunmak için kendisine çeşitli görevler benimsemişti. (<https://www.zerowastefrance.org/lassociation/missions/>). Zero Waste France, misyonları arasında, atık ve atık yönetiminin zorluklarını analiz edip şu şekilde belirtmiştir: kaynakların aşırı tüketimi, kirlilik, ekonomik ve sosyal uygulamalar. Dernek ayrıca vatandaşları ve diğer paydaşları bu durum üzerinde hareket etmelerini sağlayacak çözümler ve araçlar hakkında bilgilendirir (<https://www.zerowastefrance.org/lassociation/missions/>). Bu noktada atıkları ortadan kaldırmak veya en aza indirmenin zorluğunu da kabul etmek gerekir. Örneğin Güney Afrika ve birçok gelişmekte olan ülkelerde özellikle atıkların toplanması ve geri dönüştürülmesi konusunda ve atık ve dönüşüm-kullanım döngüsünde sıkıntılar yaşanmaktadır (Matete ve Trois, 2008, s.1490).

Belirtilen noktalarda hareketle, bugün atıkların, insan ve çevre sağlığını tehdit ettiği, bu sorunu yok saymanın gelecek nesiller için geri dönüşümez zararları olduğu noktası bu çalışmanın önemini ve yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada öncelikle konu ile ilgili literatür çalışması yapılarak konu somutlaştırılmaya, daha sonra ülkemizde başlatılmış olan “Sıfır Atık Projesi” ne yer verilerek Amasya ilinde bu proje kapsamında yapılan çalışmalar incelenerek öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

BULGULAR

“Sıfır Atık Projesi”; ülkemizde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde gelecek nesiller için de yaşanılabilir bir çevre bırakabilmek amacıyla 2017 Haziran ayında faaliyete geçirilmiş bir projedir. Bu proje için 2018- 2023 yılları arasında “Sıfır Atık Eylem Planı” hazırlanarak projenin kamu kurum- kuruluşlar, eğitim kurumları, hastaneler, alışveriş merkezleri, büyük işyerleri olmak üzere 2023 yılına kadar tüm yurttaki faaliyete geçirilmesi hedeflenmektedir (Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Verileri).

Proje kapsamında ülkemizde tüm illerde kağıt atıklar, plastik atıklar, cam atıklar, metal atıklar, organik atıklar, yemek artıkları ve ekmek artıklarının ayrı kutularda toplanmasını da içine alan süreçte sorumlu birimler faaliyetlerine başlamış durumdadır. Amasya ili Çevre ve Şehircilik İl

Müdürlüğü bünyesinde de” Sıfır Atık Projesi” kapsamında çalışmalara başlanmıştır. Proje kapsamında (Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Verileri);

- 16.02.2018 tarihinde Amasya Zübeyde Hanım Anaokulunda proje bünyesinde etkinlik gerçekleştirilerek öğrencilere atıklara yönelik eğitim verilmiştir.

- 20.02.2018 tarihinde Çevre ve Şehircilik il müdürlüğü bünyesinde toplantılar yapılmış olup atıkların engellenmesi veya en aza indirilmesi, oluşmuş atıkların kaynağında ayrı toplanmasının önemi belirtilmiştir.

- Proje bünyesinde yapılacak etkinlikler ve yerleri belirlenmiştir.

SONUÇ

Bugünkü ve gelecek nesillerin yaşanılabilir alanları için büyük bir tehdit oluşturan atık sorununa çözüm bulabilmek için ülkemizde de faaliyete geçirilmiş olan “Sıfır Atık Projesi” oldukça önemli, geleceğimiz için umut verici, yeni doğmuş bir projedir. Proje, atıkların oluşmaması ve oluşmuş atıkların ise kaynağında toplanarak geri kazanımının sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için ülkenin genelinde yapılması gerekenler vardır. Çevre ve Şehircilik il müdürlükleri, illerde proje koordinasyonunun sağlanmasında önemli kurumlardır. Yine halka en yakın kuruluşlar olarak belediyeler de özellikle projenin uygulama aşamasının başarısında etkili olması gereken kurumlardır. Özellikle gerek sokaklarda gerekse evlerde atıkların kaynağında ayrıştırılarak farklı kutularda doğru bir şekilde toplanması belediyeler tarafından kolay bir şekilde sağlanabilir.

Amasya ilinde de projenin ilk aşamasında; tanıtım toplantıları, proje eğitim ve etkinlik planlarının yapılmış olduğunu görmekteyiz. Uygulamanın başarılı olmasında eğitim ve etkinlik çalışmalarının ilin tamamını içerecek biçimde yapılması önemlidir. Bu noktada “Sıfır Atık Projesi” nin başarılı olabilmesinin yolunun tek bir kurumun sorumluluğunda olmadığı, tüm bireylerin yaşanılabilir çevreye ulaşmak için gerekli bilgi ve duyarlılıkta olmalarının gerekli olduğu gerçeğini kabul etmemiz gerekir. Dolayısıyla belirtilen bilgi ve bilinç düzeyine ulaşabilmek için çocuklar ve yetişkinler de dahil tüm toplumu kapsayan eğitimler yoğun bir şekilde yapılmalıdır.

Ayrıca atıkları azaltmaya yönelik yapılmış eğitimlerin, etkinliklerin ve somut çalışmaların başarı düzeylerini ve eksikliklerini tam anlamıyla görebilmek için “Sıfır atık Projesi” nin beş yıllık sürecini tamamlamasının ardından yeniden değerlendirme yapmak doğru sonuç ve önerilere ulaşabilmek için gereklidir. Süreç sonunda başarı, eksiklikler değerlendirmesini yapma görevini, alan uzmanları yerine getirmelidir.

KAYNAKÇA

Curran, T., & Williams, I. D. (2012). A Zero Waste Vision For Industrial Networks In Europe. Journal Of Hazardous Materials, 207, 3-7.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Verileri, <https://www.amasya.csb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 15.01.2019).

Matete, N., & Trois, C. (2008). Towards Zero Waste In Emerging Countries—A South African experience. Waste Management, 28(8), 1480-1492.

Murphy, S., & Pincetl, S. (2013). Zero Waste In Los Angeles: Is The Emperor Wearing Any Clothes? Resources, Conservation And Recycling, 81, 40-51.

Zaman, A. U., & Lehmann, S. (2013). The Zero Waste Index: A Performance Measurement Tool For Waste Management Systems In A ‘Zero Waste City’. Journal Of Cleaner Production, 50, 123-132.

<https://www.zerowastefrance.org/lassociation/missions/> (Erişim Tarihi: 15.01.2019)

<http://www.fs.illinois.edu/services/waste-management-and-recycling/zero-waste> (Erişim Tarihi: 15.01.2019).

<https://zerowastecities.eu> (Erişim Tarihi: 15.01.2019).

BİR ÇEVRE EĞİTİMİ ÖRNEĞİ OLARAK YEŞİL OKULLAR

GREEN SCHOOLS AS AN EXAMPLE OF ENVIRONMENTAL EDUCATION

Dr. Öğr. Üyesi Demet CANSARAN

Amasya Üniversitesi, demet.cansaran@amasya.edu.tr

ABSTRACT

Environment is one of the most important areas affected by the globalization phenomenon, a change and development process. To ensure a sustainable life, the fundamental value of the environment must be maintained. However, rapid population growth, industrialization, urbanization and other developments, which are inevitable in global life, show negative impact on the environment. The environment is ignored for more economic gain especially in activities carried out by human. Air, water and soil are being continuously polluted, noise increase is emerging as one of the most troublesome problems of urban life, forests and green areas are decreasing rapidly, and the climate is changing. Today, together with the increasing number of other environmental problems we have not mentioned here and the fact that they have already reached the degree of creating hazards for human and environmental health, we have also started to look for solutions. In many researches on environmental problems, the primary condition for dealing with environmental problems is having knowledgeable and sensitive individuals about the environment. It is important to make the concept of environmental education effective at this point. We should admit that environmental education given to students in the school period is of fundamental importance, especially from the point of view that environmental sensitivity acquired at a young age encourages maintaining environmental awareness throughout life. One of the projects implemented for this purpose is the “Green School”. In this study, firstly, the subject is tried to be materialised by making a literature study on the subject and then suggestions are made by introducing the contents, aims and importance of the “Green School”.

Key Words: Environment, Environmental Education, Green School.

GİRİŞ

Değişim ve gelişim süreci olarak karşımıza çıkan küreselleşme olgusunun etkilediği alanlardan en önemlisinden biri de çevredir. Sürdürülebilir yaşamın sağlanmasında öncelikle çevrenin esas değerinin korunması gerekmektedir. Ancak küresel yaşamın kaçınılmazları olan hızlı nüfus artışı, sanayileşme, kentleşme ve diğer gelişmeler olumsuz etkisini öncelikle çevre üzerinde göstermektedir. Özellikle insan eliyle yapılan faaliyetlerde daha fazla ekonomik kazanç uğruna çevre ikinci plana atılmaktadır. Hava, su, toprak hızla kirlenmekte, gürültü artışı özellikle kentsel yaşamın en sıkıntılı sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmakta, ormanlar, yeşil alanlar hızla azalmakta, iklim değişmektedir. Günümüzde belirtmediğimiz daha çeşitli çevre sorunlarının artması, insan ve çevre sağlığı için tehlike oluşturma boyutuna çoktan gelmiş olmasıyla beraber çözüm arayışının da başladığını görmekteyiz.

Çevre sorunlarıyla ilgili yapılan birçok çalışmada çevre sorunlarıyla başedebilmenin birincil şartının çevre konusunda bilgili ve duyarlı bireylerin oluşturulmasıdır. Bu noktada çevre eğitimi

kavramının etkin hale getirilmesi önem kazanmaktadır. Özellikle küçük yaşlarda edinilen çevre duyarlılığının ömür boyu çevre bilinçliliğini devam ettirebilmek için önemli olduğu noktasından hareketle okul döneminde öğrencilere verilen çevre eğitiminin oldukça önemli olduğunu kabul etmek gerekir.

Çevre sorunlarının hızla artışı ve artmaya devam ettiği günümüzde bu sorunları çözebilmenin en önemli yolunun çevreyi korumaya yönelik faaliyetlerin artması ve bu faaliyetlerin de toplum tarafından bilinip örnek alınmasının gerekli olduğu gerçeği bu çalışmayı yapma zorunluluğumuzu ortaya koymaktadır.

Bu noktada çevre duyarlılığının küçük yaşlardan kazandırılması amacıyla hayata geçirilen projelerden biri de “Yeşil Okullar” dır. Bu çalışmada öncelikle konu ile ilgili literatür çalışması yapılarak konu somutlaştırılmaya çalışılmış, daha sonra ise “Yeşil Okul” kavramının içeriğine, amaçlarına yer verilerek bu okulların önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

YEŞİL OKUL KAVRAMI

Yeşil okullar “eko düşünmeyi” aktif bir yaşam biçimine dönüştürmek için olumlu ortamlar sunan benzersiz eğitim kurumlarıdır (Krnel ve Naglic, 2009. s. 8). Yeşil bir okul, müfredattan, programlamadan, tuğla ve harçtan daha fazlasıdır. Her yönden küresel sürdürülebilirliği destekleyen bir okuldur. Yeşil bir okul, geleceği düşünerek başlar; dünyayı daha sağlıklı, daha temiz ve daha sürdürülebilir bir geleceğe doğru yönlendirecek öğrenciler için bir öğrenme deneyimi tasarlar. Genel olarak yeşil okul deneyimi şu hedefleri amaç edinir: Azaltılmış çevresel etki, artan sağlık ve refah, tüm mezunlar için artan çevresel ve sürdürülebilirlik okuryazarlığı (<https://www.centerforgreenschools.org/what-green-school>). Yapısal anlamda uygulamada ise bir yeşil bir okul, bir binanın 50 ila 60 yıllık yaşam döngüsü boyunca gösterdiği performansı dikkate alan bir planlama, tasarım ve inşaat sürecinin fiziksel sonucudur. Sürecin ana odağı, kaynak verimliliğinin paralel hedeflerini ve kirlenmeyi asgari oranda tutmayı sürdürme hedefi olan optimal öğrenmeyi güçlendirmektir. Bu tür binalar temiz hava, rahat bir sıcaklık aralığı, bol ışık ve istenmeyen gürültülerden ziyade daha az ses çıkmasını sağlarken aynı zamanda kaynak verimliliğini en üst düzeye çıkarır, kirliliği en aza indirir ve öğrencilere inşa edilir çevrede inovasyonun önemini öğretir (Gordon, 2010).

Bu noktada yeşil okul felsefesinin başarılı olabilmesi ve felsefenin sistemli bir şekilde yürütülebilmesi için aktif hale getirilmesi gereken basamaklar vardır. Bunlar:

1. Okulda yeşil bir takım ya da bir eko-komite oluşturmak,
2. Çevresel bir vizyon bildirimi veya yeşil bir dünya vaadi belirlemek,
3. Bir okul çevresi anketi veya denetimi yapmak,
4. Yeşil okul eylem planı oluşturmak,
5. İlerlemeleri gözlemleyip denetlemek,
6. Müfredata yeşil dostu yaklaşımları entegre etmek,
7. Bilgilendirmek, katılmak ve kutlamaktır (<http://www.greenschools.net/article.php?id=70.html>). Bu basamakların her birinin özenle yerine getirilmesi, yeşil okul sürecinin doğru bir şekilde başlatılması ve amacına uygun devam ettirilebilmesinde oldukça önemlidir.

Yeşil okullar konusunda en geniş çaplı girişim olarak kabul edilen “Eco-Schools – Eko-Okullar” projesi, 67 ülkede 19.5 milyon çocuğu içeren ve onu dünyadaki en büyük eğitim programı yapan küresel bir programdır. Yaklaşık 25 yıldır Eco-Schools, uluslararası Eko-Okullar Yeşil Bayrak ödülünü elde etmek için yedi adımlı basit bir çerçeve aracılığıyla çocukları değişime yöneltme ve çevre bilincini geliştirme konusunda desteklemektedir. Eko-Okullar, öğrencilerin becerilerini geliştirir, çevre bilincini yükseltir, okul ortamını iyileştirir ve okullar için finansal tasarruflar ve bir dizi başka fayda sağlar (<https://www.eco-schools.org.uk>).

Dünya üzerinde giderek yaygınlaşan yeşil okullar yaklaşımı bazı ülkelerde oldukça sistematikleşmiştir. Yeni Zelanda’da uygulanan “Enviroschools” programı yeşil okullar yaratma hedefiyle yola çıkmış bir programdır. Enviroschools programı, çocuklara ve gençlere, kendileri ve toplulukları için önemli olan sürdürülebilirlik eylemlerini planlama, tasarlama ve uygulama konusunda destek vermektedir. Söz konusu program, erken çocukluktan ilköğretim, orta ve lise ve ötesine uzanan uygulama alanı sunar. Enviroschools, Yeni Zelanda konseylerinin çoğunluğu dahil olmak üzere, yaklaşık 100 ulusal ve bölgesel ortakla ortaklaşa olarak bir ulusal ekip tarafından desteklenmektedir. Bu ortak kuruluşlardan destekçiler, sürdürülebilirlik yolunda ilerlemek için bir kaynaklar grubuyla birlikte çalışmaktadır. Programın uygulama bölgesinde sağladığı faydalar şu şekilde belirtilmektedir (http://www.enviroschools.org.nz/outcomes_and_benefits):

- Ait olma ve katkıda bulunma hissi.
- Kendilerinin ve başkalarının farklı becerilerini ve niteliklerini tanıma.
- Birlikte çalışma, karar verme, planlama ve eyleme geçme becerileri.
- Artan güven.
- Müfredat ve öğrenme ile ilişkilendirilen için pratik yöntemler ve uygulamalar.

İLGİLİ LİTERATÜR

Yeşil okullarla ilgili literatürde bazı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların birkaçına göz atalım: Dymant ve Bell (2008) çalışmalarında yeşil okul yaklaşımına uygun uygulamaları inceledikleri çalışmalarında, yeşil okul alanlarının çocukları hareket etmeye teşvik ettiklerini belirtmişlerdir. Öğrencilerin yeşil okullarda daha fazla, fakat daha ılımlı fiziksel aktivite gösterdikleri gözlemler ve yeşil okul yaklaşımının daha ılımlı ve barışçıl bir çevreyi teşvik etmekte olduğu noktasına vurgu yapmışlardır.

Kerret, vd (2014) çalışmalarında yeşil okulların akranlardan kaynaklı sosyal etki yoluyla öğrencilerde çevre bilinci oluşturan okullar olduğunu belirtmiştir. Yeşil okulların, öğrencileri çevre karşıtı davranışları sergilemekten alıkoymakta olduğu noktasını özellikle vurgulamışlardır.

Chapman (2012) çalışmasında yeşil okulların, geleneksel, standartlaştırılmış test puanları da dahil olmak üzere çeşitli ölçümlerde akademik başarıyı güçlendirdiği göstermiştir. Ayrıca çevre eğitiminin öğrencilerin başarılı olmaları için ihtiyaç duydukları eleştirel, yaratıcı ve problem çözücü düşünme dahil olmak üzere 21. yüzyıl vatandaşlığı, etkili yazılı, sözlü ve dijital iletişim ve topluluklarında fark yaratabilecek genç liderleri besleyen yapıcı vatandaşlık gibi becerilerin gelişimini teşvik ettiği noktasına vurgu yapmışlardır.

Veronese ve Kensler (2013) çalışmalarında katılımcı okul liderleri tarafından okul yönetiminde yeşil yaklaşım benimsemenin fayda sağladığını ve çoğu okul topluluğu paydaşının yeşile yönelme çabalarını destekleyeceğini, yeşil okullar için görece olumlu tutumlar ve sosyal baskı oluşturacağını belirtmişlerdir. Çalışmada ayrıca, sınırlı kaynakların (para, zaman, bilgi ve personel) yeşil okulların yönlendirilmesinde ve yönetilmesinde önemli engeller oluşturabileceği ancak bu engellerin aşılabileceği noktasına da yer verilmiştir.

Nan ve vd (2006) çalışmalarında Çin’de yeşil okullar yaklaşımının sistematikleştirilerek özellikle 2000 yılından sonra yaygınlaştığını belirtmişlerdir. Çalışmada ayrıca Çin’in özelinde bir tarafta Çevre Koruma Ajansı daha iyi bir çevre yaklaşımı isterken, diğer tarafta da Eğitim Bakanlığı daha iyi bir eğitim anlayışı talep etmekte olduğu noktası vurgulanmıştır.

Iwan, A., ve Rao, N. (2017) çalışmalarında yeşil okulların eğitmek, daha yeşil vizyonları destekleyebilecek bir topluluk oluşturma konusunda kritik öneme sahip olduğunu belirterek bu okulların toplumda sürdürülebilir yaşam tarzını teşvik ettiği noktasını vurgulamışlardır. Çalışmada ayrıca ilk yılların yaşam boyu öğrenmenin temeli olduğu dolayısıyla okul öncesindeki çocuklar için yeşil bir müfredat geliştirme ve sağlama ihtiyacının önemli olduğu vurgulanmıştır. Yine küçük çocukları çevre konusundaki empatilerini beslemek, çevre ile uyum içinde yaşamayı öğrenmek ve sonunda onu korumak için ilgi alanları ve beceriler geliştirmek için çevre sorunları hakkında eğitmek çevreye duyarlı yaşam biçimleri oluşturmak adına önemli olduğu belirtilmiştir.

Yukarıdaki çalışmalar yeşil okulların özellikle çocukluk döneminde çevre bilincini geliştirilmesi noktasında önemli olduğu, desteklenmesi ve geliştirilmesi gerektiği konularına vurgu yapmışlardır.

SONUÇ

Günümüzde özellikle insan eliyle yapılan faaliyetlerin çevre sorunlarını artırmasına paralel olarak, yaşanabilir alanlar hızla azalmakta, insan ve çevre sağlığı sorunlarında önemli artış görülmektedir. Çevre sorunlarının birincil kaynağının eğitim eksikliği olması dolayısıyla çevre eğitimi çalışmalarının artırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu noktada Yeşil Okullar doğru bir çevre eğitim örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu okullar; özellikle küçük yaş grubuna uygulamalı, onların yaşamlarında hissedebilecekleri bir çevre eğitim örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küçük yaş grubunun ileriki yaşamlarına da taşıyabilecekleri çevre koruma ve aitlik duygusu veren bu okulların gelişmiş, gelişmekte olan tüm ülkelerde imkanlar dahilinde yaygınlaştırılması gerekir. Ayrıca ülkemiz gibi yerel yönetimlerin önemli olduğu ülkelerde bu okulların yerel yönetimler tarafından desteklenmesi proje başarısını artıracaktır. Halka hizmet görevini üstlenen yerel yönetimlerin de çevre koruma odaklı projelere destek verme yükümlülüğünü üzerlerinde hissetmeleri gerekir.

Sonuç olarak Yeşil okullar; öğrencilere hem çevre bilincinin kazandırılmasını hem de onların sağlıklı bir ortamda eğitim almalarını sağlayan, tüm dünyada kabul gören, uygulanmaya çalışılan ve her aşamada desteklenmesi gereken okullar olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Chapman, P. (2012). The Benefit Of Green Schools. *İndependent School*, 72 (1), 40-47.
- Dymont, J. E. And Bell, A. C. (2008). Grounds For Movement: Green School Grounds As Sites For Promoting Physical Activity. *Health Education Research*, 23(6), 952-962.
- Gordon, D. E. (2010). Green Schools As High Performance Learning Facilities. *National Clearinghouse For Educational Facilities*.
- Iwan, A. And Rao, N. (2017). The Green School Concept: Perspectives Of Stakeholders From Award-Winning Green Preschools İn Bali, Berkeley And Hon Kong, *Journal Of Sustainability Education*, 16.
- Kerret, D., Orkibi, H., And Ronen, T. (2014). Green Perspective For a Hopeful Future: Explaining Green Schools' Contribution to Environmental Subjective Well-being. *Review of General Psychology*, 18(2), 82-88.
- Krnel, D. And Naglic, S. (2009). Environmental Literacy Comparison Between Eco-Schools And Ordinary Schools İn Slovenia. *Science Education International*, 20, 5-24.
- Nan, C., Xiaoqiang, W. And Jin, W. (2006). Development Of National Assessment Criteria For Green Schools İn China. *Southern African Journal of Environmental Education*, 23, 64-77.
- Veronese, D. And Kensler, L. (2013). School Leaders, Sustainability And Green School Practices: An Elicitation Study Using The Theory Of Planned Behavior. *Journey Of Sustainability Education* 4.
- <https://www.eco-schools.org.uk> (Erişim tarihi: 15.01.2019).
- http://www.enviroschools.org.nz/outcomes_and_benefits (Erişim tarihi: 15.01.2019).
- <http://www.greenschools.net/article.php-id=70.html> (Erişim tarihi: 15.01.2019).
- <https://www.centerforgreenschools.org/what-green-school> (Erişim tarihi: 15.01.2019)

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**ÜSTLÜ BƏRABƏRSİZLİKLƏRİN HƏLLİ ALQORITMLƏRİNİN
ŞAĞIRDLƏRƏ ÖYRƏDİLMƏSİ**

Doç. Dr. Samirə TAĞIYEVA CƏMİL-CAHİD QIZI

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, sama-qasa@mail.ru

ÖZET

Bu gün müstəqillik yolunda uğurla addımlayan Azərbaycan Respublikasının təhsil quruculuğu sahəsində qazandığı nailiyyətlər aparılan ardıcıl və davamlı təhsil siyasətinin nəticəsi kimi meydana çıxmışdır. Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin “Təhsil millətin gələcəyidir” müddəası ilə özülü qoyulmuş milli təhsil siyasəti ölkəmizdə uğurla davam etdirilir. Onun Azərbaycan təhsilinin gələcək inkişaf perspektivləri ilə bağlı düşüncələrində üç mühüm məsələnin önəmli olması vurğulanmış, ciddi şəkildə nəzərə alınması qərarlaşdırılmışdır. Onlardan birincisi, qazanılmış təcrübənin öyrənilməsi və mütərəqqi ənənələrin əsas götürülməsi, ikincisi dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin qabaqcıl təcrübələrinin əxz olunması, quruculuq illərində onlara istinad edilməsi, nəhayət aparılan islahat işlərində tələsikliyə yol verilməməsi, təkamül yolunun seçilməsidir. Sonralar bu məsələlər Müstəqil Azərbaycannın təhsil tarixində ilk dəfə 1999-cu ilin iyununda təbiiq olunmuş İslahat Proqramının başlıca məqsədinə çevrildi. Proqram hazırlanarkən ən etibarlı müddəalar kimi onlara istinad olundu.

Şəxsiyyətyönümlü təhsildə keyfiyyət bütövlükdə təhsilin əsas göstəricisi kimi dərk olunur, təlim nailiyyətlərinin sırasında şəxsiyyətin göstəricisinə çevrilir. Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin təbiri ilə desək, gələcək bilikli, elmlı, istedadlı insanların çiyinləri üzərində qurulur. Elə ona görə də 2004-cü ildə islahatın növbəti mərhələsi üçün müəyyənləşdirilən beş mühüm problemdən biri “Ümumi təhsilin keyfiyyəti və real tələbatlara uyğunluğu” götürülür. Bu zaman “Kurikulum islahatı”nın aparılması barədə qərar qəbul edilir. Dünya Bankını layihəsi çərçivəsində belə bir islahatın aparılmasına başlanılır.

Açar sözlər: Alqoritm, Alqoritmin Təsviri Vəsiti, Blok-Sxem

GİRİŞ

Kurikulum təlim prosesi ilə bağlı bütün fəaliyyətlərin səmərəli təşkilinə, məqsədyönlü və ardıcıl həyata keçirilməsinə imkan yaradan konseptual sənəddir. Başqa sözlə, kurikulum təlim prosesi ilə bağlı bütün fəaliyyətlərin təşkili və həyata keçirilməsini, yəni təhsilənlər üçün zəruri kompetensiyaları, məzmun və qiymətləndirmə standartlarını, tədris planı və proqramlarını, şagirdə və onun hazırlıq səviyyəsinə verilən tələbləri, hər bir dərsin konkret inkişafetdirici məqsədlərini, metodik təminatını, dəyərləndirmə modelini, texniki təhizatı və s. özündə əks etdirən, müəllim və məktəb qarşısında duran vəzifələrin və onların konkret həlli yollarını göstərən konseptual sənəd kimi başa düşülür. Milli səviyyədə hazırlanan belə sənədlər milli kurikulum adlanır. Ölkəmizin təhsil tarixində ilk dəfə 2006-cı ildə belə bir sənəd hazırlanmış, Azərbaycan hökuməti tərəfindən təsdiq olunmuşdur. “Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin konsepsiyası (Milli Kurikulumu)” adlanan həmin sənəd milli və bəşəri dəyərlərin, ümumi inkişafı və meylə nəzərə almaqla bütün şagirdlərə əlverişli təlim

şəraitinin yaradılması, tələbyönlülük, nəticəyönlülük və integrativlik prinsipləri əsasında qurulmaqla daha çox şəxsiyyətin formalaşdırılmasına, onda həyatı bacarıqların yaradılmasına xidmət göstərə bilməsi ilə fərqlənir. Bundan əlavə, bu sənəd şagirdlərin idraki imkanlarının üzə çıxarılması, onun inkişaf etdirilməsi üçün real təlim şəraitinin əmələ gəlməsini şərtləndirir, fəal təlim prosesinin, yeni qiymətləndirmə mexanizmlərinin ən ümumi aspektlərini əhatə edir.

“Azərbaycan Respublikasında ümumi orta təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulum)” əsasında fənn kurikulumlarının hazırlanması əvvəlki işin davamı olsa da, özünəməxsus cəhətlərinə görə yeni mərhələ kimi diqqəti cəlb edirdi. 2006-cı ilin fevralında işçi qrupu yaradılmış, buraya maraqlı tərəflər kimi respublikanın ən görkəmli alimləri, fəal təhsil işçiləri, metodistlər, qabaqcıl müəllimlər cəlb olunmuşlar.

Təklif və rəylər əsasında yenidən nəzərdən keçirilən fənn kurikulumları 2007-ci ilin iyulunda təsdiq olunmuşdur.

Artıq orta ümumtəhsil məktəblərində XI siniflərdə fənn kurikulumları tətbiq edilir.

İşdə baxılan mövzu orta məktəblərin XI sinif riyaziyyat dərslərində tədris edilir. Bu mövzunun XI sinifdə riyaziyyat kursunda tədrisinin izahına keçməzdən əvvəl üstlü bərabərsizliklərin zahiri görünüşü və həll metoduna görə aşağıdakı təsnifatını verək:

I	$a^{f(x)} > a^{g(x)};$	$a^{f(x)} < a^{g(x)}$
	$a^{f(x)} \geq a^{g(x)};$	$a^{f(x)} \leq a^{g(x)}$
II	$a^{f(x)} > 1;$	$a^{f(x)} < 1$
	$a^{f(x)} \geq 1;$	$a^{f(x)} \leq 1$
III	$a^{f(x)} > b;$	$a^{f(x)} < b$
	$a^{f(x)} \geq b;$	$a^{f(x)} \leq b$
IV	$a^{\frac{1}{f(x)}} > a^{\frac{1}{g(x)}};$	$a^{\frac{1}{f(x)}} < a^{\frac{1}{g(x)}}$
	$a^{\frac{1}{f(x)}} \geq a^{\frac{1}{g(x)}};$	$a^{\frac{1}{f(x)}} \leq a^{\frac{1}{g(x)}}$

Bu tip bərabərsizliklər I tip bərabərsizliklərdən $f(x) \neq 0; g(x) \neq 0$ olması ilə fərqlənir.

V	$a^{\varphi(x)} > b^{\varphi(x)};$	$a^{\varphi(x)} > b^{\varphi(x)}$
	$a^{\varphi(x)} \geq b^{\varphi(x)};$	$a^{\varphi(x)} \leq b^{\varphi(x)}$
VI	$ma^{2f(x)} + na^{f(x)} + p > 0;$	$ma^{2f(x)} + na^{f(x)} + p < 0$
	$ma^{2f(x)} + na^{f(x)} + p \geq 0;$	$ma^{2f(x)} + na^{f(x)} + p \leq 0$

Bu tip bərabərsizliklər $a^{f(x)} = b$ əvəzləməsi ilə kvadrat bərabərsizliklərə gətirilir.

VII	$\left(\frac{a}{b}\right)^{f(x)} > \frac{a}{b};$	$\left(\frac{a}{b}\right)^{f(x)} < \frac{a}{b}$
	$\left(\frac{a}{b}\right)^{f(x)} \geq \frac{a}{b};$	$\left(\frac{a}{b}\right)^{f(x)} \leq \frac{a}{b}$
VIII	$a^{f(x)+n} - a^{f(x)} > b;$	$a^{f(x)+n} - a^{f(x)} < b$

$$a^{f(x)+n} - a^{f(x)} \geq b;$$

$$a^{f(x)+n} - a^{f(x)} \leq b$$

Bu tip bərabərsizliklər $a^{f(x)}$ həddini mötərizə xaricinə çıxarılıb y dəyişəni ilə əvəzləmə aparmaqla həll edilir.

$$\begin{aligned} \text{IX} \quad & a^{f(x)} + a^{f(x)+k} + a^{f(x)+n} > b^{f(x)} - b^{f(x)+k} - b^{f(x)+n} \\ & a^{f(x)} + a^{f(x)+k} + a^{f(x)+n} < b^{f(x)} - b^{f(x)+k} - b^{f(x)+n} \\ & a^{f(x)} + a^{f(x)+k} + a^{f(x)+n} \geq b^{f(x)} - b^{f(x)+k} - b^{f(x)+n} \\ & a^{f(x)} + a^{f(x)+k} + a^{f(x)+n} \leq b^{f(x)} - b^{f(x)+k} - b^{f(x)+n} \end{aligned}$$

Burada k, n ixtiyari həqiqi ədədlərdir.

$$\begin{aligned} \text{X} \quad & a^{f(x)+k} \cdot b^{f(x)+m} > b^{f(x)+n} a^{f(x)+l}; \quad a^{f(x)+k} \cdot b^{f(x)+m} < b^{f(x)+n} a^{f(x)+l} \\ & a^{f(x)+k} \cdot b^{f(x)+m} \geq b^{f(x)+n} a^{f(x)+l}; \quad a^{f(x)+k} \cdot b^{f(x)+m} \leq b^{f(x)+n} a^{f(x)+l} \end{aligned}$$

Burada a, b müsbət tam ədədlərdir, l, m, n, k ixtiyari həqiqi ədədlərdir.

$$\begin{aligned} \text{XI} \quad & \sqrt[k]{a^{f(x)}} > \sqrt[m]{a^{f(x)}} \cdot a^{-h(x)}; \quad \sqrt[k]{a^{f(x)}} < \sqrt[m]{a^{f(x)}} \cdot a^{-h(x)} \\ & \sqrt[k]{a^{f(x)}} \geq \sqrt[m]{a^{f(x)}} \cdot a^{-h(x)}; \quad \sqrt[k]{a^{f(x)}} \leq \sqrt[m]{a^{f(x)}} \cdot a^{-h(x)} \end{aligned}$$

Burada k, m natural ədədlər, a müsbət tam ədəddir.

$$\begin{aligned} \text{XII} \quad & a^{f(x)} - a^{-f(x)} > b; \quad a^{f(x)} - a^{-f(x)} < b \\ & a^{f(x)} - a^{-f(x)} \geq b; \quad a^{f(x)} - a^{-f(x)} \leq b \end{aligned}$$

Bu tip bərabərsizliklər kvadrat bərabərsizliklərə gətirilir.

$$\begin{aligned} \text{XIII} \quad & ba^{f(x)} - ab^{f(x)} > 0; \quad ba^{f(x)} - ab^{f(x)} < 0 \\ & ba^{f(x)} - ab^{f(x)} \geq 0; \quad ba^{f(x)} - ab^{f(x)} \leq 0 \end{aligned}$$

Burada a, b müsbət tam ədədlərdir.

$$\begin{aligned} \text{XIV} \quad & \sqrt{g(x)^{\lg \sqrt{f(x)}}} > g^k(x); \quad \sqrt{g(x)^{\lg \sqrt{f(x)}}} < g^k(x) \\ & \sqrt{g(x)^{\lg \sqrt{f(x)}}} \geq g^k(x); \quad \sqrt{g(x)^{\lg \sqrt{f(x)}}} \leq g^k(x) \end{aligned}$$

Burada k həqiqi ədəddir.

$$\text{XV} \quad (a + \sqrt{b})^{x^2 - px - q} + (a - \sqrt{b})^{x^2 - px - q} > \frac{c}{(a - \sqrt{b})^q}$$

$$(a + \sqrt{b})^{x^2 - px - q} + (a - \sqrt{b})^{x^2 - px - q} < \frac{c}{(a - \sqrt{b})^q}$$

$$(a + \sqrt{b})^{x^2 - px - q} + (a - \sqrt{b})^{x^2 - px - q} \leq \frac{c}{(a - \sqrt{b})^q}$$

$$(a + \sqrt{b})^{x^2 - px - q} + (a - \sqrt{b})^{x^2 - px - q} \geq \frac{c}{(a - \sqrt{b})^q}$$

Burada $(a + \sqrt{b})(a - \sqrt{b}) = 1$.

Bu bərabərsizlik hər iki tərəfi $(a + \sqrt{b})^{x^2 - px - q}$ həddinə vurduqda və $(a + \sqrt{b})^{x^2 - px} = z$ əvəzləmə apardıqda kvadrat bərabərsizliklərə gətirilir.

$$\text{XVI} \quad a^{f(x)} + b^{f(x)} > c;$$

$$a^{f(x)} + b^{f(x)} < c$$

$$a^{f(x)} + b^{f(x)} \geq c;$$

$$a^{f(x)} + b^{f(x)} \leq c$$

Burada $a \cdot b = 1$.

$$\text{XVII} \quad \left(\sqrt{a - \sqrt{b}}\right)^{f(x)} + \left(\sqrt{a + \sqrt{b}}\right)^{f(x)} > c$$

$$\left(\sqrt{a - \sqrt{b}}\right)^{f(x)} + \left(\sqrt{a + \sqrt{b}}\right)^{f(x)} < c$$

$$\left(\sqrt{a - \sqrt{b}}\right)^{f(x)} + \left(\sqrt{a + \sqrt{b}}\right)^{f(x)} \geq c$$

$$\left(\sqrt{a - \sqrt{b}}\right)^{f(x)} + \left(\sqrt{a + \sqrt{b}}\right)^{f(x)} \leq c$$

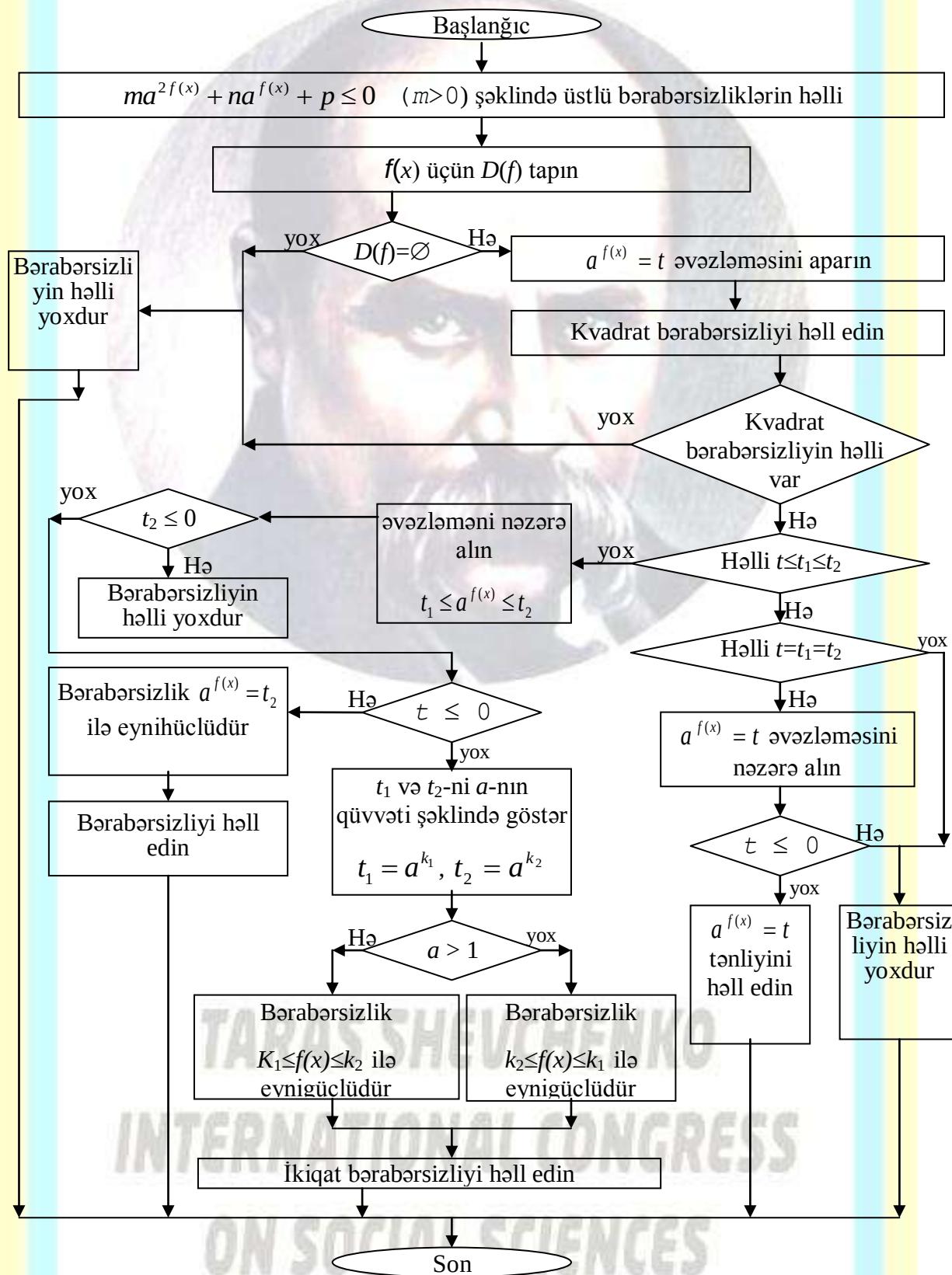
Burada $(a - \sqrt{b})(a + \sqrt{b}) = 1$. Bu bərabərsizliklər $\left(\sqrt{a + \sqrt{b}}\right)^{f(x)} = y$ əvəzləməsi vasitəsi ilə kvadrat bərabərsizliklərə gətirilir.

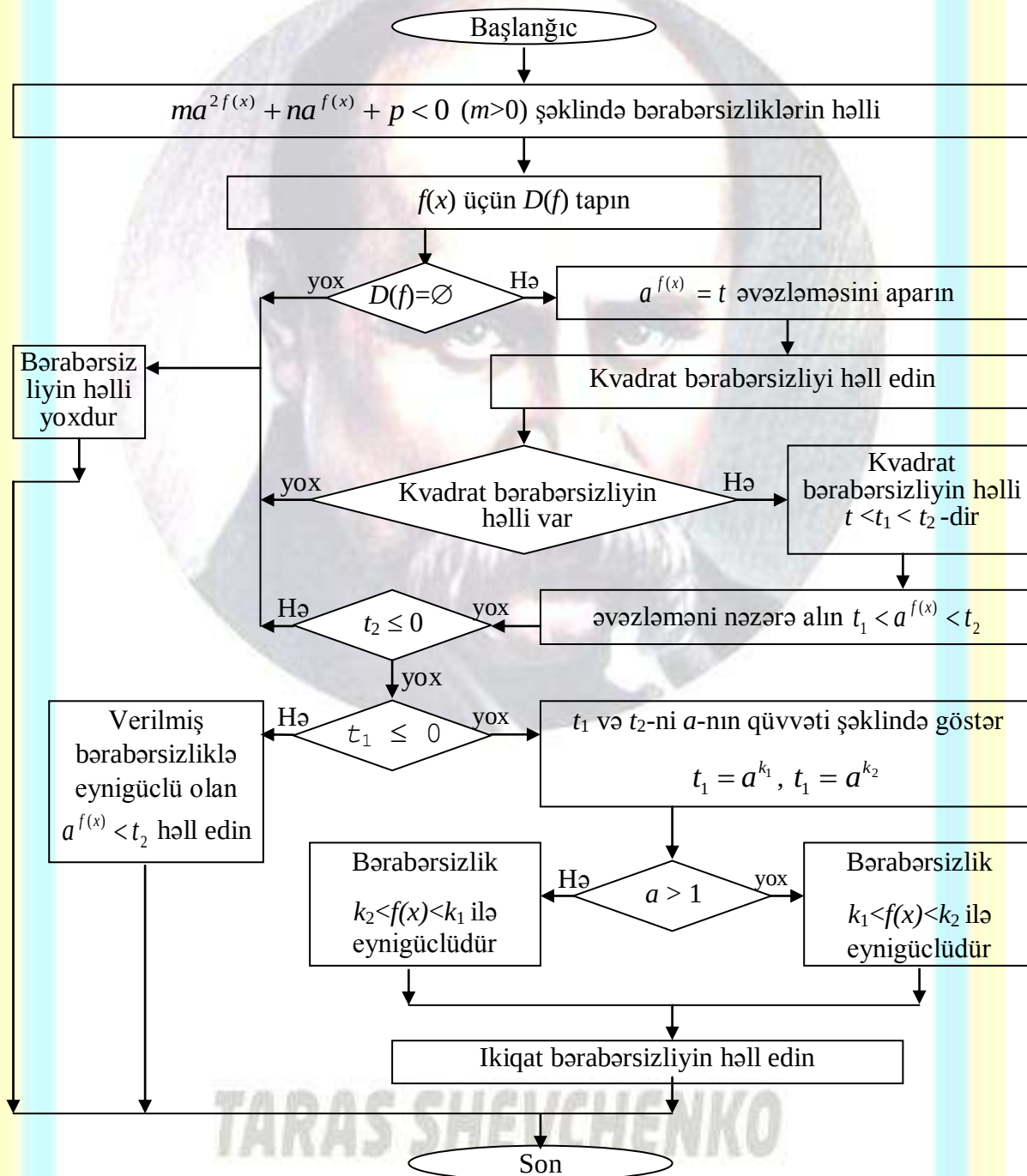
İndi isə orta məktəbdə “Üstlü bərabərsizliklər” mövzusunun bizim metodika ilə tədrisini izah edək.

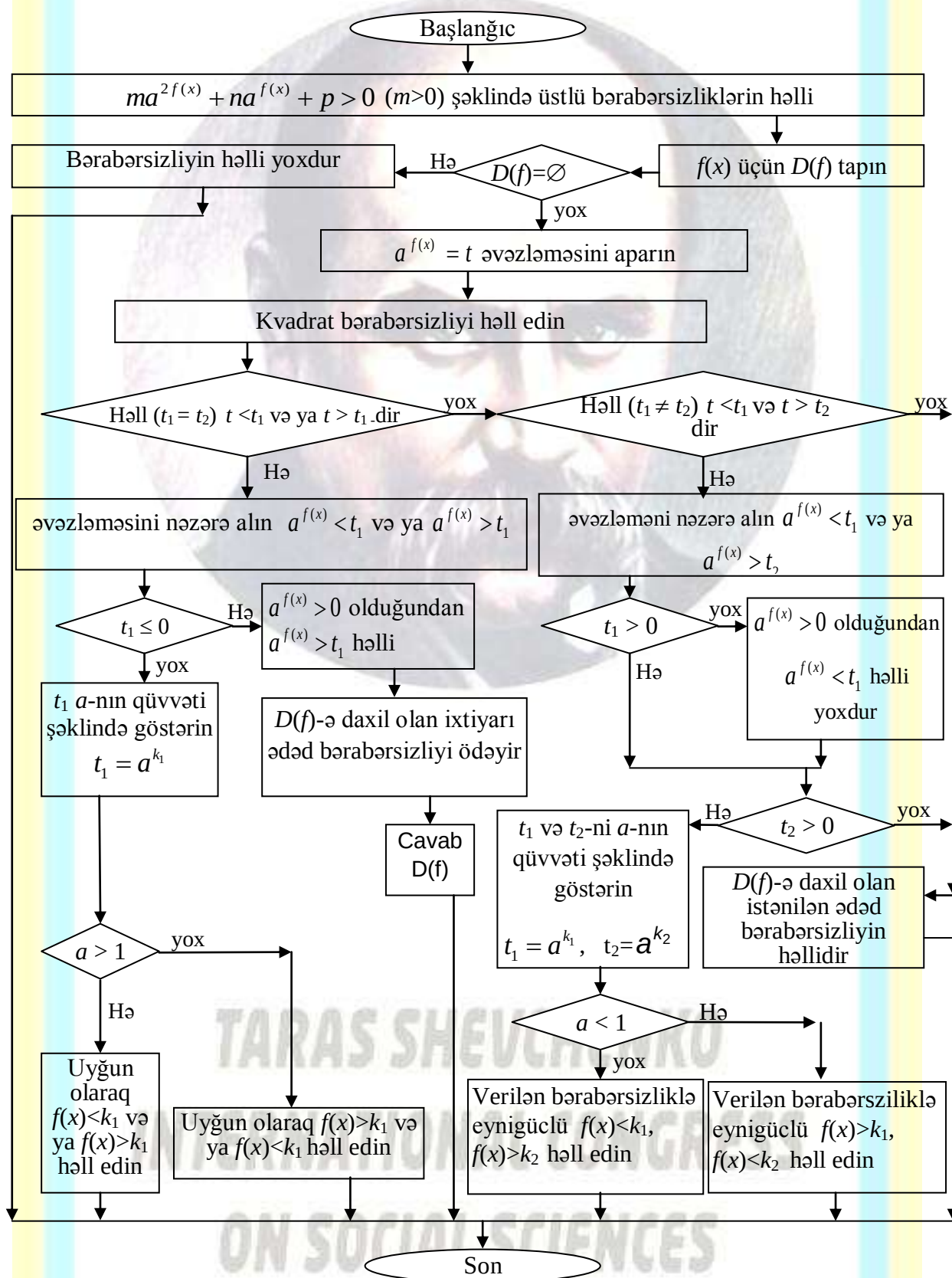
Alqoritmın blok-sxemi lövhədən asılır və ya proyektor vasitəsi ilə ekrana proyektəndirilir. Hazırda Azərbaycanda istifadə edilən riyaziyyat- 11-ci sinif dərsliyində əsasən I və IV sinif bərabərsizliklər üstünlük təşkil edir. Ona görə də blok-sxem 1, 2, 3, 4, və 5-dən istifadə kifayətdir.

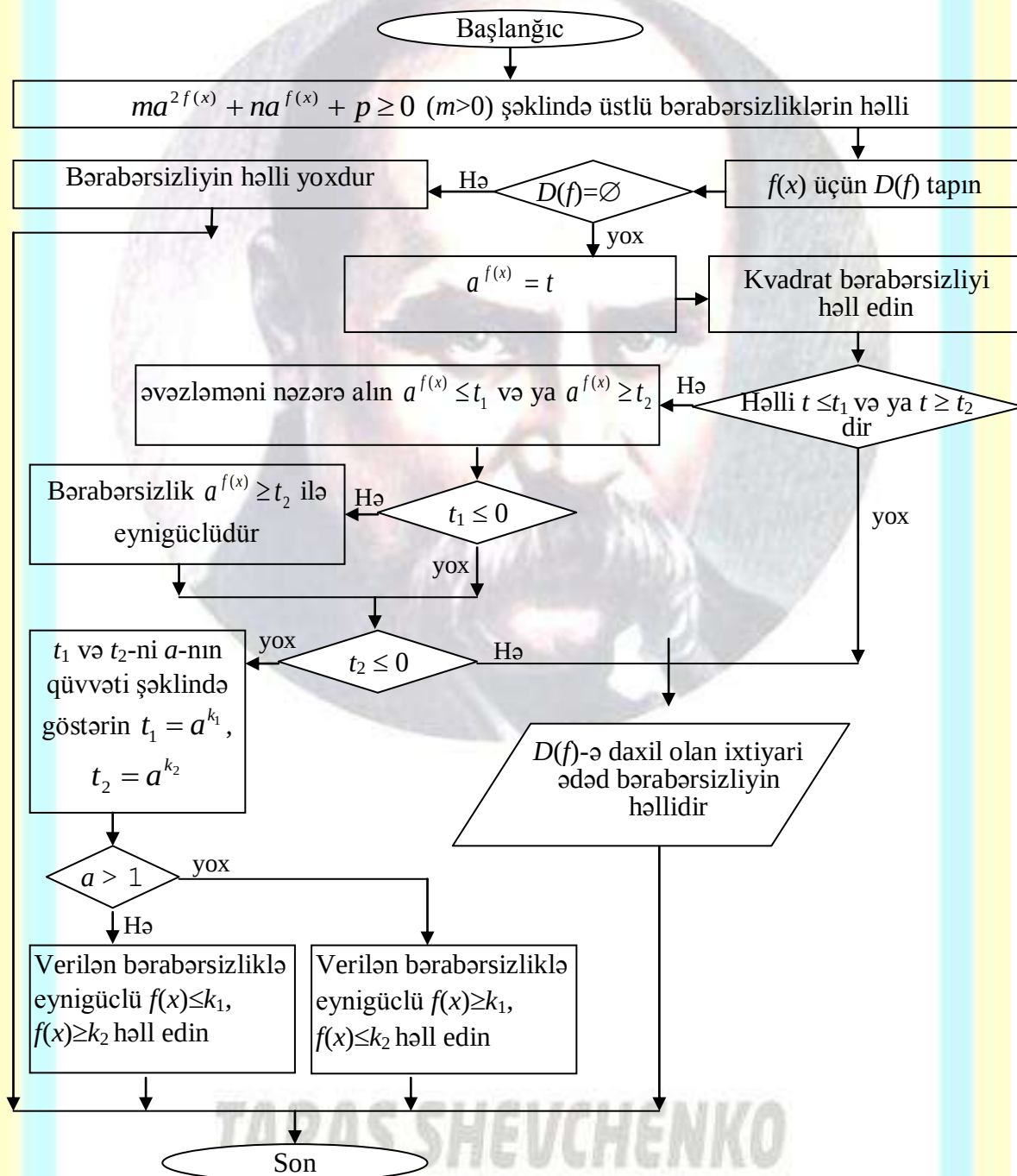
TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

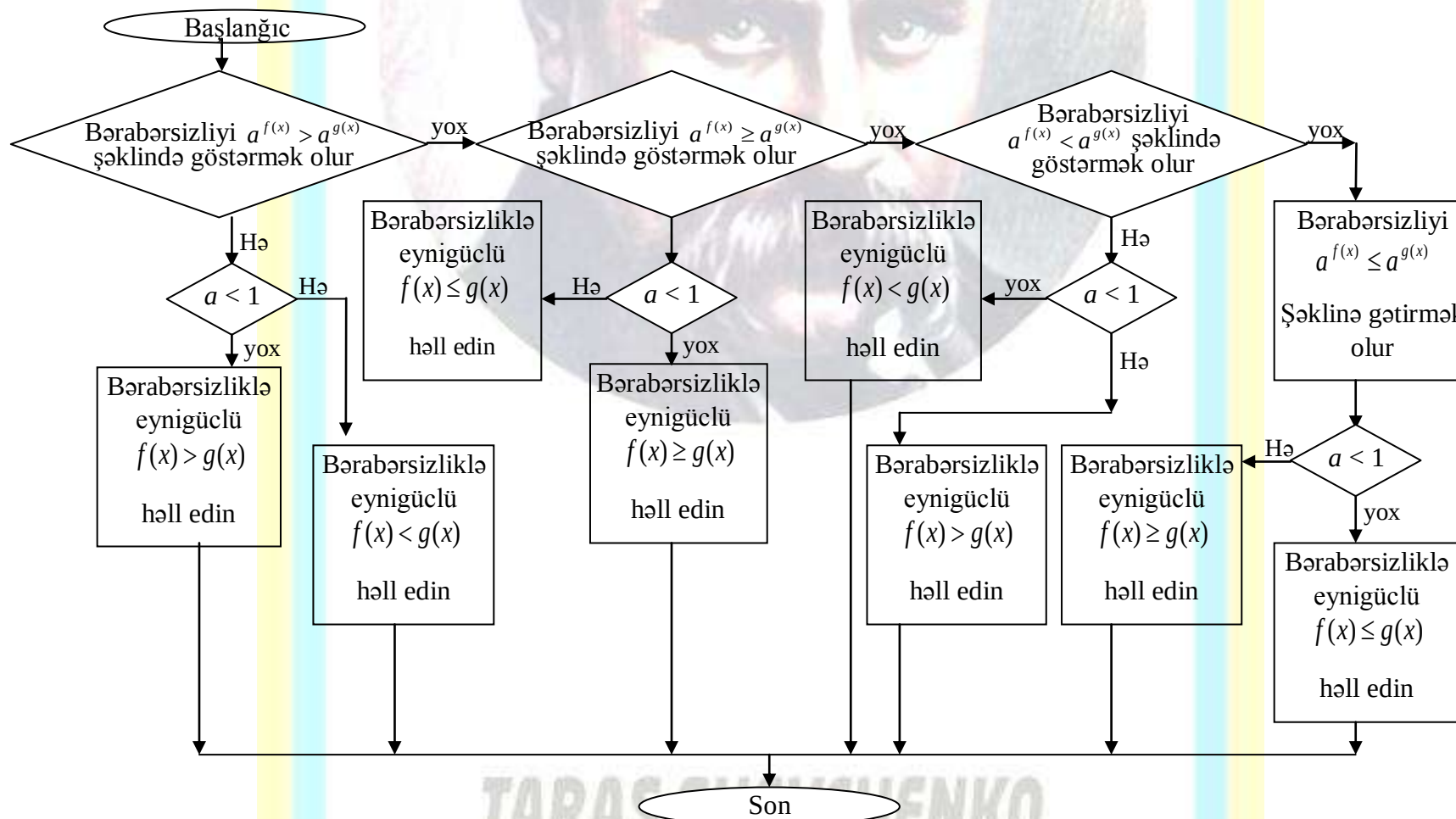
Blok-sxem1

Müəllim izah edir ki, üstlü bərabərsizliklərin həllində qüvvətin xassələrindən istifadə edilir və misal üzərində blok-sxemlərdən istifadə qaydasını şagirdlərə izah edir. Sonra müəllim şagirdlərə kartoçkalar (3-4 variantda) paylayır. Burada qrup işindən istifadə etmək daha səmərəlidir. 15-20 dəqiqə ərində şagirdlər çalışmaları həll edirlər. Sonra təqdimat üçün hər qrupdan bir şagird lövhənin qarşısına çağırılır. Şagird bərabərsizliyin həllini lövhədə yazır və izah edir.

Qalan şagirdlər lövhədəki bərabərsizlikləri də həll edirlər.

Hər bir təqdimat lövhə qarşısında izahla dinlənilir. 15 dəqiqə ərzində şagirdlər həm qrup işində həll etdikləri bərabərsizliyin həllini yozlayır, həm də digər bərabərsizlikləri həll edirlər.

Beləliklə bütün bərabərsizliklərin həlli prosesində şagirdlər fəal iştirak edirlər. Bərabərsizliklərin həlli alqoritmlərinin blok-sxemlərlə təsviri şagirdlərə istiqamətləndirici kimi kömək edir. Sonra müəllim şagirlərlə mövzuya aid ümumiləşmələr aparır:

- $a > 1$ olarsa, bərabərsizlik işarəsini dəyişmir;
- $0 < a < 1$ olarsa, bərabərsizlik işarəsini əksinə dəyişir.

Şagirdlərə ev tapşırıqları verilir.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**AZƏRBAYCANDA ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİNDƏ II SINIFDƏ HƏNDƏSƏ
MƏZMUN XƏTTİNİN ÖYRƏDİLMƏSİNDƏ ŞAĞIRDLƏRDƏ ALQORİTMİK
MƏDƏNİYYƏTİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ**

Doç. Dr. Samirə TAĞIYEVA CƏMİL-CAHİD QIZI
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, sama-qasa@mail.ru

ÖZET

Müasir dövrdə kompyuterlərin məişətimizə daxil olması, insan fəaliyyətinin bütün sahələrində güclü avtomatlaşdırılmış vasitələr sistemindən istifadə edilməsi ümumtəhsil məktəblərində təlim və tərbiyənin tamamilə yenidən qurulmasını zəruriləşdirmişdir. İndi təlimi elə təşkil etmək lazımdır ki, hazırlanan gənc cəmiyyətin informatikləşdirilməsində iştirak edə bilsin. Artıq ənənəvi təlim üsulları ilə gənc nəslə həyat üçün hazırlamaq mümkün deyildir.

Təlim üçün yeni orijinal üsulların tapılması, az vaxt ərzində çox biliyin verilməsi, müasir tətbiqi elmlərin elementlərinin məktəbə daxil edilməsi, şagirdlərin fəallığının artırılması, məktəb riyaziyyatının proqramlarının, dərslik və dərs vəsaitlərinin tam şəkildə dəyişdirilməsi dövrün tələbinə çevrilmişdir. Tədris prosesinin kompyuterləşdirilməsi elmlərin riyaziləşdirilməsi problemini yaratmışdır. Müvəffəqiyyətli qərarın qəbul edilməsi riyazi təhlil tələb edir və qoyulmuş məsələni tam, dolğun, mükəmməl modelinin yaradılması ilə məqsədə nail ola bilərik. Eləcə də alqoritmləşdirmənin təlim prosesində tətbiqi məqsədəuyğundur. Riyazi alqoritmləşdirmə aparmaqla həqiqi obyektin funksional, informasiya strukturu tam öyrənilə bilər, mücərrədləşdirmə aparılaraq əlaqələrin real məzmunu aşılabilir, şagirdlər riyaziyyata quru bir elm kimi baxmazlar, onun elmlər arasında rolunu dərk etmiş olurlar. Son illərdə kompyuterin təlim prosesinə daxil olması təlimin yeni modelinin yaradılmasına şərait yaratmışdır. Kompyuter nadir modelləşdirmə imkanına malikdir, kompyuterdə yaradılan və canlandırılan riyazi modellər (düsturlar, qrafiklər, cədvəllər, diaqramlar, oyunlar və s.) heyramiz dərəcədə əyani olub öyrənilən proses və obyektlərin təhlil və tədqiqi üçün böyük imkanlar açır. Müasir kompyuterlər yalnız hesablama vasitələri deyildir, informasiya sistemi və informasiyanı saxlama vasitəsi, müxtəlif obyekt və proseslərin idarə olunmasının avtomatlaşdırılması və modelləşdirilməsi üçün istifadə edilir.

Şagirdlərin kompüter savadının artırılması üçün isə onların alqoritmik bilikləri inkişaf etdirilməlidir. Müasir şəraitdə ibtidai siniflərdən başlayaraq informatika dərslərində alqoritmləşdirmə elementləri şagirdlərə tədris edilir. Digər fənlərin tədrisində də (əsasən riyaziyyat) alqoritmlərdən, kompüterin imkanlarından istifadə etmək günün tələbinə çevrilmişdir.

II sinifdə Həndəsə məzmun xəttinin öyrədilməsində mövziyə dair biliklərin ümumiləşdirilməsi, istiqamətverici kimi blok-sxemlərdən istifadə etmək olar. II sinifdə Həndəsə məzmun xəttində şagirdlərə "Həndəsə fiqurları: kvadrat, düzbucaqlı, üçbucaq, dairə" mövzusu tədris edilir. Bu mövzunun tədrisində aşağıdakı məzmun standartı reallaşmalıdır: Şagird müxtəlif əlamətlərə görə fiqurları ayırır və nəticəni izah edir. Bu dərisdə şagirdin əldə edəcəyi bacarıqlar aşağıdakılardır:

- Şagird üçbucaq, düzbucaqlı, kvadrat kimi fiqurları təsvir etməyi bacarır;
- Şagird üçbucaq, düzbucaqlı, kvadrat kimi fiqurların tərəfləri və bucaqlarının sayını tapmağı bacarır;
- Şagird düzbucaqlı və kvadrat kimi fiqurları bir – birindən ayırmağı bacarır;
- Şagird dairənin əyrixətli fiqur olduğunu başa düşür;
- Şagird dairəniüçbucaq, düzbucaqlı, kvadrat kimi fiqurlardan fərqləndirməyi bacarır;
- Həyatdan götürülmüş real əşyalar və şəkillər içərisindən öyrəndiyi fiqurları (üçbucaq, düzbucaqlı, kvadrat, dairə) tapmağı bacarır.

Şagirdlərdə bu bacarıqların formalaşdırılması üçün onlara istiqamətverici kimi blok-sxemlərdən istifadə etmək olar. Məsələn, üçbucaq, düzbucaqlı, kvadrat kimi fiqurların tərəflərinin və bucaqlarının sayına görə fəraləndirilməsində aşağıdakı blok-sxem (Blok-sxem 1) istiqamətləndirici rol oynaya bilər. Şagirdlər təqdim olunan blok-sxemdən istifadə edərək aşağıdakı çalışmanı asanlıqla həll edə bilərlər:

Çalışma 1. Aşağıdakı fiqurları dəftərində çək (Şək.1). Çəkdiyən hər bir fiqurun adını, tərəfləri, təpələri, bucaqları sayını müəyyən et.

Şək.1.

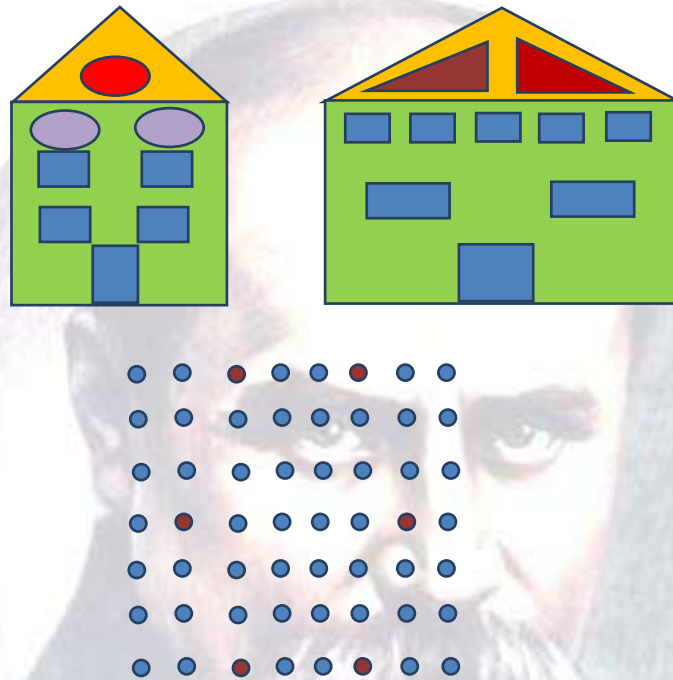
Şagirdlər üçbucaq, kvadrat və düzbucaqlı fiqurlarının adlarının müəyyənləşdirilməsində əvvəlcə onların tərəflərinin sayını müəyyən edirlər. Əgər təqdim olunan fiqurların tərəflərinin sayına görə adlarının təyin edilməsində çətinlik yaranarsa, onda blok-sxem 1-dən istiqamətləndirici kimi istifadə edə bilərlər.

Şagirdlər fiqurların adlarını müəyyən etdikdən sonra blok-sxemdən istifadə edərək həmin fiqurların təpələri və bucaqları sayını da təyin edə bilərlər. Qeyd etməliyik ki, blok-sxemdən istifadə ilk dərslərdə faydalıdır. Şagirdlərdə üçbucaq, düzbucaqlı, kvadrat kimi fiqurların tərəfləri, təpələri, bucaqları sayını müəyyən etmək bacarıqları və vərdişləri formalaşdıqdan sonra artıq blok-sxemə ehtiyac qalmayacaq.

Şagirdlər bu mövzunu öyrəndikdə dairə ilə də tanış olmalıdırlar. Şagirdlərə izah edilir ki, dairənin tərəfləri, bucaqları, təpələri yoxdur. Dairə əyri xətlə çəkilir. Dairənin kənarlarını çevrə əhatə edir. Dairə həmin çevrənin müstəvi üzərində əhatə etdiyi sahədən ibarətdir.

Növbəti addımda şagirdlərə həyatdan götürülmüş şəkillər təqdim olunur və onlar tanıdıqları fiqurları həmin şəkillərdə müəyyən edirlər. Məsələn, şagirdlərə aşağıdakı kimi çalışmanın həllini tapdırmaq olar.

Çalışma 2. Hər bir şəkildə (Şək.2) neçə dairə, kvadrat, düzbucaqlı, üçbucaq var?

Şək.3

Şagirdlər təpə nöqtələrinə görə də həndəsi fiquru çəkməyi bacarmalıdırlar. Qüyd edək ki, bu zaman texnologiya fənni ilə də integrasiya əldə ediləcək. Məsələn şagirdlərə kartoçkalar (Şək.3) paylanır və qırmızı nöqtələrin sayına əsasən fiquru çəkmək tapşırılır. Sonra həmin fiqurun tərəfləri, təpələri, bucaqlarının sayını müəyyənləşdirmək tapşırığı verilir.

Göründüyü kimi bu tapşırığın həllində şagirdlər altıbucaqlı fiqurunu alacaqlar. Şagirdlərə izah edilməlidir ki, üçbucaq, düzbucaqlı, kvadratdan başqa altıbucaqlı, beşbucaqlı kimi həndəsi fiqurlar da vardır. Bu da III sinifdə onları çoxbucaqlı fiquru ilə tanışlığa hazırlayacaq.

Açar sözlər: Alqoritm, Alqoritmin Təsviri Vəsitələri, Blok-Sxem, Proqram

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**“MƏTNLİ ŞƏKILLƏR” MÖVZUSUNUN II SINIF ŞAĞIRDLƏRİNƏ
ÖYRƏDİLMƏSİ METODİKASI HAQQINDA**

PhD Cəbrayılzadə SEVİNC CƏMİL -CAHİD QIZI

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, sevinge.jabrayilzadeh.1973@mail.ru

ÖZET

Qrafik redaktorun tədrisinə 1-ci sinifdən başlanılır. İnformasiya texnologiyaları fəslinə daxil olan qrafik redaktorlar bölməsində Paint qrafik redaktoru öyrədilir. Yəni, qrafik redaktorlar Paint qrafik redaktorunun üzərində tədris olunur. Belə ki, informasiya texnologiyaları fəslində komputer və onun hissələri, komputer sinfində davranış qaydaları, klaviatura və siçan qurğusu, kompüterin iş masası, mətin redaktoru, mətnin formatlaması mövzuları öyrədildikdən sonra qrafik redaktorun öyrənilməsinə başlanılır. 2-ci siniflərdə qrafik redaktorların tədrisinə 2 saat dərs yükü ayrılmışdır. Lakin müəllimin şəxsi bölgüsündən asılı olaraq bu göstərici dəyişdirilə bilər.

Açar sözlər: Motivasiya, Kompüter, Klaster, Paint

GİRİŞ

Qrafik redaktorun tədrisinə 1-ci sinifdən başlanılır. İnformasiya texnologiyaları fəslinə daxil olan qrafik redaktorlar bölməsində Paint qrafik redaktoru öyrədilir. Yəni, qrafik redaktorlar Paint qrafik redaktorunun üzərində tədris olunur. Belə ki, informasiya texnologiyaları fəslində komputer və onun hissələri, komputer sinfində davranış qaydaları, klaviatura və siçan qurğusu, kompüterin iş masası, mətin redaktoru, mətnin formatlaması mövzuları öyrədildikdən sonra qrafik redaktorun öyrənilməsinə başlanılır. 2-ci siniflərdə qrafik redaktorların tədrisinə 2 saat dərs yükü ayrılmışdır. Lakin müəllimin şəxsi bölgüsündən asılı olaraq bu göstərici dəyişdirilə bilər.

“Qrafik redaktorlar” bölməsi “Mətnli şəkillər” adı altında tədris olunur. Mövzunun tədrisi prosesini aşağıdakı kimi təşkil etmək səmərəli olar.

Motivasiya

Müəllim motivasiya məqsədilə şagirdlərə 2 dəftər göstərir və soruşur ki, sizcə bu dəftərlər kimindir? Bunların oxşar və fərqli yönləri hansılardır? Bunları fərqləndirmək üçün üzərlərində olan şəkil kifayət edirmi? Şagirdlərin cavabları dinlənir və sonda doğru cavabları müəllim söyləyir. Daha sonra tədqiqat sualı və şagirdlərin bu suallara verdikləri cavablar lövhədə qeyd olunur.

Tədqiqat sualı

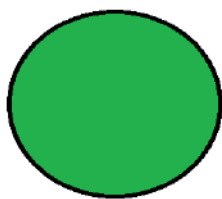
Nə üçün bəzən şəklın üzərinə yazı yazırıq? Kompüterdə şəklın üzərinə yazını necə əlavə etmək olar?

Tədqiqatın aparılması

Müəllim şagirdlərə Paint proqramında yazının daxil edilməsinə aid sadə tapşırıq verməlidir. Bunun üçün ilk öncə kompüterin işə salınmasını və Paint proqramının

başladılmasını şagirdlərlə şifahi təkrar edir. Daha sonra isə şagirdlər kompüterə işə salıb, Paint proqramını başladılar. Müəllim şagirdlərdən Paint proqramında yazını hansı alətlərlə yazsa biləcəklərini soruşur. Cavablar dinləndikdən sonra müəllim bir daha qeyd edir ki, siz hələ ki, Paint proqramında yalnız karandaş və fırçadan istifadə edərkən yazsa bilərsiniz. Odur ki, lövhədəki tapşırığı yerinə yetirərkən də yazıları ya karandaş, ya da fırça ilə yazın. Sonra isə proyektor vasitəsilə nümayiş etdirərək şagirdlərə aşağıdakı tapşırığı verir:

**Paint proqramında verilmiş fiqurları çək və içərilərini rənglə. Fiqurların altından adlarını yaz.*

dairə

kvadrat

üçbucaq

Bütün şagirdlər tapşırığı düzgün yerinə yetirdikdən sonra müəllim şagirdlərə daha bir suallarla müraciət edir:

Nə üçün sizin yazılar lövhədəki qədər səliqəli alınmadı?

Paint proqramında yazını başqa hansı alətlə yazmaq olar?

Şagirdlərin cavabları dinləndikdən sonra müəllim proyektor vasitəsilə (proyektor olmadığı halda isə dərslikdəki şəkillərdən istifadə edərək) bildirir ki, şəklə yazı əlavə etmək üçün yazı alətindən də istifadə olunur. Bu zaman yazılar çap formasında, daha səliqəli alınır. Paint proqramında aləti ilə yazmaq üçün aşağıdakı addımları yerinə yetirmək lazımdır (hər bir addımı proyektor vasitəsilə şagirdlərə nümayiş etdirir):

1. Rənglər qutusunda hərflərin rəngini seçirik.
2. Siçanla yazı alətini seçirik.
3. İşçi sahədə siçanın sol düyməsini basılı saxlamaqla düzbucaqlı sahə açırıq.
4. Çərçivənin içinə klaviatura vasitəsi ilə yazını daxil edirik .

Daha sonra müəllim bildirir ki, indi biz Paint proqramında yazını 3 cür yazsa bilərik:

karandaş ilə, fırça ilə və aləti ilə. Fərqi əyani nümayiş etdirmək məqsədilə müəllim növbəti tapşırıq kimi hər bir şagirdin Paint proqramında öz adını həm karandaş , həm fırça , həm də aləti ilə yazmalarını tapşırır. Nəticədə hər bir şagirdə sağdakı nümunəyə analoji təsvir alınacaq.

Tapşırıq yekunlaşdıqdan sonra yeni mövzu ilə bağlı müzakirəyə başlayır.

Məlumat mübadiləsi və müzakirəsi

Paint proqramında adlarınızı yazmaq üçün hansı alətlərdən istifadə etmisiz? Hansı alətlə yazmaq daha asandı? Hansı alətlə yazı daha səliqəli alınır?

Bu suallar ətraflı müzakirə olunduqdan sonra isə mövzunun ümumiləşdirilməsi və mövzudan nəticə çıxarılması mərhələsi başlanır.

Ümumiləşdirmə və Nəticə

Bu mərhələdə fəal təlim metodlarından olan **Klaster (şaxələndirmə)** metodundan istifadə daha əlverişli olar. Belə ki, müəllim lövhədə “Qrafik redaktor” yazıb dairəyə alır. Daha sonra şagirdlərin hər birinin əl qaldıraraq, növbəsiz danışmaq şərtlə dairədə yazılmış anlayışla bağlı olan anlayışlar söyləmələrini bildirir. Şagirdlərin verdiyi doğru cavablar da lövhədə qeyd edilib, xətt vasitəsilə əlaqədar dairəyə birləşdirilir. Nəticədə, lövhədə aşağıdakı şəkildə klaster alınır:

Klaster qurulduqdan sonra isə klasterdəki hər bir anlayış haqqında qısaca məlumat mübadiləsi aparılır.

Yaradıcı tətbiqetmə

Göz gimnastikasıdan sonra şagirdlər iş dəftərlərindəki 4-cü və 6-cı tapşırıqları yerinə yetirirlər. Yazıları (yazı aləti) ilə yazırlar.

Qiymətləndirmə

Müəllim şagirdlərin özlərini qiymətləndirməsi məqsədilə hazırladığı qiymətləndirmə kağızını paylayır və şagirdlərə 5dəqiqə vaxt verir.

Şagirdin adı: _____

Sınıf: _____

Qiymət: _____

Verilmiş alətlərin qarşısında adlarını yazın.

1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		

Bu qiymətləndirmə vərəqinin nəticələrinə əsasən aşağıdakı meyarlar üzrə qiymətləndirmə aparılır:

Nö	Meyarlar	əla	Orta	zəif
1	Qiymətləndirmə vərəqinin nəticəsi			
2	Əsas alətlərin təyinatını bilir			
3	 alətindən istifadə edir			

Ev tapşırığının verilməsi

Müəllim iş dəftərindəki 3-cü və 5-ci tapşırıqları şagirdlərə qeyd etdirir və evdə həll etmələrini tapşırır.

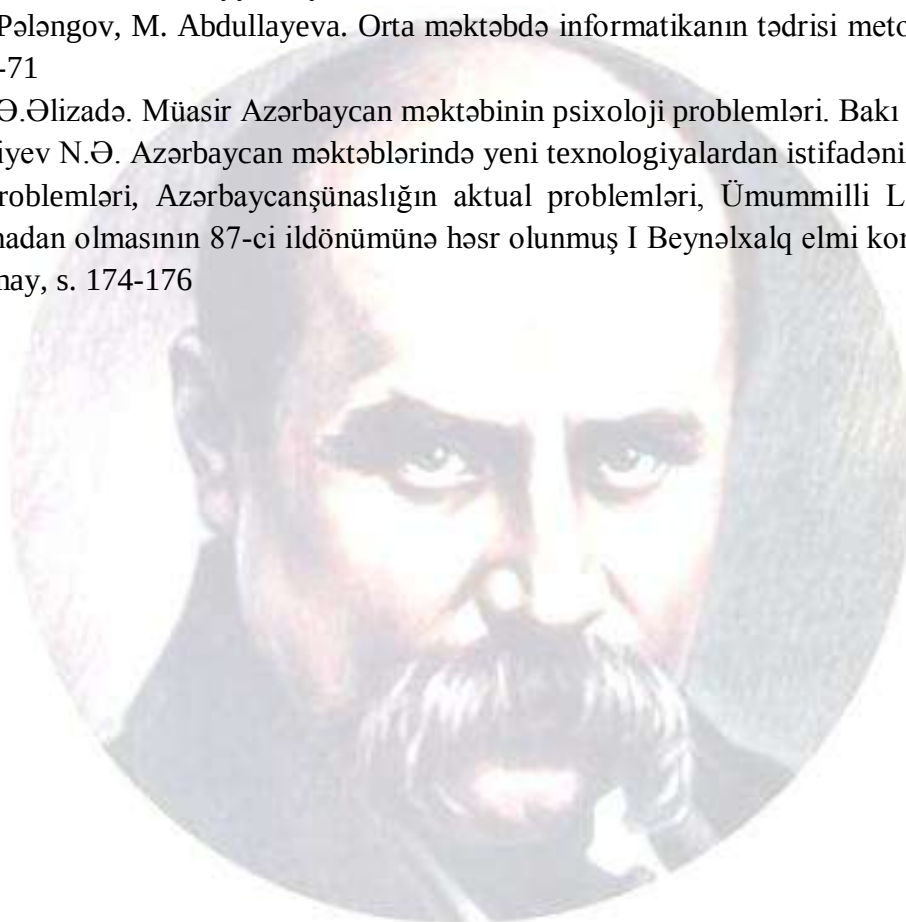
Nəticə

1. İbtidai sinif şagirdləri emosional təsir bağışlayan materialları daha asan və tez yadda saxlayırlar. Çünki bu materiallar xatırlanmağa daha meylli olurlar. Bu səbəbdən də, dərslərdə şəkillərdən, gündəlik həyatımızda istifadə etdiyimiz əşyalardan əyani vəsait kimi istifadə olunsada dərslər daha effektiv olar.

2. İbtidai siniflərdə fəal təlim metodları ilə qurulan dərslər şagirdlərdə müstəqil fikir yürütmək, şəraitə tez uyğunlaşmaq, kollektivlə işləmək kimi bacarıqların formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynayır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı

1. Ə.Pələgov, M. Abdullayeva. Orta məktəbdə informatikanın tədrisi metodikası. Bakı 2006 . s 70-71
2. Ə.Ə.Əlizadə. Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. Bakı 1998, s.36
3. Əliyev N.Ə. Azərbaycan məktəblərində yeni texnologiyalardan istifadənin pedaqoji – psixoloji problemləri, Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 87-ci ildönümünə həsr olunmuş I Beynəlxalq elmi konfrans, Bakı, 2010, 3-8 may, s. 174-176

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**EKONOMİ OKURYAZARLIK DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ: MALAZGİRT
MESLEK YÜKSEKOKUL ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

DETERMINATION OF THE ECONOMY LITERACY LEVEL: A RESEARCH ON
MALAZGİRT VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS

Dr. Öğr. Üyesi Adem AKTAŞ

Muş Alparslan Üniversitesi, a.aktas@alparslan.edu.tr

ÖZET

Kişilerin ekonomi alanında ki bilgi düzeyleri yaşanan dünyayı anlamaya, iktisadi gelişmeleri ve etkilerini doğru yorumlamalarına, toplumsal ve bireysel açıdan rasyonel çözüm üretmelerine yardımcı olmaktadır. Teknolojinin küreselleşmesi bilgiye ulaşmada kolaylık sağlamasının yanında günümüz koşullarında ekonomik, kültürel ve sosyal alanlardaki gelişmelere bireylerin kayıtsız kalamamalarına da bir etkindir. Ekonomi okuryazarlığı bireylere ekonomi politikalarını anlamalarının yanında kendi yaşantılarıyla ilgili doğru kararlar almalarında da yardımcı olabilmektedir. Bu anlamda ekonomi okuryazarlığında eğitimin rolü oldukça önemliyken bunun dışında kalan demografik özellikler gibi etmenlerinde göz ardı etmemek gerekmektedir.

Bu çalışmayla Muş Alparslan Üniversitesi Malazgirt Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin günümüz şartlarında ekonomik olaylara olan farkındalıklarını ölçmek amaçlanmaktadır. Bu nedenle farklı bölümlerde okuyan 129 öğrenci özelinde gerçekleştirilen çalışmada öğrencilerin demografik özelliklerinin ekonomi okuryazarlığı üzerinde etkisinin olup olmadığı incelenmiştir.

Verilerin yorumlanması sonucunda; anket puanlarının yorumlanması için hazırlanan kriterlere göre katılımcıların puanlarının genel ortalamaları ekonomi okuryazarlığı bakımından “iyi” düzeyde olduklarını göstermektedir. Katılımcıların ekonomi okuryazarlığı ile anne-baba eğitim düzeyi, anne mesleği, ailenin gelir düzeyi gibi unsurlar arasında ilişki tespit edilmemiştir. Bunların dışında katılımcının okuduğu bölüm ve baba mesleği açısından anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuçlar ışığında öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi, Ekonomi okuryazarlığı, Meslek Yüksekokulu, Ekonomi Eğitimi

ABSTRACT

The level of knowledge of people in the field of economics helps them to understand the world experienced, to interpret the economic developments and their effects correctly, and to produce rational solutions in terms of social and individual aspects. The globalization of technology is not only easy to reach information, but also contributes to the economic, cultural and social developments of individuals in today's conditions. Economy literacy can help individuals to make the right decisions about their lives as well as their economic policies. In this sense, while the role of education in economics literacy is very important, it should not be ignored in other factors such as demographic characteristics.

In this study, it is aimed to measure the awareness of students of Malazgirt Vocational High School of Muş Alparslan University in economic conditions. For this reason, in the study conducted with 130 participants studying in different departments, it was examined whether the demographic characteristics of students have an impact on economy literacy.

As a result of the interpretation of the data; According to the criteria prepared for the interpretation of the survey scores, the overall average of the scores of the participants indicates that they are at a good level in terms of economy literacy. There was no relationship between economic literacy of participants and parental education, maternal occupation, family income level. Apart from these, a significant relationship was found between the department and the father's profession. In the light of these results, suggestions are presented.

Keywords: Economics, Economics literacy, Vocational School, Economics Education

GİRİŞ

Günümüzde ülkelerin birbirleriyle etkileşimleri küreselleşme kavramıyla açıklanmaktadır. Genel anlamda ekonominin veya sermayenin küreselleşmesi tabiri kullanılmaktayken, özellikle 1980 sonrası küreselleşme olgusu siyasi, sosyal ve kültürel alanlar gibi bir çok faktörü içerisinde barındırmaktadır. Artık ulusal sınırların ortadan kalktığı, ülkelerin sahip olduğu ulusal değerlerin küreselleşme etkisiyle sınırlarını aşarak farklı ekonomik, sosyal, kültürel değerlerle etkileşim içerisinde olduğu bir dönem yaşanmaktadır (Aydemir ve Kaya, 2007:261).

Son yıllarda bireylerin bilgiye ulaşmasında kolaylık sağlayan en önemli etken kuşkusuz, bilgi ve iletişim teknolojileri alanında gerçekleşen gelişmelerdir (Gülen, 2018a). Bilgiye ulaşmanın kolay olmasının yanında bazı bilgilere verilecek tepkilerin hayatımızda olumlu yansımalarını görmek tecrübe, uzmanlık veya eğitim gerektire bilmektedir. İktisadi alanda gerçekleşen olayları anlamak ve bu olaylara karşı doğru tepkiler verebilmekte yine tecrübe ve aynı zamanda eğitimle olmaktadır (Gülen, 2018b; Teyyare vd., 2018:99). Ekonomi okuryazarı olan kişiler finansal araçları kullanma bilgi ve tecrübesine sahip olmanın verdiği avantajla aldıkları finansal kararlar sayesinde fayda sağlayanlardır (Danışman vd., 2016:1).

Bir çok ülke ekonomi okuryazarlığı konusunda çalışmalar yürütmektedir. Gelişmeler karşısında bireyler kendi ekonomik varlıklarının güvenliğini talep etmeleri bireylerin finansal okuryazarlık sahibi olma isteklerini de beraberinde getirmiştir. Bu amaçla bir çok ülkede finansal farkındalık programları yapılarak bireylerin geleceğe yönelik finansal kaygılarının ortadan kaldırmasının finansal okuryazarlıkla mümkün olacağı belirtilmektedir (Temizel ve Bayram, 2011:74). Günlük hayatta karşılaşılan problemlerin çözümleri eski bilgi ve becerilerin getirdiği tecrübeye dayanmaktadır. Bununla birlikte bireyler son yıllardaki finansal krizler nedeniyle finansal davranışlarında daha rasyonel davranmaları gerektiğinin de farkındadırlar. Bu durumda bireylerin doğru karar almaları tecrübe ve eğitimle mümkün olduğunun bilincindedirler (Coşkun, 2016:2248). Finansal okuryazarlık konusunda edinilen tecrübeler bireyin gelecekle ilgili doğru davranışlar sergilemesine ve hayattan duyduğu tatmin seviyesini artırmaktadır (Sarıgül, 2015:201). Ekonomi okuryazarlığı konusunda ise üniversitede verilen ekonomi eğitimleri öğrencilerin günlük hayatta daha rahat ekonomik kararlar almalarına yardımcı olacaktır.

Gerek ve Kurt (2011) yılında yaptıkları çalışmada ekonomi okuryazarı bireylerin;

- üretici, tüketici ve yatırımcı olarak kar ve maliyet ile kaynakların sınırlığını değerlendirerek daha bilinçli seçimler yapabilir.
- her bir yöntemin kar ve zararını tartarak hizmetleri ve kazançları ayırarak değerlendirebilir.
- bireylerin davranışlarını etkileyen ekonomik güdülerini tanımlayabilir.
- rekabetin, ticari engellerin, kıtlık ve aşırılık ile üretici tüketici arasındaki etkileşimin fiyatlara nasıl yansıdığını anlayabilir.
- kamu ve özel ekonomi kurumlarının rollerini tanımlayabilir.
- gelirin temelleri ile dağılımının yanı sıra risk, yatırım, işsizlik, enflasyon, faiz oranlarını anlayabilir.
- alternatif kamu politikalarının fayda ve zararlarını değerlendirerek tanımlayabilir.
- girişimciliğin değerini ve ekonomideki küçük ve büyük ölçekli işletmelerin rollerini anlayabilir” şeklinde tarif etmişlerdir (Gerek ve Kurt, 2011:61).

Literatür Taraması

Ekonomi okuryazarlığı ile ilgili son zamanlarda pek çok çalışma ile karşılaşmaktayız. Bu çalışmalar katılımcıların demografik özelliklerinin ekonomi okuryazarlığına etkileri şeklinde olabileceği gibi, teknolojinin ekonomi okuryazarlığı ile birlikte kullanılmasının katılımcıların günlük hayatlarında ekonomide aldıkları kararları etkileyip etkilemedikleri gibi çalışmalar da karşımıza çıkmaktadır.

Dilek ve diğerleri (2016), Kastamonu üniversitesinde okuyan öğrencilerden 428 katılımcı ile yaptıkları çalışma ile üniversite öğrencilerinin ekonomi okuryazarlık seviyelerini belirlemeyi hedeflemişlerdir. Dilek ve diğerleri yaptıkları çalışmada bölümlere göre ekonomi okuryazarlık arasında fark olup olmadığına bakmışlar ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin ekonomi okuryazarlığı konusunda daha iyi olduklarını tespit etmişlerdir (Dilek vd. 2016:1865).

Tayyare ve diğerleri (2018), yaptıkları çalışmada Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin farklı bölümlerinde okuyan katılımcıların ekonomi okuryazarlık düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğunu tespit etmişler (Tayyare vd. 2018:99).

Gutnu ve Cihangir (2015), katılımcıların finansal okuryazarlık seviyelerini ve katılımcıların kendilerini yeterli görüp görmedikleri ile ilgili bilgi toplamak amacıyla Osmaniye Korkutata üniversitesi personeli ile yaptığı çalışmada çoğunluğun ekonomi adına dünya da olup biteni takip ettiklerini(%84,7), %66,7’sinin ekonomik gelişmeleri takip etmede internetten istifade ettiklerini, %86,1’in internet bankacılığını kullandığını, %60,4’ünün kredi kartı faizlerinden haberdar ve %75,7’sinin kredi kartı gelen ekstrelerini anladıklarını tespit etmişlerdir. En genel anlamıyla katılımcıların %91’inin ekonomik gelişmeleri Televizyon ve internetten takip ettiklerini belirtmişlerdir (Gutnu ve Cihangir, 2015:423).

Barış ve Şeker (2017), Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin ekonomi okuryazarlıkları seviyelerinin belirlenmesinin yanında sosyo-demografik özelliklerinin ekonomi okuryazarlıkları üzerinde etkileri incelenmiş ve ekonomi okuryazarlık düzeylerinin orta seviyede olduğunu saptamışlardır (Barış ve Şeker, 2017:79).

Mercan ve diğerleri (2012), çalışmalarını Ulaştırma bakanlığının bir şubesinde çalışan 93 kamu personeli ile yapmışlardır. Çalışmanın sonucuna göre katılımcıların “bireysel

ekonomiyi kullanım” boyutunda ekonomi okuryazarlık seviyeleri yüksek seviyede olduğu saptanmıştır(Mercan vd. 2012:117).

Sebetçi ve diğerleri (2018), katılımcılarını özellikle finansal içerikli fakülte ve bölümlerde okuyan Adnan Menderes Üniversitesi öğrencilerinden seçilmiştir. Katılımcıların ekonomi okuryazarlıklarını geliştirmek amacıyla kullandıkları mobil uygulamaların katılımcılara ne ölçüde fayda sağladığını anlamak amacıyla gerçekleştirmişler ve bu uygulamaların finansal okuryazarlık düzeyleri üzerinde olumlu etki yarattığı sonucuna ulaşmışlardır (Sebetçi vd. 2018:50).

Danışman ve diğerleri (2016), İktisadi ve İdari Bilimler fakültesinde okuyan öğrencilerle yapılan çalışmada amaç; öğrencilerin eğitim durumları ile demografik özellikleri arasında ekonomi okuryazarlığı arasında bir ilişki olup olmadığını incelemiştir. Yapılan çalışmada öğrenim görülen bölüm, yaş, cinsiyet, not ortalamaları gibi farklı düzeylerde ekonomi okuryazarlık ilişkileri incelenmiştir (Danışman vd. 2016:30).

Şantaş ve Demirgil (2015), Kırgızistan devlet üniversitesinin ekonomi ders içerikleri olan bölüm öğrencilerinin 1. ve 4. Sınıflarına uygulanmış ve yaş, cinsiyet, eğitim görülen bölümlerde ekonomi okuryazarlığının farklılaştığı sonucuna ulaşmıştır (Şantaş ve Demirgil 2015:46).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Muş Alparslan Üniversitesi malazgirt meslek yüksekokulunda öğrenim gören öğrencilerin ekonomi okuryazarlık düzeylerinin tespit edilmesidir. Meslek yüksekokulu öğrencilerinin ekonomi okuryazarlığı farkındalık düzeylerini belirlemede okudukları bölüm, ekonomi dersleri alıp almama durumları, yaş, cinsiyet ve demografik özellikler gibi etkenlerin ne derece etkili olduklarını anlamaya çalışmak olmuştur. Bu nedenle aşağıdaki sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır.

- Meslek yüksekokulu öğrencilerinin ekonomi okuryazarlık seviyeleri ne düzeydedir.
- Ankete katılan öğrencilerin okudukları bölüm ile ekonomi okuryazarlığı arasındaki ilişki.
- Öğrencilerin demografik özelliklerinin(anne- baba mesleği, anne-baba eğitimi ve aile gelir düzeyi) ekonomi okuryazarlığı üzerinde etkileri var mı?

Yöntem

Çalışma Muş Alparslan Üniversitesi Malazgirt meslek yüksekokulu öğrencilerinin ekonomi okuryazarlık seviyelerinin tespit edilmesi amacıyla yapılan çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır. *“Çünkü tarama modelleri geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekli ile betimlemeyi amaç edinen araştırmalar için uygun bir modeldir.”* (Ekici & Hevedanlı, 2010-99) Hem nitel hem de nicel veriler ile araştırma problemlerinin çözümünde eksik yönlerin kapanması hedeflenmiştir. Araştırmada nitel veriler, nicel veriler ile beraber toplanmıştır (Çepni, 2010).

Katılımcılar

Araştırmada amaçlı rastgele örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin kullanılmasında ki amaç; *“belirlenen durumlardan daha zengin verilere ulaşabilmek ve*

araştırmanın inanılabilirliğini arttırabilmek için yapılmaktadır.”(Baltacı, 2018-258). Nitekim araştırma 2018-2019 eğitim öğretim sezonunda Muş Alparslan Üniversitesi Malazgirt Meslek Yüksek Okulunda okuyan öğrenciler ile yapılmıştır. Araştırmaya gönüllülük ilkesine bağlı olarak toplamda 129 öğrenci katılmıştır. Katılımcıların sosyo ekonomik durumlarının benzer olduğu tespit edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında güvenilirlik ve geçerlilik çalışması yapılmış olan ekonomi okuryazarlığı anketi kullanılmıştır. Anket Dilek ve vd. (2016) tarafından Kastamonu Üniversitesi öğrencilerinin ekonomi okuryazarlığının ölçülmesi amacıyla hazırlanan Anketin uyarlanması sonucunda yeniden güvenilirlik ve geçerlilik çalışması yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmada kullanılan ölçme aracının verileri SPSS, Lisrell ve Microsoft Excel programlarının yardımıyla analiz edilmiştir. T-testi, Post Hoc, Tukey, yüzde, faktör analizleri ve Cronbach's Alpha güvenilirlik değerleri gibi teknikler kullanılmıştır. Ayrıca verilerin analizinde iki öğretim üyesinin ortak kararları dikkate alınmıştır. Anket puanlarının yorumlanmasında tablo 1’de verilen kriterlere uyulmuştur.

Table 1. Puanların yorumlama değer aralığı

Sıra	Değer	Aralık
1	Çok kötü	0.01 - 1
2	Kötü	1.01 - 2
3	Orta	2.01 - 3
4	İyi	3.01 - 4
5	Çok iyi	4.01 - 5

Tablo 1’de ki kriterlere göre anket puanlarının ortalaması 0.01 – 1 aralığı için “çok kötü”, 1.01 - 2 aralığı için “kötü”, 2.01 - 3 aralığı için “orta”, 3.01 - 4 aralığı için “iyi” ve 4.01 - 5 aralığı için “çok iyi” olarak yorumlanmaktadır.

Güvenirlik ve Geçerlilik

Araştırmada güvenilirlik çalışmaları kapsamında örneklem grubun durumu ayrıntılı belirtilmiş, kavramsal çerçeve ile veri toplamı ve analizi sunulmuştur (Glesne, 2013). Anketin Cronbach's Alpha değeri 0.95 olarak hesaplanmıştır. Araştırmanın geçerliliğini sağlamada anketin hem açıklayıcı hem de doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır (Büyüköztürk, 2009).

Table 2. Ankete ait açıklayıcı faktör analizi verileri

	Acceptable Value	Attitudes	Factor
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)	≥0.50	0,92	uygun
Bartlett's Test of Sphericity	≥N	1637,986	uygun
P	≤0.05	0.000	uygun

Tablo 2’de görüldüğü gibi, KMO değeri kabul edilen değer üzerindedir. Bartlett’s Test of Sphericity testi değeri katılımcı sayısına bağlı olarak artan ve kabul edilen bir değer göstermektedir. Son olarak “p” değeri anlamlı bir sonuç göstermektedir. Bu veriler ankete

doğrulayıcı faktör analizi yapılabileceğini göstermektedir (Field, 2000). Tablo 3'te doğrulacı factor analizine ait veriler verilmiştir.

Table 3. Anketin doğrulayıcı faktör analizi uyum indeksleri

Uyum indeksleri	Kabul edilebilen değerler	Ekonomi
Chi-Square / Degree of Freedom	≤ 3.00	2.2
GFI	≥ 0.90	0.80
AGFI	≥ 0.80	0.75
NNFI	≥ 0.90	0.80
CFI	≥ 0.90	0.85
RMSR	≤ 0.10	0.14
RMSEA	≤ 0.06 or ≤ 0.08	0.16
GFI = goodness-of-fit index;		AGFI = adjusted goodness-of-fit index;
NNFI = non-normed fit index;		CFI = comparative fit index;
RMSR = root mean square residual;		RMSEA = root mean square error of approximation.

Tablo 3'te belirtilen değerlerin kabul edilebilir düzeye oldukça yakın oldukları görülmektedir. Bu analiz değerlerinin çok yüksek çıkmamasının en belirgin sebebinin katılımcı sayısının düşük olması olarak düşünülmektedir.

Bulgular

Araştırmada elde edilen veriler aşağıda sunulmuştur:

Table 4. Katılımcıların demografik yapısı 1

Bölüm	N	Çalışma durumu	N	Cinsiyet	N
Maliye 1	14	Evet	26	Kadın	100
Çocuk 2	30	Hayır	50	Erkek	29
Çocuk 1	49				
Büro 1	8				
Banka 1	21				
Halk 1	7				

Tablo 4'te katılımcıların demografik özelliklerine baktığımızda, ankete katılan Malazgirt Meslek Yüksekokulu öğrencilerinden 29 kişinin erkek ve 100 kişinin kadın olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda katılımcıların 26'sı hem okuyup hem çalışmaktadır. Katılımcıların bölümlerine baktığımızda ise Maliye programından 14, Çocuk Gelişimi 1 ve 2'inci sınıflardan toplam 79, Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı'ndan 8, Finans, Bankacılık ve sigortacılık bölümü Bankacılık ve sigortacılık programından 21 ve en son Halkla İlişkiler ve Tanıtım programından 7 kişi ankete katılmıştır. Ankete katılan öğrencilerin 79'u okuduğu programda ekonomi dersi almazken 50 katılımcı okuduğu programda ekonomi dersi almaktadır.

Tablo: 5 Katılımcıların demografik yapısı 2

Ailenin Gelir durumu	N	Anne Mesleği	N	Baba Mesleği	N	Anne Eğitim	N	Baba Eğitim	N
1000 den az	37	Memur	1	Memur	6	Okuryazar değil	68	Okuryazar değil	15
1000-1500	55	Çiftçi	3	Çiftçi	25	İlköğretim	56	İlköğretim	91
1500-2000	22	Ev hanımı	74	Çalışmıyor	42	Lise	3	Lise	16
2000-3000	8	Diğer	16	Diğer	51	Yükseköğretim	1	Yükseköğretim	5
3000+	4								

Tablo 5’te katılımcıların anne ve baba mesleği, okuryazar durumları ve aynı zamanda ailenin gelirine ait istatistiki bilgiler sunulmuştur. Tabloyu incelediğimizde gelir durumu istatistiklerinde katılımcıların 3/1’inden fazlasının gelirlerinin 1000-1500 arası olduğu görülmektedir. Yine meslek guruplarına bakıldığında 74 katılımcının annesinin ev hanımı 42 katılımcı babası ise çalışmadığı belirtilmiştir. Anne baba eğitim durumları değerlendirildiğinde 68 katılımcı annesi okuryazar değilken, 91 katılımcı babası ilköğretim mezunudur. Anketin uygulandığı Malazgirt Meslek Yüksekokulu’nun kırsal bölge de olduğu değerlendirildiğinde özellikle baba meslek gurubunun ‘çiftçi’ olması beklenirken yarısından fazlasının ‘diğer’ meslek gurubunu seçtiği gözlemlenmiştir. Bunu seçmelerindeki maksat, babalarının geçici veya mevsimlik işçi olmalarından kaynaklandığı düşünülebilir.

Tablo 6. Bölümlere göre anket puan ortalamaları ve genel ortalama

Bölümler	Ortalama	Yorum
Maliye 1	3.86	İyi
Çocuk 2	3.63	İyi
Çocuk 1	3.47	İyi
Büro 1	3.35	İyi
Banka 1	3.38	İyi
Halk 1	2.67	Orta
Genel Ortalama	3.48	İyi

Tablo 6’da anketin puan ortalamaları görülmektedir. Bu tablo sayesinde Malazgirt Meslek Yüksekokulu öğrencilerinden ankete katılanların ekonomi okuryazarlık düzeyleri hakkında bilgi edinmekteyiz. Tablo 6’da altı farklı bölümün genel ortalaması ve bu ortalama karşılık gelen yorum değeri görülmektedir. Bu yorumlar tablo 1’deki değer aralıklarına göre yapılmıştır. Buna göre genel ortalama ve bütün bölümlerin ekonomi okuryazarlığı ‘iyi’ düzeyde olduğu görülmektedir. Sadece halkla ilişkiler ve tanıtım bölümü 1. Sınıf öğrencilerinin puan ortalamalarının ‘orta’ düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo: 7 Katılımcıların cinsiyetine göre ekonomi okuryazarlık düzeyleri

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart sapma	p
Kadın	100	3.42	0.64	0.142
Erkek	29	3.66	1.16	

Tablo 7’de Katılımcıların cinsiyeti ile ekonomi okuryazarlıkları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını göstermektedir. Tablo da ‘p’ değeri 0.142 olduğu görülmektedir. p değerinin 0,05’ten küçük olması katılımcıların cinsiyeti ekonomi okuryazarlıkları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir.

Tablo: 8 katılımcıların çalışma durumlarına göre ekonomi okuryazarlıkları

Cinsiyet	N	Ortalama	Standart sapma	p
Kadın	100	3.42	0.64	0.077
Erkek	29	3.66	1.16	

Tablo 8’de katılımcıların çalışıp çalışmama durumları ile ekonomi okuryazarlıkları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını gösterir. Tablo da yapılan t-testi sonuçlarına göre ‘p’ değeri 0.077 olduğu görülmektedir. p değerinin 0,05’ten büyük olması katılımcıların çalışma durumları ile ekonomi okuryazarlıkları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir.

Tablo:9 Katılımcıların baba öğrenim durumu ve ekonomi okuryazarlığı ilişkisi

Baba Öğrenim	Kare toplamı	N	Ortalama	F	Homojen	p
Gruplar arası	1.45	3	0.48	0.77	0.57	0.51
Grup içi	77.07	123	0.62			

Tablo 9’da Katılımcıların baba öğrenim durumları ile ekonomi okuryazarlıkları arasındaki ilişkiyi gözükmemektedir. Baba öğrenim durumları 2 den fazla grup(babaya ait meslek grupları) olduğu için anova testi uygulanmıştır. Bu testte öncelikle verilerin homojen olup olmadığına bakılır. Homojenlik için p değerinin 0.05’ten büyük olması gerekmektedir. Tablo 9 a göre veriler homojendir. Eğer veriler homojen değilse yukarıdaki teste gerek yoktu. Veriler homojen olduğundan p değerine bakılır. p değerinin 0.05’ten küçük olması gerekir. Tablo 9’a göre p değeri 0.51 çıktığından baba öğrenim durumu ile ekonomi okuryazarlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Tablo: 10 Katılımcıların anne öğrenim durumu ile ekonomi okuryazarlığı ilişkisi

Baba Öğrenim	Kare toplamı	N	Ortalama	F	Homojen	p
Gruplar arası	1.45	3	0.48	0.77	0.57	0.51
Grup içi	77.07	123	0.62			

Tablo 10’da verilerin homojen olduğu(homojen=0.40>0.05) fakat p değerinin(p=0.16) 0.05’ten büyük olmasından dolayı katılımcıların anne öğrenim durumu ile ekonomi okuryazarlıkları arasında bir ilişki yoktur.

Tablo: 11 Katılımcıların baba meslek durumu ile ekonomi okuryazarlığı arasındaki ilişki

Baba Mesleği	Kare toplamı	N	Ortalama	F	Homojen	p
Gruplar arası	6.89	3	2.3	3.98	0.86	0.01
Grup içi	69.22	120	0.58			

Tablo 11’deki veriler homojendir (homojen=0.86>0.05). p değeri (p=0.01) 0.05’ten küçük olduğundan katılımcıların baba meslek durumları ile ekonomi okuryazarlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Burada ilişkinin hangi mesleğe yönelik olduğunu belirlemek için Post-Hoch testinden Tukey (veriler homojen olduğundan) testi yapılmıştır. Bu testin sonucuna göre katılımcıların baba meslek guruplarından ‘diğer’ meslek gurubunun ekonomi okuryazarlığı ile olan ilişkisi geri kalan meslek guruplarına göre daha yüksektir. Burada ‘diğer’ meslek gurubunun içeriğinin ne olduğu belirtilmediği için buna yönelik tablo verilmemiştir.

Tablo: 12 Katılımcıların anne meslek durumu ile ekonomi okuryazarlığı arasındaki ilişki

Anne Mesleği	Kare toplamı	N	Ortalama	F	Homojen	p
Gruplar arası	0.07	3	0.02	0.03	0.08	0.99
Grup içi	65.77	90	0.73			

Tablo12’de verilerin homojen olmadığı(homojen=0.08>0.05) ve p değerinin(p=0.99) 0.05’ten büyük olduğundan dolayı katılımcıların anne meslek durumu ile ekonomi okuryazarlıkları arasında ilişki yoktur.

Tablo: 13 Katılımcıların aile gelir durumu ile ekonomi okuryazarlığı arasındaki ilişki

Aile gelir durumu	Kare toplamı	N	Ortalama	F	Homojen	p
Gruplar arası	1.08	4	0.27	0.42	0.15	0.79
Grup içi	77.10	121	0.64			

Tablo13’te verilerin homojen olduğu(homojen=0.15>0.05) fakat p değerinin(p=0.79) 0.05’ten büyük olmasından dolayı katılımcıların aile gelir durumu ile ekonomi okuryazarlıkları arasında ilişki yoktur.

Tablo: 14 katılımcının okuduğu bölüm ile ekonomi okuryazarlığı arasındaki ilişki

Okunan program	Kare toplamı	N	Ortalama	F	Homojen	p
Gruplar arası	7.6	5	1.52	2.59	0.06	0.03
Grup içi	72.23	123	0.59			

Tablo 14'teki veriler homojendir ($homojen=0.06>0.05$). p değeri ($p=0.03$) 0.05 'ten küçük olduğundan katılımcıların okuduğu program ile ekonomi okuryazarlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Burada ilişkinin hangi programa yönelik olduğunu belirlemek için Post-Hoch testinden Tukey (veriler homojen olduğundan) testi yapılmıştır. Bu testin sonucuna göre katılımcıların okuduğu programlardan halkla ilişkiler ve tanıtım bölümü 1'inci sınıf öğrencileri lehine ekonomi okuryazarlıkları anlamlı çıkmıştır. Halkla ilişkiler ve tanıtım programının 1'inci sınıf katılımcı sayısının son derece az olmasından dolayı bu sonuç dikkate alınmaya bilir. Katılımcıların demografik özelliklerine baktığımızda halkla ilişkiler ve tanıtım programından ankete katılan öğrenci sayısı 7'dir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde her geçen gün yeni bilgi ve gelişmelerin yaşandığı ekonomi alanı gittikçe karmaşık bir hale gelmektedir. Bu nedenle tüketicilerin kendi ekonomilerini daha rasyonel kararlar alarak yönetebilmesi için ekonomi okuryazarlığına sahip olması veya dışarıdan ekonomi alanında destek alması gerekmektedir. Bu zamana kadarki literatüre baktığımızda ekonomi okuryazarlığı ile ilgili yapılan çalışmalarda genellikle bireylerin temel ekonomik kavramlar hakkında ki bilgi seviyelerini ve bunları yorumlama yetenekleri hakkında bilgi sahibi olmak amaçlanmıştır.

Bu çalışmayla ekonomi okuryazarlığı ile ilgili Muş Alparslan Üniversitesi Malazgirt Meslek Yüksekokulu öğrencilerine yapılan anket neticesinde programların genelini ekonomi okuryazarlık seviyeleri değerlendirilmiş, ekonomi okuryazarlık seviyeleri Halkla İlişkiler ve Tanıtım birinci sınıf öğrencilerinde 'orta' iken diğer programlarda 'iyi' seviyesinde sonuçlar alınmıştır (Ölçek '1-en az' ve '5-en çok' 5'li Likert ölçeğidir).

Yapılan çalışmanın sonucunda katılımcıların demografik özellikleri ve okunulan bölümlerinin ekonomi okuryazarlığı ile ilgili anlamlı olup olmadıkları belirtilmiştir;

➤ Katılımcıların cinsiyetlerine göre ekonomi okuryazarlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

➤ Katılımcıların çalışma durumları ile ekonomi okuryazarlıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

➤ Katılımcıların baba öğrenim durumları ile ekonomi okuryazarlıkları arasındaki ilişki incelenmiş ve anova testi uygulanmıştır. Ve bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır.

➤ Katılımcıların anne öğrenim durumu ile ekonomi okuryazarlıkları arasında bir ilişki yoktur.

➤ Katılımcıların baba meslek durumları ile ekonomi okuryazarlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Burada ilişkinin hangi mesleğe yönelik olduğunu belirlemek için Post-Hoch testinden Tukey (veriler homojen olduğundan) testi yapılmıştır. Bu testin sonucuna göre katılımcıların baba meslek guruplarından 'diğer' meslek gurubunun ekonomi okuryazarlığı ile olan ilişkisi geri kalan meslek guruplarına göre daha yüksektir. Burada 'diğer' meslek gurubunun içeriğinin ne olduğu belirtilmediği için buna yönelik tablo verilmemiştir.

➤ Katılımcıların anne meslek durumu ile ekonomi okuryazarlıkları arasında ilişki yoktur.

➤ Katılımcıların aile gelir durumu ile ekonomi okuryazarlıkları arasında ilişki yoktur.

➤ Katılımcıların okuduğu program ile ekonomi okuryazarlıkları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Burada ilişkinin hangi programa yönelik olduğunu belirlemek için Post-Hoch testinden Tukey (veriler homojen olduğundan) testi yapılmıştır. Sonuca göre Halkla İlişkiler ve Tanıtım programı birinci sınıf öğrencileri için anlamlı gözöğmektedir fakat bu programın katılımcılarının sayısının çok az (7 kişi) olması nedeniyle sonuç dikkate alınmaya bilir.

Sonuç olarak öğrencilerin demografik özellikleri ile ekonomi okuryazarlıkları incelenmiş ve anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Okudukları programlar da katılımcıların çoğunun ekonomi dersi almadıkları düşünüldüğünde ekonomi okuryazarlık seviyelerinin ‘iyi’ olması öğrencilerin ekonmi ile ilgili sorulan sorulara verdikleri cevapların orta düzeyde olduğu düşünülebilir. Fakat buna rağmen ekonomi konusunda bilinçli bireylerin hem kendi refahını hemde toplumun refahını artırmada etken olacağı düşünüldüğünde üniversitelerde her bölüm ve programlarda temel ekonomi dersleri verilmesi faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Aydemir, C., Kaya, M. (2007). Küreselleşme Kavramı Ve Ekonomik Yönü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* www.e-sosder.com ISSN:1304-0278, C.6 S.20(260-282)

Baltacı, A., (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1) ss. 231-27.

Bariş, S., Şeker, H., (2017). Ekonomi Okuryazarlığı: Amasya Üniversitesi’nde Bir Araştırma. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*. 54(624), ss. 79-93.

Büyüköztürk, Ş. (2009). *Manual of data analysis for social sciences*. Ankara: Pegem Academy.

Coşkun, S., (2016). Üniversite Öğrencilerinin Finansal Davranış Ve Tutumlarının Belirlenmesi: Finansal Okuryazarlık Algıları Üzerine Bir Araştırma. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), ss.2247-2258.

Çepni, S. (2010). *Introduction to research and project work*. Trabzon: Celepler Printing.

Danışman, E., Sezer, D., Gümüş, U.T., (2016). Finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 26(2), 1-37.

Dilek, S., Küçük, O., & Eleren, A. (2016). Kastamonu Üniversitesi Öğrencilerinin Ekonomi Okuryazarlığı. *İnsan ve toplum bilimleri araştırmaları dergisi*, 5(7), 1865-1878.

Ekici, G., Hevedanlı, M., (2010). Lise Öğrencilerinin Biyoloji Dersine Yönelik Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından incelenmesi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, sayı 7(4). ISSN:1304-6020, ss.97-109

Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 14, Yıl 14, Sayı 1, 2018 The International Journal of Economic and Social Research, Vol. 14, Year 14, No. 1, 2018

Field. A., (2000). *Discovering statistics using SPSS for windows*. London: Sage Publications

Gerek, S., Kurt, A.A., (2011). Ekonomi okuryazarlığı ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 59-73.

Glesne, C. (2013). *Introduction to qualitative research* (Trans. Ed .: Ersoy, A., & Yalcinoglu, P.). Ankara: Anı Publishing.

Gutnu, M.M., Cihangir, M., (2015). Finansal Okuryazarlık: Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Personeli Üzerinde Bir Araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), 415-424

Gülen, S., (2018a). Bilginin Yapılandırılması Sürecinde Örnek Problem Çözme Çalışması. *Uluslar arası Eğitim Bilimleri Dergisi*, yıl.5, sayı.16, ss.16-31. (<https://orcid.org/0000-0001-5092-0495>).

Gülen, S., (2018b), Determination Of The Effect Of The Planetarium Activities On The Students, *European Journal of Education Studies*, Volume. 5, Issue. 2, ISSN: 2501 – 1111, ISSN-L: 2501 – 1111, (doi: 10.5281/zenodo.1413701)

Mercan, N., Oyur, E., Altınay, A., Aksanyar, Y., (2012). Ekonomi Okur Yazarlığına Yönelik Ampirik Bir Araştırma, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 4(2), ss. 109-118.

Sarıgül, H., (2015). Finansal Okuryazarlık Tutum Ve Davranış Ölçeği: Geliştirme, Geçerlik Ve Güvenirlilik. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(1), ss.200-218. Doi: <http://dx.doi.org/10.11611/JMER408>

Sebetçi, Ö., Karabıyık, C., Karabıyık, B.K., (2018). Finans Alanında Geliştirilen Mobil Uygulamaların Finansal Okuryazarlık Üzerindeki Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, ISSN: 1309-0712, 10/2 ss. 37-55. (DOI: 10.20491/isarder.2018.418)

Şantaş, F., Demirgil, B., (2015). Ekonomi Okuryazarlığı Düzeyinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma, *Akademik Bakış Dergisi*, sayı 48, ISSN:1694-528X, ss. 46-60.

Temizel, F., Bayram, F., (2011), Finansal Okuryazarlık: Anadolu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi (İibf) Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma, *C.Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), ss. 73-86.

Teyyare, E., Ayyıldız, B., Dirican, H., Zıvalı, B.S., Renkli, B., (2018). İktisadi Ve Mali Okuryazarlık Üzerine Bir Araştırma: Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Örneği. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(1), ss. 99-120.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

III SINIFDƏ“PAINT PROQRAMI” MÖVZUSUNUN ŞAGIRDLƏRƏ ÖYRƏDİLMƏSİ

PhD Sevinc CƏBRAYILZADƏ CƏMİL -CAHİD QIZI

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, sevinge.jabrayilzadeh.1973@mail.ru

ÖZET

3-cü siniflərdə Qrafik redaktorlar bölməsi 4 mövzuya bölünərək tədris olunur. Bunlar aşağıdakılardır:

- Paint proqramı
- Palırtı
- Şəklin fraqmenti ilə iş
- Şəkillərin kompüterdə saxlanması

Bu mövzuların tədrisini aşağıdakı kimi şərh etmək olar. İnsan lazımlı informasiyaların əksəriyyətini göz ilə alır. Bu səbəbdən də informasiyanın qrafik formada verilməsi çox faydalıdır. Informasiyanın qrafik formada təsviri isə qrafik redaktorlar vasitəsilə həyata keçirilir. 3-cü siniflərdə tədris olunan Paint proqramı da qrafik redaktorlardandır biridir.

Açar sözlər: Motivasiya, Kompüter, Paint

GİRİŞ

3-cü siniflərdə Qrafik redaktorlar bölməsi 4 mövzuya bölünərək tədris olunur. Bunlar aşağıdakılardır:

- Paint proqramı
- Palırtı
- Şəklin fraqmenti ilə iş
- Şəkillərin kompüterdə saxlanması

Bu mövzuların tədrisini aşağıdakı kimi şərh etmək olar. İnsan lazımlı informasiyaların əksəriyyətini göz ilə alır. Bu səbəbdən də informasiyanın qrafik formada verilməsi çox faydalıdır. Informasiyanın qrafik formada təsviri isə qrafik redaktorlar vasitəsilə həyata keçirilir. 3-cü siniflərdə tədris olunan Paint proqramı da qrafik redaktorlardandır biridir.

3-cü sinifdə qrafik redaktorların tədrisinə 4saat dərs yükü ayrılışdır ki, bunun da 1saatı “Paint Proqramı” mövzusunun payına düşür. Dərsin gedişini isə fəal təlim metodları vasitəsilə aşağıdakı şəkildə qurmaq daha faydalı olar:

Motivasiya

Mövzuya maraq, motivasiya yaratmaq məqsədilə müəllim şagirdlərə aşağıdakı suallarla müraciət edir:

Kompüterdə şəkil çəkmək olarmı? Bunu hansı proqramla etmək olar? Paint proqramının pəncərəsi nələrəndən ibarətdir?

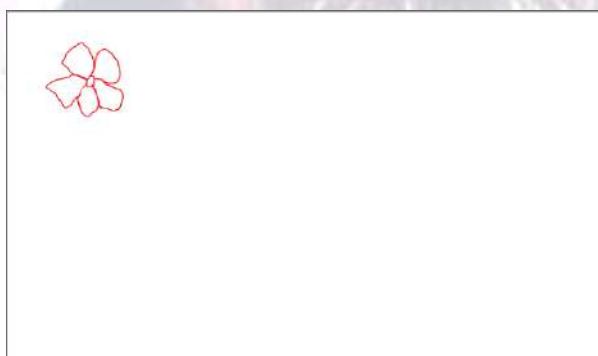
Şagirdlərin cavabları dinlənilir, düzgün cavablar vurğulanır. Daha sonra müəllim proyektor vasitəsilə (mümkün olmadıqda isə dərsliklə) Paint proqramının pəncərəsini şagirdlərə xatırladır. Sual-cavabdan sonra lövhədə fəal təlim metodu olan BİBÖ cədvəli

qurulur və deyilən doğru cavablar 1-ci sütunda qeyd olunur. 2-ci və 3-cü sütunlar hələlik boş saxlanılır.

<i>Bilirik</i>	<i>İstəyirik Bilək</i>	<i>Öyrəndik</i>
• Kompüterdə şəkili Paint proqramı ilə çəkmək olar. • Paint proqramının pəncərəsi menyu zolağı, alətlər qutusu, palitra və iş sahəsindən ibarətdir.		

Daha sonra müəllim kompüterdə kiçik ölçülü bir şəkil çəkir və File-Print Preview komandası vasitəsilə şəklın çap olunduqdan sonra necə görünəcəyini nümayiş etdirir.

Şagirdlərə sual verir ki, bu şəkildə xoşa gəlməyən nədir? Şəklın daha yaxşı görünməsi üçün nə edə bilərik?

Şagirdlərin cavabları dinlənilir. Daha sonra isə tədqiqat sualı və suala verilən cavablar lövhədə qeyd olunur. Tədqiqat sualını həmçinin lövhədə dərsin əvvəlindən çəkilmiş BİBÖ cədvəlinin 2-ci sütununda da qeyd edirik.

Tədqiqat sualı

Paint qrafik redaktorda şəkil çəkilmiş səhifənin istiqamətini və ölçülərini necə təyin etmək olar? Bunları dəyişdirmək üçün nə etmək lazımdır?

<i>Bilirik</i>	<i>İstəyirik Bilək</i>	<i>Öyrəndik</i>
•Kompüterdə şəkili Paint proqramı ilə çəkmək olar. •Paint proqramının pəncərəsi menyu zolağı, alətlər qutusu, palitra və iş sahəsindən ibarətdir.	•Qrafik redaktorda çəkilmiş səhifənin ölçülərini və istiqamətini necə müəyyən etmək olar? •Onu dəyişdirmək üçün nə etmək lazımdır?	

Tədqiqatın aparılması

Müəllim əvvəlcə şifahi formada şagirdlərə bildirir ki, istifadə etdiyimiz vərəqlər müxtəlif formalı olduğu ki hər birinin də müxtəlif adları vardır. Məsələn, işlətdiyiniz çalışma dəftərlərinin vərəqləri A5, jurnalımızın, rəsm albomlarınızın vərəqləri isə A4 vərəqlər adlanır. Eyni zamanda onu da qeyd edək ki, A4 vərəqi ortadan qatlasaq 2dənə A5 vərəq almış olarıq. Əyanilik üçün şagirdlərin hər birinə 1dəd A4 və 1dəd A5 vərəq paylayıb xətkəş vasitəsilə ölçmələrini tapşırır. Bu anlayışlardan sonra müəllim qeyd edir ki, adətən vərəqdə mənzərə şəkilləri üfqi, portretlər isə şaquli çəkilir. Elə buna uyğun olaraq da vərəqin istiqaməti **mənzərə(landscape)** və ya **portret(portrait)** adlandırılır. Daha sonra şagirdlər iş dəftərlərinin sonuncu vərəqindəki şəkillər vasitəsilə kompüterdə davranış qaydalarını yadlarına salırlar. Şagirdlər cütlərə ayrılaraq kompüter arxasına keçirlər və müəllimlə birlikdə verilmiş tapşırığı yerinə yetirməyə başlayırlar.

1. Qrafik redaktorda kiçik ölçülü şəkil çək.
2. Şəklin vərəqdə necə görünəcəyini bilməkdən ötrü File menyusundan Print Preview komandasını seç.

3. Close düyməsini basaraq proqramın iş sahəsinə geri dön.

4. File menyusundan Page Setup komandasını seç.

5. Açılmış pəncərədə səhifənin ölçüsünü “A5” olaraq dəyiş.

6. Səhifənin istiqamətini isə “portret” olaraq dəyiş.

7. ok düyməsini seç.

8. Yenə File- Print Preview komandası vasitəsilə şəklin vərəqdəki görünüşünə bax.

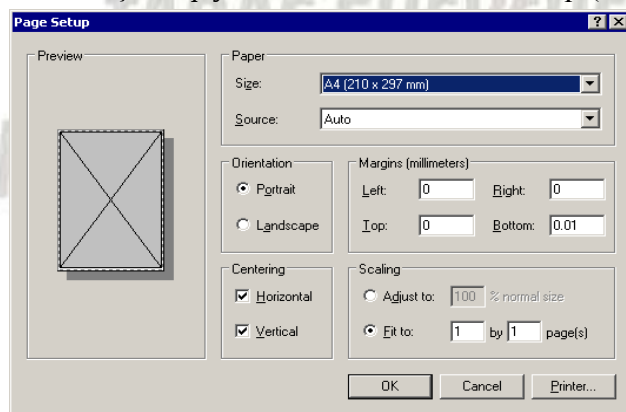
Şagirdlər kompüterdə işlərini bitirdikdən sonra müəllimin göstərişi ilə göz gimnastikası yerinə yetirirlər.

Məlumat mübadiləsi və müzakirəsi

Cütlərin hər biri işlərini müəllimə təqdim edərək, çəkdikləri şəkillərdə hansı alətlərdən istifadə etdiklərini və yerinə yetirdikləri alqoritmləri söyləyirlər.

Ümumiləşdirmə və nəticə

– Kompüterdə çəkdiyimiz şəklin ölçülərinə baxmaqçun menyu zolağında File menyusundan Page Setup əmrini seçmək lazımdır. Açılan pəncərədə isə “Size” sözünün qarşısında səhifənin ölçüsü qeyd edilir. Səhifəni həm üfqi (mənzərə), həm də şaquli

(portret) istiqamətdə yerləşdirmək olar. Bunundan ötrü siçanın göstəricisini Portret sözünün qarşısındakı düyməyə gətirib, sol düyməni sıxmaq lazımdır. Bu halda səhifənin çapda istiqaməti dəyişəcək.

– Səhifənin ölçülərini dəyişmək üçün Size (Ölçü) sözünün qarşısında olan düyməyə vurmaq lazımdır. Açılan menyudan lazımi ölçünü seçmək olar.

Ümumiləşdirmədən sonra dərsin əvvəlində çəkilən şəklin üzərində müəllim bütün bunları bir daha həyata keçirir. Sonra isə lövlədəki BİBÖ cədvəlinin son sütununu şagirdlərin dəstəyi ilə doldurur.

<i>Bilirik</i>	<i>İstəyirik Bilək</i>	<i>Öyrəndik</i>
• Kompüterdə şəkili Paint proqramı ilə çəkmək olar. • Paint proqramının pəncərəsi menyü zolağı, alətlər qutusu, palitra və iş sahəsindən ibarətdir.	• Qrafik redaktorda şəkil çəkilmiş səhifənin ölçülərini və istiqamətini necə müəyyən etmək olar? • Onu dəyişdirmək üçün nə etmək lazımdır?	• Qrafik redaktorlarda şəkil çəkilmiş səhifənin ölçülərini və istiqamətini dəyişmək üçün File- Page Setup komandasından istifadə olunur. • Ölçünü dəyişmək üçün size əmrindən, istiqaməti dəyişmək üçün isə orientation əmrindən istifadə olunur.

Yaradıcı tətbiqetmə

İş dəftərində 1, 2-ci tapşırıqların yerinə yetirilməsi.

Qiymətləndirmə

Müəllim dərs boyu apardığı müşahidələrə əsasən aşağıda qeyd olunan meyarlara əsasən formativ qiymətləndirmə keçirə bilər:

	Meyarlar	Qiymət(1 və ya 0)
	Paint proqramını açmaqla bilir	
	Menyü zolağından istifadə edir	
	Alətlərin tətbiqatını bilir	
	Vərəqin istiqamətini dəyişir	
	Vərəqin ölçüsünü dəyişir	

Ev tapşırığı: İş dəftərində 3-cü və 4-cü tapşırıqların yerinə yetirilməsi.

NƏTİCƏ

1. III sinif şagirdlərinin Paint qrafik redaktorunda şəkil çəkilmiş səhifənin ölçülərinin və səhifənin istiqamətinin dəyişdirilməsi ilə bağlı məlumatları həm nəzəri həm də praktik olaraq mənimsəyirlər ki, bu da onların gələcəkdə daha savadlı şəkildə Paint proqramının imkanlarından yararlanmaq imkanlarını artırır.

2. Şagirdlər qrup işinə cəlb edilməklə birgə əmək fəaliyyətinə alışdırılırlar və eyni zamanda müəllimin rəhbərliyi altında praktik fəaliyyətlərini daha qüsursuz və dəqiq formada həyata keçirirlər ki, bu da şagirdlərin məsuliyyət hissini inkişaf etdirir.

3. Şagirdlərə BİBÖ (Bilirik, İstəyirik bilək, Öyrəndik) adlı təlim metodu ilə dərs prosesi təqdim olunur ki, bu da şagirdlərin diqqətinin formalaşmasını stimullaşdırır və onların məqsədyönlü fəaliyyətini təmin edir. Ümumi olaraq isə praktik fəaliyyətini daha maraqlı və savadlı şəkildə istiqamətləndirir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı

1. Hübətəliyev R, Qasımov G İnformatikanın tədrisi metodikası “Elm və təhsil” Bakı- 2017.s 81-82
2. Pələngov Ə. Abdullayeva M. Orta məktəbdə informatikanın tədrisi metodikası “Elm və təhsil” Bakı- 2017. S 76
3. Novruzova X. İnformatikanın tədrisi metodikası Bakı -2017 s 132

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ GENEL KÜLTÜR
DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**

AN INVESTIGATION OF SOCIAL STUDIES TEACHERS CANDIDATE'S
LEVELS OF GENERAL KNOWLEDGE

Mehmet UYMAZ

Sakarya Üniversitesi, muymaz@sakarya.edu.tr

İsmail GÜVEN

Sakarya Üniversitesi, sosyalci3790@hotmail.com

ÖZET

Bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Genel tarama modeli olarak tasarlanan çalışmanın araştırma grubunu 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde öğrenim gören 150 sosyal bilgiler öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmada “Kişisel Bilgi Formu” ve Kuzu (2013) tarafından geliştirilen “Genel Kültür Testi” veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür ortalamalarının genel anlamda düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyet değişkeni açısından yapılan analizlere göre kadın ve erkek öğretmen adayları arasında erkek cinsiyeti lehine anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri sınıf düzeyleri ile genel kültür düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Farklılığın yönünün ise birinci sınıfta öğrenim görenler aleyhine olduğu belirlenmiştir. Baba eğitim durumu sonuçlarına göre ise babaları lise ve üniversite mezunu öğretmen adaylarının babası okuma yazma bilmeyen öğretmen adaylarına göre genel kültür düzeyi puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Anne eğitim durumu ve aile sosyoekonomik durumu değişkenleri ile genel kültür düzeyleri arasında ise anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Öğrencilere sosyal yaşamlarında ortaya çıkan problemlerin çözümüne ilişkin rehberlik etmeleri, gelişen ve değişen dünya olaylarında öğrencileri bilgilendirmeleri ve bunları sınıf ortamına aktarmaları öğretmenlerin sahip oldukları genel kültür bilgisiyile yakından ilişkili olduğundan öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin yüksek olması önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Adayı, Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayı, Genel Kültür.

ABSTRACT

This study aims to investigate the general culture levels of social studies teachers in terms of various variables. The sample of the study that is designed as a general screening model, consists of 150 social studies teacher candidates studying in the department of social studies education of the Faculty of Education of Abant İzzet Baysal University in the academic year of 2016-2017. “The Personal Information Form”, and “General Culture Test” developed by Kuzu (2013) were used as data collection tool. According to the analysis made in terms of gender variable, there was a significant difference between male and female

teacher candidates in favor of male gender. A significant difference was found between the level of class and the level of general culture of the social studies teacher candidates. The direction of the difference is against the students of the first year. According to the results of the father's education status, it was seen that the scores of the high school and university graduates of the fathers were higher than those of the illiterate teachers. As a result of the analyzes made according to the follow-up of the media, a significant difference was found between the social studies teacher candidates who followed the media and those who did not follow up. It was determined that there was no significant difference between the mother education level and family socioeconomic status variables and general culture levels. It is important that the general culture levels of the teacher candidates are high because they are closely related to the general culture knowledge of the teachers and to guide the students in the solution of the problems that arise in their social lives, to inform the students in the developing and changing world events and to transfer them to the classroom environment.

Keywords: Teacher Candidates, Social Studies Teacher Candidates, General Knowledge.

1.GİRİŞ

Bilgi toplumunun hızlı gelişimi toplumun genelinde bilgi seviyesindeki artışı gerekli kılarken aynı zamanda da kolaylaştırmaktadır. 21. yüzyılda çok ve dağınık bilgiler içinde kendisine gerekli bilgileri seçebilen, parçaları bütünleyebilen; sezgi, empati ve anlayış ile siyasal, kültürel ve etnik kimlik geliştirmiş, aynı zamanda eğitimin sürekliliğinin gereğine inanan bireylere gereksinim duyulmaktadır (Bulurman, 2002).

21. yüzyılda her geçen gün artan sosyal talep ve ihtiyaçlara, iyi, geleceği takip edebilen donanımlı öğretmen gücüyle yanıt verilebilir (UNESCO, 2001). Öğretmen yeterliliklerinin belirlenmesinde küresel gelişmeler dikkate alınarak, öğretmen yetiştirme konusuna güncel öneriler getirilebilir. Bu yeterlilikler belirlenirken öğretmenin mesleki niteliklerini etkileyen unsurlar da incelenmelidir (Gözütok, 2006).

Öğretmenin mesleki niteliği ile eğitimin niteliği ve kalitesi arasında yakın ilişki vardır. Eğitim hizmetlerinin kalitesinde belirleyici olan faktörler, bu sistemin temel ögesi durumunda olan öğretmenlerin hizmet öncesinde ve hizmet içinde nitelikli şekilde yetiştirilmesi ve öğretmenlerin kendilerini sürekli geliştirmesi durumudur. “Mesleki nitelik kavramı, öğretmenin genel kültür, konu alanı bilgisi ve öğretmenlik meslek bilgi ve becerilerine bağlı olarak değişmektedir (Erden, 1998). Nitelikli bir öğretmende bulunması gereken bu üç özellik öğrencilerin birçok becerisini şekillendirmesi açısından önemlidir. Nitelikli öğretmenlerin önderliğinde yürütülen eğitim faaliyetleri ile toplum kültürü kuşaktan kuşağa aktarılmakta, bireylerin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerine katkı sağlayarak toplum kültürüne doğru yeni bakış açıları ve değerler katmaktadır.

Yüksek ve kaliteli eğitim sistemleri, öğretmenlerin kendi alanlarında ve öğretmenlik mesleğinin nitelikleri konusunda ileri düzeyde yetişmiş olmalarını gerekli kılmaktadır. Öğretmenler, öğretmen yeterliliklerini en yüksek düzeyde artıracak ve mesleki gelişimlerini sağlayacak olanaklara sahip olmalıdırlar. Öğretmenlik eğitimi birçok disiplinde ve çok yönlü yetiştirmeyi gerektirir. Bunun için öğretmenlerin derin alan bilgisi ile iyi bir pedagoji bilgisi ve

öğrencilere rehberlik edecek bilgi ve becerilerle, eğitimin sosyal ve kültürel boyutlarını anlayacak şekilde yetişmiş olmaları gerekir (Kısakürek, 2009).

Kavcar'a (2002) göre de, iyi bir öğretmenin iki temel özelliğe sahip olması gerekir: Mesleki özellikler, kişisel özellikler. Mesleki özellikler; genel kültür, alan bilgisi, öğretmenlik meslek bilgisidir. Kişisel özellikler, kişinin mesleğe yatkınlığı, öğretmenliğin gerektirdiği örnek olma, model olma niteliklerini içerir. Genel kültür ile ilişkili özellikler ise öğretmenin; alanına farklı disiplinlerden yararlanarak açıklık getirebilme, alanıyla ilgili problem çözmede disiplinler arası ilişki kurabilme, bunun dışında öğrencileri yaşama hazırlayabilme, yani onların genel kültür yaşantılarının gelişimine katkıda bulunabilme gibi özelliklerini içerir. Oysa öğretmen yetiştirme programlarındaki derslerin düzenlerinde sistematik açıdan yanlışlıklar göze çarpmakta; öğretmen yeterliliklerinin “genel kültür” boyutu göz ardı edilmiş görünmektedir. Psikoloji, sosyoloji, felsefe, sanat eğitimi, eğitim psikolojisi, Türk eğitim tarihi vb. dersler programda yer almamaktadır. Şen ve Erişen (2002) tarafından yapılan “Öğretmen Yetiştiren Kurumlarda Öğretim Elemanlarının Etkili Öğretmenlik Özellikleri” adlı araştırmada da öğrencilerin öğretmenlerini genel kültür yönünden yetersiz gördüğü ortaya konulmuştur.

Kaliteli eğitim sistemlerinin öğretmenlerden beklentileri, öğretmenlerin alanlarında ve öğretmenlik nitelikleri konusunda ileri düzeyde yetişmiş olmalarıdır. Kendisini çok yönlü yetiştirmiş nitelikli bir öğretmen, eğitimin sosyal ve kültürel boyutlarını kavrayabilecek kişi olmalıdır (Kuzu, 2013). Toplum yaşamının bir eğitim kurumu olan okul sınırları içerisinde öğrencilere aktarımını sağlayan kişi olarak öğretmen, alan bilgisi ve mesleki yeterlikler ile birlikte iyi bir genel kültür bilgisine de sahip olmalıdır. Genel kültür öğretmenin mesleğinin gereklerini yerine getirebilmesine yardımcı her türlü bilgiyi kapsamaktadır (Gelen ve Özer, 2008, s.43).

Tandoğan (1998:19), öğretmenin genel kültür yeterliliğini şöyle açıklar: “Genel kültür, öğretmenin hizmet öncesi eğitimi sırasında edindiği, kişisel ve toplumsal yaşamında kendisine gerekli olan davranış kalıplarını içeren, ulusal ve uluslararası yönleri de olan ve genel eğitimle kazanılan toplumun yaşam biçimi bilgisidir. Öğrencilerin toplumsallaşmasında aile ve çevrenin yanı sıra örgün eğitim kurumunun, yani okulun da önemli sorumluluğu vardır. Öğretmen, okulda toplum yaşamını öğrencilere öğreten kişidir. Bu nedenle, öğretmenin zengin bir genel kültüre sahip olması gereklidir.” ifadesi ile öğretmenin genel kültür yeterliliğine vurgu yapmaktadır.

Ekinci de, “Bir Meslek Olarak Öğretmenlik” adlı çalışmada genel kültürün öğretmenlerin çevresinde yaşanan olayları ve durumları irdeleyebilmeleri açısından oldukça önemli olduğunu vurgulamış aynı çalışmada kültürlü öğretmeni, “öğrencilerine kendi düşüncelerini zorla kabul ettirmeye çalışmayan, sınıf ortamını demokrasi ve insan haklarına uygun şekilde tasarlayan, yurdunu seven, güncel konulardan haberdar bir insan” olarak tanımlamaktadır (Ekinci, 2010). Buradan hareketle öğretmenin görev yaptığı yerde yaşayan insanlarla çatışma yaşamamak için, toplumun sosyoekonomik düzeyini, değerlerini, normlarını, düşünce yapılarını ve kültürel özelliklerini bilmesi gerekir. Bu özelliklerin bilinmesi, eğitimin kazanımları arasında olan toplum kültürünü yapılandırmaya ve oluşan yapıyı korumaya yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

“Genel kültür alanı, öğretmenin eğitim sürecindeki genel kazanımlarının bir bileşkesi olup, öğretmenin mesleğini uygularken bir sorunla karşılaştığında alan bilgisi ve eğitme-öğretme becerisine ek olarak bu sorunun çözümüne/irdelenmesine katkıda bulunan diğer disiplinler arası bilgi ve becerileri kapsamaktadır. Bu bilgi ve becerilerin, alan bilgileri ile ilişkilendirilmesi ve öğretim sürecinde kullanılması önem kazanmaktadır. Öğretmen, temel ve uygulamalı bilimlerle sosyal bilimlerin temel kavramlarını, varsayımlarını, tartışmalarını, araştırma ve inceleme yöntemlerini bilir ve anlar. Olay ve olgu karşısında durumu, felsefi tarihsel, sosyolojik ve ekonomik yönleriyle tanımlar ve açıklar. Diğer bir deyişle, öğretmen bir sorunla karşılaştığında sorunu çeşitli boyutlarıyla ele alır, seçenekleri belirler; en uygun seçeneği seçer, duruma uygular, süreci izler ve değerlendirir. Genel kültür bilgileri alana ilişkin olay ve olguların açıklanmasında, disiplinler arası ilişkilerin kurulmasında, konunun öğretiminde bütünlük, somutluk-soyutluk, yakınlık-uzaklık, anlaşılabilirlik, güncellik gibi öğretim ilkelerinin yaşama aktarılmasında eğitim-öğretim yeterliklerinin ayrılmaz bir boyutunu oluşturur (MEB, 2011).

Modernizm sonrası dönemde ve küreselleşen dünyada öğretmenler öğrencilerine ulusal ve kültürel sınırlar içinde kalmak yerine küresel düşünmeyi, dünya vatandaşı olmanın koşullarını yerine getirmeyi ve kendini dünyadaki hızlı değişime açmayı öğretmek durumunda kalacaklardır. Yeni teknoloji ve ekonomik dengeler, geleneksel okullar yerine çok kültürlü ve evrensel sınıflar vaat etmektedirler. Bilgi artık okulların sınırlarını aşmıştır, ona her yerde ulaşmak mümkündür. Bu nedenle de okulların artık bilgi aktarmak yerine, bilgi üretebilen ve bireylere anlama, analiz etme ve problem çözme gibi becerileri kazandıran kurumlar hâline getirilmesi gerekmektedir (Şimşek, 1997).

Günümüzde eğitimcilerin ön plana çıkardığı “yaşam boyu öğrenme” modeli okuma alışkanlığını gerekli ve önemli kılmaktadır. Bilgi ve teknolojinin insan yaşamında gerçekleştirdiği hızlı değişim, gerek sosyal yaşantı gerekse iş yaşantısı açısından okul dışında da eğitimin sürekliliğini gündeme getirmektedir (Evcilioğlu, 1995; Prakash ve Esteva, 1998). Öğretmenin, öğrencilerine yol gösterici olması ve onlara önderlik edebilmesi için onların ilerisinde olması, ayrıca öğrencilerine danışmanlık yapabilmek ve onların işlerini kolaylaştırıcı rol alabilmek amacıyla kendisini entelektüel düzeyde geliştirme sorumluluğunu üstlenmesi gerekir. Öğretmen, yeterlilik düzeyini sürekli geliştirmesi gerektiğini bilerek kesintisiz öğrenme etkinliği içinde olmalı, bilginin güç ve güven verici özelliğinin farkına varmalıdır (Fındıkcı, 1998). Bilindiği gibi çağdaş öğrenme-öğretme yaklaşımları uyarınca öğretmenden beklenen, öğrencilere bir takım doğrular dayatmak ya da bilgi aktarmak değil, onlara rehberlik yapabilmektir. Bu rol, öğretmen ile öğrenci arasındaki mesafeyi azaltmaktadır. Öğretmenler artık mutlak doğrulara sahip kişiler olarak görülmemeyeceklerdir. Onlardan beklenen, öğrencilerinin merakını ve öğrenme isteğini canlı tutmaları, onları araştırmaya yönleltmeleri ve düzenli çalışmalarına yardımcı olmalarıdır (Dalin ve Rust, 1996:145).

Eğitimin kazanımlarını gerçekleştirme aşamasında etkili olmak isteyen bir öğretmenin, yeterli alan bilgisine sahip, öğrenciye yaklaşımında tutarlı, psikolojik sorunları olmayan, kişisel ve sosyal yaşamındaki sorunları çözebilecek donanımlara sahip olması gerekmektedir. Bir öğretmenin gereken bu özelliklere sahip olmaması durumunda eğitim ortamı olumsuz yönde etkilenebilmektedir (Sönmez, 1994). Günümüzde öğretmenlerin, yeni bilgi ve

kültürlerle sürekli iletişim halinde olmaları gerekirken, alanlarını ve alanlarındaki değişimleri izleyememekte kendilerini yenileyecek kültürel yoğunluk, istek ve gelişmeleri gösterememektedir (Bektaş, 2009).

Öğretmenin genel kültür alanındaki donanım eksikliği eğitim durumlarını olumsuz yönde etkileyebilir. Alan bilgisi bakımından eksikliği bulunan, eğitimin birey üzerindeki etkilerinin bilincinde olmayan, öğrenciye sevgi, saygı ve hoşgörüyle yaklaşmayan, öğrenciyle sınıf ortamında duygudaşlık kuramayan psikolojik açıdan sorunları olan ve bunları kendisinde bulunan yeterliklerle çözemeyen bir öğretmen, eğitimin kazanımlarını gerçekleştirmede etkili olmayabilir (Kesmez, 2016).

Öğretmenlerin çağın gerekleri paralelinde öğretme-öğrenme süreçlerine dâhil olmaları, öğrencilere sosyal yaşamlarında ortaya çıkan problemlerin çözümüne ilişkin rehberlik yapmaları, gelişen ve değişen dünya olaylarında öğrencileri bilgilendirmeleri ve bunları sınıf ortamına aktarmaları öğretmenlerin sahip oldukları genel kültür bilgisiyle yakından ilişkilidir (Kesmez, 2016). Genel kültür; öğretmenin mesleğe başlamadan önce kazandığı bireysel ve toplum içerisinde yaşamını etkin bir şekilde devam ettirmesine yardımcı olabilecek davranışları içerdiğinden geleceğin öğretmenleri olan öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin araştırılması önemlidir. Öte yandan genel kültürle ilgili bilgi ve beceriler, sosyal bilgiler disiplini içerisinde yer alan tarih, coğrafya, yurttaşlık, psikoloji, sosyoloji, ekonomi, doğal ve kültürel varlıkları koruma gibi konu alanlarını kapsadığından sosyal bilgiler öğretmen adaylarının da genel kültür düzeylerinin belirlenmesi önem arz etmektedir.

Bu araştırmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının;

1. Genel kültür düzeyleri nasıldır?
2. Genel kültür düzeyleri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
3. Genel kültür düzeyleri ailenin sosyoekonomik durumuna göre farklılık göstermekte midir?
4. Genel kültür düzeyleri babanın eğitim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
5. Genel kültür düzeyleri annenin eğitim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
6. Genel kültür düzeyleri medyayı takip etme durumuna göre farklılık göstermekte midir?

2.YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Araştırmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlandığından genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü üzerinde ya da ondan alınacak bir grup üzerinde yapılan tarama çalışmasıdır (Karasar, 2002).

2.2. Araştırma Grubu

Araştırma grubunu, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören 150 sosyal bilgiler öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırma kapsamındaki öğretmen adaylarının 93'ü (%62) kadın, 57'si (%38) erkektir. Ayrıca

araştırma dört sınıf düzeyine de uygulanmış olup, araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının 28'i (%18,7) birinci, 43'ü (28,7) ikinci, 31'i (%20,7) üçüncü, 48'i (%32,0) dördüncü sınıfta öğrenim görmektedir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Verilerin toplanmasında araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu” ve Kuzu (2013) tarafından geliştirilip geçerlik ve güvenilirliği Kesmez (2016) tarafından yapılan “Genel Kültür Testi” olmak üzere iki adet veri toplama aracı kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan test maddelerinin güvenilirliği hem tek tek maddeler açısından hem de testin tamamı cronbach's alpha ile hesaplanmış ve güvenilirlik kat sayısı ,837 bulunmuştur.

2.4 Verilerin Analizi

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarından elde edilen veriler araştırmacı tarafından SPSS 22.0 paket programına aktararak gerekli analizler yapılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde araştırmanın amacı ve alt problemleri kapsamında yüzde, frekans ve One Way Anova testi gibi istatistiksel analizlerden yararlanılmıştır. Tüm bu analizlerin yapılmasından önce verilerin normallik varsayımları yapılmış ve buna göre parametrik testlerin kullanılıp kullanılmayacağına karar verilmiştir. Yapılan normallik testi sonuçlarına göre tüm değişkenlerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiş ve buna göre tüm değişkenlerin analizinde parametrik testler kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür düzeyi ortalamaları verilerek öğretmen adaylarının cinsiyeti, sınıf düzeyi, aile sosyoekonomik düzeyi, anne-baba eğitim düzeyi ve medyayı takip etme alışkanlıkları değişkenleri açısından genel kültür düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla toplanan verilerin analizi ile elde edilen bulgular, alt problemlere göre düzenlenerek verilmiştir.

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Genel Kültür Düzeylerine Ait İstatistikler

Cinsiyet	N	X	S
Kadın	93	47,80	1,06
Erkek	57	53,15	1,53
Toplam	150	49,84	1,10

Tablo 1'e göre, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin nasıl olduğu ile ilgili yapılan analizler neticesinde öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin (=49,84) genel anlamda düşük olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamındaki öğretmen adaylarının cinsiyet değişkeni açısından genel kültür ortalamalarına bakıldığında ise erkek öğretmen adaylarının genel kültür ortalamalarının (=53,15) kadın öğretmen adaylarına göre (=47,80) yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Sınıf Düzeyi Değişkenine İlişkin ANOVA Analizi Sonuçları

Sınıf Düzeyi	N	X	ss	F	P	Fark
I. Sınıf	28	47,78	1,80	6,80	,00	I-IV
II. Sınıf	43	44,74	1,58			II-III
III. Sınıf	31	52,70	2,43			II-IV
IV. Sınıf	48	53,75	1,22			
Toplam	150	-	-			

Tablo 2 incelendiğinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir ($F=6,80$; $p<.05$). Yapılan analizler sonucunda birinci sınıfta öğrenim gören öğrenciler ile dördüncü sınıfta öğrenim gören öğrencilerin genel kültür düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiş olup, farklılığın dördüncü sınıfta öğrenim gören öğrenciler lehine olduğu görülmüştür. Diğer bir anlamlı farklılık ise ikinci sınıfta öğrenim gören öğrenciler ile üçüncü ve dördüncü sınıfta öğrenim gören öğrenciler arasındadır. Bu farklılık ise ikinci sınıfta öğrenim gören öğrenciler aleyhinedir.

Tablo 3. Sosyoekonomik Düzey Değişkenine İlişkin ANOVA Analizi Sonuçları

Sosyoekonomik düzey	N	X	ss	F	P
1000 TL'den az	17	48,47	2,09	1,36	,26
1000-1499 TL arası	47	48,76	1,76		
1500-2499 TL arası	52	49,10	1,33		
2500 TL ve üzeri	34	53,17	2,10		
Toplam	150	-	-		

Tablo 3'e göre araştırma kapsamındaki sosyal bilgiler öğretmen adaylarından elde edilen veriler neticesinde öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin aile sosyoekonomik düzeyine göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir. ($F=1,36$; $p>.05$).

Tablo 4. Baba Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin ANOVA Analizi Sonuçları

Baba eğitim durumu	N	X	ss	F	P	Fark
I. Okur-yazar değil	7	41,71	3,21	3,96	,02	I-II
II. İlkokul	64	51,81	1,32			I-IV
III. Ortaokul	32	45,81	2,04			I-V
IV. Lise	26	52,15	2,10			
V. Üniversite	21	49,80	2,32			
Toplam	150	-	-			

Tablo 4 incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin baba eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir ($F=3,96$; $p<.05$). Yapılan analizler neticesinde baba eğitim durumu okur-yazar değil olan öğrenciler ile baba eğitim durumu lise ve üniversite olan öğrenciler arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu farklılık baba eğitim durumu lise ve üniversite olan öğrenciler lehinedir.

Tablo 5. Anne Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin ANOVA Analizi Sonuçları

Anne eğitim durumu	N	X	ss	F	P
I. Okur-yazar değil	23	50,34	1,76	,24	,91
II. İlkokul	73	50,16	1,38		
III. Ortaokul	35	49,94	2,08		
IV. Lise	15	48,40	1,51		
V. Üniversite	4	45,50	7,93		
Toplam	150	-	-		

Tablo 5 incelendiğinde araştırma kapsamındaki sosyal bilgiler öğretmen adaylarından elde edilen verilerin analizi sonucunda öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin anne eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir ($F=,24$; $p>.05$).

Tablo 6. Medyayı Takip Etme Durumu Değişkenine İlişkin ANOVA Analizi Sonuçları

Medyayı Takip Etme	N	X	ss	F	P	Fark
I. Her gün	99	52,00	1,12	3,16	,01	I-VI
II. Haftada birkaç gün	23	45,47	1,92			IV-VI
III. Ayda birkaç saat	5	41,20	5,23			
IV. Günde birkaç saat	18	48,22	2,28			
V. Haftada birkaç saat	2	48,00	6,00			
VI. Hiç	3	37,33	1,76			
Toplam	150	-	-			

Tablo 6 incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin medyayı takip etme durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir ($F=3,16$; $p<.05$). Yapılan analizlere göre medyayı hiç takip etmeyen öğrenciler ile medyayı her gün ve günde birkaç saat takip eden öğrenciler arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu farklılığın medyayı hiç takip etmeyen öğrenciler aleyhine olduğu görülmektedir.

4.TARTIŞMA VE SONUÇ

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yapılan araştırmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin genel anlamda düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan erkek öğretmen adaylarının genel kültür puan ortalamaları kadın öğretmen adaylarına göre daha yüksek bulunmuştur. Araştırmanın bu sonucu, Kesmez (2016)'ın sınıf öğretmenlerinin genel kültür düzeyleri üzerine yaptığı çalışmasındaki öğretmenlerin genel kültür düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği sonucu ile çelişirken, Kuzu (2013)'ün öğretmen adayları üzerine yaptığı çalışmasındaki erkek öğretmen adaylarının genel kültür değişkenine ilişkin ortalamalarının kadınlara oranla daha yüksek olduğu sonucu ile örtüşmektedir. Bu durum, erkek öğretmen adaylarının genel anlamda daha sosyal bir yaşam fırsatı bulmaları ile bilgiye dayalı genel kültür seviyelerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda biyolojik açıdan bakıldığında Moir ve Jessel'e (2002) göre erkek beyni kadın beynine göre olaylar ve durumlar karşısında biyolojik farklılık göstermektedir. Bu durumu farklı olaylarla karşılaşıldığında olayları incelemede, sıralamada ve çözümlemede birbirinden oldukça farklı hormonal etkilere sahip olduğuna bağlanmaktadır.

Araştırmanın diğer bir sonucu ise, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin öğrenim görülen sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık göstermesidir. Araştırmada elde edilen veriler dördüncü sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının birinci sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarına göre genel kültür düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca ikinci sınıfta öğrenim gören öğrenciler ile üçüncü ve dördüncü sınıfta öğrenim gören öğrenciler arasında da üçüncü ve dördüncü sınıf lehine anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Sosyal bilgilerin disiplinler arası bir alan olması ve genel kültüre ilişkin unsurlar içermesi nedeniyle, bu alanda öğrenim gören öğretmen adaylarının birinci

sınıftan dördüncü sınıfa gelinceye kadar genel kültür düzeylerinde artış görülmesi normal bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Araştırmada elde edilen verilere göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği görülürken, baba eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Yiğit ve diğerleri (2015) tarafından ortaöğretim öğrencileri üzerine yapılan araştırmada anne-baba öğrenim durumunun öğrencilerin akademik başarısı üzerine etkisinin zayıf olduğu sonucu, bu araştırmanın baba eğitim düzeyi değişkenine göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin farklılaştığı sonucu ile çelişmektedir. Diğer yandan, aynı çalışmanın sonucu bu araştırmanın sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği sonucu ile kısmen örtüşmektedir. Anne-baba eğitim düzeyinin bireyin akademik başarısını etkilediği sonucuna ulaşılan çalışmalar (Elmacıoğlu, 1998; Savaş ve diğerleri, 2010; Yayan ve Berberoğlu, 2004) mevcuttur. Araştırmada elde edilen sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği, baba eğitim düzeyi değişkenine göre ise anlamlı farklılık gösterdiği sonucu araştırma grubunun özelliklerinden kaynaklı olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin medyayı takip etme durumlarına göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Araştırmanın bu sonucu Kamiloğlu ve Yurttaş (2014)'ın medyanın bilgi edinme ve kişisel gelişim sürecine katkısı üzerine yaptıkları çalışmada medya kullanımının “bireyin bilgi edinme ve kişisel gelişim sürecine etkisi vardır” sonucu ile örtüşmektedir. Bilgi edinme ve kişisel gelişim süreci; iletişim etkinliklerinin değişimi, teknolojinin gelişimi ile farklı boyutlara ulaşmıştır. Bireyler başta siyasi, sosyal ve kültürel olmak üzere birçok bilgiyi internet ve sosyal medya üzerinden elde edebilmektedir. Bireyin medya sayesinde elde ettiği bilgileri özümsemesi, yeni bilgiler üretmesi ve bu bilgileri günlük yaşamına aktarması kişisel gelişimini etkileyen unsurlardır. Özellikle akıllı telefon kullanımının yaygınlaşması ile sosyal medya kullanım sıklığı artmış ve bu durum bireylerin bilgi edinme sürecini daha da kolaylaştırmıştır. Bu gelişmelerin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının da bilgi edinme boyutlarını ve genel kültür düzeylerini etkilediği aşîkârdır. Araştırmanın bu sonucu medyayı kullanma sıklığı yüksek olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Buradan hareketle öğretmen adaylarının sosyal medya araç gereçlerini kendilerinin olumlu özelliklerini ve genel kültür düzeylerini geliştirecek şekilde kullanmaları önemlidir.

Sonuç olarak; etkin, toplumsal yaşama ve çağa ayak uyduran, küresel algı düzeyine sahip aktif vatandaş yetiştirme amacı çerçevesinde hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programının verimli bir şekilde sürdürülmesi için sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının öğretmenlik meslek bilgisi ve özel alan bilgisinin yanı sıra genel kültür bilgisi konusunda da kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda geleceğin öğretmeni olan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğrenme-öğretme sürecini nitelikli ve özgüvenli bir şekilde sürdürebilmeleri ve öğrencilerini de etkin, toplumsal yaşama ayak uyduran ve genel kültür düzeyi yüksek bireyler olarak yetiştirebilmeleri için üniversite öğrenimleri boyunca genel kültür bilgilerini geliştirecek etkinliklere katılmaları önemlidir.

Araştırmacılara sosyal bilgiler öğretmen adaylarının genel kültür düzeylerinin düşük olma sebeplerinin neler olduğu ile ilgili araştırmalar yapmaları önerilebilir. Bununla birlikte farklı lisans programında öğrenim gören öğretmen adayları üzerine de benzer bir çalışma yapılabilir.

KAYNAKÇA

Bektaş, F. (2009). *İlköğretim sınıf öğretmenlerinin mesleki doyumları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Bulurman, B. (2002). Enformasyon Toplumu ve Eğitim, İŞ GÜÇ Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt: 4 Sayı: 1 Sıra:8/ No: 124.

Dalin, P. and V.D. Rust (1996). *Towards Schooling for the Twenty-first Century*, Redwood Books;Great Britain.

Ekinci, A. (2010). *Bir meslek olarak öğretmenlik*. F.Töremen (Editör). *Eğitim bilimine giriş*. (1. Baskı). İstanbul: İdeal Kültür Yayınevi.

Elmacıoğlu, T. (1998). “Başarıda Aile Faktörü”, Hayat Yayınları, İstanbul.

Erden, M. (1998). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Ankara: Alkım Yayınları.

Evcilioğlu, İ. (1995). Okuma İlgileri Güdüsü ve Alışkanlıklarını Geliştirme. Çağdaş Eğitim, 20(216), 42–43.

Fındıkcı, İ.(1998). Enformasyon Bilgi Toplumu Dosyası; Bilgi Toplumunda Eğitim ve Öğretmen, Bilgi ve Toplum Dergisi, cilt: 1.

Gelen, İsmail; Bayram Özer. (2008). “Öğretmenlik mesleği genel yeterliklerine sahip olma düzeyleri hakkında öğretmen adayları ve öğretmenlerin görüşlerinin değerlendirilmesi”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 39-55.

Gözütok, D. (2006). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, Ankara: Ekinoks Yayınları.

Kamiloğlu, F., Yurttaş, U. (2014). Sosyal medyanın bilgi edinme ve kişisel gelişim sürecine katkısı ve lise öğrencileri üzerine bir alan araştırması. *İletişim dergisi*, Aralık 2014, 129-150.

Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (11. Baskı.) Ankara: Nobel Yayınları.

Kavcar, C. (2002). Cumhuriyet döneminde dal öğretmeni yetiştirme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 35(1, 2), 1-2.

Kesmez, E. (2016). *Sınıf öğretmenlerinin genel kültür düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Kısakürek, M.A. (2009). “Öğretmen Eğitiminde Ulusal Yeterlikler Çerçevesi ve Kalite Güvence Sistemi”, Türkiye’nin Öğretmen Yetiştirme Çıkma Ulusal Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Evren Yayıncılık ve Basım.

Kuzu,T.S.(2013).Öğretmen adaylarının okumaya karşı tutumları ile genel kültür düzeyleri arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2 (6), 55-72.

M.E.B. Öğretmen Yeterlilikleri Belirleme Komisyonu raporu (2011). otmg.meb.gov.tr.

Moir, Anne ve Jessel, David. (2002), *Beyin ve Cinsiyet*,(Çev..Tarık Demirkan), İstanbul, Pencere Yayınları.

Savaş E., Taş, S. ve Duru, A. (2010). Matematikte Öğrenci Başarısını Etkileyen Faktörler. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11 (1), 113-132.

Sönmez V.(1994). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*. Ankara:Pegem Yayıncılık.

TARAS SHEVCHENKO
II. INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

Şen, Ş., Erişen Y. (2002). Effective Teaching Specialities of Teacher G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 22, S. 1: 99-116.

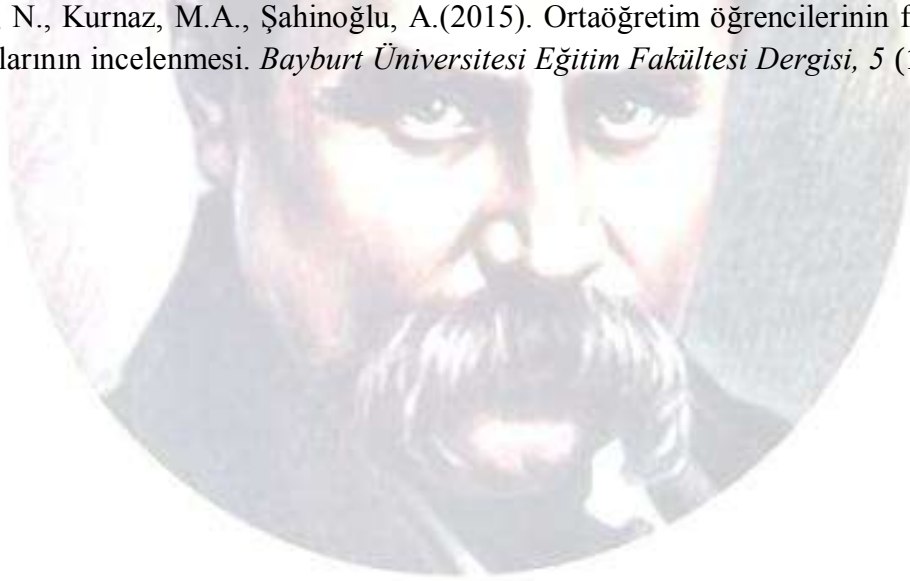
Şimşek, H. (1997). Paradigmalar Savaşı Kaostaki Türkiye, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Tandoğan, M. (1998). “Ünite-2: Öğretmen ve Teknoloji”, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1021, Açıköğretim Fakültesi Yayınları No: 564, ISBN 975-492-770-7

UNESCO (2001). Teachers for Tomorrow’s Schools. Paris: UNESCO Publishing.

Yayan, B. & Berberoğlu, G., (2004). A re-analysis of the TIMSS 1999 mathematics assessment data of the Turkish students. Studies in Educational Evaluation, 30, 87–104.

Yiğit, N., Kurnaz, M.A., Şahinoğlu, A.(2015). Ortaöğretim öğrencilerinin fizik dersine karşı tutumlarının incelenmesi. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 222-236.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

REHBERLİK VE ARAŞTIRMA MERKEZİNDE ÇALIŞAN ÖĞRETMENLERİN İŞ DOYUMU DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

EXAMINATION OF JOB SATISFACTION LEVELS OF TEACHERS WHO ARE WORKING IN GUIDANCE AND RESEARCH CENTERS ACCORDING TO VARIOUS VARIABLES

Hakan ACAR

Etimesgut Guidance and Research Center, kanacar@gmail.com

Prof. Dr. Tevfik ERDEM

Ankara Hacı Bayram Veli University, tevfikerdem@hotmail.com

ÖZET

Çalışılan iş ortamlarında doyum sağlayabilen insanların işlerine bağlı ve işlerinde verimli oldukları gözlenmektedir. Kurumlar için olumlu bir durumu ifade eden iş doyumunu ‘çalışanın işini değerlendirip duyduğu haz ve ulaştığı olumlu duygusal durum’ olarak tanımlanır. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde; il veya ilçelerdeki rehberlik ve özel eğitim hizmetlerinin planlanması, koordineli bir şekilde yürütülmesi, sunulan hizmetlerin izlenmesi ve değerlendirilmesinin sağlanması amacıyla faaliyet yürüten Rehberlik ve Araştırma Merkezleri bulunmaktadır. Bu merkezlerde çalışan öğretmenlerin yaptığı işten doyum sağlaması ve zevk alması öğretmenin başarısı ile ilgili bilgi verici bir durum olarak düşünülebilir. Rehberlik ve Araştırma Merkezinde çalışan öğretmenlerin çalışma şartları dikkate alındığında bazı değişkenlerin öğretmenlerin iş doyumları üzerinde bir farklılık oluşturup oluşturmadığının belirlenmesi iş doyumlarının artırılmasına yönelik çalışmalara ışık tutması açısından önemlidir. Bu çalışmanın amacı; Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde görev yapan öğretmenlerin iş doyum düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesidir.

Tanımlayıcı türdeki araştırmanın çalışma evrenini Ankara ilinde bulunan 14 Rehberlik ve Araştırma Merkezinde görev yapan gönüllü 164 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmada tam sayım yapılmıştır ve evrendeki tüm aktörlere ulaşılmıştır. Veriler demografik bilgiler formu ve iş doyumunu ölçmek için Weiss, David, England ve Lofquist tarafından geliştirilen 20 sorudan oluşan Minnesota İş Doyum Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Verilerin çözümlenmesinde tek yönlü varyans analizi, Kruskal-Wallis h testi ve t-testi teknikleri uygulanmıştır. Araştırma bulgularına göre Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde görev yapan öğretmenlerin içsel iş doyum düzeyleri çalışılan bölüme göre farklılaşmaktadır. Bununla beraber cinsiyet, mesleki kıdem, kurumda çalışma süresi ve branş değişkenleri dikkate alındığında Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde görev yapan öğretmenlerin iş doyum düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: İş doyum, Rehberlik ve Araştırma Merkezi, Öğretmen

ABSTRACT

It is observed that people who get job satisfaction in the work environments, are devoted to job and efficient in the workplace. Definition of job satisfaction, a positive

situation for institutions, in literature is “the achievement of positive emotional state and pleasure for employee after evaluating his or her own profession or job”. Within the Ministry of National Education, there are Guidance and Research Centers (GRSs). These centers in provinces or districts provide planning and coordination of guidance and special education services and ensure monitoring and evaluation of these services. It can be thought as an informative situation about success of teachers that teachers working in these centers get satisfaction and enjoy their job or profession. When working conditions of teachers working in GRSs are considered, determining whether some variables make a difference or not on job satisfaction is important to light on works toward increasing work satisfaction. The purpose of this study is examination of job satisfaction levels of teachers working in GRSs according to some variables.

The population of this descriptive study was composed of 164 volunteer teachers working in 14 Guidance and Research Centers in Ankara. Full counting was applied in this study and all actors in population have been reached. Data were collected using the Minnesota Job Satisfaction Scale, a 20-item questionnaire developed by Weiss, David, England and Lofquist to measure job satisfaction levels and demographic information form for various variables developed by the researcher. One-Way variance analysis, Kruksal-Wallis h and t tests were performed on the data as statistical procedures.

According to the findings of the research the inner job satisfaction levels of teachers working at RAM differs according to department worked. The other result of the research was that there was no meaningful job satisfaction differences among the teachers working at RAM when gender, job experience, working period, at center and branch parameters were taken into consideration.

Key Words: Job satisfaction, Guidance and Research Center, Teacher

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

ANALYSIS OF INNOVATION BARRIERS PERCEIVED BY MANUFACTURING FIRMS TO PROVIDE INFORMATION ON INNOVATION POLICY PRIORITIES

PhD Hakan EREN

Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, heren@jandarma.gov.tr

ABSTRACT

In order to develop a successful innovation project, first of all, it is necessary to have financial resources and qualified employees with the potential to identify the market needs, cooperate with other actors when necessary, and develop new ideas. Furthermore, innovation depends on the capabilities of companies to bring together a number of sources such as time, space, financial resources, equipment and information. While companies carry out innovative activities, there are many problems and barriers inside the company and its environment. The barriers that companies face when developing new products and processes cause some to stay out of innovation and cancel their new projects, while other firms can continue their efforts to innovate, or they consider this to be a learning opportunity. This study explores the innovation barriers in an emerging country by using a set of factors that may hamper innovation projects. Empirical analyses are based on 4,549 manufacturing firms selected from the Turkish Community Innovation Survey data. The t-test was used to compare differentiated perceptions of barriers, according to the companies whether they conduct product innovation projects. Binary logistic regression analysis was used to determine the effect of innovation barriers on the cancellation of innovation projects. Results indicate that lack of demand and lack of adequate finance are the most important reasons for the cancellation of product innovation projects.

Keywords: Innovation Barriers, Manufacturing Firms, Binary Logistic Regression, Innovation Policy.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**KONYA KARATAY MEDRESESİ ÇİNİ ESERLER MÜZESİ'NDEN BİR GRUP
SERAMİK VAZO**

KONYA KARATAY MADRASAH A GROUP OF CERAMIC VASE FROM TILE
WORKS MUSEUM

Ayşe Sanem İNAN

Hacı Bayram Veli Üniversitesi, sanem-ersonmez@hotmail.com

ÖZET

Türkiye'deki müzelerde ve özel koleksiyonlarda Osmanlı dönemi Kütahya seramiklerinin pek çok örneği bulunmakla birlikte, bu eserler yeterince tanınmamaktadır. Literatürde yapılan araştırma sonucunda, Kütahya'da üretilmiş seramik vazolara ilişkin bir çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir. Bu eserlerin belgelenmesinin, dönemin seramik sanatında kullanılan teknik, form ve bezeme üslubuyla ilgili önemli bilgiler vermesinin yanı sıra, daha sonraki sanat tarihi araştırmalarına kaynak oluşturması açısından önemli olduğu düşünülmüştür.

Bu çalışmada ele alınan vazolar, teknik, form, renk, motif ve kompozisyon açısından tanıtılırken öte yandan bu kapların yapıldığı dönemin özellikleri açıklanmıştır. Daha sonra çağdaşı örneklerle karşılaştırılmış; böylece söz konusu eserlerin üslup ve dönemsel açıdan benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada incelenen vazoların hepsi silisli hamur kullanılarak çarkta şekillendirilmiş ve sır altı tekniği ile bezenmiş örneklerdir. 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyılın ikinci yarısı arasındaki tarihleri taşıdığı düşünülen vazolar, kobalt mavisi, firuze, kırmızı, yeşil, sarı ve mangan moru renklerle bezenmiş olup, tüm motifler siyah konturlarla sınırlandırılmıştır. İncelenen vazolar, bezeme programlarında görülen motifler açısından zengin bir çeşitliliğe sahiptir.

Söz konusu vazolar, teknik, form ve bezeme programları bakımından aynı döneme ait diğer seramik vazolar ile benzer özellikler taşımaktadır. Bu eserlerin renkleri ile bezeme programları, değişik türlerdeki seramik kaplarla karşılaştırıldığında, bu dönem seramiklerinde ortak bir renk skalası ve bezeme üslubunun var olduğu görülmektedir. İncelenen vazolardan birkaç tanesi form açısından dönem özelliklerini yansıtırken, birkaç tanesi farklı dönem veya bölgelerdeki formlardan etkilenmiş görünmektedir.

İncelenen vazolar, dönemin seramik sanatının üslup özelliklerine ilişkin önemli bilgiler verirken, öte yandan dönemsel farklılıkları ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kütahya, Seramik, Vazo, Osmanlı

ABSTRACT

There are many examples of Kütahya ceramics of Ottoman in museums and private collections in Turkey, but these works are not recognized well enough. As a result of the research conducted in the literature, it has been identified that there are not any study about the vases. The documentation of these works, in addition to giving important information about the technique, form and decoration style used in the ceramic art of the period, was also

considered important in terms of forming a source for the subsequent of the art history researches.

The vases mentioned in this study were introduced in terms of technique, form, color, motive and composition, while on the other hand the properties of the jugs belong to this period were explained. Then compared with contemporary examples; thus, the similarities and differences of the mentioned works in terms of style and periodical are revealed.

In this study, all of the jugs examined in this study are shaped by using siliceous dough on the wheel and decorated with glaze technique. The jugs, which are thought to carry the dates between the end of the 19th century and the second half of the 20th century are decorated with cobalt blue, turquoise, red, green, yellow and manganese purple colors and the motifs are limited to black contours. The vases examined have a rich diversity in the motifs seen in the decoration programs.

These mentioned vases have similar characteristics with other ceramic vases from the same period in terms of technique, form and decoration programs. When the colors and decoration programs of these works are compared with the ceramic vessels of different types, it is seen that there is a common color scale and decoration style in this period ceramics. Several of the vases examined reflect the period characteristics in terms of form, while a few appear to be affected by forms in different periods or regions.

The vases examined show important information about the stylistic features of the ceramic art of the period and reveal periodic differences on the other hand.

Keywords: Kutahya, Ceramic, Vase, Ottoman

1. GİRİŞ

Osmanlı dönemi seramik sanatı açısından önemli bir merkez olan Kütahya’da üretilen seramik kaplar, halkın gündelik ihtiyaçlarına yönelik üretilmelerinden dolayı işlev ve form bakımından çok zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Türkiye’de ve dünyadaki bazı müze ve özel koleksiyonlarda çok sayıda örneği bulunan Kütahya seramiklerinin büyük çoğunluğu 18. yüzyıl ile 20. Yüzyılların ikinci yarısı arasına tarihlendirilen kaplardır. Bunun nedeni, 17. yüzyıla kadar ⁷ seramik üretiminin asıl merkezinin İznik oluşu ve Kütahya’nın ikinci planda kalışıdır. 18. yüzyıl başında İznik atölyelerindeki seramik üretimi durduğunda, Kütahya’da üretim hızlanmıştır. Sarayın isteklerine göre üretim yapma baskısı üzerinden kalkan ve kendi kimliğini kazanan Kütahya seramik sanatı, bir yandan gelenekselliği sürdürürken öte yandan Osmanlı sanatının önceki dönemlerinde örneğine rastlanmayan kap türleri, yeni form ve desen denemeleriyle karşımıza çıkmaktadır.

2. OSMANLI DÖNEMİ KÜTAHYA SERAMİK SANATINA GENEL BİR BAKIŞ

Kütahya’da seramik üretiminin Frigler döneminde başladığı²; Yunan, Roma ve Bizans dönemlerinde de devam ettiği düşünülmektedir.

⁷ 17. yüzyılda Kütahya seramiklerinin ön plana çıktığı bazı yazılı belgelerden anlaşılmaktadır. 1607-08 tarihinde Kütahya kadısına yazılan bir fermanda Kütahya’daki fincancılardan bahsedilmektedir. 1623 tarihli bir terekede ise Hacı Hürrem Bey’in mal varlığı arasındaki İznik tabağına 60, Çin porselenine 150, Kütahya tabağına ise 500 akçe değer biçilmiştir. Bilgi, H. (2006). *Suna ve İnan Kırac Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri*. Katalog, İstanbul: Pera Müzesi Yayını 2, 13.

Osmanlı döneminde Kütahya’da ilk seramik üretiminin İznik ile aynı dönemde, yani 14. yüzyılın ortaları ile 15. yüzyılın başları arasında yapıldığı bilinmektedir. Çoğunluğu kase ve tabaklardan oluşan bu ilk seramikler, kırmızı hamurdan yapılmış ve çömlekçi çarkında şekillendirilmiştir. Esas üretim merkezinin İznik olduğunun bilinmesine rağmen yanlış bir adlandırma ile “Milet İşi” olarak tanınan bu seramiklerin bezemelerinde, altıgen, dikey veya radyal hatların yanı sıra, rozet, yıldız, palmet, rumi, stilize çiçek, yaprak gibi motifler; kimi zaman da kuş ve balık gibi figürler görülür.

15. yüzyılın sonlarında Kütahya’da, İznik’le aynı dönemde beyaz hamur kullanılmaya başlanmış ve mavi-beyaz seramikler üretilmiştir. İngiltere’de Godman Koleksiyonu’nda bulunan Ermenice kitabeli iki eser, Kütahya’da mavi-beyaz seramik üretiminin İznik ile çağdaş yapıldığının kanıtıdır⁸.

16. yüzyıl ortası ve 17. yüzyıllarda Kütahya’da üretilen seramiklere ilişkin fazla bilgi bulunmamakla beraber, bazı araştırmacılar 16. yüzyılda üretilmiş ve İznik’e atfedilen bazı eserlerin aslında Kütahya yapımı olabileceğini ifade etmektedir⁹ (Carswell, 1991: 51).

17. ve 18. yüzyıllara tarihlendirilen Kütahya seramikleri, beyaz veya krem rengi hamurlu, beyaz astarlı, şeffaf sır altına çok renkli bezemeli kaplardır. Bu seramiklerde görülen renkler

kobalt mavisi¹⁰, firuze, yeşil, mangan moru¹¹, sarı¹², kiremit kırmızısı ve siyahtır.

18. yüzyıl başlarından itibaren Kütahya’da daha çok halkın ihtiyaçlarına yönelik üretilen seramik kaplar, işlev ve form açısından zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Vazo, kase, tabak, sürahi, şişe, kavanoz, küp, ibrik, testi, bardak, kandil, lamba, gülabdan, bardak, matara, fincan, zarf, nargile, çarık, tepsi, darbuka, mumluk, saksı, şekerlik, kaşıklık, sigaralık ve biblo gibi eserlerin yanı sıra buhurdan, kalıs, askı topu¹³ gibi dinsel işlevli eserler yapılmıştır.

18. yüzyıl Kütahya seramikleri fritli (silisli) hamurdan yapılmıştır. Bu dönem seramiklerinde serbest fırça darbeleri ile yapılan stilize motiflerin bir araya gelmesinden

⁸ 1878-1979 yıllarında Kütahya Aizanoi (Çavdarhisar) Antik Kenti’nde gerçekleştiren kazılarda Antikçağdan kalma bir hamamın temellerine dayalı halde bulunan seramik fırını kalıntıları bu düşüncüyü desteklemektedir. Kürkman, G. (2005). *Toprak, Ateş, Sır, Tarihsel Gelişimi, Atölyeleri ve Ustalarıyla*. İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı Yayını 1,41

⁹ 1510 tarihli, Ermenice kitabeli ibriğin dip kısmında yer alan kitabede; “Allah’ın hizmetkârı Kutahya’ lı Abraham hatırasına bu yılın 959 (1510) Mart 11’inde” yazılıdır. Aynı koleksiyonda bulunan ve 1529 yılına tarihlendirilen Ermenice kitabeli sürahinin dibindeki kitabede ise “Kütahya İşi” yazılıdır. Boyun kısmı kırık bu sürahi ise mavi-beyaz seramiklerin “Haliç İşi” alt grubuna dahil edilmiştir. Altun, A., Arlı, H., Demiriz, Y., Demirsar Arlı, B., Öney, G., Sönmez, Z. (1997). *Osmanlı’da Çini ve Seramik Öyküsü*. İstanbul: Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., Mısırlı Matbaacılık, 241.

¹⁰ Kobalt mavisinin tonu İznik seramiklerinde ilerleyen dönemlerde açılırken, Kütahya seramiklerinde koyu tonda kullanılmaya devam etmiştir.

¹¹ Kütahya seramiklerinde mangan moru ilk kez 1741 yılına doğru ortaya çıkmıştır. Soustiel, L. (2000) “Kütahya Şehir Sanatı”, *Osmanlı Seramiklerinin Görkemi XVI.-XIX. Yüzyıl*. Paris: Suna ve İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, 117. Kütahya seramiklerindeki mangan morunun İznik seramiklerinden daha koyu, hatta bazen siyaha yakın tonlarda olduğu görülür.

¹² Kütahya atölyelerinin yeniliği olan limon sarısı rengi ilk kez 1718-1719 tarihli bir duvar çinisi üzerinde görülmüştür. Soustiel, L. (2000). a.g.e., 116.

¹³ Ermenice kitabelerinde kiliselerde kullanılmak üzere Ermeni ustalar tarafından yapıldığı anlaşılan ve Hristiyanı konulu tasvirlerle bezeli seramik eserlerin bir çoğu 18. yüzyılın ilk yarısında üretilmiştir. Öney, G. (1994). *Türk Çini Sanatı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 248; Özellikle kiliseyi süsleme amaçlı yapılan askı topraklarında seraphim figürleri görülür. Örnek resim için bkz. Soustiel, L. (2000). *Osmanlı Seramiklerinin Görkemi (XVI.-XIX. Yüzyıl) Suna-İnan Kıraç ve Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonlarından*. Katalog. Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü No:7. İstanbul: Zero Prodükdiyon, 136-137.

oluşan bezeme kompozisyonları görülür. 18. yüzyılın ikinci yarısında Kütahya seramiklerinin çok çeşitli ve kaliteli örnekleriyle karşılaşırız. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde seramiklerde sır kalitesinin bozulduğu, motiflerin özensizleştiği ve boyaların aktığı görülür. Süsleme programlarındaki tekdüzelik bazı seramiklerin seri üretimle yapıldığını düşündürür¹⁴.

19. yüzyılda Kütahya'da seramik atölyelerinin çoğu kapanmış üretim durma noktasına gelmiş ancak yüzyılın sonlarında tekrar canlanmıştır.

II. Meşrutiyet döneminde, Kütahya seramiklerinin bezeme programlarında 16. yüzyıl İznik seramiklerinde görülen rumi, şemse ve saz üslubu motiflerinin yaygınlaştığı, öte yandan natüralist üslup motifleri ile yeni desen denemeleri göze çarpar.

20. yüzyıl başında Kütahya'da seramik üretimine devam eden iki atölye kalmıştır. Bunlardan birincisi 19. yüzyılın son çeyreğinde küçük bir atölye ile seramik üretimine başlayan, bir süre sonra seramiğin yanında çini de üreten Mehmet Emin Usta'nın atölyesidir. 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın ilk çeyreği arasındaki yirmi beş yıllık dönemin bu önemli sanatçısı, seramik yapımının yanı sıra, bu dönem desenlerinin de yaratıcısıdır. Mehmet Emin Usta, I. Ulusal Mimarlık akımının düşünce yapısının da etkisiyle İznik desenlerini tekrar etmiş; ancak bunu başka unsurlar ve motiflerle zenginleştirerek yapmıştır. (Altun, 1997: 263.) Aynı yıllarda Kütahya'da seramik üretimi yapan bir diğer atölye ise Mehmet Çini tarafından kurulan Azim Çini'dir. Bu iki atölyeden çıkan ve 1920-1930 yılları arasında üretilmiş seramikler, Mehmet Emin Usta'nın desenleri ile bezenmiştir (Şahin, 1988: 135).

1940 ile 1970 yılları arasında, artan çini ve seramik talebi sonucunda atölyeler çoğalmış; bu atölyeler, bezeme programları açısından önceki dönemlerin özelliklerini yansıtan çok çeşitli formlarda kaplar üretmiştir.

Kütahya'da seramik üretimi açısından Cumhuriyet döneminin en parlak dönemi, 1970 ile 1980 yılları arası olarak kabul edilebilir. Bu dönem seramikleri, hamur, sır ve renkler açısından eski dönem özelliklerini sürdürür. Bezeme programlarında geleneksel motiflerin yanı sıra dönemin ustaları tarafından çizilmiş yeni desenler görülür.

3. KATALOG

Resim 1: 909 envanter numaralı vazonun görünüşü

¹⁴ İnsan ve kuş figürlü tabaklar ile stilize çiçeklerle bezeli ibriklerin para ve zaman kaygısından dolayı seri üretimle yapıldığı düşünülmektedir. Soustiel, L. (2000) "Kütahya Şehir Sanatı", *Osmanlı Seramiklerinin Gökemi XVI.-XIX. Yüzyıl*. Paris: Suna ve İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, 104.

Katalog/Envanter No	1 / 909	Yükseklik	74 cm
Resim No:	1	Ağız Çapı	22 cm.
Malzeme	Kil, sır ve boya	Gövde Çapı	Ölçülemedi
Yapım Tekniği	Çark	Dip Çapı	Ölçülemedi
Süsleme Tekniği	Sır altı	Et Kalınlığı	0,9 cm.

Eserin Tanımı:

A- Form: Dışa dönük geniş ağzın üstten görünüşü halka şeklindedir. Silindirik biçimindeki boynun ortasında bombeli bir yüzeyle dışa çıkıntı yapan bilezik bulunur. Gövde, kesik ters koni şeklindedir. Gövdeden itibaren silindirik formda devam eden kaide, aşağıya doğru iyice yayvanlaşarak disk şekli alır. Kaidenin bir tarafı kırıktır.

B- Hamur Özellikleri: Krem rengi hamurlu, beyaz astarlı ve şeffaf sırlıdır. Ağız kısmındaki kırıklar, yapıştırılmış, ayrıca alçıyla tamamlanmıştır.

C- Süsleme Programı: Bezemeler kobalt mavisi, firuze, kırmızı, yeşil, açık sarı ve kahverengi renklerde, konturlar siyahtır.

Boyun, iç içe geçerek tüm yüzeyi sarmaşık gibi saran rumi kıvrımları ile süslenmiş olup, kahverengi zeminli bir bilezikle iki bölüme ayrılmıştır. Gövde, yer yer iç içe geçerek dairesel kompozisyonlar oluşturan ve kıvrık dallarla girift şekilde birbirine bağlı rumilerle bezelidir. Kıvrık dalların üstünde küçük gonca ve tomurcuklar; rumi kıvrımlarının firuze zeminli iç dolgularında ise kırmızı benekler görülür. Bazı birleşim noktalarında palmetler oluşturan rumiler, yer yer kısaçlarla birbirine tutturulmuştur. Merkezlerinde birer rozet çiçek bulunan çarkifelek motifleri ile iri yapraklı dallar tüm kaideyi sarmaktadır. Kaidenin firuze zeminli alt kenarı, araları benekli bir baklava dizisi ile süslüdür.

Resim 2: 1716 envanter numaralı vazonun görünüşü

Katalog/Envanter No	2/ 1716	Yükseklik	25 cm
Resim No:	2	Ağız Çapı	10,9 cm.
Malzeme	Kil, sır ve boya	Gövde Çapı	14 cm
Yapım Tekniği	Çark	Dip Çapı	10 cm.
Süsleme Tekniği	Sır altı	Et Kalınlığı	0,7 cm.

Eserin Tanımı:

A- Form: Dışa dönük ağız, halka şeklindedir. Silindirik boyun, ağızdan sonra hafif bir kavisle daralarak, gövdeye doğru hafifçe genişler. Gövde silindir formundadır. Kaide, gövdeden itibaren hafifçe daralarak disk şeklindeki alt kısım ile birleşir. Ağızın bir kenarı kırıktır.

B- Hamur Özellikleri: Vazo, krem rengi hamurlu ve krem rengi astarlı olup, şeffaf sırlıdır. Gövde üzerindeki sır yer yer dökülmüştür.

C- Süsleme Programı: Bezemeler kobalt mavisi, firuze, kırmızı ve yeşil renklerle yapılmış olup, konturları siyahtır.

Boyunun zemini kobalt mavisi renkli balık pulu deseniyle bezeli olup, üstünde simetrik işlenmiş dört adet yeşil ve kırmızı renkli rozet çiçek görülür. Zemini balık pulu desenli gövde üstünde dört adet dilimli kenarlı madalyon görülür. Krem rengi zeminli madalyonların içlerine palmet motifleri işlenmiştir. Kaidenin üst kısmını verev yerleştirilmiş yapraklar ve aralarındaki goncalardan oluşan bezeme dolandır. Bu kısmın altında bir silme yer alır. Alt kısmı ise, araları kırmızı benekli, kobalt mavisi kaş kemer biçimli motifler çevrelemektedir.

Resim 3: 1729 envanter numaralı vazonun görünüşü

Katalog/Envanter No	3 / 1729	Yükseklik	32,4 cm
Resim No:	3	Ağız Çapı	13,7 cm.
Malzeme	Kil, sır ve boya	Gövde Çapı	17,3 cm
Yapım Tekniği	Çark	Dip Çapı	11,4 cm.
Süsleme Tekniği	Sır altı	Et Kalınlığı	0,4 cm.

Eserin Tanımı:

A- Form: Dışa dönük dilimli ağız kenarlıdır. Silindirik formlu boyun, ağızdan sonra hafif bir kavisle daraldıktan sonra, gövdeye doğru hafifçe genişler. Gövdenin üst tarafı şişkin olup, aşağı doğru daralan ters armut formundadır. Gövde bağlantısından sonra silindirik formlu olan kaide, tabana doğru yayvanlaşır ve disk formunu alır.

B- Hamur Özellikleri: Krem rengi hamurlu, krem rengi astarlı ve şeffaf sırlıdır. Boyundaki boyalarda akmalar görülür.

C- Süsleme Programı: Bezemeler kobalt mavisi, firuze, kırmızı ve sarı renklerle yapılmış olup, siyah konturludur.

Boyunun en üst kısmını üç dilimli kemer dizisiyle süslü bordür kuşatır. Bordürün altında yer alan dilimli kemer formundaki motiflerin içinde tomurcuklu, yapraklı dallar ve stilize çiçekler görülür. Kemerlerin arasındaki firuze zemin üzerinde, üstteki bordürden aşağı doğru sarkan yarım çiçek ve yapraklar görülür. Boyunun gövde ile birleştiği alt bölümünü, araları kırmızı benekli baklava motifleri ile bezeli kuşak dolandır. Gövdenin üst bölümündeki iri hatayilerin arasına kenarları testere dişli yapraklar işlenmiştir. Hemen altında, aynı tarafa doğru yönelen iri hançer yaprakları ile dönüşümlü tekrarlanarak gövdenin alt kısmını kuşatan hatayiler görülür. Gövdeden kaideye geçilen kısım, boyundan gövdeye geçişte görülen baklava desenli kuşakla vurgulanmıştır. Kaidenin üst kısmını, uçları atlamalı olarak palmet şeklinde sonlanan, üst üste bindirilmiş üçgen motifleri çevreler. Ara yüzeyler ise oval formlar ile hareketlendirilmiştir. Tabanın üst tarafını çepeçevre üçgen motifleri kuşatır.

Resim 4: 882 envanter numaralı vazonun görünüşü

Katalog/Envanter No	4/ 882	Yükseklik	24,3 cm
Resim No:	4	Ağız Çapı	10,7 cm.
Malzeme	Kil, sır ve boya	Gövde Çapı	12,7 cm
Yapım Tekniği	Çark	Dip Çapı	8,7 cm.
Süsleme Tekniği	Sır altı	Et Kalınlığı	0,4 cm.

Eserin Tanımı:

A- Form: Ağız dışa dönük, halka biçimindedir. Ağızdan itibaren hafifçe daralan silindirik boyun, hafifçe genişleyerek gövdeyle birleşir. Armudi gövde, halka biçimli bir tabanla son bulur.

B- Hamur Özellikleri: Krem rengi hamurlu ve krem rengi astarlı, şeffaf sırlıdır. Sırda yer yer bozulmalarla birlikte kahverengimsi bir renk görülür.

C- Süsleme Programı: Bezemeler kobalt mavisi, firuze, zümrüt yeşili, kırmızı ve sarı renklerle yapılmış olup, siyah konturludur.

Ağız kenarının alt kısmını üçgenlerle bezeli bir bordür çevreler. Boyunun üst kısmında, gonca açmış kıvrımlı dal ile bezeli bir kuşak yer alır. Dilimli şemselerin yarısı, boyunun üst kısmındaki kuşağa doğru yönelir. Bu yarım şemselerin içlerinde ve aralarında palmet motifleri görülür. Üst kısımdaki bezeme kuşağı, boyunun gövde ile birleştiği noktada tekrarlanmıştır. Boyundaki şemselerin aşağı; gövdeye doğru uzanan diğer yarıları aynı zamanda gövdedeki kaş kemerli nişlerin kemer aralıklarını oluşturur. Bu şemselerin firuze zeminli iç kısımlarının her birinde birer palmet motifi görülür. Gövdeyi çepeçevre saran kaş kemerli nişlerin her birinin içinde iri hatayiler görülür. Gövdenin alt kısmını, hatayilerin de bağlı bulunduğu dallar, helezonlar oluşturarak kuşatır. Helezonların iç kısımlarına rozet çiçekler işlenmiştir. Dip kısmında dışbükey bir profil çıkıntısı mevcuttur.

Resim 5: 879 envanter numaralı vazonun görünüşü

Katalog/Envanter No	5/ 879	Yükseklik	32 cm
Resim No:	5	Ağız Çapı	13,8 cm.
Malzeme	Kil, sır ve boya	Gövde Çapı	18, 4 cm
Yapım Tekniği	Çark	Dip Çapı	9 cm.
Süsleme Tekniği	Sır altı	Et Kalınlığı	0,7 cm.

Eserin Tanımı:

A- Form: Dışa dönük ağzın üstten görünüşü halka şeklindedir. Ağızdan itibaren hafifçe daralan silindirik boyun, tekrar hafifçe genişleyerek gövdeyle birleşmektedir. Armut biçimli gövde, aşağı doğru daralarak bir profil ile son bulur. Dip kısmı halka biçimindedir.

B- Hamur Özellikleri: Krem rengi hamurlu, krem rengi astarlı ve şeffaf sırlıdır. Tabandaki sır yüzeyinde yer yer kahverengimsi renk görülür. Ağız kenarındaki kırıklar yapıştırılmış ve alçıyla tamamlanmıştır.

C- Süsleme Programı: Bezemeler kobalt mavisi, firuze, koyu yeşil, kırmızı ve soluk mangan moru renklerde olup, siyah konturludur.

Boyun, selviler ve aynı kökten çıkarak tüm boyunu çevreleyen yapraklı asma dalları ile bezelidir. Gövde üzerinde dört adet selvi motifi yer alır. Selvilerle aynı kökten çıkan tomurcuklu dallar ile yaprak ve üzümleri taşıyan asma dalları tüm gövdeyi kuşatmaktadır.

Resim 6: 1260 envanter numaralı vazanın görünüşü

Katalog/Envanter No	6/ 1260	Yükseklik	40,8 cm
Resim No:	6	Ağız Çapı	16,5 cm.
Malzeme	Kil, sır ve boya	Gövde Çapı	21,3 cm
Yapım Tekniği	Çark	Dip Çapı	17,4 cm.
Süsleme Tekniği	Sır altı	Et Kalınlığı	0,9 cm.

Eserin Tanımı:

A- Form: Dışa dönük ağzın üstten görünüşü halka biçimindedir. Silindirik formulu boyun, ağızdan itibaren hafifçe daralarak gövdeyle birleşir. Kesik koni biçimli gövde, aşağıya doğru hafifçe genişler. Kaide disk formundadır.

B- Hamur Özellikleri: Krem rengi hamurlu ve krem rengi astarlı olup, şeffaf sırlıdır. Ağız kenarında ince bir çatlak vardır.

C- Süsleme Programı: Bezemeler kobalt mavisi, sarı, yeşil ve kırmızı renklerle yapılmış olup, konturları siyahtır. Boyun ve gövdedeki bezemeler kobalt mavisi zemin üzerine, kaidedekiler krem rengi zemin üzerine yapılmıştır.

Boyunda, iç kısmı kırmızı tomurcuk ve yapraklarla süslü bir sap çıkması ile bezeli hançer yaprakları ile şakayiklerin dönüşümlü olarak tekrarlandığı görülür. Boyundan gövdeye geçiş kısmını palmet ve kırmızı beneklerle bezeli bordür çevreler. Gövde, şakayikler, hançer yaprakları ve rozet çiçekli, ince yapraklı dallar ile süslüdür. Gövdenin üzerinde yuvarlak madalyonlar içine işlenmiş stilize çiçek motifleri görülür. Bezemeler dokuz yerde hafif kabartma olarak yapılmıştır. Kaide üzerinde yeşil renkli, içleri kırmızı benekli, dilimli kenarlı dairesel motifler sıralanmıştır.

Resim 7: 1747 envanter numaralı vazonun görünüşü

Katalog/Envanter No	7/ 1747	Yükseklik	30,1 cm
Resim No:	7	Ağız Çapı	8,2 cm.
Malzeme	Kil, sır ve boya	Gövde Çapı	11,5 cm
Yapım Tekniği	Çark	Dip Çapı	8,8 cm.
Süsleme Tekniği	Sır altı	Et Kalınlığı	0,6 cm.

Eserin Tanımı:

A- Form: Dışa dönük ağız, halka biçimindedir. Boyun, silindirik formudur. Silindirik formu gövde, boyundan sonra hafifçe genişledikten sonra kaideye doğru belli belirsiz daralarak halka şeklinde bir tabanla son bulur.

B- Hamur Özellikleri: Krem rengi hamurlu, krem rengi astarlı ve şeffaf sırlıdır.

C- Süsleme Programı: Bezemeler siyaha yakın mangan moru, firuze, yeşil, mercan kırmızısı, kobalt mavisi ve sarı renklerle yapılmış olup, siyah konturludur.

Boyun ve gövdenin zemini tümüyle koyu tonda mangan moru renkli olup, tüm zemin spiral kıvrımlı küçük dairesel motiflerle doldurulmuştur. İki adet firuze zeminli testere dişi kenarlı yaprak, boyun da dahil tüm gövde boyunca uzanır. Yaprakların içine yeşil, kobalt mavisi ve mercan kırmızısı renkli stilize lale motifleri işlenmiştir. Tüm gövdeyi çepeçevre

saran, rozet çiçekler ve yapraklarla süslü bahar dallarının krem renk ile vurgulanmış sapları ve çiçeklerinin çevresi koyu renk zemin ile kontrast oluşturur.

4. KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada Konya Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi koleksiyonunda; teshirde ve depoda bulunan 7 adet vazo incelenmiştir. Bu eserler malzeme, yapım tekniği, süsleme tekniği, form, motif ve kompozisyon açısından öncelikle kendi içinde irdelenmiş; daha sonra çağdaşı olan Kütahya seramikleri ile karşılaştırılarak benzer ve farklı yanlarına ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır.

4.1. Teknik

4.1.1. Yapım Tekniği:

İncelenen seramiklerin hepsi fritli hamurdan¹⁵yapılmış ve çarkta şekillendirilmiştir¹⁶. Tümünün hamur rengi beyaz ve ya krem rengi olup, üzerlerine beyaz astar sürülmüştür. Çok geniş bir döneme ve coğrafyaya yayılmış olan fritli hamurun reçetesi, dönemden döneme olduğu kadar bölgeden bölgeye de farklılık gösterebilmektedir¹⁷.Yakın dönemde yapılan bir takım çalışmalar Kütahyalı ustaların hamur formüllerine ilişkin detaylı bilgiler vermektedir¹⁸.

4.1.2. Süsleme Tekniği

İncelenen eserlerin tümü sır altı tekniği¹⁹ile bezenmiştir. Seramik sanatında en yaygın kullanılan teknik olan sır altı, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı çini ve seramik sanatında da tercih edilen yegane bezeme tekniği olmuştur.

4.2. Biçim

¹⁵ Saf beyaz görünimleri, sırlamaya ve bezemeye uygun zemin oluşturma özellikleri ve ince et kalınlıkları ile tercih edilen fritli hamur, az miktarda kil, öğütülmüş silika, cam ve frit karışımıyla elde edilir.

¹⁶ Çarkta şekillendirilen fritli hamurlu eserler, çoğunlukla çarkta ayrı ayrı parçalar halinde çevrilir ve deri sertliğine gelene kadar kurutulur. Kuruyan parçalar ile kulp, emzik gibi ekler birleştirildikten sonra, ürün henüz yaşken fırça veya püskürtme tabancası ile astarlanır. Ürün üzerine uygulanan astarın beyaz tercih edilmesinin nedeni alttaki hamurun rengini gizlemektir. Astar çekildikten sonra kuruması beklenen ürünler 930-950 derece sıcaklığındaki fırında fırınlanır Şahin, F. (1982). Kütahya Seramik Teknolojisi ve Çini Fırınları Hakkında Görüşler. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı*, 138-139.

¹⁷ İznik seramikleri ile Mısır ve Mezopotamya örnekleri arasındaki en büyük fark kullanılan fritin farklılığından kaynaklanır. İznik seramiklerinde kullanılan ve kurşun-alkali adıyla tanımlanan fritli hamurların sır yüzeyinde çatlaklar görülmez. Yarol, Y. (2008). *İslam Seramiklerinde Kullanılan Fritli Hamurun İncelenmesi ve Çağdaş Formlarda Uygulanması*, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü. İzmir, 18-20.

¹⁸ Kütahya seramik sanatında kullanılan hamur formülleri için bkz. Şahin, F. (1982). Kütahya Seramik Teknolojisi ve Çini Fırınları Hakkında Görüşler. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı*,11, 137-139.

¹⁹ Sır altı tekniği, ilk fırınlamadan sonra bisküvi haline gelmiş ürünün üzerine uygulanır. Motiflerle bezenen bisküvi, şeffaf sır ile sırlanır. Öte yandan üzerlerine yapılacak desenlerin hazırlıkları yapılmaya başlanır. Öncelikle yapılacak desenler kurşun kalemle parşömen kağıdına çizilir. Bu kağıdın altına, seri üretim yapılacaksa beş veya altı kağıt tutturulur. En üstteki kağıda, çizilen desenlerin konturları üzerinden ince iğneyle geçilerek, delme işlemi yapılır¹. Diğer taraftan bir tutam kömür tozu, ince bir tülbentin içine konularak, top şekline gelecek şekilde sıkıca bağlanır. Daha sonra bisküvi üzerine yerleştirilmiş desen, çizili kağıdın üzerinden geçirilir. Kağıt üzerine çizilmiş motiflerin konturlarındaki deliklerden aşağı akıtılan kömür tozu sayesinde, desen bisküvi üzerine aktarılmış olur. Sevim, S. S. (2015). *Seramik Dekorlar ve Uygulama Teknikleri* (İkinci Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık,27-28. Bisküvi üzerine aktarılan desenlerin önce konturları çizilip, konturları çizilen desenler boyanır. Boyama işlemi tamamlanan ürün sırlanarak fırınlanır Karaca, N. (2016). Çininin Sır Altındaki Serüveni. *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 299-318, 311.

Bu çalışmada tanıtılan vazolar, biçimsel açıdan birbirleri ile bir takım benzerlikler göstermekle birlikte, bazı farklılıkları da bünyesinde barındırmaktadır. İncelenen vazoların hepsi dışa dönük halka biçimli ağızlı ve silindirik boyunludur. Bir tanesinin dışa dönük ağzı dilimli kenarlıdır (Kat. No. 3). Vazolardan üç tanesi armudi (Kat. No. 3, 4, 5); bir tanesi (Kat. No. 1) kesik ters koni biçiminde; iki tanesi (Kat. No. 2, 7) silindirik; bir tanesi (Kat. No: 6) kesik koni biçiminde gövdelidir. Vazolardan dördü disk biçiminde kaideli (Kat. No. 1, 2, 3, 6), üç tanesi ise kaidesizdir (Kat. No. 4, 5, 7) Bu karşılaştırmaya göre vazolardan yalnızca iki tanesi (Kat. No. 4, 5) biçimsel olarak birbiri ile benzer görünüştedir, diğerleri gerek gövde, gerekse kaideleri bakımından farklılıklar göstermektedir.

Burada incelenen vazoların biçimleri bakımından farklı koleksiyonlardaki vazolarla ortak özellikler taşıdığı belirlenmiştir. Kat. No:2 'deki vazoya biçimsel açıdan yakın bir örnek, özel bir koleksiyonda yer alan ve 20. yüzyıla tarihlendirilmiş vazodur (Resim 8). Kat. No. 4 ve Kat. No. 5'te yer alan armudi gövdeli kaidesiz vazolar (Resim 9) ile Kat. No: 3'dekine benzer formu (Resim 10) ve dilimli ağıza sahip vazoların²⁰ 20.yüzyıla tarihlendirilmiş çok sayıda benzeri mevcuttur.

Resim 8: Vazo
(Geri Benardete Koleksiyonu, s. 47, lot 57)

²⁰ Eserler hakkında bkz. Bilgi, H. (2006). *Suna ve İnan Kırac Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri*. Katalog, İstanbul: Pera Müzesi Yayını 2, s.186, no. 227; Kürkman, G. (2005). *Toprak, Ateş, Sır, Tarihsel Gelişimi, Atölyeleri ve Ustalarıyla*. İstanbul: Suna ve İnan Kırac Vakfı Yayını, s. 172, no. 204, Beyaz Müzayede *Geri Benardete Osmanlı Seramikleri Koleksiyonu Müzayedesini Kataloğu*, s. 33, lot. 29 (Erişim) http://www.beyazart.com/img/catalogs/5K2.Beyaz_MuzayedeKatalog1.pdf; Gök, S. (2015). *Suna ve İnan Kırac Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri 2*. Katalog, İstanbul: Pera Müzesi Yayını, 77, s. 133, no.183; s.134, no.184, no.185; s. 135, no. 186, no.187; s.136, no.188.

Resim 9: Vazo

(Gök, S. 2015, s.128, no.175)

Resim 10: Vazo

(Geri Benardete Koleksiyonu, s. 47,

lot 56)

Kat. No. 7'deki vazonun biçimsel açıdan çok benzeyen bir benzeri Sotheby's Koleksiyonu'nda yer alan ve 20. yüzyıla tarihlendirilen Fas üretimi bir vazodur²¹ Kat. No. 1' deki vazonun incelenen yayın ve koleksiyonlarda biçimsel açıdan benzeri tespit edilememiştir.

4.3. Süsleme Programı

Vazoların Bezemesinde Kullanılan Motiflerin Tablosu

Katalog No							
Motifler	1	2	3	4	5	6	7
Bitkisel M.							
Asma					x		
Bahar Dalı							x
Gonca	x	x		x			
Hançer Yaprağı			x			x	
Hatayi			x	x			
Kıvrık Dal	x		x	x	x		
Lale							x
Palmet	x	x		x		x	
Rozet Çiçek	x			x			x
Rumi	x						
Selvi					x		
Stilize Çiçek			x			x	
Stilize Yaprak	x	x	x		x		x
Şakayık						x	

²¹ Eser için (Erişim).

<http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2018/collection-pierre-berge-pf1860/lot.615.html?locale=en>

TARAS SHEVCHENKO
II. INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

Üzüm					x		
Geometrik M.							
Baklava	x		x				
Daire						x	
Spiral							x
Üçgen			x	x			
Muhtelif M.							
Balık Pulu		x					
Benek		x				x	
Çarkıfelek	x						
Kemer		x		x			
Madalyon		x				x	
Şemse				x			

Ele alınan yedi adet vazoda daha çok bitkisel motifler kullanılmıştır. Palmet, rumi ve hatayi motifleri daha sıklıkla, üzüm, asma, selvi, bahar dalı gibi natüralist üslupta verilen motifler ise daha seyrek karşımıza çıkmaktadır. Motifler birbirlerine genellikle kıvrık dallarla bağlanmış ve iki örnekte (Kat. No. 3 ve Kat. No. 6) hançer yaprakları, diğerlerinde ise stilize yapraklarla tamamlanmıştır.

İncelenen vazoların bezeme programlarının farklı koleksiyonlarda yer alan vazolar veya değişik türlerdeki Kütahya seramikleri ile benzerlikler taşıdığı tespit edilmiştir.

Kat. No. 1'deki bezeme 16. yüzyıla tarihlendirilen İznik çini ve seramiklerinde sıklıkla karşımıza çıkmakla (Resim 11)²² birlikte, aynı bezemenin görüldüğü Kütahya seramikleri 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başına tarihlendirilen örnekleridir ²³ (Resim 9, 12).

²² Victoria and Albert Museum Koleksiyonu'ndaki 1590-600 tarihli sürahi dışında, 1550-1600 tarihli çinilerde; <http://collections.vam.ac.uk/item/O224478/tileunknown/>; <http://collections.vam.ac.uk/item/O213668/tile-unknown/> ve 1578 tarihli bir çini üzerinde; <http://collections.vam.ac.uk/item/O224490/tile-unknown/> aynı tarzda rumili bezemeler görülür.

²³ Eserler hakkında bkz. Bilgi, H. (2006). *Suna ve İnan Kırac Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri*. Katalog, İstanbul: Pera Müzesi Yayını 2, s.158, no. 188, s.165, no. 197, s. 176 no.210; Gök, S. (2015). *Suna ve İnan Kırac Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri 2*. Katalog, İstanbul: Pera Müzesi Yayını, 77, s. 162, no.245, s.172, no. 265.

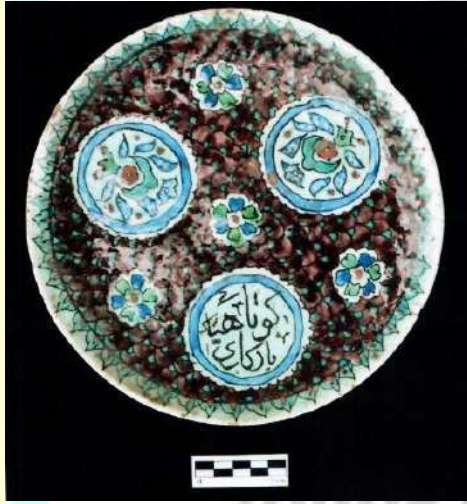

Resim 11: İznik Üretimi Sürahi
(Victoria and Albert Museum)

Resim 12: Tabak
(Gök, S. 2015, s.172, no.265)

Kat. No: 2'daki vazoda görülen balık pulu bezemesi, kökeninin Yuan dönemi mavi-beyaz Çin porselenlerine dayandığı düşünülen; 16. yüzyıl İznik seramiklerinde de karşımıza çıkan bir desendir (Soustiel, 2000: 76). Bu desenin görüldüğü kaplarda tüm zemin balık pulu deseniyle kaplı olup, üstünde genellikle madalyon²⁴, kartuş²⁵ gibi iri motifler ile daha küçük boyutlu rozet çiçekler işlenmiştir²⁶. Balık pulu desenli Kütahya seramikleri en erken 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başına tarihlendirilirken (Resim 13, 14), bazı örnekler de 20. yüzyılın ortasına tarihlendirilmektedir.

Resim 13: Tabak

(Buğdaycı, B. 2018, s.104, no.121)

Resim 14: Askı

(Geri Benardete Koleksiyonu, s.39, lot 40)

Kat. No:3 deki vazoda görülen ve hatayi ile hançer yapraklarının ön planda olduğu kompozisyon anlayışı, Osmanlı sanatında 16. yüzyılın ilk çeyreğinden 17. yüzyıl ortalarına

²⁴ Madalyonlarla süslü vazolar için bkz. Gök, S. (2015). *Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri 2*. Katalog, İstanbul: Pera Müzesi Yayını, 77, s. 141, no.197,198, s.142, no.199, s.143. no.200.

²⁵ Dilimli kartuş ile bezeli vazo için bkz. Gök, S. (2015). a.g.e., s.142, no.199.

²⁶ Rozet çiçeklerle bezeli vazolar için bkz. Gök, S. (2015). a.g.e., s. 141, no.197,198, s.142, no.199.

kadar görülen saz üslubunun izlerini taşır²⁷. Metropolitan Müzesi'nde yer alan ve 1545-1555 yılları arasına tarihlendirilen çini, saz üslubunu yansıtan tipik bir örnektir (Resim 15). Kütahya üretimi seramiklerde, hatayi ve hançer yaprakları ile saz üslubunu andıran kompozisyonlar daha ziyade 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl ortaları arasına tarihlendirilen kaplarda karşımıza çıkmaktadır²⁸ (Resim 16).

Resim 15: İznik Üretimi Çini
(Metropolitan Museum)

Resim 16: Sürahi
(Gök, S. 2015, s.95, no.115)

Kat. No. 4'deki vazoda görülen, uçları palmetlerle sonlanan şemseler veya şemseleri andıran dilimli kartuşların 20. yüzyıla tarihlendirilen birçok vazoda gövdenin üst tarafını kuşattığı görülür²⁹ (Resim 17). Aynı vazo üstünde görülen hatayilerin benzerleri ise yine 20. yüzyıl ortalarına tarihlendirilen bazı seramiklerde görülmektedir (Resim 18).

²⁷ Saz üslubundaki resimler esasen, albümlerde toplanmış siyah mürekkep ve fırça ile boyanmamış kağıtlar üzerine yapılan çalışmaları ifade eder. Bu üslupta hatayi grubu motifler ve birbiri içine geçmiş hançer yapraklarının yanı sıra orman hayvanları, kuşlar, zümrüdü anka kuşu ve periler gibi efsanevi yaratıklar görülür. Mahir B. (1986). Saray Nakkashanesinin Ünlü Ressamı Şah kulu ve Eserleri. *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığı*, 1, İstanbul, s.113.

²⁸ 20. yüzyıl başına tarihlendirilen bir küp üzerine hatayi ve hançer yaprakları dönüşümlü olarak işlenmiştir. Altun, A., Carswell, J., Öney, G. (1991). *Sadberk Hanım Müzesi Türk Çini ve Seramikleri*. İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi Yayınları, s. 92, no.111; 19. Yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başına tarihlendirilen askı için bkz. Beyaz Müzayede *Geri Benardete Osmanlı Seramikleri Koleksiyonu Müzayedesi Kataloğu*, s. 30, lot. 23 (Erişim) <http://www.beyazart.com/img/catalogs/5K2.Beyaz> MüzayedeKatalog1.pdf; Hançer yaprakları ile hatayilerin bir arada kullanıldığı diğer eserler için bkz. Gök, S. (2015). *Suna ve İnan Kırac Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri 2*. Katalog, İstanbul: Pera Müzesi Yayını, 77, s. 102, no.127, s.164, no. 248, s.183, no.285.

²⁹ Diğer benzer örnekler için bkz.Gök, S. (2015). *Suna ve İnan Kırac Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri 2*. Katalog, İstanbul: Pera Müzesi Yayını,77, s.132, no.180, s.133, no.183.

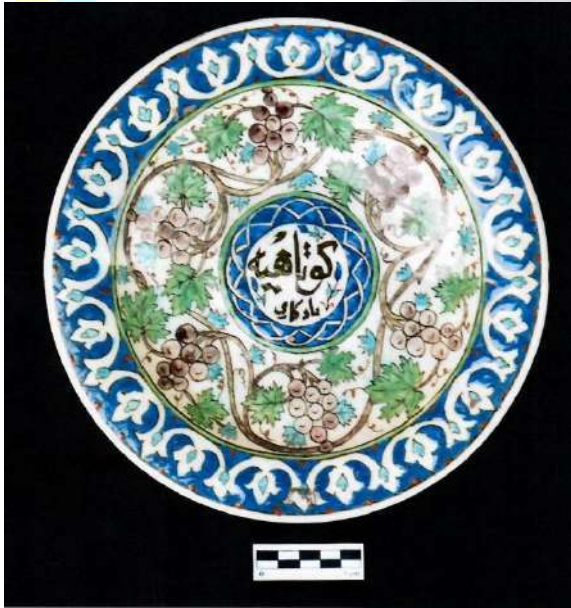

Resim 17: Vazo
(Gök, S. 2015, s.139, no.194)

Resim 18: Sürahi
(Gök, S. 2015, s.108, no.137)

Kat. No 5'deki vazoda görülen selvi, üzüm ve asma yapraklarından oluşan bezeme kompozisyonu³⁰, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başları arasında tarihlendirilen farklı işlevli seramik kaplarda³¹ karşımıza çıkmaktadır (Resim 19 ve 20).

Resim 19: Tabak
(Buğdaycı, B. 2018, s.107, no.125)

Resim 20: Tabak
(Bilgi, H.2006, s.182, no.220)

³⁰ Çini sanatında sık görülen selvi ağacına dolanan üzümlü asma ağaçları, muhtemelen yararının büyük olduğu anlatmanın sembolik ifadesidir. Eyüp Sultan Türbesi'ndeki birkaç çini panoda benzer bezeme görülür. Cantay, G. (2008). Türk Süsleme Sanatında Meyve. *Turkish Studies*, 3/5, 32-64, 37.

³¹ 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen üzümlü asmalarla bezeli diğer iki eser için bkz. Gök, S. (2015). *Suna ve İnan Kırac Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri 2*. Katalog, İstanbul: Pera Müzesi Yayını, 77, s. 208, no.327, s.209, no.328.

Kat. No: 6'daki vazonun kobalt mavisi zemin üzerine simetrik işlenmiş bezemeleri, 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen bir vazonun bezemelerini andırmaktadır (Resim 21). Aynı vazonun gövdesi üzerindeki bazı motiflerin hafif kabartma olarak yapıldığı dikkat çeker. Kabartma motifler, çeşitli dönemlere ait seramik kaplarda görülebilmektedir³² (Resim 22).

Resim 21: Vazo
(Gök, S. 2015, s.126, no.171)

Resim 22: Maşrapa
(Gök, S. 2015, s.66, no.78)

Kat. No. 7'deki vazoda görülen koyu renk zemin, Kütahya seramiklerinde daha nadir olarak karşımıza çıkmaktadır (Resim 23,24). Ana motifler dışındaki tüm yüzeye küçük spiral kıvrımların işlendiği seramiklerden de sınırlı sayıda örnek tespit edilebilmiştir³³ (Resim 23).

Resim 23: Sigaralık
(Buğdaycı, B. 2018, s.131, no.142)

Resim 24: Saksı
(Gök, S. 2015, s.159, no.235)

³² Resim 20'de görülen 18. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen maşrapanın üstünde, hafif kabartma olarak yapılmış daire şeklinde madalyonlar mevcuttur. Gök, S. (2015). *Suna ve İnan Kırac Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri 2*. Katalog, İstanbul: Pera Müzesi Yayını, 77, s. 66, no.78.

³³ Eserler için bkz. Gök, S. (2015). a.g.e., s. 133, no.183, s.134, no.184, s.206, no.323.

4.4. Tarihleme

Bu çalışmada tanıtılan seramiklerin yapım tarihini ya da hangi usta tarafından yapıldığını belirleyecek herhangi bir kayıt mevcut değildir.

Kat. No.1'deki vazoun bezeme programı ile benzer bezeme kompozisyonlarına sahip Kütahya seramiklerinin 19. yüzyıl sonu veya 20. yüzyıl başına tarihlendirildiği göz önünde bulundurularak, bu vazoun 19. yüzyıl sonu veya 20. yüzyıl başına ait olabileceği tahmin edilmektedir.

Kat. No. 2'deki vazoda görülen balık pulu deseni en erken 19. yüzyıl sonuna tarihlendirilen eserlerde, genellikle de 20. yüzyılın ilk yarısına ait seramiklerde görülmektedir. Kap biçimi ile bezeme unsurları göz önünde bulundurulduğunda bu vazoun 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasında bir zaman dilimine ait olabileceği düşünülmektedir.

Kat. No. 3'deki vazoun biçimsel özellikler açısından çok sayıda benzeri mevcut olup, bu eserlerin tümü 20. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Söz konusu vazo, biçimsel özelliklerinin yanı sıra bezeme programı ile de 20. yüzyıl özelliklerini yansıtmaktadır. Bu vazoun 20. yüzyılın ilk yarısına ait olduğu tahmin edilmektedir.

Kat. No. 4 ve Kat. No. 5' deki vazoların biçimsel açıdan benzerleri 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyılın ikinci yarısı arasındaki zaman dilimine tarihlendirilmiştir. Kat. No. 4'deki vazoda görülen motiflerin benzerleri 20. yüzyıla tarihlendirilen kaplarda sık görüldüğünden Kat. No. 4'deki vazoun 20. yüzyılın ilk yarısına ait olması muhtemeldir.

Kat. No.5'deki vazoun bezeme programı bakımından 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başına tarihlendirilen seramik kaplarla benzerlikler taşıdığı görülmektedir. Sözü edilen eserlerden daha geç bir örnek olduğu düşünülen Kat. No. 5' deki vazo, 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlenebilir.

Kat. No. 6'daki vazoda görülen motifler, 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen bazı kaplardakilerle benzerlik taşıdığından bu vazoun 20. yüzyılın ilk yarısına ait olabileceği tahmin edilmektedir.

Kat. No. 7'deki vazoun biçimsel açıdan benzer bir örneği 20. yüzyıla tarihlendirilmiş olup, bezeme özellikleri açısından da 20. yüzyılın ortalarına veya ikinci yarısına ait seramik kaplarla benzerlikler taşımaktadır. Bu nedenle Kat.No.7'deki vazo 20. yüzyıl ortasına veya ikinci yarısına tarihlenebilir.

5. SONUÇ

Osmanlı döneminde günlük kullanım eşyaları arasında yer alan ve bu çalışmada sınırlı sayıda örneğine yer verilen Kütahya üretimi vazolar, dönemin seramik sanatında kullanılan teknik, biçim ve bezeme üslubuyla ilgili önemli bilgiler vermektedir.

Türkiye müzelerinde bulunan Kütahya üretimi seramik kaplar arasında tabak, kase, fincan gibi türlere oranla daha sınırlı sayıda örneği bulunan vazolar, çoğunlukla 18. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ikinci yarısı arasına tarihlendirilmiş eserlerdir. Bu çalışmada ele alınan Konya Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi envanterine kayıtlı yedi adet vazo ise 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın ikinci yarısı arasındaki zaman dilimine tarihlenebilir.

Bu eserler özellikle süsleme özellikleri yönünden aynı döneme ait farklı türlerdeki seramik kaplarla benzer özellikler taşımaktadır. İncelenen vazolar, değişik türlerdeki

çağdaşları ile karşılaştırıldığında bu dönemde seramik eserlerde ortak bir bezeme üslubunun var olduğu dikkati çeker.

İncelenen vazoların yapım tarihlerine ilişkin herhangi bir kayıt olmadığından daha çok karşılaştırmalarla belirlenen dönem özellikleri göz önüne alınarak tarihlenmeye çalışılmıştır. Bu vazolar, tüm Osmanlı dönemi boyunca seramik sanatında yaygın olarak kullanılan çark ile şekillendirilmiş; sır altı tekniği ile bezenmiş olduğundan eserleri tarihlemeye yapım ve süsleme teknikleri önemli bir veri oluşturmamıştır. Bu nedenle vazolar Kütahya'da 18. yüzyıl ile 20. yüzyılın ikinci yarısı arasında üretilmiş farklı işlevli seramik kaplarla birlikte değerlendirilmiş; daha çok biçimsel özellikleri ve bezeme programları dikkate alınarak tarihlenmiştir.

KAYNAKLAR

Altun, A., Carswell, J., Öney, G. (1991). *Sadberk Hanım Müzesi Türk Çini ve Seramikleri*. İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi Yayınları.

Altun, A., Arlı, H., Demiriz, Y., Demirsar Arlı, B., Öney, G., Sönmez, Z. (1997). *Osmanlı'da Çini ve Seramik Öyküsü*. İstanbul: Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., Mısırlı Matbaacılık.

Beyaz Müzayede *Geri Benardete Osmanlı Seramikleri Koleksiyonu Müzayedesini Kataloğu*.

(Erişim). <http://www.beyazart.com/img/catalogs/5K2.BeyazMuzayedeKatalog1.pdf>. 02.01.2019.

Bilgi, H. (2006). *Suna ve İnan Kırac Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri*. Katalog, İstanbul: Pera Müzesi Yayını 2.

Buğdaycı, B. (2018). *Kütahya Çini Müzesi'nde Sergilenen Seramik ve Çini Eserlerin Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Cantay, G. (2008). Türk Süsleme Sanatında Meyve. *Turkish Studies*, 3/5, 32-64.

Gök, S. (2015). *Suna ve İnan Kırac Vakfı Koleksiyonu, Kütahya Çini ve Seramikleri* 2. Katalog, İstanbul: Pera Müzesi Yayını, 77.

Karaca, N. (2016). Çininin Sır Altındaki Serüveni. *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 299-318.

Kürkman, G. (2005). *Toprak, Ateş, Sır, Tarihsel Gelişimi, Atölyeleri ve Ustalarıyla*. İstanbul: Suna ve İnan Kırac Vakfı Yayını 1.

Mahir B. (1986). Saray Nakkaşhanesinin Ünlü Ressamı Şah kulu ve Eserleri. *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığı*, 1, İstanbul, s.113-130.

Metropolitan Müzesi

(Erişim) <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/452854>. 11.01.2019

Öney, G. (1994). *Türk Çini Sanatı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Öney, G., Çobanlı, Z. (2007). *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Sevim, S. S. (2015). *Seramik Dekorlar ve Uygulama Teknikleri* (İkinci Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Soustiel, L. (2000). *Osmanlı Seramiklerinin Görkemi (XVI.-XIX. Yüzyıl) Suna-İnan Kırac ve Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonlarından*. Katalog. Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü No:7. İstanbul: Zero Prodükdiyon.

Sotheby's Müzayede Evi

<http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2018/collection-pierre-berge-pf1860/lot.615.html?locale=en>. 17.01.2019

Şahin, F. (1982). Kütahya Seramik Teknolojisi ve Çini Fırınları Hakkında Görüşler. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı*, 11, 133-164.

Şahin, F. (1988). Cumhuriyet Dönemi Kütahya Çini ve Keramik Sanatı. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı*, 13, 131-152.

Victoria and Albert Müzesi

(Erişim). <https://www.vam.ac.uk/search?q=iznik&astyped=> 27.12.2018.

Yarol, Y. (2008). *İslam Seramiklerinde Kullanılan Fritli Hamurun İncelenmesi ve Çağdaş Formlarda Uygulanması*, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü. İzmir.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

TASARIMDA YORGANLAMA

QUILTING IN DESIGN

Öğr. Gör. Nazmiye AYDIN

Karadeniz Teknik Üniversitesi, nazmiyeaydin@ktu.edu.tr

Öğr. Gör. NERMİN SARAL

Karadeniz Teknik Üniversitesi, saralusta@ktu.edu.tr

ÖZET

Geleneksel sanatlar, bir ulusun kimliğini oluşturan en önemli kültürel değerlerinden biri olup, o ülkenin gelişimini de temsil eder. Türk'ler tarih boyunca biyolojik, sosyolojik ve coğrafi nedenler sonucu çalışkan ve mücadeleci bir ulus olmuştur. Bu nedenle zanaatkar bir ulus olarak çeşitli sanat dallarının gelişmesinde ve ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Dokumacılık, keçecilik, kilimcilik, yazmacılık gibi bir tekstil sanatı olan yorgancılık da el işçiliğinin çok değerli olduğu dönemlerde, çeşitli renk ve desenleriyle Anadolu'nun hemen her ilinde yapılmış, önemli mesleklerden biri olmuştur.

Sanayileşme, yaşam koşullarının değişmesi gibi pek çok nedenle el sanatı olarak icra edilen tüm mesleklerde olduğu gibi yorgancılık sanatı da eski önemini kaybetmiş, el dikişi ile dikilmiş tablo görüntüsündeki sanat eseri yorganlar yerine, hazır yorganlar tercih edilmeye başlanmış, ancak yorgancılık sanatının ana unsuru dikim teknikleri tasarımcılar için esin kaynağı olmuştur.

Bu çalışmada doğal malzemeler ile dikilmiş bir yorganın sağlık açısından önemi, bu konuda bir bilinç oluşturulması ve yorgancılık sanatının yaşatılmasına değinilmiş, dikim sanatından yola çıkılarak yorganlama adı verilen dikim tekniği kullanılarak ev tekstili ve giysi üzerinde yorganlama yapılarak bu sanatın tanıtımı ve sürdürülebilirliğine vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasarım, Yorganlama, El Sanatı

ABSTRACT

Traditional arts are one of the most important cultural values that constitute the identity of a nation and represent the development of that country. Throughout history, Turks have been a hardworking and struggling nation as a result of biological, sociological and geographical reasons. For this reason, it has been effective in the development and emergence of various art branches as a craftsman nation. Quilting, felting, kilims, writing, as a textile art, quilting has been one of the most important professions in almost every province of Anatolia with its various colors and patterns during the periods when hand labor is very valuable. For many reasons such as industrialization, change of living conditions, the art of quilting has lost its old importance, as in all professions practiced handicraft. Inspired for designers. In this study, the importance of a quilt with natural materials, the development of a consciousness on this subject and the maintenance of the art of quilting were mentioned.

Keywords:: Design, Quilting, Handicraft

1.GİRİŞ

İnsanoğlu barınma, giyinme, korunma gibi temel gereksinimlerini karşılayabilmek için yaşadığı coğrafyanın doğa koşullarına göre el sanatlarını oluşturmuş, bu el sanatları zaman içinde gelişerek o toplumda kültürün bir parçası haline gelmiş ve süreç içerisinde gelenekselleşerek günümüze kadar ulaşmıştır[1].

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde El sanatları, “ El tezgâhlarında bir yardımcı araç kullanarak elle yapılan işlerin tümü” olarak tanımlanmıştır. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinde tarımsal üretim yapan çevrelerde ortaya çıkmış, ancak tarımsal üretimden çok farklı bir üretim şekli olmuştur[2].

El sanatı ürün yapımında endüstriyel üretim koşullarından farklı olarak basit el aletleri ve kol gücü ön plana çıkmakta olup, geleneksel el sanatı çerçevesinde oluşan meslekler, geçmişten günümüze halk estetiğini ürünlere yansıtarak, geleneksel yollarla çırak yetiştirmektedir[1].

Gece yataкта uyurken, üşümek için üste alınan, içi pamuk veya yün ile doldurulup, üzerine çizilmiş desene göreilmek işlemek işlenerek tablo görüntüsünde ortaya çıkarılan el sanatı ürünlerden biri yorgan olup, günümüzde hala yorgancılar tarafından yapılmakta ve günlük yaşamda özellikle soğuk kış aylarının olmazsa olmaz ürünlerinden biri olarak kullanılmaktadır.

Bu çalışmada fakir, zengin her evde, her kişinin bütçesine göre yaptırıp kullandığı yorganların yapımında kullanılan araçlar, kullanılan kumaşlar, dikim teknikleri, yorgan türleri, yorgan bezemede kullanılan desenler araştırılmış, yorganlama tekniğinin kullanıldığı tasarım ürünler ile yorgancılık mesleğinin yaşatılmasında alternatif fikir, farklı bir bakış açısı yaratılarak, yorgancılık mesleğinin önemine ve zenginliğine vurgu yapılmıştır.

Araştırma sahası olarak Trabzon merkez Ortahisar İlçesi seçilmiş, Merkez Ortahisar İlçesinde hala yorgancılık yapan iki eski yorgancı ve Ortahisar Halk Eğitim Merkezi Yorgancılık Usta Öğreticisi Fatma Tomar ile söyleşi yapılmış, yorgancılık yaşamları ve yorgan dikim teknikleri konusunda aktardıkları bilgiler kayıt altına alınarak Türk Tekstil Tarihine katkı verilmeye çalışılmıştır.

2. TASARIM

Kültürlerin bir parçası olan tasarım, bir düşünce biçimi ve bir hayat görüşünün sonucu olarak ortaya çıkar. İsveç hükümeti 1998 yılında “Geleceğin Biçimleri” adıyla bir kanun çıkarmış, bu kanunla nesnelerin insan ihtiyaçlarına uygun bir tasarım anlayışıyla yapılmasını teşvik etmeyi amaçlanmıştır. Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte İsveç hükümeti, “*tasarım bir zorunluluk*” propagandası yapmış “*herkes için tasarım*” hükümetin desteklediği bir felsefe olmuş, tasarım ürünler İtalya ve İskandinav ülkelerinde günlük hayatın içinde, sokaktaki insanların oturdukları bankalarda hayat bulmuştur. Endüstriyel tasarımın öncülerinden Henry Dreyfuss, “*Ürünle insan arasındaki temas noktası bir memnuniyetsizlik kaynağı ise tasarımcı başarısızdır. Ne zaman ki ürünle ilişki kurduklarında insanlar daha güvenli, daha rahat, daha verimli ve daha mutlu oluyorsa işte o zaman tasarımcı başarılı olmuştur*” der [3].

İnsanların gereksinimlerini karşılamayı amaçlayan işlev, görünüm gibi her yönden yüksek düzeyde, yenilikçi, yarı karmaşık, yarı disiplinli olguya tasarım denilmekte, genellikle

bir çalışma için geçerli olan plan ve şemaların hazırlanma süreci olarak tanımlanmakta, yaratıcı sürecin ta kendisi olmaktadır[4].

Tasarım yapabilmek için temaya, ana fikre, plan ve denetime, geliştirme çalışmalarına gereksinim vardır[5]. Tasarım, üretimin birinci aşamasını oluşturur. Çok çeşitli tanımları yapılan tasarım, üretilecek bir ürünün üretim planını yapıp, çizim ve kalıbını hazırlayarak geliştirmek anlamına gelmektedir. Toplumsal koşullar, teknoloji, yaşanan dönem, üretim olanakları tasarımı etkileyen etmenlerdir[6].

Günümüzde özgünlük ve çağdaşlık, tasarım anlayışında en çok aranan niteliklerdir. Tasarımcı, bir fikri veya materyali yeniden yorumlayarak, bilinenleri yeni çizgilerle, farklı ürünlere taşıyarak farklılaştırabilmelidir[7].

Gelişen teknoloji ve değişen yaşam koşullarına göre çevremizdeki her şeyin değiştiği gibi, günlük yaşamın içinde kullanılan pek çok şey de gelişmekte ve değişmektedir. Değişime uğrayan günlük yaşam eşyalarından biri de yorgan olmuştur. Sanatsal özellikte, elde dikilen tablo görüntüsündeki yorganlar yerine, evlerin kalorifer ile ısıtılması nedeniyle daha ince ve dolgu malzemesi yine pamuk veya dolgu malzemesi sentetik elyaf olan, yıkanabilir hazır yorganlar kullanılmaya başlanmıştır. Çünkü toplumda kadının rolü değişmiş, çalışma hayatında aktif olarak rol almaya başlamıştır. Bu da evde kullanılan eşyaların daha kullanışlı olma zorunluluğunu doğurmuş, görsellikten çok fonksiyonellik ön plana çıkmıştır. Ancak yorgancılık mesleğini icra eden yorgancılar bu gelişim ve değişim karşısında yeni tasarımlar yaparak bu çok değerli sanatı yaşatmaya çalışmakta, yorgan sanatını başka sanatlarla birleştirerek yorgancılığa farklı bir boyut katmakta ve özgün tasarım ürünler üretmektedirler.

3. YORGAN

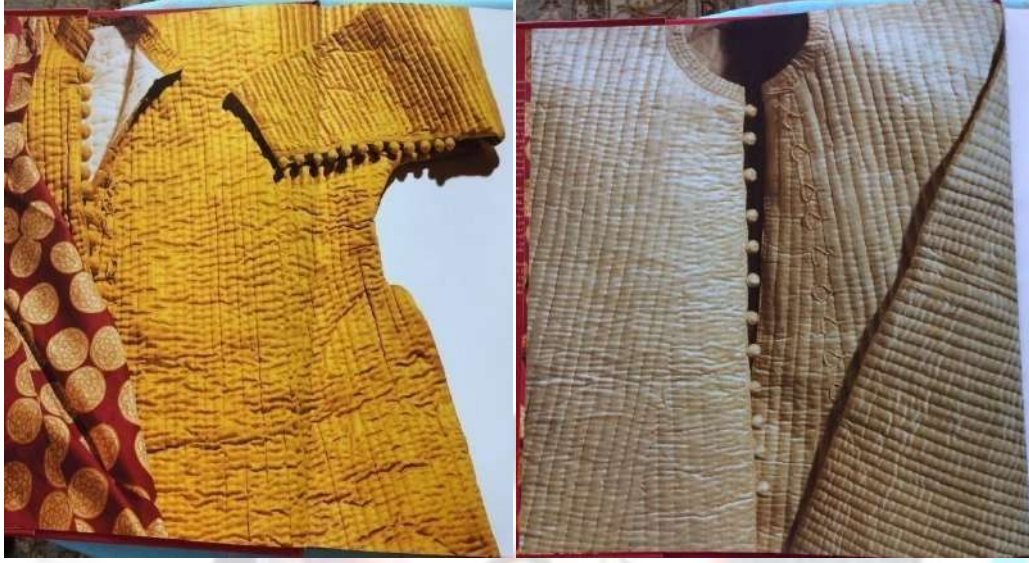
3.1. Yorgan Adı Nereden Geliyor?

Yorgan sözcüğü eski Türkçe’de örtmek, kaplamak, kuşatmak, sarmak anlamına gelen “yör” sözcüğünden “yör-gen”, “yörgen”, “yorgan” şeklinde türetilmiştir. Uygun kaynaklarına göre bilinen en eski söyleniş “yoğurkan” şeklindedir. Yorgan sözcüğü, Kaşgarlı Mahmut’un 1073 yılında tamamladığı Divan-ü Lügat- it Türk adlı eserinde “yogurkan” olarak kayıtlıdır. 14. yüzyılın başında yazılan Abu Heyyan Lügati’nde ise “yorgan” sözcüğü bugünkü yazılış şekliyle yer almaktadır[8].

“Yorgan” kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde “yatakta örtünmeye yarayan, içi pamuk, yün vb. şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü”[9] şeklinde tanımlanmaktadır.

3.2. Yorgancılık Sanatı

Yatarken örtünmek için kullanılan yorganın yapım tekniği, Orta Asya Türk boylarında giysiler için de kullanılarak, bugünkü anlamda ceket ve elbise dikimlerinde de kullanılmıştır. Anadolu’da yaşayan Oğuz ve Türkmen boylarında bu tür giysilerin kullanıldığını görmekteyiz [10]. Topkapı Sarayı Müzesinde ve çeşitli kaynaklarda yorganlama tekniğinin kullanıldığı giysilere rastlanmaktadır. (Fotoğraf 1)

Fotoğraf 1. Yorganlama Tekniği Kullanılarak Dikilmiş Kaftan ve Ceket [11]

Türk'ler Anadolu'da yerleşik düzene geçtikten sonra yorgancılık sanatının geliştiği, bu gelişim Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait belgelerde görülmekte olup, yorgancıların Osmanlılarda "*Yorgancı Esnafı Loncası*" kurduğu bilinmektedir. Osmanlılarda ordu sefere çıkmadan önce veya savaşlardan sonra kazanılan zaferleri kutlamak ya da şehzadelerin sünnet düğünleri gibi şenliklere esnafın da katıldığı esnaf alayları şeklinde resmigeçit töreni yapılır, esnaf alayları bu törenlerde padişah ve diğer devlet büyüklerinin önlerinden geçerken sanatlarını gösterirlerdi. Yorgancı ve hallaç esnafı da bu geçitlere katılmış esnaf alaylarından olup, 1582 yılında sultan III. Murat'ın şehzadesi III. Mehmet'in 52 gün, 52 gece süren sünnet düğünündeki şenliklerde, At Meydanı'ndaki (bugünkü Sultan Ahmet Meydanı) geçit törenine katılan esnaf arasında yorgancılar olduğu, bu şenliklerin minyatürlerle tasvir edildiği görülmektedir[12]. Metin And'ın "Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatı Surnâme –i Hümayun" eserinde, esnaf alayları arasında "yorgancıyan" olarak bahsedilen yorgancılarının geçit törenlerinin tasvir edildiği minyatürler yer almaktadır[13]. (Fotoğraf 2-3)

Fotoğraf 2. 1720 Şenliğinde yorgancılar ellerinde yastık ile geçerken[13]

Fotoğraf 3. 17. Yüzyıl, İstanbul'da sünnet ve sünnet yatağı[13]

Ronalt Jennings'in Osmanlı Arşivleri'ndeki 1560-1640 yılları Trabzon Mahkeme Sicillerini inceleyerek yazdığı "Köylülerin Meslekleri" başlıklı makalesinde *"Zanaatkârlar, esnaf ve çeşitli mesleklerden kişiler ya Maçka nahiyesinde çalışır ya da evlerinden uzak yerlerde mesleklerini sürdürürlerdi. Hayret uyandıran bir nokta, tamamen kırsal bir bölgede yaşamalarına rağmen Maçkalı bazı sanatkârların el hünerinde kendi meslektaşlarını geri bıraktıktan başka, bunu Trabzon gibi büyük bir şehirdeki ustalarla yarışacak derecede geliştirmekle de kalmayıp bu işi koca Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentinde, muhteşem bir şekilde sürdürecektik kadar başarılı olmalarıdır"* ifadesi ile Maçkalı ustaların sanatlarındaki başarısından bahsetmiş, Marmara Üniversitesi öğretim üyesi Zafer Mintaş ise bir söyleşisinde *"yorgancılığın Anadolu'daki gelişiminin Trabzon'da başladığını"* vurguluyor ve şöyle söylüyor *"Maçkalılar elimizdeki örneklerden anladığımıza göre, ustalarını çok aşmışlar, yorgancılık işini ileri düzeylere taşımışlardır. Maçkalı ustaların elinde yorgancılık bir zanaat olmaktan çıkıp bir sanat haline gelmiştir. Maçkalı yorgancılar Dünya'nın başka bir yöresinde rastlanılamayacak kadar güzel yorganlar dikmiş ve dikmektedirler"*[14]diyerek Trabzon ve Maçkalı yorgancıların mesleklerindeki başarısına vurgu yapmıştır.

Yapılan araştırmada Trabzon Maçkalı olup, çocuk yaşta yorgancılık mesleğini öğrenmiş yorgan ustaları ile yorgancılık mesleği, yorgan dikim teknikleri sorunları ve geleceği hakkında söyleşi yapılmış, dikmiş oldukları yorgan desenleri katalog hazırlanmak üzere kayıt altına alınmıştır.

3.3.Trabzon'da Yorgan Ustaları

3.3.1. Ahmet ÇOLAK

Konu ile ilgili yapılan araştırmada, Trabzon merkezde yorgancılık mesleğini büyük zorluklara karşı yürütmeye çalışan ve en eski ustalardan biri olan Ahmet usta ile 28 / 12 /2018 tarihinde aktif olarak çalıştığı "Seval Yorgan Dikimevinde"söyleşi yapılmıştır.

Yorgan ustası Ahmet Çolak 1955 yılında, Trabzon İli, Maçka İlçesi, Esiroğlu beldesinde dünyaya gelmiş, yorgancılık mesleğini amcası Selahittin Çolak'tan öğrenmiş. 13 yaşında başladığı yorgancılıkta ilk olarak, bebek yorganı büyüklüğünde küçük bir yorgan dikmiştir.

Ankara'da Yenimahalle semtinde bulunan Selahittin Çolak'ın dükkânında Ahmet Çolak amcası ile birlikte her türlü yorgan dikimi yaptıklarını, günlük kullanılan yün ve pamuk yorganlar dışında çoğunlukla çeyizlik yorgan diktiklerini ifade etmiş, çeyizlik yorganlarda kumaş olarak sire saten tercih edildiğini, desen olarak müşteri arzusunun göre her desende yorgan diktiklerini, genellikle yonca, papatya ve pervane desenlerinin tercih edildiğini belirtmiştir.

Ahmet Çolak amcasından ayrılarak 1970 yılında Trabzon'a gelmiş, ilk olarak Tabakhane semtinde, o zaman sayacı ve ayakkabı imalatçıların yoğun olarak çalıştığı Kırkmerdivenler'de dükkân açmış, daha sonra ise şimdi çalıştığı dükkâna taşınmıştır. Şimdiki dükkân Tabakhane köprüsünden Eski Valilik binasına doğru yürürken sağ tarafta, matbaaya bitişik, yol hizasında, yaklaşık 30-40 m² civarında "Seval Yorgan" isimli bir dükkân olup bu dükkânda hem yorgan dikip, hem de perde ve tül diktğini anlatmış *"sadece yorgana kalsaydık aç kalırdık"*diyerek elde yorgan dikiminin içinde bulunduğu durumu kısaca özetlemiştir.

Yorgan ustası Ahmet Çolak, yorgan dikiminde kullandıkları desenlerden karanfil, ikili parke, pervane ve yonca desenlerinin en az 100 yıllık desen olduğu ve hala beğenilerek kullanılan klâsik desenlerden olduğunu belirtmiştir. Çeyizlik yorganlarda üstte sire saten (atlas saten), altta ise beyaz renkte “mermerşah” veya patiska kullandıklarını, dikimi “kız marka” 1, 3, 4 numara yorgancı iğnesi ile yaptıklarını ve yorgan iğnesinin İsveç yapımı olduğunu anlatmıştır.

Yorgancılık mesleğinin pirinin Hallac-ı Mansur olduğu ifade eden Ahmet Çolak desenli, sire saten bir yorgan dikiminin üç gün sürdüğünü, düz yorganlardan günde iki adet diktiğini, 90- 100 cm ende ipek iplik ile dokunan sire saten kumaşın artık üretilmediğini, bu dokumaları yapan fabrikaların kapandığı, günümüzde sire saten yerine genellikle Çin malı, eni 2- 3m olan sentetik iplikle dokunmuş saten kumaşların kullanıldığını belirtmiştir.

Ahmet Çolak normal çift kişilik, battal boy, tek kişilik, bebek yorganı ve yatak örtüsü diktiğini, normal boyutta diktiği yorganları 2 x 2.25 m ölçülerinde, battal boyutta diktiği yorganları ise 2. 15 x 2.40 m ölçülerinde diktiğini anlatmış, yorgancıların Trabzon’da büyük sıkıntıları olduğu, zorla ayakta kalmaya çalıştıklarını ifade ederek, 1940 yılında “Trabzon Yorgancılar Cemiyeti” olarak kurulmuş esnaf odasının yorgancıya hiçbir katkısının olmadığı, 1908 ve 1934 yıllarındaki sergiler gibi tanıtımlarının yapılmadığı, yorgancılığın gelişmesi ve unutulmaması ile ilgili bir katkılarının olmadığı, mesleği kendi çabaları yürüttüklerini anlatmıştır.

Fotoğraf 4. Yorgan Ustası Ahmet Çolak, Dükkânında Günlük Yorgan Dikiyor
(Kaynak: N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018)

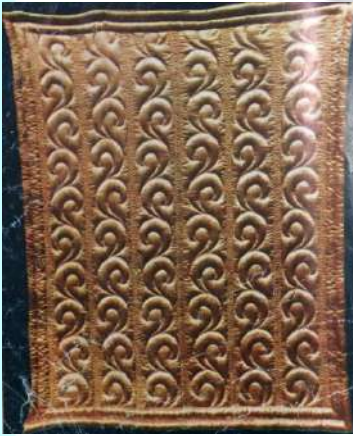

Fotoğraf 5. Ahmet Çolak'ın Desen Koleksiyonunda
Yıllık Yorgan Deseni
Kumaş "Sire Saten" [15]

Fotoğraf 6. Günümüzde Yorgan olan 100
Dikiminde Kullanılan Sentetik
Saten Kumaş Kataloğu[15]

(Kaynak: N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018)

Fotoğraf 7. SARMAŞIK
Renk seçmez
Pamuk kaldırır
Sade bir özelliği vardır
Aralara baskı yapılabilir

Fotoğraf 8. ASMA
Yeşil ve sarı tonlarında iyi gösterir
Fazla pamuk kaldırmaz
Tek taraflı kullanılır

Fotoğraf 9. SÖĞÜT YAPRAĞI
Her renkte gösterir
Sade bir havası vardır
Çok sevilen ve tutulan bir
modeldir
Kenarı farbalı olabilir

Kaynak: Fotoğraf 7-8-9 Seval Yorgan Dikimevi Desen Kataloğu
(N. Aydın Fotoğraf Albümü, 28/ 12/ 2018)

3.3.2. Şahbet YAVUZ

Yorgan ustası ve sanatçısı Şahbet Yavuz ile 23 Ocak 2019 tarihinde Trabzon Yenicuma Mahallesi Zeytinlik yokuşunda halen yorgan diktığı "Diken İğne Yorganevi" isimli atölyesinde söyleşi yapılmış, yaşamı ve yorgancılık mesleği hakkında aktardığı bilgiler kayıt

altına alınmış, “Trabzon Yorgan Desenleri” ni kayıt altına almak amacıyla, 1980’li yıllardan itibaren diktiği yorgan fotoğrafları, desen kataloğu hazırlanmak üzere taratılmıştır.

Yorgan ustası Şahbet Yavuz 1950 yılında, Trabzon İli, Maçka İlçesinde dünyaya gelmiş, 1963 yılında, ilkokulu bitirip yorgancılığa başlamıştır. İstanbul Fatih’te yorgancılık yapan dayısı hacı Ahmet Yavuz’un yanında, 1963 yılında çırak olarak işe başlamış, çıraklık üç yıl sürmüş, daha sonra kalfalık dönemi başlamış, dayısı hacı Ahmet Yavuz’un yanında iki yıl da kalfa olarak çalıştıktan sonra, bir yıl Karamürsel’de yorgancılık yapmış, daha sonra 1980 yılına kadar Bakırköy’de İstanbul Caddesi üzerinde “Selman Yorgan Dikimevi”nde yorgancılık yapmıştır. 1980’den sonra Trabzon’a dönerek Yenicuma Mahallesi, Zeytinlik yokuşunda şimdiki dükkânda yorgancılığa devam etmiş, halen aynı dükkânda yorgancılık yapmaktadır.

Çıraklık eğitiminde önce talim yorganı ile işe başlamış, talim yorganı boyutu 1x1m olup, alt ve üst kumaş olarak beyaz renk mermerşahi kullanılmıştır. İçine pamuk yerleştirilmiş bu talim yorganında el alışması için düz dikiş yaptırılmış, usta karar verene kadar en az bir ay talim yorganı dikmeye devam etmiştir. Talim yorganında 500gr veya 600gr arasında pamuk kullanıldığı, kız marka yorgan iğnesi ile dikim yaptıkları, iplik olarak ta kukla kullandıkları belirtilmiştir.

Yorgan dikerken sağ el orta parmağa yüksük taktıklarını belirten Şahbet Yavuz, halen kullandığı yüksüğün en az 70 yıllık olduğu, kendi ifadesiyle “1970’li yıllarda, paranın para olduğu zaman o yüksüğü yaklaşık 50.000TL. aldığını, o zaman bir saten yorganın en iyisi, en ağır modellisini 15.000TL. diktiklerini” belirtmiştir.

Fotoğraf 10

Fotoğraf 11

Fotoğraf 12

Fotoğraf 10. Yorgan dikiminde kullanılan yüksük, 11. Yüksüğün takıldığı sağ el orta parmağı, 12. Yorgan dikiminde kullanılan iğne. (Kaynak: Şahbet Yavuz)

Talim yorganından sonra mitil yorgana geçtiklerini, mitil yorganın 2.20 x 2m boyutunda, alt ve üst kumaşın beyaz mermerşah olduğu, bu yorganda dikiş olarak düz dikiş, kare dikiş yaptırıldığı ve yavaş yavaş desen çalışmalarının başlatıldığını ifade eden Şahbet Yavuz çıraklık döneminde en az 50 adet mitil yorgan diktiğini, mitil yorgandan sonra saten yorgana geçildiğini anlatmıştır.

Saten yorganın 2.20 x 2m boyutunda, standart çift kişilik yorgan ölçüsünde çalışıldığı, alt kumaş olarak beyaz mermerşahi, üst kumaş olarak, 100cm genişliği olan sire saten, dolgu malzemesi olarak ta pamuk kullanıldığı belirtilmiş, eskiden evler sobalı olduğu için standart çift kişilik yorganda 3.250gr pamuk kullanıldığı, günümüzde ise evler büyük çoğunlukla kaloriferli olduğu için aynı boyuttaki yorganlarda kullanılan pamuk miktarının 2.5 kg indirildiği, ince yorgan talep edildiği belirtilmiş, tek kişilik yorgan boyutunun 1.60 x 2.20 m olduğu, pamuk miktarının eskiden, isteğe göre 3kg veya 2.800 gr arasında değiştiği, şimdi ise

2kg pamuk kullanıldığı, eskiden evler sobalı olduğu için yorganların kalın olması istendiği ifade edilmiştir[16].

İsteğe göre her desende saten yorgan diktiklerini anlatan Şahbet Yavuz, ince ince yapılan dikişe baskı dikişi adı verildiği, yorgan dikiminde düz baskı, kare baskı, ortadan çıkma ve balgümece olmak üzere dört farklı dikiş olduğu, çiçekten esinlenilmiş “beş orta deseni” anlamının, “yorgan üzerindeki çiçek deseninin beş adet olmasıdır” diyerek desen anlamını açıklamış, beş orta desenli yorgan için her renk saten kumaş kullanıldığı ve düz dikiş tekniğinde dikildiği belirtilmiştir[16].

Üç yapraklı yoncanın uğur getirdiğine dair bir inanış olduğu için çok tercih edilen desenler arasında olduğu, genellikle açık renklerin tercih edildiği ve balgümece baskı dikişi ile dikildiği, kare baskı dikişini de çok yaygın olarak kullandıkları, ancak çok zor ve sanat isteyen “ortadan çıkma” baskı dikişini İstanbul’da eğitim aşamasında öğrendiği ve eski ustalar haricinde kimsenin bu dikişi yapamadığı, Trabzon’a döndükten sonra açtığı dükkânda, bu baskı dikişiyle bir adet yorgan diktği, yorganı 1984- 1985’li yıllarda, Trabzon’da görev yapmış, ismini hatırlamadığı bir hâkimin sipariş ettiğini belirtmiştir[16].

Yaklaşık üç yıl öncesine kadar çeyizlik yorgan yüzlerinde sire saten kullanıldığı, eni 1 m olan bu kumaşların Bursa’da dokunduğu, yorgan yüzü olarak kullanılan saten kumaşların yorgancılara, bizzat firma elemanları tarafından getirildiği ve kumaşları onlardan aldıkları belirtilmiştir. Pamuk olarak “savçin” ve “maytos” pamuğu kullandıklarını anlatan Şahbet Yavuz, pamuk aldıkları tüccara telefon açarak örneğin” *bana şu kadar savçin pamuğu gönder*” denildiği belirtilmiş “Savçin pamuğunun” Adana’dan sipariş edildiği, “Maytos pamuğu”nun ise Çanakkale’den sipariş edildiği, sipariş edilen pamuğun kamyonu verildiği, kamyon Trabzon’a geldiğinde dükkâna telefon açıldığı, gidip kamyonun pamuğun kendileri tarafından alındığı anlatan Şahbet Yavuz “*çünkü o yıllarda bugünkü gibi taşımacılık yapan kargo şirketleri olmadığı için herkes kendi işini kendi takip ediyordu*” diyerek malzeme tedarik şeklini anlatmıştır. Şahbet Yavuz ayrıca Çanakkale’den aldıkları Maytos pamuğunun Eceabat’ta yetiştiği, o pamuğu kısa elyafli olması nedeniyle tercih ettikleri, çünkü yorganın daha kabarık ve puf puf olduğunu, yorgan altında kullandıkları mermerşahi kumaşın Trabzon veya Bursa’dan top top alındığını belirtmiştir.

Yorgan ustası Şahbet Yavuz 23/ 01/ 2019 tarihinde yapılan söyleşide, saten yorgan dikimini, tüm aşamaları ile şu şekilde aktarmıştır. “*Yorgan dikmeye çatı kısmından başlanır. Çatı çatmadan önce alt ve üst kumaşlar yorgan büyüklüğüne göre ayrı ayrı dikilir, dikiş yerleri ütülenir, yorgan büyüklüğüne göre dikilmiş alt ve üst kumaşlar yüz yüze bakacak şekilde, bir kısa kenarın ortasında yaklaşık 60-70cm açıklık kalmak üzere kenarlardan dikilir, birleştirilen bu dikişe çatı dikişi, oluşan torbaya da “beyim” denilir, beyim denilen torba dikişleri ütülenir, çevrilir, buharsız ütü ile yorgan yüzü ve tersi ütülenir, “beyim” tezgâha gergin bir şekilde serilerek yorganın dört kenarı, dikiş iğnesi ile en az on (10) yerinden iğnelenir, tezgâha sabitlenir, bu sabitleme işleminde saten kumaş üstte, mermerşahi kumaş altta olmalıdır. Tezgâha sabitlenen yorgan desen çizmeye hazır hale getirildikten sonra beyaz tebeşir ile yorgan yüzüne desen çizilir. Tebeşir olarak okullarda öğretmenlerin kullandığı tebeşiri kullanılır, ancak desen çizerken tebeşir ucunu kalem gibi açarak sivriltilir, kimi desenler kalıp kullanarak, kimileri de tamamen ustanın zihninden, birikiminden, doğaçlama tasarlanarak çizilir, desen çizildikten sonra “beyim” adı verilen torba ters çevrilir,*

mermerşahi kısım üstte olacak şekilde tekrar tezgâh üzerinde gerilerek sabitlenir, pamuk motorunda veya yay ile atılmış pamuk yorganın mermerşahi kısmına eşit olarak yayılır, eskiden pamuk yay ile atılırdı, pamuğu yay ile atanlara hallaç adı verilir, günümüzde pamuk, motorda atılmaktadır, pamuk serilmiş yorgan yüzü açık bırakılmış kısma kadar rulo gibi sarılarak, açık kısımdan çevrilir, açık kısım elde, ince ince dikilir, tekrar yorgan açılır, astar olarak tabir edilen mermerşahi kısımdan çubuklanır, pamuk her tarafa eşit dağıtılarak yorgan dikime hazır hale getirilir ve yorgan dikişine başlanır” ifadesi ile yorganı dikişe hazırlama aşamasını anlatmıştır.

Şahbet Yavuz yapılan söyleşide “Yorgan dikişine başlamak için yorganın dört kenarına, aşağı yukarı kenardan 20cm içerden teyel yapılır, sonra yorgan dikilecek iplikle iki sıra olacak şekilde kenar sırası dikilir, önce ikinci sıra, sonra birinci sıra dikişi yapılır, yapılan dikişin adı “kenar sıra”dır. Bu dikişten sonra 20cm’den yapılmış teyel dikişi sökülür, yorgan mermerşahi kısım üste gelecek şekilde, tekrar tezgâh üzerine gergin bir şekilde serilir, pamuğun her tarafa eşit yayılması için çubuklanır, saten yüzden çubuklama yapılmaz, saten kumaş yüzeyi bozulur. Bu aşamadan sonra yorganın tamamı teyellenir, dikim sırasında pamuğun kaymaması için bu teyelleme işlemi modelin şekline göre yapılır, yorgan dikilmeye başlanır. Her aşaması biten yorganın teyelleri sökülür ve ütülenir, buharsız ütü ile ütöleme yapılır, çünkü buharın nemi kuruduğunda saten kumaş üzerinde lekeleme yapar, desenin ana hatlarını oluşturmada kullanılan dikişe fiske adı verilir, bu dikişin yapıldığı yerde pamuk çok az olmalıdır ” ifadesi ile de yorganın kalan dikişlerinin yapılışı ve dikişteki püf noktaları hakkında bilgi vermiştir.

Trabzon yöresinde gelin yorganlarında çok yaygın olarak kadife kumaşın kullanıldığı, renk olarak patlıcan moru ve bordo, mavi, pembe renklerin tercih edildiği, dikiş tekniğinin saten yorganlar ile aynı olduğu, aynı desenlerin dikilebildiği, saten kumaşlarda ise sire saten kumaş kullanıldığı, renk olarak pembe, mavi renklerin ve en çok gelin tacı deseninin tercih edildiği belirtilmiştir[16].

Yorgan ustası Şahbet Yavuz İstanbul’da amcası ile birlikte çalıştığı 1970 yılında, dükkânda çalışanlar olarak iki çok özel, tablo görüntüsünde yorgan diktiklerini, bu yorganlardan bir tanesinde Atatürk’ün Samsun’daki heykeli ilmik ilmik işlenmiş, bir diğerinde ise Fatih Sultan Mehmet’in at üstündeki bir resmi ilmik ilmik işlenerek iki sanat eseri ortaya çıkarılmış, Şahbet Yavuz’un aktardığına göre bu Atatürk heykelinin çalışıldığı yorgan görüntüsü 1970’li yıllarda İstanbul’daki sinemalarda film başlamadan önce reklam kısmında gösteriliyordu.

Fotoğraf 13. Atatürk'ün Samsun'daki Heykelinden Esinlenerek Dikilmiş Yorgan[16]
(N. Aydın Fotoğraf koleksiyonu 23/ 01/ 2019)

Fotoğraftaki kişiler: Sağda oturan kişi, Selman Yorgan Dikimevi sahibi,
Sağda ayaktaki kişi, amca hacı Ahmet Yavuz,
Solda oturan kişi, Şahbet Yavuz,
Solda ayaktaki kişi, çırak

Yorgan dikiminde kullanılan üst kumaş: Kiremit rengi sire saten.

Yorgan dikiminde kullanılan alt kumaş: Beyaz renk mermerşahi

Yorgan boyutu : En 160cm - Boy 200 cm

Saten kumaş eni : 100cm

Mermerşahi eni : 100cm

Fotoğraf 14. Fatih Sultan Mehmet'in Resminden esinlenerek Dikilmiş Yorgan[16]
(N. Aydın Fotoğraf koleksiyonu 23/ 01/ 2019)

Fotoğraftaki kişiler: Sağda oturan kişiler

Sağdan sola, amca hacı Ahmet Yavuz ve Şahbet Yavuz,

Solda oturan kişi, çırak

Yorgan dikiminde kullanılan üst kumaş: Gümüş renk sire saten.

Yorgan dikiminde kullanılan alt kumaş: Beyaz renk mermerşahi

Yorgan boyutu : En 160cm - Boy 200 cm

Saten kumaş eni : 100cm

Mermerşahi eni : 100cm

Fotoğraf 15. LALE, KARANFİL

Fotoğraf 16. SÜLÜN

Fotoğraf 17. TAVUS KUŞU

Fotoğraf 12-13-14 Şahbet Yavuz "Diken İğne" Yorgan Dikimevi Desen Kataloğu[16]
(N. Aydın Fotoğraf Albümü, 23/ 01/ 2019)

2.3.3. Fatma TOMAR

Trabzon Ortahisar Halk Eğitim Merkezi, Yorgancılık Usta Öğreticisi Fatma Tomar ile 28/ 12/ 2018 tarihinde yaşamı, yorgancılık eğitimi ve yorgan dikimi konularında söyleşi yapılmıştır.

Fatma Tomar 01/ 01/ 1963 tarihinde Trabzon İli, Tonya ilçesinde dünyaya gelmiş, ilk, orta ve lise eğitimini tamamladıktan sonra Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, Ev İdaresi Bölümünde Ön Lisans eğitimi alarak mezun olmuştur.

İstanbul Yorgancılık Cemiyeti Başkanı Celalettin Akyüz yorgancılık mesleğinin ölmemesi için çok mücadele vermiş, Maçka Halk Eğitim Merkezi'nde kurslar açmış, Fatma Tomar başka bir kurs öğretmenliğine başvuru yapmak için gittiği Maçka'da tesadüfen açılacak yorgancılık kursundan haberi olmuş ve 1986 yılında Trabzon- Maçka Halk Eğitim Merkezinin açmış olduğu "Yorgancılık Kursu"na katılarak yorgancılık mesleğini öğrenmiştir, eğitimi sonrası da aynı merkezde çalışmaya başlamıştır.

Düzenlenen kursta yorgancılık mesleğini öğretmek üzere görevlendirilen öğretmen, yorgan ustası Bahri Dursun Öztürk olmuş, Fatma Tomar kendi anlatımıyla *"usta olan yorgan ustasından yorgancılığı öğrendim, o dönem biz o kadar güzel çalışmalar yaptık ki, desenleri biz çizdik, yorgancılığın tamamını, her şeyini öğrenmek için kursa bir yıl devam ettim"* eğitimi hakkında bilgi vermiştir.

Yorgancılık meslek eğitimi sürecinde, bir yıl boyunca kursiyerlere öğretmen Bahri Dursun Öztürk yorgancılığın tüm tekniklerini öğretmiş, bu tekniklerin yorgancılıkta kullanılan çeşitli baskılar, fiske dikişi, iğne kullanımı, iplik, alt iplik, pamuk kullanımı, beyim hazırlama, çubuklama, çevirme gibi yorgan dikiminin her bir aşaması ile ilgili teknikler olduğu belirtilmiş, tam bir yorgancı gibi kursiyerler eğitilmiştir[17].

Trabzon kadınının sanata eğilimli ve el becerisinin çok iyi olması nedeniyle erkeklerin yaklaşık 4-5 yılda öğrendiği yorgancılık mesleğini bir yıl gibi bir sürede öğrendiklerini belirten Fatma Tomar, Maçka Halk Eğitim Merkezindeki bir yıllık yorgancılık meslek eğitiminden sonra aynı merkezde sipariş yorgan diktiklerini, siparişin İstanbul Yorgancılar Cemiyeti Başkanı Celalettin Akyüz tarafından alındığını, Amerika'ya, İngiltere'ye, İtalya'ya ve Almanya'ya yorgan dikerek sanatlarını geliştirdikleri, bir taraftan yorgancılığın tüm tekniklerini, o ince özelliklerini öğrenirken, hem de para kazandıklarını anlatmıştır.

Fatma Tomar yorgancılık hocaları Bahri Dursun Öztürk'ün yorgan kalınlığı ile ilgili olarak *" Kalın yorgan karga gibi durur, ısıtmaz, ince yorgan dikeceğiz çocuklar, pide gibi saracak"* dediğini, Maçka Halk Eğitim merkezinde açılan yorgancılık kursunu bitirerek yorgan dikimi yapan ilk bayanlar olduklarını ifade etmiş, 1100 saatlik "Yorgancılık Kursu" bitiminde, yorgan ustası Bahri Dursun Öztürk imzalı kurs bitirme belgesini, Trabzon ili Maçka ilçesinde yorgancılık yapan, en eski yorgancıları olan ustanın elinden almıştır. (Fotoğraf 18)

Fotoğraf 18.

1986 Yılında
Maçka Halk
Eğitim
Merkezinde
Açılan
Yorgancılık
Kursu Belge
Töreni[17]

Şimdi Halk Eğitim Merkezlerinde verilen yorgancılık kurs süresinin 200 saat olduğu, ancak bu sürenin yeterli olmadığı, öğrencilerin yorgancılığı tam olarak öğrenemediği, kurs süresinin uzatılması gerektiğini belirten Fatma Tomar söyleşide, yorgancılığı sadece yorgan üzerinde bırakmadıklarını, çünkü hem giyim, hem mefruşat bildiğini, ayrıca birçok sanat dalı ile biraz ilgisi olduğu için yorgancılık tekniklerini ve sanatını hem ev tekstili, hem giyim eşyaları, hem de süsleme sanatında kullandığını belirtmiş *“yorgancılık harika bir el sanatıdır, birçok şeyde uygulayabiliyorsunuz”* diyerek, yaptıkları tasarım ürünler ile yorgancılığa farklı bir boyut kazandırmıştır.

Yorgancılığın Trabzon’da kesin bir tarihi olmadığını ifade eden Fatma Tomar konu ile ilgili olarak *“ben en son şuna karar verdim, yatarken soğuktan korunmak için yorgan ihtiyacı doğuyor, bu ihtiyacı karşılamak üzere arayışlar başlıyor ve yorgan denilen ürün ortaya çıkıyor, her yerde, her ülkede yorgan vardır, fakat Trabzon’un özelliği şu, yorgancılığa sanat katmış, çok güzel motifler yapmıştır”* diyerek, her motifin ayrı ayrı isimleri olduğunu, bu isimlerin de anlamları olduğunu, ancak eski ustaların bu isimleri ve isimlerin anlamlarını bildiklerini, örneğin gelin tacı denilen bir motif olduğunu ve gelinler için mutlaka dikildiğini anlatmıştır.

Fotoğraf 19. Hasan Kar’ın diktiği “ Gelin Tacı” desenli yorgan[18].

Yorgan üst kumaşı: Sire saten

Renk :Yavru ağzı

Yorgan alt kumaşı : Mermerşahi

Yorgan : Çift kişilik

Boyut : 2.20 x 2m

Düğün, doğum ve sünnet için farklı renk ve motifte yorgan dikildiği, yorgancılık sanatının çok zengin bir sanat olduğu ve severek çalıştığını belirten Fatma Tomar eskiden yorgan yapımında yüz olarak süper atlas denilen ipek saten dokuma kumaş kullandıklarını, ancak şimdi süper atlas denilen ipek saten kumaşın artık dokunmadığı, yakın bir geçmişe kadar Bursa ve İstanbul'da dokunan bu kumaşın hiç olmadığı, bu kumaş yerine sentetik iplikle dokunmuş, eni geniş yapay kumaşların kullanıldığını, yorganın alt kısmı için ise günümüz de olduğu gibi beyaz renk mermerşah kullandıklarını, yorganda dolgu malzemesi olarak “maytos” pamuğu veya “savcın” denilen pamuk kullandıklarını, şimdi ise tasarım ürün çalışmaları için piyasada bu pamukları bulamadıkları, konfeksiyon artığından yapılmış pamukları dolguda kullandıklarını, Aydın veya Adana'dan bazen pamuk sipariş ettiklerini, ancak hem pahalı olduğu, hem de zorlukla bulabildikleri için Trabzon'da bulabildikleri pamukları kullandıklarını belirtmiştir.

Yorgan dikiminde iğne olarak “Kız” marka, 4 numara iğne kullandıklarını, paketin üzerinde kız resmi olduğu için bu ad verildiğini, iplik olarak eskiden ipek yorgan dikiminde ibrişim iplik, pamuklu ve keten kumaşlardan yapılan yorganlarda çile halinde satılan pamuklu yorgan ipliği kullanıldığını, şimdi ise kumaşın kalınlığı, desenin şekline göre ipliğin türü ve kalınlığının belirlendiği, genellikle kumaşın rengine göre 8 numara etamin ipliği kullandıkları ifade edilmiştir[17].

Hala yorgan dikimine devam ettiğini belirten Fatma Tomar, vermiş olduğu yorgancılık eğitimi sürecinde bebek yorganı diktirdiğini, ayrıca Orta Asya'da çadırların iç kısmını kaplama ve süsleme amaçlı gelişen öz sanatlarımızdan olan kırkyama sanatı ile yorgancılık sanatını birleştirdiklerini, her iki sanatı bir arada kullanarak bebek yorganı, yatak örtüsü, yastık, kırlent gibi ev tekstili, yelek, ceket gibi dış giyim çalıştıklarını belirtmiş, bu çalışmalar için eğer nakış kullanılacaksa önce nakışın işlendiği, daha sonra yorganlama için yüzeye desen çizildiği, yüzey altına pamuk veya elyaf döşeyerek yorganlama işlemi yaptıklarını, eğer döşemede pamuk kullanılmış ise döşenmiş pamuğun altta sabit kalması için üstüne mermerşahi veya tülbent koyduklarını belirtmiştir. Yorganlama dikişine “fiske” dikişi adı verildiği, ayrıca yorganlamada üç çeşit baskı dikişinin kullanıldığı, bunların balgümece, düz baskı ve verrev baskı dikişi olduğu, kullanılacak motive göre yorganlamada hangi dikiş tekniğinin kullanılacağına karar verildiğini anlatmıştır.

Fotoğraf 20. Trabzon Ortahisar Halk Eğitim Merkezi, Yorgancılık Usta Öğreticisi Fatma Tomar'ın Halk Halk Eğitim Merkezinde vermiş olduğu “Yorgancılık Kursu” ile ilgili basında yer alan haber [17].

Ekim-2015/ Pazar

Trabzon Gazetesi

4. YORGANLAMA TEKNİĞİ KULLANILARAK YAPILAN TASARIMLAR

4.1. Giysiler

4.1.1. Yelek

Tasarım:

Nazmiye AYDIN

Nermin SARAL

Dikim: Yeşim ŞEN

Yorganlama:

Fatma TOMAR

Kullanılan Kumaş: Viskon

Desen: Cami Bezemesi

Ahşap Kalıpla Baskı

Baskıda kullanılan boya:

Siyah pigment

Yorganlama ipliği: 8 numara
etamin ipliğiDolgu Malzemesi: Pamuk,
elyaf

Dikim tarihi: Kasım 2018

Fotoğraf 21. Ahşap baskı yapılıp, desene göre yorganlama

(N. Aydın Fotoğraf Albümü, 15/ 01/ 2019)

4.1.2. Ceket

Fotoğraf 22. Yorganlama tekniği ile dikilmiş tasarım ceket ve yorganlama dikişi
detay[17]

Tasarım, Dikim, Yorganlama: Fatma TOMAR

Yorganlama dikişi: Fiske,

Yorganlama ipliği: 8 numara, pembe renk etamin ipliği

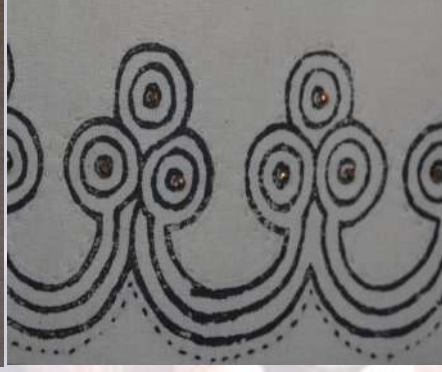
Kullanılan Kumaş: Pazen

Dolgu Malzemesi: Elyaf

Dikim tarihi: Ekim 2018

Tasarım: Nazmiye AYDIN - Nermin SARAL
Dikim: Yeşim ŞEN Yorganlama: Fatma TOMAR
Kullanılan Kumaş: Viskon Desen: Cami Bezemesi[19]
Ahşap Kalıpla Baskı, Baskıda kullanılan boya: Siyah pigment
Yorganlama ipliği: 8 numara etamin ipliği
Dolgu Malzemesi: Pamuk, elyaf Dikim tarihi: Kasım 2018

Fotoğraf 23. Ahşap baskı yapıp, desene göre yorganlama yapılan elbise ve desen detay(N. Aydın Fotoğraf Albümü, 15/ 01/ 2019)

4.2. Ev Tekstili

4.2.1. Yastık Kılıfı 1

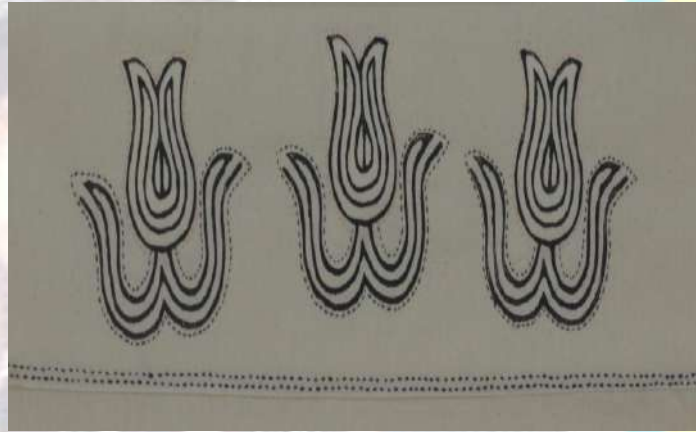

Fotoğraf 24. Yorganlama tekniği ile baş kısmı desenlendirilmiş yastık ve desen detay[17]

(N. Aydın Fotoğraf Albümü, 15/ 01/ 2019)

Tasarım, Dikim, Yorganlama: Fatma TOMAR
Desen: Karanfil
Yorganlama ipliği: 8 numara etamin ipliği
Yorganlama dikişi: Fiske, balgümeci baskı
Dikim tarihi: Ekim 2018

Kullanılan Kumaş: Pamuklu saten
Dolgu Malzemesi : Elyaf
Dikim tarihi : Ekim 2018

Fotoğraf 25. Ahşap baskı yapılıp, desene göre yorganlama yapılan yastık ve desen detay
(N. Aydın Fotoğraf Albümü, 15/ 01/ 2019)

Tasarım : Nazmiye AYDIN, Nermin SARAL
Yorganlama: Fatma TOMAR Kullanılan Kumaş: Viskon
Desen esin kaynağı: Cami Bezemesi[19]
Baskıda kullanılan boya: Siyah pigment
Yorganlama ipliği: 8 numara, siyah renk etamin ipliği
Dikim tarihi: Kasım 2018

Dikim: Yeşim ŞEN
Desen: Karanfil
Ahşap Kalıpla Baskı
Yorganlama dikişi: Fiske
Dolgu Malzemesi: Elyaf
Boyut: 50x70cm

Fotoğraf 26. Ahşap baskı yapılıp, desene göre yorganlama yapılan yastık ve desen detay
(N. Aydın Fotoğraf Albümü, 15/ 01/ 2019)

Tasarım : Nazmiye AYDIN, Nermin SARAL
Yorganlama: Fatma TOMAR Kullanılan Kumaş: Viskon
Desen esin kaynağı:
Baskıda kullanılan boya: Siyah pigment
Yorganlama ipliği: 8 numara, siyah ve krem renk etamin ipliği
Dikim tarihi: Kasım 2018

Dikim: Yeşim ŞEN
Desen: Cami Bezemesi[19]
Ahşap Kalıpla Baskı
Yorganlama dikişi: Fiske
Dolgu Malzemesi: Elyaf
Boyut: 45x 45cm

5. SONUÇ

Yorgan günlük yaşamda her evde, neredeyse kişisel eşya olarak her bir bireyin kullandığı ev tekstilleri arasındadır. Çarşaf ile kullanılma zorunluluğu nedeniyle sanatsal özellikte dikilmiş yorganlar, özel günler dışında çok yaygın bir şekilde kullanılmayıp, kullanım rahatlığı nedeniyle nevresim geçirilerek kullanılan, makinede yıkanabilir sentetik yorganlar tercih edilmektedir. Bir günlük zaman diliminin en az dörtte birinin yatakta ve sentetik bir malzemeden yapılmış yorgan altında geçirildiği düşünüldüğünde uzun zaman içinde sağlık açısından oluşturacağı sakıncalar incelemeye değer olup, bu konuda yapılmaya başlanan araştırmalar durumu açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla dolgu malzemesi pamuk, alt ve üst kumaşı doğal liflerden dokunmuş kumaşların kullanılacağı ve pamuk iplikle dikilmiş yorganların sağlık açısından önemine vurgu yapılarak, bu konuda bir kamuoyu oluşturulabilir.

Yorgancılık mesleğinin yaşatılması, yeni yorgancıların yetişmesi için Halk Eğitim Merkezlerinde uygulanan 200 saatlik sürenin, mesleği öğrenme açısından yetersizliği dikkate alındığında, bu konuda verilecek kurslarda, usta yanında yetişenlere uygulanan eğitim esas alınmalıdır, aksi takdirde mesleğin öğrenilmesi söz konusu olamayacaktır.

Yorgancılık mesleğinin özendirilerek yeni ustaların yetiştirilmesi için esnaf odalarına, resmi ve özel kurumlara büyük görevler düşmektedir.

Yorgan dikim tekniklerinin kullanıldığı tasarım ürünler ile yorgancılığa farklı bir boyut katılarak ilgi uyandırılabilir, giyim eşyaları, aksesuarlar ve ev tekstili üzerinde, tasarım özelliğine göre pek çok tekniğin kullanılacağı ürünler üretilebilir. Yorgan dikim tekniklerinin giyim eşyası ve ev tekstillerinde uygulanmış örnekleri bildirinin 4. kısmında verilerek tanıtıma katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Yorgancılık mesleğine sanat katmış olan Trabzon yorgancılarının dikmiş oldukları yorganların yer alacağı bir müze acil olarak kurularak, yorgan desenleri, dikim teknikleri tasarımcılara ilham kaynağı olacaktır. Ayrıca çok eski bir tarihi olan Trabzon ilinde kurulacak bu müze kent belleğinin oluşmasını sağlayacak, tekstil tarihine katkı verilecektir. Tekstil, tasarım ve geleneksel sanatlar alanlarında eğitim gören kişiler ve araştırmacılar için yaşayan bir mekan olacak, müze ziyaretleri ile ülke turizmi ve ekonomisine verilecek, yorgancılık mesleğindeki başarılarını dünyaya tanıtmış olan yorgancılara vefa borcu olarak ölümsüzleşmeleri sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

[1] Yıldırım, F., YILDIRMIŞ, F., (7/2016), Trabzon Yöresi Yorgancılık Mesleğinde Sözlü Kültürün ve Türk Motiflerinin İzleri, Mavi Atlas, s.37

[2] SÜMERKAN, M. Reşat, (Eylül,2008), Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları, Serander Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, s.9

[3] <https://www.temelaksoy.com/tasarim-bir-dunya-gorusu-bir-durustur/> erişim (24 Ocak 2019)

[4] Aydın, N., Saral, N., Nisan 2017, Giysi Tasarımı ve Üç El Sanatı “ Kanaviçe, Kaytan, Oya”, Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı, (1. Basım) Trabzon, KTÜ Yayınları, s. 475

[5] Tansoy, Y., Vural, T., Ağaç, S., (1994), “Özgün Giysi Tasarımında Temel İşlemler ve Bir Örnek Çalışma”, *Tekstil Konfeksiyon Dergisi*, Sayı 1, s. 72.

[6] Ergür, A., (2004), “Tasarımda Yaratıcılık”, *Çağın Tekstil Dergisi*

[7] Aydın, N., Saral, N., (Temmuz 2017),”Mekandan Tasarıma Yansılar”, 22.

Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumu ve Karma Türk Sanatları Sergisi, Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Yayınları, Ankara, Sayı 61, s.149

[8], [10],[12],[14],[18] Duman, M., (Eylül 2007),”Geleneksel Türk Yorgancılık Sanatı”, Heyamola Yayınları, İstanbul, s.9, 10,11,25,26,113

[9] Türkçe Sözlük, (1992), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Yeni Baskı, 2 K-Z, İstanbul, s.1641

[11] Atasoy, N., “İpek Osmanlı Dokuma Sanatı”, TEB İletişim ve Yayıncılık, 2001, s.6, 9

[13] And, M., (1982) “Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatı Surname-i Humayun”, Ankara, s. 234

[19] Bölükbaşı, A. Alp, (2017), “Trabzon Camileri”, Trabzon Valiliği, İL Kültür Müdürlüğü Yayını, s. Ön kapak arka sayfası, 109,

KAYNAK KİŞİLER

[15] Ahmet ÇOLAK, Yorgan Ustası, Seval Yorgan Dikimevi, Ortahisar/ Trabzon

[16] Şahbet Yavuz, Yorgan Ustası, Diken İğne Yorgan Dikimevi, Zeytinlik Yokuşu, Ortahisar/ Trabzon

[17]. Fatma TOMAR, Trabzon Ortahisar Halk Eğitim Merkezi, Yorgancılık Kursu Ustaöğreticisi

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

YORGANCILIK SANATI VE BİR YORGANCININ YAŞAMI

ART OF QUILTING AND THE LIFE OF A QUILT MAKER

Öğr. Gör. Nazmiye AYDIN

Karadeniz Teknik Üniversitesi, nazmiyeaydin@ktu.edu.tr

ÖZET

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “Yatakta örtünmeye yarayan, içi pamuk, yün vb. şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü” olarak tanımlanan yorgan, insanın yatarken örtünme, ısınma ihtiyacından doğmuş ve yorgancılık mesleği ortaya çıkmıştır. Yorgan yapıcılığı, yerleşik hayatla birlikte giderek daha da önem kazanmış, Osmanlı Dönemi’nde yorgancılığın esnaf loncası oluşmuştur.

Yorgancılık, Anadolu’nun birçok şehrinde olduğu gibi Trabzon’da da önemli mesleklerden biri olmuştur. Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, zengin bir kültüre sahip Trabzon, sanat eseri denilebilecek, birbirinden güzel, tablo değerinde elde dikilmiş yorganları ile Türkiye ve dünyada tanınırlığı olan illerden biridir. Türkiye’nin birçok ilinde olduğu gibi İstanbul yorgancılarının büyük bir kısmı Trabzon kökenli olup, yorgan dikimindeki ustalıkları kuşaktan kuşağa dillendirilmektedir.

Bu çalışmanın örneklemini Trabzon ili Maçka ilçesi, Sevinç (köyü) mahallesinden çocuk yaşta ayrılıp, İstanbul’a giderek yorgancılık mesleğini öğrenen bir kişiden oluşmuştur. Yüz yüze yapılan görüşmelerde, kişinin yaşam hikâyesi, kumaş ve pamuk tedariki, yorgan desen adları, çeyizlik ve günlük yorganlar, dikim teknikleri, müşteri profili hakkında bilgi edinilmiş, 1950’li yıllarda yorgancılık mesleğinin kayıt altına alınmamış zorlukları ortaya koyularak yorgancılık tarihine katkı yapılmış, bu çok değerli el sanatının ev tekstilinde yeniden canlandırılması, sürdürülebilirliği ve sağlık açısından önemine vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yorgan, Yorgancılık Sanatı, Sevinç Köyü, İstanbul, Yorgancı Yaşamı

ABSTRACT

In the dictionary of the Turkish Language Institution, bed coverings, cotton, wool, etc. The quilt, which is defined as the wide blanket sewn by stuff, was born from the need for warming, warming and lying, and quilting profession emerged. Quilt production has gained more and more importance together with the established life.

Quilting, as in many cities of Anatolia, Trabzon has been one of the important occupations. have done many civilizations throughout history, Trabzon has a rich culture, which can be called a work of art, apart from the beautiful, hand-sewn quilts valued at table with Turkey and is one of the provinces which are well recognized in the world. It is a large part of Turkey’s Trabzon to Istanbul origin quilt makers, as in many cities, sewing quilts are voiced in the mastery from generation to generation.

The sample of this study consisted of a person who was separated from Sevinç (village) neighborhood of Maçka district of Trabzon and went to İstanbul and learned the profession of quilting. During the face-to-face interviews, the life story of the person, the supply of fabric

and cotton, quilt pattern names, dowry and daily quilts, sewing techniques, customer profile, information on the customer profile of the 1950s, the unregistered difficulties of the profession by putting the contribution to the history of the quilting, the importance of revitalization, sustainability and health of the precious handicrafts.

Keywords: Quilt, Quilting Art, Sevinç Village, Istanbul, Quilt Life

1.GİRİŞ

Toplumların kültürel kimliğini ve yaşayış biçimlerini dışa vuran en önemli unsurlardan biri el sanatlarıdır[1]. İnsanoğlunun var oluşuyla birlikte doğa koşullarına bağlı olarak ortaya çıkmış, insanların gereksinimlerini karşılamak amacı ile ilk örneklerini vermiştir. Basit araçlar kullanarak, gerekli hammaddeyi, el becerisi, el gücü ile üretme uğraşısı olarak tanımlanır. Amaç gereksinim duyulan her türlü dokuma, aksesuar ev eşyasını günlük iş olarak hızla üretebilmek ve kullanıma sunabilmektir. Yakın geçmişe kadar günlük yaşam içinde gereksinim duyulan eşyaları üretmek aile bireylerinin görevi olmuştur. El sanatı olarak üretilen bu ürünler arasında bazıları üstün beceri, sabır ve deneyim gerektirmiştir[2].

Bu çalışmada günümüzde başta sanayileşme olmak üzere değişen yaşam koşulları ve değer yargılarına bağlı olarak kaybolmuş veya kaybolmaya yüz tutmuş, yapımı üstün beceri, sabır ve deneyim gerektiren yorgancılık sanatının geleneksel sanatlar içindeki önemine vurgu yapılmış ve çocuk yaşta Trabzon'un Maçka ilçesine bağlı Sevinç köyünden İstanbul'a giderek, akrabasının yanında yorgan dikimini öğrenen bir yorgancının yaşamı araştırılmış, İstanbul yorgancıları arasında önemli ağırlığı olan Trabzon kökenli yorgancıların literatürde yer almayan bilgilerinin kayıt altına alınması amaçlanmıştır.

2.YORGANCILIK SANATI

İnsanoğlu var oluşu ile birlikte yaşamını sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu her şeyi üretmek üzere bulunduğu coğrafyanın iklim koşullarına göre birtakım çözümler üretmiştir. Gece uyurken üşüyüp hasta olmamak için üste alınan yorgan da bu temel ihtiyaçtan doğmuş bir ev tekstili olup tarihi süreç içinde birçok değişikliğe uğramıştır.

“Yorgan” kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde “yataкта örtünmeye yarayan, içi pamuk, yün vb. şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü”[3] şeklinde tanımlanmaktadır. Eski Türkçe’de “yapurgan”, “yavurgan” şeklinde kullanılan yorgan sözcüğü[4], 9. yüzyıl Türk’lerinde “yoğurkan”, “yoğurgan” şeklinde görülmüş, batıya gidildikçe bu söyleyiş biçimi yumuşamış, Kumanlar, Harzemşahlar döneminde “yovurgan” şeklinde kullanılmıştır[5].

Tarihin eski devirlerinden günümüze kadar gelmiş, uyurken örtünmek için amacıyla yapılan yorgan, iki kumaşın arasına yün veya pamuk gibi malzeme yerleştirip, yorgan iğnesi adı verilen uzun bir iğne kullanarak, fiske dikişi ve çeşitli baskı dikişleri ile elde, sanatlı bir şekilde dikilen, dikerken yüz kısmına çizilmiş desene göre bezenen, el sanatı uyku malzemesidir. Günlük yorgan ve özel gün, tören yorganı olarak iki ayrı türde dikilir, ustanın ruh dünyasını yansıtan, iğne ucu ile ilmik ilmik işlenerek ortaya çıkarılan tablo görüntüsünde bir sanat eseri olup, tüm el sanatları gibi halkın kültür ve estetik yapısını yansıtır.

Osmanlı İmparatorluğu’nda, saraylarda yaşayanlar için gündelik yorganlar ve tören yorganları olmak üzere iki farklı özellikte yorgan dikilmiştir[6]. Yorganları dikip kullanıma hazır hale getiren meslek elemanına “yorgancı” adı verilmiş, yorgancılar saray çevresinde ve halk kesiminde çok önemli bir yere sahip olmuşlardır[7]. Türk’ler Anadolu’da yerleşik

düzene geçtikten sonra yorgan ve yorgancılık sanatı giderek daha da önem kazanmış, gelişmeye başlamış, yorgancılık mesleğindeki bu gelişim, Osmanlı İmparatorluğu'nda kayıt altına alınmış ve yorgancılığın esnaf loncası oluşmuştur. Yorgancılar, ordu sefere çıkmadan önce, kazanılan zaferleri kutlamak veya şehzadelerin sünnet düğünleri için düzenlenen şenliklerde padişahın önünde sanatlarını göstermeye çalışmışlardır[8]. Saray, sanatın koruyucusu olmuş ve sanat saraydan yönetilmiş, halkın günlük yaşamında kullandığı dokumalar, sarayda da gerekli ilgiyi görmüştür. Sultanların giyim kuşamı, sarayların ve köşklerin teşrifinde, yorgan ve yataklarda, bayrak ve sancaklarda ve bunun gibi pek çok alanda kumaş kullanılmış, sarayda yaşayanların kıyafetleri ve yatak, yorgan, yastık yüzü, çarşaf, perdeler için kullanılan kumaşlar saray bünyesinde kurulmuş atölyelerde hassa nakkaşları tarafından hazırlanan desenlere göre dokunmuştur[9]. Dokumacılık sanatının oldukça gelişmiş olduğu Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar yorgan yüzlerinde genellikle kadife, atlas saten, ipek saten ve keten kumaş kullanılmış, üstüne çeşitli motifler işlenmiştir. Saraylarda, zenginlerin konak ve evlerinde kullanılan yorganlar altın ve gümüş tellerle bezenmiş, değerli taşlar ile süslenmiştir. Halk ise pamuklu kumaşlar üzerine, tahta kalıplarla basılan motiflerin bulunduğu yazma yüzü yorganlar kullanmıştır[10]. Anadolu'nun birçok ilinde çok çeşitli renk ve desenleriyle yapımı hala devam eden yorgan dikimi, geleneksel sanatlar içinde oldukça önemli bir yer tutmuş ve yorgancılık önemli mesleklerden biri haline gelmiştir. Trabzon'lu yorgancılar gerek İstanbul'da, gerekse Anadolu'nun diğer şehirleri ve yurt dışında, yorgancılık mesleğindeki ustalıkları ve sanatkârlıkları ile tanınır olmuştur.

3. TRABZON'DA YORGANCILIK

Çok eski bir kültür ve tarihe sahip olan, dünyanın en güzel doğası üzerine kurulu Trabzon, tarihin ilk yıllarından bu yana ülkemizin ve bölgenin önemli şehirlerinden biri olmuştur[11].

Ünlü Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi 17. Yüzyıl ortalarında yaptığı ziyarette Trabzon'u *"Karadeniz'in doğusunda, körfez gibi bir denizin üzerinde kurulmuş, İrem bağına benzer, süslü bir şehir"* olarak tasvir etmiştir[12]. Eski ve renkli tarihi, canlı bir ekonomiye dayanan gelişmiş sosyal yapısı, Trabzon'da geçmişten günümüze kadar büyük bir kültür birikiminin oluşmasına yol açmıştır[13].

Yüzyıllardır bölge ve çevre ülkelere ekonomik olarak açık olmanın avantajını kullanmış olan Trabzon kenti, İpek Yolu aracılığı ile Çin'e kadar uzanan bir ürün çeşitliliği ile tanışmış ve bu ürünlere liman kapısı olmuş, bu ilişkiler Trabzon pazarında çok farklı ülkelerin ürünlerini bulma olanağı sağlamıştır. Çeşitli kültürlerin teknik becerilerini ve tarzlarını taşıyan bu el sanatları kuşkusuz Trabzon'lu zanaatkârlara da örnek oluşturmuş, zanaatkârlar sınıfı çeşitli hammaddelerin özelliğini tanıyarak, her türlü hammaddeyi işleyecek ve türlü el sanatı üretebilecek ustalık düzeyine ulaşmıştır[14].

Tarih boyunca Anadolu'nun en mahir ustalarının yetiştiği Trabzon'da bu kültürel etkileşim sonucu taş işçiliği, madencilik, ağaç işleri, dericilik, ayakkabıcılık, dokumacılık, yorgancılık gibi pek çok alanda, çok değerli el sanatı ürünler ortaya çıkmış ve yöre halkının ihtiyacını karşılamıştır[15].

Ticaret erbabı ve zanaatkârlar, Bedesten adı verilen iş merkezlerinde ticaret hayatlarını sürdürmüşler, Kumaşçı Çarşısı şeklinde tanınan, üstü örtülü bu ticaret yapılarında önceleri bez

alış verişi, daha sonra değerli mal, antika eşya, silah depolama ve satışı yapılmıştır. Trabzon'da Çarşı Camii'nin kuzeyinde, Semerciler Camii'nin batısında, Taşhan'ın kuzey batısında, kıyıya oldukça yakın, eski çarşının hemen hemen merkezinde yer alan, şehrin en eski ticaret merkezi olan Bedesten'i Evliya Çelebi Hicri 1057, Miladi 1647 yılında görmüş, buradaki halktan ve bina sahiplerinden “Çarşılarının en seçkini Mumhane Kapısı'ndaki taşra esnafıdır. Kâgir yapı bir bedesteni vardır ki, içindeki tüccarlar zengin, eli açık, vakarlı ve muhteşem bezirgânlardır” şeklinde söz etmiş, bir başka seyyah ta “Bezestan” olarak bahsederek, o tarihlerde çatısı olmayan bedestende “yorgancı” ustalarının çalıştığını belirtmiştir[16].

Yorgancılık mesleği ile ilgili yapılan araştırmada, Trabzon'da fabrika olarak nitelendirileceklerin yanında şehirde daha fazla işletmenin bulunduğu, 1924 tarihli Temettü Defteri kayıtlarına göre Sanayi Evleri olarak isimlendirilen, büyük çoğunluğu tezgâh tarzı üretim araçlarıyla çalışan ve zanaat olarak nitelendirilebilecek işletmelerden 1924 itibarıyla Trabzon'da toplam 410 iş yeri olduğu, bunlar arasında yorgancılık mesleği ile uğraşan 15 hallaç olduğu belirtilmektedir[17]. 1927 yılında yayınlanan Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi'nin Trabzon'un iktisadi profilini çıkartan sayısının 8- 22. sayfalarda Trabzon merkezinde bulunan mesleklerin fihristi yayınlanmış, 22. sayfada yorgancıların yer aldığı görülmüştür.

Trabzon Rehberi Meslek Fihristi			
	Sahife		Sahife
Eczaneler	8	Sarraf ve Halı Tüccarları	16
Oteller	8	Sandıkçılar	16
Otomobil	8, 9	Trabzon Elektrik Şirketi	9
Otomobil Şoför Mektebi	9	İtr, İtriye	16
İplik ve İp Tüccarları	8	Osmanlı Bankası	10
Bakircılar	11	Gazete, Matbaa	16
Balık Yağı Tüccarları	11	Fabrikalar	17, 18
Bakkaliye	11	Ford, Fordson	9
Perukârlar	11	Fotoğraf	18
Tüccar ve Komisyoncu	11, 12	Kırtasiye	18
Tuhafiye Tüccarları	12, 13	Kantariye Tüccarları	18, 19
Terziler	13	Kunduracılar	20
Tamirci	13	Kavafiye	20
Tenekeçiler	13	Kuyumcular	20
Tütün Eksperi	13	Kereste Tüccarları	20
Çarıkçı, Çapulcu	13	Liman İnhisar Şirketi	10
Hazır Elbise, Çuha	13	Manifatura Tüccarları	20, 21
Hırdavat, Demir Hırdavat	13, 14	Mahrukat Tüccarları	21
Hattat	14	Milli Oto	9
Debbag, Deri, Kösele	14	Mobilya, Marangoz	22
Demir Tüccarları	14	Vapur, Vesait, Nakliye	22
Doktor, Dış Tabibi	14, 15	Yazma Tüccarları	22
Zahire Tüccarları	15	Yağ Tüccarları	22
Züccaciyeye Tüccarları	15	Yorgancılar	22
Saat Tüccarları	15	-	-
Seracılar	15	-	-
Silahçılar	15	KAZALAR	-
Sigorta	10	Akçaabat (Polisthane)	22, 23
Sinema	16	Büyük Liman (Vakıfkebir)	23
Saplık Tüccarları	16	Sürmene	24
Sekansiler	16	Karadere Nahiyesi (Araklı)	24

Tablo 1. Trabzon Rehberi Meslek Fihristi[18]

1927 yılında yayınlanan Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi'nde belirtilen mesleklerden yorgancılık yapanların Sürmenelizade Ahmet Remzi Efendi, Şerifzade Osman Efendi, Biraderzade Hüseyin Efendi, Hacı Ömerzade Ahmet Efendi ve Selimzade Hüseyin Efendi olduğu belirtilmektedir[19].

18. yy. sonu, 19.yy başlarında zaman zaman ülkenin el sanatları ve sanayi ürünlerinin tanıtıldığı sergiler açılmıştır. Belli merkezlerde ve bazılarının yurt dışında açıldığı, ya da açılan sergilere katılımın sağlandığı etkinliklerden biri 1903 yılında Trabzon'da gerçekleşmiş, bu sergide çeşitli el sanatlarının tanıtımı yapılmıştır. 1903 Sanayi Sergisi'nin bir benzeri daha sonra 1934 yılında Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası tarafından açılmıştır. Bu sergide, Trabzon'un o yıllardaki el sanatı ve küçük sanayi ürünleri sergilenmiştir[20]. Bu sergide

Trabzon yorgancılarına reyon ayrılmış, yorgancılar burada birbirinden güzel, birer sanat eseri niteliğinde dikmiş oldukları yorganları sergileyerek tanıtım yapmışlardır. (Bkz. Fotoğraf 1)

Fotoğraf 1. 1934 yılında Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası tarafından açılan Sergide Trabzon Yorgancılarının Eserleri[21]

Trabzon ekonomisine yön veren esnaf dernekleri arasında yer alan Yorgancılar Cemiyeti 1940 yılında kurulmuş, kayıtlı 45 üyesi olan cemiyetin başkanı Ahmet Özkan, üyeler ise İbrahim Şahin, Hüseyin Kardeş, Temel Tuncer ve Deniz Yolcu Nakliyat'tan oluşmuştur.(Bkz.Tablo 2)

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

Cemiyetin Adı	Kuruluş Tarihi	Üye Sayısı	İdare Heyeti
Otelciler ve Kahveciler Cemiyeti	09.10.1939	145	Kazım Bıyık Başkan: Ahmet Üzun Üyeler Salih Abanoz Ahmet Durmuş Abdullah Saral Hadi Başman Dursun Genç
Ayakkabıcılar Cemiyeti	1937	220	Başkan: Bilal Alpaslan Üyeler Hayri Üzunismail Fethi Ünsal Ali Osman Kandemir Sabri Kiyak Şükrü Nalbant
Yorgancılar Cemiyeti	1940	45	Başkan: Ahmet Özkan Üyeler İbrahim Şahin Hüseyin Kardeş Temel Tuncer Deniz Yolcu Nakliyat
Esnaf Cemiyeti	1940	82	Başkan: Osman Çakır Üyeler Hamit Beyaz Emin Yüngül Salih Beyaz Süleyman Arzık Mehmet Kâtip İsmail Topal
Lokantacılar Cemiyeti	1939	24	Başkan: Yusuf Arısoy Üyeler Hacı Ahmet Eynesiloğlu Ahmet Oğuzman Ali Kerim Ahmet Karpuz Kemal Subaşı
Berberler Cemiyeti	1931	90	Başkan: Hasan Tahsin Çakır Ali Çanakçı Sabri Akgül Osman Kıcılar İsmail Samancı
Terziler Cemiyeti	15.05.1939	79	Başkan: Kemal Yomralı Üyeler Faik Budak Ali Rıza Üstündağ Ali Rıza Cidal Pür Yıldırım
Madeni Sanatkarlar Cemiyeti	1939	80	Başkan: Şükrü Örs Üyeler Ali Ersoy Murat Ersan Mehmet Gündag Ahmet Özgencil Emrullah Feridun
Ekmekçiler Cemiyeti	1939	24	Başkan: Mehmet Ekmekçi Üyeler Hamit Ataman Hasan Günaçar Osman Yılmaz Şakir Ataman Fazlı Saral Abdullah Akıntürk

Tablo 2. Trabzon Esnaf Cemiyetleri, Kuruluş Tarihi ve Üyeler Tablosu [22]

1943 yılında Trabzon Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret ve Zahir Borsaları ve Esnaf Odalarının yasası değiştirilerek yeni bir yasa hazırlanmıştır. 4355 sayılı yeni yasayla Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret ve Zahir Borsaları ve Esnaf Odaları yeniden yapılandırılmış, yeni kanuna göre yapılandırılacak olan kuruluşların uyum çalışmalarını yürütmek üzere Ticaret

Vekâleti Şube Müdürlerinden Hayrettin Çetinkol Trabzon'a gelerek çalışmalar yürütmüş, çalışmalar sonucu yeni yapılandırmada Esnaf Odasına kayıtlı meslekler arasında 7. sırada "Terziler ve Yorgancılar Grubu" na yer verilmiştir[23].

Trabzon yorgancıları, büyük bir ustalıklarla gerek iç, gerekse dış piyasaya yorgan dikerek hem geleneksel sanatı yaşatmış, hem de kendi aile geçimlerini sağlamışlardır. Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı arasında zorlukla ayakta kalan bu sanat, İkinci Dünya Savaşı sırasında daha da sıkıntılı bir süreç geçirmiştir. Bunun en büyük nedeni yorgan dikimi için gerekli kumaş, dolgu malzemesi ve ipliğin teminiydi. Gerekli malzemeyi temin edemeyen yorgancılar yanlarında çalıştırdıkları onlarca işçiye işten çıkarmak zorunda kalmış, işten çıkarılanların ailesi büyük maddi zorluklar yaşamıştır. Zamanında büyük şehirlerde yaşayanların yorgan taleplerini karşılayan yorgancıların yaşadığı ekonomik sıkıntı yorgancılık sanatının geleceğini köreltme noktasına getirmiş, yetkililere seslenen vatandaşlar çözüm olarak özellikle yorgana büyük ihtiyaç duyulan kış aylarında yorgan ihtiyacını karşılamak üzere Sümerbank'ın yorgancılara malzeme satmasını talep etmişlerdir[24].

3.1. Trabzon'da Dikilen Yorganlar ve Desen Adları

3.1.1. Çiçek, Yaprak, Meyve, Kelebek ve Kuş Motifli Yorgan Örnekleri

Fotoğraf 2
028- TAVUS

Çardağa konmuş tavus kuşları tasvir edilmiştir. Her renkte uygulanır. Pamuk kaldırmaz.

Fotoğraf 3
017- AYÇİÇEĞİ

Sarı tonlarında idealdir. Normal pamuk alır. Motif küçülürse pamuk azalır.

Fotoğraf 4
030-BÜLBÜL VE GÜL

Romantik bir havaya sahiptir. Bülbül ve gül efsanesi tasvir edilmiştir. Fazla pamuk almaz. El işi yatak örtüsüne uygulanabilir. Bülbül ve gül motifi büyütülebilir.

TARAS SHEVCHENKO
II. INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

Fotoğraf 5
013- KARANFİL

Her renkte iyi gösterir
El işi yatak örtüsü
modelinde özellikle tercih
edilir

Fotoğraf 6
031- KELEBEKLER

Sarı tonlarında daha iyi görünür.
Zambak çiçeğine konmaya çalışan
kelebekler tasvir ediliyor.
Hassas bir modeldir.
Kelebekler altı tane olarak
düzenlenebilir.

Fotoğraf 7
033- TÜTÜN
YAPRAĞI

Sarı tonlarında
idealdir. Motifler
isteğe göre dikey
olarak ta
düzenlenebilir

Fotoğraf 8
012- HANIMELİ

Sevilen zarif bir modeldir.
Her renkte uygulanır.
Motifler büyütülebilir.
Fazla pamuk kaldırmaz.

Fotoğraf 9
022- BUKET LALE

Açık tonlarda daha iyi
gösterir.
Motif küçültülebilir.
Pamuk kaldırır.
Tek taraflı kullanılır

Fotoğraf 10
023- ASMA LALE

Her renkte gösterir.
Pamuk kaldırır.
Motif küçülürse pamuk
miktarı azalır.

Fotoğraf 11
011- SARMAŞIK GÜLÜ

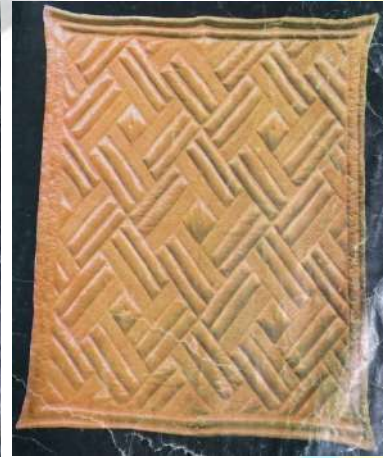
Her renkte iyi gösterir.
Pamuk kaldırmaz.
İki taraflı kullanılır.
İnci, boncuk dikmeye uygundur.

Fotoğraf 12
020- PAPATYA

Her renge uygulanabilmekle birlikte sarı ve yeşilde idealdir.
Pamuk kaldırır.

Fotoğraf 13
040- ÜÇ YAPRAKLI YONCA

Sevilen ve tutulan bir örnektir.
Yeşil tonlarında daha iyi gösterir.
Klasik ve demode olmayan bir desendir.

Fotoğraf 14
016- ALTİGEN

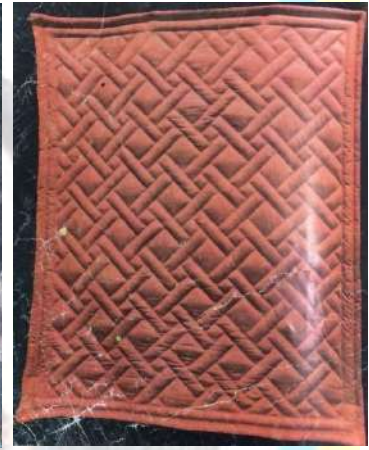
Her renge uygulanabilen geometrik bir modeldir.
Üçgen ve altıgenlerden oluşur. Koyu tonlarda daha iyi gösterir.

Fotoğraf 15
039- KAREÇARK

Sade bir görüntüsü vardır.
Pembe renkte gösterir.
Pamuk kaldırır.

Fotoğraf 16
041- ÇARKLI PARKE

Beş karenin ortasına çin iğnesi işlenebilir.
O amaca uygundur.
Her renkte gösterir.

Fotoğraf 17
044- ÜÇ DİKİŞLİ KARE

Günlük yorganlarda daha çok tercih edilir. Sevilen ve demode olmayan bir örnektir. Dolgu malzemesi olarak yün de kullanılabilir.

Fotoğraf 18
045- ÜÇLÜ BAKLAVA

Genellikle günlük saten yorganlar için tercih edilir. Demode olmayan bir örnektir.

Fotoğraf 19
045- SADE KAYMAKLI KARE

Daha çok günlük saten yorganlar için kullanılır. Çok eski bir örnektir.

Fotoğraf 20
008- FİYONK

Ağır geometrik bir desendir. Her renkte gösterir. İki taraflı kullanılabilir.

Fotoğraf 21
009- PAPYON

Geometrik bir modeldir. Renk seçmez. İki taraflı kullanılır.

Fotoğraf 22
019- KURDELE

Her renge uygulanabilen geometrik bir modeldir. Pamuk kaldırır. İki taraflı kullanılır.

Fotoğraf 23
026- SABAH GÜNEŞİ

Sarı tonlar tercih edilir.
Pamuk kaldırır.
Ortasına isim ve çin iğnesi
işlenebilir.

Fotoğraf 24
027- SADE GÜNEŞ

Sarı tonlarda daha iyi
gösterir.
Pamuk kaldırır.
Ortasına yazı ve işleme
yapılabilir.

Fotoğraf 25
035- TAVAN NAKIŞI

Dekoratif özelliği vardır.
Her renkte gösterir.
Pamuk kaldırır.
Göbekli çarşaf yapılabilir.
Ortasına işleme yapılabilir.

Fotoğraf 26
036- FİLDİŞİ

Tutulan bir modeldir.
Her renge uygulanabilen
hassas bir modeldir.
Tek taraflı kullanılır.

Fotoğraf 27
037- DENİZ DALGASI

Mavi tonlarında idealdir.
İsteğe göre dikey de
uygulanabilen hassas bir
modeldir.

Fotoğraf 28
038- YELPAZE

Her renkte gösterir.
Pamuk kaldırır.
Geometrik özelliktedir.

Fotoğraf 26.27.28. Kaynak: Ahmet Çolak, Seval Yorgan Desen Kataloğu, 28 /12 /2018

4. BİR YORGANCININ YAŞAMI

Doğu Karadeniz’de yerleşmeler daha çok vadi içlerinde ve yamaçlardadır. Yamaçlarda kurulu köylerde arazi kıtlığı nedeniyle, köylü boş bulduğu yerde ev yapmak ve etrafındaki tarlaları işlemek zorunda kaldığından, evler arazi içinde ve dağınık durumdadır[25].

Trabzon İli Maçka İlçesi Sevinç Köyü de vadi içinde ve yamaçlarda dağınık yerleşimi olan, tarım ve hayvancılık için yeterli toprağı olmayan, bu nedenle hemen hemen tüm Doğu Karadeniz kırsalında yer alan yerleşmeler gibi Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren başta İstanbul olmak üzere Anadolu’nun birçok şehrine, 1960 ‘lı yıllardan başlayarak’ta Almanya’ya gurbetçi gönderen köylerden biridir.

Fotoğraf 29. Sevinç Köyünden Görüntü, Kaynak: [26]

1937 yılında, Trabzon ili, Maçka ilçesi, Sevinç köyünde Ali- Hanım Aydın çiftinin birinci çocuğı olarak dünyaya gelen olan İzzet Aydın da ailenin ekonomik yetersizliğı nedeniyle çocuk yaşta gurbet hayatına başlayanlardan biri olup, gurbetteki yorgancılık yaşamı bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur.

Ailesi tarım ve hayvancılık ile uğraşan İzzet Aydın, ilkokula doğduğu köyde başlamış, öğrenim süresince hiçbir zaman yeterli defter ve kalemi olmadan, çoğı gün çıplak ayakla okula devam etmiştir. *"Hemen hemen öğrencilerin tamamı aynı durumda idi, sadece babaları İstanbul’da çalışan çocukların iskarpin ayakkabıları vardı"*[27] ifadesiyle, 1940’lı yıllarda köydeki yaşamı ve ekonomik durumu ifade etmiştir.

Çocuk yaştaki İzzet Aydın, geçim sıkıntısı yaşayan ailesinin yaşamını kolaylaştırmak, bir sanat öğrenip aile geçimine katkı sağlamak için ilkokul beşinci sınıfa geçtiğı yıl, ilkokulu bitirip diploma almadan, kendi dönemindeki çok sayıda yaşdaşları gibi İstanbul’da yorgancı olarak çalışan akrabası, halasının eşi, Ali Osman Dönmez’in yanında yorgancılık mesleğini öğrenmek üzere yola koyulmuş, haftada bir Trabzon’a gelen vapurun güvertesinde 3 gün süren yolculuk sonucu İstanbul’a gönderilmiştir[28].

Yorgancılık mesleğini öğrenmek üzere 1952 yılında, Ali Osman Dönmez’in yanında çırak olarak işe başlayan İzzet Aydın, bir yıl çıraklık yapmış, çıraklık bittikten sonra kalfa olarak yine aynı dükkânda yorgancılığa devam etmiştir. Bir yıl da kalfa olarak çalıştıktan sonra, ustası tarafından hediye olarak bir takım elbise, yatak ve yorgan yapılarak, ailesinden ayrılışının üzerinden geçen iki yıldan sonra memleketine izine gönderilmiştir[29].

Köyde gurbetçi ve şehir ile bağlantısı olmayan ailelerin hemen hemen tamamında yokluk ve yoksulluğun had safhada olduğu, insanların yatacak bir pamuk yatağıının olmadığı o yıllarda pamuk bir yatağı sahip olmak büyük bir zenginlik olarak görülüyordu, çünkü insanlar

o yıllarda üstüne çul serilmiş ot yataklarda yatıyor, yorgan olarak bir başka çul örtünüyordu[28].

İstanbul'un Küçük Ayasofya semtinde, Ali Osman Dönmez'in "Kanaat Yorgan" isimli dükkânında çırak olarak yorgancılığa başlayan İzzet Aydın kalacak bir yeri, evi olmadığı için diğer çalışanlarla birlikte dükkânda yatıyor, yemeklerini orada pişirip yiyordu. O dönem dükkânlarda su ve soba olmadığı için odun kömürü alınıp mangalda yakılıyor, mangalda hem yemek pişirilip, aynı zamanda ısıtılıyor, dükkânda su olmadığı için el ve yüz sokak çeşmesinde yıkanılıyordu[29]. Kaldıkları dükkânda tuvalet ve banyonun da olmadığı, tuvalet ihtiyacı için dükkânın yanındaki Kadirga Camii, Mehmet Paşa Camii ve Küçük Ayasofya Camiinin tuvaletine gittikleri, bu üç camiinin sanki bir üçgenin köşelerindeymiş gibi dükkâna hemen hemen eşit mesafede olduğu, banyo ihtiyacı için Kadirga semtindeki İbrahim Paşa Hamamı'na genellikle paraları olduğu zaman gidildiği belirtilmiştir[30]. Bu çalışma için yapılan araştırmada, İstanbul'da yorgancılık yapmış kaynak kişilerin tamamı, 1950'li yıllarda yorgancı dükkânlarının hepsinin aynı yapısal niteliklere sahip ve dükkân çalışanlarının temel ihtiyaçlarını giderme şeklinin de aynı olduğu belirtilmiştir.

05 /01/ 2019 tarihinde, İzzet Aydın'ın amcasının oğlu, 1948 doğumlu, emekli öğretmen, Ömer Aydın ile yapılan söyleşide, eski adı Soldoy, yeni adı Sevinç Köyü'nde 1930- 1940'lı yıllarda doğan erkek çocukların hemen hepsinin 1960'lı yıllara kadar İstanbul'a gidip yorgancılık mesleğini öğrendiği ve yorgancılık yaptığını belirtmiş, yorgancılığı öğrendikten sonra durumu iyi olanların dükkân açtığı, bir kısmının ustasının yanında yorgancılığa devam ettiği, bir kısmının başka bir dükkâna geçtiği, bir kısmının da seyyar, köydeki söyleyişle "siyar" gezerek yorgancılık yaptığını anlatmıştır.

1935 yılında Soldoy (Sevinç) Köyü'nde dünyaya gelen Dursun Aydın, İzzet Aydın'ın hem halasının, hem dayısının oğlu olup, yaşam koşullarındaki zorluklar nedeniyle o da çocuk yaşta, yorgancılık mesleğini öğrenmek üzere, lakabıyla tulum Ali'nin oğlu Ali Osman Dönmez'in yanına 1951 yılında gitmiş, İzzet Aydın geldikten sonra aynı dükkânda birlikte çalışmışlar[31]. İzzet Aydın'dan iki yıl sonra 1954 yılı Mart ayında, kardeşi Ahmet Aydın'da yorgancılık öğrenmek üzere köyden gelmiş, beş yıl sonra, izinli olarak 1959 yılında köyüne gidebilmiştir. İzzet Aydın kardeşi ile birlikte Ali Osman Dönmez'in dükkânında 8 yıl çalışmış, hem müşteriye, hem de tüccarlara mitil, dört kemer, yan kemer ve göbekli ve daha pek çok desenlerde yorgan dikmişler. Yorgan diktikleri tüccarların Sevinç Köylü Kapalıçarşı esnafı Fehmi Aydın, Sevinç Köylü Sabri Topçuoğlu Yılmaz ve Trabzon'lu Ahmet Küçük olduğu, mitil yorganı 5-7 Liraya, basma yorganı 10- 12.5 Liraya, işlemeli ağır saten yorganı ise desen özelliğine göre 25-30 Liraya diktikleri ve yaklaşık 58 TL aylık aldıkları ifade edilmiştir[30]. Ustalarından bir önceki kuşaktan olup İstanbul'da yorgancılık yapan ustalardan Ali usta (dedem, annem Emine Aydın'ın babası), Yunus usta(annem Emine Aydın'ın amcası) kayışoğlu, kesme kulak, göbek yaprağı, tavus kuşu, lale, beş orta gibi çiçekli, büyük desenli yorgan diktikleri belirtilmiş "bir kişinin usta olarak anılabilmesi için hem dükkânı olması, hem de senede en az 2-3 çırak yetiştirmesi gerekir" [30] ifadesi ile yorgan ustasının özellikleri anlatılmıştır.

Dursun Aydın, köyden gelip dükkânda kalan beş kişi olduklarını, günde en az 12 (on iki) saat çalıştıklarını, ustalık döneminde günlük çalışma süresi içinde beş adet yün yorgan diktiklerini, kolay modelli yorganlardan, modelin özelliğine göre günde bir veya iki adet, zor modellerden ise haftada bir tane yorgan dikebildiklerini anlatmıştır. İzzet Aydın ile 02

Haziran 2018 tarihinde yapılan söyleşide “yorgancılığa başladığımda o kadar küçüktüm ki dikilen yorganları teslim etmek üzere sokağa çıktığımda yürürken, sağ omzuna ve sol omzuna aldığım yorganların altında görünmez, kaybolurdum” demiştir.

Fotoğraf 30. Ali Osman Dönmez’in Yorgancı Dükkânında Yorgan Dikimi, Ortadaki Kişi İzzet AYDIN (31 /12 /2018, Emine AYDIN Fotoğraf Albümü)[32]

Yorgan dikiminde orta numara yorgan iğnesi ve pamuk ipliği kullanılıyordu. Yorgan günlük ise üst bezi basma kumaştan, gelinlik, çeyizlik ise ipek kumaştan, alt bezi ise mermerşahi kumaştan yapılıyordu. Önce yorgan büyüklüğüne göre üst kumaşlar birbirine eklenir, alt kumaşlar birbirine eklenir, yorgan büyüklüğüne göre hazırlanan alt ve üst kumaşlar üç kenardan makineye çekilerek birleştirilir, bu birleştirilen torbaya “beyim” adı verilirdi[31].

Çıraklık döneminde en az altı aylık süre, iğneyi kullanma çalışmaları yapılıyor, iğneyi istenilen nitelikte kullanmaya başlayan çırak daha sonra yavaş yavaş yatak ve yorgan yapmaya başlıyor, ilk önce basma yorgan dikiliyor, daha sonra ise ipek kumaştan modelli yorganlar dikiliyordu. Modelli ipek yorgalarda müşterinin isteğine göre her modelde yorgan diktiklerini, bu modellerden aklında kalanların “Kabak Çiçeği, Pervane, Çift Kare, Tavus Kuşu, Baklava” olduğu belirtilmiştir[31]

Ali Osman Dönmez, Küçük Ayasofya semtinde kiracı olarak çalıştığı “Kanaat Yorgan” isimli dükkânından 1960 yılında ayrılmış, İzzet Aydın 1952 yılında çırak olarak başladığı dükkânı kardeşi ile birlikte kiralayarak kendilerine ait yorgancı dükkânı açmış, geceleri yine aynı şekilde dükkânda kalmışlar. Gece yatacak yerleri ve parası olmayan çok sayıda yoksul akraba ve hemşehrilerini de dükkânda konuk etmişler, geceleri en az 5 kişi, çoğunlukla 10- 12 kişi kaldıkları, bir kez ise dükkânda 18 kişi geceledikleri belirtilmiş, kazandıkları paranın belli bir kısmını köyde yaşayan ailelerine göndermişlerdir[30], [33], [34], [35].

İzzet Aydın 1956 yılında görücü usulü ile evlenmiş, evlendikten 20 gün sonra tekrar İstanbul'a dönerek çalışmaya, yorgan dikmeye başlamış, düğün için yapılan borçları kapatmak üzere kazandığı paranın büyük bir kısmını babasına göndermiştir[36].

Dükkânda sadece yorgan dikmeyi, yatak ve yastık ta yapıldığı, yatak, yorgan, yastık yapımında kullanılacak pamukların atıldığı, bu atma işleminin yay ile yapıldığı, pamuklar atılırken çok toz kalktığı için bu işlemi dükkânın altındaki bodrum katında yaptıkları anlatılmış, o zaman pamuk atmak için motorlarının olmadığı, yay ile pamuk attıkları belirtilmiştir[28].

Ahmet Aydın ile 23 /01 /2019 tarihinde yapılan söyleşide, ağabeyi İzzet Aydın'la yorgancılıktan iyi para kazandıklarını, babalarına gönderdikleri para ile aile geçimine katkı sağladıkları, o sıralar Almanya ile yapılan işçi alımı ile ilgili başvuruları sonucu 1964 yılında önce İzzet Aydın'ın Almanya'ya dokuma fabrikasında çalışmak üzere gittiği, kendisinin dükkânda yorgancılığa devam ettiği, daha sonra ağabeyisinin yaptığı istek sonucu kendisinin de Almanya'ya giderek dokuma fabrikasında işçi olarak çalışmaya başladığını, İstanbul'da yorgancılık yaptıkları dükkânı da devrettiklerini belirtmiştir.

"Yorgancılıktaki sanatının iyi olduğu, basit yorganları iki saatte diktiğini" anlatan İzzet Aydın Almanya'ya giderken ki hedefinin *" bir pamuk motoru alacak para kazandıktan sonra tekrar Türkiye'ye dönerek yorgancılığa devam etmek"* olduğu, pamuk motoru alacak parayı kazandığı[27], ancak, Türkiye'ye dönmeyip 2004 yılına kadar Almanya'da çalışmış ve emekli olduktan sonra Türkiye'ye dönerek doğduğu köyde yaşamını sürdürmüş, 28 Aralık 2018 tarihinde vefat etmiştir.

Zaman zaman İzzet Aydın ile yorgancılık mesleği üzerine yapılan söyleşilerde İzzet Aydın, yorgan dikerken kullandığı gümüş yüksüğü hatıra olarak sakladığını belirtmiş, 2016 yılında bu yüksüğü, Karadeniz Teknik Üniversitesi Öğretim Görevlisi olan gelini Nazmiye Aydın'a aile yadigarı olarak vermiş, manevi değeri çok yüksek olan bu yüksük Nazmiye Aydın'ın yüksük koleksiyonunda yerini almıştır. (Fotoğraf 31)

Fotoğraf 31. İzzet Aydın'ın Yorgan Dikimi Sırasında Kullandığı Gümüş Yüksük
(Kaynak: N. Aydın Yüksük Koleksiyonu, 20/ 01/2019)

İstanbul'da yorgancılık mesleğini yapanlar arasında Trabzon kökenli olanlar büyük bir çoğunlukta olup, Trabzon'lular arasında da Maçka'luların sayısal olarak çoğunlukta ve sanatlarının iyi olduğu belirtilmektedir[8]. Marmara Üniversitesi öğretim üyesi Zafer Mintaş bir söyleşisinde *"yorgancılığın Anadolu'daki gelişiminin Trabzon'da başladığını"* vurguluyor ve şöyle söylüyor *"Maçkalılar elimizdeki örneklerden anladığımıza göre, ustalarını çok aşmışlar, yorgancılık işini ileri düzeylere taşımışlardır. Maçkalı ustaların elinde yorgancılık bir zanaat olmaktan çıkıp bir sanat haline gelmiştir. Maçkalı yorgancılar Dünya'nın başka*

bir yöresinde rastlanılamayacak kadar güzel yorganlar dikmiş ve dikmektedirler”[37]diyerek Trabzon ve Maçkalı yorgancıların mesleklerindeki başarısına vurgu yapmıştır.

Yorgancılar Osmanlı döneminde “ Yorgancı Esnaf Loncası”, Cumhuriyet döneminde ise “İstanbul Yorgancılar Cemiyeti’nde örgütlenmişler.1986 yılında İstanbul Yorgancılar Cemiyeti Başkanlığını Maçka’lı yorgan ustası Celelettin Akyüz yapmıştır[38]. 31 Ocak 2019 tarihinde, İstanbul Yorgancılar Cemiyeti’ne kayıtlı Maçka’lı ve Sevinç Köy’lü kişiler ile ilgili yapılan araştırmada, dernek başkan yardımcılığını Sevinç Köy’ü nüfusuna kayıtlı İzzet Aydemir’in yaptığı bilgisine ulaşılmıştır[39].

Fotoğraf 32.

1986 Yılında Maçka Halk Eğitim Müdürlüğü tarafından açılan “YORGANCILIK KURSU” sergisi, solda ikinci kişi İstanbul Yorgancılar Cemiyeti Başkanı Celelettin Akyüz.
(Kaynak: Fatma Tomar, 28 /12 /2019)

Fotoğraf 33.

1986 Yılında Maçka Halk Eğitim Müdürlüğü tarafından açılan “YORGANCILIK KURSU” belge töreni, eski bir yorgancı, kursiyer Fatma Tomar’a belgesini verirken
(Kaynak: Fatma Tomar, 28 /12 /2019)

Fotoğraf 34. Hallaç Yayı ve Tokmağı[41]

Fotoğraf 35. Seyyar Hallaç[41]

SONUÇ

Yorgan kullanımı ile ilgili yapılan sözlü araştırmada yakın geçmişte gece uyurken üşümek için kırsal kesimde üste alınan şeyin, şekil ve malzeme olarak günümüzde bilinen yorgan ile benzerliği olmadığı, ancak aynı amaç için kullanıldığı belirtilmiştir[31]. Tarım ve hayvancılık ile uğraşan kırsal kesim insanı kıldan, yünden veya kendirden dokumuş olduğu çulu, gece uyurken üşümek için, bugünkü yorgan niyetine kullanmıştır[40]. Ülke Kurtuluş

Savaşı gibi büyük bir savaştan çıkmış, kırsal kesimde yaşayan ve şehir ile bağlantısı olmayanların büyük çoğunluğu yorgan niyetine çul kullandığı yıllarda, köylerde yeni doğan, büyüyen erkek çocukların okuma şansı çok az olmuş, köyde başladıkları ilkokulda, belli bir seviyede okuma yazma öğrendikten sonra, çoğunluğu diploma almadan, çocuk yaşta İstanbul'a giderek yorgancılık, kalaycılık, bakırcılık ve terzilik gibi meslekleri öğrenmişler. Kırsal kesimde yaşayan ailelerin hemen hemen hepsi oğullarını sanat öğrenmek ve erken yaşta aile bütçesine katkı vermek üzere İstanbul'da bir akrabasının yanına göndermiş, ev, bark olmadan dükkânlarda kalan bu köy çocuklarının yüzlercesi soğuk ve bakımsızlıktan hastalanarak, çocuk yaşta vefat etmiştir[31]. Sağ kalıp mesleğini devam ettirenler ailelerine maddi açıdan verdikleri destek ile ekonomik açıdan köydeki diğer ailelerden daha iyi bir yaşam sürmüş, yörede "gurbetçi" olarak tanımlanan aileler çul yorgan, ot yataktan çıkıp, pamuk yatak, yorgan ve yastıkta yatma olanağına kavuşmuşlar, çocuklarına eğitim olanağı sunmuşlardır. Gurbetçiler köye gelirken aile çevresine hediye olarak genellikle helva ve zeytin getirerek ailelerin köyde olmayan bu gıda ürünleri ile tanışmalarına olanak sağlamışlar, beslenmelerine katkı vermişlerdir. İstanbul'a çocuk yaşta yorgancılık öğrenmek üzere giden kuşağın çocukları şehir yaşamı ile tanışıp, kendilerinden daha iyi koşullarda eğitim alarak, şehir yaşamını tercih etmiş, ailelerin eğitim, kültür ve ekonomik yapısını daha da yukarı taşımışlardır. Bu örnekte verilen bilgilerin özel değil, genel olduğu da görülmüştür.

"Hiçbir şeyin kolay elde edilmediği, emek vermeden, çalışmadan ve zorluk çekmeden hiçbir şeye ulaşılmadığı" ifade edilen bu bildirideki yaşamın tarih öncesi bir devirde değil de günümüzden yaklaşık 70 yıl önce yaşandığı, o yıllarda gerek İstanbul, gerekse köylerdeki yaşamın zorluğu dikkate alındığında bugünkü yaşamın ne kadar üst düzeyde olduğu görülmektedir. Ancak toplumsal bellek oluşması için mesleklerin tarihinin bilinmesi ve kayıt altına alınması son derece önemli olup, gerek akademik çevre gerek özel ve tüzel kişilere bu konuda büyük bir görev düşmektedir.

Kültürel kimliği oluşturan tüm sanatlar gibi, yorgancılık sanatındaki ustalıkları ile İstanbul ve diğer illerde tanınırlığı olan Trabzon Yorgancılarının desenleri kayıt altına alınarak katalog hazırlanmalı, desenlerin patentleri alınmalı, Trabzon şehrinin tarihine yakışır şekilde elde dikilmiş yorganların sergileneceği büyük bir yorgancılık müzesi kurulmalıdır. Ayrıca köy belleğinin kalıcı olması için Sevinç Köyü'nden çocuk yaşta ayrılıp, yorgancılık mesleğini öğrenmek üzere İstanbul'a gidenlerin hikâyeleri, kullandıkları eşyalar ve diktikleri yorganlardan ulaşılabilenlerin sergileneceği köy müzesi oluşturulabilir.

Günümüzde yaşam koşullarının değişmesi, kadının çalışma hayatında aktif olarak rol alması gibi pek çok nedenden ötürü dantelli yorgan çarşafı ile kullanılan sanatsal özellikteki yorgan ve yastıklar yerine daha pratik kullanımı olan ve nevresim geçirilerek kullanılan, yıkanabilir ancak sentetik elyaftan yapılmış fabrikasyon yorganlar kullanılmaya başlanmıştır. Uzun vadede sentetik elyaf kullanılarak yapılmış yorgan, yastık ve yatakların sağlık açısından oluşturacağı sorunlara ilgili çevrelerce dikkat çekilerek, doğal malzemelerin kullanıldığı yeni tasarımlar ile günümüz insanının ihtiyacı karşılanabilir, oluşturulacak bilinç ile çok değerli yorgancılık sanatının yok olması önlenabilir, toplumun sağlıklı olması için sağlıklı ürün kullanımına katkı verilebilir. Yeni yorgancılar yetiştirilerek işsizlik sorunu azaltılabilir. Yorgan, yatak ve yastık yapımı için gereksinim duyulacak doğal pamuk için üretim sahaları oluşturularak hem işsizlik azaltılabilir, hem de yerli ürün kullanımı ile ülke ekonomisine katkı verilebilir.

Bu çalışmayı hazırladığım süreçte 28 /12/ 2018 tarihinde, saat 20'de kaybettiğimiz, çalışmanın konusu Sevinç Köylü, İstanbulda yorgancık yapan, yanda fotoğrafı olan, babamız İzzet AYDIN ve yorgancılık sanatına katkı verip ustalar yetiştiren bütün gerçek sanatçıların anısı önünde saygıyla

KAYNAKÇA

- [1] SÜMERKAN, M. Reşat, (Eylül,2008), Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları, Serander Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, s.9
- [2], [20] SÜMERKAN, M. Reşat, Trabzon El Sanatları, Her Yönüyle Trabzon Etkinlikleri-10, s.3, 25,26,28
- [3] Türkçe Sözlük, (1992), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Yeni Baskı, 2 K-Z, İstanbul, s.1641
- [4] <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-131506/yorgancilik-gelenegi.html>, erişim 27 /12 /2019
- [5] ÖGEL, B., (2000), Türk Kültür Tarihine Giriş 3, 4. Baskı, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, s.221
- [6],[10], YILDIRMIŞ, F., (7/2016),Trabzon Yöresi Yorgancılık Mesleğinde Sözlü Kültürün ve Türk Motiflerinin İzleri, Mavi Atlas, s.37, 38
- [7] KOYUNCU, A., (2005), Burdur'da Kaybolmaya Yüz Tutmuş Kimi Meslekler, 1. Burdur Sempozyumu, Burdur Fakülte Kitabevi Baskı Merkezi, s.31
- [8] DUMAN, M., (2011), Trabzon Halk Kültürü, 1. Baskı, İstanbul, Heyamola Yayınları, s.499-500
- [9] TEZCAN, H., OKUMURA, S., Topkapı Sarayı Müzesi Döşemelikler, İstanbul 2007, s.24
- [11] AYGÜN, Necmettin, (2016), Karadeniz'den Osmanlı Ekonomisine Bakış, (1.Baskı), Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Yayın No: 30, s. 4
- [12], [17],[18],[19],[21],[22],[23] ÖKSÜZ, H., İNAN, K., USTA, V., (2009), Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi 1884-1950, Trabzon, s. 20, 126,144, 159, 168, 204,207
- [13], [15] ÜNAL, H., AYDIN, N., (Kasım 2017), Yazmalardaki El İzleri, (1.Baskı), Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, s.5
- [14] KANSIZ, İ., CANALIOĞLU, M. Volkan, USTA, V., Trabzon, (Gözden Geçirilmiş 2. Baskı), Cem Ofset, s. 274
- [16] TAVŞAN, C., ENGİN, H., AYDINTAN, E., (Aralık 2014).Erkan, Trabzon Bedesteni Restorasyon Uygulaması, Vakıflar Dergisi 42 -, s.124
- [24] BAŞKAYA, M., (Kasım 2015), Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trabzon'da Ekonomik Hayat (1923- 1950) 1. Baskı, Serander Yayınevi, s.300

[25] İPEK, N., II. Abdülhamit Döneminde Trabzon'da Amele Göçü, Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Güz 2018, Sayı 25, s.112

[26] <https://www.google.com/search?q=trabzon+maçka+sevinç+köyü&tbm=isch&tbs=rimg:CarCVmGjpcqcIj>, erişim 18/ 01/ 2019

[37] Duman, M., (Eylül 2007), "Geleneksel Türk Yorgancılık Sanatı", Heyamola Yayınları, İstanbul, s.25,26,

[41] <https://www.google.com/search?q=hallaç+yayı&tbm=isc>,
<https://www.haberler.com/yarim-asirdir-hallac-ile-pamuk-ve-yun-atiyor-4794360-haberi/erişim> 31/ 01/2019

KAYNAK KİŞİLER

[27] İzzet AYDIN, 02 Haziran 2018 Tarihli Söyleşi.

[28] Coşkun AYDIN(Öğretim üyesi), 18 Ocak 2019 Tarihli Söyleşi, İzzet Aydın'ın büyük oğlu, 1959 Yılı Sevinç Köyü Doğumlu.

[29] Ömer AYDIN(Emekli öğretmen, 05 Ocak 2019 Tarihli Söyleşi.

[30] Ahmet AYDIN, İzzet Aydın'ın kardeşi, 25 Ocak 1941 Yılı Sevinç Köyü Doğumlu

[31] Dursun AYDIN, 05 Ocak 2019 Tarihli Söyleşi, Değirmenci lakaplı Temel ve Asiye Aydın çiftinin büyük oğlu.

[32] Emine AYDIN, İzzet Aydın'ın kızı, 1965 Yılı Sevinç Köyü Doğumlu.

[33] Turan Dönmez, Maçka Sevinç Köyü doğumlu, İstanbul'da yorgancılık yapmış eski ustalardan, 2018 Ağustos ayında Coşkun Aydın'ın yaptığı söyleşi.

[34] Mehmet AYTAÇ, Maçka Sevinç Köyü doğumlu, İstanbul'da yorgancılık yapmış eski ustalardan, 2018 Ağustos ayında Coşkun Aydın'ın yaptığı söyleşi.

[35] Osman NEZİR, Maçka Sevinç Köyü doğumlu, İstanbul'da yorgancılık yapmış eski ustalardan, 2018, Ağustos ayında Coşkun Aydın'ın yaptığı söyleşi.

[36] Saadet AYDIN, 26 Ocak 2019 tarihli söyleşi, 1937 yılı, Maçka İlçesi Zaferli Köyü, Süleyman, Mineş Şahinoğlu çiftinin kızı, İzzet Aydın'ın eşi

[38] Fatma TOMAR, Yorgan Sanatçısı, 1972 Yılı Tonya Doğumlu, Trabzon Merkez Halk Eğitim Yorgancılık Kursu Usta Öğretici

[39] Aydoğan AYDIN, 31 Ocak 2019 tarihli söyleşi, 1905'li yıllarda İstanbul'a pasaport ile gidip yorgancılık öğrenen Sevinç Köyü nüfusuna kayıtlı ilk kişi Osman Aydın'ın torununun oğlu

[40] Şükran ŞAHİNLER, 1945, Maçka Kusera Köyü doğumlu, 2018 yılı itibarıyla halen Kusera'da yaşıyor, ev hanımı

**SEYMOUR CHATMAN'IN ANLATI DİYAGRAMI ÇERÇEVESİNDE
FRANZ KAFKA'NIN “AKBABA” ADLI ÖYKÜSÜNÜN TAHLİLİ**

THE ANALYSIS OF FRANZ KAFKA'S STORY “VULTURE” IN THE FRAMEWORK
OF SEYMOUR CHATMAN'S NARRATIVE DIAGRAM

Arş. Gör. Dr. Nazlı MEMİŞ BAYTİMUR
Sinop Üniversitesi, nmbaytimur@sinop.edu.tr

ÖZET

Kendisine bilinçli şekilde yaklaşılması gereken bir edebi tür olan öykü, çoğu kişi tarafından güzel zaman geçirmeyi sağlayacak bazı olaylar silsilesi gibi algılanmakta ve sadece okuyup bırakılmaktadır. Ancak aksine öykü, derinlemesine incelenmesi, çözülmesi, keşfedilmesi gereken çok önemli değerleri ve nitelikleri bünyesinde barındırır. Öyle ki iyi bir öykü yazarı, kaleme aldığı anlatısında bazı farklı olayları anlatmakla yetinmez; bunlar vesilesiyle değişik fikirlere, duygulara, sosyal, kültürel, felsefi altyapılara, estetik değerlere doğrudan ya da dolaylı olarak göndermelerde bulunur ve anlatısına sanatsal bir derinlik kazandırır. Öyküye bilinçli bir şekilde yaklaşan okur, öyküde nelerin anlatıldığını, nelerle bağlantı kurulduğunu fark etmeye, anlamaya ve bunlardan haz almaya gayret eder. Dolayısıyla bilinçli bir okur yetiştirmeyi hedefleyen anlatıbilimsel çalışmalar, son derece hız kazanır. Özellikle modern ve postmodern anlatılardaki katmanlı yapıları çözmek için yeni dizgisel yollar geliştirilir. Philip Stevick, Jeremy Hawthorn, Roland Barthes gibi edebiyat kuramcıları gittikçe değişen anlatı yapılarını ele alarak çeşitli tahlil yöntemleri geliştirirler. Söz konusu değişim ve gelişimlere katkıda bulunan edebiyat kuramcılarından birisi de Seymour Chatman'dır. Öykü ve Söylem Filmde ve Kurmacada Anlatı Yapısı adlı kitabıyla o da kendine has çözümleme teknikleri ortaya koyar ve değişen anlatı yapılarını onlara uyan formlarla tahlil eder. Bu çalışmada ise Franz Kafka'nın küçürek olarak nitelendirilebilecek “Akbaba” adlı öyküsü, Chatman'ın anlatı diyagramı çerçevesinde tahlil edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Öykü, anlatıbilim, Seymour Chatman, anlatı diyagramı, Franz Kafka, tahlil.

ABSTRACT

The story, which is a literary genre that needs to be consciously approached, is perceived as a series of events that will provide a good time by many people and is only read and released. However, the story contains very important values and qualities that need to be studied, solved and explored in depth. In fact, a good story writer not only explains some different events in his narrative, but also makes direct or indirect references to different ideas, emotions, social, cultural, philosophical infrastructures, aesthetic values and gives an artistic depth to his narrative. Specially in order to solve the layered structures in modern and postmodern narratives, new methods are developed. Literary theorists such as Philip Stevick, Jeremy Hawthorn and Roland Barthes develop various methods of analysis by taking into account the changing narrative structures. One of the literary theorists who contributed to

these changes and developments is Seymour Chatman. In his book titled Story and Discourse Narrative Structure in Film and Fiction, he presents his own techniques of analysis and analyzes changing narrative structures with forms that fit them. In this study, the story named “Vulture” of Franz Kafka, which can be describes as a short story will be analyzed within the framework of narrative diagram of Chatman.

Key Words: Story, narratology, Seymour Chatman, narrative diagram, Franz Kafka, analysis.

GİRİŞ

Bir anlatıyı oluşturan temel öğeler, içerik ve biçim kavramları üzerinde konumlanmıştır. Buna göre anlatıda geçen olaylar, bu olayların ortasında kalan karakterler ile “gerçekleşen olayın maddi art alanı” (King ve Kurtinis, 2009, s. 31) olan zaman ve uzam, içeriği oluşturur. Söz konusu içeriğin aktarılması ise ifadeyi karşılamakla birlikte bu da “biçim”in bir öğesidir. Anlatıbilimsel çalışmaların ivme kazanması, anlatıyı meydana getiren öğelerin detaylı bir incelemeye tabii tutulduğu eserlerin kaleme alınmasına da hız verir. Seymour Chatman’ın Öykü ve Söylem adlı kitabı da bu bağlamda yazılmış olup çağdaş yazına büyük faydalar sağlayan en dikkat çekici eserlerden birisidir. Chatman, anlatının başat öğeleri olarak kabul gören içerik ile biçim kavramlarının yerine “öykü” ve “söylem” kavramlarını benimseyerek eserinde filmde ve fiktif âlemdaki anlatı yapısını çözümlemeye çalışır.

Yazmış olduğu öykülerde simgesel bir dünya kurgulayan ve buradaki insanların boşluğunu, anlamsızlığını ele alan Franz Kafka öykülerindeki kişiler aracılığıyla toplumun genelini yansıtır. Yazarın “Akbaba” adlı öyküsünde bireyin yalnızlığı, çaresizliği ve yabancılaşması temel duygu olarak işlenir. Akbabanın saldırılarına karşı tepkisiz kalan başkahraman, o anda oradan geçmekte olan ve saldırılara şahit olan 2. anlatı kişinin başkahramana akbabayı öldürmeyi teklif etmesi, onun teklifi kabul etmesi üzerine silahını almak üzere eve gitmesi, onların konuşmalarını anlayan akbabanın öldürme niyetiyle başkahramana saldırması ancak onun kanında boğularak ölmesi Kafka’daki “hayal gücünün, düşsel olanın gündelik sıradan hayatın içinde ortaya çıkışını” (Öztürk, 2007, s. 17) dramatik bir şekilde gözler önüne serer. 178 kelime, 21 cümleden oluşan ve küçürek olarak kabul edilebilecek olan öykü, “vurucu etki ve şok uyarı niteliği” (Korkmaz ve Deveci, 2011, s. 15) ile anlatısını karakterlerden, tasvirlerden soyutlar. Bireyin en çarpıcı anları üzerine odaklanarak insan realitesini ortaya koymayı hedefler.

Chatman, anlatıları üç temel ekseninde değerlendirir. Bunlar olaylar, varlıklar ve anlatım düzeyini ifade eden söylemdir. Yazar, söz konusu eserinde olaylar ve varlıkları ayrı bölümler altında inceler. Söylem kavramını da tekrar ikiye ayırır ve açık anlatılar ile örtük anlatılar olarak ele alır. Bunu yapmaktaki niyeti, kurmaca film ve yazın arasında sağlıklı bir karşılaştırma yapmaktır. Film ve kurmacadaki anlatı yapısı üzerine konumlandığı diyagramı da şu şekildedir:

1. Öykü (İçerik)

1. 1. Olaylar (Eylemler, Olan Bitenler): İçeriğin Biçimi

1. 2. Varlıklar (Karakterler, Zaman, Uzam): İçeriğin Biçimi

1. 3. Yazarın Kültürel Kodlarınca Önceden Biçimlenen İnsanlar, Şeyler vs. : İçeriğin

Özü

2. Söylem (İfade)

2. 1. Anlatı Aktarımının Yapısı: İfadenin Biçimi
2. 2. Tezahür (Sözlü, Sinemasal, Bale, Pantomim vs.): İfadenin Özü” (Chatman, 2009, s. 23)

1. ÖYKÜ (İÇERİK)

1. 1. Olaylar

Olay, anlatma esasına bağlı metinlerde en önemli öğelerden birisidir. Çünkü fiktif âlemde yaşananlar bir olay etrafında meydana gelir. Olay örgüsü ise kişiler, durumlar, kavramlar arasındaki “ilişki ağlarından, organik anlamda sağlam bağlantılardan” (Çetin, 2005, s. 187) oluşur. Chatman’a göre anlatıdaki olay, eylemler ya da olan bitenler şeklinde tezahür eder. Her ikisi de durumda gerçekleşen değişimi ortaya koyar. “Eylem, bir eyleyicinin meydana getirdiği bir durum değişikliği ya da maruz kalan bir kimseyi etkilemektir” (Chatman, 2009, s. 40). Öyküdeki akbaba, ben anlatıcıya karşı yaptığı saldırılarla eylemin eyleyicisi, anlatıcı da söz konusu saldırı eylemine maruz kalarak etkilenen kişi olarak belirir.

Fiktif âlemdeki kişilerde ya da varlıklarda görülebilecek başlıca eylem türleri sözsüz fiziksel hareketler, konuşmalar, düşünceler, duygular, algılamalar ve duyumsamalardır. Buna göre “Akbaba” öyküsündeki eylem türleri cümleler bazında değerlendirildiğinde:

1. “Bir akbaba ayağımı kemiriyordu.”, “Ayakkabı ve çoraplarımı ufak parçalar haline getirmişti bile ve şimdi de ayağımı kemiriyordu.”, “Sürekli gagalıyordu.”, “Etrafımda huzursuzca daireler çizdi, sonra yine işe koyuldu.”, “Bir adam yakından geçti, biraz baktı.”, “Akbaba bu konuşmayı sakince dinliyor, gözlerini benim ve adamın üzerinde gezdiriyordu.”, “Kanatlandı, güç kazanmak için uzağa uçtu ve sonra sanki bir cirit fırlatıcısı gibi gagasını boğazıma daldırdı.”, “Sırtüstü düşerken kaçınılmaz bir biçimde her boşluğu dolduran, her kıyıya ulaşan kanımda boğulmakta olduğunu görerek rahatladım.” (Sözsüz fiziksel hareketler)

2. “(...) Sonra akbabayı neden kovmadığımı sordu. “Çaresizim” dedim, “Bana doğru gelip saldırınca, tabii ki kendimi korumaya hatta onu boğmaya çalışacağım. Ama bu hayvanlar çok güçlü. Benim yüzüme atlamak üzereydi, ayağımı feda etmeyi yeğledim. Şimdi de parçalara ayırdı.” “Kendine işkence edilmesine böyle izin vermen ilginç” dedi adam. “Bir kez ateş ettin mi, bu akbabanın sonu olur.” “Öyle mi?” dedim, “bunu yapar mısın?” “Zevkle” dedi adam, “Silahımı almak için eve gitmeliyim. Bir yarım saat daha bekleyebilir misin?” “Emin değilim” dedim. “Her neyse, deneyin” dedim. “Tamam” dedi adam “olabildiğince çabuk davranacağım.” (Konuşmalar)

3. “(...) ve bir an için acıyla kaskatı kesildim.” (Düşünceler)

4. “Onun her şeyi anladığını fark ettim.” (Duygular, algılamalar ve duyumsamalar)

Buna göre öyküdeki eylem türlerinin 11 cümlesi konuşmalardan, 8 cümlesi sözsüz fiziksel hareketlerden, 1’er cümle de düşünceler ile duygular, algılamalar ve duyumsamalardan oluşur. Anlatı içerisinde gerçekleşenler, anlatı kişinin ya da bir başka varlığın “anlatısal nesne olduğu bir eylemliliği” (Chatman, 2009, s. 41) gerektirir. Örneğin öykünün son cümlesi olan “Sırt üstü düşerken, kaçınılmaz bir biçimde her boşluğu dolduran, her kıyıya ulaşan kanımda boğulmakta olduğunu görerek rahatladım” ifadesinde ben anlatıcı, yüzeyde gerçekleşen eylemlerin öznesi olarak karşımıza çıkar. Ancak önemli olan nokta,

dilbilgisel açıdan görünen değil öykü mantığıdır. Öykünün derin katmanına inildiğinde akbaba, anlatıcının kanında boğularak ölse de onu boğazından yaralar ve ona olumsuz yönde etki eder.

Olay örgüsünde, olay halkaları birbirine bağlanarak bir bütünü oluşturur. Bütünü oluşturan halkalar, kişi, zaman ve mekâna ait öğeleri barındırır. “Olay örgüsünün içerdiği tümellik (genellik), onun düzenlenmiş olmasından kaynaklanır; bu düzenlenmiş olma da, onun tamamlanmışlığını ve bütünlüğünü sağlar” (Ricœur, 2011, s. 89). Ancak bu görüşlerin aksine Chatman, anlatı olaylarının sadece bağlantı ilişkisine göre değil hiyerarşik mantığa da sahip olduğunu söyler. Yani bazı olaylar, diğerlerine göre daha fazla önem teşkil eder. Chatman, anlatıdaki önemli olayları çekirdek, önemsiz olayları uydu olarak tanımlar. Çekirdekler, olayların gidişatına göre düğüm noktalarını oluşturan anlatı anlarıdır. Bunlar fiktif âlemdeki “hareketi iki ya da daha fazla olası yoldan birine sevk eden kavşaklardır” (Chatman, 2009, s. 49) ve anlatıdaki dayanakları oluşturur. “Akbaba” öyküsünde de ben anlatıcı, akbabanın ayağını parçaladığı anda oradan geçmekte olan 2. anlatı kişinin evden silahını alıp gelerek akbabayı öldürmesi teklifini kabul edebilir ya da akbabanın kendi bedenini parçalamasına tepki göstermemeye devam ederek teklifi reddedebilir. İşte bu, öyküdeki çekirdektir. Zira öyküden çıkarılırsa öykü mantığı yıkılır. Bu noktada ben anlatıcı, 2. anlatı kişinin teklifini kabul eder ve o da evden silahını almaya gider. Olanları anlayan akbaba, bu sefer saldırısını kahramanın ayaklarına değil boğazına yapar ve onu öldürmeyi amaçlar.

Olay örgüsü içerisinde önem teşkil etmeyen olaylar da uydu olarak tanımlanır. Uydunun olmaması fiktif âlemi, estetik açıdan zayıflatır ancak vaka halkalarının arasındaki mantık ilişkisine zarar vermez. Onun görevi çekirdeği tamamlamaktır.

Geciktirim ve sürpriz de “Akbaba” öyküsünün barındırdığı önemli kavramlardan ikisidir. Bunlar, olay örgüsünün çekirdeği ve uydularıyla sıkı bir ilişki içerisinde. Öyküde geciktirim ve sürpriz girift bir biçimde birlikte ilerler. Olaylar, bir akbabanın, ben anlatıcının ayağını kemirmesi ile bir sürpriz olarak başlar ve geciktirim modeline döner. “Geciktirim genellikle önceden gösterme yoluyla, nelerin gelmekte olduğuna dair ipuçları vererek elde edilir” (Chatman, 2009, s. 54). Ben anlatıcı yaşadığı trajedi ile kötü sonuna gittikçe yaklaşır ve felaketiyle şaşkınlık içinde yüzleşir. Bu noktada öyküde geciktirim söz konusudur. Ancak öyküde beklenen son boşa çıkar. 2. anlatı kişisi eve silahını almaya gittikten sonra akbaba, anlatıcının boynunu hedef alır ve onu öldürme niyetiyle saldırısını gerçekleştirir. Beklenen son, kahramanın akbaba tarafından öldürülmesidir. Ama ölen anlatıcının kanında boğulan akbaba olur. Yani beklenen son gerçekleşmez ve başka bir son olan “bükülme” ile sonuçlanır.

1. 2. Varlıklar (Karakterler, Zaman, Uzam)

Chatman’ın anlatı yapısı üzerine oluşturduğu diyagramında içerik bölümünün bir diğer alt başlığı da varlıklardır. Karakter, zaman ve uzam, bu alt başlığın temel kavramlarıdır. Chatman, karakter kavramını ele alırken E. M. Forster’in konuyla ilgili görüşlerini benimser ve fiktif âlemdeki karakterleri “düz (flat) ve yuvarlak (round)” (Forster, 2010, s. 170) olmak üzere iki gruba ayırır. Düz (flat) karakter, tek bir düşünce ya da sembol etrafında teşekkül eder. Birden fazla düşünceye veya niteliğe sahip olmaya başlarsa, düz olmaktan çıkar ve yuvarlak karaktere dönüşmeye başlar. Yani anlatı dünyası içindeki kişiler tasnife tabii tutulurken “tip için yalınkat kişi, karakter için de yuvarlak kişi” (Sağlık, 2014, s. 100) ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda “Akbaba” öyküsünün kişilerine

bakılacak olursa, anlatının ismi belli olmayan başkahramanı, olay örgüsü boyunca akbabanın saldırılarına karşı koymayan pasif bir karakter olarak belirir. Ölümü çağrıştıran benliğiyle başkahraman yuvarlak bir karakterdir. Zira “sadece yuvarlak karakterler, trajik rolleri oynayabilirler” (Forster, 2010, s. 173) ve okuyucuya olması gerekenden başka türlü şeyleri hissettirebilirler. Canlı bir varlık olarak akbaba ise yok edemediği gerçeği dönüştürerek rahatlayan bir öteki olarak öykü içindeki yerini alır. Akbabanın başkahramanın bedenine yapmakta olduğu saldırılara o anda oradan geçmekte olan ve yine ismi verilmeyen bir başka kişi şahit olur. Başkahramanın akbabanın bedeninde yarattığı tahribatlara karşı tepkisiz kalması, öyküde yardımcı karakter olarak nitelenebilecek olan diğer kişide şaşkınlığa neden olur. Aralarında geçen “*Kendine işkençe edilmesine böyle izin vermen ilginç. Bir kez ateş ettin mi bu akbabanın sonu olur.*”/ “*Öyle mi? Bunu yapar mısın?*”/ “*Zevkle. Silahımı almak için eve gitmeliyim. Bir yarım saat daha bekleyebilir misin?*”/ “*Emin değilim. Her neyse deneyin.*”/ “*Tamam. Olabildiğince çabuk davranacağım.*” (Kafka, 2003, s. 242) şeklindeki diyaloglar öyküdeki kişilerin modern kurmaca karakterleri olmalarını sağlar. Anlatıda akbabanın saldırılarına maruz kalan kişi, ana karakterdir. Birey olmasa da akbaba da öykünün ana varlıklarından birisidir. Çünkü, “anlatının aksiyon basamaklarında faal olarak” (Arslan, 2017, s. 117) görev alır. Başkahraman ve akbaba dışında öyküde yer alan diğer anlatı kişisi de yardımcı karakter olarak olayların gidişatına katkıda bulunur.

Chatman’ın varlıklar başlığı altında değerlendirdiği diğer kavramlar zaman ve uzamdır. Zaman kavramı, söylemi okuyup anlamak için gerekli olan söylem zamanı ve öyküde geçen olayların süresini ifade eden öykü zamanı şeklinde ikiye ayrılır. Buna göre “Akbaba” öyküsü zaman yönünden ele alındığında belli bir zaman ibaresinin yer almadığı görülmektedir. Yani olayların gece mi yoksa gündüz mü gerçekleştiği belli değildir. Bununla birlikte mevsimsel ya da seneye dair bir bilgi de bulunmamaktadır. Sadece yardımcı karakterin evine silahını almaya giderken başkahramana “Bir yarım saat daha bekleyebilir misin?” diye sormasından olayın süresine dair tahminler yapılabilir. Zira 2. anlatı kişisi silahını almaya gittikten hemen sonra durumu anlayan akbaba, başkahramana karşı son vurucu darbesini gerçekleştirir. Bu yüzden öykü zamanı yani anlatılan zaman yaklaşık yirmi-otuz dakikalık bir süreyi kapsar. Anlatının söylem zamanı ise başkahramanın “*Ayakkabı ve çoraplarımı ufak parçalar haline getirmişti bile ve şimdi de ayağımı kemiriyordu*” (Kafka, 2003, s. 242) ifadesinden de anlaşılacağı üzere öykü zamanı ile eşittir. Çünkü öykü ile söylem bir arada gerçekleşir. Chatman’ın “sahne” olarak değerlendirdiği bu durum “içinde bir çeşit anlatılan ve anlatım zamanlarının denkliği”ni (Hawthorn, 2014, s. 210) barındırır. Dramatik ilkeler altında birleşen ve sergilemesi anlatmadan uzun bir zamanı kapsamayan kısa süreli fiziksel faaliyetleri içine alır. Yazar, bu kısa sahnede, içinde açığa çıkan genel özeti canlandırır ve bu durum okuyucunun dikkatini dramatik bir şekilde üzerine çeker. Varlıklar, başlığı altında ele alınan son kavram uzam olup, Chatman tarafından öykü uzamı ve söylem uzamı olmak üzere ikiye ayrılır. Ancak söz konusu öyküde uzam, ön planda değildir. Anlatı boyunca uzama dair bilgi verilmez. Yardımcı karakterin evine silah almak için gitmesinden olayın dış uzamda geçtiği yorumu yapılabilir. Anlatının söylem uzamı ise öykü ve söylem zamanı bir arada olduğu için olayın gerçekleştiği yerdir.

1. 3. Yazarın Kültürel Kodlarının Anlatıya Yansıması

Chatman’a göre anlatı içeriklerinin meydana gelişi bağlamdan bağımsız değildir. O, edebi metni kaleme alan yazarın “yaşadığı zaman, çevre, aldığı eğitim, döneminin sosyal ve

siyasi tarihi” (Özbek, 2007, s. 4) gibi etmenlerin bunu anlatıya yansıtacağını düşünür. Bu yansıma, yazarın hayatıyla anlatının paralel gideceği anlamını taşımaz. Ancak az da olsa anlatıda etkisini gösterir. Metnini oluşturmaya başlayan yazar kendi kültürel bakışını, yaşadıklarını, isteklerini ve hezeyanlarını metne katar. Öyküye bilinçli bir şekilde yaklaşan okur, öyküyü tahlil edip anlayabilmek için yazarın hafızasına dair bilgilere sahip olma ihtiyacı duyar. Elbette bu durum, devamlı surette anlatı içinde yazarın biyografisinden kesitler aramak demek değildir. Bu bakımdan, Chatman’ın diyagramındaki bu maddenin kesinliği olmadığı söylenebilir. “Akbaba” öyküsüne bakıldığında Franz Kafka’nın hayatından izler bulmak mümkündür. Aslen Yahudi olan Kafka, Yahudilere karşı gittikçe güçlenmeye başlayan düşmanlığın ortaya çıktığı bir dönemde yaşar. 1833 yılında dünyaya gelen Kafka, özellikle 1850’li yıllarda sonra Prag’da gittikçe yükselen bir ivme kazanan milliyetçilik akımının olumsuz etkilerini derinden duyumsar. Çünkü Çekler, yıllarca beraber yaşadıkları Yahudileri dışlamaya başlarlar. Kendilerini bir ötekileştirme sürecinin içinde bulan Yahudilerin karşı karşıya kaldıkları problemlerden birisi de soyadı almadır. “Övgü, kahramanlık ve cesaret simgesi olmayan hayvan isimleri seçilebilir” (Yurtsever, 2011, s. 8). Kafka soyadı da bundan ileri gelir. Kafka’nın eserlerinde yer alan hayvan adları, Yahudilere verilen adları içerir. Aslında bu durum, Yahudilere olan düşmanlıktan kaynaklanan bir durum olup küçük düşürme niyeti taşımaktadır. Böylesine sancılı bir dönemde yazarın sorunları da çok boyutlu bir hal alır. Öyle ki söz konusu aşağılama eylemine babasının ailedeki olumsuz hareketleri de eklenince ortaya leş yiyerek beslenen bir hayvan olan ve öyküye adını veren akbaba çıkar. Bu ad, Kafka’nın ruh dünyasındaki kendini feda etme ya da katledilme hislerinin bir tezahürüdür. Aynı zamanda Kafka, bedeninden de ıstırap duyar. Yaşadığı şeylerin ağırlığı, onu güçsüz kılar. Onun bu zayıflığını ve ıstıraplı halini öyküdeki başkahramanın akbabanın kendisine olan saldırılarına karşı tepki vermemesinde, yaşadığı ezikliği içselleştirip başka birinden kendisini kurtarması için medet ummasında ve bedeninde açılan yaralardan duyduğu acılarda görmek mümkündür.

2. SÖYLEM (İFADE)

Chatman, anlatının bir öykü (içerik) ve bir söylem (ifade) düzlemine sahip olduğunu belirtir. Söylem, herhangi bir tezahürden bağımsız ve daha soyut olarak dile getirme şeklinin en temel yapı taşıdır. Yani dile getirmenin özüdür. Söylem düzlemi ise anlatı ifadelerinin bir araya gelmiş halidir. Anlatı diyagramının ana başlıklarından biri olan söylem kendi içinde tezahür ve anlatı aktarımının yapısı olmak üzere iki alt başlığa ayrılır. Tezahür alt başlığı, ifadenin özünün hangi şekilde ortaya konulacağına bakar. Bir söylem sözlü, sinemasal, bale, pandomim vb. şekillerde tezahür edebilir. “Akbaba” öyküsünün tezahür edişi metne aktarılarak yani metinsellik/yazınsallıkla gerçekleşir.

Söylem ana başlığının alt başlıklarından olan anlatı aktarımının yapısı, ifadenin biçimini karşılar. Anlatı aktarımının yapısı, söylemin ayrıntılı tahlilini kapsamaktadır. Bu noktada “Akbaba” öyküsü ele alınacak olursa, olayın yapısına bağlı olarak tek bir olay akışı olduğu görülür. Olay akışının içerisinde başkahraman olarak nitelenen ben anlatıcı vardır. Chatman’a göre ben anlatıcının karşılığı, ima edilen okurdur. Ancak onun ima edilen okurdan kastettiği oturup kitap okuyan kanlı canlı insanlar değil anlatının olduğunu farz ettiği seyircilerdir. İma edilen okur da ben anlatıcı gibi her daim vardır.

“Akbaba” öyküsü, olayı yaşayan ve adı belli olmayan bir kişi tarafından anlatılır. Anlatıcı, öyküde bir karakter olarak yer alır. Burada anlatıcı, öykünün ana kahramanıdır. Yani öykünün anlatıcı tipolojisi, metin içi anlatıcı olup bir ben anlatısıdır. Anlatıda, anlatıcı okuyucuya değil, bir anlayana ya da dinleyene hitap eder (ima edilen okur). Bundan dolayı anlatıcı ile okuyucu arasına dramatik bir mesafe konulur. Buna benöyküsel (autodiegetic) anlatı modeli de denmektedir. Anlatıcı, akbabayı ve akbabanın kendisine karşı yapmakta olduğu saldırıları yine kendi gözünden aktarır. Bu durum, öyküde gösterme tekniğinin yoğun olarak kullanılmasını sağlar. Böylece okur, öykü başkahramanı ile kendisini özdeşleştirir ve bu da öykünün inandırıcılık duygusunu artırır. Okur, fiktif âlemin içine dolaysız bir şekilde girer. Anlatıcı öyküde bir ana kahraman olarak yerini alır.

Tablo: 1

“Akbaba” Öyküsünün Anlatı Modeli	“Akbaba” Öyküsündeki Anlatı-Anlatıcı İlişkisi
Ben öyküsel (autodiegetic) anlatı	“Akbaba” öyküsünde anlatıcı doğrudan içinde yer aldığı öykünün olay örgüsünün vücuda gelmesinde etkin rol üstlenir.

Bakış açısı kavramı ise, anlatıcıdan ayrıdır. Bakış açısı, anlatıda geçen olayların bağlantılı olduğu fiziksel yer, ideolojik konum ya da hayat yönelimidir. Anlatıcı ise, olayların ve varlıkların okuyucuyla ilişki kurmak niyetiyle vasıta olarak kullandıkları konuşmaları ya da diğer yolları gösterir. Yani bakış açısı, ifade demek değil, “ifadeyi biçimlendiren perspektiftir” (Chatman, 2009, 143). Chatman, bakış açısı kavramının bünyesinde barındırdığı çok anlamlılığı önlemek amacıyla düz, simgesel ve aktarılmış olmak üzere üç anlam ortaya koyar. Buna göre düz anlam birisinin gözünden algılamayı; simgesel anlam birisinin dünya görüşünü, ideolojisini, düşünsel sistemini; aktarılmış anlam ise birisinin genel çıkarımını, kazancını, refahını, iyiliğini niteler. “Akbaba” öyküsünün tamamında düz (algısal) bakış açısının hâkimiyetini görmek mümkündür. Başkahramanın akbaba tarafından maruz kaldığı saldırılar, 2. anlatı kişisiyle gerçekleştirdiği konuşmalar onun gördüğü biçimde aktarılır. Öyküdeki algısal bakış açısı ve anlatıcının sesi, başkahramana aittir.

“Akbaba” öyküsünde mevcut söylem anı da, öykü anıyla aynı doğrultuda ilerler. Bundan dolayı mevcut ana göndermede bulunan yüklem de şimdiki zamanda kullanılmıştır. Bu geçmiş zamanı anlatan “epik şimdiki zaman” değil, eylemle aynı zamana işaret eden gerçek bir şimdiki zaman kipidir. Anlar ve geçmişe yapılan diğer göndermeler, di’li geçmiş zaman kipindedir.

Chatman, anlatıcıların işitilebilirliklerinin derecelerini de örtük ve açık anlatıcı olmak üzere ikiye ayırmıştır. Öyküde algısal bakış açısı ve anlatıcının sesi başkahramana aittir. Bu bakımdan öyküdeki bakış açısı, başkahraman ile sınırlandırılmıştır. Açık anlatıcı varlığının görüldüğü öyküde, söz konusu anlatıcı, akbabanın ve olayların niteliğini özetler. Öyküdeki doğrudan nitelendirme, dikkati anlatının sesi üzerinde toplar. Ancak akbabanın saldırılarının kısa ifadelerle özetlenmesi daha büyük güçlere, dolayısıyla daha dramatik şekilde duyulabilirliğe işaret eder.

SONUÇ

Öykü ve Söylem kitabıyla anlatı yapısı çalışmalarıyla ilgilenenlere, öykü anlatımına ilişkin dikkat çekici bir araştırma sunan Seymour Chatman, anlatının ne olduğu ve nasıl olduğu sorularına cevap bulmaya çalışır. Yazarın görüşlerine dayanılarak kullanılan yapısalcı anlatı çözümleme modeli Franz Kafka'nın "Akbaba" adlı öyküsüne uygulanarak bu öyküyü meydana getiren kurmaca olaylar ve varlıklar evreni eylem, eyleyen ve anlatım gibi kavramlar çerçevesinde tahlil edilmeye çalışılmıştır. Buna göre anlatıdaki olay ekseninde akbaba eylemin eyleyicisi, kahraman anlatıcı da saldırıya uğrayan kişi olarak etkilenendir. Öyküdeki eylem türlerinin %52'si konuşmalardan, %38'i sözsüz fiziksel hareketlerden, %5'i düşünceler ve duygular ile algılamalar ve duyumsamalardan meydana gelir. Geciktirim ve sürpriz, anlatıda yer alan önemli kavramlardır ve iç içe bir halde yer alır. Olaylar bir sürpriz olarak başlar ve geciktirime evrilir. Öyküde beklenen son da yaşanmaz ve bükülme ile neticelenir.

Öyküde akbabanın saldırılarına tepki vermeyerek pasif bir karakter görüntüsü çizen başkahraman aynı zamanda yuvarlak bir karakter olarak anlatı içinde belirir. Akbaba ise öteki olarak karşımıza çıkar. Akbaba ve başkahraman arasında yaşananlara şahit olan ve başkahramanı uğradığı saldırılardan kurtarmak için evine silah almaya giden diğer anlatı kişisi de yardımcı karakterdir. Anlatı boyunca zamana dair herhangi bir ifade yer almaz. Öykü zamanı yani anlatılan zamanın yaklaşık 20-30 dakika olduğu tahmini yapılabilir. Anlatının söylem zamanı ise öykü zamanı ile eşittir. Çünkü her ikisi birlikte ilerler. Chatman bu durumu sahne olarak niteler. Öyküde uzama dair de bir ifade bulunmaz. Yardımcı karakterin evine silah almaya gitmesi, olayın dış uzamda geçtiğini düşündürür. Anlatının söylem uzamı, öykü ve söylem zamanı bir arada olduğundan olayın cereyan ettiği yerdir.

Öykünün tezahür edişi yazınsallıkla meydana gelir. Olayın yapısı, tek bir olay akışı içinde gerçekleşir. Akış içerisinde aynı zamanda başkahraman olan ben anlatıcı vardır. Öykü, olayın içinde bulunan ve adı verilmeyen bir kişi tarafından dile gelir. Öyküde bakış açısı olarak düz (algısal) bakış açısı hâkimdir. Anlatıda, anlatıcının işitilebilirlik derecesine göre açık anlatıcının varlığı görülür. Ayrıca söz konusu öyküyü, yazarın yaşadığı zamandan, çevreden, sosyal ve siyasi tarihten bağımsız düşünmek olası değildir. Zira öykü, yazarın hayatından yansımalar barındırmaktadır. İhtiva ettiği anlatısal yöntem ve bileşenlerle Franz Kafka'nın "Akbaba" öyküsü anlatıbilimsel çalışmalar açısından kendine has bir nitelik taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Arslan, A. D. (2017). Haldun Taner'in "Karşılıklı" Adlı Öyküsünün Seymour Chatman'ın Anlatı Diyagramı Bağlamında Analizi, *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Y. 5, S. 10, s. 111-122.

Chatman, S. (2009). *Öykü ve Söylem Filmde ve Kurmacada Anlatı Yapısı* (Ö. Yaren, Çev.), Ankara: De Ki Basım Yayın.

Forster, E. M. (2010). Düz ve Yuvarlak Karakterler, *Roman Teorisi* (S. Kantarcıoğlu, Çev.), s. 168-176, Ankara: Akçağ Yayınları.

Kafka, F. (2003). *Franz Kafka Bütün Öyküler 2* (O. Tuncay, Çev.), İstanbul: Gün Yayıncılık.

King, A. M. ve Kurtinis, S. (2009). Kurmaca Anlatı Türünün Temel Öğeleri (Z. Akidil, Çev.) *Hikâye Sanatı Üstüne Yazılar*, s. 31-36, İstanbul: Pan Yayıncılık.

Korkmaz, R. ve Deveci, M. (2011). *Türk Edebiyatında Yeni Bir Tür Küçürek Öykü*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Özbek, Y. (2007). *Edebiyat ve Psikanaliz*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Öztürk, M. (2007). *Franz Kafka ve Sinema*, İstanbul: Donkişot Güncel Yayınları.

Ricœur, P. (2011). *Zaman ve Anlatı* (M. Rifat ve S. Rifat, Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Sağlık, Şaban (2014). *Hikâye/Anlatı/Yorum*, Ankara: Hece Yayınları.

Yurtsever, M. (2011). *Franz Kafka ve Peter Weiss'in Eserlerinde Güven Arayışı Sorunu*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

KRİM-TATAR ƏDƏBİYYATININ ÇENGİZ DAĞCI ZİRVƏSİ

Dr. Səkinə BAYRAMOVA ADIL QIZI

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, sakina.bayramova.z@gmail.com

XÜLASƏ

Çengiz Dağcı müasir Krım-tatar ədəbiyyatının yadda qalan simalarından biridir. Onun bədii yaradıcılığı kifayət qədər zəngindir. Ədib yaradıcılığa şeirlə başlamışdır. Şeirlərinin mövzusu vətən, vətən həsrəti, yurd sevgisi, təbiət gözəllikləri və ictimai-siyasi mövzudadır. Şeir yaradıcılığından başqa, nəsr əsərlərindən olan roman və hekayələrində də yuxarıda qeyd etdiyimiz hiss güclüdür. Yazıçı nəsrə keçidinin səbəbini belə izah edir: “Bizim xalqımızın faciələri o qədər böyükdür ki, onları şeirlə əks etdirmək və şeirlə anlamaq çətindir”.

Çengiz Dağcının nəsr yaradıcılığı kifayət qədər zəngindir. O, nəsr əsərlərini demək olar ki, 1946-cı ildə Londona köçdükdən sonra qələmə almışdır. Ömrü boyu vətəninin istiqlalını düşünən yazıçı Londonda yazılmış əsərlərində əsasən türk milli-mənəvi ideallarının aparıcı mövzularından birinə çevirilmişdir.

Açar sözlər: Çengiz Dağcı, Krım-Tatar Ədəbiyyatı, Türkçülük, Türk Poeziyası

ÇENGİZ DAĞCI LIFE AND CREATIVE

SUMMARY

Contemporary Krım-tatar of the literature spectatular representatives one of them Çengiz Dağcı was born 9 march 1919 year krıms at Qurzuf village. Cengiz Dagci 1936 year to Twelvth Sample school accepted and 1938 year after finish from here Krım Pedagogy Institutes to history faculty entered. At institutes year Cengiz Daghcis artistic creativity and Krım-tatar writers unions body literature in the magazine poems began to be printed.

Who could not go to Turkey for a lifetime, but the Cengiz Dagci creator who wrote all his works in Turkish was highly appreciated by most state and private organizations in Turkey. At 1988 year his “Anama məktublar” (“ My mother to letters”) novel Turkey by Writers Union the best novel of the year evaluated. The writer at various year was awarded the great Turkish awards. Cengiz Dagci has began to creative with poem. He was still interested in poetry when he was in school and the teacher of literature encouraged him in this regard. He prominent Russian writers Puskin, Yesenin, Mayakovskis was influenced by his works. At poems nature and country of birth the main feature of the description. Of the poet in 1941 year while on the front wrote “Veriniz atamın qılıncın mənə”(Give my fathers sword) in his poem national ideas are more vivid.

Cengiz Dagci poetry country of birth is the main topic. This aspect of his stories and novels also draws attention. Of course this is not a reason, 92 years of life 21 years natural ay country of birth-at Krım 71 years at lived abroad.

Key words: Chengiz Daghci, Krım-Tatar Literature, Turkishness, The Turkish Poetry

GİRİŞ

Müasir Krım-tatar ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olan Çengiz Dağcı 9 mart 1919-cu ildə Krımın Qurzuf qəsəbəsində anadan olmuşdur. Çengiz Dağcı xatirələrində atası Əmir Hüseyni və anası Fatma xanımı zəhmətkeş, çalışqan insanlar kimi xatırlamışdır. O, uşaq yaşlarından oxumağa, yazmağa həvəsli olmuşdur. Kiçik əmisi Seyid Ömər in türk yazıçısı Ömər Seyfəddindən ona hekayələr oxuması onun ədəbiyyata marağını xeyli artırmışdır. Çengiz Dağcı 1936-cı ildə Onikinci Nümunə məktəbinə qəbul edilmiş və 1938-ci ildə buranı bitirdikdən sonra Krım Pedaqoji İnstitutunun tarix fakültəsinə daxil olmuşdur. İnstitutda oxuduğu illərdə biliklərə dərinlən yiyələnmiş və millətinin tarixi və taleyi ilə yaxından marqlanmışdır. Onun ixtisasca həkim olan ata qohumu Zəminə Dağcının zəngin kitabxanasında olan milli tarixlə bağlı kitablarla tanış olması, əmilərinin Türkiyə və Avropa təəssüratlarına qulaq asması və s. Çengiz Dağcıda milli duyğuların genişlənməsinə böyük təsir göstərmişdir. İnstitut illərində Çengiz Dağcının bədii yaradıcılığa meyli artmış və Krım-tatar Yazıçılar Birliyinin orqanı olan “Ədəbiyyat məcmuəsində” şeirləri çap olunmağa başlamışdır. O, 1940-cı ilin dekabr ayında ordu sıralarına çağırılmışdır. Orduya getdiyi zaman M. Qorkinin “Ana” romanını və Qabdulla Türkayın şeirlər kitabını da özü ilə götürmüşdür. Çengiz Dağcı 9 avqust 1941-ci ildə Buq çayı sahillərində almanlara əsir düşmüş və Kirovoqrad əsir düşərgəsinə aparılmışdır. Bu müddətdə o, ailəsini görmək məqsədilə Krıma getmək üçün alman komandanlığına ərizə ilə müraciət edir. Ərizəsinə müsbət cavab alan Çengiz Dağcı Krıma gedir. Alman işğalına məruz qalmış Krımı görmək onun üçün ağır olur. Bir hələlik icazə müddəti bitdikdən sonra Çengiz Dağcı geri qayıdır. Bu onun Krım ilə sonuncu görüşü olur. 1942-ci ilin sonlarında əksər cəbhələrdə sovet qoşunlarının alman ordularına qalib gəlməsi Türküstan legionunun fəaliyyətini əhəmiyyətsizləşdirməyə başladı. Buna görə də alman komandanlığı Türküstan legionunu sərbəst buraxmaq məcburiyyətində qalır. Çengiz Dağcı bundan sonra Polşada almanlara qarşı gizli təşkilatda çalışan Regina Kleszko adlı bir xanımın köməyi ilə müxtəlif yerlərdə gizli şəkildə yaşamağa başlayır. Sovet qoşunlarının Varşavaya yaxınlaşması səbəbindən Çengiz Dağcı Frankfurt şəhərinə gedir. 1944-cü ilin avqustunda o, Berlin şəhərinə gəlir. Berlində çıxan “Milli Türküstan” jurnalında şeirlərini nəşr etdirir. Çengiz Dağcı Polşada tanış olduğu Regina Kleszko ilə Berlində görüşür. Onlar əvvəlcə Vyanaya, daha sonra Romaya gedirlər. Çengiz Dağcı 18 iyun 1945-ci ildə Romada Regina xanımla hər biri öz dinində qalmaq şərti ilə kəbin kəsdirir. O, 1946-cı ilin oktyabrında xanımı və bir yaşlı qızı Arzu (Ursula) ilə birlikdə Şotlandiyaya gedir. Bir neçə aydan sonra isə Londona gələn Çengiz Dağcı Türkiyədə yaşamaq icazəsi almaq üçün Türkiyə konsulluğuna müraciət edir. Lakin Türkiyədə qohum-əqrəbasının olmaması səbəbindən Türkiyə konsulluğu onun müraciətini qəbul etmir. Londonda təsadüfən tanış olduğu bir şəxsin köməyi ilə Kiprli türkün restoranında qabyuyan kimi işləməyə başlayır və Şotlandiyadan ailəsini yanına gətirir. O, həyat yoldaşı ilə birlikdə ağır zəhmətlə qazandıqları pullar hesabına 1953-cü ildə Londonda birinci mərtəbəsi restoran olan ev alır və bundan sonra ömürlük olaraq onun taleyi Londonla bağlanır. Çengiz Dağcı bir daha doğma yurdu Krıma, ümid yeri bildiyi Türkiyəyə gedə bilməsə də, ömrü boyu hər iki məkanı həsrətlə xatırlamışdır. Ömrü boyu Türkiyəyə gedə bilməyən, lakin bütün əsərlərini Türkiyə türkcəsində (şeirləri istisna olmaqla) yazan Çengiz Dağcı yaradıcılığı Türkiyədə mövcud olan əksər dövlət və özəl təşkilatları tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. 1988-ci ildə onun

“Anama məktublar” romanı Türkiyə Yazarlar Birliyi tərəfindən ilin ən yaxşı romanı kimi qiymətləndirilmişdir. Yazıçı 1993-cü ildə “Türk dünyası ədəbiyyatına xidmət”, 1997-ci ildə “İlin mədəniyyət adamı”, 2001-ci ildə “Beynəlxalq türk mədəniyyətinə xidmət” mükafatına layiq görülmüşdür.

Çengiz Dağcı 22 sentyabr 2011-ci ildə 92 yaşında Londonda vəfat etmişdir. Türkiyə Cümhuriyyətinin o zamankı Xarici İşlər naziri Əhməd Davudoğlunun Ukrayna dövlətinin rəsmiləri ilə apardığı tanışlıqların nəticəsində Çengiz Dağcı vəsiyyətinə uyğun olaraq 69 il öncə ayrıldığı (1942) doğma kəndində dəfn edilmişdir.

Yaradıcılığı:

Çengiz Dağcının bədii yaradıcılığı kifayət qədər zəngindir. O, yaradıcılığa şeirlə başlamışdır. Krım türkcəsində yazılmış bu şeirlərin çox hissəsi müxtəlif səbəblərdən əldə olunmamışdır. Kiçik yaşlarından şeir yazmağa ruhlanan Çengiz Dağcıda poeziyaya xüsusi maraq Onikinci Nümunə məktəbində təhsil aldığı illərdə daha da güclənmişdir. Həmin məktəbin ədəbiyyat müəllimi Safiye Akimovanın Çengiz Dağcıya təsirini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Çengiz Dağcının əldə olunan ilk şeiri 1936-cı ildə yazdığı “Qış” adlı şeiridir. Bu şeir onun müəllimi tərəfindən “Gənclik” jurnalına göndərilmiş və şeir həmin jurnalda dərc olunmuşdur. Çengiz Dağcı bundan xeyli ruhlanmış və bir-birinin ardınca “İxtiyar nənə və keçisi” mənzum hekayəsini, “Kantardan keçən tramvay”, “Gül və bülbül” şeirlərini yazmış, eyni zamanda özbək şairi Əlişir Nəvainin iki şeirini Krım türkcəsinə tərcümə etmişdir. Bu dövrdə o, görkəmli rus ədibləri Puşkin, Yesenin, Mayakovski və Posternakin əsərlərindən daha çox təsirlənmişdir. Keçən əsrin 30-cu illərinin sonlarında sovet ideologiyasının təsiri altında qələmə alınan “Bahar səhəri”, “Gəldi bahar”, “Quşların nəğməsi”, “Kənd axşamı”, “Sis” “Sevimli Yalta” və s. şeirləri Krım-tatar Yazıçıları İttifaqının orqanı olan “Ədəbiyyat məcmuəsi”ndə dərc olunmuşdur. Bu şeirlərdə təbiət təsviri ilə yanaşı, xoşbəxt gələcəyə inam hissləri daha çox yer alır. O, vətənə bütün varlığı ilə bağlıdır. Bu səbəbdən qədim tarixi olan vətəninə, əcdadlarının uyuduğu müqəddəs torpağa heyranlıq ifadə edir, onun şərəfini uca tutur:

Keçmişlər bu yerge tarixlər yazdı,
Soyuma-sopuma mezarlar kazdı.
Baq, bu gün evlədin bir ahenk sazı,
Anamsın, babamsın, sevdiiyim Yalta!

Dağları tezəkli, dağları çamlı,
Dağından suv aqar şərbəttən damlı.
Bu torpaq şərəfli, bu torpaq namli
Ne güzel yaraştın, sevdiiyim Yalta

Həmişə təbiət gözəlliklərindən və şərəfli keçmişindən ilham alan şair “Kənd” şeirində bir tərəfdə vətən gözəlliklərini tərənnüm edir, digər tərəfdə isə millətin şərəfli tarixindən qürur duyur:

Bayırlar bağrında yerleşken bağları,
Ne güzel körüne dağları.
Er aşşam qoynunda bulutlar geceley,
Bol suvlu özenler sizlerini erkeley.

Yigitler toplanıp haytarma aylansa,
Ya horan tepip de qızlarğa baylansa,
Hayalın quş olıp köklerde dolandır.
Olardan şairnin qalemi ruh alır.

“Dağlar” şeirində ictimai-siyasi motiv daha güclüdür. Bu səbəbdən şeirdə ictimai-siyasi tərz təbiət abidəsi olan dağların vəsfindən, gözəlliklərin tərənnümündən önə keçir:

Bir zaman kalbinye sarıldı tuman
Okürdi, ağladı, boran, yel, tufan
Ulsız, ulsız şerefli dağlar,
Keçmişinin eykeli güneşli dağlar.

Gənclik illərindən başlayaraq Çengiz Dağcının qəlbi hürriyyət atəşi ilə yanmış, ruhuna Türküstan ideyaları hakim kəsilmişdir. Şairin 1941-ci ildə cəbhədə olarkən yazdığı “Veriniz, atamın qılıncın mənə” şeiri milli ideyaların əksi baxımından xarakterikdir. Burada şair azadlıq atəşi ilə yanan, əlində qılınc tutaraq döyüş meydanına atılan igid bir türk qəhrəmanı təsiri bağışlayır:

Qalbmde huriyyət atəşi yana,
Beriniz atanın qılıncın mana!
Atımnı sureyim qanlı meydanğa
Beriniz atanın qılıncın mana!
Beriniz! Tökülgen qanğa qan üçün,
Günahsız yurtumda ölen can üçün,
Keçmiş və gelecek nam və şan üçün
Beriniz atamın qılıncın mana!

Çengiz Dağcının 1944-cü ildə yazdığı “Ulduz” şeirində kədər, dərd, qürbət, izzətlilik, həsrət motivləri əsas yer tutur. Çengiz Dağcı şeirdə ulduzu müraciət obyektini kimi seçir. Ulduz həyatın, işığın, ağ günün rəmzidir. Şeir qürbətdə yaşayan şairin haraylarını, onun dərd, kədər, arzu və istəklərini əks etdirmək baxımından xarakterikdir:

Mahzun yıldız, dertli yıldız, sönməy tur!
Sönme, yıldız, azaçıq yal alayıq.
Belki artıq küneş doğar, sönməy tur,
Sönme, yıldız, yolumuzu bulayıq.
Dertli yıldız, mən də, mən də dertliyim,
Sen sönersin dert ortağın qalacaq
Sen sönersin, yıldız, mənim gönlümə
Gece-kündüz qaranlıqlar dolacaq.
Bizdən başqa barmı dersin, ey yıldız,
Gece doğup yer yüzünü körməgen?
Bizdən başqa barmı dersin, ey yıldız
Cəfa körip, yer səfasın sürməgen?

Şairin 1946-cı ildə Londonda qələmə aldığı “Kırım, məni anarsanmı” şeirində də mövzu yurd həsrəti ilə bağlıdır. Bu şeir Çengiz Dağcının Londona gəldiyi ilk günlərdə yazılmışdır. Şairin əvvəlki bəndində gözəl bir təbiət təsviri verilmişdir:

Küneş batar, sukut bulur göl, ırmaq, çay,

Tuman yatar topelərinin arqasına...

Lakin sonrakı bəndlərə kədər motivi hakim kəsilir. Belə ki, şeirin əvvəlində vətən gözəlliklərini əks etdirən şairin sonradan “dərddi gecələrin sirdaşı”na dönərək vətəninə günəşin doğmasını, özünün isə vətən torpağında hər an anılmasını arzulayır. Lakin səmasında “gün doğmayan” Krım şair üçün geniş mənada vətən dərdinə, vətən həsrətinə çevrilir:

Men de dertli gecələrin bir sirdaşı,
Eski çatır sığın açar, dep arz ettim.
Yüregimdə ana yurtun torpaq, taşı,
Künəşimin doğmasını çox istədim.
Kün doğmadı Qırımımın səmasında
Ağlaysınmı, kederlenip, yanasınmı?
Qırım, Qırım! Böylə suvuq gecələrdə
Sen de meni yahşı sözlən anasınmı?

Qeyd etmək lazımdır ki, Çengiz poeziyasında vətən əsasən baş obraz rolunda çıxış edir. Onun nəsrində də bu cəhəti müşahidə etmək mümkündür. Əlbəttə, bu səbəbsiz deyildir. Təbii olaraq 92 illik ömrün 21 ilini doğma vətəndə – Krımda, 71 ilinin isə qütbətdə yaşanılması bu sənətdə millilik idelamının hakimliyini xeyli gücləndirmişdir. 1933-1938 illərdə 40 mindən çox Krım türkünün Ural ətəfi diyarlara köçürülməsi, Krımda milli məktəb və mədrəsələrin bağlanması, məscidlərin dağıdılması, tatar dilinin sıxışdırılması, latın əlifbasından kiril əlifbasına keçilməsi, 1941-ci ildə Krımın Almaniyə tərəfindən işğal olunması və s. Hallar qədim türk diyarı olan Krımda yaşayan hər bir insanın həyatında olduğu kimi, Çengiz Dağcının da həyatına təsirsiz ötüşməmişdir. Təbii olaraq sonrakı proseslər də istisna deyildir. Tarixin müxtəlif dövrlərdə siyasi, milli-mənəvi təzyiqlərə məruz qalmış, azadlığı əlindən alınmış, dili, dini sıxışdırılmış, sürgünlərdə min bir əzab yaşamış Krım türklərinin taleyi Çengiz Dağcının ömrü boyu narahat etmiş, soydaşlarının haqq səsinə dünyaya çatdırmağı özünə borc bilmişdir. Bu yolda o, qələmini mübarizə silahına çevirmiş, milli məsələlərə münasibətdə daha çox real tarixə və şəxsən özünün şahidi olduğu hadisələr önəm vermişdir. Çengiz Dağcının nəsr yaradıcılığı kifayət qədər zəngindir. O, nəsr əsərlərini demək olar ki, 1946-cı ildə Londona köçdükdən sonra qələmə almışdır. Ona görə də qərblilik həyatı yaşayan, ömrü boyu vətənin istiqlalını düşmən yazçının Londonda yazılmış əsərlərində əsasən türk milli-mənəvi ideallarının əksi aparıcı mövzulardan birinə çevrilmişdir.

Çengiz Dağcının yaradıcılığında hekayələrinin sayı romanları ilə müqayisədə az olsa da, həmin hekayələr həm mövzu, həm də ideya baxımından yüksək dəyərə malikdir. Yazıcının 1974-1980-ci illərdə çap olunmuş “Sən Haluksan?”, “Gözəlin doğumu”, “Yıxılmış dünya”, “Qara günlərdən”, “Qaç Haluk, qaç”, “Həyat tapmaca kimi bir şeydir”, “Suların üstündə üzən səadət çələngləri”, “Nəfəsimlə kəsib paylaşdıq çörəyimizi”, “Beşiyin içərisindəki kölgə” adlı silsilə hekayələrinin məzmunu müxtəlif olsa da, həmin hekayələrin hamısının qəhrmanı kırımli Haluk Topkayaçı adlı bir şəxsdir. Müəllif 9 hekayənin baş qəhrmanı olan Halukun simasında öz ideallarını gerçəkləşdirmiş, millətin azad və xoşbəxt gələcəyinə inam nümayiş etdirmişdir. Onu da qeyd edək ki, Haluk həm də yazıcının “Badam budağına asılı körpələr” romanın obrazlarından biridir. “Sən Haluksan?” hekayələr silsiləsinin birincisidir. Haluk Topkayaçı almanlar tərəfindən işləmək üçün Almaniyaya göndərilir. O, əvvəlcə dəmiryolunda, sonra isə elektrik firmasında işləyir. Moabitdə elektrik firmasında işləyərkən Anna adlı bir polyak xanımla evlənir. Əsirlik həyatı mənəvi baxımdan

onların hər ikisini sarsıtmışdır. Haluk qorxur ki, mənəvi və fiziki əzablar ona öz kimliyini unutturmuşdur. Buna görə o, öz keçmişi ilə bağlı yazılar yazır. Onları bir şüşə qabda gizlədir ki, itib-batmasın. Haluk bununla təsəlli tapır. Ona el gəlir ki, bu yolla kimliyini, keçmişini mühafizə edəcək. Çengiz Dağcı hekayədə Halukun simasında ömrünü qütbətdə keçirən, vətən həsrəti ilə yaşayan, azad vətənin azad insanları olmaq istəyənlərin ümumiləşdirilmiş obrazını yaradır. Yazıçı Halukun həyatının sonrakı dövrünü “Gözəlin doğumu” hekayəsində davam etdirir. Bu hekayədə Haluk keçmişi xatırlayarkən ilk növbədə almanlara əsir düşdüyü vaxt yadına düşür. Özünün nece həbs olunması və tutulanlar arasında olan Krımın Dəmirçi kəndinin yaşlı sakini ilə söhbətləri hekayənin əsas məzmununu təşkil edir. Almanlar tərəfindən həbs olunanların müvəqqəti saxlandığı hamam binasından çıxarılarq dəmiryol vağzalına gətirilməsi, onların əzab-əziyyətləri və digər hadisələr isə “Yıxılmış dünya” hekayəsində əksini tapır. Qeyd edək ki, silsilə hekayələrin hamısında hadisələr konkret şəxslə bağlanır və konkret məkanlarda cərəyan edir.

Çengiz Dağcı bu yol ilə taleyi müharibəyə tuş gəlmiş Halukun həyatını daha geniş planda əks etdirir, Halukun timsalında öz həyatının müəyyən detallarını hekayələrin daxilinə hopdura bilir.

“Qara günlərdən”, “Qaç, Haluk, qaç”, “Həyat tapmaca kimi bir şeydir”, “Suların üstündə üzən səadət çələngləri”, “Nəfəsimizlə kəsib paylaşdıq çörəyimizi”, “Beşik içərisində kölgə” hekayələrində Haluk baş qəhrəman olaraq bu əsərlərdə tarixi-siyasi proseslərin və milli-mənəvi idealların əksi əsas yer tutur.

Çengiz Dağcının müxtəlif illərdə çap olunmuş “Yurdunu itirən bir adamın vaxtsız əzabı”(1988), “Sonda bizim qoca ixtiyar savaşı da Allah rəhmətinə qovuşdu”(1990), “Qırx beş il Krımsız yaşadı deyə gözlərini həyata “Krımın uzağında yumacağınımı zənn etdilər?”(1991) silsilə hekayələrinin mövzusu da Krım xalqının həyatı, mübarizəsi, adət-ənənələri və ictimai-siyasi hadisələrlə bağlıdır.

Ədib “Qorxunc illər”, “Onlarda insan idi”, “O torpaqlar bizim idi”, “Üşüyən küçə”, “Mənim kimi biri”, “Anama məktublar”, “Yoldaşlar”, “Biz birlikdə keçdik bu yolu” romanlarında vətənin taleyi, faciəsi və Krımlıların düşdüyü ağır vəziyyət təsvir olunur.

Nəticə:

Ümumiyyətlə, Çengiz Dağcı yaradıcılığı istisnalar olmaq şərti ilə məsələlərə milli kontekstdə yanaşmaq, Krım-tatar faciələrini əks etdirmək, onlara milli-ictimai dəyər vermək, bu faciələri milli tarixin qara səhifələri kimi əlaqələndirmək baxımından əhəmiyyətli bir sənətkar olaraq Krım-tatar ədəbiyyatında böyük iz qoymuşdur.

İstifadə olunmuş ədəbiyyatlar:

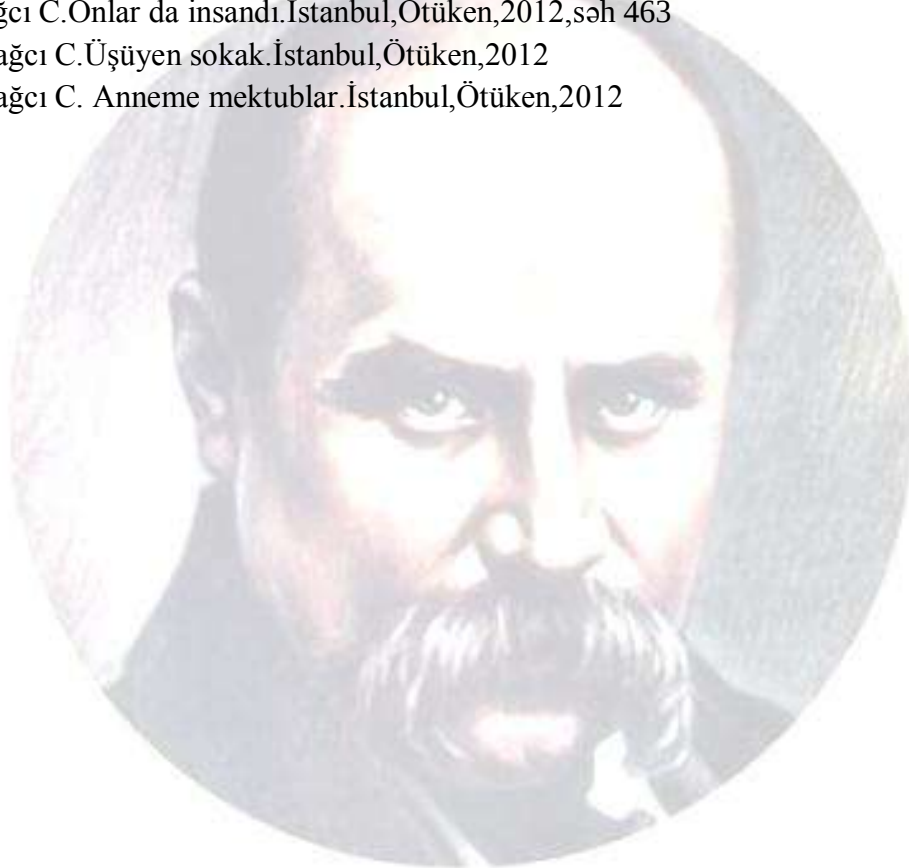
1. Dövlətməmməd Azadi. Seçilmiş əsərləri. Bakı, 2012
2. Dağcı C. Badem dalına asılı beşbeş. İstanbul, Ötüken, 1991
3. Dağcı C. Biz beraber geçtik bu yolu. İstanbul, Ötüken, 1996
4. Dağcı C. Genç Temuçin. İstanbul, Ötüken, 2000, səh 5
5. Dağcı C. İhtiyar Savaşçı. İstanbul, Ötüken, 2010
6. Dağcı C. Korkunç yıllar. İstanbul, Ötüken, 2012, səh 15
7. Dağcı C. Yurdunu kaybeden adam. İstanbul, Ötüken, 2012, səh 246

8.Dağcı C. O topraklar bizimdi.İstanbul,Ötüken,2012,səh 386

9.Dağcı C.Onlar da insandı.İstanbul,Ötüken,2012,səh 463

10.Dağcı C.Üşüyen sokak.İstanbul,Ötüken,2012

11.Dağcı C. Anneme mektublar.İstanbul,Ötüken,2012

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GELENEKSEL TRABZON FANILASI

TRABZON FANILA FROM THE PAST TO THE PRESENT

Nermin SARAL

Karadeniz Teknik Üniversitesi, saralusta@ktu.edu.tr

Nazmiye AYDIN

Karadeniz Teknik Üniversitesi, nazmiyeaydin@ktu.edu.tr

ÖZET

Dünyada en eski sanatlardan biri de el sanatlarıdır. İnsanoğlunun ihtiyaçlarını karşılamak amaçlı ortaya çıkan el sanatları, yaşam şekilleri ve iklime göre gelişme göstermiştir. Ülkemizde, çeşitli yörelere ait birçok el sanatı bulunmaktadır. El sanatları zamanla ortaya çıktığı toplumun duygularını, sanatsal beğenilerini ve kültürel özelliklerini yansıtır hale gelerek gelenekselleşmiştir. Karadeniz Bölgesi'nin coğrafi yapısı, iklimi, yerleşiminin çok eski dönemlere kadar uzanması, tarihi İpek Yolu üzerinde bulunması, Trabzon ve çevresindeki illerin de el sanatları bakımından zenginlik göstermesi ve gelişmesinde etkili olmuştur. Bugün gelişen sanayi ile birlikte birçok el sanatı yok olmayla karşı karşıyadır. Bu araştırmada "fildegoz fanila"nın tarihi, bugünkü durumu, üretim sorunları ve çözüm önerileri üzerinde durularak, fanila dokumada kullanılan malzemeler, örme teknikleri ve üretilen ürünler örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın amacı, geleneksel el sanatlarımızdan olan fanilanın yeniden canlandırılması, iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve yaşatılmasıdır. Kültürümüzü yansıtan bu değerin yeniden hayat bulması amacıyla tasarımların geliştirilerek, yaşatılması ve öz değerini kaybetmeden geleceğe aktarılması için modern yaşam içinde kullanılabilirliğinin sağlanması önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Sanatlar, El Sanatları, Fanila, Örme

SUMMARY

One of the oldest arts in the world is handicrafts. Developed according to the handicrafts, lifestyles and climate that come to meet the needs of mankind. There are many handicrafts in various regions in our country. Handicrafts have become traditional by reflecting the feelings, artistic tastes and cultural characteristics of the society in which they emerged over time. The geographical structure of the Black Sea Region, its climate, its settlement dating back to very ancient times, its presence on the historical Silk Road, and the provinces in and around Trabzon have been effective in the development and development of handicrafts. Today, with the developing industry, many handicrafts face extinction. In this research, the history of m fildegoz fanila ilen, its current situation, production problems and solutions, the materials used in the weaving fabric, knitting techniques and the products produced are explained with examples. The aim of the research is to revitalize, improve, develop and keep alive the one of our traditional handicrafts. In order to revive this value that

reflects our culture, it is important to ensure that the designs are developed, kept alive and used in modern life in order to transfer them to the future without losing their self-esteem.

Key Words: Traditional Arts, Crafts, Flannel, Knitting

1.GİRİŞ

Bir ülkenin kültürel kişiliğinin en canlı ve anlamlı belgeleri geleneksel sanatlardır. Anadolu'da yaşamış pek çok uygarlığın kültürü, Türklerin yerleşmesinden sonra yeni bir sentez içinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bundan dolayıdır ki, Türk geleneksel sanatlarının geçmişçi çok eskilere dayanmaktadır.[1]

İnsanın içinde yaşadığı toplumdan kazandığı bütün kabiliyet ve alışkanlıkları kapsayan, bilgiyi, sanatı, ahlakı, örf ve adetleri, atalarından kendilerine miras bırakılan maddi-manevi değerler bütünü kültürü oluşturmaktadır. Kitle kültürü ve tekdüze yaşam tarzları, kitle iletişim araçlarının hız kazandırdığı tüketim alışkanlıkları, küreselleşme süreci içinde, ulusal kültürlerin zayıflamasına, dolayısıyla kültürel değerlerin yozlaşmasına veya kaybolmasına yol açmıştır.[2]

Geleneksel sanatlar; halıcılık, kilimcilik, cicim, zili, sumak, kumaş dokumacılığı, işlemecilik, oya yapımcılığı, deri işçiliği, müzik aleti yapımcılığı, taş işçiliği, bakırcılık, sepetçilik, örmecilik v.b. olarak sıralanabilir.[1]

Teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin, geleneksel sanatlara daima ihtiyaç olacaktır. Bugün dünyadaki bilimsel ve teknolojik gelişmeye paralel olarak sosyal ve kültürel alanlarda görülen hızlı değişimi, geleneksel sanatlarda da görmek mümkündür. Ülkemiz açısından da söz konusu olan bu değişim Trabzon ilini de içine almaktadır.[3]

Anadolu'da oldukça zengin bir çeşitlilik gösteren kültürel değerlerden biri de, her yörede ve bölgede farklılık gösteren geleneksel giysi kültürüdür. Bölgeler arasındaki çeşitlilikler ve renklilikler, kendini bu yöresel kıyafetlerde de ön plana çıkarır. Karadeniz halkının da kendine özgü bir giysi kültürü vardır. Özellikle Orta Karadeniz ve Doğu Karadeniz geleneksel giysilerinin, bir takım benzerlikler taşıdıkları görülmektedir. Zorlu bir coğrafyada yaşayan Karadeniz insanı, geleneksel giyimlerini özellikle kırsal kesimde yaşatmaktadırlar.[4]

Bölgenin coğrafi yapısı, iklim ve hava koşulları, bölge yerleşiminin çok eski çağlara uzanması ve beraberinde tarih boyunca gelişen ve oluşan kültür birikimi, diğer yandan tarihi İpek Yolu üzerinde bulunması nedeniyle, Trabzon ve etrafındaki yerleşim yerleri de geleneksel sanatlar bakımından zengindir.

Bu araştırmada, Trabzon fanılasının tarihi, bugünkü durumu, üretim sorunları ve çözüm önerileri üzerinde durularak, fanila dokumada kullanılan malzemeler, örme teknikleri ve üretilen ürünler örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın amacı, geleneksel sanatlarımızdan biri olan fanila üretiminin yeniden canlandırılması, iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve yaşatılmasıdır. Kültürümüzü yansıtan bu değerın yeniden hayat bulması amacıyla tasarımların geliştirilerek, yaşatılması ve öz değerini kaybetmeden geleceğe aktarılması için modern yaşam içinde kullanılabilirliğinin sağlanması önem taşımaktadır.

2.TRABZON FANİLASI

2.1.Tarihi

Anadolu'da Fanila üretimi ile ilgili ilk bilgilere 1856 yılında Osmanlı Devleti'nin Paris sanayi sergisinde sergilediği ürün yelpazesinde rastlamaktayız. "İzmit fabrikası: Çuha, askeri elbiseler. İstanbul (Fes hane) fabrikası: Çuha, fes, battaniye, kravat. Basmahane fabrikası: Fanila, kumaşlar. Zeytinburnu fabrikası: Pamuk bezi, calicot, emprimeler, alaca bez pamuk, yün ve fildekos çoraplar. Hereke fabrikası: Kadife, Şam usulü çiçekli kumaşlar (Damas), saten, taftalar, gazlar, kordelalar. Beykoz fabrikası: Tüfekler, tabancalar, vb. Beykoz İnceköy fabrikası: Porselen, cam, fincanlar vb." [5]

Anadolu'da ilk Sanayi Mektebi'nin kurulması 1869 yılına rastlamaktadır. Mithat Paşa, 1869 yılında Şuro-i Devlet Reisliği'nde bulunurken İstanbul'da bir Mekteb-i Sanayi'nin kurulmasını önermiştir. Bundan bir yıl sonra 1870 yılında, Konya Valisi Ahmet Tevfik Paşa'nın girişimi ile, Konya'da bir Sanayihane açılmıştır. Bunu, 1901 yılı Eylülünde Konya Valisi Avlonya'lı Mehmet Ferit Paşa tarafından yaptırılan ve sanayi mekteplerinin Anadolu'daki ilk örneklerinden birisi olan Konya Sanayi Mektebi izlemiştir.

Savaş sırasında Sanayi Mektebinin atölyeleri, ordunun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalar yapmıştır. Özellikle "Çorap ve Fanila İmalathanesi" gece gündüz çalışarak binlerce fanila ve çorabı cepheye göndermiştir.[6]

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında kurulan dernekler arasında yer alan Osmanlı Hilâl-i Ahmer (1877), faaliyetleriyle döneminin en önemli yardım derneği olmuştur. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, askerlere yardım amacıyla binlerce battaniye, yorgan, fanila, gömlek, çorap, çamaşır ve yatak takımı, kaşık, tabak, tencere, tepsi, ekmek nakledilecek çuvallara kadar birçok eşya dağıtmıştır.[7]

20 Mart 1912 tarihinde ise "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi" kurulmuştur. Savaş sırasında başta Yunanlılar olmak üzere diğer işgalci kuvvetlerin yakıp yıktığı köylere yardım eden Hilâl-i Ahmer batı Anadolu'da kırk üç köye 1670 adet fanila; 450 çift çorap, 1000 metre pazen, 1000 metre Amerikan bezi, 440 aded Amerikan don, 30.000 kilo buğday ile 5000 kilo tuz, Bilecik, Bozüyük, Söğüt'ün dağlara sığınan halkına 10.000 lira, 56500 kilo un, 20 teneke petrol, 200 kat çamaşır dağıtmıştır.[8]

1909 yılında Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan Manastır vilayetinde üretilen sanayi ürünleri şunlardı: Bakır, şayak, (çuhadan yapılan yün kumaş) gaytan, kilim, halis yünden mamul velenese ve çarşaf, fanila gömlek ve don ve çorap. [9]

Trabzon gazetelerinde yayımlanan reklam ilanlarına bakıldığında, Süleyman Sudi'nin sahip olduğu Debbağhane Caddesi'nde bulunan İstikamet Mağazası'nın Trabzon'da Meşveret Gazetesi'nde yayımlanan 4 Mart 1911 tarihli bir ilanda, mağazalarında her çeşit tuhafiyeye ürününün bulunduğu, özellikle kış mevsimine mahsus "fanilalar, çoraplar v.b." satıldığı okuyucuya aktarılmaya çalışılmaktadır.[10]

Geçmişte Trabzon ve başka hapishanelerin üretim yeri haline getirilmesinin hedeflendiği, Osmanlı Devleti bu konuyu dile getirirken hem hapishanelerin devlet üzerindeki maddi yükünü hafifletmek, hem mahkûmlar arasındaki çıkabilecek huzursuzlukları engellemek, hem de mahkûmları hayata hazırlamayı düşünerek, hapishanelerde kunduracılık, terzilik, marangozluk, doğramacılık, makine ile çorap ve fanila üretimi gibi sanayi faaliyetlerinin başlatılmasını ön görmüştür.[11]

1920'li yıllardaki üretime bakıldığında dış giyimden çok örme iç giyimin soğuğa karşı korunmak amacı ile üretimi yapılmaktadır. Selanik fanilasını denilen külot ve kollu fanila o

dönem çok üretilmektedir. Selanik fanilas1 denmesinin sebebini Selanik'ten gelmiş olan vatandaşlarımızın bunu öyle isimlendirmeleri olmuştur. Bu tip giyim eşyasının Selanik'te örölmeye başlandığını belirtilmektedir. Fanila üretiminde iplik olarak sadece tek kat 16 numara yün iplik kullanılmaktadır. Kumaşlar parça olarak örölüp yanları dikilerek bütün hale getirildikten sonra yıkanıp kükürde konulmaktadır. Kullanılan iplikler önce ithal edilmektedir, ancak sonra Bursa'daki Merinos fabrikasından alınmaya başlandığını belirtilmektedir.[12]

1934 yılında uygulamaya konulan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile sanayinin Anadolu'ya yayılma fikri işlerlik kazanmış, 1930-1940 yılları arasında Trabzon'un ekonomik üretim sahaları, dokumacılık, balıkçılık, mobilyacılık, yorgancılık, ayakkabıcılık, kuyumculuk, bakırcılık gibi küçük sanatlar ile fındık, makarna ve balıkyağı fabrikaları olmuştur. Bu yıllarda merkez ve ilçelerdeki fabrika ve imalathaneler şunlardır:

Fabrikalar; İl içinde 14 adet fındık kırma ve ayıklama fabrikası, 1 adet balık yağı fabrikası, 1 adet balıkyağı ve konserve fabrikası, 1 adet makarna fabrikası, 1 adet sabun fabrikası, 1 adet şekerleme-fabrikası.

İmalathaneler; il içinde 5 adet mobilya doğrama ve karoser atölyesi, 3 adet demir işleri, makine ve motor atölyesi, 2 adet fanila ve çorap atölyesi, 5 adet debbağhane atölyesi, 2 adet dokuma atölyesi, ayrıca her evde de dokuma tezgahı bulunmaktadır.[13]

Günümüzden 50 yıl önce Trabzon'da Hızırbey, Yalı, Kurtuluş mahallelerinde dokuma tezgahlarının bol olduğu günlerde dokumacılar bir araya gelerek bir kooperatif kurmuşlardır. Müdürlüğe İstanbul Üniversitesi Yer Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Okay Gürpınar'ın babası merhum Kazım Gürpınar'ı atanır. Polis emeklisi Kazım Efendi ise İstanbul ve bazı şehirlerden toptan aldığı iplikleri şehre getirerek, alıcıya teslim etmektedir. Üretilen fanilaları başta Kara Kuvvetleri Komutanlığı olmak üzere emniyete ve hastanelere satmaktadır. Kooperatifin merkezi ise Moloz'dadır. Bugün Mumhane önünde, süpürgecilerin üstündeki yerinde üretim yapmaya başlar. Fabrikada o günlerde ustabaşı olarak kız kardeşi Ayşe Özbey ve 100 bayan çalışmaktadır. Zamanla bu fabrika aile büyüklerinin göç etmesi ve küçüklerin işi devam ettirememesi nedeniyle kapanmıştır.[14]

Kadın ve erkeklerin özellikle kış aylarında tercih ettiği fanila, yıllar öncesinden bugüne kadar kullanılagelmiş bir giyimdir. Kaynaklarda Kasım ayı girdikten sonra bez gömleğin üzerine yün fanila giyildiğine de rastlanmaktadır.[15]

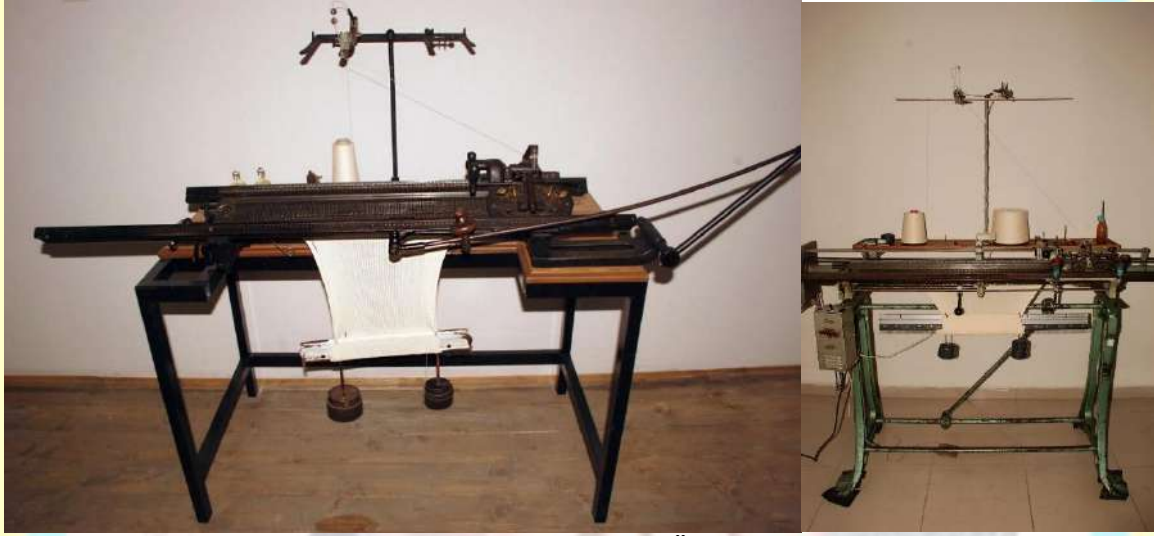
Trabzon'da okullarda ilk detaylı çalışma, 1996 yılında Trabzon Kız Meslek ve Anadolu Kız Meslek Lisesi Müdürü Saniye GENÇ tarafından başlatılmış, daha sonra yaygın eğitim veren Trabzon Olgunlaşma Enstitüsü ve halk eğitim merkezlerinde de çalışmalara devam edilmiştir. Günümüzde fanila üretimi küçük atölyeler olarak hala devam etmektedir.

2.2.Trabzon Fanilas1 Üretimi

Doğal pamuk ipliğinden üretilen Trabzon fanilas1, çok uzun yıllardan beri üretilmekte ve kullanılmaktadır. Fanılanın tercih edilmesindeki en önemli özelliklerinden biri de örgüsüdür. Fanila üretiminde kullanılan lastik örgü özelliği giysiyi daha da kullanılır hâle getirmektedir. Lastik örgüler esneyerek vücudun şeklini alarak rahat hareket etme olanağı sağlamaktadır.

Trabzon fanilas1 çok dayanıklı olması nedeniyle, seneler boyunca deforme olmadan rahatlıkla kullanılabilir. İlmeklerin hareketli olması nedeniyle üstün esneme kabiliyetine sahip olan fanilalar, hava tutma özelliği nedeniyle sıcaklık hissi verirken, terletme yapmaz. Esnekliği

dolayısı ile giyilip çıkarılması oldukça kolay olan Trabzon fanilas, kış sporları ile uğraşanlar için de ideal bir iç giyim olma özelliği taşımaktadır.

Fotoğraf 1-2. Eski Tip Fanila Örmek Makinesi
(Olgunlaşma Enstitüsü Fotoğraf Arşivi)

Fotoğraf 3-4. Yeni Tip Fanila Örmek Makinesi Üretimde

Trabzon ve çevresinde, özellikle Mersin ilçesinde üretilmekte olan fanilalar, üretim şekli ile farklılıklar göstermektedir. Trabzon fanilas 10 numaralı örgü makinesi kullanılarak örülmektedir. Üretime geçmeden önce makineye uygun pamuk ipliği seçilerek mumlanır. Üretiminde genel olarak 2x1 lastik örgü tekniği kullanılır. Bu örgü enine doğru çok esnek ve dayanıklı olduğu için kazakların bel ve manşet bölgelerinde sıklıkla kullanılır. Bunun için ön ve arka yataktan değişik sayıda iğne iptali yapılarak değişik örgü türleri oluşturulabilmektedir. Teknolojik gelişmeler, fanila üretimini de olumsuz olarak etkilemiş, ancak son yıllarda doğal ürünlere olan taleplerin artması fanila üretimini olumlu yönde etkilemiştir. Geleneksel olarak

devam eden fanila üretimi, günümüzde bu gelişmelere paralel olarak modernize edilmiş ve çeşitli renkler, farklı süslemelerle zenginleştirilerek dış giyim özelliği de kazandırılmıştır. Trabzon Fanilas, makine yardımıyla örüldüğü hâlde tam anlamıyla el emeğine dayalı olarak üretilir ve üretimi son derece zahmetlidir.

Trabzon fanilas ilmek ve sıra sayısı esas alınarak üretilir. İstenen genişlikte iğneler çalıştırılarak örgü başlangıcı yapılır. Fanilanın uzunluğu ise sıra sayısı ile ya da mezura ile ölçülerek belirlenir. En sağlıklı sonuç ise sıra sayacı ile kaç sıra örüldüğünü sayarak elde edilir. Genellikle standart ölçülerde üretilen fanilalar esnek oluşu ile birçok bedene uyum gösterir. Çocuklar ve büyük bedenler için ilmek sayısı değiştirilerek farklı boylarda fanila örmek mümkündür. Yani gerekli durumlarda iğne sayısı çoğaltılıp azaltılarak ölçü üzerinde değişiklik yapılabilir. Sıra sayısı fanilanın uzunluğu ve model özelliğine göre değişiklik gösterir. İç fanilas olarak üretilenler daha uzun, dış giyim olarak üretilenler ise farklı boylarda örülebilir. Trabzon fanilasında model özelliğine bağlı olarak, yaka ve kol oyuntusu yapılabilir. Eskiden kol oyuntusu yapılarak üretilen fanila, günümüzde genellikle kol oyuntusu yapılmadan üretilmektedir. İstenildiği takdirde fanilanın modeli ve özellikleri göz önünde bulundurularak beden uzunluğuna ulaşıldığında, makinenin sağ ve sol tarafından belli sayıda ilmek eksiltilerek kol oyuntusu yapılabilir. Kol oyuntusu yapılırken en çok kullanılan teknik belli sayıdaki iğnenin ilmekleri düşürülerek çalışmaz pozisyona getirilmesiyle gerçekleştirilir. Daha sonra bu ilmekler iğne veya tığ yardımıyla kapatılarak tutturulur.

Fanila istenilen uzunluğa ulaştığında yaka oyuntusu yapılır. Yaka oyuntusu yapılırken başın rahatlıkla geçebileceği genişlikte olmasına dikkat edilir. Dantel oyalı bazı modellerde yaka oyuntusu yapmaya gerek yoktur, yaka açıklığı dantel yapılırken verilir. Yaka oyuntusu yaparken makinenin tam ortasından sağa ve sola eşit olmak koşuluyla belli sayıda ilmek iğneden düşürülür. Yani iğne çalışmaz pozisyona getirilir. Daha sonra sağ ve sol omuz parçaları ayrı ayrı örülerek tamamlanır.[16]

Fotoğraf 5-6.Trabzon Fanilas Örgü Yüzeyi
(Nermin SARAL Fotoğraf Arşivi)

Fotoğraf 7-8.Ön ve Arka Bedenin Birbirinden Ayrılması
(Nermin SARAL Fotoğraf Arşivi)

Fotoğraf 9-10.Yaka Dantelinin Örülmesi
(Nermin SARAL Fotoğraf Arşivi)

Fotoğraf 11.Remayöz Makinesinde Ön-Arka Yan Çatma
(Gönül ÜNVER Fotoğraf Arşivi)

Fotoğraf 12-13. Dantel Yakanın Bedene Takılması
(Gönül ÜNVER Fotoğraf Arşivi)

Fotoğraf 14-15. Kalite Kontrol
(Olgunlaşma Enstitüsü Fotoğraf Arşivi)

Fotoğraf 16-17-18. Trabzon Fanilası Örnekleri
(Olgunlaşma Enstitüsü Fotoğraf Arşivi)

Fanila üretirken zaman ve malzemeden tasarruf etmek amacıyla ön ve arka parça beraber örülebilir. Bunun için omuz parçaları örüldükten sonra, yaka oyuntusu yaparken indirilen ilmek sayısı kadar iğne tekrar çalışır pozisyona getirilir ve iğnelerin ilmek alması sağlanır. Yeni ilmeklerin düzgün örülmesi için gerekirse yan ağırlıklar kullanılabilir. Yaka oyuntusunda bırakılan ilmekler daha sonra 1-2 sıra sökülür ve iğne ya da tıg yardımıyla temizlenir. Bitmiş ürünü makineden çıkartılır. Makineden çıkan örgü düzeltilerek dinlenmeye bırakılır. Örgü makineden çıkarıldığında ilmekler açık durumdadır. Örgüler ürüne dönüştürülürken ilmeklerin kaçmaması için kapatılması gerekir. Tüm işlemler el emeğiyle yapılır. İlmeklere iğne yardımıyla iplik geçirilerek kapatılır ve sağlamlaştırılır. İplik geçirilirken çok sıkı olmamasına esneklik payı verilmesine dikkat edilir.

Fotoğraf 19-20. Trabzon Fanilas ı Örnekleri
(Olgunlaşma Enstitüsü Fotoğraf Arşivi)

Trabzon fanilasını örme işle mi tamamlandıktan sonra sıra örülen parçaları birleştirme ve süsleme aşamasına gelir. Fanila üreticileri ördükleri ürünlerinin bitim işlemlerini ev hanımlarına yaptırmaktadır.

Fanilanın uzun yıllar bozulmadan kullanılabilmesi düzgün birleştirilmesi, esnekliğini kaybetmemesi ve dikişlerin kullananları rahatsız etmemesi gerekir. Bu nedenle elde birleştirme teknikleriyle dikilir. Ancak Trabzon Olgunlaşma Enstitüsü bu işleme daha pratik bir uygulama geliştirerek yaka, kol oyuntusu ve omuz birleştirmelerinde remayöz makinesini kullanmaya başlamıştır. Böylece dikişler daha estetik görünüşe kavuşmuştur. Trabzon fanilas ı lastik örgü düzeninde örüldüğü ve ütüde yüksek ısı nın fanilanın esnemesine neden olabileceği düşünülerek ütü tercih edilmez.[17]

Fotoğraf 21. Trabzon Fanilas  rnekleri
(Olgunlaşma Enstitüsü Fotoğraf Arşivi)

3.SONUÇ

Trabzon ilinde, örgü makinelerinde doğal pamuk ipliğinden lastik örgü tekniğiyle üretilen, örgü şekli nedeniyle vücudu saran, hava geçirgenliği sayesinde vücudun nefes almasını sağlayan, sıcak tutarken aynı zamanda terletmeyen, üstün esneme özelliğine sahip, dört mevsim giyilebilen, hem iç giyim hem de dış giyim olarak kullanılan bir örme giyim çeşididir.

Trabzonlu ev hanımlarına iş imk n  sunan fanila üretimi, aile bütçelerine de katkıda bulunma f rsat  sağlamaktadır. Çok çeşitli modeller kullanılarak zenginleştirilen Trabzon fanilas  her geçen gün önünü artırmakta ve aranılan bir ürün haline gelmektedir.

Trabzon fanilas  ile ilgili yeterli kaynağın olmadığı araştırma sırasında tespit edilmiş olup, akademik anlamda da konuyla ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu anlamda Trabzon fanilas  ile ilgili daha fazla araştırma ve incelemenin yapılması, kitaplaştırılması, rehabilitasyon merkezlerinde üretken zaman projeleri geliştirilip uygulanması, yeni ve farklı tasarımlar yapılarak, üreticiye kaynak oluşturulması, sergilerde, turizmle ilgili yazı ve görsellerde vurgulanması, erkek ya da kadın yeni girişimcilere bu konuda seminerler verilmesi, kullanılan ipliklerde orijinalliğe bağlı kalınması, doğal iplik imalathanelerinin artırılması, kurulacak işletme ve atölyeler için devlet desteği sağlanması, akademisyen, yazar, tarih yazar , arkeolog ve ilgili tüm kişilerin Trabzon fanilas nın yaşatılması adına bir araya gelerek, üzüm üretmeleri, bu sanatın yok olmaması açısından önemlidir.

Trabzon fanilas  üretici ve eğitimcilerinin problemleri tespit edilerek, üzüm üretilmelidir. Geleneksel motif, desen, renk ve iplik özellikleri korunarak coğrafi işaretili ürünler arasına alınması, konuyla ilgili belgeseller hazırlanması, geçmişten bugüne tarihi değere sahip Trabzon fanilas  örneklerinin derlenerek Trabzon kent müzesi ve el sanatları

müzesine kazandırılması, üniversitelerin geleneksel sanatlar ve el sanatları bölümlerinde ders olarak yer alması, ulusal ve uluslararası projelerle desteklenmesi gerekmektedir.

Türk kültürünü yansıtan geleneksel sanatlarımızdan Trabzon fanilasının ve fanila üretiminin korunması, temel özelliklerine bağlı kalmak şartıyla yaşatılarak, gelecek kuşaklara aktarılması, bu nedenle, modern yaşama dahil edilmesi önem taşımaktadır.

Bu zenginliklerin yaşayan müzelerde sergilenmesi, moda tasarımlarında kullanılarak yaşatılması için modacı, tasarımcı ve akademisyenler, yerel yöneticiler ve hükümetlere büyük sorumluluklar düşmektedir.

KAYNAKÇA

1. “Geleneksel Türk El Sanatları”,
<http://www.nkfu.com>
2. DEMİR,M. ve SARAL,N. (2017),” Trabzon İli Kaytan Dokumacılığı”,
Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu Bildirileri
- 3.“Türkiye’de Yapılan Geleneksel El Sanatları Hakkında Kısa Bilgiler”,
[http://nenedirvikipedi.com.\(2017\)](http://nenedirvikipedi.com.(2017))
- 4.SALMAN,F.(2006),Günümüzde Rize Civarında Görülen Geleneksel Giysiler”
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/28477> 2006
- 5.KASALAK,K.(2012),”4. Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi SDU Faculty of Arts and Sciences Sosyal Bilimler Dergisi, Journal of Social Sciences, Aralık 2012, Sayı:27, s.65-79.
- 6.İNCİ FIRAT ,N.(2005), “Konya’daki Eski Sanayii Mektebi”
,<http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/659/F%20rat.pdf?sequence=1>
- 7.SEZER,C. ve METİN,Ö. (2013), “Balkan Savaşlarından Milli Mücadeleye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin Yardım Faaliyetleri (1912-1922)”,<http://kizilaytarih.org/makale-tez/mk002.pdf>
- 8.TEPEKAYA,M.ve KAPLAN, L. (2003), Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923)”
<http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/760/712>.
- 9.KORKMAZ,Ş.(2016), “Manastır Sanayii Mektebi (1902-1912)”, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Bakan ve Ege Uygulama ve Araştırma Merkezi, Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri, 6-8 Ekim II.Cilt, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Yayınları Yayın No. 133.
- 10.ÖKSÜZ,M.(2018),”Trabzon’da Meşveret Gazetesi’ndeki Reklamlar Üzerinden Trabzon’un Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Analizi”, Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Bahar (24),s. 199-234 .
- 11.TEKİN,S.ve ÖZKES,s.(2008), “Cumhuriyet Öncesi Türkiye’de Hapishane Sorunu” ÇTTAD,VII/16-17,s.187-201
- 12.OSKAY,N, ERZURUMLU,Ö. ve TAVMAN,B.(2013), “Türkiye’de 1930-1940) Yılları Arasında Örne Modası”,
<http://www.stmf.sakarya.edu.tr/sites/stmf.sakarya.edu.tr/file/1385683148-ustm-pdf.pdf#page=61>

- 13.<http://www.ttso.org.tr/index.php?link=sabit&no=71> (2018)
14.<http://www.karadenizdesonnokta.com.tr/trabzon-nostaljisi-2-makale,5081.html>
(2018)
15. ALUS,S.M.(2015), “Kadınların Ev ve Sokak Elbiseleri”, Geçmiş Zaman Olur ki Gazetesi, earsiv.sehir.edu.tr
16.<http://www.kastamonukultur.gov.tr/TR-171372/fanilacilik.html> (2018)
17.Trabzon Olgunlaşma Enstitüsü (2018)

KAYNAK KİŞİLER

Kerime ÇINAR (Trabzon Olgunlaşma Enstitüsü)
Gönül ÜNVER (Trabzon Olgunlaşma Enstitüsü)
Hatice BAY (Trabzon Olgunlaşma Enstitüsü)
Büşra ALTUNTAŞ (Trabzon Olgunlaşma Enstitüsü)

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

POPÜLER MÜZİK SEKTÖRÜNDE ARANJÖRLÜK

Ufuk DESTEGÜL

Müzik Öğretmeni, destegul.uf@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Ümit Kubilay CAN

Kocaeli Üniversitesi, kubican_gitar@hotmail.com

ÖZET

Bir müzik projesinin tamamlanması ve dinleyiciye ulaşmasına kadar olan süreçte görev alan uzmanlık alanlarından biri aranjörlük mesleğidir. Aranjör, genel olarak kendisine verilen ezgiyi piyasaya sunulacak hale getirene kadar ezginin yapısını ve tarzını belirleyen geliştiren kişi olarak tanımlanabilir.

Bu araştırmada, aranjörlerin görüşleri doğrultusunda Türkiye'deki popüler müzik sektörü ve aranjörlerin yaşadıkları mesleki sürecin incelenmesini amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Aranjörün Mesleki donanımları, Teknolojik gelişmelerin takibi, Fiziki ve teknik düzeyde çalışma ortamı, Düzenlemesi için gelen bir projenin başlangıçtan bitiş aşamasına kadar evreleri ve nelere dikkat edildiği, Aranjörün hangi konu ve süreçlerde yardımcı personele ihtiyaç duyulduğu, Gelen müşterinin kimliği, teknik ve müzikal donanımı, Projenin mali değeri, Projelerde referans alınan, esinlenilen kaynakların olup olmadığı, Bir eserin düzenlemesinin ortalama olarak ne kadar sürede olduğu, Aranjörlük mesleği Türkiye'de var olan güncel durumu ve popüler müzik aranjmanlarının geleceği gibi hususları kapsayan konular, araştırma soruları olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada, betimsel araştırmalardan tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini İstanbul'daki alanında uzman 6 aranjör oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından oluşturulan 10 maddelik bir görüşme formu kullanılmıştır. Formu oluşturulmasında aranjörlerin mesleki donanımları, çalışma ortamları, aranje sürecindeki aşamalar, aranjörlük mesleğinin geleceği boyutlarından yararlanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde alan uzmanlarının görüşleri belirlenerek tablolar oluşturulmuştur. Araştırmanın sonucunda, uzmanlardan alınan görüşler doğrultusunda tüm alt başlıklarda ortak ve farklı ifadelerin olduğu ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, uzmanlardan alınan görüşler dikkate alınarak aranjörlük mesleği konusu tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aranjörlük, Aranjman, Popüler müzik sektörü, Popüler müzik, Müzik

ARRANGING IN THE POPULER MUSIC INDUSTRY

ABSTRACT

During the completion of a music project and reaching the audience process, one of the areas of expertise is the profession of arranging. The arranger can be defined as the person who develops the structure and style of melody, until it makes it to the music industry.

In this research, it is intended to examine the popular music industry in Turkey and professional process of the arranger himself, in accordance with the views of arrangers. In accordance with this purpose, professional competence of the arranger, monitoring of technological developments, working environment at physical and technical level, stages of a project coming to be edited from start to finish and what sort of attention is paid to it, On which subjects and processes the arranger needs assistance of an assistant, incoming customer's identity, technical and musical competence, financial value of the project, whether there are references in the projects, how long would it take the arrangement of a piece on average, the current status of the arranging profession in Turkey, and topics including the future of popular music arrangements have been determined as research questions. In this research, survey method was used. The sample of the study consists of 6 professional arrangers in Istanbul. A 10-proviso interview form was used to collect data. While assembling the interview form, professional competences of arrangers, their working environments, stages of an arranging process, the future of arranging as a profession subjects were used. In order to analysis of the data, determined opinions of experts were used to create the charts. According to opinions received from experts, all sub-headings appeared to have common and different results in the end of the research. Considering the opinions taken from the experts, the subject of the profession of the arranger was discussed.

Key Words: Arranging, Arrangement, Popular Music Industry, Popular Music, Music.

1. GİRİŞ

Kültürel ve sanatsal etkinlik olan müzik, günümüze gelene kadar olan süreç içerisinde farklı toplum ve kültürlerden etkilenerek birçok farklı müzik tarzını ortaya çıkarmıştır. Müzik türleri, temel olarak Geleneksel, Sanatsal ve Popüler olarak 3 türe ayrılır. Bu üç tür kendi alt çeşitlerini ve biçimlerini kapsarlar. (Say, 2006: 219) Bu müzik türlerinden popüler müzik türü ele alınarak popüler, aranjman ve aranjörlük kavramların tanımlamaları yapılmıştır.

Aranjman sözcüğü etimolojik kökenlerine bakıldığında, Türkçe bir kavram olmadığı dilimize Fransızca “Arangement” sözcüğünden geçmiş olduğu görülmektedir. Arangement sözcüğü Fransızca’da “tertip etmek, sıraya dizmek” gibi anlamlara gelmektedir (Karahasanoğlu, 2015: 118).

Sözer’e (2012: 19) göre, Türkçe’de kullanım şekli ile Aranjman, “bir müzik parçasının anlam ve içeriğini değiştirmeden yapılan yeni düzenleme. Örneğin, keman için yazılmış bir parçanın piyanoyla ya da bir orkestra yapısının tek bir çalgıyla yorumlanacak biçime getirilmesi. Bir tür uyarlama.” Anlamına gelmektedir.

Tietze’e (2002:) göre “aranjman” kelimesinin müzikal karşılığı “yeniden tertiplenmiş ve modernleştirilmiş müzik parçasıdır.” Aranjman: Belirli sesler, çalgılar ya da topluluklar için yazılmış bir yapıtı başka seslere, çalgılara ya da topluluklara başka bir amaçla kullanılabilecek biçimde yeniden hazırlama aktarma, o yapıtta yapılan değişiklik, düzenlemedir. (Meydan Larousse, 1969: 105).

1960’larda “aranjman” kavramı “Türkçe Sözlü Hafif Batı Müziği” anlamında da kullanılmıştır. O dönemde İngiltere, Fransa gibi ülkelerde var olan müziklerin sadece sözlerini Türkçe ’ye çevirerek veya tamamen farklı bir Türkçe söz yazılarak müziğin bire bir kullanılmasına aranjman adı verilmektedir. Günümüzdeki kullanılan anlamıyla tamamen farklı bir müzik türünü anlatmak için kullanılan aranjman, aslında “giydirme” müziktir. Giydirme sözcüğü müzisyenler arasında nadiren kullanılıyor olsa da giydirme sözcüğü müziği üreten kişinin ve müziğin değerini düşürdüğü düşünülerek kullanılmamıştır. Türk dil kurumunda müzik düzenlemenin karşılığı “Bir müzik parçasını yeni bir düzen içinde yeniden kurma, işleme. Türkçe Aranjman” olarak belirtilmiştir (Uyguner, 1971: 45).

“Popüler” sözcüğü Fransızca “popülie” sözcüğünden dilimize geçmiştir. “Halkın zevklerine uygun; halk tarafından tutulan “her şey” anlamında kullanılmaktadır (Kızıldağ, 1997: 13). Popüler sözcüğü, “ticari” ve “yaygın” anlamına ve “halka ait” olan anlamına gelmektedir (Ulusoy, Arslan ve Karakuş. 2017). Fransızca kökenli olan “popüler” sözcüğü birçok dile girerek yerleşmiştir. “Basit olarak ortak zevklere seslenerek geniş kitleler tarafından benimsenen ve yaygınlaşmış olan” anlamına da gelmektedir (Say, 2006: 219). Kullanım şeklinin bizim dilimizde iki farklı anlamı vardır. Birinci tanım; yaygın olarak beğenilen, tüketilen anlamına gelmektedir. Bu tanım ticari olarak adlandırılmaktadır. İkinci tanım; halkın beğendiği, halka ait anlamına gelmektedir (Özbek,1994: 84). Değişim ve gelişimler sonucunda kitlelere ulaşımın kolaylaşmış kitlelerin artmasıyla müzik sanatının bir pazarı oluşmuştur. Bir sektör haline gelen müzik, kendi içerisinde birçok dala ayrılmaktadır.

Popüler müzik, “Popüler müzik en kısa tanımıyla, “geniş kitlelerce dinlenilmesi/beğenilmesi amaçlanan, bu doğrultuda kitlesel üretim teknikleriyle üretilen ve pazar koşullarında toplumsal dolaşımda sokulan” bir müzik türüdür.” (Arık, 2004: 83). Popüler müzik, günümüz sadece “pop müzik” olarak algılanmaktadır. Oysaki “pop müzik” popüler müziğin içerisinde var olan müzik türlerinden sadece birisidir. Popüler müzik kavramı, “bir müzik formu olmanın ötesine geçerek, örgütlü toplumlarda en yaygın biçimde üretilen, kullanılan, tüketilen müzik yapış biçimlerinin bütünsel bir ifadesidir (Adorno, 1999: 57). Popüler müzik akımları Amerika ve Avrupa’da 19.yy’ın sonlarında doğmuştur. Günümüzde özellikle batı ülkelerinde yaygın olarak “rock” ve “pop müzik” adlarıyla tanınan popüler müzik türü, Blues’dan kaynaklanmıştır.1950’li yıllarda ortaya çıktığından bu yana, klasik ve halk müziği gelenek ve etkilerini benimsemiş, kullanmış ve geliştirmiştir. Pop sözcüğünün etimolojik kaynağı gereğince “geniş kitlelere dönük olmak” kavramı, ağırlıklı bir yere sahiptir (Say, 1985: 1044).

Günümüzde popüler müzik sektöründeki müzik üretimi birçok uzmanlık dalının bir araya gelmesiyle gerçekleşmektedir. Besteci, aranjör, söz yazarı, solist, ses teknisyeni, prodüktör vb. gibi uzmanlık gerektiren farklı meslek dallarının da bir ara gelmesi ile müziğin üretimi tamamlanır ve dinleyici kitlesine ulaşır. Müzik projesinin tamamlanması ve dinleyiciye ulaşmasına kadar olan süreç içerisindeki uzmanlık alanlarından en önemli alanlardan biri aranjörlüktür (Karahasanoğlu, Sınır: 116).

Türkiye’de ise 1950’lerle birlikte, önce Pop Müzik türü, Fransızca, İngilizce vb. Pop şarkılarına Türkçe sözler yazarak aranjmanlar şeklinde başlamıştır. (Doğan, Dönmez, 2016: 53).

1950’lerde yabancı şarkılara Türkçe sözler yazılır ve bu şarkılar “aslı gibi” çalınarak söylenir. 1960’lı yılların başında “Türkçe Sözlü Hafif Batı Müziği” popüler müziğin Türkiye’deki ilk dalgalanmasını oluşturmuştur (Meriç, 2017: 33). 60lı yıllardaki müziklerin armonik yapı ve melodilerin değiştirmeden sadece sözünü değiştirmeye “giydirmeye, aktarma” denilmektedir. Fakat aranjman daha yaygın olarak kullanılmıştır (Uslu, 2009: 156).

Popüler müzik, içerisinde birçok müzik türünü barındırmaktadır. Türkiye’de 60’lı ve 70’li yıllarda halkın batılılaşma arzusunun destekleyen “pop müzik” bu dönemde yükselişe geçmiştir. “Türkiye’de Batılılaşma arzusunun dayatmış olduğu popüler müzikte “pop müzik” türünün kent kültürünün modernleşme isteğinin tatmin etmesinin yanı sıra aynı dönemde “arabesk müzik” türünün de yükselişe geçmesi gelenekten kopmaması algısını ortaya çıkarmıştır” (Dürük, 2011: 37).

Arabesk müzik türünün popüler olduğu dönemde hitap ettiği kesim sadece kırsaldan kente göç eden toplulukların değil, aynı zamanda üst sınıf olarak adlandırılan kent toplumunda da ilgi gördüğü ve benimsediği bir gerçektir (Güngör, 1990: 26). Arabesk müziği halkı daha çok yansıtmaya başladığı 80’ler döneminde Türkiye’nin popüler müziği “Arabesk müzik” denilebilir. 80’li yılların öncesinde birçok sanatçı arabesk müzik türünde şarkılar yapmaya başladı. 80’lerin ortalarında arabeskin iyice yayılmasıyla her türden sanatçının kendisini arabesk müziğinin içinde bulmasının en önemli rol yine yapımcılarıdır. (Meriç, 2017: 81-91).

1960’lı yıllarda Rock Müziğin bir kolu olan Folk-Rock Amerika’da büyük dinleyici kitlesine sahiptir. Türkiye’de Türk folk müziğinin öğelerinin kullanıldığı tür olan Anadolu-Rock, yapısal olarak Folk-Rock türüne karşılık gelmektedir. Folk’un Türkçe karşılığı “halk” anlamına gelmektedir. Amerika ve İngiltere’deki Folk-Rock türü Türkiye’de Anadolu-Rock’a ve Anadolu-Pop’a eş gelmektedir. Pop ve Arabesk müziğin dışında popüler müziğin içerisinde yer alan Anadolu-Rock türü 60’lı yıllarda Türkiye’de popüler olan müzik türleri içerisinde (Doğan ve Dönmez, 2016: 53).

Halk ezgilerinin Batı çalgılarıyla yeniden yorumlanıp buradan bir sentez oluşturması esasına dayanan Anadolu-(pop-rock), o yıllarda keşfedilen yeni bir fikir değildir. Cumhuriyetin ilk yıllarında etkili olan müzik politikalarında çok daha yoğun bir biçimde görülmektedir. (Küçükakaplan, 2015: 46-51). Cahit Berkay ve Moğollar, Üç Hürel, Barış Manço, Fikret Kızılok gibi müzisyen ve müzik toplulukları Anadolu-Pop akımının önemli temsilcilerinden olmuşlardır. Kimilerine göre aranjman akımına tepki olarak ortaya çıkan Anadolu-Pop, Türkiye’de gelişen popüler müziğin seyrinde önemli rol almıştır (Kuyucu, 2005).

50-60’lı yıllardan 90’lı yıllara kadar geçen süreç içerisinde popüler müzik içerisindeki birçok farklı müzik türünün yükseliş ve çöküş evreleri olmuştur. 90’lı yıllarda pop müzik tekrar popüler hale gelmiş ve altın yıllarını yaşamıştır. (Meriç, 2017: 88-89). Aranjman olarak adlandırılan yapının dışında söz ve müziği kendi toplumsal bünyesinde var olan şarkıların halk tarafından daha çok benimsenmesi, popüler müzikte Pop’un tekrar yükselişe geçmesini sağlayan önemli etmenlerden birisidir (Angı, 2013: 73). Yurga’ya (2002:) göre, Türkiye’de pop müzik piyasasının hızlı yol almasını sağlayan nedenler şunlardır:

- Arabesk müziğin sıkıcı hale gelmesi ve yeni arayışların var olması,

- %70'i genç nüfus olan ülkemizin hedef alınarak yönelimlerde bulunulması,
- İthal yolların açılarak elektronik gereçlerin rahatça girebilmesi, müzik setleri, kaset çalarlar ve elektronik çalgıların bollaşması,
- Müzik yapımcılarının arz-talep dengesini sağlayabilmek için yeni müzisyenlere olanak sağlamasıdır.

1960'larla birlikte Türkiye'de müzik metalaşmaya başlamış, endüstrinin içerisinde yerini almış ve Popüler müzik haline gelmiştir. Popüler müzik türlerinin en önemli özelliği, sadece kısa zamanda geniş kitlelere ulaşması değil, bir meta olarak satılabilir hale gelmeleridir (Doğan ve Dönmez, 2016: 53). Satılabilir hale gelen müziğin bir sektör haline gelmesinden önce “sektör” ve “müzik sektörü” kavramlarını tanımlamak gerekmektedir.

Sektör; bir ülkenin ekonomisini oluşturan veya sosyal hayatını düzenleyen branşlardan her biridir. Müzik sektörü; üreticilerin, alıcıların ve satıcıların bulunduğu bünyesinde on binlerce insan çalıştıran, hedef kitle olarak tüm insanları seçen, müziğin ticarileştirilmiş halidir (Kabataş, 2016: 30).

Teknolojinin de gelişmesiyle beraber müzik sektöründe de önemli değişimler meydana gelmiştir. Bunlardan en önemlisi ise ses kayıt sistemleridir. Kayıt teknolojisi, birçok beste, eser kayıt altına alınarak eş zamanlı olarak birçok yerde dinleme imkanı sağlamıştır. Kayıtlardan önce müzik dinlemek için konser salonlarına gitmek gerekirken, kayıt teknolojisi sayesinde bu zorundalık ortadan kalkmıştır. İlk yaygınlaşan kayıt cihazları Fonograf ve Gramofon sayesinde müziğin tekrar edilebilmesi mümkün kılınmıştır (Şentürk, 2013: 4).

Teknolojik gelişmeler müziğin bir sektör halini almasını sağlamış ve bünyesinde diğer sektörlerin branşlarına da yer vermiştir. Video kayıt teknolojisinin geliştirilmesiyle müzikler sadece ses olarak değil, video kliplerle görsel olarak da sunulabilir hale gelmiştir. 1980'lerde geliştirilen bilgisayar destekli kayıt teknolojileri sesin kayıt ve kayıttan sonraki işlemlerini kolaylaştırmış ve bu alanda eğitim alanlarının açılmasına ses mühendislikleri bölümlerinin var olmasında öncülük etmiştir. Bu gelişmeler sayesinde var olan branşlar haricinde kendi içerisinde yeni branşların oluşturmuştur (Dürük, 2011: 38-41).

90'lı yıllar popüler müzikte çeşitlenmenin ve üretim patlamasının yaşandığı dönem olur. Müzik piyasasına giren yeni sanatçılar ve albümlerinin tanıtımı, pazarlama stratejisinin bir parçası olarak müziğin kendisinden daha önemli hale gelir. Müzik ve medyanın tüm kolları, birbirlerine malzeme sağlayan bir mekanizmanın çarkları gibi çalışmaya başlar (Kozanoğlu, 1995: 144).

Müzik sektöründe, bir müzik prodüksiyonun başlangıçtan sunuş aşamasına kadar olan süreç içerisinde yer alan branşlar: Besteci, Söz yazarı, Aranjör, Nota yazım ve basım elemanı, Kayıt stüdyo teknisyeni, Ses mühendisi, Menajeri, Prodüktörü, İmaj danışmanı, Organizatör, Video klip yönetmenidir. Müzik projesinin tamamlanması ve dinleyiciye ulaşmasına kadar olan süreç içerisindeki uzmanlık alanlarından en önemlisi aranjörlüktür.

Aranjörlük, bazen bir prodüksiyonda herhangi bir enstrüman grubunu belirlemek ve partiyonlarını notaya alma işi olarak tanımlanırken, bazen de bir şarkıda enstrümanların haricinde anlatılmak istenilen hisleri ve etkiyi belirli bir müzikal yapıyı düzenlemesi olarak

tanımlanabilir. “Aranjörlük, önceden bestelenmiş bir eserin, belirli bir dinleyici kitlesi hedef gözetilerek, istenen türe veya stile uygun olarak belirli bir çalgı veya ses grubu için, aranjörün kişisel katkısının da eklenmesiyle hazırlanmış yorumudur” (Wriggle, 2011: 15). Bir başka ifade de, bestelenmiş eseri orijinalinden farklı enstrüman gruplarına transfer etme işi olarak tanımlanan aranjörlük, “bir tür müzikal fikrin transferi etme” işi olarak tanımlamaktadır. (Karahasanoğlu, Sınır:121).

19.yüzyılın öncelerinde tam olarak aranjörlük olarak tanımlanmayan ama yaygın bir şekilde kullanılan enstrüman transfer etme işi yapılmaktadır. “Arnold Whittall’e göre repertuarı görece daha az olan enstrümanların repertuvarlarının genişletilmesi ve özellikle armoni, kontrpuan veya orkestraysan gibi konularda analiz çalışmalarının gerçekleştirilebilmesi için gerekli malzemenin sağlanması maksadıyla kullanılan etkili bir yöntem olarak kullanılan aranjman pratiğinin en büyük öncülerinden biri, Vivaldi’nin 16 tane keman konçertosunu hapsikorda, 3 tanesini de org’a aranje eden Johann Sebastian Bach’tır.” (Whittall, aktaran: Karahasanoğlu, Sınır 2015: 120).

Türkiye’deki aranjörlük mesleği 1960’larda “aranjman” akımıyla beraber başlamıştır. Fransızca, İngilizce vb. gibi yabancı sözlü müziklere Türkçe söz yazılarak başlayan aranjman akımı aranjörlere öncülük etmiş , sözü ve müziği kendilerine ait olan eserler ortaya çıkmıştır. Aranjman akımını kıran önemli iki isim Bora Ayanoğlu ve Timur Selçuk’tur. Ayanoğlu’nun sözü ve bestesini yaptığı Alpay’ın seslendirmiş olduğu “Fabrika kızı” adlı eser, aranjman akımından sıyrılan ilk yerli beste olması itibarıyla oldukça önemlidir (Meriç,2017).

Şanar Yurdatapan ve Atilla Özdemiroğlu’nun 1972’de kurmuş oldukları ŞAT yapım, Türkiye’nin ilk yapıp şirkettir. Şat yapım bünyesinde Tuğrul Dağcı’nın sözlerini yazdığı Dünya Dönüyor, Oh Olsun gibi günümüzde de popülerliğini devam ettiren şarkıların sözü ve bestesini yapmıştır. Düzenlemeleri Atilla Özdemiroğlu’na aittir (Küçükkaplan, 2015: 67). 90’lı yıllar da Türkiye’deki pop müziğin altın yılları oldu. Bu dönemde hala popülerliği devam eden önemli pop müzik eserleri ortaya çıkmıştır. (Meriç, 2017).

Aranjörlük mesleği, sektördeki yerini, anlam ve tanımı tam olarak 19.yüzyılın başlarında eğlence sektörünün gelişmesiyle tamamlamıştır. Alois Senefelder ve Franz Gleisner’in baskı yöntemi nota yazımında kullanılmasıyla beraber notalar hızlı ve sınır sayıda basılıp çoğaltılabiliştir. Bu teknolojik gelişmeler nota yazımında işleri kolaylaştırmış fakat müzik tüketimi hızlı bir hale gelmiştir. Bu hıza yetişemeyen kompozitörler, orkestra üyelerinin beste ve müzik üretimi sürecine dahil olmalarını sağlamıştır. Orkestra üyeleri bestenin genel hatlarını ve melodik yapılarını belirledikten sonra geri kalan işlemleri kompozitörlere bırakmıştır. Bu dönemde oluşan bestecilik anlayışı ile birlikte, müzik sektöründe yeni uzmanlık dalları olan söz yazarı, aranjör, prodüktör gibi alanlar arasındaki çizgiler daha net bir hale gelmiştir

1.1 Problem

Günümüzde popüler müzik sektöründe çalışmalar yapılan müzik projeleri, birden fazla kişinin bir araya gelmesiyle ve birçok detay bulunduran uzun bir süreçten geçmektedir. Müzik

sektörü, her biri kendi alanında uzmanlık gerektiren geniş bir alana sahiptir. Bu uzmanlık alanlarından biri de aranjörlüktür.

Bu araştırmada aranjörlük mesleğinin geldiği son durum, aranjörlerin müziğin tarzı ve yapısını belirleme de nasıl bir yol izlediklerine, teknolojik gelişmelerin Türkiye’deki pop müzik sektörüne olan etkileri ve aranjörlük mesleğinin Türkiye’deki geleceğinin nasıl olacağı araştırılmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, aranjörlerin görüşleri doğrultusunda Türkiye’deki popüler müzik sektörü ve aranjörlerin yaşadıkları mesleki sürecin incelenmesini amaçlanmaktadır. Ayrıca yapılan görüşmeler doğrultusunda toplanılan verilerin bu alanda çalışan müzisyenlere veri sağlaması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Aranjörün Mesleki donanımları (eğitim düzeyi, beceri, bilgi düzeyi, vs.) ne düzeyde olmalıdır?
2. Teknolojik gelişmeler ne düzeyde takip edilmeli?
3. Bir aranjörün fiziki ve teknik düzeyde çalışma ortamı nasıl olmalıdır?
4. Düzenlemesi için gelen bir proje, başlangıçtan bitiş aşamasına kadar hangi evrelerden geçer? Bu süreçte en çok nelere dikkat edilmelidir?
5. Bir projenin tüm yapım aşamasında aranjör, hangi konu ve süreçlerde yardımcı personele ihtiyaç duyar?
6. Bir eserin düzenlemesi için gelen bir iş değerlendirme aşamasında, müşterinin kimliği, teknik ve müzikal donanımı, işin mali değeri gibi hususlar önemli midir?
7. Düzenlemesi yapılan projelerde referans aldığınız, esinlenilen kaynaklar (besteci, yorumcu, eser, müzik türü) var mıdır?
8. Bir eserin düzenlemesini ortalama olarak ne kadar sürede bitirilir?
9. Dünya standartlarında aranjörlük mesleği göz önüne alındığında, Türkiye’de var olan güncel durumun olumlu ve olumsuz yönlerini değerlendirebilir misiniz?
10. Teknolojinin de gelişmesiyle Aranjörlük mesleğindeki yaşanan değişimler temel alındığında, popüler müzik aranjmanlarının geleceği hususunda nasıl bir değerlendirme yapılabilir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Müzisyenlerin müzik sektöründeki işleyişi, aranjörlük mesleği hakkında merak edilen sorulara cevap bulması açısından önemlidir. Bu alanda yapılan çalışmalar yeni olduğu için müzik sektörü için güncel bir çalışma olmaktadır. Aranjörlük alanda ilerlemeyi planlayan müzisyenler için kaynak olmayı hedeflemektedir.

1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışma, İstanbul’da aranjörlük yapan ve ulaşılabilen aranjörler ile sınırlıdır.

Uzman -1 (U1): Gürkan KARAMAN

Uzman -2 (U2): Cüneyt YAMANER
Uzman -3 (U3): Orçun TEKELİOĞLU
Uzman -4 (U4): Bertan COŞAR
Uzman -4 (U5): Ender AKAY
Uzman -6 (U6): Serhat BEDÜK

2. YÖNTEM

Bu çalışma betimsel araştırma olup tarama modeli kullanılmıştır. Bu araştırmanın evrenini Türkiye'deki aranjörler, örneklemini ise İstanbul'daki alanında uzman 6 aranjör oluşturmaktadır. Bu araştırma verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından oluşturulan 10 maddelik bir görüşme formu kullanılmıştır. Formu oluşturulmasında aranjörlerin mesleki donanımları, çalışma ortamları, aranje sürecindeki aşamalar, aranjörlük mesleğinin geleceği boyutlarından yararlanılmıştır. Görüşme formunun değerlendirilmesinde araştırmanın alt amaçlarına uygun olarak tüm sorular uzman görüşleri doğrultusunda analiz edilmiştir. Bu veriler doğrultusunda alan uzmanlarının ortak ve farklı görüşleri belirlenerek tablolar oluşturulmuştur.

3. BULGULAR

Tablo 1: 1. sorunun (Aranjörün Mesleki donanımları (eğitim düzeyi, beceri, bilgi düzeyi, vs.) ne düzeyde olmalıdır?) veri analizi.

UZMAN	Armonik Bir Enstrüman Çalmalı	Müzik Bölümü Mezunu Olmalı	Müzik Bölümü Mezunu Olmamalı
U1	X		X
U2	X	X	
U3	X	X	
U4	X	X	
U5	X		X
U6			X

Aranjörlük mesleğinin donanımlarına 6 katılımcıdan 5 katılımcı; Armonik bir enstrüman çalınması gerektiğini, 1 katılımcı; herhangi bir armonik enstrüman çalmasının gerekli olmadığını, belirtmiştir. 6 katılımcıdan 3 Katılımcı; aranjörlerin müzik bölümü mezunu olması gerektiğini, 3 katılımcı; aranjörlerin müzik bölümü mezunu olmasının gerekmediğini belirtmiştir.

3.1. Uzmanların, 1. Soruya Verdikleri Yanıtlar İle İlgili Açık Görüşleri

... müzik bölümü mezunu olması gerektiğini düşünmüyorum ama müzik formları, çalgı bilgisi, orkestrasyon gibi konularda kendini en az bir mezun kadar geliştirmelidir.(U1)

...tercihen armoni oluşturabileceği, piyano, gitar gibi enstrümanlarda istediği melodi ve armonileri duyabilecek kadar çalmasının gerekli olduğunu düşünüyorum. (U2)

... aranjörlük mesleğini yapmak isteyen veya ilgisi olan birisinin herhangi bir meslek üzerine üniversite okumasındansa veya hiç okumamasındansa müzik bölümü okuması, sosyal çevre eğitime ayıracağı vaktin daha verimli olması açısından daha faydalı olacaktır. (U3)

... herhangi bir müzik bölümünden mezun olmasını değilde kompozisyon bölümü mezunu olmasını tercih ederim. Ülkemizde kompozisyon mezunlarının %90'ı zaten aranjörlük yapıyor diyebilirim. Kompozisyon mezunu olması durumunda zaten zorunlu piyano dersleri armonileri duymasında yardımcı olacaktır. (U4)

... müzik bölümlerinin çoğunda konservatif bir eğitim sistemi olduğu için bazı gelenekleri öğrenip koruyup devam ettirme anlamında güzel bir sistem fakat belirli üretkenlikleri sınırladığını düşündüğüm için bir aranjörün müzik mezunu olması gerektiğini savunmuyorum. Genelleme yapacak olursak en iyi aranjörlerin bas gitaristler olduğunu söyleyebilirim...(U5)

... kesinlikle müzik bölümü mezunu olması gerektiğini düşünmüyorum. Armonik yada melodik bir enstrüman gibi sınırlama şart değil sonuçta farklı enstrümanlar farklı bakış açılarına yol açar ve olanın dışında bir iş yapmada sana yol açabilir. (U6)

Tablo 2: 2. Sorunun (Teknolojik gelişmeler ne düzeyde takip edilmeli?) veri analizi.

UZMAN	Takip Edilmeli	Takip Edilmemeli
U1		X
U2	X	
U3	X	
U4	X	
U5	X	
U6	X	

Teknolojik gelişmelerin takibi konusunda 6 katılımcıdan 5 katılımcı; teknolojik gelişmelerin takip edilmesi gerektiğini, 1 katılımcı; takip edilmesinin gerekli olmadığını belirtmiştir.

3.2. Uzmanların, 2. Soruya Verdikleri Yanıtlar İle İlgili Açık Görüşleri

Ben şahsen çok takip etmiyorum. İşin aslı dijitallikten ziyade analog tarafını seviyorum. MIDI klavyede oturup nota yazmak yerine kalem ve kağıtla partitürleri yazıp müzisyenlere vermeyi tercih ediyorum. Aranje kısmında teknolojik araç ve gereçlere gerek görmüyorum.(U1).

... mainstream denen ana akımda güncel bir işe yönelik çalışmalar yapılıyorsa kesinlikle teknolojik gelişmeleri takip etmeli ve gerisinde kalınmaması gerekir. (U2)

... DAW programlarının gün geçtikçe daha da gelişmesiyle sunduğu imkanlar çok ileri seviyelere gelmiş bulunmakta. Bu durum biz aranjörler için miks, edit gibi süreçlerde ciddi bir vakit kaybından kurtarıyor. Bu anlamda teknolojik gelişmeler takip edilmelidir. (U3)

... akustik enstrümanlar için tasarlanan bir projede dahi teknolojinin sağlamış olduğu software pluginler sayesinde yapılmak istenilen aranjenin pilot kaydını tamamlamak artık çok kolay bir hale geldi. Teknolojik gelişmelerin takibini vakti daha verimli kullanılması için gerekli görüyorum. (U4)

... 1930'lu yıllardan gelişen ses kayıt teknolojisi günümüzde çok farklı bir boyut kazandı. Gelişmelerin takibi yapılmadan da tabiki kaliteli işler ortaya çıkar ama güncelliğe ayak uydurmakta güncel Sound'u yakalamakta zorlanması kaçınılmaz olur. Bu zorlukları kolayca atlatabilmek için takibi şart...(U5)

En ileri seviyede takip edilmesinin şart olduğunu düşünüyorum. Artık eline laptop alan aranjörüm diyebiliyor. Bu kadar çok aranjörüm diyen insanın arasından sıyrılabilmem için armoni, konturpuan , müzik formu gibi bilgilerinin yanında ileri seviyede müzik teknolojisinde kullanılan aletlere programlara hakim olunması gerektiğini düşünüyorum. (U6)

Tablo 3: 3. Sorunun (Bir aranjörün fiziki ve teknik düzeyde çalışma ortamı nasıl olmalıdır?) veri analizi.

UZMAN	Home Stüdyo Gerekli	Home Stüdyo Gerekli Değil
U1	X	
U2		X
U3		X
U4	X	
U5	X	
U6	X	

Bir aranjörün fiziki ve teknik düzeyde çalışma ortamı hakkında 6 katılımcıdan 4 katılımcı; home stüdyo sahibi olması gerektiğini, 2 katılımcı; home stüdyo sahibinin gerekli olmadığını belirtmiştir.

3.3. Uzmanların, 3. Soruya Verdikleri Yanıtlar İle İlgili Açık Görüşleri

Fiziki anlamda kesinlikle mutlu ve huzurlu hissettiği bir yer olması gerekir. Bu yer herkes için bambaşka ortamlar olabilir. Teknik anlamda bir tuşlu çalgı, ses kartı ve monitörleri pilot oluşturması için yeterli olacağını düşünüyorum. (U1)

... aranje için müzikal yapıyı veya bir fikri arıyorken herhangi bir stüdyo ortamına kesinlikle ihtiyaç olduğunu düşünmüyorum. Bu parkta, evde, arabada fark etmez müzikal yapı

veya fikri bulduktan sonra kendine ait veya ait olmayan bir stüdyoda pilotu oluşturmaya başlayabilirsin. (U2)

Bu konuda genel kanı şu şekilde; ses kartı, midi klavye, bir laptop alınca aranje yapabilirim. Bu ekipmanlar recording yapabilmen için evet gerekli ama aranjenin yapımında, partisyonların yazımında gerekli olan bir ekipman değildir. (U3)

Aranje yapmaya başlarken kesinlikle yalnız kalabileceğim ve izole edilmiş bir yerde bulunmak isterim. Kiralanan stüdyoların bazılarının izolasyonu iyi olmuyor veya yalnız kalamıyorsunuz. Bu yüzden bir aranjörün teknolojik imkanlarda buna imkan sağlıyorken kendi home stüdyosunun olması gerektiğini düşünüyorum (U4).

Kesinlikle huzurlu olabileceği bir ortamda olması gerekmektedir. Teknik anlamda artık her yerde yapılabilir. Önceden bu dönemdeki gibi bir home stüdyo yapmak, imkanları sağlamak çok ciddi paralara mal oluyordu ve stüdyo kiralamak gerekirdi. Şimdi home stüdyolar bu anlamda işimizi kolaylaştırdı. (U5)

Günümüzdeki imkanları aranjörlerin kesinlikle kullanması gerekmektedir. Aranje yapmak için bir stüdyo gerekli değil ama günümüzde aranjörlere bir iş geldiğinde “ufak bir demo alalım” diyebilmeliler. Bunun için evden bir anda stüdyoya gitmek zor olabilir ama evinde ufak bir “recording” sistemin olursa bu seni bir adım öne taşır. (U6)

Tablo 4: 4. Sorunun (Düzenlemesi için gelen bir proje, başlangıçtan bitiş aşamasına kadar hangi evrelerden geçer? Bu süreçte en çok nelere dikkat edilmelidir?) veri analizi.

UZMAN	Müzik Türü Belirlenir	Armoni Belirlenir	Orkestrasyon ve Çalgılama	Pilot Kayıt
U1	2	3	4	1
U2	1	3	4	2
U3	1	3	2	4
U4	2	3	4	1
U5	3	1	4	2
U6	1	3	4	2

Düzenlemesi için gelen bir projenin, başlangıçtan bitiş aşamasına kadar olan evreleri 6 katılımcıdan 3 katılımcı; birinci olarak müzik türünü, 1 katılımcı; birinci olarak armoniye, 2 katılımcı; birinci olarak pilot kaydı tamamladığını belirtmiştir. 6 katılımcıdan 2 katılımcı; ikinci olarak müzik türünü, 1 katılımcı; orkestrasyon ve çalgılamayı, 3 katılımcı; pilot kaydı tamamladığını belirtmiştir. 6 katılımcıdan 1 katılımcı; üçüncü olarak müzik türünü, 5 katılımcı; üçüncü olarak armoniye tamamladığını belirtmiştir. 6 katılımcıdan 1 katılımcı; dördüncü olarak pilot kaydı, 5 katılımcı; orkestrasyon ve çalgılamayı tamamladığını belirtmiştir.

3.4. Uzmanların, 4. Soruya Verdikleri Yanıtlar İle İlgili Açık Görüşleri

Bu konuda kesin bir yargıya varmak çok zordur. Bu aşamalar aranjörlere göre değişir hatta kendin bir iş yapıyorken izlediğin yolların sıralaması değişebilir. Genel olarak piyano veya gitar üzerine basit armonilerle pilot kayıt alırım sonrasında bestenin müzik türüne karar veririm. Armonik yapıyı belirlemiş olduğumuz müzik tarzına göre tekrar düzenlerim ve çalgıları belirleyip orkestrasyonu bitiririm. Genel olarak bu aşamalarla ilerlenebilir. (U1)

... belirli bir sırası yoktur. Her aranjöre göre değişkenlik gösterir. Benim izlediğim yol genel olarak önce müzik türünü belirlerim ve bir pilot kayıt alırım. Pilot kayıta üzerine çalışmak daha kolay oluyor benim için. Armonileri belirledikten sonra bu armoniyi hangi enstrümanlarla tınlamaları gerektiğine karar veririm ve canlı kayıt aşamasına geçerim (U2).

Öncelikle müzik türünü belirlemek benim için diğer aşamaları daha kolay hale getiriyor. Birden fazla müzik tarzında yarım bir şekilde besteyi aranje ederim. En uygun tarzı yakaladıktan sonra zaten müzik tarzına göre enstrümanlar kendini belli etmeye başlıyor. Enstrümanları belirledikten sonra armonik yapıyı şekillendirip sanatçı ile beraber pilot kaydını tamamlarım. (U3)

Bunun için net bir şey söylemek yanlış olacaktır. Sürekli değişen ve aranjöre göre değişen bir süreçtir.... ben genel olarak bir pilot kayıt aldıktan sonra müzik türü ile ilgili bir çalışma içerisine girmeyi tercih ediyorum. Sonrasında armonik yapıyı seçilen müzik türüne göre belirleyip çalgılama ve orkestrasyon işlemine geçiyorum. Bütün bu aşamaları bitirdikten sonra esas kayıt evresine geçiyorum...(U4).

Armonik yapıyı belirledikten sonra pilot kaydı almak aslında bestenin kalması gereken sınırları belirlemiş oluyor. Bu durum parçayı yormamızı engelliyor ve abartılı olabilecek parçaya uyamayan her türlü hareketten kaçınmamızı sağlıyor. Müzik türünü belirlemede kullanılan armoniler de aslında bize öncülük etmiş oluyor. Son olarak çalgılara karar verilip orkestrasyona geçmiş oluyoruz(U5).

Besteciyi müzik tarzı konusunda iyi anlamak gerekir. Tam olarak istenilen tarzı anladıktan sonra tonu ve armonileri belirlemek için bir pilot kayıt hazırlanır. Sonrasında armonileri son ve olmasını istediğin halde düzenlersin. En son aşama orkestrasyon ve çalgılama aşamasıdır(U6).

Tablo 5: 5. Sorunun (Bir projenin tüm yapım aşamasında aranjör, hangi konu ve süreçlerde yardımcı personele ihtiyaç duyar?) veri analizi.

UZMAN	Ses Mühendisi	Asistan	Yardımcı Aranjör	Çalgıcılar	Tonmaister
U1		X			X
U2		X			

U3	X	X		X	
U4					X
U5	X	X	X		X
U6	Gerekli değil	Gerekli değil	Gerekli değil	Gerekli değil	Gerekli değil

Bir projenin yapıp aşamasında aranjörün yardımcı personele ihtiyacı konusunda 6 katılımcıdan 2 katılımcı; ses mühendisi, 4 katılımcı; asistan, 1 katılımcı; yardımcı aranjör, 1 katılımcı; enstrümanistler, 3 katılımcı; tonmasiter yardımına ihtiyaç duyduğunu 1 katılımcı; herhangi bir yardımcı personele ihtiyacı duymadığını belirtmiştir.

3.5. Uzmanların, 5. Soruya Verdikleri Yanıtlar İle İlgili Açık Görüşleri

Aranje aşamasında herhangi birine ihtiyaç duymuyorum ama teknik anlamda bir sorun yaşandığında bir asistanın olması, o sorunu senin adına çözebilmesi güzel olur. Aranje aşaması bittiğinde kayıt aşamasında tonmaister yardımıyla kayıt almak çok daha verimli olacaktır (U1).

Aranje aşamasını bitirene kadar olan süreçte herhangi bir yardıma ihtiyaç duymuyorum. Aranje bittiğinde kayıt aşamasında bir asistan kesinlikle gerekli buluyorum. Gerek mikrofonlamada, gerek miks aşamasında bu işleri bir asistanın halletmesi benim tamamen müziğe odaklı düşünmemi sağlıyor (U2).

... kayıt sırasında asistan arkadaşlarımız birçok konuda yardımcı oluyor ve kolaylık sağlıyorlar. Bunun haricinde her enstrümana hakim olabilmek çok zor bunun için kayıt sırasında yaylı sazlar olsun, üflemeli sazlar olsun bu konularda enstrümanist arkadaşlarımızdan destek aldığımız ve sonrasında kayıta çaldırdığımız oluyor. Son bitiş olarak Miks ve mastering yapabilen ses mühendisi arkadaşlardan birçok aranjörün destek alması gerektiğini düşünüyorum (U3).

...bir aranjörün kendi çalıştığı bir tonmaister'i olması gerektiğini ve onunla beraber hareket etmesi gerektiğini düşünüyorum. Aranje aşamasında bir kişiden fazla kişi bulunduğunda o işin ruhunun yok olduğunu düşünüyorum. (U4)

İlk müzikal yapıyı belirlemede fikir oluştururken yardımcıya ihtiyaç duymayabilir. Yoğun çalışan ve bunu endüstri haline getiren birinin yardımcı aranjörlere ihtiyaç duyması kaçınılmaz olabilir. Ya da hakim olmadığı bir tarzda bir aranje isteniyorsa bu tarza hakim bir aranjörden destek alabilir bunlar olabilen durumlar. Demo aşamasından sonra ses mühendisinden ve bir tonmaisterden yardım almasının gerekli olduğunu düşünüyorum. (U5)

Aranje aşamasından kesinlikle tek başıma olmayı isterim. Sonraki kayıt, miks, edit gibi aşamalarda yardımcı personel ihtiyacı olabilir ama bir aranjörün bu konulara da hakim olması gerektiğini düşündüğüm için kendim ihtiyaç duymuyorum. (K6)

Tablo 6: 6. Sorunun (Bir eserin düzenlemesi için gelen bir iş değerlendirme aşamasında, müşterinin kimliği, teknik ve müzikal donanımı, işin mali değeri gibi hususlar önemli midir? Neden?) veri analizi.

UZMAN	Müzikal Kimlik Ve Müzikal Donanım		İşin Mali Değeri	
	Önemli	Önemsiz	Önemli	önemsiz
U1		X	X	
U2	X		X	
U3		X	X	
U4		X		X
U5		X		X
U6		X	X	

Bir eserin düzenlemesi için gelen bir iş değerlendirme aşamasında, müşterinin kimliği, teknik ve müzikal donanımı, işin mali değeri gibi hususlarda 6 katılımcıdan 5 katılımcı; müzikal kimlik ve donanımın önemsiz olduğunu, 1 katılımcı; müzikal kimlik ve donanımın önemli olduğunu, 6 katılımcıdan 4 katılımcı; işin mali değerinin önemli olduğunu, 2 katılımcı; işin mali değerinin önemli olmadığını belirtmiştir.

3.6. Uzmanların, 6. Soruya Verdikleri Yanıtlar İle İlgili Açık Görüşleri

... işin mali değeri önemlidir. Genel olarak popüler sektöre hizmet ettiğimiz için gelen kişilere müşteri olarak bakmak zorundayız. Bizden istenilen işe göre maliyeti hesaplanır. Örneğin, bütün enstrümanların canlı çalınacak olması, stüdyo kiralınması bunlar hep hesaplanmak zorundadır. Bu hesaplamaları bitirdikten sonra herhangi bir müzikal donanıma sahip olması çok önemli değil. Belirli bir bilgi birikime sahipse aynı dili konuşabiliyor olacağımız için işimiz kolaylaşır. (U1)

... gelen işin bana uygunluğu benim için önemlidir. Hakim olmadığım bir tarzda bir beste geldiğinde mümkün olduğunca kabul etmemeye çalışıyorum. Gelen bestenin müzik türüne daha hakim olduğunu düşündüğüm aranjörlere yönlendirme yaparım. Genelde de çoğu aranjörün yaptığı işlere bakılır, yapılan işler referans alınarak o iş gelir. Mali boyutu belirlerken belirli bir kase belirlerim ondan çok şaşmamaya çalışırım. Mali durum tabiki önemlidir. (U2)

Eğer gelen işi popüler müzik sektörünü baz alarak cevaplamak gerekirse müzikal bilgi donanım, müzikal kimliği kesinlikle önemli değildir. Mali boyutu kesinlikle önemlidir. Çünkü popüler müzik sektörüne hizmet eden eserlerin maddi olarak daha çok getiri sağlamaktadır. İşin maliyetini belirlemede bu etkenlerde önemlidir. Eğer sanatsal bir iş geldiyse bas gitar albümü,

elektro gitar albümü gibi daha az kitleye hitap eden ama sanatsal anlamda imzamızı atmamıza imkan sağlayan işlerde işin maddi boyutu hiç önemli değildir diyebilirim...(U3)

...bestesini düzenlemek için gelen birinin müzikal bilgi ve birikimin olması gerektiğini düşünüyorum. Birçoğu zaten müziği bilmediği için geliyor ve düzenlenmesini istiyor. Maddi olarak belirli kriterler var tabiki kayıt, stüdyo, emek, enstrümanistler gibi. Ama gelen kişinin kendince maddi sınırlılıkları da oluyor. Bu durumlarda işin maddi durumu daha esnek tutmanın daha yararlı olduğunu düşünüyorum. (U4)

... bu konuda net çizgiler çizmek her aranjörün isteyeceği bir şeydir fakat bunu çok nadir aranjör net çizgilerle ayırabilir. “Ben bu standartların altında olan hiçbir müzisyene, şu tarzın dışında hiçbir müzik türüne aranje yapmam” diyebilen aranjör çok azdır. Sonuçta bu bir ticarettir. Düzenli olarak iş yapmalı ki geçimini sağlayabilsin. Bunun için müzikal donanım bu konuda çok önemli bir etken değildir. Çünkü herkes müziği bilmeyebilir. Maddi durumu olmayan, ya da sınırlı olan kimseler beste yapmamalı mıdır? Hayır. Maddi boyutu karşı tarafa da uygun olacak şekilde ayarlamak her zaman daha olumlu olacaktır. (U5)

Gelen işleri maddi olarak belirli net çizgilerle ayırmak her zaman iyidir. Müzikal donanımı olsun veya olmasın işin maddiyatı herkes için aynı olmalıdır. Kesinlikle işe başlamadan önce belirlenen ücretin yarısı önceden alınmalıdır. Çünkü bizim sektörde maddi anlamda yarı yolda bırakılmalar çok yaşanır. Ben bunların önüne geçebilmek için bu yoldan ilerlemeyi tercih ediyorum. (U6)

Tablo 7: 7. Sorunun (Düzenlemesini yaptığınız projelerde referans aldığınız, esinlendiğiniz kaynaklar (besteci, yorumcu, eser, müzik türü) var mıdır?) veri analizi.

Uzman	Eser	Müzik Türü	Besteci
U1	X	X	X
U2	X		
U3		X	X
U4	X		
U5	Yoktur	Yoktur	Yoktur
U6	Yoktur	Yoktur	Yoktur

Düzenlemesi yapılan projelerde referans alma konusunda 6 katılımcıdan 3 katılımcı; eserleri referans aldığını, 2 katılımcı; müzik türlerini referans aldığını, 2 katılımcı; bestecinin isteklerini referans aldığını; 2 katılımcı; referans kullanmadığını belirtmiştir.

3.7. Uzmanların, 7. Soruya Verdikleri Yanıtlar İle İlgili Açık Görüşleri

...bazen istemsiz bir şekilde referans aldığımız eserler oluyor. Dinlediğimiz müzik tarzından kaynaklı oluyor, bir eseri referans aldığımız oluyor ama genel olarak bestecinin referans gösterdiği eserler üzerinden aranje yapıyoruz. Çok nadir olarak tamamen bize bırakılan durumlar oluyor. Tamamen bize bırakıldığında daha rahat hareket edebiliyoruz.(U1)

... genel olarak gelen işin tamamen bana bırakılması ve kendi fikirlerimi aktarabileceğim işler yapmayı seviyorum. Bunun haricinde referans gösterilen eserler oluyor ama birebir kopyalamaktansa referans alınan parçaların dışına çıkmayı tercih ediyorum.(U2)

...dinlemiş olduğum müzik türlerinin istemsiz olarak etkisinde kalıyorum ve o müziklerin soundlarını ritimlerini istemedem de olsa yapmış olduğum işe aktarıyorum. Bunu haricinde gelen prodüktörlerin veya müzisyenleri kendi istedikleri tarzı ve soundu referans gösterdikleri oluyor ve onlara göre hareket etmek zorunda olduğumuz durumlar oluyor. (U3)

Tabi ki referans aldığımız eserler oluyor. Örnek veriyorum bir müzisyen bestesini getiriyor herhangi bir sanatçının şu eseri gibi bir aranje istiyorum dediği zaman o şarkıyı referans alıyoruz. Ama işin boyutu da önemli ne kadar benzemesi istediğini, hangi açıdan onun gibi olması istediğini anlamak önemli. Bazen birebir ritmik yapıyı kopyalamak zorunda olduğum durumlarda oldu. (U4)

Her müzik tarzında aranje yapman gereken durumlar olabilir. İstenilen müzik türüne hakim değildir ama yapmak zorundasındır. İstenilen müzik türü ile ilgili referans alabileceğin ne kadar müzik varsa dinle yine de yaptığın aranjman sana özgü olacaktır. Çünkü egomuz, duygularımız ve imza atma isteğimiz bizim özgün olabilmemizi sağlayan unsurlardır. Ne kadar referans almış olsak ta birebir kopyalayamayız ve yapılan iş yine orijinal olur. (U5)

Öncelikle karşı tarafın istekleri tam olarak nasıl bir dünya hayal ettiğini anlamak gerekir. İstenilen tarzın soundun belirlenebilmesi için örnek eserler sunabilirler onları referans alabilirsin ya da aranjör örnek eserler sunabilir. Her ne kadar referans alınan eser ve müzik tarzı dinlenilse de yapılan işler her zaman aranjörün kendine özgü olacaktır. Belirli bir ritmik yapıyı almış olabilir ama kullanmış olduğu armoniler tamamen aranjörü yansıtır bu da yapılan işin özgün olmasını sağlar. (U6)

Tablo 8: 8. Sorunun (Bir eserin düzenlemesini ortalama olarak ne kadar sürede bitirmektesiniz?) veri analizi.

Uzman	Ortalama 10 Gün	Ortalama 20 Gün
U1	X	
U2		X
U3		X
U4		X

U5

X

U6

Bir eserin düzenlenmesinin ortalama olarak süresinin 6 katılımcıdan 1 katılımcı; ortalama 10 gün içerisinde, 4 katılımcı; ortalama 20 gün içerisinde bitmesi gerektiğini belirtmiştir. 6 katılımcıdan 1 katılımcı; ortalama bir sürenin olamayacağını belirtmiştir.

3.8. Uzmanların, 8. Soruya Verdikleri Yanıtlar İle İlgili Açık Görüşleri

... eser iki gün içinde bitmesi lazım, albüme yetişmesi lazım gibi özel durumlar haricinde bütün düzenim yerindeyse herhangi bir aksaklık yoksa 2-3 gün aranje taslağını hazırlarım. Sonra bir zaman veririm kendime eserden uzaklaşıp tekrar esere dönerim kayıt aldıysam dinlerim farklı açılardan bakmaya çalışırım. Ortalama 1-1,5 hafta içerisinde aranjmesini bitirip kayıt aşamasına geçerim. Kayıt aşamasında da her hangi bir aksaklık olamadığı zaman 1 hafta içerisinde bitirmiş olurum. (U1)

Genel olarak bu konuda aranjörlere uygulanan bir zaman baskısı var. “2 gün içinde bitirmemiz lazım”, “benim işimi araya sıkıştırsana ”gibi aceleci tavırlarla çok karşılaşıyoruz. Bu durumda işin verimliliği açısından eksiklikler yaratıyor. Bunların haricinde ortalama gerek süre aranje aşaması için 15-20 gün arası olması gerekir. Gerisi miks ve mastering kısmını ilgilendirir. (U2)

Aranjenin ortalama bitirme süresini belirlemek aslında çok zor ve çok değişken olabilir. Bazen 2 günde aranjmesini bitirebilirsin ama zihninde aradığım o duyumu bulamayabilirsin bu arayış aslında o sürenin uzamasına sebep olmakta. Bazen müzikal yapıyı fikri 2 saatte de yapabilirsin. Ama genel olarak bakıldığında müzikal yapı, enstrümanları, stilini belirlemek 20 günü aşmaması gerekir. 2 veya 3 ay sürmesi demek zihninde bir fikrin oluşmadığını gösterir. (U3)

Bu konu aranjörlerin zaman olarak kısıtlanmamaları gerektiğini düşünüyorum. 1-2 saatte de aranje yapabilirsin ama bu iş seni ne kadar yansıtır veya böyle bir işe imzanı atmak ister misin? İyi bir iş için aranjörün aranjeye başladıktan sonra 1 veya 2 gün o işe ara vermesi gerektiğini düşünüyorum. Sonra tekrar aranjeye döndüğünde farklı bir şeyler yakalayabilir. Ortalama olarak 15- 20 gün yeterli olacaktır. (U4)

Normal olan sürecin şu şekilde olması gerekir; 1 hafta içinde demosu çıkartılır, 2 hafta içinde aranjman şekillenir ve 3. Hafta kayıt aşamasına gelir. Herhangi bir acele bir durum yoksa 3 hafta bir aranje için yeterli bir süre olacaktır. (U5)

Bu süreç sürekli değişir. Size verilen son tarihe göre, iş yoğunluğuna göre, zihinsel durgunluğa göre değişen bir durumdur. Kesinlikle şu kadar süre yeterlidir denilemez. (U6)

Tablo 9: 9. Sorunun (Dünya standartlarında aranjörlük mesleği göz önüne alındığında, Türkiye’de var olan güncel durumun olumlu ve olumsuz yönlerini değerlendirebilir misiniz?) veri analizi

Uzman	Olumlu Yönleri			Olumsuz Yönleri		
	Güncel Müziğin Takibi	Kaliteli İşler	Müzik Çeşitliliği	Teknolojinin Yanlış Kullanımı/Kalitesiz İşler	Dünya Pazarı Olmaması	Yeni Aranjörler e Yer Olmaması
U1				X		
U2	X		X			
U3		X			X	
U4				X		
U5			X		X	
U6		X				X

6 katılımcıdan 1 katılımcı; güncel müziğin takibinin yapılmasını, 2 katılımcı; kaliteli işlerin yapılmasını, 2 katılımcı; müzik çeşitliliğin çok olmasını olumlu yönleri olarak belirtmiştir. 6 katılımcıdan 2 katılımcı; kaliteli işlerin olmamasını, 2 katılımcı; dünya pazarında yer almamasını, 1 katılımcı; yeni aranjörlerin yer bulamamasını olumsuz yönleri olarak değerlendirmiştir.

3.9. Uzmanların, 9. Soruya Verdikleri Yanıtlar İle İlgili Açık Görüşleri

...teknolojinin gelişmesi ve sağladığı imkanların yanlış kullanımı yüzünden kaliteden biraz ödün verdiğimizi düşünüyorum. Bir DAW programı kullanabilen herkesin kendine aranjör demesi aranjörlük mesleğinin olumsuz yönü ve bunu diyenlerin sayısı da teknoloji ilerledikçe artıyor. (U1)

... dünyada trend olan ana akım müziklerin takibi iyi yapıyorlar. Bu anlamda dünya standartlarında var olan ana akım müziği eş zamanlı hem takibini hem de üretimi yapabilir bir durumdayız. Trend olan müzikler üzerine bir de makamsal ezgileri ekleyebildiğimiz için farklı sentezler ortaya çıkarıyor olmamız aranjörlük anlamında ileri bir pozisyonda olmamızı sağlıyor...(U2)

... 1. Dünya ülkeleri sanata ve sanatçıya değer verir. Bizim gibi 3. Dünya ülkesi olan bir ülkede kendi iç sorunlarımızdan kaynaklı sanatsal anlamda yapılan işler daha az önem ve değer görüyor. Yapılan işler kaliteli olmasına rağmen Amerika ve Avrupa'daki ülkelere ulaşması zor bir durum. Ama Amerika ve Avrupa'daki ülkelerde yapılan işler aynı anda ülkemizde trend olabiliyor. Bunun sebebi onlarda sanata ve sanatçıya verilen değerdir. Amerika veya

Avrupa'da olsa dünyanın birçok yerinde tanınabilecek aranjörlerimiz varken Türkiye'deki imkansızlıklar yüzünden sadece kendi ülkesinde işler yapabiliyorlar. (U3)

... aranjörlük mesleği popüler müzik sektöründe önemli bir konumu vardır. Bu konuma artık herkesin ulaşabilmesi kalitenin giderek düşmesini ve kalıcı olmayan eserlerin var olması olumsuz yönüdür. (U4)

... son zamanlarda dünya yapılan işlerden çok farklı işler çıkartmıyoruz bu anlamda aynı konumda olduğumuzu düşünüyorum. Türkiye'deki müzik çeşitliliği oldukça çok çünkü müzik türlerinin geçiş yaptığı bir coğrafyadayız. Dünyaya kapalı bir müzik yapısına sahip değiliz. Bu durumda bizim dünyadaki var olan güncel durumdan geride kalmamamızı sağlıyor. Müzikal anlamda eksikliğimizin olmamasına rağmen dünyaya açılma vizyonumuzun olduğunu düşünmüyorum. Türkiye'de Bunu yapabilen çok az aranjör var. Yapılan işler tamamen Türkiye'ye yönelik yapılması eksik yönümüz diyebilirim. (U5)

Hızlı ve kaliteli işler çıktığını düşünüyorum. Bu konuda başarılıyız. Olumsuz yönü piyasa dediğimiz alan birkaç kişinin elinde ve yeni yeteneklere müzisyenlere pek yer verilmiyor daha doğrusu yer yok diyebiliriz. (U6)

Tablo 10: 10. Sorunun (Teknolojinin de gelişmesiyle Aranjörlük mesleğindeki yaşanan değişimler temel alındığında, popüler müzik aranjmanlarının geleceği hususunda nasıl bir değerlendirme yapılabilir?) veri analizi.

Uzman	Eğlence Sektöründeki Pop Müziğinin Sürekliliğini Devam Ettirmesi	Dijital Ve Akustik Soundlar Arasındaki Sürekli Değişim	Müzik Tarzlarının Evrilmesi	Batı Müziği Formunun Etkisini Yitirmesi	Makalsal Müziğin Etkisinin Artması	Yeni Müzik Tarzlarının Popüler Hale Gelmesi
U1		X		X		
U2	X	X		X	X	X
U3	X	X		X	X	
U4	X		X	X	X	
U5	X		X	X	X	X
U6	X	X			X	

6 katılımcıdan 5 katılımcı; pop müziğin sürekliliğini devam ettireceğini belirtmiştir. 6 katılımcıdan 4 katılımcı; dijital ve akustik soundlar arasında sürekli bir geçiş olacağını belirtmiştir. 6 katılımcıdan 2 katılımcı; müzik tarzlarının evrimleşeceğini ve yeni müzik

tarzlarının popüler hale geleceğini belirtmiştir. 6 katılımcıdan 5 katılımcı; batı müziği formunun etkisini yitireceğini ve makamsal müziğin etkili hale geleceğini belirtmiştir.

3.10. Uzmanların, 10. Soruya Verdikleri Yanıtlar İle İlgili Açık Görüşleri

Müzik sektöründe popüler olan müziklere baktığımızda dijital sound ve akustik sound arasında sürekli bir değişim olduğunu görmekteyiz. Bu durum kitlelerin sıkılmasına bağlı olarak soundun değişmesi olabilir veya ara vermek dinlenmek amaçlı olabilir ama bu değişim sürekli görülmekte. Bunların yanında daha farklı form arayışları var olmaya başladı. Batı müziği formundan uzaklaşmaya gidilebilir (U1).

... bütün dünyada popüler müzik sektöründe yavaş yavaş makamsal tınlar görülmeye başlandı. Doğu müzik formlarına bu anlamda bir yönelme var ve bizim ülkemiz bu anlamda çok şanslı bir coğrafi konumda. Bu iki formun sentezinden farklı bir müzik tarzı oluşabilir ve popüler hale gelmesi olası bir durum gibi görünüyor (U2).

...farklı müzik tarzları popüler hale gelse de popüler müzik sektöründe en yaygın olan ve çabuk tüketilen pop müziğin kaybolacağını yerini kaybedeceğini düşünmüyorum. Pop müziğin hitap ettiği büyük bit kitle var ve bu ihtiyacın karşılanması gerekli bir durum. Bunların haricinde yapılan aranjmanların daha akustik daha az enstrüman sayısıyla daha etnik malzemelerin kullanıldığı ve minimal bir müzik türüne yönelme olacağını düşünüyorum(U3).

... günümüzde de aslında var olan müzik, ufak sound değişimleri ile kullanılan çalgıların daha etnik çalgılarla değişmesiyle var olan müzik tarzlarının farklılaşması aslında ön görülemez bir durum değil. Bu durum yeni müzik tarzlarının var olmasına yol açacaktır. Bu müzik tarzları daha modal bir yapı içinde olacaktır(U4).

... bu ülkede genelde yazın yapılan club şarkısı dediğimiz ömrü iki-üç ay süren pop müziği her şart altında varlığını sürdürmeye devam edecektir. Bu durum kötü değil bu bir ihtiyaçtır ve bu ihtiyacı karşılanabilmesi güzel bir durumdur. 80'lere baktığımızda arabesk müzik popülerken 90'larda popülerliğini yitiriyor ama daha sonrasında kendini fantezi müzik olarak evrimleşmiş bir şekilde tekrar ortaya çıkarıyor. Bu durum günümüzde de daha sonra da bu şekilde müzik tarzlarının evrimleşmesine şahit olacaktır. Yeni müzik tarzları keşfedilecek şu an indie pop dediğimiz tür gibi yeni müzik türleri popüler olacaktır(U5).

...geleceğe yönelik teknolojik gelişmelerin akustik seslerin kullanılmasında azalmaya yol açacağını düşünüyorum. Deephouse gibi daha dijital soundları olan müzik türlerinin gelecekte daha popüler olacağını ve bu yönde aranjmanların daha fazla yapılacağını düşünüyorum (U6).

4. SONUÇ

4.1. Sonuç ve Değerlendirme

Aranjörlik mesleği ile ilgili alanında uzman olan kişilerle yapılan görüşme verileri tablolar ve açıklamalar halinde sunulmuştur.

Birinci soruda, uzmanların yarısı aranjörlerin üniversitelerin müzik bölümü mezunu olması gerektiğini, diğer yarısı ise gerek olmadığını belirtmiştir. Müzik bölümü mezunu olunmasının, aranjörlik mesleği için gerekli olan orkestrasyon ve kompozisyon eğitimi

tamamlayıp aranjörlük mesleğinde daha verimli olabileceği düşünülebilir. Müzik bölümü mezunu olmanın gerekli olmama durumu da konservatif(tutucu) ve geleneksel eğitimin aranjörlük mesleği için sınırlayıcı olduğu düşünülebilir. Katılımcıların görüşleri doğrultusunda aranjörlerin genel olarak bir armonik enstrüman çalabiliyor olmasının gerekli olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durum yapılan aranjenin tek bir armonik enstrümanda armoni ve melodi çizgisinin eş zamanlı çalmanın daha verimli olduğu düşünülebilir.

Kayıt teknolojisi, birçok beste, eser kayıt altına alınarak eş zamanlı olarak birçok yerde dinleme imkanı sağlamaktadır. İkinci soruda bu teknolojik gelişmelerin takip edilmesi güncel olan popüler müzik tarzlarına uygun aranjeler yapılabilmesi için gerekli olduğu görülmüştür. 3. Soruya verilen yanıtlara bakıldığında, teknolojik araç gereçlerin günümüzde daha kolay elde edilebildiği ve her aranjörün en azından demo ve pilot kayıt oluşturulabilecek düzeyde ekipmana (ses kartı, daw programı, mikrofon vb.) sahip olunması gerekmektedir.

Dördüncü soruya verilen cevaplar doğrultusunda her bir aranjörün işe başlarken izledikleri yolların farklı olduğu görülmüştür. Bundan dolayı bir aranjenin yapım aşamalarının düzenli bir sırasının olmadığı ve aranjörlerin kişisel düşüncelerine göre şekillendiği sonucuna varılmaktadır.

Beşinci soruda aranjörlerin yardımcı personele ihtiyaç duydukları noktalar genel olarak müzik prodüksiyonunun farklı uzmanlık alanları olan ses mühendisi ve tonmaister gibi uzmanlık alanları olmaktadır. Bazı aranjörlerin bu konuda yardımcı personele ihtiyaç duymadığı bu alanlarda da yeterlilikleri olması gerektiği de savunulmuştur. Aranjörler yardımcı personel olarak ses mühendisi veya tonmaister gibi uzmanlık alanlarında kendilerini geliştirmeleri istedikleri ayarlamaları daha rahat net ifade edebilmeleri, yapılan işlerin daha verimli ve istedikleri doğrultuda ilerlemesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Altıncı, yedinci sekizinci sorular genel anlamda düzenlenmesi için gelen bir projenin yapım aşamalarını ele almaktadır. Uzmanlar, ağırlıklı olarak müzikal kimliğin önemli olmadığını, işin mali değerinin daha önemli olduğunu, yapım aşamasında genel olarak bir müzik türü, besteci veya direkt olarak eserlerin referans alındığı ve düzenleme süresinin ortalama olarak 20 sürmesinin yeterli olduğunu belirlenmiştir. Aranjörlerin sonuç olarak ticaret yaptıkları göz önüne alındığında müzikal kimlik olarak seçici davranmaları, aranjenin yapıp süresinin 20 günden uzun olması gelen işlerin azalmasına yol açacağı düşünülmektedir.

Dokuz ve onuncu soruda genel olarak Türkiye’de var olan güncel durumun kaliteli ve gelecekte daha kaliteli işlerin olabileceği belirtilmiştir. Günümüzde yavaş yavaş varlığını gösteren pop müzikteki makamsal ezgilerin daha yaygın hale geleceği ve dünyadaki yönelmenin de bu yönde olduğu düşünülmektedir.

4.2. Öneriler

Günümüzde aranjörlük mesleğine genel olarak baktığımızda, teknolojik gelişmelerin vermiş olduğu imkanlar herhangi bir müzisyenin “ben aranjörüm” diyebilmesine imkan sağlamaktadır. Aranjörlük mesleği, kompozisyon bölümü mezun olan veya bu anlamda kendini geliştirmiş olan kişiler tarafından yapılması kalitenin artmasını sağlayabilir. Kompozisyon

bölmülerinin haricinde devlet okullarında aranjörlük ve müzik prodüksiyon mesleği ile ilgili bir bölümün açılması, aranjörlük mesleğinin ve bu işi yapan kişilerin gelişmesinde önemli bir role sahip olabilir. Bu sayede aranjörlük mesleği ile ilgili merak edilenlerin tek bir çatıda toplanması ve geliştirilmesi daha kolay bir hale gelebilir.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. (1999). *Popüler müzik üzerine*. Toplumbilim 9, İstanbul.
- ANGI, Ç. Eda. (2013). *Müzik kavramı ve Türkiye’de dinlenen bazı müzik Türkleri*. İdil Dergisi 2(10) Ankara.
- ARIK M. (2006). *Popüler müzik ve ideoloji olgusuna iki farklı yaklaşım*. Edebiyat dergisi. Konya.
- ÇAKIR, A. (2009). *Müziğe giriş*. Değerler Eğitimi Yayınları. İstanbul
- DOĞAN, E. ve DÖNMEZ, M. (2016). *Türkiye’de altmış sekiz kuşağı dünya algısının popüler müziğe yansması*. İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi.2(1), Malatya.
- DÜRÜK, F. (2011). *Türk popüler müzik üretimi ve ürünlerindeki karma yapıyı hazırlayan toplumsal ve müziksel etkenler*. Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 3(1), İzmir.
- GÜNGÖR, N. (1990). *Sosyokültürel açıdan arabesk müzik*. Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- KARAHASANOĞLU, S. ve SINIR, İ. (2015). *Türkiye’de popüler müzik aranjörlüğünün günümüzdeki durumu*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 14(52), 115-129 Ankara.
- KIZILDAĞ, Ş. (1997). *Medyanın popüler kültüre etkisi ve yükselen pop müzik*. Yüksek Lisans tezi, Sakarya.
- KOZANOĞLU, C. (1995). *Pop Çağı Ateşi*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- KÜÇÜKKAPLAN, U. (2015). *Türkiye’nin pop müziği*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- MEYDAN La. (1969). *Büyük lügat ve ansiklopedi*. Cilt:1. İstanbul.
- ÖZBEK, M. (1994). *Popüler kültür ve Orhan Gencebay arabeski*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- SAY, A. (2006). *Müziğin kitabı*, Müzik Ansiklopedisi Yayınları. Ankara.
- SAY, A. (1985). *Müzik ansiklopedisi*. Müzik Ansiklopedisi Yayınları Cilt:4, Ankara.
- SÖZER, V. (2012). *Müzik terimleri sözlüğü*. Remzi Kitapevi. İstanbul.
- STOKES, M. (1992). *Türkiye’de arabesk olayı*. İletişim Yayınları. İstanbul.
- ŞENTÜK, S . (2013). *Sesin özgürleşmesi: Müzik Prodüksiyonu Teknolojileri*. Birikim Dergisi, Sayı: 285, İstanbul.
- TİETZE, A. (2002). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugatı*. 1. Cilt. Simurg Yayıncılık. İstanbul.
- UÇAN, A. (1997). *Müzik eğitimi*. Müzik Ansiklopedisi Yayınları. Ankara.
- ULUSOY, Ö., ARSLAN, K. ve KARAKUŞ, B. (2017). *Popüler müzikte “konsept” sorunu*. İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi.Sayı:6. İstanbul.
- USLU, R. (2012). *Müzik terimlerindeki karmaşanın akademik çalışmalara yansması: orijinal, nazire, çeşitleme, aranjman, cover, icra*. İdil Dergisi, 1(2) Ankara.

UYGUNER, M. (1971). *Yapıt hakları terimleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara .

YURGA, C. (2002). *20. yüzyılda Türkiye’de, popüler müzikler*. Pegem A Yayınları, Ankara.

WİORA, W. (1974). “*Karşılaştırmalı ezgi araştırmaları üzerine*” *Folkloru Doğru*, (36).

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

TRABZON'DA BİR YILBAŞI GELENEĞİ “KALANDAR”

“KALANDAR” TRADITION OF A CHRISTMAS IN TRABZON

Nermin SARAL

Karadeniz Teknik Üniversitesi, saralusta@ktu.edu.tr

ÖZET

Yüzyıllar boyunca “Kalandar” çeşitli değişim ve dönüşüm geçirmiş olmasına rağmen, günümüze ulaşan, kaybolmaya yüz tutmuş geleneklerimizden biridir.

Ülkemizde ve Kafkasya çevresinde Miladi takvime göre, 31 Aralık'ı 1 Ocak'a bağlayan gece “yılbaşı” olarak kutlanmaktadır. Ancak, bu resmi takvimin yanında Karadeniz ve Doğu Anadolu'da Rumi takvim de uygulanmaktadır. Bu takvime göre yılbaşı Ocak ayının 13. günüdür.

Kalandar kutlamalarının gelecek kuşaklara aktarılması için yeterli kaynağın bulunmaması, bu çalışmayı yapma gereği oluşturmuştur. Çalışmada, görüşme tekniği, yazılı kaynaklar ve alan araştırması kullanılmıştır. Araştırmada, Trabzon ilinde “kalandar” yılbaşı kutlamalarının bugünkü durumu ve geleceği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kalandar, Yılbaşı, Yeni yıl, Gelenek.

SUMMARY

Although Kalandar has undergone various changes and transformations over the centuries, it is one of our traditions that have survived to the present day In our country and around the Caucasus, according to the Gregorian calendar, the night connecting 31 December to 1 January is celebrated as adi christmas Ül. However, in addition to this official calendar, the Rumi calendar is also implemented in the Black Sea and Eastern Anatolia. According to this calendar, New Year's Day is the 13th of January. The lack of adequate resources for the transfer of the Kalandar celebrations to future generations created the necessity of doing this work. In this study, interview technique, written sources and field research were used. In the study, the current situation and future of ve kalandar in New Year celebrations in Trabzon province were emphasized.

Key Words: Kalandar, New Year's, Christmas, Tradition.

1.GİRİŞ

Anadolu ve Kafkasya kuşağında miladi takvime göre 31 Aralık'ı 1 Ocak'a bağlayan gece yeni yıl” ya da “yılbaşı” olarak kutlanmaktadır. Ancak bu resmi takvimin yanında, Karadeniz ve Doğu Anadolu'da Rumi takvim de uygulanmaktadır. Bu takvime göre yılbaşı Ocak ayının 13. günüdür. Anadolu ve yakın coğrafyalarda “nevruz, hıdırellez, kalandar, gağan “ gibi birçok kutlama halk takvimine göre kutlanmaktadır.[1]

Tabiatı anlamak, algılamak ve buna bağlı olarak her an tükenen hayatı planlamak için insanlar, geçen zamanı sistemleştirerek takvimi ortaya çıkarmışlardır.[2]

Türkler tarih boyunca takvim kullanmışlardır. En eski takvimlerden biri olan “12 Hayvanlı Türk Takvimi “ Türklere aittir.[3] Halk takvimleri ise Türklerin kendine has coğrafyasında ürettikleri takvimlerdir. Halk takvimleri, bir toplumun yaşadığı coğrafyaya, üretim şekline ve oranın iklimine göre şekillenen esnek ve dinamik takvim sistemidir.[4]

Trabzon ve yöresinde halk takvimine “kocakarı hesabı”, “eski hesap”, “baba hesabı” denilmektedir. Yılın başlangıcı farklı farklı zamanlara rastlamaktadır. Yani resmî takvimin dışında halk arasında üç takvim kullanılmaktadır. Bu üç takvim birbirine çok karışmış ve bazı durumlarda ayıklanamaz duruma gelmiştir. Aslında yörede yıl, On İki Hayvanlı Türk Takvimi’nde olduğu gibi mart ayının yirmi birinci gününde başlamaktadır. Yöreden derlenen takvimle ilgili bilgiler hep o güne işaret etmektedir. Yöre halkı mart ayının yirmi birinci gününe hâlâ yılsırtı, günsırtı, gün dönümü demektedir. Bu günle ilgili pek çok inanış bulunmakta ve uygulamalar yapılmaktadır. Yılın ilk günü sayılan diğer iki takvimin başlangıcındaki inanış ve uygulamalar, yılsırtı, günsırtı, gün dönümü günü yapılan uygulamaların bu günlere taşınmasından ortaya çıkmıştır.

Halk takvimi ve paganlık arasında bir bağ kurmak mümkündür. Paganlık bir halkın kültürel kodlarında çok derinlerde yer edinmiştir. Halk takvimi sonradan belirlenen uluslararası resmi takvimle bütünleşerek varlığını sürdürmektedir.

Bir toplumun geçmiş zaman ile ilgili tecrübelerini günümüze ulaştıran halk takvimleri aynı zamanda milletlerin hafızasını yansıtmaktadır.[5] Takvim kullanan her toplum tarafından üzerine birçok anlam, kültürel inanç ve uygulama yüklenmiş bir döngü günüdür yılbaşı. Yeni yılın başlangıcı hangi gün ise o gün büyük törenler, ritüeller ve eğlenceler v.b. kültür unsurlarıyla örülür. Geçmişten günümüze, yeryüzündeki insanların çoğu yılbaşı gününü 21 Mart olarak seçmiştir. Bunun dışında sıcak günlerin başladığı 5-6 Mayıs günü (Hıdırellez) de yılbaşı olarak kabul edildiği görülür. Bazı Türk halkları bu tarihi, bazıları ise Ocak ayı içindeki Kalandar’ı yılbaşı olarak belirlemiştir.[2]

Engelibeli coğrafyası ile Trabzon ve çevresi halk takvimi açısından orijinaldir. Bölgenin bol yağış alması, halkın tarım, hayvancılık ve balıkçılıkla uğraşması Trabzon yöresinde halk takvimini renklendirmiştir. Kaynağı Türk kültüründen gelen ve yılbaşında kutlanan “Kalandar” en önemli günlerdendir.

Kalandar kelimesi, Trabzon yöresine I. Dünya Savaşı sırasında Rusların Trabzon ve çevresini işgal ettikleri sırada getirilen kartol, kartubu (kartofel) “patates”, boşga (boçka) “yayık”, istikam (stakam) “bardak” gibi geldiği düşünülmektedir. Yapılan araştırmalarda, bugüne kadar, I. Dünya Savaşı’ndan önce Trabzon ve yöresinde ocak ayına Kalandar denildiğine ve bu adla kutlama yapıldığı bilgisine rastlanmamıştır.[5]

Bu araştırmada, Trabzon’da her yılın ocak ayının 13. gününü 14. gününe bağlayan gece ve haftasında kutlanan Kalandar geleneği ile ilgili geçmiş ve bugünkü yazılı verilere ulaşılmaya çalışılarak, konu incelenmiş, Kalandar’ı geçmişte yaşamış farklı kişilerle sözlü olarak görüşmeler

yapılmış, günümüzde yapılan şenliklere katılan gençlerle sohbet edilmiş, konuyla ilgili görseller taranmıştır.

Araştırma ile, Trabzon ve çevresinde geçmişten bugüne devam etmekte olan, değerinden ve coşkusundan hiçbir şey kaybetmeyen, Kalandar geleneğinin gelecek nesillere de ulaştırılması amaçlanmıştır.

2.KALANDAR

Kalandar Latince’de ayların birinci gününün adı olan Calendae’den gelir. Latince hesap tutulan defter anlamına gelen Calendarium, Batı dillerinde ise takvim anlamındadır. İngilizce Calendar, Fransızca Calandrier, İtalyanca Kalandarya, Rusça Kalendar’dır. Trabzon Maçka ilçesi Rumcasında da “Ocak ayı”ve “yılbaşı günü” anlamlarındadır. Yunanca Ocak, Batı dillerindeki ortak kökle “Gennaris”, takvim ise “imer” gün sözcüğünden türetilen “imerologyon”dur.[6]

Mitolojideki Kalandar şenlikleri, çok tanrılı dönemde yaşadığı varsayılan şarap tanrısı Dionysos’un eseri olduğu varsayılmaktadır. Bu şenliklerde “Bakha” adı verilen kadınlar alayı, çıplak bedenlerini benekli ceylan derileriyle örter, başlarını sarmaşıklardan yapılan bir çelenkle örter, ellerinde ucunda bir çam kozalağı olan sarmaşık ve asma yapraklarıyla sarılı uzun değnekleri ile Promethous’un insanlara ateşi taşıdığı kamçı gibi bir kamçıyla, şarap tanrısı Dionysos’un peşinden koşarlardı.[7] Bu kültürel olayların günümüze kadar gelmiş ve uygulanıyor olması oldukça ilginçtir. Kutlamaların Bizans’ın doğu ucundaki Pontos bölgesinde daha çok korunmuş ve sahip çıkılmış olduğu görülmektedir. Karadeniz kıyılarında ve iç bölgelerde yaşayan halk, çağlar boyunca bu geleneğe sahip çıkmış ve korumuştur. Pontos Rumları büyük mübadeleden sonra, lehçelerini, yerel halk türkülerini, horonlarını, geleneklerini ve Kalandar/Memoyerlerini Yunanistan’a taşımışlardır. Pontos bölgesi içe kapanık olduğu için Kalandarın Roma Dönemindeki adı devam etmiş, Kalandes/Kalanda adları korunmuştur. Trabzon ve çevresinde 55 adet Kalandar kutlaması göze çarpar. Bu kutlamalar Maçka Livera (Yazlık) Köyü’nde Kocaman, Samsun’da Huspand, Bafra’da Karakoca olarak bölge insanının konuştuğu dile göre adlandırılmaktadır.

Günümüzde kutlanan Kalandar şenlikleri din içerikli değildir. Törenler Antik Helen öncesinde de görülmektedir. Sadece maske takma ve kılık değiştirmelerle Dionysos ve Artemis ile bağlantılı olmuşlar ya da bunlar aracılığıyla korunmuşlardır. Noel’de başlayıp kutsal vaftiz günleriyle biten on güne, Pontos’da “Kalandofota” denilirdi. Bizans döneminin dini kutlamaları zamanla dini özelliğini Pontos’ta bile kaybetmiştir. Anadolu kökenli olan Dionysos geleneklerinde sadece Kalandar/Memoyer şenlikleri yoktur. Bölgede bir savaş oyunu olarak oynanan bıçak oyunları da mitolojik Dionysos’tan gelmektedir. [8]

3. KARAKONCOLOS

Farklı din, dil ve etnik kökenin bir arada yaşadığı Anadolu coğrafyasında kültürlerarası etkileşimin, iç içe geçmelerin, çok kültürlülüğün birbirini beslediği ve bunun sonucu olarak da karmaşık ve zengin unsurlar tarih boyunca ortaya çıkmıştır. Ülkemizde İç Anadolu ve Karadeniz başta olmak üzere, Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan’a kadar Balkanlar’da geniş bir

coğrafyada farklı isimlerle anılan “Karakoncolos” inancı bu tür çok kültürlü inanışlardan biridir.[9]

Yerli ağızlarda Koncoloz, Goncoloz, Goncalos, Karakoncoloz / Karakoncolos gibi adlarla anılan bu varlığın soğuk kış gecelerinde ortaya çıktığı ve insanlara zarar verdiği söylenmektedir. Zemherinin ilk on gününü mahalle aralarında geçirmekte, karşısına çıkanlara “kimsin, nereden gelip nereye gidiyorsun” şeklinde sorular sorduğu, bu sorulara verilen cevaplarda içinde “kara” sözcüğü bulunmayan cevaplar verildiğinde arkasında sakladığı yün tarağıyla kişinin kafasına vurarak saldırmakta, yaralamakta, hatta öldürebildiği söylenmektedir. Karakoncolos’un dışarıya çıktığı soğuk kış günlerinde herkes evindeki yün taraklarını saklamakta, geceleri tek başına sokağa çıktıklarında ise karanlık ve kuytu yerlere sapmamaktadır.[10] Karakoncolos’un sesleri taklit ederek insanları kandırıp evden dışarı çıkararak tuzağa düşürdüğü yaygın bir inanıştır.[11] Karakoncolos’un en çok korktuğu şey ateştir. Bu nedenle yılbaşı gecesi evlerin önünde ateşler yakılır. İnsanlar ellerinde meşaleler ile dışarı çıkar.

4. TRABZON’DA KALANDAR

Yüzyıllar boyunca “Kalandar” çeşitli değişim ve dönüşüm geçirmiş olmasına rağmen günümüze kadar ulaşan geleneklerimizden biridir. Kalandar kutlamalarında, horonlar, atma türküler, maniler, sıradışı kostümler, hediyeler, seyirlik oyunlar, şenlikler gibi birçok değer sosyo-kültürel zenginlik olarak varlığını devam ettirmektedir.

Kalandar kutlamalarında pagan öğelere ve insan-doğa-yaşam kavramlarıyla, yeniden doğma, yenilenme, bereket, neşe ve paylaşım en fazla vurgulanan kavramlardır. Kutlamalarda insanlar birbirlerine hediye verir ve alırlar. Kalandar’ın olmazsa olmazı “Karakoncolos” oyunu iyilik ve kötülüğün varlığını, insan ve doğaüstü varlıkların mücadelesini, zaman ve koşulların gerçekliğini yansıtır.

“Bu gece Kalandar gecesi

Yandi pilav tenceresi

Şeker vardır ezilecek

Suyi vardır süzülecek

Bekletmayun e komşılar

Çok kapılar gezilecek !”

Kalandar kutlamaları, bir yönüyle doğayla ve bir yönüyle de geleneksel halk inanışlarıyla ve kültürüyle bağlantılı olarak, yüzyıllardır devam etmektedir. İnsanların mutluluk, esenlik, bereket beklentisi ile yaşam kültürüne dair önemli detaylar barındırır.[1]

“Garlanguş yuva yapar

Ağacın doruğunda

Vay ossun bekarlara

Kalandar soğuşunda”

Rumi takvime göre Karakış ayının çıkmasıyla Kalandar ayı başlar. Halkın önceki ay hava şartları nedeniyle fazla tükettikleri yiyecek ve yakacakları azalır. Kalandar ayında dara düşen halk yiyecek ve yakacağı fazla olan komşularının kapısını çalar. Havanın kararması ile yüzler

tanınmamak için boyanır. Kalandar torbası elde kapı çalınır. Kapının açılması ile birlikte torba içeriye uzatılarak:

“Akşam geldum kapinuza
Selam verdum yapinuza
Selamumi almazsanuz
Daha gelmem kapinuza”
“Kalandar soğuşunda
Ya bakun kalduk dara
Açun siz kapilari
Biz gelduk Kalandara”

Ev sahibi elinde olanlardan torbaya (çendey) koyarak dışarıya bırakır. Torba, kapıyı çalanlar tarafından paylaşılır. Çendey atmadaki amaç, halkı eğlendirmek, sevindirmek, yardımlaşmayı kuvvetlendirmektir.[12]

Fotoğraf 1.Çendeyin Asılması [18]

Kalandar sabahı, iyilik ve rızık meleklerinin evlerini ziyaret edeceği inancı ile gün ağarmadan kalkılır, evin tüm pencere ve kapıları açılır, genç kızlar erkenden suya gidip başlarını yıkardı, saçlarımız uzun olsun diye..[13] Akşam tüm aile fertleri, hamsili ekmek, koliva, lahana

sarması, hamsili pilav, patates haşlaması, kabak tatlısı, fındık, incir, ceviz ve elma, armut gibi meyvelerle donatılmış sofra başında toplanır. [14]

Fotoğraf 2. Koyun Postu Giymiş Karakoncolos Tiplemesi [21]

Karakoncolos'u canlandıran gençler üzerlerine koyun postları giyer, koyun yününden sahte sakal takar, beline hayvanlara takılan çingiraklar asar, yüzünü siyaha boyayarak dolaşır, uzun değneklerin ucuna zil ve torba takılır. Köyün meydanında büyük bir ateş yakılır. Ateş etrafında toplanılarak, kemençe eşliğinde horonlar oynanır. "Karakoncolos" ya da "Memoyer" denilen oyunu oynamak için çeşitli atma türküler eşliğinde köyün en yaşlısının evinden başlayarak ev ev dolaşılır.[15]

Fotoğraf 3. Kalandar Gecesinde Horon Oynayan Halk [22]

“Galandaris gulandaris
Ahırında dişi buzak
Üzerinde erkek uşak
Ya bir feli kabaaak”

Fotoğraf 4. Şermin SARAL
(Nermin SARAL Arşivi)

Kalantar gecesini yaşamış olanlardan biri olan yazarın annesi Şermin SARAL’ın yazarla paylaştığı yukarıdaki mani, aynı zamanda bir dilektir de. Hanede erkek çocuğuna düşkün olan Trabzon halkının, ahırında ise verimi olan ineği tercih etmesi yeni yıl dilekleri arasında yer alır. Sürmene ilçesinin Yeniay Beldesinde yaşayan Şermin Hanım, kışın soğuk rüzgarlar estiği günlerde Karakoncolos’un denizden kayığıyla kürek çekerek dere boyu yukarı doğru yol aldığını, önüne kim çıkarsa yediğini yaşlılardan duyduğunu belirtmiştir.

Fotoğraf 5.Kocakarı Tiplemesinde Yöre Delikanlıları [24]

Bu gece ve güne bağı olan pek çok inanç ve uygulamalar bulunmaktadır. Bunlardan birisi ve en önemlisi eve gelecek kişinin uğurluluğu ile ilgilidir. Buna “Kalandaris” denir.[5] Kalandaris, hacılamak manasında yeni yılın ilk gününde hane dışından eve gelen ilk kişinin yaptığı iştir. Kalandar günü ayağı uğurlu geldiğine inanılan kişilerin evlerine gelmesi için istek yapıldığı da olur. "Ayşe hala Ayşe hala senin Fadime'yi bize yolla da bi tas misir vereyim oğa" şeklinde pencereden pencereye davetler bile yapılır. Yeter ki o ayağı uğurlu olduğu düşünülen kişi evlerine gelsin. Bu bağlamda köyde genel olarak uğursuzluk konusunda ünlenmiş olan insanlar da -ki köyün delileridir genellikle bunlar- " bak uşağum Hüseyin, şimdi kit Ahmet emicenun kapisina hau tuzi ver oğa ama sakın unutma eşikten içeri bi adum atacasun, dönışte sağa bi sigara vereceğum tamam mi" şeklinde gazlamayla seilmeyen ahalinin evlerine yollanır. Ahmet emice de uyanıktır tabi Hüseyin'in geldiğini pencereden görür görmez hanımına der " kız Hanife verun hauna bira ekmek da kitsun, sakun alman oni içeri" ya da topluca sessizlikle evde yokmuş imajı uyandırılır.[16]

“Kalandar gecesi devlet bacasi
Doldurun tasi, olmayın asi" [17]

Fotoğraf 6. Karakoncolos Tiplemeleri [23]

Fotoğraf 7. Çeşitli Tiplerle Yöre Halkı [19]

Fotoğraf 8-9. Kalandar Geleneğini Yaşatan Günümüz Çocukları ve Aileleri
(Ayşe SAKA Arşivi)

5.SONUÇ

Anadolu ve Kafkasya kuşağında; modern dünyanın her şeyi yok etmesine rağmen kutlanmaya devam eden, özünde pek çok kültürel değer barındıran Kalandar geleneğinin varlığı başlıbaşına önem taşımaktadır. Kalandar kutlamaları aynı zamanda başta halk bilimi ve antropoloji olmak üzere pek çok sosyal bilim disiplini adına önemli verilere sahiptir.[1]

Kalandar geleneğinin Türk dünyası ve Anadolu'nun diğer bazı bölgeleriyle benzerlik göstermektedir Kalandar kelimesi dilimize yabancı dillerden geçmiş olsa da, Kalandar gecesi ile ilgili gelenek ve uygulamaların tamamı Türk dünyasının başka yörelerinde de uygulanan Türk kültürünü yansıtmaktadır. Halk takvimi ile ilgili adlandırma ve uygulamaların son yıllarda zayıfladığı, yapılan görüşmeler ve araştırmalarda görülmektedir. Yeni neslin çoğunluğunun bunlardan haberdar olmadığı tespit edilmiştir. Kalandar gibi âdet, gelenek, görenek ve uygulamaların bulunup literatüre kaydedilmesi önem taşımaktadır. Aksi takdirde gelecekte bulunup ortaya çıkarılması zorlaşacak ve halkımız bu gibi geleneklerden mahrum kalacaktır.

Trabzon'da Kalandar kutlamalarının gelecek kuşaklara aktarılması adına yeterli çalışma bulunmamaktadır. Bu köklü geleneğin yaşatılması için kamu ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- 1.ALAY,O.(2018), Anadolu ve Kafkasya Kavşağında Geleneksel Bir Yılbaşı Kutlaması: Kalandar", Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi, Cilt:1, Sayı:23, s.96-110
- 2.KIYAK,A.(2010), "İslam Öncesi Türk Kültüründe Yıldızlarla İlgili İnanışlar", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:15, s.2
- 3.BIRAY,N. (2009), "12 Hayvanlı Türk Takvimi-Zaman ve İnsana Hükmetmek", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Prof.Dr.Hüseyin AYAN Özel Sayısı, s.671
- 4.ERGİNER,G. (1984), Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi, Ankara, TTK Basımevi, s.22
- 5.DEMİR,N.(2012), "Trabzon Yöresinde Zaman, Halk Takvimi ve Sayılı Günler", Journal of Words of Turks, Vol:4, No:1.
- 6.EMİROĞLU,K. (1989), Trabzon Maçka Etimoloji Sözlüğü, Gülen Ofset
- 7.ERHAT,A. (1984), Mitoloji Sözlüğü, İstanbul, s.77
- 8.DUMAN,M. (1969), "Trabzon Yöresinde Kalandar "Yılbaşı" Eğlenceleri", Kıyı Dergisi, Sayı:41, s.5
- 9.ŞİŞMANOĞLU ŞİMŞEK,Ş.(2018), "Türkçe ve Yunanca Kaynaklarda Karakoncolos/ Kalikancaros İnancı", Milli Folklor, Yıl:30, Sayı:120
- 10.GEDİKOĞLU,H. (2016), Trabzon Folkloru, Trabzon Valiliği Yayınları, s.349
- 11.OĞUZ,Ö.(2014), Karakoncolos ve Yılbaşı, Bozok Yazıları, Ankara : Geleneksel Yayınları, s.264
- 12.GÜÇ,E. (2018), "Kalandar Geleneği", Köprü, Kültür, Sanat,Turizm Dergisi, Sayı:1, s.18-19

13. <http://daricahalk-der.blogcu.com/geleneklerimizde-kalandar/13343287>
14. ÖZTÜRK, Ö. (2005), Karadeniz Ansiklopedik Sözlük, 2.Cilt. İstanbul, Heyamola Yayınları, s.869
15. KANTARCI, Z. (2017), “Kalandar Kutlaması: Livera (Yazlık) Köyü Örneği”, SOBİDER Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:4, sayı:10, s.491-503
16. <https://eksisozluk.com/kalandar--1483151>
17. <http://www.haydevira.net/haberler/KALANDARiniz-kutlu-olsun!/371>
18. <http://www.arkaguverte.com/neydi-o-gunler/galandar-ayi-basladi-nedir-bu-kalandar-ayi-aydin-baylan-yazdi-65678/>
19. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/trabzonda-kalandar-kutlandi/1363741>
20. <http://www.yoremizden.com/kalandar-gecesi-nedir/>
21. <https://www.haberler.com/trabzon-da-kalandar-gelenegi-yasatildi-6866400-haberi/>
22. <https://www.gaste24.com/kultur-sanat/kalandar-nedir-trabzonda-kalandar-gecesi-gelenegi-h64559.html>
23. <https://insta-stalker.com/tag/kalandar/>
24. <http://www.viratrabzon.com/mobil/haber.php?id=32258>

KAYNAK KİŞİLER

1. ŞERMİN SARAL
2. NİHAN KARAALİ
3. AYŞE SAKA

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

TÜRKİYE'DE LİBERALİZM TARTIŞMALARI

LIBERAL DISCUSSION IN TURKEY

Nehir Can KAZAN

Yıldız Teknik Üniversitesi, nehircn@gmail.com

Prof. Dr. Cengiz ÇAĞLA

Yıldız Teknik Üniversitesi, ccagla2002@yahoo.com

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye’de liberalizmin nasıl tartışıldığını sunmayı amaçlamaktadır. 21.yüzyılda Türkiye’de liberal düşünme biçimi denildiğinde akla ilk gelen isimler Mustafa Erdoğan, Atilla Yayla, Liberal Düşünce Topluluğu ve görece yeni kurulmuş olan Özgürlük Araştırmaları Derneği’dir. Mustafa Erdoğan ve Atilla Yayla’ya göre liberalizm özgürlük taraftarlığıdır. Burada özgürlükten kast edilen, negatif anlamda özgürlüktür; yani sınırlamanın yokluğu, müdahale edilmeme halidir. Böyle bir özgürlük anlayışı, herhangi bir devlet müdahalesine karşıdır. Özgürlük birinci, en önemli değerdir ve piyasanın varlığını kabul etmeyen hiçbir siyasal sistem özgürlüklerin yeşermesine imkan vermez. Piyasa ekonomisi sivil toplumun varlık temelidir. Çalışmanın birinci iddiası, yukarıda özetlenmiş olan bu fikirlerin Friedrich von Hayek ve Robert Nozick’in argümanlarına yakın, liberter argümanlar sayılabileceğidir. Çalışmanın bu iddiasının tartışılması için, Mustafa Erdoğan, Atilla Yayla, Liberal Düşünce Topluluğu, Özgürlük Araştırmaları Derneği ve Liberal Demokrat Parti’nin argümanlarına yer verilmiş, ek olarak Mustafa Erdoğan’la söyleşi yapılmıştır.

Türkiye’de liberalizm tartışmalarının bir diğer yüzü, Osmanlı İmparatorluğundan devralınan ve tek parti dönemi ile devam eden “ceberut devlet geleneği”ne karşı durduğu iddia edilen “çevre”, “sivil toplum”, “ikinci cumhuriyet”, “sol liberal” tartışmalarıdır. Bu tartışmalara göre Türkiye’de devlet, cumhuriyetin kuruluşundan beri toplumsal yaşamın her alanını denetliyor, sivil toplumu eziyordu. Bunun nedeni ise 20.yy Türkiye’sinin Osmanlı devletinin merkeziyetçi ve ceberut geleneğini devralmasıdır. Buna göre, Türkiye’de tüm anti-demokratik baskıların kaynağı devlet, ordu, Kemalizm’dir. Liberal demokrasilerde halk ekonominin sahibidir ve bu nedenle halk egemendir. Türkiye’de ise egemen, bürokrasidir, Kemalizm’dir, ordudur, CHP zihniyetidir. Devlet, ekonomik olarak halkın patronudur; yani, egemenlik halkın değildir. Çalışmanın ikinci iddiası, “çevre” ve “sivil toplum” ekseninde gelişmiş bu fikirlerin liberalizm ile ancak dolaylı olarak bağlantılı olabilecek fikirler olduğudur. Bu tartışmanın yürütülmesi için İdris Küçükömer’in sivil toplum, Şerif Mardin’in merkez-çevre, Sungur Savran’ın sol-liberalizm, Mehmet Altan’ın ikinci cumhuriyet tartışmaları detaylı olarak tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Liberalizm, Birey, Özgürlük, Eşitlik

ABSTRACT

This study aims to present how liberalism is discussed in Turkey. Mustafa Erdoğan, Atilla Yayla, Association for Liberal Thinking (LDT), Freedom Research Association (OAD) are the first names comes to mind. According to Mustafa Erdoğan and Atilla Yayla, liberalism is the freedom advocacy. Freedom is meant in the negative sense and against any kind of state intervention. Freedom is the first and the most important value and the market is necessary for freedom. The market economy is the foundation of civil society. The first claim of the study is that these ideas can be considered as libertarian arguments that close to the arguments of Friedrich von Hayek and Robert Nozick. In order to discuss this claim, the arguments of Mustafa Erdoğan and Atilla Yayla are discussed. LDT, OAD and Liberal Democrat Party are examined and discussed. I also interviewed Mustafa Erdoğan about liberal way of thinking in Turkey.

Another debate about liberalism tells tyrannic state tradition in Turkey that is inherited from the Ottoman Empire and has continued today. According to this debate, the tyrannic state has tried to control all aspects of social life and crush "environment", "civil society", "second republic". In Turkey the source of all anti-democratic aspects of the state is Kemalism, the army, the CHP mentality. In liberal democracies, the people rules the economy themselves and therefore the people are the sovereign. But in Turkey, the ruling class is bureaucracy and Kemalism. The state controls economy; thus sovereignty does not belong to the people. The second claim of the study is that all these discussions can only be indirectly linked with liberal way of thinking. In order to discuss this claim, the discussion of Idris Küçükömer's civil society, Şerif Mardin's center-environment claim, Sungur Savran's left-liberalism claim and Mehmet Altan's second republic arguments are discussed in detail.

Keywords: Liberalism, Individual, Freedom, Equality.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**KÜRESELLEŞEN DÜNYADA TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİĞİNİN
ALTERNATİFİ AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ DEĞİLDİR"**

Prof. Dr. Sadık Rıdvan KARLUK
Anadolu Üniversitesi, rkarluk@anadolu.edu.tr

ÖZET

Hollanda, Avusturya, Fransa ve Almanya’da geçen yıl yapılan seçimlerde Türkiye’deki siyasi gelişmeler ve Türkiye’nin AB üyelik perspektifi, merkez partiler tarafından aşırı popülist partilerin elinde malzeme olmasının gerekçesiyle gereğinden fazla büyütülmüştür. Aralarında Almanların ve Fransızların da bulunduğu çok sayıda gazetecinin gözüaltına alınması Avrupa’da olumsuz yankılanmıştır. Almanya ve Avusturya’da iktidarda olan partiler genel seçimler öncesinde Türkiye ile fiilen donmuş müzakere sürecine son verilmesini istemiş, Almanya ile yaşanan kriz AB ile ilişkilere olumsuz yansımıştır. Türkiye, 2004 öncesinde olduğu gibi Avrupa Konseyi’nde yeniden denetim sürecine alınmış, Avrupa Konseyi’ne bağlı Venedik Komisyonu 15 Temmuz darbe girişimi sonrası ilan edilen OHAL uygulamasıyla ilgili olumsuz raporlar yayınlamıştır. Avrupa Parlamentosu’nun Türkiye-AB müzakereleri askıya alınsın çağrısı ilişkileri daha da germiştir. Mayıs 2019’da Avrupa Parlamentosu seçimleri yapılacağından, kamuoylarının Türkiye hassasiyetleri iktidardaki partiler üzerinde etkili olmaktadır. Bu durumda tüm olumsuzluklara rağmen siyasi ve ekonomik reformları gerçekleştirip üyelikte ısrar etmek, ya da Brexit sonucunu dikkate alıp AB ile karşılıklı çıkar ve işbirliğine dayalı yeni bir ilişki modeli geliştirmek bir alternatif olabilir. Bunun için Almanya ile olan gerginliklerin giderilmesi gerekir. Başbakan Binali Yıldırım 14 Şubat 2018 tarihinde Almanya ziyareti öncesi yaptığı açıklamada, *"Yeni bir sayfa açalım, geçmişini unutalım ve ilişkileri daha da genişletelim"* demiştir ama geçmişini unutarak sorunların giderilmesi mümkün değildir. Türkiye AB üyesi olamasa da Batı dünyasının demokratik değerlerinden kopmamalıdır. Dokuzuncu Cumhurbaşkanı merhum Süleyman Demirel’in Aydın Doğan’a 7 Şubat 2015 tarihinde yazmış olduğu mektupta önemle üzerinde durduğu husus, *"Türkiye, ne olursa olsun, Avrupa Birliği çıpasına sarılmalıdır. Bundan vazgeçmek olmaz"*dır. Türkler Batı’ya yönelmiş bir ulustur. Lucius Annaeus Seneca *"Hangi kapıya yöneldiğini bilmeyen hiçbir zaman uygun esen rüzgarı bulamaz"* (ignoranti quem portum petat nullus suus ventus est) derken haklıdır. Yöneldiğiniz kapıyı bilmezseniz, hiçbir zaman uygun esen rüzgarı yakalayamazsınız. Ama bazen kapıyı bulmanız yeterli olmayabilir. Çünkü rüzgar eğer tersten eserse, sizi uygun olan kapıya değil, istemediğiniz bir kapıya yönlendirebilir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Avrupa Birliği, Avrasya Ekonomik Birliği, Gümrük Birliği, Vize Serbestisi, Stratejik Hedef, GATT/WTO Kuralları, Şanghay Beşlisi, Katılım Öncesi Strateji, Avrupa Parlamentosu, Çifte Standart.

MİLLETLERARASI TAHKİMDE KAMU DÜZENİ MÜDAHALESİ

INTERVENTION OF PUBLIC ORDER IN INTERNATIONAL ARBITRATION

Dr. Nazlı TÖRE

Ufuk Üniversitesi, nazlitore@gmail.com

ABSTRACT

This article puts the accent on the intervention of public order (public policy) in international arbitration. Contrary to general thought, public order is not an enemy but a close ally to international arbitration, if we consider that they both serve for the interests of international commerce. In fact public order plays a key role, adding international arbitration to national/international/supranational legal systems. In addition to that role, public order also aims to protect national/international/supranational interests as being last resort. To sum up, international arbitration owes its existence and popularity to public order. Without public order, it would probably not exist.

This article contains two major parts. The first part deals with the public order as a whole. The second and last part concentrates mostly on the intervention of this concept in the area of international arbitration.

Key Words: Public order, public policy, national public policy, international public policy, transnational public policy, intervention of public policy in international arbitration.

ÖZET

Bu makale milletlerarası tahkimde kamu düzeni müdahalesi konusuna ağırlık vermektedir. Genel kanının aksine, kamu düzeni milletlerarası tahkime düşman değildir. Hatta her iki kavramın da uluslararası ticaretin menfaatlerine hizmet ettikleri düşünülürse, kamu düzeni milletlerarası tahkimin en yakın müttefikidir. Aslında kamu düzeni, milletlerarası tahkimin ulusal/uluslararası/uluslar-üstü hukuk sistemlerine eklemlendirilmesinde anahtar bir rol oynamaktadır. Bu role ek olarak, kamu düzeni son müracaat yeri olarak ulusal/uluslararası/uluslar-üstü menfaatleri de korumaktadır. Sonuç olarak, diyebiliriz ki, kamu düzeni olmasaydı, milletlerarası tahkim diye bir şey de olmazdı. Diğer bir deyişle, milletlerarası tahkim varlığını ve popülerliğini aslında kamu düzenine borçludur.

Bu makale iki temel kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda kamu düzeni kavramı bir bütün olarak ele alınmaktadır. İkinci kısım daha ziyade milletlerarası tahkim sahasında kamu düzeni müdahalesine yoğunlaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamu düzeni, milli kamu düzeni, milletlerarası kamu düzeni, gerçek milletlerarası kamu düzeni, milletlerarası tahkimde kamu düzeni müdahalesi.

GİRİŞ

Kamu düzeni, hemen hemen bütün ülkelerin hukuk sistemlerinde önemli yer işgal eden bir kavramdır. Bununla birlikte, kamu düzeni kavramı üzerinde hukuk sistemleri arasında ortak bir anlayış söz konusu olmadığı gibi, kavramın belirli bir hukuk sistemi içinde de öğreti ve uygulamada kabul görmüş bir tanımı bulunmamaktadır. Kamu düzeni algısı, kişiden kişiye değiştiği gibi, ülkeden ülkeye, hatta aynı ülke içinde zaman içinde değişiklik göstermektedir. Bu bakımdan kamu düzeninin tanımını yapmak imkânsız olmasa da, hayli zor gözükmektedir. Hukuk bilimiyle uğraşanların, kamu düzenini tanımlamaktan ziyade onun kapsamını belirleme eğilimleri de bundan kaynaklanmaktadır. Kamu düzeni, esas itibarıyla, hukuki bütünlüğü koruyucu, toplumun politik, ekonomik ve sosyal kurumlarının doğru işlemlerini sağlayıcı bir fonksiyona sahiptir. Bu sebeple, kamu düzeni nasıl tanımlanırsa tanımlansın, ona riayet edilmemesi hukuk bütünlüğünü sarsacağından her zaman reaksiyonla karşılaşır ve bu riayetsizlik cezalandırılır.

Kamu düzeni, BROCHER' nin günümüzde hâlâ geçerliliğini koruyan ayrımına göre, iç(milli) kamu düzeni ve milletlerarası kamu düzeni olarak ikiye ayrılmaktadır. İç kamu düzeni, emredici hükümler içeren ve kişilerin iradeleriyle bertaraf edemedikleri bütün kuralları kapsamaktadır. Buna karşılık milletlerarası kamu düzeni çeşitli işlevlerle karşımıza çıkmaktadır. Kavram, kanunlar ihtilafı sisteminde yetkili yabancı hukukun uygulanmasını engelleyici bir işleve sahipken; tanıma ve tenfizde yabancı kararın tanınmasını ve/veya tenfiz edilmesini önlemektedir. Milletlerarası kamu düzeninin diğer bir işlevi, milletlerarası yetki alanında münhasır yetki kavramının oluşmasında kendini gösterir.

Milletlerarası tahkimde kamu düzeninin ayrı bir yeri vardır. Kamu düzeninin ihlal edilmesi halinde müeyyide uygulanması tahkim yargılamasında da kendini gösterir. Ancak, özellikle milletlerarası tahkimde kamu düzeninin ihlal edilip edilmediği hususunun daha dikkatli ve özenli incelenmesi gerekir. Zira tahkimde, tahkimin akdi karakterinden kaynaklanan gerekçelerle milletlerarası özel hukukta kabul edilen kamu düzeni müdahalesinin etkisinin daraltılması fikri genel olarak kabul edilmektedir. Tahkimde, hele hele milletlerarası tahkimde kamu düzeni daha zayıf bir müdahale gücüne sahip bulunmaktadır. Bu da tahkimin akdi karakteri etrafında toplanan ve hakem kararlarına yansıyan, hakem kararının bir mahkeme kararına göre daha esnek ölçülerde denetlenmesi imkânını sağlayan özellikleridir. Her somut olayda, kamu düzenine aykırılık iddialarının tahkimin akdi karakteri göz önüne alınarak değerlendirilmesi sözü edilen özellikleri görünür kılmaktadır. Hakemlerin, genel olarak, yargılama faaliyetini devlet mahkemesi hâkimleri gibi kamusal bir yetkiyi kullanmak suretiyle icra etmemeleri; devlet otoritesine değil taraf iradesine dayanan bir yargılama gerçekleştirmeleri; dolayısıyla tahkimde kamu yararına hizmet unsurunun devlet mahkemelerine kıyasla oldukça sınırlı olması kamu düzeni müdahalesini zayıflatır.

Belirtelim bu zayıflama ya da sınırlama kamu düzeni kavramının kapsamına ilişkin olmayıp, sadece kavramın kapsamına giren hususlarda kamu düzeni müdahalesinin gerekip gerekmeyeceği değerlendirmesi üzerinde etkilidir. Yoksa milletlerarası tahkimde kamu düzeni kavramının kapsamı hem usule hem de maddi hukuka ilişkin olarak müdahaleye imkân tanıyacak ölçüde geniştir. Maddi hukuka ilişkin olarak kamu düzeni müdahalesinde salt maddi hukuk

kuralları değil; yanı sıra maddi hukukun dayandığı temel hukuk prensipleri ve korunmasından vazgeçilmeyecek devlet politikaları etkili olur.

Yabancı hakem kararlarının usule ilişkin olarak kamu düzeni açısından incelenmesi ise daha geniş bir yelpazede gerçekleşir. Tahkimin akdi karakterinden kaynaklanan özellikler de esas itibariyle bu alanda kendini gösterir. En genel anlamda adil yargılanma ilkelerinin (ki bunlar arasında taraflara eşit muamele edilmesi, iddia ve savunma haklarına riayet gibi önemli ilkeler sayılabilir) ihlâli ile hakemlerin bağımsızlığı ve tarafsızlığının temin edilmemiş olduğu haller usule ilişkin kamu düzeni müdahalesini gerekli kılabilir.

I. Kamu Düzeni Kavramı

Kamu düzeni, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun dünya üzerindeki bütün ülkelerin hukuk sistemlerinde yer alan; kapsam ve uygulaması ülkeden ülkeye, hatta aynı ülkede zaman içinde değişiklik gösteren bir kavram olarak ilk plânda karşımıza çıkmaktadır. Bu itibarla, kamu düzeninin herkesin üzerinde anlaştığı, belirgin bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Bununla birlikte, kamu düzeninin, toplumun geneline ilgilendiren, toplum içinde doğup, yaşayan ve zamanı geldiğinde ortadan kalkan bir dizi kuralı ifade ettiği rahatlıkla söylenilebilir. Burada SAVIGNY' nin kendi hukuk anlayışını tanımlarken verdiği dil örneğinden yola çıkarsak, kamu düzeninin tıpkı dil gibi topluma özgü olduğu ve belirli bir gelişim çizgisini takip ettiğini¹ iddia etmek yanlış olmayacaktır.

Kamu düzeni kuralları olarak adlandırılabilen bu kurallar, esas itibariyle, toplumda bireylerin barış içinde düzenli yaşamasını tesis etmeyi amaçlamaktadır. Bu bakımdan, bu kurallara herkesin riayet etme zorunluluğu bulunmaktadır. Bu zorunluluğa uyulmadığı takdirde, bu kuralların ihlâli söz konusu olmakta ve ihlâl edene müeyyide uygulanması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, kamu düzeni kuralları ile emredici kurallar arasındaki duvarın ortadan kalktığı haklı olarak iddia edilebilir. Ancak böyle bir iddiayı benimsemek olanaklı değildir². Zira her emredici kuralın kamu düzenini ilgilendirdiği, kamu düzeni kuralı olduğu söylenemez. Nitekim Fransız hukukunda emredici kurallar emniyet/asayiş kuralları (lois de police), doğrudan uygulanan kurallar ve kamu düzeni kuralları şeklinde üç başlık altında toplanmaktadır. Bu kuralların tek ortak noktası taraflara bunları bertaraf etme şansının tanınmamış olmasıdır³. Türk hukukundan bir örnek vermek gerekirse 11.01.2011 tarih ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 583. maddesinde "*kefalet sözleşmesi, yazılı şekilde yapılmadıkça ve kefilin sorumlu olacağı azamî miktar ile kefalet tarihi belirtilmedikçe geçerli olmaz*" denilmektedir. Bu düzenleme mucibince kefaletin yazılı şekilde olması onun sıhhat şartıdır. Bu, hiç şüphesiz emredici bir kuraldır. Ancak kefaletin yazılı şekilde yapılmamasının toplumun huzurunu kaçırp, kamu düzenini rencide ettiğinden bahsedilemeyecektir.

Kamu düzeni kuralları, hem iç (milli) hukukta hem de milletlerarası hukukta farklı işlevsel görevler üstlenmektedir. Bunun tahkime de etkisi bulunmaktadır. Şöyle ki, gerek milli gerekse

¹ Adnan GÜRİZ, Hukuk Felsefesi, Siyasal Kitabevi, Ankara 1999, s. 229.

² Kemal DAYINLARLI, Milli-Milletlerarası Kamu Düzeni Tahkime Etkileri ve Sonuçları, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, Ankara 2011, s. 1.

³ Catherine KESSEDJIAN, Public Order in European Law, Erasmus Law Review, Volume I (2007), Issue 1, s.26.

milletlerarası tahkimde davanın görüldüğü her safhada hakemin ya da hakem kurulunun kamu düzeninin ihlal edilmemesine dikkat etmesi gerekir. Benzer şekilde, devlet mahkemelerinde de hâkimler, görevleri icabı (re'sen) kamu düzeninin ihlal edilip edilmediğini inceler ve ihlal halinde müdahale ederler.

Kamu düzeni, iç hukukta tarafların uymaları gereken hem kamu hem de özel hukuka ait hukuk kurallarını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, kamu düzenini ilgilendiren kurallar sadece kamu hukukunda değil, aynı zamanda özel hukuk bölümünde de yer almaktadır. Sözgelimi, tarafların sözleşme özgürlüğünün sınırlarını tayin eden Borçlar Kanunu 19/2. ve 20/1. madde hükümleri kamu düzenindendir. Aynı şekilde “*Evlenme kişiyi ergin kılar.*” diyen Medeni Kanun’un 11. madde hükmü de bir kamu düzeni kuralıdır⁴.

A. Kamu Düzeni Tanımı

Hukuk biliminin en çok kullandığı kavramların başında gelen kamu düzeninin, anlam, mahiyet ve kapsamı hakkında kolaylıkla açık bir fikir edinilemeyen büyük bir mefhum olduğu anlaşılmaktadır⁵. Bu itibarla, kamu düzeninin tanımını yapmak hayli zordur. Nitekim gerek öğretide gerekse yargı kararlarında kamu düzeninin tek bir tanımı üzerinde mutabakat sağlanamamıştır. Bu açıdan ortada birden fazla kamu düzeni tanımı bulunmaktadır. Öğretide bazı yazarlar, kamu düzeni kavramını siyasi ve belirsiz bir kavram olarak mütalaa ettiklerinden⁶ belirli bir tanım vermekten özenle kaçınmıştır.

NİBOYET gibi kimi yazarlarsa, kamu düzeni kavramı ifade edilmekten çok duyulabilen şeylerdendir⁷ diyerek işin içinden çıkmaya çalışmıştır.

Türk Hukuk Kurumu, kamu düzeni kurallarını iç (kamu ve özel hukuk) hukuk ve milletlerarası özel hukuk açısından ayrı ayrı tarif etmektedir. Buna göre kamu düzeni kuralları iç hukuk açısından “*bir memlekette amme hizmetlerinin iyi yapılmasını, devletin emniyet ve asayişini ve fertler arasındaki münasebetlerde huzuru ve ahlâk kaidelerine uygunluğu temine yarayan müessese ve kaidelerin tümüdür.*” Taraflar bunları aralarında anlaşma yapmak suretiyle dahi ihlal edemezler. Öte yandan milletlerarası özel hukukta kamu düzeni “*her devletin ecnebi devletlerin kanunlarına tercihen tatbik etmeleri icap eden kaidelerin mecmuu*” olarak tanımlanmıştır⁸.

Anayasa Mahkemesi kamu düzeni kavramının “*toplumun huzur ve sükûnunun sağlanmasını, Devletin ve Devlet teşkilâtının muhafazasını hedef tutan her şeyi ifade ettiği, başka bir deyimle cemiyetin her sahadaki düzeninin temelini teşkil eden kuralları kapsadığı*” sonucuna varmaktadır⁹.

⁴ Aysel ÇELİKEL, Milletlerarası Özel Hukuk, Beta Yayınevi, İstanbul, 2009, s.148.

⁵ Hıfzı TİMUR, Devletler Hususi Hukukunda Amme İntizamı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, İstanbul, Cilt VII (1941), Sayı 4, s.867.

⁶ Erdoğan GÖĞER, Devletler Hususi Hukuku (Kanunlar İhtilafı), Kişisel Basım, Ankara, 1971, s.100.

⁷ Hüseyin HATEMİ, Hukuka ve Ahlakla Aykırılık Kavramı ve Sonuçları, İstanbul Üniversitesi Yayınları No.2059, İstanbul 1976, s.39, dn.10.

⁸ Türk Hukuk Kurumu, Türk Hukuk Lügati, Başbakanlık Basımevi (3.baskı), Ankara 1991, s.16.

⁹ Resmi Gazete 17.4.1968 tarih ve 11685 sayı.

Kamu düzeninin bir toplumun siyasi, sosyal, ekonomik ve hukuki açıdan temel yapısını ve temel menfaatlerini ilgilendiren kurallar olduğu öne sürülmüştür.

Kamu düzeni, belli bir ülkede belli bir zamanda kabul edilmiş özel şartlar, koşullar sebebiyle o memleketin esaslı çıkarlarından sayılan hukuki kuralların tümü olarak da ifade edilmiştir¹⁰.

Kamu düzeni, bir ülkenin toplumsal, siyasal, ekonomik, etik verilerinden oluşan, zaman ve mekan içerisinde değişen aktüel, ülkesel, yargıcın takdirine yer veren değişken bir kavramdır¹¹.

İsviçre Federal Mahkemesi'nin 8 Mart 1962 tarihli bir kararında¹² *“ihlal edilmeleri İsviçre hukuk düzeninin esaslı bir ilkesine saldırı kabul edilen ve İsviçre’de genellikle hâkim olan hukuk hisinin göz yumulamayacak derecede yaralanmış olduğu sonucunu meydana getiren hükümlerin kamu düzenine ilişkin olduğu”* belirtilmiştir.

İtalyan Yargıtay’ı kamu düzenini İtalyan hukuk sisteminin genel prensiplerine göre demokratik ülkenin etik, sosyal ve siyasal vicdanı olarak mütalaa etmiştir¹³.

Milletlerarası özel hukukta kamu düzeni daha ziyade, yabancı kanunların uygulanmasına karşı bir müdafaa vasıtası olarak nitelendirilmektedir. Gerçekten, kamu düzeni mahkemenin kanunlar ihtilafı usulünün göstermiş olduğu (yabancı) kuralın uygulanmasına direnmek için, usulün sonunda kullanılan son bir koruyucu silah olarak hizmet vermektedir¹⁴. VISCHER, bu doğrultuda, kamu düzenini kanunlar ihtilafı kurallarının uygulanacak hukukun içeriğine yönelik körlüğü bertaraf etmek için kullanılan düzenleyici bir araç olduğunu bildirmektedir¹⁵.

GÖĞER’ e göre, *“her memleketin kendi mevzuatında amme intizamı bakımından önemli saydığı hükümleri korumak için kabul ettiği amme nizamı istisnası... kaideleri vardır ki bunlar da kanunlar ihtilafı sisteminde koruyucu kaideler olarak yer alır.”*¹⁶ İngiliz hukukunda, uygulanması gereken yabancı hukukun İngiliz kamu düzenini rencide edici etkiler doğurması durumunda reddedilebileceği kabul edilmektedir¹⁷.

Avrupa Birliği hukukunda, kamu düzeni kavramı, Avrupa devletlerinin ulusal kamu düzenlerinin ortak özelliklerini ifade edebileceği gibi kamu düzeninin Avrupa toplumunda geçerli olan anlayışı ve son olarak kurumsal Avrupa düzeni olarak kullanılabilir. İkinci anlamıyla kamu düzeni ulusal egemenliği dayatan bir direniş aracı iken üçüncü anlamıyla ulusal egemenliği aşmak için bir araçtır. Birbirine açıkça zıt olan bu iki perspektifi birbirine yaklaştıran ortak payda Avrupalılıktır¹⁸. Uygulamada, Avrupa Topluluğu’nu kuran Antlaşmada, Topluluk üyesi

¹⁰ Yılmaz ALTUĞ, Amme İntizamı ve Tesirleri (Bir Özet), AÜSBFD, Cem SAR’ a Armağan, Cilt XXVII (1972), Sayı 3, s.385.

¹¹ Nihal ULUOCAK, Kanunlar İhtilafı (Yasama Yetkisi) Kuralları, İstanbul Üniversitesi Yayınları No. 1693, İstanbul 1971, s.220-221.

¹² JdT. 1962, 491; DAYINLARLI, 2011, s.9’dan naklen.

¹³ Marc LALONDE, The Post-Arbitral Phase in North America and Western Europe, in a Changing World ICCA Congress Series No.6 (ed. A.J. van den BERG), Deventer 1994, s.154.

¹⁴ J.David MCCLEAN, General Course on Private International Law, Recueil des Cours de l’Académie de Droit International de la Haye, 2000, s.213.

¹⁵ Frank VISCHER, General Course on Private International Law, Recueil des Cours de l’Académie de Droit International de la Haye, 1993, s.101.

¹⁶ Erdoğan GÖĞER, Devletler Hususi Hukuku Açısından Çağdaş Akımlar, Ankara 1970, s.176.

¹⁷ John Greenwood COLLIER, Conflict of Laws, Cambridge University Press, Cambridge 1987, s.331.

¹⁸ Caroline PICHERAL, L’Ordre Public Européen: Droit européen et droit communautaire des droits de l’homme, La Documentation Française, Paris 2001, s.14; Özge Okay TEKİNSOY, Avrupa Kamu Düzeni Kavramı (Araştırma), Hacettepe Hukuk Fak. Derg. Cilt I (2011), Sayı 1, s.67, dn.6.

devletlere kendi kamu düzenlerini ihlal eden Avrupa müktesebatının uygulanmasını engelleme yetkisi tanınmıştır. Bununla birlikte, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın (ATAD) içtihatlarında ve ikincil hukukta üye devletlerin bu yetkiyi kullanımlarının yakından izlendiği dikkati çekmektedir. Bu açıdan Avrupa toplumunda geçerli olan kamu düzeni anlayışının ATAD ve tali hukuk marifetiyle kurumsal bir kamu düzeni anlayışına evirildiği rahatlıkla söylenebilir.

Son olarak, KURU tahkimde kamu düzenini şu şekilde tarif etmektedir: *“Yabancı hakem kararında, Türk hukuk düzeninin esaslı bir ilkesi, özellikle kamu hukuku ilkeleri, emredici hukuk kuralları çiğnenmiş ve karar ile adalet (nasafet) kuralları esaslı bir şekilde ihlal edilmiş ise, o hakem kararının kamu düzenine aykırı olduğundan söz edilebilir.”*¹⁹

B. Kamu Düzeninin Özellikleri

Yukarıda kamu düzeni için yapılan farklı tanımların ışığında, kamu düzeni üzerinde herkesin anlaştığı belirgin bir tanımının olmadığı ve yakın bir gelecekte böyle bir tanımın yapılmasının mümkün olmadığı net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Zira kamu düzeni kavramına müracaat her şeyden önce dünya üzerinde bir hukuk birliğinin tesis edilememiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu itibarla, her devlet kendi çapında temel kurumlarını, mevcut toplum yapısını koruyup kollayıcı tedbirler almakta; bu şekilde kendi kamu düzenini bizzat yaratmaktadır. Bu şekilde yaratılan kamu düzeni adeta bir kalkan vazifesi görerek devletleri dışarıdan gelebilecek yıkıcı etkilere karşı müdafaa etmektedir. Bu müdafaa esnasında birden fazla kamu düzeni ortaya çıkmaktadır. Doğal olarak bu kamu düzenlerinin hepsini bir kavrama sığdırmak mümkün olmamaktadır. Yine de, kamu düzeni kavramı için yapılan bütün tanımlar tek tek ele alındığında, bunların aslında bazı ortak noktaları olan kurallarla açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Bu açıdan bakıldığında,

1. Kamu düzeni kuralları benzer işlevlere sahiptir.
2. Kamu düzeni kurallarının etkisi izafidir(görecelidir).
3. Kamu düzeni kurallarının hüküm ve sonuçları değişiktir²⁰.

Bu üç özellik kamu düzeni kurallarına rengini veren özellikleridir. Gerçekten bütün kamu düzeni kuralları devletin devamlılığı ve selâmeti, halkın huzur, barış ve refah içinde yaşamasını temin amacına hizmet ederler. Bu bakımdan, söz konusu kuralların aynı veya çok benzer işlevleri bulunmaktadır.

Kamu düzeninin etkisi üç yönden izafi olmaktadır. Birincisi, kamu düzeni kuralları yer bakımından izafidir. Bunun anlamı, her devletin kendine özgü, tartışmaya açık olmayan kamu düzeni kuralları bulunmaktadır. İkincisi, kamu düzeni kuralları zaman bakımından izafidir. Kamu düzeni kuralları zamanın ruhuna göre şekillenmektedir. Zira bir devletin temel değerleri, kuralları zaman içinde değişikliğe uğramaktadır. Bir örnekle açıklamak gerekirse, geçmişte İngiliz Yüksek Adalet Divanı (English Chancery Court) tarafından kamu düzenini sağlamak gayesiyle tatbik edilen kurallar 18. yy anlayışını yansıttığından ve günümüzde kabul edilen

¹⁹ Baki KURU/ Ejder YILMAZ, II. Tahkim Haftası, Ankara 25-26 Kasım 1983, s.199; DAYINLARLI, 2011, s.10'dan naklen.

²⁰ DAYINLARLI, 2011,s.6.

uluslararası nezakete uygun düşmediğinden uygulanmamaktadır²¹. Üçüncü ve en önemli izafiyet, olgular ile mahkeme arasındaki bağlantı yoğunluğunda kendini gösterir. İlk anda yabancı hukukun bizzat kendisinin çok kötü olması durumunda tanınmaması, uygulanmaması gerekir diye düşünülebilir. Ancak genelde, yabancı hukukun uygulanmasından, bu hukukun mahkemenin ülkesindeki temel menfaatlere halel getirici bir etkisinin bulunması durumunda vazgeçilir. Diğer bir deyişle, kamu düzeninin yabancı hukukun uygulanmasını bertaraf edici etkisini göstermesi, mevcut davadaki olgular ile davaya bakan mahkemenin arasındaki bağlantının yoğunluk derecesine göre değişmektedir.

Kamu düzeni kurallarının hüküm ve sonuçları her somut olayda değişmektedir. Zira yabancı unsurlu olay veya olguların, mahkeme ile arasındaki bağlantının yoğunluğu her somut olayda artmakta veya azalmaktadır. Yabancı unsurlu olay veya olgunun mahkeme ile bağlantısı ne denli yoğun olursa, hâkimin hukuku ile çatışan yabancı hukuk kurallarının uygulanması sonucunda verilen kararın kamu düzeni sebebiyle bertaraf edilmesi de o denli kuvvetle muhtemeldir. Bu açıdan yabancı bir ülkede yabancı hukuka uygun olarak yapılmış ve yabancı ülkede etkisini gösterecek işlemlere, hâkimin iç karar ahengi mülahazasıyla da olsa kamu düzeni sebebiyle müdahale etmemesi gerekir²²; çünkü burada bağlantı zayıftır. Yabancı hukukun uygulanmasından vazgeçilmesi halinde iki değişik ihtimalle karşılaşılır. Nadiren karşılaşılabilecek ilk halde, ihtilaf kendiliğinden maddi çözüme kavuşur ve herhangi bir hukuk boşluğu ortaya çıkmaz. Ancak prensip itibarıyla yabancı hukukun uygulamasından vazgeçildiğinde ihtilaf maddi çözüme kavuşmaz; bilâkis hâkimin önünde duran ihtilafın çözümünde bağlama kurallarından hareketle yetkisi tespit edilecek bir hukuk da bulunmayacaktır. Böyle bir durumda hak dağıtmaktan imtina edemeyecek hâkimin iki seçeneği vardır. Buna göre, hâkim ilkin yetkili yabancı hukukta uygulamasından vazgeçilen hükmü telafi edebilecek başka bir hüküm arayacaktır. Şayet yetkili yabancı hukukta böyle bir hüküm varsa, oluşan boşluğun bu hüküm çerçevesinde doldurulması isabetli olacaktır. Böyle bir hüküm bulunmadığı takdirde, son çare olarak hâkimin kendi hukukunu uygulaması gündeme gelebilecektir²³.

C. Kamu Düzeninin Karakteri

1. Kamu Düzeninin İstisnai Oluşu

Milletlerarası özel hukukta, yabancı unsurlu bir olay veya olguyla karşılaşan hâkimin kendi kanunlar ihtilafı kurallarının gösterdiği (yabancı) hukuku tatbik etmesi genel kuraldır²⁴. Kanunlar ihtilafı kurallarıyla işaret edilen söz konusu yabancı hukuk esasında mahalli (yerel) hukukla daima yarışma halinde bulunur. Ne zaman ki, yabancı hukukun somut olay/olgu bakımından uygulanması hâkimin hukuk düzenini bozucu, açık bir tehdit halini alır; o zaman onun uygulanmasından kamu düzeni adına vazgeçilir. Burada kamu düzeni kavramı, yabancı hukukun

²¹ Tiong Min YEO, Choice of Law for Equitable Doctrines, Oxford University Press, Oxford 2006, s.41

²² Vahit DOĞAN, Milletlerarası Özel Hukuk, Seçkin Yayınevi, Ankara 2010, s.176.

²³ DOĞAN, 2010, s.171.

²⁴ Cemal ŞANLI, Milletlerarası Ticari Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk, Bankacılık ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara 1986, s.381.

uygulanmasını engelleyici bir işlev görecektir. Bu sebeple, kamu düzeni uygulamasına istisnaen başvurulur.

Hemen hemen bütün hukuk sistemlerinde kamu düzeni müdahalesine ancak gerekli görülen hallerde ve yabancı hukuk tatbikinin kamu üzerinde telafi edilemez zararlara sebebiyet vermesi neticesinde başvurulabileceği kabul edilmektedir. Özellikle, İngiliz hukukunda kamu düzeni müdahalesinin özel bazı durumlar haricinde birkaç yargıcın keyfi kullanımına terk edilemeyecek kadar önemli bir enstrüman olduğu belirtilmektedir²⁵.

Sonuç olarak, milletlerarası özel hukukta, kamu düzeni müdahalesi belirli sınırlar içinde uygulama alanı bulmaktadır. Zira, bu müdahalenin aşırı kullanımı bütün bir sistemin mahvına sebep olacak derecede ağır sonuçlar ortaya çıkartabilmektedir. Sözelimi, yabancı bir hakkın tanınması hâkimin keyfine bırakılamayacak derecede önemlidir. Bu bakımdan mahkemeler amaca uygunluk yahut adalet kavramlarından hareketle bu hakkın tanınmasından imtina edemeyeceklerdir. Mahkemeler, iyi ahlâk kuralları ve toplumsal refahı tesis amacına yönelmiş örf-âdet kuralları gibi temel adalet ilkelerine önemli bir ihlal olmadıkça kapılarını kapatamayacaklardır. Günümüzde mahkemeler yabancı unsurlu bir olayla karşılaştıklarında kamu düzeni kavramına daha ihtiyatlı yaklaşmaktadır. Bununla birlikte, kamu düzeninin istisnai karakterine rağmen, değişik vesilelerle ve her konuda müdahale edebilen bir hukuk mekanizması niteliğini haiz bulunduğu gözden uzak tutulmamalıdır²⁶.

2. Kamu Düzeni Uygulamasında Hâkimin Takdir Yetkisi

Kamu düzeni uygulamasında, hâkime geniş bir takdir yetkisi verilmiştir. Ancak, hâkim bu yetkisini kullanırken keyfi davranamaz, birtakım temel prensiplerin ışığında hareket eder. Nitekim Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un 5. maddesinde "*Yetkili yabancı hukukun belirli bir olaya uygulanan hükmünün Türk kamu düzenine açıkça aykırı olması hâlinde, bu hüküm uygulanmaz; gerekli görülen hâllerde, Türk hukuku uygulanır.*" denilmektedir. Bu hükümle, hâkimin kamu düzenine aykırılık hususlarındaki takdir yetkisini kullanımı "açıkça" ibaresiyle sınırlandırılmış bulunmaktadır.

Benzer şekilde, yeni Alman Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu'nun (EGBGB) 6. maddesi uyarınca "*Diğer bir devletin hukuk kaidesi, tatbik edildiğinde Alman hukukunun önemli temel prensiplerine aşikâr bir uyumsuzluk meydana getirmekteyse uygulanmaz. Bu hukuk kaidesi, tatbik edildiğinde temel haklar ile uyumsuzlukta ise özellikle uygulanmaz.*"²⁷

İsviçre'de Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu'nun 27. maddesinde İsviçre kamu düzeni ile "açıkça" (manifestement) bağdaşmayan yabancı mahkeme kararının tanınması talebinin İsviçre'de reddedileceği hükme bağlanmıştır²⁸.

İngiliz hukukunda yabancı hukukun kendisi ile bunun uygulanmasının doğurduğu etkiler arasında bir ayırım yapılmaktadır. İngiliz mahkemeleri, çoğu zaman yabancı bir hukuku uygulamaktan değil, kendi kamu düzenlerini bozan bir yabancı hukuku uygulamaktan

²⁵ Albert Venn DICEY/ John Humphrey Carlile MORRIS, The Conflict of Laws (I), Stevens, London 1993, s.88

²⁶ DAYINLARLI, 2011, s.33.

²⁷ Ergin NOMER, Devletler Hususî Hukuku, Beta Yayınevi, İstanbul 2002, s.149.

²⁸ DAYINLARLI, 2011, s.35.

kaçınmaktadır. İngiliz mahkemeleri kendi ahlâk ve adalet anlayışına ters düşen yabancı hukuku uygulamamaktadır. Ancak, bu sonuca varmadan önce, mahkemenin ilgili yabancı hukuku enine boyuna incelemesi gerekmektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden esinlenen Lordlar Kamarası, yakın tarihte verdiği iki kararda insan haklarını ciddi biçimde ihlâl eden hukukların uygulanmasından sarfinazar etmiştir²⁹.

D. Kamu Düzeninin Hukuki Niteliği

Milletlerarası özel hukukta, kamu düzeninin niteliği konusunda başlıca iki görüş bulunmaktadır.

Bu görüşlerden kaynağını İtalyan hukukçu MANCINI' de bulan ilki, mahalli (yerel) kuralların niteliklerine göre kamu düzeninden sayılmaları halinde, yetkili yabancı hukuklara gidilmeksizin bunların müstakil bir bağlama kuralı olarak uygulanacağını savunmaktadır. Bu görüş çerçevesinde, kamu düzeni, kanunlar ihtilafı kurallarının bir istisnası hatta bunlardan bir kaçış yolu olarak bile değil ve fakat kanunlar ihtilafı metodolojisinin asli ve zorunlu bir unsuru olarak görülmektedir³⁰.

Kamu düzeni kurallarının yabancı unsur taşıyan olay veya olgulara doğrudan uygulanması görüşü MANCINI' yi takiben Fransız hukukçu PILLET tarafından da savunulmuştur. PILLET, yabancı unsur taşıyan olaylarla ilgili olarak kuralları taşıdıkları niteliklere ve sosyal amaçlarına göre ülkesel ve ülke dışı olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bu ayrıma göre, bazı kurallar toplumun bekasının teminatı görevini gördüğünden, başka bir deyimle kamu düzeninden olduğundan ülke içi etkiyi haizdirler. Bu görüş çerçevesinde, kamu düzeni kurallarının bir ülkede doğrudan doğruya uygulanması, hukukun kişiselliği prensibine bir istisna olmayıp, belki bu prensibe eş değerde temel bir ilke olarak kabul edilmektedir³¹.

Bu görüşü benimseyen yazarlar, yabancı unsur taşıyan olaylara kural olarak milli hukukun uygulanacağını kabul etmektedir. Bununla birlikte, mutlak kişilik prensibinin kabul edilemez oluşu, bu yazarları milli hukukun uygulanmasına mani olan hallerden biri olan kamu düzeni kurallarının hâkimin mensup olduğu ülke sınırları içinde doğrudan doğruya tatbikini kabule sevk etmiştir³².

Kamu düzenine bağımsız bağlama kuralı olma niteliğini atfeden bu görüşe göre, normal olarak uygulanan kamu düzeni hallerini önceden tespit etmek mümkündür.

Kamu düzeninin niteliğine ilişkin ikinci görüş, kamu düzeninin bağımsız bir bağlama kuralı olduğu görüşünün aksine, bunun kanunlar ihtilafı kuralları marifetiyle bulunan yetkili

²⁹ Oppenheimer v. Cattermole davasında çoğunluk, Alman Yahudilerini kendi ulusal kimliklerinden mahrum bırakan ve mallarına el koyan ulusal Nazi kararnamelemlerini uygulamamak yönünde rey kullanmıştır. Lord CROSS'un da haklı olarak belirttiği gibi bu çeşit kurallar ağır insan hakları ihlallerine yol vermektedir. Bu doğrultuda, mahkemelerin bunları bir kural olarak dahi tanımadan kaçınması gerekmektedir.

Williams & Humbert Ltd. v. W & H Trade Marks (Jersey) Ltd. davasında, gerekli görülen hallerde mahkemenin temel insan haklarını açıkça ihlâl eden yabancı kanunlaştırmaya kararnamelemlerini uygulamaktan kaçınabileceği belirtilmiştir. DICEY/MORRIS, 1993, s.89-90.

³⁰ MCCLEAN, 2000, s.198

³¹ A. Gündüz ÖKÇÜN, Devletler Hususi Hukukunun Kaynakları ve Kamu Düzeni, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1967, s.18-19.

³² ÖKÇÜN, 1967, s.17.

yabancı hukukun uygulamasını bertaraf ettiği yönündedir. Burada yabancı hukukun uygulanması genel kuraldır. Bununla birlikte yabancı hukukun uygulanmasının hoş gitmediği, kamu düzenini bozucu etki gösterdiği hallerde bu hukukun uygulanmasından kaçınılabılır. Dolayısıyla, kamu düzeni, yabancı hukukun uygulanmasına engel teşkil eden bir istisna olarak karşımıza çıkar. Bu görüş kaynağını Alman hukukçu SAVIGNY ile Amerikalı hukukçu STORY' den alır³³.

SAVIGNY, 19.yy' ın ortalarında yayımlanan Roma Hukuku adlı eserinin 8. cildinde kamu düzeninden bahsetmiş ve bu kavrama ilişkin kuralların istisnai bir nitelik taşıdığını belirtmiştir. SAVIGNY' e göre her hukuki olaya/ilişkiye o olayın/ilişkinin odak noktasında (sitz, siège) bulunan yerin hukuku uygulanır. Bunun istisnası, ister genel siyaseti, ister asayiş veya ekonomiyi ilgilendirsin kamunun genel menfaati için ahlâki sebeplerle çıkartılan kurallardır³⁴, yani kamu düzeni kurallarıdır.

SAVIGNY' nin kamu düzeninin bir istisna olduğu yönündeki görüşünü benimseyen STORY' nin milletlerarası özel hukuku nitelendiriliş bakımından Hollanda ekolünün ve özellikle de HUBER' in etkisi altında kaldığı gözlenmektedir. Zira STORY de kanunların ülkesel olduğunu, devletin egemenliğine tâbi olan ülke sınırları içinde hüküm ifade ettiğini ve bu ülke içinde herkese uygulandığını kabul etmektedir. Her egemen devlet, başka bir devletin ülkesi içinde kabul edilmiş bir hakkı uluslararası nezaket kuralı (mücamele, comitas) icabı kendi ülkesinde de tanır. Ancak, bu tanıma tanıyan devlet tebasının zararına olmamalıdır. Milletlerarası özel hukukun esasını nezaket kuralına dayandıran bu görüş, izlediği mantığın doğal bir sonucu olarak, yabancı hukuka göre elde edilen bir hakkın kamu düzeni mülahazasıyla reddedilebileceğini savunmaktadır.

Kamu düzenine istisnai bir nitelik atfeden bu görüşe göre, kamu düzeni kanunlar ihtilafının normal işleyişine bir istisna teşkil etmektedir. Bu görüşü benimseyen yazarlara göre, kamu düzeninden sayılan kuralların ülkeselliği kabul edilemez. Dolayısıyla, kamu düzeni kurallarının ülke içinde uygulanması bunların kamu düzeni kuralı olma niteliğinden çok, olay/ilişkiyi ülkeye bağlayan bir bağlama noktası olduğu içindir³⁵.

Bu görüşü benimseyen yazarlar, kamu düzeni kapsamına giren hallerin önceden kesin olarak tespit edilemeyeceğini belirtmişlerdir. Bu da kavramı yoruma açık bir hale sokmaktadır³⁶.

Kamu düzeninin hukuki niteliğine ilişkin olarak ortaya atılmış bu iki temel görüşten, kavrama bağımsız bir bağlama kuralı olma niteliğini atfeden ilki öğretide yoğun biçimde eleştirilirken; kamu düzeni kavramını kanunlar ihtilafı kuralları marifetiyle tayin edilen yetkili yabancı hukukun uygulanmasına engel teşkil eden bir istisna olarak kabul eden ikincisi genel olarak kabul görmüştür.

E. Kamu Düzeninin Kapsamı

Kamu düzeninin değişken yapısı, kavramın bütün yönleriyle tanımlanmasına mani olduğu gibi; kapsam ve sınırlarının tayininde de güçlük çıkarmaktadır³⁷. Kamu düzeni doğası gereği

³³ DAYINLARLI, 2011, s.11.

³⁴ ÖKÇÜN, 1967, s.21.

³⁵ ÖKÇÜN, 1967, s.19.

³⁶ Ronald DWORKIN, Law's Empire, Harvard University Press, Cambridge 1986, s.45-86.

belirsiz, muğlak bir kavramdır. Bu sebeple, kamu düzeni müdahalesine her başvurulduğunda bunun kapsamının belirlenmesi ödevi büyük ölçüde uygulayıcıya bırakılmıştır³⁸.

Bu minvalde kamu düzeninin kapsamı, bir devletin hukukunun dayandığı temel ilkeler³⁹, ülkesinde egemen olan genel ahlâk ve adap anlayışı⁴⁰, hukuk kaidelerinin ruhu⁴¹, temel adalet anlayışı⁴², devletin kanunlarının dayandığı genel siyaset⁴³, devletin Anayasasında yer alan temel hak ve özgürlükler, ortak hayatın yerleşmiş prensipleri⁴⁴, evrensel adalet anlayışı⁴⁵, uluslararası toplumun temel hukuk ilkeleri⁴⁶, devletin siyasi rejimi⁴⁷, paylaşılan ortak değer yargıları⁴⁸, devletin ekonomik düzeni⁴⁹, toplumun medeniyet seviyesi⁵⁰ ve benzeri unsurları bünyesinde barındıran geniş bir kavram olarak genel çerçevesiyle tayin edilmeye çalışılabilir.

Kamu düzeninin tarihsel gelişim süreci içerisinde onun kapsamını önceden tayine yönelik çalışmalar yürütüldüğü gözlenmektedir. Nitekim kamu düzeninin müstakil bir bağlama kuralı olduğunu savunan görüşü benimseyen yazarlar, kamu düzeni müdahalesinin kuvvetle muhtemel olduğu tüm halleri içeren bir listenin hazırlanmasını önermişlerdir. Bu türden bir listenin yapılmasının hiç şüphesiz sayısız faydası bulunmaktadır. Zira böyle bir liste, yabancı hukukun somut olayda dikkate alınıp alınmayacağı konusunda önceden bilgi sahibi olmaya olanak tanıyarak hukuki güvence tesis edecektir. Bununla birlikte, deneyimler kamu düzeninin kapsamının önceden belirlenmesinin mümkün olmadığını göstermiştir⁵¹. Buna karşılık devletler her zaman için aralarında yapacakları bir anlaşma ile kendi kamu düzenlerini ortaklaşa tehdit eden halleri tespit etme şansına sahiptir. Bu suretle, uluslararası anlaşmalarda arzu edilen hukuki kesinlik ve güvenlik elde edilmiş olur⁵².

F. Kamu Düzeninin Çeşitleri

Kamu düzeni, BROCHER' nin yaptığı ve günümüzde kabul gören ayırım doğrultusunda iç (milli) kamu düzeni ve milletlerarası kamu düzeni olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

BROCHER' ye göre iç kamu düzeni emredici hükümler içeren ve kişilerin iradeleriyle bertaraf edilmesi mümkün olmayan kuralları kapsarken; milletlerarası kamu düzeni sosyal güvenliği korumak maksadıyla kanunlar ihtilafı kurallarınca işaret edilen yetkili yabancı hukukun uygulanmasına mani olan kuralları içermektedir⁵³.

³⁷ TİMUR, 1941, s.877.

³⁸ ULUOCAK, 1971, s.220-221.

³⁹ ÖKÇÜN, 1967, s.129.

⁴⁰ ÖKÇÜN, 1967, s.128.

⁴¹ GÖGER, 1971, s.97.

⁴² ULUOCAK, 1971, s.219.

⁴³ Tuğrul ARAT, Yabancı İlamların Tanınması ve Tenfizi, AÜHFD, Cilt XXI (1964), Sayı 1-4, s.509.

⁴⁴ ÖKÇÜN, 1967, s.83.

⁴⁵ Okezie CHUKWUMERIE, Choice of Law in International Commercial Arbitration, Quorum Books, Westport 1994, s.192.

⁴⁶ CHUKWUMERIE, 1994, s.192.

⁴⁷ TİMUR, 1941, s.878.

⁴⁸ ŞANLI, 1986, s.390.

⁴⁹ ULUOCAK, 1971, s.219.

⁵⁰ ULUOCAK, 1971, s.219.

⁵¹ Gonzalo PARRA-ARRANGUREN, General Course on Private International Law, Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de la Haye, 1989, s.92-93.

⁵² Mustafa Reşit BELGESAY, Devletler Hususi Hukukunda Adliye, İstanbul, 1937, s.64.

⁵³ DAYINLARLI, 2011, s.17-18.

Bu görüş çerçevesinde, iç kamu düzenine ait kurallar kişilerin anlaşması yoluyla bertaraf edilememekle birlikte, kanunlar ihtilafı kurallarınca yabancı bir hukukun yetkili kılınması durumunda göz ardı edilebilen kurallar olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşın, milletlerarası kamu düzenine ait kurallar, taraf iradeleriyle bertaraf edilemedikleri gibi, bunların kanunlar ihtilafı kurallarınca dahi bertaraf edilmeleri olası değildir⁵⁴.

BROCHER' nin bu ayrımı milletlerarası özel hukuk öğretisinde çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır⁵⁵. Bu eleştirilere göre, milletlerarası kamu düzeni deyimi kavramın milli olma niteliği ile bağdaşmamaktadır. Her devletin kendi kamu düzeni anlayışına sahip olması sebebiyle söz konusu tabir gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır⁵⁶.

Türk hukukunda, kamu düzeninin iç ve milletlerarası olarak ikiye bölünmesi hususu tartışmalıdır. Öğretide BERKİ bu ayrımı desteklerken⁵⁷; TİMUR kamu düzenini bu şekilde ikiye ayırmanın gerek ona verilen ad gerekse uygulamada arz ettiği karışıklıklar bakımından yersiz olduğu kanaatindedir⁵⁸. Milletlerarası kamu düzeni, özellikle yabancı hukukun uygulanmasını bertaraf edici bir etkiye sahiptir. Oynadığı rol gereği, milletlerarası bir unsurun somut olaya müdahale etmesini önlemektedir. O hâlde, kavramın “milletlerarası kamu düzeni” olarak isimlendirilmesi hatalı olacaktır. Zira milletlerarası kamu düzeni, milletlerarası denilebilecek hiçbir unsur taşımadığı gibi; belki de iç kamu düzeninden daha da fazla dâhili ve milli bir karakter taşımaktadır.

Bu doğrultuda, denilebilir ki; her ülkenin kendine özgü bir kamu düzeni vardır. Ancak, gerçek bir milletlerarası kamu düzeni yoktur. Milletlerarası ilişkilerde de aslında kamu düzeninin milli kavramları kullanılmaktadır. Milletlerarası özel hukukta kamu düzeni söz konusu olunca, mutlaka karşımıza iç hukuka ait emredici bir hüküm çıkmış demektir. Bu hüküm, somut olaya doğal olarak uygulanması gereken yetkili kuralı bertaraf etmektedir. Bu kuralı uygulama dışı bırakan kamu düzeniyle aynı milletten olan iki kişinin iradeleriyle ortaya çıkan bir tasarrufu hükümsüzleştiren kamu düzeni arasında hiçbir fark bulunmamaktadır. Tek bir kanuni hükme dayanan bu kamu düzenini ikiye ayırmak zaten karışık olan kamu düzeni kavramını büsbütün karıştırmak olur⁵⁹.

Öğretide, milletlerarası kamu düzeninin mutlak kamu düzeni; milli kamu düzeninin ise nispi kamu düzeni olarak adlandırılması önerisi de, her iki kamu düzeninin etkisinin mutlak olması sebebiyle kabul görmemiştir⁶⁰.

1. İç (Milli) Hukukta Kamu Düzeni

Milli, iç veya dâhili kamu düzeninden bahsedildiği zaman, sadece geçerli ülkenin tabiiyetinde olan kişilere uygulanması gereken kurallar kastedilmektedir. Türk hukukunda

⁵⁴ PARRA-ARRANGUREN, 1989, s. 90.

⁵⁵ ÖKÇÜN, 1967, s. 15; TİMUR, 1941, s.875.

⁵⁶ NİBOYET' nin görüşünden hareket eden ÖKÇÜN kamu düzeninin tamamıyla milli niteliği haiz olduğu konusunda ısrarcıdır. ÖKÇÜN, 1967, s.15.

⁵⁷ Bunun için bkz. Osman Fazıl BERKİ, Devletler Hususi Hukuku, “Kanunlar İhtilâfları”, Cilt II, 5. Bası, Ankara 1963, s.83.

⁵⁸ DAYINLARLI, 2011, s.18.

⁵⁹ ALTUĞ, 1972, s.379.

⁶⁰ ÖKÇÜN, 1967, s.15-16.

iç(milli) kamu düzeni “Türk toplumunun temel yapısı ve çıkarlarını koruyan kuralları” ifade etmektedir. Bu kurallar, iç hukukta tarafların uymaları zorunlu olan, hem kamu hem de özel hukuka ait kurallardır.

İç hukukta tarafların serbest iradeleriyle belirleyemeyecekleri hususlar, emredici kurallarla düzenlenmektedir. Emredici hukuk kuralları olarak karşımıza çıkan bu düzenlemelerin yapılmasında esas itibarıyla kamu düzeni düşüncesi hâkimdir⁶¹.

İç hukukta kamu düzeni tarafların irade serbestisini sınırlayıcı bir işleve sahiptir. Sözgelimi, Türk Borçlar Kanunu’nun 19/2 ve 20/1. maddeleri, kamu düzeni düşüncesiyle konulmuş emredici kurallardan olup; irade serbestisinin sözleşmeler hukukundaki görünümü olan sözleşme özgürlüğünün sınırlarını çizmektedir. Anılan bu hükümler, emredici kurallara, ahlâk ve adaba, kamu düzenine ve kişilik haklarına aykırı olarak akdedilen sözleşmelerin butlan veya yokluk yaptırımları ile karşılaşacağını bildirmektedir⁶². Yine, konusu imkânsız olan bir sözleşme de bu kurallar mucibince batıl sayılacaktır.

İç hukuk bakımından kamu düzeninin müdahalesini gerektirecek konular, Türk kanunlarının esas prensiplerine aykırılık, Türk ahlâk ve adap anlayışına aykırılık, Anayasa’da yer alan temel hak ve özgürlüklere aykırılık ve devletler hukukuna aykırılık şeklinde sıralanabilir⁶³.

Sonuç olarak, iç hukukta kamu düzeni, kapsamı dâhilinde gördüğü tüm hallerde, taraf iradelerine aldırış etmeksizin taraflar arasındaki ilişkiye milli hukuk sisteminin emredici nitelikteki kurallarının uygulanmasını sağlayan bir işleve sahiptir. Bu bağlamda, milletlerarası özel hukuktaki kamu düzeni ile hiçbir ilgisi bulunmamaktadır⁶⁴.

2. Milletlerarası (Özel) Hukukta Kamu Düzeni

Milletlerarası özel hukukta kamu düzeni anlayışı, iç hukukta ona verilen anlamdan oldukça farklıdır. Milletlerarası özel hukukta kamu düzeni, iç hukuktaki kamu düzeninden daha dar ve sınırlı bir içeriğe sahiptir.

Bir hukuk sisteminin her özelliği, bu özellik o sistemin ayırt edici özelliği olsa bile kamu düzenine ilişkin bir mesele olarak ele alınmamalıdır. Buna göre, iç hukukta kamu düzeninden sayılarak emredici kurallara bağlanan esaslar milletlerarası özel hukuk bakımından kamu düzeninden sayılmayabilir. Öte yandan, milletlerarası özel hukuk bakımından emredici olan her prensip ya da düşünce aynı zamanda iç hukuk bakımından da emredici sayılmaktadır.

Yine iç hukukta kamu düzeni irade serbestisini sınırlayıcı bir işlevi yerine getirdiği halde, milletlerarası özel hukukta kamu düzeni yabancı hukukun tatbikinin engellenmesi ile yabancı hakem veya mahkeme kararının tanınması ve tenfizinin önlenmesi biçiminde tezahür eden iki temel işlevi yerine getirmektedir. Bu açıdan, her somut olayda kamu düzenine aykırılığın varlığının belirlenmesinde hâkime geniş bir takdir yetkisi tanınmış bulunmaktadır. Pek tabii, hâkim kendisine bahsedilen bu yetkiyi, önüne gelen olayın koşullarını ve özelliklerini gözeterek

⁶¹ ÇELİKEL, 2009, s.148.

⁶² DAYINLARLI, 2011, s.21.

⁶³ DAYINLARLI, 2011, s.20.

⁶⁴ ŞANLI, 1986, s.384.

kullanacaktır⁶⁵. Nitekim öğretide, kamu düzeni kavramının içeriğinin hâkimlerin arkasına sığınabildikleri müphem bir niteliğinin olduğu ifade edilmiştir⁶⁶.

Milletlerarası özel hukukta kamu düzeni, “şayet aynı uyumsuzluk bütünüyle iç hukukun kapsamına girseydi kamu düzeni müdahalesiyle karşılaşacaktı” mülâhazasıyla yabancı unsurlu uyumsuzluğa müdahale etmemelidir. Zaten iç hukukun kapsamına giren bir olayda uygulanacak olan standartların yabancı unsurlu bir olaya otomatik olarak uygulanması hukuk sisteminin mekanik bir tasarrufu, en kötü ihtimalle açık bir yargısal şovenizm olarak kabul edilmektedir⁶⁷.

Milletlerarası kamu düzeni kavramının, esas itibariyle, milli karakter taşıdığı belirtilmiştir⁶⁸. Bu açıdan, milletlerarası kamu düzeni olarak adlandırılan söz konusu kavram aslında kaynak bakımından millidir. Buradaki milletlerarası olma özelliği konu bakımından söz konusu olmaktadır. Bu konuda öğretide savunulan başka bir görüşe göre, iç (milli) hukuktaki kamu düzeni ile milletlerarası özel hukuktaki kamu düzeni esasen aynı şeyi ifade etmektedir. Bu iki kavram arasında anlam ve içerik bakımından herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Sadece kamu düzenine milletlerarası özel hukukta bağlanan sonuçlar daha değişiktir. Bu değişiklik kavramın anlam ve içeriğinde olmayıp, ona izafe edilen özellik ve etkilerde somutlaşmaktadır⁶⁹.

Türk hukukunda, milletlerarası kamu düzeni, 27.11.2007 tarih ve 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunun 5. maddesinde düzenleme altına alınmış bulunmaktadır. Anılan madde hükmünde “*Yetkili yabancı hukukun belirli bir olaya uygulanan hükmünün Türk kamu düzenine açıkça aykırı olması hâlinde, bu hüküm uygulanmaz; gerekli görülen hâllerde, Türk hukuku uygulanır.*” denilmektedir. Buna göre yabancı hukukun uygulanması ülkenin kamu düzenini bozarsa, bu hukukun uygulanmasından vazgeçilir. Bu durumda, yabancı hukuk yerine Türk hukuku uygulanır.

Kamu düzeninin etkisi, burada olumlu ve olumsuz olmak üzere iki şekilde görülür. Yabancı hukuk, Türk kamu düzenine açıkça aykırı ise Türkiye’de uygulanmaz. Buna kamu düzeninin olumsuz etkisi adı verilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, yabancı hukukun bir olaya tatbik edilmesi neticesinde meydana gelen sonuç ve sonuçların Türk kamu düzenine açıkça aykırı olması halidir. Kamu düzeninin olumlu etkisi ise, Türk kamu düzenine açıkça aykırı olması sebebiyle uygulanamayan yabancı hukukun yerine Türk hukukunun uygulanması şeklinde ortaya çıkar.

Yabancı hukukun Türkiye’nin kamu düzenine hangi hâllerde aykırı düştüğü hususu davaya bakan Türk mahkemeleri ve Yargıtay tarafından her somut olayın özelliğine göre belirlenir. Bu konuda mahkemelerin hassas olmaları gerekmektedir. Yabancı hukukun uygulanması, toplumun ahlâk ve dürüstlük anlayışına, Anayasa’da kayıt altına alınan temel esaslara aykırı düşecekse

⁶⁵Süha TANRIVER, Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye’de Tenfizinde Kamu Düzeninin Rolü, Ali BOZER’ e Armağan, Bankacılık ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara 1998, s. 566-567.

⁶⁶MCCLEAN,2000, s.209.

⁶⁷P.B. CARTER, The Role of Public Policy in English Private International Law, ICLQ, Volume XLII (1993), No.1,s.2

⁶⁸Gülören TEKİNALP, Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Kanun Öntasarısı Sempozyumu, İstanbul 1976, s.58.

⁶⁹Aydanur GÜRZUMAR, Türk Devletler Özel Hukuku Açısından Boşanma Davalarında Kamu Düzeninin Etkisi, MHB, Yıl 14 (1994), Sayı 1-2, s.23.

kamu düzeninin müdahalesi söz konusu olmalıdır. Bununla birlikte kamu düzeni kavramı, iç hukuka kıyasla, daha dar yorumlanmalıdır⁷⁰.

II. Milletlerarası Tahkimde Kamu Düzeni Müdahalesi

A. Milletlerarası Tahkim ve Kamu Düzeni İlişkisi

Her şeyden önce, belirtmek gerekir ki, kamu düzeni müdahalesi sanılanın aksine uluslararası ticaretin temel menfaatleri için bir tehdit oluşturmamaktadır. Bunun gibi, milletlerarası tahkimin önünde bir engel yahut milletlerarası tahkime bir yaptırım da teşkil etmemektedir⁷¹. Tam tersine, milletlerarası tahkim ile kamu düzeni arasında bir karşıtlık veya düşmanlıktan ziyade bir tür birbirini tamamlama söz konusu olmaktadır⁷².

Bizim açımızdan milletlerarası tahkim ile kamu düzeni arasında var olduğuna inanılan sıkıntılı ilişkinin basit bir revizyondan ziyade bir perspektif değişikliğine-yeniden yorumlanmaya ihtiyacı bulunmaktadır. Şöyle ki; bugün için her ne kadar başına “milletlerarası” sıfatı eklense de tahkimin bir devletin hukuk sisteminden tamamen bağımsız olmadığı görüşü genel olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla milletlerarası tahkim varlığını kısmen de olsa devlet yargısının aktif desteğine borçlu olmaktadır. Böyle bir durumda, milletlerarası tahkime hem kaynak vazifesi görüp, hem de bağımsızlık lütünde bulunan kamu düzeninin milletlerarası tahkimin en yakın müttefiki olmadığı ne ölçüde iddia edilebilir?

Sonuçta, dünya değişiyor ve o değiştikçe de, bizim yabancı unsurlu ilişkileri düzenleyen kuralları algılama biçimimiz de değişiyor. Geçmişte, Batılı hâkimler tarafından dâhi şüpheyile karşılanan tahkim, gelişmekte olan ülkeler için sahip oldukları doğal kaynakların yabancı aktörler tarafından kullanılması anlamına gelen koloncilik kavramını çağrıştırmaktaydı⁷³. Hatırlatalım, tahkimin Batı’da sıra dışı bir fenomen olarak mütalaa edildiği yıllarda, uluslararası ticaret gelişmekte olan ülkelerin madenleri üzerindeki imtiyazların düzenlenmesinden ibaretti. Bugün uluslararası ekonomilerini bütünleştirici araçları kullanmakta cimri davranan birkaç devletin tersine, o günlerde gelişmekte olan az sayıda ülke bulunmaktaydı. Günümüzde, tahkim gibi kendilerini hem bireysel olarak ticari ortaklarına hem de genel olarak uluslararası topluma karşı koruyan piyasa mekanizmalarını, bunun yanında uluslararası kurumlara katılımı ihtiyatla karşılayan devletler, ulusal (iç) ekonomilerinin hemen tüm sektörlerinde net biçimde görülen gelişmeye kayıtsız kalamamıştır. Bu bakımdan, kamu düzeninin bu devletlerde uluslararası ticaretin kurumlarının en ateşli savunucusu olarak vazife görmesinde şaşılacak bir yan bulunmamaktadır. Nitekim tahkim de onu bir devletin hukuk sistemine monte eden kamu düzeninin kabulü ve sağladığı koruma sayesinde milletlerarası bir kurum olarak işlerlik kazanmakta ve milli sınırları aşan gerçek bir yargılama statüsüne kavuşmaktadır⁷⁴.

⁷⁰ Ahmet Cemal RUHİ, 27.11.2007 tarih ve 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukukunda Kanun, Gerekeçli-Açıklamalı-Yargıtay İçtihatlı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2009, s.46.

⁷¹ Aksi yönde görüş için bkz. Philippe FOUCHARD, Préface à Jean-Batiste RACINE dans L’Arbitrage Commercial International et l’Ordre Public, LGDJ, Paris, 1999.

⁷² Homayoon ARFAZADEH, Ordre Public et Arbitrage International à l’Epreuve de la Mondialisation, une théorie critique des sources du droit des relations transnationales, Schulthess, Genève/Paris/Bruxelles 2005, s.17.

⁷³ Detaylı bilgi için bkz. Muthucumaraswamy SORNARAJAH, The Settlement of Foreign Investment Disputes, Kluwer, La Haye/Boston 2000.

⁷⁴ ARFAZADEH, 2005, s.18.

B. Milletlerarası Tahkim Yargılamasında Kamu Düzeni Müdahalesi

1. Tahkim (Hakem) Mahkemesinin Yetkisini Sınırlayan Kamu Düzeni Halleri

Taraflar akdettikleri sözleşmelerine ekleyecekleri geçerli bir tahkim şartıyla, aralarında ileride bu sözleşme sebebiyle doğabilecek ihtilafları tahkim yoluyla çözüme kavuşturma yönünde iradelerini beyan edebilirler. Bu şekilde, bu ihtilafların çözümünde aslen yetkili olan devlet yargılaması bertaraf etmiş olurlar. Hiç kuşkusuz, taraflara sözleşme özgürlüğü çerçevesinde tanınan bu imkân mutlak değildir ve kamu düzeni müdahalesini gerektiren başlıca üç istisnası bulunmaktadır.

Bu istisnalardan ilki, tahkim (hakem) mahkemesinin yetkisinin, devlet mahkemesinin kamu düzenini ilgilendiren bir konuda tesis edildiği halde görülür. Burada hakem mahkemesi ile devlet mahkemesi arasında bir çeşit yetki ihtilafı ortaya çıkmaktadır. Kural olarak, devlet mahkemesinin kamu düzeni müdahalesini gerektirecek konular tahkime elverişli değildir ve bunların hakem mahkemesinde görülmesi mümkün değildir. Kanaatimize göre, burada kamu düzeni kurallarının ötesinde münhasır yetki kaideleri devreye girmektedir. Zira ihtilafın tahkime elverişli olup olmadığına karar verecek hakem, tahkim yerinin kanunlar ihtilafı kurallarını uygularken; hâkim her zaman mahkemenin (lex fori) kanunlar ihtilafı kurallarına başvurmaktadır.

İkinci istisna, tarafların üzerinde uzlaştıkları tahkim şartının konusunun tahkime elverişsiz olmasından değil de, bunun etkisinin kamu düzenine aykırı olduğu durumlarda görülür. Burada hakem her ne kadar kamu düzeni kurallarını uygulamak ve asıl sözleşmenin hükümsüzlüğüne hükmetmekle görevlendirilmiş olsa da, tahkim sözleşmesini kendiliğinden kamu düzenine aykırı hale sokan özel şartları da göz önünde bulundurmalıdır.

Sonuçta, hakem mahkemesi ile devlet mahkemesi arasında davayı esastan karara bağlamak konusunda bir yetki yarışması görülmez. Bununla birlikte, başka konularda örneğin tahkim şartının (veya sözleşmesinin) geçerliliği ve kapsamı konularında hakem ile hâkim arasında yarışan yetkiden bahsetmek mümkündür. Bize göre, bu tür yarışan yetkiler arasındaki tercihte derdestlik ilkesi ile res judicata (kesin hüküm) ilkesine müracaat etmek yerinde olur. Res judicata kendi başına bir kamu düzeni ilkesi olabilecek güçtedir⁷⁵.

2. Tahkim (Hakem) Mahkemesince Dikkate Alınacak Kamu Düzeni Halleri

a. Genel Olarak

Milletlerarası tahkimde, hakemlerin her şeyden önce kendilerini aralarındaki ihtilafı çözmekle görevlendiren taraflara karşı sorumlulukları bulunmaktadır. Bu çerçevede, söz konusu ihtilaf bakımından etkili olabilecek çeşitli kamu düzeni hallerini görevleri icabı dikkate almaları gerekir. Zira hakem kararı aleyhine olan tarafın kararı kendiliğinden yerine getirmemesi ile karar, tahkim yargılamasının gizli ve özel ortamından⁷⁶ çıkarak davayı kazanan tarafın, kararın

⁷⁵ ARFAZADEH, 2005, s.79-80.

⁷⁶ CHUKWUMERIE, 1994, s.8.

tenfizî için başvurduğu mahkemenin hukuku ile kamu düzeni anlayışı ile karşı karşıya kalmaktadır.

Hakemlerin çeşitli kamu düzenlerini hesaba katmaksızın hüküm tesis etmeleri, kararın tenfizini zora sokmaktadır. Buna karşın, hakem kararlarının tüm ilgili milli (iç) kamu düzenlerine uyumlu olarak verilmesinin istenmesi, hakemleri haritada yerini dâhi bilmedikleri ülkelerin kamu düzeni kurallarına riayet etmek gibi imkânsız bir görevi ifaya zorlamak olarak nitelendirilerek abes bulunmuştur.

b. Kararın Muhtemelen Tenfiz Edileceği Ülkelerin Kamu Düzeni Halleri

Hakem kararının keyfî olarak icra edilmemesi durumunda, bunun icrası için lehine karar verilen tarafın bir milli mahkemeden bunun tenfizini talep etmesi gerekir. Bu sebeple tahkim yargılaması sırasında ve hüküm tesis ederken hakemlerin öncelikli olarak dikkate almaları gereken kamu düzeni hallerinin söz konusu kararın muhtemelen tenfiz edileceği ülkelerin kamu düzeni anlayışları olması gerektiği öğretilmektedir⁷⁷.

Hiç kuşkusuz, mahkemeler kendilerinden tenfizî talep edilen hakem kararlarının doğrudan uygulanan kuralları da içeren kendi kamu düzeni anlayışlarını ihlâl etmesi halinde, tenfiz talebini reddedeceklerdir. Hakemler, tam da bu sebeple kararın tenfiz edilebileceği ülkelerin kamu düzenlerine özel bir önem atfetmelidir⁷⁸.

Belirtmek gerekir ki, bu tür bir hakem kararının tenfizinin istenebileceği yerleri önceden kestirmek hayli zordur. Zira hakem kararı verildiği sırada, bunun tenfizinin hangi ülkelerde talep edilebileceği kesin olarak bilinemez. Bununla birlikte, tahkim konusu ihtilaf milletlerarası bir niteliğe sahipse, buna ilişkin kararın en azından birden fazla ülkede tenfiz edilebileceği tahmin edilebilir. Bu şekilde birbirleriyle yarışma halinde bulunan kamu düzenleri arasından birinin tercihi yahut bunların hepsinin birbirine telif edilerek uygulanması hakemin takdirindedir. Hakemin takdiri ne yönde olursa olsun, öğretiler her iki ihtimalin de milletlerarası kamu düzenine ulaşmak yönündeki nihai hedefi rencide ettiği ileri sürülmüştür⁷⁹.

Hakem kararının, bu kararın tenfizinin mahkemelerinden talep edildiği ülkenin kamu düzenine uygun olması esası, ilk olarak 1927 tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tenfizine İlişkin Cenevre Konvansiyonu'nun 1. maddesinin (e) fıkrasında düzenlenmiştir.

1958 tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizî Hakkında New York Sözleşmesinin V/2(b) maddesinde, tanınması veya tenfizî istenen yabancı hakem kararının, tanıma veya tenfiz ülkesinin kamu düzenine aykırı olması halinde mahkemenin kararın tanıma veya tenfizini reddedebileceği düzenlenmiştir⁸⁰.

Hakem kararı, kural olarak tenfiz aşamasında esasa uygulanan hukuk açısından yargısal denetime tâbi değildir. Bununla birlikte, hakem kararlarının tenfizî bakımından genel bir kamu düzeni istisnası öngörülmüştür. Bu istisnanın kararın esasına da etkili olduğu belirtilmektedir.

⁷⁷ ŞANLI, 1986, s.396.

⁷⁸ Ole LANDO, The Lex Mercatoria in International Commercial Arbitration, ICLQ, Volume XXXIV (1985), No.4, s.766.

⁷⁹ ŞANLI, 1986, s.397.

⁸⁰ "...reddedebileceği" ifadesinden hareketle, New York Sözleşmesi'nin hakem kararlarının tenfizini kolaylaştırmayı hedeflediği söylenebilir. Öte yandan, New York Sözleşmesi her ne kadar tenfiz reddi sebeplerini sınırlama eğilimi gösterse de, son tahlilde tenfiz talebini kabul edip etmemek konusunu hâkimin takdirine bırakmıştır. Banu ŞİT, Kurumsal Tahkim ve Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizî, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2005, s.156.

Buna göre, tahkimin esasına uygulanan taraflar arasındaki sözleşmelerin veya hukukun (akit statüsü) öngördüğü düzenlemelerin tenfiz ülkesinin kamu düzenine bariz şekilde aykırı olması durumunda, bu dolaylı olarak hükmün tenfiz ülkesinin kamu düzenine aykırı olması sonucunu doğurduğundan; tenfiz aşamasında kamu düzeninin tenfizini engelleyici müdahalesine yol açabilecektir⁸¹. Bu açıdan, esasa uygulanan hukuk kuralı ile tesis edilen hüküm arasında bir bağlantı bulunması sebebiyle, esasa uygulanan hukukun tenfiz devletinin kamu düzenine bariz aykırılığı, dolaylı olarak hükmün kamu düzenine aykırılığı sonucunu doğuracaktır.

Bazı durumlarda da, kamu düzenine aykırılık iddiasının incelenebilmesi için kararın içeriğine dâhil olan bazı vakıaların incelenmesinin gerekebileceği, ancak böyle bir incelemenin teknik anlamda hakem kararının esastan incelenmesi anlamına gelmediği, bunun sadece kamu düzenine aykırılık itirazıyla sınırlı bir inceleme olduğu bildirilmiştir.

Belirtmek gerekir ki, tenfiz ülkesinin kamu düzeninin kararın esastan kaynaklanan bir aykırılık sebebiyle müdahale edebilmesi için, bu kararın esasına uygulanan kural ve standartların tenfiz ülkesinin kamu düzenini ihlâl ettiğinin, kararın hüküm fıkrasından bariz şekilde anlaşılabilir olması gerekmektedir⁸².

c. Tahkim Yeri Ülkesinin Kamu Düzeni Halleri

Tahkim usulünün yürütüldüğü ve/veya hükmün tesis edildiği yer hukukunun kamu düzeni anlayışı ve emredici kurallarının ihtilaf konusunun tahkime elverişli olup olmadığı, tahkim sözleşmesi veya şartının geçerliliği, tahkim usulü, hükmün bağlayıcılık veya kesinlik kazanması gibi konularda söz sahibi oldukları genel olarak ifade edilmektedir⁸³.

Görüldüğü üzere tahkim yeri ülkesinin kamu düzeni davanın esasına ilişkin konulardan ziyade davanın usule ilişkin noktalarında etkisini göstermektedir⁸⁴. Bu bakımdan tahkimin yürütüldüğü yer mahkemelerinin tahkim sözleşmesi konusunda, hakem mahkemesinin oluşturulmasında, geçici koruma önlemleri alınmasında ve tahkim usulü boyunca tahkimi destekleyici görevleri devam etmektedir.

Tahkimin yürütüldüğü ülkedeki mahkemelerin, bu esnada kendi yetkileri dâhilindeki herhangi bir işlemde kamu düzeninin ihlal edilebileceği yönünde kaygıları olması doğal karşılanmalıdır. Nitekim yerel mahkemelerin çoğunlukla hakem kararlarının onaylanması ya da icrasının geri bırakılması konularında yetkili olduğu ve kararın geçerliliğini yerel hukuk kurallarına uygunluk bakımından denetledikleri bilinmektedir.

Tahkim devam ederken, tahkim yeri mahkemesinin bu usule müdahale etmesinin mümkün olup olmadığı bu yer hukuku tarafından belirlenecektir.

Tahkim yeri ülkesinin, kamu düzenine aykırı olduğu gerekçesiyle tahkim yargılaması sonunda verilen kararın tanınması veya tenfiz edilmesine müdahale edebilmesi için, her şeyden önce bu yerin tahkimle arasında tahkimin üzerinde cereyan etmesinin ötesinde gerçek bir bağa

⁸¹ ŞANLI, 1986,s.399.

⁸² ŞANLI, 1986,s.397, 408.

⁸³ ŞANLI, 1986, s.400.

⁸⁴ DAYINLARLI, 2011, s.106.

sahip olması gerekmektedir. Bu bağ, İsviçre ve Almanya'da "*Binnenbeziehung*" şartı, Fransa'da "*effet atténué*" olarak gerek öğretide gerekse uygulamada ifadesini bulmaktadır⁸⁵.

Tahkim yeri ülkesi ile tahkim arasında bir bağ olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, tahkimin belirli bir ülkede cereyan etmesinin tek başına gerçek bir bağ teşkil etmeyeceği; özellikle de, tarafların farklı milliyetleri olması ve tahkim yeri olarak seçilen ülkenin salt tarafsızlık ve/veya coğrafi elverişlilik mülahazalarıyla rastgele tercih edilmiş olması durumunda, ille de tahkim yeri ülkesinin kamu düzenine uygunluğunun aranmasının adaletli olmayan sonuçlara yol vereceği öğretide savunulmaktadır⁸⁶.

Milletlerarası tahkimde, kararın tenfiz edilmesi bakımından kamu düzeninin dar yorumlanması yönündeki eğilimin ötesinde, bir adım daha ileri gidilerek hakem kararının tahkim yeri ülkesinden ayrılması yönünde cesur birtakım yaklaşımlar da bulunmaktadır⁸⁷. Kanaatimizce de tahkim yeri ülkesi ister ahlâki ister hukuki hangi sebeple olursa olsun kendisini gerçekten bağlamayan bir davada kendi kamu düzenini dayatamamalıdır. Ancak bu durum hiçbir zaman hakemlerin kararın verildiği yer ülke hukukunun esasa ilişkin (maddi) kurallarına, usule ilişkin kurallarına verdiği kadar önem vermemesi anlamına gelmeyecektir. Bilakis, hakemler tenfiz edilme olasılığı yüksek olan bir karar verebilmek adına kararın tenfizinin isteneceği yer hukukunun dışında kararın üzerinde verildiği yer hukukunu da usule ilişkin kurallarıyla olduğu kadar maddi kurallarıyla da dikkate alacaktır.

d. Milletlerarası Kamu Düzeni ve Gerçek Milletlerarası Kamu Düzeni Halleri

i. Milletlerarası Kamu Düzeni

Milletlerarası kamu düzenini tanımlamak imkânsız olmasa da hayli zor bir iştir. Ancak bu zorluk, milletlerarası kamu düzeninin milletlerarası olma vasfının, milletlerarası hukukun milletlerarası olma vasfına benzemesinden kaynaklanmadığı ifade edilmektedir. Nitekim milletlerarası kamu düzeninin kapsamı daha dardır. Öğretide SANDERS' ın da belirttiği üzere, milletlerarası kamu düzeni, ilgili ülkenin hukuk düzeninin temel kavramlarına aykırılıkla sınırlandırılmış bulunmaktadır⁸⁸.

Karşılaştırmalı hukukta gerek öğretide⁸⁹ gerekse uygulamada iyi bilinen milli-milletlerarası kamu düzeni ayrımı, özellikle milletlerarası ticari tahkimin kendisinden beklenen faydayı gösterebilmesi ve gelişebilmesi için son derece önemlidir⁹⁰.

Bir ülkenin milletlerarası kamu düzeni anlayışıyla, bir başkasının milletlerarası kamu düzeni anlayışı aynı olmayabilir. Bununla birlikte, kamu düzeni müdahalesi bakımından genel olarak daha liberal bir yaklaşım sergileyen ülkelerin hukuk sistemlerinde bile hakem kararlarının

⁸⁵ DAYINLARLI, 2011, s.104.

⁸⁶ W.M. TUPMAN, Challenge and Disqualification of Arbitrators in International Commercial Arbitration, ICLQ, Volume XXXVIII (1989), No.1, s.43.

⁸⁷ H.M. HOLTZMANN, Commentary in International Arbitration/ 60 Years of ICC Arbitration/ A Look at the Future/ ICC Court of Arbitration 60th. Anniversary, 1984 Paris, s.366.

⁸⁸ Pieter SANDERS, Commentary in International Arbitration/ 60 Years of ICC Arbitration/ A Look at the Future/ ICC Court of Arbitration 60th. Anniversary, 1984 Paris; Martin HUNTER/Gui Conde e SILVA, Transnational Public Policy and its Application in Investment Arbitrations, The Journal of World Investment, Geneva, Volume IV (2003), No.3, s.367'den naklen.

⁸⁹ Bunun için bkz. Henri BATTIFOL/Paul LAGARDE, Traité de Droit International Privé, 8ème éd., LGDJ, Paris 1993.

⁹⁰ SANDERS, 1984, s.224.

söz konusu ülkelerin milletlerarası kamu düzenini ihlal etmesi durumunda tenfiz edilmeyeceği düzenlenmiştir.

İsviçre hukukunda da, benzer şekilde, yabancı kararların milletlerarası kamu düzenine aykırı olmamak şartıyla tenfiz edilebildiği gözlenmektedir. Nitekim İsviçre Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu'nun 135. maddesinde yer alan düzenlemeye göre ilk fıkra uyarınca yetkili kılınan yabancı hukukun uygulanması, ikinci fıkrada yer alan düzenlemeyle İsviçre hukukunda somut olay için tahsis edilenden farklı bir tazminat öngörmemesi şartına bağlanmaktadır. Burada İsviçre hukukunun belirlediği miktarını aşan tazminatlar İsviçre hâkimi tarafından kamu düzeninden sayılarak bertaraf edilebilecektir. Yalnız burada miktar aşımından ziyade tazminatın niteliği yani karşılayıcı mı yoksa cezalandırıcı mı olduğu önem taşımaktadır. Zira İsviçre'de Amerikan hukukunda olduğu gibi cezalandırma amacı güden üç katına kadar tazminat hükmü içeren kuralların uygulanması kamu düzenine aykırılık sebebiyle söz konusu olmamaktadır. Bu sebeple, bu çeşit hükümleri içeren kararların tenfizi kabil değildir⁹¹.

Bu tür düzenlemelerin, kararın tanınması ve tenfizini bu kararın talep edildiği ülkelerin milli kamu düzenlerine tabi tutarak, hakemlere yabancı ülkelerin kamu düzenlerini göz önünde bulundurma gibi imkânsız bir görev tevdi eden düzenlemelere göre tercih edilir olduğu ifade edilmiştir. Ancak bu düzenlemelerin bile, bir ülke tarafından uygulanan kamu düzeni kurallarının yine de o ülkeye özgü kalmaları sebebiyle, milletlerarası ticari tahkimin etkinliğinin sağlanması ve korunmasında yetersiz kalabileceği belirtilmektedir.

Yine milletlerarası kamu düzeninin esas itibarıyla milli vasıfta olduğu, bireysel hukuk sistemlerinin mahsulü olduğu, milletlerarası değil de milli kaynaktan meydana geldiği ve son tahlilde bireysel hukuk sistemlerinin kendi mahkemelerine rehberlik etmesi için oluşturdukları bir kavram olduğu eleştirilerine öğretide sıklıkla rastlanmaktadır⁹².

Milli kamu düzeni ile milletlerarası kamu düzeninin farklı kaynaklardan doğmayıp, kapsam bakımından farklı nitelikler taşıdıkları, bu milletlerarası olma özelliğinin yalnızca konu bakımından geçerli olduğu iddia edilmiştir⁹³.

Bu iddianın kabulü, hukuk sistemlerinin temel ve ortak normlarından oluşan, adaletin dağıtılmasında asgari standartları, milletlerarası toplumun, özellikle de milletlerarası ticaretin ortak hukuki ve ahlâki temel ilke ve kuralları olarak tanımlanabilecek gerçek bir milletlerarası kamu düzeninin olmadığı anlamına gelmektedir.

ii. Gerçek Milletlerarası Kamu Düzeni

Gerçek bir milletlerarası kamu düzeninden söz edebilmek için, her şeyden önce, milli kamu düzenine kıyasla daha geniş kaynaklara sahip olan ve farklı istikamete yönelen bir yapının varlığını kabul etmek gerekecektir.

Kamu düzeni kaynaklarının genişlemesinin kabulü veya reddi ise, ekonominin küreselleşmesine ilişkin olarak benimsenen yaklaşıma göre değişir. Buna göre, ilk yaklaşım milli ve milletlerarası kamu düzenlerinin aynı kaynaktan sâdır olduklarını savunur ve küresel temelde

⁹¹ DAYINLARLI, 2011, s.98.

⁹² MCCLEAN, 2000, s.209.

⁹³ ŞANLI, 1986, s.278.

liberal bir anlaşılmaya varılmasına hizmet eder. İkinci yaklaşım ise, bunların farklı kaynakları olduğunu iddia ederek, değişik ulusal toplumların menfaatlerinin korunması ve bunların sosyal örgütlenmelerinin tesisi adına milli kamu düzeni ile milletlerarası kamu düzeni arasındaki eşgüdümün sağlanmasına katkı sunar.

İlk yaklaşım kabul edildiği takdirde, basitlik avantajı sağlayan maddi bir küreselleşmeden söz edilebilecektir. Bu durumda gerçek milletlerarası kamu düzeninin liberal değerler üzerine kurulan tek bir kaynak ve kapsamı olduğunu kabul etmek gerekecektir. Bu yaklaşımda uluslar-ötesi bir hukuk sistemi devletlerin hukuk sistemine eklemlendirilmektedir. Uluslar-ötesi bu yeni oluşum, milletlerarası hukuka göre apriori olarak ne daha az ne daha çok varlık göstermektedir, sadece ticaret erbaplarının oluşturduğu uluslararası topluluğa daha fazla imtiyaz tanımaktadır.⁹⁴ Gerçek milletlerarası kamu düzeni, değişik milli ve milletlerarası hukuk sistemlerinin bulunduğu ortak paydanın bir ifadesi olmaktadır. Bu bakımdan gerçek milletlerarası kamu düzeni medeni ülkelerce benimsenen temel değerlerin üzerine yaslanmaktadır⁹⁵, taraflar arasındaki sözleşme adaletini muhafaza etme vazifesini üstlenmektedir.

Bu çeşit homojen ve özdenetimci uluslar-ötesi bir yapının, uluslar-ötesi ilişkilerin gerçeklikten kopuk basit bir temsili olduğu düşünülebilir. Sonuçta, devletin kamu düzeni ve asayiş kuralları aslında uluslararası işlemleri düzenleyen hukuki alanın bir parçasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla uluslar-ötesi niteliği haiz gerçek milletlerarası kamu düzeni her devlet hâkiminin, mahkeme devletinin kamu düzenine aykırılık teşkil eden ilgili hükümleri uygulamaktan kaçınma ihtimalini saklı tutmaktadır. Bununla birlikte, yabancı düzenlemeleri uygulama sahasını daraltma yani bir bakıma uluslar-ötesi ilişkilerde devletin kamu düzeni müdahalesini meşrulaştırma mesuliyeti bu uluslar-ötesi yaklaşım çerçevesinde devlet hâkiminden ziyade milletlerarası tahkimde hakeme düşmektedir. Zira hâkim uluslar-ötesi alanda denetimci sıfatı altında pasif bir görev yürütmektedir. Burada dizginler tümüyle hakeme bırakılmış durumdadır

Ancak, yine de hakemin bu ağır sorumluluğu tek başına hâkime danışmadan üstlenmesi ya da en azından bunu talep edebilmesi olası gözükmemektedir⁹⁶. Dahası bu yaklaşım, tenfiz makamı hâkim ile milletlerarası tahkimde karar mercii olan hakem arasındaki çekişmeyi bariz biçimde ortaya koymaktadır.

Buna alternatif olarak gösterilen ikinci yaklaşım, kamu düzeninin kaynakları konusunda çoğulcu bir vizyon benimseyerek, ihtilafçı bir metot izlemektedir. Bu yaklaşım temelde uluslar-ötesi hukuk sahasını düzenleyen sosyal ve ekonomik kuralların çeşitliliğini kabul ederek bunlar arasında eşgüdüm sağlanmasına yönelik hizmet vermektedir. Bu açıdan ilk yaklaşıma şaşırtıcı derecede benzerlik gösteren bu yaklaşım esas itibarıyla uluslar-ötesi ilişkileri düzenleyen kuralları yeknesaklaştırarak gerçek bir küreselleşmeye ilk yaklaşıma nazaran sanki biraz daha fazla katkı sunmaktadır⁹⁷.

⁹⁴ ARFAZADEH, 2005, s.223.

⁹⁵ International Law Association, Report on the 69th. Conference, London 2000, s.345.

⁹⁶ ARFAZADEH, 2005, s.224.

⁹⁷ ARFAZADEH, 2005, s.225.

Bugün için, hukuk biliminde bir *lex mercatoria*'nın veya daha genel olarak uluslar-üstü yeknesak bir hukukun varlığından söz edilebildiğine göre, uluslar-ötesi kaynaklara sahip gerçek bir kamu düzeninin varlığının reddi pek de kolay olmayacaktır. Burada asıl tartışılması gerek nokta, kanaatimize göre, medeni ülkelerin sahip olduğu ortak değerlerin tahkim yargılaması taraflarına bunların sosyal⁹⁸, ahlâki veya doğal hak ve yükümlülükleri haricinde hukuki hak ve yükümlülük tesis edici bir hukuk kaynağı teşkil edip-edemeyecekleridir.

Tahkim öğretisi ve uygulaması yaklaşık 50 yıldır herhangi bir devlete ait olmayan üçüncü bir hukukun varlığı üzerine polemige devam etmektedir⁹⁹. Bu konuda birbiri ardına çıkan geniş kapsamlı eserler de araştırmacıların işini kolaylaştırmamaktadır. Buna mukabil, KELSEN'in de temsilcisi olduğu ve özellikle de tahkim ve uluslararası ticaret hukuku sahasında kaynağını herhangi bir devletten almayan kuralların mantıken var olduğu ihtimali üzerinde çalışmalarını yoğunlaştıran¹⁰⁰ pozitivist hukuk ekolü burada devreye girerek araştırmacılara rehberlik etmektedir. Bununla birlikte, belirtmek gerekir ki, özellikle uluslararası ticaret sahasında istifade edilen ve fakat herhangi bir ulusal hukuk sisteminden sâdır olmadığı gibi günümüzde taşıdıkları değer de henüz tam olarak anlaşılamamış bu kuralları listelemek ve sonrasında derleyip sistemleştirmek bu makalenin konusunu oluşturmamaktadır. Yine de, bu kuralların devletlerin ulusal hukukunda benimsenip benimsenmediği son derece önemlidir. Nitekim tahkim öğretisinde, medeni ülkelerin ortak değerlerinden müteşekkil “gerçek milletlerarası kamu düzeninin” esas itibarıyla bu ülkelerin milli kamu düzenlerinde zaten mahfuz bulunduğu; bu sebeple de, nasıl ki uluslar-üstü bir hukuk sisteminden bahsedilemeyecekse, gerçek bir milletlerarası kamu düzeninden de bahsedilemeyeceği ifade edilmektedir¹⁰¹. Buna göre, ulusal bir hukuk sisteminde düzenleme altına alınmış milli kamu düzenine ait olgular, daha sonra devlet dışı (supra-national) bir kanun koyucu tarafından empoze edilen emredici bir kuralla “milletlerarası” nitelik kazansa da, kendi doğal ortamında her zaman “milli” olarak anılacaktır.

Benzer şekilde, tahkim uygulamasında pek çok hakem, hükümlerini tesis ederken gerçek milletlerarası kamu düzenine hiçbir zaman başvurmadıklarını ifade etmiştir. Bu ifadeler öznel olarak doğru kabul edilebilirse de, gerçek durum bundan daha farklıdır. Nitekim S.D. Myers v. The Government of Canada davasında, hakem kurulu sadece kararın ilk kısmında gerçek milletlerarası kamu düzenine ilişkin olarak en az 6 ilkeye müracaat etmiş bulunmaktadır¹⁰².

Buna göre, anılan kararda ilk olarak Viyana Konvansiyonu'nun 27. maddesine atıf yapılmıştır. Bu maddede tarafların kendi ademi ifalarını meşru kılmak için dâhi olsa milli hukuklarına müracaat edemeyecekleri yönünde genel bir hüküm tesis edilmektedir.

⁹⁸ Bu ayırım için bkz. Herbert Lionel Adolphus HART, Positivism and the Separation of Law and Morals, Harvard Law Review, Volume LXXI (1958), No.4, s.71.

⁹⁹ Berthold GOLDMAN, Frontières du Droit et Lex Mercatoria, Archives de Philosophie du Droit, tome 99, 1964, s.177. Daha yakın tarihli bir tartışma için bkz. Jean- François POUDRET/ Sébastien BESSON, Le Droit Comparé de l'Arbitrage International LGDJ, Paris 2003, s.631-644.

¹⁰⁰ Bu konuda bkz. Filali OSMAN, Les Principes Généraux de le Lex Mercatoria-Contribution à l'étude d'un ordre juridique anational, LGDJ, Paris 1992; Alain PELLET, Tiers Ordre Juridique?, dans Mélanges en l'honneur de Phillippe KAHN, Litec, Paris 2000.

¹⁰¹ DAYINLARLI, 2011, s.93.

¹⁰² Bu dava için bkz. <http://www.appletonlaw.com>, <http://www.dfait-maeci.gc.ca> veya <http://www.naftalaw.org> (erişim yılı:2003)

Buna ek olarak, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA) 'nın başlangıç kısmı, Kuzey Amerika Ülkeleri Arasında Çevre Konusunda İşbirliği Yapılması Hakkında Antlaşma (NAAEC) ve bu Antlaşmada teyit edilen tüm uluslararası antlaşmalarda, NAFTA' nın bazı hükümlerinin aşağıda belirtilen genel ilkeler ışığında yorumlanacağı kayıt altına alınmıştır. Buna göre;

-Taraflar, çevrenin korunması için gerekli tedbirleri kendileri alırlar. Bunu yaparken tarafların, diğer âkid devletlerin politik ve ekonomik menfaatlerini dikkate almak gibi bir yükümlülüğü bulunmamaktadır.

- Taraflar ticareti engelleyici davranışlardan özenle kaçınır.

-Çevreyi koruma ve ekonomik kalkınma hedefleri birbiri destekler biçimde karşılıklı olarak düzenlenir.

Hakem kurulunun bakış açısına göre, bu ilkeler Sınır-Aşıcı Anlaşma ve Basel Konvansiyonu'nun açık hükümleriyle de uyumludur. Zira taraf devletler çevreyi korumak için kendilerine koydukları hedefleri tutturmak için bu hedeflere en uygun tedbirleri seçmektedir. Bu seçimde taraflara getirilen tek sınırlama henüz tamamlanmamış işlemlere (open trade) uygun davranılmasıdır. Bu sonuç, Dünya Ticaret Örgütü anlaşma metinlerine ve içtihatlarına da uygun düşmektedir.

Hakem kurulu, 1102. maddede yer alan şartları yorumlarken yaptığı gibi, çevrenin korunması ve çevrenin korunması mülahazasıyla açıklanamayacak ticaret ihlallerinden kaçınma ödevleri gibi konuları düzenleyen NAFTA' nın temel ilkelerini yapacağı yorumda göz önünde bulunduracağını en başından açıkladı.

Chorzow Factory (Tazminat) davasında benimsenen uluslararası hukuk ilkesi bugün hâlâ geçerlidir. Söz konusu ilkeye göre, taraflar arasındaki sözleşmeye her aykırı davranış bütün sonuçlarıyla sanki hiç yapılmamış gibi tazmin edilmelidir.

Hakem kurulu, hangi yaklaşım kabul edilirse edilsin, bunun uluslararası hukukun “uluslararası bir yükümlülüğün ihlalinin kaynaklanan maddi zararın karşılanması gerekir” şeklindeki temel prensibini içermesi kanaatindedir¹⁰³.

Kurul, bu şekilde S.D. Myers v. The Government of Canada kararında NAFTA hükümleri kadar uluslar-üstü hukuka da müracaat ettiğini kabul etmektedir. Anılan kararda bırakın gerçek milletlerarası kamu düzenini, kamu düzeninin dahi adı geçmemektedir. Peki ama buradan nasıl bir sonuç çıkartmak gerekir? Bu acaba hakem heyetinin farkında olmadan gerçek milletlerarası kamu düzeni kuralları uyguladığı anlamına mı gelmektedir? Ya da gerçek milletlerarası kamu düzeninin aslında milletlerarası kamu düzeninden bir farkı yok mudur?

Bize göre milletlerarası kamu düzeni ile gerçek kamu düzeni arasındaki farklılık veya aynılık bağımsız bir uluslar-ötesi hukukun kabulü veya reddinden kaynaklanmaktadır. Ulusal bir mahkemede hâkim, tahkim yargılamasındaki hakemden farklı olarak, içtihatlar yardımıyla kendi ülkesinde neyin milletlerarası kamu düzeninden olduğunu kolaylıkla anlayabilmektedir. Sonuçta yargıcın değerlendirmesi kendi ülkesinin sosyal ve ekonomik menfaatleri ile kendi hukukunun temel ilkeleri çerçevesinde şekillenmektedir. Zaten ulusal mahkemelerin çoğunda ulusal sınırları

¹⁰³ HUNTER/SILVA, 2003, s.370-371.

aşan yabancı unsurlarla karşılaşmamaktadır. Bu durum, ulusal mahkemelerin yakın tarihlerde görülen davalarda uluslararası toplumun menfaatlerini kollayıcı bir karar almakta yaşadığı tedirginliğin sebebini de gayet iyi izah etmektedir. Buna karşılık, özellikle milletlerarası tahkim yargılamasında böyle bir problemle karşılaşmadığından, hakem kurulunun gerçek milletlerarası kamu düzenine ait kuralları uygulamakta herhangi bir tereddüdü bulunmamaktadır.

e. Diğer Kamu Düzeni Halleri

Milletlerarası tahkimde hakemlerce dikkate alınan kamu düzeni hallerinden birisi de, ihtilaf konusunun kayıtlı bulunduğu ülkenin kamu düzenidir¹⁰⁴.

Bunun dışında, sözleşmenin esasına uygulanacak (lex contractus) kamu düzeninin de dikkate alınması gerektiği çoğunlukla kabul edilmektedir. Bununla birlikte, tarafların açıkça uygulanmasına karşı oldukları sözleşmenin esasına uygulanacak hukukunun kamu düzeninin hakem tarafından ne ölçüde tatbik edileceği önemli bir sorun teşkil etmektedir. Şayet hakemin lex contractus' un kamu düzenini uygulama yönünde bir yükümlülüğü bulunmaktaysa¹⁰⁵ ve bunun aksi kanıtlanamamaktaysa; bu takdirde, örneğin bunun uygulanması taraflar arasındaki sözleşmenin butlanı ile sonuçlanacaksa hakem yine de lex contractus' un kamu düzeninin uygulanması konusunda ısrarcı davranabilecek midir? Diğer bir deyişle, tarafların sözleşmelerine uygulanacak hukuk, onların (sözleşmesel) iradelerini bertaraf edebilecek midir?

Hakeme yüklenen lex contractus'un kamu düzenini dikkate alma ödevi, esas itibariyle, irade özgürlüğü ilkesinin, bir tür bağlama kuralı olarak hizmet verdiği uluslararası sözleşmeler hukukundan milletlerarası tahkime naklinden kaynaklanmaktadır¹⁰⁶. Oysa burada irade özgürlüğü ilkesinin iki farklı görünümü söz konusu olmaktadır: İlk olarak tahkim yargılamasında irade özgürlüğü ilkesi ve sonrasında irade özgürlüğü ile hakem kararının iptaline yahut tenfizine karar verecek olan hâkimin kamu düzeni arasındaki bağlantının tesisi.

İlk etapta, kanaatimizce, milletlerarası tahkim sahasında irade özgürlüğü ilkesinin bir bağlama kuralı olarak vazife görmesinin elverişli olup olmadığı tartışmak gerekir. Belirtelim, tarafların veya tarafların ad ve hesabına hakemlerin yapmış oldukları hukuk seçiminin devlet yargılamasında hâkimlerce denetlenmesi, tarafların irade özgürlüğüne vurulabilecek en büyük darbedir. Öte yandan öğretide yazarların büyük bir bölümü, irade özgürlüğü ilkesinin devlet yargılarına bir bağlama kuralı olarak hizmet etmesinin, bu ilkenin özellikle sözleşmeler hukukunda yarattığı tahribatı bir nebze olsun giderdiği fikrinde birleşmektedir¹⁰⁷.

İrade özgürlüğü ilkesi, bir bağlama kuralı olarak dâhi sağlam bir dayanaktan yoksunken, bunun tamamen liberal fikirlerin yönlendirmesiyle milletlerarası tahkim sahasına aktararak,

¹⁰⁴ CHUKWUMERİJE, 1994, s.193.

¹⁰⁵ Nitekim sözleşmenin esasına uygulanan hukukun (lex contractus) kamu düzenine uymanın hakem bakımından yalnız bir sorumluluk değil; aynı zamanda yerine getirilmesi tahkimin etkinliğini sağlayan genel bir görev niteliğinde olduğu belirtilmiştir. Berthold GOLDMAN, The Complementary Roles of Judges and Arbitrators in Ensuring that International Commercial Arbitration is Effective, International Arbitration/ 60 Years of Arbitration/ A Look at the Future/ ICC Court of Arbitration 60th Anniversary, Paris 1984,s.266.

¹⁰⁶ Paolo Michele PATOCCHI, Règles de Rattachement Localisatrices et Règles de Rattachement à Caractère Substantiel (thèse), Librairie de l'Université, Genève 1985, s.254-256.

¹⁰⁷ A.E. von OVERBECK, L'Irrésistibilité Extension de l'Autonomie en Droit International Privé, dans Nouveaux Itinéraires en Droit, Hommage à François RIGAUX, Bruxelles, Bruylant, 1993, s.619. Karşı görüş için bkz. François KNOEPFLER/ Philippe SCHWEIZER, Précis de Droit International Privé Suisse, Berne, Staempfli 1990, s.125.

tarafra sözleşmelerine uygulanacak hukuku seçme özgürlüğünün tanınması ve bu şekilde hâkimi hakem tarafından etkili bir biçimde uygulanan hukukun denetimi dışında bırakması mevcut sorunlara yenilerinin eklenmesine davetiye çıkarmıştır. Bununla birlikte, tahkimde tarafların iradelerinin dayanak noktası olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır. Hakemler de yetkilerini tarafların iradelerinden almaktadır. Sonuçta, irade özgürlüğü ilkesinin bağlama kuralı olarak bariz bir biçimde sınırlarını aştığını kabul etme lüzumu bulunmaktadır. şayet bizim tahmin ettiğimiz gibi *lex contractus*’ un kamu düzeni özellikle uluslararası sözleşmeler alanında bir güvenlik ya da öngörülebilirlik görevi görüyorsa; bu takdirde tarafların seştikleri hükümlerin, daha önce de ifade edildiği üzere tarafların iradelerinin *lex contractus*’ un kamu düzeniyle bağdaşıp bağdaşmadığı değerlendirmesi işığında bir kez daha ele alınması gerekecektir.

Son olarak, hakemlerin sözleşmeyle daha sıkı ilişkileri bulunan (*les liens les plus ętroits*) hukukun kamu düzeni hallerini de dikkate alması gerektiği bildirilmiřtir¹⁰⁸. Daha sıkı ilişkili hukuk kriteri, daha ziyade tarafların hr iradeleriyle yaptıkları hukuk seçiminin sağlamasını yapmak üzere kullanılmaktadır. şöyle ki, tarafların açık bir hukuk seçimi yapmamış olması sebebiyle, burada tarafların böyle bir seçimde bulunması halinde hangi hukuku seşecekleri üzerine bir tahmin yrtlmeye çalışılmaktadır. Bu tahminde tarafların arasındaki ilişkiyle en yakın bağlantılı (*closest connection*) yerin hukuku saptanmakta ve bu yakınlık tarafların iradesinin bir belirtisi yahut kanıtı olarak sunulmaktadır. Bu tahminin neticede fiktif olması, uluslararası sözleşme taraflarının hak ve yükümlülüklerinin milletlerarası tahkimde hakemin yorumuna tâbi kılınması sebebiyle, bu tür yakınlık kriterlerinin kullanılması eleřtirilmektedir¹⁰⁹.

Hakemlerin, tahkim yargılamasıyla yakından ilgili bulduğu bambaşka bir hukukun kamu düzeni hallerini dikkate almaları da mümkündür. Nitekim Milletlerarası Ticaret Odasının (MTO) Tahkim Tüzüğü’nün 21. maddesinin ilk fıkrasında, uygulanacak hukukun taraflarca tayin edilmemiş olması durumunda, hakem heyetine uygun bulduğu hukuk kurallarını uygulama yetkisi verilmiřtir¹¹⁰. Bu doğrultuda, hakemler tahkim yargılamasıyla sıkı ilişkili gördükleri devlet hukuklarını uygulayabileceği gibi, muhtelif devletlerin egemenlik yetkilerinden kısmen vazgeçmek suretiyle oluşturdukları kendilerinden bağımsız uluslar-üstü topluluk veya birliklerin uluslar-üstü hukuklarını da uygulayabilecektir¹¹¹. Hakemlerin tarafların iradelerine uygun olarak herhangi bir devlete ait olmayan hukuk kurallarını, *lex mercatoria*’ yı yahut hukukun genel ilkelerini de tatbik etmesi mümkündür. Son tahlilde, hakemlerin bir devlete bağlı olsun olmasın, tahkim yargılamasıyla yakından ilişkili bütün hukukların kamu düzenlerini göz önünde bulundurma yükümlülüğü bulunmaktadır.

¹⁰⁸ LANDO, 1985, s.766.

¹⁰⁹ ARFAZADEH, 2005, s.253.

¹¹⁰ Milletlerarası Ticaret Odası, Tahkim Tüzüğü, m.21, <http://www.iccwbo.org> (erişim tarihi: 5.3.2012)

¹¹¹ Burada Avrupa Birliği hukuku ile Avrupa Birliği’ne ye olan ülkelerin hukuklarının birbirinden bağımsız olduğunu hatırlatmakta fayda var. Bağımsız bir hukuk sisteminin var olduğu yerde, bu sistemin kendisine özgü kamu düzeni olması doğaldır. Bu bakımdan, Avrupa Birliği’nin kamu düzeni ile ye ülkelerin kamu düzenleri aynı olmamaktadır. Zaten bunlar farklı amaçlara hizmet etmektedir. Birlik yeleri hâlihazırda kendi kamu düzenlerinden vazgeçip, Avrupa Birliği kamu düzenini kabul edecek kadar birbiriyle entegre olamamıştır. Üyeler kamu düzenlerini yüksek bir kültür mirası olarak addettikleri için bundan vazgeçmeye niyetli görünmemektedir.

C. Milletlerarası Tahkim Yargılaması Sonucunda Verilen Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni Müdahalesi

1. Kamu Düzeni Müdahalesinin Sadece Olumsuz Etki Göstermesi

İsviçre Federal Mahkemesi'ne göre, kamu düzeni gerçekten milletlerarası bir işlevi haiz bulunsa ve yalnızca yabancı bir hükmün geçerliliğine karar verse bile, sadece olumsuz (pasif) etki gösterebilecektir. Mahkeme, kamu düzeninin bu etkisini korumacı olarak nitelendirerek, bunun yargı kararları üzerinde normatif bir gücü bulunmadığını da bildirmiştir¹¹².

Karşılaştırmalı hukukta da genel olarak kamu düzeni istisnasının olumsuz bir etkisinin bulunduğu kabul edilmektedir. Bugün için kamu düzeni müdahalesinin neticesinin geleneksel olarak olumsuz etkiyle sınırlı olduğu çoğunlukla teslim edilse de, bu sınırlamanın özellikle İsviçre Federal Mahkemesi tarafından dillendirilen başka anlamları mevcuttur.

Bununla birlikte, kamu düzeninin olumsuz etkisinden hiç kimsenin şüphesi bulunmamaktadır. Bu anlamda, kamu düzeni tahkim kararını bertaraf edici bir mekanizma olarak düşünülebilir. Yabancı bir hükmün iptaline karşı kamu düzeni müdahalesine başvuru ya bu hükmün kabulü yahut reddi ile sonuçlanmaktadır. Yabancı hükme karşı başvuru talebini alan makam ya bu hükmü esastan inceleyerek kendisi yeni bir hüküm tesis edecek ya da böyle bir inceleme yapmayıp sadece hükmün ihtilaflı bulunan kısımlarını gözden geçirmekle yetinecektir.

Bize göre, burada asıl çözüme kavuşturulması gereken mesele yabancı hükümlerin, konumuz açısından milletlerarası tahkim (hakem) kararlarının, tanınması ve tenfizi noktasında vücut bulmaktadır. Nitekim burada kamu düzeninin olumsuz etkisinin, kamu düzenine aykırılık teşkil eden bir hükmün tanınıp tenfiz edilmesi için yapılan başvurunun ilgili devlet hâkimince reddi sonrasında ortaya çıktığı konusunda en ufak bir tereddüt bulunmamaktadır. Ancak burada hâkimin hukuki noktaları değerlendiremeyeceği sonucuna peşinen varmak isabetli olmayacaktır. Zira hâkim hükümde kamu düzenine aykırılık olup olmadığını tespit edebilmek için hukuki noktaları dahi değerlendirebilecektir. Tekrar etmekte fayda vardır ki; kamu düzeninin olumsuz etkisinin normatif herhangi bir yanı bulunmamaktadır. Bu bakımdan hâkimin taraflar arasındaki ihtilaflı doğrudan çözüme kavuşturmak gibi bir kaygısı yoktur; hâkim burada sadece söz konusu hükmün kamu düzenine uygun olup olmadığına karar vermektedir.

Burada dikkat edilmesi gerekli bir diğer husus da, tahkim (hakem) kararlarını yabancı hükümlerle karıştırmamaktır. Sonuçta tahkim kararı yargı makamlarının denetimine tâbi özel bir tasarruftur¹¹³. Tahkim kararı her ne kadar özel bir irade ürünü olsa da kamu düzeni müdahalesi saklı kalmak şartıyla bunun milletlerarası hukukta olduğu kadar milli hukukta da benimsenmesi gerekir. Bu bakımdan tahkim kararlarının kamu düzeninin olumsuz (dolaylı) etkisine maruz kaldığı gerçeğini kabul etme lüzumu bulunmaktadır.

Günümüzde, kamu düzeninin olumsuz etkisi artık İsviçre hukukunda bile tartışılmamaktadır. Nitekim kamu düzenine aykırı olduğu mülahazasıyla iptal edilen bir tahkim kararı, yeniden görüşülmek üzere hakem kuruluna gönderilebilmektedir. Buna karşılık Fransız hukukunda kamu düzeninin, tahkim kararlarının tanınıp tenfiz edilmeleri söz konusu olduğunda

¹¹² ATF 120 II 155.

¹¹³ Yves DERAİNS, Chronique de Jurisprudence Française, dans Rev. Arb., 2001, s.812.

dâhi sadece olumsuz etki göstermekle yetinmeyeceği dile getirilmiştir¹¹⁴. Fransız hukukunda savunulan bir görüşe göre kamu düzeninin olumsuz ve olumlu etkilerini birbirinden ayırmanın imkânı yoktur¹¹⁵. Bu şekilde kamu düzeninin olumsuz etkisi kaçınılmaz olarak olumlu etkilerin doğumuyla sonlanmaktadır. Kanaatimize göre, özellikle tahkim kararlarının tanınması ve tenfizinde kamu düzeninin olumlu etkisinden bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Çünkü tanıma ve tenfizde kamu düzeni anlayışında bir farklılık olmamakla beraber, kavramın uygulama alanı ve müdahale gücü açısından, yabancı hukukun uygulamasını bertaraf eden maddi hukuka ait müdahalesinin etkisine göre bir farklılık olduğu ortadadır. O fark, kamu düzeni müdahalesinin milletlerarası tahkim kararlarının tanınması ve tenfizinde olumlu etki göstermemesinden ileri gelir. Diğer bir deyişle, yabancı hukukun uygulanmasını engelleyen kamu düzeni, şartların gerektirmesi halinde (her zaman değil) olumlu etki yapabiliyorken¹¹⁶; tanıma ve tenfizdeki etkisi sadece ve sadece olumsuz niteliktedir.

2. Kamu Düzeni Müdahalesinin Hafifletilmiş Olması

Kamu düzeni, milletlerarası tahkim kararlarının tanınması ve tenfizinde müdahale gücü bakımından da özellik arz etmektedir. Bu özellik, Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında New York Sözleşmesi'nin V/II (b) maddesinde de rahatlıkla görülebileceği gibi, kamu düzeninin tanıma ve tenfizde, kanunlar ihtilafı sistemine nazaran daha zayıf¹¹⁷ veya göreceli olarak adlandırabileceğimiz bir müdahale gücüne sahip olmasından ileri gelir.

Tahkim yargılamalarında kamu yararına hizmet düşüncesinin devlet mahkemelerinin faaliyetine kıyasla sınırlı oluşunun, kamu düzeninin müdahale gücünü bu kararlar bakımından zayıflattığı ileri sürülmüştür. Bu sebeple, kanunlar ihtilafı sisteminde yetkili yabancı hukukun uygulanmasını kamu yararı kriterinden hareketle bertaraf eden kamu düzeni, yabancı kararların ve özellikle de milletlerarası tahkim kararlarının tanınması ve tenfizinde daha az korumacı ve daha çok hoşgörülüdür.

Kamu düzeninin tahkim kararlarının tanınması ve tenfizi bakımından daha yumuşak etkili olması özelliği gerçekten de yabancı mahkeme kararlarına göre daha belirgindir. Bunun da sebebi, tahkim kararlarının özel niteliği gereği yabancı mahkeme kararları gibi, başka bir devletin yargı egemenliğinin uzantısı olarak görülmemeleridir¹¹⁸.

Sonuç

Günümüzde, yeryüzündeki bütün ülkeler için geçerli yeknesak bir hukuk sistemi bulunmamaktadır. Bu sebeple, birbirinden farklı nitelikte çok sayıdaki mevcut (ulusal veya uluslar-üstü) hukuk sistemini telif edici hukuki enstrümanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Adına ister Fransız hukukundaki gibi *ordre public* ister İngiliz hukukundaki gibi *public order* ya da *public policy* denilsin kamu düzeni, sanılanın aksine bu ihtiyaca cevap veren en önemli

¹¹⁴ BATTIFOL/LAGARDE, 1993, No.367.

¹¹⁵ Bu görüş için bkz. Marie-Noëlle JOBARD-BACHELIER, Jur.cl.dr.int.,fasc.534-4.

¹¹⁶ PARRA-ARRANGUREN, 1989, s.100.

¹¹⁷ ÖKÇÜN, 1967, s.131.

¹¹⁸ ŞANLI, 1986, s.67.

enstrümanlardan bir tanesidir. Zira kamu düzeni bir yandan ulusal/uluslar-üstü hukuk sistemleri arasındaki eşgüdümü sağlarken; öbür yandan, uluslararası ticaret menfaatlerinin korunması amacına hizmet etmektedir. Kamu düzeni milletlerarası tahkim sahasında da verilen kararlar arasında birlik ve bütünlüğün teminine çalışmaktadır.

Kamu düzeni, temel hakları koruduğu ölçüde uluslararası ticaret menfaatlerini korumaktadır. Bunu yaparken, sadece uluslararası toplumun değerlerini dikkate almayıp; aynı zamanda ilgili bütün devletlerin/devlet-üstü oluşumların meşru menfaatlerini de gözetmektedir. Kamu düzeni, bu anlamda tüm karar vericileri (hakem ya da hâkim) farklı ve birbiriyle uzlaşmaz görülen menfaatleri uluslararası adalet çizgisinde birleştirmeye davet etmektedir.

Küreselleşme olgusu karşısında, hukuk sistemlerinin kesinlik ve öngörülebilirlik tesis eden kurallarla bir yere varmaları artık söz konusu değildir. Bu itibarla, önceden tesis edilmiş kuralların donukluğu sebebiyle gevşeme riskine karşı, uluslararası adaletin karanlığa sıçrama olarak tabir edilen cesur adımlarla ilerlemesi gerekmektedir. Milletlerarası tahkim uluslararası adaletin tecellisine hizmet eden bir kurum olduğuna göre, bunun eklektik olduğu kadar öngörülmez olan yeni küresel dünyayı anlamakta en sadık müttefiki kamu düzeni kavramı olacaktır.

Kamu düzeni, milletlerarası tahkimi hukuk sistemlerine monte etmektedir. Milletlerarası tahkim varlığını kısmen de olsa kamu düzeni tarafından monte edildiği bu hukuk sistemlerinin aktif desteğine borçlu olmaktadır. Bu açıdan, milletlerarası tahkim ile kamu düzeni arasında bir karşıtlık veya düşmanlıktan ziyade bu ikisinin birbirini tamamladığı bir tür yol arkadaşlığından bahsetmek daha isabetli olacaktır.

Kaynakça

ALTUĞ, Y. : Amme İntizamı ve Tesirleri (Bir Özet), AÜSBFD, Cem SAR'a Armağan, Cilt XXVII (1972), Sayı 3.

ARAT, T. : Yabancı İlamların Tanınması ve Tenfizi, AÜHFD, Cilt XXI (1964), Sayı 1-4.

ARFAZADEH, H.: *Ordre Public et Arbitrage International à l'Epreuve de la Mondialisation, une théorie critique des sources du droit des relations transnationales*, Schulthess, Genève/Paris/Bruxelles 2005.

BATTIFOL, H./LAGARDE, P. : *Traité de Droit International Privé*, 8ème éd., LGDJ, Paris 1993.

BELGESAY, M.R.: *Devletler Hususi Hukukunda Adliye*, İstanbul, 1937.

BERKİ, O.F. : *Devletler Hususi Hukuku*, "Kanunlar İhtilâfları", Cilt II, 5. Bası, Ankara, 1963.

CARTER, P.B. : *The Role of Public Policy in English Private International Law*, ICLQ, Volume XLII (1993), No.1.

CHUKWUMERIJE, O.: *Choice of Law in International Commercial Arbitration*, Quorum Books, Westport 1994.

COLLIER, J.G.: *Conflict of Laws*, Cambridge University Press, Cambridge 1987.

- ÇELİKEL, A. : Milletlerarası Özel Hukuk, Beta Yayınevi, İstanbul 2009.
- DAYINLARLI, K.: Milli-Milletlerarası Kamu Düzeni Tahkime Etkileri ve Sonuçları, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, Ankara 2011.
- DERAINS, Y.: Chronique de Jurisprudence Française, dans Rev. Arb., 2001.
- DICEY/MORRIS: The Conflict of Laws (I), Stevens, London 1993.
- DOĞAN, V.: Milletlerarası Özel Hukuk, Seçkin Yayınevi, Ankara 2010.
- DWORKIN, R.: Law's Empire, Harvard University Press, Cambridge 1986
- FOUCHARD, P.: Préface à Jean-Batiste RACINE dans L'arbitrage commercial international et l'ordre public, LGDJ, Paris 1999.
- GOLDMAN, B.: Frontières du Droit et Lex Mercatoria, Archives de Philosophie du Droit, tome 99, 1964.
- : The Complementary Roles of Judges and Arbitrators in Ensuring that International Commercial Arbitration is Effective, International Arbitration/ 60 Years of Arbitration/ A Look at the Future/ ICC Court of Arbitration 60th Anniversary, Paris 1984.
- GÖĞER, E.:Devletler Hususi Hukuku Açısından Çağdaş Akımlar, Kişisel Basım, Ankara 1970.
- : Devletler Hususi Hukuku (Kanunlar İhtilafı), Ankara 1971.
- GÜRİZ, A.: Hukuk Felsefesi, Siyasal Kitabevi, Ankara 1999
- GÜRZUMAR, A.: Türk Devletler Özel Hukuku Açısından Boşanma Davalarında Kamu Düzeninin Etkisi, MHB, Yıl 14 (1994), Sayı 1-2.
- HART, H.L.A. : Positivism and the Separation of Law and Morals, Harvard Law Review, Volume LXXI (1958).
- HATEMİ, H.: Hukuka ve Ahlakla Aykırılık Kavramı ve Sonuçları, İstanbul Üniversitesi Yayınları No.2059, İstanbul 1976.
- HOLTZMANN, H.M. : Commentary in International Arbitration/ 60 Years of ICC Arbitration/ A Look at the Future/ ICC Court of Arbitration 60th. Anniversary, Paris, 1984.
- HUNTER, M. /e SILVA, G.C. : Transnational Public Policy and its Application in Investment Arbitrations, The Journal of World Investment, Geneva, Volume IV (2003), No.3.
- International Law Association: Report on the 69th. Conference, London 2000.
- JOBARD-BACHELIER,M.N. : Jur.cl.dr.int.,fasc.534-4.
- KESSEDJIAN, C.: Public Order in European Law, Erasmus Law Review, Volume I (2007), Issue 1.
- KNOEPFLER, F./ SCHWEIZER, P. : Précis de Droit International Privé Suisse, Berne, Staempfli 1990.
- LANDO, O.: The Lex Mercatoria in International Commercial Arbitration, ICLQ, Volume XXXIV (1985), No.4.
- LALONDE, M.: The Post-Arbitral Phase in North America and Western Europe, in a Changing World ICCA Congress Series No: 6 (ed. A.J. van den BERG), Deventer 1994.

MCCLEAN, J.D.: General Course on Private International Law, Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de la Haye, 2000.

OSMAN, F.: Les Principes Généraux de la Lex Mercatoria-Contribution à l'étude d'un ordre juridique anational, LGDJ, Paris 1992.

von OVERBECK, A.E.: L'Irrésistibilité Extension de l'Autonomie en Droit International Privé, dans Nouveaux Itinéraires en Droit, Hommage à François RIGAUX, Bruxelles, Bruylant 1993.

ÖKÇÜN, A.G. : Devletler Hususi Hukukunun Kaynakları ve Kamu Düzeni, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara 1967.

PARRA-ARRANGUREN, G. : General Course on Private International Law, Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de la Haye, 1989.

PATOCCHI, P.M. : Règles de Rattachement Localisatrices et Règles de Rattachement à Caractère Substantiel (thèse), Librairie de l'Université, Genève 1985.

PELLET, A.: Tiers Ordre Juridique?, dans Mélanges en l'honneur de Phillippe KAHN, Litec, Paris 2000.

PICHERAL, C. : L'Ordre Public Européen: Droit européen et droit communautaire des droits de l'homme, La Documentation Française, Paris 2001.

POUDRET, J-F./BESSON, S. : Le Droit Comparé de l'Arbitrage International, LGDJ, Paris 2003.

Resmi Gazete: 17.4.1968 tarih ve 11685 sayı.

RUHİ, A.C.: 27.11.2007 tarih ve 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukukunda Kanun, Gerekçeli-Açıklamalı-Yargıtay İçtihatlı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2009.

SANDERS, P. : Commentary in International Arbitration/ 60 Years of ICC Arbitration/ A Look at the Future/ ICC Court of Arbitration 60th. Anniversary, Paris 1984.

SORNARAJAH, M. : The Settlement of Foreign Investment Disputes, Kluwer, La Haye/Boston 2000.

ŞANLI, C.: Milletlerarası Ticari Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk, Bankacılık ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara 1986.

ŞİT, B. : Kurumsal Tahkim ve Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi, İmaj Yayıncılık, Ankara 2005.

TANRIVER, S. : Yabancı Hakem Kararlarının Türkiye'de Tenfizinde Kamu Düzeninin Rolü, Ali BOZER' e Armağan, Bankacılık ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara 1998.

TEKİNALP, G.: Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Kanun Öntasarısı Sempozyumu, İstanbul 1976.

TEKİNSOY, Ö.O.: Avrupa Kamu Düzeni Kavramı (Araştırma), Hacettepe Hukuk Fak. Derg., Cilt I (2011), Sayı 1.

TİMUR, H.: Devletler Hususi Hukukunda Amme İntizamı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, İstanbul, Cilt VII (1941), Sayı 4,

TUPMAN, W.M.: Challenge and Disqualification of Arbitrators in International Commercial Arbitration, ICLQ, Volume XXXVIII (1989), No.1.

Türk Hukuk Kurumu: Türk Hukuk Lügati, Başbakanlık Basımevi (3.baskı), Ankara 1991.

ULUOCAK, N. : Kanunlar İhtilafı (Yasama Yetkisi) Kuralları, İstanbul Üniversitesi Yayınları No.1695, İstanbul 1971.

VISCHER, F. : General Course on Private International Law, Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de la Haye, 1993.

YEO, T.M. : Choice of Law for Equitable Doctrines, Oxford University Press, Oxford, 2006.

İnternet Kaynakları

S.D. Myers v. The Government of Canada davası: <http://www.appletonlaw.com>(erişim yılı:2003)

<http://www.dfait-maeci.gc.ca>(erişim yılı:2003)

<http://www.naftalaw.org> (erişim yılı:2003)

Milletlerarası Ticaret Odası Tahkim Tüzüğü :<http://www.iccwbo..org> (erişim tarihi: 5.3.2012)

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

ƏDƏBİYYATIMIZIN “TÜRK QANLI, MÜSƏLMAN ETİQADLI, AVROPA QIYAFƏLİ FƏDAİ”SİNİN TÜRKÇÜLÜK İDEALI VƏ SARSILMAZ İSLAM ƏQİDƏSİ

Məhrux Dövlətzadə ƏFSƏRƏĞA QIZI
Bakı Slavyan Universiteti, mahdovlat@gmail.com

XÜLASƏ

Məqalədə XX əsr Azərbaycanın siyasi-tarixi, ədəbi-mədəni sferalarında əhəmiyyətli yer tutmuş, türk dünyasında “türkləşmək, islamlaşmaq, avropalaşmaq” triadası ilə məşhur olan Əli bəy Hüseynzadənin həyat və yaradıcılığının mövzu ilə əlaqəli olan müəyyən məqamları işıqlandırılmış, yaradıcılığındakı türkçülük, millilik ideyaları, milli-mənəvi dəyərlər sistemi, dil və s. kimi problemlər araşdırılır.

Məqalədə hər bir millət kimi türk toplumunun da məxsusi dəyərlər sisteminin vacibliyi əsaslandırılır, bu istiqamətdə Ə.Hüseynzadənin fəaliyyəti öyrənilir.. Araşdırma zamanı Ə.Hüseynzadənin yaradıcılığı fonunda türkçülük ideologiyasının mahiyyəti açıqlanır, onun dünya türklərini birləşdirə biləcək ümummillilik ideologiyasına olmasından bəhs edilir, ədəbi-estetik təlim kimi təşəkkülü, inkişaf yolu ilə əlaqədar müddəalar və elmi qənaətlər öz əksini tapır.

Əsərdə milli şüurun ibtidai-bədii düşüncədən milli özünüdərkə qədər keçdiyi yola müxtəsər nəzər salınmış, Ə.Hüseynzadə ilə əlaqədar elmi araşdırmalar mövzu ilə bağlı tədqiqata cəlb edilmişdir. Tarixə ekskurslar zamanı sinxron tutuşdurmalar, qarşılıqlı-müqaisəli təhlilə üstünlük verilmişdir.

Məqalədə ideoloji fikrin fəlsəfi- sosioloji aspektlərinə toxunulmuş, türkçülüyn milli-ideoloji və ədəbi-estetik təlim kimi inkişaf mənzərəsi ortaya çıxarılmışdır. Ədibin “Türklər kimdir və kimlərdən ibarətdir”, “Qərbin iki dastanında türk”, “Məcnun və Leylayı İslam”, “Türk dilini öyrənməyin fəvaidi” kimi əsərləri tədqiqat obyektinə çevrilmiş, əsas tezislər ümumiləşdirilmişdir.

Bu bir həqiqətdir ki, tarixin qanlı və qaranlıq səhifələrindən alınacaq, üzüağ çıxmış şəxsiyyətlərin ömür yolu əvəzsiz nümunədir. Bu baxımdan Əli bəy Hüseynzadənin keçdiyi şərəfli həyat yolu və can yangısı ilə yazdığı əsərləri gənc nəsil üçün bir nümunə olmaqla, bu gün də müasirliyini saxlayır.

Açar sözlər: Əli Bəy Hüseynzadə, Türkləşmək, İslam Əqidəsi, Millilik, Türkçülük Ideologiyası.

THE TURKIC IDEAL AND THE INDESTRUCTIBLE ISLAMIC FAITH OF THE
"TURKIC ORIGIN, MUSLIM BELIEF AND EUROPEAN SHAPE PATRIOT" OF OUR
LITERATURE

SUMMARY

The article clarifies certain highlights related to the life and creative work of Ali Bey Huseynzade famous in the Turkic world for his triad of “Turkization, Islamization, Europeanization”, who occupied a prominent place in political and historical, literary and cultural spheres of Azerbaijan in the 20th century, and explores issues such as ideas of Turkism, nationalism in his work, the system of national and moral values, language, etc.

The importance of the system of values inherent in the Turkic community like every other nation has been substantiated; the activities of A.Huseynzade in this area have been studied. In the research, the essence of the ideology of Turkism is discovered against the background of A.Huseynzade’s creativity, the issue that it is a nationwide ideology capable of uniting Turks all over the world is discussed, certain provisions and scientific considerations related to its establishment and development as a literary and aesthetic theory are reflected.

The work briefly reviews the path made by the national consciousness from social and artistic thought to national self-awareness, and studies it in connection with the topic of scientific research concerning A. Huseynzade. In the course of excursions into history, preference has been given to synchronous comparison, intercomparative analysis.

The article touches upon the philosophical and sociological aspects of ideological thinking, brings the picture of the development of Turkism to the center of attention as a national and ideological, literary and aesthetic theory. The writer's works such as “Who are the Turks and who they are composed of”, “Turkish in two western dastans”, “Mejnun and Leyli’s Islam”, “Benefits of learning Turkish” have become the object of research, the main theses have been summarized.

It is true that the life path of personalities who have gone through the bloody and dark pages of history immaculately, with a clear conscience sets an inestimable example. From this point of view, the glorious life path of Ali Bey Huseynzade and his works full of spiritual fire are an example for the young generation and remain topical to this day.

Keywords: Ali Bey Huseynzade, Turkization, Islamization, Nationalism, Ideology Of Turkism.

GİRİŞ

Əli bəy Hüseynzadə Azərbaycan ədəbi-ictimai fikrinin türk dünyasına bəxş etdiyi dəyərli ədəbi simalardan biridir. Azərbaycan mədəniyyətinin və ictimai-siyasi fikrinin inkişaf tarixində böyük mütəfəkkir, şair, tərcüməçi, ədəbiyyatşünas, həkim, rəssam, musiqişünas, publisist, yazıçı, , ana dili ilə yanaşı rus, latın, yunan, ərəb, fars dillərini də bilən poliqlot, bir sözlə, ensklopedik biliyə malik şəxsiyyət, görkəmli filosof kimi tanınan Əli bəy Hüseynzadə Azərbaycanda və Türkiyədə milli azadlıq və istiqlal ideyasının-türkçülüyn banisidir.

Əli bəy Hüseynzadə bütün şüurlu ömrü boyu öz məhsuldar qələmi ilə ümumtürk mənəvi dəyərlərini tədqiq və təbliğ etmiş, türkün tərəqqisi naminə öz parlaq istedadının tam gücü ilə çarpışmışdır.

İbtidai təhsilini Tiflis müsəlman məktəbində, orta təhsilini Tiflis birinci klassik Gimnaziyasında, ali təhsilini Peterburq Universitetində və İstanbul Darülfünununda alan Əli bəyin adı hələ XIX əsrin son onilliyində Türkiyə tarixinə “İttihad və Tərəqqi” cəmiyyətinin qurucularından biri kimi daxil olmuşdur. Bundan başqa, 1911-ci ildə yaradılan “Türk yurdu” cəmiyyətinin qurucuları içərisində Əli bəy də yer alırdı. 1915-ci ildə İstanbulda qurulan “Rusiya müsəlman türk-tatar xalqlarının haqqını qoruma komitəsi” üzvü kimi Avropaya səfərlərində türklərin siyasi hüquqları ilə bağlı çağırışları yaddaşlarda dərin iz buraxmışdır. Göründüyü kimi, Türkiyə- İstanbul mühiti onun türkçülükə bağlı fikirlərinin genişlənməsində, türk dünyasına xidmət göstərməsində daha çox imkan əldə etməsinə səbəb olmuşdur.

1903-1910 – cu illər arasında Bakıda yaşayan Əli bəy Azərbaycan ictimai-siyasi həyatının öncüllərindən olmuş və türkçülük ideyasını yayaraq ətrafına çoxlu tərəfdaş toplamışdır. Təsədüfi deyil ki, 1918-ci ildə Azərbaycanın tale yüklü zamanında Əli bəy yenə də vətəninə idi. O, Azərbaycan Cümhuriyyətinin təsis edilməsində yaxından iştirak etmişdir. Böyük ədib özü bu barədə belə yazırdı: “...Burada türk ordusu sayəsində yenidən istiqlalını qazanmaqda olan Azərbaycanın münəvvərlərilə birlikdə, bu ölkənin bir Cümhuriyyət halında təəssüs və təşəkkül etməsi işlərində çalışdıq”(1.s.26). Bu da danılmaz faktdır ki, Azərbaycan bayrağındakı üç rəngin və milli gerbimizin müəllifi Əli bəy Hüseynzadədir. Dövlət rəmzlərimizdəki boya simvolikası dahi mütəfəkkirin “türkləşmək, islamlaşmaq, avropalaşmaq” triadasının əlvan rənglərlə ifadəsidir. Əli bəy bütün türklük miqyasında istiqlal düşüncəsinin tək cə ideoloqu deyil, həm də memarı və rəssamıdır. Həqiqətən də, Avropanın tərəqqisini mənimsəyərək İslamın üstün dəyərləri ilə zənginləşdirmək, beləcə islami dəyərlərə söykənən müasirləşməyi əsas tutan türkçülük ideyası yalnız birlik və bərabərlik nəticəsində uğur qazana bilərdi. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, “İttihad və tərəqqi” cəmiyyəti nəzəri turançılığı reallaşdırmaq üçün ayrı-ayrı türk cümhuriyyətlərində orta q ünsiyyət dili kimi osmanlı türkcəsini təbliğ etmək, tarixin ədalətsizliyi ilə bir- birindən ayrı düşmüş müxtəlif türk qövmlərini yaxınlaşdırmaq, birləşdirmək kimi böyük bir missiyanı xidmət edirdi.

Böyük filosof milli birlikdə yalnız dil və şüur birliyinin deyil, hətta din birliyinin də mühüm şərt olduğunu vurğulayırdı. Türkçülük hərəkatının ilk qıvcımlarının məhz İslami dəyərlər üzərində bərqərar olduğunu desək, yanlışlarıq. Ümmətçilik türkçülüyn sütunlarından birini təşkil edirdi. Müasirləşməyi, Avropaya inteqrasiyanı vacib sayan görkəmli ziyalı islami dəyərlərin bu prosesdəki rolunu yüksək qiymətləndirirdi. Həqiqətən də, bütövlükdə Şərqi siyasi, ictimai, estetik tərəkürünün formalaşmasında İslamın rolu danılmazdır. Təbii ki, bu dahi şəxs İslamın ittihad (bərabərlik) prinsipinin bütün türkləri birləşdirəcək bir qüvvəyə malik olduğu qənaətində idi.

“Meydanda tək qalan adam qəhrəman olmaz”(6.s.133) düşüncəsində olan bu böyük mütəfəkkir haqqında görkəmli Azərbaycan ədibi Abdulla Şaiq yazır: “Əli bəy azəri türklərinin ona böyük ehtiyac hiss etdiyi zamanda yetişdi... Bu gün azəri türk ədəbiyyatında isimləri hörmət və ıftixarla zikr edilməkdə olan Məhəmməd Hadi, Əhməd Cavad, Abbas

Səhhət, Hüseyn Cavid kimi qüdrətli şairləri Əli bəy Hüseynzadə yetişdirdi”(3.57). Qürur hissi ilə deyə bilərik ki, bu həqiqi fədai ordusu yalnız azərbaycanlılarla məhdudlaşmır, Türkiyədə də durmadan öz sıralarına vətənpərvər oğulları daxil edirdi.” Türkçülüyn tarixi” kitabının müəllifi Yusif Akçura bu barədə yazır: “Hüseynzadə Əli bəy müsəlman türklər arasında “ilk turani”, yəni “panturanistdir” desək, xəta etmiş olmaıq zənnindəyəm...Onun şairanə turançılığı, 1908-ci ildən sonra İstanbulda digər turançıları, başlıca Gökəlp Ziyani yaradıb”(6.s.129). Abdullah Cövdət bəy isə belə yazırdı: “Əli bəy sakit,mütəfəkkir halı ilə, əsrarəngiz tənhalığı ilə üzərimizə bir peyğəmbər təsiri göstərirdi. Əvət,o, bir Rəsuli- haqq idi”(6.s.135).

Yusif Akçuranın başqa bir yazısında belə bir fikirlə rastlaşırıq: “Tələbəsinin çoxu Anadolu və Rumelinin uzaq ,qaranlıq ,vilayətlərindən toplanmış bu məktəbdə Əli bəy bir quzey günəşi kimi parladı... Doğu ədəbiyyatını şərqşünaslar səviyyəsində öyrənmişdi... İstanbul Tibbiyyə məktəbinə Batı fikirlərini , Batı ədəbiyyatını, Batı irfan və mədəniyyətini, qisası , Batını tanıتماqda professorlardan çox xidmət etdi”(1.s.22-23).

“Turani” imzasını hələ XX əsrin ilk illərində istifadə edən yazıçı Türkiyədə soyadı haqqında qanun qəbul edilərkən -1934-cü ildə Turan soyadını götürdü. Yusif Akçura bu barədə yazır: “İlk Turani olan Hüseynzadə həm də 1934-cü ildə Türkiyə hüdudlarında Turan adına rəsmi status verərək onu soyadına çevirdi”(1.s.28).

Ə.Hüseynzadənin ədəbi- bədii yaradıcılığı qayə cəhətdən publisistikası ilə səsləşir. Bütün ömrünü Azərbaycanın istiqlalına , millətin milli oyanışına həsr edən ədibin XX əsr Azərbaycan mətbuatının inkişafında da müstəsna xidmətləri vardır.Türkçülük ideyalarını inkişaf etdirməkdə Əli bəy Hüseynzadənin redaktorluğu ilə 1906-cı ildə nəşrə başlayan “Füyuzat” dərgisi mühüm mərhələ təşkil edir .O,istedadlı jurnalist kimi bir tərəfdən ədəbi- bədii fikrimizin inkişafı kontekstində azərbaycançılığın yüksəliş xəttinə diqqət göstərmiş,digər tərəfdən də təəssübkeş bir vətəndaş yangısı ilə müasir dövrümüzün ən ağırlı həqiqətlərini üzə çıxarmışdır. Gökəmlı ədəbiyyatşünas alim Yaşar Qarayev yazır: “Əli bəy Hüseynzadənin şah əsəri “ Siyasəti-fürusət”dirsə, tarixə irs qoyub getdiyi ən böyük kitabının adı “ Füyuzat”dır... “Füyuzat”ın tutduğu yol türklük, müsəlmanlıq, avropalılıqdır. Türk milli –tarixi şüuru tarixən bu yöndə yaranıb və indi də bu məqsədə xidmət edəndə qüvvətli ,sivil və gələcəkli görünə bilər”(4.s.130-153).

Professor Bədirxan Əhmədov isə belə yazır: “Füyuzat” məcmuəsi ilk dəfə olaraq ümumtürk ədəbi ,ictimai fikrinin tribunası olmaq missiyasını öz üzərinə götürmüş və bu istiqamətdə fəaliyyətini davam etdirmişdir”(5.s.71)

“ Qalib olmaq o camaatındır ki, həyata açıq göz ilə nəzər edər, zamanənin ruhunu , icabatını anlar,dərk edər,”-deyən Əli bəy istər bütün siyasi fəaliyyəti ilə, istərsə də yazdığı əsərlərlə ictimai-mədəni mühitə yeni ab-hava gətirən milli dünyagörüşünün məntiqi əsaslarını yeni prinsiplərlə zənginləşdirməyə çalışan bir fədai, əsl millət aşığı idi. Ə.Hüseynzadənin tədqiqatçılarından olan professor Təyyar Salamoğlu belə yazır: “...Türk qanlı, müsəlman etiqadlı, firəng fikirli , Avropa qiyafəli fədai! “ Bu formulda Ə. Hüseynzadə yeniləşən dünyada milli ziyalı üçün vacib olan keyfiyyətləri cəmləşdirmişdi. Ən maraqlısı

da odur ki, fəaliyyət göstərdiyi bütün sahələrdə Ə. Hüseynzadə həqiqi bir “fədai” fəaliyyəti göstərirdi. O, bədii ədəbiyyatın ictimai- tərbiyəvi roluna, idraki əhəmiyyətinə güclü inam bəsləyir və inanırdı ki, milli şüurun oyanmasında ədəbiyyat müstəsna təsir gücünə malikdir” (2.s.66). Əli bəyin zəngin ədəbi – bədii, elmi fəlsəfi, publisistik irsi qalmışdır. Başda şeirləri olmaqla, bütün yaratdığı əsərlərinin mayasında humanizm, türkçülük, vətənpərvərlik ideyaları durur. “Qərbin iki dastanında türk” məqaləsi bu baxımdan çox səciyyəvidir. 1926-cı ildə Azərbaycanda- Bakıda keçirilən I Türkoloji Qurultayındakı məruzəsi olan bu məqaləni müəllif sonradan çap etdirmişdir. “Qərbin iki dastanında türk” məqaləsində Əli bəy Torkvato Tassonun “Xilas edilmiş Qüds” , Kamoensin “Luziyada” əsərlərinə müraciət etmişdir. Böyük mütəfəkkir istər türkə qərəzli, istərsə də dost münasibətilə yazılmış əsərlərə müraciət etməklə dünya şöhrətli ədiblərə nəzərən türkün kimliyini açıqlamaq yolunu seçmişdir. Bütün məqalə boyu müqaisələr aparan Əli bəy yazır: “Hər iki şair qüruri-şairanə və qüruri-milli müfərrit dərəcəsinədir... Ancaq bu xüsusda aralarında bizcə şayani-diqqət böyük bir fərq vardır... Tasso islamiyyəti binnisbə daha iyi anlıyır, hətta bəzən təqdir ediyor və Həzrəti-Məhəmməddən bəhs edərkən təhqiramiz bir lisan kullanmıyor, anlaşıyor ki, şair islamdan islam peyğəmbərindən ara-sıra bəhs ediyorsa, anlayaraq bəhs ediyor. Halbuki Kamoens islamın nə olduğunu, nədən ibarət bulunduğunu nə anlamış və nə də anlamaq istəmişdir” (1.s.413-414). Əli Bəy Kameonsun Əsərində məqam düşdükcə islam və türk qövmlərinə açıq -aşkar nifrətini gizlətmədiyini açıqlamışdır. Amma məqalənin başqa bir yerində Kamoensin “Bir də bayrağımıza ətfi-nəzər buyurunuz: bu bizim ilk krallarımızın şanlı babasıdır... bizcə, o bir macardır...” -fikrinə istinad edərək Ə. Hüseynzadə belə izah verir: “Bu hekayədən şayani- diqqət bir şey öyrəniyoruz ki, o da Portəgizi təsis edən zətin bir macar (yəni bir turani) olduğudur” (1.s.418). Bizim fikrimizcə Əli bəy bu faktı diqqətə çatdırmaq istəyir ki, o dövrdə macar xalqının türk əsilli olması Avropalılara hələ məlum deyildi.

Ə. Hüseynzadənin publisistik şedevrlərindən olan “Türklər kimdir və kimlərdən ibarətdir” adlı məqaləsi, əslində, türkçülük ideologiyasının ilkin əlifbası kimi qəbul edilməlidir. 1905-ci ildə “Həyat “ qəzetində çap olunan bu məqalədə Əli bəy türk xalqlarının qədim tarixi haqqında dərin elmi məlumat verir, “türk”, “tatar” adlandırılmasının hansı səbəbdən doğduğu, türk xalqlarının coğrafi regiona görə hansı şöbələrə bölündüyü, türk dili və türklərin dini mənsubiyyəti haqqında mühüm məsələlərə toxunur.. Müəllif haqlı olaraq düşünür ki, tarix türkdən başlayır, tarix türklə davam edir. Böyük coğrafi areala yayılmış türklər zaman-zaman kənar təsirlərə məruz qalmış, millət kimi keçmişindən ayrı salınmış, torpağından, mədəniyyətindən ayrı salınmaq üçün çalışılmışdır. Əli bəy Hüseynzadə bu məqaləsində türk xalqlarının bir-birindən uzaqlaşdırılmasını, aralarına nifaq toxumu səpilməyə çalışıldığını ürək ağrısı ilə qeyd edir. Lakin böyük ədib gələcəyə hər zaman nikbin baxmış, birləşmək, birlikdə mübarizə aparmaqla türkün öz tarixinə, qədim keçmişinə, bu gününə sahib çıxacağına və gələcəyini sahib olduqları zəminində quracağına şübhə etmir.

Nəticə:

“Türklük bölünmə qəbul etməyən bir təməddür. Məqsəd ona xidmət etməkdir. Bu xidmət harada edilsə, müqəddəsdür, mübarəkdir.” (6.s.119) _ Əhməd bəy Ağaoğlunun Nəriman Nərimanova yazdığı bir məktubundan götürülmüş bu fikri onların məsləkdaşı Əli bəy Hüseynzadəyə də şamil etmək olar. O, “Hali-vətən” şeirində millətin istiqlalına yüksək vətənpərvər ziyalı münasibətini poetik şəkildə belə mənalandırır:

Ucundadır dilimin
Həqiqətin böyüyü
Nə qoydular deyəyim,
Nə kəsdilər dilimi.

.....
Ayıltmadı qələmim
Bu türk ilə əcəmi.
Nə qoydular yazayım
Nə qırdılar qələmi.

Duyğu və hiss yüklü bu misralar ömrünü xalqına, uca millətinin istiqlalına, gələcəyi uğrunda mübarizəsinə həsr etmiş fədai ziyalının qəlb atışlarıdır, onun bitib - tükənməyən türk sevgisinin isbatıdır. Çox gənc ikən başladığı mübarizəsini ömrünün sonuna qədər davam etdirən Əli bəyin 1936-cı ildə- yaşının ixtiyar çağında Türkiyədə keçirilən Üçüncü Türk dili Qurultayının işində fəallıq göstərməsi böyük mütəfəkkirin türkçülük ideyasına bütün şüurlu həyatı boyunca sədaqətlə xidmət etməsinin bariz nümunəsidir.

Bu qocaman milli istiqlal carçısı ömrünün böyük bir hissəsini qütbətdə keçirmiş, keşməkeşli həyatına, məhrumiyyətlərinə baxmayaraq, ən ağır günlərində belə türk millətinin istiqlal savaşından qalib çıxacağına ümidini itirməmiş, son nəfəsinə qədər millət sevdalısı olaraq yaşamışdır.

Tarix hər şəxsi qoruyub saxlamır. Tarixin qanlı və qaranlıq səhifələrindən alınacaq, üzü ağ çıxmış şəxsiyyətlərin ömür yolu əvəzsiz nümunədir. Əli bəy Hüseynzadənin həyat və yaradıcılıq yolu gənc nəsillər üçün nümunədir, bu gün də aktualdır və gələcək nəsillərə çatdırılmasına ehtiyac vardır.

Ədəbiyyat:

1. Əli bəy Hüseynzadə. seçilmiş əsərləri. Bakı, 2007.
2. Təyyar Salamoğlu. Ədəbi tənqid tarixinə dair portret-oçerklər. Bakı-2014.
3. Abdulla Şaiq. 1905 sənə inqilabından sonra yetişmiş ədəbiyyatımıza bir nəzər. “Maarif işçisi” jurnalı. 1927-ci il.
4. Yaşar Qarayev. Əli bəy Hüseynzadənin irsi və varisləri. “Elm” nəşriyyatı, Bakı, 2015.
5. Əhmədov Bədirxan. XX yüz il Azərbaycan ədəbiyyatı.
6. Dilqəm Əhməd. Fərqlilər. Bakı, 2018.

**ÖĞRETİM ELEMANLARININ DEMOKRATİK TUTUM VE DAVRANIŞLARI
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Doç. Dr. Şaban ÇETİN

Gazi Üniversitesi, cetin09@gmail.com

Doç. Dr. Filiz ÇETİN

Gazi Üniversitesi, ficetinsc@gmail.com

ÖZET

Öğrenme ortamı olarak sınıflar, öğrenmeye dair birçok etkinliğin yapıldığı ve birçok davranış örüntülerinin oluştuğu yaşam alanlarıdır. Öğrencilerin bu ortamlarda kendilerini rahat ve iyi hissetmeleri onların eğitim etkinliklerine gönüllü ve etkin olarak katılımlarını sağlayacaktır. Çünkü öğrenciler, öğrenme sürecine aktif olarak katıldıkları, sorumluluk aldıkları, görüşlerini rahatça ifade edebildikleri hoşgörülü bir ortamda daha anlamlı öğrenmektedirler. Öğrenme ortamlarının bu anlamda istenilen özelliklere kavuşmasında şüphesiz öğretmenlerin demokratik tutum ve davranışlarının önemi büyüktür. Öğretmenlerin bu yönde tutum ve davranış örüntülerini oluşturmada adaylık dönemleri, dolayısıyla derslerine giren öğretim elemanlarının tutum ve davranışları önemli bir faktördür.

Bu araştırmanın amacı Eğitim Fakültesinde öğrenim gören öğretmen adaylarının görüşleri doğrultusunda, öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarını incelemektir. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma evrenini 2018-2019 eğitim öğretim yılı güz döneminde Gazi Eğitim Fakültesi öğretmenlik programlarında öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise fakültenin öğretmenlik programları arasından rastgele seçilen 4 öğretmenlik programında öğrenim gören toplam 350 öğretmen adayı oluşturmaktadır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak Duman ve Koç (2004) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Veri toplama aracından elde edilen veriler SPSS paket programına aktarılmıştır. Analizler öncesinde veri setinin normalliğine ilişkin incelemeler doğrultusunda parametrik testlerin uygulanmasına karar verilmiş ve bu doğrultuda verilerin analizinde t testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi teknikleri kullanılmıştır. Değişkenlere göre öğrenci görüşleri arasında anlamlı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokratik tutum ve davranış, Öğretim Elemanları, Öğretmen Adayları

A STUDY ON DEMOCRATIC ATTITUDES AND BEHAVIORS OF ACADEMIC STAFF

ABSTRACT

Classes as learning environments are living spaces where there are many activities related to learning are performed and many behavioral patterns are formed. The fact that students feel comfortable and well in these environments will ensure their participation in educational activities voluntarily and effectively. Because students learn more meaningfully in a tolerant environment where they actively participate in the learning process, take

responsibility and express their opinions freely. The democratic attitudes and behaviors of teachers are undoubtedly important for achieving these qualities in learning environments. In the formation of attitudes and behavioral patterns of teachers, the attitudes and behaviors of the academic staff entering their classes due to their candidacy period are important factors.

The aim of this research is to examine the democratic attitudes and behaviors of the academic staff according to the opinions of the prospective teachers studying at the Faculty of Education. Screening model was used in this study. The study population of the study consists of the students studying in Gazi Education Faculty teaching programs in the fall semester of 2018-2019 academic year. The sample of the research consisted of a total of 350 randomly selected prospective teachers from 4 different teaching programs of the faculty.

The scale developed by Duman and Koç (2004) was used as the data collection tool. Data obtained from data collection tool were transferred to SPSS package program. Before the analyzes, it was decided to apply parametric tests in accordance with the investigations on the normality of the data set and in this respect, t-test and One-Way Analysis of Variance were used in the analysis of the data. According to the variables, there were significant differences found between students' views.

Keywords: Democratic Attitudes and Behavior, Academic Staff, Prospective Teachers

1.GİRİŞ

Fikir ve düşünce özgürlüğünün hâkim olduğu ortamlarda gelişebilen hayal gücünün demokratik ve özgür ortamlarda serpilmesi, bugünkü hızlı bilimsel ve teknolojik gelişimin tetikleyicisi olmuştur. Hayal etme, merak etme ve özgün düşünme, bireysel özgürlüğün ürünüdür (Şahin, 2004).

Bireyin hayal gücünü destekleyerek onun merak güdüsünü tatmin edecek ve özgür düşünmesine zemin hazırlayarak, öğrenciyi biyolojik sınırlarına kadar geliştirecek demokratik bir eğitim programına ve eğitim ortamına gereksinim olduğu açıktır (Hotaman, 2010).

Yaygın bir görüşe göre demokrasi, okulda başlar. Okul, demokratik değer ve ideallerin içinde geliştiği, yaşandığı ve yaşatıldığı bir yer olarak tanımlanır. Demokrasi bilincini bireylere kazandırmada eğitim kurumlarının önemi büyüktür. Bu nedenle demokrasi kültürünün öncelikli olarak okullarda yaşanması gerekir. Demokrasi, yaşamadan öğrenilemez. Demokrasi adına öğretilmeye çalışılan değer ve ilkeleri, bireysel ve sosyal yaşamlarında deneme ve uygulama imkânı bulmayan bireylerin, gerçek anlamda demokrat bireyler olması beklenemez (Şişman, 2006).

Demokratik tutum ve davranışların okullarda kazandırılması ile bilinçli vatandaş yetiştirilmiş olacaktır. Bilinçli vatandaş, toplum kararlarına etkili bir şekilde katılarak hak ve sorumluluklarını yerine getiren bireydir. Bu yolla birey gerek ülkede demokrasinin gelişmesine gerekse kendi yaşam standardının yükselmesine katkıda bulunacaktır (Sağlam, 1997).

Ancak, okuldaki öğrenme süreci, çok boyutlu bir yaşantıya dönüştürülmedikçe, gençlere demokrasiyi öğretmede istenilen başarı elde edilmeyecektir. Bu nedenle derslerde izlenecek öğrenci merkezli yaklaşım ve etkinlikler oldukça önemlidir (Şişman vd.2013).

Okulların bu rol ve işlevlerini yerine getirebilmeleri çağdaş ve uygun öğretim programları, elverişli öğrenme ortamları ve bunu yürütebilecek öğretmenler ile gerçekleşir. Öğretmenlerin öğrencilerinde demokratik değerleri geliştirmeleri ise bilgi, beceri ve değerleri

kendi demokratik tutumları ile birleştirip öğrenciye sunabildikleri zaman gerçekleşebilir (Taçman, 2009).

Demokratik bir sınıf ortamında gerçekleşen davranış örüntüleri, öğretmenin yapıcı davranışları öğrencileri ile ilişkilerini güçlendirerek güdülenmeyi arttırmakta ve öğrenmeyi olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca demokratik bir sınıf yönetimi yaklaşımı izleyen öğretmen, öğrencilerinin demokratik tutum ve davranışlar kazanmalarına, kişilik gelişimine yardımcı olmaktadır (Karadeniz vd. 2017).

Sınıf ortamında demokratik değerleri benimsetmesi beklenen öğretmenlerin öncelikle kendilerinin bu değerleri uygulamalarına yansıtması beklenecektir (Selvi, 2006). Öğretmenlerin demokratik tutum ve davranış geliştirmelerinde öğretmenlik eğitimi boyunca rol model aldıkları öğretim elemanların tutum ve davranışları önemlidir. Bu süreçte kazanılan demokratik tutum ve davranışlar öğretmenlik hayatında sergileyecekleri bu yöndeki davranış örüntülerinin oluşmasında belirleyici olacaktır. Bu nedenle öğretmen adaylarının yetişmelerinde önemli bir yere sahip öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarının belirlenmesi bu yöndeki davranış yapısının betimlenmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir.

Problem

Öğretmen adaylarının öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarına yönelik görüşleri nasıldır?

Alt Problemler

Öğretmen adaylarının öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarına yönelik görüşleri;

- 1.Cinsiyetlerine,
- 2.Bölümlerine
- 3.Bölüme yönelik algılarına
- 4.Mezun oldukları lise türüne göre farklılık göstermekte midir?

2.YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, öğretmen adaylarının öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarına yönelik algıları belirlenmeye yönelik tarama modelinde betimsel bir çalışmadır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini 2018-2019 eğitim öğretim yılı güz döneminde Gazi Eğitim Fakültesi öğretmenlik programlarında öğrenim gören 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi ise fakültenin öğretmenlik programları arasından rastgele seçilen 4 öğretmenlik programının 4.sınıflarında öğrenim gören toplam 350 öğretmen adayı oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplama aracı olarak Duman ve Koç (2004) tarafından geliştirilen geçerliği ve güvenirliği test edilmiş, “Öğretim Elemanlarının Demokratik Tutum ve Davranışlarına İlişkin Öğretmen Adaylarının Algılamaları” ölçeği kullanılmıştır.

Ölçme aracıda yer alan aralıkların eşit olduğu düşüncesinden hareket edilerek ölçme aracının seçeneklerine ait sınırlar şöyle ifade edilmiştir:

Her Zaman (5)	4,20-5,00
Çoğu Zaman (4)	3,40-4,19
Orta Düzeyde (3)	2,60-3,39
Çok Az (2)	1,80-2,59
Hiçbir Zaman (1)	1,00-1,79.

Veri toplama aracından elde edilen veriler SPSS paket programına aktarılmıştır. Analizler öncesinde veri setinin normalliğine ilişkin incelemeler doğrultusunda parametrik testlerin uygulanmasına karar verilmiş ve bu doğrultuda verilerin analizinde t testi ve tek yönlü varyans analizi teknikleri kullanılmıştır.

3.BULGULAR

Bu bölümde öncelikle örneklem grubunda yer alan öğretmen adaylarına ilişkin kişisel bilgilere, sonrasında belirlenen bağımsız değişkenler doğrultusunda öğretmen adaylarının konuya ilişkin görüşleriyle ilgili analiz bulgularına yer verilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımı tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	%
Kadın	272	77,7
Erkek	78	22,3
Toplam	350	100,0

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin %77,7 'si kadın, %22,3'ü ise erkek öğrencidir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümlere göre dağılımları tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Bölümlere Göre Dağılımı

Öğrenim Görülen Bölüm	N	%
Sosyal Bilgiler	105	30,0
Arapça	71	20,3
Türkçe	93	26,6
İngilizce	81	23,1
Toplam	350	100,0

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin %30'u "Sosyal Bilgiler", %20,3'ü "Arapça", %26,6'sı "Türkçe" ve %23,1'i de "İngilizce" öğretmenliği bölümlerinde öğrenim görmektedir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümlere yönelik algılarının dağılımı tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3. Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Bölüme Yönelik Algılarının Dağılımı

Öğrenim Görülen Bölüme Yönelik Algi	N	%
Çok seviyorum	112	32,0
Seviyorum	165	47,1
Biraz seviyorum	73	20,9
Toplam	350	100,0

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin %32'si bölümlerini "çok" sevdiğini, 47,1' i "sevdiğini", %20,9'u ise "biraz sevdiğini" belirtmektedirler. Bu sonuçlara dayalı olarak öğrencilerin bölüme yönelik algılarının olumlu olduğu söylenebilir. Öğrencilerin mezun oldukları liselere göre dağılımları tablo 4'de yer almaktadır.

Tablo 4. Öğrencilerin Mezun Oldukları Liselere Göre Dağılımı

Mezun Olunan Lise	N	%
Öğretmen Lisesi	45	12,9
Anadolu Lisesi	190	54,3
Meslek Lisesi	35	10,0
İmam Hatip Lisesi	40	11,4
Açıköğretim Lisesi	40	11,4
Toplam	350	100,0

Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin %54,3' ü " Anadolu Lisesi ", %12,9'u "Öğretmen Lisesi", %11,4'ü " İmam Hatip Lisesi", %11,4'ü " Açıköğretim Lisesi" ve %10'u da "Meslek Lisesi " mezunudur.

Araştırma bulguları, araştırmanın problem ve alt problemleri doğrultusunda irdelenerek aşağıda verilmiştir. Öncelikle öğrencilerin öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarına ilişkin algılarını belirlemeye yönelik her ölçek maddesine verdikleri cevaplara ve genele ilişkin ortalama değerler verilmiştir. Tablo 5 öğrencilerin görüşlerine ilişkin değerleri göstermektedir.

Tablo 5 Öğrencilerin Öğretim Elemanlarının Demokratik Tutum ve Davranışlarını İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Demokratik Tutum ve Davranışlar	N	$\bar{X}$	S
1. Öğrencilere güven verir.	350	3,77	,92
2. Öğrencilerin duygularını paylaşır.	350	3,15	1,15
3. Hatalarını kabul eder.	350	3,15	1,11

4. Öğrencilerin yaptığı eleştirileri hoşgörü ile dinler.	350	3,41	1,04
Demokratik Tutum ve Davranışlar	N	$\bar{X}$	S
5. Tüm sınıfı ilgilendiren konularda öğrencilerin görüşlerini alır.	350	3,65	,84
6.Öğrencileri duygu ve düşüncelerini açıklamaları için cesaretlendirir.	350	3,50	1,00
7. Öğrencilerin görüşlerine saygı duyar.	350	3,77	,86
8. Samimi, içten ve sevecendir.	350	3,63	,89
9. Öğrenciler derste rahatlıkla soru sorabilir.	350	3,83	1,00
10. Öğrenciye hoşgörü ile yaklaşır.	350	3,82	,78
11. Öğrencilere karşı kırıcı ve sert değildir.	350	3,79	,86
12. Öğrencilerin kendilerini değerli hissetmelerine yardımcı olur.	350	3,49	,78
13. Öğrencilerin kendilerine güven duymalarına yardım eder.	350	3,48	,84
14.Tek doğruyu savunmaz, çoklu bakış açılarının olabileceğini kabul eder.	350	3,80	,87
15.Yalnızca başarılı öğrencilerle değil,tüm sınıfla etkileşim kurar.	350	3,84	1,06
16.Öğrencilerin de bazı hakları olduğunu kabul eder.	350	3,87	,87
17.Öğrencilerin kendilerini ve birbirlerini değerlendirmelerini destekler.	350	3,92	,85
18.Öğrenciyi derse katar.	350	3,67	1,00
19.Güler yüzlü ve esprilidir.	350	3,78	,89
20.Sınıf tartışmalarına yer verir.	350	3,53	,99
21.Öğrenciler arasındaki iletişimi ve görüş alış verişini destekler.	350	3,74	,88
22.Öğrencileri sözlerini kesmeden dinler.	350	3,96	,91
23.Her türlü eleştiriye ve düşünceye açıktır.	350	3,49	1,07
24.Öğrenciler arasında ayırım yapmaz, herkese eşit davranır.	350	3,68	1,13
25.Öğrencileri sınıfta küçük düşürecek davranışlarda bulunmaz.	350	3,74	,94
26. Değerlendirmelerde objektiftir, öğrenciye hak ettiği notu verir.	350	3,97	,96
27.Fakültenin ve sınıfın kurallarına kendisi de uyar.	350	4,01	,88
28.Kendi görüşlerini öğrencilere empoze etmez.	350	3,77	1,06
Toplam	350	3,69	,59

Tablo 5 incelendiğinde öğrencilerin görüşlerinin puanı ortalaması $\bar{X}=3,69$ 'dur. Başka bir deyişle öğrencilerin görüşlerine göre öğretim elemanları "çoğu zaman" ve "her zaman" demokratik tutum ve davranış sergilemektedirler. Araştırma bulguları sadece "Öğrencilerin duygularını paylaşır" ($\bar{X}=3,15$) ve "Hatalarını kabul eder" ($\bar{X}=3,15$) maddelerinde öğretim

elemanlarının "orta düzeyde" demokratik tutum ve davranış eğilimi sergilediklerini göstermektedir.

Tablo 6' Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarına ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına dair t testi sonuçlarını yansıtmaktadır.

Tablo 6. Cinsiyet Değişkenine Göre, Öğrencilerin Öğretim Elemanlarının Demokratik Tutum ve Davranışlarına Konusundaki Görüşlerine İlişkin T Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S	t	p
Kadın	272	3,77	,60	4,952	0.000***
Erkek	78	3,40	,59		

***p< .001

Tablo 6'da görüldüğü gibi, öğrencilerin öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarına ilişkin görüşlerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaştığını gözlenmektedir [t=4,952, p< .001]. Kadın öğrencilerin konuyla ilgili görüşlerinin ($\bar{X}=3.77$), erkek öğrencilere ($\bar{X}=3.40$) oranla daha yüksek bir ortalamaya sahip olduğu gözlenmektedir. Bu sonuca dayalı olarak, kadın öğrencilerin erkek öğrencilere oranla öğretim elemanlarının sergiledikleri demokratik tutum ve davranışları daha olumlu olarak algıladıkları söylenebilir.

Öğrencilerin öğrenim gördüğü bölüme göre, öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarına ilişkin görüşlerinin varyans analizi sonuçları tablo 7 'de yer almaktadır.

Tablo 7 Öğrencilerin Öğrenim Gördüğü Bölüme Göre, Öğretim Elemanlarının Demokratik Tutum ve Davranışlarına İlişkin Görüşlerinin Varyans Analizi Sonuçları

Bölüm	N	$\bar{X}$	S	F	p	Gruplar arası Fark
1.Sosyal Bilgiler	105	3,77	,52	1,198	,310	-
2.Arapça	71	3,60	,64			
3.Türkçe	93	3,69	,61			
4.İngilizce	81	3,65	,62			

Tablo 7 incelendiğinde öğrencilerin bölüm değişkenine göre ölçeğin geneline ilişkin puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı gözlenmiştir [$F_{(3-346)}=1,198$, p>0.05]. Elde edilen bulgulara dayalı olarak öğrenim görülen bölüm değişkeninin öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarına ilişkin görüşlerinde bir farklılık oluşturmadığı söylenebilir.

Öğrencilerin öğrenim gördüğü bölüme yönelik algılarına göre, öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarına ilişkin görüşlerinin varyans analizi sonuçları tablo 8 'de verilmektedir.

Tablo 8 Öğrencilerin Öğrenim Gördüğü Bölüme Yönelik Algılarına Göre, Öğretim Elemanlarının Demokratik Tutum ve Davranışlarına İlişkin Görüşlerinin Varyans Analizi Sonuçları

Bölüm	N	$\bar{X}$	S	F	p	Gruplar arası Fark
1.Çok seviyorum	112	3,89	,57	13,438	,000***	1-2,1-3,2-3
2.Seviyorum	165	3,66	,57			
3.Biraz seviyorum	73	3,45	,58			

***p< .001

Tablo 8 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerinin öğrenim gördükleri bölüm algısına göre ölçeğin bütünü için puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmektedir [$F_{(2-347)} = 13,438$, $p < 0.01$]. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Dunnett C testi sonucuna göre; öğrenim gördüğü bölüme yönelik algısı olumlu olan öğrencilerin, daha az olumlu algıya sahip öğrencilere oranla ortalama puanlarının yüksek olduğu, bir başka deyişle bölümünü seven öğrencilerin biraz daha az sevenlere oranla öğretim elemanlarının tutum ve davranışlarını daha demokratik olarak algıladıkları söylenebilir.

Öğrencilerin mezun oldukları lise türüne göre, öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarına ilişkin görüşlerinin varyans analizi sonuçları tablo 9 'da yer almaktadır.

Tablo 9 Öğrencilerin Mezun Oldukları Lise Türüne Göre, Öğretim Elemanlarının Demokratik Tutum ve Davranışlarına İlişkin Görüşlerinin Varyans Analizi Sonuçları

Bölüm	N	$\bar{X}$	S	F	p	Gruplar arası Fark
1.Öğretmen Lisesi	45	3,57	,73	9,397	,000***	1-3,1-4,2-3,2-4,4-3, 5-3,4-5
2.Anadolu Lisesi	190	3,74	,57			
3.Meslek Lisesi	35	3,25	,21			
4.İmam Hatip Lisesi	40	4,01	,46			
5.Açıköğretim Lisesi	40	3,63	,66			

***p< .001

Tablo 9 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerinin mezun oldukları lise değişkenine göre ölçeğin bütünü için puan ortalamaları incelendiğinde anlamlı bir farklılık gözlenmektedir [$F_{(4-345)} = 9,397$, $p < 0.01$]. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Dunnett C testi sonucuna göre; İmam Hatip Lisesi mezunu öğrencilerin ($\bar{X}=4,01$) puan ortalaması diğer liselerden mezun olanlara oranla daha yüksek iken, en düşük puan ortalamasının Meslek Lisesi mezunu ($\bar{X}=3,25$) öğrencilere ait olduğu onu Öğretmen Lisesi ($\bar{X}=3,57$), Açık Öğretim Lisesi ($\bar{X}=3,63$) ve Anadolu Lisesi ($\bar{X}=3,74$)

mezunlarının izlediği söylenebilir. Genel anlamda İmam Hatip Lisesi mezunu öğretmen adaylarının diğer lise mezunu öğretmen adaylarına oranla öğretim elemanlarının tutum ve davranışlarını daha demokratik olarak algıladıkları söylenebilir.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırma bulgularına göre öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarına ilişkin puan ortalamaları $\bar{X}=3,69$ 'dur. Öğrencilerin görüşlerine göre öğretim elemanları "çoğu zaman" ve "her zaman" demokratik tutum ve davranış sergilemektedirler.

Öğrencilerin görüşleri kadın öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık oluşturmakta, kadın öğrenciler erkek öğrencilere oranla öğretim elemanlarının sergiledikleri demokratik tutum ve davranışları daha olumlu algılamaktadırlar.

Öğrenim görülen bölüm değişkeninin öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarına ilişkin görüşlerinde bir farklılık oluşturmamaktadır.

Öğrenim görülen bölüme yönelik algı değişkeni öğrencilerin görüşlerini farklılaştırmış, olumlu algıya sahip olan öğrencilerin daha az olumlu algıya sahip öğrencilere oranla ortalama puanlarının yüksek olduğu gözlenmiştir.

Öğrencilerinin mezun oldukları lise değişkeninin öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarına ilişkin görüşleri farklılaştırdığı, İmam Hatip Lisesi mezunu öğrencilerin puan ortalamasının diğer liselerden mezun olanlara oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Alan yazın incelendiğinde öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarının öğrenci görüşlerine göre değerlendirildiği çok az araştırmaya rastlanmıştır. İncelenen araştırmalarda öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarına ilişkin öğrenci görüşlerinin benzer özellik taşıdığı gözlenmiştir (Karadeniz vd., 2017).

Aynı konuda Kaya ve arkadaşları tarafından yapılmış araştırmada cinsiyete dair elde edilmiş bulguların mevcut araştırma bulgularını desteklediği tespit edilmiştir (Kaya vd., 2012).

Diğer taraftan bölüm algısına yönelik bulgularla araştırma bulguları da benzerlik göstermektedir (Duman ve Koç, 2004).

Her alandaki ilerleme ancak düşünen beyinlerle ve öznel düşüncelerle sağlanabilir. Bunun için öğrencinin hayatının önemli bir bölümünü geçirdiği eğitim ortamlarında özgürce düşünebilme ve düşündüklerini söyleyebilme imkanına kavuşması gerekir. Üst düzey düşünme becerileri dediğimiz ve 21.yüzyıl becerileri içerisinde yer alan becerilerin öğrenciler tarafından kazanılması ve geliştirilmesi uygun öğrenme ortamlarında ve bu anlamda gerekli eğitimi almış öğretmenlerle mümkün olacaktır.

Öğrencilerine demokratik ve otoriteden uzak öğrenme ortamları sağlayan öğretmenlerin sınıflarında motivasyon, başarı vb. öğrenmeye dair olumlu sonuçların gözlemlendiği bilinmektedir. Öğretmenlerin adaylık dönemlerinde kendilerine rehberlik eden öğretim elemanlarından edinecekleri demokratik tutum ve davranış örüntüleri bu yönde istenen eğitim ortamlarının oluşturulmasında etkili olacaktır. Öğretmen adaylarının yetiştirilmesinde görev alan öğretim elemanlarının konuya daha çok dikkatleri çekilerek, bu yönde davranış örüntüsü oluşturma eğilimleri arttırılmalı ve mevcut programlarda yer alan özellikle sınıf yönetimi, öğretim ilke ve yöntemleri, öğretmenlik uygulaması gibi derslerde

adayların konuya dikkatleri çekilmeli ve bu konuda yol gösterici etkinlikler planlanmalı ve uygulanmalıdır

KAYNAKÇA

Duman, T. ve Koç, G. (2004). Eğitim fakültesi öğrencilerinin öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarına ilişkin görüşleri. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.*

Hotaman, D. (2010). Demokratik Eğitim: Demokratik Bir Eğitim Programı. *Kuramsal Eğitimbilim*, 3 (1), 29-42.

Karadeniz,C.,Sarı,S. ve Cinel,O.(2017). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Öğretim Elemanlarının Demokratik Tutum ve Davranışlarına İlişkin Algıları (Ordu, Sbmyo Örneği). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(51),165-176.

Kaya,H.İ.,Taşdan,M., Kop,Y. ve Metin, M.(2012). Öğretmen Adaylarının Öğretim Elemanlarının Demokratik Davranışlarına İlişkin Algıları (Kars İli Örneği). *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 2(1), 39-49.

Sağlam, H. İ. (1997). “İlköğretim Okullarında Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretiminin Değerlendirilmesi.” Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Selvi, K. (2006). Developing a teacher trainees’ democratic values scale: validity and reliability analyses. *Social Behavior and Personality*, 34 (9), 1171–1178.

Şahin, İ. (2004). “Postmodern Çağ & Hümanist Eğitim”. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz, İnönü Üniversitesi, Eğitim fakültesi, Malatya.

Şişman,M., Güleş, H. ve Dönmez,A.(2010). Demokratik Bir Okul Kültürü İçin Yeterlilikler Çerçevesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 167-182.

Taçman, M. (2009). İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Demokratik Tutumları, *İlköğretim sınıf öğretmenlerinin demokratik tutumları*. www.world-educationcenter.org/index.php/cjes/article/.../6/9. Erişim Tarihi: 18.07.2017.

TARAS SHEVCHENKO

INTERNATIONAL CONGRESS

ON SOCIAL SCIENCES

**ÇATIŞMA YÖNETİMİ PERSPEKTİFİNDEN RUSYA-ÇEÇENİSTAN
ÇATIŞMASI**

Öğr. Gör. Altun ALTUN

Hakkari Üniversitesi, altunaltun6@hotmail.com

ÖZET

Çatışma yönetimi bir disiplin olarak barış çalışmalarından temelini alarak II.Dünya Savaşı sonrası süreçte uluslararası ilişkiler sahasının bir alt dalı olarak ortaya çıkmıştır. Çatışma analizi, bir çatışmanın tarihsel arka planını, nedenlerini, aktörleri ve barış sürecini etkileyen unsurları anlama, planlama ve stratejiler geliştirmeden oluşan süreçlerin incelenmesidir.

Çeçenistan sorunu, Rus Çarlık ordularının Şeyh Şamil liderliğindeki Çeçen güçlerini 1859 yılında yenerek Çeçenistan'ı güç yoluyla Rus imparatorluğu bünyesine katması ve bunu takip eden yıllarda, özellikle Sovyet idaresi altında, Moskova'nın Çeçen halkının önemli bir kısmını defalarca Çeçenistan'dan sürgün etmesi sonucunda derin bir tarihsel boyut kazanmıştır.

Çeçenistan sorunu Sovyet sonrası dönemde farklı bir niteliğe bürünmüştür. Sovyet sonrası dönemde yaşanan Çeçenistan sorununun temelinde Çeçenistan'da 1991 yılında bir toplumsal hareket sonucunda iktidarı eline alan Çeçen ayrılıkçıların Moskova'nın Çeçenistan'daki egemenliğini tanımayarak bağımsızlık istemesi yatmaktadır. Kremlin'deki Rus liderler bu durumu ülkenin toprak bütünlüğüne yönelmiş bir tehdit olarak algıladığından kuvvet kullanarak ayrılıkçıların Çeçenistan'daki iktidarına son verme politikası izlemektedir. Rusya için Çeçenistan stratejik açıdan önemlidir. Çeçenler, Kafkasya'da birçok konuda önemli bir unsurdur. Bu bağlamda Kuzey Kafkasya'da Rusya için önemli bir sorun olan Çeçenistan çözüme ulaşmada zor bir hat olarak görülmektedir

Bu çalışmada, Rusya-Çeçenistan çatışması tarihsel süreç içerisinde aktörleri ile birlikte tanımlanarak çatışma yönetimi perspektifinden incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Çeçenistan, Çatışma Çözümlemesi

**THE RUSSIA-CHECHNYA CONFLICT FROM THE PERSPECTIVE OF
CONFLICT MANAGEMENT**

ABSTRACT

Conflict management emerged as a sub-field of the field of international relations by taking peace studies as a basis after the period that followed WWII. Conflict analysis involves investigating the processes that consist of understanding and planning the background, reasons, actors and factors that affect the peace process in a conflict and developing strategies.

The Chechnya problem gained a deep historical dimension because Russian Tsarist armies annexed Chechnya by force after they won in 1859 against the Chechen forces that were under the command of Imam Shamil, and in following years, especially under Soviet rule, Moscow repeatedly exiled significant parts of the Chechen people from Chechnya.

The Chechnya problem gained a different characteristic in the post-Soviet era. The foundation of the Chechnya problem in the post-Soviet era lies under the desires of Chechen separatist which took power in Chechnya in 1991 as a result of a social movement to become independent by not recognizing Moscow's hegemony in Chechnya. As the Russian leaders at Kremlin perceived this situation as a threat against the territorial integrity of the country, they followed a policy of terminating the power of separatists in Chechnya by force. Chechnya is strategically important for Russia. Chechens are important elements in terms of many aspects in the Caucasus. This is why Chechnya, which is a significant problem for Russia in Northern Caucasus, appears to be a difficult route in reaching a solution.

This study aims to investigate the Russia-Chechnya conflict from the perspective of conflict management by defining it alongside its actors in the historical process.

Keywords: Russia, Chechnya, Conflict Resolution

GİRİŞ

Son yıllarda giderek popülerleşen çatışma yönetimi liberal bir temele dayandığından yalnızca devletleri değil, uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler, silahlı gruplar ve birey gibi devlet dışı aktörleri hem çatışmanın tarafları hem de tarafları barıştırmaya çalışan üçüncü taraf aktörler olarak kabul etmektedir. Bir çatışmayı anlamak için çatışmayı anlama kılavuzu olarak bilinen çatışma analizi ve unsurları önem arz etmektedir. Çatışma analizi, bir çatışmanın tarihsel arka planını, nedenleri, aktörleri ve barış sürecini etkileyen dinamikleri anlama, planlama ve stratejiler geliştirmeden oluşan süreçlerin sistematik bir şekilde incelenmesidir.¹

Kafkasya günümüzde sahip olduğu zengin kaynakları, jeopolitik konumu, jeostratejik önemi ve çok etnikli ve kültürlü yapısından kaynaklanan sorunlarıyla uluslararası ilişkilerin acil gündem maddelerinden birisi olmuştur. ²Rus-Çeçen Çatışması Kuzey Kafkasya'daki yaşamın tüm boyutlarını etkileyen sonuçlar çıkarmıştır. Moskova ve bölgedeki yönetimlerin sertleşmesine zemin hazırlamış, radikal İslam'ın yayılmasının önünü açmış, bölgede yolsuzluk ve ekonomik bozulmaya katkı yapmıştır. Çeçenistan'ın bağımsızlığını siyasi ve ekonomik çıkarları açısından içine sindiremeyen Rusya'nın Çeçenistan'a saldırıları artarak devam etmiştir. Bu çalışmada Çeçen-Rus çatışması çerçevesinde Çeçen sorunu tarihsel arka planı ile birlikte geçirdiği evreler incelenecek ve çatışma yönetimi perspektifinden aktörleriyle birlikte çözümlenecektir.

ÇEÇENİSTAN SORUNUNUN TARİHSEL ARKAPLANI

Rusya ile Çeçenistan ilişkileri, 1556 yılında Rusların Astrahanı işgal etmesiyle başlamıştır. 1800'lü yılların sonuna kadar Ruslar, Çeçenistanda fazla ilerleyememişlerdir. İmamlar dönemi olarak bilinen dönemde gerçekleştirilen örgütlü direniş sonucu Çeçenistan bağımsızlığını koruyabilmiştir. Fakat 1859 yılında Şeyh Şamilin esir edilmesinden sonra bu direniş büyük ölçüde kırılmıştır. ³

¹ Nezir Akyeşilmen, Barış Konuşmak, Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, Ocak 2013.

² Fatih Özbay, "Uluslararası Politikalar Ekseninde Kafkasya", Rapor No:15, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, s.9.

³ Oktay Tanrısever "Moskova'nın Çeçenistan Çıkmazı ve Çıkış Arayışları", Avrasya Dosyası Rusya Özel, Kış 2001, Cilt:6, Sayı:4,s.182.

1993 yılında Azerbaycan ve Gürcistan'ın Bağımsız Devletler Topluluğuna üye olmasını sağlayan, Ermenistan ile de yakın ilişkiler içinde olan Rusya Federasyon Antlaşmasını imzalamayan Çeçenistan'ı kontrol altına almak istemiştir. 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Çeçenistan'a Rusya Federasyonunun askeri harekatı 1994'te başlamıştır. Askeri harekatın birinci nedeni, Çeçenistan'ın stratejik konumudur. Askeri, ekonomik ve transit konumuyla Çeçenistan, Grozni, Kafkasya'da Maykop ve Bakü ile birlikte üç önemli petrol bölgesinden birisidir. En önemlisi ise Bakü'den ve Kazakistan'dan gelen petrol boru hatlarının Karadeniz'e açılma noktasında Novorossisk limanının bulunmasıdır.⁴ İkinci nedeni ise Sovyetler Birliği'nin parçalanmasından sonra Rusya'nın eski Sovyet Cumhuriyetlerine müdahale etmesi halinde Batı tarafından baskı altına alınacağı korkusundan kurtulmuş olması ve eski coğrafyasındaki tek yönlendirici gücün kendisi olduğu rahatlığıyla harekate başlamasıdır. Üçüncü neden ise Çeçenistan'da meydana gelen bağımsızlık hareketlerinin başarılı olması halinde Rusya Federasyonu'nun diğer yerlerinde de benzer isteklerin tetiklenmesidir.⁵

30 Ağustos 1996 yılında Çeçen-Rus Savaşının bittiğine dair Antlaşma Dağıstan'ın Hasavyurt şehrinde imzalanmıştır. Çeçen silahlı grupların Dağıstan'daki üç köyü işgal etmeleriyle başlayıp gelişen olaylar Rusya'nın Çeçenistan'a müdahalesi ile sonuçlanarak İkinci Çeçen-Rus Savaşının başlamasına yol açmıştır. Çeçen silahlı grupların Dağıstan'daki üç köyü işgal etmeleri, Rusya'nın vahhabi teröristler olarak ifade ettiği bu grupları imha etme amacı Çeçenistan'ı işgale sebep teşkil etti. Hasavyurt Antlaşması'ndan sonra Çeçenistan'da ikinci kez alevlenen bu çatışmanın buradan Dağıstan'a ve bütün Kafkasya'ya dağılacığı yorumları çeşitli çevrelerde dile getirilmiştir.⁶

Putin rejimi ise bir taraftan Çeçenistan'ın Radikal İslama teslim olduğu şeklinde bir algı yaratarak Çeçen sorunu karşısında verdiği baskıcı sert mücadeleyi meşrulaştırmaya çalışmaktadır. On birinci yüzyılda Farsi etkisiyle İslam dinine geçen Çeçenler son yirmi yıl içinde önemi artan Rus-Çeçen mücadelesi nedeniyle daha İslamcı ve cihatçı bir perspektif geliştirdiler. Burada kısmi bir gerçeklik olsa da Rusya 11 Eylül terör saldırılarından sonra uluslararası kamuoyunun desteğini alabilmek için sorunu radikalleşen İslam şeklinde lanse etmiştir.⁷

İkinci Çeçen Savaşında Rus kaynaklarına göre 5 bin, Uluslararası kaynaklara göre 15-20 bin Rus askeri ölmüştür. Çeçenlerin kayıpları ise Rus kaynaklara göre 12 bin, uluslararası kaynaklara göre ise 120-150 bin olmuştur. 1994-1996 arasındaki birinci savaştaki 100 bin kişi de aklenince toplam Çeçen kayıp 250 bin kişi olmuştur.⁸

İkinci Çeçen-Rus savaşından Rusya galibiyetle ayrılmıştır ve kendisine bağlı "Çeçenistan Cumhuriyeti"ni kurmuştur. Rusya bu bağlamda Çeçenistan'daki ayrılıkçı hareketi

⁴ Ruban Larisa, "Growing Instability in the North Caucasus: A Major Threat to Russian Regional Security", Cyprian Crossroads Magazine, 3(2), Fall, 1997.

⁵ Hasan Kanbolat, "Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı", Avrasya Dosyası, Rusya Özel, Cilt:6, Sayı:4, Kış 2001, s-168-169. S.165-179.

⁶ Ufuk Tavkul, "Çeçen -Rus Savaşının Dağıstan'a Yayılması Üzerine Düşünceler", <http://www.turansam.org/makale.php?id=425> , 30.01.2019

⁷ Ayhan Kaya, "Zenginleştikçe Azınlıklarına Karşı Otoriterleşen Ülke Rusya ve Çeçen Soykırımı", <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/zenginlestikce-azinliklarina-karsi-otoriterlesen-ulke-rusya-ve-cecen-soykirimi> , 30.01.2019.

⁸ "Rusya, Çeçenistan ve Terör", <http://bianet.org/bianet/siyaset/17443-rusya-cecenistan-ve-teror> , 25.01.2019.

minimize ederek Kuzey Kafkasya'nın tümünde çıkabilecek ayaklanmaların önüne geçmiştir. Çeçenistan'da Rusya destekli Çeçenistan Cumhuriyeti'nin başına Ahmet Kadirov getirilmiştir. Halen Ramazan Kadirov Devlet başkanlığı görevini sürdürmektedir.⁹ Çeçenistan'daki ayrılıkçılar Rusya'ya hala zaman zaman saldırılar düzenlemektedir.

Tablo 1: Çatışma Tablosu

ÜLKE	ANLAŞMAZLIK	TANIMI	DURUM
RUSYA	ÇEÇENİSTAN	Bağımsızlık talebi, 1994 ve 1996'de ayrılıkçı savaş (etnik çatışma), Radikal terörizm (en son 2004, K.Osetya, Beslan baskını	1996'da ateşkes, Hasavyurt Ant. Çatışmalar ve kökten-dinci terör eylemleri sürüyor

ÇATIŞMADA BİRİNCİL AKTÖRLER

Rusya

Rusya'nın Çeçenistan sorunundaki endişeleri şunlardır;

1. Çeçenya ayrılıkçı hareketinin başarıya ulaşması durumunda, aynı yönetimin Rusya Federasyonu'nun diğer cumhuriyetlerinde de emsal olarak alınıp ayrılıkçılığın yayılacağından duyulan endişe.
2. Çeçenya'nın jeopolitik konumu nedeniyle bu bölgenin kaybının Rusya'nın tüm Kafkasya'daki gücünü sarsacağı endişesi,
3. Trans kafkasya'da Rus etkisinin azalacağı ve bölgenin ABD'nin etki sahasına gireceği endişesidir.

Çeçenistan

1. Çeçenistan bölgesi halkları Kafkasya için önemli stratejik noktalar etrafındadırlar. Kafkasya'nın merkezinde bulunması itibarıyla Çeçenler, Kafkasya'da birçok konuda önemli bir unsurdur

2. Çeçenler, bilinen tarihleri boyunca bağımsızlık için savaşmıştır.
3. 1991 yılında bağımsızlık ilan etmişler Rusya Federasyonu'na katılmayı reddetmişlerdir.

Nufusu Savaş öncesinde yaklaşık bir milyondur. Savaş esnasında 250 bin şehit verildi ve yüz binlerce Çeçen mülteci, Rusya, Azerbaycan ve Gürcistan gibi ülkelere sığındı.

ÇATIŞMADA İKİNCİL AKTÖRLER

ABD ve Avrupa

⁹ Sefa Sole, "Rusya-Çeçenistan Savaşı: Geçmişten Günümüze", <https://www.stratejikortak.com/2017/04/rusya-cecenistan-savasi.html>, 28.01.2019.

2001 yılına kadar Batının Çeçenistan konusunda Rusya'ya yönelik eleştirileri sürmüş ancak bunlar sözde kalmış, herhangi bir girişimde bulunulmamıştır. Çeçen yönetiminin uluslararası dikkat ve destek çekme çabası içine girmesine rağmen, Batılı güçler Çeçenistan'a açık destek vermemiş ve insani müdahalede bulunmamıştır. Bunun ana sebebi ise, Rusya'nın askerî, özellikle nükleer gücüdür. ABD yönetimi, Rus-Çeçen çatışmasının tam bir savaşa dönüştüğü Aralık 1994'ten beri Rusya'nın dehşet verici insan hakları sicilinin bütünüyle farkında olmasına rağmen, bu krizi sorgulama adına pek bir şey yapmamıştır. Çeçen ulus devletinin kurulmasını dış politika çıkarlarına uygun bulmamıştır. ABD dış politika karar vericilerine göre Çeçenistan'ın bağımsızlığı, Rusya'daki diğer etnik azınlıkların da bağımsızlıklarını talep etmelerine yol açacak bir domino etkisi oluşturacaktır. Bu ise hâlihazırda etnik, dini ve politik bakımdan hassas olan bölgede istikrarı tehlikeye atacaktır ¹⁰

Rus-Çeçen çatışmasında Avrupa suskun bir politika izlemiştir. Bunun altında Rusya'yı darıltmama amacı vardır. Avrupa Konseyi, AGT, BM gibi uluslararası örgütler de insan hakları ihlallerine karşı tepkisiz bir tavır sergilemişler, gösterilen tepkiler ise zayıf ve etkisiz girişimler olarak kalmıştır. Avrupa'nın bölgeye yönelik etkisi ekonomik ve sosyal yardımlar yapmaktan öteye gidememiştir AB için asıl önemli olan Avrupa'ya ulanan enerji hatlarının güvenliğidir. ¹¹

Türkiye

Türkiye'nin resmi Çeçen politikası sorunun Rusya'nın toprak bütünlüğü içinde barışçıl vasıtalarla çözülmesi olmuştur. Ancak zaman zaman Türkiye'de bulunan Çeçen asıllı diasporanın örgütsel ve bireysel faaliyetleri ilişkilerin tansiyonunu artırmıştır. Türk halkının Çeçenlerden yana olması ve Çeçenlere verilen zımni destek Rusya'da rahatsızlık yaratmıştır. ¹² Rusya'nın da Türkiye'ye karşı PKK kartını kullanması nedeniyle 1990'lı yıllar boyunca ilişkilerde gergin dönemler yaşanmıştır. Rusya Türkiye'yi bu konuda evi camdan olan komşusunun penceresine taş atmaz şeklinde uyarmıştır. ¹³

SONUÇ

Rusya için Çeçenistan stratejik açıdan önemlidir. Petrol rezervleri ve enerji transferindeki konumu nedeniyle elde tutulması Rusya için hayati önemdedir. Burada Rusya'ya karşı alınacak bir zafer hem diğer etnik unsurlara olumsuz örnek olması hem de Rusya'nın yakın çevredeki etkinliğini azaltması nedeniyle istenmeyen bir durumdur. Bu nedenle Rusya'nın Çeçen sorununda ve genel olarak Kuzey Kafkasya'da sorunları askeri ve siyasi yollarla bastıran, kendi egemenliğinden taviz vermeyen bir politikası vardır. Bu bağlamda Kuzey Kafkasya'da Rusya için önemli bir sorun olan Çeçenistan çözüme ulaşmada zor bir hat olarak görülmektedir

1994-1996 ve 1999-2000 tarihleri arasında Rusya ve Çeçenistan arasında gerçekleşen çatışmaları gerek Rusya Federasyonu gerekse Çeçenistan hukuksal bakımdan oldukça farklı bir biçimde nitelendirmiştir

¹⁰ Cevher Sunçkale, Çeçen Savaşı, Sam Yayınları, Ankara, 1995, s.146.

¹¹ Argun Terek, Çeçen Sorunu, Sam Yayınları, İstanbul, 1995, s.156

¹² Baskın Oran, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II:1980-2001, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s.545.

¹³ Ömer Göksel İşyar, Avrasya ve Avrasyacılık, Dora Yayıncılık, Bursa, 2010, s.83.

Rusya, çatışmaların Rusya Federasyonu'nun bir iç meselesi olduğunu ileri sürerek "terörizm karşıtı harekât" nitelendirmesini tercih etmiştir ve terörizme karşı harekâta "orantılılık", "insani gereksinimler" gibi kavramların uygulanamayacağını ileri sürmüştür. Çeçenler ise, çatışmaların 1977 tarihli I Numaralı Ek Protokol md. 1(4) kapsamına giren, Çeçen halkının kendi kaderini tayin hakkını gerçekleştirmek amacıyla sürdürdüğü uluslararası nitelikte bir silahlı çatışma olduğunu ve çatışmalara 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin tamamının uygulanması gerektiğini ileri sürmüştür.¹¹ Eylül sonrası yaşanan gelişmeler, uluslararası toplumun, Çeçenistan meselesini Rusya'nın bir iç meselesi olarak görmesini teyit etmiştir ¹⁴

Kuzey Kafkasya'da jeopolitik ağırlık Çeçenistan da'dır. Rusya'nın buradaki kaybı durumunda boşluğu Türkiye ve diğer küresel güçler doldurmaya çalışacaktır. Putin'in ılımlı Moskova yanlısı İslamcılarla işbirliğine gitmesi ve bölgeye sosyo-ekonomik yardımlar getirmesi sorunu kısmi olarak iyileştirici işlev görebilecektir.

Rusya ve Çeçenistan arasında negatif algılar vardır. Rusya için Çeçenistan, dağlı, kaba, çıkarları engelleyen, güvenlik tehdidi ve yok edilmesi gereken olarak algılanırken Çeçenler de Rusları, alkolik, barbar, emperyalist, kâfir ve düşman olarak algılamaktadır. Milletlerde yaygın bu görüşler doğal olarak devletlerin de hareketlerine yansımakta ve bu aradaki uzlaşımın doğmasını zorlaştıracı bir etken olarak görülmektedir. Bu algılar özellikle Çeçen ve Rus gençleri arasında rağbet görmekte ve çatışmanın çözümsüzlüğünün gelecekte de süreceği kaygısını uyandırmaktadır.

KAYNAKÇA

Akyeşilmen, Nezir, Barışı Konuşmak, Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, Ocak 2013.

İşyar Ömer Göksel, Avrasya ve Avrasyacılık, Dora Yayıncılık, Bursa, 2010, s.83.

Kanbolat, Hasan, "Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı", Avrasya Dosyası, Rusya Özel, Cilt:6, Sayı:4, Kış 2001, s.165-179.

Kaya, Ayhan, "Zenginleştikçe Azınlıklarına Karşı Otoriterleşen Ülke Rusya ve Çeçen Soykırımı", <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/zenginlestikce-azinliklarına-karsi-otoriterlesen-ülke-rusya-ve-cecen-soykirimi>, 30.01.2019

Larisa, Ruban , "Growing İnstability in the North Caucasus: A Major Threat to Russian Regional Security", Capian Crossroads Magazine, 3(2), Fall, 1997.

Oran , Baskın, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II:1980-2001, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s.545.

Özbay , Fatih, "Uluslararası Politikalar Ekseninde Kafkasya", Rapor No:15, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, s.9.

Öztaş, Burak , "Hukuki Perspektiften Çeçen Cumhuriyeti İçkerya", www.ajanskafkas.com , 28.01.2019

"Rusya, Çeçenistan ve Terör", <http://bianet.org/bianet/siyaset/17443-rusya-cecenistan-ve-teror> , 25.01.2019.

Sole, Sefa, "Rusya-Çeçenistan Savaşı: Geçmişten Günümüze", <https://www.stratejikortak.com/2017/04/rusya-cecenistan-savasi.html> , 28.01.2019.

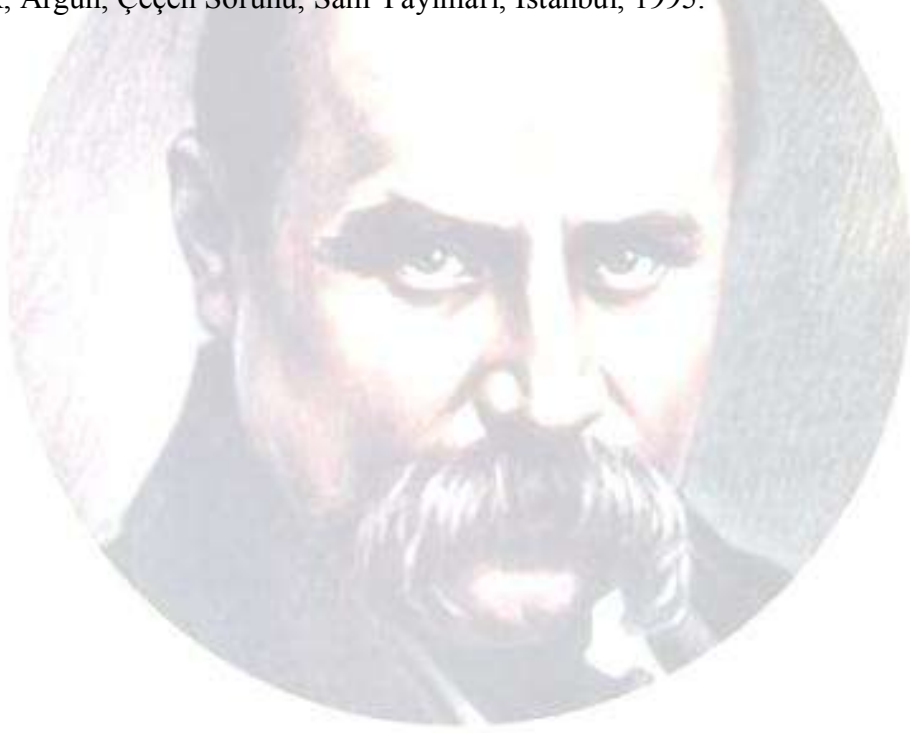
¹⁴ Burak Öztaş, "Hukuki Perspektiften Çeçen Cumhuriyeti İçkerya", www.ajanskafkas.com , 28.01.2019.

Sunçkale, Cevher, Çeçen Savaşı, Sam Yayınları, Ankara, 1995

Tanrısever, Oktay F. “Moskova’nın Çeçenistan Çıkmazı ve Çıkış Arayışları”, Avrasya Dosyası Rusya Özel, Kış 2001, Cilt:6, Sayı:4, s.180-201.

Tavkul, Ufuk, “Çeçen -Rus Savaşının Dağıstan’a Yayılması Üzerine Düşünceler”, <http://www.turansam.org/makale.php?id=425> , 30.01.2019

Terek, Argun, Çeçen Sorunu, Sam Yayınları, İstanbul, 1995.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

KİMLİK VE REALİST DÜŞÜNCE ARASINDAKİ AVRASYACILIK

Dr. Muhittin Tolga ÖZSAĞLAM

Lefke Avrupa Üniversitesi, ozsaglam@hotmail.com

ÖZET

Bu çalışmada Avrasyacı düşünce uluslararası ilişkiler disiplini bağlamında değerlendirilecektir. Rusya İmparatorluğu'nun ekonomik, kültürel ve siyasal yapısına ilişkin tartışmalar özellikle 19. Yüzyılın sonlarında artmıştır. Rusya'nın "Batılı" yoksa "Doğulu" bir yapıya sahip olduğuna dair tartışmaların yoğunlaşmasının neticesinde, 20.yüzyılın başından itibaren "Avrasyacı" yaklaşım etkin bir entelektüel yaklaşım olmuştur. Sovyetler Birliği döneminde resmi ideolojinin gölgesinde kalan "Avrasyacı" yaklaşım, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte yeniden entelektüel ve siyasi çevrelerce sahiplenilen ve kıymete binen bir düşünce biçimi olmuştur.

Rusya'nın dış politikasında "Avrasyacı" düşüncenin son dönemde oldukça etkili olduğu gözlemlenmektedir. Bu düşünce tarzının uluslararası ilişkiler disiplini-teorisi bağlamında değerlendirmek ayrı bir önem arz etmektedir. Avrasyacı düşünceyi uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde bir kimlik politikasının yansıması olarak görmek mümkündür. Ancak bu salt bir kimlik politikası değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerdeki realist teoriyle örtüşen bir yaklaşım tarzıdır. Rusya'nın dış politikada izlediği yol da bunu göstermektedir.

Sonuçta, "Avrasyacı" düşüncenin, uluslararası ilişkiler disiplinini ve Rusya'nın dış politika olgularıyla bütünleştirilerek bir analizi yapılmaktadır. Böylece Avrasyacı düşüncenin günümüzde uluslararası ilişkiler içerisinde konumu ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Realist Düşünce, Avrasyacılık

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

ABD’NİN KIBRIS’I TAKSİM PLANI

İlksoy ASLIM

Lefke Avrupa Üniversitesi, iaslim@eul.edu.tr

ÖZET

Kıbrıs’ın Türkiye ve Yunanistan arasında taksim edilmesi 1950’li yıllardan başlayarak sürekli tartışılan bir konudur. Genellikle taksim politikasının Türkiye tarafından planladığı ve Kıbrıslı Türklerin de kabul edip savunulduğu düşünülmektedir. Büyük güçlerin bu konuda ne düşündüğü ve taksimin Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletlerinin (ABD) dönemsel politikaları haline geldiği çok fazla önemsenmez. Birleşik Krallık Kıbrıs’ı 1878’den 1960’a kadar yöneten dönemin büyük güçlerinden biriydi. Birleşik Krallık, Kıbrıslı Rumların adayı Yunanistan’a bağlama politikasına karşı, Kıbrıslı Türklerin buna karşı çıkmasını sağlamak için Türkiye’yi soruna dahil etmeye çalıştı. Türkiye de önce Birleşik Krallık’ın Kıbrıs’ı terketmesi durumunda adanın eski sahibi olan Türklere verilmesini, daha sonra da adanın kendisi ile Yunanistan arasında taksim edilmesini talep etti. Çalışmanın odağında olacak olan ABD’nin Kıbrıs’ın taksim politikası aslında tercihten öte bir zorunluluk olarak ortaya çıktı. ABD Kıbrıs nedeniyle Türkiye ve Yunanistan arasında savaşa neden olmaması için adanın taksimi için bir plan hazırladı. ABD, Kıbrıs’ta 1963 sonunda başlayan toplumlararası çatışmaları durdurmak ve Kıbrıs sorununu çözmek amacıyla gündeme getirdiği planı, 1964 yazında kendi inisiyatifiyle Cenevre’de tartışmaya açtı. Plan özellikle Türkiye ve Yunanistan’ın desteğini alarak adanın ikisi arasında paylaşılmasını ve böylece Kıbrıs Cumhuriyetini sonlandırmayı hedefledi. Ancak tartışmalar sonunda iki ülke de sonuçtan tatmin olmayınca planı reddetildi. Bu çalışmada özellikle ABD’nin taksim planının içeriği ve reddedilmesinin nedenleri anlatılacak ve büyük ölçüde birincil kaynaklar kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Abd, Kıbrıs, Taksim Planı

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

FAŞİZM VE KOMPLOCULUK: KESİŞME NOKTALARI

FASCISM AND CONSPIRACISM: POINTS OF INTERSECTION

Öğr. Gör. Gökçe AYTEKİN

Yıldız Teknik Üniversitesi, gokceaytekin@hotmail.com

Prof. Dr. Cengiz ÇAĞLA

Yıldız Teknik Üniversitesi, ccagla2002@yahoo.com

ÖZET

Bugün komploculuk ve komplo teorileri yaygın bir fenomen olarak dikkat çekerken bilimsel tanımıyla faşizm büyük ölçüde sonlanmıştır. Bununla birlikte, komplo teorileri, faşizmden izler taşıyan güncel aşırı sağ ideolojiler ve hareketler arasında hâlâ popülerdir. Bu popülerlik bir tesadüf değildir. Faşizmle komploculuk (ve komploculuğun dışı vurumu olan komplo teorileri) arasında önemli kesişme noktaları bulunmaktadır. Örneğin, faşist rejimlerin en ünlüsünü kurmuş olan Alman Nazi Partisi, iktidarı sırasında, başta Yahudilerle ilgili komplo teorileri olmak üzere birçok komplo teorisine başvurmuştur. Hem faşizm hem de komploculuk, Batı'da İki Savaş Arası Dönem'de kendi zirvelerine çıktıktan sonra siyasetin kenarlarına çekilmişlerdir. "Komplo teorisi" kavramını akademik bir eserde ilk kez kullanmış olan filozof Karl Popper, bu kavramı, faşizmi konu edinen bir eserde (Açık Toplum ve Düşmanları) öne sürmüştür. Popper'in söz konusu eserde eleştirdiği "tarihselcilik", bir yandan faşizmin kökeninde yer alırken bir yandan da komploculuğun bir türevi olagelmıştır. Popper'dan sonra komploculuğa eğilen tarihçi Richard Hofstadter da, "paranoid stil" diye adlandırdığı komploculukla faşizmin sıkı ilişkisine dikkat çekmiştir. Komploculukla faşizmin tarihselcilik haricindeki kesişim noktaları arasında popülizm, antisemitizm ve binyılcılık bulunmaktadır. Bütün bu kesişim noktalarını kapsamlı bir biçimde açıklayabilmek için, faşist ideoloji ile komplocu zihniyeti karşılaştırmanın yani düşünce düzeyinde bir karşılaştırma yapmanın yanı sıra faşist hareketleri ve bu hareketlerin kullandıkları komplo teorilerini de dikkate almak gereklidir. Bu açıdan, önce faşizm ile komploculuğu ayrı ayrı ele almak ve düşünce düzeyindeki kesişme noktalarına dikkat çekmek, ardından faşist hareketlerin (özellikle de İtalya'da ve Almanya'da kurulmuş olan faşist rejimlerin) kullandıkları komplo teorilerinin içeriklerine ve komplo teorilerini kullanım tarzlarına eğilmek faydalı olacaktır.

Anahtar kelimeler: Faşizm, Faşist Rejim, Komploculuk, Komplo Teorisi

ABSTRACT

While conspiracism and conspiracy theories are drawing attention today as a widespread phenomenon, fascism (in terms of its scientific definition) can be considered mostly dead. At the same time, conspiracy theories are still popular among today's far right ideologies and movements which bear traces of fascism. This popularity is not a coincidence. Fascism and conspiracism (therefore, conspiracy theories, which are expressions of conspiracism) have important points of intersection. For example, German Nazi Party, which established the most famous of all fascist regimes, made use of many conspiracy theories

during its government, especially those related to the Jews. Both fascism and conspiracism peaked in the West during the Interwar Period and relegated to the margins of politics thereafter. Philosopher Karl Popper, who was the first person to use the concept “conspiracy theory” in an academic work (*Open Society and Its Enemies*), put it forward in a work concerning fascism. “Historicism”, which was criticized by Popper in the aforementioned work, has taken part in the roots of fascism on one hand and has been a derivative of conspiracism on the other. Historian Richard Hofstadter too, who approached conspiracism after Popper, drew attention to the close relationship between fascism and conspiracism, which he named “paranoid style”. Other than historicism; populism, antisemitism and millennialism are found among fascism’s and conspiracism’s points of intersection. In order to explain all these points of intersection thoroughly, along with comparing fascist ideology and conspiracist mentality (in other words, making a comparison on the intellectual level), one needs to consider fascist movements and conspiracy theories used by those movements. In this respect, it would be useful, in the first place, to study fascism and conspiracism separately and to draw attention to their points of intersection, and in the second place, to deal with the content of the conspiracy theories used by fascist movements (especially fascist regimes established in Italy and Germany) and the movements’ styles of using those theories.

Keywords: Fascism, Fascist Regime, Conspiracism, Conspiracy Theory

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**EVALUATION OF THE EATING REASONS AND PREFERENCES OF THE
CONSUMERS IN THE SHOPPING CENTRES**

**TÜKETİCİLERİN ALIŞVERİŞ MERKEZLERİNDE YEMEK YEME NEDENLERİ VE
TERCİHLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Dr. Hüseyin ÇETİNKAYA

Ankara Şair Abdurrahim Karakoç Secondary School, huseyincetinkaya377@gmail.com

Asst. Prof. Yasemin ERSOY

Karabük University Nutrition And Dietetics Department, yyersoy65@gmail.com

ABSTRACT

This research was planned and concluded so as to determine the nutritional status of the people in the shopping centres and examine comparatively the food habits there, according to age, gender, education level, economic condition and physical feature variances. 1016 female and male consumers between the ages of 20 and 50, living in Ankara and going to the determined shopping centres, constitute the sample of the research. SPSS (Statistical Package for Social Sciences) version 15 was used to evaluate the data obtained from the study and form the charts. Before the study Power analysis was done to determine the number of the consumers who will constitute the sample by using PASS 2008 software. Frequency and percent values were used to form the charts and present the information, concerning personal features, food habits and nutritional status of the consumers who go to the shopping centres and eat or do not eat food and drink sections in shopping centres. The relationships between the personal features, food habits of the consumers and nutritional status in the shopping centres were examined by x-square (χ^2) test. The value of $p < 0,05$ was accepted as materiality level in all of the statistical analyses. Most of the participants stated that food establishments in the shopping centres are unhealthier than restaurants and food establishments in the shopping centres are not hygienic in comparison with restaurants. It was determined that more than half of the participants think food and beverages are cheap in the shopping centres, do not decide what to eat before coming to the shopping centres and prefer certain cafes and restaurants in the shopping centres. It was determined that more than half of the people prefer food sections in the shopping centres. Most of the participants think that the hygiene of the food and beverages in the shopping centres is inadequate, but shopping centres are cheaper in comparison with alternative food and beverage places. It was determined that the frequency of going to the shopping centres of men and women is similar and most of the individuals in each gender group go to the shopping centres once a month. It was concluded that individuals from different levels of income have similar reasons for eating in the shopping centres and people from each income group eat in the shopping centres because they feel hungry mostly during shopping. Also, it was indicated that according to the situations of ordering food, individuals have similar reasons for eating in the shopping centres and most of the people ordering food and not ordering food eat in the shopping centres because they feel hungry during shopping. It

was concluded that individuals do not prefer eating in the shopping centres when the age increases.

Key Words: Shopping Centers, Nutrition, Food Choices

ÖZET

Bu araştırma, tüketicilerin AVM'lerdeki yemek yeme nedenleri ve tercihlerinin, beslenme alışkanlıkları, demografik (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, ekonomik durum, meslek) ve BKİ değişkenlerine göre incelenmesi amacıyla planlanmış ve sonuçlandırılmıştır. Araştırmanın örneklemini Ankara ilinde yaşayıp belirlenen alışveriş merkezlerine giden 20-50 yaş arası 1066 kadın ve erkek tüketici oluşturmuştur. Çalışmadan elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve tabloların oluşturulması amacıyla SPSS (Statistical Package for Social Sciences) version 15 kullanılmıştır. Örneklemi oluşturacak tüketici sayısını belirlemek amacıyla PASS 2008 yazılımı kullanılarak çalışma öncesi Power analizi yapılmıştır. AVM'lere giden ve AVM'lerdeki yiyecek ve içecek bölümlerinde beslenen veya beslenmeyen tüketicilerin kişisel özellikleri, beslenme alışkanlıkları ve AVM'lerdeki beslenme durumlarına ilişkin bilgilerin sunulmasında ve tabloların oluşturulmasında frekans ve yüzde değerler kullanılmıştır. Tüketicilerin kişisel özellikleri ve beslenme alışkanlıkları ile AVM'lerdeki beslenme durumu arasındaki ilişkiler Ki-Kare (X²) testi ile incelenmiştir. Bütün istatistiksel analizlerde önemlilik seviyesi olarak $p < 0.05$ değeri kabul edilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu AVM'lerdeki yemek işletmelerinin restoranlardan daha sağlıklı olduğunu ve AVM'lerdeki yemek işletmelerinin restoranlara göre hijyenik olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların yarısından fazlası AVM'lerde yeme içmenin ucuz olduğunu düşündüğü, AVM'ye gelmeden önce ne yiyeceğine karar vermediği ve AVM'lerde belli başlı kafe ve restoranları tercih ettikleri tespit edilmiştir. Kişilerin yarısından fazlası AVM'lerdeki toplu yemek yeme alanlarını tercih ettikleri saptanmıştır. Katılımcıların çoğunluğu, AVM'lerdeki yeme içme hijyeninin yetersiz olduğunu ancak; AVM'lerin alternatif yeme içme mekânlarına kıyasla daha ucuz olduğunu düşünmektedir. Erkek ve kadınların AVM'lere gidiş sıklıklarının benzer olduğu ve her iki cinsiyet grubunda da bireylerin çoğunluğunun ayda bir defa AVM'lere gittiği tespit edilmiştir. Farklı gelir düzeyindeki bireylerin AVM'lerde yemek yeme nedenlerinin benzer olduğu, her gelir grubunun da yoğunluklu olarak alışveriş esnasında acıktığından yemek yedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda bireylerin dışarıdan yemek sipariş etme durumlarına göre AVM'lerde yemek yeme nedenlerinin benzer olduğu, dışarıdan yemek sipariş edenlerin ve dışarıdan yemek sipariş etmeyenlerin çoğunluğu alışveriş esnasında acıktığından AVM'lerde yemek yediklerini belirtmiştir. Yaş arttıkça bireylerin AVM'lerde yemek yemeyi tercih etmedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: AVM, Beslenme, Gıda Tercihi

ASSESSMENT OF THE CARDIOVASCULAR RISK FACTORS AND THE DIETARY HABITS OF THE ADOLESCENTS LIVING IN THE BOTH RURAL AND URBAN AREAS

KIRSAL VE KENTSEL KESİMDE YAŞAYAN ADOLESANLARIN BESLENME DURUMU VE DİYETE BAĞLI KARDİOVASKÜLER RİSK FAKTÖRLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Hüseyin ÇETİNKAYA

Ankara Şair Abdurrahim Karakoç Secondary School, huseyincetinkaya377@gmail.com

Prof. Dr. Nurcan YABANCI AYHAN

Ankara University Nutrition and Dietetics Department, nyabanci@gmail.com

ABSTRACT

In this study it is planned to assess the cardiovascular risk factors and the dietary habits of the adolescents living in both rural areas and urban. Totally 182 adolescents; consisting of 99 boys and 83 girls, between the ages of 11-13 and living in the Boğazevci, one of the boroughs of the Çiçekdağı county of Kırşehir province, have been investigated in this study. The body weight, length, size of upper arm, waist and hip, biceps, triceps and skin fold thickness at suprailiac and subscapular have been measured, also BMI (body mass index) the amount of body fat have been calculated. Moreover, in order to determine the food consumption and the physical activity levels of the adolescents, the many questions have been asked to the subjects (adolescents) and cardiovascular risk factors related to the dietary habits have also been investigated. In this study the province of Kırşehir is considered as the urban (n:91) and the Boğazevci boroughs of the Çiçekdağı county as the rural area (n:91). The fat intake amount that the boys and girls living in the rural areas and urban are respectively; 26 ± 3.8 , 32.1 ± 7 , 32.5 ± 11.8 , 35.3 ± 4.8 . The body weight, length, size of upper arm, waist and hip, biceps, triceps and skin fold thickness at suprailiac and sub scapular that have been higher than the adolescents living in the rural areas. In the urban, the incidence rate of obesity and being fat has been found at higher frequency rates than in the rural area; whereas, the incidence rate of being thin has been found at lower frequency ($p < 0.05$). The adolescents living in the rural areas were more active than the urban ones; particularly, the amount of time that the adolescents spent for the week-end sedentary activities, have been found to be longer among the urban adolescent boys and girls. Daily amount of dietary energy, animal proteins vitamin, B1, B2, C, calcium, magnesium, iron and zinc intakes have been higher among the urban adolescent boys and girls ($p < 0.05$). On the other hand, poor dietary energy intake has been higher in the rural areas. When the cardiovascular risk factors related to the dietary habits have been investigated, it has been found that in the rural areas, the number of the adolescents who take the fat acids and cholesterol and the fat based energy have been more than 30%. Both in the urban and the rural areas, in order to maintain the adequate amount of protein, vitamin, mineral and fiber intake, the consumption of various kinds food should be increased.

Key Words: Adolescents, Dietary, Cardiovascular, Rural, Urban

ÖZET

Kırsal ve kentsel kesimde yaşayan adolesanların beslenme durumu ve diyetle ilgili kardiyovasküler risk faktörlerinin değerlendirilmesi amacıyla planlanıp yürütülen bu araştırmaya, Kırşehir ili merkez ve Çiçekdağı ilçesi Boğazevci kasabasında bulunan iki ilköğretim okulunda öğrenim gören 11-13 yaş arası 99 erkek, 83 kız, toplam 182 adolesan alınmıştır. Adolesanların vücut ağırlığı, boy uzunluğu, üst orta kol çevresi, bel ve kalça çevresi, triseps, biceps, subskapular, suprailiak deri kıvrım kalınlığı ölçülmüş, BKİ ve vücut yağ miktarı hesaplanmıştır. Ayrıca adolesanların besin tüketimi, fiziksel aktivite düzeyi ve bazı özelliklerini saptamak için soru kağıdı uygulanmış, diyetle ilgili kardiyovasküler risk faktörleri incelenmiştir. Kırşehir ili merkez kentsel kesim (n:91), Çiçekdağı ilçesi Boğazevci kasabası da kırsal kesim olarak (n:91) alınmıştır. Vücut yağ miktarı kırsal ve kentsel kesimde sırasıyla erkeklerde 26.2 ± 3.8 , 32.1 ± 4.7 ; kızlarda 32.5 ± 11.8 , 35.3 ± 4.8 'dir. Kentsel kesimde yaşayan adolesanlarda vücut ağırlığı, BKİ, üst orta kol çevresi, triseps, biceps, subskapular ve suprailiak deri kıvrım kalınlıkları, bel ve kalça çevresi kırsal kesimde yaşayan adolesanlara göre yüksektir. Kentsel kesimde toplu ve obez olma sıklıkları kırsal kesime göre yüksek, zayıf olma sıklıkları da düşük bulunmuştur ($p < 0.05$). Kırsal kesimde yaşayan adolesanlar, kentsel kesimde yaşayanlara göre daha aktiftirler, özellikle hafta sonu oturarak yapılan aktivitelere harcanan süre kentsel kesimde yaşayan erkek ve kız adolesanlarda kırsal kesime göre daha fazladır. Diyetle alınan günlük enerji miktarı, hayvansal kaynaklı protein, vitamin B1, B2, C, , kalsiyum, magnezyum, demir ve çinko alımı kentsel kesimde yaşayan erkek ve kız adolesanlarda, kentsel kesime göre fazla bulunmuştur ($p < 0.05$). Diyetle yetersiz enerji alımı da kırsal kesimde daha fazladır. Diyetle ilgili kardiyovasküler risk faktörleri incelendiğinde, kırsal kesimde doymuş yağ asidi ve kolesterol alımı ile enerjinin yağdan gelen yüzdesi %30.0'dan fazla olanların sayısı daha fazladır. Her iki kesimde de yeterli protein, vitamin, mineral ve lif alımı için değişik ve farklı türden besinlerin tüketiminin artırılması sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Adolesan, Beslenme, Kardiyovasküler, Kırsal, Kentsel

TARAS SHEVCHENKO

INTERNATIONAL CONGRESS

ON SOCIAL SCIENCES

**İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNİN TARİHSEL SEYRİ VE KARIYER
YÖNETİMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

A RESEARCH ON THE HISTORY OF HUMAN RESOURCES MANAGEMENT
AND CAREER MANAGEMENT

Doç. Dr. Fatma Zehra TAN

Karabük Üniversitesi, fatmazehra@karabuk.edu.tr

Adil AKKUŞ

Karabük Üniversitesi, akkusadil@gmail.com

ÖZET

İşletme yönetimi biliminin tarihsel seyrine bakıldığında, çalışanlara verilen önemin ve değerin günümüze yaklaştıkça arttığı görülmektedir. Küresel rekabetin üst düzeyde olduğu mevcut durumda ise, nitelikli insan sermayesine sahip olmak, en önemli rekabet araçlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada rekabet unsuru bağlamında önemli bir misyonu olan insan kaynakları departmanının tarihsel gelişimi dönemler itibariyle incelenmiş ve dönemler arasındaki farklılıklar hakkında ana hatlarıyla bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın araştırma bölümünde ise insan kaynaklarının sorumluluğunda olan ve nitelikli çalışanları işletmede tutundurma ve yönlendirme faaliyetlerini içeren kariyer yönetimi kavramı incelenmiştir. Bu kapsamda 1989-2017 yılları arasında kariyer yönetimi ile ilgili yazılmış tezler incelenmiştir. İçerik analizi yapılan tezlerden yola çıkarak, kariyer yönetimi kavramının, iş dünyasına izdüşümü hakkında genel hatlarıyla bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Kaynakları Yönetimi, Stratejik İKY, Kariyer Yönetimi

ABSTRACT

Looking at the historical course of the science of business administration, it is seen that the importance and value given to the employees increase as they approach today. In the current situation where global competition is at a high level, having qualified human capital is one of the most important competition tools. In this study, the historical development of the human resources department, which has an important mission in the context of the competitive element, has been examined in terms of periods and it is aimed to give information about the differences between the periods. In the research section of the study, the concept of career management, which is the responsibility of human resources and includes the promotion and orientation activities of qualified employees, has been examined. In this context, the theses written about career management between 1989-2017 were examined. Based on the theses that are screened, the concept of career management has been informed about the projection to the business world.

Key Words: Human Resources Management, Strategic HRM, Career Management

GİRİŞ

Üretim faktörlerinin vazgeçilmez 4 unsurundan biri olan emek kavramı, etkin bir üretimin gerçekleşmesi için çalışanlara verilmesi gereken önemi açıklamaktadır. Eski çağlardaki tarım toplumlarından, günümüzdeki sanayi, bilgi ve teknoloji toplumlarına varıncaya kadar iş dünyasının amacı ve odak noktası insandır. Fakat örgütlerde insana verilen değer ve bakış açısı zamana göre farklılık göstermiştir. 1900'lere kadar informal bir yapıda olan personel yönetimi, 1900'lü yılların ilk çeyreğinden sonra formel bir yapıya dönüşmüştür.

Fordist üretim anlayışının ve Taylor'un bilimsel yönetim yaklaşımının hâkim olduğu 1900'lü yılların başlarında, çalışanların duyguları göz ardı edilmiş, insanlar sadece bir araç olarak görülmüştür. Bu yönetim anlayışında, çalışanlar sadece idari, teknik ve davranışsal yönden değerlendirilmiş ve bu işleri yapan birim de personel yönetimi olarak adlandırılarak, formel bir yapı haline gelmiştir. 1960 yıllara gelindiğinde ise artan teknoloji, işgücünün değişen yapısı ve üretim anlayışının değişmesi, geleneksel personel yönetimi prensiplerini yetersiz kılmıştır. Değişime adapte olacak nitelikli çalışanlara ihtiyaç duyulmuş ve örgütlerde insana verilen önem artmıştır. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde akademik alanda ve örgütlerde personel yönetimi yerine insan kaynakları yönetimi kavramı kullanılmaya başlanmıştır. 1980'li yıllarda ise küresel ilişkiler ve rekabet artmış, adeta sınırlar ortadan kalkmıştır. Buna mukabil olarak, örgütlerde kısa vadeli planların yerini uzun dönemli stratejiler almış ve stratejik yönetim kavramı ortaya çıkmıştır. Geleneksel İKY de örgütlerin stratejilerine uygun olarak hareket etmeye başlamış ve stratejik insan kaynakları olarak nitelendirilmeye başlanmıştır.

Stratejik insan kaynakları kavramı ile eş zamanlı olarak kavramsallaşan kariyer yönetimi, çalışanların ve örgütün stratejik amaçlarına uygun şekilde planlanmalıdır. Çalışanlar, özellikle üst düzey niteliklere sahip olanlar, kariyer planlamasını gerçekleştirebilecekleri işletmeleri tercih etmektedir. İşletmeler de bu çalışanları bünyesine katmak ve tutundurmak için bireysel kariyer planlamalarını, örgütsel kariyer planları ile desteklemelidir. Bu bağlamda, çalışmada kariyer yönetimi hakkında yapılan araştırmaların somut sonuçları ilgili bir değerlendirme yapılmıştır.

1.İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİN TARİHSEL SEYRİ

1.1.Personel Yönetimi

Günümüzde halen birbirinin yerine kullananlar olsa da personel yönetimi ile insan kaynakları yönetimi içerik olarak farklılaşan boyutları olan kavramlardır. Literatür araştırması yapıldığında Eski tarihli kitaplarda, akademik alanda ve iş hayatında personel yönetimini teriminin kullanıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda İKY'nin tarihsel gelişim sıralamasına ilk olarak personel yönetimini yazmak uygun olacaktır (Özden,2003).

İKY'nin günümüzdeki işlevlerine bakıldığında, personel yönetimi anlayışı, İKY'nin sadece bir bölümü niteliğindedir(Özden, 2003). Geleneksel personel yönetimi anlayışı, ücret, mesai saatleri, çalışan bilgileri gibi kısa vadeli ve gündelik işlerle ilgili kayıtları tutar ve idari konulara odaklanmaktadır. Kısaca personelin özlük hakları ile ilgilenir.

Endüstri devriminin gerçekleşmesi ile işçi sınıfı denilen yeni bir toplumsal sınıf ortaya çıkmıştır. El işçiliğinin yerini, makineli üretim almış ve vasıflı-vasıfsız çok sayıda iş gören, büyük ölçekli üretimde yerini almıştır. Bu fabrikalarda iş görenlerin denetiminden ve

idaresinden sorumlu ‘formenler’ ve daha çok, büyük ölçekli fabrikalarda da çalışanların ücretlerini ve mesai saatlerini ayarlayan ‘büro memurları’ bulunurdu (Ünsal, 2004). Bu formler ve büro memurlarına personel yönetiminin ilk icracıları denilebilir.

1923’te Taylor’un geliştirdiği ‘bilimsel yönetim’ teorisinin de etkisi ile personel yönetimi kavramı iş hayatına girmiştir. Taylor’un önerisi ile fabrikalarda ayrı bir personel bölümleri kurulmaya başlanmıştır. O zamana kadar en yakın amirin yetkisinde olan işe alma, eğitim ve işten çıkarma gibi işlemler, personel bölümü yöneticileri tarafından yapılmaya başlanmıştır (Ünsal, 2004). Böylelikle personel yönetimi anlayışına geçilmiş olup, modern İKY’nin temelleri de atılmıştır.

1.2. İnsan Kaynakları Yönetimi

İnsan kaynakları, Amerikan menşeli bir kavramdır ve ilk olarak Raymond Miles tarafından 1965 yılında kaleme alınan ‘Human Relations or Human Resources’ isimli makalesinde kullanılmıştır. Teknolojik değişimler, işgücü yapısındaki değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Mavi yakalı olarak adlandırılan bedensel kuvvetini kullanan çalışanların yanı sıra, zihinsel potansiyelini kullanan ‘beyaz yakalı’ bilge çalışanlara sahip olmak önem kazanmıştır. Fordist anlayış olarak bilinen kitle üretimi, yerini teknolojinin sunduğu imkânı kullanan esnek üretime bırakmıştır. İşletmelerin, üretimin, örgütlenmenin ve işgücünün değişen yapısıyla beraber insan unsuru bir hayli önem kazanmış ve personel yönetimi yerine insan kaynakları yönetimi kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Dede,2007).

İKY, çalışanların ihtiyaçlarını tatmin etme ve işletmenin insan kaynağını örgütsel amaçlara uygun olarak etkin bir biçimde yönetme olarak tanımlanmaktadır (Bingöl,2014:3). Başka bir tanıma göre örgütlerde çalışanların işe alımı, gelişimi ve refahı için tutarlı ve stratejik bir yaklaşımdır (Armstrong and Taylor,2014:5). İKY, örgütteki işgücünün motivasyonu, eğitimi, memnuniyeti, sürdürülebilir yüksek performans gibi konulardaki sorumluluğunu üstlenmiş bir birimdir. Örgütteki en alt kademeden, en üst kademeye kadar bütün çalışanlar İKY’nin sorumluluk alanına girmektedir. İKY ‘nin görevi çalışanların istekleri ve ile örgütün amaçlarını örtüştürmektir (Özdemir,2010).

İKY’nin belirli hedefleri vardır. Bunlardan birincisi örgütün hedefleri ile örtüşen planlamalar yaparak ve bunları uygulayarak, örgütün hedeflerini destelemektir. İkinci olarak yüksek performans gösteren bir çalışma iklimi yaratmaktır. Üçüncü hedefi örgütün ihtiyacı olan yetenekli ve azimli çalışanları kazanmaktır. İKY’nin bir diğer hedefi ise yönetim kademesi ve çalışanlar arasında köprü vazifesi kurarak karşılıklı güven ortamını sağlamaktır. Son olarak ise insan ilişkilerinde ve iş ortamında etik iklimin oluşmasını sağlamaktır (Armstrong and Taylor,2014:5).

İKY’nin en temel amacı, etik ve ekonomik değerleri dikkate alarak, çalışanların yaratıcı katkılarını arttırmak ve bu katkılarının işletmenin amaçlarına hizmet etmesini sağlamaktır. İKY’nin başlıca görevleri; planlama, kadrolama, eğitim ve geliştirme, performans yönetimi ve kariyer yönetimi, ücretlendirme ve ödüllendirme, iç ve dış çevre yönetimi ve çalışanların haklarının korunmasıdır. İKY, çalışanlarını işletmenin amacına göre temin etmeli ve yönlendirmelidir. Bu amaç doğrultusunda izlenecek politikalar şu amaçlara hizmet eder; çalışanların örgütsel bağlılığını ve güvenini kazanmak, yöneticilerin hızlı ve tutarlı karar almalarına yardımcı olmak, yöneticilerin verdikleri kararlara referans olmak. Tüm bunlar neticesinde ortaya çıkan çıktılar ise bağlılık, kalite, esneklik, uyum, yetkinlik, mali tablo, iş tatmini, performans ve güven gibi kavramlardır(Bingöl,2014:24-29).

1.3.Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi

1970’li yılların sonlarında iş dünyasında yaşanan değişimler nedeniyle işletmeler için yönetim faaliyetleri stratejik bir önem kazanmıştır. Kısa vadeli planların yerini, uzun dönemli yol haritalarının belirlendiği stratejiler almıştır. Stratejik yönetimle beraber, insan kaynakları birimi de stratejik bir rol üstlenmiş ve stratejik insan kaynakları kavramı literatüre girmiştir. Fakat literatürde İKY ve SİKY arasında ne gibi farklılıkların olduğu konusunda ortak bir kanaat oluşmamıştır. SİKY kavramı 1990’lı yıllardan itibaren daha geniş bir akademik ve iş çevresinde kullanılmaya başlanmıştır.

TDK (2010), stratejiyi çok geniş bir çerçevede tanımlamıştır. Bu tanıma göre strateji; bir ulusun veyahut uluslar topluluğunun, barış ve savaş durumlarında uygulanan politikalara destek olmak amacıyla, siyasi, ekonomik, askeri ve psikolojik güçleri bir arada kullanma bilimi ve sanatıdır. İşletme ve yönetimi bilimi açısından yapılan tanıma göre ise strateji; iç ve dış çevre faktörleri göz önüne alınarak, nihai amaçlara varmak için belirlenmiş, uzun dönemli, dinamik ve rekabet avantajı elde etmek için kararlar ve faaliyetler bütünüdür. Stratejik yönetim ise uzun vadeli nihai amaçlara ulaşmak için eldeki kaynakları etkin bir biçimde kullanmaya ve örgütsel performansını arttırmaya yönelik bir yönetim sürecidir (Bingöl, 2014:8).

Stratejik yönetimin bir partneri olan stratejik insan kaynaklarının tanımı şu şekildedir; İşletmelerin bütün kademelerinde yer alan çalışanların yönetilmesi ve rekabet avantajı yaratacak stratejilerin uygulanmasına yönelik faaliyetlerdir. SİKY’nde, izlenecek politikaların, dinamik bir biçimde işletmenin stratejik amaçlarıyla uyumlu ve bağlantılı hale getirilmesi söz konusudur (Bingöl, 2014:12). Yılmaz (2018)’ın tanımına göre istihdam, eğitim ve geliştirme, performans ölçümü vb konularla ilgili insan kaynakları uygulamalarının, işletmenin geleceğe yönelik hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla stratejik olarak yönetilmesidir. Diğer bir tanıma göre SİKY, insan kaynağını rekabet avantajı için silah olarak kullanmak ve işletmenin diğer kaynakları ile eşgüdümlü olarak yönetmektir (Özdemir,2010). Wright & Snell (1997)’e göre SİKY, örgüt performansını arttırmaya ve rekabet avantajı kazanmaya odaklanmıştır. Yazarlar, SİKY, örgütün amaçlarına ulaşması için planlı bir şekilde insan kaynağın dağıtımını yapmaktır ve bu ancak strateji ile İK’nın uyumu ile mümkündür.

1.4 Dönemsel Farklılıklar

Tablo 1. Dönemsel Farklılıklar

İKY’NİN ÖRGÜTSEL GÖRÜNÜMLERİ	PERSONEL YÖNETİMİ (1900-1960)	İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ (1960-1980)	STRATEJİK İKY (1980-GÜNÜMÜZ)
Yönetim Anlayışı	Klasik Yönetim	Toplam Kalite Yönetimi	Stratejik Yönetim
Zaman Ufku	Gündelik/Rutin	Kısa Dönemli Planlamalar	Vaziyete Göre Kısa-Orta-Uzun Vadeli Planlamalar/ Stratejiler
Sorumluluk	Çalışanların Takibi (Özlük Hakları)	İk Uzmanı/Çözüm Mercisi	Hat Yöneticisi

Yapı/Yetki	Üst Yönetim/Sahipler/Ortaklar Egemen	Yönetim Ve İk Söz Sahibi	Yönetim, İk Ve Çalışanların Dahil Olduğu Bütünleşik Bir Yapı
Uygulamalar/Faaliyetler	Standart/Statik	Dinamik	Değişken/Durumsal
Odak Noktası	Minimum Maliyet	İşgören İlişkileri	İş Ve Dış Müşterilerle Ortaklık
Yatırım Alanları	Ürün,Sermaye	Ürün,Sermaye,Teknoloji	İnsan,Bilgi
Karar Verme	Bürokratik Kararlar/İşlemler	Operasyonel Düzeyde Kararlar	Yönetimin Stratejik Kararlarına Ortaklık
İnsana Bakış Açısı	İşçi/Üretim Aracı	İşi Yönlendiren/Yöneten Kişi	Stratejik Ortak/Rekabet Avantajı
Rolü	Düzenleyici/Denetleyici	İşlemci,Operasyonel	Dönüşümcü,Değişimin Öncüsü
Koordinasyon	İşgören-İşgören Ve İşgören/Yönetim Arası	İky'nin İşlevleri Arasında Koordinasyon	İky'nin Tüm Faaliyetleri İle Örgütün Koordinasyonu

Kaynak: Bingöl,2014: 23; Özdemir,2010; Dede,2007). .

2.KARİYER YÖNETİMİ

Kariyer, kelime anlamı olarak bir işte zamanla ve çalışma ile elde edilen aşama, başarı ve uzmanlıktır (TDK, 2010). İş dünyasında kariyer, çalışanların meslek hayatları boyunca izlemesi gereken bir dizi faaliyetler bütünüdür. Daha açık bir ifade ile kariyer, bireylerin çalışma hayatında imgesel olarak yukarı doğru hareket etmesini ve neticesinde daha yüksek ücret, sorumluluk, statü ve itibar kazanmasıdır (Bingöl,2014:329).

Kariyer yönetimi kavramı, kariyer planlama ve geliştirme faaliyetlerini içermektedir. 1970'li yılların başında gündeme gelmeye başlamış ve son 20 yılda iş hayatındaki popülerliğini artırmıştır (Baruch,1995:40). Bir insanın özel hayatındaki eş seçimi ne denli önemli ise, iş hayatındaki kariyer seçimi de bireysel için o denli önemlidir (Bardrick at all;2004:104). Bir tanım yapılacak olursak, kariyer yönetimi hem bireylerin, hem de örgütlerin ihtiyaçlarını karşılayacak ve potansiyellerini kullanacak şekilde planlanması ve yönetilmesini tasarlayan bir süreçtir (Bingöl,2014:330). Çalışanların ve örgütün ihtiyaçlarını örtüşürecek şekilde kariyer yönetimi tasarlamak SİKY'nin görevidir. SİKY, kariyer haritasını belirlemeli, orta ve alt düzeydeki çalışanlara danışmanlık yapmalı ve kariyer planlamasının etkin bir şekilde yürütülmesi için başarılı bir performans yönetimi sergilemelidir (Çelikmasat, 2018:8). Çünkü örgütlerde insan kaynağının gelişimi için ,kariyer yönetimi kritik bir öneme sahiptir ve kişisel performansın bir yansımasıdır (Swanson,1995:207).

Kariyer yönetimi genel manada çalışanın kariyer planını gerçekleştirebilmesi için örgüt tarafından desteklenmesidir. O halde kariyer yönetimini bireysel kariyer ve örgütsel kariyer planlaması olarak kategorize etmek mümkündür. Bireysel kariyer planlaması, çalışanın, kendi nitelikleri ve ilgi alanları doğrultusunda, kariyer fırsatlarını değerlendirmesi, amaçlarını belirlemesi ve bu amaçlara ulaşmak için harcadığı emeği içeren bir süreçtir. Örgütsel kariyer

planlaması ise, örgütün çalışanların kariyer hedeflerini gerçekleştirmeleri için yardımcı olmak ve uygun şartları yerine getirmeyi içeren bir süreçtir (Bingöl, 2014:331). İyi tasarlanmış bir kariyer yönetiminde , kurumların ve bireylerin beceri, deneyim ve istekleri bir potada eritilerek , terfiler yetenek ve performansa göre yapılmalıdır. Sonuç itibariyle etkili bir kariyer planlaması ve yönetimi; çalışanlarda iş tatmini ve kariyer beklentisini karşılayarak kariyer gelişimi sağlar ve örgütsel hedeflerin gerçekleşmesine yardım eder (Adekola, 2011:100).

3.ALAN ARAŞTIRMASI

3.1 Araştırmanın Amacı Ve Önemi

Bu araştırmanın iki temel amacı vardır. İlk olarak insan kaynakları yönetimin tarihsel süreç içerisindeki nitelendirildiği kavramların ve farklılıklarının tanımlanması hedeflenmiştir. Çalışmanın diğer amacı kapsamında ise , günümüzde SİKY' nin en önemli işlevlerinden birisi olan kariyer yönetimi ile ilgili yerli literatürdeki tezlerin içerik analizi yapılmıştır. Bu doğrultuda tezlerdeki sonuçlardan yola çıkılarak, bir çıkarım yapılması hedeflenmiştir. Yapılan literatür araştırmasında İKY 'nin dönemler itibariyle karşılaştırılması ve farklılıkları ile ilgili çalışmaların kısıtlı sayıda olduğu görülmüştür. Bilindiği gibi İKY'nin odak noktası insan unsurudur ve kariyer yönetimi uygulamaları insanların beklentilerini karşılamak üzere icra edilir. Bu çalışmada kariyer yönetimi ile yapılan araştırmaların sonuçları değerlendirilerek, literatürün somut bir düzleme yansıtılması açısından önemlidir.

3.2 Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın literatür bölümünde İKY'nin tarihsel seyri itibariyle, ayrıldığı dönemler hakkında bilgi verilmiştir. Araştırma kısmında ise kariyer yönetimi çalışmaları incelenmiştir. Ana kütle kariyer yönetimi çalışmaları, örneklem ise <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> 'ne kayıtlı yüksek lisans ve doktora tezleridir. Bu kapsamda 1989-2018 yılları arasında yayınlanmış 36 adet yüksek lisans ve doktora tezi incelenmiştir. Tezlerden elde edilen sonuçlar, tartışma kısmında değerlendirilmiş ve yerli literatürde kariyer yönetimi çalışmaları hakkında bir sonuca varılmıştır.

3.3 Verilerin İçerik Analizi

Uyarer (1989), üniversitelerin personel yönetimi anabilim dalı olarak faaliyet gösterdiği yıllarda yaptığı 'kariyer yönetimi' adlı çalışması, söz konusu alanla ilgili yapılmış ilk araştırmalardandır. Yazar, yaşanan teknolojik değişimlerin ve artan eğitim düzeyi ile beklentilerin yükselmesine dikkat çekerek, kariyer yönetimin gerekliliğine vurgu yapmıştır. Dündar (1995), çalışmasında kariyer yönetimi ile ilgili bir model önerisi sunmuştur. Dündar, kariyer yönetimi planlamasını enformasyon sistemleri ile yapılması gerektiğini savunmuş ve bilgi sistemi modeli geliştirmiştir. Bu yöntemle çalışan istek, performans, eğitim gibi faaliyetlerinin kayıt altına alınması gerektiğini ifade etmiştir.

Bağcı (2002), kariyer yönetimini 'kobiler' üzerinde incelemiştir. Çalışmada 'kobi' yöneticilerinin önemli bir kısmını işletme sahipleri veya yakınları ve genellikle profesyonel olmayan yöneticilerin oluşturduğu görülmüştür. Buna bağlı olarak kurumsallaşma yetersizdir ve profesyonel yönetim tam olarak yerleşmemiştir. Teknolojide ve kullanılan araç gereçlerde yaşanan hızlı değişimle beraber, çalışanlarda aranan niteliklerde bu doğrultuda değişmektedir. Kobilerde personel devir hızının ortalama yüzde 35 gibi yüksek sayılabilecek bir orandadır. Tüm bu faktörler kariyer yönetimini uygulanmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Çalışanlar, kariyerine aldıkları eğitime göre şekillendirmek istemektedir. Buna karşın kariyer yönetimi

algısında, işsiz kalma korkusundan dolayı çoğu çalışanın eğitim dışındaki faktörlerden (tanınma, saygı görme, kendini geliştirme) etkilenmediği görülmüştür. Çalışmadan çıkan bir diğer sonuç ise çalışanların terfi ve yükselme olanaklarında objektif bir değerlendirme yapıldığına dair olumsuz bir düşünceye sahiptir.

Ünal (2004), banka şubelerinde yaptığı kariyer yönetimi araştırmasında ortaya çıkan sonuçlara göre şubelerin %89'unda kariyer yönetim planlaması yapılmaktadır. Fakat kariyer yönetimi, genel müdürlük insan kaynakları departmanı tarafından yapılmaktadır ve çalışanların %52'si şubelerde insan kaynakları departmanının bulunması gerektiğini ifade etmiştir.

Kariyer yönetimi ile ilgili bir başka çalışma, Mersin Tarsus ilçesinde faaliyet gösteren bir kauçuk firmasındaki beyaz yakalı personeller üzerinde yapılmıştır (Berhumoğlu, 2013). Çalışmada mevcut kariyer yönetimi politikası ile uygulanması planlanan yeni kariyer yönetimi politikası arasındaki algı farklılıkları ölçülmüştür. Araştırma sonucunda yaş gruplarına göre anlamlı farklılık saptanmış; cinsiyet, eğitim, medeni durum, çocuk sahibi olma, çalışma süresi ve unvan gibi değişkenlere göre farklılık göstermemiştir.

Karaca (2013)'nın çalışmasında Fırat Kalkınma Ajansında performans yönetiminin, kariyer yönetimine etkisini incelenmiştir. Çıkan sonuçlardan anlaşılan kurumun etkili bir kariyer yönetimi politikası yoktur. Kurumda performans ölçümü yapılmamaktadır, personel devir hızı yüksektir, eğitim faaliyetler istenen düzeyde değildir, işe uygun personeller istihdam edilmemektedir, terfi sistemleri adil değildir ve kurumda profesyonel bir insan kaynakları birimi bulunmamaktadır. Koç (2015) da, kariyer yönetimini bir kamu kurumunda (Orta Anadolu gümrük ve ticaret bölge müdürlüğü) 189 çalışan üzerinde incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre kurumda yöneticilik görevi olmayan çalışanların kariyer beklentileri şu şekildedir; yönlendirilme, motive edilme ve bilgilendirilme. Yöneticilik yapan çalışanlarda ise örgütsel yedekleme ve emeklilik sonrası yaşama oryantasyon konularına önem verilmesi gerekmektedir.

Kabadayı (2013) finans sektöründe 150 katılımcı üzerinde yaptığı çalışmada, kariyer yönetiminin kuruma olan bağlılığı etkisi açısından incelemiştir. Çalışmadaki bulgulara göre kariyer yönetimin (planlama ve geliştirme boyutlarının), kuruma bağlılığa üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Çilingir(2014) ile Küçük (2012) bankacılık sektöründe, Akdoğan (2014)'da bir belediye' de bu iki kavramın ilişkisi üzerinde bir araştırma yapmıştır. Sabuncu (2015) bu iki kavram arasındaki ilişkiyi 323 öğretmen üzerinde incelemiştir. Ok (2009) ise kariyer yönetimi ve örgütsel bağlılığı, otomotiv sektöründe araştırmıştır. Aynı değişkenler üzerinde yapılan tüm bu araştırmaların ortak bir sonucu olarak kariyer yönetimi, örgütsel bağlılığı olumlu yönde etkiler ve arasında pozitif anlamlı bir ilişki vardır. Atay (2006) kariyer yönetimi ile örgütsel bağlılık ilişkisi üzerinde yaptığı çalışmada, kariyer yönetimin işe tatmini ve örgütsel bağlılığı olumlu yönde etkidiğini tespit etmiştir. Albayrak (2007) 'ın çalışması da kariyer yönetimi, örgütsel bağlılığı olumlu yönde etkiler varsayımını desteklemektedir. Kılıç (2008) çalışması da kariyer yönetiminin ile örgütsel bağlılık arasında pozitif bir ilişki olduğunu destekler niteliktedir. Çörtük (2009) de öğretmenler üzerinde kariyer yönetimi ve örgütsel bağlılık araştırış ve aralarında yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulmuştur.

Çağlıköse (2015) Kayseri'de 250 akademisyen üzerinde kariyer yönetimini bireysel ve örgütsel gerçekleştirme düzeyi açısından araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre örneklemi

oluşturan akademisyenlerin bireysel kariyer yönetimi gerçekleştirme düzeyleri oldukça yüksektir. Bireysel kariyer yönetiminde En yüksek gerçekleştirme oranları planlama ve geliştirme düzeylerinde yüksek iken, en az ise gerçekleşen boyut ise motivasyondur. Örgütsel kariyer yönetimini kabul düzeylerine bakıldığında yönetim sürecine ve planlama faaliyetlerine tamamen katıldıkları, geliştirme boyutunu ise kısmen katıldıkları görülmüştür.

Bir diğer çalışmada Arifoğlu (2015), Türk ilaç sanayiinde faaliyet gösteren 42 şirketin sorumlu yöneticileri üzerinde kariyer yönetimi araştırması yapmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara göre firmaların işe alımlarda lisansüstü mezunlarına bir ayrıcalık gösterilmediği / lisans üstü mezuniyet şartı aramadığını ifade etmiştir. Ayrıca mevcut lisans mezunları da lisan üstü eğitim konusunda teşvik edilmemektedir. İlaç şirketlerinin sadece % 28'i kariyer yönetimi uygulamalarına yer vermektedir. diğer firmalar maliyeti gerekçe göstererek bu uygulamalara yer vermemektedir. Firmalar en çok 'koçluk ' ve 'mentorlük' araçlarını kullanmaktadır. Kariyer yönetimini uygulayan ve uygulamayan firmalar karşılaştırıldığında, uygulayan firmaların bireysel ve örgütsel performanslarının dah yüksek olduğu görülmüştür.

Kişioğlu (2015) ise kariyer yönetimine kadın çalışanlar özelinde yaklaşmış ve 120 kadın banka çalışanı üzerinde bir araştırma yapmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara göre kadın banka çalışanları, iş yaşamına aile yaşamından daha fazla önem vermektedir ve aradaki dengeyi iyi kurabildiklerine inanmaktadır. Evli ve çocuk sahibi olmak, çalışmaya engel değildir. Buna karşın iş seyahatlerinin ve fazla mesailerin aile yaşamlarını olumsuz etkilediklerini düşünmektedirler. Kadın çalışanlar, kraliçe arı sendromuna ve mobbinge maruz kalmadıklarını ifade etmişlerdir.

Erme (2014), 521 işletme öğrencisi üzerinde bireysel kariyer yönetimini etkileyen faktörleri araştırmıştır. 521'nin %63' ü kamuda, % 24'ü özel sektör, %13'ü de kendi işini kurmak istemektedir. Çalışmanın dikkat çekici sonuçları şu şekildedir: Öğrencilerin kariyer tercihleri cinsiyete göre farklılık göstermektedir (Kadın öğrenciler işin niteliklerine daha duyarlı). Öğrenciler bulundukları sınıflara göre kariyer yönetimleri farklılık göstermektedir (1.ve 2. İçin üniversite faktörü önemli). Öğrencilerin aylık harcama miktarlarına göre de tercihler farklılık göstermektedir. En fazla harcamayı yapanlar, kendi işlerini kurma, en az harcama yapanlar ise kamuya girme isteği eğilimindedir.

Koçer(2015), kariyer yönetimi ve iş stresi arasındaki ilişkiyi incelemiş imalat sektöründe faaliyet gösteren bir işletmede çalışan 242 kişi üzerinde bir araştırma yapmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde bireysel kariyer yönetimi ile iş stresi arasında negatif yönlü bir ilişki olmasına karşın istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki çıkmamıştır. Buna karşın örgütsel kariyer yönetimi ile iş stresi arasında anlamlı negatif bir ilişki orta çıkmıştır. Kahraman (2017), kariyer yönetimin çalışan memnuniyetine olan etkisi ve ilişkisini araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre iki değişken arasında anlamlı pozitif bir ilişki olduğu ve kariyer yönetiminin, çalışan memnuniyetini üzerinde anlamlı pozitif bir etkisinin olduğu görülmüştür.

Elmalı (2015), kariyer yönetimini çalışan motivasyonuna etkisi bağlamında incelemiştir. 134 çalışan üzerinde yapılan araştırmada kariyer yönetimi alt boyutları (planlama, geliştirme) ve motivasyon alt boyutları (içsel motivasyon, dışsal motivasyon) arasında pozitif anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Benzer bir başka çalışmada Pınar (2016), bireysel kariyer yönetiminin motivasyona olan etkisini incelemiş ve araştırma sonucunda bireysel kariyerin motivasyona anlamlı pozitif bir etkisinin olduğu görülmüştür. Delipoyraz (2009) , kariyer yönetimin motivasyona olan etkisini incelemiştir. Araştırmasını MEB bünyesinde çalışan

öğretmenler üzerinde yapmıştır ve kariyer yönetimin, motivasyon üzerinde pozitif anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna varmıştır.

Cebeci (2015), kriz dönemlerinde yaşanan durumların kariyer yönetimi bağlamında incelemiş ve araştırma kapsamında 58 yöneticiden veri toplamıştır. Kriz dönemlerinde işletmelerin %67'si maliyeti düşürmenin doğru olduğunu, personele verilen yan hakların kesilmesi gerektiğini ve yapılan zamların asgari düzeye düşürülmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Kriz döneminde işletmelerin %48'i işten çıkarma yapmamıştır. İşten çıkarma yapan işletmeler ise düşük performans gösteren sorunlu personelleri işten çıkarmıştır. İşten çıkarma yapan işletmelerdeki çalışanlarda % 47 oranında geride kalan sendromu yaşanmış ve örgütsel iklimi olumsuz yönde etkilemiştir. Kriz sonrası dönemlerde işletmelerin %69'u uyguladıkları insan kaynakları politikalarının bekledikleri gibi başarılı olduğunu ifade etmişlerdir.

Karakuş(2016), öğretmenlerin bireysel kariyer yönetiminin ,demografik özelliklere göre farklılaşıp, farklılaşmadığını araştırmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara göre cinsiyet, yaş, görev, kıdem, branş gibi değişkenlere göre farklılaşmadığı görülmüştür. Gültekin (2008) çalışmasında kariyer yönetimi algısının cinsiyet faktörüne göre farklılaştığına, eğitim durumuna göre ise farklılık göstermediğini tespit etmiştir. Kadın çalışanlar, kariyer yönetimine karşı olumsuz bir algı oluştururken, erkek çalışanlar da durum tam tersidir.

Şahinöz (2006) ise çalışmasında kariyer yönetimin etkili ve verimli bir biçimde uygulanabilmesini, kurum kültürüne bağlamıştır. Yani örgüt iklimimin, kariyer yönetimin ruhuna uygun olması gerekir. Benzer şekilde Pehlivanlı (2004)'da , çalışmasında bireysel kariyer yönetimi ile örgütsel kariyer yönetimi doğrudan ve paralel bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Diğer bir ifade ile bireysel kariyer planının hayata geçmesi, örgütsel kariyer planlamasıyla olan uyuma bağlıdır.

Güneş (2006) çalışmasında performans değerlendirmenin kariyer yönetimindeki önemi üzerine bir araştırma yapmıştır. Bu doğrultuda kariyer yönetiminin layığıyla uygulanabilmesi için, objektif ve tutarlı bir performans değerlendirme sistemi olması gerekmektedir. Yavuz (2006)'un çalışmasında da Güneş (2006) ile benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Söz konusu araştırmaya göre , çalışanların kariyerlerini en çok (% 82,4), performans değerlendirme etkilemektedir. Turan(2008)'a göre de kariyer yönetimin en fazla etkileyen faktör, performans değerlendirmedir. Özpala (2007) da performans değerlendirmenin, kariyer yönetiminde önemli bir işlevi olduğunu tespit etmiştir. Performans değerlendirme, kariyer yönetimi argümanlarından en çok eğitim eğitim faaliyetleri için kullanılmaktadır.

Çelikmasat (2018) 'ın 48 otel yöneticisine kariyer yönetiminde karşılaşılan sorunlar üzerine bir araştırma yapmıştır. Yöneticilere göre kariyer planlamada en büyük problem işten ayrılmalar ve çalışanlardaki motivasyon eksikliğidir. Bu sonuçlara göre konaklama sektöründe örgütsel bağlılığın düşük olduğu anlaşılmaktadır. Aktaş (2018) kariyer yönetimi ile yetenek yönetimi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bilindiği gibi yetenekli çalışanların örgüte kazandırılması ve tutundurulması, kariyer yönetimi ile doğrudan bağlantılıdır. Bu doğrultuda yapılan araştırmada iki kavram arasında yüksek düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki çıkmıştır.

3.4 İçerik Analizi Yapılan Tezler

Tablo 2. Analizi Yapılan Tezler

YAZAR	YIL	TEZ TÜRÜ	ÖRNEKLEM	DEĞİŞKENLER	YÖNTEM
Şehnaz Uyarer	1989	Yüksek Lisans	-	Kariyer Yönetimi	Kavramsal Analiz
Gönen İlkar DüNDAR	1995	Doktora	-	Kariyer Yönetimi	Kariyer Yönetimi Model Tasarımı
Zübeyir Bağcı	2002	Yüksek Lisans	Çeşitli Sektörlerden 35 Kobi Yöneticisi	Kariyer Yönetimi	Anket
Ahmet Ünal	2004	Yüksek Lisans	Bankacılık Sektörü-25 Banka Yöneticisi	Kariyer Yönetimi	Anket
Fikri Pehlivanlı	2004	Yüksek Lisans	36 Yönetici-Hizmet Sektörü	Kariyer Yönetimi	Anket
Saika Altınöz	2006	Yüksek Lisans	Vestel Firması	Kurum Kültürü-Kariyer Yönetimi	Mülakat-Belge İncelemesi
Mutlu Güneş	2006	Yüksek Lisans	İki İnşaat Firmasının Yöneticileri	Performans Değerlendirme-Kariyer Yönetimi	Mülakat
Sibel Yavuz	2006	Yüksek Lisans	34 Kobi Yöneticisi	Kariyer Yönetimi	Anket
Seynur Atay	2006	Yüksek Lisans	Mermer Sektörü-150 Çalışan	Kariyer Yönetimi-Örgütsel Bağlılık	Anket
Neslihan Özpala	2007	Yüksek Lisans	İçecek Firması-120 Çalışan	Kariyer Yönetimi-Performans Değerlendirme	Anket
Emine Gözde Albayrak	2007	Yüksek Lisans	Çeşitli Sektörler-200 Çalışan	Kariyer Yönetimi-Örgütsel Bağlılık	Anket
Sami Nurtaç Duran	2008	Yüksek Lisans	Resort Oteller-112 Çalışan	Kariyer Yönetimi-Performans Değerlendirme	Anket
Gonca Kılıç	2008	Doktora	Beş Yıldızlı Oteller-1084 Çalışan	Kariyer Yönetimi-Örgütsel Bağlılık	Anket

Fikret Gültekin	2008	Yüksek Lisans	Broker Firmaları-98 Çalışan	Stres-Kariyer Yönetimi	Anket
Salih Çörtük	2009	Yüksek Lisans	İlköğretim Okulları-370 Öğretmen	Kariyer Yönetimi- Örgütsel Bağlılık	Anket
Emine Ok	2009	Yüksek Lisans	Otomotiv Sektörü-100 Çalışan	Kariyer Yönetimi- Örgütsel Bağlılık	Anket
Metin Delipoyraz	2009	Yüksek Lisans	İlköğretim Okulları-763 Öğretmen	Motivasyon- Kariyer Yönetimi	Anket
Meltem Küçük	2012	Yüksek Lisans	Bankacılık Sektörü-156 Çalışan	Kariyer Yönetimi- Örgütsel Bağlılık	Anket
Sevtap Kabadayı	2013	Yüksek Lisans	Finans Sektörü- 150 Çalışan	Kariyer Yönetimi- Örgütsel Bağlılık	Anket
Murat KARACA	2013	YÜKSEK LİSANS	Fırat Kalkınma Ajansı-	Kariyer Yönetimi- Performans Değerlendirme	Analitik Çözümleme (Ampirik Çalışmalardan)- BELGE İNCELEMESİ
Hande Berhumoğlu	2013	Yüksek Lisans	Sanayi Sektörü- 80 Yönetici	Toplam Kalite Yönetimi-Kariyer Yönetimi	Anket
Hacer Akdoğan	2014	Yüksek Lisans	Belediye İktisadi Teşebbüsü-58 Çalışan	Kariyer Yönetimi- Örgütsel Bağlılık	Anket
Tahsin Terme	2014	Yüksek Lisans	İİBF- 521 İşletme Öğrencisi	Kariyer Yönetimi	Anket
Nilgün Çilingir	2014	Yüksek Lisans	Bankacılık Sektörü-207 Çalışan	Kariyer Yönetimi- Örgütsel Bağlılık	Anket
Serap Arifoğlu	2015	Doktora	İlaç Sektörü-80 Yönetici	Kariyer Yönetimi	Anket
İlknur Cebeci	2015	Yüksek Lisans	Sanayi Sektörü- 58 Yönetici	Krizler-Kariyer Yönetimi	Anket
Aslı Çağlıköse	2015	Yüksek Lisans	Üniversite-250	Kariyer Yönetimi	Anket

Akademisyen					
Musa Elmalı	2015	Yüksek Lisans	Sanayi Sektörü-134 Çalışan	Motivasyon-Kariyer Yönetimi	Anket
Hilal Kışioğlu	2015	Yüksek Lisans	Bankacılık Sektörü-100 Çalışan	Cinsiyetçilik-Kariyer Yönetimi	Anket
Seyit Ali Koç	2015	Yüksek Lisans	Kamu Kurumu-134	Kariyer Yönetimi	Anket
Canan Koçer	2015	Yüksek Lisans	İmalat Sektörü-236 Çalışan	Kariyer Yönetimi-İş Stresi	Anket
Şerife Sabuncu	2015	Yüksek Lisans	İlk Ve Orta Öğretim Okulları-305 Öğretmen	Kariyer Yönetimi-Örgütsel Bağlılık	Anket
Halil Pınar	2016	Yüksek Lisans	Çeşitli Sektörler-305 Çalışan	Motivasyon-Kariyer Yönetimi	Anket
Sevil Karakuş	2016	Yüksek Lisans	İlk Ve Ortaöğretim Okulları	Motivasyon-Kariyer Yönetimi	Anket
Hediye Bahar Kahraman	2017	Yüksek Lisans	Çeşitli Sektörler-310 Çalışan	Kariyer Yönetimi-İş Tatmini	Anket
Naciye Bengü Mutlu Aktaş	2018	Yüksek Lisans	Mağazacılık Sektörü-312 Çalışan	Kariyer Yönetimi-Yetenek Yönetimi	Anket
Adalet Gizem Çelikmasat	2018	Yüksek Lisans	Otel-25 Yönetici	Kariyer Yönetimi	Mülakat

3.5 Tartışma

Türkiye’de personel yönetimin veya İKY’nin bir akademik disiplin olarak kabul edilmesi 1960’ların sonları ve 1970’lerin başlarında gerçekleşmiştir. Personel yönetimi ile ilgili ilk tez 1964 yılında yazılmıştır. Bu yıllarda personel yönetimi dersi lisans programlarına dahil edilmiş ve bu konudan kitaplarda ve diğer akademik çalışmalarda bahsedilmeye başlanmıştır (Üsdiken ve Wasti, 2002). İKY’nin tarihsel seyrini ABD’li bilim insanları ve iş dünyası şekillendirmiştir. Söz konusu kavram ile ilgili referans ve öğrenme kaynağı ABD’dir. Buna bağlı olarak Türkiye’de dış dünyada yaşanan gelişmeleri takiben personel yönetimi/insan kaynakları yönetimi /stratejik insan kaynakları kavramları kullanılmıştır. İKY’nin stratejik işlevlerinden birisi olan kariyer yönetimi kavramı da dış dünyada 1970’li yılların başlarında bir akademik çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmanın veri

temelini oluşturan Türkiye’de kariyer yönetimi hakkında yazılan tezlere baktığımızda, yazılan ilk eser 1989 yılında yayınlanmış Şehnaz Uyarer’in çalışmasıdır. Bu bağlamda akademik alanda kavrama olan ilgi, dış dünyadan yaklaşık 15 yıl sonra başlamıştır. Kariyer yönetimi ile ilgili tezlerin büyük çoğunluğu 2000 yılından sonra yazılmıştır. Bu durum elbette ki üniversite sayısının ve doğal olarak da lisansüstü öğrenci sayısının artması ile bağlantılıdır. Fakat mevcut duruma bakıldığında günümüze yaklaştıkça kariyer yönetimi çalışmalarına olan ilginin arttığı söylenebilir. İçerik analizi yapılan tezlerde araştırma alanı çoğunlukta özel sektördür. Kamu kesiminde yapılan araştırmalarda genellikle ilk ve orta öğretim okullarıdır. Buna karşın kamuda A grubu meslekler olarak adlandırılan kariyer memuriyetleri üzerine yapılmış bir araştırmaya rastlanmamıştır. Tezlerde genel olarak ya örgütlerdeki demografik unsurlara göre kariyer algısı incelenmiş ya da kariyer yönetiminin olumlu yönde etkilediği varsayılan örgütsel bağlılık, motivasyon, performans değerlendirme gibi kavramlarla olan ilişkisi incelenmiştir. Bu kavramların dışındaki çalışmalar oldukça kısıtlıdır ve örgütlerin diğer uygulamaları ve kariyer yönetimi ilişkin geniş bir çalışma alanı mevcuttur.

SONUÇ

Örgütlerde çalışanlara bakış açısı ve idare biçimi çağın gerekliliklerine göre değişim göstermiştir. Üretim anlayışında, ekonomide ,teknolojide, ulaşım, bilişimde ve kültürel hayatta olan değişimler çalışanların yönetiminden sorumlu birimlerin kullandığı yöntemleri ve nitelendirildikleri isimleri de değiştirmiştir. Personel yönetimi döneminde, insanlar sadece araç olarak görülmüş ve çalışanların rutin işlemleri ile ilgili faaliyetlerle ilgilenilmiştir. İnsan ilişkileri okulu yaklaşımının ve sosyo-ekonomik değişimle beraber, insan kaynakları kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonra stratejik yönetim anlayışı insan kaynakları departmanı da stratejik önem kazanmış ve stratejik insan kaynakları yönetimi olarak karşımıza çıkmıştır. Personel yönetiminin ortaya çıkmasında makineliliğin başlamasıyla işçi sınıfı denilen yeni bir toplumsal sınıfın oluşması etken olmuştur. Personel yönetiminden, İKY’ye geçişte esnek üretimle beraber nitelikli çalışanlara olan ihtiyaç rol oynamıştır. İKY’den Stratejik İKY’ye geçiş ise globalleşme ve artan rekabet etkili olmuştur. İKY’de statik yapı, İKY ile beraber dinamik bir yapıya, SİKY’de ise stratejik bir yapıya dönüşmüştür.

Çalışmanın ikinci bölümünde kariyer yönetimi ile ilgili <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> ‘ne kayıtlı 3’ü doktora, 39’u yüksek lisans olmak üzere toplam 42 tezin içerik analizi yapılmıştır. Tezlerin büyük çoğunluğunda araştırma yöntemi olarak sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan anket yöntemi kullanılmıştır, az sayıda tez de ise mülakat, belge incelemesi ve kavramsal analiz yapılmıştır. Anketler genellikle kariyer olanaklarına sahip yönetici sınıfına uygulanmıştır. 2000 yılına kadar yazılan tezlerde kavramsal analizler yapılmış, kariyer yönetimin örgütlerde uygulanmasının ve entegrasyon sürecinden bahsedilmiştir. Çalışmalardan yola çıkarsak, bireysel kariyer planlamasının gerçekleşmesi için uygun kurum kültürü ve örgütsel destek gerekli uygulamalardır. Kamuda ve KOBİ’lerde yapılan araştırmalardan yapılan çıkarım ise kariyer imkanları beklentileri karşılamamaktadır. Demografik unsurlara göre Kariyer yönetimi algısına bakıldığında genel olarak cinsiyet değişkenine göre farklılık görülmektedir. Kadınlar, kariyer beklentilerini gerçekleştirmekte kişisel veya örgütsel nedenlerden dolayı erkeklere göre zorlanmaktadır. Performans değerlendirme sistemi, kariyer yönetiminde anahtar kelimedir ve sonuçlardan yola çıkılırsa, çalışanlar için adil bir performans sisteminin olması son derece önemlidir.

Örgütsel bağlılık, iş tatmini, motivasyon ise kariyer planlamasının gerçekleştiği durumlarda elde edilen çıktılardır. Çalışmalarda bu çıktıların önemli bir kısmını kariyer yönetimi açıklamakta ve etkilemektedir. Sonuç olarak, araştırmalar, literatüre uygun bulgular elde edilmiştir. Yetenekli çalışanları kazanmak ve sonucunda rekabet avantajı kazanmak isteyen işletmeler, kariyer yönetimine gerekli önemi vermelidir.

KAYNAKÇA

Adekola, B. (2011), “ Career Planning And Career Management As Correlates For Career Development And Job Satisfaction A Case Study Of Nigerian Bank Employees” , Australian Journal of Business and Management Research, 1(2), 100-112.

Armstrong, M. and Taylor, S. (2014) “Armstrong’s Handbook Of Human Resource Management Practice”, London: Kogan Page Limited, Thirteenth Edition.

Bardick, D.A. (2004), “Junior High Career Planning: What Students Want”, Canadian Journal of Counselling/Revue canadienne de counseling/2004, Vol. 38:2.

Bingöl, D. (2014) İnsan Kaynakları Yönetimi, İstanbul: Beta Yayınları, Yayın No:3140

Çelikmasat, A.G. (2018) “İşletmelerde Kariyer Yönetimi, Karşılaşılan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri: Konya Örneği, Yüksek Lisans Tezi, KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Dede, P.N. (2007), “İnsan Kaynakları Yöneticilerinin Değişen Roller ve Yetkinlikleri Ve Bir Araştırma”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özdemir, Y. (2010), “ Türkiye’de İnsan Kaynakları Yönetimi Anlayışının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: İSO 500 Örneği “ ,Doktora Tezi,Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Özden, M.C. (2003), “İnsan Kaynaklarının Geleceği”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Swanson, R.A.(1995), “Human Resource Development: Performance is the key “, Human Resource Development Quarterly, 6(2), 207-213.

Türk Dil Kurumu. (2010). Türkçe Sözlük. Ankara: TDK

Ünsal, T. (2004), “Astların Güçlendirilmesinde İnsan Kaynaklarının Rolü ve Önemi”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Wright, P. M., & Snell, S. A. (1997). Toward A Unifying Framework For Exploring Fit And Flexibility In Strategic Human Resource Management(CAHR Working Paper ,97-13.

Yehuda Baruch, (1996), "Organizational career planning and management techniques and activities in use in high-tech organizations", Career Development International, Vol. 1 Iss 1 pp. 40 – 49.

Yılmaz, Y. (2018), “Stratejik İnsan Kaynakları Yönetiminin Kurumsallaşma Sürecine Etkisi “, Doktora Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.

**SGK ÇALIŞANLARININ DURUMSALLIK YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA
ORGANİZASYON ALGISI**

ORGANIZATION PERCEPTION OF THE SGK EMPLOYEES IN THE CONTEXT OF
THE CONTINGENCY APPROACH

Doç. Dr. Fatma Zehra TAN

Karabük Üniversitesi, fatmazedra@karabuk.edu.tr

Muhammet GİRGIN

Karabük Üniversitesi, muhammetgirgin78@gmail.com

Adil AKKUŞ

Karabük Üniversitesi, akkusadil@gmail.com

ÖZET

Burn ve Stalker'ın Durumsallık yaklaşımına göre örgüt yapıları mekanik ve organik olmak üzere iki sınıfa ayrılır. Bu çalışmada Karabük ve Safranbolu'daki Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) çalışanlarının mekanik ve organik örgüt algısı ve bu algıların demografik özelliklere göre farklılıkları araştırılmıştır. Araştırma kapsamında 82 kurum çalışanından 66'sına yüz yüze anket yöntemi uygulanmış ve elde edilen veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir. Çalışanların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla frekans analizi yapılmıştır. Ölçeğin parametrik analize uygunluğunu tespit etmek için ise doğrulayıcı faktör analizi ve güvenilirlik analizi yapılmıştır. Araştırma amacı doğrultusunda hazırlanan hipotezler, bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi ile test edilmiştir. Hipotez Analizi sonuçlarına göre çalışanların yöneticilik görevi olup/ olmadığına göre ve yaş değişkenine durumsallık algısında farklılık görülmüştür. Diğer demografik unsurlarda ise bir algısal farklılık tespit edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: SGK, Durumsallık Yaklaşımı, Organizasyon

ABSTRACT

According to Burn and Stalker's Contingency approach, organizational structures are divided into two classes: mechanical and organic. In this study, the perception of mechanical and organic organizations of the employees of Social Security Institution in Karabük and Safranbolu and their differences according to demographic characteristics were investigated. In the scope of the study, 66 of the 82 institution employees were interviewed face to face and the data were analyzed with SPSS program. Frequency analysis was performed to determine the demographic characteristics of the employees. To determine the suitability of the scale to the parametric analysis, confirmatory factor analysis and reliability analysis were performed..The hypotheses prepared for the purpose of the research have been tested with independent sample t test and one way variance analysis. According to the results of the Hypothesis Analysis, there was a difference in the perceptions of the employees according to the management task and the age variable. A perceptual difference was not found in other demographic factors.

Keywords: SGK, Contingency Approach, Organization

GİRİŞ

Örgüt teorisinde 1950'lere kadar hakim olan klasik ve neo-klasik yaklaşımlar örgüt yapısını ve yönetimini incelerken çevresel koşulları göz ardı etmişlerdir. Örgütsel etkinliği ve verimliliği maksimize etme kaygısı ve örgütlerin sabit hedef teknoloji ve kaynaklara sahip olduğu varsayımları Weber'in bürokrasi yaklaşımını benimseyen örgüt yapıları ile sonuçlanmıştır. Benzer şekilde Adam Smith, Henry Fayol, Frederick Winslow Taylor gibi klasik örgüt teorisyenleri örgütlerin rasyonel örgütler olduğunu ve bu örgütlerin tek bir en iyi örgüt yapısına sahip olabileceğini savunmuşlardır (Shfttritz vd. 2011). Bu yaklaşımlar, örgütlerin hangi koşullarda faaliyet gösterdiğini, rasyonel bürokratik örgütlerin hangi koşullar altında varlıklarını sürdürebilecekleri ve çeşitli çevresel koşullarda karşılaşılabilecekleri engel ve sınırları değerlendirmişlerdir (Aldrich, 1979).

Ancak 1960lar itibariyle örgüt teorisyenleri her koşulda uygulanabilecek en iyi örgüt yapısı ve tasarımı için genel ilkelerin var olup olmadığını sorgulamaya başlamışlardır. Bu doğrultuda araştırmacılar örgütlerde yüksek performans elde etmeyi sağlayan bir örgüt yapısı bulmayı amaçlayan bir dizi çalışmaya imza atmışlardır. Bazı durumsallık teorisyenleri örgütsel yapı ile örgütün içinde bulunduğu koşullar arasında bir ilişki bulmaya çalışmışlardır. Yüksek örgüt performansının belirleyicisi olan yapısal ilkeleri analiz etmeye odaklanan durumsallık yaklaşımı teorisyenleri örgüt çevresi ve örgüt yapısı arasındaki ilişkiyi tespit eden ilkelerin keşfedilmesinin farklı çevresel koşullarda etkili olan farklı örgüt yapılarının tasarlanmasını sağlayacağını önermişlerdir. (Hatch ve Cunliffe, 2006)

Örgütler dış çevreden teknoloji, işgücü, hammadde, malzeme sağlayan sistemlerdir. Aldıkları girdileri işleyerek çıktı olarak tekrar çevreye sunarlar. Bu nedenle dış çevredeki değişikliklerin izlenerek, örgüt içinde gerekli düzeltmelerin yapılması gerekmektedir (Akdemir, 2012: 254). Örgütün bu şekilde çevre ile etkileşim halinde olduğu temelinden hareket eden görüşler genel olarak sistemler teorisi başlığı altında ele alınmıştır. Sistem yaklaşımı ile organizasyonlar, çevreleri ile devamlı etkileşime giren açık sistemler olarak ele alınmaya başlanmıştır (Öztürk ve Demir 2017: 130).

Sistemler yaklaşımının tüm yönetim yaklaşımlarını birleştirmek amacıyla geliştirilmesine rağmen bunu sağlayamaması ve yöneticiler için pratik sorunların çözümüne yönelik herhangi bir araç ve teknik de ortaya koyamaması ek bir yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Araştırmacılar ve yönetim uzmanları sistemler yaklaşımındaki bu kısıtlılıklar nedeniyle durumsallık yaklaşımını geliştirmişlerdir (Ramasamy, 2009: 52; Can, 2007: 23).

1.DURUMSALLIK YAKLAŞIMI

Sistem yaklaşımından etkilenen durumsallık yaklaşımı organizasyon yapısını bağımlı değişken olarak ele alırken, çevre koşullarını bağımsız değişken olarak ele almış ve organizasyon yapısını etkilediğini savunmuştur. Geleneksel yaklaşımın aksine, her yer ve koşulda geçerli olan evrensel ilkeler olmadığını, en iyi organizasyon yapısının durum ve koşullara bağlı olduğunu ileri sürmüştür (Üsdiken, 1979). Durumsallık yaklaşımının en önemli özelliği her zaman her yerde geçerli en iyi tek bir yönetim biçiminin olmadığını savunmasıdır. Her örgütün kendine özel koşullarına göre yönetim biçimi değişiklik gösterebilmektedir (Öztürk ve Demir 2017: 131).

Durumsallık yaklaşımının diğer bir özeliği de organizasyonu bir sistem olarak ele almasıdır. Organizasyon yapısı ve organizasyon içinde kullanılan çeşitli süreçlerle (önderlik, motivasyon gibi) organizasyon içi ve dışı faktörler arasında ilişki araştıran böyle bir yaklaşımın, organizasyonu sistem olarak ele alması gerekmektedir. Durumsallık yaklaşımı bir yandan organizasyon içindeki alt – sistemlerin kendi aralarındaki ilişkilerle bir yandan da bu alt sistemlerin dış çevredeki unsurlarla ilişkileri üzerinde durmaktadır (Koçel, 1999:199).

1.1. Durumsallık Faktörleri

Örgüt yapısını etkileyen birçok unsur vardır. Örgütler farklı durumlarda farklı bir örgüt yapısı ve işleyişini geliştirerek içinde bulundukları şartlara en iyi uyum gösterecek şekilde tasarlanmalıdırlar. Örgüt yapısını ve işleyişini belirleyen unsurlar durumsallık faktörleri olarak ifade edilir. Bu faktörler; çevre, teknoloji, örgüt büyüklüğü, örgüt stratejisidir. Bazı çalışmalar örgüt yapısını belirleyen durumsallık faktörlerine örgüt kültürünü de dahil eder. Örgüt yapısı ve örgütün faaliyette bulunduğu koşullar arasındaki ilişkiyi inceleyen durumsallık yaklaşımı bu koşulların örgüt yapısını, yönetim biçimlerini ve örgütsel karar mekanizmaları gibi örgütsel faaliyetleri nasıl etkilediğini inceler. (Keskin vd. 2016: 227)

Bu anlamda Burns ve Stalker (1961), örgüt yapılarını bir takım özelliklerine göre sınıflayarak, çevre koşulları tarafından nasıl etkilendikleri; Lawrence ve Lorsch (1973), örgütlerde birimler arasındaki ilişkiler üzerinde durarak, çevre koşullarının örgütsel yapı üzerindeki etkilerini; Emery ve Trist (1965), çevre koşullarını sınıflayarak, örgüt ve çevresi arasındaki ilişkiyi; Perrow (1961), örgütün kullandığı teknolojiyi sınıflayarak, teknoloji ile yapı arasındaki ilişkileri; benzer şekilde Woodward (1965), örgütçe kullanılan teknolojileri sınıflayarak, teknoloji yapı arasındaki ilişkileri; Thompson, örgütlerin alt sistemlerini, çevrelerini ve teknolojilerini sınıflayarak aralarındaki ilişkileri; Aston grubu (1969), ortam koşulları (özellikle büyüklük) ile yapı arasındaki ilişkileri; Chandler (1973), örgütlerin gelişme süreçlerini inceleyerek, çevre-strateji-yapı arasındaki ilişkiyi araştırarak; Lawrence ve Lorsch'un çalışmalarında yer verdikleri araştırmalardan, Fouraker, çatışmayı ele alma ve ekonomik karar oluşturma ile örgüt yapısı arasındaki ilişkiyi; Udy, örgütün gerçekleştirdiği faaliyetlerin farklılığı ile yapı arasındaki ilişkiyi; Fiedler, liderlik türü ile koşullar arasındaki ilişkiyi araştırarak durumsallık yaklaşımlı araştırmaların önünü açmışlardır (Sucu, 1988).

Durumsallık yaklaşımı, hızla değişen çevre ve teknoloji gibi koşullar nedeniyle organizasyonlar için en iyi tek bir organizasyon yapısının geçerli olmadığını, çevre, teknoloji, büyüklük, strateji, yapılan işin niteliği, çalışanların beceri düzeyi gibi iç ve dış koşullara bağlı olarak en iyi organizasyon yapısının değişebileceğini öne sürmüştür. Önemli olan yapı ile bu koşullar arasındaki uyumdur (Hüccetoğulları, 2018). Bu kapsamda yapılan çalışmalar örgüt büyüklüğünün, teknolojik etkilerin ve çevrenin etkilerinin örgüt yapısına etkisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Belirtilen her bir faktörün örgüt yapısıyla önemli bir ilişkisi olduğu tespit edilmiştir (Atıgan, 2011: 110). Durumsallık faktörleri ve örgüt yapısı arasında uyum sağlanması örgütsel başarıya katkı sağlar. (Daft, 2008)

Şekil-1: Organizasyonun Yapısını Etkileyen İçsel ve Dışsal Faktörler

Kaynak: Cunliffe, Ann L., Organization Theory, Sage Course Companions, First published, London 2008, s. 109.

Sonuçta bir örgütün yapısı, yukarda vurgulandığı üzere, çeşitli dış çevre etmenleri ile işin niteliği, örgütte kullanılan teknoloji, iş gören özellikleri ve izlenen amaçlar gibi iç etmenlerden etkilenmektedir (Aşkun ve Tokat, 2003 s.180). Durumsallık araştırmaları, olabildiğince iyi tanımlanmış belirli değişkenler kümesini içeren koşullarda, hangi organizasyon yapı ve süreçlerin etkin sonuçlar üretebileceğine açıklık kazandırabilmek için yapılmaktadır (Sucu, 1988: 26). Bu değişken faktörleri; çevre, teknoloji, örgüt büyüklüğü ve örgüt stratejisi başlığı altında toplamak mümkündür.

1.2. Örgüt ve Çevre

Örgütsel çevre modernist örgüt teorisinde önemli bir yer tutmaktadır. 1950'ler itibarıyla örgütler kapalı ve bürokratik yapılar olarak değil çevresiyle etkileşim içinde olan açık sistemler olarak değerlendirilir. Özellikle klasik yönetim teorisinde kapalı sistem modeli hakimken örgütlerin kendi iç operasyonları yöneticilerin en önemli kaygısı olarak kabul edilmiştir. Sistem teorisine dayanarak modernistler örgütlerin kendi çevrelerine açık olduğu fikrini ortaya atmışlar ve kendilerini bu yeni kavramın kavramsallaştırmasına adanmışlardır. 1970'lerin sonuna doğru çoğu örgüt teorisi yeni ve çoğu yönetici çevrenin etkilerini göz önüne alarak örgütü çevre ilişkilerine dair ilk teorilerini oluşturmuştur. Durumsallık teorisiyle birlikte birçok yaklaşımın ele alındığı bu çalışmalar, diğer örgütlerin çevreleri ile denge içinde olma çabasında işaret eder (Keskin vd. 2016: 227).

Tablo 1: Değişik Yazarların Kullandıkları Çevre Boyutları

YAZAR(LAR)	ÇEVRE BOYUTLARI	
EMERY VE TRİST (1965)	İlişkisiz	Karşılıklı ilişkili
TERREBERY (1968)	Durgun	Çalkantılı

THOMPSON (1967)	Homojen Dengeli	Heterojen Değişken
ALDRICH (1972)	Dengeliklik Yoğunlaşmış Homojen	Dengesizlik Dağınık Heterojen
CHILD (1972)	Basit Durgun	Çapraşık Değişken
BURNS VE STALKER (1961)	Az Değişirliklik	Yüksek Değişirliklik
LAVVRENCE VE LORSCH (1969)	Dengeli	Değişir
HİNINGS (1974)	Kestirilebilir	Kestirilemez

Kaynak: Koçel, 2010, s. 293

Örgüt çevresi genellikle örgütün dışında kalan örgütün hayatta kalmasına ve faaliyetlerini devamına etkisi olan her türlü güç ve unsur olarak tanımlanır (Cunliffe, 2008). Örgüt teorisi zamanla ve özellikle açık sistemler modelinin de ortaya çıkışıyla çevrenin örgütler üzerinde kaçınılmaz rolünü incelemeye başlamıştır (Keskin vd. 2016). Durumsallık yaklaşımı, örgütleri birer açık sistem olarak ele aldığından, örgütlerin belirli bir çevrede faaliyet gösterdiğini varsayar. Örgütleri, hayatlarını devam ettirebilmek ve amaçlarına ulaşabilmek için çevreden girdi alan ve bunları bir süreçten geçirerek çevreye tekrar çıktı olarak sunan sistemler olarak tanımlamaktadır (Koçel, 2010).

Çevre, örgüt sınırları dışında kalan her şeyi içerir; örgütün belirli bir kısmını ya da tamamını etkileme potansiyeline sahip tüm unsurlar olarak tanımlanabilir (Daft, 2012: 140). Bu tanımlamanın çok genel olması, araştırmacıları çevre koşullarının örgüt açısından önem taşıyan ne tür unsurlardan oluştuğunun belirlenmesine yöneltmiştir. Bu kapsamda örgütün çevresel unsurlarına ilişkin yaygın kabul gören düşünce, örgüt çevresini genel (makro ya da toplumsal) çevre ve faaliyet (özel, mikro ya da yakın) çevresi olarak ikiye ayırmaktır (Dill, 1958: 410; Thompson, 1967: 27; Negandhi, 1975: 336; Bourgeois, 1980; Üsdiken, 1980: 159).

1.2.1 Genel Çevre

Örgütler, ilişki içinde oldukları diğer örgütler ve gruplarla birlikte daha üst bir sistemin alt sistemlerini oluştururlar. Genel çevre olarak adlandırılan bu üst sistem; bir ülke veya coğrafik alandaki tüm örgütleri etkilemesi beklenen ve örgütlerin tümü için aynı olan unsurları ifade etmektedir. Ancak örgütler bu unsurların değişik yönlerinden farklı şekilde etkilenebilmektedir. Genel çevre unsurları, örgüt üzerinde yalnızca dolaylı bir etkiye sahiptir ve doğrudan ilişkili özel çevre için bir ortam (bağlam) sağlamaktadır. Genel çevre unsurları; ekonomik, yasal, politik, sosyal, kültürel, teknolojik, demografik ve eğitim unsurları olarak belirtilen ve genel olarak ülkenin ekonomik, toplumsal, siyasal yapısını tanımlayan unsurlardır (Sucu, 1988: 101; Luthans ve Steward, 1977: 184; Shortell, 1977: 276).

1.2.2 Faaliyet Çevresi

Faaliyet çevresi (Özel çevre) ise, örgütün doğrudan ilişki içinde bulunduğu kişi, topluluk ve örgütlerden oluşmaktadır. “Özel çevre” kavramı, amaç belirleme ve amaca ulaşma ile ilgili çevrenin bu parçasını ifade etmek için Dill (1958) tarafından literatüre kazandırılmış

ve Thomson (1967), Pennings ve Goodman (1977) tarafından benimsenmiş ve kullanılmıştır. Faaliyet çevresi (task environment) kavramı ile uyumludur. Örgütlerin özel çevreleri, genel çevrenin etkisi altında bulunan alt sistemlerdir. Örgütlerin özel çevresini; amaçlarına ulaşması için ilişki ya da potansiyel ilişki içinde olduğu, girdi-çıkı alışverişinde bulunduğu mal ve hizmet tedarikçileri, müşteriler, iş gücü kaynakları, dağıtım kanalları, rakipler, finansal kurumlar, düzenleyici kurumlar (devlet kurumları, sendikalar vb.), teknolojik değişim ve mevzuat değişiklikleri oluşturmaktadır (Keskin vd. 2016)..

1.3 Mekanik Örgüt ve Organik Örgüt

Burns ve George M. Stalker çevrenin değişebilme durumuna göre özellikle teknoloji unsuru üzerinden İngiltere’de ve İskoçya’da 20 firma üzerinde çalışmada, teknolojideki değişme oranı, örgütteki en iyi yapıyı tayin eden temel faktör olduğunu önermişlerdir. Örneğin eğer teknolojideki değişme oranı yavaşsa en uygun yapı bürokratik sistemdi veya kendi deyimleriyle mekanistik sistemdi. Ancak, eğer teknoloji çok sık değişiyorsa veya değişme oranı fazlaysa örgütlerin ihtiyaç duyduğu yapı; değişmelere çabuk uyum sağlayan, daha esnek ve daha çabuk kararlar alınabilen ve değişmeye çabuk tepki verebilen bir yapı olmalıydı. Buna da organik yapı adını vermekteydiler. Aşağıdaki şekilde mekanik ve organik yapının özellikleri gösterilmiştir. (Özkalp, 2001 s.250)

Tablo 2. Mekanik ve Organik Yapı Karşılaştırması

KARAKTERİSTİK UNSUR	MEKANİK YAPI	ORGANİK YAPI
YAPI	Hiyerarşik	İlgiye dayalı bir şebeke
İLETİŞİM	Dikey	Her yönlü veya yatay
KOMUTA VE EMİR BİÇİMİ	Danışmadan kaynaklanan	Bilgi ve nasihate dayalı
BİLGİ SİSTEMİ	En tepeden kaynaklanan	Her yönlü
ÜYELERİN ÖRGÜTLE İLİŞKİSİ	Bağlılık ve itaate dayalı	Göreve dayalı ilerleme ve gelişmeye bağlı

Burns ve Stalker (1961), örgütleri sahip oldukları özellikler doğrultusunda “mekanik” ve “organik” sistemler olmak üzere ikiye ayırmıştır (Ketchen ve diğerleri 1997; Drago, 1998). Bu örgüt yapılarına bakıldığında, mekanik yapıların kararlı çevrelerde, organik yapıların ise dinamik çevrede iyi performans gösterdiği Friesen ve Miller’in (1986) yaptığı çalışmada öngörülmüştür. Drago (1998), bu çıkarıma ek olarak organik yapıların çevreye daha kolay ayak uydurabildiğini ve bu türden yapıların merkeziyetçi yapıdan uzak olduğunu belirtmiştir (Yeloğlu, 2008). Çevre koşullarının durgun ve dengeli, değişim hızının çok az olduğu durumlarda en uygun organizasyon yapısı “mekanik organizasyon”dur. Çevre koşullarının sürekli ve hızlı olarak değiştiği durumlarda en uygun organizasyon yapısı “organik organizasyon”dur.

Burns ve Stalker (1961), mekanik örgütleri rasyonel, yönetim sistemi katı, biçimsellik derecesi yüksek, örgüt içi denetimin genellikle yetke ve örgüt içi iletişim hiyerarşisine bağlı, işlevsel bölümlenimin var olduğu, örgüte ait operasyonel faaliyetlerin üstler tarafından belirlenmiş kararlara ve faaliyetlere bağlı bir yapı olarak tanımlamıştır. Ayrıca Daft ve Becker

(1978) ise mekanik örgütlerin çevrelerinin istikrarlı ve öngörülebilir olduğunu da ileri sürmüştür. Dolayısı ile çevre belirli bir durumdan belirsiz ve karmaşık duruma geldiğinde örgütsel yapı çevresel belirsizliği azaltmak için biçimsellik ve merkezileşme düzeyini azaltırken uzmanlaşma düzeyini artıracak ve mekanik yapıdan daha organik bir yapıya dönüşecektir. (Yeoğlu, 2008)

Burns ve Stalker değişik işletmeler üzerinde yaptıkları araştırmalar sonucunda bu işletmelerin farklı örgüt yapılarına rağmen başarılı olmalarının nedenleri üzerinde durmuşlardır. Vardıkları sonuca göre sahip işletmelerin görece istikrarlı bir çevrede faaliyette bulunduklarını daha merkezi ve otoriter bir yapı ve dikey haberleşmeyi öne çıkaran bir yaklaşımı yani **mekanik** örgütlenme yapısını benimsemektedir. Buna karşılık işletmeler görece istikrarsız, hızla değişen bir çevrede faaliyet gösterdiklerinde daha esnek olmak mecburiyetini duymaktadırlar. Burada esneklik hızlı karar almayı, değişen şartlara anında uyum sağlamayı öngörmektedir. Bunun için örgütlerin daha yatay, yerinden yönetilen, sadece dikey değil yatay olarak da haberleşebilen bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Bu durumda da örgütler **organik** örgüt yapısını benimsemektedir.

Konuya ilişkin yapılan bir başka çalışma da Aston grubunun yaptığı çalışmadır. Aston grubu hangi örgüt yapısı değişkenlerinin hangi çevresel koşullar ile ilişkili olduğunu belirlemek için örgütün geçmişi, mülkiyet ve kontrolü, büyüklüğü, teknolojisi, yeri ve bağımlı gibi çevresel değişkenlerin etkisini incelemiştir. Aston grubu önce teknoloji örgüt yapısı arasında güçlü bir ilişki olduğu iddiasını sorgular alternatif olarak örgüt büyüklüğünün örgüt yapısı üzerinde teknolojiden daha önemli bir etkiye sahip olduğunu savunur. Aston grubu araştırmacılarına göre örgütün büyüklüğü arttıkça teknolojinin örgüt yapısı üzerinde etkisi azalır.

Bu araştırmanın sonucunda elde edilen en önemli bulgular örgüt büyüklüğü değişkeninin örgüt faaliyetlerinin yapılandırılmasında örgüt bağımlılığı değişkeninin ise örgütün merkezileşmesinde etkiye sahip olduğudur. Aston araştırmacıları örgüt büyüklüğü arttıkça örgütün yapılandırılma derecesinin artması ve bürokratik bir yapıya sahip olması gerektiğini vurgulamışlardır. Örgüt büyüklüğü örgütsel kontrol mekanizmalarının ve yöneticiler ile çalışanlar arasındaki ilişkilerin resmiyet kazanmasına neden olur. Artan formalleşme derecesi ile birlikte örgütün tasarımı sürecinde değerlendirmeye dahil edilen bir dizi çevresel koşulun değerlendirilmesi sonucu bürokratik örgüt yapısı ortaya çıkar. Dolayısıyla örgütün çalışan sayısı örgütün bürokratik olma derecesini etkiler. Bürokratik örgüt yapısı fazla çalışana sahip ve formalleşme derecesi yüksek örgütler için uygundur.

Aston grubu akademisyenleri yürüttükleri büyüklük odaklı çalışmalarda, örgütün büyüklüğü arttıkça rol uzmanlaşmasının da artacağı ve kuralların daha biçimsel ve standart olacağı bulunmuştur. Dolayısıyla merkezileşme de daha az olacaktır ve büyüklük arttıkça yüksek performans için mekanik örgüt yapısı gerekmektedir. (Keskin vd. 2016: 227)

Mekanik örgüt ve organik örgütün temel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- Mekanik Organizasyon Yapısının başlıca özellikleri şunlardır:
- İşletmenin karşı karşıya olduğu problem ve işler belirli uzmanlık alanlarına bölünmüştür.

- İşletmedeki her personel , bütün işletmeyi ilgilendiren amacı dikkate almak ve ona göre davranmak yerine, kendi departmanının faaliyet alanına giren ve bütünün çok küçük bir parçası olan amaçlara göre davranmaktadır.
- Her uzmanlık ve fonksiyonel kademedeki haklar ve sorumluluklar ayrıntılı olarak belirlenmiş ve buralarda hangi teknik ve metotların kullanılacağı kararlaştırılmıştır.
- Otorite ve emir-komuta ilişkileri açık ve seçik olarak belirlenmiştir.
- Örgüt üyeleri arasındaki ilişkiler , esas itibariyle ast-üst ilişkisi şeklindeki dikey ilişkilerdir.
- Yapılacak işler ve gösterilecek davranış büyük ölçüde üst kademelerdekilerin verdikleri kararlar ve emirler doğrultusundadır.
- Emir – komuta ve kurmay personel arasındaki farklılıklar açık seçik olarak belirlenmiştir.
- Kontrol alanı genellikle dardır ve yakınan nezaret vardır.

Organik organizasyon yapısının başlıca özellikleri şunlardır:

- Örgüt üyelerinin yapacakları işler sürekli olarak , örgüt üyelerinin birbirleri ile olan ilişkilerine göre yeniden ayarlanır
- Ayrıntılı ve dar görev tanımları yerine , iş genişletmesine dayanan sistem esastır.
- Pek çok karar alt kademelerde verilir ve azami merkeziyet esastır.
- Emir – komuta zincirine sıkı sıkıya bağlanmak yerine , problemlere çözüm bulabilecek kişilerle temas ve ilişkiye önem ve ağırlık verilmektedir.
- Personelin belirli işlerde ihtisaslaşmasından çok personelin yapacağı işin organizasyonun genel amaçlarına göre sürekli olarak değişmesi esastır.
- Yatay haberleşme en az dikey haberleşme kadar önemlidir
- Örgüt üyeleri arasındaki haberleşme emir-komuta haberleşmesinden çok , danışma niteliğindedir.
- Organizasyon genel olarak çevre faktörlerine karşı daha açıktır.
- Organik yapı , mekanik yapının sahip olduğu ilişki ve görevlerdeki açıklık ve hiyerarşik yapıdan uzaklaşan bir yapıdır.
- Mekanik yapıda personel kendi fonksiyonel alanı içinde kendi işi üzerinde çalışır. Kendi işini teknik olarak en iyi şekilde yapması beklenir. Başkalarının ne yaptığı onu ilgilendirmez. Oysa organik yapıda personel ne işi yapacağını ve nasıl yapacağını sürekli olarak başkaları ile haberleşerek geliştirir.

2. SOSYAL GÜVENLİK KURUMU ÇALIŞANLARININ DURUMSALLIK YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA ORGANİZASYON ALGISI

2.1 Araştırmanın Metodolojisi

Bu araştırmanın amacı Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) çalışanları özelinde kamu kurumu çalışanlarının organizasyon konumlandırmasını belirlemek (mekanik ve organik örgüt) ve bu algıların demografik özelliklere göre farklılaşıp, farklılaşmadığını tespit etmektir. Yapılan literatür çalışmasında kamu kurumlarında durumsallık yaklaşımı bağlamında yapılan araştırmaların kısıtlı olduğu görülmüştür ve bu nedenle araştırma bir kamu kurumunda yapılmıştır.

Araştırmada yüz yüze anket yöntemi uygulanmış ve anket yoluyla elde edilen veriler SPSS.18 istatistik programı ile analiz edilmiştir. Örneklemenin demografik özelliklerini belirlemek için frekans analizi yapılmıştır. Verilerin parametrik analize uygun olup olmadığını tespit etmek için doğrulayıcı faktör analizi, güvenilirlik analizi ve normallik testi yapılmıştır. Hipotezleri test etmek amacıyla ise bağımsız örneklem T testi ve tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır.

Katılımcıların anketleri, doğru ve baskı altında hissetmeden cevaplandıkları varsayılmıştır. Diğer varsayımlarımız ise; cevaplar, katılımcıların samimi düşünceleridir ve örneklem doğru seçilmiştir. Araştırmanın bazı kısıtlılıkları vardır. Evren ve örneklemi tek bir ildeki SGK çalışanları oluşturmaktadır. İş yoğunluğu sebebiyle bazı çalışanların anket doldurmayı reddetmeleri ve cevaplandırılan bazı anketlerin eksik olması bir başka kısıtlılıktır.

2.2. Durumsallık Yaklaşımı Ölçeği

Bu çalışmada, örneklemenin durumsallık yaklaşımı algısını ölçmek amacıyla, Yıldırım (2011) 'ın çalışmasından yararlanılarak hazırlanan durumsallık yaklaşımı ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 16 ifadeden oluşmaktadır ve ilk 8 ifade mekanik örgüt algısını, diğer 8 ifade ise organik örgüt algısını ölçmeye yöneliktir. Ölçek beşli likert tipi olarak hazırlanmıştır. Ölçek maddeleri "1=kesinlikle katılmıyorum", "2=katılmıyorum", "3=kararsızım", "4=katılıyorum", "5=tamamen katılıyorum" şeklinde değişen cevapları kapsamaktadır.

2.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Karabük ve Safranbolu'daki SGK çalışanları oluşturmaktadır. Kurum yöneticilerinden alınan bilgilere göre bu iki şubede çeşitli kademelerde görev yapan toplam 82 personel bulunmaktadır. Araştırmanın evrenini bu 82 kişi oluşturmaktadır. Bu 82 çalışanın tamamına anketler dağıtılmış ve anketlerin 71 tanesine geri dönüş sağlanmıştır fakat 5 tane anket yanlış ve eksik doldurulduğu için analize dahil edilmemiştir. Dolayısıyla araştırmanın örneklemine 66 SGK çalışanı oluşturmaktadır. Evrenden %5'lik hata payı dikkate alınarak örneklem büyüklüğü 66 olarak belirlenmiştir (Gülbüz ve Şahin, 2017:130). Anketler 24 Ekim 2018 – 1 Kasım 2018 tarihleri arasında uygulanmış ve en düşük örneklem büyüklüğü dikkate alındığında analiz için yeterli sayıya ulaşılmıştır.

2.4. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın Temel Problemi: Örneklemi oluşturan SGK personelinin kuruma yönelik örgütsel algısını (mekanik örgüt/ organik örgüt) durumsallık yaklaşımı perspektifinden ölçmektir. Bu bağlamda çalışanların mekanik örgüt / organik örgüt algılarının demografik özelliklerine göre değişip/değişmediğini saptamaya yönelik aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

H1: Cinsiyet değişkenine göre; kurum çalışanlarının durumsallık yaklaşımı bağlamında mekanik ve organik örgüt algılaması açısından farklılık yoktur.

H2: Medeni durum değişkenine göre kurum çalışanlarının durumsallık yaklaşımı bağlamında mekanik ve organik örgüt algılaması açısından farklılık yoktur.

H3: Kurum çalışanlarının yöneticilik görevi olup/olmadığına göre durumsallık yaklaşımı bağlamında mekanik ve organik örgüt algılaması açısından farklılık yoktur.

H4: Eğitim durumu değişkenine göre; kurum çalışanlarının durumsallık yaklaşımı bağlamında mekanik ve organik örgüt algılaması açısından farklılık yoktur

H5: Toplam çalışma süresi değişkenine göre kurum çalışanlarının durumsallık yaklaşımı bağlamında mekanik ve organik örgüt algılaması açısından farklılık yoktur.

H6: Kurum çalışanların mevcut pozisyonlarına göre durumsallık yaklaşımı bağlamında mekanik ve organik örgüt algılaması açısından farklılık yoktur.

H7: Yaş değişkenine göre; kurum çalışanlarının durumsallık yaklaşımı bağlamında mekanik ve organik örgüt algılaması açısından farklılık yoktur.

H8: Kurum çalışanların unvanlarına göre durumsallık yaklaşımı bağlamında mekanik ve organik örgüt algılaması açısından farklılık yoktur.

2.5. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Ait Bulgular

Örnekleme oluşturan katılımcıların demografik özellikleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tablodaki bilgiler frekans analizi yapılarak elde edilmiştir. Katılımcıların yaş, medeni durum, yöneticilik görevinin olup/olmaması, eğitim durumu, kurumdaki unvanlar, kurumda ve mevcut pozisyonda çalışma süreleri gibi değişkenler değerlendirilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların demografik özellikleri

<i>Değişkenler</i>	<i>Alt Değişkenler</i>	<i>Frekans</i>	<i>Oran %</i>
Cinsiyet	Kadın	22	33,30
	Erkek	44	66,70
	Toplam	66	100
Medeni Durum	Evli	56	84,80
	Bekar	10	15,20
	Toplam	66	100
Kurumda Yöneticilik Görevi	Var	20	30,30
	Yok	46	69,70
	Toplam	66	100
Yaş Aralığı	18-25 Arası	1	1,50
	26-30 Arası	10	15,20
	31-35 Arası	14	21,20
	36-40 Arası	7	10,60
	41-46 Arası	16	24,20
	47 ve Üzeri	18	27,30
	Toplam	66	100
	Toplam	66	100
Eğitim Durumu	Ortaöğretim	21	31,80
	Önlisans	8	12,10
	Lisans	33	50,00
	Linansüstü	4	6,10
	Toplam	66	100
Kurumda Toplam Çalışma Süresi	0-3 Yıl Arası	8	12,10
	4-7 Yıl Arası	18	27,30
	8-11 Yıl Arası	5	7,60
	12 Yıl Ve Üzeri	35	53,00
	Toplam	66	100
Mevcut Pozisyonda Toplam Çalışma Süresi	0-3 Yıl Arası	24	36,40
	4-7 Yıl Arası	21	31,80
	8-11 Yıl Arası	7	10,60
	12 Yıl Ve Üzeri	14	21,20
	Toplam	66	100
Kurumdaki Görevi	Müdür/ Müdür Yardımcısı	5	7,60
	Şef	11	16,70
	Denetmen	2	3,30
	İcra Memuru	3	4,50

Memur/VHKİ	45	67,90
Toplam	66	100

Tabloya göre katılımcıların %66,7 'si (44) erkek, % 33,3'ü (22) kadındır; % 84,8'i (56) evli, % 15,2'si (10) ise bekar. Çalışanların % 30,3'ünün (20) yöneticilik vasfı vardır, % 69,7 (46)'sinin de yöneticili görevi olmadığı görülmektedir. Örneklemin yaş aralıklarına bakıldığında ise en düşük oranın %1,5 (1) ile 18-25 yaş aralığı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yaş aralıklarının oranı ise birbirlerine yakındır. Eğitim durumu değişkeninde ise en yüksek oran % 50 (33) ile lisans mezunu, en düşük oranın ise %6,1 (4) ile lisanüstü mezunlarından oluşmaktadır. Katılımcıların çalışma sürelerine bakıldığında salt çoğunluğun (%53 -35-) 12 yıl ve üzeri yıldır kurumda çalıştığı görülmektedir. Mevcut pozisyonda çalışma süresi değişkeninde ise çoğunluğun 0-3 yıl (%36,4 -24-) ve 4-7 yıl (%31,8-21-)'dir çalıştığı görülmüştür. Çalışanların unvanlarına göre dağılımında ise en düşük oran %7,6 (5) müdür/ müdür yardımcısı ile tepe yönetiminde, en yüksek oran ise %67,9 (45) ile memur/vhki görevidir.

2.6.Durumsallık Yaklaşımı Ölçeği Yapı Geçerlilik Analizi

Araştırmada kullanılan ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla ilk olarak doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Elde edilen verilerin faktör çözümlenmesi için gerekli olan minimum KM0 (Kaiser-Meyer-Olkin) oranı 0,5'tir ve ifadelerin faktör yüklenmelerinin de en az 0,5 olması gerekmektedir. Ölçeğin içsel geçerliliğini test etmek amacıyla ise güvenilirlik analizi yapılmıştır. Güvenilirlik analizinde Cronbach Alfa (a) istatistiği yöntemi kullanılmıştır. Cronbach Alfa (a) güvenilirlik değer aralıkları şu şekildedir; $0,00 \leq a < 0,40$ (güvenilir değil); $0,40 \leq a < 0,60$ (düşük güvenilirlik); $0,60 \leq a < 0,80$ (oldukça güvenilirlik); $0,80 \leq a < 1,00$ (yüksek derecede güvenilirlik) olarak değerlendirilmektedir (Gülbüz ve Şahin, 2017:?).

Ölçeğin KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) değeri 0,636 olarak tespit edilmiş ve ölçeğin faktör analizi için uygun olduğu görülmüştür. Ölçeğe uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda 'mekanik boyut'tan 7.(Kurumda bütün kararları üst yönetim alır) ve 8.(Kurumda süreç teknolojisi (süreçteki faaliyetler, akış ve kullanılan teknolojiler arasındaki ilişkiler) tamamen belirli ve tekrarlanan yapıdadır) ifadelerin faktör yüklerinin 0,5'nin altında olduğu görülmüştür. Bu iki ifade analiz dışı bırakılarak tekrarlanan doğrulayıcı faktör analizinde elde faktör yükleri ve varyans bilgileri aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Güvenilirlik analizi sonucunda ise ölçeğin Cronbach Alfa (a) katsayısının 0,769 olarak tespit edilmiş ve ölçekte yer alan tüm ifadelerin değer aralıklarının ; $0,60 \leq a < 0,80$ arasında olduğu ve dolayısıyla oldukça güvenilir olduğu görülmüştür.

Tablo 3. Yapı Geçerlilik Analizi

<i>Faktör Ve Değişkenler</i>	<i>Faktör Yüğü</i>	<i>Varyans Yüzdesi</i>	<i>Croncah Alfa Katsayısı</i>
<i>Faktör 1: Mekanik Boyut</i>		26,70	
<i>M1.Kurumdaki faaliyetler büyük ölçüde değişik uzmanlık alanlarına bölünmüştür.</i>	0,698		0,740
<i>M2.Kurumda otorite ve emir-komuta ilişkileri açık-seçik belirlenmiştir</i>	0,733		0,732

M3.Kurumda her personel kendi fonksiyonel alanı içinde kendi işinde çalışmaktadır.	0,666	0,735
M4.Kurumda yapılan işlerin büyük bir çoğunluğu rutin olarak değerlendirilebilir.	0,626	0,753
M5.Kurumda organizasyon yapısı büyüdükçe, organizasyonda uzmanlaşma ve resmi ilişkiler de artmaktadır.	0,525	0,761
M6.Kurumda bağlı teknoloji kullanılmaktadır. (Örneğin B faaliyeti ancak A faaliyeti yapıldıktan sonra mümkün olabilir)	0,618	0,761
Faktör 2 : Organik Boyut	12,70	
O1.Kurumda personel ne işi yapacağını ve nasıl yapacağını sürekli olarak başkaları ile haberleşerek geliştirmektedir.	0,805	0,776
O2.Kurumda “dar” görev tanımları yerine “iş genişletmesi”ne dayanan sistem mevcuttur.	0,665	0,745
O3.Kurumu etkileyen dış etkenler hakkında gerekli bilgiye sahibiz.	0,604	0,755
O4.Kurumdaki teknoloji, organizasyon yapımızı büyük ölçüde etkilemektedir.	0,503	0,768
O5.Kurumda yoğun teknoloji kullanılmaktadır. (Örneğin, B faaliyetinin başarılı olabilmesi için A faaliyeti ile sürekli ve kesintisiz bir iletişim halinde olması gerekir)	0,616	0,747
O6.Kurumda, çalışanların yapacakları işlerde uygulayacakları yöntemler ve kurumdaki davranışları değişken yapıdadır.	0,757	0,788
O7..Kurumda aynı düzeydeki çalışanların iletişimi en az ast-üst ilişkileri kadar önemlidir.	0,679	0,757
O8.Kurumdaki iletişim emir-komuta haberleşmesinden çok danışma niteliğindedir.	0,749	0,764
Toplam Varyans Açıklama Oranı	39,40	

2.7 Araştırmanın Temel Problemine Dair Bulgular

Tablo 4. Mekanik Ve Organik Örgüt Algı Ortalamaları

Ölçek Boyutlar	Örneklem (N)	Min.	Max.	Mean	Standart Sapma	Skewnes	Kurtosis
Mekanik Boyut	66	1,00	5,00	3,5530	0,9204	-0,847	0,382
Organik Boyut	66	2,00	5,00	3,6288	0,6811	-0,937	0,808

Tabloda mekanik örgüt ve organik örgüt yapısına ilişkin ifadeler verilen cevapların ortalamaları yer almaktadır. Organik boyutun ortalamasın, mekanik boyut ortalamasından daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda çalışanların kuruma yönelik organik örgüt algısı daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

2.8 Hipotez Testleri

Hipotezleri test etmek amacıyla bağımsız örneklem T testi ve tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Cinsiyet, medeni durum ve yöneticilik görevi gibi iki kategorili değişkenlerde T testi, ikiden fazla kategori içeren diğer değişkenlerde ise tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır.

Tablo 5.Cinsiyet Değişkenine Göre Durumsallık Algısı

	<i>Cinsiyet</i>	<i>Örneklem (N)</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>T</i>	<i>Sig</i>
Mekanik	Kadın	22	3,6136	0,82997	0,376	0,454
	Erkek	44	3,5227	0,97022		
Organik	Kadın	22	3,4091	0,82572	-1,889	0,091
	Erkek	44	3,7386	0,57555		

Cinsiyet değişkenine göre mekanik örgüt algısına bakıldığında kadınların ortalaması 3,6136; erkeklerin ortalaması ise 3,5227'dir. Her iki grubun ortalamaları arasında anlamlı bir fark ise bulunamamıştır ($p > 0,05$). Organik örgüt algısı incelendiğinde kadınların ortalaması 3,4091; erkeklerin ortalaması ise 3,7386'dır. Tabloya göre erkeklerin, kadınlara göre organik örgüt algısı daha yüksek olduğu görülmüştür. Her iki grubun ortalamalarına bakıldığında, aralarında anlamlı bir fark tespit edilememiştir ($p > 0,05$). Sonuç olarak kadınların ve erkeklerin mekanik/organik örgüt algılamaları arasında bir farklılık yoktur. Dolayısıyla H1 hipotezi kabul edilir.

Tablo 6.Medeni Durum Değişkenine Göre Durumsallık Algısı

	<i>Medeni Durum</i>	<i>Örneklem (N)</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>T</i>	<i>Sig</i>
Mekanik	Evli	56	3,5536	0,94714	0,011	0,253
	Bekar	10	3,5500	0,79757		
Organik	Evli	56	3,6696	0,68938	1,156	0,566
	Bekar	10	3,4000	0,61914		

Medeni durum değişkenine göre evli olanlar ve bekar olanların mekanik örgüt algılamaları bakımından anlamlı bir fark tespit edilememiştir ($p > 0,05$). Her iki grubun organik örgüt algısına bakıldığında da aralarında anlamlı bir fark yoktur ($p > 0,05$). Sonuç olarak her iki grubun mekanik ve organik örgüt algılamaları bakımından bir farklılık yoktur. Dolayısıyla H2 hipotezi kabul edilir.

Tablo 7. Katılımcıların Yöneticilik Görevinin Olup/ Olmamasına Göre Durumsallık Algısı

	<i>Yöneticilik Görevi</i>	<i>Örneklem (N)</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>T</i>	<i>sig</i>
Mekanik	Var	20	3,9750	0,88071	2,559	0,136

Organik	Yok	46	3,3696	0,88465	1,768	0,003
	Var	20	3,8500	0,32847		
	Yok	46	3,5326	0,77030		

Tabloya göre Yöneticilik görevi olan çalışanların mekanik örgüt algısı 3,9750; olmayan çalışanların 3,3696'dır. Her iki grup arasında anlamlı bir fark yoktur ($p > 0,05$). Organik örgüt algısında yöneticilik vasfı olanların ortalaması 3,8500; olmayanların ortalaması ise 3,5326'dır ve aralarında anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Sonuç olarak yöneticilik görevi olanlar ve olmayanlar açısından mekanik/organik örgüt algılamaları bakımından aralarında bir farklılık vardır. Dolayısıyla H3 hipotezi reddedilir.

Tablo 8.Eğitim Değişkenine Göre Durumsallık Algısı

	Gruplar	N	Ortalama	Standart Sapma	f	sig
Mekanik	Ortaöğretim	21	3,3333	1,19725	2,025	0,120
	Önlisans	8	3,0625	0,86343		
	Lisans	33	3,7879	0,64983		
	Lisansüstü	4	3,7500	0,95744		
	Toplam	66	3,5530	0,92040		
Organik	Ortaöğretim	21	3,8095	0,62203	1,036	0,383
	Önlisans	8	3,5000	0,80174		
	Lisans	33	3,5909	0,65495		
	Lisansüstü	4	3,2500	0,95742		
	Toplam	66	3,6288	0,68112		

Eğitim durumu değişkeni göre gruplar arasında mekanik örgüt algılamaları bakımından anlamlı bir fark yoktur ($p > 0,05$). Grupların organik örgüt algılamaları bakımından da anlamlı bir fark yoktur ($p > 0,05$). Sonuç olarak Eğitim durumu değişkenine göre; kurum çalışanlarının mekanik ve organik örgüt algılaması açısından farklılık yoktur. Dolayısıyla H4 hipotezi kabul edilir.

Tablo 9. Kurumda Toplam Çalışma Süresine Göre Durumsallık Algısı

	Gruplar	N	Ortalama	Standart Sapma	F	Sig
Mekanik	0-3 Yıl Arası	8	3,8125	0,84254	0,291	0,831
	4-7 Yıl Arası	18	3,4444	0,99833		
	8-11 Yıl Arası	5	3,6000	0,54772		
	12 Yıl Ve Üzeri	35	3,5429	0,95776		
	Toplam	66	3,5530	0,92040		
Organik	0-3 Yıl Arası	8	3,4375	1,01553	0,582	0,629
	4-7 Yıl Arası	18	3,7500	0,60024		
	8-11 Yıl Arası	5	3,4000	1,08393		
	12 Yıl Ve Üzeri	35	3,6429	0,57614		
	Toplam	66	3,6278	0,57615		

Tabloya göre katılımcıların kurumda çalışma süreleri dikkate alındığında gruplar arasında hem mekanik örgüt algılaması hem de organik örgüt algılaması bakımından anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p > 0,05$). Dolayısıyla H5 hipotezi kabul edilir.

Tablo 10. Mevcut Pozisyonda Toplam Çalışma Süresine Göre Durumsallık Algısı

Gruplar	N	Ortalama	Standart	F	Sig

				Sapma		
Mekanik	0-3 Yıl Arası	8	3,5625	0,99250	0,229	0,876
	4-7 Yıl Arası	18	3,4286	0,97834		
	8-11 Yıl Arası	5	3,6429	0,62678		
	12 Yıl Ve Üzeri	35	3,6786	0,89027		
	Toplam	66	3,5530	0,92040		
Organik	0-3 Yıl Arası	8	3,5207	0,77290	0,411	0,745
	4-7 Yıl Arası	18	3,7381	0,49038		
	8-11 Yıl Arası	5	3,7143	0,95119		
	12 Yıl Ve Üzeri	35	3,6071	0,65570		
	Toplam	66	3,6288	0,68113		

Tabloya göre katılımcıların mevcut pozisyonlarında çalışma sürelerine bakıldığında gruplar arasında hem mekanik örgüt algılaması hem de organik örgüt algılaması bakımından anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p > 0,05$). Dolayısıyla aralarında bir farklılık yoktur ve H6 hipotezi kabul edilir.

Tablo 11. Yaş Değişkenine Göre Durumsallık Algısı

	Gruplar	N	Ortalama	Standart Sapma	F	Sig
Mekanik	18-25 Yaş Arası	1	4,0000	-	0,950	0,455
	26-30 Yaş Arası	10	3,4000	0,84327		
	31-35 Yaş Arası	14	3,5000	1,00000		
	36-40 Yaş Arası	7	4,2143	0,56695		
	41-46 Yaş Arası	16	3,3750	1,10493		
	47 Ve Üzeri	18	3,5556	0,82049		
	Toplam	66	3,5530	0,92040		
Organik	18-25 Yaş Arası	1	3,5000	-	2,620	0,033
	26-30 Yaş Arası	10	3,3300	0,75277		
	31-35 Yaş Arası	14	3,7143	0,72627		
	36-40 Yaş Arası	7	4,1429	0,47559		
	41-46 Yaş Arası	16	3,3125	0,77190		
	47 Ve Üzeri	18	3,8333	0,38348		
	Toplam	66	3,6288	0,68112		

Katılımcıların yaş değişkenine göre gruplar arasında mekanik örgüt algılaması bakımından anlamlı bir fark yoktur ($p > 0,05$). Organik algılamalarına bakıldığında ise gruplar arasında anlamlı bir fark görülmüştür ($p < 0,05$). Sonuç olarak katılımcıların yaş değişkenine göre mekanik ve organik örgüt algılamaları bakımından farklılık vardır ve H7 hipotezi reddedilir.

Tablo 12.Unvanlara Göre Durumsallık Algısı

	<i>Gruplar</i>	<i>N</i>	<i>Ortalama</i>	<i>Standart Sapma</i>	<i>F</i>	<i>Sig</i>
Mekanik	Müdür/Müdür Yardımcısı	5	4,5000	5,00000	2,366	0,063
	Şef	11	3,8636	0,45227		
	Denetmen	2	4,0000	3,67666		
	İcra Memuru	3	3,1667	0,28867		
	Memur/Vhki	45	3,3913	0,99314		
	Toplam	66	3,5530	0,92040		
Organik	Müdür/Müdür Yardımcısı	5	4,0000	0,00000	1,683	0,166
	Şef	11	3,7727	0,41010		
	Denetmen	2	4,0000	3,98123		
	İcra Memuru	3	2,8333	0,76376		
	Memur/Vhki	45	3,5978	0,73499		
	Toplam	66	3,6288	0,68112		

Katılımcıların unvanları dikkate alındığında gruplar arasında hem mekanik örgüt algısı, hem de organik örgüt algıları bakımından anlamlı bir farklılık yoktur ($p > 0,05$) ve dolayısıyla H8 hipotezi kabul edilir.

SONUÇ

Örgütler farklı koşullar ve farklı çevre faktörleri altında faaliyet gösterirler. Durumsallık yaklaşımına göre bu farklı koşullar doğal olarak yönetim ve organizasyon yapısına da etkiler. Örgüt, içinde bulunduğu duruma göre kendini konumlandırmalı ve değişimini sağlamalıdır. Günümüzde, Teknolojinin hızla gelişmesi, örgüt yapılarının hacimlerinin büyümesi ve küresel rekabetin devasa boyutlara ulaşması, örgütleri değiştirmeye/değişime zorlamaktadır.

Ülkemizde, bireyler için hayati önem taşıyan Sosyal Güvenlik Kurumu’da, 2006 yılında büyük bir değişim yaşamış ve SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı gibi kurumları tek bir çatı altında toplamıştır. Kurumun hizmet kalitesinin artması, yurttaşların hizmetlerini aksamadan ve gecikmeden alabilmesi için kurumun organik yapıda olması gerekir. Bu amaç kapsamında Karabük ve Safranbolu’daki Sosyal güvenlik kurumu çalışanlarının mekanik ve organik örgüt algısı ve bu algıların demografik özelliklere göre farklılıkları araştırılmıştır. Araştırmanın evrenini 82, örneklemini ise 66 kurum çalışanı oluşturmaktadır.

Çalışanların ölçekte yer alan mekanik örgüt boyutu ile ilgili ifadelerle verdikleri cevapların ortalaması 3,5530 ; organik örgüt boyutu ile ilgili ifadelerle verdikleri cevapların ortalaması ise 3,6288’dir. Bu sonuca göre kurumda organik örgüt algısı daha yüksektir. Ortalamalar arasında çok fazla bir fark olmamasına karşın, örneklem için organik bir örgüt yapısına sahip denilebilir.

Hipotez testlerine göre ise şu sonuçlar ortaya çıkmıştır. Cinsiyet değişkenine göre kadınlar ve erkekler arasında mekanik örgüt açısından anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p=0,545 > 0,05$). Diğer bir ifade ile kadın ve erkek çalışanların mekanik örgüt algısında istatistiki açıdan bir fark yoktur. Benzer bir şekilde Organik örgüt algısı açısından da kadın ve erkekler arasında anlamlı bir fark yoktur ($p=0,091 > 0,05$). Medeni durum değişkenine göre evli olanlar ve bekar olanlar arasında mekanik örgüt algısı açısından anlamlı bir fark yoktur.

($p=0,253>0,05$). Benzer şekilde organik örgüt açısından da evliler ve bekarlar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p=0,566>0,05$). Bu doğrultuda çalışanların medeni durumları, mekanik veya organik örgüt algısını etkilememektedir. Çalışanlardan yöneticilik görevi olanlar ile olmayanlar arasında mekanik örgüt algısı açısından anlamlı bir fark yoktur ($p=0,136>0,05$). Kurum çalışanların mekanik örgüt algılamasında, yöneticilik görevinin olması veya olmamasının bir etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Buna karşın organik örgüt algısı açısından ise yöneticilik yapanlar ile yapmayanlar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($p=0,003<0,05$). Yani kurumun organik bir yapıya sahip olması noktasında gruplar arasında farklı bir algılama vardır.

Eğitim durumuna göre yapılan analizde gruplar arasında hem mekanik örgüt algısında ($p=0,120>0,05$), hem de organik örgüt algısında ($p=0,383>0,05$) anlamlı bir ilişki yoktur. Daha açık bir ifade ile çalışanların eğitim durumları, mekanik veya organik örgüt algısını değiştirmemektedir. Kurumda toplam çalışma süresi dikkate alındığında gruplar arasında mekanik örgüt algısı ($p=0,831>0,05$) ve organik örgüt algısı ($p=0,629>0,05$) açısından anlamlı bir fark görülmemiştir. Çalışanların mevcut pozisyonlarında çalıştıkları süre göz önüne alınırsa gruplar arasında mekanik örgüt algısı ($p=0,876>0,05$) ve organik örgüt algısı ($p=0,745>0,05$) açısından anlamlı bir fark yoktur. Bu istatistiki verilere göre kurumda veya mevcut pozisyonda geçirilen sürenin, çalışanların, mekanik /organik algısının değişmesi ile bir ilişkisi yoktur.

Kurum çalışanlarının yaşlarına göre mekanik örgüt algısında gruplar arasında anlamlı bir fark yoktur ($p=0,455>0,05$) fakat organik örgüt algısında ise gruplar arasında anlamlı bir fark görülmüştür ($p=0,033 <0,05$). Elde edilen bu sonuçlara göre yaş aralıklarına göre mekanik örgüt algısında anlamlı bir fark yoktur. Buna karşın yaş gruplarına göre organik örgüt algısı değişmektedir. Örneklemenin unvanlarına göre ise gruplar arasında hem mekanik örgüt algısı ($p=0,063>0,05$) ve hem de organik örgüt algısı ($p=0,166>0,05$) açısından anlamlı bir fark görülmemiştir. Kurumdaki farklı unvandaki çalışanlar, benzer örgütsel algılamalara sahiptir. Sonuç olarak çalışanların yöneticilik görevi olup/ olmamasına göre ve yaş değişkenine göre durumsallık algısında farklılık görülmüştür. Diğer demografik unsurlarda ise bir algısal farklılık tespit edilmemiştir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, A. (2012). İşletmeciliğin Temel Bilgileri. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, İçeriği Yenilenmiş,
- Aldrich, H.E., Organization and Environments, Clifornia: Standford University Press, 1979
- Atıgan, F. (2011). Yönetim ve Organizasyon. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti., Ocak 2011.
- Bourgeois III, L. J. (1980). Strategy and environment: A conceptual integration. The Academy of Management Review, 5(1): 25-39.
- Can, H. (2007). Yönetim ve Organizasyon içinde Yönetim Bilimi ve Tarihçesi. Ed: Salih Güney, Ankara:
- Cunliffe A. L., Organization Teory, (London, UK: Saga Publications, 2008)
- Daft, R. (2012). Organization theory and design. Cengage Learning.

Daft, R. L., Organization Theory and Design (Mason, OH South-Western/Cengage Learning, 2008).

Dill, W. R. (1958). Environment as an influence on managerial autonomy. Administrative Science Quarterly, 2(4): 409-443.

Güncellenmiş ve İzdüşümlerle Pekiştirilmiş 2. Baskı.

Hatch M. J. ve Cunliffe A. L., Organization Theory-Modern, Symbolic And Post Modern Perspectives (New York: Oxford University Press, 2006
İstanbul, 2010.

Keskin Prof Dr. Halit, Akgün, Prof Dr Ali Ekber, Koçoğlu, Dr. İpek, Örgüt Teorisi, Nobel Yay. 2016, Ankara

KOÇEL, Tamer, İşletme Yöneticiliği, 12. Baskı Beta Basım Yayın Dağıtım,

Negandhi, A. R. (1975). Comparative management and organization theory: A marriage needed. The Academy of Management Journal, 18(2): 334-344.

Nobel Yayın Dağıtım, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı.

Öztürk, Z. Özlem, D., Klasik Neo Klasik ve modern Yönetim Yaklaşımlarının Karşılaştırılmasına İlişkin Bir Analiz, Uluslararası sağlık yönetimi ve stratejileri araştırma dergisi cilt 3 sayı 2, 2017 Eylül

Ramasamy, T. (2009). Principles of Management, Mumbai: Himalaya Publishing House.

Shafritz, J. M., Ott, J. S., and Junk, Y. S., Classics of Organization Theor, Belmont, CA: Wadsworth, 2011)

Shortell, S. M. (1977). The role of environment in a configurational theory of organizations. Human Relations, 30(3): 275-302.

Sucu Yaşar. (2000), Geçmişten Günümüze Yönetim Düşüncesindeki Gelişmeler Bütünleştirici Bir Durumsallık Modeli, Elit Yayıncılık, Ankara.

Thompson, J.D. (1967). Organizations in action. New York: McGraw-Hill.

Üsdiken, B. (1979). Büyüklük, teknoloji ve örgüt yapı, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

YELOĞLU, Hakkı Okan. Örgütlerde Yapısal-Stratejik Konfigürasyonlar: Koşulbağımlılık Kuramı, Konfigürasyon Yaklaşımı Bağlamında Örgüt Yapıları Üzerine Önergeler, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt 3 Sayı 2, 2008

Zehra Özge Hücetoğulları Durumsallık Yaklaşımı Bağlamında Bir Eğitim Ve Araştırma Hastanesinin Farklı Birimlerinde Örgütsel Yapı Boyutlarının İncelenmesi Yüksek Lisans İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İzmir – 2018

**SOSYAL MEDYA KULLANIMININ KURUM FELSEFESİ BAĞLAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ: KOÇ HOLDİNG 10 KASIM REKLAMI
GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ**

EVALUATION OF AUTHORITY TO USE THE CONTEXT OF PHILOSOPHY OF
SOCIAL MEDIA: KOÇ HOLDING 10 NOVEMBER ADVERTISEMENT ANALYSIS

Zeynep AYVA

Selçuk Üniversitesi, zynpayva@mail.com

Ferize ÖZTÜRK

Selçuk Üniversitesi, ferizeoztrk@gmail.com

ÖZET

Günümüzde sosyal medya hem kurumlar için hem de bireyler için vazgeçilmez bir mecra haline gelmiştir. Her kurum sosyal medyada yer alabilir. Fakat asıl önemli olan bu ortamın nasıl ve ne şekilde kullanıldığı ile ilgilidir. Yani sosyal medyanın sağladığı avantajları görebiliyor ve uyguluyor olabilmektir. Sosyal medya hesaplarının doğru bir şekilde yönetilmesi, kurumun felsefesini, kültürünü kullanıcılara doğru bir şekilde aktarabilmesi önem arz etmektedir. Hesapların yanlış bir şekilde yönetilmesi kurumun imajına ve felsefesine paralel olmayan paylaşımların yapılması kurum adına imaj kaybı yaşanmasına neden olabilmektedir. Kurumun imajını arttırmak, kurumun felsefesini kullanıcılara aktarabilmek sosyal medyanın sağladığı avantajlar arasındadır. Sosyal medya ile birlikte kurum, ulaşmak istediği mecraya kendini kolaylıkla ifade edebilir.

Anahtar Kelimeler: Kurum, Felsefe, Kültür, Davranış Sosyal Medya

ABSTRACT

Today, social media has become an indispensable tool for both individual and establishment. But what important is; how this environment is in used and in which way. So you have to see the bennefit from the social media and to be able to apply. Correct management of social media accounts it is important, that it can convey the culture philosophy of the establishment correctly to the users. The mismanagement of accounts may cause loss of image in the name of the organization by making the shares which are not match with the image and philosophy of the establishment. It is an among advantages to enhance the image of the establishment in social media for influence the users the requested philosophy. with social media, the establishment can easily voice itself to the media it wants to reach.

Key Words: Institution, Philosophy, Culture, Social Behavior

GİRİŞ

Gelişen teknoloji ile birlikte internet de teknolojideki yeniliklerden payını almıştır. İnternet ortamı artık yalnızca web sitesinden ibaret değildir. Web sitesine alternatif internet mecraları da doğmaya başlamıştır. Kurumlar için de bu tür mecralar imaj ve felsefelerini ortaya koyabilmeleri ve zihinlerde yer edinebilmeleri adına kaçınılmaz bir avantaj olmuştur.

Yeni iletişim ortamları kullanıcıların karar verme noktasında etkili bir yere sahiptir. Kurum hakkında nasıl düşünülmesine yönelik algılar da sosyal medya üzerinden yönetilmeye başlamıştır. Teknolojide yaşanan bu değişim ile kurumlar artık diğer rakiplerinde ayrılmak amacıyla sosyal medyayı kullanmaya, kampanyalarını burada da yayınlamaya başlamıştır.

Hazırlanan reklam kampanyaları da kurumun felsefik özelliklerini, imajını ve kültürünü yansıtır nitelikte olmalıdır.

Bu çalışmada Koç Holding 10 Kasım reklamının verdiği mesaj ve açıklanan kurum felsefesi, kurum davranışı, kurum kültürü tanımlarıyla kurumun özellikleri bir arada incelenmiştir.

YENİ İLETİŞİM ORTAMLARI

Her geçen gün yeni bir iletişim alanının doğmasıyla birlikte bu alana yeni medya adı verilmiştir. Bu kavram 1970’li yıllarda psikolojik, ekonomik, sosyal, kültürel, iletişim ve politik anlamda yapılan araştırmalar neticesinde araştırmacılar tarafından oluşturulmuş bir kavramdır. 1970’li yılların ardından geçilen 1990’lı yıllar ile birlikte bilgisayar ve internet teknolojisinde büyük değişimler yaşanmaya başlamıştır (Dilmen, 2007: 114). Diğer bir tanıma göre yeni medya ortamı birden fazla farklı ortamın bir arada bulunmasıyla elde edilmiş bir özelliğe de sahiptir. Yeni medyada kullanılan metinleri görüntüler, ses gibi birden fazla farklı ortamların bir araya gelişi özelliğini açıklamaktadır (Dilmen, 2007: 115).

Medya kavramına yeni tanımlamasının eklenmesi ve artık yeni olarak anılıyor olması medyanın iletişim ve teknolojide yaşadığı değişimlerden kaynaklanmaktadır ve bazı alanlarda yeni iletişim teknolojileri olarak da adlandırılmaktadır (Vural ve Bat, 2010: 350).

Yeni iletişim teknolojileri, radyo ve televizyon yayınlarının etkisini aşan seviyelere erişmiştir. Yeni iletişim teknolojileri olarak bilinen araçlar arasında teletext, tv, elektronik posta, uydu alıcıları ve internet sistemleri yer almaktadır (<http://www.msxlabs.org>: 2012).

Ürün ya da hizmetin tüketici zihninde bir konuma yerleşmiş olması tüketicinin kuruma karşı bir bağlılık, güven ve kalite hissi oluşmasını sağlamaktadır. Ürün ya da hizmetin tüketici tarafından satın alınması ise imaj ve kimlik kavramları ile ilgilidir (Bulunmaz, 2007: 22-23).

Tüketicinin ürün ya da hizmetten beklenti ve ihtiyaçları markalardan tarafından özenle tespit edilmelidir. Bu durum tüketicinin iş karşısı duyduğu güven ve bağlılık işletme için büyük önem arz etmektedir (Gülbüz ve Doğan, 2013: 240).

Sosyal Medya Kavramı

Weber’e sosyal medya göre ortak ilgi alanına sahip bireylerin görüş ve yorumlarını paylaşımlarına olanak sağlayan online ortamlar (Eröz ve Doğdubay, 2012: 135), Goeldner ve Ritchie’e göre; profesyonel içerik planlayan gazeteci ya da yazardan ziyade aktif bir şekilde amatörce internet kullanan ve diğer bireylere ulaşılabilen online içerik platformları (Eröz ve Doğdubay, 2012: 135), Hatipoğlu’na göre ise bireylerin yazı, resim, ses gibi öğelerle birbirleri ile iletişim sağladığı internet platformu olarak tanımlanmaktadır (Eröz ve Doğdubay, 2012: 135).

Gelişen dünya ile değişime uğrayan ve gelişen medya sahip olduğu yeni özellikler ile geleneksel medyadan ayrılmaktadır. Teknolojiye bağlı ilerleyen yeni medya sisteminde, teknolojinin de sağladığı kişilere göre özelleştirebilme durumu, kişilerin olayın içerisinde yer almasını sağlamaktadır. Yer ve zaman fark etmeksizin ulaşılabilir olması kullanıcıların yeni

medyaya karşı pozitif duygular beslemesine olanak tanımıştır. Kullanıcıyı bu denli içine alan yeni medya, geleneksel medyanın da yerini hızla almaya, geleneksel medyanın cazibesini kaybetmesine neden olmuştur. Neticede geleneksel medyadan elde edilen kazançta da yüksek oranda düşüşler yaşanmıştır. Yeni medyanın kullanıcılara sunduğu özgür ortam geleneksel medyanın arka plana itilmesindeki bir diğer sebeptir. Geleneksel medya ile üretilen medya içerikleri yalnızca içerik üreticilerinin bakış açısına göre hazırlanırken, yeni medyadaki özgür ortam ve farklı bakış açısına sahip kullanıcı toplulukları ile birlikte farklı bakış açılarıyla üretilen içerikler hazırlanmaya başladı. Kazanç elde etme konusunda daha kolay ve ulaşılabilir bütçelerle hazırlanan medya içerikleri ile işletmeler oldukça asgari araçlarla hedef kitleye ulaşabilir duruma gelmişlerdir. Yeni medyanın İşletmeler tarafından da oldukça rağbet görmesinin bir diğer sebepleri arasında yeni medyanın anında müdahaleye imkân tanıyan bir yapısının olmasıdır. Geleneksel medya ile üretilen basılı ya da televizyon reklamları kullanıcıya sunulduktan ve yayına girdikten sonra düzeltilme imkânı yoktur. Fakat yeni medyada bulunan teknolojik özellikler ile bu olumsuzluk ortadan kalkmaktadır. Geleneksel medya ile oluşturmuş içeriklere karşı kullanıcılardan herhangi bir geri dönüş alınamaz ve geri dönüşlerin niteliği ölçülemezken yeni medyanın hedef kitleyi kolay analiz edebilme imkânı, geri dönüşlerin niteliğini öğrenebilme imkânı da yeni medyanın reklam içeriğinde anında değişiklik ya da yönlendirme yapabilmesi, sürecin ivedi ve yararlı ilerlemesini sağlamaktadır. Geri dönüşlerin hızlı olması ve yönetilebilir olması kurumun maddi açıdan da başarılı sonuçlara ulaşmasını kolay kılmakta, zarara uğramasını engellemektedir. Geleneksel medya ile karşılaştırıldığında içeriklerin daha uygun maliyetle hazırlanması yeni medyanın ayrışan özelliğini oluşturmaktadır. Yeni medyanın daha uygun maliyetle doğru hedef kitleye ulaşma imkânı sunan özelliği göz önünde bulundurulduğunda yeni medyanın tercih edilmesindeki en büyük etkenlerden birinin bu durum olduğu görülmektedir (Tokatlı, 2016: 880).

KURUM İKLİMİ

Kurum iklimi kavramına baktığımızda, öncelikli olarak kurum nedir ve hangi dinamikler sayesinde oluşmuştur buna bakmamız gerekmektedir.

Kurum; belirli bir amaç doğrultusunda bir araya gelen bir insan topluluğun oluşturduğu bir yapı olarak bakabiliriz. Bunun bir diğer adı da örgüttür. Örgüt kavramında da insanlar birbiriyle sürekli etkileşim içindedir. Bu etkileşim sayesinde bireylerin birlikte oluşturdukları tutumlar, inançlar, değerleri ve yargıları grubun içinde bulunduğu kurumu ve örgütü etkilemektedir (Akbaba, 2016: 23).

Toplum içinde bir grubun veya kurumun üyesi olunması o topluluğa uyum sağlamayı gerektirir. Bu uyum sağlanması noktasında grup ve kuruluş tarafından benimsenmesinin temel koşullarından biriside, belirli ortak amaçlar, standartlar ve değerler ile alışkanlıklar, felsefe ve ideolojilerini paylaşma gereğini ortaya koyar. Üyelerin benzer davranışlar, tutumlar ve işbirliği içinde hareket edebilmeleri için bu gerekli bir husustur (Şimşek, 2001: 32).

Kurumun iklimle ilgili ilk çalışması, Lewin ve arkadaşları tarafından motivasyon teorisine dayanmaktadır. Çevresel güçler tarafından coğrafi bölgeler ve hava tanımlanmasına benzetebiliriz. Bu benzetmeyi kurum içine uyarladığımız zaman, kurumu çevreleyen moral düzeyi, örgüt üyeleri arasındaki iyi niyet, kurumun içindeki çalışanlarda olan ait olma duygusu şeklinde ifade edilebilir. İklim, kurumda çalışanlara yönelik algılarının temeline dayanır (Terzi, 2000: 92)

Kurum iklimi bir iş yerine girdiğinizde, genel olarak hissedilen hava ve buna bağlı olarak çalışanların davranışlarını etkileyen faktörler bütünü olarak görülebilir. İşletmedeki insanların iş yapış şekilleri, uygulama ve prosedürler o işletmenin kurumsal iklimini yansıtır (Akbaba, 2016: 23).

Kurum ikliminin temel belirli tipleri bulunmaktadır:

Halphin ve Croft örgütsel iklim türlerini 6 farklı başlık altında incelemektedir.

- Açık İklim
- Bağımsız İklim
- Kontrollü İklim
- Samimi İklim
- Babacan İklim
- Kapalı İklim (Sertkaya, 2009: 14).

Açık İklim

Çalışma ortamında bulunan kişilerin üst ve ast ilişkilerinin uyum içerisinde olduğu bir iklim türüdür. Çalışanlar tarafında iş tatmini yüksek ve çalışma performans oranları yüksektir. Görevlerini severek yaparlar (Küçüksarı, 2012: 13).

Bağımsız İklim

“Bağımsız iklim tipinde sosyal doyum ile sosyal gereksinimleri ön plana çıkmaktadır. Örgüt içinde küçük baskı grupları bulunmasına rağmen grupla uyum içinde çalışmaya engel teşkil etmemektedir” (Başkaya, 2014: 54).

Kontrollü İklim

Kontrol mekanizması yüksek olan bu iklimde, astların düşünceleri pek önemsenmemektedir. Daha çok yüksek bir kontrol olduğu için iş tatmin oranı da düşüktür. Üstlerin kendi doğrularını, diğerler çalışanların doğrusu olarak kabul edilir (Dinçer, 2013: 15).

Samimi İklim

Üstlerin anlayışlı olduğu iklim türü diyebiliriz. Hedefler doğrusunda çalışmalar yapılır ve denetim az olup, iş tatmin oranı yüksektir (Özsoy, 2012: 45).

Babacan İklim

Örgüt içerisindeki samimiyetin ve iş tatmininin düşük olduğu bir iklim türüdür. Üstler, astlarla birlikte çalışmaktan hoşnut olmazlar. Üstlerin, diğer çalışma arkadaşlarını üzerindeki denetimi ve onların sosyal ihtiyaçlarını karşılama düzeyleri düşüktür (Dinçer, 2013, 15-16).

Kapalı İklim

Kapalı iklimde iş tatmini ve anlayış düzeyleri düşüktür. Çalışanların birbiriyle yakın olmaları ve sosyal ilişkiler kurmaları zordur. Kapalı iklim türünü bünyesinde barındıran örgütler, çalışanlarına yaklaşımları anlayışlı bir tavrı barındırmamaktadır (Dinçer, 2013: 16).

Kurum İklimi Boyutları

Tablo 1.1: Litwin ve Stringer Tarafından Belirlenmiş Örgüt İkliminin Altı Boyutu ve İçerikleri

İklim boyutu	İçerik
Esneklik / Uyumluluk	• Örgüt kural ve prosedürlerinin ne kadar gereksiz olduğu, • Yeni fikirlerin ne derece kabul gördüğü ile ilgili örgüt üyelerinin algılamalarını içermektedir.
Sorumluluk	• Çalışanların herhangi bir gözetim olmaksızın işlerini yerine getirebilecekleri, • Sonuçtan tamamen kendilerinin sorumlu olduğunu hissetmeleri, • Var olan sürecin “sahibi” oldukları ile ilgili örgüt üyelerinin duygularını ifade etmektedir.
Standartlar	• Zorlayıcı ama ulaşılabilir hedeflerin saptandığı, • Yöneticinin tüm çalışanlardan “yapabileceklerinin en iyisini yapmalarını” beklediği ile ilgili örgüt üyelerinin duygularını ifade etmektedir.
Ödül	• Yaptıkları iyi işlerin fark edildiğini ve bu işler için ödüllendirildiklerini, • Fark edilme ve geri bildirimin tamamen performansa göre farklılık gösterdiği ile ilgili örgüt üyelerinin duygularını ifade etmektedir.
Netlik	• Çalışanların işleri ile kendilerinden beklenenlerin neler olduğu tam olarak bilmeleri, • Kendi roller ile örgütsel amaçlar arasında olan ilişkisinin açık olması ile ilgili örgüt üyelerinin duygularını ifade etmektedir.
Takım çalışmasına yatkınlık / Takım ruhu	• Herkesin ortak bir amaca yönelik çalıştığını hissetmeleri, • Çalışanların o örgüte ait olmalarından dolayı gurur duydukları, • Kişilerin gerektiğinde daha fazla çaba göstereceği ile ilgili örgüt üyelerinin duygularını ifade etmektedir.

Kaynak: (Önen, 2008, 28).

Kurum iklimi boyutunda farklı bakış açıları bulunmaktadır. Bunlardan birisi, Litwin ve Stringer tarafından belirlenmiş kurum ikliminin altı boyutu ve farklı içerikleridir. Tabloya genel olarak baktığımızda belirli başlıklar altındaki açıklamalar sayesinde kurum iklimi daha net analiz edilmektedir.

Kurumsal Davranış

Kurum kültürüyle aynı çizgide planlanan ya da kendiliğinden ortaya çıkan kurumsal tutumlar sonucu oluşan kurumsal eylemlerin toplamına kurumsal davranış denir (Bal, 2011: 56). Örgütsel davranış bakış açısından bakıldığında zaman kimlik üretiminde çalışanların ne anladığı ve ne düşündüğünü genel bir potada eritebiliriz. Özellikle kriz anlarında kurumsal davranışları, şirketin diğer insanların tarafından algılanması noktasında önemli bir etken olduğu görülmektedir (Bakan, 2008: 195).

Kurumsal davranış, organizasyondaki kişi ve grupların nasıl ve ne amaçla bazı davranışlar sergiledikleri ve bu ilişkilerin kurulmasında araçlar ve organizasyon yapıları ile ilgilenmektedir (Okay, 2001: 197).

Kurumsal davranış, çalışanların müşterilerine karşı davranışlarını, diğer taraftan çalışanların kuruluşla bütünleşmesini sağlama çabalarını içermektedir (Peltekoğlu, 2004: 360). Bireysel hareketlerin, bireylerle birleşerek oluşturduğu bu yapı aynı zamanda örgütsel

davranışı oluşturur. Bundan dolayı kurumsal davranış kurum içerisinde birey ve örgütlerin genel tavırları ve hareketlerinden meydana gelmektedir.

Bu alandaki farklı görüşlerden biriside, kurumun bir bütünlük içinde, toplumsal bir açık sistem olarak ele aldığı görülen, kurumun içindeki personeli bireysel ve küme olarak tüm yönleriyle incelediği görülen, aynı zamanda kurum içinde insanların yaptıklarını ve ilişkilerini, personelin davranışlarını etkileyen etkenleri ve iş gören kurumunu bunu nasıl etkileyen bir alan olduğunu tanımını yapabiliriz (Dinçer, 2001: 39).

Kurumsal davranış kurum kimliğinin en önemli ve etkili aracını oluşturmaktadır. Çünkü buradaki organizasyon yapısını üçüncü şahıslara karşı davranış olarak görülmektedir. Bu davranışlara örnek verilmek gerekirse, sunum/teklif davranışı, ücret davranışı, dağıtım davranışı, finans davranışları, iletişim davranışı ve sosyal davranışlardır. Bu davranış durumları kurumun hizmet ettiği amaçlar ve takip ettiği hedeflerin yansıması olarak görülmektedir (Okay, 2005: 61).

Kurumsal davranış, kurumun içindeki insanların davranışlarına, değerlerine ve yaşayışlarına önem verilmesidir (Howard, 1998: 58). Aynı zamanda kurumsal davranış, örgütün içindeki çalışanların birer ekonomik gelir olarak araç değil, daha çok psikolojik ve sosyal ihtiyaçları olan değerli birer varlık olarak gördüğü için onların birey olarak gelişmelerine ve amaçlarına ulaşmalarına yardımcı bir ortam yaratmaya çalışır (Oktay, 1996: 25).

Kurumsal davranış iki boyut içerdiği görülmektedir. Bunlar iç ilişkilerde gösterilen davranış ve dış ilişkilerde olan davranışlardır. Yöneticiler ve çalışanların kendi aralarındaki ilişkiler ile çalışanların kendi aralarındaki ilişkiler iç davranışları yönetici ya da çalışanların işletmenin dış çevresindeki dış ilişkiler olarak farklı davranış şekilleri bulunmaktadır. İç ve dış müşteriyle ilgilenen ve onların beklentilerini karşılayan kurumlar hem içeriden hem de dışarıdan kurumsal imajı güçlü olan kurumlardır. Kurumların müşteriler ile uzun ve sağlam bir ilişki kurulması için kurumsal davranışın empati ve müşterilerin düşüncelerine değer vermesi gerekmektedir. Bu sayede oluşan ilişki daha güçlü olacaktır.

Kurum Felsefesi

Kurum felsefesini tanımlamadan önce kavramın bütününde dahil olan kelimelerin kökenlerine bakmamız gerekmektedir. Felsefe kelimesi hepimizin bildiği ama tam olarak tanımını yapmakta zorlandığımız bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak genel olarak söylenecek şey, düşünme üzerine bir bilim ya da hayata nasıl baktığımız olabilir. Bu tanımlama kişiden kişiye göre değişmektedir.

Tarihte görülen ilk filozoflar Antik Yunan'da karşımıza çıkmıştır. Yunanlılar felsefe sözünü bilgi sevgisi olarak ele almaktaydılar. Filozoflar ürettikleri düşünce biçimleriyle ortaya bir hayat karşısında tavır takınma imkânı yaratmışlardır.

Antik Yunan dışında felsefe ile ilgili farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bunlardan birisini George Politzer yapmıştır: “Belirli bir davranış tarzına kaynaklık eden genel bir dünya görüşü”dür (Politzer, 1954: 12).

Kurum felsefesini ele aldığımızda ise bir kuruluşun kendisi hakkında temel düşünceleri ve kuruluşun gelişmesi ve ortaya çıkışı için kuruluş yönetimi tarafından arzulanan ve çabalanan hedef düşüncelerin ve işletme temellerini kapsadığı görülmektedir (Okay, 2009: 112).

Felsefe kurum kimliğinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Kuruluşun, hedeflerinde, mikro ve makroekonomik işlevinde ve sosyal rolünde kendisini ne şekilde ele aldığı olan kurum felsefesi, kurumun değer, tutum ve normlarından, amacından ve tarihinden oluşmaktadır (Vural, 2003: 180).

Kurum Felsefesi Fonksiyonları

Kurum felsefesi kurumun tanıtım materyallerinde bir tanım olarak ya da üst yönetimin bütün kuruma benimsetilmiş cümlelerinde var olabilir. Kurum felsefesinin anlatılması ve benimsetilmesi bir bakıma kuruma ağız birliği yapma yeteneği kazandırır. Kurum felsefesi kurumda sıkça tekrarlandığı ve bu felsefeye uygun hareket edildiği ölçüde çalışanlar arasında yerleşir ve sahiplenilir. Daha sonradan gelecek olacak kurum çalışanları da bu felsefeye dahil olurlar. Bu aşamadan sonra da kurum felsefesi görünmez bir otorite işlevi görmeye ve kurumda kontrol mekanizması olmaya başlar. Bir bakıma kurumun vicdanı olur. Kurumu felsefesi doğrultusunda yaşamaya zorlar.

Kurum Felsefesi ve Kurum Kültürü Arasındaki İlişki

Kurum felsefesine baktığımız zaman kurumun kültüründen bağımsız olmadığı görülmektedir. Her kurumun bir felsefesi olmasa da bir kurum kültürü oluşmaktadır. Kurumda oluşan bu davranış biçimi çalışanların bu kurumla ilgili tam ortaya net bir şekilde davranışlarını ortaya koymasını sağlar. Bu sayede kurumda kültürel bir birikimi ortaya koyulduğu görülmektedir.

Toplumların bazılarına bakıldığında kültürün önemli bir yerde olduğu görülmektedir. Bu toplumlarda herkes kuruma ait temel amaçları öğrenmekte ve paylaşmaktadır, birbirlerine karşı uyumlu ve anlayışlı davranırlar. Yapılan iş büyük bir istekle ve zevkle yapılır ve bu durum kurumun her seviyesinde hissedilir. Kuruma ait kültür yapısının olması kurum içi haberleşme alanında, iş başvurularında, mülakatlarda ve çalışanların sosyal hayatlarında dahi o kurumunun kültürünün etkisini göstermektedir (Kozlu, 1986: 73)

Kurumsal felsefe kurum kültüründe genel olarak bütünselliğine hizmet ettiği kabul görmektedir. Bütünsel bir fonksiyonun kurum içinde çalışanlara sağlanması için kurumdaki çalışanlara anlatılması gerekmektedir. Bu sayede bir bütünlük sağlanabileceğini ön görebiliriz (Korucu, 2006: 58).

Kurum Felsefesi ve Kurum Kimliği Arasındaki İlişki

Kurum kimliğinin en çekirdek unsuru olan kurum felsefesi diğer tüm unsurların oluşmasında adeta bir yapı taşı görevi yapmaktadır. Kurumun sahip olduğu yaşam felsefesi onun kendi kimliğinin gelişmesine ve büyümesine katkı sağlayan bir düşünce yapısıdır. Kurum kimliklerini başarılı bir biçimde oturtabilmiş pek çok kuruluşun ifade edilmiş birer kurum felsefesi vardır. Bu çok önemli bir nokta olmakla birlikte kurum felsefesinin yazılı bir şekilde olması kurum içindeki çalışanların kurumlarını ve anlayışını daha yakından tanıma ve böylelikle onunla bütünleşme imkânını sağlamaktadır (Okay, 2009: 270).

Kimlik felsefeye bir anlamda gerçeklik kazandırır. Kimlikleşme sürecini tamamlayamamış kurumların felsefeleri yazılı metinden öteye geçemez. Çünkü kurum çalışanları sunulan mesajlardaki kurum felsefesinin tutarlı bulmaz. Bu sebeple oluşacak

kimlik çerçevesinde kuruma bir şahsiyet kazandırmak; kurumun ahlaki ve ticari sınırlarını belirlemek kurum felsefesinin de içtenliğini ve tutarlılığını sağlayacaktır (Korucu, 2006: 60).

Günümüzde kurumsallaşma sürecini tamamlayarak kimliklerini oluşturamamış kurumlarda yöneticiler “ öteki “ olmaktan öteye gidememektedirler. Özellikle kriz zamanlarında kurumu ileri taşıyacak inandırıcı ve ikna edici bir kurumsal felsefe sunulamadığından ya da zaten o zamana kadar çalışanlar kurumun felsefesini içlerine sindiremediklerinden ortak hareket edilemez. Bu nedenle kurumsal bağlamda felsefeyi ortaya koymadan önce bir kimlik dizaynı yapmak ve bunun oluşum sürecini sağlam temeller üzerine inşa etmek gerekir (Korucu, 2006: 61).

Kurum felsefesi kavramına genel olarak baktığımızda kavramın kurumun en temel yapı taşı olduğunu görmekteyiz. Kurumların en başında oluşturması gereken bir durum olan kurum felsefesi, oluşturmayan kurumlar arasında kendiliğini farklılaştırmaktadır. Kurum felsefesi olmayan kurumlar kendilerini diğer kurumlardan farklılaştıramaz ve bu yüzden başarı oranları düşmektedir. Başarılı kurum oluşturmak için en önemli olan şeylerden birisi de kurum felsefesidir. Bunun bilincinde olmak kurumlara büyük avantaj sağlayacaktır.

Facebook geniş kullanıcı kitlesine ulaşmak adına ve iletilmek istenen bilgileri ulaştırma noktasında oldukça iyi bir mecraadır. Kurumların yaptıkları iş, kuruluş tarihi ve genel anlamdaki hakkında bilgileri yüksek düzeyde bilgi vermiş olmaları, kendilerini geniş kitlelere tanıtmaya istegiyle ilgili olabilir. Şirketlerin Facebook’u temel anlamda kuruma dair genel bilgileri iletmek amacıyla kullanılmaktadır (Salman ve Eroğlu, 2017: 534).

Sosyal Medya ve Kurum

Sosyal medya iletişimde başarılı bir noktaya varabilmek için insanlara sunulan hizmetin tipi kurumun amaçları ile bağlantılı şekilde olmalıdır ve buna yönelik bir sosyal medya stratejisi geliştirilmelidir. Sosyal medya kanallarını kullanacak olan kurumlar Facebook, Youtube, Twitter ya da Instagram gibi sosyal medya araçlarını hangi amaçlarla ve nasıl kullanacakları ile ilgili planları kurumun temel anlayışına uygun bir biçimde oluşturmalıdır (Kaplan ve Haenlein, 2010: 66). Kısacası kurumsal kimliğin sosyal medya hesaplarında nasıl yönetileceği, iletileceği ve yansıtılacağı çalışma hazırlanmadan önce planlanmalıdır.

Çalışmada incelenen sosyal paylaşım mecrası Facebook, dünya genelinde bir milyardan üzerinde kullanıcısı olan bir sosyal ağ sitesi olarak hizmet vermektedir. Kurumların Facebook aracılığı ile kişisel etkileşimin ötesinde kullanıcılarla, organizasyonlarla etkileşim kurması mümkündür.

YÖNTEM

Çalışmada, Koç kurumunun, paydaşlarıyla iletişim kurduğu bir mecra olan kurumsal Facebook hesaplarında kurum kimliği unsurlarını yansıttığı göstergelerin göstergebilimsel analiz yönetimi kullanılacaktır.

KOÇ HOLDİNG’İN 10 KASIM 2016 “ATATÜRK’Ü ANMA” KAPSAMINDA YAYINLANAN REKLAMIN GÖSTERGEBİLİMSSEL ANALİZİ

Görüntüsel Anlatım: Reklam filminin ilk sahnesinde ofis ortamında oturan bir adamın ayağa kalkması ve sonrasında cam kenarına geçerken ceketinin önünü iliklemesi ile başlar. Bu

sahnenin ilk anında Nejat İşler'in seslendirdiği "Bazı borçlar vardır, ödeyemezsin." sözü ile reklamın ilk sahnesi bitmektedir. İkinci sahneye baktığımızda, bir askerin dağ üzerinde duran Türk bayrağını yarıya indirmesi ile devam etmektedir. İkinci sahnenin başında siren sesi duyulur. Bu siren sesi reklam boyunca devam edecektir. Üçüncü sahnede, büyük bir ofis içerisinde bulunan çalışanların ayağa kalması görülmektedir. Devamında gelen sahnelerde, bir aile görülmektedir. Baba kararlı bakışları ile saygı duruşunda bulunurken, anne kucağında tuttuğu bebeğine bakmaktadır. Bir sonraki sahnelerde, köy okuluna benzeyen bir sınıf görülmektedir. İlk bakışta bir kız çocuğunun tahtanın üzerindeki Atatürk portesine baktığı ve saygı duruşunda durduğu görülmektedir. Sahnenin devamında sınıf geniş kadrja alınır, bütün sınıf ayakta saygı duruşundadır. Sonraki sahnede sınıfın içerisinde gözleri dolan kız öğrenci ve öğretmen görülmektedir. Diğer sahneye geçildiğinde İstanbul Boğazı görülmektedir. Boğaz içinde balıkçı teknesinin kaptan köşkündeki adam ayağa kalkar ve arka fonda Dolmabahçe Sarayı görülmektedir. Onunla birlikte bütün mürettebatı saygı duruşunda durur. Devamında gelen sahnede evin içerisinde bulunan yaşlı adamın saygı duruşuna kalktığı görülmektedir. Sonrasında gelen sahneye baktığımızda dikiş makineleri görülmektedir. Sonrasında dışarıda Terzi Tuncay panosu görülür, bir kadın ve erkek saygı duruşunda görülmektedir. Devamındaki sahne minibüsten inen okul üniformalı çocukları göstermektedir. Servis şoförleriyle birlikte bir grup öğrenci saygı duruşunda durmaktadır. Sahne içinde yakın kadrja alınan kız çocukları yükselere bakmaktadır. Diğer sahneye geçildiğinde koyun sürüsü ve çoban görülmektedir. Çoban da saygı duruşundadır. Geniş kadrja alınmış dağlar arasından geçen bir tren görülmektedir. Trenin dumanı görülmektedir. Sonraki sahnede trenin içinde saygı duruşunda bulunan insanlar görülmektedir. Yakın kadrja dâhilinde alınan genç bir erkek çocuk ve yaşlı bir kadın görülmektedir. Sonrası gelen sahnelerde büyük bir araba fabrikası görülmektedir. Kadın ve erkek çalışanlar, işlerini bırakıp saygı duruşuna geçmektedirler. Sonraki sahnede yeşil otların arasında tek başına bulunan erkek çocuğu görülmektedir. Çocuk saygı duruşunda bulunmaktadır. En son sahnede, dağın tepesinde nöbet tutan elinde tüfeği bulunan askerin selam vermesi görülmektedir. Devamında kamera başka bir bakış açısından Mustafa Kemal Atatürk'ün büstünü göstermektedir. Büste baktığımızda Mustafa Kemal Atatürk'ün başında asker şapkası olan bir büst olduğu görülmektedir. Arkasındaki bayrak yarıya kadar indirilmiş ve dağların dumanlı olduğu hal görülmektedir. Yavaş yavaş siren sesi durarak reklam sona ererken Pack shot gelir. Siyah bir ekranın ortasında Koç Holding'in logosu ortaya çıkmaktadır. Logonun altında 1930 yazısı görülmektedir. Reklam bu şekilde sonlanarak bitmektedir.

Gösterge Çözümlemesi

Gösterge:

- İnsan, mekan ve nesne.

Gösteren:

- Kadın, erkek ve çocuk.

• Ofis, sınıf, fabrika, terzi, balıkçı teknesi, tarla, koyun sürüsü ve köpek, bayrak, asker, tren, minibüs, dağlar.

Gösterilen:

- Mustafa Kemal Atatürk'e saygı duyan insanlar ve onu özleyen insanlar.

Koç Holding 10 Kasım 2016'da Facebook'ta yayınlanan reklam filminde kullanılan göstergeleri üç grupta toplayabiliriz. İnsan göstergesi olarak kadın, erkek ve çocuklar

seçilmiştir. Bu bağlamda çağrıştırılan anlamlar yani gösterilenler Atatürk'e saygı duyan ve onu özleyen kişiler olduğu görülmektedir. İkinci gösterge olarak farklı mekânlarda ve farklı yaşlarda olan kişilerin aynı şekilde Atatürk'e saygı duyduğu görülmektedir. Üçüncü gösterge olarak nesnelere baktığımızda, ülkeyi ve Atatürk'ü temsil eden büst, bayrak görülmektedir. Bunlarda Atatürk'ü anımsatan ve ülkenin kurucusu ile ilişkilendirebilmekteyiz. Reklamın genel anlamıyla Atatürk'e borçlu olan insanların her ne koşulda olursa olsun, hangi yaş aralığında bulunursa bulunsun, siren sesi duyulduğu an itibariyle herkesin saygı duruşuna geçtiği ve hüzünlendiği görülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada Koç Grubu'nun kurumsal kimlik, felsefe ve davranışına yönelik hazırlanan ve sosyal medya üzerinden yayınlanan reklam filminin göstergebilimsel olarak analizi yapılmıştır. Kurum kimliği, felsefesi ve davranışı her işletmenin sahip olduğu hitap ettiği iletişim içinde bulunduğu gruplara kendini açıklama noktasında önemli bir yere sahiptir.

Sosyal medya hem bireyler hem de kurumlar açısından günümüzün en önemli iletişim araçlarından biri haline gelmiştir. İşletmeler, organizasyonlar, kurum ve kuruluşlar sosyal medyayı hedef kitleleri ile iletişim kurmada önemli bir araç olarak görmeye başlamıştır.

Sosyal medya üzerinden yayınlanan bu reklam kullanıcılar tarafından benliklerini buldukları bir reklam olarak değerlendirilmektedir. 10 Kasım'ın öneminin ve vurgusunun yapıldığı reklam ile kullanıcılar reklamı çok defa paylaşmış ve beğenilerini yorum, paylaşım ve beğeni reaksiyonları ile göstermiştir.

Kurumsal davranışın sosyal medyada nasıl yönetildiği kurumların takipçileri ile kurduğu etkileşimin düzeyine bakılarak tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, kurumların takipçileri ile etkileşim kurma düzeyleri oldukça yüksektir. Sosyal medyanın en önemli özelliği olan etkileşim boyutu da olumlu bir ivme göstermiştir.

Kurum felsefesinin genel amacına baktığımızda bulunduğu kurumda yarattığı algının herkes tarafından benimsenmesi ile oluşmaktadır. Bu oluşum sırasında kurum vizyon, misyon ve hedeflerinin dahil olduğu bütünün çevreye bakış açısıyla oluşturulmaktadır.

Kurumsal davranış, kurumun iç ve dış ilişkilerinin belirli temel hatlara oturtularak gelecek olan çalışanlara aktarılan uzun dönemli bir yapıdır. Bu yapı hemen oluşması mümkün değildir. Zamanla oluşan bu kurumsal davranış biçimi, kurumun önemli imaj noktalarından birisidir. Bu yüzden kurumsal imajını güçlü göstermek isteyen bir kurumun mutlaka kurumsal bir davranış biçimini kendi kurum felsefesi ile birleştirerek kurumdaki çalışanlarına öğretmelidir.

Günümüzün değişen ve gelişen yapısı kurumların bir felsefeye, bir kültüre ve bir imaja sahip olma gerekliliğini meydana getirmektedir. İnsanların zihinlerinde kurumlar hakkında oluşturdukları algılar, kuruma yönelik bir felsefeyi de beraberinde getirir. Kurumların diğer kurumlardan kolaylıkla ayırt edilmesi, üstün özellikleri ile diğerlerinden ayrışmasını sağlamaktadır.

Günümüzde kurumlar, gittikçe büyüyen rekabet ortamında, üretilen ürün ya da hizmetler neredeyse birbirini takip eder derecede benzemektedir. Üretilen ürünlerin ve sunulan hizmetlerin kurumun algılanan olumlu imajı, felsefesi, kültürü insanların tercihlerini etkileyen en önemli faktörlerdendir. Kurumların rakiplerden ayrışması ve bir anda birden çok insana hitap etmesi daha kolay hale gelmektedir.

KAYNAKÇA

AKBABA, Ö. (2016) “Değişim Mühendisliği, Örgüt İklimi ve Psikolojik Sermayenin Firma Performansı Üzerine Etkisi: İstanbul Anadolu Yakası Aile Şirketleri Uygulaması”, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BAKAN, Ö. (2008). “Kurumsal Kimlik ve İmaj”, Editör: Ahmet Kalender ve Mehmet Fidan, Halkla İlişkiler, Tablet Kitapevi, Konya, ss. 289-310.

BAL M. (2011), *Çalışan Personelin Kurumsal İmaj Oluşumuna Etkisi*, Konya, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

BAŞKAYA, R. (2014) “Örgüt İkliminin Çalışan Performansı Üzerine Etkisi ve Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BULUNMAZ, B. Otomotiv Sektöründe Sosyal Medyanın Kullanımı Ve Fiat Örneği, 19-50.

DİLMEN Emel, Necmi(2007). Yeni Medya Kavramı Çerçevesinde İnternet Günlükleri-Bloglar Ve Gazeteciliğe Yansımaları, *Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi*,113-122.

DİNÇER, E. (2013)“Örgüt İklimi Ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişki: Bir Kamu Kurumunda Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

DİNÇER, M. (2001). Kişisel İmaj, Alfa Basım Yayın Dağıtım, 3. Baskı, İstanbul.

ERÖZ S. ve DOĞDUBAY, M. (2012). Turistik Ürün Tercihinde Sosyal Medyanın Rolü ve Etik İlişkisi, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27/1,1.33-157.

GÜRBÜZ, A. Ve DOĞAN, M. (2013). Tüketicilerin Markaya Duyduğu Güven Ve Marka Bağlılığı İlişkisi, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*,9-19.

HOWARD, Steven (1998). Corporate Image Management, New York: Singapore.

KAPLAN, Andreas ve Haenlein, Michael(2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media, *Business Horizons*,53, 59-68.

KORUCU, E. (2006), “Kurum Felsefesinin Yerleştirilmesinde Halkla İlişkilerin Etkisi ve İston Örneği”, İstanbul, Marmara Üniversitesi S. B. Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

KOZLU, C. (1986), Kurumsal Kültür: Amerika, Japonya ve Türkiye: Başarılı Firma Yönetimlerinde Kurumsal Kültürün Rolü, İstanbul: Bilkom Yayıncılık.

Okay A. (2004) Kurum Kimliği. 4. Basım, Mediacat Kitapları, İstanbul.

OKAY, A. (2001). Kurum Kimliği, MediaCat Kitapları, İstanbul.

OKAY, A. (2005). Kurum Kimliği, Mediacat Yayınları, İstanbul.

ÖZSOY, İ. (2012)“Örgüt İklimi, Öz Liderlik Ve İş Tatmininin Ar-Ge Performansına Etkisi: Savunma Sanayiinde Bir Araştırma”, Doktora Tezi, Kara Harp Okulu Komutanlığı Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

PELTEKOĞLU, B. (2004). Halkla İlişkiler Nedir?, 3.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.

POLITZER, G. (1954) Felsefenin Temel İlkeleri. Çev. F. Karagözlü, Sosyal Yayınlar, İstanbul.

SERTKAYA, H. (2009) “Örgüt İkliminin Muhtemel Örgütsel Krizleri Önleme Hazırlıkları İle İlişkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

ŞİMŞEK, M. Ş., AKGEMCİ, T. ve ÇELİK, A., (2001)“Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış”, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

TERZİ, A. R., (2002)“Örgüt Kültürü”, Nobel Yayın Dağıtım, 1.Baskı, Ankara.

TOKATLI, M. (2016)., Yeni Medyanın Geleneksel Medya ve Halkla İlişkiler Meslek Alanı Üzerine Etkileri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 45/9, 877-886.

VURAL Akıncı, Beril ve Bat, Mikail(2010). Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma, *Journal of Yasar University*, 20/5, 3348-3382.

VURAL Z. ve AKINCI B. (2003), Kurum Kültürü ve Örgütsel İletişim. 2. Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

www.mxlabs.org(2012),

Erişim

Tarihi:

01.06.2018.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

COMPARISON OF MDRD AND CKD-EPI FORMULAS IN ESTIMATION OF GLOMERULAR FILTRATION RATE IN ELDERLY NURSING HOME RESIDANTS

HUZUREVİNDEKİ YAŞLI BİREYLERDE GLOMERÜL FİLTASYON HIZI
TAHMİNİNDE MDRD VE CKD-EPI FORMÜLLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Assoc. Prof. Dr. Zehra EREN

Alanya Aladdin Keykubat University, zehra.eren@alanya.edu.tr

SUMMARY

Chronic kidney disease (CKD) is a serious public health problem that occurs as a result of irreversible damage to the nephrons. Kidney function can be largely lost when symptoms start. Early diagnosis can stop or delay progress of kidney disease and prevent progression to end stage kidney disease. The glomerular filtration rate (GFH) is considered as the best indicator for evaluation of renal function and plays a major role in the diagnosis, classification and monitoring of kidney disease. However, depending on the method, the measurement of kidney function can be expensive, time consuming and depending on the accuracy of urine collection reliability can be questioned, especially in older individuals. For this reason, several equations based on the measurement of serum creatinine have been developed to estimate renal function. Commonly, Modification of Diet in Renal Disease (MDRD) and Chronical Kidney Disease Epidemiology cooperation equation (CKD-EPI) are used. The glomerular filtration rate (hGFR) of 612 inhabitants living in a 150-bed nursing home was calculated with both formulas in order to determine the prevalence of chronic renal disease and impact on mortality rate among residents. The value of hGFR lower than 60ml/min/m², which is defined as chronic kidney disease, calculated according to the MDRD formula was found in 191 residents (31.2%), when this number was 224 (36,6%) according to the CKD-EPI formula. At the end of the eight-year follow-up period, 208 (41.1%) of 506 residents were found dead. 104 of these residents (%20.5) have chronic kidney disease according to MDRD formula, when 128 residents (%25,3) have chronic kidney disease according to CKD-EPI formula. The Kaplan-Meier survival curves showed that the presence of chronic kidney disease was higher in dead residents compared to those who did not have chronic kidney disease according to the glomerular filtration rate calculated by both formulas. It was found that chronic kidney disease was common among nursing home residents and decreased renal function was associated with death. In this group of patients, early diagnosis of chronic kidney disease, adequate and complete treatment of the disease, accurate determination of the amount of drugs will cause positive effects on survival.

Keywords: Glomerular Filtratition Rate, Mdrd, Ckd-Epı, Elderly Patients

ÖZET

Kronik böbrek hastalığı (KBH) nefronlarda geri dönüşümsüz hasar sonucunda oluşur ve önemli bir halk sağlığı sorunudur. KBH erken evrelerde belirtisiz seyretmektedir, şikayetler başladığında böbrek fonksiyonlarında büyük oranda kayıp olabilir. Erken tanı sayesinde ilerlemesi durdurulabilir ya da geciktirilebilir. Aksi takdirde son dönem böbrek yetersizliğine

(SDBY) ilerler. Böbrek fonksiyonlarının değerlendirilmesinde en iyi gösterge olarak glomerül filtrasyon hızı (GFH) kabul edilmektedir ve böbrek hastalığı tanısında, sınıflandırmasında ve takibinde temel rol oynar. Ancak, yönteme bağlı olarak, böbrek fonksiyonunun ölçülmesi pahalı, zaman alıcı ve idrar toplamının doğruluğuna bağlı olarak güvenilirliği sorgulanabilir, özellikle de yaşlı bireylerde. Bu nedenle, böbrek fonksiyonunun tahmin edilmesi için serum kreatinin ölçümüne dayalı birkaç denklem geliştirilmiştir. Yaygın olarak Modification of Diet in Renal Disease (MDRD) ve Chronic Kidney Disease Epidemiology Collaboration equation (CKD-EPI) denklemleri kullanılmaktadır. Huzurevi sakinleri arasında kronik böbrek hastalığının yaygınlığı ve ölüm oranı üzerine etkisini belirlemek amacı ile 150 yataklı bir huzurevinde yaşayan 612 sakinin glomerül filtrasyon hızı (hGFR) her iki formül ile hesaplanmıştır. hGFR değerinin 60ml/dak/m² den düşük olarak tanımlanan kronik böbrek hastalığı, MDRD formülüne göre hesaplandığında 191’de (%31.2) olduğu, CKD-EPI formülüne göre ise 224’de (%36,6) olduğu tespit edildi. Sekiz yıllık takip süresi sonunda değerlendirmesi mümkün olan 506’dan 208’in (%41.1) vefat ettiği belirlendi. Bu sakinlerin 104’de (%20,5) MDRD formülüne göre kronik böbrek hastalığı varken, CKD-EPI formülüne göre bu sayı 128 (%25,3) olduğu bulundu. Kaplan-Meier sağkalım eğrileri her iki formül ile hesaplanan glomerül filtrasyon hızına göre kronik böbrek hastalığı varlığı belirlenen sakinlerde, kronik böbrek hastalığı olmayanlara göre daha yüksek ölüm oranı olduğunu gösterdi. Kronik böbrek hastalığı huzurevi sakinleri arasında yaygın olduğu ve böbrek çalışmasında azalmanın ölüm ile ilişkili olduğu belirlendi. Bu hasta grubunda kronik böbrek hastalığının erken tanınması, hastalığın yeterli ve eksiksiz bir şekilde tedavi edilmesine, ilaç miktarlarının doğru belirlenmesine ve sağkalım üzerine olumlu etkilere neden olacağını düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Glomerül Filtrasyon Hızı, Mdrd, Ckd-Epı, Yaşlı Bireyler

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

COMPARISON OF SOCIAL MEDIA ADDICTIONS OF TURKISH AND
UKRAINE UNIVERSITY STUDENTS**Asst.Prof.Dr. Bülent DÖŞ***Gaziantep University, bdos@gantep.edu.tr***Asst. Prof. Dr. Olga SOPOTSKO***National Transport University, sopotsko_olya@inbox.ru***ABSTARCT**

Today, the use of mobile phones connected to the Internet and social media usage has increased. Social media is the Internet applications where people can share pictures, videos, status, text on a platform, and follow other people's profiles, make comments and communicate with other people. The use of social media is increasingly popular because people want to see their own information and situations to be seen by other people, to follow other people's information and situations. Increased use of social media brings many difficulties. For example, students who continue their education in educational institutions spend more time on social media than they do at school. This has a negative effect on the students' primary duty, learning and teaching. There are studies showing that social media addiction affects students' academic achievement, personal development, time management and health status. In this study, social media addiction levels of Turkish and Ukrainian university students will be compared. For this purpose, data will be collected with a social media addiction scale by selecting one university from both countries. The data will be analyzed by SPSS program. At the end of the research, the levels of addiction will be determined by comparing the social media addiction levels of both university students.

Keywords: Social Media, Social Media Addiction, University Students

INTRODUCTION

Ever since the first iPhone arrived in 2007, smartphones have gradually taken over our lives. We use them to listen to music, take photos, follow the news and sometimes even to make phone calls. They have become a constant presence in both our professional and our personal lives. However, the endless stream of information and stimuli from our phones tends to wreak havoc on our ability to focus on one task at a time, which is why many people feel the need to limit their phone usage (Richter, 2018). In a survey conducted by Stanford University in 2010, it was found that in 200 iPhone-using students, the Apple smartphone (a typical smartphone brand) can be rather addictive for both its recent adoptees and its long-time users, and many users relied on iPhone as a part of their lifestyle. All in all, 10% of the participants were fully addicted to their iPhone, 34% ranked themselves almost addicted to it, and 6% said they were not addicted to it at all. Further, 75% admitted to sleeping next to their iPhone, and 69% reported that they were more likely to forget their wallet than their iPhone (Hope, 2010). Media reports suggest that people are becoming more attached to their smartphones and social media. "Addiction" is defined in the dictionary as: (1) a functional abnormality of the body caused by food or pharmaceutical toxins; (2) a pathologic condition that one cannot tolerate without the continuous administration of alcohol or drugs; and (3) the

status of not being able to rationally judge or distinguish due to certain ideas or objects (Kwon et al, 2013). Dos (2014) concluded that there was no statistically significant result between mobile phone usage and happiness, academic achievement and metacognitive awareness. This may be because mobile phones are now devices we use in our daily lives. We got used to live with these devices and not effecting our academic achievements. But this usage may lower another behavior of us such as communication and interaction capabilities, higher order thinking skills.

METHOD

A study was conducted on the dependence and frequency of use and the attitude to their Social medias by students of the Law Faculty of NTU. The study was conducted among 50 participants, 3rd year education students, age category 19-20 years.

One questionnaire was offered with 50 questions that had to be answered yes or no. The results were presented in a table with the corresponding number of responses to yes and no.

A second questionnaire was also proposed with the same questions, but the answers were already ranked on Strongly disagree, Disagree, Neither agree nor disagree, Agree, Strongly agree, which in turn makes it possible not only to understand that there is a dependence on Social media s, but also how strong this dependence may be, that is, how many students are most dependent on Social medias.

That is, the second questionnaire makes possible to identify more accurately, not only the number of dependent students from smartphones and the degree of influence on their lives.

At the same time, we must consider two questionnaires at the same time, since when filling in any questionnaire, there is an option that students can answer falsely.

To answer not trully, the students could not to hide the information, but because of a biased assessment of the situation, which is characteristic of all dependencies, such as playing computer games or alcohol, etc., that is, the dependent person does not see and does not recognize his dependence.

For example, for question – Missing planned works due to Social media usage, the student may consider that he agree rather than disagree, while the objective answer to this question may be in the strongly agree.

FINDINGS

Social media addictions shows very good question of conflict with participants. After all, participants can be more objective than the respondent themselves. So, according to the questionnaire 1, the greatest number of positive answers, scored questions No. 2, 6, 10, 11, 12, 13, 15, 27, 30, 37, 40, 41, 45, 46, 48. If we describe them in general, they relate to the positive impressions of using social media, the inability to break away the distraction from them, the preference for other uses of Social medias, the need to carry with you always with yourself so that your “pet” is always at hand. And also, the fact that the inability to do some stuff, as the Social media accumulated a large amount of information with which you can do things for study and training. That is, these are the factors that are common to all, the total number of students, simplifies communication and networking. With the help of a Social media barriers are removed which are more difficult to overcome in live communication.

For other questions that can be viewed on this dependence on Social media s, we can select from 18 to 22 students who positively answered questions such as No. 3 --- No. 4 № 5 № 8 conflict with participants (which shows of situation from what was mentioned above) № 19, 20,21, 23, 24, 25, 26, 27, 36 ... They prefer Social media s to conversations with their friends on a Social media, rather than hanging out with friends from real life, etc., which shows of the preference of the virtual world to the real world. 39, 44, 47 - accordance question number 18 about participants, only paraphrased differently. Interestingly, the quantity of answers is the same, which shows of the veracity of the research and reveals those 18 people out of 50 who are really influenced by Social medias in their lives. Questions 31, 33, 36, 37 shows that mostly Social medias facilitate communication via a Social media. According to the second questionnaire, which can be said more “sensitive” than the first one to identify dependence on Social medias, we can give out such questions as 1-7; 2-5; 3-3; 4-7; 5-7; 8-7; 12-12; 19-2; 20-2; 21-5; 39-2; 40-5; 43-5; 44-2; 47-12. According to the answers to these questions, we can say that a very high dependence on Social media s is at least 12 out of 50 people.

Table 1. Positive Anticipation of Social media Usage for Ukrainian and Turkish Students

Positive Anticipation to Social Media Usage		Mean	
No	Items	Ukraine	Turkey
1	Feeling calm or cozy while using a social media	3,78	3,44
2	Feeling pleasant or excited while using a social media	3,74	3,52
3	Feeling confident while using a social media	3,6	3,65
4	Being able to get rid of stress with social media use	4,18	3,56
5	There is nothing other than social media use that is fun to do in my life	2,68	1,98
Total		3,59	3,23

Both Turkish and Ukrainian students have positive attitudes towards using smart phones. Mann Whitney U test was used to determine whether there was a significant difference between the two groups. However, no significant difference was found between the two groups. According to the descriptive analysis of Turkish participants we can conclude that participants are not addicted to their Social medias (Mean of addiction=2,29). Also analysis shows that participants will not have a problem if they will be independent of their social medias.

DISCUSSION AND CONCLUSION

According to the analysis we can conclude that many participants both in Ukraine and in Turkey don't know or estimate the usage of their smartphones and Social media addiction.

We wanted the data from the participants. In fact, in such research the real data were collected from observation or collecting digital data provides the most accurate results. For example, there are applications that show how much people use apps on their smartphones. However, since we have two different countries in this study, we asked the participants to give their thoughts about using them. The results of this study show that both Ukrainian and Turkish students are not dependent on Social media s. There is also no significant difference between the two groups. It is a remarkable conclusion that Social media addiction is much talked about like other addictions nowadays.

REFERENCES

Dos, B. (2014). The Relationship Between Mobile Phone Use, Metacognitive Awareness and Academic Achievement. *European Journal of Educational research*, 3(4), 192-200. Retrieved from <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1085990.pdf>

Hope D (2010) iPhone addictive, Survey reveals .Live Science. Available: <http://www.livescience.com/6175-iphone-addictive-survey-reveals.html> Accessed 2019 Jan, 25.

Kwon M, Lee JY, Won WY, Park JW, Min JA, Hahn C et al (2013) Development and validation of a smartphone addiction scale (SAS). *PLoS One* 8:e56936

Richter, F. (2018). America's Smartphone Addiction, Available: <https://www.statista.com/chart/12403/smartphone-addiction/> Accessed 2019 Jan, 25.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÜNİVERSİTE EĞİTİMİNE İLİŞKİN
GÖRÜŞLERİ**

UNIVERSITY STUDENTS' VIEWS ON UNIVERSITY EDUCATION

Dr. Öğr. Üyesi Bülent DÖŞ

Gaziantep Üniversitesi, bdos@gantep.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Olga SOPOTSKO

National Transport University, sopotsko_olya@inbox.ru

ÖZET

Üniversite eğitimi mesleki eğitim veren eğitim kademelerinin sonuncusu olup, öğrencilerin bir meslek sahibi olmalarını sağlamaktadır. Mesleki eğitim veren üniversitelerin eğitim-öğretim faaliyetleri öğrencilerin akademik ve mesleki gelişimleri açısından önemlidir. Üniversiteye gelene kadar öğrenciler genellikle akademik bilgiler edinmektedirler. Bu akademik bilgiler kendilerini mesleki eğitim veren üniversitelere hazırlamaktadır. Öğrenciler üniversite öncesinde genellikle teorik eğitim almaktadırlar. Üniversitelerde ise teorik ve uygulamalı eğitim verilmektedir. Öğrencilerin çoğu üniversiteye gelene kadar nitelikli eğitim alamamaktadır. Aynı şekilde üniversite eğitimlerinin de niteliği çoğu kişi tarafından sorgulanmaktadır. Bu anlamda üniversite öğrencilerinin aldıkları eğitim hakkındaki görüşleri önemlidir. Bu çalışmada üniversite öğrencilerine üniversitede aldıkları eğitimin niteliği hakkında ne düşündükleri araştırılacaktır. Bu amaçla yarı yapılandırılmış görüşme formu ile aldıkları eğitim hakkındaki düşünceleri sorulacaktır. Sorulması düşünülen sorular şunlardır (1) Üniversitede aldığınız eğitimden memnun musunuz? Olumlu ya da olumsuz lütfen gerekçelendiriniz. (2) Lise de aldığınız eğitim ile üniversitede aldığınız eğitimi karşılaştırır mısınız? Ne tür farklar ve benzerlikler görüyorsunuz? (3) Üniversitede aldığınız eğitimin niteliği sizce nasıl artırılabilir? Araştırma soruları yaklaşık 60 öğrenciye sorulması planlanmaktadır. Veriler Türkiye’de bulunan bir üniversitenin eğitim fakültesinden toplanacaktır. Veriler araştırmacılar tarafından betimsel analizi yöntemiyle çözümlenecektir. Elde edilen bulgularla üniversite öğrencilerinin görüşleri doğrultusunda daha nitelikli eğitim için neler yapılabilir sorusuna yanıt aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite eğitimi, öğrenciler, akademik gelişim, etkili öğretim

ABSTRACT

The university education is the last of the educational levels that provide vocational education and provides students to have a profession. The educational activities of the universities providing vocational education are important for the academic and professional development of the students. Students usually receive academic knowledge until they come to university. This academic knowledge prepares students for vocational training. Students generally receive theoretical training before the university. In universities, theoretical and practical training is provided. Most of the students do not receive quality education until they come to university. Similarly, the quality of university education is questioned by many

people. In this sense, university students' opinions about the education they receive are important. In this research, it will be investigated what university students think about the quality of education they receive at university. For this purpose, a semi-structured interview form will be asked about their education. The questions to be asked are as follows (1) Are you satisfied with the education you receive at the university? Please justify the positive or negative aspects of the education. (2) Can you compare the education at your high school with the education you received at the university? What kind of differences and similarities do you see? (3) How do you think the quality of education at university can be increased? The research questions are planned to be asked to approximately 60 students. Data will be collected from a university education faculties in Turkey. The data will be analyzed by descriptive analysis method by the researchers. With the findings of the university students will be asked what can be done for more qualified education in line with the opinions of the students.

Keywords: University Education, Students, Academic Development, Effective Teaching

GİRİŞ

Üniversite eğitimi liseden sonra verilen ve meslek kazandıran önemli bir eğitim seviyesidir. Ancak çoğu zaman üniversitelerde verilen eğitimlerin niteliğinden şikayetler duyulmaktadır. Özellikle öğrenciler üniversitede aldıkları eğitimle mezun olduklarında ihtiyaç duydukları eğitimin çok farklı olduğunu ifade etmektedirler. Çoğu kişi aslında mesleğiyle ilgili temel bilgileri iş hayatına atıldıktan sonra elde ettiğini ifade etmektedir. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 248 öğrenciyle gerçekleştirilen bir araştırmada, eğitim kalitesi en fazla önem verilen değişken olarak belirlenmiştir (Tütüncü ve Doğan, 2003: Akt. Saydan, 2008). Bu nedenle bu araştırmada üniversitede okuyan öğrencilere lisede aldıkları eğitimle üniversitede aldıkları eğitimi karşılaştırmaları, üniversitede alınan eğitimi değerlendirmeleri istenmiştir. Böylece öğrenci gözünden üniversite eğitimi hakkında genel bir bilgi edinmek amaçlanmıştır.

Üniversite eğitimine gelmeden önce öğrenciler Milli Eğitim Bakanlığı tarafından verilen bir lise eğitiminden geçmektedirler. Lise eğitimi üniversiteye hazırlıkta son olarak verilen eğitimdir. Ancak liselerde de şöyle bir sorun vardır. Öğrencilerin çoğu üniversiteye giriş sınavında başarılı olmak için okul dışındaki eğitim kurumlarına gitmektedirler. Bunun nedeni lisede alınan eğitimin yetersiz oluşudur. Aynı şekilde üniversite sonunda da devlet memuru olarak atanabilmek için üniversite dışındaki özel kurslara gitmektedirler. Aslında sonuç itibarıyla de iki kurum da bir sonraki eğitim ihtiyaçlarına cevap verememektedir. Saydan (2008) tarafından yapılan çalışmada öğretim elemanının ders sunumu, derse hazırlık, derse hâkimiyet vb gibi ifadeleri içeren “Ders İçi Akademik Performans” boyutu önemli bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Eşme (2014) Türk üniversitelerinde verilen eğitimin kalitesiyle ilgili sorunlar olduğunu belirlemiştir. Bu nedenle bu araştırmada bu iki kurumun benzer ve farklı özelliklerinin neler olduğu araştırılmıştır.

Lisede alınan eğitim ne kadar sağlam olursa üniversite alınacak eğitim de o kadar sağlam olur. Aynı şekilde bunu tüm eğitim kademelerine uygulayabiliriz. İyi bir lise okuyan öğrencilerin çoğu iyi bir üniversite ve iyi bir meslek sahibi olmaktadır. Bu nedenle aslında eğitimin ilk yıllarından itibaren alınacak eğitimin niteliği ileriki yıllarda alınacak eğitimlerin

niteliğini belirlemektedir. Üniversiteye gelene kadar öğrenme sorumluluğu genellikle öğretmende iken, üniversitede öğrenme sorumluluğunun çoğunluğu öğrencide olmaktadır. Bu nedenle öğrencilerde bir kısa şok evresi yaşanmaktadır. Bu araştırmada öğrencilerden alınacak verilerle üniversite eğitimi ile lise eğitimi anlama, akılda kalma gibi durumlar açısından öğrencilerin görüşleri incelenmiştir.

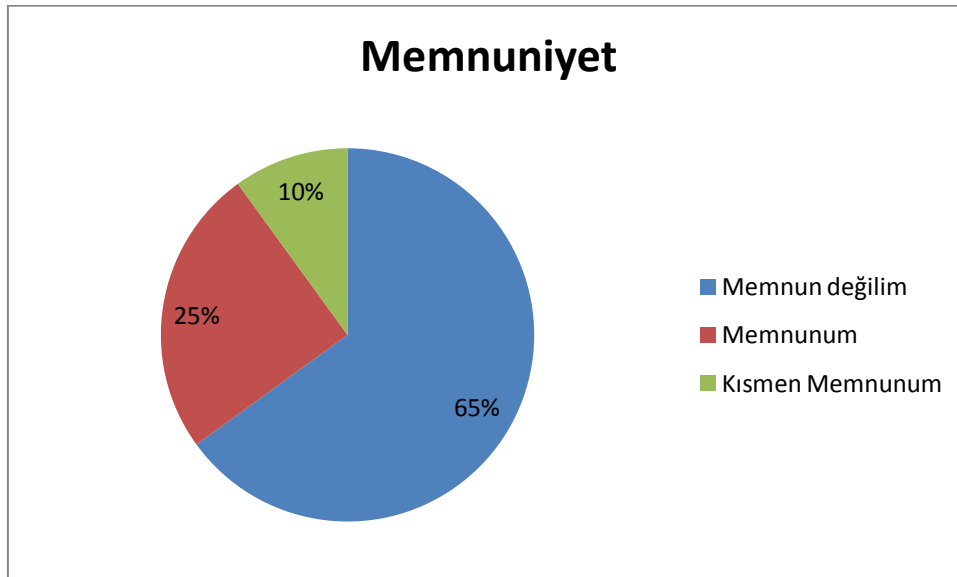
YÖNTEM

Bu araştırma nitel desenle çerçevelendirilmiştir. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda öğrencilere 1) Üniversitede aldığınız eğitimden memnun musunuz? Gerekçesi ile belirtiniz. 2) Lisede aldığınız eğitim ile üniversitede aldığınız eğitimi karşılaştırınız. 3) Üniversitede aldığınız eğitim nasıl daha geliştirilebilir? Şeklinde üç adet soru sorulmuştur. Bu soruların amacı katılımcıların üniversite eğitimini, lise eğitimini karşılaştırmalarını sağlamak ve eğitimin nasıl daha iyi geliştirilebileceğini belirlemek adına verilerin toplanmasıdır. Araştırmaya eğitim fakültesinde öğrenimlerine devam eden 40 öğrenci katılmıştır. Veriler araştırmacılar tarafından içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

BULGULAR

Bu çalışma bir devlet üniversitesinin ilçede bulunan bir yerleşkesindeki eğitim fakültesindeki öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya 40 öğrenci katılmıştır. Katılımcıların %77 si kadın, % 23 ü ise erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması 19,6 dır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu birinci sınıf öğrencileridir ve lise eğitimlerini hala taze bir şekilde hatırlamaktadırlar. Araştırmaya katılan katılımcılara üniversite eğitimlerinden memnun olup olmadıkları sorulmuştur. Soruya ilişkin sonuç aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 1. Öğrencilerin üniversite eğitimlerine ilişkin memnuniyetleri

Grafiğe göre katılımcıların çoğunluğu aldıkları eğitimden memnun değillerdir. Katılımcıların dörtte biri memnun olduklarını ifade ederken, %10 luk kesim ise kısmen memnun olduklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların neden memnun olmadıklarına ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. Memnuniyet gerekçeleri

Durum	Gerekçe	Yüzde
Memnuniyetsizlik	Nitelikli eğitim verilmiyor	%30
	Öğretmenler hazırlıksız geliyor	%15
	Yeterli öğrenmediğimi hissediyorum	%15
	Uygulamalı eğitim verilmiyor	%10
	Ders süresi kısıtlı, dersler hızlı işleniyor	%10
	Hocalar ile öğrenci arasındaki iletişim zayıf	%10
	Çevresel faktörler	%10
Memnuniyet	Hocalar kaliteli	%20
	Lisede ezber, üniversitede mantık	%15
Kısmen Memnuniyet	Derslerin niteliği daha da artırılabilir	%10
	Öğrencilerin derse katılımı artırılabilir	%10

Tablo 1 de görüldüğü gibi eğitimden memnun olmayan öğrencilerin çoğunluğu nitelikli eğitimin verilmediğini düşünmektedirler. Ayrıca öğretim elemanlarının derse hazırlıksız geldiklerini ve yeterince öğrenemediklerini ifade etmişlerdir. Üniversitede uygulamalı derslerin az verildiğini ifade eden katılımcıların oranı %10 dur. Aynı şekilde ders sürelerinin kısıtlı olduğunu, derslerin hızlı işlendiğini ve hocalarla öğrencilerin iletişimlerinin zayıf olduğunu ifade eden katılımcılar mevcuttur. Memnuniyete bakıldığında ise öğrencilerin %20 si hocaların kaliteli olduğunu, ezberden daha çok derslerde mantık öğrenildiğini ifade eden bulgular mevcuttur. Kısmen memnun olan öğrenciler ise derslerin niteliklerinin artırılması gerektiğini ve öğrencilerin derslere daha çok aktif bir şekilde katılmalarına yönelik derslerin düzeltilmesi gerektiğini ifade etmektedirler.

Tablo 2. Eğitimi geliştirmeye yönelik fikirler

Fikirler	Yüzde
Uygulamaya yönelik eğitimlerin verilmesi	%55
Öğrencilerin derse katılımı artırılmalıdır	%45
Öğretmenlerin niteliği artırılmalıdır	%40
Çevre koşulları iyileştirilmelidir	%30

Tablo 2 de katılımcılar en çok teorik eğitimden daha çok uygulamalı eğitimlerin verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Ayrıca öğrencilerin derslere katılımında destekleyici etkinliklerin yapılması gerektiğini, öğretmenlerin ders anlatım becerilerinin, dersi planlama becerilerinin artırılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Son olarak çevre koşulları denilirken derslerde kullanılacak araç gereçlerin ve okul ortamının, sosyal ortamın ve öğrencilerin dinlenebilecekleri, sosyal aktivitelerde bulunacakları uygulamaların artırılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Öğrencilerin yeterince öğrenmediklerini ifade etmeleri, aslında dersleri tam olarak anlamadıklarını göstermektedir. Üniversite eğitiminde lise eğitiminden farklı olarak hep yeni bilgiler öğrenilmektedir, öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleri iyi olmadığında öğrenemediklerini düşünmektedirler. Adal (2018) 2018 TYT sınavında Türkiye geneli öğrencilerin Sosyal bilimler kategorisinde 20 soruda 6 doğru, Matematik kategorisinde 40 soruda yalnızca 5 doğru, Fen bilimleri kategorisinde ise 20 soruda 2 doğru yaptıklarını ifade etmektedir. Öğretim elemanlarının ise hazırbulunuşluk seviyelerini artırmaya yönelik zamanları olmadığından böyle problemlerin çıktığı düşünülebilir. Bununla birlikte öğretim elemanlarının derslere hazırlıksız gelmeleri, dersleri yeterince ciddiye almamaları öğrenciler tarafından fark edilmektedir. Öğrencilerin yeterince öğrenmediğini hissetmesi anlamadıklarını ya da akılda kalıcı şekilde öğrenmediklerini göstermektedir. Bu anlamda akılda kalıcı öğrenmeye yönelik etkinliklerin tasarlanması önemli görülmektedir. Üniversite eğitiminde uygulamalı eğitimler verilmediğini düşünen öğrenciler de mevcuttur, ancak öğrenciler uygulamalı derken sürekli el işleri yaptıklarından bahsetmektedirler. Ayrıca üniversite eğitiminin ilk yıllarında oldukları için genelde teorik dersler gördüklerinden uygulamalı dersleri ilerleyen sınıflarda görecektiklerinden böyle bir gerekçe sunmuşlardır. Öğretim elemanları ile öğrenciler arasındaki iletişimin zayıf olduğunun ifade edilmesi diğer bir memnuniyetsizlik göstergesidir. Lisede öğretmenlerle iletişimin daha iyi olduğunu ifade eden katılımcılar mevcuttur. Aslında iletişimin lisede daha iyi olduğunun ifade edilmesi, ders aralarında öğrencilerin çok fazla imkanı olmadığından öğretmenleriyle iletişimi artmaktadır. Üniversitede ise sigara içme, derse girmeme gibi durumlar olduğu için, ayrıca kızlar ve erkekler kafelerde rahatça oturdukları için ders aralarında ya da boş zamanlarında öğretmenleriyle görüşmek yerine böyle zaman geçirmeyi daha çok tercih etmektedirler. Bu nedenle öğrenciler böyle bir gerekçe sunmuşlardır. Çevresel faktörler olarak okulun bulunduğu yer ve araç ve gereç eksiklikleri ifade edilmektedir. Bu anlamda eğitim görülen yerdeki imkanların artması en azından psikolojik rahatlığın yerine getirilmesi için önemlidir.

Sonuç olarak niversite eğitiminde hem ğrenci açısından hem de ğretim elamanı bakımından geliştirilmesi ve değiştirilmesi gereken durumlar mevcuttur. Öğretim elemanları dersi planlama, öğrenciyi derse katma, ğrenci ile iletişim ve nitelikli içerik hazırlama yönlerinden kendisini geliştirmeliyken, öğrenciler ise ders dışı etkinlikleri temel hayat felsefesi yapmaktan vazgeçmeli, öğrenme sorumluluğunu daha çok üzerine almalı, bağımsız öğrenme becerilerini kazanmalıdır. Üniversiteler artık mesleki becerilerin kazandırıldığı yerler olduğu için öğrencilere daha çok uygulamaya yönelik eğitim programların planlanması, uygulamaya daha çok ağırlık verilmesi ve bunun ilk yıllardan son yıllara kadar düzenli ve planlı bir şekilde programlanması önemli görülebilir.

KAYNAKÇA

Adal, H. (2018). Üniversite Sınav İstatistikleri Eğitim Kalitesi Hakkında Ne Söylüyor?, <https://m.bianet.org/bianet/egitim/199845-universite-sinav-istatistikleri-egitim-kalitesi-hakkinda-ne-soyluyor>

Eşme, İ. (2014). Türk niversitelerinin eğitim-ğretim ve araştırma performansları, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turk-universitelerinin-egitim-ogretim-ve-arastirma-performanslari>

Saydan, R. (2008). Üniversite ğrencilerinin ğretim Elemanlarından Kalite Beklentileri: Yüzüncü Yıl Üniversitesi İibf rneği, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 10 / 1 (2008). 63 – 79

Tütüncü  Ve Doğan .İ. (2003). “Müşteri Tatmini Kapsamında ğrenci Memnuniyetinin llmesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulaması” Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (4), ss. 130: 151.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE BAŞARININ ARTIRILMASINDA TEMEL
DEĞERLERİN KULLANILMASI**

Doç. Dr. Melek ALPAR
Gazi Üniversitesi, meleka@gazi.edu.tr

Dr. Güray ALPAR
Antropolog, galpar1965@gmail.com

ÖZET

Değerler; sosyal antropoloji, sosyal psikoloji, sosyoloji ve felsefenin konularından birisidir. Bizlere neleri yapmamız ya da yapmamamız gerektiğini söyleyerek yok gösterirler. Diğer taraftan dünyayla ilgili algı, duygu ve bilgilerimizin bileşimi olarak aynı zamanda bir toplumu diğerlerinden ayıran sosyo-kültürel ölçütlerdir. Her ne kadar bütün insanlar için ortak değerler var ise de ayrıntıda her toplumun değer yargıları ve doğruları birbirinden farklı olabilmektedir. Bu değerler; kahramanlık, doğruluk, mertlik, alçakgönüllülük, şeref, temizlik gibi olumlu anlamda olabileceği gibi; zalimlik, acımasızlık, tembellik ve saldırganlık gibi olumsuz olarak da gelişebilir. Yapılan araştırmalara göre değerler; siyasal, sosyal, bilimsel, ekonomik ve dinsel alanlarda, zaman içerisinde kuşaktan kuşağa aktarılacak oluşurlar insan davranışlarına yön verirler.

Eğitim insana kendi yaşantısı yoluyla istendik yönde davranış ve düşünce değişikliği kazandırmaktır. Bu açıdan bakıldığında eğiticinin eğittiği kişinin kendi yaşantısını göz ardı etmesi beklenemez. Şüphesiz eğitilenin yaşantısının eğitim ortamında dikkate alınması başarıyı artıracaktır ve buna yabancı dil öğretimi de dahildir. Değerler diğerlerine yaklaşmamızın ve yakınlaşmamızın da bir yoludur. Bu suretle eğitilen ve eğiten arasında daha sıkı bir bağlantı kurulması da mümkün olabilecektir. Örneğin Türkler için misafirperverlik ve büyüklere saygı temel değerlerdendir. Eğitenin bunu bilmesi ve öğrencilerle birlikte bu tür temel değerlerin tespit edilip kullanılması ve diğer ülkelerdeki temel değerlerle kıyaslaması durumunda öğrenenlerin yaşamına ait unsurları işin içine kattığı için daha akılda kalıcı olacak ve yabancı dil öğretiminde başarı daha da artacaktır. Sınıf ortamlarında yapılan uygulamalarda bu husus doğrulanmıştır.

Bu bildiride; değişik ülkelerden bir grup öğrenci ile yapılan uygulamaların sonuçlarına göre yabancı dil öğretiminde temel değerlerin kullanılmasının başarının artırılmasında ne tür bir katkı sağladığı konusu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dil Öğretimi, Kültür, Yabancı Dil, Temel Değerler.

REVISITING TEACHER WORKING GROUP IN INDONESIA

Mohammad Sofian ASMIRZA SILALAH

Sahat MARULI

Center for Development and Empowerment of Teachers and Education Personnel (CDETEP)

sahatmaruli1979@gmail.com

ABSTRACT

This paper explores the issue of teacher change, professional learning communities and their impact on student achievement, and teacher working groups in Indonesia (MGMP). We explore Guskey's model of the process of teacher change and Clarke and Hollingsworth's interconnected model of teacher professional growth. Then, we discuss the effectiveness of PLCs in changing teacher practices and leading to improve student outcomes. It identifies teacher working groups weaknesses in Indonesia based on research findings and secondary data. We discuss it related to teacher changes and effective professional learning communities. We provide implications to policymakers and practitioners in Indonesia who are responsible for designing, planning, and implementing potentially productive opportunities for teacher working groups.

Keywords: Teacher Change; Change Model; Teacher Learning; Professional Learning Communities; Student Achievement

1. Introduction

1.1. History of Teacher Working Group in Indonesia – At Glance

In 1993, the Ministry of Education and Culture introduced teacher working group as a local networking forum for teachers to communicate, consult, and share information and experiences to help their colleges to improve competencies based on their own ability. The teacher working group is cluster-based and consists of teachers from neighbouring schools. Recently, as some schools become larger, the teacher working group has expanded to include subject teachers in the same school.

At present, there are 1186 subject teacher working groups (or cluster) of Vocational School in 11 provinces under the supervision of CDETEP of Building and Electricity Sector. Its member could be from one or some regencies with the total number of members until 49 people. Next year, The Ministry of Education and Culture is optimizing the role of clusters, more training will be done in the cluster.

Cluster under the supervision of CDETEP of Building and Electricity Sector

Province	Number of Cluster of Vocational School
Aceh	140
Bengkulu	56
Jambi	75

Province	Number of Cluster of Vocational School
West Kalimantan	62
South Kalimantan	67
Bangka Belitung	37
Riau Archipelago	40
Lampung	114
Riau	88
West Sumatera	166
South Sumatera	102
North Sumatera	239
Grand Total	1186

1.2. The Issue of Cluster Effectiveness

Ragatz and Kesuma (2009, in World Bank, 2010) reported that teachers in Indonesia find cluster very beneficial, but there are several constraints of its effectiveness:

- lack of innovative program structures.
- need for the intensive capacity building for facilitators.
- need more fund.
- need for regulation: credit for working group activities, effectiveness evaluation.
- need for upgrading equipment and facilities.

Cluster activities are generally preparation of class administration such as curriculum and instructional material development, test item design. Some of the clusters is doing lesson study, classroom action research, workshops and structured blended workshops. Since the number of teacher clusters is large, only a small number are active at any one time.

1.3. This Study

The problem of teacher competency sticks out from the results of international measurements. PISA and TIMSS conducted periodically for three years show that there is no tendency to increase student learning outcomes during the reforms. Even, the increase in pay of certified teacher led to no improvement in student learning outcomes (Muralidharal et al., 2016).

Reflecting on the international experience, the subject teacher working group are similar to professional learning communities (PLCs). PLC is an important component in improving teacher competency in various countries. This study is an efforts to increase the effectiveness of the subject teacher working group through recommend PLC effectiveness studies to be implemented in Indonesia.

1.4. Goal and Outline of This Report

The main purpose of this paper is to review the process of teacher change and the effectiveness of PLCs in improving teacher capabilities. Then we compare the differences between the subject teacher working group and PLC, and discuss it.

This analysis is expected to inform policymakers and practitioners in Indonesia who are responsible for designing, planning, and implementing strong professional learning opportunities, instructional improvements, and ultimately improving student achievement.

Policymakers and practitioners in Indonesia can begin evaluating the needs of the PLC system so that teachers can learn and work well, and consider how teacher learning opportunities could be more effectively supported.

In the next section, we review the teacher change model and the elements of effective PLC initiatives, offering examples of specific studies and PLC models. Furthermore, we offer an overview of the broader conditions that support or inhibit an effective PLC. We conclude consideration for policies and practices in the context of education in Indonesia.

2. Teacher Change and Learning in Cluster

2.1. Model of Teacher Change

An effective and experience-based teacher change model (Clarke and Hollingsworth, 2002) is a model proposed by Guskey. Significant changes in teacher beliefs and behaviour occur after the teacher sees an increase in student achievement (Guskey, 2002), and not the other way around. Commitment to using new instructional approaches, new materials and curriculum, or change of teaching procedure carry out through the inquiry process where the teacher is actively engaged in practice and sees the desired change in learning outcomes (Clarke and Hollingsworth, 2002).

Guskey's model elaborated by Clarke and Peter (1993 in Clarke and Hollingsworth, 2002) to become a dynamic model of teacher professional growth. Changes occur in personal domains (teacher knowledge, beliefs and attitudes), practice domains (professional experimentation), consequent domains (student learning outcomes), and external domains (professional development/learning opportunity). Change can only occur in one domain, and may also cause changes to other domains through a process of reflection and enaction (Clarke and Hollingsworth, 2002).

2.2. Characteristics of Effective Professional Learning Communities

As Bolam et al. (2005) notes

“An effective professional learning community (EPLC) fully exhibits eight key characteristics: shared values and vision; collective responsibility for pupils' learning; collaboration focused on learning; individual and collective professional learning; reflective professional enquiry; openness, networks and partnerships; inclusive membership; mutual trust, respect and support.”

Effective methods of learning in clusters are (Joyce and Showers, 1980; Darling-Hammond et al., 2017)

a) theory explains and justified a new practice approach. Professional development must focus on content in the context of the teacher class on ongoing curriculum and pedagogy using effective practice models. The effective practice model should include learning plans, learning units, examples of student work, peer observation, and video or teaching case examples.

b) demonstrations provide a model of new practice for teachers how to harness learning intentions, narrative and pace.

c) practice for teachers in the classroom. Teacher practice provides space for active learning by introducing new practice in the context of their class so that it becomes highly contextual professional learning.

d) feedback on practices carried out by collaborative teams and trainers or experts. Collaborative learning can change both the culture and learning in class and school.

e) coaching for each individual about content and practical evidence helps teachers improve their new practices in the classroom.

Duration of professional development that give enough time for teachers to learn, practice, implement, and reflect on new strategies will facilitate changes in their practice (Darling-Hammond et al., 2017, Opfer and Pedder, 2011).

3. Discussion

Professional development in Indonesia has not referred to an effective model of teacher change process. In recent years, the mode of training was structured online blended and face to face in the learning centre, whether based on the cluster or not. The material is not ongoing been taught to students, but based on weaknesses of the group that has been measured through tests. Structured online blended starts with on service learning in online mode for several weeks which accompanied by two coaches for a group, then continued within service learning for several weeks at the learning centre. Face-to-face training is done at the learning centre for several weeks. The accomplishment of the training was measured using the online test (Ministry of Education and Culture, 2016).

Data on Teacher Standardized Test: Vocational School

Year	Participants	Mean of Pretest	Mean of Posttest
2016	19,419	36.75	68.53
2017	11,592	44.31	70.3

The data above shows an increase in the standardized test on pedagogy and content in “one-shot” workshops (Opfer and Pedder, 2011). However, this activity did not change practice at all (Joyce and Showers, 1980) because it was in short duration, sporadic, and not directly connected to the daily activities of teachers (Opfer and Pedder, 2011).

There are 292.212 vocational teachers in Indonesia (Ministry of Education and Culture, 2017), and about 8 per cent of them get professional development program per year. This year, CDETEP of Building and Electricity Sector do the workshops for 7 clusters. Indonesia needs to provide the fund for clusters as a mean of long-term and ongoing professional development.

The teacher needs time to learn and the learning cycle is done at least within a year. Darling-Hammond et al. (2010) reported “well-designed content-specific learning opportunities averaging about 50 hours over a 6 to 12 month period of time were associated with gains of up to 21 percentile points on the achievement tests used to evaluate student learning”. PLC improve student learning outcomes very quickly in the countryside through a

4-year program (Berry et al., 2005), as well as dramatically improved student learning outcomes in urban areas in a 3-year program (Phillips, 2003).

In order to be implemented, the methods must be theory, demonstrations and practice in accordance with ongoing content, feedback and coaching so that teachers can improve their knowledge, skills and practical abilities (Joyce and Showers, 1980). Some activities for PLC are teacher-scholars, critical friends, school quality review, peer coaching, action research, storytelling, sharing experience, problem-solving groups, case studies practice etc. (Lieberman (1993). Effective practice models must be adapted to the content being taught to students (Darling-Hammond et al., 2017, Opfer and Pedder, 2011).

The number of teachers in the cluster varies, which is influenced by the number of teachers in an area. There are several clusters with a very large number of members, even more than fifty. On the other hand, the number of teachers is very small in a very large area so that they join different MGMP regencies or different maps in the same field and they only meet when there is a workshop conducted at the learning centre.

Professional development must be carried out in small professional communities, in a team or network, or both (Darling-Hammond et al., 2009). Teachers must practice change and continue to work with the team to identify and eliminate the problems they face. Member of PLC could come from the same school, department, or year level (Opfer and Pedder, 2011).

Practices in the classroom should be recorded with video as a reflection material (Rich and Hannafin, 2009). The best practices need to be kept to be an example for other teachers. Cloud storage can be used as an open source of learning to preserve best practices, as has been done in Australia on the official website AITSL.

4. Conclusions

Traditional professional development is still taking place in Indonesia. Traditional models of professional development (such as workshops, seminars, face-to-face tutorials) focus on knowledge for practice (Cochran-Smith and Lytle, 1999). Trainers only share information on the results of research on education to teachers. The "sit and get" professional development (McLeskey and Waldron, 2002) is efficient for generating information but rarely gives teacher satisfaction to professional development or produces real and meaningful changes in the classroom (Darling-Hammond et al., 2017). Thus, the knowledge gained by the teacher is actually isolated from practice (Darling-Hammond et al., 2017).

Indonesian teachers participate in short-term professional development events and do not provide teachers with opportunities to participate in productive collaborative communities. This is the opportunity that allows teachers to work together on issues of instructional planning, learn from one another through coaching, conduct research on the outcomes of classroom practices, and collectively guide curriculum, assessment, and professional learning decisions (Darling-Hammond et al., 2017).

Clusters should come from one school, one department, or the same grade with a range of 4-10 people (Darling-Hammond et al., 2009). Cluster activities are only carried out in a short span of time, without the practical guidance from a coach in the classroom. Cluster learning methods still use presentations and recall skills. Effective methods in clusters are lectures, demonstrations, practices, feedback, and coaching (Joyce and Showers, 1980).

Cluster activities should be carried out throughout the school year with the guidance of coach on an effective learning model that is in line with teacher daily activities.

Ministry of Education and Culture has no cloud storage of best practices. Therefore, this infrastructure needs to be built.

5. References

Berry, B., Johnson, D., & Montgomery, D. (2005). The power of teacher leadership. *Educational Leadership*, 62(5), 56.

Bolam, McMahon, Stoll, Thomas, & Wallace (2005) Bolam, R., McMahon, A., Stoll, L., Thomas, S., & Wallace, M. (2005). *Creating and sustaining professional learning communities*. Research Report Number 637. London, England: General Teaching Council for England, Department for Education and Skills.

Darling-Hammond, L., Hyler, M. E., & Gardner, M. (2017). *Effective Teacher Professional Development*. Palo Alto, CA: Learning Policy Institute.

Darling-Hammond, L., Wei, R. C., & Andree, A., (2010). *How high-achieving countries develop great teachers*. Stanford, CA. Stanford Center for Opportunity Policy in Education.

Darling-Hammond, L., Wei, R., Andree, A., Richardson, N., & Orphanos, S. (February, 2009). Professional learning in the learning profession: A status report on teacher development in the United States and abroad. *National Staff Development Council*. Retrieved November 23, 2011, from. <http://www.nsdc.org/news/NSDCstudy2009.pdf>.

Clarke, D., & Hollingsworth, H. (2002). Elaborating a model of teacher professional growth. *Teaching and Teacher Education*, 18, 947–967.

Giles, C. & Hargreaves, A. (2006). ‘The sustainability of innovative schools as learning organizations and professional learning communities during standardized reform’, *Educational Administration Quarterly*, 42, 124-156

Guskey, T. R. (2002). Professional development and teacher change. *Teachers and Teaching*, 8, 381–391.

Joyce, B. & Showers, B. (1980). Improving inservice training: the messages of research. *Educational Leadership*, 37, 379-385.

Lieberman, A. (1993). Practices that Support Teacher Development: Transforming Conceptions of Professional Learning. *Phi Delta Kappan*, 76 (8), 591-596.

McLeskey, J., & Waldron, N. L. (2002). Professional development and inclusive schools: Reflections on effective practice. *The Teacher Educator*, 37(3), 159-172.

Ministry of Education and Culture, (2016). *Guidelines for Competency Improvement Programs*. Jakarta: Directorate General Teacher and Education Personnel.

Ministry of Education and Culture, (2017). *Statistics of Vocational School*. Jakarta: Directorate General Teacher and Education Personnel.

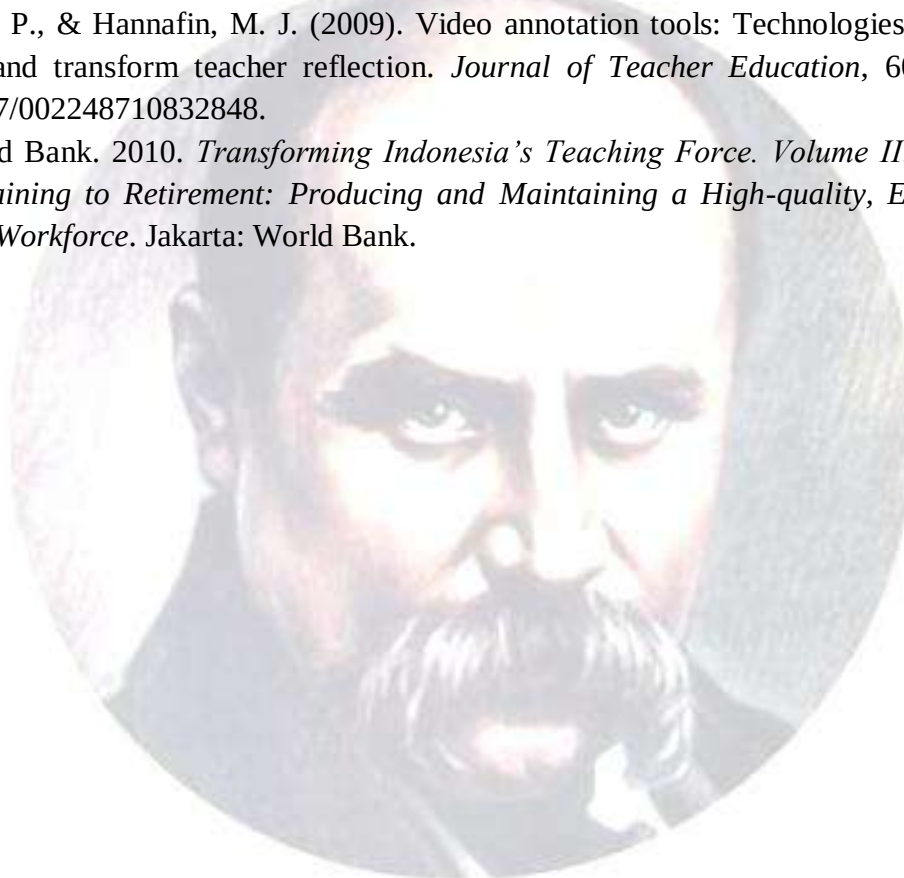
Muralidharal, K., Pradhan M., Ree J. d., & Rogers, H. (2016). *Double for Nothing? Experimental Evidence on the Impact of an Unconditional Teacher Salary Increase on Student Performance in Indonesia*,” World Bank: Working Paper.

Opfer, V., & Pedder, D. (2011). Conceptualizing teacher professional learning. *Review of Educational Research*, 81(3), 376–407.

Phillips, J. (2003). Powerful learning: Creating learning communities in urban school reform. *Journal of Curriculum and Supervision*, 18(3), 240–258.

Rich, P., & Hannafin, M. J. (2009). Video annotation tools: Technologies to scaffold, structure, and transform teacher reflection. *Journal of Teacher Education*, 60(1), 52e67. doi:10.1177/002248710832848.

World Bank. 2010. *Transforming Indonesia's Teaching Force. Volume II: From Pre-service Training to Retirement: Producing and Maintaining a High-quality, Efficient, and Motivated Workforce*. Jakarta: World Bank.

TARAS SHEVCHENKO

INTERNATIONAL CONGRESS

ON SOCIAL SCIENCES

**OKUL REHBER ÖĞRETMENİN GÖRÜŞLERİNE DAYALI OLARAK İLKOKUL
REHBERLİK PROGRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

EVALUATION OF PRIMARY SCHOOL GUIDANCE CURRICULUM BASED ON SCHOOL
COUNSELOR'S OPINIONS

Dr. Yalçın DİLEKLİ

Aksaray Üniversitesi, dilekliyalcin@gmail.com

Arş. Gör. Yaser Emir ELHATİP

Aksaray Üniversitesi

ÖZET

Bu araştırmanın amacı ilkököl rehberlik hizmetleri programının rehber öğretmen görüşlerine dayalı olarak program öğeleri açısından değerlendirilmesidir. Bu amaçla 2018/2019 eğitim öğretim yılında 16 rehber öğretmenenden yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler, programın öğeleri olan hedef, içerik, eğitim durumları ve sinama durumları temaları altında kodlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğretmenler programda belirlenen hedeflerin uygun olduğunu düşünmekte ancak madde bağımlılığı, mahremiyet, zorbalık gibi kazanımların ilkököl öğrencileri için soyut kavramlar olduğunu ifade etmişlerdir. Rehber öğretmenler programda belirlenen içeriği yeterli bulmuşlar ancak aile eğitimleri için hazırlanan içeriğin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Programın eğitim durumları ile ilgili öğretmen görüşleri olumlu iken, mevcut haftalık ders programlarında rehberlik hizmetleri için ayrılan özel bir saatin olmayışının süreci olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Öğretmenler programın sinama durumlarının yetersiz olduğunu, ancak öğretmen, veli ve akranlarından alınan geri dönütler aracılığı ile kazanımlara ulaşıp ulaşılmadığını belirlediklerini ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Program değerlendirme, ilkököl rehberlik programı, öğretmen görüşleri

ABSTRACT

The aim of this research is to evaluate the elementary school guidance curriculum in terms of program components based on teachers opinions. For this purpose, data were collected from 16 school counselors in 2018/2019 academic year through a semi-structured interview form. The data are coded under the themes of the program, which are aim, content, learning experience and evaluation. According to the results of the research, the teachers think that the aims determined in the program are appropriate but that the objectives such as substance addiction, privacy and bullying are abstract concepts for primary school students. The school counselors found that the content determined in the program was sufficient, but stated that the content was prepared for the family educations were insufficient. While teachers' opinions on the learning experiences of the program were positive, they stated that the absence of an hour for guidance services in the time table negatively affected the process. Teachers stated that the evaluation part was insufficient, so teachers evaluated the results by collecting data from teachers, parents and peers.

Keywords: Curriculum evaluation, primary school guidance curriculum, teachers' opinion.

GİRİŞ

Eğitim programı düzenli eğitim durumları olarak tanımlanabilir. Bu açıdan program, belirli bir sistematik içerisinde eğitim sürecinin gerçekleştirilmesi için gerekli en temel öğelerden birisidir (Ertürk, 1991). Eğitim programları hedef, içerik, eğitim durumları ve sınav durumları 4 temel öğeden oluşur. Hedef, “yetiştirilen bireyde bulunması uygun görülen eğitim yoluyla kazandırılabilir nitelikteki özelliklerdir” (Ertürk 1991: 24). İçerik, program hedefleri doğrultusunda seçilmiş konular bütünüdür ifade eder. Eğitim durumları ise belirlenen hedefe ulaşabilmek için yapılan etkinlikleri kullanılan yöntem, teknik, araç-gereçleri ifade etmektedir (Demirel, 2003). Eğitim programının son ögesi olan değerlendirme, hedeflere ne derece ulaşıldığının belirlenmesidir (Ertürk, 1991). Eğitim programları doğrultusunda bir disiplinin öğretimine yönelik öğretim programları hazırlanır. Öğretim programları bir dersin öğretimi ilgili etkinlikleri kapsar (Demirel, 2003).

Program değerlendirme yaklaşımları farklı şekillerde sınıflandırılrsa da yaygın sınıflandırma yaklaşımları şu şeklide ifade edilebilir:

1.Hedef yönelimli değerlendirme yaklaşımı, hedeflere ulaşma derecesini temele alan yaklaşımdır. 2.Yönetim merkezli değerlendirme modelinde amaç programlar hakkında karar vermeye yetkili bireylere program hakkında dönüt sağlamaktır.

3. Uzman merkezli değerlendirme yaklaşımında ise değerlendirmeyi bu konuda yetkin uzmanlar yapar (Uşun, 2012; Sönmez ve Alcapınar, 2015; Dilekli ve Karagöz, 2018).

4. Katılımcı merkezli değerlendirme yaklaşımında ise programdan faydalanan bireylerin program hakkındaki dönütleri değerlendirilerek programın ihtiyaca cevap verme düzeyi belirlenir.

5. Rakip yönelimli değerlendirme yaklaşımı ise benzer programların arasındaki farkların değerlendirme uzmanlarınca ele alınması ile programın iyi ve kötü yönlerinin incelenmesi üzerinde durulur.

6. Müşteri merkezli değerlendirme yaklaşımı, ürünler hakkında değerlendirme bilgisi geliştirmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Uşun (2012) program değerlendirme yaklaşım ve modellerine ilişkin yaptığı incelemede 14 yaklaşım altında toplam 34 modele ulaşmıştır.

Psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri (PDR), öğrencilere gelişimsel görevlerini sağlamak için sistemli ve programlı bir şekilde yardım etmeyi amaçlar. Bu kapsamda PDR hizmetleri öğrencilerin velilerin ihtiyaç duyduğu becerilerin kazandırılmasına yönelik çalışmalar yürütür (Terzi, 2004).

Bu çalışmada ilköğretim rehberlik hizmetleri programı, programın öğeleri açısından programın uygulayıcısı olan rehber öğretmenlerden gelen dönütler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Programın öğeleri açısından değerlendirilmesi hedef, içerik, eğitim durumu, sınav durumu öğelerinin kapsamlı bir şekilde ele alınmasına dayanmaktadır. Program, sahip olması gereken nitelikler çerçevesinde değerlendirilir ve her öğe kendinden sonraki öğeleri değil, önce gelenleri ölçüt alır. Bu modelde sorulacak sorularla hem yazılı (resmi) programda hem de programın

(uygulamadaki program) uygulanması sırasında meydana gelebilecek olası sorunlar belirlenebilir (Mehmeti, 2017).

YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışmasında araştırmacı olayların neden, nasıl ve sonuçları üzerine odaklanır. Bu sayede ele alınan durumla ilgili olarak derinlemesine veri toplama imkânı bulur (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu çalışmada durum çalışması yöntemlerinden iç içe geçmiş durum deseni kullanılmıştır. İç içe geçmiş durum deseni öncelikle bir durum içerisinde olabilecek birden fazla alt birime yönelmeyi sağlar. Elde edilen sonuçların bir araya getirilmesi sürecinde ise ele alınan probleme bütüncül bakma imkânı verir (Aytaçlı, 2003; Yıldırım ve Şimşek, 2005). İç içe geçmiş durum deseninin tercih edilme sebebi, öğretmenlerin programın öğeleri hakkında görüşlerinin ayrı ayrı soru maddeleri ile toplanmasıdır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini 2018/2019 eğitim öğretim yılında Aksaray ilinde farklı ilkokullarda görev yapan ve çalışmaya gönüllü olarak katılan 16 rehber öğretmen oluşturmaktadır. Katılımcıların belirlenmesinde rastlantısal örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri, araştırmacılar tarafından oluşturulan yarı-yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Görüşme formu maddeleri literatür taramasına dayalı olarak hazırlanmıştır. Hazırlanan form 2 uzman ve 3 rehber öğretmenden alınan görüşler doğrultusunda tekrar düzenlenerek kullanılmıştır. Veri toplama süreci araştırmacılar tarafından bizzat gerçekleştirilmiş ve 20-30 dakika arası süren görüşmelerde ses kayıtları alınarak sürdürülmüştür.

Görüşme formunda yer alan sorular şu şekildedir:

1. Rehberlik programında ele alınan kazanımlara dair rehber öğretmenlerin düşünceleri nelerdir?
2. Rehberlik programında ele alınan içeriğe dair rehber öğretmenlerin görüşleri nelerdir?
3. Rehberlik programında ele alınan eğitim durumlarına dair rehber öğretmenlerin düşünceleri nelerdir?
4. Rehberlik programında ele alınan sınav durumlarına dair rehber öğretmenlerin nelerdir?

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Veriler iki farklı araştırmacı tarafından ayrı ayrı temalaştırılmış, kategorileştirilmiş ve kodlanmıştır. Daha sonra elde edilen tema, kategori ve kodlar karşılaştırılarak ortak karara varılan tema, kategori ve kodlar hazırlanmıştır. Araştırma nitel desende yapılan bir çalışma olması sebebi ile aktarılabilirliğini (dış geçerlik) sağlamak amacı ile araştırma süreci hakkında bilgi verilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Ayrıca, araştırmada tutarlılığı (güvenirlik) sağlamak için katılımcılardan elde edilen veriler doğrudan alıntı yapılarak sunulmuştur.

BULGULAR**1. Rehberlik programında ele alınan kazanımlara dair rehber öğretmenler görüşleri**

Rehberlik programında ele alınan kazanımlara dair rehber öğretmenler görüşleri Tablo 1’de hedef teması altında 2 kategori ve bu iki kategoriye ait 7 kod, toplamda 30 frekans ile gösterilmiştir.

Tablo 1. Kazanımlara dair Öğretmen Görüşleri

Tema	Kategoriler	Kodlar	Frekans
Hedef	Uygun Olmayan Kazanımlar	Öfke Kontrolü	2
		İstismar	8
		Madde Bağımlılığı	7
		Akran Zorbalığı	5
		Aile Eğitimi	1
	Uygulanabilirlik	Veliye Göre	3
		Öğrenciye Göre	4

Rehber öğretmenlerin kazanımlara dair negatif görüşleri Uygun olmayan kazanımlar kategorisi altında toplanmıştır. Öğretmenlere göre öfke kontrolü, istismar, madde bağımlılığı, akran zorbalığına dair kazanımlar öğrencilerin bilişsel gelişim düzeylerine uygun görülmemektedir. Bu sebeple öğretmenler bu kazanımlara ulaşma noktasında problemler yaşandığını belirtmişlerdir. Bunu yanı sıra aile eğitimine dair kazanımların velilerin ilgi ve ihtiyaçlarını tam olarak karşılamadığını ve bu sebeple velilerin, aile eğitimi programlarına ilgi göstermediğini ifade etmişlerdir.

Bu durumu ifade eden Ö1’e ait görüşme alıntısı şu şekildedir “... Öğrenciler için madde bağımlılığı ve istismar kavramları henüz tam olarak oturmamıştır, bu sebeple bu kazanımları vermekte oldukça zorlanıyorum...”(Ö1).

“... Aileleri davet etmeme rağmen aile eğitimlerine katılım genellikle düşük, daha sonra neden katılmadıklarını sorduğumda biz onları zaten biliyoruz hocam şeklinde dönütler alıyorum...”(Ö7).

Hedef teması altında yer alan uygulanabilirlik kategorisinde yer alan kodlar ise programa dair pozitif görüşleri ifade etmektedir. Öğretmenler kazanım ifadelerini çalıştıkları okulların özelliklerine göre uyarlanabileceğini düşünmektedirler. Bu sebeple kazanımlar veli ve öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda öğretmenler tarafından uyarlandığını ifade etmektedir. Bu durumu gösterir görüşme alıntısı şu şekildedir: “...Her yıl yaptığımız rehberlik ihtiyaç belirleme anketi (RİBA) doğrultusunda yapacağımız veli ve öğrenci eğitimlerini kendimiz planlıyoruz...”(Ö15).

2. Rehberlik programında ele alınan içeriğe dair rehber öğretmen görüşleri

Rehberlik programında ele alınan içeriğe dair rehber öğretmenler görüşleri Tablo 2’de içerik teması altında 2 kategori ve bu iki kategorilere ait 4 kod, toplamda 15 frekans ile gösterilmiştir.

Tablo 2. İçeriğe dair Öğretmen Görüşleri

Tema	Kategoriler	Kodlar	Frekans
İçerik	Pozitif Görüşler	Uyarlanabilirlik	8
	Negatif Görüşler	Güncellik Problemi	3
		Uyarlama Güçlüğü	1
		Aile Eğitimi Yetersizliği	3

Rehber öğretmenlerin içeriğe dair görüşleri negatif görüşler ve pozitif görüşler altında kategorileştirilmiştir. Pozitif görüşler kategorisi altında uyarlanabilirlik kodu 8 frekansa sahiptir. Negatif görüşler kategorisi altında güncellik problemi, uyarlama güçlüğü ve aile eğitimi yetersizliği kodları oluşturulmuş olup, toplamda 7 frekansa sahiptir. Öğretmenlerin çoğunluğunun içeriğe dair görüşleri olumlu bulunmuştur.

İçeriğe dair pozitif görüşe sahip olan Ö1’e ait görüşme alıntısı şu şekildedir: “... *Biz içeriği görsel öğelerle öğrencilerin ilgi alanlarına göre uyarlayarak oluşturuyoruz. Bazen müzik, bazen video bazen de çizgi filmler kullanıyoruz...*” (Ö1).

İçeriğe dair negatif görüş bildiren Ö12’ye ait görüşme alıntısı şu şekildedir: “... *Program ülke ve bölgelerin özelliklerine göre yapılmalıdır. Hatta aynı şehirdeki okulların durumları bile farklıdır. Bu sebeple belirtilen içeriğin uyarlanmasında güçlük çekiyoruz. Ayrıca programda belirtilen aile eğitimleri de bölgelere göre farklılık göstermelidir...*” (Ö12).

3. Rehberlik programında ele alınan eğitim durumlarına dair rehber öğretmen görüşleri

Rehberlik programında ele alınan eğitim durumlarına dair rehber öğretmenler görüşleri Tablo 3’de eğitim durumları teması altında 2 kategori ve bu iki kategorilere ait 6 kod, toplamda 25 frekans ile gösterilmiştir.

Tablo 3. Eğitim durumlarına dair Öğretmen Görüşleri

Tema	Kategoriler	Kodlar	Frekans
Eğitim Durumları	Pozitif Görüşler	Uygunluk	5
	Negatif Görüşler	Yeterli Altyapı	1
		Aile Katılımı Eksikliği	2
		Rehberlik Ders Saati Olmaması	10
		Güncellik Problemi	2
		Sınıf Rehber Öğretmenliği	5

Rehber öğretmenlerin eğitim durumlarına dair görüşleri negatif görüşler ve pozitif görüşler altında kategorileştirilmiştir. Pozitif görüşler kategorisi altında uygunluk ve yeterli altyapı kodları

6 frekansa sahipken negatif görüşler kategorisi altında aile katılımı eksikliği, rehberlik ders saatinin olmayışı, önerilen etkinliklerin güncellik problemi ve sınıf rehber öğretmenliği sistemi kodları altında toplanmış olup toplamda 19 frekansa sahiptir. Bu açıdan bakıldığında öğretmenlerin çoğunluğunun eğitim durumlarına dair görüşleri olumsuz bulunmuştur.

Eğitim durumlarını yeterli bulan Ö7'ye ait görüşme alıntısı şu şekildedir: "... Okulumuzda yeterli teknolojik altyapı bulunmaktadır. Bunun yanı sıra drama etkinliklerini yapabileceğimiz özel bir sınıfa da sahibiz. Okulumuz ihtiyaçlarına göre uyarladığımız hedefleri gerçekleştirmeye yönelik etkinlikleri kendimiz tasarlıyoruz... Ama en büyük problemimiz etkinlikleri yapabilmek için özel bir ders saatinin olmamasıdır..."(Ö7).

Eğitim durumlarına dair negatif görüş bildiren Ö5'e ait görüşme alıntısı şu şekildedir: "... Kendi işimizi yapabilmek için başka bir öğretmenden izin istemek zorundayız. Çünkü kendimize ait bir ders saatimiz yok. Ayrıca rehber öğretmenin yapması gereken pek çok şey sınıf rehber öğretmenlerince yapılmak zorunda kalıyor. O zaman da aynı kazanımlar için farklı etkinlikler yapılıyor. Bu durumda sonuçlar da tabi ki farklı oluyor..."(Ö5).

4. Rehberlik programında ele alınan sinama durumlarına dair rehber öğretmen görüşleri

Rehberlik programında ele alınan sinama durumlarına dair rehber öğretmenler görüşleri Tablo 4'te verilmiştir. Sinama durumları teması altında 3 kategori ve bu üç kategoriye ait 6 kod, toplamda 26 frekans elde edilmiştir.

Tablo 4. Sinama durumlarına dair öğretmen görüşleri

Tema	Kategoriler	Kodlar	Frekans
Sinama Durumları	Test Teknikleri	Anketler	2
	Test Dışı Teknikler	Veli Dönütleri	5
		Akran Dönütleri	5
		Diğer Öğretmenlerin Dönütleri	6
		Gözlem	4
	Ölçme Güçlüğü	Ölçme Güçlüğü	4

Rehber öğretmenlerin programın sinama durumlarına ait görüşleri test teknikleri, test dışı teknikler ve ölçme güçlüğü kategorileri altında toplanmıştır. Test teknikleri kategorisi altında anketler kodu oluşturulmuş ve 2 frekans elde edilmiştir. Test dışı teknikler kategorisi altında veli dönütleri, akran dönütleri, diğer öğretmenlerin dönütleri ve gözlem kodları oluşturulmuş, toplamda 20 frekans elde edilmiştir. Ölçme güçlüğü kategorisi ve kodu altında ise 4 frekans elde edilmiştir.

Öğretmenler kazanımlara ulaşma derecelerinin genellikle aldıkları dönütler doğrultusunda belirlemektedirler. Ö11'e ait görüşme alıntısı şu şekildedir: "... Her ne kadar da anketleri kullansak da en doğru sonucu velilerden, akranlarından ya da derslerine giren diğer öğretmenlerden aldığımız dönütlerle elde ettiğimi düşünüyorum..." (Ö11).

Araştırmaya katılan 4 öğretmen ise rehberlik kazanımlarına ulaşma derecesinin ölçülmesinin güç olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durumu ifade eden Ö8'e ait görüşme alıntısı şu

şekildedir: “...Bizim kazanımlarımızın ölçülmesi çok güçtür. Örneğin, istismar kazanımının elde edilip edilmediğini nasıl ölçebiliriz ki?...” (Ö8).

TARTIŞMA

Araştırma sonuçlarına göre ilkokulda görev yapan rehber öğretmenler öfke kontrolü, istismar, madde bağımlılığı, akran zorbalığı gibi kazanımların öğrencilerin bilişsel gelişim seviyelerine uygun olmadığını düşünmektedir. Bu kazanımların elde edilebilmesi için öğrencilerin bilişsel gelişim aşamalarından soyut işlemler döneminde olması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Elde edilen bu sonuç Demirel (2010)’ın araştırma sonuçları ile tutarlılık göstermektedir. Bunun yanı sıra, rehber öğretmenler aile eğitimine dair kazanımların yerindeliği konusunda olumsuz görüşlere sahiptirler. Aile eğitimlerine yönelik kazanımların güncel olmadığı ve onların ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olmadığını ifade etmektedirler. Diğer yandan, rehber öğretmenler mevcut kazanımları kendi okul çevrelerine, veliye ve öğrenciye göre uyarlanabilir olduğunu düşünmektedir. Kazanım ifadelerinin yeterince kapsamlı ve çerçeve özelliği taşıdığını düşünen katılımcılar, programda yer alan kazanımların okul özelliklerine göre uyarlanabilir olduğunu düşünmektedirler. Aynı şekilde Demirel (2010) yaptığı araştırmada katılımcıların kazanım ifadelerinin yeterince kapsamlı ve çerçeve olma özelliği taşıdığı sonucuna ulaşmıştır. Genel anlamda rehber öğretmenlerin kazanımlara dair temel görüşleri soyut kazanımların sayısının fazla olması sebebi ile olumsuzken, kazanım ifadeleri açısından olumlu görüşlere sahiptirler.

Öğretmenlerin içerik ile ilgili görüşleri olumlu görüşlerine dair frekans olumsuz görüşlerden daha fazladır. Bu açıdan bakıldığında hedeflere oranla daha olumlu görüşlere sahiptirler. Bu, öğretmenlerin içeriği kendilerinin oluşturma imkânının olması şeklinde yorumlanabilir. İçerik ile ilgili en büyük sorunun güncellik olduğu ifade etmişlerdir. Diğer yandan, Terzi, Tekinalp ve Leuwerke (2011) çalışmalarında öğretmenlerin içeriğe dair görüşlerinin olumsuz olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Kazanımlara dair görüşlerde belirtildiği gibi aile eğitimine dair içerik de öğretmenler tarafından olumsuz olarak vurgulanan noktalardan birisidir.

Eğitim durumları öğretmenlerin en çok olumsuz görüş bildirdiği ve hedeflerden sonra en fazla kodlama yapılan öğelerden birisidir. En yüksek frekansa sahip olan kod rehberlik ders saatinin bulunmamasıdır. Eğitim durumları için öğretmenler planladıkları etkinlikleri rehberlik ders saatinin bulunmaması sebebi ile gerçekleştiremediklerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, planlanan etkinlikler sınıf rehber öğretmenlerince yürütülmektedir. Uygulamada meydana gelen bu farklılık kazanımların elde edilme derecesini de etkilemektedir. Özbacı, Sakarya ve Doğan (2008) yaptıkları araştırmada okul rehberlik hizmetlerinin rehber öğretmenlerce yürütülmesinin daha faydalı olacağı sonucu bu araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Yine benzer şekilde, rehber öğretmenler aile eğitimi için eğitim durumlarının yetersiz olduğu görüşündedirler. Bunun sebebini ise yapılan eğitimlerin ihtiyacı karşılayacak düzeyde olmamasına dayandırmaktadırlar. Diğer yandan, öğretmenlerin bir kısmı eğitim durumlarında önerilen etkinlikleri uyarlanabilir ve uygun bulmaktadır. Eğitim durumlarına dair pozitif görüş bildiren bu öğretmenler yine de rehberlik ders saatinin bulunması gerektiğini düşünmektedirler.

Sınama durumlarına ilişkin rehber öğretmenlerin görüşleri genel anlamda ölçmenin daha çok nitel veriler aracılığı ile yapıldığını ifade etmektedirler. Kazanımlara ulaşılma seviyesinin daha çok veli, öğretmen ve akranlardan gelen dönütler aracılığı ile yapıldığını ifade etmektedirler. Bunun sebebini kazanımların daha çok duyuşsal alana yönelik olarak hazırlanmış olmasına bağlamaktadırlar. Benzer şekilde Demirel (2010) yaptığı araştırmada kazanımların daha çok sürecin değerlendirilmesi yoluyla ölçülebileceği sonucuna ulaşmıştır. Nicel ölçme araçları olarak ise daha çok anket kullandıklarını ifade eden öğretmenler bu anketler aracılığı ile okul ve çevresinin ihtiyaçlarını belirlemeye çalıştıklarını ifade etmektedirler. Anketler daha çok genel anlamda sürecin nasıl devam ettiğini izleme amaçlı kullanılmaktadır.

SONUÇ

Okullarda uygulanan rehberlik programının istenen sonuçları ortaya çıkarabilmesi için belirlenen kazanımların yeni ihtiyaçlar doğrultusunda tekrar hazırlanması faydalı olacaktır. Elde edilen sonuçlar kazanımların belirlenebilmesi için ihtiyaç analizlerinin tekrar yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca programda yer alan soyut kavramların öğrencilerin bilişsel gelişim düzeylerine göre tekrar düzenlenmesinin programın etkililiğini artıracığı varsayılmaktadır. Eğitim durumları açısından okullarda rehberlik hizmetlerinin sağlıklı yürütülebilmesi için ders programlarında haftada en az bir ders saati rehberlik hizmetleri dersinin yer alması eğitim durumlarında yaşanan güçlüklerin çözülmesi noktasında etkili olacağı düşünülmektedir. Bunların yanı sıra sınıf rehber öğretmenliğini yürüten farklı branşlardaki öğretmenlerin bu alanda tekrar eğitime tabi tutulmaları programdan beklenen sonuçlara olumlu yönde katkı sağlayabilir. Hedef içerik ve eğitim durumlarına dair öğretmen görüşlerinde aile eğitimi ya da katılımlarının yetersiz olduğu ifade edilmiştir. Aile katılımlarının artırılabilmesi için ailelere yönelik ihtiyaç analizleri daha derinlemesine yapılmalıdır. Sınama durumları için belirlenen problem alanlarına dair verilerin nitel olarak toplanması sebebiyle öğrenci gelişim dosyalarının daha ayrıntılı hazırlanması ve bu veriler aracılığıyla kazanımlara ne derecede ulaşıldığının belirlenmesinin daha sağlıklı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aytaçlı, B. (2003). Durum çalışmasına ayrıntılı bir bakış, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (3) 1, 1- 9.
- Demirel, M. (2010). İlköğretim ve ortaöğretim kurumları sınıf rehberlik programının değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35 (156).
- Dilekli, Y. ve Karagöz, S . (2018). İhsan Sungu' nun program değerlendirme modelinin Avrupa ve Amerika'da yaygın kullanılan program değerlendirme modelleri ile karşılaştırılması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8 (14), 465-496.
- Ertürk, S. (1991). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Meteksan Yayınları.
- Mehmeti, F. (2017). Kosova'da altıncı sınıf teknoloji dersi öğretim programının değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir, Türkiye.

Özabacı, N., Sakarya, N. ve Doğan, M. (2008). Okul yöneticilerinin okuldaki psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (19), 8-22.

Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2015). Örnekleriyle eğitimde program değerlendirme. Ankara: Anı Yayıncılık.

Terzi, Ş.I. (2004). Okul psikolojik danışma ve rehberlik programlarının geliştirilmesi. Psikolojik Danışma ve Rehberlik (Ed: Alim Kaya). Ankara: Anı Yayıncılık.

Terzi, Ş , Tekinalp, B. ve Leuwerke, W . (2016). Psikolojik danışmanların okul psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri modeline dayalı olarak geliştirilen kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programını değerlendirmeleri. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1, 51-60.

Uşun, S. (2012). *Eğitimde program değerlendirme–Süreçler, yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Anı Yayıncılık.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**X KUŞAĞINDAN DİJİTAL YERLİLERE REKLAM DİLİNİN DEĞİŞİMİ: MOBİL
TELEFON REKLAM METİNLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

A CHANGE OF THE ADVERTISEMENT LANGUAGE FROM X GENERATION TO
DIGITAL NATIVES: A STUDY ON ADVERTISEMENT TEXTS OF MOBILE PHONES

Dr. Öğr. Üyesi Gamze YETKİN CILIZOĞLU
Kocaeli Üniversitesi, gamze.cilizoglu@kocaeli.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Aysel ÇETİNKAYA
Kocaeli Üniversitesi, aysel.cetinkaya@kocaeli.edu.tr

ÖZET

Küreselleşme kavramına bakıldığında farklı coğrafi ve kültürel boyutların birbirine yaklaştıkları görülmektedir. Bunun önemli nedeni aslında teknolojinin sağladığı zamansızlık ve mekansızlıktır. “Teknolojik bütünleşme” olarak da tanımlanabilen bu sürecin kuşaklar arasında farklılaşp/farklılaşmadığını görmek önemlidir. Türkiye; geleneksel değerleri korurken melez değerlerin de etkisinde kalan ancak teknolojiyi kullanmada çağdaş toplum yapısı özelliği gösteren bir ülkedir. Teknolojik gelişme özellikle iletişim olanaklarına yoğun şekilde etki etmiştir. Mobil olmadan zamanın durağanlığı içinde ev telefonu ile iletişim kuran bir kuşak, zamansız ve mekansız iletişim kurabilme özgürlüğü olan dijital yerliler olarak da adlandırılan bir diğer kuşak ile aynı toplum yapısı içinde varlıklarını sürdürmektedirler.

X kuşağından dijital yerlilere uzanan süreç içinde mobil telefon reklam metinlerinde kitlelerin ilginliğini sağlamak amacıyla ne tür mesajların yaratıldığını görmek çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Özellikle teknolojik ürün grubunun en hızlı değişime uğradığı mobil telefon pazarında, kuşakların bu hızlı değişime eşlik edebilmelerine katkı sunduğu öngörülen reklamların kullandıkları dilin kuşakların yapısına bağlı olarak değişime uğrayıp uğramadığının incelenmesi çalışmanın temel amacıdır. Amaçlı örneklem yöntemine göre seçilen mobil telefon reklamları anlatım biçimleri yönünden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: X, Y ve Z kuşakları, dijital yerliler, mobil telefon, reklam.

ABSTRACT

When the concept of globalization is considered, it is seen that different geographical and cultural dimensions have converged through the time. The main reason for this is the timelessness and placelessness provided by technology. It is important to identify whether this process which can also be defined as ‘technological integration’ differentiates between generations or not. Turkey is a county which preserves its traditional values whereas being influenced by the hybrid values; however, has the structure of modern society in using technology. Technological developments have intensely affected communication facilities. The generation who communicates through home phone within the stationarity of time and without the mobility lives

in the same social structure with the other generation, also defined as digital natives, who have the freedom to communicate timelessly and without the boundary of space.

The starting point of the study is to see what kind of messages are created to ensure the interest of masses in mobile phone advertisement texts during the process starting from X generations to digital natives. It is predicted that the language of advertisements contributes to the adaptation of generations to the rapid change in the mobile phone market which is the most affected group by this change among the technological products. The main purpose of the study is to investigate whether this language used in advertisements is subject to change according to the structure of these two generations. Mobile phone advertisement texts chosen as a sample is analyzed by using content analysis method.

Keywords: X, Y, Z Generations, Digital Natives, Mobile Phone, Advertisement

Giriş

Dünyada ve Türkiye’de mobil telefon kullanımları ve mobil telefonlar üzerinden internete bağlanma oranları her geçen gün artmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (2018) verilerine göre cep telefonu/akıllı telefona sahip olma oranı 2004 yılında %53,7 iken bu oran 2018 yılında %98,7’ye ulaşmış durumdadır (<https://dijilopedi.com/2018-turkiye-internet-kullanim-ve-sosyal-medya-istatistikleri>, 19 Ocak 2019). We are social ve Hootsuit tarafından her yıl hazırlanan sosyal medya istatistiklerine göre dünyada 5 milyarı aşkın insan mobil telefon kullanmaktadır ve bu rakam toplam nüfusun %68’ine tekabül etmektedir. Aynı rapora göre Türkiye’deki nüfusun %98’si herhangi bir mobil telefon ve bunlardan % 77’si akıllı cep telefonu kullanmaktadır. Toplam nüfusun %63’ü ise mobil cep telefonları üzerinden internete bağlanmaktadır. Toplam nüfusun %54’ü yani yaklaşık 44 milyon kişi mobil telefonlar üzerinden sosyal medya platformlarına erişmektedirler. Türkiye’de akıllı telefon kullanım amaçlarına bakıldığında toplam nüfusun %44’ü fotoğraf ve video çekmek için akıllı telefonları kullanırken, %38’i alarm kurma, %25’i haberleri takip etme ve %23’de hava durumunu kontrol etme amacıyla kullanmaktadır (<http://www.mediacaonline.com/wp-content/uploads/2018/05/we-are-social-digital-in-2018.pdf>, 19 Ocak 2019).

Bu veriler Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de akıllı telefon kullanımının günden güne arttığını göstermektedir. Apple ve Samsung’un başrol oyuncularları olduğu mobil telefon pazarı her geçen gün büyümektedir. Pazarın dinamize edilmesinde hiç kuşkusuz reklamların büyük etkisi vardır. Dikkat çekmeden satın alma davranışının gerçekleşmesine kadar geçen süreçte reklamların kullandığı dili ve stratejileri incelemek önem kazanmaktadır. Özellikle teknolojinin başat kullanıcıları olan gençlerin ilgisini yakalayabilmek adına reklamın dilinin zaman içerisinde nasıl değiştiğini görmek ve kullanım alışkanlıklarının bu dil üzerinde ne tür bir rolü olduğunu araştırmak bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Reklamlarda kullanılan mesajın ve görsel kodların farklı kuşaklara ait hedef kitlede reklama karşı ve dolayısıyla ürüne karşı ilgilenim yaratma noktasında önemli olduğu görülmektedir. Bu çalışma kapsamında, amaçlı örneklem yöntemiyle seçilen reklamlardaki mesajlar ürün yönlü rasyonel ve tüketici yönlü duygusal mesajlar bağlamında incelenmiştir.

Görsel unsurlar da reklamdaki mesajla ilişkilendirilerek yorumlanmıştır. Çalışma kapsamında Nokia, Iphone, Samsung ve Huawei marka telefonların reklamları değerlendirilmiştir.

Psiyografik özelliklerin kuşaklara göre değişimi: “Teknolojik melez” X kuşağından “Dijital Yerlilere”

Hedef kitlenin, boş zamanlarını değerlendirme alışkanları, paradigması, kendini gerçekleştirme sürecine kadar geniş bir alana vurgu yapan psiyografik özellikler, bireyin yaşadığı alan, sosyal statüsü ile şekillenmektedir. Ancak, özellikle son yıllarda gündeme sıkça gelen kuşak kavramının da bu başlık altında değerlendirilmesinde yarar bulunmaktadır. Çünkü kitlenin Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi içinde yer alan temel ihtiyaçlarından, kendini gerçekleştirme ve sevmeye sevilme ait olma ihtiyacının bile kuşaklara bağlı olarak değiştiğini öngörmek olasıdır.

Kayıp nesil (1883-1900): Bu yıllarda doğanlar 1914-1918 yıllarında Birinci Dünya Savaşı’nda savaşmış ve gençliklerini o dönemin acılarına tanık olarak geçirmişlerdir. Bu neslin çocukları, vatansever, çalışkan, tasarrufa yatkın, geleneksel ve otoriteye itaat eden ve emeğe büyük saygı duyan bireyler olarak tarihteki yerlerini almışlardır (Karahasan, 2018: 23-24).

En büyük nesil (1900-1924): Bu nesil 1924’ün Büyük Kriz Dönemini ve İkinci Dünya Savaşı’nı yaşayan gençlerin neslidir. Gazeteci Tom Brokaw’a göre bu nesil dünya tarihinde daha önce yaşanmamış büyüklükteki sorunlar ve başarılarla tanıklık etmiştir. Ona göre bu nesil, kişisel sorumluluk, görev, şeref ve inanç değerlerine sahiptirler (Karahasan, 2018: 24).

Sessiz nesil (1925-1945): Bu neslin çocukları İkinci Dünya Savaşı’nın ürkütücü günlerinde büyümüştür. Yetişkinler tarafından o dönemde çocukların sessiz olması ve ayak altında pek görülmemesi gerektiği düşünülüyordu. Bu sebeple bu gruba “Sessiz Nesil” adı verildi. Sessiz neslin çocukları, pek çok ülkede vatansever yetişkinlere dönüştüler. Türkiye’de ise bu kuşak Cumhuriyet kuşağıdır. İkinci Dünya Savaşı’nın ürkütücü ortamını bizzat savaşın içinde yaşamamış olsalar da, Avrupa’daki korkunç gelişmeler, yeni kurulan bir ülkenin gençlerinin ülkelerine büyük bir bağlılık duymalarına zemin hazırlamıştır. Bu neslin mensupları güvenliğe büyük önem verirler. Kontrollü olmayı severler. Otoritere saygıları büyük ve çalışkandır (Karahasan, 2018: 24-25).

Baby boomers (1946-1964): Amerika’da İkinci Dünya Savaşı’nın bitiminde başlayıp 1960 yılı başlarına kadar süren dönemde, doğum oranında büyük bir artış yaşandı. Savaş sonrası doğan bu nesil, hem refah hem de sosyal karmaşa dönemine tanıklık etti. Bu kuşak gençliklerinde geleneklere baş kaldıran, aileleri ve siyasetçilerle çatışan ve kendi değerlerini çevrelerine benimsetmek için uğraşan bireyler oldular. İdealist ve optimist olan bu kuşak, iş yaşamına büyük önem verdi. Çoğu çalışmak için yaşadı ve yetişkinlik yıllarında iş dünyasındaki para kazanma hırsları yüzünden eleştirildiler (Karahasan, 2018: 25).

X kuşağı (1965-1980): Bu grup popüler kültür ve kitle iletişim araçlarının etkisinde kalarak büyüdü. Çalışan anneler, boşanmalar, işsiz kalan babalar gibi sorunlarla boğuştu. Çoğu bağımsız ve eleştirel bireylere dönüştü. Çalışmaya önem veren bu kuşak, inatçı ve sabırlı çalışma disiplinleriyle de dikkat çektiler. Bu neslin bebekleri, dünyaya gözlerini merdaneli çamaşır makinesi, transistörlü radyo, kasetçalar ve pikapların olduğu evlerde açtılar. Ergenliklerinde bilgisayar sistemleriyle tanıştılar. Gençlik çağlarında, bilgi işlem teknolojilerinin değiştirmeye

başladığı bir iş dünyasına adım attılar (Karahasan, 2018: 25-26). Teknolojinin sağladığı bu yenilikler nedeniyle aslında ”melez” bir dönemin de aktörleri olduklarını söylemek olasıdır.

X kuşağı ilk renkli televizyonu, ilk cep telefonunu, ilk e-postayı deneyimleyen kuşaktır. Yaşamak için çalışan X kuşağı, bireysellik ve baskın liderlik anlayışlarının olduğu ve sorumluluk duygusunu yoğun hisseden bir kuşak özelliği taşımaktadır. Türkiye nüfusunun %20’sini oluşturan X kuşağı, inisiyatif alan, fark yaratmak zorunda hisseden, liderlik içgüdüsüyle hareket eden ve kendiyi rekabet halinde olan bir kuşaktır (Kuran, 2018: 83-84).

Y kuşağı (Millenials 1980-1995 veya 2000): 2020 yılında küresel işgücünün en büyük iş grubunu oluşturacak olan Y kuşağı, internet ve bolluk döneminde yetişti. Çocukların toplumda öneminin arttığı ve sosyal internetin geliştiği yıllarda büyüdüleri için onlara digital natives yani “dijital yerliler” adı verildi. Bu grubun yaşamına teknolojik gelişmeler biçim verdi. Y kuşağının mensupları, dünyanın dört bir yanında teknolojiyle kurdukları ilişki açısından benzerlik göstermektedirler. Haberleri online izlemekte, alışverişi internetten yapmakta, bilgiye diledikleri yerden erişebilmekte ve sosyal mecralar aracılığıyla birbirleriyle kolayca bağlantı kurabilmektelerdir. Millenials teriminin isim babaları Neil Howe ve William Strauss, ebeveynleri tarafından korunaklı bir dünyada yetişen Y kuşağının kendine güvenen, ekip çalışmasına yatkın, üzerinde başarmak için baskı hisseden geleneksel kişilik özelliklerine sahip olduklarını savunmaktadırlar (Karahasan, 2018: 26-29).

Türkiye, %32’lik Y kuşağı oranı ile Avrupa’nın pek çok ülkesinin toplam nüfusundan daha fazla Y kuşağı bireyi barındırıyor. Bu kuşağın büyüdüğü yıllar ülkemizde refah ve kriz dönemlerinin içiçe geçtiği yıllar olarak görülebilir. İnternet, iPod, Playstation eğlencelerinin hayatımıza girdiği ve dünyanın baş döndürücü bir hız ve dehşet verici meydan okuyuşlarla karşılaştığı yıllardır. İşte böyle bir ortamda dünyaya gelen Y kuşağı, önceki kuşak gibi sonuç odağında kalmak değil sürecin tadını çıkarmak isteyen, saygının hak edene sunulması gerektiğine inanan, içinde bulunduğu topluluğu etkileme ve onlardan etkilenme eğilimi yüksek, harekete geçmek için anlam arayan, eş zamanlı olarak birkaç işi birden yapabilen, teknolojiyi çok iyi kullanan, kariyer yaşamları boyunca 10 kereden daha fazla iş değiştirebilecekleri öngörülen ve hatta iş bulmadan işten ayrılabilen, kısaca hem gündelik yaşamın hem de iş yaşamının kodlarını yeniden yazan bir kuşaktır (Kuran, 2018: 97-98).

Z kuşağı: 2000 (1995) sonrası doğanlar: Bu kuşak, henüz oluşum döneminde olduğu için araştırmacılar ve yazarlar yaş aralığı konusunda henüz bir fikir birliğine varmış değildir. Bazı araştırmacılar doğum yılı olarak Z kuşağının başlangıç yılı olarak 1995-96 yıllarına, diğerleri ise 2000 yılına yerleştirmektedirler. Howe Z kuşağını 2005-2025 arasında doğanlar olarak sınırlandırmaktadır. Buna karşın Avustralya’daki McCrindle Research Center, 1995-2009 yılları arasında doğan gençleri Z kuşağı olarak adlandırmaktadır. Dünyada yaklaşık iki milyar Z kuşağı üyesi vardır. Z kuşağı için teknoloji sadece cihaz değil, her şeyi birbirine bağlayan bir unsur, bir yaşam biçimi anlamına gelmektedir. Z kuşağı gençleri, bütün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kablosuz internet, cep telefonu, tablet ve akıllı cihazlar döneminde büyümektedirler. Z kuşağı okul çağında önce internetle tanışan ilk kuşak olmuştur. Teknoloji hayatın içine girdi ve akıllı telefonlar yaygınlaştı. Teknoloji sosyal sınıf ayrımı gözetmeden, tüm gençlere bilgi erişiminde eşit fırsat sundu. Z kuşağı dünyanın gerçek anlamda ilk dijital kuşağıdır. Araştırmalar

her şeyin kendilerine özel olmasını beklediklerini göstermektedir. “Kişiselleştirmeye” önem vermektedirler. Sabırsızlar ve beklemekten hoşlanmıyorlar. Öte yandan sevdikleri bir konu hakkında bir uzman kadar bilgi sahibi olabiliyorlar (Karahasan, 2018: 30-32).

Z kuşağının oranı ülkemizde yaklaşık %30 civarında. Bir başka deyişle ülkemizde 24 milyondan fazla bebek, çocuk, ergen ve ilk genç var. Türkiye’de bilgisayar kullanmaya başlama yaşı 8, internet kullanmaya başlama yaşı 9 ve cep telefonu kullanmaya başlama yaşı ise 10 (Kuran, 2018: 132). Bu veriler gençlerin teknolojiye hızla uyum sağladıklarını göstermesi açısından önemlidir.

Dijital yerliler: “Binyılın öğrencileri (millennials), siber çocuklar, internet nesli (Net Generation), yeni nesil (next generation, n-generation), oyun nesli (the gamer generation), (cyber kids), zaplayan insan (homo zappiens), çekirge zihin (grasshopper mind)” (Pedro, 2006’dan aktaran Şahin, 2009: 156) gibi farklı isimlerle anılmaktadır.

1980’den sonra doğan, dijital aletleri hayatlarının bir parçası olarak gören, teknolojinin bir gereklilik olarak görmekten çok günlük yaşamlarının rutin parçası olarak kabul eden ve bu dijital aletler ile kendine özgü dillerini oluşturan dijital yerliler, “günümüz teknolojileri ile hayata başlamış, hayatının merkezinde çevrim-içi ortamların ve yeni teknolojilerin yer aldığı, tüm günlük işlerini teknoloji ile yürüten 21. yy çocuklarından ve gençlerinden oluşmaktadır” (Bilgiç vd., 2011: 2). Dijital yerliler, sanal dünyanın içine doğmuşlardır ve bu ortam ile son derece uyum içerisindeyler.

Dijital yerli olarak nitelendirilen nesil, bazı kaynaklarda, 1977-1994 arasında doğan ve Y kuşağı olarak tanımlanan kuşak (bazı kaynaklar, bu kuşağın doğum yılını 2000’e kadar uzatıyor) ve 1999’dan sonra ortaya çıkmış olan Z kuşağı olarak görülebilmektedir. Böylelikle Z kuşağının ebeveynleri X ve Y kuşaklarından oluşabilir; ancak Y kuşağının Z kuşağıyla daha fazla ilişkide olacağı gelecek zamanda aradaki iletişimsel uçurumun azalacağı yönünde öngörülebilir (Bilgiç, vd., 2011: 5).

“Dijital yerliler” olarak tanımlanan Y ve Z kuşağının paradigması haline gelmiş; ben merkezli bakış açısı daha çok tüketerek var olma, tüketimi bireysel tatmin ve mutluluk adına yapma ve böylece kendini gerçekleştirme süreci olarak ivme kazanmıştır. Dijital yerli olarak tanımlanan kuşak için sosyal medya ile “normal” olan davranış biçimleri, süreç içerisinde etkileşim ile X kuşağının da normalleştirdiği davranışlar haline dönüşmesine aracılık etmiştir. Kitle iletişim araçlarında yer alan mobil telefon reklamları da farklı kuşaklar bazında yeni bir kültürün üretimesin neden olmuştur. Teknolojik her türlü olanağın içine doğan ya da çok küçük yaşlar itibarıyla teknoloji ile tanışan bu nesil sosyal medyanın da sağladığı tüm iletişim yöntemlerini yaşama geçirmekte ve dolayısıyla farklı bir kültürel dokunun oluşmasına da aracılık etmektedirler.

Tablo 1 kuşaklar arasındaki farklılıkların net olarak görülmesine aracılık etmektedir.

Tablo 1: Kuşakların Kişisel Özellikleri Greg Hammil, “Mixing and Managing Four Generations of Employees”

	Sessiz Kuşak	Patlama Kuşağı	X Kuşağı	Y Kuşağı
Öz	Otoriteye	İyimser, bağlı	Şüpheli,	Gerçekçi, kendine

Değerler	saygılı, İtaatkar, disiplinli	(ilgili)	eğlence düşkünü, formaliteye uymayan	güvenen, aşırı eğlence düşkünü, sosyal
Aile	Geleneksel, çekirdek	Parçalanmış	Çalışan ebeveynlerden oluşan	Farklı etnik yapı ve kültürlerin evliliklerinden oluşan
Eğitim	Bir hayal	Yaşam hakkı	Hedefe ulaşmak için bir yol	İnanılmaz bir gider
İletişim	Kurmalı telefonlar, yüzyüze, kısa notlar	Tuşlu telefonlar, her zaman ara	Cep telefonları sadece isteyken ara	Görüntülü telefonlar, internet, e-posta
Para İle İlişki	Biriktirir, peşin öder	Şimdi alır sonra öder	Tedbirli, ölçülü, sakla	Harcamak için kazanır

Kaynak: <http://www.fdu.edu/newspubs/magazine/05ws/generations.htm>, (15.01.2019)

Y ve Z kuşaklarının ülkemizde teknoloji kullanım alışkanlıklarını ortaya koyan istatistiklere bakmakta fayda vardır. TÜİK 2017 yılı verilerine göre ülkemizde 15-24 yaş grubunda yani Y ve Z kuşaklarında yaklaşık 12 milyon birey bulunmaktadır. Bu kesim toplam nüfusun %14,3'ünü oluşturmaktadır. Teknolojiyle büyüyen Türkiye gençliği, dünyadaki diğer yaşlıları benzeyen alışkanlıklara sahiptir. Mobil telefonsuz bir yaşam görmemiş olan bu gençler için telefon hayatın merkezidir. Bilgi edinme, haber alma, alışveriş yapma, aile ve arkadaşlarla iletişim kurma, film izleme, oyun oynama gibi günlük yaşamın parçası olan her işlem, cep telefonu aracılığıyla yapılmaktadır. 2018 Türkiye Gençlik Araştırması'na göre %54'ü uyumadan önce telefonuna bakıyor, %55'i uyanır uyanmaz ilk olarak telefonuna göz atıyor, %48'nin gece uyurken cep telefonu başunca duruyor, %18 duş alırken cep telefonunu yanına alıyor ve %56'sının gece uyurken cep telefonu açık duruyor. En çok kullanılan operatör %44 Turkcell'ken, %28 Vodafone ve %28 Türk Telekom'dur. Gençlerin %20'si her yıl telefon değiştirdiğini söylemekte, yani her beş gençten biri sürekli olarak yeni telefon satın almakta, gençlerin %25'i iki yılda bir, %25'i ise üç yılda bir telefonunu yenilemektedir (Karahasan, 2018: 39, 72-73).

TÜİK verilerine göre en yüksek internet kullanımı oranı % 87,2 ile 16-24 yaş grubuna aittir. Bu grubu %85,7 ile 25-34 yaş aralığındakiler takip etmektedirler (TÜİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2017, 18.01.2019). Next Generation araştırması verilerine göre gençlerin %97'si her gün Whatsapp ve sosyal medyada sohbet ederek, % 95'i ise yine her gün sosyal medya gönderilerini takip ederek vakit geçirmektedir (British Council, "Next Generation: Türkiye'deki Gençlerin Sesi: 7, 20-21).

80'li yıllarının başında doğan Y kuşağının ilk temsilcilerinin çoğu çocukluk dönemlerinde teknoloji bakımından renkli televizyon ve birden fazla kanal ile tanışabildilerse de 90'lı yıllarda oldukça hızlı olan gelişmelere onlar da o kadar hızlı bir şekilde uyum sağlamışlardır. Bunlardan

belki en önemlisi de Windows işletim sisteminin yaygınlaşmasıyla bilgisayar kullanımının kolaylaşması ve evlerdeki kişisel bilgisayarların giderek artması olmuştur. Bu gelişmeleri daha sonra da internet kullanımının yaygınlaşması, mobil telefonların kişisel kullanıma sunulması izlemiştir. Günümüzde teknoloji, Y kuşağının hayatının doğal bir parçası haline gelmiştir. Y kuşağı üyeleri için, dünyanın herhangi bir yerinden Skype, MySpace, Facebook gibi sosyal medya platformları aracılığıyla arkadaş edinmek, bloglardan yemek tarifi öğrenmek, müzikleri cd çalar yerine ipoddan dinlemek, ödev araştırması yaparken kütüphaneye gitmek yerine Google'ı kullanmak, günlük yazmak yerine blog yazmak olağanüstü davranışlar değildir (Etlican, 2012: 7-8).

Teknoloji ile iç içe olan Y kuşağı için teknoloji bir yaşam tarzıdır ve bu iletişim araçları ile ilgilenim oranları kendilerindeki önce gelen X kuşağına göre çok daha fazladır (Miller ve Washington, 2011: 174). Bu kuşak üyeleri teknolojiyi yakından takip eden, çok görevli ve çevik çalışanlardır. Yeni teknolojileri uygun fiyatlarla piyasaları hızla istila ederken Y kuşağı yeni kavramlar ve fikirleri hızla benimsemektedir (Islam ve Desa, 2011: 43). Bu kuşak üyeleri, teknoloji becerilerini yaratıcı bir şekilde kullanarak günlük işlerini kolaylıkla tamamlayabilmekte, iş, okul gibi ortamlarda teknolojiden fazlasıyla yararlanabilmektedirler (Behrstock ve Coggshall, 2010: 31).

Cisco tarafından gerçekleştirilen '2012 Cisco World Technology Report' ve Türkiye'nin de bulunduğu 18 ülkeden, yaşları 18 ile 30 arasında değişen 1800 üniversite öğrencisi ve çalışan ile birlikte 1800 teknoloji profesyonelinin katıldığı araştırmada Y kuşağının teknoloji kullanımı ile ilgili önemli veriler sunulmuştur. Araştırmanın ilk göze çarpan özelliği Y kuşağının %60'ının akıllı telefonlarını içgüdüsel olarak kullanmaları olmuştur. Elektronik posta, kısa mesaj ve sosyal ağlardaki güncellemeler hayatlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiş durumdadır. Araştırmaya katılan her beş kişiden ikisi eğer bu kontrolleri gerçekleştirmez ise kendisini huzursuz hissettiğini belirtmiştir. Türkiye açısından bakıldığında ise gençlerin %97'sinin sabah kalktıklarında ilk iş olarak akıllı telefonlarına bakmayı, giyinme, kahvaltı yapma ve dişini fırçalama gibi temel davranışlar ile bir tutmaktadırlar. Aynı yaklaşım küresel anlamda %90 oranında açıklanmıştır (Usta, 2012: 38).

Kuşakların dönemler ile ilişkili olarak belirlenen genel özellikleri bağlamında temel kriterler üzerinden özelliklerinin değişimine bakmak çalışmanın genel bakış açısı itibarıyla de önemlidir. Bu öngörüyü destekleyecek ve kuşaklar arasındaki değişimi temel kriterler bağlamında daha detaylı görmemize aracılık edecek başlıklar bağlamında bakmamız önem kazanmaktadır.

Yaşam Biçiminin Değişimi ile Bireyselleşmenin Merkezindeki Y ve Z Kuşakları, Reklam ve İlgilik

Reklamlar; hedef kitlenin duygusal, bilişsel ve davranışsal bileşenlerine hitap ederek tutum değişikliği yaratma amaçındadır. Dolayısıyla hedef kitlenin beklenti, ilgi ve psiografik özellikleri doğrultusunda geliştirilecek mesajlar ile hedef kitlede reklama ve dolayısıyla ürün/ hizmete ilginlik oluşturma amaçlanmaktadır. Reklamların kodladıkları mesajların amacı ise; hedef kitlede ilginlik yaratarak, satın alma bileşenini tetikleyebilmektir.

İlginliğin; kişisel ilgi ve önemi düzeyinde bilgiyi işleme isteği olduğu ve bu isteğin pek çok başka değişkenle birlikte tüketicinin bilişsel ve duygusal tutumunu etkileyerek karar vermesinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Kişisel ilgi ve bilgi noktasında hedef kitlenin ihtiyaç ve ihtiyaçmış algısı bireysel yarar tatmininde önemli bir yere sahiptir. (Bir ve Süher, 2017: 239) bireysel yararın sağlanması aslında reklamın görünmeyen işlevleri ile ilişkili olarak kitlede “tatminin” süreç içinde yeni alternatifler ile sağlanabileceğine vurgu yapmasıdır.

Reklam; toplumsal bir kurum olarak fikir ve kavramların umut ve beklentilerin ve yeni hayat şeklinin meydana gelmesinde ikna edici ve bilgi verici gücünü kullanarak sembolik unsurların yansımaya yardımcı olan bir özelliği de bünyesinde taşımaktadır (Kavas, 1988: 73). Hedef kitlenin özelliklerine ve kuşaklar arasındaki farklılıklara bağlı olarak; toplumda materyalist duyguyu geliştirerek (Güz, 2000) kitlede çabuk tatmine ulaşma duygusunu da tetiklemeye aracılık ettiğini düşündüğümüzde; tüketime eşlik ederken aslında kitlenin beklentilerini şekillendiren ve yön veren önemli bir kanal olduğunu da anımsamak gerekmektedir.

Satın alma davranışının oluşturulabilmesi için hedef kitlenin eğilim ve beklentilerini önceleyen ve bu beklentileri mesajlarında vurgulayan reklamların varlığı önem kazanmaktadır. Eğilim ve beklenti olgularının özellikle kuşaklara bağlı olarak önemli oranda değişiklik gösterdiğini de bu noktada vurgulamakta yarar bulunmaktadır. Örneğin; geleneksel değerlerin korunduğu X kuşağına yönelik reklamlarda bu değerlere vurgu yaparken, Y ve Z kuşağına yönelik reklamlarda satın alarak var olma, anı yaşama gibi unsurlara vurgunun ön plana çıktığını söylemek mümkündür.

Toplumsal değişim süreci teknolojinin beraberinde getirdiği yenilikler ile ivme kazanarak, geleneksel değerlerin yerini küresel bakış açısının almasına etki etmiştir. Sosyo kültürel yapı içinde yer alan; aile, toplumsal yarar ve bakış açısı yeni kuşaklarda önemini yitirmeye başlayarak; bireyin merkezde olduğu bir süreci de beraberinde getirmiştir. Bireyselleşme; var olan toplumsal çevre şartları içerisinde; liberalleşme, bireysel görüş, artan bireysellik, arttırılmış dış güdüm olarak tanımlanmaktadır (Karaçor, 2000: 91-92)

X kuşağının, geleneksel paradigmasına bağlı mahremiyet algısı, yüz yüze iletişim yöntemleri de adı geçen kuşak aracılığı ile boyut değiştirmiş ve hatta kendilerinden daha gelenekçi olan kuşağın da etkilenmesine neden olmuştur.

Örneğin; kişilerarası iletişim ile yetişmiş, yediğini içtiğini gizleme alışkanlığı olan X kuşağı zaman içerisinde teknolojinin sağladığı olanaklar ile bu alışkanlıklarını zaman içinde değiştirerek ve Y ve Z kuşakları kadar etkin olmasa da mobil telefonlar ve sosyal medyanın sağladığı iletişim biçimlerini yaşamlarına geçirmişlerdir.

Tüketim döngüsünün sağlanmasına aracılık eden reklamların, hedef kitlede satın alma davranışını sağlaması ve pekiştirebilmesi için; toplumsal yapıdaki kodlara ve bu kodların değişimlerine uygun biçimde yaşama geçirilmesi amacına uygun yarar bulunmaktadır. Ürün ya da hizmetin hitap ettiği hedef kitlenin demografik, coğrafik, psiografik özellikleri, kitlenin ihtiyaç algısını etkilemekte ve çoğu zaman da ihtiyaçmış algısına yön vermektedir.

2000’li yılların vurgulanması gereken en önemli dönemsel özelliklerinden biri de, farklılaşmanın yoğunluk kazandığı farklı kuşakların eş zamanlı olarak toplumsal yapıdaki tüketim sürecinin içinde olmasıdır. Evdeki sabit telefon ile iletişim kurmaya alışmış bir kuşağın çocukları,

torunları iletişimi teknolojinin olanakları ile gündelik hayatın her anına, her mekanına taşıyarak gerçekleştirmektedir.

Eş zamanlı olarak aynı toplumsal yapı içinde olan bu kuşak farklılığı kaçınılmaz olarak en yoğun biçimde bu farklı özellikteki kitlelere hitap eden ve tüketim döngüsünün devamlılığını sağlayacak olan reklamların kodlanma sürecinde önemli bir noktadır.

Kuşaklar arasında var olan bu temel farklılıklar daha önce değinilmiş olan kitlenin ilginliğine de yön verecek etmenlerdir. Kitlenin var olan farklılıkların yola çıkarak, ön tutumlarına uygun olarak kodlanan reklam mesajları tutum değişikliğine ivme katacaktır. Qualter'in reklamın var olan sınıf, ırk, cinsiyet değerlerini korumaktadır vurgusu ise bu düşüncüyü güçlendirmektedir.

Hedef kitlenin temel farklılıklarının yanı sıra, kuşak özelliklerine bağlı olarak oluşan psiografik farklılıklar da reklam metnlerinin mesaj kodlarına etki etmektedir. Dyer (1982: 445) reklam tüketiciye ürün ve hizmetler ile ilgili bilgi vermekten çok, toplumsal değerler ve tutumlarla ilgili manipülasyon işlevi gördüğünü belirtmektedir. Tutum ve değerlerin yine kuşak özelliklerine bağlı olarak değiştiğini dolayısıyla reklam metnlerinin bu değişime sürece eşlik edip/etmemesi reklamın hedef kitlenin ilginlik düzeyini belirlemektedir.

Farklı kuşakların içinde yer alan kitlelerin ürün/hizmet ile ilgili ilginlik düzeyleri, satın alma motivasyonları da farklılık göstermektedir. Çünkü satın alma zaman içinde bir çeşit toplumsallaşma sürecini de beraberinde getirmektedir (Dyer, 1982: 77'den Dağtaş, 2009). Dolayısıyla, her kuşağın kendi özelliklerine bağlı olarak toplumsallaşma süreçlerinin katalizörlerinin de farklılık gösterdiğini söylemek olasıdır.

Bu bağlamda ilgilenim kavramının kuşaklar ile bağlantısını açıklayarak; reklam mesajlarının kuşak özelliklerine bağlı olarak içerik üretmesinin önemini de ortaya koymak gerekmektedir. İlgi kavramının iki temel boyutu bulunmaktadır. Reklam ilgilenimi ve ürün ilgilenimi.

Reklam ilgilenimini etkileyen kişisel faktörleri; ihtiyaçlar, önem, ilgi ve değerlerdir (Bir ve Süher, 2017). Kişisel faktörler hedef kitlenin reklama karşı bir ilgilenimini etkilemektedir. Kuşaklar bağlamında kavrama baktığımızda; X kuşağının şüpheci, formaliteye uyan değerlerine uygun olarak kodlanacak reklam içeriği ile dijital yerlileri temsi eden Y ve Z kuşağının eğlence düşkünü, kendine güvenli değerlerine uygun geliştirilecek reklam içeriği farklılığı; bu farklı kuşakların ilgilenimini arttıracaktır.

Ürüne karşı ilgilenime neden olan; iletişim kaynağı, iletişimin içeriği ve alternatiflerin farklılığıdır. Kuşaklar arasında var olan farklılıklar ürüne karşı ilgilenimi dolayısıyla satın alma motivasyonunu da etkilemektedir. Reklam; toplumsal boyutta ortak bir dil yaratarak benzer kodlar aracılığı ile satın alma davranışının oluşmasını ve devamlılığını sağlama amacındadır. İlgi kavramını etkileyen, iletişim kaynağı ve reklam içeriği bu noktada kuşaklara bağlı olarak farklılık göstermekte, ürün ve reklam ilgilenimini de olumlu/olumsuz etkilemektedir.

Türkiye'deki Mobil Telefon Markalarının Reklamlarının Kuşak Özellikleri Bağlamında İncelenmesi

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu araştırmanın amacı, kuşaklarası farklılıkların teknolojik ürün reklamlarında ilginliğin fatklı kitlelerde sağlanmasının önemini kullanılan mesaj ve görsel öğeler açısından değışime uğrayıp uğramadığını görmektir.

Reklamlarda kullanılan mesajlar ürün yönlü rasyonel ve tüketici yönlü duygusal yaklaşım olarak iki ana başlık altında analiz edilmiştir. Ürün yönlü rasyonel yaklaşım; yaşamdan kesit, problemi çözüm, karşılaştırma, tanıklık öğelerini içerirken; tüketici yönlü duygusal yaklaşım ise mizah, canlandırma, cinsellik ve müzik öğelerini içermektedir. Reklam mesajları bu öğeleri içerip içermemesi açısından değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Sınırlılıklar

Araştırmanın evreni Türkiye pazarında sunulan tüm mobil telefon markalarıdır. Araştırmanın örneklemini ise Türkiye pazarında ilk olması nedeni ile Nokia satış verileri bağlamında da Iphone, Samsung ve Huawei'dir. Bu markalara ait reklamlar amaçlı örneklem yöntemiyle belirlenmiştir.

Araştırmanın Bulguları

Nokia 8110 Reklamı: "Konuşturur"

X kuşağına hitap ettiği ön görülen bu reklamla ürün özellikleri ve ürün yaşamdan kesitlerle gösterilmektedir. X kuşağının cep telefonlarını acil durumlar için kullanma alışkanlığı, hamile ve eşini arayan kadın aracılığıyla hem reklama karşı ilginlik sağlamaya hem de ürünün sağlayacağı yarar ve kolaylığa vurgu yapmaktadır. Ön tutumlarımıza uygun olarak iş dünyasını temsil eden kıravatlı erkeğin berberde traş olması, kadının evde olması, futbolun erkek dünyasını temsiline uygun görsellerle pekiştirilmesi ve yine erkeğin bir başka kadına eğilim duyması ile reklamda gerek mizahi ve gerek duygusal boyutta hedef kitlenin farkındalık yaratma amaçlanmıştır. Kişilerarası iletişimin yeni bir boyut kazandırarak her yerde, her zaman, her durumda gerçekleşebileceğini ürünün kolaylığı olarak sunulmaktadır.

Görsel 1. Nokia 8110 Reklamı

Nokia N95 Reklamı: “Cebimde Bir şey Var”

Görsel 2. Nokia N95 “Cebimde Birşey Var” reklam filmi

Ürün ilgilenimini sağlamak amacıyla ürün faydası doğrudan reklamda ortaya konulmakta ve gösterilmektedir. Ürünün küçük olması, cebe sığabilmesi, kolaylık ve kullanım rahatlığı sağlaması yaşamdan kesitlerle verilmiştir. Y kuşağının kendine güvenen eş zamanlı olarak birkaç işi yapabilen, eğlence düşkünü, tüketmenin hazzını yaşayan, internet cep telefonu ile erişim ile bir kaç teknolojik ürün özelliğini bünyesinde bulunduran bir ürün olarak konumlandırılmaktadır.

Cebimizde taşıyabildiğimiz kadar küçük ama bize kendimizi iyi hissettiren bazı kişisel eşyalar ile özdeşleştirilmiş ve böylelikle ürün ile hedef kitle arasında duygusal bağ kurulmaya çalışılmıştır.

İş adamını temsil eden kıravat, gezgin, şehir hayatının döngüsünü vurgulayan unsurlar, doğal hayat, müzisyen, kadına ait not defteri reklamla hedef kitle arasında ilginlik kuran unsurlar olarak değerlendirilmiştir.

Nokia Lumia Reklamı: “Selfie”

Reklama karşı ilginlik sağlama amacıyla olan geleneksel değerlere x kuşağı üzerinden (babaanne, büyükbaba, çocuklar, torunlar) vurgu yaparken o dönemin y ve z kuşaklarının özellikle son yıllarda mobil telefonların sahip olduğu kamera özelliği ile çektikleri selfie fotoğraflar reklam filminin ana temasını oluşturmaktadır. Bu reklam hayatın günlük sıkıntılarından kurtulabilmenin ya da uzaklaşabilmenin çözümünü ürün üzerinden göstererek hayatın rengi mutluluğu, neşesi olarak konumlandırmıştır. Kamera ve kameranın sunduğu özellikler, yaşamdan kesitler ile; yemek masası, alışveriş, trafik gibi destekleyen görseller kullanılmıştır. Ürünün kamera özelliği ile anıların kayda alınması ve saklanabilmesi gibi avantajlar, aile yapısı gibi unsurlarla ilişkilendirilerek duygusal bağın oluşturulması amaçlanmıştır.

Görsel 3. Nokia Lumia “Selfie” reklamı
iPhone 3G Reklamı

Ürünün müzik, internet, mail gibi üstün özelliklerini detaylı biçimde göstermek suretiyle ürüne karşı ilgilenim elde etme amaçındadır. Ön tutumlarımıza uygun olarak ürün tanıtımını yapan elin erkeğe ait olması, teknolojik ürünlerin erkek dünyasını temsil ettiği öngörülebilir. Herhangi bir kadın veya erkek bedeninin reklamda kullanılmamış olması hedef kitlenin tüm dikkatini ürün ve markaya yöneltme amacı olarak yorumlanabilir.

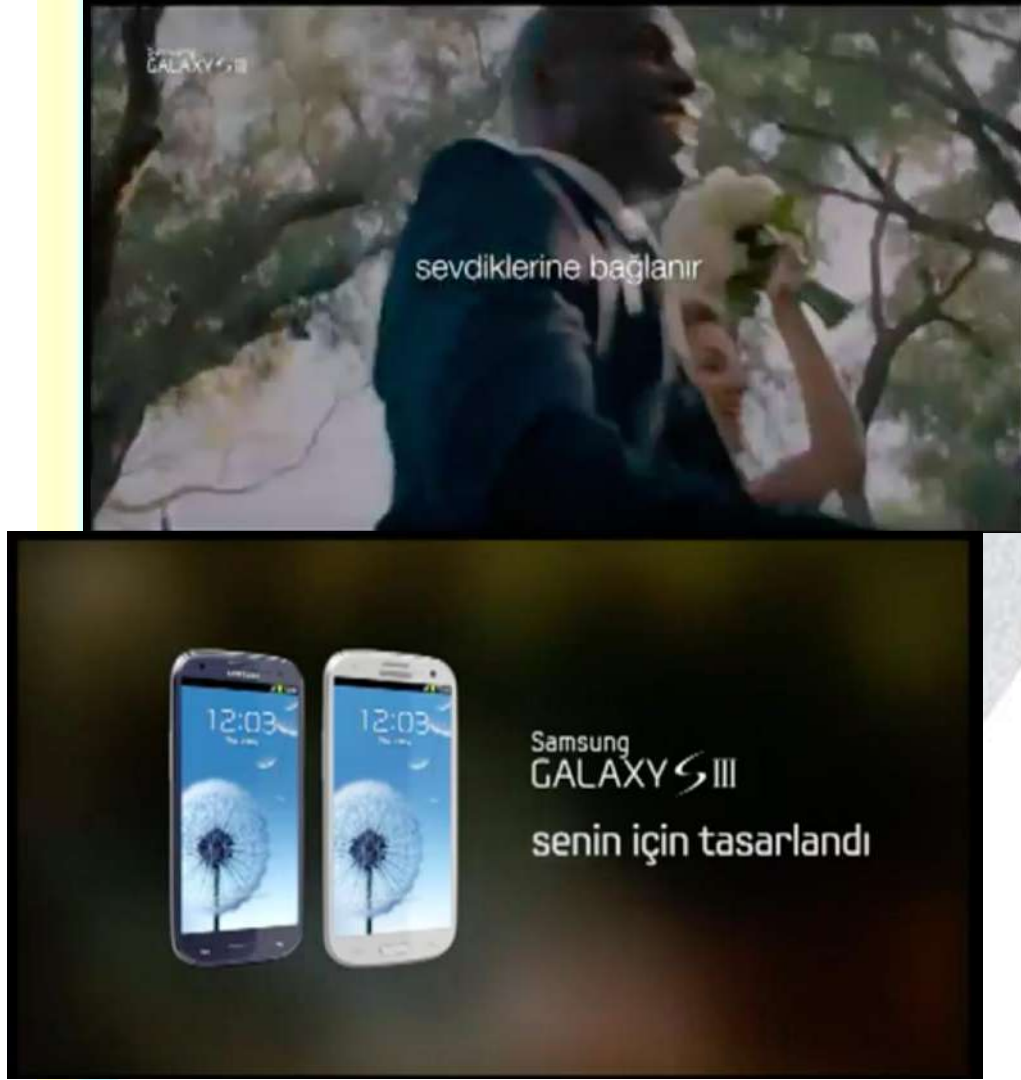

Görsel 4. iPhone 3 G Reklamı

Samsung Galaxy SIII: “Senin İçin Tasarlandı”

Ürünün fotoğraf çekme müzik dinleme vb. fonksiyonları hayatın içinden anlar aracılığıyla gösterilmiştir. Post-fordist sürecin yansımaları olarak yorumlanabilecek “kişiye özel”, “senin için” gibi mesajlarla hem ürüne hem reklama ilginlik sağlama amaçlanmaktadır. Y ve Z kuşağının ön planda olduğu, siyahi ve Japon gibi farklı ırkların da reklamda yer alması küreselleşme vurgusunun yapıldığını göstermektedir. Diğer yandan kendine güvenen, eğlence düşkünü, sosyal, farklı etnik yapı ve kültürlerin evliliklerinin yoğun olduğu, harcamanın ve tüketmenin haz haline geldiğini, görüntülü telefonlar ve sosyal medyanın etkin olarak kullanıldığı Y kuşağı özellikleri reklamda hem mesaj hem de görsel olarak desteklenmektedir.

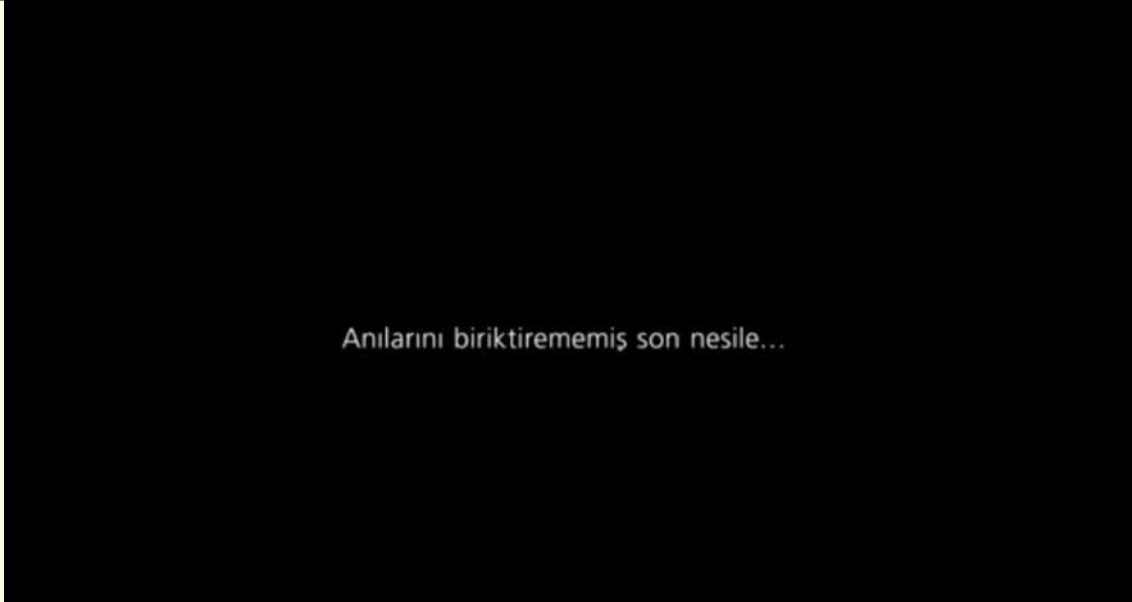
TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

Görsel 5: Samsung Galaxy SIII Reklamı

Huawei: Anneler Günü Reklamı

Reklam ilginliği sağlama amacında olan ve ürünün somut faydasını X kuşağına Y kuşağı aracılığıyla yaşamdan kesitler ile aktaran bir mesaj yaklaşımı görülmektedir. X kuşağını temsil eden anne, inci kolye, alyans, geçmişe bağlı olan, teknolojiyi sınırlı bilen, kullanan bir model ile karşımıza çıkmaktadır. İstasyon, tren, değirmen, evlenme teklifine tanıklık eden ağaç gibi unsurlar reklamın duygusal tetiklenmeye neden olacak görselleri içindedir. X kuşağını temsil eden annenin Y kuşağı çocukları aracılığıyla telefona sahip olması teknolojik melez olan annenin basılı fotoğraf karesi üstünden bu dönemi anımsaması da ürünün artık kuşak ayrımı yapmaksızın geniş bir kitle tarafından kullanılabilmesine yönelik bir mesaj olarak yorumlanabilir. Y kuşağını temsil eden kadın ve erkek gençler aile değerlerini korumak suretiyle gezen, gören, yeniliğe açık ve sürekli iletişim kurabilme özgürlüğünde tanımlanmışlardır. Her şeyin değiştiği, zamanın geçtiği mesajı ile ürüne ve dolayısıyla markaya yönelik duygusal bir bağ oluşturma amacı güdülmüştür.

Görsel 6. Huawei Anneler Günü Reklamı

Huawei Mate 20Pro: “Beklentilerinizi Yükseltin”

Türkiye pazarına henüz giren HUAWEI örneklem olarak seçilen bu reklamda ürüne karşı ilginlik sağlama amacındadır. Post-fordist dönemin özelliklerini taşıyan küresel vurgular, bu reklamda da yoğun olarak kullanılmıştır. Farklı ırkların ve kuşakların kullanımı, yapay zeka vurgusu, uzun şarj ömrü, yüz tanıma gibi ürün özellikleri yaşam içinden kesitlerle (çalışma hayatı, sergi gibi) desteklenerek anlatılmıştır. İş dünyası yine erkek yoğunluklu olarak tanımlanmış, aile, tatil, seyahat gibi anlar da reklam içinde gösterilmiştir.

Y kuşağının özelliklerine uygun tüketme, eğlence, heyecan, anı yaşama gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır. Garın reklam filminde yer alması özellikle Y kuşağının mobilize olm, mekansız ve zamansız iletişim kurabilme özgürlüğüne de vurgu yapmaktadır.

Görsel 7: Huawei Mate20 Pro Reklamı

Sonuç

Teknolojinin beraberinde getirdiği yenilikler, toplumsal yapının da değişimine neden olmaktadır. Özellikle farklı kuşak özelliklerine sahip hedef kitlede tüketimin devamlılığını sağlamaya yönelik, liberal ekonominin ve post fordist üretimin unsurlarından olan reklamların bu değişime uygun kodlar aracılığı ile eşlik etmesi önemlidir.

Farklı kuşak özelliklerine sahip bireylerin ortak ihtiyaç ve tüketim motivasyonlarına sahip olmaları; ürün/hizmete karşı ilginlik sağlama noktasında da farklılıkların oluşmasına neden olabilmektedir. Reklamın gizil işlevi aracılığı ile; hedef kitleyi ihtiyaca karşı manipüle edebilmesi için; bu farklılıkları ortaya koyan mesaj ve görsel öğeler ile desteklemesi gerekmektedir.

Zira; reklamın ilginlik sağlayabilmesi için kuşak özelliklerine bağlı ihtiyaç ve dolayısıyla ihtiyacı yaratmaya yönelik mesajlar ile sağlanması olasıdır. Böylece; ihtiyaç ve tatmin vurgusu ile ürüne karşı ilgilenimin sağlanması mümkün olacaktır. Özellikle farklı özelliklere sahip X, Y ve Z kuşaklarının ihtiyaç algısı açısından önemli örneklemelerden olduğu öngörülen mobil telefon reklamlarında kodlanan mesajların bu farklılığı göz önünde bulundurmak suretiyle kodlandığının tespit edilmesi önemli bir veridir.

Türkiye’de yayınlanan ilk Nokia telefon reklamında X kuşağının; aile değerlerini önemseyen, mobil telefonu gereklilikler durumunda kullanan bir kitleye vurgu yaparak kodlandığı ve görsel öğeler aracılığı ile desteklendiği tespit edilmiştir. Mobil telefon pazarının genişlemesi ve farklı markaların Türkiye pazarına girmesi ile markalar zaman içerisinde, bir reklam ile üç farklı kuşağa kuşakların özelliğine vurgu yapan mesajlar ve bu mesajları destekleyen görsel öğeler aracılığı ile hitap etmeye başlamıştır. Mobil telefonun her kuşak için “kişisel ihtiyaç” algısı ile ilişkilendirildiği tespit edilmiştir.

O dönemin özgür alanlarını temsil eden analog fotoğraf makinalarından ya da evdeki sabit telefonlardan günümüzde mobil olmayı kolaylaştıran, zamansız ve mekansız iletişimi olanaklı hale getiren mobil telefonların gerçek anlamdaki özgürlük alanı X kuşağını teknolojik melez haline dönüştürmüş demek olasıdır. Y ve Z kuşağının teknolojinin ve mobil telefonların her türlü olanağı ile büyüyen ve giderek yaşamın ve dolayısıyla iletişim düzeylerinin tümünü etkin kullanmaları dijital yerliler kavramı ile tanımlanmalarına neden olmuştur.

Son söz olarak; örneklem olarak seçilen mobil telefon reklamlarının analizinde de görüldüğü üzere kuşaklara ve kuşakların ön tutumlarına uygun olarak geliştirilen reklamlar hedef kitlenin reklama ve dolayısıyla ürüne karşı ilgilenim sağlama amacındadır.

Mobil telefon reklamlarında kuşak özelliğine bağlı kullanılan doğrudan ya da dolaylı mesajlar aracılığı ile her kuşak kendi “ihtiyaç” algısı ve ürün ilgilenimi oluşturma amaçlanmaktadır.

Kaynakça:

Behrstock-s, E & Coggshall, J. (2010). Realizing the promise of generation Y, Educational Leadership, 67(8), s. 28-34.

Bilgiç, H. G., Duman, D. & Seferoğlu, S. S. (2011). Dijital Yerlilerin Özellikleri ve Çevrim içi Ortamların Tasarlanmasındaki Etkileri. İnönü Üniversitesi Akademik Bilişim (1-6): Malatya. http://yunus.hacettepe.edu.tr/~%20sadi/yayin/AB11_Bilgic-Duman-Seferoglu_DijitalYerliler_ve_CIO.pdf, Erişim Tarihi: 20.01.2019.

Bir, A., A. ve Süher, K. (2017). Reklam Teorileri Reklamın İnsan Davranışına Etkileri, İstanbul: The Kitap.

Dağtaş, B. (2009). Reklam Kültür Toplum, İstanbul: Ütopya Yayınevi.

- Etlican, G. (2012). X ve Y Kuşaklarının Online Eğitim Teknolojilerine Karşı Tutumlarının Karşılaştırılması, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Güz, H. (2000). "Reklamın İki Yüzünün Psikolojik, Ekonomik ve Toplumsal Çerçeve Değerlendirilmesi". *Selçuk İletişim Dergisi*, cilt 1, sayı 2, ss. 135-146.
- Hammil, G. (2013). "Mixing and Managing Four Generations of Employees", <http://www.fdu.edu/newspubs/magazine/05ws/generations.htm>, Erişim Tarihi: 15.01. 2019
- İslam, Cheon ve Desa, H. (2011). "A Study On Generation Y Behaviours At Workplace in Penang, Australian Journal of Basics and Applied Sciences, 5(11).
- Karaçor, S. (2000). Toplumsal Değişme ve Reklam. Konya: Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Karahasan, F. (2018). Açılın Gençler Geliyor. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Kuran, E. (2018). Telgraftan Tablete Türkiye'nin 5 Kuşağına Bakış. İstanbul: Destek Yayınları.
- Miller, R. ve Washington, K. (2011). Consumer Behavior, Richard K. Miller & Associates.
- Şahin, M. C. (2009). Yeni Bin Yılın Öğrencilerinin Özellikleri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. cilt 9, sayı 2, ss.155-172
https://www.anadolu.edu.tr/arastirma/hakemli_dergiler/sosyal_bilimler/pdf/2_009-2/2009_02_08.pdf Erişim tarihi: 17.01.2019.
- TÜİK, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2017, www.tuik.gov.tr , Erişim Tarihi: 18.01.2019.
- Usta, A. (2012). Yeni kuşağı anlamak, Bloomberg Businessweek Türkiye, 16/22 Aralık 2012.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ LİSANS PROGRAMININ ÖZEL ALAN
YETERLİKLERİ KAPSAMINDA SINIRLILIKLARININ İNCELENMESİ
(GAZİ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)¹**

ANALYSIS OF THE LIMITATIONS OF THE TURKISH LANGUAGE TEACHING
UNDERGRADUATE PROGRAM IN THE CONTEXT OF SUBJECT SPECIFIC TEACHER
COMPETENCIES (THE CASE OF GAZİ UNIVERSITY)

Nida Ülkü ÇETİN

Gazi Üniversitesi Vakfı Okulları, nidaulkul1994@gmail.com

Prof. Dr. Gıyasettin AYTAS

Gazi Üniversitesi, giyaytas@gazi.edu.tr

ÖZET

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan en doğal iletişim aracıdır. Öğrenmenin kalbi ve insan beyninin sınırsız bir becerisi olan dil sayesinde insanlar hayat boyu kendilerini geliştirir ve yeni şeyler öğrenirler. Dil, iletişim kurmamıza, duygu, düşünce ve gözlemlerimizi ifade etmemize, dünya ile bütünleşmemize ve kültürün gelecek nesillere aktarılmasına katkıda bulunur.

Bütün öğretim çalışmalarında olduğu gibi dil becerilerinin geliştirilmesi de belirlenmiş hedefler ve programlar dâhilinde yapılmak zorundadır. Programlar bir öğretim alanının standart ve etkili bir süreç içinde gerçekleştirilmesinde önemli başlıklardan biridir.

Bu bağlamda bu araştırmanın temel amacı, Türkçe öğretmeni adaylarının Özel Alan Yeterlikleri bağlamında görüşlerini inceleyerek Türkçe öğretmenliği programının sınırlılıklarını belirlemektir. Araştırma, tarama modelinde betimsel bir özellik taşımaktadır. Araştırmayla eğitim fakültesi öğrencilerinin görüşleri doğrultusunda konuyla ilgili durum, olduğu şekliyle betimlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın çalışma evrenini 2018-2019 eğitim öğretim yılı Güz döneminde Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi öğretmenliğinde öğrenim gören 90 son sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada çalışma evreninde yer alan tüm öğrencilere ulaşıldığı için örneklem alma yoluna gidilmemiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak, Milli Eğitim Bakanlığınca belirlenen 25 maddelik ve 5 boyuttan oluşan Türkçe öğretmenlerinde bulunması gereken özel alan yeterlikleri temel alınarak oluşturulan anket kullanılmıştır.

Araştırma bağlamında elde edilen veriler SPSS paket programına aktarılarak analiz edilmiştir. Öğrenci görüşlerine dayalı olarak oluşan dağılımın parametrik test varsayımlarını yerine getirmediği gözlenmiştir. Bu doğrultuda elde edilen verilere değişken yapısı göz önünde

¹ Bu çalışma Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsüne bağlı olarak hazırlanan “Türkçe Eğitim ve Öğretiminde Sınırlılıklar” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

bulundurularak parametrik olmayan testler uygulanmıştır. Analizler sonucunda değişkenlere göre öğrenci görüşleri arasında anlamlı farklılıklar gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Öğretimi, Öğretmen Adayları, Türkçe Öğretim Programının Sınırlılıkları

ABSTRACT

Language is the most natural means for people to communicate with each other. People show self-improvement and learn new things throughout their lives by using language, which is the heart of learning and the limitless capability of the human brain. Language helps us communicate, express our thoughts, emotions and observations, integrate with the world and convey the culture to future generations to come.

The development of language skills must be done within the defined objectives and programs, as in all other teaching activities. Programs are one of the essential elements to ensure a standard and effective process of education in any field of teaching.

In the given context, the main purpose of this study is to define the limitations of the Turkish language teaching program by analyzing the feedback from the Turkish language teacher candidates in the framework of the Subject Specific Teacher Competencies. This is a descriptive study which aims to describe the output as it is in the framework of the feedback of the students' in the faculty of education. The population of the study consists of 90 senior students studying in the Faculty of Education, at Gazi University in the Fall semester of the 2018-2019 academic year. There was no sampling method used in the study as the whole study population was within reach. In the study, data was collected through a questionnaire which included 5 domains and 25 competency items based on the subject specific teacher competencies which a Turkish teacher should possess, determined by the Ministry of National Education.

The data obtained in the research was analyzed by using SPSS software. It was observed that the distribution based on the feedback of students did not meet the assumptions of the parametric test. In this respect, the data obtained in the research was analysed by non-parametric tests, taking the variables into account. The analysis showed that there were significant differences between the students' feedback according to the variables.

Key words: Turkish Language Teaching, Teacher Candidates, Limitations of The Turkish Language Teaching Program

BLOKZİNCİR TEKNOLOJİSİNİN EĞİTİM ALANINDA KULLANIMI

THE USE OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN THE FIELD OF EDUCATION

Öğr. Gör. Emre ÖZGÜL

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, emreozgul@beun.edu.tr

ÖZET

Günümüzün vazgeçilmez bir unsuru haline gelen İnternet ve beraberinde getirdiği teknolojiler günlük hayatımızdaki yerini gün geçtikçe olgunlaştırmaktadır. Merkezi olmayan yapısıyla dikkat çeken İnternet'in yakın bir tarihte bizlerle tanıştırdığı teknolojilerden birisi de Blokzincir (Blockchain) teknolojisidir. Blokzincir teknolojisi, yaklaşık on yıl önce Satoshi Nakamoto takma ismiyle günümüzde kim olduğu bilinmeyen kişi veya kişilerce ortaya atılan, temel olarak bağlı bulunan ağ üzerindeki işlemlerin herhangi bir üçüncü taraf kuruluşun kontrolü altında olmadan dağıtık bir ortam üzerinde gerçekleşmesine dayalı bir sistemdir. Blokzincir teknolojisi, her ne kadar başlarda bir dijital para birimi olarak ortaya çıksa da günümüzde finans sektöründen kamu hizmetlerine kadar birçok kişiyi ilgilendiren, aracı otoritelerin müdahalesi olmadan para, fikri mülkiyet ve diğer hak ve mal alışverişi için güvenli bir yol sağlayan ve gün geçtikçe daha geniş uygulama alanlarına ulaşan bir teknoloji haline gelmektedir. Son zamanlarda yapılan çalışmalardan hareketle blokzincir teknolojisinin uygulandığı alanlardan biri de eğitim alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma, Blokzincir teknolojisinin yapısal anlamda temel ilkelerini açıklayarak, eğitim alanına yönelik ulusal ve uluslararası alanda yapılan çalışmaları ortaya koymaktadır. Betimsel analiz yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışmada veri toplama süreci EBSCOhost, ULAKBİM, YÖK Tez, Google Akademik ve İnternet kaynakları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Alanyazın taraması sonucuna göre elde edilen veriler, blokzincir teknolojisinin eğitim alanı üzerinde odaklanılan konuların belirlenmesine ve sunmuş oldukları çözümlerin sınıflandırılmasına dayanmaktadır. Çalışmanın sonucuna göre blokzincir teknolojisinin, çevrimiçi öğrenme ortamlarında güvenlik ve gizlilik sorunlarını çözebilir ve eğitim kayıtlarını saklamak için kullanılabilir olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda öğrencilerin almış oldukları eğitim sertifikaları, transkript ve diplomalar gibi belgelerin dijital ortamlarda yönetimi ve eğitim kurumları arasında Avrupa Kredi Transfer Sistemi (AKTS) olarak bilinen kredi ve puanlama sisteminin blokzincir teknolojisi ile dijital akreditasyonunun sağlanabileceği ifade edilmiştir. Blokzincir teknolojisi her ne kadar yeni bir teknoloji olarak görülse de Türkiye adresli çalışmaların da olduğu tespit edilmiş fakat eğitim alanı ile ilgili çok az çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmanın kapsamına yönelik blokzincir teknolojisinin çok yakın bir gelecekte eğitimde birçok problemi ortadan kaldıracılabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Blokzincir, Eğitimde Blokzincir Teknolojisi

ABSTRACT

The internet and technologies it brings are becoming an indispensable element of our life. One of the technologies introduced to us by the Internet, which is noteworthy with its decentralized structure, is the Blockchain technology. Blockchain technology, about a decade ago, was introduced by Satoshi Nakamoto nicknamed person or persons whose name is

unknown to be today and it is a system based on the fact that transactions on the network are performed on a distributed environment without the control of any third-party organization. Although initially a digital currency, today it becomes a technology that concerns many people from the finance industry to the public sector, providing a safe way to exchange money, intellectual property and other rights and goods without the intervention of intermediary authorities, and reaching wider application areas. Based on recent studies, one of the areas where blockchain technology is applied is the field of education.

This study explains the structural principles of blockchain technology and reveals the national and international studies on the field of education. In this study, which was conducted by using descriptive analysis method, data collection process was carried out via EBSCOhost, ULAKBIM, The Council Of Higher Education Thesis, Scholar Google and Internet resources. The data obtained according to the results of the literature review is based on the determination of the topics focused on the educational area of the blockchain technology and the classification of the solutions they offer. According to the results of the study, blockchain technology can be used to solve security and privacy problems in online learning environments and can be used to store educational records. At the same time, documents such as education certificates, transcripts and diplomas can be managed in digital environments and the accreditation of the credit and scoring system known as the European Credit Transfer System (ECTS) by blockchain technology. Although blockchain technology has been identified as a new technology, it has been determined that studies with Turkish address have been carried out, but very few studies have been reached on the field of education. In this study, it is thought that blockchain technology can eliminate many problems in education in the near future.

Keywords: Education, Blockchain, Blockchain Technology in Education

GİRİŞ

Günümüzün vazgeçilmez bir unsuru haline gelen İnternet ve beraberinde getirdiği teknolojiler günlük hayatımızdaki yerini gün geçtikçe olgunlaştırmaktadır. İnternet, dünya çapında herkese açık bir haberleşme ağıdır. Ancak hiçbir organizasyon İnternet'in sahibi olmamakla birlikte onu kontrol de edememektedir (Seferoğlu, 2006). Merkezi olmayan yapısıyla dikkat çeken İnternet'in yakın bir tarihte bizlerle tanıştırdığı teknolojilerden birisi de Blokzincir (Blockchain) teknolojisidir.

Blokzincir teknolojisi, yaklaşık on yıl önce Satoshi Nakamoto takma ismiyle günümüzde kim olduğu bilinmeyen kişi veya kişilerce ortaya atılan, temel olarak bağlı bulunan ağ (network) üzerinde yer alan katılımcıların uzlaşısına dayalı, değer taşıyabilecek varlıkların transfer edilmesini sağlayan dağıtık bir veritabanı sistemidir (Nakamoto, 2008; Yıldırım, 2018). Nakamoto (2008)'in "Bitcoin" olarak isimlendirdiği Blokzincir teknolojisi, 2008 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde yaşanan finans krizinde banka gibi merkezi finans kurumlarına gerek duymaksızın eşler arasında para transferi yapabilmeyi sağlayan bir dijital (kripto) para birimi altyapısına dayanmaktadır.

Blokzincir teknolojisi, her ne kadar başlarda bir dijital para birimi olarak ortaya çıksa da günümüzde finans sektöründen kamu hizmetlerine kadar birçok kişiyi ilgilendiren, aracı otoritelerin müdahalesi olmadan para, fikri mülkiyet ve diğer hak ve mal alışverişi için

güvenli ve doğrudan bir yol sağlayan ve gün geçtikçe daha geniş uygulama alanlarına ulaşan bir teknoloji haline gelmektedir (Seeburn, 2016).

Blokzincir Teknolojisi Tanımı ve Teknik Altyapısı

Blokzincir teknolojisi hızla gelişen teknolojinin bir parçası olarak karşımıza çıksa da bazı kişi ve kurumlarca yanlış anlaşılabilmektedir. Aşağıda Blokzincir teknolojisinin yapısını oluşturan tanımlamalara (Piscini ve diğ., 2016) yer verilmiştir:

- Basitçe söylemek gerekirse “Blokzincir” bilginin bir topluluk tarafından kaydedilmesi ve paylaşılmasını sağlayan dağıtık bir kayıtı temsil etmektedir. *Dağıtık kayıt teknolojisi, işlemlerin veya kayıtların bir veritabanında tutulması, paylaşılan ve çoğaltılan verilerin birden çok ağ üzerindeki bilgisayarlar arasında karşılıklı anlaşma ve doğrulama işlemine dayalı bir sistemdir.*

- Bu toplulukta, her üye kendi bilgi kopyasını muhafaza etmekte ve tüm üyeler toplu olarak bu güncellemeleri doğrulamalıdır.

- Bilgi, dijital formda açıklanabilecek işlemler, sözleşmeler, varlıklar, kimlikler veya hemen hemen her şeyi temsil edebilir.

- Girişler kalıcı, şeffaf ve aranabilir; bu da topluluk üyelerinin işlem geçmişlerini bütün olarak görmesini mümkün kılmaktadır.

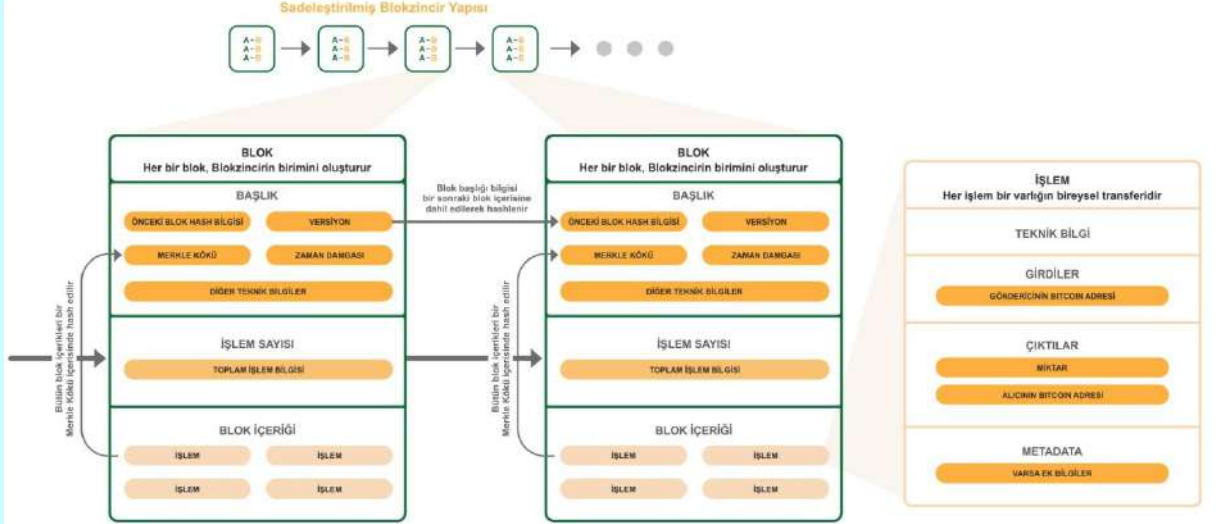
- Her güncelleme, bir “zincirin” sonuna eklenen yeni bir “blok” u oluşturmaktadır.

- Bir protokol, yeni düzenlemelerin veya girişlerin nasıl başlatıldığını, doğrulandığını, kaydedildiğini ve dağıtıldığını yönetir.

- Blokzincir ile kriptoloji, üçüncü taraf araçların karşılıklı güven ve veri bütünlüğünü onaylamak için karmaşık algoritmaları çalıştırmasına dayalı bir sistemi ifade etmektedir.

Bu bölümde blokzincir teknolojisinin teknik temelleri açıklanmakta ve çalışma prensibi Şekil 1’de yer almaktadır.

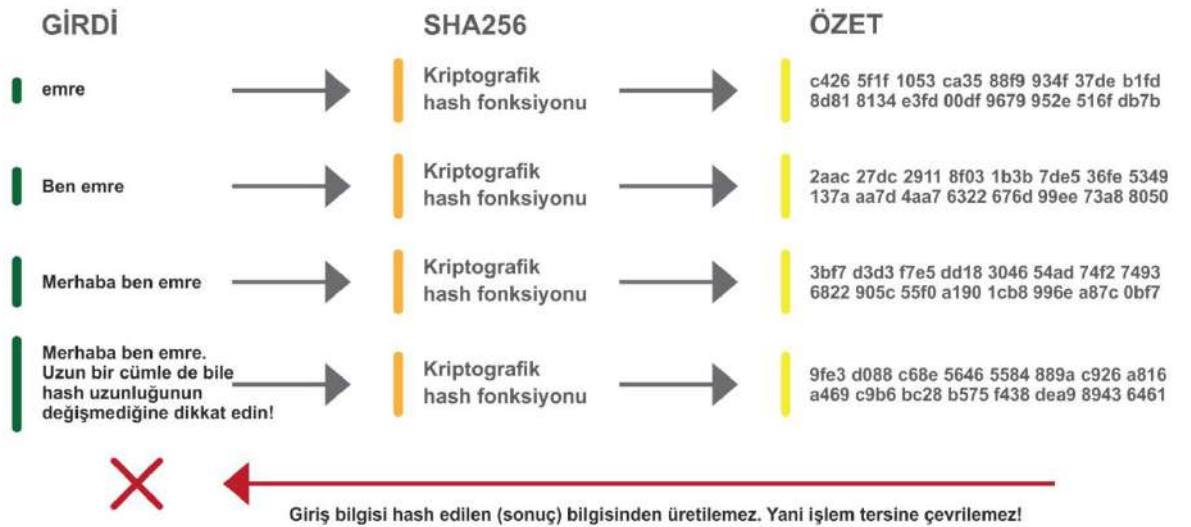
Blokzincirler, basit kayıtlardan karmaşık sözleşmelere kadar her türlü bilgiyi alarak bunları “blok” olarak adlandırılan çevrimiçi kapsayıcılarda saklamaktadır. Blokzincirler yapısal olarak bloklar içerisindeki bilgilerin “hash” olarak adlandırılan benzersiz bir dizi harf ve sayıya çevrilmesi işlemine dayanmaktadır. Bu işleme kriptografik özet fonksiyonu da denilmektedir. Bu fonksiyon veriyi belirli uzunlukta bir bit dizisinde özet değerine dönüştürmektedir (Yıldırım, 2018). Özet fonksiyonları veri bütünlüğü kontrolü sağladıkları için blokzinciri veritabanında büyük öneme sahiptir. Bitcoin’de SHA256 ve RIPEMD160 özet fonksiyonları kullanılmaktadır (Kardaş ve Kiraz, 2018).

Şekil 1. Sadeleştirilmiş Blokzincir Yapısı (Grech & Camilleri, 2017)

Şekil 1’de görüldüğü gibi işlemler, bir önceki zincirin son halkasının diğer zincirin ilk halkası olacak şekilde birbirlerine bağlı tutulur. Bu sayede verinin tutarlılığı ve birbirine bağlanması sağlanır. Blokzincirinde ilk bloğa “genesis blok” adı verilir. Bu blok ile başlayan ağ, işlemler gerçekleştikçe devam ederek sistem üzerindeki tüm kullanıcıların veritabanlarına yazılır, yeni bir işlem yapılırken yine tüm işlemler kontrol edilerek verinin tutarlılığı kontrol edilir (Yıldırım, 2018).

Bloklar “merkezi olmayan” bir yapıya sahiptir ve farklı blokların farklı bilgisayarlarda depolanması ve dağıtılmış bilgi ağı oluşturulması durumu söz konusudur. Bu bilgi ağı halka açıktır, bu sebeple halkın üyeleri zinciri görebilir ve hash (özet) değerlerini okuyabilmektedir. SHA256 hash fonksiyonuna tabi tutulan girdi bilgileri içerisindeki her bir harf, rakam veya karakterin değişikliği işlemin sonucunu yani kriptografik özet fonksiyon değerini de değiştirmektedir (Bkz. Şekil 2). Şekil 2’de SHA256 hash fonksiyonuna tabi tutulan girdi bilgilerinin değişikliği özet bilgilerini değiştirmekte iken hash uzunluğunu (64 karakter) değiştirmemektedir.

Şekil 2. SHA256 Hash Fonksiyon Yapısı

Blokzincir Teknolojisinin Sosyal Değerler Üzerine Etkileri

Grech & Camilleri (2017)'e göre Blokzincir teknolojinin sosyal değerler üzerine etkileri; kimlik, güven, şeffaflık, değiştirilemezlik ve aracısızlaşma olmak üzere beş konu başlığı altında aşağıda ele alınmıştır.

Kimlik: Blokzincir ile ilgili ilk çalışmalarda, “öz-egemenlik” ifadesine sıkça atıfta bulunduğu ve bu ifade ile bireyin kendi kimliğini çevrimiçi ortamlarda kontrol etme ve yönetme yeteneğini vurguladığı görülmektedir (Lilic, 2015; Allen, 2016; Smolenski, 2016). Bu durum eğitsel bir bağlamda ele alındığında blokzincir teknolojisi ile eğitim kurumunu (üniversite) güvenilir bir aracı olarak görmeye gerek duymaksızın (damga, imza gibi onay işlemlerine gerek kalmaksızın), öğrencilerin sahip oldukları bilgileri (sertifika, transkript, diploma vs.) görüntüleyebilme, yönetebilme veya kolayca paylaşabilmelerine imkân sağlayabilir.

Güven: Kurumsallaşmış güven oluşturmak için gereken mevcut prosedürlerin, organizasyonların ve teknolojik altyapının blokzincir teknolojisi ile sağlanabileceği düşünülmektedir. Paydaşlar arasındaki güven, işlemlerin onaylandıktan sonra değiştirilemeyeceğini garanti eden kriptografik algoritmalarla dayanmaktadır. Birleşik Krallık (2016) güvenin, iki ya da daha fazla kişi, kuruluş ya da ülke arasında bir risk kararı olduğunu ve siber uzayda iki temel gereksinime dayandığını ifade etmektedir. Bunlar: *Kimlik Doğrulama* “bana kim olduğunu kanıtlayın” ve *Yetkilendirme* “bana istediğiniz şeyi yapmak için gerekli izinlere sahip olduğunuzu kanıtlayın” olarak ele alınmaktadır.

Şeffaflık: Blokzincir teknolojisi mevcut sistemlerin aksine bilgi paylaşımı ve görüntüleme kolaylığı sağlamaktadır. Blokzincir teknolojisi, bir işlemin verilerinin belirli bir zamanda var olduğunu doğrulamak için tartışılmaz bir mekanizma sağlar. Ayrıca zincirdeki her blok önceki blok hakkında bilgi içerdiğinden, her bloğun geçmişi, konumu ve sahipliği otomatik olarak doğrulanır ve değiştirilemez.

Değiştirilemezlik: Blokzincir verileri, birçok farklı konum arasında sürekli olarak çoğaltıldığı için kolayca değiştirilemez. Blokzincir temel protokolünün bir parçası olarak özel ve açık anahtar şifrelemeyle, işlem güvenliği ve gizlilik neredeyse çözülmez hale gelir. Bu durum verilerin bütünlüğüne olan güveni artırdığı gibi sahtecilik veya sızma gibi işlemler için de fırsatları azaltmaktadır. Bir blokzincir üzerindeki bir işlemin geçerli olarak kabul edilmesi için, işlemdeki tüm katılımcılar geçerlilik düğümleri üzerinde mutabık olmak zorundadırlar.

Aracısızlaşma: Bir blokzincirde katılımcılar, değerli varlıkların mülkiyeti için üçüncü taraf arabulucuların veya araçların yardımı veya müdahalesi olmadan transfer işlemlerini gerçekleştirebilecekleri bir pazarda bir araya gelebilirler. Değerler ağı olarak ifade edilen bu sistem, tanımlanmış bir merkezi yetkili (banka, noter gibi) olmadan çalışmaktadır. Blokzincir teknolojisiyle, arabulucuların veya araçların ortadan kaldırılması maliyetleri, gecikmeleri ve oluşabilecek karmaşıklıkları azaltacak veya ortadan kaldıracaktır.

Blokzincir Teknolojisinin Eğitim Alanında Kullanımı

Blokzincir teknolojisi, üçüncü tarafların işlem ve verileri kontrol altında tutmadığı merkezi olmayan bir ortam yaratmayı amaçlamaktadır (Yli-Huumo vd., 2016; Turkanović vd., 2018). Dağıtık özelliğinin getirmiş olduğu faydalar nedeniyle blokzincir teknolojinin başta finans olmak üzere yönetim, sağlık, endüstri, eğitim ve birçok alanda kullanıldığı görülmektedir.

Günümüzde blokzincir teknolojisinin ticari ve ekonomik hizmetlerde (borsa), finansal varlıkların ödenmesi ve piyasa tahmin sistemleri (PMS) gibi çeşitli finansal alanlarda kullanım alanları bulunmaktadır (Haferkorn & Quintana Diaz, 2015). Blokzincir teknolojisinin kullanıldığı alanlardan bir diğeri de yönetim alanıdır. Yıllar boyunca hükümetlere hem vatandaşların hem de işletmelerin resmi kayıtlarını yönetme ve tutma yetkisi verilmiştir. Kamu kayıtlarının tutulması ve yönetilmesinde devlet hizmetlerinin daha verimli kullanılması için blokzincir teknolojisinden faydalanılabilir (Reijers vd., 2016). Devlet ve ilgili kamu otoriteleri tarafından verilen hizmetler arasında tescil ya da yasal belgelerin verilmesi, noterlik işlemleri, kimlik tespiti, evlilik sözleşmeleri, vergiler ve oylama gibi hizmetler blokzincir teknolojisi ile yapılabilir (Swan, 2015). Blokzincir teknolojisi, kamu sağlığı yönetimi, elektronik hasta sağlık kayıtları, otomatik sağlık talepleri, çevrimiçi hasta erişimi, hastaların tıbbi verilerinin paylaşılması, kullanıcı odaklı tıbbi araştırma ve ilaç sahteciliği gibi çeşitli uygulamalar ile sağlık sektöründe de önemli bir rol oynayabilir (Mettler, 2016; Azaria vd., 2016; Casino vd., 2018). Blokzincir, iş süreçlerini düzenleme ve iyileştirme yoluyla endüstride önemli bir potansiyele sahiptir (Tapscott & Tapscott, 2017). Endüstride blokzincir uygulamaları, e-ticarette güvenilirliği artıran (Xu vd., 2017) zaman ve maliyetten tasarruf sağlayan (IBM, 2016; Casino vd., 2018) ve performans geliştirme fırsatları sunan (White, 2017) bir teknoloji olduğunu ortaya koymaktadır.

Blokzincir teknolojisi, Avrupa ve diğer ülkelerdeki pek çok endüstri ve üniversitelerin ilgi duyduğu bir alandır (Grech & Camilleri, 2017). Blokzincir teknolojisinin yakın bir tarihte eğitim kurumları tarafından benimsenen ve birkaç girişimci üniversite tarafından bu teknolojinin denendiği görülmektedir (Jirgensons & Kapenieks, 2018). Blokzincir teknolojisi, kitlesel çevrimiçi açık dersler (MOOC-Massive Open Online Courses) yoluyla elde edilen sertifikasyonun tanınma eksikliği (akreditasyon) ve veri güvensizliği sorunlarını çözmek için arzu edilen bir araçtır (Sun vd., 2018).

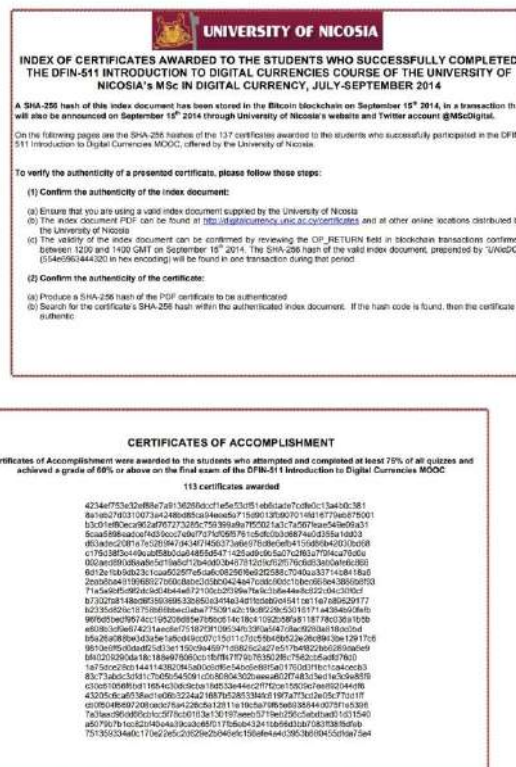
İngiltere’de Açık Üniversite (Open University) bünyesindeki Bilgi Medya Enstitüsü (KMI), blokzincir konusunda bir dizi çalışmalar yürütmektedir. Blokzincir araştırması ve akreditasyonu bağlamında KMI, blokzincirin güvenilir olarak kullanılmasıyla ilgili birtakım standartlar geliştirmekle ilgilenmektedir (Grech & Camilleri, 2017). KMI, İngiliz Telekomünikasyon şirketi (BT) ile ortak olarak akademik uygulamalar için Ethereum tabanlı OpenBlockChain platformunu oluşturmuştur (Jirgensons & Kapenieks, 2018). Ethereum, Bitcoin’in proof-of-work (iş ispatı) sisteminden farklı olarak yerine proof-of-stake (hisse ispatı) uzlaşısı sistemini kullanmaya başlamıştır ve ayrıca akıllı sözleşmeler yaratmaya olanak tanıyan Solidity adında kendine has bir programlama diline sahiptir (Yıldırım, 2018).

OpenLearn, Open University bünyesi altında 800’den fazla ücretsiz kursa ev sahipliği yapmakta ve yılda 5 milyondan fazla ziyaretçi çekmektedir (OpenLearn, 2016). Sharples ve Domingue (2016) tarafından oluşturulan açık blokzincir platformu, OpenLearn üzerinde akıllı sözleşmelerden oluşan ve bir dizi dağıtılmış uygulama oluşturulmasını destekleyen açık kaynaklı Ethereum altyapısını kullanmaktadır. Bu platform, öğrencilerin kurslara kayıt olmalarını ve her bir öğrencinin “Öğrenme Pasaportu”nda görebileceği rozetleri (badges) almalarını sağlar (Sharples ve Domingue, 2016). Bir kursun tüm bölümleri tamamlandığında zaman damgalı ve şifreli olarak imzalanmış bir Open University dijital rozeti verilir. Bu rozetler sosyal medyada paylaşılabılır veya diğer elektronik kişisel gelişim dosyaları (e-portfolio) platformlarında görüntülenebilir. Öğrencilerin almış oldukları rozetler

birleştirilerek genel bir Ethereum blokzincirine yerleştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu platform ile öğrencilerin elektronik özgeçmişlerin (CV) oluşturulmasında blokzincir teknolojilerinden faydalanılabileceği düşünülmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde, 2015 yılında MIT (Massachusetts Institute of Technology) Media Lab tarafından elektronik başarı sertifikaları sağlamak için tam ölçekli bir blokzincir teknolojisi geliştirilmiş ve geliştirilen bu teknoloji Blockcerts olarak isimlendirilmiştir. Blockcerts, blokzincir tabanlı sertifikalar oluşturulması, düzenlenmesi, görüntülenmesi ve bu sertifikaların doğrulanması amacıyla hazırlanmış açık bir standarttır (Blockcerts, 2017). MIT Media Lab daha sonraları Learning Machine (LM) yazılım şirketi ile işbirliği yaparak 2015 yılında ilk blokzincir sertifikasını üretmiştir (Schmidt, 2015). MIT Media Lab ve LM işbirliğinin yıllar sonra devamlılığı sonucunda MIT'in Medya Sanatları ve Bilimleri Okulu ve Sloan İşletme Okulundaki öğrenci gruplarına blokzincir teknolojisi ile güvence altına alınmış ilk diplomaları verilmiştir (Grech ve Camilleri, 2017; Jirgensons & Kapenieks, 2018). MIT, pilot olarak uygulamaya koyduğu blokzincir teknolojileri için mezun öğrencilerden aldığı geri bildirimlerle bu teknolojiyi daha da geliştirmek ve etkin bir şekilde kullanmayı planlamaktadır (Grech ve Camilleri, 2017).

University of Nicosia (UNIC) Bitcoin blokzincir teknolojisini kullanarak sertifika verme ve doğrulama işlemini sağlayan ilk yükseköğrenim kurumu olduğunu belirtmiştir (University of Nicosia, 2017). UNIC, MIT Media Lab tarafından geliştirilen Blockcerts açık kaynak standardını kullanarak blokzincir sertifikalarının düzenlenmesi ve onaylanması için kendi geliştirme ekibini görevlendirerek, Blockcerts konsorsiyumunun bir parçası olmaya devam etmektedir (Grech ve Camilleri, 2017). UNIC tarafından düzenlenen blokzincir sertifika örneği Şekil 3'te yer almaktadır.

Şekil 3. University of Nicosia tarafından düzenlenen blokzincir sertifika örneği

Blokszincir teknolojisinin eğitimde kullanımına EduCTX projesi örnek gösterilebilir. Çalışmada, Ark blokszincir altyapısını kullanarak Avrupa Kredi Transfer ve Biriktirme Sisteminin (AKTS - ECTS) bu teknoloji yardımıyla nasıl yapılabileceği araştırılmaktadır (Turkanović vd., 2018). Bir dil engeli ya da bir yönetim zaafı oluşturmada şeffaf bir şekilde öğrenim kayıtlarının sisteme kayıt edilmesi esasına dayanan sistemde, ECTS ile ilgili yaşanan sorunlara basit ve verimli çözüm önerisi getirilmiştir (Turkanović vd., 2018; Yıldırım, 2018).

Blokszincir tabanlı küresel bir ödeme şirketi olan Ripple, Üniversite Blokszincir Araştırma Girişimi (UBRI) ile blokszincir, kripto paralar ve dijital ödeme teknolojileri üzerine akademik araştırma, teknik geliştirme ve inovasyonu desteklemek amacıyla 17 üniversite ve bağlı iştiraklerine 50 milyon dolardan fazla bir hibeyi taahhüt etmektedir (Ripple, 2018). Bu girişim neticesinde Delft Teknoloji Üniversitesi ve Lüksemburg Üniversitesi, bilgisayar bilimleri ve mühendislik bölümlerinde yeni blokszincir araştırma programlarını oluşturmuş ve diğer üniversitelerde geliştirilen çalışmalara göre hibe desteği sağlamıştır.

Ülkemizde blokszincir teknolojisinin eğitim alanında kullanımına yönelik çok sık olmasa da birtakım çalışmalara rastlanılmaktadır. Karataş (2018) tarafından yapılan çalışmada, Uluslararası Enformatik ve Bilgi İşlemsel Düşünme Etkinliğinin Türkiye ayağı kapsamında katılımcılara verilen Dijital Sertifikaların Ethereum blokszincir temelli akıllı sözleşme kullanılarak doğrulanabilmesi hedeflenmiştir. Bu çalışmada Moodle Öğrenme Yönetim Sisteminin sınav modülü kullanılarak Ethereum blokszincirindeki akıllı sözleşme ile uyumlu çalışması sağlanmıştır.

TÜBİTAK BİLGEM ile ülkemizde blokszincir araştırmacılarına test ve geliştirme ortamı sunulması amacıyla Blokszincir Araştırma Ağı (BAĞ) kurulmuştur. Kamu ve özel kurum/kuruluşlar ve akademisyenlerle işbirliği sonucunda oluşturulacak bu ekosistemde, TestNet adı verilen ve birden çok teknolojinin test edilebileceği ortamlar sunmayı ve katılımcıların bu sistemler üzerinde ortaklaşa çalışma, akademik araştırma, geliştirme, eğitim ve bilgi paylaşımı yapabilmeleri amaçlanmaktadır (TÜBİTAK BİLGEM, 2018). Bu kapsamda blokszincir teknolojisinin finansal teknolojilerden tedarik zincirlerine, nesnelerin internetinden (IoT) sağlık hizmetlerine kadar her türlü elektronik işlemlerde kullanım alanları araştırılması amaçlanmaktadır.

SONUÇ

Başlangıç itibarıyla Bitcoin ve diğer kripto paralar ile birlikte anılan blokszincir teknolojisi, yakın gelecekte mühendislikten finansa, sağlıktan eğitime kadar birçok alanda devrim niteliğinde bir teknoloji olarak görülmektedir. Blokszincir teknolojisi, İnternet'in ilk ortaya çıktığı hali ile kıyaslandığında birçok kesim tarafından yeni İnternet olarak ifade edilmektedir. Merkezi olmayan yapısı (dağıtık) ile oluşturulan bu teknolojinin kapatılması, saldırıya uğraması veya kasten zarar verilmesi gibi durumların söz konusu olmadığı ifade edilmiştir. Eğitim alanında blokszincir uygulamasına yönelik Avrupa Birliği tarafından hazırlanan raporda blokszincir teknolojisinin çok yakın bir gelecekte eğitimde birçok problemi ortadan kaldırabileceği sonucuna varılmıştır. Alanyazında yapılan çalışmalar sonucuna göre eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, kalıcı güvenli sertifikaların oluşturulması, çok aşamalı akreditasyon çalışmaları, kredi transferi, yaşam boyu öğrenme pasaportunun oluşturulması, fikri mülkiyetin izlenmesi, kullanımın ödüllendirilmesi ve mülkün yeniden kullanılması,

öğrenim ödemeleri, öğrenenlerin fonlanması ve eğitim örgütlerinde öğrenen kimlik doğrulaması gibi çalışmaların blokzincir teknolojisi ile gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir.

Blokzincir teknolojisinin yukarıda sıralan birçok faydasına karşılık olarak her ne kadar yeni bir teknoloji olması nedeniyle ölçeklenebilirlik, gizlilik, artan depolama kapasitesi ve en önemlisi de yasal konular açısından ciddi sorunları da beraberinde getirmiştir. Ölçeklenebilirlik, blokzincirin çalışma hızı ile ilgili bir durum olup günümüzde bu teknolojinin halen yavaş ve çok fazla enerji harcadığı dile getirilmiştir. Gizlilik, blokzincir ile gerçekleştirilen bütün işlemlerin geriye dönük izlenmesi şeffaflık ilkesi ile bağdaştırılırken diğer bir yandan da tüm işlemlerin sonsuza dek paylaşılmasının ileride büyük sorunlara yol açabileceğine değinilmiştir. Yine blokzincir ile oluşturulan her bir işlemin şifreleme algoritmaları nedeniyle artan veri boyutunun ileride depolama sorunlara yol açabileceği ifade edilmiştir. Merkezi olmayan yapısıyla dikkat çeken blokzincir teknolojisinin devletler tarafından nasıl düzenlenebileceği, geliştirilebileceği ve bütün bu durumlar için nasıl kararlar alınabileceğine dair sorunlar halen tartışılmaktadır. Bütün bu sorunlara karşı blokzincir teknolojisinin hala başlangıç aşamasında olduğumuzu ve yapılacak çalışmalar ile bu teknolojinin ümit verici bir eğilim içerisinde olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

Allen, C. (2016). The Path to Self-Sovereign Identity. Erişim: 20 Aralık 2018, <http://www.lifewithalacrity.com/2016/04/the-path-to-self-sovereign-identity.html>

Azaria, A., Ekblaw, A., Vieira, T. and Lippman, A. (2016). MedRec: Using blockchain for medical data access and permission management, in *Proc. 2nd Int. Conf. Open Big Data (OBD)*, pp. 25-30.

Blockcerts (2017). About Blockcerts. Erişim: 22 Aralık 2018, <https://www.blockcerts.org/about.html>

Casino, F., Dasaklis, T. K. and Patsakis, C. (2018). A systematic literature review of blockchain-based applications: current status, classification and open issues, *Telematics and Informatics*. DOI: 10.1016/j.tele.2018.11.006

Grech, A., & Camilleri, A. F. (2017). Blockchain in Education. <https://doi.org/10.2760/60649>

Haferkorn, M. & Quintana Diaz, J. M. (2015). Seasonality and Interconnectivity Within Cryptocurrencies - An Analysis on the Basis of Bitcoin, Litecoin and Namecoin, *Springer International Publishing*, Cham, 106–120.

IBM Corporation (2016). Making Blockchain Real for Business, Explained. [https://www-01.ibm.com/events/www/grp/grp307.nsf/vLookupPDFs/1.%20IBM%20Blockchain%20Explained/\\$file/1.%20IBM%20Blockchain%20Explained.pdf](https://www-01.ibm.com/events/www/grp/grp307.nsf/vLookupPDFs/1.%20IBM%20Blockchain%20Explained/$file/1.%20IBM%20Blockchain%20Explained.pdf)

Kardaş, S. ve Kiraz M. S. (2018). Bitcoin'de Mahremiyeti Sağlama Yöntemleri. *Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi*, Cilt:4, No:1, S:1-9.

Lilic, J. (2015). uPort; A Glimpse into a Next Generation Self Sovereign Identity System. Erişim: Ocak 2019, <https://www.linkedin.com/pulse/uport-glimpse-next-generation-self-sovereign-identity-john-lilic>

Mettler, M. (2016). Blockchain technology in healthcare: The revolution starts here, in e-Health Networking, Applications and Services (Healthcom), *IEEE 18th International Conference on*, IEEE, 1–3.

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. www.bitcoin.org. <https://doi.org/10.1007/s10838-008-9062-0>

OpenLearn (2016). Try our free courses, Erişim: 3 Ocak 2019, <https://www.open.edu/openlearn/node/2>

Piscini, E., Guastella, J., Rozman, A. and Nassim, T. (2016). Blockchain: Democratized trust. Distributed ledgers and the future of value. *Deloitte University Press*. Erişim: Ocak 2019, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Technology/gx-tech-trends-2016-innovating-digital-era.pdf>

Reijers, W., O’Broch’ain, F., Haynes, P. (2016). Governance in Blockchain Technologies & Social Contract Theories, *Ledger 1* 134–151.

Ripple (2018). Ripple Introduces the University Blockchain Research Initiative. Erişim: Ocak 2019, <https://ripple.com/insights/ripple-introduces-the-university-blockchain-research-initiative/>

Seeburn, K. (2016). The second overlay the Internet of Value from Internet of Information. Erişim: Ocak 2019, <https://www.linkedin.com/pulse/second-overlay-internet-value-from-information-kris-seeburn/>

Seferoğlu, S. S. (2016). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Pegem A Yayıncılık, Ankara.

Sharples, M., Domingue, J. (2016). The Blockchain and Kudos: A Distributed System for Educational Record. Reputation and Reward. *Open Research Online*, 40-46.

Smolenski, N. (2016). Identity and Digital Self-Sovereignty. A New Paradigm for Sovereignty on the High Seas. Erişim: 4 Ocak 2019, <https://medium.com/learning-machineblog/identity-and-digital-self-sovereignty-1f3faab7d9e3>

Sun, H., Wang X. And Wang X. (2018). Application of Blockchain Technology in Online Education. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*. Vol 13, No 10.

Swan, M. (2015). *Blockchain: Blueprint for a new economy*, O’Reilly Media.

Tapscott, D. & Tapscott, A. (2017). How blockchain will change organizations, *MIT Sloan Management Review* 58 (2)10–13.

Turkanović, M., Hölbl, M., Košič, K., Heričko, M., & Kamišalić, A. (2018). EduCTX: A blockchain-based higher education credit platform. *IEEE Access*, 6, 5112–5127. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2018.2789929>

TÜBİTAK BİLGEM (2018). Blokzincir Araştırma Ağı (BAĞ) TÜBİTAK BİLGEM’ in Öncülüğünde Kuruluyor. Erişim: 3 Ocak 2019, <http://bilgem.tubitak.gov.tr/tr/haber/blokzincir-arastirma-agi-bag-tubitak-bilgemin-onculugunde-kuruluyor>

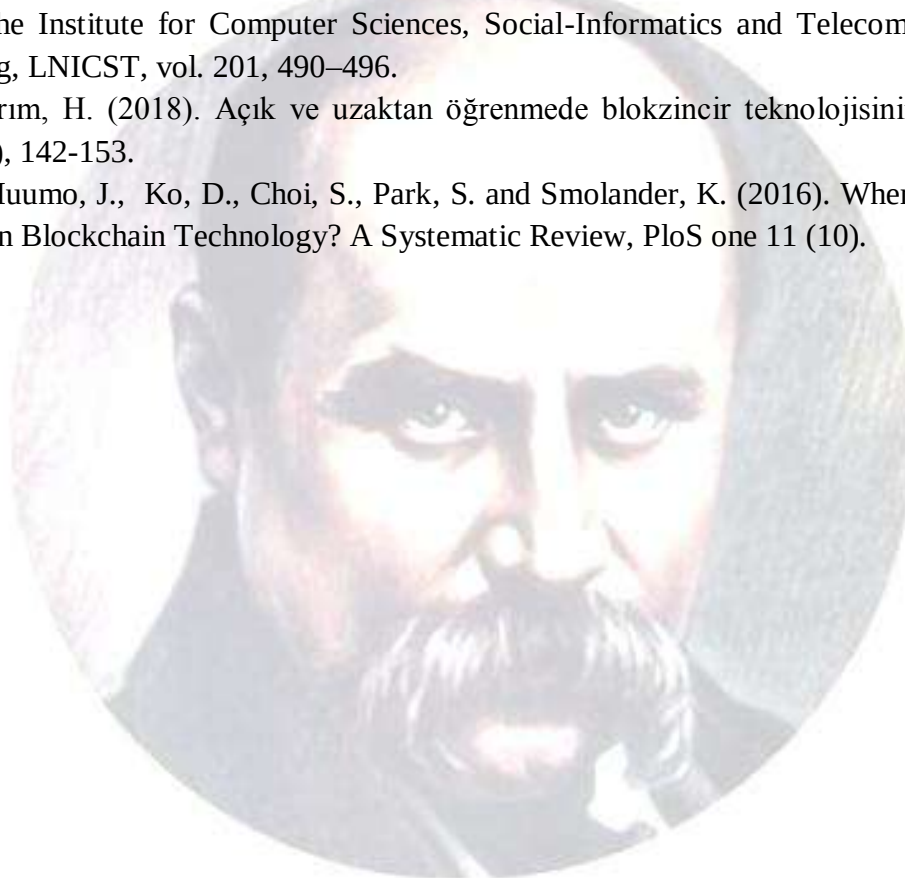
University of Nicosia (2017). Self-Verifiable Certificates on the Bitcoin Blockchain <https://digitalcurrency.unic.ac.cy/free-introductory-mooc/self-verifiable-certificates-on-the-bitcoin-Blockchain>

White, G. R. T. (2017). Future applications of blockchain in business and management: A Delphi study, *Strategic Change* 26 (5) 439–451.

Xu, Y., Li, Q., Min, X., Cui, L., Xiao, Z. & Kong, L. (2017). E-commerce blockchain consensus mechanism for supporting high-throughput and real-time transaction, in: Lecture Notes of the Institute for Computer Sciences, Social-Informatics and Telecommunications Engineering, LNICST, vol. 201, 490–496.

Yıldırım, H. (2018). Açık ve uzaktan öğrenmede blokzincir teknolojisinin kullanımı. *AUAd*, 4(3), 142-153.

Yli-Huumo, J., Ko, D., Choi, S., Park, S. and Smolander, K. (2016). Where Is Current Research on Blockchain Technology? A Systematic Review, *PloS one* 11 (10).

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**TÜRKİYE’DE KİTLESEL AÇIK ÇEVİRİMİÇİ KURSLAR ALANINDA YAPILAN
TEZLERİN İNCELENMESİ**

EXAMINATION OF THESES IN THE FIELD OF MASSIVE OPEN ONLINE
COURSES IN TURKEY

Öğr. Gör. Fahri YILMAZ

Yozgat Bozok Üniversitesi, fahri.yilmaz@bozok.edu.tr

Öğr. Gör. Emre ÖZGÜL

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, emreozgul@beun.edu.tr

ÖZET

Açılımı kitlesel açık çevrimiçi kurslar olan MOOC ifadesi ilk defa 2008 yılında Siemens tarafından tanımlanmıştır. MOOC, herkesin herhangi bir ücret ödemedi ya da bazı durumlarda çok düşük ücretler ödeyerek katılabildiği çevrimiçi kursları ifade etmektedir. MOOC, yeni bir uzaktan eğitim çeşididir ve bu kurslarda katılımcı sayısı çoğunlukla binlerle ifade edilir. Kurslar genellikle üniversiteler tarafından düzenlenir. Böylece herkes üniversitelerin sağladığı eğitim imkanlarına ulaşmış olur. MOOC’ların bu özellikleri son zamanlarda üzerinde çalışılan bir konu haline gelmesini sağlamıştır. Bu çalışma kapsamında Türkiye’de MOOC ile ilgili yapılan tezlerin içerik analizi yöntemi ile incelenmesi amaçlanmaktadır. İncelenen tezlere YÖK Tez veri tabanından ulaşılmıştır. Arama sonucuna göre 15 teze ulaşılmıştır. Elde edilen veriler yayınlanma yılı, tez türü, konu alanı, araştırma yöntemi, örneklem yöntemi ve araştırma amacı bağlamında kodlanmıştır. Konu ile ilgili ilk tez 2014 yılında yapılmıştır. İncelenen tezlerin 5 tanesi doktora, 10 tanesi yüksek lisans tezidir. İncelenen tezlerin tamamına yakını eğitim-öğretim alanında gerçekleştirilmiştir. Araştırma yöntemi olarak 5 tarama yöntemi, 4 nitel yöntem, 3 karma yöntem ve 3 diğer yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Örneklem yöntemi olarak çoğunlukla amaçlı örnekleme (11 çalışma) seçilmiştir. Araştırma amacı olarak da genellikle MOOC’lara katılan öğrencilerin özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak MOOC konusunun Türkiye’de yeni yeni çalışılmaya başlandığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar henüz alanı tanımaya yönelik çalışmalardan oluşmaktadır.

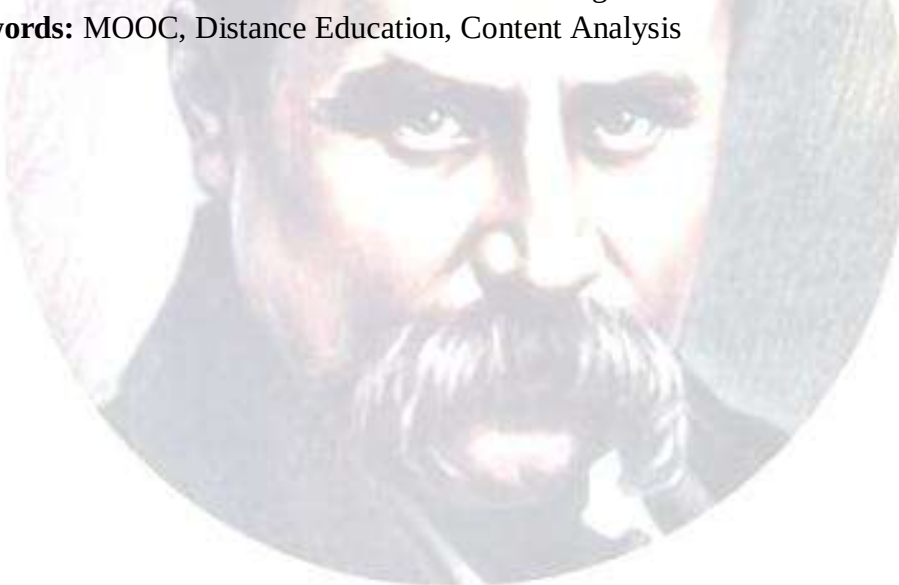
Anahtar Kelimeler: MOOC, Uzaktan Eğitim, İçerik Analizi

ABSTRACT

The MOOCs expression, which is a Massive Open Online Courses, was firstly identified by Siemens in 2008. MOOCs refers to online courses that everyone can participate at no charge or in some cases paying very low fees. MOOCs is a new kind of distance education. The number of participants in these courses is mostly expressed in thousands. Courses are usually organized by universities. Thus, everyone reaches the educational opportunities provided by universities. These features of the MOOCs has directed researchers to this field. The purpose of this study, it is aimed to examine the theses related to MOOCs in Turkey by content analysis method. The theses examined were obtained from the YOK (The Council Of Higher Education) Thesis, database. As a result of the search, 15 theses were

reached. The data obtained were coded in the context of publication year, thesis type, subject area, research method, sample method and research purpose. The first thesis on the subject was made in 2014. 5 of the theses are Ph. D. and 10 of them are master's thesis. Nearly all of the theses studied were carried out in the field of Education. It is observed that 5 descriptive survey methods, 4 qualitative methods, 3 mixed methods and 3 other methods are used as research methods. For sampling, mostly purposive sampling (11 studies) was chosen. The purpose of the research is to determine the characteristics of students who are generally involved in the MOOCs. As a result, the MOOCs issue has just started to be studied in Turkey. The studies have been carried out in order to recognize the field.

Keywords: MOOC, Distance Education, Content Analysis

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**TÜRKİYE'DE SİBER GÜVENLİK EĞİTİMİ DURUMU VE ÇOCUKLARA
YÖNELİK SİBER GÜVENLİK EĞİTİMİ****CYBER SECURITY EDUCATION IN TURKEY AND CYBER SECURITY
EDUCATION FOR KIDS****Öğr. Gör. Emre ÖZGÜL***Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, emreozgul@beun.edu.tr***ÖZET**

Siber güvenlik, son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesine paralel olarak insanların yaşam alanlarının büyük bir bölümünde karşlarına çıkmakta ve toplum olarak her bir bireyi ilgilendiren önemli bir kavram haline gelmiştir. İnternetin, eğitim, sosyal, ekonomik ve birçok alan üzerinde yenilik sunması başta gizlilik ve güvenlik kaygıları olmak üzere çeşitli risk ve zararları da beraberinde getirmiştir. Siber ortamların insanoğlunun günlük yaşamının bir parçası haline gelmesiyle son zamanlarda adını sık duymaya başladığımız siber suç, siber zorbalık, siber dolandırıcılık gibi yeni kavramların oluşmasına neden olmaktadır. Bireylere verilecek siber güvenlik eğitimleri sayesinde, gelecekte bu tür yeni kavramların oluşmasına engel olmak ve oluşabilecek zararlara karşı bireylerin bilinçli olmasını sağlamak adına siber güvenlik eğitimi konusu büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, siber güvenlik konusu ele alınarak, Türkiye'de siber güvenlik farkındalığı çalışmalarına, Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye'deki siber güvenlik eğitimi çalışmalarına ve İlköğretim basamağındaki öğrencilere yönelik siber güvenlik eğitimi konusuna değinilmiştir. Bu çalışmada veriler; araştırma dokümanları, makaleler, tezler, resmi kurum ve özel kuruluşlarca hazırlanmış yönetmelik ve uygulamaları kapsamakla birlikte elde edilen verilerin nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemine dayanmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda ülkemizde bilgi güvenliği olgusuna karşı farkındalık çalışmalarına rastlanılmakta iken, siber güvenlik eğitimi kapsamında çocuklara yönelik planlanmış veya uygulanmış herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu çalışmada ilköğretim basamağındaki çocuklara siber güvenlik konusunda bilinçlendirmelerini sağlamak amacıyla örnek bir oyun etkinliği sunulurken, bu konuda yapılacak yeni çalışmalara ışık tutması beklenmektedir.

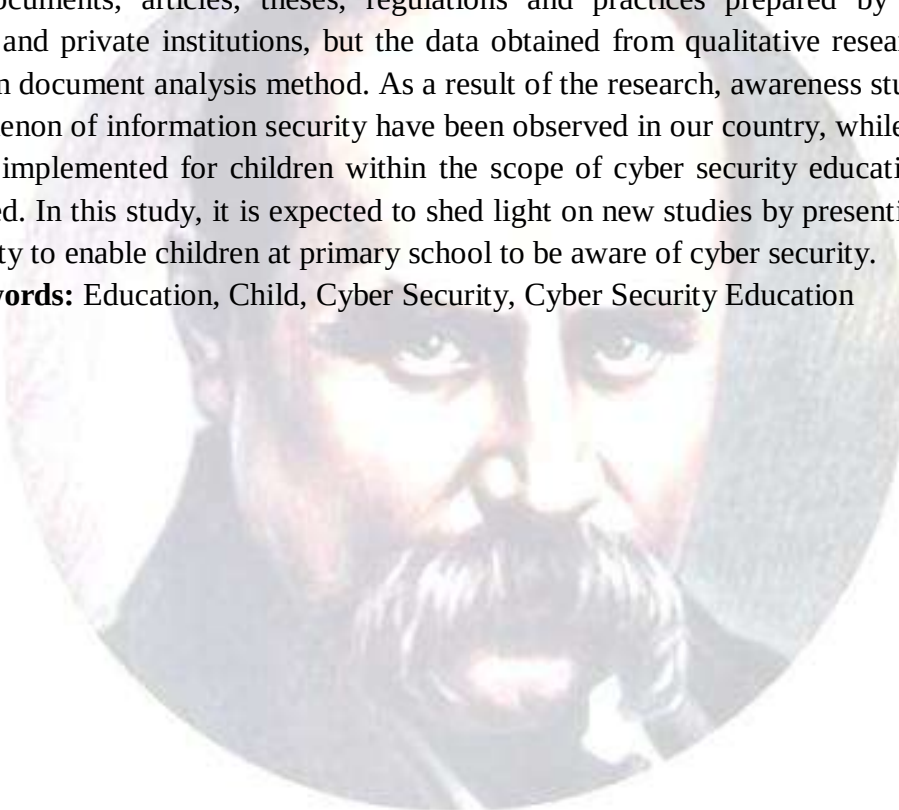
Anahtar Kelimeler: Eğitim, Çocuk, Siber Güvenlik, Siber Güvenlik Eğitimi

ABSTRACT

In recent years, cyber security has become an important concept for people in parallel with the development of information and communication technologies. The fact that the internet offers innovations in education, social, economic and many fields has brought together various risks and damages, especially privacy and security concerns. Because of the cyberspace in recent times are becoming a part of people's daily lives, we often hear new concepts such as cyber crime, cyber bullying, cyber fraud. Thanks to cyber security education, it is important to prevent these new concepts from occurring in the future and to ensure that individuals are aware of the damages that may occur.

In this study, the studies of cyber security awareness in Turkey, the studies of cyber security education in the United States and in Turkey, and the issues of cyber security education for Primary School students were discussed. In this study, the data includes research documents, articles, theses, regulations and practices prepared by the official institutions and private institutions, but the data obtained from qualitative research methods are based on document analysis method. As a result of the research, awareness studies against the phenomenon of information security have been observed in our country, while any studies planned or implemented for children within the scope of cyber security education have not been reached. In this study, it is expected to shed light on new studies by presenting a sample game activity to enable children at primary school to be aware of cyber security.

Keywords: Education, Child, Cyber Security, Cyber Security Education

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

YAKIN DÖNEM EDİRNE’İNDE YAHUDİ EĞİTİM KURUMLARI

RECENT PERIOD JEWISH EDUCATION INSTITUTIONS IN EDİRNE

Dr. Öğr. Üyesi Sabri Can SANNAV

Sosyal Bilimler Enstitüsü, sabricansannav@trakya.edu.tr

Merve İSTİL

Sosyal Bilimler Enstitüsü, merve.istil@gmail.com

ÖZET

Osmanlı Devleti’ne İstanbul’un fethine kadar 88 yıl başkentlik yapmış bulunan Edirne, tarih boyunca üç semavî dinin barış içerisinde bir arada bulunabildiği Balkanların en önemli şehirlerinden birisi olma özelliğini taşımıştır. Bu semavî dinlerin en önemlilerinden birisi de hiç şüphesiz ki Yahudiliktir. İspanya’dan 1492’de Yahudilerin kovulmasını müteakiben, Yahudi göçmenlerin Osmanlı topraklarında örgütlendikleri ilk cemaatlerden biri Edirne olmuştur. Ticaret merkezi olan şehir aynı zamanda kültür, sanat ve edebiyat alanında birçok ünlü kişiyi barındırmıştır. Ancak zaman içinde yaşanan olaylar Edirne’nin Yahudi nüfusunun gitgide azalmasına ve sonrasında da yok olmasına neden olmuştur.

Günümüzde sadece bir Musevi ailenin yaşamış olduğu şehirde, gerek Cumhuriyet ile birlikte uygulanmaya başlanan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve gerekse zamanla cemaat nüfusunun azalması sebebiyle eğitim binaları zamanla farklı hizmetlerde kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, Edirne’de çok eskiden beri var olan Yahudilerin eğitim kurumlarını tespit edip, kentin eğitim hayatına etkilerini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Yahudi, Musevi, Osmanlı, Eğitim.

ABSTRACT

Edirne has been the capital of the Ottoman Empire for 88 years until the conquest of Istanbul. Judaism is undoubtedly one of the most important of these spiritual religions. Following the expulsion of the Jews from Spain in 1492, Edirne was one of the first congregations in which Jewish immigrants were organized in Ottoman lands. The city, which is a traditional center, has also hosted many well known people in the fields of culture, art and literature. However, the events that took place over time have caused the Jewish population of Edirne to decline and then disappear.

In today's city where only one Jewish family has lived, the educational buildings have been used in different services over time due to the Tevhid-i Tedrisat Law that started to be implemented together with the Republic and the decrease of the community population in time. The aim of this study is to determine the educational institutions of the Jews in Edirne and to reveal the effects of the city on the educational life of the city.

Keywords: Edirne, Jewish, Ottoman, Education.

ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇİZİMLERİNDE “SINIFTA DİSİPLİN SAĞLAMAK” KAVRAMINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN NİTEL BİR ANALİZİ

A QUALITATIVE ANALYSIS OF TEACHER CANDIDATES' VIEWS ON THE CONCEPT OF " DISCIPLINE IN THE CLASSROOM " IN THEIR DRAWINGS

Prof. Dr. Gülay EKİCİ

Gazi Üniversitesi, gulayekici@yahoo.com & gekici@gazi.edu.tr

Arş. Gör. Volkan DURAN

Gazi Üniversitesi, volkan.duran8@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının çizimlerinde *Sınıfta Disiplin Sağlamak* kavramına ilişkin görüşlerini analiz etmektir. Çalışma nitel araştırma modeli kapsamında durum çalışması deseni kullanılarak hazırlanmıştır. Amaçlı çalışma grubu seçilen araştırma toplam 65 öğretmen adayının katılımıyla hazırlanmıştır. Verilerin toplanmasında çizme-yazma tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın güvenilirliği; [Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı) x 100] formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Bu formülle kodlayıcılar arasındaki ortalama güvenilirlik değeri % 90 olarak bulunmuştur. Verilerin analizinde NVivo9.3 nitel veri analizi programı kullanılmıştır.

Çalışmada elde edilen verilerin analizi sonunda; oldukça açıklayıcı çizimler tespit edilmiştir. Bu kapsamda öğretmen adaylarının *sınıfta disiplin sağlamak* kavramıyla ilgili görüşlerinde çizme-yazma tekniğiyle toplam 5 kategori belirlenmiştir. *Sınıfta disiplin sağlamak* kavramına yönelik görüşlerinin “zor kullanmak, güç gösterisi yapmak, ceza şekilleri uygulamak, çok emek harcamak, kontrol altında tutmak” gibi kategorilerde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının özellikle “zor kullanmak” kategorisine ait çok fazla görüş belirttikleri tespit edilmiştir. *Sınıfta disiplin sağlamak* kavramıyla ilgili olarak öğretmen adaylarının hiçbir şekilde olumlu düşündükleri bir kategori tespit edilmemiştir. Öğretmen adaylarının en fazla cetvel şekli çizdikleri belirlenmiştir. Cetvel şekli öğretmen adaylarının sınıf disiplinini klasik yöntemlerle sağlamayı tercih ettiklerini ifade etmektedir. Öğretmen adaylarının *sınıfta disiplin sağlamak* kavramıyla ilgili çok fazla kavram yanılgılarının olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak öğretmen adaylarının *sınıfta disiplin sağlamak* kavramıyla ilgili bilimsel uygulamaların ötesinde günlük yaşamlarında gördükleri bilimsel olmayan bilgilere sahiptirler. Öğretmen adaylarının sınıfta disiplin sağlamak kavramıyla ilgili bilimsel düşünemedikleri söylenebilir. Çalışma sonuçları literatürle tartışıldıktan sonra konuyla ilgili öneriler ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sınıfta disiplin sağlamak, çizme-yazma tekniği, kavramsal yapı, nitel analiz

ABSTRACT

The purpose of this study is to analyze the views of teacher candidates on the concept of *discipline in the classroom* in their drawings. The study was prepared by using a case study

design within the qualitative research model. The research was prepared with the participation of 65 teacher candidates in total. Drawing-writing technique was used to collect the data. The reliability of study has been calculated via following formula of [Perspective union / (Perspective Union + Perspective Difference) x100]. Average reliability of study between these coding is determined as 90%. NVivo 9.3 program was used while analyzing the data.

Quite descriptive drawings have been identified at the end of the analysis of the data obtained in the study. A total of 5 categories have been determined by the drawing-writing technique in the views of teacher candidates on the concept of *discipline in the classroom*. The views on the concept of *discipline in the classroom* focus on categories such as "force to use, show the power, apply punish forms, spend a lot of effort, and keep under control". It has been determined that students especially express too many opinions about the "force to use" category. In this context, it is stated that the individuals on the concept of *discipline in the classroom* are in a negative feeling and the individuals living in their environment are in a negative feeling against the individuals on the concept of *discipline in the classroom*. It is determined that teacher candidates draw the most ruler shape. This result indicates that teacher candidates prefer to use the most classical methods in class discipline. It has been determined that there are too many misconceptions of students regarding the concept of *discipline in the classroom*. As a result, teacher candidates have non-scientific knowledge of the concept of *discipline in the classroom* that they have heard in their daily lives. It can be said that teacher candidates did not think scientifically about the concept of providing discipline in the classroom. Suggestions regarding the subject were given after the study results discussed with literature.

Key Words: Discipline in the classroom, drawing-writing technique, conceptual structure, qualitative analysis

GİRİŞ

**"Modern terbiyecisi disiplinsiz yapamaz,
ama onu yeni usullerle temin eder."**

Bertrand Russell

Disiplin Latince birini izleyen ya da birinin peşinden giden anlamına gelen "disciple" kökünden türetilmiştir (Ekici & Akdeniz, 2018; <http://aslantozcan.com/?p=180>). Disiplin kavramı, bir amaçla bir araya gelmiş insan grubunun düzen içinde yaşamasını sağlamak için seçilip konulmuş kuralları, hükümleri ve bunlara uyulması için alınan önlemleri ifade etmektedir (Sarıtaş, 2000). Disiplin; bir topluluğun, yasalar ve düzenle ilgili yazılı veya yazılı olmayan kurallara özenle uymasındır. Diğer bir ifadeyle bireylerin içinde bulundukları topluluğun genel düşünce ve davranışlarına uymalarını sağlamak amacıyla alınan önlemlerdir (TDK, 2005). Bu durum sınıflarda sınıf disiplini adını almakta ve öğrencinin okul düzenine uygun davranması, gerekli önlemlerin alınması, düzenlemelerin yapılması anlamına gelmektedir. Sınıf disiplini, sınıf içi koşulların okulun amaçlarıyla aynı doğrultuda oluşturulması, etkinliklerinin olumlu bir iklimde ve öğretmen-öğrenci ilişkilerinin istenen düzeyde gerçekleştirilmesidir. Kısaca sınıfta, sınıfın amaçlarını gerçekleştirecek uygun koşullar oluşturmaktır (Esen, 2006).

Sınıf disiplini kavramı sınıf yönetimi kavramı kapsamında yer alan önemli boyutlardan biridir (Burden, 2000; Chambers, 2003; Henson, 2003; Martin & Yin, 1997; Mok, 2005). Martin ve Baldwin'e (1996) göre sınıf disiplini sınıf kurallarını öğrencilerin benimseyip uygulaması için öğretmenin kullandığı yöntemler olarak tanımlanmıştır. Bu kadar önemli olmasına rağmen, etkili sınıf yönetiminin ve sınıfta disiplinin gerçekleştirilemediği sınıflarda ortaya çıkan olumsuz durumlardan öğretmenlerle birlikte özellikle öğrencilerin de olumsuz etkilendiği düşünülecek olursa (Burden, 2000; Martin, Sass & Schmitt 2012; Wubbels & Levy, 1993), öğretmen adaylarının sınıfta disiplinin sağlanması konusundaki görüşlerinin belirlenmesi oldukça önemlidir. Çünkü etkili sınıf yönetimi ve etkili disiplinin sağlanması öğrencilerin akademik başarısını etkileyen en önemli anahtar faktörler arasında ilk sırada yer almaktadır (Bosch, 2006; Wu, 2006).

Öğretmen eğitimi sürecinde öğretmenlere ve öğretmen adaylarına kazandırılması gereken en öncelikli yeterliklerin başında sınıf disiplinini sağlayabilmek yönünde sınıf yönetimi becerilerini kazandırabilmek gelmektedir. Yapılan araştırmalar öğretmenlerin sınıf yönetimi becerileri ile öğrencilerin akademik başarıları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Öğretmen etkili bir sınıf yönetimi oluşturmada birinci derecede sorumludur. Esas görevi öğrencilerde belirlenen hedefler doğrultusunda istenilen yönde davranış değişikliği meydana getirmek olan öğretmen bu görevini yerine getirmek için etkili sınıf yönetimi becerilerine sahip olmalıdır. Bu durumda iyi bir eğitimle mümkün olabilmektedir (Akın, 2006: 37-38). Sınıf yönetimi becerileri dört ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; öğretimin yönetilmesi, sınıf prosedürü ve rutin işler, sınıfın fiziksel düzeninin örgütlenmesi ve öğrenci davranışlarının yönetilmesidir. Farklı bir sınıflandırmada ise; sınıf yönetiminin beş boyutundan söz edilmektedir. Bunlar; sınıf ortamının fiziksel düzeni, plan-program, sınıfta ilişkilerin düzenlenmesi, davranış düzenlemeleri ve süre kullanımına ilişkin etkinliklerdir (Akın & Koçak, 2007: 354). Dolayısıyla gelecekte öğretmenlik mesleğini seçecek olan öğretmen adaylarının sınıfta disiplin sağlamak kavramına yönelik görüşlerinin değerlendirmesi oldukça önemlidir. Çünkü bilinmektedir ki disiplin sorunları öğrencinin derse ve öğretmene karşı olumsuz tutum geliştirmesine ve öğrenci başarısının düşmesine neden olmaktadır (Akyüz & Pala 2010; Erol, Özaydın & Koç, 2010).

Konunun farklı boyutlarıyla ilgili çalışmalar yapılarak katılımcıların görüşleri belirlenmiştir. Bu kapsamda disiplini bozan faktörler konusunda çalışma hazırlanırken (Temel, 2004), kimya öğretmenlerinin disiplin hakkındaki görüşleri (Tezcan & Demir, 2006), disiplin sorunları ve çözüm önerileri (Aydın, 2006; Can & Ermeş, 2017; Dağlı & Baysal, 2012; Erdoğan ve diğerleri, 2010) gibi konularda yapılmış araştırmalara rastlanmıştır. Böylesine önemli bir konuda öğretmen adaylarının görüşlerinin belirlenmesi, nitel araştırma hazırlanmış bir çalışma olması, çizme-yazma gibi farklı bir ölçme aracının kullanılmış olmasından dolayı araştırma sonuçlarının literatüre oldukça nitelikli-önemli veriler kazandıracağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının çizimlerinde *sınıfta disiplin sağlamak* kavramına ilişkin görüşlerini analiz etmektir.

YÖNTEM**Araştırmanın Modeli ve Deseni**

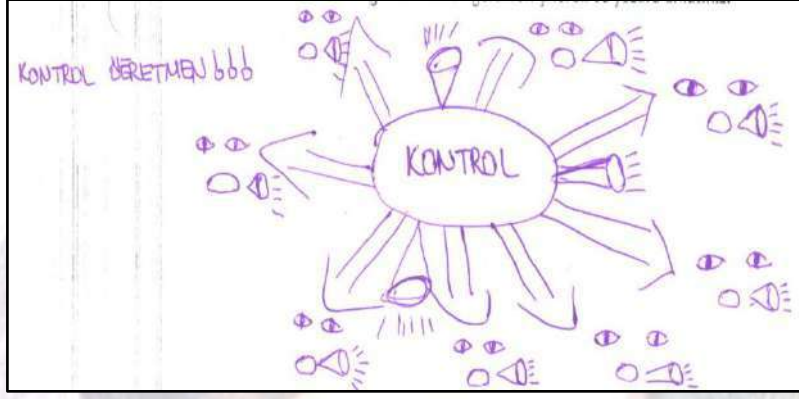
2018-2019 eğitim-öğretim yılının güz döneminde yapılan bu araştırmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırmalar bir olguyu katılımcıların bakış açılarından görebilmeyi ve onların bakış açısına ait süreçleri ortaya koymayı, detaylı veri toplamayı amaçlayan araştırma modelidir. Araştırma sonuçlarının geçerlik ve güvenirliği açısından verilerin olabildiğince ayrıntılı ve doğrudan sunulması önemlidir (Creswell, 2007; Patton, 1990). Nitel araştırma modelinde pek çok desen olmakla birlikte bu çalışmada fenomenolojik (olgubilim) desen kullanılmıştır. Çünkü öğretmen adaylarının çizimlerinde *sınıfta disiplin sağlamak* kavramına ilişkin görüşleri belirlenmiştir. Olgubilim deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgubilim tanımlayıcı bir araştırmadır. Bu bağlamda genelleme yapmak değil, olguları tanımlamak önemlidir (Akturan & Esen, 2008).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu toplam 65 öğretmen adayı oluşturmuştur. Bu araştırmada amaçlı örneklem metoduna göre çalışma grubu seçilmiştir. Amaçlı örneklem methodology çalışmada grubu seçimindeki problemleri (Knight ve diğerleri, 2013) en aza indirebilmek amacıyla öğretmen adaylarının çalışmaya gönüllü olarak katılmak istemeleri ve araştırmacıların kolayca ulaşılabilirliğine uygunluk gibi kriterler dikkate alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak çizme-yazma tekniği kullanılarak, öğretmen adaylarının çizimlerinde ve yazımlarında *sınıfta disiplin sağlamak* kavramına ilişkin görüşlerinin detaylıca belirlenmesi amaçlanmıştır. İlgili literatür incelendiğinde; çizme ve yazma tekniğinin son yıllarda pek çok araştırmada kullanıldığı belirlenmiştir (Baysal, Apak Tezcan & Araç, 2018; Kalaycı, 2017; Kaya, 2017; Özarslan & Çetin, 2018). Çizme-yazma tekniğiyle öğretmen adaylarının çizimlerinde ve yazımlarında *sınıfta disiplin sağlamak* kavramıyla ilgili görüşlerinin derinlemesine incelenmesi amaçlanmıştır (Rennie & Jarvis, 1995; Reiss & Tunnicliffe, 2001; Tunnicliffe & Reiss, 1999). Çünkü bu teknik kavramlarla ilgili gizli kalmış düşünce, anlamlar ve tutumlar hakkında doğal ve yüksek nitelikli veriler elde edilmesi açısından oldukça yararlıdır (Backett-Milburn & Mckie, 1999; Pridmore & Bendelow, 1995; White & Gunstone, 2000). Çalışmada öğretmen adaylarına “*Sınıfta disiplin sağlamak kavramıyla ilgili görüşlerinizi şekille çizerek anlatınız?*” sorusu yöneltilmiştir. Aşağıda çizim tekniğine ait örnek verilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Katılımcı 31'ye ait cevap kağıdı

Verilerin Analizi

Veri analizine başlamak için öncelikle katılımcıların cevap kağıtları 1'den 65'e kadar numaralandırılmıştır. Öğretmen adaylarının *sınıfta disiplin sağlamak* kavramıyla ilgili çizimleri belirlenmiş ve katılımcıların çizimlerine örnekler katılımcı numarası belirtilerek verilmiştir (Örneğin: Ö13 gibi). Nitel veri analizi sıklıkla tümevarıma dayanan bir süreci ifade ettiğinden genellikle 'analizci tümevarım' olarak adlandırılmaktadır. Analizci tümevarım, sosyal hayatın bütününe oluşturan evrensel değerlere odaklanılmasıdır (Gilbert & Mulkay, 1984). Bu kapsamda aşağıda belirtilen sıra izlenerek verilerin detaylı analizi gerçekleştirilmiştir.

- (1) Kağıtların incelenmesi,
- (2) Uygun olmayan kağıtların elenmesi aşaması,
- (3) Kağıtların tekrar derlenmesi aşaması,
- (4) Kağıtların sıralanması ve numaralandırılması aşaması,
- (5) Çizimlerin-yazımların incelenmesi aşaması,
- (6) Kategorilerin geliştirilmesi aşaması,
- (7) Çizimlerin-yazımların kategorilere dağılımı aşaması,
- (8) Geçerlik ve güvenirlik aşaması,
- (9) Çizimlerin-yazımların frekanslarının hesaplanması aşaması ve
- (10) Verilerin yorumlanması aşamasıdır (Aktaran; Ekici, 2016a,b).

Araştırmada, sonuçların geçerliğini sağlamak amacıyla iki önemli süreç gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda;

(a) Verilerin kodlanması ve veri analiz süreci detaylı bir şekilde açıklanmıştır (Hruschka ve diğerleri, 2004),

(b) Araştırmada elde edilen kategorilere her biri için onu en iyi temsil ettiği varsayılan öğretmen adaylarının çizimlerinden örnekler seçilerek bulgular bölümünde yer verilmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Araştırmanın güvenirliğini sağlamak için ise, araştırmada ulaşılan kategoriler altında belirlenen çizimlerin-yazımların temsil edip etmediğini teyit etmek amacıyla iki araştırmacının kodları karşılaştırılmıştır. Araştırmada yapılan veri analizinin güvenirliği; $[Görüş\ birliği / (Görüş\ birliği + Görüş\ ayrılığı) \times 100]$ formülü kullanılarak hesaplanmıştır (Miles & Huberman, 1994:64). Kodlayıcılar arasındaki ortalama güvenirlik % 90 olarak bulunmuştur. Miles-Huberman güvenirlik formülü değerinin %70'in üzerinde çıkması,

araştırma kodlamalarının güvenilir olduğunu ifade ettiği kabul edilmektedir. Verilerin analizinde NVivo 9.3 programından yararlanılmıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde çizme-yazma tekniğiyle elde edilen bulgular düzenlendikten sonra öğretmen adaylarının açıklamalarına ve son bölümde öğretmen adaylarının sınıfta disiplin sağlamak kavramı konusundaki çizim örneklerine yer verilmiştir

Tablo 1.Öğretmen Adaylarının *Sınıfta Disiplin Sağlamak* Kavramıyla İlgili Görüşlerine Ait Bulgular

Kategoriler	Kodlar	Çizim (f)	Yazım (f)
<i>Zor Kullanmak</i>	Sopa-cetvel	23	1
	Öğretmen-silgi	15	1
	Çok ödev vermek	10	1
	Yapılması zor görevler vermek	10	1
	Sıraya koymak	8	1
	Dayak	2	1
	Yıldız	1	1
	Öğrenciler-Kalem	1	1
	Deveye hendek atlatmak	1	1
	Emret komutanım	1	1
	Soğan gibi soymak	1	1
	Astsubay	1	1
	Başçavuş	1	1
	Toplam=88	75	13
<i>Güç Gösterisi Yapmak</i>	Öğretim elemanı	20	
	Öğrenciler	20	
	Aslan olmak		1
	Kontrol altında tutmak	1	1
	Baskı altında tutmak	1	
	Talk Show yapmak	1	
	Zorla bir düzen oluşturmak	1	1
	Tavır yapmak	1	1
	Toplam=49	45	4
<i>Ceza Uygulamak</i>	Bağırmak	10	
	Öğretmenin sert olması	5	
	Kızgın öğretmen	5	
	Cetvelle-sopayla öğrencinin eline vurmak	5	
	Düşük not vermek		5
	Kalem	1	

	Sürekli yoklama yapmak		3
	Devamsızlıktan bırakmak		3
	Beşkardeş göstermek		1
	Kalem kırmak	1	1
	Soğan gibi doğramak	1	1
	Toplam=42	28	14
Çok Emek Harcamak	Samimi olmak		1
	Saygılı olmak		1
	Öğrencileri sevmek		4
	Kalp şekli	5	
	Beyin	3	1
	Öğrencilerin düşünmesini sağlamak		1
	Güler yüzlü olmak	3	1
	Mücadele etmek		1
	Sınıftaki dengesizlikleri en az indirmek		1
	Dağın doruğuna çıkmaya çalışmak	2	
	Güneşe çıkmaya çalışmak	2	
	Öğrencileri sürekli meşgul etmek		1
	Ciddiyet	2	
	Sabır gerektirmesi		1
	Anne ve baba rolü üstlenmek	1	1
	Zor olması		1
	Öğrenciye kendini sevdirmek		1
	Oyunlar oynatmak	1	1
	Güneş ve gezegenler	1	
	Şişle yün örmek	1	
	Matematik soruları gibi	1	1
	$x+y=z$		1
	Sevmek ve sevilmek		1
	Toplam=41	22	19
Kontrol Altında Tutmak	Ses çıkmasın!!	2	2
	Askeri kamp	1	1
	Sert bakmak	1	1
	Veli toplantısı yapmak	1	1
	Sessiz olun!	1	1
	Dersi Dinleyin!	1	1
	Aranızda konuşmayın!	1	1
	Masada oturarak öğrencileri	1	

	kontrol altında tutmak		
	Oyun oynayan çocuklar	1	
	Sıraya dizmek	1	
	Çiçek olmak	1	
	Düzen sağlamak	1	1
	Dengede tutmak		1
	Küp şekli	1	
	Toplam=24	14	10
Genel Toplam	244 tekrar	184	60

Zor Kullanmak kategorisinde 13 kavram toplam 75 defa çizim ve 13 defa yazımla ifade edilmiştir. Bu kapsamda Sopa-cetvel (çizim f=23, yazım f=1), Öğretmen-silgi (çizim f=15, yazım f=1), Çok ödev vermek (çizim f=10, yazım f=1), Yapılması zor görevler vermek (çizim f=10, yazım f=1), Sıraya koymak (çizim f=8, yazım f=1), Dayak (çizim f=2, yazım f=1), Yıldız (çizim f=1, yazım f=1), Öğrenciler-Kalem (çizim f=1, yazım f=1), Deveye hendek atlatmak (çizim f=1, yazım f=1), Emret komutanım (çizim f=1, yazım f=1), Soğan gibi soymak (çizim f=1, yazım f=1), Astsubay (çizim f=1, yazım f=1) ve Başçavuş (çizim f=1, yazım f=1) şeklinde kavramlar belirtilmiştir.

Güç Gösterisi Yapmak kategorisinde 8 kavram toplam 45 defa çizim ve 4 defa yazımla ifade edilmiştir. Bu kapsamda Öğretim elemanı (çizim f=20, yazım f=0), Öğrenciler (çizim f=20, yazım f=0), Aslan olmak (çizim f=0, yazım f=1), Kontrol altında tutmak (çizim f=1, yazım f=1), Baskı altında tutmak (çizim f=1, yazım f=0), Talk Show yapmak (çizim f=1, yazım f=0), Zorla bir düzen oluşturmak (çizim f=1, yazım f=1) ve Tavır yapmak (çizim f=1, yazım f=1) kavramları belirtilmiştir.

Ceza Şekilleri Uygulamak kategorisinde 11 kavram toplam 28 defa çizim ve 14 defa yazımla ifade edilmiştir. Bu kapsamda Bağırarak (çizim f=10, yazım f=0), Öğretmenin sert olması (çizim f=5, yazım f=0), Kızgın öğretmen (çizim f=5, yazım f=0), Cetvelle-sopayla öğrencinin eline vurmak (çizim f=5, yazım f=0), Düşük not vermek (çizim f=0, yazım f=5), Kalem (çizim f=1, yazım f=0), Sürekli yoklama yapmak (çizim f=0, yazım f=3) Devamsızlıktan bırakmak (çizim f=0, yazım f=3), Beşkardeş göstermek (çizim f=0, yazım f=1), Kalem kırmak (çizim f=1, yazım f=1) ve Soğan gibi doğramak (çizim f=1, yazım f=1) kavramları belirtilmiştir.

Çok Emek Harcamak kategorisinde 23 kavram toplam 22 defa çizim ve 19 defa yazımla ifade edilmiştir. Bu kapsamda Samimi olmak (çizim f=0, yazım f=1), Saygılı olmak (çizim f=0, yazım f=1), Öğrencileri sevmek (çizim f=0, yazım f=4), Kalp şekli (çizim f=5, yazım f=0), Beyin (çizim f=3, yazım f=1), Öğrencilerin düşünmesini sağlamak (çizim f=0, yazım f=1), Güler yüzlü olmak (çizim f=3, yazım f=1), Mücadele etmek (çizim f=0, yazım f=1), Sınıftaki dengesizlikleri en aza indirmek (çizim f=0, yazım f=1), Dağın doruğuna çıkmaya çalışmak (çizim f=2, yazım f=0), Güneşe çıkmaya çalışmak (çizim f=2, yazım f=0), Öğrencileri sürekli meşgul etmek (çizim f=0, yazım f=1), Ciddiyet (çizim f=2, yazım f=0), Sabır gerektirmesi (çizim f=0, yazım f=1), Anne ve baba rolü üstlenmek (çizim f=1, yazım f=1), Zor olması (çizim f=0, yazım f=1), Öğrenciye kendini sevdirmek (çizim f=0, yazım f=1), Oyunlar oynatmak (çizim f=1, yazım f=1), Güneş ve gezegenler (çizim f=1, yazım f=0),

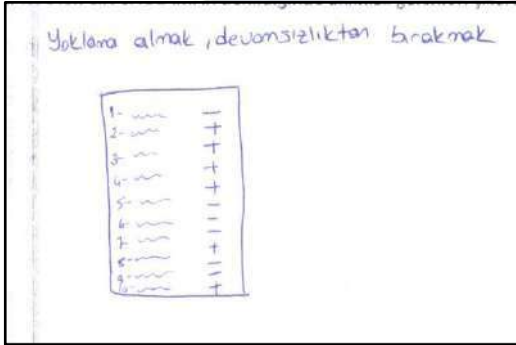
Şişle yün örmek (çizim f=1, yazım f=0), Matematik soruları gibi (çizim f=1, yazım f=1), $x+y=z$ (çizim f=0, yazım f=1) ve Sevmek ve sevmek (çizim f=0, yazım f=1) kavramları belirtilmiştir.

Kontrol Altında Tutmak kategorisinde 14 kavram toplam 14 defa çizim ve 10 defa yazımla ifade edilmiştir. Bu kapsamda Ses çıkması!! (çizim f=2, yazım f=2), Askeri kamp (çizim f=1, yazım f=1), Sert bakmak (çizim f=1, yazım f=1), Veli toplantısı yapmak (çizim f=1, yazım f=1), Sessiz olun! (çizim f=1, yazım f=1), Dersi Dinleyin! (çizim f=1, yazım f=1), Aranızda konuşmayın! (çizim f=1, yazım f=1), Masada oturarak öğrencileri kontrol altında tutmak (çizim f=1, yazım f=0), Oyun oynayan çocuklar (çizim f=1, yazım f=0), Sıraya dizmek (çizim f=1, yazım f=0), Düzen sağlamak (çizim f=1, yazım f=1), Dengede tutmak (çizim f=0, yazım f=1) ve Küp şekli (çizim f=1, yazım f=0) kavramları belirtilmiştir.

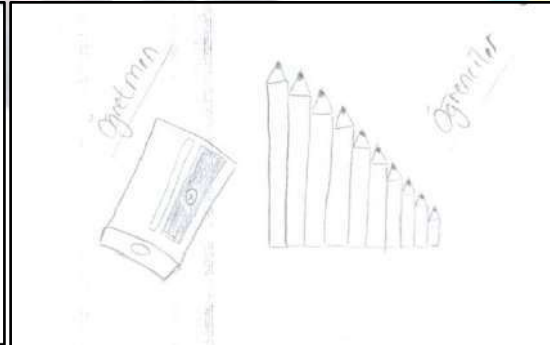
Tablo 1’de öğretmen adaylarının sınıfta disiplin sağlamak kavramıyla ilgili pek çok çizim yaptıkları ve yazımlar belirttikleri tespit edilmiştir. Bu kapsamda öğretmen adaylarının sınıfta disiplin sağlamak kavramına yönelik olarak tüm kategorilerde çizimler yaptıkları belirlenmiş olup en fazla zor kullanmak kategorisinde çizimler yapıldığı belirlenmiştir. Dikkat edileceği gibi öğretmen adaylarının görüşlerini belirtmek amacıyla çok zengin bakış açılarıyla çizimler yaptıkları ve gerektiği noktalarda çizimlerini yazımlarla destekledikleri görülebilmektedir. Bu kategorilerden her birine ait örnek çizimlere aşağıda yer verilmektedir.

Kategorilere Ait Çizim Örnekleri

Zor kullanmak kategorisine ait çizim örnekleri

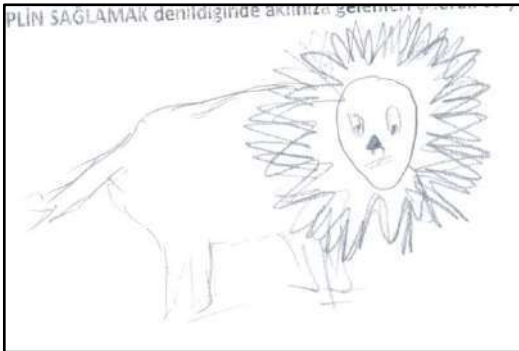

Çizim 4: Ö19

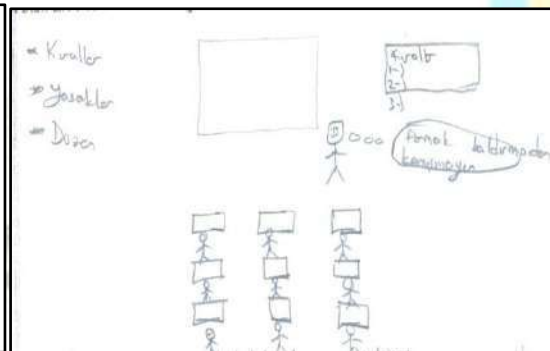

Çizim 5: Ö36

Güç gösterisi yapmak kategorisine ait çizim örnekleri

Çizim 4: Ö22

Çizim 5: Ö65

Ceza şekilleri uygulamak kategorisine ait çizim örnekleri

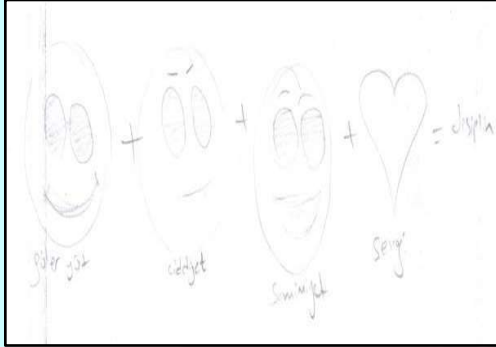

Çizim 4: Ö49

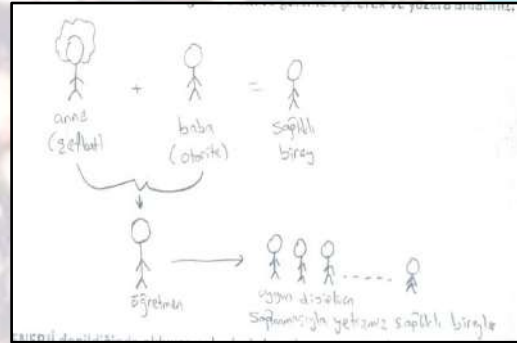

Çizim 5: Ö54

Çok emek harcamak kategorisine ait çizim örnekleri

Çizim 4: Ö13

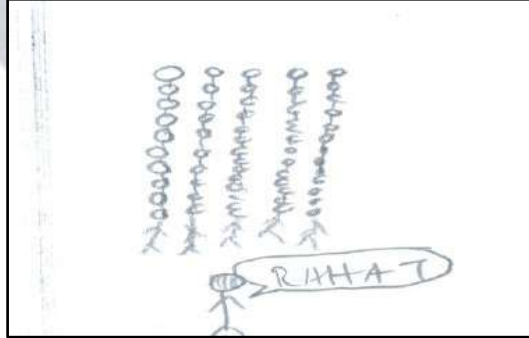

Çizim 5: Ö23

Kontrol altında tutmak kategorisine ait çizim örnekleri

Çizim 4: Ö15

Çizim 5: Ö43

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının çizimlerinde *Sınıfta Disiplin Sağlamak* kavramına ilişkin görüşlerini analiz etmektir. Araştırmada genel olarak aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir;

1. Öğretmen adaylarının *sınıfta disiplin sağlamak* kavramıyla ilgili görüşlerinde çizme-yazma tekniğiyle toplam 5 kategori belirlenmiştir. *Sınıfta disiplin sağlamak* kavramına yönelik görüşlerinin “zor kullanmak, güç gösterisi yapmak, ceza şekilleri uygulamak, çok emek harcamak, kontrol altında tutmak” gibi kategorilerde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Zor kullanmak kategorisinin en baskın kategori olarak ortaya çıkması öğretmen adaylarının sınıfta disiplinin zor kullanarak sağlanabileceği yönünde görüş belirttiklerini ifade etmektedir.

2. Öğretmen adaylarının en fazla “zor kullanmak” kategorisine ait görüş belirttikleri tespit edilmiştir. Bu kapsamda 13 kavram toplam 75 defa çizim ve 13 defa yazımla ifade edilmiştir. Sopa-cetvel (çizim f=23, yazım f=1) kavramının ve Öğretmen-silgi (çizim f=15,

yazım $f=1$) kavramının en fazla ifade edildiği, dolayısıyla öğretmen adaylarının sınıfta disiplin sağlamak kavramıyla öğretmenin sınıfta şiddet uygulamasını eş değerde kullandıkları belirlenmiştir. Aynı şekilde Çok ödev vermek (çizim $f=10$, yazım $f=1$), Yapılması zor görevler vermek (çizim $f=10$, yazım $f=1$), Sıraya koymak (çizim $f=8$, yazım $f=1$), Dayak (çizim $f=2$, yazım $f=1$) gibi şiddet içerikleri olan uygulamalarında sınıfta disiplin kavramı kapsamında açıklandığı belirlenmiştir.

Diğer taraftan *Güç Gösterisi Yapmak* kategorisinde 8 kavram toplam 45 defa çizim ve 4 defa yazımla ifade edilmiştir ki bu kapsamda en fazla Öğretim elemanı (çizim $f=20$, yazım $f=0$), Öğrenciler (çizim $f=20$, yazım $f=0$) vb kavramlar belirtilmiştir.

Ceza Şekilleri Uygulamak kategorisinde 11 kavram toplam 28 defa çizim ve 14 defa yazımla ifade edilmiştir ki bu kapsamda en fazla Bağışlamak (çizim $f=10$, yazım $f=0$), Öğretmenin sert olması (çizim $f=5$, yazım $f=0$), Kızgın öğretmen (çizim $f=5$, yazım $f=0$), Cetvelle-sopayla öğrencinin eline vurmak (çizim $f=5$, yazım $f=0$), Düşük not vermek (çizim $f=0$, yazım $f=5$) vb kavramlar belirtilmiştir.

Çok Emek Harcamak kategorisinde 23 kavram toplam 22 defa çizim ve 19 defa yazımla ifade edilmiştir ki bu kapsamda en fazla Samimi olmak (çizim $f=0$, yazım $f=1$), Saygılı olmak (çizim $f=0$, yazım $f=1$), Öğrencileri sevmek (çizim $f=0$, yazım $f=4$), Kalp şekli (çizim $f=5$, yazım $f=0$), Beyin (çizim $f=3$, yazım $f=1$), Öğrencilerin düşünmesini sağlamak (çizim $f=0$, yazım $f=1$), Güler yüzlü olmak (çizim $f=3$, yazım $f=1$), Mücadele etmek (çizim $f=0$, yazım $f=1$) vb kavramlar belirtilmiştir. En fazla kavram çeşidi bu kategoride belirtilmiştir. Bu durum sınıfta disiplin sağlayabilmenin çok emek harcanması gereken bir durum olduğunu vurgulamaktadır.

Kontrol Altında Tutmak kategorisinde 14 kavram toplam 14 defa çizim ve 10 defa yazımla ifade edilmiştir ki bu kapsamda Ses çıkmasın!! (çizim $f=2$, yazım $f=2$), Askeri kamp (çizim $f=1$, yazım $f=1$), Sert bakmak (çizim $f=1$, yazım $f=1$), Veli toplantısı yapmak (çizim $f=1$, yazım $f=1$), Sessiz olun! (çizim $f=1$, yazım $f=1$), Dersi Dinleyin! (çizim $f=1$, yazım $f=1$), Aranızda konuşmayın! (çizim $f=1$, yazım $f=1$) vb şeklinde uyarı niteliği şeklinde dikkat çekmeyi amaçlayan cümleler ifade edilmiştir.

3. *Sınıfta disiplin sağlamak* kavramıyla ilgili olarak öğretmen adaylarının olumlu düşüncelerini çok fazla belirtmedikleri tespit edilmiş olup disiplin kavramının sağlanmasının genelde klasik yöntemlerle sağlamayı tercih ettiklerini ifade etmektedir. Öğretmenin en önemli başarısından biri sınıfta disiplini sağlamak olduğu düşünüldüğünde, öğretmen adaylarının öncelikle sınıfta disiplin sağlamak kavramını kapsamlı olarak olumlu-olumsuz yönlerini anlayabilmeleri yönünde bakış açısına sahip olmalarının sağlanması oldukça önemlidir.

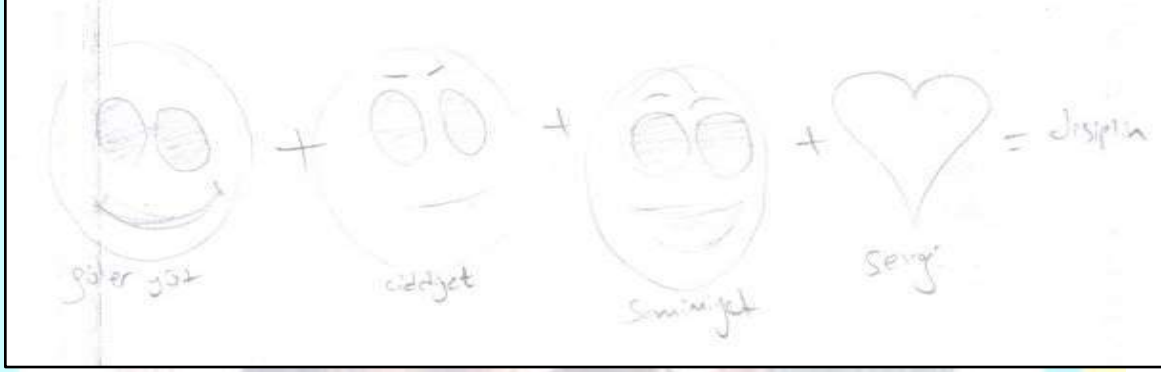
4. Öğretmen adaylarının *sınıfta disiplin sağlamak* kavramıyla ilgili kavram yanlışlarının olduğu ve bu kavramı yeterince analiz edemedikleri belirlenmiştir.

Sonuç olarak öğretmen adaylarının *sınıfta disiplin sağlamak* kavramıyla ilgili bilimsel uygulamaların ötesinde eğitim yaşantılarında tecrübe ettikleri ve günlük yaşamlarında gördükleri bilimsel olmayan bilgilere sahiptirler. Öğretmen adaylarının sınıfta disiplin sağlamak kavramıyla ilgili bilimsel düşünemedikleri söylenebilir. Öğretmen adaylarının görüşlerinin detaylı şekilde belirlenebilmesi yönünde bu araştırmaya görüşme tekniği eklenerek yeni verilerin toplanabileceği araştırmalar planlanabilir. Öğretmen adaylarının

sınıfta disiplin sağlamak kavramı konusunda bilimsel bilgiler kazanabilmeleri yönünde eğitim almaları yönünde uygulamalar yapılmalıdır.

Genel olarak sınıfta disiplin sağlamak kavramına yönelik olarak öğretmen adaylarının görüşlerini Ö13'ün çizdiği şekille özetlemek konuya doğru bir bakış açısını ifade ettiğini söylemek mümkündür.

SINIFTA DİSİPLİN SAĞLAMAK = Güler yüz + Ciddiyet + Samimiyet + Sevgi

KAYNAKÇA

Akturan, U., & Esen, A. (2008). *Fenomenoloji*. İçinde T. Baş ve U. Akturan (Ed.), Nitel araştırma yöntemleri (ss. 83-98). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Akyüz, G., & Pala, N.M. (2010). PISA 2003 sonuçlarına göre öğrenci ve sınıf özelliklerinin matematik okuryazarlığına ve problem çözme becerilerine etkisi. *İlköğretim Online*, 9(2), 668-678.

Aydın, B. (2006). Disiplin sorunları ve çözüm yöntemleri konusunda öğretmenlerin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 39, 326-337.

Backett-Milburn, K., & McKie, L.(1999). A critical appraisal of the draw and write technique. *Health Education Research Theory & Practice*, 14 (3), 387-398.

Baysal, N., Apak Tezcan, Ö., & Araç, K. E. (2018). Perceptions of elementary school students: experiences and dreams about the life studies course. *Universal Journal of Educational Research*, 6(3), 440-454.

Bosch, K. (2006). *Planning classroom management*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Burden, P.R. (2000). *Powerful classroom management strategies: Motivation students to learn*. Corwin Press: Thousand Oaks.

Can, N., & Ermeýdan, M. (2017). Disiplin sorunları ve sınıf yönetimine ilişkin öğretmen ve yönetici görüşleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 1(1), 38-57.

Chambers, S.M., Henson, R.K., & Sienty, S.F. (2001). Personality types and teaching efficacy as predictors of classroom control orientation in beginning teachers. *Paper presented at the annual meeting of the Southwest Educational Research Association*, New Orleans, LA.

Creswell, J.W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five traditions*. California: SAGE.

Dağlı, A., & Baysal, N. (2012). İlköğretim öğretmenlerinin sınıfta karşılaştıkları disiplin sorunlarının nedenlerine ilişkin görüşleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2012), 259-271.

Ekici, G. (2016a). Öğretmen adaylarının “bilgisayar” kavramına ilişkin metaforik algıları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(3), 755-781.

Ekici, G. (2016b). Biyoloji öğretmeni adaylarının mikroskop kavramına ilişkin algılarının belirlenmesi: Bir metafor analizi çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 17(1), 615-636.

Ekici, G. & Akdeniz, H. (2018). Öğretmen adaylarının “sınıfta disiplin sağlamak” kavramına ilişkin algılarının belirlenmesi: Bir metafor analizi çalışması. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 26-37.

Erdoğan, M., Kurşun, E., Şişman, G.T., Saltan, F., Gök, A., & Yıldız, İ. (2010). Sınıf yönetimi ve sınıf içi disiplin problemleri, nedenleri ve çözüm önerileri üzerine nitel bir araştırma: Bilişim teknolojileri dersi örneği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(2), 853-891.

Erol, O., Özaydın, B., & Koç, M. (2010). Sınıf yönetiminde karşılaşılan olaylar, öğretmen tepkileri ve öğrenciler üzerindeki etkileri: unutulmayan sınıf anılarının analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 16(1), 25-47.

Esen, H. (2006). *İlk ve ortaöğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin kullandıkları disiplin türleri (Edirne ili örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi.

Gilbert, G.N., & Mulkay, M.J. (1984). *Opening the Pandora's box: A sociological analysis of scientists. Discourse*. Cambridge: Cambridge Un. Press.

Henson, R.K. (2003). Relationships between pre-service teachers' self-efficacy, task analysis and classroom control management beliefs. *Research in the Schools*, 10 (1), 53–62.

Hruschka, D. J., Schwartz, D., St.John, D.C., Picone-Decaro, E., Jenkins, R.A., & Carey, J.W. (2004). Reliability in coding open-ended data: Lessons learned from HIV behavioral research. *Field Methods*, 16 (3), 307-331.

Knight, S.L., Nolan, J., Lloyd, G., Arbaugh, F., Edmondson, J., & Whitney, A. (2013). Quality teacher education research: How do we know it when we see it? *Journal of Teacher Education*, 64(2), 114-116.

Martin, N.K., & Yin, Z. (1997). Attitudes and beliefs regarding classroom management style: Differences between male and female teachers. *Paper presented at the 20th annual meeting of the southwest educational research association*, Austin. (ERIC document reproduction service No. ED 404 708).

Mok, Y.F. (2005). Teacher concern and teacher life stages. *Research in Education*, 73, 53–72.

Martin, N.K., & Baldwin, B. (1996). Helping beginning teachers foster healthy classroom management: Implications for elementary school counselors. *Elementary School Guidance & Counseling*, 31 (2), 106-113.

Martin, N.K., Sass, D.A., & Schmitt, T.A. (2012). Teacher efficacy, instructional management, student stressors and burnout: A theoretical model using in-class variables to predict teachers' intent-to-leave. *Teaching and Teacher Education*, 28 (2012), 546–559.

- Özarslan, M., & Çetin, G. (2018). Exploring students' views about healthy nutrition by using draw and write technique. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 19(1), 101-118.
- Patton, M.Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. USA: Sage.
- Pridmore, P., & Bendelow, G. (1995). Images of health: Exploring beliefs of children using the 'draw-and-write' technique. *Health Education Journal*, 54 (4), 473-88.
- Reiss, M.J., & Tunnicliffe, S.D. (2001). Students' understandings of human organs and organ systems. *Research in Science Education*, 31, 383-399.
- Rennie, L.J. & Jarvis, T. (1995). Children's choice of drawings to communicate their ideas about technology. *Research in Science Education*, 25, 239-252.
- Sarıtaş, M. (2000). *Sınıf yönetimi, ilgili kurallar geliştirme ve uygulama yönetiminde yeni yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Temel, A.(2004).*Okulda ve sınıfta disiplin*.www.maltepe.edu.tr/05sempozyum/ali_temel.doc. İstanbul.
- Tepe, T., & Umdü Topsakal, U. (2015). Students' ideas about 50 year's later's World. *Yıldız Journal of Art and Design*, 2 (2), 1-17.
- Tezcan, H., & Demir, Z. (2006). Lise kimya öğretmenlerinin sınıf disiplini hakkındaki görüşleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi (GEFAD)*, 26 (1), 101-112.
- Tunnicliffe, S.D. & Reiss, M.J. (1999). Building a model of the environment: How do children see animals? *Journal of Biological Education*, 33(3), 142 - 148.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- White, R.T., & Gunstone, R.F. (2000). *Probing understanding*. London: The Falmer Press.
- Wu, M.L. (2006). *The new trend of classroom management and instruction*. Taipei: Wu-Nan.
- Wubbels, T., & Levy, J. (1993). A Comparison of interpersonal behavior of Dutch and American teacher. *International Journal of Intercultural Relations*, 15, 1-18.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Soysal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

TARAS SHEVCHENKO

INTERNATIONAL CONGRESS

ON SOCIAL SCIENCES

**ÖĞRETMEN ADAYLARININ “NÜKLEER ENERJİ SANTRALİ” KAVRAMINA
İLİŞKİN METAFORİK ALGILARININ BELİRLENMESİ**

DETERMINATION OF METAPHORICAL PERCEPTIONS OF PRESERVICE
TEACHERS ABOUT THE CONCEPT OF “NUCLEAR POWER PLANT”

Prof. Dr. Gülay EKİCİ

Gazi Üniversitesi, gulayekici@yahoo.com & gekici@gazi.edu.tr

Arş. Gör. Volkan DURAN

Gazi Üniversitesi, volkan.duran8@gmail.com

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının *nükleer enerji santrali* kavramıyla ilgili geliştirdikleri metaforları belirlemektir. Nitel araştırma modeli kapsamında olgubilim deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu toplam 61 öğretmen adayı oluşturmuştur. Araştırmada öğretmen adaylarının *nükleer enerji santrali* kavramıyla ilgili metaforları yarı yapılandırılmış bir formla belirlenmiştir. Bu formda öğretmen adaylarından “*nükleer enerji santrali* ... gibidir/benzer; Çünkü...” cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın güvenilirliği; [Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı) x 100] formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Bu formülle kodlayıcılar arasındaki ortalama güvenilirlik değeri % 90 olarak bulunmuştur.

Araştırmada belirtilen metaforlar incelendiğinde, öğretmen adayları *nükleer enerji santrali* kavramıyla ilgili toplam 36 çeşit metafor geliştirmişlerdir. Bu metaforlara göre öğretmen adaylarının *nükleer enerji santrali* kavramını birbirinden farklı metaforlarla açıkladıkları belirlenmiştir. Öğretmen adayları *nükleer enerji santrali* kavramıyla ilgili en fazla *bomba, altın, cep telefonu, internet, alkol* vb metaforlarını belirtmişlerdir. Geliştirilen bu metaforlar toplam 5 farklı kategoride toplanmıştır. Bu kategoriler en fazla metafor kapsamaları bakımından “*Kullanımında dikkat edilmesi, Gerekliliği, Zararları, Gücü temsil etmesi, Faydaları*” olarak sıralanmaktadır. *Nükleer enerji santrali* kavramı için *hücre, beyin kanaması* vb gibi canlı metaforlar geliştirilmekle birlikte genelde cansız metaforların geliştirildiği belirlenmiştir. Canlı metaforlarda da *nükleer enerji santralinin* olumsuz boyutu yönünde vurgular dikkat çekmektedir. Kategoriler kapsamında belirtilen metaforlar incelendiğinde, *nükleer enerji santralinin* tüm dünya için hem gerekli hem de çok tehlikeli olduğu belirtilmektedir. Ancak dikkatli kullanıldığında dünyanın güçlü ülkelerinden biri olunabileceği, dikkatli kullanılmadığında ise dünyadaki canlı ve cansız varlıklara çok büyük zararlar vereceği belirtilmektedir. Çalışma sonuçları literatürle tartışıldıktan sonra konuyla ilgili öneriler ifade edilmiştir. Çalışma sonuçları literatürle tartışıldıktan sonra konuyla ilgili öneriler ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nükleer Enerji Santrali, Metafor, Nitel Araştırma Modeli

ABSTRACT

The purpose of this research is to determine the metaphorical perceptions of preservice teachers about the concept of nuclear power plant. The study was prepared by using a phenomenology design within the qualitative research model. The study group consists of a total of 61 preservice teachers. In the study, the metaphors of the preservice teachers on the concept of "Nuclear Power Plant" were determined with a semi-structured form. In this form, the preservice teachers are asked to complete "Nuclear power plant. Is like... Because ..." clauses. Content analysis was used in the analysis of the data. The reliability of study has been calculated via following formula of $[\text{Perspective union} / (\text{Perspective Union} + \text{Perspective Difference}) \times 100]$. Average reliability of study between these coding is determined as 90%.

When the metaphors mentioned in the research were examined, it has been seen that the preservice teachers developed a total of 38 types of metaphor related to the concept of nuclear power plant. According to these metaphors, it has been determined that preservice teachers explain the concept of nuclear power plant with different metaphors. Preservice teachers mostly use metaphors such as bomb, gold, mobile phone, internet, alcohol etc. related to the concept of nuclear power plant. These metaphors are collected in 5 different conceptual categories. These categories are listed as "Care must be taken in use, Necessity, Losses, the power to represent, Benefits". It has been determined that participants generally develop lifeless metaphors for the concept of nuclear power plant, while developing living metaphors such as cell and brain hemorrhage etc. In living metaphors, the emphasis on the power of nuclear power plant is remarkable. When the metaphors are examined, it is stated that nuclear power plant is both a necessary and a very dangerous energy type for the whole world. However, countries with nuclear power plants can be the most powerful country in the world when they use the nuclear power plant carefully. On the other hand, it is stated that when the nuclear plant is not used carefully, it will cause great losses to the living and non-living things in the world. Suggestions regarding the subject were given after the study results discussed with literature.

Key Words: Nuclear power plant, Metaphor, Qualitative Research

GİRİŞ

*"Eğer bir başka gezegeni Dünya'ya dönüştürecek gücümüz varsa;
O zaman Dünya'yı da eski Dünya haline getirmeye gücümüz var demektir."*

Neil deGrasse Tyson

*"Bir uzay aracı içerisinde Dünya'nın yörüngesinde dolaştığımda,
gezegенimizin ne kadar güzel olduğunu ilk defa gördüm.*

Ey, insanlık!

Lütfen onu koruyalım ve güzelliğini arttıralım. Onu yok etmeyelim!"

Yuri Gagarin

Türkiye bugün 80 milyonu aşan nüfusu ve yıllık %1,3 nüfus artışıyla beraber enerjiye olan ihtiyacı gün geçtikçe artan bir ülkedir. Tüketilen birincil enerjinin yarıya yakını petrol, kömür ve doğal gaz, %10 civarını ise hidroelektrik ve yenilenebilir enerjiden karşılamaktadır.

Türkiye linyit kömürü ve yenilenebilir kaynaklar açısından zengin bir ülke olmasına rağmen petrol ve doğal gaz kaynakları yetersiz olduğundan bu kaynaklarda dışa bağımlıdır. Bu nedenle enerjinin bir kısmını ithal etmektedir (Uyar, 2009). Artan enerji ihtiyacıyla birlikte dünyada ucuz ve verimli enerjiye olan ihtiyaç, toplumları farklı enerji kaynaklarını bulmaya yöneltmektedir. Günümüzde elektrik üretiminde kullanılan enerji kaynaklarından biri de nükleer enerjidir. Son yıllarda nükleer enerjinin artan enerji ihtiyacını karşılamak için uygun bir çözüm olabileceğine dair yaygın bir görüş vardır (Bhanthumnavin & Bhanthumnavin, 2010). Pek çok enerji türü olmakla birlikte son yıllarda ekonomik, siyasal, toplumsal, sağlık, psikolojik vb. olmak üzere farklı boyutlardan en fazla tartışılan enerji türü nükleer enerjidir. Nükleer enerji, atomun çekirdeğinden oluşturulan bir enerji türüdür. Kütlenin enerjiye dönüşümünü açıklayan, Albert Einstein'a ait olan $E=mc^2$ formülü ile bağlantılıdır. Bununla birlikte, kütle-enerji denklemi, tepkimenin nasıl ortaya çıktığını açıklamamaktadır. Nükleer güç, kitle imha silahı oluşturma çabaları sonucunda ortaya çıkan ve oldukça tartışılan bir enerji kaynağıdır (Aktaran, Ekici & Turgut, 2018; Ekici & Duran, 2018). Ancak nükleer santraller; az miktarda hammadde ile çok fazla enerji üretmeleri nedeniyle kaçınılmaz bir seçenek haline gelmektedir (Bhanthumnavin & Bhanthumnavin, 2012). Bu enerji ise nükleer enerji santrallerinde üretilmektedir.

Nükleer enerji santrali, yakıt olarak radyoaktif maddeleri kullanarak, elektrik enerjisi üreten sistemlere verilen isimdir. Ancak tanımından da anlaşılacağı üzere, radyoaktif madde kullanıldığından, olası zararları tüm canlılar alemi için tehlike içermektedir. Tarihte facia niteliği taşıyan ve binlerce insanın hayatını kaybettiği nükleer kazalar olmuştur. Bu yüzden şu an nükleer santral yapılması söz konusu olan tüm ülke halkları, itiraz etmektedir. Türkiye de bu ülkelerden biridir. Nükleer enerji santrali, nükleer reaktörün yakıt olarak radyoaktif maddeleri kullanarak elektrik enerjisi üretmesidir. Fosil yakıtlı santraller, kömür, petrol gibi yakıt kullanırken, nükleer santraller, uranyumu parçalayarak enerji üretmektedirler. Bu santrallerin diğerlerinden farklı madde kullanması, güvenlik önlemlerinin daha da fazla alınması gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır. Nükleer enerji santrali, çalışma sistemindeki birincil çeşitliliklere göre farklı şekillerde isimlendirilmektedirler. Kaynar sulu, basınçlı ağır sulu ve basınçlı su reaktörü olarak adlar verilmektedir. Nükleer enerji santralini çalıştırmak için, ana madde olarak uranyum kullanılır. Uranyumun parçalanmasından sonra ortaya yüksek miktarlarda enerji çıkmaktadır. Uranyum, bu şekilde fisyon (atomun iki veya daha fazla çekirdeğe bölünmesi) tepkimesine girer. Fisyon tepkimesi ile oluşan yüksek miktardaki enerji, su buharını üst düzey sıcaklıklara kadar ısıtır. Oluşan buhar, elektrik jeneratörü türbinlerine iletilir. İletilen buhardan ise elektrik üretimi sağlanır (<https://www.turkiyegazetesi.com.tr/ekonomi/554083.aspx>).

Enerjinin toplumsal boyutu yaklaşık 50 yıldır enerji, bilim ve politika alanlarında tartışılmaktadır. İlk defa *Scientific American* dergisi tarafından 1971'de yayımlanan 'Energy and Power' başlıklı özel sayıda enerji ile toplum arasındaki ilişki incelenerek, çeşitlenen ve yükselen enerji tüketiminin ekonomik, sosyal ve çevresel sorunlara yol açtığı saptaması yapılmıştır (Starr, 1971). Türkiye'de Nükleer enerji santrali 1970 yılından itibaren, Türkiye'de nükleer enerji santrali kurmak için girişimde bulunulmuş, fakat başarısız olunmuştur. Dolayısıyla Türkiye'de nükleer enerji santrali çalışmaları erken tarihlerde başlamasına rağmen uygulamaya geçilmesinde geç kalınmıştır. Yaklaşık 50 yıldır tartışılmakta olan bu konu 2004 yılında tekrar gündeme gelmesiyle yapım aşamasına

geçilmiştir. Toplamda 3 santral yapılmak istenmektedir. Fakat sadece biri yapım aşamasına girebilmiştir. İlk olarak 1976 yılında Mersin-Silifke'nin batı tarafındaki Akkuyu mevki, ilk kuruluş yeri olarak seçilmiş ve gerekli çalışmalara başlanmıştır. Bu kuruluşun açılması için teklifler alınmış uzun dönemli adımlar atılmıştır. Yaklaşık maliyeti 20 milyar dolar olarak hesaplanmış ve işletme ömrü 60 yıl olarak belirlenmiştir. Sinop'ta inşa edilmesi planlanan nükleer santralin maliyetinin ise 16.3 milyar dolar olması tahmin ediliyor (<https://www.turkiyegazetesi.com.tr/ekonomi/554083.aspx>).

İkinci dünya savaşı sırasında ve sonrasında meydana gelen olaylar, askeri ve ticari alanda nükleer enerjinin gelişmesini sağlamıştır. Nükleer enerjinin dünyanın gündemine gelmesini sağlayan olaylar Japonya'da Hiroshima ve Nagasaki şehirlerine yapılan atom bombaları saldırılarıdır (Morrison, 1997). Nükleer enerjiye yönelik ilk bilimsel çalışmaların başlangıcı 20. yüzyıl başlarına rastlamaktadır. Nükleer santrallerin kurulmasının tarihi incelendiğinde, ilk deneysel amaçlı reaktör çalışmalarının 1942'de Chicago Üniversitesi'nde gerçekleştirildiği, ABD ve Sovyetler Birliği'nin ilk enerji üreten ülkeler olduğu, 1975 yılına kadar 157 santralin yapıldığı görülmektedir (Temurçin & Aliagaoglu, 2003). 1970'li yıllara kadar halk, nükleer santrallerin barışçıl amaçlarla enerji elde etmek için kullanımına yönelik olumlu tutum sergilemiş ve Dünya'da nükleer santraller bu dönemde artış göstermiştir (Wittner, 2003, Aktaran, Özdemir, 2014). Nükleer santrallere yönelik olumlu tutum 1979 yılında ABD'nin Three Mile Island (TMI) ve 1986 yılında Rusya'daki Çernobil nükleer santrallerinde meydana gelen kazalar sonrasında farklılaşmaya başlamıştır. Reaktör güvenliği, nükleer atıkların yok edilmesi sorunu ve nükleer kurum ve şirketlere güvenin azalması nükleer karşıtı oluşumların odak noktasına yerleşmeye başlamıştır. Son olarak 2011 yılında deprem sonucu Japonya'nın Fukushima Dai-ichi santralinde meydana gelen nükleer sızıntı nükleer santrallerin güvenilirliğini yeniden sorgulanmasına neden olmuştur (Whitfield, Rosa, Dan & Dietz, 2009; Aktaran, Sürmeli, Duru & Duru, 2017). Belirtilen noktalardan hareketle öğretmen adaylarının toplumsal bir konu olan nükleer enerji santrali konusuna yönelik bakış açılarının ortaya konulması gerekmektedir. Bu yöndeki bakış açılarının metaforlar aracılığıyla belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Metaforların gücünü Shuell (1990) "Bir resim bin kelimeye bedelse, bir metafor bin resme bedeldir." ifadesinde oldukça net olarak ortaya koymaktadır.

Metafor bir algı aracıdır (Arnett, 1999) ve "istiare, mecaz, i(e)ğretilme" anlamına gelen bir ifadedir. İğretilme; 'bir şeyi anlatmak için ona benzetilen başka bir şeyin adını eğreti olarak kullanma, eğretilme' anlamına gelmektedir (TDK, 1988). Günümüzde metafor kavramıyla ilgili literatürde farklı tanımlar yapılmaktadır. Literatürde yer alan en önemli kaynaklardan biri olan, Lakoff ve Johnson (2005)'a göre metaforlar soyut olarak tecrübe ettiğimiz deneyimleri somut ifadelerle kavramsallaştırmamıza yardımcı olur. Bu nedenle, metaforiksel ilişkiler tarafından kavramsal sistemimizin önemli bir parçasının yapılandırıldığını vurgulayarak, metaforun özünün bir şeyi (olgu, kavram, nesne gibi) başka bir şeye göre anlamak ve tecrübe etmek olduğunu ifade etmişlerdir.

Nükleer enerji santrali kavramıyla ilgili yapılmış metaforik analiz çalışmaları incelendiğinde; nükleer santrallere yönelik tutum ölçeği çalışmasına (Frantal & Maly, 2017; Sun & Zhu, 2014; Üner, Kan & Akkuş, 2017;) rastlanırken, doğrudan nükleer enerji santrali kavramına yönelik metaforik algı konusunda çalışmaların yapılmadığı belirlenmiştir. Diğer taraftan, öğretmen adaylarının enerji santrallerinin kurulmasına ve nükleer enerjiye yönelik

tutumları konusunda yapılmış olan çalışmalara rastlanırken (Ateş & Saraçoğlu, 2013; Özdemir & Çobanoğlu, 2008; Palabıyık, Yavaş & Aydın, 2010; Sürmeli, Duru & Duru, 2017; Şenyuva & Bodur, 2016; Şeyihoğlu & Yazar, 2010; Visschers & Siegrist, 2013), öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının nükleer enerji konusundaki bilgileri-düşüncelerinin belirlendiği çalışmalar (Atilla, 2004; Ayaz, Karakaş & Sarıkaya, 2016), nükleer kaygı konusunda yapılmış çalışmalar (Burger, 2012; Çakıcı & Yılmaz, 2012; Greenberg & Truelove, 2011) ve öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının nükleer enerji konusunda metaforik algı çalışmaları (Ekici & Turgut, 2018; Ekici & Duran, 2018) gibi konularda çalışmalar yapılmıştır. Ancak öğretmen adaylarının nükleer enerji santrali hakkındaki görüşlerinin metaforlar yoluyla belirlendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Metaforik analiz çalışması olması ve güncel bir konu olan nükleer enerji santrali konusunda yapılmış olması konuyla ilgili nitelikli verileri literatüre kazandıracakı umulmaktadır. Çünkü başarılı bir nükleer enerji santrali projesi yürütmenin temel anahtarlarından biri de, halkın tutumlarını da içeren, kamuoyu kabulünü arttırmaktır (Bhanthumnavin & Bhanthumnavin, 2016). Bu yönde projelerin başarılarında öğretmen adaylarının geleceğin öğretmenleri olarak rollerinin önemli olacağı kesindir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının nükleer enerji santrali kavramıyla ilgili geliştirdikleri metaforları analiz etmektir. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğretmen adaylarının nükleer enerji santrali kavramıyla ilgili sahip oldukları metaforlar nelerdir?
2. Belirtilen metaforlar ortak özellik bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanmaktadır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli ve Deseni

Araştırmada nitel çalışma modeli tercih edilmiştir. Bu kapsamda olgubilim (fenomoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni temelinde olguları araştırmaya odaklanan bir desendir ki, bu kapsamda farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Bu noktada yaygın uygulamaları ortaya çıkarmak ve katılımcılar tarafından oluşturulan anlamları tanımlamak ve açıklamak amacıyla sık sık kullanımı tercih edilen bir desendir (Annells, 2006; Yıldırım & Şimşek, 2016). Bu çalışmada ise, öğretmen adaylarının nükleer enerji santrali kavramıyla ilgili algıları metaforlar yoluyla tespit edilmiştir.

Çalışma Grubu

Bu araştırma 2018–2019 eğitim-öğretim yılının güz döneminde yapılmış olup, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesinin farklı branşlarına kayıtlı toplam 61 öğretmen adayı katılmıştır. Araştırmada amaçlı çalışma grubu seçilmiştir. Özellikle genel anlamda nitel araştırma modelinde olmakla birlikte olgubilim deseni kullanılan araştırmalarda olguyu açıklayacak bireyler dikkatli bir şekilde seçilmesi gerekmektedir (Creswell, 2007). Öğretmen adaylarının seçiminde çalışmaya gönüllü katılmak istemek, araştırmacıların kolay ulaşılabilirliği, mümkün olduğunca farklı sosyal öğretmenlik branşlarından katılımın sağlanması gibi kriterler dikkate alınmıştır.

Veri Toplama araçları

Yob (2003)'e göre son yıllarda metafor, bir bireyin yüksek düzeyde soyut, karmaşık veya kuramsal bir olguyu anlamada ve açıklamada işe koşabileceği güçlü bir zihinsel araç olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada veriler araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış sorudan oluşan görüş belirtme formuyla toplanmıştır. Pishghadam ve Pourali'e (2011) göre yarı yapılandırılmış soru formu metafor araştırmalarında en fazla tercih edilen veri toplama araçlarının başında gelmektedir. Formda öğretmen adaylarının *nükleer enerji santrali* kavramına ilişkin algılarını belirlemek için her bir öğretmen adayından "*Nükleer enerji santrali gibidir, Çünkü.....*" cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Bu soru kalıbında, "*gibi*" kavramı genellikle "*metaforun konusu*" ile "*metaforun kaynağı*" arasındaki bağı daha açık bir şekilde çağrıştırmak için kullanılmaktadır. Yıldırım ve Şimşek (2016), metaforun kendisinin, tek başına metaforun betimsel ve görsel gücünü yeteri kadar ortaya çıkaramayacağını, bunu takiben mutlaka "*niçin*" veya "*neden*" sorusunun sorulması gerektiğini belirtmektedir (Aktaran; Ekici, 2016a,b).

Örnek:

Nükleer enerji santrali bomba gibidir. Çünkü patlayınca hem canlı hem de cansız olan her şeye çok büyük zararlar verir.

Metaforun Konusu**Metaforun Kaynağı****Verilerin Analizi**

Verilerin analizinde öncelikle öğretmen adaylarının cevap kâğıtlarının uygun şekilde yazılıp-yazılmadığı kontrol edilmiş olup cevap kâğıtlarına 1'den başlayarak 61'e kadar numara verilmiştir. Bu çalışmada sosyal bilimlerdeki nitel araştırmalarda kullanılan veri değerlendirme yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır (Bilgin, 2006; Lichtman, 2010). İçerik analizi sözel, yazılı ve diğer materyallerin nesnel ve sistematik bir şekilde incelenmesi ve belli kategorilere göre düzenlenmesine olanak tanıyan bilimsel bir yaklaşımdır (Bogdan & Biklen, 2007). Kısacası içerik analizi birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve kategoriler çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır. Veri analiz aşamaları aşağıdaki gibidir;

- (1) Kâğıtların incelenmesi,
- (2) Uygun olmayan kâğıtların elenmesi aşaması,
- (3) Kâğıtların tekrar derlenmesi aşaması,
- (4) Kâğıtların sıralanması ve numaralandırılması aşaması,
- (5) Metaforların incelenmesi aşaması,
- (6) Kategorilerin geliştirilmesi aşaması,
- (7) Metaforların kategorilere dağılımı aşaması,
- (8) Geçerlik ve güvenilirlik aşaması,
- (9) Metaforların frekanslarının hesaplanması aşaması ve
- (10) Verilerin yorumlanması aşamasıdır (Aktaran; Ekici, 2016a,b).

Geçerlik ve güvenirliliğin sağlanması; Geçerlik ve güvenilirlik aşaması bilimsel çalışmalarda oldukça önemlidir. Araştırmanın geçerliğini sağlamak amacıyla üç önemli süreç gerçekleştirilmiştir. Bunlar (Aktaran; Ekici, 2016a,b):

(a) Verilerin kodlanması ve veri analiz süreci detaylı bir şekilde açıklanmıştır (Hruschka ve diğerleri, 2004),

(b) Araştırmada elde edilen kategorilere her biri için onu en iyi temsil ettiği varsayılan öğretmen adaylarının açıklamalarından örnekler seçilerek bulgular bölümünde yer verilmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2016),

c) Literatür detaylı şekilde taranarak ilgili araştırmalar arası tutarlılık sağlanmaya çalışılmıştır (Ratcliff, 1995).

Yapılan veri analizinin güvenilirliği; [Görüş birliği / (Görüş birliği + Görüş ayrılığı) x 100] formülü kullanılarak hesaplanmıştır (Miles & Huberman, 1994). Kodlayıcılar arasındaki ortalama güvenilirlik % 90 olarak bulunmuştur.

Diğer taraftan öğretmen adaylarının görüşleri katılımcı numarası belirtilerek bulgular bölümünde vurgulanmıştır. Örneğin (Ö3) gibi. Verilerin değerlendirilmesinde Nvivo9.3 programından yararlanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde öğretmen adaylarının nükleer enerji santrali kavramına yönelik belirttikleri metaforlar, bu metaforların ilgili kategoriler altında değerlendirilmesi ve ilgili metaforlara belirtilmiş olan açıklamaların düzenlenmesi şeklinde sunulmuştur.

Tablo 1. Öğretmen adaylarının *nükleer enerji santrali* kavramına yönelik geliştirdikleri metaforlar

Metafor sırası	Metafor adı	f	Metafor sırası	Metafor adı	f
1	Bomba	17	19	Kanalizasyon kapağı	2
2	Cep telefonu	15	20	Akrep	1
3	İnternet	15	21	Kuru kafa	1
4	Alkol	13	22	Parazit	1
5	Güneş	12	23	Korku	1
6	Antibiyotik	12	24	Güzel bir çiçek	1
7	Altın	10	25	Zenginlik	1
8	Para	10	26	Yanardağ	1
9	Hücre	9	27	Elma şekeri	1
10	H ₂ O (=Su)	7	28	Bilgi	1
11	Enerji kaynağı	5	29	ATP	1
12	Kesici alet	3	30	Ölüm	1
13	Beyin kanaması	3	31	Savaş	1
14	Fabrika	3	32	Halter kaldırmak	1
15	Araba	2	33	Elektrik telindeki kuşlar	1
16	Kanser hücreleri	2	34	Fabrika atığı	1
17	Mitokondri	2	35	Kalp krizi	1
18	İlaç	2	36	Fabrika bacası	1
				36 çeşit metafor ve belirtilen görüş sayısı	165

Tablo 1 incelendiğinde; öğretmen adaylarının “nükleer enerji santrali” kavramına yönelik olarak toplam 36 çeşit metafor ürettikleri ve bunun için 165 görüş belirttikleri görülmektedir. Öğretmen adaylarının nükleer enerji santrali kavramıyla ilgili ilk on sırada en fazla belirttikleri metaforlar; *bomba, cep telefonu, internet, alkol, güneş, antibiyotik, altın, para, hücre, H₂O (=Su)* vb. şeklinde sıralanmıştır. Metaforların genel olarak çok önemli ancak kullanımında, dikkatsiz kullanımında, fazla kullanımında... vb. durumlarda yarar yerine zarar veren durumları açıklamaya yönelik metaforlarla nükleer enerji santralinin açıklanmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan görüşlerin hem canlı hem de cansız metaforlar yardımıyla açıklandığı belirlenmiştir. Bu noktada *hücre, beyin kanaması, mitokondri, kuru kafa, parazit, güzel bir çiçek, ATP, halter kaldırmak, elektrik telindeki kuşlar, kalp krizi metaforları* canlı metaforları oluşturmaktadır. Toplam 19 metaforun 17 ile 2 arasında tekrar edilme sıklığı olduğu belirlenirken, toplam 17 metaforun ise birer katılımcı tarafında ifade edildiği belirlenmiştir. Dikkat edildiği gibi öğretmen adaylarının “nükleer enerji santrali” için en fazla bomba metaforunu ürettikleri tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının “nükleer enerji santrali” kavramıyla ilgili belirttikleri metaforların ortak özellikleri bakımından ayrıldıkları kategorilere göre dağılımına Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmen adaylarının nükleer enerji santrali kavramına yönelik olarak geliştirdikleri metaforların kategorilere göre dağılımı

Kategoriler	Metafor çeşidi (f)
1. Kullanımında dikkat edilmesi <i>Metaforlar:</i> Bomba*, Cep telefonu*, İnternet*, Alkol, Antibiyotik*, H ₂ O* (=Su), Kesici alet*, Fabrika, Araba, İlaç, Kanalizasyon kapağı, Güzel bir çiçek, Zenginlik, Yanardağ, Bilgi, Halter kaldırmak, Elektrik telindeki kuşlar,	17
2. Gerekliliği <i>Metaforlar:</i> Cep telefonu, İnternet, Güneş, Antibiyotik, Hücre, Fabrika, Kesici alet, H ₂ O (=Su), Araba, Mitokondri, İlaç, Kanalizasyon kapağı, Ölüm,	14
3. Zararları <i>Metaforlar:</i> Bomba*, Cep telefonu, İnternet, Güneş, H ₂ O (=Su), Beyin kanaması, Kanser hücreleri, Akrep, Parazit, Korku, Elma şekeri, Savaş, Fabrika atığı, Kalp krizi	14
4. Gücü temsil etmesi <i>Metaforlar:</i> Bomba*, Altın, Para, H ₂ O (=Su), Fabrika, Araba, ATP, Fabrika bacası	8
5. Faydalı <i>Metaforlar:</i> Cep telefonu, İnternet, Alkol, Güneş, Antibiyotik, H ₂ O (=Su), Enerji kaynağı	7
<i>Cep telefonu vb.* farklı kategorilere yönelik açıklamaları olan metaforlardır.</i>	

Tablo 2'ye göre, öğretmen adaylarının nükleer enerji santrali kavramına yönelik geliştirdikleri metaforlar beş kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler en fazla metafor kapsamaları bakımından “Kullanımında dikkat edilmesi, Gerekliliği, Zararları, Gücü temsil etmesi, Faydaları” olarak sıralanmaktadır. Bu kategorilerin her birinde farklı sayılarda metaforlar belirtilmiştir. Aşağıda bu kategorilerde yer alan metaforların her birine katılımcıların ifadeleriyle açıklamalı örnekler verilmiştir.

1. Kullanımında dikkat edilmesi kategorisinde yer alan metaforlar ve açıklamalarına ait öğretmen adaylarının belirttiği örnekler

Öğretmen adayları tarafından bu kategoride toplam 17 metafor belirtilmiştir. Aşağıda bu metaforlara ait açıklamalara yer verilmiştir. Bu kapsamda;

Cep telefonu; “Cep telefonu insanoğlunun en önemli-güzel-yararlı keşiflerinden biridir. Ancak kullanımında dikkat edilmesi gerekir. Dikkat edilmediğinde özellikle çocuklara çok zarar vermektedir. Son zamanlardaki telefonla dolandırıcılık çağımızın en önemli problemlerinin başında gelmektedir. Hem maddi hem de sağlık açısından problemler oluşturabilmektedir. Pek çok nedenden dolayı cep telefonu kullanırken dikkatli olmak gerekiyor. Nükleer enerji santralleri de cep telefonları gibi dikkatli kurulması ve kullanılması gerekiyor. Dikkatli kullanılmazsa canlılara çok büyük zarar verir ” (Ö15)

2. Gerekliliği kategorisinde yer alan metaforlar ve açıklamalarına ait öğretmen adaylarının belirttiği örnekler

Öğretmen adayları tarafından bu kategoride toplam 14 metafor belirtilmiştir. Aşağıda bu metaforlara ait açıklamalara yer verilmiştir. Bu kapsamda;

İnternet; “İnternet toplumdaki herkesin her alanda en fazla yararlandığı teknolojik gelişmelerden biridir. Her konuda insanlara yardımcı olmaktadır. İnternet olmazsa hayat şartları zorlaşır. İnternetin yokluğunda toplumdaki pek çok iş yapılamaz hale gelmektedir. İnternet olmasa dünyada iletişim başta olmak üzere tüm işler yapılamaz. Kesinlikle internet kesilmemelidir. Nükleer enerji santralleri de bilinçsiz internet kullanıcılarının kullandığı gibi kullanılmamalıdır. Nükleer enerji santralleri özellikle enerji üretimi açısından dünyada çok önemli kaynaklardan biridir. Ülkenin enerji yönünden gelişimi açısından nükleer santraller oldukça önemlidir. İnternet nasıl ki insan hayatında çok önemliyse bir ülkenin gelişimi açısından da nükleer enerji santrali önemlidir.” (Ö21).

3. Zararları kategorisinde yer alan metaforlar ve açıklamalarına ait öğretmen adaylarının belirttiği örnekler

Öğretmen adayları tarafından bu kategoride toplam 14 metafor belirtilmiştir. Aşağıda bu metaforlara ait açıklamalara yer verilmiştir. Bu kapsamda;

Bomba; “Bomba insanlık tarihinde en büyük zararları veren bir teknolojik üründür. Verdiği zararlar yıllarca devam etmektedir. Nükleer enerji santralleri de patladığı zaman bir bomba gibidir. Yıllarca verdiği zararlar devam etmektedir. Rusya’da patlayan Çernobil nükleer enerji santrali parlaması buna bir örnektir. Bir bomba gibi hatta bombadan da fazla etkisi Türkiye’de de yıllarca görülmüştür.” (Ö56).

4. Gücü temsil etmesi kategorisinde yer alan metaforlar ve açıklamalarına ait öğretmen adaylarının belirttiği örnekler

Öğretmen adayları tarafından bu kategoride toplam 8 metafor belirtilmiştir. Aşağıda bu metaforlara ait açıklamalara yer verilmiştir. Bu kapsamda;

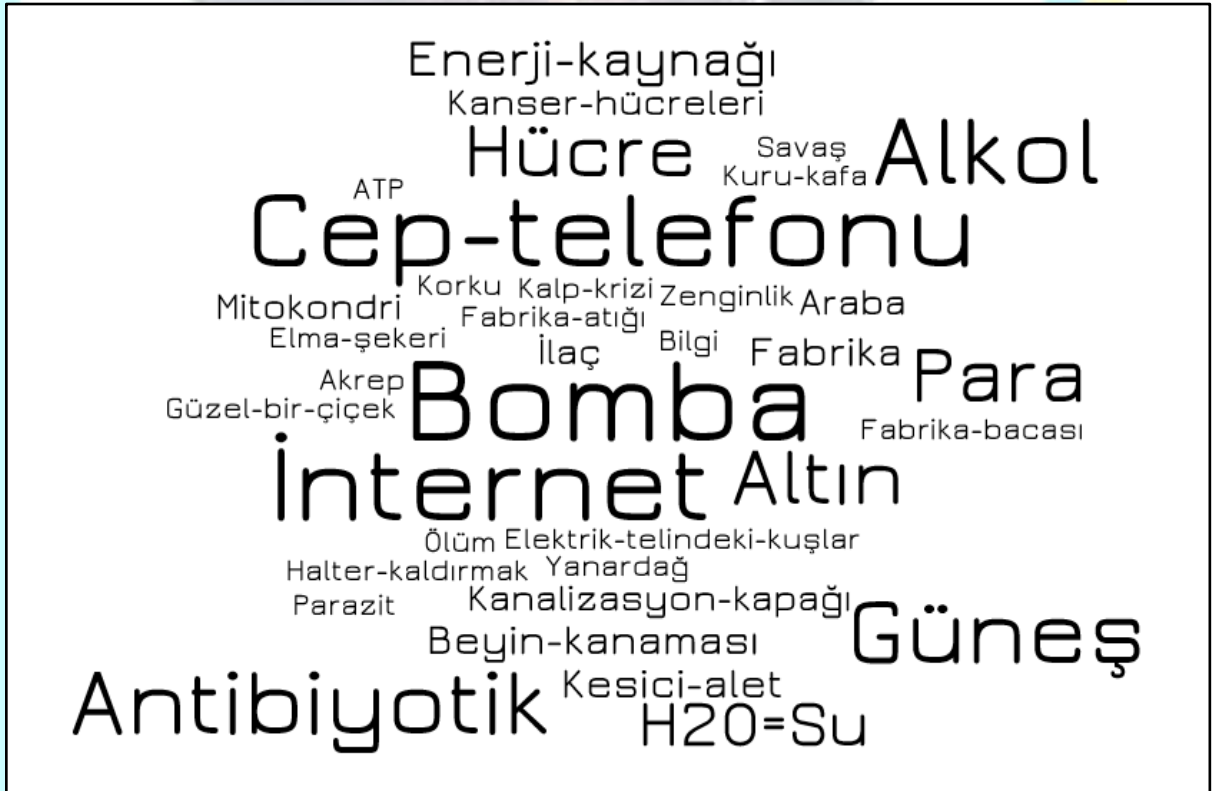
Fabrika; “Farklı alanlarda üretim yapılan fabrikalar bir ülkenin gelişmişliğinin ve gücünün göstergesidir. Bir ülkenin yaptığı nükleer enerji santralleri de o ülkenin gücünün, gelişmişliğinin ve zenginliğinin göstergesidir. O nedende nükleer enerji santralleri aynen fabrikalar gibidirler.”(Ö33).

5. Faydaları kategorisinde yer alan metaforlar ve açıklamalarına ait öğretmen adaylarının belirttiği örnekler

Öğretmen adayları tarafından bu kategoride toplam 7 metafor belirtilmiştir. Aşağıda bu metaforlara ait açıklamalara yer verilmiştir. Bu kapsamda;

Güneş; “Canlılar için güneş kesinlikle olmalıdır. Bir ülkenin nükleer enerji santralleri de o ülke için güneş gibidir. Çünkü o ülkedeki enerji üretimini sağlar. Kendi enerjisini üretebilen ülkeler dünyada önemli ülkelerdendir.” (Ö44).

Tablo 2’de yer alan metaforların ait olduğu her bir kategori dikkate alındığında; öğretmen adayları nükleer enerji santrali kavramına yönelik olarak pek çok metafor hazırlamışlar ve bu metaforların uygun şekilde açıklamalarını yapmışlardır. Aşağıda Resim 1’de öğretmen adaylarının açıkladıkları metaforların vurgulanma sıklığına göre şemasına yer verilmiştir. Bu şemadan da anlaşıldığı gibi, *nükleer enerji santrali* kavramı öncelikle *Bomba* metaforuyla açıklanırken bazı metaforların ise eşit frekansları olduğundan eşit punto vurgularıyla vurgulanan metaforlar oldukları dikkat çekmektedir.

Resim 1. Öğretmen adaylarının nükleer enerji santrali kavramına yönelik olarak belirttikleri metaforlara ait kelime bulutu

SONUÇLAR

Bu araştırmada öğretmen adaylarının nükleer enerji santrali kavramıyla ilgili geliştirdikleri metaforlar yoluyla görüşleri belirlenmiştir. Genel olarak bu araştırmada aşağıda belirtilen sonuçlar elde edilmiştir.

Araştırmada belirtilen metaforlar incelendiğinde, öğretmen adayları *nükleer enerji santrali* kavramıyla ilgili toplam 36 çeşit metafor geliştirdikleri ve bu yönde toplam 165 görüş belirttikleri belirlenmiştir.

Geliştirilen bu metaforlar toplam 5 farklı kategoride toplanmıştır. Bu kategoriler en fazla metafor kapsamaları bakımından “*Kullanımında dikkat edilmesi, Gerekliliği, Zararları, Gücü temsil etmesi, Faydaları*” olarak sıralanmaktadır.

Nükleer enerji santrali kavramıyla ilgili ilk on sırada en fazla belirtilen metaforlar; *bomba, cep telefonu, internet, alkol, güneş, antibiyotik, altın, para, hücre, H₂O (=Su)* vb. şeklinde sıralanmıştır.

Görüşlerin hem canlı hem de cansız metaforlar yardımıyla açıklandığı belirlenmiştir. Bu noktada *hücre, beyin kanaması, mitokondri, kuru kafa, parazit, güzel bir çiçek, ATP, halter kaldırmak, elektrik telineki kuşlar, kalp krizi metaforları* canlı metaforları oluşturmaktadır.

Toplam 19 metaforun 17 ile 2 arasında tekrar edilme sıklığı olduğu belirlenirken, toplam 17 metaforun ise birer katılımcı tarafında ifade edildiği belirlenmiştir.

Dikkat edildiği gibi öğretmen adaylarının “*nükleer enerji santrali*” için en fazla bomba metaforunu ürettikleri tespit edilmiştir. Metaforların genel olarak çok önemli ancak kullanımında, dikkatsiz kullanımında, fazla kullanımında... vb durumlarda yarar yerine zarar veren durumları açıklamaya yönelik metaforlarla nükleer enerji santralinin açıklanmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Kategoriler kapsamında belirtilen metaforlar incelendiğinde, *nükleer enerji santralinin* tüm dünya için hem gerekli hem de çok tehlikeli olduğu belirtilmektedir. Ancak dikkatli kullanıldığında dünyanın güçlü ülkelerinden biri olunabileceği, dikkatli kullanılmadığında ise dünyadaki canlı ve cansız varlıklara çok büyük zararlar vereceği belirtilmektedir.

Öneriler kapsamında; toplumda nükleer enerji santrallerinin tanıtımına yönelik bilgiler verilmeli. Özellikle ders programlarına konu hakkında bilgi veren bölümler eklenebilir.

KAYNAKÇA

Annells, M. (2006). Triangulation of qualitative approaches: Hermeneutical phenomenology and grounded theory. *Journal of Advanced Nursing*, 56(1), 55-61.

Arnett, R.C. (1999). Metaphorical guidance: Administration as building and renovation. *Journal of Educational Administration*, 37(1), 80-89.

Ateş, H., & Saraçoğlu, M. (2013). Fen bilgisi öğretmen adaylarının gözünden nükleer enerji. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14(3), 175-193

Atila, B. (2004) *Ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin nükleer konulardaki bilgi birikimi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ayaz, E., Karakaş, H., & Sarıkaya, R. (2016). Sınıf öğretmeni adaylarının nükleer enerji kavramına yönelik düşünceleri: bağımsız kelime ilişkilendirme örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen Fakültesi Fen Bilimleri Dergisi (CFD)*, 37 (2016), 42- 54.

Bhanthumnavin, D., & Bhanthumnavin, V. (2010, January). *Norms and technical knowledge contributing to acceptance of nuclear power innovation in young Thai adults*. Paper presented in the 1st International Conference on Technical Education, Bangkok, Thailand. Retrieved from <http://www.ipedr.com/vol34/002-ICHHS2012-H00003.pdf>

Bhanthumnavin, D., & Bhanthumnavin, V. (2012). Factor analytic approach for constructing affective aspect of NPP attitude scale for Thai undergraduate students. *International Conference on Humanity, History and Society*, 34, 7-11.

Bhanthumnavin, V. & Bhanthumnavin, D. (2016). Path model of teacher's normative communication and attitudes toward nuclear power plant among Thai youth. *International Journal of Behavioral Science*, 11(1), 77-85.

Bilgin, N. (2006). *Content analysis techniques and case studies in social sciences*. Ankara: Siyasal Publication.

Bogdan, R.C., & Biklen, S.K. (2007). *Qualitative research for education* (5th ed). Boston: Pearson Education, Inc.

Burger, J. (2012). Rating of worry about energy sources with respect to public health, environmental health and workers. *Journal of Risk Research*, 15(9), 1159-1169. Lakoff, G., & Johnson, M. (2005). *Metaforlar hayat, anlam ve dil*. (Çev: G.Y. Demir). İstanbul: Paradigma

Creswell, J.W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five traditions*. California: SAGE.

Çakıcı, A.C., & Yılmaz, B.E. (2012). Mersin'deki otel çalışanlarının nükleer kaygıları, çevresel yaklaşım ve çevreci tüketim eğilimleri üzerine bir araştırma. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 1-22.

Ekici, G. (2016a). Öğretmen adaylarının “Bilgisayar” kavramına ilişkin metaforik algıları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(3), 755-781.

Ekici, G. (2016b). Biyoloji öğretmenleri adaylarının mikroskop kavramına ilişkin algılarının belirlenmesi: Bir metafor analizi çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 17(1), 615-636.

Ekici, G., & Turgut, B. (2018). Öğretmen adaylarının “nükleer enerji” kavramına ilişkin metaforik algılarının belirlenmesi: Sosyal alan branşlarından bir örnek çalışma. *X. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi, Özet Kitabı*, s. 51-52, Nevşehir: *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*, 27-30 Nisan, 2018.

Ekici, G., & Duran, V. (2018). Öğretmenlerin “nükleer enerji” kavramına ilişkin metaforik algılarının belirlenmesi. *Tam Metin Kitabı*, ISBN: 978-605-81236-2-5, s.771-781, Cemil Meriç. 10. Sosyal Bilimler ve Spor Kongresi. Hatay: **Hatay Büyükşehir Belediyesi Kültür Alanı**, 23- 25 Kasım 2018.

Frantal, B., & Maly, J. (2017). Close or renew? Factors affecting local community support for rebuilding nuclear power plants in the Czech Republic. *Energy Policy*, 104, 134-143. doi: 10.1016/j.enpol.2017.01.048

Greenberg, M., & Truelove, H. B. (2011). Energy choices and risk beliefs: Is it just global warming and fear of a nuclear power plant accident? *Risk Analysis*, 31(5), 819-831.

Hruschka, D.J., Schwartz, D., St.John, D.C., Picone-Decaro, E., Jenkins, R.A., & Carey, J.W. (2004). Reliability in coding open-ended data: Lessons learned from HIV behavioral research. *Field Methods*, 16 (3), 307-331.

<https://www.turkiyegazetesi.com.tr/ekonomi/554083.aspx>

Lichtman, M. (2010). *Qualitative research in education*. Los Angeles: Sage Publications, Inc.

Miles, M.B., & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Morrison, S. (1997). **Evacuation behaviour, repression-sensitization and perception of potential nuclear power plant disaster. York University Master thesis.**

Özdemir, N. (2014). Sosyo bilimsel esaslar çerçevesinde sosyo bilimsel konuları tartışmak tutumları nasıl etkiler? Nükleer santraller. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 1197-1214.

Özdemir, Ç., & Çobanoğlu, E. O. (2008). Türkiye’de nükleer santrallerin kurulması ve nükleer enerji kullanımı konusundaki öğretmen adaylarının tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 218-232.

Palabıyık, H., Yavaş, H., & Aydın, M. (2010). Türkiye’de nükleer santral kurulabilir mi? Çatışmadan uzlaşya: Türkiye’de nükleer enerji projelerinde sosyal kabul sorunu ve halkın reddetme sendromunun araştırılması. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(2), 175-201.

Pishghadam, R., & Pourali, S. (2011). Metaphorical analysis of Iranian MA students’ beliefs: A qualitative study. *Higher Education Studies*, 1 (1), 27-37.

Ratcliff, D. (1995). *Validity and reliability in qualitative research*. <http://qualitativeveresearch.ratcliffs.net/Validity.pdf>

Shuell, T.J. (1990). Teaching and learning as problem solving. *Theory into Practice*, 29(2), 102-108.

Sürmeli, H., Duru, N., & Duru, R. (2017). Investigating teachers’ attitudes towards nuclear energy and nuclear power plants in terms of different variables. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED)*, 11 (1), 293-319.

Şenyuva, E., & Bodur, G. (2016). Üniversite öğrencilerinin nükleer santrallere ilişkin görüşleri ile çevre okuryazarlık düzeyleri ilişkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 17 (1), 19-37.

Şeyihoğlu, A., & Yazar, S. (2010). Nükleer enerjiye yönelik tutum ölçeği: Ölçek geliştirme, güvenirlik ve geçerlik çalışması. II. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi, Antalya.

Sun, C., & Zhu, X. (2014). Evaluating the public perceptions of nuclear power in China: Evidence from a contingent valuation survey. *Energy Policy*, 69, 397-405.

Starr, C. (1971). Energy and power. *Scientific American*, 225(3), 37-49.

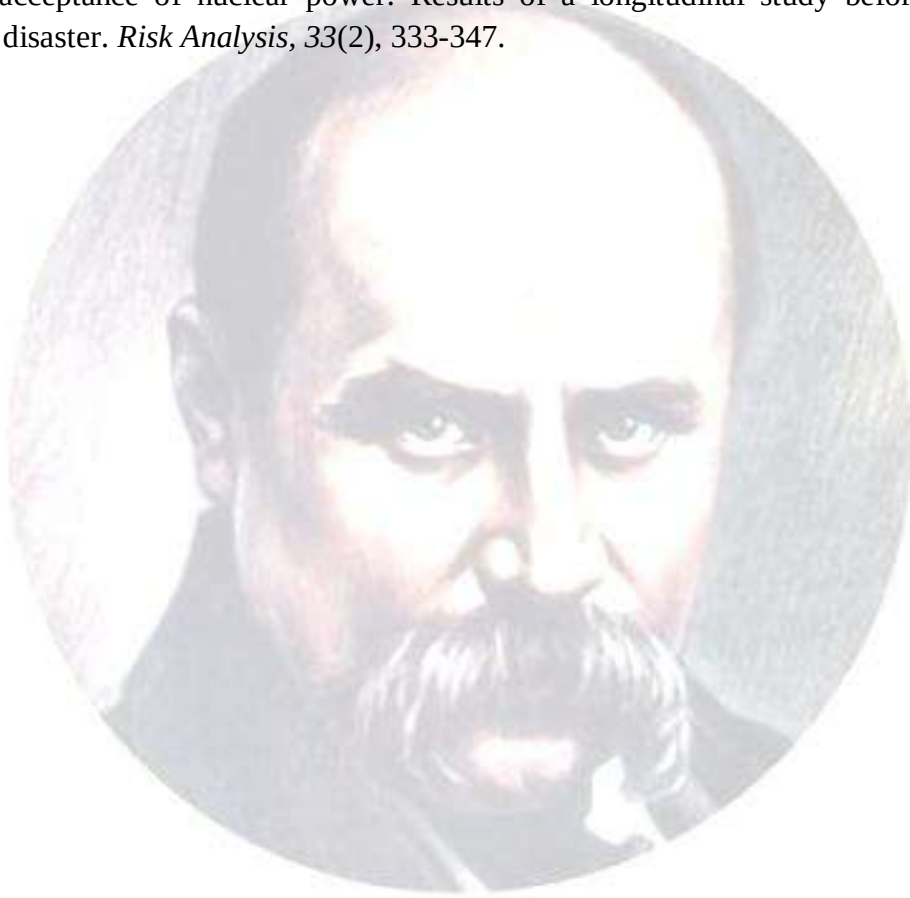
Uyar, E. Ö. (2009). *Sürdürülebilir kalkınma bağlamında kurulacak olan nükleer reaktörlerin Türkiye’nin enerji güvenliğine etkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, İstanbul.

Üner, S., Kan, A., Akkuş, H. (2017). Nükleer santrale yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *JRES*, 4(1), 33-48.

Temurçin, K., & Aliagaoglu, A. (2003). Nükleer enerji ve tartışmalar ışığında Türkiye’de nükleer enerji gerçeği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1(2), 25-39.

Türk Dil Kurumu. (1988). *Türkçe sözlük* (8 Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi.

Visschers, V. M. H., & Siegrist, M. (2013). How nuclear power plant accident influences acceptance of nuclear power: Results of a longitudinal study before and after Fukushima disaster. *Risk Analysis*, 33(2), 333-347.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

EBÛ İSHÂK SA'LEBÎ (Ö. 427/1035) VE ESERİ “KATLÂ EL-KUR'ÂN
(KUR'ÂN'DAN ETKİLENEREK ÖLENLER)”

ABU ISHAQ SA'LABI (D. 427/1035) AND HIS WORK “KATLA AL-QUR'AN
(PEOPLE WHO DIED AFFECTING BY THE)”

Dr. Öğr. Üyesi Nurdoğan TÜRK

Ankara Hacı Bayram Üniversitesi, dr_nrdgn@hotmail.com,

ORCID: 0000-0002-5684-5956.

ÖZET

Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nîsâbûrî eş-Şâfiî (ö. 427/1035), tefsir, hadis, kıraat, fıkıh, Arap dili alimi ve vâizdir. Bugünkü İran'ın Horasan idarî bölümünde Nîşâbur (Nîsâbur)'da doğmuş ve Muharrem ayında yine orada vefat etmiştir. Sa'lebî (bazı kaynaklarda Seâlibî) lakabıyla anılan Ebû İshâk, dindar kişiliğiyle bilinmektedir. Bir çok hocadan ilim tahsil etmiş ve el-Vâhidî gibi kıymetli talebelere ders vermiştir. Ulemâdan fazlaca övgüye mazhar olan Sa'lebî, başta *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsiri'l-Kur'ân* adlı meşhur tefsiri olmak üzere geride birçok ilmi eser bırakmıştır. Bu eserlerden birisi de *Katlâ el-Kur'ân* (قتلى القرآن)'dır. Sa'lebî, kitabın mukaddimesinde ifade ettiği gibi bu eserini Allah'ın rahmetini umarak ve bereket talep ederek yazmıştır. Türkçe “*Kur'ân'dan Etkilenerek Ölenler*” veya “*Kur'ân Şehitleri*” anlamına gelen *Katlâ el-Kur'ân*, Kur'ân âyet/lerini okuduktan veya dinledikten sonra manasından etkilenerek vefât eden bazı zâtların hikayelerini içeren ve bu hikayelerin çoğunun Muhammed ümmetinin selef-i sâlihînden nakil zinciriyle (isnâd) rivâyet edilerek –bildiğimiz kadarıyla- günümüze kadar bu konuda telif edilen tek eser olma özelliğini taşımaktadır. Eserin hurafe derecesine varan son derece garip kıssaları içermesi nedeniyle muhtevâsına temkinli yaklaşmak yerinde olacaktır. *Katlâ el-Kur'ân*'da zikredilen tüm âyetleri Sa'lebî'nin diğer kitabı *el-Keşf ve'l-beyân*'da araştırdık. Araştırmamız neticesinde bu eserde yer alan kıssalardan sadece iki tanesinin *el-Keşf ve'l-beyân*'da zikredildiğini tespit ettik. Dolayısıyla bu eserin o tefsirden istihraç edilerek telif edilen bir eser olmadığını söyleyebiliriz. Eser, bir yüksek lisans tezine konu olmuş¹ ve tahkiki yapılarak basılmıştır.² Kitabın içerdiği konunun değeri, müellifinin ilmi mertebesi, *Katlâ el-Kur'ân* kitabının ve müellifinin tanıtılmasına etken olmuştur. Bu bildirinin amacı, kadîm İslâm Kültürü'nde ilmi bir miras olarak yerini alan bu kıymetli eseri muhtevâsıyla tanıtmak ve ümmetin gönül dünyasına, istifadesine ve takdirine sunmaktır.

Anahtar Sözcükler: Sa'lebî, Müfessir, Kur'ân, Katlâ, Şehit, Ölüm, Etki.

¹ See B. Wiesmüller, *Die vom Koran Getöteten: At-Ta'labî's Qatlâ l-Qur'ân nach der Istanbul und den Leidener Handschriften, Edition und Kommentar*, Arbeitsmaterial zum Orient, vol. 12, (Würzburg: Ergon Verlag, 2002); https://www.amazon.de/Die-Koran-Get%C3%B6teten-HandschriftenArbeitsmaterialien/dp/3935556888/ref=sr_1_1?s=books&ie=UTF8&qid=1546547429&sr=1-1&keywords=Die+vom+Koran+Get%C3%B6teten (03.01.2019).

² Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nîsâbûrî eş-Şâfiî es-, *Katlâ el-Kur'ân*, thk. Nâsir b. Muhammed b. Osmân el-Munî', Riyâd: Mektebetu Obekan, 2008.

ABSTRACT

Abu Ishaq Ahmad b. Muhammad b. Ibrahim as-Sa'labi an-Nisaburi ash-Shafii (d. 427/1035) is a scholar in the field of commentary of the Qur'an, hadith, qiraah, Islamic law, Arabic language and a preacher. He was born in Nisabur which is in the administrative district of Khorassan of the present Iran and he had passed away there in Muharram Month. Abu Ishaq who was called as cognomen of Sa'labi (his name is Saalibi at some sources) has known with his pious character. He had got education from many scholars and he had given lessons to valuable students such as Wahidi. Sa'labi who had greatly praised by scholars had left a lot of scientific works behind especially his famous commentary of the Qur'an that is *al-Kashf wa al-bayan 'an tafsiri'l- Qur'an*. One of these works is also *Katla al- Qur'an* (قتلى القرآن). He had written this book with a hope of God's mercy and a request of blessing as he had mentioned in the introduction of the book. *Katla al- Qur'an* which means people who died affecting by the Qur'an or martyrs of the Qur'an in Turkish language has had the characteristics of being the only work which contains stories of people who died affecting by the meaning after reading or listening the verses of the Qur'an and narrations from salaf-i salih of the ummah of Muhammad with conveying chain (*isnad*) on most of these stories, and is compiled about this subject -as far as we know- until today. It is necessary to deliberate about its content because of having strange stories almost in the degree of superstition in the work. We researched the other work of Sa'labi that is *al-Kashf wa al-bayan* about all mentioned verses in *Katla al- Qur'an*. We detect that just two stories of this book mentioned in *al-Kashf wa al-bayan*. As a result of our searching, *Katla al- Qur'an* is not a work which is compiled educting the tafsir. The work had become a subject of master thesis³ and had been published after substantiating.⁴ A value of the subject of the work's content and editor's scientific degree are the reasons of introducing of the book of *Katla al- Qur'an* and its editor. The aim of this notice is to present this valuable work that take a place in the ancient Islamic culture as scientific heritage with its content and to submit it to the ummah's world of heart, benefit and appreciation.

Key Words: Sa'labi, Commentator of the Qur'an (Mufasssir), the Qur'an, Katla, Martyr, Death, Effect.

GİRİŞ

Şüphesiz Kur'an-ı Kerîm insanlık için hayatın düsturu ve onları hidâyete ileten bir kitap olarak indirilmiştir. Haşr 59/21'de Kur'an şayet bir dağın üzerine indirilmiş olsaydı, o dağın Allah korkusundan titreyeceğinden ve paramparça olacağından söz edilmektedir. Dolayısıyla kullara rahmet olarak inzâl edilen Kur'an'ın dağa yapacağı benzer bir tesiri, birebir aynısı olmasa da O'nu okuyan veya dinleyenlerin kalplerinde bir şekilde etki yapabileceğinden söz etmek mümkündür. Sa'lebî, işte söz konusu bu etki odaklı bir eser kaleme almış ve ona *Katlâ el-Kur'ân* ismini vermiştir. O'nda, Kur'an'ı okuduktan veya dinledikten sonra etkilenerek ölen kişilerin hikayelerini zikretmiştir. Eserin günümüze kadar -bildiğimiz kadarıyla- konusunda telif edilen tek kitap olması, onun İslâm Kültür Mirası'ndaki değerini artırmaktadır.

³ See B. Wiesmüller, *Die vom Koran Getöteten: At-Ta'labî's Qatlâ l-Qur'ân nach der Istanbul und den Leidener Handschriften, Edition und Kommentar*.

⁴ Sa'lebî, *People Who Died Affecting By The: At-Ta'labî's Qatlâ l-Qur'ân*.

1. EBÛ İSHÂK SA'LEBÎ

1.1. Hayatı

Sa'lebî, büyük ihtimalle Horasan'ın şehirlerinden Nişâbûr'da doğmuş ve orada yetişmiştir.⁵ Muharrem 427/1035'de Nişâbûr'da vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.⁶ Doğum tarihi hakkında yeterli bilgi bulunmamakla birlikte IV. (X.) yüzyılın ortalarında⁷ veya sonlarında⁸ doğmuş olabileceği ileri sürülmüştür.

Tam adı Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nîsâbûrî eş-Şâfiî el-Mukrî' el-Müfessir el-Vâiz'ul-Üstâz'dır. Künyesi Ebû İshâk ve lakabı Sa'lebî (bazı kaynaklarda Seâlibî)'dir. Vâhidî, eserlerinde ondan çokça üstâz (büyük hoca) diye bahseder.⁹

1.2. İlmî Kişiliği

Nişâbûr, tarihte ulemânın kaynağı ve ilmin merkezi olarak yerini almıştır. Sa'lebî, Nişâbûr'un yetiştirdiği değerli ilim adamlarından biridir. Adının ve malum tefsirinin şöhreti Nişâbûr'un sınırlarını aşmıştır. Tefsir ilminde büyük bir şöhret kazanmış ve Nişâbûr tefsir ekolünün en önemli temsilcilerinden birisi olmuştur. Aynı zamanda hadis, kıraat, fıkıh, edebiyat, Arap dili alimi ve vâizdir. Dindar kişiliğiyle tanınmakta ve Şafiî mezhebine mensup olduğu bilinmektedir.¹⁰

Sa'lebî, ilim tahsilinde sabrı kuşanmış, birçok değerli ulemânın ilim meclisinde bulunmuştur. Hocalarının çokluğuyla bilinir. *el-Keşf ve'l-beyân*'da 300'e yakın hocadan rivâyette bulunduğunu söylemektedir.¹¹ Bazen de kitaplarında hocalarından imlâ yoluyla veya meciddeyken bazı hadisleri işittiğini beyan etmektedir.¹² Hocalarından bazıları şunlardır: a) Ebu'l-Kâsım el-Hasen b. Muhammed b. Habîb en-Nîsâbûrî (ö. 406/1016). b) Ebû Bekr İbn Mihrân el-Mukrî en-Nîsâbûrî (ö. 381/992). c) Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî (ö. 412/1021). d) Ahmed b. Ubeyy Ebû Amr el-Firâtî el-Hûcânî (ö. 399/1010). e) Muhammed b. Ahmed b. Abdûs Ebû Bekr el-Hîrî (ö. 396/1007). f) Ebû Muhammed Hasan b. Ahmed el-Mahledî (ö. 389/1000). g) Abdullah b. Hâmid b. Muhammed el-Mâhânî Ebû Muhammed el-İsbahânî (ö. 389/1000). h) *Tabakâtu's-süfiyye*'nin sahibi Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî (ö. 412/1021). ı) *Müstedrek*'in sahibi Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî (ö. 405/1014). i) Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Zekeriyâ Ebû

⁵ Sa'lebî, *Katla el-Kur'an*, s. 15, 22.

⁶ M. Suat Mertoğlu, "Sa'lebî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, (İstanbul: TDV Yay., 1998-2013), XXXVI: 28-29; Muhammed b. Ali b. Ahmed ed-Dâvûdî, *Tabakâtu'l-müfessirîn*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983), I, 67; Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Tabakâtu'l-müfessirîn*, thk. Alî Muhammed Ömer, (Kahire: Mektebetu Vehbe, 1976), s. 28; es-Sa'lebî, *Katla el-Kur'an*, s. 34.

⁷ Mertoğlu, "Sa'lebî", 28.

⁸ Muhakkik el-Munî'ne göre Sa'lebî'nin h. 365-370 yılları arasında doğmuş olabileceği olasıdır. Sa'lebî, *Katla el-Kur'an*, s. 16, 22.

⁹ Mertoğlu, "Sa'lebî", 28; Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'u ebnâ'i'z-zamân*, thk. İhsân Abbâs, (Beyrut: Dâru's-Sâdir, 1977), I, 80; Sa'lebî, *Katla el-Kur'an*, s. 21; Dâvûdî, *Tabakâtu'l-müfessirîn*, I, 66; Süyûtî, *Tabakâtu'l-müfessirîn*, s. 28.

¹⁰ Dâvûdî, *Tabakâtu'l-müfessirîn*, I, 66; Sa'lebî, *Katla el-Kur'an*, s. 22; Mertoğlu, "Sa'lebî", 29.

¹¹ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nîsâbûrî eş-Şâfiî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsiri'l-Kur'an (Tefsiru's-Sa'lebî)*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr, (Beyrut: Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, 2002), I, 75; Sa'lebî, *Katla el-Kur'an*, s. 25.

¹² Sa'lebî, *Katla el-Kur'an*, s. 20.

Bekr el-Cevzekî (ö. 388/999). j) Ali b. Muhammed et-Tarâzî. k) Ebû Tâhir Muhammed b. Fazl b. Huzeym.¹³

Sa'lebî'nin birçok talebesi olmasına rağmen kaynaklarda talebelerinden sadece birkaçının adı geçmektedir. Onlardan bazıları şunlardır: a) Ebu'l-Hasan Alî b. Ahmed b. Muhammed el-Vâhidî (ö. 468/1076). *el-Basît*, *el-Vecîz* tefsirlerinin ve *Esbâbu'n-nuzûl*'un sahibidir. Çok değer verildiği hocası Sa'lebî'den tefsir okuduğu ve çokça nakilde bulunduğu bilinmektedir. b) Abdu'l-Kerîm b. Abdu's-Samed b. Muhammed b. Alî Ebû Ma'sher et-Taberî el-Kattân (ö. 478/1085). Hocasının *el-Keşf ve'l-beyân* adlı tefsirini bizzat kendisinden rivayet etmiştir. c) Ahmed b. Muhammed b. Alî b. Nemîr Ebû Saîd el-Havârizmî (ö. 448/1056). *Meâlimu't-tenzîl* tefsirinin sahibi el-Ferrâ' Bağavî (ö. 516/1122), *el-Keşf ve'l-beyân*'ı Ebû Saîd el-Havârizmî'den rivâyet etmiştir.¹⁴

Sa'lebî birçok ulemânın övgüsüne mazhar olmuştur. Vâhidî, Sa'lebî'nin meşhur tefsiri *el-Keşf ve'l-beyân*'ın kendisine ait *el-Basît* tefsirinin en önemli kaynaklarından birisi olduğunu ifade etmiş ve hocasını övmeye mübalaga yaparak şu sözleri sarfetmiştir: “O, ulemânın bilgini, kıymetlisi ve övgüyü hak edenidir. Kim onun sohbetine mazhar olursa, onun ilimde benzersiz biri olduğunu anlar. Kim de ona yetişemezse eserlerine baksın ki, suyu tükenmek bilmeyen bir deniz gibi âlim kişi olduğunu anlasın.”¹⁵ Abdulgâfir el-Fârisî, Sa'lebî'yi över ve şöyle der: “O, üstâz (büyük hoca), mukri', müfessir, vâiz, edebiyatçı, hâfız, kıymetli eserleri olan ve nakilleri sahîh güvenilir bir âlimdir... Hadis hâfızıdır. Hocası çoktur.”¹⁶ İbn Hallikân (ö. 681/1282), *Vefeyâtü'l-a'yân*'da Sa'lebî hakkında “O, tefsir ilminde zamanının birincisidir. Tefsirler arasında ilmi değeri yüksek *et-Tefsîru'l-kebîr*'i yazmıştır. Peygamberlerin kıssalarını anlatan *Kitâbu'l-arâis* adında kıymetli bir eseriyle birlikte birçok eseri bulunmaktadır.”¹⁷ demektedir. Suyûtî de ondan övgüyle söz eder ve şöyle der: “O, yaşadığı dönemin büyük âlimi, lûgat hâfızı ve arap dilinin ustasıdır.”¹⁸

1.3. Eserleri

1.3.1. *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'an (et-Tefsîru'l-kebîr, Tefsîru's-Sa'lebî):* Kıymetli bir rivâyet tefsiridir. Tasavvufî yorumlar içerdiğinden ötürü işârî tefsirler arasında da zikredilir. Mukaddimesinde eserin 100 kadar kaynaktan harmanlandığı, 300'e yakın hocadan nakillerin bulunduğu zikredilmektedir. Tefsirde her bir sûrenin âyet, kelime ve harf sayıları verilmekte olup, sûrelerin faziletini içeren nakiller, kıraat vecihleri, fıkıh ve nahivle ilgili açıklamalar yer alır. İçinde son derece garip İsrâiliyyât kaynaklı kıssalar bulunması, Sa'lebî'nin eleştirilmesine neden olmuştur.¹⁹ İbn Teymiyye (ö. 728/1328) ve el-Kettânî (1857-1927), *el-Keşf ve'l-beyân*'de zayıf nakillerin, uydurma hadislerin ve gerçek olmayan

¹³ Mertoğlu, “Sa'lebî”, 28; Sa'lebî, *Katâ el-Kur'an*, s. 25, 26; Dâvûdî, *Tabakâtu'l-müfessirîn*, I, 66; Süyûtî, *Tabakâtu'l-müfessirîn*, s. 28.

¹⁴ Mertoğlu, “Sa'lebî”, 28; Sa'lebî, *Katâ el-Kur'an*, s. 23, 26, 27; Ebu'l-Hasan Alî b. Ahmed b. Muhammed el-Vâhidî, *et-Tefsîru'l-basît*, thk. Muhammed b. Sâlih b. Abdillâh el-Fevzân, (Riyad: Matbaatu Vizâreti't-Ta'limî'l-Âlî, 2009), I, 61, 62; Dâvûdî, *Tabakâtu'l-müfessirîn*, I, 66.

¹⁵ Vâhidî, *et-Tefsîru'l-basît*, I, 62; Sa'lebî, *Katâ el-Kur'an*, s. 29.

¹⁶ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, I, 80; Sa'lebî, *Katâ el-Kur'an*, s. 30.

¹⁷ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, I, 79.

¹⁸ Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Bugyetu'l-vu'ât fi tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, thk: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, (Kahire: Matbaatu Halebî, 1977), I, 356; Süyûtî, *Tabakâtu'l-müfessirîn*, s. 28; Sa'lebî, *Katâ el-Kur'an*, s. 31.

¹⁹ Mertoğlu, “Sa'lebî”, 29; Sa'lebî, *Katâ el-Kur'an*, s. 31; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, I, 75; Carl Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-arabî*, çev. Abdu'l-Halîm en-Neccâr, Ramadân Abdu't-Tevvâb, (Kahire: Dâru'l-Meârif, 1959), VI, 153.

kıssaların çokluğundan söz eder.²⁰ Buna rağmen döneminin tefsir anlayışını yansıtmaması ve o dönemde yazılan diğer tefsirlerin üstünde bir tefsir olması bu eseri ilmi açıdan kıymetli kılmaktadır.²¹ Eser, Mekke'deki Ummu'l-Kurâ Üniversitesi'nde yüksek lisans ve doktora tezlerine konu olmuş ve tahkîki yapılmıştır. Aynı zamanda Ebû Muhammed İbn Âşûr tarafından on cilt (Beyrut 2002) ve Seyyid Kesrevî Hasen tarafından altı cilt (Beyrut 1425/2004) halinde tahkîki yapılarak basılmıştır.²²

1.3.2. *Arâ'isu'l-mecâlis (Kasasu'l-enbiyâ, Nefâ'isu'l-arâ'is)* : *el-Keşf ve'l-beyân* Sa'lebî'nin en önemli kitabı kabul edilirken, *Arâ'isu'l-mecâlis* eserleri arasında daha yaygın ve şöhrat bulandır. Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*'da yer alan bazı kıssaları seçmiş ve bunları genişletilerek bu kitabını telif etmiştir. Eserde zikredilen kıssalar, peygamberlerin kendi halkını Allah'a davetini ve çektikleri eziyete karşı sabırlı olmalarını konu almaktadır. İçinde uydurma hadisler, garip hikayeler ve isrâiliyyât haberler çoktur. Yorumlar, âyet, hadis ve şiirlerle desteklenmiştir. Eser birçok kez basılmış (Kahire 1297, 1303, 1306; Bombay 1306) olup, Osmanlı Türkçesi'ne (İstanbul 1282), Kazan Türkçesi'ne (Kazan 1903) ve İngilizce'ye (Leiden 2002) çevrilmiştir. Aynı zamanda eser birden fazla doktora çalışmasına konu olmuştur. TDV İslâm Ansiklopedisi'nde (DİA) bu esere ait üç farklı isim verilmektedir. Ancak *Katlâ el-Kur'ân*'ın muhakkiki Nâsır b. Muhammed b. Osmân el-Munî, bu üç ismin aynı kitaba ait olmayıp birbirinden farklı üç kitap ismi olduğu görüşündedir. el-Munî, aynı şekilde bazı kaynaklarda Sa'lebî'ye ait müstakil eserler arasında adı geçen *Kıssatu şemsû'n-nebî* (as), *Kıssatu seyyidînâ Mûsâ* (as) ve *Kıssatu Yûsuf* (as)'un kuvvetle muhtemel *Arâ'isu'l-mecâlis*'in bölümlerinden birer parça olduğunu ifade eder.²³

1.3.3. *Katlâ el-Kur'ân*: Konumuz olan bu eser ileride detaylıca ele alınacaktır.

1.3.4. *Dîvânü's-Sa'lebî*: Eserin bir nüshası Ârif Hikmet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.²⁴

1.3.5. *Rebî'u'l-müzekkîrîn*: Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229), es-Suyûtî (ö. 911/1505), ed-Dâvûdî (ö. 945/1539 [?]), Bağdatlı İsmâil Paşa (1839/1920) ve Ömer Rıza Kehhâle (1905/1987) kitaplarında bu eserden söz etmişlerdir. Eserin günümüze ulaşmış olmadığı bilinmemektedir.²⁵

1.3.6. *el-Kâmil fî'l-Kur'ân*: Bu eser, el-Vâhidî'nin hocası Sa'lebî'den okuduğu eserlerden birisidir. Eserin günümüze ulaşmış olmadığı bilinmemektedir.²⁶

1.3.7. *Fedâilu'l-Kur'ân*: es-Sem'ânî (ö. 562/1166), bu kitabın Sa'lebî'nin el-Furhazâzî'den nakillerini içeren bir eser olduğunu söylemektedir.²⁷

2. KATLÂ EL-KUR'ÂN (KUR'ÂN'DAN ETKİLENEREK ÖLENLER)

2.1. Eserin Orjinal Nüshaları ve Eser Üzerinde Yapılan Çalışmalar

²⁰ Muhammed Huseyin Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-mufesssîrîn*, (Kahire: Mektebetu Vehbe, 2000), I, 167.

²¹ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, I, 79.

²² Mertoğlu, "Sa'lebî", 29; Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 31; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, I-X; Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nisâbü'rî eş-Şâfiî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân (Tefsîru's-Sa'lebî)*, thk. Seyyid Kesrevî Hasan, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004), I-VI.

²³ Mertoğlu, "Sa'lebî", 29; Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 32, 33.

²⁴ Mertoğlu, "Sa'lebî", 29.

²⁵ Mertoğlu, "Sa'lebî", 29; Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 33.

²⁶ Mertoğlu, "Sa'lebî", 29; Vâhidî, *et-Tefsîru'l-basît*, I, 62.

²⁷ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 34.

2.1.1.Eserin Orjinal Nüshaları: Bilindiği kadarıyla eserin üç orjinal nüshası bulunmaktadır:

Birinci nüsha, Leiden Üniversitesi'nde²⁸ 219 (1979 CCO)- (5) 520 bulunmaktadır. Levhaların (başlıklar) sayısı: 152A-165A. 27 sayfada 14 levha vardır. Nüsha 17 satırlı ve net okunaklı şekilde Verrâkî yazı biçimiyle yazılıdır.²⁹ Nüshanın birinci sayfasına ait fotoğraf aşağıdadır:³⁰

من ثمان سنه سبعين وستماية قال حدثنا الشيخ
عبد الرحمن بن الحسن بن علي بن أبي الفتح محمود بن أحمد بن علي
المجدي الصابوني قراءة عليه وأنا أسمع في يوم الثلاثاء
والعشرين من جمادى الأولى سنة أربعين وستماية قال
حدثنا الحافظ أبو موسى محمد بن أبي بكر بن عيسى المديني
الأسبهازي إجازة حدثنا الشيخ أبو الفتح عبد الرزاق
ابن محمد الشرايبي حدثنا أبو سعيد بن محمد بن سعيد الولي حدثنا
علي بن أحمد بن علي الوائلي حدثنا أبو إسحق أحمد بن محمد بن
أبراهيم الثعلبي قال الحمد لله حمدًا والصلاة والسلام
على خير خلقه محمد وآله وصحبه وسلم هذا كتاب شتمل على
ذكر قوم هم أفضل الشهداء وأشرف العلماء ألوا على المنازل
وأدركوا أسنا المراتب وهم الذين قتلوا القرآن لما قرأوه
أرسموه بتل فعملوه حق علمه وفهموه حق فهمه سمعت
أنا محمد الحليل بن أحمد بن محمد بن مسعود المذكور رحمه الله
دخلت خربه فرأيت شابًا يصلي صلاة الخافئين فقلت
في نفسي إن لهذا الفتى شأنًا لعله ولي من أولياء الله عز وجل
فوقفت حتى فرغ من صلاته فلما سلم قلت عليه فرد على السلام

يعطيه وهو الخلاق العليم إنما امره إذا أراد شيئًا أن يقول
لَهُ كُنْ فيكون فبُحان الذي يدرى ملكوت كل شيء وإليه
ترجعون سبحان ربك رب العزة عما يصفون وسلام
على المرسلين والحمد لله رب العالمين

كتاب مبارك يذكر فيه قتلاء القرآن العظيم
الذين سمعوا القرآن وما توابوا به رحمهم الله
عليهم وعلى جميع المسلمين

بسم الله الرحمن الرحيم
أخبرنا الشيخ الأجل المسند شهاب الدين أبو الفتح أحمد
ابن علاء الدين كشتغدي المغربي الصيرفي قراءة عليه وأنا
أسمع في الجمعة الثالث والعشرين من شعبان سنة ثمان
وثلثين وستماية قال حدثنا الشيخ البقيّة تقي الدين
أبو محمد عبد القوي بن عبد الله بن عبد القوي المغربي
القفاشي قراءة عليه وأنا أسمع في يوم الأحد الحادي والعشرين

İkinci nüsha, Leiden Üniversitesi'nde 219 (1980 CCO)- (2) 998 bulunmaktadır. Levhaların (başlıklar) sayısı: 4A-18B. 30 sayfada 15 levha vardır. Satır sayısı farklı ve okunaklı şekilde Nushî yazı biçimiyle yazılıdır. Başlıkları da aynı şekilde büyük nushî yazı biçimiyle yazılmıştır. Dipnotlarında düzeltme ve yorumlar vardır.³¹

Üçüncü nüsha, Ayasofya'da³² 65:3 (Varak: 128A – 130A) bulunmaktadır.³³

2.1.2. Eser Üzerinde Yapılan Çalışmalar: Eser, 2008 yılında Nâsir b. Muhammed b. Osmân el-Munî' tarafından tahkik edilmiştir. Muhakkik, öncelikle Leiden Üniversitesi'nde

²⁸ Leiden Üniversitesi 1575 yılında kurulmuş olup, Hollanda'nın en eski üniversitesidir. Üniversite, Leiden'de altı, diğeri Lahey'de olmak üzere yedi fakülteden oluşmaktadır. Tamamen, Leiden yaklaşık 50 uzmanlık alanıyla 50 lisans programı ve 80 yüksek lisans programı sunmaktadır. <https://tr.educations.com/study-abroad/leiden-university/> (03.01.2019); <https://www.universiteitleiden.nl/en> (03.01.2019)

²⁹ Brockelmann, *Târîhu'l-edebe'l-arabî*, VI, 154; Sa'lebî, *Katla el-Kur'ân*, s. 43, 44.

³⁰ Resim eserin 45. sayfasından alıntı yapılmıştır. Sa'lebî, *Katla el-Kur'ân*, s. 45.

³¹ Sa'lebî, *Katla el-Kur'ân*, s. 44.

³² İçinde yaklaşık 5000 yazma eser bulunan Ayasofya I. Mahmut Kütüphanesi bir çok onarıma maruz kalmıştır. Bu tadilatlar sırasında içindeki kitapların bir kısmı 1916 yılında Türk İslam Eserleri Müzesi'ne, kalan kısmı ise 1968 tarihinde Süleymaniye Kütüphanesi'ne gönderilmiştir. <http://basin.kulturturizm.gov.tr/TR-144050/ayasofya-i-mahmut-sadirvani-ve-kutuphanesi-ziyarete-aci.html> (03.01.2019); <https://www.istanbul.net.tr/istanbul-rehberi/istanbul-muzeleri/ayasofya-muzesi-i-mahmut-kutuphanesi/74/4> (03.01.2019).

³³ Brockelmann, *Târîhu'l-edebe'l-arabî*, VI, 154; Sa'lebî, *Katla el-Kur'ân*, s. 44.

bulunan iki yazma nüshayı dikkatlice okumuş, akabinde modern imlâ kurallarına göre kopyalarını çıkarmış ve son olarak iki orjinal yazma eseri kendi yazdığı kopyalarla karşılaştırmıştır. İhtilâf halinde doğru gördüğü hususları kendi yazdığı kopyaya not etmiş ve bunları tahkikli matbu kitabında dipnotlarda belirtmiştir. Kur'ân âyetlerini numaralandırmakla birlikte, kitapta Sahâbe dışında adı geçen zevât hakkında muvaffak olduğu kadarıyla bilgiler vermiştir. İmkan dahilinde kitabın metnini ve kıssaların râvilerini belgelendirmiştir. Ayrıca eserde geçen garip kelimeleri izah etmiş ve açıklamaya ihtiyaç gördüğü hususları kendince yorumlamıştır. Özetle muhakkik eserin tahkikinde son derece titiz davranmış ve ciddi emek harcamıştır.³⁴

Beate Wiesmüller, *Katlâ el-Kur'ân*'ı yüksek lisans tezi olarak çalışmıştır. Eserin İstanbul ve Leiden'deki orjinal nüshalarını inceledikten sonra tezini genişleterek *Die vom Koran Getöteten: At-Ta'labî's Qatlâ l-Qur'ân nach der Istanbuler und den Leidener Handschriften, Edition und Kommentar* adıyla neşretmiştir (Würzburg 2002).³⁵

2.2. Eserin Konusu

Katlâ el-Kur'ân, Türkçe “Kur'ân'dan Etkilenerek Ölenler” veya “Kur'ân Şehitleri” anlamına gelir. Dolayısıyla konusu, Kur'ân âyetlerinin insanlara etkisi, bazı kişilerin âyet/leri okuduktan veya dinledikten sonra aşırı etkilenmeleri ve bu etki sonucunda maruz kaldıkları ölüm hikayeleridir. Sa'lebî kitabının konusunu “Arzuların zirvesine ve mertebelerin en yücesine ulaşan bir kısım değerli şühedânın ve kıymetli ulemânın hikayesini içerir. Ki bu kişiler, Kur'ân'ı okudukları için veya okunan Kur'ân'ı işittiklerinden dolayı (manasından etkilenerek) Kur'ân'ın öldürdüğü kişilerdir.”³⁶ sözleriyle açıklamaktadır. Burada müellifin kendi dönemine kadar bu konuda rivâyet edilen tüm nakilleri eserinde topladığına dair bir sözünün veya iddiasının bulunmadığını hatırlatmak yerinde olacaktır. Sa'lebî'nin *Katlâ el-Kur'ân*'ı yazmasındaki gayesi, Allah'ın merhametini kazanmaktır.³⁷ Eserde Allah'ın kulları arasından seçip iyilik lutfettiği zevâtın varlığına dikkat çekilmektedir. Sa'lebî, kıssaları nakletmeden önce okuyucuyu sâlih kişilerin yolundan gitme, onları kalben ve lisanen sevmeye hususunda teşvik etmektedir.³⁸

2.3. Müellifin Telif Metodu

Katlâ el-Kur'ân'ın Sa'lebî'ye nisbetinde her hangi bir şüphe bulunmamaktadır. Sa'lebî, bu eseri yazarken başvurduğu kaynakları açıklamamıştır. Bunun sebebi, kitabın küçük hacimli olmasından ve muhtevâsında az sayıda (sadece 19 adet) kıssanın yer almasından kaynaklanmış olabilir.³⁹ Kıssalar düzensiz şekilde peş peşe zikredilmiştir. Her kıssanın başlığı “Ve onlardan birisi” şeklinde verilmiştir. Müellif, hocalarına veya diğer kişilere ait eserlerden ismini belirtmeksizin örneğin “bazı kitaplarda okudum...”⁴⁰ veya “bazı hocalarımın kitaplarında okudum...”⁴¹ şeklinde nakiller yapar. Bazen hocasından işittiği

³⁴ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 10, 11.

³⁵ Mertoglu, “Sa'lebî”, 29; See B. Wiesmüller, *Die vom Koran Getöteten: At-Ta'labî's Qatlâ l-Qur'ân nach der Istanbuler und den Leidener Handschriften, Edition und Kommentar*.

³⁶ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 53, 54.

³⁷ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 55.

³⁸ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 56.

³⁹ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 38-40.

⁴⁰ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 74, 82.

⁴¹ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 78.

rivâyeti onun bizzat adını vererek "... *kişiden işittim*" şeklinde kıssayı hikaye eder.⁴² Bazen de "*bazı müzekkirlerden işittim...*" şeklinde rivâyette bulunur.⁴³ Velhasıl müellif, zikrettiği kıssaları ya kıssanın sahibine, ya kıssaya tanıklık edene, yahut kıssayı anlatana dayandırarak (isnâd) vermiştir.⁴⁴

2.4. Eserin Muhtevâsı

Eserde, biri başlıksız (ilk kıssa) ve 18 başlıklı olmak üzere toplam 19 kıssa bulunmaktadır. Kitapta geçen tüm âyetleri Sa'lebî'nin diğer kitabı *el-Keşf ve'l-beyân*'da araştırmamız neticesinde, bu eserde yer alan kıssalardan sadece iki tanesinin -72 ve 73. sayfalarda zikredilen kıssa kısmen,⁴⁵ 82. sayfada zikredilen kıssa ise aynı şekilde⁴⁶ - *el-Keşf ve'l-beyân*'da zikredildiğini tespit ettik. Dolayısıyla bu eserin o tefsirden istihraç edilerek telif edilen bir eser olmadığını söyleyebiliriz.

Eserde hoş olmayan veya hurafe derecesine varan son derece garip kıssalar bulunmaktadır. Bu yüzden eserin muhtevâsına temkinli yaklaşmak yerinde olacaktır. 62. sayfada "*O (etkilenererek ölen)lerden: Cinlerden bir grup*" başlığı altında verilen kıssa buna örnek olarak verilebilir. Kıssa şu şekildedir: "*Huleyd el-Asarî şöyle dedi: Bir gece 'كُلُّ نَفْسٍ دَائِقَةٌ' (Her nefis ölümü tadacaktır)' âyetini sonuna kadar okudum ve âyeti tekrarlamaya başladım. Birden gaipten şöyle bir ses işittim: Daha ne kadar bu âyeti tekrarlayacaksın? Sen (âyeti okuyarak) yaratıldıklarından beri Allah'a yüzlerini çevirmeyen (itaat etmeyen) dört cin öldürdün.*"⁴⁷ Bu kıssada anlatılanlara dair şer'î bir delil bulunmamaktadır. Zira cinler âlemi gaybî konulardan olup, ancak Kur'an veya Sünnet'le sabit olursa kabul edilebilir. Diğer yandan eserde Ali b. el-Fadîl b. İyâd⁴⁸ ve Zürâre b. Evfâ⁴⁹ gibi Kur'an'dan etkilenen birçok insanın gerçek hikayeleri de yer almaktadır.

Kur'an'dan etkilenererek ölenlere dair 19 kıssanın başlığı ve bu kıssaların içinde geçen âyetler (43 adet) şunlardır:

- 1) Başlıksız (ilk kıssası): Bakara 2/24⁵⁰ ; Hâkka 69/21-23⁵¹ ; Meâric 70/15-17⁵².
- 2) Ali b. el-Fadîl b. İyâd: En'âm 6/30⁵³; Mü'minûn 23/106⁵⁴; Zümer 39/47⁵⁵.
- 3) Kûfeli Yaşlı Bir Adam: Bakara 2/24⁵⁶.

⁴² Sa'lebî, *Katla el-Kur'an*, s. 75.

⁴³ Sa'lebî, *Katla el-Kur'an*, s. 79.

⁴⁴ Sa'lebî, *Katla el-Kur'an*, s. 38-40.

⁴⁵ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, IX, 115.

⁴⁶ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, VII, 314.

⁴⁷ Sa'lebî, *Katla el-Kur'an*, s. 62.

⁴⁸ Ali b. el-Fadîl b. İyâd b. Mes'ûd el-Yerbû'î et-Temîmî. İbâdet ve havf'te babasını geçmiştir. Nesâî, onun güvenilir bir kişi olduğunu söyler. Ebû Bekr el-Hatîb ise onun için şunu söylemiştir: "*Yüksek derecede vera' sahibidir. Babasından kısa bir süre önce vefat etmiştir. Okunan bir âyeti dinledikten sonra bayılması onun ölümüne sebep olmuştur.*" Yûsuf b. Abdurrahmân el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*, thk. Bessâr Avvâd Ma'rûf, (Beyrut: Muessetu'r-Risâle, 1992), XXI, 96, 97.

⁴⁹ Zürâre b. Evfâ el-Hareşî. Kûnyesi Ebû Hâcib'dir. Takvâ sahibidir. Basra'da yaşamış ve orada vefat etmiştir. Kıssa, *Hilyetu'l-evliyâ*'da zikredilmektedir. Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetu'l-evliyâ ve tabakâtu'l-asfiyâ*, (Kahire: Dâru'l-Fikr, 1996), II, 258.

⁵⁰ Sa'lebî, *Katla el-Kur'an*, s. 54; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, I, 169.

⁵¹ Sa'lebî, *Katla el-Kur'an*, s. 54; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, X, 30.

⁵² Sa'lebî, *Katla el-Kur'an*, s. 54; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, X, 38.

⁵³ Sa'lebî, *Katla el-Kur'an*, s. 60; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, IV, 143.

⁵⁴ Sa'lebî, *Katla el-Kur'an*, s. 61; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, VII, 58.

⁵⁵ Sa'lebî, *Katla el-Kur'an*, s. 62; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, VIII, 240.

⁵⁶ Sa'lebî, *Katla el-Kur'an*, s. 62; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, I, 169.

- 4) Bir Grup Cin: Âl-i İmrân 3/185⁵⁷; Tahrîm 66/6⁵⁸.
- 5) Necâd el-Fakasî.
- 6) Zürâre b. Evfâ el-Haraşî: Müddessir 74/8⁵⁹.
- 7) Bedevî Bir Arap: Zâriyât 51/22, 23⁶⁰.
- 8) Muhammed b. el-Munkedir'in (ö. 131/748) bir kardeşi: Zümer 39/47⁶¹.
- 9) Kûfeli Bir Genç: Mü'minûn 23/101-108⁶².
- 10) Ebû Osmân Saîd b. İsmâîl el-Hîrî (ö. 298/910).
- 11) Bir Kısım Ârifler: Zâriyât 51/17, 18⁶³.
- 12) Nişâburlu Bir Genç: Zümer 39/54⁶⁴.
- 13) Utbe' b. Ebân el-Basrî'nin Komşusu Misver: Meryem 19/85, 86⁶⁵.
- 14) Lokmân el-Hakîm (as): Lokmân 31/16⁶⁶.
- 15) Mehâlibeli Yaşlı Bir Adam ve Onun Cârîyesi: Nisâ 4/77, 78⁶⁷; Kehf 18/29⁶⁸; Zümer 39/53⁶⁹.
- 16) Ebû Cuheyr ed-Darîr: Furkân 25/23-26⁷⁰.
- 17) Bir Kısım Ârifler: Hadîd 57/16⁷¹.
- 18) Esed b. Salheb: Zuhuf 43/74, 75⁷².
- 19) Müminlerin Emîri Abdullâh b. Ömer b. Hattâb'ın (ö. 73/692) (ra) Arkadaşlarından Bir Genç: A'râf 7/201⁷³; Rahmân 55/46⁷⁴.

SONUÇ

Nişâbûr'un yetiştirdiği değerli ilim adamlarından biri olan Ebû İshâk, bir çok hocadan ilim tahsil etmiş ve bir çok talebeye de ders vermiştir. O, tefsir ilminde büyük bir şöhret kazanmış, ulemâdan çokça övgüye mazhar olmuş ve geride birçok değerli ilmi eser bırakmıştır.

Katlâ el-Kur'ân, Kur'ân âyet/lerini okuduktan veya dinledikten sonra etkilenerak ölen kişilerin kıssalarını içermektedir. Kıssaların hoş ve akıcı bir üslupla sunulduğu görülmektedir. Kıssalar, ilimde kıymet ifade eden nakil zinciriyle (isnâd) verilmiştir. Bu kıssalar, Sahâbe, Tâbiîn ve Tebeu't-Tâbiîn'in Kur'ân'a verdikleri önemi ve değeri bildiren haberlerdir. Kıssalarda geçen haberler, olaylar ve râviler ilmi açıdan bir zenginlik olarak görülebilir. Eser,

⁵⁷ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 63; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, III, 224.

⁵⁸ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 64, 67; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, IX, 349.

⁵⁹ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 70; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, X, 71.

⁶⁰ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 73, 74; Kıssa kısmen zikredilmiştir. Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, IX, 113-115.

⁶¹ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 74, 75; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, VIII, 240.

⁶² Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 76; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, VII, 56-58.

⁶³ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 79; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, IV, 111-113.

⁶⁴ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 80; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, VIII, 245, 246.

⁶⁵ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 81, 82; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, VI, 230, 231.

⁶⁶ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 82; Kısa aynı şekilde geçmektedir. Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, VII, 314.

⁶⁷ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 84; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, III, 346.

⁶⁸ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 84, 86; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, VI, 166.

⁶⁹ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 85; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, VIII, 241-245.

⁷⁰ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 92; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, VII, 129, 130.

⁷¹ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 96; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, IX, 240.

⁷² Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 98; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, VIII, 344, 345.

⁷³ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 98; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, IV, 319, 320.

⁷⁴ Sa'lebî, *Katlâ el-Kur'ân*, s. 99; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, IX, 189.

kendi alanında -bildiğimiz kadarıyla- günümüze kadar telif edilen tek eser olma özelliğini taşımaktadır. Bu husus, onun İslâm Kültür Mirası'ndaki yerini ve değerini göstermektedir. Ayrıca eser üzerinde son derece kıymetli çalışmalar yapılmıştır. Eserde hoş olmayan veya hurafe derecesine varan son derece garip hikayeler bulunduğu gibi gerçek hikayeler de bulunmaktadır. Bu yüzden eserin muhtevâsına temkinli yaklaşmak yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

Carl, Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-arabî*, çev. Abdu'l-Halîm en-Neccâr, Ramadân Abdu't-Tevvâb, Kahire: Dâru'l-Meârif, 1977, I-VI.

Dâvûdî, Muhammed b. Ali b. Ahmed ed-, *Tabakâtu'l-müfessirîn*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983, I-II.

İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâ'u ebnâ'i'z-zamân*, thk. İhsân Abbâs, Beyrut: Dâru's-Sâdır, 1977, I-VIII.

İsfahânî, Ebû Nuaym el-, *Hilyetu'l-evliyâ ve tabakâtu'l-asfiyâ*, Kahire: Dâru'l-Fikr, 1996, I-XI.

Mertoğlu, M.. Suat, "Sa'lebî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXXVI:28-29, İstanbul: TDV Yay., 1998-2013.

Mizzî, Yûsuf b. Abdurrahmân el-, *Tehzîbu'l-kemâl fî esmâi'r-ricâl*, thk. Bessâr Avvâd Ma'rûf, Beyrut: Muessetu'r-Risâle, 1992, I-XXXV.

Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbü'rî eş-Şâfiî es-, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân (Tefsîru's-Sa'lebî)*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr, Beyrut: Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, 2002, I-X.

Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbü'rî eş-Şâfiî es-, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân (Tefsîru's-Sa'lebî)*, thk. Seyyid Kesrevî Hasan, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004, I-VI.

Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbü'rî eş-Şâfiî es-, *Katlâ el-Kur'ân*, thk. Nâsir b. Muhammed b. Osmân el-Munî', Riyâd: Mektebetu Obekan, 2008.

Süyûtî, Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-, *Tabakâtu'l-müfessirîn*, thk. Ali Muhammed Ömer, Kahire: Mektebetu Vehbe, 1976.

Süyûtî, Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-, *Bugyetu'l-vu'ât fî tabakâti'l-lugaviyyîn ve'n-nuhât*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, Kahire: Matbaatu Halebî, 1965, I-II.

Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed el-, *et-Tefsîru'l-basît*, thk. Muhammed b. Sâlih b. Abdillâh el-Fevzân, Riyâd: Matbaatu Vizâreti't-Ta'lîmî'l-Âlî, 2009, I-XXV.

Wiesmüller, See B., *Die vom Koran Getöteten: At-Ta'labî's Qatlâ l-Qur'ân nach der Istanbuler und den Leidener Handschriften, Edition und Kommentar, Arbeitsmaterial zum Orient*, vol. 12, Würzburg: Ergon Ferlag, 2002.

Zehebî, Muhammed Huseyin, *et-Tefsîr ve'l-mufessirîn*, Kahire: Mektebetu Vehbe, 2000, I-III.

Web Sayfaları

https://www.amazon.de/Die-Koran-Get%C3%B6teten-Handschriften-Arbeitsmaterialien/dp/3935556888/ref=sr_1_1?s=books&ie=UTF8&qid=1546547429&sr=1-1&keywords=Die+vom+Koran+Get%C3%B6teten (erişim 03.01.2019)

<https://tr.educations.com/study-abroad/leiden-university/> (erişim 03.01.2019)

<https://www.universiteitleiden.nl/en> (erişim 03.01.2019)

<http://basin.kulturturizm.gov.tr/TR-144050/ayasofya-i-mahmut-sadirvani-ve-kutuphanesi-ziyarete-aci-.html> (erişim 03.01.2019)

<https://www.istanbul.net.tr/istanbul-rehberi/istanbul-muzeleri/ayasofya-muzesi-i-mahmut-kutuphanesi/74/4> (erişim 03.01.2019)

**TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES**

MÂİDE SÛRESİ'NİN 3. ÂYETİNDEKİ İSLÂM DİNİNE AİT VURGULAR

EMPHASISES BELONGING TO THE RELIGION OF ISLAM IN THE THIRD
VERSE OF THE CHAPTER OF MAIDAH

Dr. Öğr. Üyesi Nurdoğan TÜRK

Ankara Hacı Bayram Üniversitesi, dr_nrdgn@hotmail.com,

ORCID: 0000-0002-5684-5956.

ÖZET

İnsanlık için en önemli *haber* (Sâd 38/67), insanlığı tereddütsüz her konuda en doğruya ileten (İsr'a 17/9), üzerinde iyice düşünülüp öğüt alınsın diye (Sâd 38/29) ve takvâ sahipleri için yol gösterici (Bakara 2/2) olarak indirilen Kur'ân, nâzil olan ilk âyetinden son âyetine kadar paha biçilmez derecede kıymetli mesajlar içermektedir. Bu kıymetli mesajları içeren âyetlerden birisi ve –bir görüşe göre- sonuncusu Mâide sûresinin 3. âyetidir. *Âyet*, İslâm dinine ait üç vurguyu içermektedir: Birincisi; ilk âyette yenmesi helâl kılınan hayvanlardan istisna kılınıp açıklanacağı bildirilen ve etleri haram olan şeyler bu âyette beyan edilmiştir. Çaresizlik hallerinde haram kılınan bir şeyin yenilebileceği bildirilmiştir. Aksi yönde delil olmadıkça din anlayışında helallik vurgusu yapılmıştır. İkincisi; “*Onlardan korkmayın, benden korkun*” sözüyle müminlere moral telkin edilmiş, korku ve ümitsizlik yerine cesaretli ve ümitvâr olmaları gerektiği vurgusu yapılmıştır. Üçüncüsü; “*...kemale erdirdim...tamamladım... beğendim...*” ifadeleriyle insanlığa gönderilen İslâm dininin ihtiyaç duyulan her alanda tamamlandığına ve O’nun kıyamete kadar geçerli son din olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu yönleriyle âyet, bize İslâm dininin doğru anlaşılmasında ciddi katkı sağlamaktadır. Zira dinin doğru ve tam anlaşılması insanlık için hayati öneme sahiptir. İki cihan mutluluğunu elde etmenin yolu, İslâm dinini doğru anlamak ve O’nu hakkıyla yaşamaktan geçmektedir. Bu bildiri, bu âyet bağlamında son vahiy kitabı Kur’ân’ın insanlığa sunduğu din anlayışını okuma ve anlama gayretlerinden birisidir.

Anahtar Sözcükler: Mâide, Âyet, Din, Helallik, Korku, Ümit.

ABSTRACT

The Qur'an which is the most important *news* for humanity (Sad 38/67), conveying humanity to the most correct without hesitation about every subject (İsra 17/9), an advice for considering on it well enough (Sad 38/29), a guide for pious people (Baqarah 2/2) has contained valuable messages in priceless degree from the first verse which was revealed to the last verse of it. One of the verses that contain these valuable messages and -according to an opinion- the last is the third verse of the chapter of Maidah. The verse has included three emphasises belonging to the religion of Islam. First of all, things which were notified to explain exempting from animals that are lawful spouse (*halal*) to eat in the first verse and had illicit (*haram*) meats had been declared in this verse. It had been notified to eat a illicit thing in the case of desperation. Lawfulness was emphasized in an understanding of religion unless there is an evidence on the contrary. The second one is preaching elevation to the believers with an expression of “*So fear them not, but fear Me*” and it was emphasized to be hopeful

and courageous instead of fear and hopelessness. The third one is the emphasis of the religion of Islam which was sent to humanity with expressions of “*I have perfected, completed, approved*” as a completed religion in every field that needed and the last valid religion until the Last Judgment. With these aspects the verse has severely contributed on being understood the religion of Islam for us in a correct way. Forasmuch as being understood of religion correctly and completely has vital importance for humanity. The way of obtaining happiness of the two world is to understand the religion of Islam and to live it properly. This notice is the one of efforts to read and comprehend an understanding of religion which is presented by the Qur'an that is the last book of revelation to humanity in the context of this verse.

Key Words: Maidah, Verse (Ayah), Religion, Lawfulness, Fear, Hope.

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerîm, semâvî kitapların sonucusudur. O, insanlığın ihtiyaç duyduğu her alanı tamamlayan hidâyet rehberidir. Dili son derece fasîh ve belîğ, muhtevâsı gerçekten sağlam, açık ve nettir. Kur'an'ın ana hedefi, mutlak Yaratıcı'ıyla olan bağı ve ona kulluğu kopartacak tüm engelleri ortadan kaldırıp, inanç ve düşünce bakımından insanı tamamen özgürleştirmektir.¹ Öğretme ve eğitim yoluyla ruhen ve bedenlen olgunlaştırmak ve onu özüne döndürmektir. Kur'an'ın insanlığa sunduğu öğretiler ve verdiği mesajlar, kıyâmete kadar akli ve kalbi selîm olanları elbette Allah'a ulaştıracaktır.² Yeter ki, insanoğlu yalnız Allah'a iman edip güvensin ve O'na dayansın.³ İşte Kur'an'ın sunduğu öğreti ve verdiği mesajlardan birisi de Mâide sûresinin 3. âyetidir. Âyette, İslâm dinine ait üç vurgu dikkatleri üzerine çekmektedir. Bu vurgular şunlardır:

1) EŞYADA HELALLİK (MÜBAHLİK) VURGUSU

“Murdar hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilmiş, boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanarak öldürülmüş hayvanlarla -henüz canı çıkmadan yetişip kestiklerinizin dışında- yırtıcıların yediği hayvanlar, dikili taşlar önünde (sunaklarda) boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla paylaşmanız size haram kılındı. Çünkü bunlar doğru yoldan sapmaktır... Kim açlıktan bunalıp çaresiz kalırsa, günah sınırına varmaksızın yiyebilir. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.” (Mâide 5/3)

Mâide sûresinin 3. âyetindeki birinci vurgu, aksi yönde delil bulunmadıkça eşyada asıl olan helallik (mübahlık) vurgusudur. Bu âyette, Mâide 5/1'de yenmesi helâl kılınan hayvanlardan istisna kılınıp açıklanacağı bildirilen ve yenmesi haram olan şeyler, yasaklanan şeylerin zaruret halinde asgari ölçüde yenilebileceği hususu beyan edilmiştir.⁴ Biz burada fıkıh kitaplarında yeterince ve detaylıca tartışılan nelerin helâl veya haram olduğuna dair ayrıntılara girmeyecek, onun yerine İslâm'ın din anlayışındaki helallik vurgusuna temas edeceğiz. Şöyle ki;

Eşyada (hayvanlar, yiyecekler, içecekler, giyecekler, eylemler...) özel bir haram olma delili bulunmadıkça asıl olan mübahlıktır.⁵ Bu kuralın en kuvvetli delili “O (Allah),

¹ Murat Sülün, *Kur'an Ne Diyor? Biz Ne Anlıyoruz*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), s. 474.

² İsrâ 17/9.

³ Mâide 5/23.

⁴ Detaylı bilgi için bkz. Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu*, (Ankara: DİB Yay., 2006), s. 972-980.

⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, s. 972.

yeryüzünde olanların hepsini sizin için yarattı.”⁶ âyetidir. Zira yeryüzünde yaratılan her şey insanoğlunun faydalanması için yaratılmış ve onun emrine verilmiştir.⁷ Kur’ân, Allah’ın kullarına haram kıldığı bütün şeyleri açıkladığını haber vermiştir.⁸ Dolayısıyla hakkında haram olduğuna dair bir hüküm bulunmayan fiil ve tasarruflarda temel prensip mubahlıktır. İnsanlar eşyaya sahip olma ve onu dilediği gibi harcamada eşittirler. Ancak Elmalılı’nın (ö. 1942) dediği gibi asıl olarak can ve ırz konusunda erkek olsun kadın olsun insanlar birbirlerine helâl değil, haramdırlar. Hatta yaratılış gayesi Allah’a kulluk olan insanın canını ve ırzını istediği gibi kullanmasına müsaade edilmemiştir. İnsanın canına kıymaya, kendisini veya ırzını başkasına satmaya hakkı yoktur.⁹

Allah, insanlara dini güçlendirmemiş ve zorlaştırmamıştır. Bilakis kolaylaştırmış ve yaşanabilir hale getirmiştir.¹⁰ Helallerin sayılmak istendiğinde sayılamayacak kadar çok olması, haramların sınırlı sayıda olması ise bu kolaylığın bir göstergesidir. İnsanların Kur’ân’da haram kılınmayan şeyleri bir çeşit çıkarımlarla Kur’ân’ın haram kıldığı bir şeymiş gibi göstermeleri, dini zorlaştırmaktan başka bir şey değildir. Oysa her kim dinin zorlaştırırsa din mutlaka ona galip gelir.¹¹ İslam’ın gayesi, insanları zora sokmak değil, aksine onları rahatlatmak, ahenk içinde yaşamalarını ve iki cihanda mutlu olmalarını sağlamaktır. İslâm, insanların ihtiyaçlarını ve maslahatlarını gözeterek haram dairesini dar, helâl dairesini ise geniş tutmuştur. Helâl ve haram kavramları müminin dini hayatında son derece önemlidir. Kur’ân, insanlara sınırları net bir yaşam tarzı çizer. O’nun indirilişinin amacı, insanları ayrıntılara boğmak değil, dinin ruhunu ve özünü kavratmaktır. Dinin özü, yalnızca Allah’a yönelmek, yalnızca O’ndan çekinmek ve O’na samimi bir şekilde kulluk etmektir. Bu yüzden Kur’ân âyetleri, dinin özünü anlatan son derece vecîz ifadeleridir diyebiliriz.

Kâinatta yasak ve izni belirlemede hakikî anlamda tek yetkili elbette Mâlikü’l-mülk olan Allah ve mecazî anlamda O’nun elçisi Hz. Muhammed (sav)’dir.¹² Hz. Peygamber (sav)’in buradaki rolü, Allah’tan aldığı yetkiyle O’nun hükmünü ve iradesini icmalî ve ayrıntılı açıklamaktan ibarettir. Allah peygamberlerine bazı sorumluluklar yüklemiştir. Bu sorumluluklardan biri de, Allah’ın kendilerine vahyettiği hükmü korumak, uygulamak, helâl ve haramı öğretmektir.¹³ Allah ve O’nun Rasulü dışında haram ve helâl kılmada hiç bir kimsenin hak ve yetkisi bulunmamaktadır.¹⁴ Kendisinde bu yetkiyi görenler, ilahlık iddiasında bulunmuş sayılacaklarından bu tutumları küfür ve şirk olacaktır.¹⁵ Sözlükte “mübah, câiz ve serbest olmak, ruhsat vermek, Harem’den veya ihramdan çıkmak” anlamlarına gelen helâl, yasaklardan arındırılmış ve dinen yapılması serbet olan şeylere denir. Haramın zıddıdır.¹⁶ Helaller, insanları haramlara muhtaç kılmayacak kadar geniş ve çoktur. Kur’ân, bunların

⁶ Bakara 2/29.

⁷ Bkz. Hac 22/65; Lokmân 31/20; Câsiye 45/13.

⁸ En’âm 6/119.

⁹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, (İstanbul: Zehraveyn, 2011), I, 250, 251.

¹⁰ “Allah, size kolaylık diler, zorluk dilemez.” Bakara 2/185; “Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez.” Mâide 5/6; “O (Allah), sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yükledi.” Hac 22/78.

¹¹ Buhârî, İmân, 29, no. 39.

¹² Bkz. Mâide 5/50; En’âm 6/57; A’râf 7/157; Tevbe 9/29; Ahzâb 33/36; Yûsuf 53/40, 80; Haşr 59/7.

¹³ Mâide 5/44.

¹⁴ Nahl 16/116.

¹⁵ En’âm 6/140; A’râf 7/32; Tevbe 9/29, 37; Yûnus 10/59; Şûrâ 42/21; Nahl 16/116.

¹⁶ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtu elfâzî’l-kur’ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, (Dimeşk: Dâru’l-Kalem, 1413/1992), s. 251; Kürşat Demirci, “Helâl”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DiA)*, (İstanbul: TDV Yay., 1998-2013), XVII: 173.

hepsini teker teker sayıp dökmemiştir. Helallerin yapılmasında veya kullanılmasında bir sakınca bulunmamaktadır. Kur'ân bazı şeylerin helâl olduğunu açıklamıştır. Bunun hikmeti, önceleri yasak olan bir şeyin helâl olduğunu bildirmek, helâl ve haram arasında mukayese yapmak ve helâl kılınan bir şeyin nimet olduğunu beyan etmek olabilir. Haram ise dinen yenmesi, içilmesi, yapılması, kullanılması ve inanılması yasak olan şeylere denir.¹⁷ İslâm'da haram olan şeylere götüren vesileler de haram kılınmıştır. İyi niyetli olmak, haramın veya ona ileten vasıtaların hükmünü değiştirmez. Helâl ve haramlar ancak nassla ve taabbüdilikle (Allah'ın emri olmakla) belirlenir. Bu yüzden nassla sabit haramlarda kıyâmete kadar değişmezlik söz konusudur. Dinen bunları yapmak cezayı, kaçınmak ise sevabı gerektirir. Dolayısıyla kişinin ilmihal konularını bilmesi bir zorunluluk arz etmektedir. Kur'ân, helâl ve haramın belirlenmesinde faydalı ve temiz şeyler için *tayyib/tayyibât*, zararlı ve pis şeyler için *habîs/habâis* olmak üzere iki anahtar kavram sunmaktadır.¹⁸ Bazı âyetlerde ise haramları ifade etmek üzere *hudûdullâh* (Allah'ın sınırları) kavramı kullanılmıştır.¹⁹ İslâm'da haram ve helâlin belirlenmesi bazı sebeplere dayanır. Temizlik ve pislik bu sebeplerdendir.²⁰ Helâl olan şeyler maddi ve manevi açıdan temizdirler.²¹ Haram kılınan şeyler ise maddi ve manevi yönden pisdirler. Ancak kumar, fal okları ve putlar gibi bazı şeyler maddi yönden pis değilse de verdikleri zararlar bakımından manevi olarak çok pis ve kirlidirler. Haramların insanoğlunun ruh, beden, akıl ve inanç sağlığına ciddi zararlar verdiği aşıkardır. Nahl 16/118'de İslâm'da haram olan şeylerin daha önce Yahudilere haram kılındığı ifade edilmektedir.

Hiz. Peygamber (sav)'in helâl ve haramın belirlenmesi noktasında yaptığı şu açıklamalar manidardır: *“Helâl bellidir, haram bellidir. Bu ikisinin arasında durumu belli olmayan şüpheli şeyler vardır...”*²² *“Helâl, Allah'ın kitabında helâl kıldığı şeylerdir. Haram da Allah'ın kitabında haram kıldığı şeylerdir. Hakkında bir açıklama yapmadığı şeyler ise sizin için affettiği şeylerdir.”*²³ Buradan Kur'ân ve Sünnet'in hüküm belirlerken ayrıntıdan çok ilgili kaideyi verdiği, bu kuralın her devirde yorumlanmasının ise o dönemin yetkin İslam âlimlerine bırakıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Allah'ın hükmünü bildirmediği şeylerin haram mı veya helâl mi olduğunun tespitinde bilimin ve özellikle de tıbbın verilerinden yararlanmak gerekir.

Kur'ân'da bir çok âyette helâl ve temiz olan şeylerin yenilmesi gerektiği vurgulanmıştır.²⁴ Bu yüzden mümin, helâl, hoş ve tertemiz şeyleri yemeli; pis, içinde başkasının hakkı olan, dinen yasaklanmış şeyler yememelidir. Kur'an'da helâl ve temiz şeylerin yenilmesi ve ardından sâlih ameller yapılmasının emredilmesi, beslenme ve ibadet arasındaki sıkı ilişkiyi ortaya koymaktadır.²⁵ İnsanoğlunun dünyada başıboş bırakılmadığını,

¹⁷ Râgıb, *Müfredâtu elfâzi'l-kur'ân*, s. 229.

¹⁸ Bkz. Bakara 2/57, 172; Nisâ 4/2; Mâide 5/88, 100; A'râf 7/160; Enfâl 8/26, 37, 69 ve diğerleri; Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, s. 972.

¹⁹ Bakara 2/187, 229, 230; Nisâ 4/13; Tevbe 9/112; Mücadele 58/4; Talâk 64/1.

²⁰ “Allah, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar.” A'râf 7/157.

²¹ Mâide 6/4.

²² Buhârî, İmân, 39, no. 52.

²³ Tirmîzî, Libâs, no. 6.

²⁴ Bakara 2/168, 172; Mâide 5/88; A'râf 7/160; Enfâl 8/69; Nahl 16/114; Tâhâ 20/81; Mü'minûn 23/51.

²⁵ Mü'minûn 23/51.

helâl ve haram konusunun dünya imtihanının bir parçası olduğunu unutmamak gerekir.²⁶ Zira helâl ve haramı gözetmek, kişinin Allahâ karşı samimiyetini ortaya koyan önemli bir göstergedir. Öte yandan Hz. Peygamber (sav), helâl lokma kazanmayı teşvik etmiş, kazancında helâl ve haramı gözetmeyen kişinin duasının kabul edilmeyeceğini beyan etmiştir.²⁷ Dolayısıyla müminin kazancı helâl olmalı, şüpheli şeylerden kaçınmalı, haram ve haksız kazançtan uzak durmalı ve apaçık düşman olan şeytana uymamalıdır.²⁸ İslâm, müslümanlara haram kılınan şeyleri mülk edinme ve üzerlerinde tasarruf etme hakkını vermemiştir. Kimsenin miras, satın alma, alışveriş, ödünç alma ve bağışlama gibi geçerli bir sebebi olmaksızın başkasının malını almaya hakkı yoktur.²⁹ Kişi için en güzel rızık emek harcayarak kazandığıdır.³⁰ Emek harcamadan bedavadan para kazanmak tembellerin işidir. İslâm'da ise her türlü bedavacılık yasaklanmıştır.

Allah'ın kullarına beyan ettiği “*Kim açlıktan bunalıp çaresiz kalırsa, günah sınırına varmaksızın yiyebilir.*” hükmü, aşırı zorluk, ciddi darlık, olağanüstü durumlar ve zaruret halinde bu durumlardan kurtuluncaya kadar prensipte haram kabul edilen şeylerin sınırlı miktarda yenilebileceğini göstermektedir. Ancak bu sınır, başkasının hakkına girmeyecek, lezzet almaya varmayacak ve doyum noktasına ulaşmayacak kadar olmalıdır. Zaruret hali ortadan kalkınca haramlardan yararlanmak helâl olmayacaktır. Bu husus, fakihler tarafından incelenip süzgeçten geçirilip ve Mecelle’de yer alan “*Zaruretler memnû’ olan şeyleri mubâh kılar.*”³¹, “*Zaruretler kendi mikdarlarınca takdîr olunur.*”³², “*Mâni zâil oldukça memnû’ avdet eder.*”³³, “*İztirâr gayrın hakkını ibtâl etmez.*”³⁴ vb. ilkelerle sınırları çizilmiştir.

2) KORKU VE ÜMİTSİZLİK DEĞİL CESUR VE ÜMİTVÂR OLMA VURGUSU

“*Bugün, kâfirler dininiz hakkında ümitlerini yitirmişlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun.*” (Mâide 5/3)

Âyetteki ikinci vurgu, Allah’a iman edenlerin korku ve ümitsizlik içinde olmamaları, aksine cesaretli ve ümitvâr olmaları gerektiğidir. Âyet, artık İslâm’a savaş açıp onu ve müslümanları yok etmek isteyen müşriklerin yok etmeye, bir gün gelip müslümanların putperestliğe geri döneceklerine dair umutlarının tükendiğini haber vermektedir.³⁵ Aynı zamanda müslümanların kemâle erdirilen İslâm sayesinde korku nedir bilmemeleri, şayet bir şeyden korkacaklarsa da bu korkunun sadece Allah’tan olması gerektiğini açıklamaktadır. Âyet şunu söylüyor: “Ey Müslümanlar! Artık bugün kâfirler Allah’ın tamamladığı İslâm dinini yok edip putperestliğe döndüreceklerinden ümitlerini kestiler. Bu yüzden tüm ümitleri bitip tükenen kâfirlerden korkmayın, cesur olup ümitvâr olun ve yalnızca bu dinin gerçek

²⁶ Karaman vd., *Kur’ân Yolu*, s. 973.

²⁷ Müslim, *Zekât*, 19, no. 65.

²⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, I, 480.

²⁹ Mecelle’nin 97. Maddesi: “*Bilâ-sebeb-i meşrû birinin malını bir kimsenin ahz eylemesi câiz olmaz.*” Ahmet Şimşirgil ve Ekrem Buğra Ekinci, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*, (İstanbul: KTB Yay., 2008), s. 160.

³⁰ “*İnsan için ancak çalıştığı vardır.*” Necm 53/39; “*Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir rızık yememiştir.*” Buhârî, *Buyu’*, 15, no. 2072.

³¹ Md. 21. Şimşirgil ve Ekinci, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*, s. 78.

³² Md. 22. Şimşirgil ve Ekinci, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*, s. 78.

³³ Md. 24. Şimşirgil ve Ekinci, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*, s. 78.

³⁴ Md. 33. Şimşirgil ve Ekinci, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*, s. 79.

³⁵ Karaman vd., *Kur’ân Yolu*, s. 980.

sahibi ve koruyucusu benden korkun.” “*Benden korkun*”³⁶ şeklindeki Kur’ânî mesajlar, hakikatte insanları korkutmayı değil, onları hidâyete iletmeyi, günaha düşmemeleri ve Cennet’i kazanmalarını hedeflemektedir.³⁷

İnsanın hayatını şekillendiren korku ve ümit, insan nefsinin iki zıt çizgisidir ve o bu ikisi arasında gidip gelir. Korku (havf), imtihan araçlarından birisidir. Kişinin düşünce ve tasarruflarına pozitif veya negatif etki yapabilir. Negatif etkiye sahip bir korku, münafıklarından özelliklerinden birisi olup³⁸ insanın hayatını altüst edebilir ve yaşamı o kişi için çekilmez kılabilir. Allah korkusu gibi pozitif etkiye sahip bir korku ise, insanın yaşamını ve davranışlarını düzene sokabilir ve hayatı o kişi için yaşanabilir kılabilir. Bu yüzden mümin, Rab’bi tarafından aldığı güç ile O’nun dinini hâkim kılmak için dünyada korkudan emin yani korkusuz olmalıdır. Bu âyetle ve diğer bazı âyetlerde Allah, kullarından her durumda sadece kendisinden korkmalarını emretmiş,³⁹ O’na inananlar için dünya ve âhirette hiçbir korku ve üzüntünün olmayacağı müjdesini vermiştir.⁴⁰ Dolayısıyla korkulmaya lâyık tek varlık Allah’tır. Kur’ân’a göre korkudan emin olmak, Allah’ın bir lütfu ve rahmetidir.⁴¹ Çalıştıktan sonra Allah’a güvenip dayanan (tevekkül) mümin, korkudan emin ve güvende olur. Şeytan dahi mümini korkutamaz.⁴² Hali bu olan kişi de Allah’ın kendisine yüklediği sorumluluğu yerine getirmede cesur ve ümitvâr olur. Bu yüzden müminin itikad ve ibadetinde, hem sevgi ve ümit olmalı, hem de korku ve endişe olmalıdır.⁴³

Reca’ (ümit), hoş, güzel veya mutluluk verici bir şeyin meydana gelmesi için beklenti içinde olmaktır.⁴⁴ Ümit, korkan kişilerin rahatlama sebebidir. Korku ve ümit birbirinden ayrılmaz ve iç içe iki parçadır. Müminlere verilen en büyük nimetlerden biri olan ümit, Allah’ın engin rahmetini görmek, O’nun lutfunu kalbinde hissetmek ve güzel akıbeti düşünerek sevinmektir. Kur’ân, Allah’a kavuşmayı ve O’nun rahmetini uman, O’nun azabından korkup o gün için hazırlık yapanları övmektedir.⁴⁵ Reca’ (ümit), Kur’ân’da saygı beklemek,⁴⁶ Allah’a kavuşmak,⁴⁷ rahmet ummak⁴⁸ ve beklenti içinde olmak⁴⁹ anlamlarında kullanılmıştır. “*De ki: "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah günahların hepsini bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhametlidir.*"⁵⁰ âyeti, en çok ümit aşıl原因an âyet olarak dikkat çekmektedir.⁵¹ Allah’ın

³⁶ Mâide 5/3, 44; Âli İmrân 3/175.

³⁷ Mehmet Görmez vd., *Hadislerle İslâm (Hadislerin Hadislerle Yorumu)*, (Ankara: DİB Yay., 2013), III, 117.

³⁸ Hüseyin Çelik, *Kur’ân’da Nifâk (Münâfıkların Özellikleri)*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2018), s. 259.

³⁹ Bakara 2/41; Nahl 16/2; Zümer 39/16.

⁴⁰ Bkz. Bakara 2/38, 62, 112, 262, 274, 277; Mâide 5/69; En’âm 6/48; A’râf 7/35; Yûnus 10/62; Zuhuruf 43/68; Ahkâf 46/13.

⁴¹ Nisâ 4/83; Fetih 48/27.

⁴² Yûnus 10/62.

⁴³ Secde 32/16.

⁴⁴ Râgıb, *Müfredâtu elfâzi’l-kur’ân*, s. 346.

⁴⁵ Bakara 2/218; İsrâ 17/57; Kehf 18/110; Ankebût 29/5; Ahzâb 33/21; Mümtetine 60/6.

⁴⁶ Nuh 71/13.

⁴⁷ Kehf 18/110; Ankebût 29/5.

⁴⁸ Nisâ 4/104.

⁴⁹ Tevbe 9/106.

⁵⁰ Zümer 39/53.

⁵¹ “Bir gün Hz. Ali (ra) şöyle dedi: ‘(Ümit verme bakımından) Kur’ân’ın hangi âyeti daha geniştir?’ Yanındakiler Nisâ 4/110, vb. Kur’ân âyetlerini okumaya başladılar. Hz. Ali (ra) dedi ki; Kur’ân’da (ümit verici olarak) “*Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah günahların*

rahmeti her şeyi kuşatmıştır.⁵² Günahlar ne kadar çok olursa olsun, Allah'ın rahmetinden ümit kesmek doğru değildir. Kişi gücü yettiği kadar Rabbine kulluğunu yerine getirmeli sonra da O'nun affından ümidini kesmememelidir. Dolayısıyla mümin, her zaman ümitvâr olmalı ve bu duygu onu günahlardan uzak tutabilmelidir.

Hız. Peygamber (s.a.v), davranışlarıyla korku ve ümidin nasıl dengeleneceği konusunda müminlere örnek olmuştur. Aynı zamanda sohbetlerinde de korku ve ümit dengesini gözetmiştir. O, bir keresinde şöyle buyurmuştur: *"Mü'minler, Allah'ındaki ukubeti/azapları bilselerdi, hiç biri Cennet'i ümit etmezdi. Kâfirler de Allah'ın rahmetinin ne kadar çok olduğunu bilselerdi, hiçbir O'nun rahmetinden/Cennet'inden ümit kesmezdi."*⁵³ Korku ve ümidin eşit olması, birinin diğerinden fazla veya eksik olmaması, müminin hayatını güzelleştirecektir. Bu yüzden mümin sürekli korkusunu ve ümidini canlı ve dengeli tutmalıdır. Bu hal kişiyi hayatın zorluklarına karşı dinamik ve güçlü kılacaktır.

3) İSLÂM'IN SON DİN OLDUĞU VURGUSU

"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslâmiyet'i beğendim..." (Mâide 5/3)

Mâide sûresinin 3. âyetindeki üçüncü vurgu; Allah'ın insanlığa lââyık gördüğü, kullarına bir rahmeti ve nimeti olarak gönderilen İslâm'ın ihtiyaç duyulan tüm alanlarda tamamlandığı ve onun kıyâmete kadar geçerli son din olduğudur.⁵⁴

İslâm, insanı inanç ve düşünce bakımından tamamen özgürleştirmeyi hedeflemektedir. İnanç özgürlüğü, insanoğlunun dinden bağımsız olamayacağını gösterir. Zira kâinatta din dışı bir alan yoktur. İnsan, kendisine bahşedilen akıl ve irade ile neye inanıp teslim olacağı, nasıl bir yol izleyeceği hususunda serbesttir. Bu yüzden insan değişime açık bir varlıktır. Değişim kavramı da doğrudan insanla ilgili bir olgudur. Ancak insanın değişmez ruhi ve fiziki değerleri vardır. Örneğin insanın kadınlık, erkeklik özelliği veya nankörlük gibi bazı huyları değişmez. Ancak sonradan elde edilen inanışlar, gidilen yollar, tutumlar, alışkanlıklar ve tavırlar değişebilir.⁵⁵ İslâm, insan fitratının kendisidir ve onun doğasına ters düşmeyen tek dindir.⁵⁶ İnsanoğlunu her çağda huzura ve mutluluğa iletmeyi hedefleyen İslâm değişimden yanadır. Çünkü İslâm, insan odaklı bir dindir. İslâm'ın arzuladığı değişim, yeryüzünün halifesi insanın kalbinde ve zihninde fitrata uygun tevhit merkezli din anlayışının hakim olmasıdır. Allah tarafından kemâle erdirilen İslâm, gerçekte bambaşka bir yaşamı başlatarak yeni bir dünya kurmuştur. Her konuda insanlara özgürlüğü sunmuş ve güven aşlamıştır. Hız. Peygamber (sav), sorumluluğu gereği bu değişime rehberlik etmiş ve Allah'ın kullarına bildirmek istediği tevhid merkezli din anlayışını en güzel şekilde müslümanların hayatına yansıtmıştır.⁵⁷ İlk Müslümanlar peygamberlerine ayak uydurmuşlar, kendilerini zihnen ve yaşam tarzı bakımından tamamen yenilemişler ve kendinden sonraki nesillere model

hepsini bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhametlidir." âyetinden daha geniş bir âyet yoktur." Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîl-i âyi'l-kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdî'l-Muhsin et-Türkî, (Kahire: Dâru Hicr, 2001), XX, 228.

⁵² A'râf 7/156.

⁵³ Müslim, Tevbe, 23, no. 2755.

⁵⁴ Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, s. 980.

⁵⁵ Ra'd 13/11.

⁵⁶ Rum 30/30.

⁵⁷ Ahzâb 33/21.

olmuşlardır.⁵⁸ İslâm'ın ilk yıllarından itibaren zaman ilerledikçe, dinin kendisinde değil ama onu anlama, kavrama, yorumlama ve yaşama biçiminde değişim meydana gelmiştir. Diğer bir ifadeyle ictihad yolu açık tutulmuştur. Bu sebepten ötürü dinle ilgili fetvalar, ictihadlar ve yorumlar Kur'ân ve Sünnet'ten ayrı değerlendirilmiş ve kesinlikle Allah ve Peygamberinin sözleriyle karıştırılmamıştır.

Allah katında⁵⁹ ve özgün metinleri ilk günden bugüne kadar hiç bir değişikliğe uğramayan tek din İslâm'dır. O'nun kutsal kitabı Kur'ân, indirildiği orijinallliği ve vasıflarıyla Allah tarafından koruma altına alınmıştır.⁶⁰ Bu yüzden O'na ne peygamber ne de beşer sözü karışmamıştır.⁶¹ Kur'ân, bütün yönleriyle anlaşılmalı ve yorumlanmalıdır. Kur'ân'ın bazı yönleri üzerine yoğunlaşmak, buna karşılık diğer yönleriyle ilgilenmemek veya göz ardı etmek, İslâm'ın münzel din anlayışına ters bir durum teşkil edecektir. Aynı şekilde tedvin ve tasnif döneminde kaynaklara giren fetvalar, ictihadlar ve yorumları Kur'ân ve Sünnet'tin aynısı gibi görmek ve böyle değerlendirmek son derece yanlış bir anlayış olacaktır. Zira bu fetvalar, ictihadlar ve yorumlar nesilden nesile şüphesiz değişime uğrayacaktır ve uğramıştır. Bu çabalarda doğruyu yakalayanlar olduğu gibi yanılanlar da olmuştur. Halbuki Kur'ân'ın getirdiği temeller ve hükümlerde değişim kesinlikle söz konusu değildir.⁶² Onlar kıyamete dek asla değişmeyecek ve değiştirilemeyecektir. Bu sebepten Kur'ân'ın insanlığa sunduğu esaslar ve hükümler evrenseldir. Eşi ve benzeri bulunamazdır. Kur'ân'ı ve verdiği mesajları en doğru şekilde anlamaya çalışmak her müminin görevidir. Her mümin, sahip olduğu bilgi, anlama ve kavrama kabiliyetine göre Allah'ın anlaşılmasını istediği gerçeğe ulaşabilir. Bu gerçeğe ulaşmada iman ve samimiyet önemli rol oynamaktadır.

Dinin kemâle erdirilmesi tam olarak ne demektir? İlk peygamberden son peygambere kadar gönderilen dinlerde bir tekâmül (evrim) söz konusu mudur? Bu sorulara şöyle cevap vermek mümkündür: Gönderilen tüm dinler özü itibarıyla yani tevhîd, meleklerle, âhiret gününe ve öldükten sonra dirilmeye imân, namaz, oruç, hac ve takvâ sahibi olma gibi temellerde aynıdır.⁶³ Dinlerdeki farklılık şariat ve minhâc (yol)'dadır. Bu farklılaşmayı, amel yönünden bir kapsam genişlemesi şeklinde yorumlamak mümkündür. Zira her çağda ortaya çıkan ihtiyaçların çözülmesi için dinlerdeki bu farklılıkların olmasından daha doğal bir şey yoktur. Şariat ve minhâc alanı artık son peygamber Hz. Muhammed (sav) ve son kitap Kur'ân'la kıyâmete kadar zaman ve zemine göre değişmesine gerek kalmayacak şekilde evrensel, mükemmel bir muhtevâyâ ve kimliğe (tekâmül) bürünmüştür.⁶⁴ Şartlara bağlı olarak değişen hususlar ise ilim ehlinin yorumuna bırakılmıştır. Mâide 5/48'de Kur'ân'ın kendinden önceki kitapları musaddik (doğrulayıcı) ve onları müheymîn (gözetici) olarak zikredilmesi, önündeki kitaplarda bir eksiklik bulunmadığına işaret etmektedir.⁶⁵ Dolayısıyla Kur'ân'la

⁵⁸ Tevbe 9/88; Fetih 48/29.

⁵⁹ Âl-i İmrân 3/19.

⁶⁰ Hicr 15/9.

⁶¹ Necm 53/3, 4.

⁶² Rûm 30/30.

⁶³ Nurdoğan Türk, *Kur'ân'da Kitap Kavramı*, (Ankara: Poyraz Ofset, 2010), s. 70. Ayrıca bkz. Enbiyâ 21/25; Şûrâ 42/13.

⁶⁴ En'âm 6/115.

⁶⁵ Mâide 5/48. Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, thk. Muhammed Subhî Hasen Hallâk, Muhammed Ahmed el-Atraş, (Beyrût: Dâru'r-Reşîd, 2000), I, 440; Ebu'l-Fidâ' İsmail İbn Kesîr, *Tefsîru'l-kur'ân'il-azîm*, (Beyrut: Dâru'l Kütübü'l-İlmiyye, 1988), III, 117.

tamamlanan son din İslâm'dan önce Allah'ın İslâm adıyla gönderdiği tüm dinlerde bir eksiklik yoktur demek mümkündür. Dinin tekâmülü; önceki dinlerde var olan noksanlıkların giderilmesi anlamında değil, Allah'ın kulları için seçtiği son din İslâm'ın diğer dinlere hakimiyeti anlamındadır.

SONUÇ

Mâide sûresi 3. âyeti, İslâm dinine ait şu üç vurguyu içermektedir:

Birincisi: Aksi yönde delil bulunmadıkça eşyada asıl olan helallik (mübahlık) vurgusudur. Yasak ve izin yetkisi Allah'a ve O'nun Rasulüne aittir. İslâm'da faydalı olan şeyler helâl, zararlı olan şeyler ise haram kılınmıştır. Helallerin ne olduğunu araştırmaya gerek yoktur. Zira eşyada asıl olan mübahlıktır. Yasakların belirleneceği temel kaynak ise Kur'ân ve Sünnet'tir. Helâl bellidir, haram bellidir. Bu ikisinin arasında durumu belli olmayan şüpheli şeyler vardır. Harama düşmemek için şüpheli şeylerden kaçınmak gerekir. Bir şeyde helallik ve haramlık durumu birlikte söz konusu olduğunda haramlık yönü dikkate alınır. Zaruret halinde zorunluluk miktarını aşmadan haram şeylerden istifade edilebilir. Helaller sayılamayacak kadar çokken haramlar sınırlı sayıdadır. Helâl ve haramların çağımızın evrensel ahlâkî değerlerle sıkı bir ilişkisi bulunmaktadır. Helâl ve haram hassasiyeti, kişinin karakterinin oluşmasında önemli rol oynar. Bu bilincin kaybedilmesi, kişideki ahlâkî çöküşün ve iç huzursuzluğun sebeplerinden biri olabilir. Helali gözetip haramdan uzak duran kişiler, ruhen sağlıklı olacaklar ve pozitif kişilik özelliklerine sahip olacaklardır. Faydalı şeylerin helâl ve zararlı şeylerin haram kılınmasında, Allah'ın kullarına rahmet ve şefkatinin izi görülmektedir. Zira tamamen zararlı veya zararı yararından çok olan şeyler haram, tamamen faydalı veya fayda tarafı ağır basan şeyler ise helâl kılınmıştır.⁶⁶ Her müslümanın haramlardan kaçınması, helallere sarılması gerekmektedir.

İkincisi: Allah'a iman edenlerin korku ve ümitsizlik içinde olmamaları, aksine cesaretli ve ümitvâr olmaları gerektiği vurgusudur. Kur'ân'a göre Allah, kendisine inananların dostu ve yardımcısıdır.⁶⁷ Bu müjde, O'na inananlar için en büyük güç ve cesaret kaynağıdır. İman, ümit ve cesaret arasında güçlü bir ilişki vardır. Dolayısıyla müminler kendilerine yüklenen sorumluluklarını yerine getirmede her zaman cesur ve ümitvâr olmalı, ancak bu cesareti yerinde kullanmalıdırlar. Başarı ve akabinde mutluluk ancak cesaretle mümkün olur. Cesaret kişiye enerji ve şevk verir. Cesareti olmayanın şevki ve heyecanı kaybolmuştur. Dün olduğu gibi bugünde cesaret gösterip Allah'ın dinini yeryüzüne hakim kılmak için hayatlarını ortaya koyan müminler her daim başarılı olacaklardır. Zira güzel sonu, üstünlüğü ve başarıyı ancak Allah'a samimiyetle inanıp çalışan, cesur ve ümitvâr olan müminler hak edecektir.⁶⁸

Üçüncüsü: Allah'ın insanlığa lâıyk gördüğü, kullarına bir rahmeti ve nimeti olarak gönderilen İslâm'ın ihtiyaç duyulan tüm alanlarda tamamlandığı ve onun kıyâmete kadar geçerli son din olduğu vurgusudur. Allah son derece mükemmel şekilde yarattığı kainattaki düzenin ve yaşamın sürekliliği için genel kanunlar koymuştur. Bu kanunlar özünde Allah'ın

⁶⁶ Bakara 2/219'da bu hususa işaret edilmiştir: "Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: "Onlarda hem büyük günah, hem de insanlar için (bazı zahiri) yararlar vardır. Ama günahları yararlarından büyüktür." Yine sana Allah yolunda ne harcaacaklarını soruyorlar. De ki: "İhtiyaçtan arta kalanı." Allah size âyetleri böyle açıklıyor ki düşünesiniz."

⁶⁷ Bakara 2/257; Âl-i İmrân 3/68; Nisâ 4/45; Mâide 5/55; En'âm 6/51; Câsiye 45/19.

⁶⁸ A'râf 7/128.

va'z ettiği ilâhi sistemi ifade eder. Kur'ân, kâinatta hüküm süren bu sisteme '*ed-dînu'l-kayyim*' yani '*dosdoğru, değişmez, evrensel din*' adını verir.⁶⁹ İşte Kur'ân'la kemâle erdirilen İslâm, her zaman ve mekanda geçerli, en muhkem ve değişmez bu sistemin son halkasıdır. İslam, insanlığın ihtiyaç duyduğu her alanı hiç bir şeyi eksik bırakmadan tüm yönleriyle tamamlamıştır. Aynı zamanda O, tahriften korunmuş son din olarak varlığını sürdürmektedir. "*Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır*"⁷⁰ Hayatta insanın önünde iki seçenek vardır. İnsan ya Allah'a teslim olup O'na yönelecek ve kulluk edecek, ya da farklı beşeri görüş ve hayat tarzına bağlanıp kendi kötü sonunu belirleyecektir.

KAYNAKÇA

Beydâvî, Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî el-, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, thk. Muhammed Subhî Hasen Hallâk, Muhammed Ahmed el-Atraş, I-III, Beyrût: Dâru'r-Reşîd, 2000.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim b. el-Müğîre el-Cu'fî el-, *Sahihu'l buhârî (el-Câmiu's-sahîh)*, Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 2006.

Çelik, Hüseyin, *Kur'ân'da Nifâk (Münâfikların Özellikleri)*, Ankara: Fecr Yay., 2018.

Demirci, Kürşat, "Helâl", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XVII:173, İstanbul: TDV Yay., 1998-2013.

Görmez, Mehmet, Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal ve Bünyamin Erul, *Hadislerle İslâm (Hadislerin Hadislerle Yorumu)*, I-VII, Ankara: DİB Yay., 2013.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ' İsmail, *Tefsîru'l-kur'âni'l-azîm*, I-IX, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, 1988.

Karaman, Hayrettin, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş, *Kur'ân Yolu*, I-V, Ankara: DİB Yay., 2006.

Kuşeyrî, Ebu'l-Huseyn Muslim b. el-Haccâc b. Müslim el-, *Sahîh-u muslim*, I-V, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1991.

Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtu elfâzi'l-kur'ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dimeşk: Dâru'l- Kalem, 1992.

Sülün, Murat, *Kur'an Ne Diyor? Biz Ne Anlıyoruz*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.

Şimşirgil, Ahmet ve Ekrem Buğra Ekinci, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*, İstanbul: KTB Yay., 2008.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-, *Câmiu'l-beyân an te'vil-i âyi'l-kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdi'l-Muhsin et-Türkî, I-XXVI, Kahire: Dâru Hicr, 2001.

Tirmîzî, Ebû İsa Muhammed b. İsa et-, *el-Câmiu'l-kebîr*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, I-VI, Beyrut: Dâru'l Garbi'l-İslâmî, 1996.

Türk, Nurdoğan, *Kur'ân'da Kitap Kavramı*, Ankara: Poyraz Ofset, 2010.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-X, İstanbul: Zehraveyn, 2011.

⁶⁹ Tevbe 9/36; Yûsuf 12/40; Rûm 30/30, 43; Beyyine 98/5.

⁷⁰ Âl-i İmrân 3/19.

İSLAMOFOBİ ÜZERİNDEN İSLAM'I YENİDEN OKUMA

Arş. Gör. Merve AR

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, seyismerve@hotmail.com

ÖZET

Batı medeniyetinin çok kültürlülüğe ve kendinden olmayanlara açık olmayan tek tipçi yapısı genelde yabancı düşmanlığına, özelde ise İslamofobiye neden olmaktadır. Kavramsal olarak ifade edilen İslamofobi terimi her ne kadar 11 Eylül olaylarından itibaren patlak verse de İslam düşmanlığı Batı medeniyetinde yeni değildir. Klasik apoloji döneminden sonra ortaya çıkan oryantalist yaklaşımlar, Orta çağ yargılarından beslenerek yeni bir kavrama bürünmüştür. Bu algının tezahürleri her dönem çeşitli bahanelerle güncellenmekte, sadece bu düşmanlığın nesnesi değişmektedir. Bu çalışmamızda, Yahudi-Hıristiyan bilinçaltının ve onun uzantısı olan oryantalist zihniyetin adeta birer yansıması olan dar kalıp düşüncelerin, tarih boyunca “öteki” üzerinden güçlenme ve kimlik inşası oluşturma gayretinde olan Batı medeniyeti tarafından, nasıl her fırsatta İslam ve Müslümanlara karşı duyulan korku olarak tabir ettiğimiz İslamofobi kisvesi altında yenilenmeye çalışıldığını aktarmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, İslam'ı Yeniden Okuma, Oryantalist Zihniyet.

ABSTRACT

The one-dimensionalist structure of Western civilization, which is not open to multiculturalism and non-self, generally causes xenophobia and in particular Islamophobia. Although the concept of Islamophobia, which is expressed conceptually, has erupted since the events of September 11, the hatred of Islam is not new in Western civilization. The orientalist approaches that emerged after the classical period of apology were fed a new concept by feeding on medieval judgments. The manifestations of this perception are updated with various pretexts, only the object of this hostility is changing. In this study, how we have defined Islamophobia as the fear of Islam and Muslims by Western civilization, which is the reflection of narrow stereotypes which are reflections of the orientalist mentality which is an extension of the Judeo-Christian subconscious. We will try to convey that they are trying to be renewed.

Keywords: Islamophobia, Re-reading Islam, Orientalist Mentality.

GİRİŞ

Zihinsel bir gerçekliğin olgusal olarak toplum bazında nitelik kazanması bizlere kavramlar kazandırmaktadır. Bu kavramların doğuş hikâyesi ise beraberinde pek çok fikir ve eğilimi gün yüzüne çıkartır. Bir olgunun hareket noktasındaki fikir ve eğilimler, niyetlerin ifşası ve mahiyeti bağlamında önemli ipuçları sunar. İşte tam bu noktada tarihi süreçte devam etmekte olan ön yargı, nefret ve ayrımcılığın dayandığı nedenler ve bu nedenlerin yol açtığı sonuçlar arasındaki süreç, bizlere Batı'nın “Doğu” olarak adlandırdığı Müslüman âlemi ve İslam dini üzerinden oluşturmak istediği fotoğrafı ya da servis etmek istediği mesajı daha net görme fırsatı vermektedir.

Batı medeniyetinin çok kültürlülüğe ve kendinden olmayanlara açık olmayan tek tipçi yapısı genelde yabancı düşmanlığına, özelde ise İslamofobiye neden olmaktadır. Bağnaz blog yazarlarından ırkçı politikacılara, radikal dini liderlerden dindar Siyonistlere, Batı'nın İslam algısını şekillendiren pek çok unsur mevcuttur. Sosyal yapıyı zihniyetiyle şekillendiren ve ona yön verme eğiliminde bulunan oryantalist Batı'nın hareket noktası ise kuru bir tasavvurdur ve bu sanı zamanla içerisine farklı algıları dâhil ederek bu algı ve imajları artık yerleşik birer korku haline büründürür. Böylelikle Orta çağ dogmalarından beslenen oryantalist yaklaşımlar günümüz dünyasında arkasına sığındığı teolojik gerekçeleri aşarak bir ideolojiye dönüşmüş olur.

Orta çağ Avrupası, Müslümanları “kafir” addederek Haçlı eylemlerini gerçekleştirdiler ve bunun üzerinden bir İslam tasavvuru inşa ettiler. Modern dünya ise bunu Müslümanlar “teröristtir” kisvesi altında yaparak Hristiyanlığın teolojik İslam algısını oluşturan zihni bulanıklığını hala sürdürmektedir. Çünkü her ne kadar İslam'ı yorumlama araçları ve yöntemleri yeni gibi görünse de onu yorumlayan zihniyet aynıdır. Bilhassa 11 Eylül sonrasında ivme kazanan bu söylemler modern dönemde hem dini hem de dini olmayan terimlerle birleşmiş ve adeta yeni bir İslam tasavvuru oluşturma politikasına zemin hazırlamıştır.

Çalışmamızda yöntem olarak öncelikle İslamofobinin ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla olan bağlantısı ortaya konularak kavramsal analizi yapılacak, sonrasında ise İslamofobi kavramından önce Hristiyan dünyanın bu düşmanlığı ortaya koyarken kullandığı argümanlar özellikle teolojik zeminde incelenecektir. Bu bağlamda seyyahlar ve klasik oryantalistler tarafından temelinin atıldığını düşündüğümüz imgelerin, modern dönemde sürekli ve istikrarlı bir şekilde artan İslam karşıtı duyguların İslam'ı yeniden okuma hususunda nasıl bir etkiye sahip olduğunu aktarmaya çalışacağız.

İslamofobinin Tanımı ve Kapsam Alanı

Dünya literatüründe oldukça geniş bir yeri olan bir olguyu tanımlama yoluna gitmek kavramın anlaşılması ve genel çerçevesinin belirlenmesi açısından son derece önem arz etmektedir. İslamofobinin böylesine hatırı sayılır literatüre sahip olmasına rağmen hakkında bugüne kadar sosyal bilimler alanında, tüm dünyaca kabul edilmiş bir kavramsallaştırmaya gidilememiştir.¹ Çünkü kavramın sahip olduğu zengin anlam dünyası ve köklü geçmişi İslamofobinin sınırlarının belirlenmesini güçleştirmekte ve gerçek manada hangi anlamlara geldiğini açıklamayı zorlaştırmaktadır. Hiç şüphesiz bunda sadece beşerî ilimlerin doğasından kaynaklanan engeller değil siyasi ve ideolojik grupların tesiri de son derece etkindir.

“İslam” ve “Batı” ilişkileri içerisinde İslamofobinin altını dolduran temel nedenleri, “ayrımcılık”, “önyargı”, “ırkçılık” ve “ötekileştirme” gibi kavramlarla tanımlamak mümkündür. Fakat bunun da ötesinde Kuzey Amerika ve Avrupa halkının bu hoşgörüsüzlüğünün temelinde, tarihsel geçmişleri boyunca kendinden olmayanlara karşı başlattıkları savaş yani yabancı düşmanlığı yer almaktadır.² Bu yüzden İslamofobi kavramının

1 EUMC Annual Activity Report, “Muslims in the European Union: Discrimination and Islamophobia” 2006,s. 60.

² Nathen Lane, *The Islamophobia Industry : How The Right Manufactures Fear of Muslims*, London: Pluto Press, 2012, s. 5.

yabancılar karşı duyulan korku veya yoğun nefreti ifade eden Zenofobi (*Xenophobia*) kavramından türediğini söylemek yanlış olmayacaktır.³

“İslam” ve Yunanca “phobos/korku” kelimelerinin birleşmesiyle oluşan İslamofobi kelimesi anlam olarak İslam korkusunu ifade etmektedir. Fobi kelimesi, Yunan mitolojisinde “dehşet tanrısı”nın adı olan “Phobos” kelimesinden gelmektedir. Fobi sözcüğü örümcek fobisi, agorafobi, sosyal fobi gibi kendisinden korkulan nesne veya duruma ilişkin olarak zikredilir. Sözlükte belli bir nesnenin, durumun veya etkinliğin yarattığı ve kişinin kendisi tarafından da yersiz veya aşırı kabul edilen usdışı, yoğun, inatçı bir korku şeklinde tanımlanmaktadır.⁴ Fobi, gerçeklik temeli olmayan, onun yerine vehmedilen bir korku ve endişe durumunu ifade eder. Normalde korkulmayacak bir durum/nesne karşısında geliştirilen korkuyu ifade ettiği için bundan hareketle İslamofobiye de herhangi bir gerçekliğe dayanmayan, İslam’a ve Müslümanlara karşı duyulan çekinme, korkma ve kaçma duygusu olarak nitelendirebiliriz.⁵ Dolayısıyla kavram, Müslümanlar ve İslam hakkında özellikle Batı dünyasında görülen önyargılı, negatif bir imaja dayalı olarak duyulan nefret ve korkuyu ve beraberinde aşağılama ve itham duygularını ihtiva eder. Ve tıpkı diğer fobilere konu olan korkular gibi İslam’ın da “olduğu gibi” tanınıp bilinmek istenmemesi ve bu korkunun temelinde yatan nedenin anlaşılabilmesi ve dahası akıl dışı olmasının farkına varılamaması söz konusudur.⁶

İslamofobi kelimesi günümüz anlamıyla ilk olarak 1992 tarihinde Etienne Dinet’in⁷ bir makalesinde kullanılmıştır. Her ne kadar terim ilk olarak oryantalist Dinet tarafından zikredilmiş olsa da güncel manada Müslümanların Batı Avrupa’da maruz kaldıkları ayrımcılık ve düşmanlığı ifade edecek şekilde konuşma diline yerleşmesi 90’lı yıllara tekabül etmektedir. Terimin yukarıda ifade ettiğimiz anlamıyla tartışmaya açılıp kullanımının yaygınlaşması ise, Runnymede Trust⁸ tarafından 1997 yılında hazırlanan “Islamophobia: A Challenge For Us All” başlıklı raporla olmuştur. Bu raporda İslamofobi “Müslümanlara karşı duyulan temelsiz korku ve hoşnutsuzluğu ihtiva eden bir bakış açısı veya dünya görüşü” olarak tarif edilmiş ve bu bakış açısını pratikte Müslümanlara karşı toplumsal dışlama ve ayrımcılık gibi sonuçlar doğurduğu ifade edilmiştir. Böylece ilk kez, Müslüman olmayanlar tarafından yayımlanan bir raporda Müslümanlarla ilgili ayrımcılık yapıldığı kabul edilerek bu durum İslamofobi terimiyle kavramsallaştırılma yoluna gidilmiştir.⁹

Batılıların inşa ettiği ve kullandığı bir kavram olarak İslamofobinin, sabit ve negatif değerler yüklenerek ve tüm Müslümanlar için genelleştirilmiş bir kimlik inşa ederek Müslümanları ötekileştirdiği bir gerçektir. Fakat İslamofobi tabiri kavramsallaşma olarak 19. yüzyıla dayansa da köken itibarıyla çok daha öncesine ait bir geçmiş vardır.

³ Kadir Canatan, Özcan Hıdır (ed.), *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2007, s.26.

⁴ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2009, s.291.

⁵ Hakan Olgun, “Tarihsel Bir Kurgu Ürünü Olarak İslamofobyaya,” *Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı*, c.44, s.3, 2008, s. 32, ss, 31-48.

⁶ Allen, C., “Justifying Islamophobia : A post- 9/11 Consideration of the European Union and British Context”, *American Journal of Islamic Social Sciences*, v.21, s.23.

⁷ Etienne Dinet, “L’Orient vu de l’Occident,” , Paris: Paul Guethner, Rue Jacob, 1922.

⁸ *Islamophobia: A Challenge for Us All*, Commission on British Muslims and Islamophobia, *Runnymede Trust*, Londra, 1997

⁹ Arzu Merali, <http://www.ihrc.org.uk/show.php?id=706>

İslamofobi Kavramından Öncesi

İslamofobi etkileri bugün başta Amerika ve Batı Avrupa olmak üzere dünyanın pek çok yerinde yaygın olarak kendini gösteren suni bir korku biçimidir. Bu yapay ve kurgusal korku her ne kadar 11 Eylül 2001'de ABD'deki ikiz kulelere yapılan saldırıların akabinde artmış olsa da Batı'nın İslam'a ve Müslümanlara yönelik korkusunu bu tarihle sınırlandırmak doğru değildir. Batı dünyası İslam'ı yalnızca bir din veya ideoloji olarak değil aynı zamanda güçlü bir kültür ve medeniyet olarak da algıladığı için, İslam dini ve mensuplarını sürekli olarak kendileri için bir tehdit olarak görmüştür. Dolayısıyla kendi kültürel kimliğine ve uygarlığına yönelik bu tehdit algısı, Batı'nın İslam'a ve Müslümanlara yönelik tutum ve politikalarında etkili olmuştur. Bu bağlamda İslamofobi salt bir korkudan ibaret gelip geçici bir ruh hali değil, tarihsel ön yargılar ve oryantalist bakış açısıyla yoğrulmuş bir ötekileştirme tasavvurudur.

Günümüz İslamofobi çalışmalarına baktığımızda gerek akademik gerekse siyasi otoriteler tarafından meselenin daha ziyade sosyolojik ve siyasi boyutlarıyla ilgilenildiğini görmekteyiz. Oysa Müslümanların diğer dinlerle ve onların mensuplarıyla özellikle de Yahudi ve Hristiyanlarla ilişkilerine baktığımızda ilk karşılaşmalarından itibaren günümüze değin İslamofobiye besleyen sebeplerin teolojik olduğunu görürüz. Şurası unutulmamalıdır ki İslam her şeyden önce teolojik bir rakip olarak tasavvur edilmiş ve tarihi süreç içerisinde öteki olarak sunulmasında yönlendirici motivasyon çoğunlukla bu olmuştur. İslam'ın önce müşrik Araplar arasında daha sonra da Hristiyanlığın yaygın olduğu Irak, Suriye, Mısır ve Anadolu gibi coğrafyalarda hızla yayılması, İslam dini ve Müslümanların teolojik rakipliklerinin yanında aynı zamanda mevcut yapıya siyasi bir tehdit olduğu algısını da pekiştirmiştir. Siyasi yükselişine paralel olarak gelişen İslam medeniyetinin bilim, düşünce ve sanat alanlarındaki zenginliği karşısında özellikle 10. yüzyıldan itibaren bilhassa Avrupa'da dillendirilen kültürel tehdit algısı canlanmıştır.¹⁰ Daha da özele indirgeyecek olursak, İslam bir kabilede ortaya çıkan, kısa süre içinde de önce Arabistan'da sonra da Hristiyanlığın hâkimiyeti altındaki bölgelerde yayılan bir dindi. Hristiyanlık ise aynı dönemde Roma'nın resmi dini statüsündeydi. Dolayısıyla aslında Batılıların temelde bütün problemi bir kabile dini olarak gördükleri İslam'ın küresel bir din olduğunu anlayamamalarına dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle doğunun uzak bölgelerinde güç yer değiştirmiş, ele avuca sığmayan, üstelik Hristiyan da olmayan bir kavim nasıl oldu da geniş toprakları Hristiyanların elinden almıştı. Üstelik felaket bu kadarıyla da kalmayacak; İspanya'ya, İtalya'ya ve Galya'ya kadar yayılacaktı. Hatta daha sonraları Burgonyalı bir vak'anüvis şöyle diyecekti: "Sünnet edilmiş bir topluluk olan ve Hazar denizinin üzerindeki Kafkas dağlarında Ercolia isimli bölgede oturan ve gittikçe çoğalan Agareniler (diğer adıyla Sarazen) silaha sarılarak imparator Heraklius'un topraklarına saldırdılar".¹¹ Kendilerinden sonra yeni bir din iddiasıyla ortaya çıkan İslam'a karşı başlangıçta nispeten çekimser olan tavırları zaman içerisinde önce dışlamaya ardında da nefrete dönüşerek İslam inancı ve Müslümanlara karşı etkileri günümüze kadar sürecek bir düşmanlığın tohumunu atmıştır.¹²

İslam ve Batı dünyası arasında özellikle son dönemde yaşanan gerilimlerin ortaya çıkmasını teşvik eden İslamofobik algıları, Hristiyan-Müslüman ilişkileri içerisinde günümüz

¹⁰ İbrahim Kalın, *Ben, Öteki ve Ötesi: İslam-Batı İlişkiler Tarihine Giriş*, İnsan Yayınları, 2006, s. 59.

¹¹ Maxime Rodinson, "Batıyı Büyüleyen İslam", Cemil Meriç (çev.), İstanbul: Pınar Yayınları, 1983, s. 15.

¹² Hakan Olgun, agm, s. 33.

bağlamında bir zemine oturtmak ve onun karakteristik özelliklerini anlayabilmek için öncelikle İslam'ın ortaya çıkışı ve onu takip eden erken dönemi iyi analiz etmeli ve bu ilk dönemlerde Hristiyanların İslam'ı nasıl algıladıkları ortaya konulmalıdır. Müslüman-Hristiyan diyalogunun erken dönemine ait teolojik ilişkiler ve bu ilişkilerin çeşitli vesilelerle günümüze kadar uzanan etkileri söz konusu olduğunda Orta çağ Batı Avrupa'sının en önemli problemi İslam hakkında ilk elden kaynaklarının olmaması ve bilgi akışının daha ziyade olumsuz bakış açısına sahip gezgin ve seyyahlar yoluyla Batı'ya aktarılmasıdır. Bu olumsuz durumun tesirleri reddiye ve polemik geleneğinin ortaya çıkmasına ve devamında da oryantalizm gibi asılsız bir veri tabanının oluşumuna öncülük etmiştir.

İslam geleneğinde genellikle kelimacılar tarafından kullanılan ve bir inanç veya düşünceye karşı çıkmak sebebiyle delil ve dayanaklarını çürütmek amacıyla kaleme alınan eserlere reddiye denilmektedir. İslam tarihinde bu yöntemin kullanılması özellikle Hz. Peygamber'in vefatından sonra Müslümanlar arasında ortaya çıkan görüş ayrılıklarıyla başlamış ve buna paralel olarak çeşitli mezhep ve fırkaların oluşumuyla yaygınlık kazanmıştır. Özellikle Raşit halifeler olarak bilinen ilk dört halife döneminden sonra hızla artan fetihler sonucu genişleyen coğrafya içerisinde karşılaşılan çeşitli inanç ve felsefeler neticesinde her iki dinin önde gelen din adamları karşılıklı olarak teolojik eleştiriler ve reddiyeler kaleme almıştır. Hristiyanlar gerek Kur'an'da geçen bazı ifadelerle gerekse Hz. Peygamberin şahsı başta olmak üzere onun peygamberlik misyonuyla ilgili tartışmalara polemikçi bir tavır ve üslupla yaklaşmışlardır.

Apoloji ise hakikat iddialarına karşı akılcı bir savunma amaçlayan Hristiyan teolojisinin bir dalıdır. Apoloji, pratik bir uygulamaya sahip olsa da, öncelikle teorik bir disiplindir. Genel olarak inkârcılara Hristiyan inancının hakikatini göstermek, inancını doğrulamak ve Hristiyan doktrini ile diğer gerçekler arasındaki bağlantıları ortaya çıkarmak ve keşfetmek için hizmet eder.¹³ Bu yüzden Hristiyanlığın ilk dönemine ait apoloji ve polemik yazıların muhatapları öncelikle Yahudiler ve kafirlerdir ve temel amaç inançsızlığa karşı Hristiyan inancını korumaktır. Bu amaca yönelik olarak ilk Hristiyan apolojistlerin Havariler olduğu kabul edilir.¹⁴ Fakat daha sonra özellikle Orta çağ döneminde Hristiyanların apolojik metinleri diğer gruplardan ziyade İslam ve Müslümanlara karşı yazılmıştır. Yazılan bu metinlerin önce oryantalist bakış açısının oluşmasında sonrasında ise İslamofobiye dönüşecek olan zihniyetin tohumlarının atılmasında son derece önemli bir role sahiptir.

Milel ve Nihal geleneği içerisinde yer alan reddiye ve polemik tarzı eserlerde, özellikle Allah'ın varlığı ve birliği ile nübüvvet konularında diğer din mensuplarının görüşlerinin eleştirilmesi söz konusudur. Bu bağlamda teslîs inancı, çarmıh hadisesi, Hz. İsa'nın Tanrı'nın oğlu ve Rab olması meselesi, İncil'in tahrifi ve Hz. Muhammed'in nübüvvetinin Hz. İsa tarafından müjdelanmesi gibi meseleleri özellikle İslam âlimlerinin Hristiyanlara yönelttikleri eleştiriler arasında gösterilebiliriz.¹⁵

Hristiyan ve Müslüman toplulukların ilk dönemdeki karşılıklı etkileşimi ve bu olayların her iki taraf açısından yorumlama şekilleri son derece önemlidir. Ortak coğrafyalarda gelişip

¹³ William Lane Craig, *Reasonable Faith: Christian Truth and Apologetics*, Crossway Books: Unitedstates of America, 2008, s. 15.

¹⁴ Muhammet Tarakçı, "Hristiyan Düşüncesinde Apoloji ve St. Thomas Aquinas", Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14 (2), 2005, ss.135-146, s. 136.

¹⁵ Mustafa Sinanoğlu, "İslam Kaynaklarına göre Hristiyanlık", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, c.34, İstanbul, 2007, s.519.

kurumsallaşmalarından dolayı Hristiyanlık ve İslâm'ın birbiriyle kesişen tarihleri söz konusudur. İlk temasları Hz. Peygamberin zamanına kadar götürmek mümkün olsa da esas kırılma noktaları onun ölümünden sonra takipçilerinin Hristiyanlarla (ve diğer dini geleneklerle) ilk elden temaslarıdır. İslâm Mekke ve Medine çevresinde genişlemeye başladığında, ilk olarak Bizans'la doktriner çatışma halinde olduğu bilinen monofizit Beni Gassan ve Nesturi olan Beni Lahm kabileleriyle karşılaşmıştır. Daha sonraki dönemlerde İslâm'ın yayılmasıyla birlikte Filistin, Suriye ve Mezopotamya İslâm topraklarına katılmıştır. Hristiyan topraklarında İslâm'ın yayılmasında bir taraftan Sasanilerle Bizans arasındaki mücadele, diğer taraftan da Yakubilik ve Nesturiliğin Bizans'a hâkim güçle olan çatışması son derece etkindir. Bu sebeple Müslümanlarla Bizanslılar arasında 634 yılında yapılan Ecnadeyn Savaşı'nda Gassaniler, Müslümanlarla Sasaniler arasındaki Kadisiyye Savaşı'nda da Lahmiler bağlı oldukları güçleri bırakarak Müslümanlarla işbirliği yapmışlardır.¹⁶

Batı dünyası ilk dönemlerden günümüze kadar İslâm'ın heretik bir din olduğu inancı üzerinde uzunca bir süre zihnini meşgul etmiştir. Öyle ki İslâm'ın en önemli çıkış noktası tevhit olmasına rağmen vurgulu bir şekilde putperest özellikler taşıyan bir din olduğunu savunması genelde İslâm'ın özelde ise Hz. Peygamber'in ve Kur'an'ın Batı nezdinde tahrif edilmiş olduğu imajına katkı sağlayan en önemli dayanaklardandır. Bu yüzdendir ki Orta çağ boyunca İslâm'a karşı yapılan fikri saldırıların çoğu Hz. Peygamber üzerinden yapılmış ve Hz. Peygamber "kafir", "sahtekar" ve "barbar" olmak üzere pek çok hakarete maruz kalmıştır. Erken dönem Hristiyanlarının anlayışında İslâm'ı kendileri gibi tanrıya inanan insanların dini olarak değil de Hristiyanlıktan kopma heretik bir akım olarak algılamaları ve bu akımın da mimarı olarak Hz. Muhammed'i bilinçli bir şekilde bu tahrife yol açan bir sahtekâr olarak görmeleri yer almaktadır. Bu şekilde bir algıyı inşa eden zihin özellikle ilk dönem Doğu Hristiyanlarının İslâm'la ilişkileri bağlamında gündeme getirdikleri konular polemik geleneği üzerinde kendini açığa vurmaktadır. Bu polemik geleneğinin amacı hem tanrıdan hakiki vahyi aldığını iddia eden İslâm'a saldırmak ve hem de Hz. Muhammed'in karakterinin, vahiyyle tamamen ve tartışmasız bir şekilde uyumsuz olduğu göstermektir. Şimdi bu geleneğin Hz. Peygamber'in kişiliği ve peygamberliği meselesinde nasıl bir kaynak değeri oluşturduğu ve nasıl bir algı inşa ettiğini aktaracağız. Örneğin, günümüze kadar devam edecek olan İslâm düşmanlığının hazırlanmasında etkisi büyük olan apolojik gelenekte Şamlı Yuhanna (John of Damascus) (M.675-753)'nın önemli bir yeri vardır. Tartışmaların oldukça hararet kazandığı 8. ve 9. yüzyıllarda son derece aktif olan ve İslâm literatüründe daha ziyade Yuhanna ed-Dimeşkî olarak bilinen teolog özellikle Orta çağ süresince etkisi uzun süre devam edecek olan olumsuz İslâm ve Hz. Muhammed algısını temsil eden ilk önemli figürdür. Şamlı Yuhanna ile başlayan İslâm-Hristiyan tartışmaları kendinden sonra gelen pek çok teoloğa da delil teşkil etmiştir.

Gerek saray çevresinde yetişmesi ve edindiği pozitif eğitim, gerekse teolojik donanımı sayesinde kazandığı tecrübelerle önemli bir konuma sahipti. Buna ek olarak farklı seviyelerde ve farklı bağlamlarda Müslümanlarla olan karşılaşmalarının bir sonucu olarak Yuhanna, İslâm

¹⁶ İlk dönem Müslüman Hristiyan ilişkileri için bknz: İbn Hişam, Ebî Muhammed Abdülmelik (218/833), es-Sfretü'n-Nebeviyye (nşr. M. es-Sakka v.dğr.) . 1-11, Kahire 1955; İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesar (151 /768), Siretü İbn İshak (nşr. M. Hamidullah), Konya 1401/ 1981; Casim Avcı, İslâm-Bizans İlişkileri, İstanbul: Klasik yayınları, 2003; Ömer Faruk Harman, "Hristiyanların İslâm'a Bakışı", *Asrımızda Hristiyan Müslüman Münasebetleri*, İslami İlimler Araştırma Vakfı, 1993, s. 95-110.

kültürüne çok iyi vakıf olmuştu. Bu sebeple bazıları Kur'an hakkında bazıları da Müslüman inançları ve dini uygulamalarıyla ilgili olmak üzere ilk elden bilgi edinebilmişti. Fakat elde ettiği bu bilgileri İslam ve Hz. Peygamber hakkında olumsuz bir imaj oluşturarak, Hristiyan ve Müslümanlar arasında uzunca yıllar sürecek olan polemik geleneğinin tesis edilmesinde kullanmıştır. Önemli eserlerinden birisi olan "Sapkınlar Kitabı" (*De Haeresibus*) adlı eserinin içerisine yer alan *Bilgi Pınarı*' (the Fount of Knowledge) adlı kısmının 'Yanlış İnançlar' başlıklı bir bölümünde İslâm'a değinirken 'Bir Saracen ve Bir Hristiyan Arasındaki Tartışma' (Controversy between a Saracen and Christian) isimli eserinde Hristiyanların Müslümanların sordukları sorulara nasıl cevap vermesi gerektiğini anlatır. Müslümanların Hristiyanlara yönelttiği sorulara karşılık verir. Fakat kullandığı dil bilgilendirmek amacıyla değil eleştiri amaçlıdır. Yuhanna, özellikle Hristiyanlığın rasyonel temelini göstermek ve İslam'ın meydan okumalarını reddetmek için bir model oluşturmak amacıyla "İsmaililerin Sapıklığı" (*Heresy of the Ishmailities*) kitabını yazmıştır. Kaleme aldığı doktrinel açıklamalarını Apoloji geleneğiyle izah ederken, Origen ve Augustine gibi teologların izini takip etmiştir.¹⁷

Yuhanna Hz. Peygamberle ilgili pek çok olumsuz görüş ortaya atmıştır. O, Hz. Muhammed'i tarihsel bir figür olarak görmüş ve onu "sahte bir peygamber", takipçilerini de "dini sapkın" olarak adlandırmıştır.¹⁸ Ona göre Muhammed (a.s) Ariuşçu bir rahiple¹⁹ dostluk kurarak elde ettiği bilgileriyle kendi dinini kurmuş yalancı bir peygamberdir. Bu sebeple Yuhanna İslam'ı ayrı bir din olarak değil, Hz. İsmail'in soyundan gelen Araplardan oluşan, Arianizm gibi heretik bir Hristiyan mezhebi olarak kabul eder.

Söz konusu geleneğin devamında özellikle Abbasi halifesi el-Mehdi'yle yaptığı kelami tartışmalarla ünlenen Catholicos Timoty I ve Şamlı Yuhanna'nın emekli olduğu Mar Sabas Manastırı'nda okumuş ve aynı kilise ve geleneğin birer parçası oldukları için kendisini onun halefi olarak gören²⁰ Harran bölgesinin Melkit psikoposu olan Theodore Ebu Kurra, tıpkı Şamlı Yuhanna gibi onun teolojik itiraz ve argümanlarını benzer şekilde devam ettirmiştir. O da Hz. Muhammed'i Ariuşçu bir rahip olan rahip Bahira'dan esinlenen, cinlerin emrinde sahte bir peygamber olarak nitelendirmiştir.²¹ Bununla birlikte yine İslâm'a reddiye olarak yazdığı eserlerinde Hz Muhammed'in mucizesinin bulunmadığını örnek göstererek onun peygamber olmadığını yinelemiştir ve "ifk hadisesi"ni de kendi lehine delil olarak yorumlamıştır.

¹⁷ Daniel J. Janosik, *John of Damascus, First Apologist to the Muslims: The Trinity and Christian Apologetics in the Early Islamic Period*, Pickwick Publication, Oregon, s. 2.

¹⁸ Daniel J. Janosik, *John of Damascus*, s. 55.

¹⁹ Burada Ariuşçu rahipten kastı Hristiyan din adamı Rahip Bahira'dır.

²⁰ Sidney Griffith, Reflections on the biography of Theodore Abu Qurrah In *Parole de l'Orient*, vol. 18 (1993), pp. 143-170.s. 150. Bununla birlikte Mar Sabas Manastırı'nda okumamış olduğuna dair yorumlar da vardır. Söz gelimi John C. Lamoreaux, Ebu Kurra'nın bu manastırda bulunduğunu fakat hangi tarihte ve ne kadar kaldığı hususunun tartışmalı olduğunu bununla birlikte çalışmasının sonraki kısımlarında bir takım gerekçeler ileri sürerek, Ebu Kurra'nın Mar Sabas ile herhangi bir ilişkisinin bulunmadığı ileri sürer. Bknz John C. Lamoreaux, "The Biography of Theodore Abû Qurrah Revisited", *Dumbarton Oaks Papers*, no. 56, Dumbarton Oaks Research and Collection, Washington D.C. 2002. ; Fuat AYDIN, Harran Psikoposu Theodore Ebu Kurra, I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu, 28-30 Nisan 2016, II. Cilt, Şanlıurfa,

²¹ Jean-Marie Gaudéul, *Encounters & Clashes*, II, Pontificio Istituto di Studi Arabi e Islamici, 1984, s.15.

Zaman içerisinde örneklerini daha da arttırabileceğimiz bu düşünme biçimi özellikle Orta çağda polemik geleneğinden beslenen Hristiyan düşünürleri için İslam hakkındaki bu anlayışları, sorgulanmaya gerek duyulmayan yeterli bilgiler olarak görülmüştür. Böylece Orta çağ Hristiyan Avrupası için İslam her alanda adeta ortadan kaldırılması gereken kurgusal bir düşman simgesi haline getirilmiştir. Üretilen bu ilk imajlarda günümüze kadar hala aşılmayan yönler vardır. Söz gelimi İslam karşıtlığının ilk polemik eserlerini kaleme alan Şamlı Yuhanna'nın sekizinci yüzyılda yazdığı *De haeresibus* (Sapkınlar) adlı kitabında Hz. Peygamberi “sahte peygamber” olarak suçlamasıyla, modern dönemde Amerikalı Evangelist Jerry Falwell'in Hz. Muhammed'i terörist olarak ilan etmesi arasında bir süreklilik vardır.²² Bu süreklilik ve kurguya paralel olarak İslam'ın kendisini nasıl tanımladığı değil, İslam hakkında Hristiyanların nasıl ikna edilebileceğine odaklanılmıştır.²³

Bir Kavram Yaratmak: Eskinin Anti-İslamizmi Yeninin İslamofobisi

ABD ve Avrupalı müttefikleriyle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasındaki çekişmeye dayalı iki kutuplu dünya düzeni Soğuk Savaş döneminde dünyanın karşıt güç ve dengelerini oluşturmaktaydı. Fakat 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte Sovyetler Birliği'nin dağılması ve hemen akabinde Doğu Blokunun çökmesi üzerine güç dengeleri değişmiş ve adeta bir “öteki” boşluğu oluşmuştur. Oluşan bu “öteki” boşluğu her ne kadar sosyolojik bir ifadeyse de pratikteki uygulaması yeni bir “düşman” arayışıdır. Değişen bu güç dengeleriyle birlikte artık İslam ve Müslüman dünya komünizm yerine yeni düşman olarak ilan edilmiştir. Giderek artan mülteci ve sığınmacı sayısıyla yüzleşen Batı dünyası, bu yükselişi özellikle İslam ve Arap dünyasından kendi uygarlık ve kültürel kimliğine yönelik bir tehdit olarak algılamıştır. Fakat bilhassa 11 Eylül 2001 sonrasında ivme kazanan bu söylemler modern dönemde hem dini hem de dini olmayan terimlerle birleşmiş ve bir tasavvurun yeni terimlerle hayat bulmasına zemin hazırlanmıştır. Öyle ki Müslümanlar artık bir tehditten çok daha fazlasına, bir soruna ve düşmana dönüşmüştür. Özellikle bu tarihten sonra gerek siyasi ve akademik camiada gerekse halkın gündeminde hatırı sayılır bir yer işgal eden bu kavramın hangi saiklerden beslendiğinin ortaya konulması son derece önem arz etmektedir.

Bugün İslamofobinin özellikle Avrupa bazlı telakkileri söz konusu olduğunda daha ziyade göçmenlik karşıtı duyguların tetiklediği yabancı düşmanlığı ve yine bu sebeple ortaya çıkan kültürel farklılığın sebep olduğu sosyal problemler akla gelmektedir. Fakat İslamofobinin Avrupa'daki yerini salt göçlerle başlatmak doğru değildir. Çünkü özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ilk göçmenlik hareketleri aktif manada bir düşmanlık yaratmamıştır. Çünkü göç eden Müslümanlar daha ziyade alt tabakadan olup basit işlerde çalışan insanlardı. Veyahut da bu göç, kalıcı olarak değil de misafir işçilik olarak görülmüştü. Bu statüdeki Müslüman aktörler Avrupa'da kötü şartlarda çalışan işçileri oluşturduğu için yerliler tarafından bir nefretten ziyade acıma duygusuna tabiydiler. Üstelik göç eden Müslümanlar göç ettikleri ülkelerin ucuz yoldan ihtiyacını karşıladığı için de “konuk”lara özgü bir muamele söz konusuydu. Fakat yetmişli yılların başında göç olayının resmi olarak durdurulmasına rağmen göçlerin gayri resmi yollarla devam etmesi özellikle sağ ve ırkçı çevreler tarafından bu “konuk” statüsünün düşmanlık statüsüne kaymasına öncülük etmiştir.

²² İbrahim Kalın, *İslam ve Batı*, İstanbul: İsam Yayınları, 2007, s. 14.

²³ Norman Daniel, *Islam and the West: The Making of an Image*, Oxford: Oneworld Publications, 2009.s. 271

Bunun yanı sıra ne zaman ki birkaç kuşak geçmesiyle birlikte ilk göçmenlerin çocukları artık Batılı ülkelerde dünyaya gelmeye, önemli pozisyonlar işgal etmeye ve işveren olarak iş dünyasına girmeye dahası artık konuk statüsünü reddedip bulundukları ülkelerin vatandaşı olmaya başladı, işte o zaman Avrupalıların Müslümanlara bakışı değişmeye başladı. Bu durum Batı'nın çok da fazla alışık olmadığı bir durumu kaçınılmaz kıldı: Ötekiyle birlikte yaşamak zorunda olma gerçeği.²⁴ Bu gerçek Avrupa'da giderek artmakta olan işsizlik ve yaşlanan nüfus fazlalığı gibi realiteyle birleşince genelde yabancı düşmanlığı özelde Müslüman düşmanlığını giderek görünür kılmıştır.

Şunu da belirtmek gerekir ki Amerika'daki İslam düşmanlığı daha ziyade siyasi bağlamda kendini gösterirken, Avrupa'da ise radikalleşme, terörizm ve manevi kodlar gibi içtimai faktörler daha ön plandadır. Bu bağlamda İslamofobinin Avrupa'daki en önemli motivasyonu, göçmenlik karşıtı duyguların artışı ve göçmenlerin çoğunun Müslümanlardan oluşması sebebiyle Müslümanların geleneklerine bağlı hoşgörüsüz bir gelenek olarak algılanması ve dolayısıyla Müslümanların Batılılar tarafından istenilen biçimde uyum sağlayamayan marjinal tipler olarak kabul görmemesi yatmaktadır. Bir anlamda göçmenlik karşıtı politikalarla iç içe geçen anti-İslam politik söylemlerin, İslam'ı Avrupa'nın karşılaştığı en büyük tehdit olarak lanse etmesidir.

Kavramsal olarak farklı bir terminolojiyi ifade etse de İslamofobi ve anti-İslamizmin kavramlarının pratik anlamda ifade ettikleri anlamlara bakacak olursak her ikisinin de hemen hemen aynı anlamlarda kullanıldığını görmekteyiz. Her iki kullanımında da içerik olarak Müslüman aleyhtarı gelişmeler ve eğilimler, tarihi ve kültürel derinliği olan ön yargıların kasıtlı eylemler neticesinde bir araya getirilmesi söz konusudur. İslamofobi kavramı her ne kadar kelime olarak İslam korkusu anlamına gelse de pratikteki karşılığı İslam düşmanlığıdır. Bir diğer ifadeyle "İslam karşıtlığı" olarak tanımlayabileceğimiz anti-İslamizm, İslamofobinin bir sonucu olmaktadır. Çünkü İslam'a karşı potansiyel korku ve önyargılar anti-İslamizm kavramıyla neticede "İslam karşıtlığına" sebep verecek psiko-patolojik şekle bürünmektedir.²⁵ Dolayısıyla bugünkü islamofobik uygulamaların arka planında aslında Avrupa'nın anti-İslamik tasavvuruyla şekillendirdiği genelde İslam düşmanlığı, özelde ise Hz. Peygambere beslenen kin ve düşmanlık dolu söylemler ve imajlar yer almaktadır. Bu anlamda İslamofobi Anti-İslamizmin tarihi arka planını oluşturmaktadır. Dolayısıyla İslamofobi ve anti-İslamizm kavramları aynı şeyi ifade ediyor gibi görünse de bugün İslam korkusu olarak yeniden tanımlanan İslamofobi geçmişini son elli yıla dayanan bir olgudur.

Kabaca İslam korkusu olarak tanımlanan İslamofobi ise özellikle modern dönemde hortlayan İslam karşıtı söylemlerin göçmenlerin entegrasyonu ile birlikte kamusal alanda ortaya çıktığı ve 11 Eylül'den sonra yoğunlaştığı bir kavramdır. Anti-İslamizm ise daha öncesinden de vurguladığımız gibi İslamofobi kavramına temel teşkil eden esas kısmı oluşturmaktadır. İslamofobiye besleyen mefhum anti-İslamizmdir. İslamofobi, bilinçaltında bulunan anti-İslamik duyguların pratikte vücut bulmuş halidir. Eğer bilinçli, maksatlı ve organizeli olarak yürütülen anti-İslamizm olmasaydı, bugün Batı dünyasında bu derece bir İslamofobiden söz edilemeyecekti.²⁶ Dolayısıyla İslamofobinin yeni, anti-İslamizmin ise

²⁴ Tuba Er, Kemal Ataman, "İslamofobi ve Avrupa'da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.17, s.2, 2008, ss. 747 – 770, s. 749.

²⁵ Canatan & Hıdır, *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, s.83.

²⁶ Canatan & Hıdır, *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, s.59.

kökleri İslam'ın doğduğu ilk dönemlere kadar dayanan eski bir bakış açısı olduğunu tekrar hatırlatmak yanlış olmayacaktır. Bu anlamda **günümüz modern dünyasında Müslümanların karşı karşıya olduğu ayrımcılıkla özellikle Orta çağ'da ve hemen sonrasında yaşanan anti-semitizm durumları arasında son derece benzerlikler mevcuttur.**

Bugün bu yeni ifadeyle beraber Müslümanların kamuoyu önünde potansiyel terörist olarak anılmalarına zemin hazırlamıştır. Sözde resmi kuruluşların yaptığı araştırma ve anketler, hakikatlerin kamuoyuna ulaşmasına değil, bilakis tesis etmek istedikleri ötekileştirme tasavvurunun aktarılmasına katkıda bulunmuştur. Medyada gazeteciler, blog yazarları ve evanjelik Hristiyan cemiyetleri tarafından oluşturulan algı bu şekildeyken akademik camiada bir takım entelektüeller tarafından ortaya konan çalışmaların bulguları da İslamofobinin beslenmesinde aynı etkiyi göstermiştir. ABD'li politik aktivist yazar Pamela Geller'dan, Amerikan blog yazarı Robert Spencer'a ve patronu David Horowitz'e; Daniel Pipes'tan Martin Kramer'e İslamofobinin Batı dünyasında giderek güçlenmesine katkı sağlayan şahsiyetlerin yanı sıra başta Runnymede Trust'un raporlarında İslamofobiye tanımlamak için bahsettiği özellikler olmak üzere gerek Gallup Dünya Kamuoyu Yoklaması, Pew Araştırma Merkezi ve gerekse Tell Mama Kuruluşu'nun tespitleri İslam karşıtı duyguların sürekli biçimde armasına zemin hazırlamıştır. Öyle ki yapılan bu araştırmalarda hala Amerikalıların yüzde 43'ünün Müslümanların diğer din mensuplarına saygısının düşük olduğuna inandığını ve pek çok Amerika ve Avrupalının Müslüman bir komşuya sahip olmak istemediğini göstermiştir. Sonuç olarak yapılan bu istatistikler ve araştırmalar Batı'da İslamofobinin endişe verici yükselişine işaret etmekte ve insanları adeta dışlama ve ayrımcılığa yönlendirmektedir.

SONUÇ

Bugün İslamofobiye 11 Eylül olayından sonra görünür hale gelen ve dillendirilen bir kavram olarak gördüğümüzde, Batı dünyasının kökleri çok daha geçmişlere dayanan İslam ve Müslüman tasavvurunu göz ardı etmiş oluruz. Her ne kadar terimin kullanımının yaygınlaşması 90'lı yıllara tekabül etse de Müslümanların tarih sahnesinde maruz kaldıkları ayrımcılık ve düşmanlığın kökenleri İslam ile Batı'nın karşı karşıya geldikleri ilk dönemlere kadar uzanır. Haçlı seferleri ve sömürgeciliğin getirdiği uygulamalarla İslam âlemine karşı yöneltilen ön yargının şekillendirdiği bazı olaylarla kavram iyice zihinlere yerleştirilmiştir.

Bize göre İslamofobi kavramı aslında eski korku/düşmanlığa verilen yeni bir isimden ibarettir. Diğer bir ifadeyle tarihsel teolojik kodların bugün sosyal bir altyapıyla yeniden servis edilmesi ve yeniden üretilmesi söz konusudur. Anti-İslamizm kavramı içerisinde karşılığını bulan bu düşmanlık ve ön yargı biçimi özellikle 11 Eylül'den sonra tekrar dirilerek İslamofobi kavramıyla yeni bir okuma biçimine dönüşmüştür. Fakat bugün bu kavramın yanlış kullanımına işaret edilerek kavram analizine gitmek veyahut savunmacı bir yaklaşımla Müslümanların kendini ifade etme çabaları pratik anlamda bir fayda sağlamayacaktır. Madem bugün böyle bir kavram var öyleyse en azından hukuken de olsa Batı nezdine Müslümanların haklarını aramalarını kolaylaştırmak için Müslümanların da bir öneri olarak yapması gereken şey İslamofobiye de anti-semitizm gibi kavramsallaştırmasıdır. İslamofobiye kavramsallaştırmakla hem İslamofobi ile mücadele mekanizmalarının önü açılacak hem de Müslümanlara karşı işlenen bu nefret ve ayrımcılık suçunu kurumsal bir suç olarak kabul

ettirmeye zemin hazırlanacaktır. Dolayısıyla burada yapılması gereken şey İslamofobi kavramını aslında anti-İslamizm olarak mütalaa edip onun anti-semitizmle olan benzerlikleri üzerinde durmalı ve aynı yaptırımları talep etmek olmalıdır. Sonuç olarak anti-İslamizm kavramını tıpkı anti-semitizm kavramı gibi dünya kamuoyuna kabul ettirmenin hem Müslümanlarda hem de islamofobik şahsiyetlerde duyarlılık oluşturacağı ve bu durumun Müslümanların menfaatine olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Allen,C, “Justifying Islamophobia : A post- 9/11 Consideration of the European Union and British Context”, *American Journal of Islamic Social Sciences*, v.21

Daniel J. Janosik, *John of Damascus, First Apologist to the Muslims: The Trinity and Christian Apologetics in the Early Islamic Period*, Oregon: Pickwick Publication, 2016.

EUMC Annual Activity Report, “Muslims in the European Union: Discrimination and Islamophobia” 2006.

Etienne Dinet, “L’Orient vu de l’Occident”, Paris: Paul Guethner, Rue Jacob, 1922.

Hakan Olgun, “Tarihsel Bir Kurgu Ürünü Olarak İslamofoby,” Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı, c.44, s.3, 2008, ss, 31-48.

İbrahim Kalın, *Ben, Öteki ve Ötesi: İslam-Batı İlişkiler Tarihine Giriş*, İnsan Yayınları, 2006.

İbrahim Kalın, *İslam ve Batı*, İstanbul: İsam Yayınları, 2007

Islamophobia: A Challenge for Us All, Commission on British Muslims and Islamophobia, *Runnymede Trust*, Londra,1997

Jean-Marie Gaudeul, *Encounters & Clashes*, II, Pontificio Istituto di Studi Arabi e Islamici, 1984.

Kadir Canatan, Özcan Hıdır (ed.), *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2007.

Maxime Rodinson,”Batıyı Büyüleyen İslam”, Cemil Meriç (çev.), İstanbul: Pınar Yayınları, 1983.

Muhammet Tarakçı, “Hristiyan Düşüncesinde Apoloji ve St. Thomas Aquinas”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (2), 2005, ss.135-146.

Mustafa Sinanoğlu, “İslam Kaynaklarına göre Hristiyanlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, c.34, İstanbul, 2007.

Nathen Lane, *The Islamophobia Industr: How The Right Manufactures Fear of Muslims*, London: Pluto Press, 2012.

Norman Daniel, *Islam and the West: The Making of an Image*, Oxford: Oneworld Publications, 2009.Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2009

Tuba Er, Kemal Ataman, “İslamofobi ve Avrupa’da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.17, s.2, 2008, ss. 747 – 770.

William Lane Craig, *Reasonable Faith: Christian Truth and Apologetics*, Crossway Books: Unitedstates of America, 2008

Arzu Merali, <http://www.ihrc.org.uk/show.php?id=706>

HZ. EBÛ BEKİR HAKKINDA NAZİL OLAN ÂYETLER

VERSES SENT DOWN ABOUT ABU BAKR

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÇELİK

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, hcelik_63@hotmail.com

ÖZET

Kur'an-ı Kerim'in yeryüzüne indiriliş hedeflerinden biri de şüphesiz insan ve insan neslini kalben, ruhen, aklen, bedenlen, ahlak ve davranış itibarıyla eğitip terbiye etmektir. Bu eğitim sayesinde İslâm ve öğretileri bütün beşeriyete ulaştırılmış olur. Böylece insan Kur'an'ın hedeflemiş olduğu yüce ahlakla donanmış, insan-ı kâmil yolunda beşeriyet için canlı bir örnek olmuş olur. Bu insan-ı kâmil Kur'an'ın öğretileri sayesinde Allah'ın yeryüzünü sevk ve idare etmesi için gönderdiği halifesi konumuna gelir ve kâinat onun emrine musahhar kılınır.

İnsan, Kur'an'ın öğretileri sayesinde kazanmış olduğu yüce ahlakî ilkeler vasıtasıyla Allah ve dinin düşmanlarıyla mücadele eden, zillate, nefsanî arzu ve isteklere boyun eğmeyen onurlu bir kişilik kazanır. Böylece gerek dünya gerekse de ahiret yolunda Allah'ın kendisine vaad ettiği muzafferiyet yolunda hayatını mutmain bir şekilde idame ettirir.

Kur'an-ı Kerim'in ilk muhatabı olan ve onun rahleyi tedrisatından geçen sahabe, Allah tarafından daima murakabe edildiklerini, ağızlarından çıkan her kelimenin işitildiğini, her eyleminden Allah'ın haberdar olduğunu ve hatta gönüllerinde gizlenenlerin dahi bilindiğini; eğer herhangi bir şeyi gizleyecek olurlarsa vahiy yoluyla bildirileceğini ve böylece gizli şeylerin ifşa edileceğini, hakkında bilgi sahibi olmadıkları hususun çözüme kavuşacağını yakinen bilen ve Kur'an'ın ilkeleri dışına çıkmayan şahsiyetlerdi.

Biz bu çalışmamızda; Kur'an-ı Kerim'de belirtilen yasak fiillerden kaçınan, tövbesi kabul olan, Peygamber ümmetine örnek olan güzide insanlardan/onun sahabesinden Ebû Bekir'in hayatından bir kesit sunmak istedik. Umulur ki bizler de Kur'an'ın ilk muhatapları olan sahabe-i kiramın hayatlarından istifade eder, Kur'an'a yönelir, hem dünya, hem de ahiret mutluluğuna erenlerden oluruz.

Anahtar kelimeler: Kur'an, Âyet, Nüzûl, Ebû Bekir, Sahabe.

ABSTARCT

One of the purposes of the Holy Qur'an to be sent down to the earth is undoubtedly to educate human beings within heart, soul, mind, body, morality and behavior. With this education, Islam and its teachings are reached to all humanities. Thus, the human being is a living example for humanity in the way of human perfection, which is equipped with the supreme morality that the Qur'an targets. This mature man, through the teachings of the Qur'an, becomes the caliph sent by Allah to lead and rule the earth, and the universe is given to his command.

Human beings gain an honorable person who is struggling with the enemies of Allah and religion, who do not bow to humiliation, nefarious desires and demands through the great

moral principles gained by the teachings of the Qur'an. Thus, he maintains his life in the way of the world, as well as the Hereafter on his way to his victories.

The Sahaba, the first interlocutor of the Quran and who had gone through his education, stated that they were always audited by Allah, that every word coming from their mouths were heard, that they were aware of Allah in all their actions, and that even those hidden in their hearts were known. if they conceal anything on a subject, they would be revealed through revelation, so that secret things could be revealed, that they had no knowledge about it, and that they were close to the principles of the Qur'an.

In this study; we wanted to present a section from the life of Abu Bakr, who was an example of the Prophet ummah, who avoided the forbidden acts mentioned in the Quran, and whose repentance was accepted. We hope that we will benefit from the lives of the Companions the first interlocutors of the Qur'an and we turn to the Qur'an, and come to the happiness of the world and the hereafter.

Keywords: The Quran, Verse, Nüzûl, Abu Bakr, Sahabe

Giriş

Kur'an-ı Kerim'in yeryüzüne indiriliş hedeflerinden biri de şüphesiz ki insan ve insan neslini eğitmektir. Bu eğitim; Yüce Yaraticının İslâm fıtratına uygun olarak insanları yaratmış olduğu bir eğitimidir. Bu eğitim sayesinde Kur'an ve öğretileri bütün beşeriyete ulaştırılmış olur.

Yüce Allah, insanların bu eğitim sisteminden başarılı bir şekilde istifade edebilmeleri için de Kur'an-ı Kerimi düşünmek, inanmak, inandıktan sonra inandıklarını hayata geçirmek ve beşeriyete yol gösterici bir hidâyet rehberi olabilmesi için Hz. Peygambere (s.a.v) tedrici olarak yirmi üç yıllık zaman dilimi içinde bölümler halinde indirmiştir. Kur'an'ın indiriliş sürecine bizzat şahitlik edenler ve ondan gereği şekilde istifade edenler ise sahabeler olmuştur.

Sahabeler için Kur'an âyetleri; hemen anında yerine getirilmesi gereken bir emir, günlük hayatlarında amel edilmesi gereken ve yaşamlarına yön veren bir rehberdi. Kur'an'ın hiçbir emrine muhalefet etmez, emirlerini uygulamada savsaklama ve tembellik etmezlerdi. Bilakis Kur'an'ın emirlerini hayatlarına uygulayıp tatbik etmek için birbirleriyle yarışlardı.

Biz, "Hz. Ebû Bekir Hakkında Nazil Olan Âyetler" isimli bu çalışmamızda; Kur'an-ı Kerim'de herhangi bir konuda hakkında âyet nazil olan ve bu nazil olan âyetin hükmü mucibince yaptığı işten vazgeçen veya bir konunun/sorunun açıklığa kavuşturulması veyahut da tövbe edip tövbesi kabul olunan, Kur'an'ın yetiştirip eğittiği Hz. Peygamberin güzide sahabîlerinden biri olan Hz. Ebû Bekir'in hayatından bir kesit sunmayı amaçladık. Umulur ki bizlerde Kur'an'ın ilk muhataplarından biri olan Hz. Ebû Bekir'in hayatından istifade eder, onun Kur'an'dan istifade ettiği gibi istifade eder ve ondan payımıza düşeni alırız.

Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634)

1. Kimlik Bilgisi

İslâmiyet'i ilk kabul eden Müslümanlardan¹ ve Hulefâ'yi Râşidîn'in birincisi olan Hz. Ebû Bekr'in ismi; Ebû Bekr Abdullah b. Ebî Kuhâfe Osmân b. Âmir el-Kureşî et-Teymî'dir. Cahiliye döneminde Abdü'l-Kâ'be olan isminin Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber tarafından Abdullah olarak değiştirildiği rivâyet edilir. Neseb/soy itibarıyla Teym kabilesine mensup olan Hz. Ebû Bekr'in soyu Mürre b. Kâ'b'da Hz. Peygamber'in neseb/soyuyla birleşir. Kaynaklara göre Fil Vakasından üç yıl kadar sonra Mekke'de doğan Hz. Ebû Bekir rivâyetlere göre annesi tarafından verildiği veya çok eskiden beri hayır yaptığı, yüzü ve ahlâkı güzel olduğu yahut da soyunda ayıplanacak herhangi bir husus bulunmadığı için daha çok **"Atîk"** lakabıyla anılmıştır. Başka bir rivâyette ise Hz. Peygamber'in, "Sen Allah'ın cehennemden âzat ettiği kimsesin." şeklindeki iltifatına mazhar olduktan sonra bu lakapla anılmaya başlandığı rivâyet edilmektedir.² Ayrıca Hz. Ebû Bekir, mal ve servetini Allah yolunda harcayıp eski elbiseler giydiği için **"Zü'l-hilâl"**, çok şefkatli ve merhametli olduğu için **"Evvâh"** lakaplarıyla da anılmıştır. Ancak onun en meşhur lakabı başta Mi'rac olayı olmak üzere gaybî haberleri hiç tereddüt etmeden kabul ettiği için "çok samimi, çok sadık" manasına gelen ve bizzat kendisine Hz. Peygamber tarafından verilmiş olan **"Sıddîk"** lakabıdır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra ilk halife olması hasebiyle de **"Halîfetü Resûlillâh"** unvanıyla anılmıştır.

Hz. Ebû Bekir annesi Ümmü'l-Hayr Selma binti Sahr'dır. Mekke'de Hz. Peygamber'in Erkam b. Ebû'l-Erkam'ın evinde bulunduğu sırada İslâmiyet'i kabul etti. Babası ise Ebû Kuhâfe'dir. O da Mekke'nin fethinden sonra Hz. Ebû Bekir'in onu Hz. Peygamber'in huzuruna çıkarmasıyla Müslüman oldu. Böylece sağlığında annesi, babası ve bütün çocukları Müslüman olan yegâne sahabe Hz. Ebû Bekir oldu.³

Hz. Ebû Bekir ilk evliliğini Kuteyle binti Abdüluzzâ adlı bir kadınla yaptı. Bu evlilikten oğlu Abdullah ile kızı Esmâ doğdu. Kuteyle İslâmiyet'i kabul etmeyince onu boşadı ve Ümmü Rûmân ile evlendi. Ümmü Rûmân'dan da oğlu Abdurrahman ile kızı Aişe dünyaya geldi. Ümmü Rûmân vefat edince Esmâ binti Umeys ile evlendi ve bu hanımından Muhammed adında bir oğlu oldu. Esmâ binti Umeys'in vefatından sonra da Habîbe binti Hârice ile evlendi ve ondan da Ümmü Gülsüm ismindeki kızı dünyaya geldi.⁴

Hayatı boyunca gerek Mekke'de, gerekse de Medine'de katıldığı seriyyeler ve hicretin 9. yılında hac emiri tayin edildiği günler hariç Hz. Peygamber'in yanından hiç ayrılmayan Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'in vefatından sonra hicretin 13. yılı Cemaziyelahir ayının başında hastalandı. Kendisinden sonra kimin halife olacağı meselesini görüşmek üzere sahâbîleri topladı ve onlarla istişare etti. İstişare sonucunda Hz. Ömer'i yerine halife olarak bırakmayı kararlaştı ve Hz. Osman'a bir ahidnâme yazdırdı. Kızı Hz. Aişe'ye, vefat edince maaşının geri kalan kısmını beytülmale iade etmesini, hayatı boyunca hiç ayrılmadığı Hz. Peygamber'in kabrinin yanına defnedilmesini ve cenazesinin eski elbiseleriyle kefenlenmesini vasiyet

¹ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi'us-Sahih* (Sahihu'l-Buhârî), Dârü Tûk-
'-necât, Dimaşk, 1442H., Fedâ'ilü aşhâbi'n-nebî, 5; Muhibbüddin et-Taberî, Ebû'l-Abbâs Muhibbüddin Ahmed b.
Abdillâh b. Muhammed et-Taberî el-Mekkî; *er-Riyâzü'n-nadire fi menâkibi'l-'aşere*, Beyrut, 1984, I, 17-88; Köksal,
Mustafa Âsım, *İslâm Tarihi* (Mekke), Ankara, 1966, III, 111-114.

² Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. Dehhak et-Tirmizî, *el-Câmi'us-sahih* (Sünen-, Tirmizî), Dârü'l-
garbî'l-İslâmî, Beyrut, 1998, Menâkıb, 16.

³ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *et-tabakâtü'l-Kübra*, Dârü
Sadr, Beyrut, 1968, V, 451.

⁴ Fayda, Mustafa, *"Ebû Bekir"*, TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara, 1994, C.X, s. 104.

ettikten sonra 22 Cemaziyelahir 13/634 yılında altmış üç yaşında vefat etti. Cenaze namazını Hz. Ömer kıldırdı. Hz. Ömer, Hz. Osman, Talha b. Ubeydullah ve oğlu Abdurrahman tarafından kabre konuldu.⁵

2. Şahsiyeti ve İlmi

Hz. Ebû Bekir hoşsohbet, mütevazı, yumuşak huylu, uysal, duygulu ve oldukça hassas bir kişiliğe sahipti. Kur'an-ı Kerim'i ezbere bilir ve çok duygulu bir şekilde okurdu.⁶ Her zaman vakarlı ve ağır başlıydı. Az konuşur ve halifeliği dönemindeki kumandan ve valilerine de az konuşmalarını tavsiye ederdi. Güzel ahlâkı, doğruluğu ve dürüstlüğü ile tanındığı, kabilesi arasında sevilip sayılan ve güvenilir bir kişi olduğu için herkes onun bilgisinden istifade eder, önemli işlerinde kendisine danışılırdı.

Hz. Ebû Bekir hayatı boyunca dünyaya ait mal, mülk ve saltanat peşinde koşmayan ve daima darda kalan fakirlere yardım eden ve bütün malvarlığını Allah yolunda infak eden bir kişiliğe sahipti. Câhiliye devrinde putlara tapmamış, o dönemin her türlü kötülüğünden, şeref ve haysiyet kırıcı hallerinden uzak bir hayat yaşamıştı. İçki içmediği gibi içki içenin namusunu ve mürüvvetini kaybedeceğini söylerdi. Başta Kureyş olmak üzere Arap kabilelerinin tarihini çok iyi bilirdi ve en iyi neseb /ensâb âlimlerinden sayılırdı. Bundan dolayıdır ki Hz. Peygamber, Mekke'ye gelen kişileri İslâmiyet'e davet ederken bu ilmi iyi bilen Hz. Ebû Bekir'in onun yanında bulunmasını, çeşitli kabile mensuplarıyla kolayca dostluk kurmasında kendisine yardımcı olmasını isterdi. Hz. Peygamber'in vahiy kâtiplerinden biri olan Hz. Ebû Bekir onun sırrını saklamayı çok iyi bilir, yanında pek hayâlî ve edepli davranırdı. Medine'ye elçiler geldiğinde onlara Hz. Peygamber'i nasıl selâmlayacaklarını öğretir, huzurunda sükûnetle oturmalarını tenbih ederdi.⁷

Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'in feraseti ve engin görüşünden dolayı gazvelere karar vermeden önce, gazvelerden sonra alınan esirlere ne yapılması gerektiği hususunda ve Hudeybiye Barış Antlaşması esnasında Hz. Ebû Bekir'le hep istişare ederdi. Bundan dolayıdır ki bazı kaynaklar ondan **“Peygamber'in veziri”** diye söz etmektedirler.⁸ Rüya tabirinde de maharetli olan Hz. Ebû Bekir gördüğü rüyaları Hz. Peygamber'e anlatır, bazen Hz. Peygamber'in veya diğer sahabelerin rüyalarını onun huzurunda yorumlar, olaylar ve verilecek kararlar üzerinde değerlendirmeler yapardı.⁹ Ayrıca Kur'an ve Sünnet'i çok iyi bildiği için Hz. Ebû Bekir'e **“Şeyhülislâm”** unvanının verildiğini söyleyenler de olmuştur.¹⁰

3. Hz. Ebû Bekir Hakkında Nazil Olan Âyetler

I. Leyl sûresi âyet; 17-21.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى . الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى . وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى . إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى . وَلَسَوْفَ يَرُضَى . ”

⁵ İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemalüddin Abdülmelik b. Hişam b. Eyyüb el-Himyerî el-Meâfirî, *es-Siretü 'n-Nebevviye*, Şirketü mektebetü ve matbaatü Mustafa Elbânî el-Halebî, Mısır, 1995, I, 253.

⁶ Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî el-Kettânî, *et-Terâtîbü 'l-idâriyye* (Nizâmü 'l-hükûmeti 'n-nebevviyye), Dârü'l-Erkem, Beyrut, 2008, I, 126-128

⁷ Kettânî, *et-Terâtîbü 'l-idâriyye* I, 119-120

⁸ Kettânî, *et-Terâtîbü 'l-idâriyye* I, 95-98

⁹ Buhârî, *el-Câmi 'us-Sahih*, “Eymân ve'n-nüzûr”, 9, “Ta'bir”, 28, 29, 30, 47

¹⁰ Kettani, , *et-Terâtîbü 'l-idâriyye* III, 176- 177

Meâl

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

“Temizlenmek üzere malını hayra veren iyiler ondan (ateşten) uzak tutulur. Yüce Rabbinin rızasını istemekten başka onun nezdinde hiçbir kimseye ait şükranla karşılanacak bir nimet yoktur. Ve o (buna kavuşarak) hoşnut olacaktır.”¹¹

1. Müfessirlerin Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü Hakkındaki Görüşleri

Başta Taberî (ö. 310/923) olmak üzere Begavî (ö. 516/1122), Zemahşerî (ö. 538/1144), Kurtûbî (ö. 671/1273), Beyzâvî (ö. 685/1286), İbn Kesîr (ö. 774/1373) ve Elmalılı (1878-1942) gibi hemen hemen tüm müfessirler tefsirlerinde Hz. Ebû Bekir'in Mekke döneminde Kureyşli müşriklerin ağır işkencelerine mâruz kalan Müslüman erkek, kadın, zayıf ve güçsüz Bilâl-i Habeşî gibi pek çok köleyi efendilerine büyük meblağlar ödeyerek satın alıp azat ettirdiğini,¹² onun servetini bu şekilde harcamasından rahatsız olan babası Ebû Kuhâfe, güçsüz ve zayıf köleler yerine güçlü kuvvetli kimseleri satın almasını tavsiye ettiği zaman babasına satın aldığı kölelerden faydalanmayı düşünmediğini, bu hareketiyle Allah'ın rızasını kazanmayı umduğunu söylemesi üzerine bu âyetlerinin nazil olduğunu belirtmişlerdir.¹³

Fahreddin er-Râzî, müfessirlerin bu âyetlerin Hz. Ebû Bekir hakkında nazil olduğunda ittifak ettiklerini ancak bazı Şii'lerin bu âyetlerin Hz. Ali hakkında indiğini iddia ettiklerini ve bu iddianın ise doğdu olmadığını belirttikten sonra onların bu iddialarını birçok delille çürütmüştür.¹⁴

2. Âyetlerin Vermek İsteddiği Mesaj

Başta babası Ebû Kuhâfe olmak üzere müşrikler, Hz. Ebû Bekir'in müşriklerin ağır işkencelerine mâruz kalan Müslüman erkek, kadın, zayıf ve güçsüz köleleleri efendilerine büyük paralar ödeyerek satın alıp azat ettirdiğine, servetini bu yolda harcamasına ve yaptıklarına bir anlam verememiş ve karşı çıkmışlardı. Zira onlara göre yapılanların bir iyilik olmadığı veya bunun bir menfaat ve çıkar karşılığında yaptığını inanıyorlardı.

Burada, böyle bir iddia veya düşünce içinde olanlara şunları hatırlatmak gerekir: Eğer bir mü'min İman ve amelde takvâ düzeyine ulaşmışsa, birine iyilik yapmak için mutlaka ondan bir iyilik görmek veya karşılıksız iyilik yapılamayacağını düşünmez. Zira o, sahip

¹¹ Leyl, 92/17-21.

¹² İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebevviye*, I, 278, 338, 686; Vâhidî, Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali el- Vâhidî en-Nisâbü'rî, *Esbâbü'n-Nüzûlü'l-Kur'an*, Dârü'l- Kütübi'l-İlmiyye, I, 478, Beyrut, 1411H.; Begavî, Ebû Muhammed Muhiyissünne el-Huseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ el-Begavî, *Me'alimü'n-Tenzîl fi Tefsiri'l-Kur'an* (Tefsirü'l-Begavî), Dârü'l-Hayâi Tûrâsî'l-Arabî, Beyrut, 1420H.; Beydâvî, Nâsirüddîn Ebû Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*, V, 318, Dârü'l-Hayâi Tûrâsî'l-Arabî, Beyrut, 1418H.; es-Sabûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefsîr*, Dârü es-Sâbûnî li't-Tibaa' ve'n-Neşr vet'tevzi', Kahire, 1997, III, 442.

¹³ İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebevviye*, I, 192; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî *Câmi'ul-Beyân fi Te'vili'l-Kur'an*, Müessesetü er-Risâle, 2000, XXIV, 421 ; Begavî, *Me'alimü'n-Tenzîl*, V, 262; Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmud b. Ömer Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyuni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407 H., IV, 762; Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Dârü'l-Kütübi'l-Misriyye, Kahire, 1964, XX, 82-83.

¹⁴ Bkz. er-Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hasen b. Huseyn et-Teymî Fahrüddin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefâtihu'l-Gayb (et-Tefsîrü'l-kebir)*, Dârü'l-Hayâi Tûrâsî'l-Arabî, Beyrut 1420H, XXXI, 187-189.; İbn Kesîr Ebî'l-Fidâ' İmamüddîn İsmail b. Şihabüddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî ed-Dimeşkî, *Tefsirü'l-Kur'an'il-'Azim*, Dârü't-Tayyibe lin-Neşr ve't-Tevzi' 1999, VIII, 420; Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır *Hak Dini Kur'an Dili*, Şura Yayınları, İstanbul, 1993, VIII, 5881.

olduğu bütün nimetlerin yalnızca Allah'ın bir lutfu olduğuna, iyiliklerin ise bir karşılık elde etmek için değil, sadece Allah'ın rızasına nail olmak için yapılması gerektiğine inanır.

Sonuç olarak dün olduğu gibi günümüz ve gelecekteki bütün müminlere örmek olması babından Yüce Allah, Hz. Ebû Bekir hakkında indirmiş olduğu bu âyetlerde müşriklerin bencil ve çıkarıcı zihniyet ve ahlâk yapılarının yansımından ibaret olan yukarıdaki iddiaları reddedilmiş, Hz. Ebû Bekir örneğinde hayatını takva üzere bina etmiş, gönüllerini salih amelin her türlüyle ve cömertlikle bezeyen müminler Allah tarafından övülmüşlerdir. Ayrıca sûrenin 14. âyetinde muhataplar/müşrikler “alev alev yanan ateş”e karşı uyarıldıktan sonra 17-20. Âyetlerde ise, birine herhangi bir minnet ve borcu olmadıkları halde bile, sırf Allah rızâsı için insanlara mal yardımı yapıp manen arındıkları ve bu sayede ateşten uzak tutulacakları müjdesi verilmiştir. Sûrenin son âyetinde ise, Allah'ın rızâsına böylesine değer veren, kendisini bu rızâdan mahrum bırakacak günahlardan sakınan, tamamen karşılıksız olarak seve seve insanlara yardım edenlerin, Allah tarafından, razı edilecekleri; yani korktuklarından emin ve umduklarına nâil olacakları müjdesi verilmiştir ki, inanan bir kişi için bundan daha büyük bir müjde ve ödül olamaz.¹⁵

II. Tevbe sûresi âyet; 40.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيًا إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا
”فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ“
Meâl

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

“Eğer siz ona (Resûlullah'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allah yardım etmiştir. Hani, kâfırlar onu, iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına. Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu. Bunun üzerine Allah ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allah'ın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.”¹⁶

1. Müfessirlerin Âyetin Sebeb-i Nüzûlü Hakkındaki Görüşleri

Kur'an-ı Kerim'de Resûlullah'ın Mekke'den Medine'ye hicret etmesi olayını açık bir şekilde anlatan yegâne âyet Tevbe sûresinin 40. âyetidir. Bu âyet, İslâm tarihinde ve Hz. Peygamber'in gerek hayatında ve gerekse İslâm'ın tebliği sürecinde önemli bir dönüm noktası olan Mekke'den Medine'ye hicret olayından bir kesite gönderme yapmakta ve Müslümanlara ilâhî yardımın manası ve değeri üzerinde düşünmeye çağırmaktadır.

Mekke'de Müslümanlar artık Kureyşli müşriklerin ağır işkencelerine dayanamayacak duruma gelmiş ve Hz. Peygamberden bir çıkış yolu bulmalarını arzuladıkları bir dönemde, risâletin 13. yılı Zilhicce ayının sonlarında Resûlullah'ın verdiği şu müjdeli haberi ile rahata kavuşmuş ve Mekke'den Medine'ye hicret başlamıştır: “Artık sizin hicret edeceğiniz şehrin iki kara taşlık arasında hurmalık bir yer olduğu bana gösterildi. Mekke'den çıkmak isteyenler Yesrib'e gitsinler, orada Müslüman kardeşleriyle kaynaşsınlar. Yüce Allah onları size kardeş

¹⁵ Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, DİB. Yayınları, Ankara, 2014, V, 595.

¹⁶ Tevbe, 9/40.

yaptı, beldelerini de sizin için güven ve huzur bulacağınız bir yurt kıldı.”¹⁷ Bu müjdeli haberden sonra Müslümanlar gruplar halinde Mekke’den ayrılıp Medine’ye hicret etmeye başladılar, ancak Müslümanların bu gidişleri müşrikleri telâşlandırmıştı. Bu gidişleri engellemek ve bir çözüm yolu bulabilmek için Dârünnedve denilen yerde toplandılar ve toplantıda uzun tartışmalardan sonra oy birliğiyle ortaklaşa düzenlenecek bir suikastle Hz. Peygamber’in öldürülmesine karar verildi. Durumdan vahiy yoluyla haberdar olan Resûlullah¹⁸ geceleyin yatağına Hz. Ali’yi yatırarak Hz. Ebû Bekir’le beraber Mekke’den ayrılıp Sevr dağındaki bir mağaraya sığındılar.¹⁹

İşte konumuzun esasını teşkil eden Tevbe sûresinin 40. âyeti hakkında müfessirler tarihi kaynaklara dayanarak bu âyette; Sevr mağarasında Resûlullah’ın saklandığı ve bu esnada yanında sadece bir arkadaşının bulunduğu, onun da düşmanın takibinden büyük endişe duyduğu kişinin Hz. Ebû Bekir olduğunu kesin biçimde belirtmektedirler. Konuyla ilgili güvenilir rivâyetler Resûlullah’ın geceleyin evinden ayrılarak Hz. Ebû Bekir’le beraber Mekke’den Medine’ye doğru hicret ederlerken ilk durak yerleri olan Sevr mağarasına sığındıkları sırada Mekkeli müşriklerin liderleri Hz. Peygamber’i ve arkadaşı Ebû Bekir’i ölü veya diri yakalayıp getirene 100 deve ödül verileceğini duyurdular. Gerek ödülü kazanmak isteyen gerekse inanç açısından düşmanlık duyan kalabalık bir müşrik topluluğu Hz. Peygamber’i aramaya çıktı. Bunlardan bir grup mağaranın yakınına kadar gelmişlerdi; konuşmaları içeriden duyuluyordu ve ayakları görölüyordu. Eğilip baksalar belki onları göreceklerdi. İşte bu sırada, konumuz olan âyette işaret buyurulduğu üzere Hz. Ebû Bekir’in “**Ey Allah’ın resulü! Yaklaştılar, bizi görecekler!**” sözüne karşılık Yüce Allah, Tevbe sûresinin 40. âyetini indirerek Hz. Peygamber’in lisanıyla: “**لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا / Tasalanma, Allah bizimle beraberdir**” cevabını verdi.²⁰

2. Âyetin Vermek İsteddiği Mesaj

1. Kur’an-ı Kerim’de Resûlullah’ın Mekke’den Medine’ye hicretini açık bir şekilde anlatan bu âyette Resûlullah’ın Sevr mağarasında saklandığı esnada yanında sadece bir arkadaşının bulunduğu, onun da düşmanın takibinden büyük endişe duyduğu, ancak Hz. Peygamber’in Allah’ın yardım edeceğine güvenerek metanetini koruduğu hatırlatılmaktadır.

2. Hz. Ebû Bekir’in bu yolculukta ve özellikle sığındıkları mağarada geçirdikleri üç gün boyunca Resûlullah’ın üzerine titreyen davranışlarıyla ona olan bağlılığının ne kadar içten olduğunu göstermektedir. İşte Kur’an’ın Hz. Ebû Bekir’in Hz. Peygamber’e olan bu eşsiz sadakatini dolaylı olarak övmesi onun İslâmî literatürde “**Yâr-ı gâr / Resûlullah’ın mağaradaki can yoldaşı**” diye anılmasını sağlamıştır.

3. bizce âyette verilmek istenilen en önemli mesaj, Hz. Ebû Bekir gibi mutlak teslimiyet sahibi ve yüce Allah’ın her şeye kadir olduğuna yürekten inanmış bir kişinin bile ümitsizliğe veya endişeye kapıldığı fevkalâde kritik bir durumda Resûlüne güven duygusu veren ve ona umulmadık destekler sağlayan Cenâb-ı Allah’ın yardımından kimsenin kuşku duymaması gerektiği hatırlatılmaktadır. Ayrıca âyette Allah’a dayanıp güvenme ruhunu hiç

¹⁷ Begavî, *Me’âlimü’t-tenzîl*, Dâri İhyâü Tûrâsî’l-Arabî, Beyrut, 1420H., II, 351.

¹⁸ İbn Hişam, *es-Siretü’n-Nebevîye*, II, 91; ayrıca bkz. Enfâl, 8/30.

¹⁹ İbn Hişam, *es-Siretü’n-Nebevîye*, II, 91.

²⁰ Taberî, *Câmi’ul-Beyân fî Te’vîli’l-Kur’an*, XIV, 259; er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb* XVI, 50; Kurtûbî, *el-Câmi’ li-Ahkâmî’l-Kur’an*, VIII, 146; Beydâvî, *Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl*, III, 81.

kaybetmeksizin kul planında herkesin üzerine düşeni yapması ve bu dengenin daima korunması gerektiği mesajı da verilmiştir.

4. Sonuç olarak diyebiliriz ki Kur'an-Kerim'deki bu âyet, samimi şekilde Allah ve Resûlüne iman etmiş müminlerin beşerî tedbirlerin tükendiği yerde, kesin olarak ilâhî yardımın geleceği, bu hususun ne pahasına olursa olsun zihinlerde diri tutulması ve Allah'a olan güvenin hiçbir zaman yitirilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

III. Hucurât sûresi âyet; 2.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ

Meâl

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

“Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi, Peygamber'e yüksek sesle bağırmanın; yoksa siz farkına varmadan amelleriniz boşa gidiyor.”²¹

1. Müfessirlerin Âyetin Sebeb-i Nüzûlü Hakkındaki Görüşleri

İslâm'dan önce Araplarda gerek meclis toplantılarında kabile reislerinin huzurunda gerekse aile içerisinde büyüklerin yanında nasıl konuşulması gerektiği, konuşmanın adabını, inceliklerini bilmedikleri ve ilâhî bir dinin eğitiminden de geçmedikleri için istedikleri gibi konuşturdular. Buhârî'nin rivayetine göre Hz. Peygamber ile görüşme yapmak üzere Temîmoğulları'ndan bir heyet Resûlullah'ın huzuruna gelmişti. Görüşme sırasında Hz. Ebû Bekir ile Ömer de orada idiler. Kabileye başkan yapılacak kişi üzerinde bu ikisi ihtilâfa düştü. Biri Benî Müşâciin kardeşi Akre' b. Hâbis'i işaret ederken diğeri başka birini işaret ediyordu ve böylece Hz. Peygamber'in huzurunda biraz da ağız dalaşı yaptılar. Bunun üzerine yüce Allah “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ” âyetini indirdi. Bu âyet inince Hz. Ebû Bekir ile Ömer yaptıklarından dolayı çok pişman oldular ve üzüldüler. Öyle ki artık Hz. Peygamber'in yanında o kadar alçak sesle konuşuyorlardı ki, çoğu kere Hz. Peygamber “İşitemedim, tekrarlar mısın?” diyorlardı.²²

2. Âyetin Vermek İsteddiği Mesaj

Kur'an-ı Kerim'de müfessirlerce ahlak sûresi olarak tanımlanan Hucurât sûresinin ikinci ayeti olan bu ayette yüce Allah gerek o günkü cahiliye ve yeni İslâm'la şereflenmiş olan Müslüman toplumun fertlerine gerekse de bundan sonra gelecek olan İslâm toplumunun mensuplarına kısaca şu mesajları vermektedir.

1. Hz. Peygamber'in huzurunda başkalarıyla konuşurken onun sesini bastıracak kadar yüksek bir sesle konuşmanın veya gereksiz yere çok konuşmanın uygun olmadığı,
2. Onunla konuşurken, sıradan bir kimse ile konuşur gibi bağırıp çağırarak konuşmanın edebe, ahlaka, ahlakın nezaket ve inceliklerine mugayir bir davranış olduğunu vurgulamak istemektedir. Böylece âyet-i kerime hem onlara edep ve ahlak dersi vermekte hem de daha

²¹ Hucurât, 49/2.

²² Buhârî, el-Câmi 'us-Sahih Kitâbü Tefsir, III,137; ²² Taberî, Câmi 'ul-Beyân fî Te'vili'l-Kur'an, XXII, 280; Kurtûbî, el-Câmi ' li-Ahkâmî'l-Çur'ân, XVI, 303; İbn Kesir, Tefsirü'l-Kur'an'il-'Azim, VII, 365.

sonra gelecek olan İslâm ümmetine, vefatından sonra da olsa peygamberlerine karşı besleyecekleri sevgi ve saygı konusunda örnekli açıklama yapmaktadır. Bundan hareketle diyebiliriz ki Allah Resûlüne gösterilmesi gereken bu saygı ve sevgiyle beraber aynı şekilde hayatta başta ebeveynlerimiz olmak üzere bizlere ilim ve irfanlarıyla doğru yolu gösteren ve üzerimizde hakları olan kişilere de gereken sevgi ve saygıyı göstermeliyiz.

3. Son olarak âyet-i kerime yukarıda belirtilen hususlara riayet edilmediği takdirde; - Allah korusun- “siz farkına varmadan amelleriniz boşa gidiverir” ikazını yapmaktadır.²³

Sonuç

Hiz. Ebû Bekir, İslâmiyet’i ilk kabul Müslümanlardan biri; Hiz. Peygamber’in vefatından sonra Hulefâ’yi Râşidîn’in birincisi; neseb/soy itibariyle Hiz. Peygamber’in soyundan olan; “Atîk”, “ذو الخلال/Zü’l-hilâl”, “أواه/ Evvâh”, “Peygamber’in veziri”, “Sıddîk” ve “Halîfetü Resûlillâh” labablarıyla müsemma; fakirlere, düşkünlere, zorda kalmış ihtiyaç sahiplerine karşı merhametli ve son derece cömert; hayatta iken annesi, babası ve evlatları Müslüman olan tek sahâbi; Kur’an ve Hiz. Peygamber aşığı ve “Yâr-ı gâr / Resûlullah’ın mağaradaki can yoldaşı” olan mümtaz sahibelerin ilkidir.

Tarihi kaynaklar ve tefsirlerden elde etmiş olduğumuz verilere göre Hiz. Ebû Bekir hakkında nazil olduğunu düşündüğümüz bu âyetler her ne kadar Hiz. Ebû Bekir hakkında nazil olmuş olsa da âyetlerin içeriği ve kapsamı sadece Hiz. Ebû Bekir’i bağlamakta bilakis Hiz. Ebû Bekir sahsında/örnekliliğinde bütün Müslümanları bağlamaktadır. Yani her ne kadar âyetlerin sebep-i nüzûlü has/özel olsa bile bunların kapsamış olduğu hükümlerin umumi/genel olmasına mani değildir. Bundan dolayıdır ki yukarıdaki âyetlerden çıkardığımız çıkarımların sonucunu şöyle sıralamak mümkündür.

1. İmkânı, halı vakti yerinde olan takva sahibi Mümine düşen görev; güçsüz, zayıf, derdi, kederi ve sıkıntısı olan her Müslüman erkek, kadına yardım etmektir. Bunu yaparken onlardan bir iyilik veya çıkar beklemek için değil, sadece Allah’ın rızasını gözeterek yapması gerekmektedir.

2. Allah ve Resûlüne samimi bir şekilde iman etmiş mümin, hayatta başına gelebilecek her türlü maddi ve manevi sıkıntı, bela ve musibetler karşısında endişeye kapılmadan Allah’a dayanıp güvenme ruhunu hiç kaybetmeksizin kul planında kendi üzerine düşeni yapması ve Allah’ın yardımından kesinlikle ümit kesmemesi gerekmektedir. Zira beşerî tedbirlerin tükendiği yerde, kesin olarak ilâhî yardımın geleceği unutulmamalıdır.

3. Genel anlamda toplantı, konferans, sempozyum ve seminer gibi yerlerde yapılan konuşmaları dinlerken Allah ve Resûlünün anıldığı her yerde pür dikkat kesilmeli, edep ve ahlaka uygun bir şekilde onların sözlerini dinlemeli ve anlamaya çalışmalıyız. Aynı şekilde dar çevrede -aile içinde- deki konuşmalarımızda ise başta Allah ve Resûlünün olmak üzere ebeveynlerimizin, aile büyüklerimizin, bizlere ilim ve irfanlarıyla doğru yolu gösteren ve üzerimizde hakları olan kişilere de gereken özeni göstermeli, konuşmalarını kesmemeli veya konuşurken seslerimizi onların seslerinin üzerine çıkarmamalı ve gereken sevgi ve saygıda kusur etmemeliyiz.

²³ Hucurât, 49/2.

Kaynakça

Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Huseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ el-Begavî, *Me'alimü'n-Tenzîl fî Tefsir'il-Kur'an* (Tefsirü'l-Begavî), Beyrut: Dârü İhyaî Tûrâsi'l-Arabî, 1420H.

Beydâvî, Nâsirüddîn Ebû Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*, Beyrut: Dârü İhyaî Tûrâsi'l-Arabî, 1418H.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi'us-Sahih* (Sahihu'l-Buhârî), Dimaşk: Dârü Tûk-'n-necât, 1442H.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Şura Yayınları, 1993.

er-Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hasen b. Huseyn et-Teymî Fahrüddin er-Râzî et-Taberistânî, Mefâtihu'l-Gayb (*et-Tefsîrü'l-kebîr*), Beyrut: Dârü İhyaî Tûrâsi'l-Arabî, 1420H.

es-Sabûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, Kahire Dârü es-Sâbûnî li't-Tibaa' ve'n-Neşr vet'tevzî', 1997.

Fayda, Mustafa, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: 1994.

İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemalüddin Abdülmelik b. Hişam b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî, *es-Siretü'n-Nebevviye*, Mısır: Şirketü mektebetü ve matbaatü Mustafa Elbânî el-Halebî, 1995.

İbn Kesîr Ebî'l-Fidâ' İmamüddîn İsmail b. Şihabüddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî ed-Dimeşkî, *Tefsîrü'l-Kur'an'il-'Azim*, Dârü't-Tayyibe lin'Neşr ve't-Tevzî', 1999.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *et-tabakâtü'l-Kübra*, Beyrut: Dârü Sadr, 1968.

Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî el-Kettânî, *et-Terâtîbü'l-idâriyye (Nizâmü'l-ḥükûmeti'n-nebeviyye)*, Beyrut: Dârü'l-Erkem, 2008.

Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara: DİB. Yayınları, 2014.

Köksal, Mustafa Âsım, *İslâm Tarihi* (Mekke), Ankara: 1966.

Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtûbî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî *Câmi'ul-Beyân fî Te'vili'l-Kur'an*, Müessesetü er-Risâle, 2000.

Taberî, Ebû'l-Abbâs Muhibbüddîn Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed et-Taberî el-Mekkî; *er-Riyâzü'n-nadire fî menâkıbi'l-aşere*, Beyrut, 1984.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. Dehhak et-Tirmizî, *el-Câmi'us-sahih* (Sünen-, Tirmizî), Beyrut: Dârü'l-garbi'l-İslâmî, 1998.

Vâhidî, Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Vâhidî en-Nisâbûrî, *Esbâbü'n-Nüzûlü'l-Kur'an*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411H.

Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmud b. Ömer Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyuni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vil*, Beyrut: Dârü'l-Kitabi'l-Arabî, 1407 H.

MÜNAFIKLARIN ÖZELLİKLERİ¹

PROPERTIES OF HYPOCRITES

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÇELİK

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, hcelik_63@hotmail.com

ÖZET

İslâm'ın insanları sınıflandırması ne kan grubuna, ne fiziki görünüşün arz ettiği renk ve ırk ayrılıklarına, ne içinde yaşadığımız gelip geçici olan sosyal hayat farklılıklarına ve ne de dil çeşitlerine dayanır. İslâm'ın ön gördüğü; âleme hâkim olma yetkisinde olan, halife tayin edilen insana indirilen ve kâinatta her şeyin merkezi olan Kur'anî gerçeklerdir. Bu gerçeklere göre her şey şekillenir, olgunlaşır ve meydana gelen her olayda değerlendirmeyi, merkezi kaynak olan Kur'an yapar. İnsanların da durumu böyledir. Kur'an bütün tasniflerin üstünde sayılabilecek bir tasnifle, insanları kendi dünyalarındaki düşünce ve eylemlerine göre bir yere oturtmuştur. Bu eylemler sonucunda Allah; kendisine, Peygamberlerine, ahiret gününe... şeksiz şüphesiz inananlara mü'min, inanmayanlara kâfir ve iki grup arasında gidip gelen ve inanç itibarıyla nev-i şahsına münhasır bir özellik taşıyanlara da münafıkadını vermiştir.

Tarih boyunca toplumlarda meydana gelen olayların kaynağını, bu üç grup insan tipi ve eylemleri oluşturur. İmanın hâkim olduğu beşerî toplumlarda içtimaî hayat son derece mükemmeldir. Her şey ilâhi vahyin ve temsilcisinin emir ve nehiyleri doğrultusunda cereyan eder. Küfrün hâkim olduğu beşerî toplumlarda ise tıpkı çekirgelerin istilasına uğramış ekin tarlaları gibi her şey harap ve perişandır. Münafıklara gelince; bunlar insanlık tarihinin başlangıcından günümüze dek hanif olan toplum ve düzenlerde sürekli gündemi meşgul eden, en fazla çarpık ve karışık olan insan grubu olmuştur. Zira münafık, dalâlet ve hayret içindedir. Münafık, korkak ve mü'minlere tuzak kurandır. Münafık, insanları aldatmak için yemin eden ve yalan söyleyendir. Münafık, isyankâr, gurur ve kibir sahibidir. Münafık iftira atan ve yayandır... Kısaca münafık; kalpsiz, ilkesiz, ortada olmayan bir şeyi diline dolayıp, ağzına geldiği gibi konuşan ve dünya çıkarları uğruna hareket eden, kalplerini siyah bir kinin bürüdüğü, ahlâkı kirlenmiş, imandan nasibi olmadığı halde iman ettiğini söyleyen ve kalbinde iman nuru bulunmayan kimsedir. Biz bu çalışmamızda, Kur'an âyetleri ışığında "münafıkların özelliklerini" açıklamak ve toplumdaki tezahür alanlarını tespit edip ortaya koymak istedik.

Anahtar kelimeler: Kur'an, İslâm, Mü'min, Münafık, Kâfir.

ABSTRACT

The classification of the people of Islam is not based on blood group, nor on the color and racial divisions of the physical appearance, nor on the social differences that come and go in and out, nor on the varieties of languages. Islam predicted The Qur'anic truths, which are the center of everything in the universe, and sent down to the person appointed to the caliph

¹ Bu bildiri Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Ana Bilim Dalında (2002) hazırlamış olduğum "Kur'an'da Nifak" isimli doktora tezimin "Kur'an'da Nifak –Münafıkların Özellikleri-", (Ankara, Feer yayınları, 2018.) kitabımdan iktibas edilerek hazırlanmıştır.

who are in the power to dominate the world. According to these facts, everything is shaped, matures, and the Qur'an, the central source, makes the evaluation in every event. This is the case for people. The Qur'an has placed people in a place according to their thoughts and actions in their world with a classification that can be counted above all classifications. Accordingly, those who believe in Allah, the prophets and the after-life are called believers; those who disbelieve are heretics, and those who come and go between the two groups are also called hypocrites.

These three groups of people are the source of the events occurring in societies throughout history. In human societies dominated by faith, inner life is extremely perfect. Everything takes place in accordance with the divine revelation and the commandments of his representative. In human societies dominated by blasphemy, everything is ruined and miserable, just like the grasslands that have been overrun by locusts. Hypocrites have been the most crooked group of people who have been constantly busy with the agenda in the societies and order that have been Hanafi since the beginning of human history. Surely the hypocrite is in error and wonder, and he is the one who sets up a plan for the believers. The hypocrite is the one who swears and lies to deceive people. He is rebellious, proud and arrogant. In short, the hypocrite is a person who has a heartless, unprincipled, non-existent language, who acts for the sake of the world's interests, whose hearts are filled with black hatred, whose morality is polluted and whose heart has no light of faith. In this study, we wanted to explain the characteristics of hypocrites in the light of the Qur'an verses and to identify and reveal the manifestations in society.

Keywords: Qur'an, Islam, Believer, Hypocrite, Disbeliever.

Giriş

Kur'an-ı Kerîm'in birçok yerinde geçen nifak ve ondan türeyen münafık kelimesi sözlükte “نافقاء اليربوع veya قصعة اليربوع (tarla faresi/köstebek) yuvasına girmek; (bir kimse) olduğundan başka türlü görünmek” anlamındaki nifâk mastarından türemiş bir sıfattır.² Yani girişi (النافقاء) ve çıkışı (القصعاء) olan köstebek yuvasıdır.³ Köstebeğin saklanmak için kazdığı çukurun kapısını örttüğü toprağa الداماء (ed-Dâmmâ); çukurdan çıkıp kaçmak için inceltmiş olduğu toprağa da الرهاطاء (er-Râhitâ) denir.⁴ F. Buhl gibi bazı Batılı araştırmacılar “Nifak” kelimesinin Arapça asıllı olmadığını, söz konusu kelimenin Arapça'ya Habeşçe'den geçtiğini ve bu kelimenin “Rafizi” manasını taşıyan “münâfek” den veya “ayrılmak, kararsız olmak” manalarını ihtiva eden “nafeka” dan alındığını ileri sürmüşlerse de bunun için Kur'an-ı

² İbn Manzur, Ebû'l Fadl Cemalüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, Lisanu'l-Arab, , Lisânü'l-Arab, “n-f-k” mad., Dârü Sâdir, Beyrut, 1996, X, 359; ez-Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzak el-Huseynî, *Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts. VII, 12, 79; Zemahşerî, Carullah Ebû'l-Kâsım Mahmud b. Ömer Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *Esasu'l-Belağâ*, Daru İhyai et-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 648-649, 1407 H.; Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, İstanbul: III, 1020-1021, 1987 ; Ragıp, el-İsfahânî, Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'an* “n-f-k” mad.(thk. Muhammed Seyyid Keslânî), Dârü'l-Kalem, Beyrut, 766 ts.; Firûzabadî, Mecdûd'din Ebû Tahir Muhammed b. Ya'kûb, *Kâmûsu'l-Muhît*, Müessesetü er-Risaletü li't-tiba' ve'n-neşr ve't-tevzi', Beyrut, III, 296, 2005.

³ Bu isim yerine aynı sıfatları taşıyan; tarla (yaban) faresi, Arap tavşanı, yaban çöl faresi, keler gibi hayvanların ismi de geçmektedir. Bkz. Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, 3,1021; Sâmî, Şemseddîn, *Kâmûs-i Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989 s.1547; Karaman, Hayrettin, *Arapça Türkçe Yeni Kamus*, İstanbul, 448, 1976.

⁴ İbn Manzur, X, 358; ez-Zebîdî, *Tâcü'l-Arûs* VII, 79; Âsım Efendi, III, 1021.

Kerîm'deki anlam benzerliği dışında herhangi bir delil gösterilememiştir.⁵ İslâm literatüründe/istılahta ise Münâfık “inanmadığı halde kendisini mü'min gösteren”⁶, “içinden kâfir olup, dışarıdan Müslüman görünen”⁷ veya “imanını gösterip, küfrünü gizleyen”⁸ kimsedir. Rağıb el-İsfehânî (ö.502/1108) ise Kur'an-ı Kerim'deki “فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي... الْأَرْضِ...”⁹ ayetini delil gösterek bu kelimesinin “Keler/tarla faresinin bir tehlike anında düşmandan kaçmasını sağlamak üzere yuvası için hazırlamış olduğu birden fazla çıkış noktasının birinden girip diğerinden çıkması” biçimindeki kök manasından hareketle münafık, “dinin bir kapısından girip diğerinden kaçan çifte şahsiyetli kimse” olarak da tanımlanmıştır.¹⁰

Kısaca münafık, inanmadığı halde kendisini mü'min gösterip sözde imanlı olduğunu iddia ederek Allah'a, Peygamberine ve mü'minlere kin ve düşmanlığını gizleyen kimsedir.¹¹ Köstebeğin nafıkası dışarıdan bakıldığında nasıl dümdüz, yeryüzü gibi görünürse de, aslında içi çukur ve tünel şeklindedir. İşte Münafığın da dışı başka, içi başkadır. Nafıkanın yer altındaki çukur, tünel ve menfez anlamlarını göz önüne aldığımızda Münafığın da İslâm perdesi altında nasıl gizlendiğini görürüz. Münafık, korkaktır;¹² Münafık, mü'minlere tuzak kurandır.¹³ Münafık, insanları aldatmak için yemin eden ve yalan söyleyendir.¹⁴ Münafık kararsız ve mütereddittir.¹⁵ Zira o, verdiği sözde ve imanda sebat etmez.¹⁶ Hâsılı münafık, imanını izhar edip küfrünü saklayan, gizlediği şeyin aksini gösteren kimsedir.¹⁷

Kur'an, insanlık âlemi için bir yol gösterici olarak insanın gereksinimi olan konuların yanı sıra, inanç bakımından insan yapısının temellerini teşkil eden hususları ve bu inanç mensubu kişilerin söylem ve eylemlerinden yola çıkarak mü'min, kâfir ve her ikisi arasında gidip gelen çifte şahsiyetli kimliğe sahip olan münâfık olmak üzere üç temel inanç grubun olduğunu açıklar. Kur'an'ın açıklamış olduğu ve bizim de ana konumuzu teşkil eden bu üç temel inanç grubundan biri olan münafıklar hakkında Kur'an'da “Münâfıkûn” adlı müstakil bir sûre ve bu sûrenin dışında da pek çok âyet bulunmaktadır. Ayrıca hadis kitaplarında da münafıklara ait bölümler yer almaktadır. İşte biz gerek âyetlerden gerekse hadis kitaplarından elde etmiş olduğumuz münafıkların itikadî durumları, psikolojik yapıları, ahlâkî bozuklukları, toplumsal hayattaki yerleri, Hz. Peygamber'e ve mü'minlere karşı tutumlarını¹⁸ anlatan en belirgin özellikleri şöyle sıralamak mümkündür.

⁵ İbn Manzur, X, 357; ez-Zebîdî, *Tâcû'l-Arûs* VII, 79; Firûzabadi, III, 296, İbnu'l-Esîr, Mecdüddîn el-Mübârek b. Muhammed el-Cezerî, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadis ve'l-Eser*, Beyrut, V, 99 ts. ; Alper, Hülya , *DİA İslâm Ansiklopedisi* “Münafık” md., DİA İslâm Araştırmaları Merkezi, 565, 2006.

⁶ Kastalânî, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdülmelik Şihâbü'd-din, *Mevâhibu'l-Ledüniyye (Zürkânî şerhi)*, Kahire, I, 286, ts.

⁷ ez-Zebîdî, *Tâcû'l-Arûs*, VII, 79.

⁸ İbn Kesîr, , Ebû'l-Fidâ' İmamüddîn İsmail b. Şihabüddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî ed-Dimeşkî, *Tefsirü'l-Kur'an'il-'Azim*, Dârü't-Tayyibe lin'Neşr ve't-Tevzi', Beyrut, 1999, I, 47.

⁹ En'âm, 6/35.

¹⁰ el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân* “nfk” md., 502; İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*, “nfk” md.; İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, “nfk” md.

¹¹ Bkz. Bakara 2/8; Âl-i İmrân, 3/167; Mâide 5/41.

¹² Tevbe, 9/56.

¹³ Nisâ, 4/141.

¹⁴ Hadîd, 57/16, Münâfıkûn, 63/2.

¹⁵ Nisâ, 4/142.

¹⁶ Bakara, 2/8, Nisâ, 4/60, Mâide, 5/61, Münâfıkûn, 63/1-3.

¹⁷ Çelik, Hüseyin, Kur'an'da Nifak –Münafıkların Özellikleri-, Ankara, Fecr yayınları, 2018, 15.

¹⁸ Alper, Hülya, *DİA. İslâm Ansiklopedisi* “münafık” md.

Münafıkların Özellikleri

1. Yalan Söylemek ve Aldatmak / Kizb ve Hud'a

Yalan / Kizb, için dışa muhalefeti ve içindekinin aksini izhar etme¹⁹ anlamındaki nifakın genel anlamına uygun olarak, sözün veya dilin içe muhalefetine, meydana gelen şeyin hilafını haber vermeye yalan denilmektedir.²⁰ Başka bir ifadeyle yalan, herhangi bir şey hakkında gerçeğin aksini söylemektir.²¹ Bunun zıddına ise “Sıdk” denir.²² Yalan söyleyen kimselere de “**Kezzab**” denilir.²³

Yalan münafıklığın en alt basamağıdır. Toplumda kine, nefrete sebep olduğu gibi kötü ahlâk, hak yeme, heva ve hevesin peşinden koşma gibi kötü fiillere de sebep olur. Hz. Peygamberin yalan hakkında ki şu hadisi oldukça manidardır. Doğruluk insanı hayra götürür, hayırda onu cennete götürür. Kişi, doğru söyleye söyleye, nihâyet bu şiarıyla Sıddık olarak yazılır. Yalancılık da muhakkak insanı fücra/şerre sürükler, şer de onu cehenneme götürür. Artık o kişi, yalan söyleye söyleye, nihâyet Allah katında kezzâb olarak yazılır.”²⁴

Hile/ Hud'a, karşısındaki kişiye yapmak istediği kötülüğü gizleyip, ona aksini göstermek veya ona iyi göründüğünü zannettirip kötülük yapmaktır. Bu anlamda Araplar, inine gizlenen kelerin/köstebek/yer faresinin “**ضب**” avcı gelip onu yakalamak istediğinde, avcıya yönelmiş gibi görünerek bir başka delikten kaçmasına “**ضب خادع**” veya “**خدع الضب**” ifadesini kullanırlar.²⁵

Hile, yalan gibi münafıklığın en çirkin belirtisi olup, inançta küfre sebebiyet verir. Bu özellik münafıkları kâfirden daha aşağı seviyeye düşüren tehlikeli bir durumdur. Nitekim Kur'an bu hususu şöyle açıklar: “*Doğrusu ikiyüzlüler, ateşin en aşağı tabakasındadırlar.*”²⁶

Zemâhşerî, tefsirinde konuyla ilgili olarak Hz. Peygamberden şu hadisi nakletmektedir. “Bir kişi Resûlullah'ın yanına gelerek, “Ey Allah'ın Rsûlü! Kıyamet günü kurtuluş neyle olur?” diye sorar. Resûlullah ona: “*Allah'ı aldatmaya kalkışma!*” diye cevap verir. Bunun üzerine adam: “Biz Allah'ı nasıl aldatırız? Bu hiç mümkün mü?” der. Rasûlullah , “(Senin aldatman), başkasının (rızasını) kastederek Allah'ın sana emrettiğini yapmandır.”. Başka bir rivâyette: “Başka şeyler murad ederek, Allah'ın emrettiği ile amel etmemendir.” buyurmaktadır.²⁷

Münâfıkların dış görünüşü iyilik, şefkat ve merhamet üzerine kuruludur. Ancak onların masumane görünüşlerine aldanmamak gerekir. Zira onlar, nifakın tanımında belirtildiği üzere,

¹⁹ Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed, *Umedü'l-Kârî Şerhu Sahihî'l-Buhârî*, Dârü İhyâü't-Türâsî'l-Arabî, Kâhire, 1972, I, 172.

²⁰ el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbî'l-Kur'ân* 277, 427, Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, I, 461.

²¹ Bkz. Bakara, 2/8; Mâide 5/41; Münâfikûn, 63/1-2; Mücadele, 58/16, 18; Tevbe, 9/42, 107; Yâsin, 36/65.

²² el-İsfahânî, *el-Müfredât fî Garîbî'l-Kur'ân*, 277, 427.

²³ A.g.e., 277.

²⁴ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahihü'l-Buhârî*, Dârü Tükü'n-Necât, İstanbul. 1981, VII, 95; Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc b. el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî, *Sahih-i Müslim*, Dârü İhyâü't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, 1956, (Birr, 102,105), IV, 2012, 2013; Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshak b. Beşir b. Şeddâd b. Amr es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen*, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye. ts. (Edep, 80) V, 264; İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kâzinî, *Sünen*, İstanbul, 1982 (Mukaddime 46) I, 18.

²⁵ Zemâhşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl ve 'Uyuni'l-Ekâvil fî Vücûhi't-Te'vil*, Daru İhyai et-Türâsî'l-Arabî, Beyrut: 1407 H., I, 64; er-Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hasen b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Dârü İhyâü't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, 1420H., II, 62.

²⁶ Nisâ, 4/145.

²⁷ Zemâhşerî, *el-Keşşâf*, I, 64; ayrıca bkz. Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî, *Fethu'l-Kadîr*, : Dârü İbn Kesir, Dımaşk, ts. I, 41; İbn Hacer, Şihâbüddin Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-Metâlibu'l-Âliye* (thk.: Habiburrahmân el-A'zamî), Kuveyt: 1973. III, 184.

“şerri/küfrü gizleyip, hayrı/imanı göstermek”²⁸ suretiyle mü'minleri aldatırlar. Hatta Allah'ı dahi aldattıklarını zannederler. Kur'an, onların bu hallerini şöyle açıklar: “İnsanlardan kimi de var ki, “Allah'a ve âhiret gününe inandık.” derler, oysa inanmamışlardır. Allah'ı ve mü'minleri aldatmaya çalışırlar, hâlbuki yalnız kendilerini aldatırlar da farkında olmazlar.”²⁹

Sonuç olarak yalan ve aldatmak; her ikisi de gerçeği gizlemek, karşısındakine gerçeğin aksini gerçek gibi göstermek veya vehmetmek olup, nifakın en belirgin iki özelliğindendir. Yalanın aracı, söz ve sözcüklerdir. Aldatmanın aracı ise, söz olsun veya olmasın her vesileyi kapsamaktadır.

2. Riya / Gösteriş Yapmak

Riya, sözlükte ikiyüzlülük, sahte davranış ve gösteriş yapmak anlamında olup³⁰ bir kimsenin muttasıf olduğu bir vasfın ve huy edindiği bir fiilin aksini başkasına göstermesidir.³¹ İstilahı anlamı ise, insanın yaptığı ibadetlerle Allah rızasının dışında bir şey kastetmesidir.³² Bu işi yapana ise **mürâî** denir.³³ Mürâî, şöhret olmak veya beğeni kazanmak için dinin kapsamış olduğu (iman, ibadet, ahlâk vb.) alanlarda riyâkârlık yapar.

Münafıklarından sıfatlarından biri olan riyâ, Hz. Peygamberden rivâyet edilen bazı hadislerde şirk³⁴, bazılarında küçük şirk³⁵, bazılarında ise gizli şirk³⁶ olarak belirtilmektedir. Bir gün adamın biri Hz. Peygambere gelerek, “Ey Allah'ın Resûlü! Kıyamet günü kurtuluş ne ile olur?” diye sorar. Resûlullah ona: ... *Riyâdan kaçının, çünkü riyâ, Allah'a karşı şirktir. Riyâkâr kişi kıyamet günü, “Ey kâfir, ey facir (günahkâr), ey bedbaht, ey aldatıcı!” diye çağrılır ve ona : “Amelîn boşa gitti, ecrin (mükâfâtın) yok oldu, bu gün Allah katında bir değer yoktur. Ey aldatıcı! Gir, ecrini (mükâfâtını) kendisi için amel ettiğin kimseden iste!”*denileceğini belirtir. Daha sonra Hz. Peygamber Yüce Allah'ın: “Kim Rabbine kavuşmayı arzu ediyorsa iyi iş yapsın ve Rabbine (yaptığı) ibadette hiç kimseyi ortak etmesin.”³⁷ âyetiyle, “ikiyüzlüler, Allah'ı (güya) aldatmaya çalışırlar.”³⁸ âyetini okumuştur.³⁹

Kendisinde zerre kadar riyâ bulunanın âmelini Yüce Allah'ın kabul etmeyeceği düşüncesinde olan bir takım âlimler de riyâyı gizli şirk olarak kabul etmektedirler. Kur'an bizlere dini yalnız Allah'a halis kılmak gerektiğini ve ibadetlerin de ihlas ve gizlilik içinde yapılmasının gerekli olduğunu⁴⁰ ve riyadan uzak durmamızı haber vermektedir. “Şu namaz kılanların vay hâline. Ki onlar namazlarından gafildirler (Kıldıkları namazın değerini bilmez,

²⁸ İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'an il-'Azim*, I, 47; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 64 Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, I, 41.

²⁹ Bakara, 2/8-9. Ayrıca konuyla ilgili bkz. Bakara, 2/8-9; Tevbe, 9/74; Münâfıkûn, 63/1;

³⁰ İsfahânî, 209, Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, IV, 968; er-Râzî, *Zeydud'din Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdülkadir, Muhtârü's-Sihah*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1999, 227,314; Gazzâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâü Ulûmi'd- Dîn*, Dâru İhyâü Tûrasi'l-Arabî, Beyrut, ts., III, 647; Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1988, 940.

³¹ Aydınlı, Abdullah, *Doğuş Devrinde Tasavvuf ve Hadis*, Seha Neşriyat, İstanbul, 1986, 138.

³² Gazzâlî, *İhyâü Ulûmi'd- Dîn*, III, 647.

³³ A.g.e, III, 639.

³⁴ Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. Dehhak et-Tirmizî, *el-Câmi'us-sahih* (Sünen), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1998, IV, 111 (Nüzûr, 9); İbn Mâce, *Sünen*, II, 1321(Fiten, 16)

³⁵ İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *Müsned*, İstanbul: 1982. V, 428.

³⁶ A.g.e. , IV, 403.

³⁷ Kehf, 18/110.

³⁸ Nisâ, 4/142.

³⁹ Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, I, 41, İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-Âliye*, III, 184.

⁴⁰ Bkz. Zümer, 39 /11; Beyyine, 98/5.

ona önem vermezler). Onlar gösteriş için ibadet yaparlar.”⁴¹ Hz. Peygamber’de “Seyreden bir adamın kendisini görmesi için uzun süre ayakta kalarak kişinin namazını özene bezene kılmasını gizli şirk”⁴² olarak belirtmektedir. Başka bir rivâyette Hz. Peygamber: “Ümmetimin şirke düşmesinden korkuyorum. Gerçi onlar puta, aya, taşla tapmazlar. Ancak âmeleri ile riyâkârlık yaparlar.”⁴³ buyurmaktadır. Diğer başka bir rivâyette ise: “Ümmetimin münâfıklarının ekserisi, Kur’an okuyanlardır.”⁴⁴ buyurmaktadır. Öyleyse desinler ve görsünler diye iş yapmak, ibadet etmek, fakirlere bağışta bulunmak, zekât vermek, Kur’an okumak ve benzeri şekillerde Allah’ın rızası dışında yapılan iş ve ameller Kur’an’ın ruhuna ters düşen iş ve davranışlardır. Bu gibi insan nefesine hoş gelen sahte davranışlardan kaçınılmalıdır.

2. Sözünde Durmamak

Sözünde durmamak, Münâfığın üç veya dört temel özelliğinden bahseden hadislerde⁴⁵ geçen münâfığın alametlerinden biri olup, “el-Muhalefetu fi’l-Va’di”⁴⁶ yani vadini / sözünü yerine getirmemek demektir. Hadislerde münâfığın özelliklerden biri olarak belirtilen “إذا وعد أخلف”/ sözünde durmamak” Kur’an’da şöyle anlatılır: “Peki” derler, ama yanından çıkınca içlerinden bir takımı geceleyin, (gündüz) söylemiş olduğunun tersini kurar. Allah, onların geceleyin düşünüp kurduklarını yazmaktadır.”⁴⁷

Hz. Peygamberin mü’minlerin inançlarını ve ahlaklarını tehdit eden bu ve benzeri nifaktan mü’minleri uzak tutmak için ikaz etmesine rağmen bazı münâfıkların, Allah kendilerine bol nimet verdiği taktirde onu Allah yolunda harcayacaklarına, sadaka (zekât) vereceklerine ve iyi işler işleyeceklerine dair söz verip, yemin ettikleri ancak kendilerine Allah tarafından bol rızık verildiğinde de sözlerinden rücu edip cimrileştiklerini, Allah’a söz verdikleri halde ahdine ihanet ettikleri, verdiği söze vefa göstermeyip Allah’a yalan söyledikleri, bu sebeple de Allah’ın kıyamet gününe kadar onların kalplerine nifakı yerleştirdiği Kur’an’da şöyle anlatılır: “Onlardan kimi de: ‘Eğer Allah lütuf ve kereminden bize verirse, elbette sadaka vereceğiz ve faydalı insanlardan olacağız!’ diye Allah’a ant içtiler. Ne zaman ki Allah, kereminden onlara verdi. On(un verdiği)n cimrilik ettiler, (sözlerinden döndüler. Zaten onlar, dönecek (insan)lardır.) Kendisine verdikleri sözden döndüklerinden ve yalan söylediklerinden dolayı, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar Allah, onların kalplerine ikiyüzlülük sokmuştur.”⁴⁸

Sözünde durmamak veya verdiği sözden caymak gibi fiiller, yalanın temelini oluşturan eylemlerdir. Hz. Peygamber bu fiilleri yerip bu fiilleri içinde barındıranların da münâfık olduklarını belirtmiş, ashabının ve Müslümanların bu sıfatlardan uzak durmalarını

⁴¹ Mâ’ûn, 107/ 4-6.

⁴² İbn Mâce, Sünen, II, 1406.

⁴³ A.g.e, II, 1406.

⁴⁴ İbn Hanbel, Müsned, II-175; IV, 15-1; Firyâbi, 40,41.

⁴⁵ Münâfık ve nifakın alametleri ile ilgili hadisler için bkz. Buhârî, Sahîhu’l-Bühârî, I, 14 (İmân, 24); III, 101 (Mezâlim, 17); III, 162, (Şehadet, 28); III, 189 (Vesaya, 8); IV, 69 (Cizye, 17); VIII, 95 (Edep, 69); Müslim, Sahih-i Müslim, I, 78 (İmân, 106-108); Tirmizî, Sünen, V, 20 (İmân, 14); Ebû Dâvûd, Sünen, V, 64 (Sünne, XV); Nesaî, VIII, 116 (İmân, 20); Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 189, 198, 200, 357, 397, 536; İbn Ebi Şeybe, Musannıf, VIII, 405-406.

⁴⁶ el-İsfahanî, el-Müfredat 156.

⁴⁷ Nisâ, 4/81.

⁴⁸ Tevbe, 9/75-77.

emretmiştir.⁴⁹ Bundan dolayıdır ki sahabe Hz. Peygamberin ikazlarına titizlikle riâyet etmiş ve münâfıkların temel karakterlerinden olan bu sıfatlardan uzak durmuşlardır.

4. Fitne, Fesat ve Bozgunculuk Yapmak

Fitne, Arapça sözlüklerde denemek, imtihan etmek, bir şeyden çok hoşlanmak, aşırı düşkün olmak, kargaşa, görüş ayrılığı, bir insanı görüş ve düşüncelerinden caydırmak için baskı ve işkence yapmak, dalâlet, saptırmak, aldatmak, inkâr, küfür, azdırmak, baştan çıkarmak, bela musibet ve kötülük anlamlarına gelmektedir.⁵⁰ İsfahânî, fitnenin Allah tarafından meydana geldiğinde bir hikmetin aranması gerektiğini, Allah'ın emri olmaksızın insanlar tarafından meydana geldiğinde ise hikmetin aranmaması gerektiğini belirtir.⁵¹

Fitne kelimesi Türkçe sözlüklerde bela, musibet, azdırıp baştan çıkarma, fesat, ara bozmak, delilik, ceza, güzel göz ve güzel kadın, geçimsizlik, kargaşa ve karışıklık anlamlarında kullanılmaktadır.⁵² Buna göre “fitneci”; “Arabozucu ve karıştırıcı” demektir.⁵³

Nitekim Yüce Allah, böyleleri hakkında Kur'an'da: *“Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak, kendilerine göre yorumlamak için onun benzer âyetlerinin ardına düşerler.”*⁵⁴ Başka bir âyette ise *“Sizin içinizde (savaşa) çıkmış olsalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı. Sizi fitneye (birbirinize) düşürmek için hemen aranıza sokulurlardı... (Onlar) önceden de fitne çıkarmak istediler ve sana nice işleri ters çevirdiler. Nihâyet hak geldi, onlar istemedikleri halde Allah'ın emri (O'nun dini) galebe çaldı.”*⁵⁵

Fesat, “fe-se-de” fiil kökünden türemiş bir kelime olup, yiyecekler ve içecekler için “bozulma, kokma”, ameller için “geçersiz olma, hükmü olmama”, bunların dışında ise gerek “nefs”, gerekse “beden” de meydana gelen maddî-manevî bozulma, toplumda ortaya çıkan “kokuşma ve dengeden sapma” durumlarını ifade etmek için kullanılır.⁵⁶ Râğıb el-İsfahânî, bir şeyin istikamet ve fayda halinden çıkması veya bir şeyin az veya çok itidalden çıkması olarak tanımlar.⁵⁷ “Fesad” ve “İfsad” kelimeleri her türlü günahı,⁵⁸ çirkin ve kötü şeyleri içine alacak kadar kapsamlı bir kelime olup,⁵⁹ Kur'an'da genellikle kâfir ve münafıkların, “yeryüzünde fitne uyandırıp, insanları doğru yoldan saptırmak, dinî ve dünyevî çıkarları zedelemek için yapmış oldukları işler ve kâinatta egemen olması gereken birlik/tevhid inancını ifsad etme” anlamında kullanılır.⁶⁰ Dolayısıyla münafıklar inanmadıkları halde inandıklarını söyleyen ve onlara yeryüzünde fesad çıkarmayın denildiğinde de bizler ıslah edicileriz diyen kimselerdir. Kur'an onların bu hallerini şöyle açıklar. *“İnsanlardan kimi de var ki, 'Allah'a ve ahiret gününe inandık'. derler, oysa inanmamışlardır. Allah'ı ve mü'minleri aldatmaya çalışırlar. Hâlbuki yalnız kendilerini aldatırlar da farkında olmazlar... onlara: 'Yeryüzünde bozgunculuk yapmayın' dendiği zaman: 'Biz sadece düzelticileriz’*

⁴⁹ Bkz. Buhârî, *Sahîhu'l-Bûharî*, I, 14; III, 101, 106, 189; Müslim, *Sahih-i Müslim*, I, 78; Tirmizî, *Sünen*, V, 20.

⁵⁰ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, X, 178-181; el-İsfahânî, *el-Müfredat*, 371-372; Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasit*, 673.

⁵¹ Bkz. el-İsfahânî, *el-Müfredat*, 371-372.

⁵² Sâmî, Şemsettin, *Kamus-ı Türkî*, 981; M.E. B. *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, II, 993.

⁵³ T.D.K. *Türkçe Sözlük*, I, 508.

⁵⁴ Âl-i İmrân, 3/7.

⁵⁵ Tevbe, 9/47-48; Ayrıca “Fitne” kelimesi Kur'an'da “el-fitne” şeklinde otuz yerde, türevleriyle ise altmış yerde geçmektedir.

⁵⁶ Ünal, Ali, *Kur'an'da Temel Kavramlar*, Beyan Yayınevi, İstanbul, 1990, 306.

⁵⁷ el-İsfahânî, *el-Müfredat*, 379; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 70.

⁵⁸ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, I, 159.

⁵⁹ İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2011, 279.

⁶⁰ Bkz. Enbiyâ, 21/22.

derler.”⁶¹ Âyetlerde açıkça görüldüğü üzere münâfıkların değer yargıları da inançları gibi ikiyüzlüdür. Zira onların gözünde “ıfsad”, “ıslah” olarak adlandırılmaktadır.

5. Eziyet Etmek, Alay ve Hafife Almak / Eza, İstihza ve İstihfaf

Münafıkların en büyük özelliklerinden biri de başta Hz. Peygambere ve sahabe-i, kiram olmak üzere tüm Müslümanlara eziyet ve işkence etmek, onların kutsal değer yargılarıyla istihza ve alay etmektir. Başta Hz. Peygamberin güzide şahsiyetlerini ve pak aile hayatlarını hedef alan ifk olayı olmak üzere gerek Asr-ı saadette gerekse de günümüzde münafıkların bu kabil çirkin davranışlarının oldukça çok örnekleri vardır. Yüce Allah münafıkların bu davranışlarını Kur'an'da şöyle açıklamaktadır. *“İçlerinden bazıları da Peygambere eziyet ederler... Allah'ın Resûlünü incitenlere acı bir azap vardır...”*⁶² *Münâfıklar, kendileri hakkında kalplerinde bulunanı kendilerine haber verecek bir surenin indirilmesinden çekiniyorlar. De ki: ‘Siz alay edin, Allah çekindiğiniz şeyi ortaya çıkaracak (içinizdekini açığa vuracak)tır.’ Eğer onlara sorsan: ‘Biz sadece lafa dalmış, şakalaşıyorduk!’ derler. De ki: ‘Allah ile, O'nun âyetleriyle ve O'nun Resûlü ile mi alay ediyorsunuz?’”*⁶³

6. Korkaklık ve Cimrilik / Havf ve Cübñ

Münafıklık, insanın inanç ve davranışlarında içindekinin aksini izhar etmesi başka bir ifadeyle gizli inkârı ifade ettiğinden, münafıklar, inanç ve davranışlarında güvensiz ve tutarsız kimselerdir. Bu yüzden onlar; akıl, şuur, duygu ve inançları bakımından elbise giydirilmiş veya içi boşaltılmış boş bir kütüğe benzediklerinden ve manevi dayanaktan da yoksun olduklarından herhangi bir sarsıntı veya rüzgârda sallanırlar. Onların inançsızlıkları ve güvensizlikleri yüzünden varacakları bir kapı ve dayanacakları bir güç de yoktur. Onların kalplerinde, mü'minin hilafına imanın yerini inkâr, güvenin yerini güvensizlik ve cesaretin yerini ise korku ve endişe almıştır. Bu sebeple onlar, her gürültüyü kendi aleyhlerine sanırlar. Onlar daima korku ve endişe içindedirler. Nitekim Kur'an onların bu hallerini şöyle tasvir eder: *“Onları gördüğün zaman cisimleri hoşuna gider (çünkü gösterişli adamlardır), söz söyleseler, sözlerini dinlersin (sözlerini allayıp pullayarak konuşurlar, dinletirler ama) onlar sanki elbise giydirilmiş (veya duvara dayatılmış) kütüklerdir. Her bağırıtıyı kendi aleyhlerinde sanırlar.”*⁶⁴ Hatta münâfıklar, kendi lehlerine söylenenleri bile aleyhlerinde sanarak, ürküp kaçmaya çalışırlar. Elmalılı'nın tespitiye göre münâfıklar, *“Sertçe bir öksürükten şüphelenen, hemen hemen pöh denilse korkacak haledirler. Çünkü içleri kurtlu hain (kimse) lerdir. Hainler ise, hıyanetin ucu yüreklerinde saplı olduğu için, “الخائن خائف / Hain korkaktır” misalinde olduğu gibi, her zaman sırları ifşa olunacağı endişesiyle korku ve kuşku içinde bulunduklarından her şeyden nem kapar, her şeyden ürkerler. Yalan söylemeye alışkın olduklarından, lehlerine söyleneni bile yalan telakki ederek hep aleyhlerine mana çıkarırlar.”*⁶⁵

Münâfıklar, içinde bulundukları huzursuzluk, korku, güvensizlik ve nifak sebebiyle açıkça ortaya çıkamaz, yarasalar gibi karanlıkta gizlenirler. Çünkü onlar, nifak perdesiyle örtmüş oldukları yalan yeminlerinin mutlaka bir gün ortaya çıkacağını, başkaları tarafından öğrenileceğini, rezil rûsvay olacaklarını bildiklerinden dolayı, hayatları korku ve endişeyle

⁶¹ Bakara, 2/8, 9, 11.

⁶² Tevbe, 9/61.

⁶³ Tevbe, 9/64, 65.

⁶⁴ Münâfıkûn, 63/4.

⁶⁵ Elmalılı, VII, 5001-5002.

geçer. İşte bu ve benzeri sebeplerden dolayıdır ki onlar, gizlenip saklanacakları ve sırlarının ifşa edilemeyeceği yerler ararlar. Kur'an, onların bu hallerini şöyle ifade etmektedir: *"Sizden olduklarına Allah'a yemin ediyorlar. Oysa onlar sizden değiller; fakat onlar korkak bir topluluktur. Eğer (sizden korunmak için) sığınacak bir yer, yahut (barınacak) mağaralar, ya da sokulacak bir delik bulsalar, hemen oraya doğru yönelip koşarlardı."*⁶⁶ Başka bir ayette de *"Onların kalplerinde sizin korkunuz, Allah'ınkinden fazladır. (Allah'tan çok sizden korkarlar.) Böyledir, çünkü onlar anlamayan bir topluluktur. Onlar toplu olarak sizinle savaşırlar, ancak müstahkem şehirlerde yahut duvarların ardından (sizinle savaşmak isterler.)"*⁶⁷

Münâfıklar, korkak ve ürkek oldukları gibi, mü'minlerin hilafına cimridirler. Mü'minler Allah'a inanmakla, bu inançlarının onlara şan ve şeref bahsettiğine inanırlar. Bundan dolayıdır ki mü'minler, Allah'ın rızasını gözetmek ve ona olan kulluk görevini ifa etmek için canlarını ve mallarını seve seve verirler. Zira dünya ve içindekiler onlar için gelip geçici bir metadan başka bir şey değildir. *"Sizin yanınızda bulunan (dünya malı) tükenir, Allah'ın yanında bulunan ise bakidir (tükenmez)."*⁶⁸ Ve *"Allah mü'minlerden mallarını ve canlarını cennet kendilerinin olmak üzere satın almıştır."*⁶⁹ düsturu gereğince canlarını ve mallarını Allah uğruna adanmışlardır. Ne var ki münâfıklar, Yüce Allah'ın her şeyin sahibi olduğundan, dilediğine mülkü veren, dilediğinden mülkü alan, dilediğini yücelten, dilediğini alçaltıp, rezil eden,⁷⁰ dilediğine hesapsız rızık veren⁷¹ ve her şeye kadir olduğu gerçeğinden gafil olduklarından hem korkak, hem de cimridirler. Onlar: *"Eğer Allah, lütuf ve kereminden bize verirse, elbette sadaka vereceğiz ve faydalı insanlardan olacağız."* diye Allah'a söz vermiş olmalarına rağmen⁷² Kârun⁷³ örneğinde olduğu gibi Allah kendilerine bol rızık verince, Allah'a olan ahitlerini unutan, nimetlerin değerini idrak edemeyen, zenfinlik yüzünden azıp taşkınlık yapan ve fakirlik endişesiyle Allah'ın malında cimrilik eden kimselerdir.⁷⁴ Kur'an onların bu durumunu şöyle açıklamaktadır. *"Onlardan kimi de: 'Eğer Allah, lütuf ve kereminden bize verirse, elbette sadaka vereceğiz ve faydalı insanlardan olacağız!' diye Allah'a and içtiler. Ne zaman ki Allah kereminden onlara verdi, O'n(un verdiği)ne cimrilik ettiler, (sözlerinden) döndüler. Zaten onlar dönek (insan)lardır. Kendisine verdikleri sözden döndüklerinden ve yalan söylediklerinden dolayı, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar Allah, onların kalplerine ikiyüzlülük sokmuştur."*⁷⁵

7. Mütereddit Olmak, Bocalamak ve Şüpheli Olmak / Tezebzüb ve Şekk

Tezebzüb, sözlükte sallanmak, titremek, kararsız bir şekilde değişmek, kararsız olmak ve mütereddit olmaya denir.⁷⁶ bu kelime iç ve dış dünyası itibarıyla sürekli hareket eden, nifakları gereği, hayret ve endişe içinde bocalayan, bir yerden başka bir yere koşan ve kalpleri hiçbir zaman sebat bulamayan münafığın durumunu çok güzel açıklamaktadır.

⁶⁶ Tevbe, 9/56-57.

⁶⁷ Haşr, 59/13-14.

⁶⁸ Nahl, 16/96.

⁶⁹ Tevbe, 9/111.

⁷⁰ Bkz. Âl-i İmrân, 3/26.

⁷¹ Bkz. Bakara, 2/212.

⁷² Tevbe, 9/75.

⁷³ Kârun kıssası için bkz. Kasas, 28/76-79.

⁷⁴ Sa'lebe konusu için bkz. Çelik, Hüseyin, *Kur'an'da Nifak*, 261.

⁷⁵ Tevbe, 9/75-77

⁷⁶ İbnü'l-Esîr, *en-Nihaye*, II, 154; el-İsfahanî, *el-Müfredat*, 177.

Kur'an'ın tabiriyle iman ile küfür arasında kesin bir ayırım yapamayarak, “Arada yalpalayıp dururlar. Ne bunlara (bağlanırlar), ne de onlara.”⁷⁷ Kalpleri kuşkuya düşmüş ve şüpheleri içinde bocalayıp dururlar.”⁷⁸ Münâfıklar, mü'minlerin inançlarındaki sebat, kararlılık ve iç huzurun⁷⁹ hilafına mütereddid, hayret ve endişe içindedirler. Bunlar ne mü'minlere ne de kâfirlere benzemektedirler. Bunlar iman ile imansızlık arasında bocalayan, bir türlü Allah'ın mü'minlere bahsetmiş olduğu iman nûrunu bulamayan ve karanlık içinde köstebeğin yuvasındaki hali gibi; bir o yana, bir bu yana gidip gelirler.⁸⁰

Müslümanlarla Müslüman, kâfirlerle kâfir görünen, ahiret kaygısı taşımayan, bütün gayesi dünya çıkarı olan, iman ve iradesi zayıf ve mütereddit olan münâfıkların durumları, Hz. Peygamberin hadislerinde iki sürü arasındaki şaşkın koyuna benzetilerek şöyle açıklanmaktadır: “*Münâfığın benzeri, iki koyun sürüsü arasında gidip gelen şaşkın koyun gibidir; bir bu tarafa gelir, bir o tarafa. Hangisine tabi olacağını bilemez.*”⁸¹ Başka bir hadiste ise, onların inançlarındaki tereddüt ve zayıflığın, onların helakine sebep olduğu şöyle açıklanır: “Resûlullah (s.a.v.), mü'min, münâfık ve kâfiri nehre atılmış üç kişiye benzetir. Mü'min suya atılır ve hemen karşıya geçer. Sonra münâfık suya atılır, tam mü'mine ulaşacağı sırada kâfir, ona: ‘Yanıma gel! Senin durumundan endişe ediyorum.’ diye seslenir. Bunun üzerine karşıda bulunan mü'min, Münâfık, ‘Benim yanıma gel! Hakikaten benim yanımda çok şeyler var.’ diyerek yanında olan şeyleri sayar. Bu durumda münâfık, mü'min ile kâfir arasında mütereddid bir şekilde gidip gelmeye başlar. En sonunda bir su dalgası gelir ve onu alıp götürür. İşte münâfık kimse bunun gibidir. Ölene kadar şek ve şüphe içindedir. Küfür ile iman arasında bocalar durur. Nihâyet ölüm ona gelip çatar ve o hal üzere ölür gider.”⁸²

Yüce Allah Kur'an'da mü'minlerin böylesi birduruma düşmemeleri için onları uyarmış ve Rabblerine sığınmalarını tavsiye ederek şöyle dua etmelerini istemiştir: “*Rabbimiz, bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme, bize katından bir rahmet ver.*”⁸³ Hz. Peygamber'in de, böylesi bir kalbin fitne ve şerrinden Allah'a sığınıp dua ettiğine şahit olmaktadır: “*Ey kalpleri evirip çeviren Allah'ım! Kalplerimizi sana itaate döndür.*”⁸⁴ “*Ey kalpleri sabit tutan Allah'ım! Kalplerimizi dinin üzerinde sabit kıl.*”⁸⁵

8.Kötülüğü Emreder, İyiliği Nehyederler

Münâfıklar, Allah'a ve Resûlüne kötü zanda bulunurlar. İnsanları münker'e / çirkin işlere davet eder, maruf'tan / iyi olan işlerden ise uzaklaştırmaya çalışırlar. kötü zihniyetli insanlarla yardımlaşır, onlarla aynı yolu paylaşır ve iyi işler yapan mü'minlere karşı kin ve düşmanlık beslerler. Münâfıklar, kendilerini Allah yolunda gitmekten alıkoydukları gibi inanan insanları da Allah yolundan gitmekten alıkor ve bu niyetlerini gizlerler. Kur'an onların bu çirkin işlerini şöyle açıklar: “*Münâfık erkekler ve münâfık kadınlar birbirlerindendir.*

⁷⁷ Nisâ, 4/143.

⁷⁸ Tevbe, 9/143.

⁷⁹ Bkz. Ra'd, 13/28; Fecr, 89/27, 28.

⁸⁰ Bkz. Bakara, 2/17-20.

⁸¹ Müslim, *Sahih-i Müslim*, (Münâfikin,17) IV, 2784; İbn Hanbel, *Müsned*, II, 143; Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, IV, 334; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 69.

⁸² Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, IV, 334.

⁸³ Âl-i İmrân, 3/8.

⁸⁴ İbn Hanbel, *Müsned*, II, 168.

⁸⁵ İbn Mâce, *Sünen*, I, 73.

Kötülüğü emreder, iyilikten meneder ve ellerini sıkı tutarlar. Allah'ı unuttular. O da onları unuttu. Münâfıklar, işte yoldan çıkanlar onlardır.”⁸⁶

9. Dedikodu, Gıybet, İftira

Dedikodu ve gıybet bir kimsenin başkasının arkasından kötü söz söylemesi, bulunmadığı bir yerde çekiştirmesi, gereksiz ve boş söz söylemesine denir.⁸⁷

Münâfıklar, zayıf mizaca sahip kişileri İslâm'a karşı kararsızlık, karışıklık ve şüpheyi düşürmek için Müslümanlar arasında çirkin, gerçek dışı şayia ve yalanlar uydurma gayreti içinde bulunurlar. Bu şayia, dedikodu ve yalanlar, çoğu zaman mü'minlerin açıklarını bulmak, mü'minlerin hal ve hareketlerini gözetim altında tutmak şeklinde olmuştur.

Kur'an, birini arkasından çekiştiren, onu incitip, kötüleyen ve dedikodu yapanların eylemlerinin çirkinliğini ortaya koymak için onlar hakkında şöyle buyurmaktadır: *“(insanları) Diliyle çekiştiren, kaş ve gözüyle işaretler yapıp alay eden her fesad kişinin vay haline!”⁸⁸* Başka bir âyette ise insanlar hakkında zanda bulunmanın, gizli şeylerini araştırmanın, birini diğerinin arkasından çekiştirmenin çirkin, günah ve hatta ölmüş kardeşinin etini yemiş gibi olduğunu şöyle açıklar: *“Ey inananlar, zandan çok sakının. Zira zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin gizli şeylerini araştırmayın; biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever mi? İşte bundan iğrendiniz. O halde Allah'tan korkun.”⁸⁹*

İftira, sözlükte bir şeyi ifsad etmek için yarmak, bir şey hakkında aleyhine bir şey uydurmak, iftira etmek, yalan ve asılsız söz üretmek anlamlarında olan “الْفَرَى” kökünden türemiş olup,⁹⁰ genel olarak kötü fiiller için kullanılmıştır.⁹¹ Kur'an'da ise yalan, şirk ve zulüm anlamlarında kullanılmıştır: *“Kim Allah'a yalan uydurup iftira ederse, işte onlar zalimlerdir.”⁹²*, *“Allah'a ortak koşan da gerçekten büyük bir günah işlemiştir.”⁹³*, *“Allah'a yalan uyduran, ya da onun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Zalimler de kurtuluş yüzü görmezler.”⁹⁴*

10. İkiyüzlülük

Münâfıkların en belirgin vasıflarından biri olan ikiyüzlülük, birçok sözlükte nifak, münâfıklık, riyakârlık ve mürâilik kavramlarının karşılığı olarak zikredilmektedir.⁹⁵ İstilahta ise, birbirinin aksi olan, birbirini tutmayan sözler sarfetmek; birilerine bir şekilde, başkalarına başka bir şekilde davranmaya denir.⁹⁶

İtikadî planda münâfıklığın en bariz vasfı olan ikiyüzlülük, küfrü gerektiren bir hal olup, özellikle Hz. Peygamber döneminde münâfıkların mü'minlerle karşılaştıklarında *“İnandık”⁹⁷*,

⁸⁶ Tevbe, 9/67.

⁸⁷ Örnekleriyle Türkçe Sözlük, II, 1005.

⁸⁸ Hümeze, 104/1.

⁸⁹ Hucurât, 49/12.

⁹⁰ İbnu'l-Esîr, en-Nihâye, III, 442,443; Âsım Efendi, Kâmûs Tercümesi, IV, 1118.

⁹¹ Bkz. el-İsfahanî, 379.

⁹² Âl-i İmrân, 3/94.

⁹³ Nisâ, 4/48.

⁹⁴ En'am, 6/21; diğer âyetler için bkz. 6/93, 144; A'raf, 7/37; Yûnus, 10/17; Hud, 11/18; Kehf, 18/15; Tâhâ, 20/61.

⁹⁵ Karahisarî, Muslihuddin Mustafa, Ahteri Kebir, Türkeli Yayınları, Afyon, 1981, II, 395; Develioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Akaydın Kitabevi, Ankara, 1988, 865; Sâmî, Şemseddin, Kamus-i Türkî, II, 1405, 1465; Doğan, Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, 515, 817.

⁹⁶ Aynî, Umedü'l-Kârî, XVIII, 172.

⁹⁷ Bakara, 2/14.

kâfirlerle karşılaştıklarında da “Biz, sizinle beraberiz, biz sadece (onlarla) alay ediyoruz.”⁹⁸ demeleri, onların zahiren İslâm’ı kabul edip, sonra da kalben irtidat ettiklerini göstermektedir. Münâfık, İslâm’ı ister zahiren kabul eder görünsün, isterse gerçekten kabul ettikten sonra kalben inkâr etmiş olsun, itikadî olarak kâfirdir. Nitekim Kur’an böyleleri hakkında şöyle der: “De ki: ‘Allah ile, O’nun âyetleriyle ve O’nun Resûlü ile mi alay ediyorsunuz? Hiç öziir dilemeyin, siz inandıktan sonra inkâr ettiniz.”⁹⁹

İkiyüzlülük, toplum bireyleri arasında dostluk, dayanışma, itimat ve güveni temelden sarsan, fert ve toplulukları birbirine düşüren; netice olarak İslâm’ın safvet ve berraklığına gölge düşüren tedavisi zor bir hastalıktır. Nitekim Hz. Peygamber, içiyle barışık olmayan tutarsız karaktere sahip olan münâfıklar hakkında: “İnsanların en şerlisi ikiyüzlülük yapanlardır. Birilerine bir yüzle gelir, başkalarına da değişik yüzle gelirler.”¹⁰⁰ “İkiyüzlü kimse güvenilir olmaya layık değildir.”¹⁰¹, “Dünyada ikiyüzlü olan kimseye Allah, ahirette ateşten iki dil verecektir.”¹⁰² buyurarak ikiyüzlülüğün itimatsızlık ve güvensizlik olduğunu, böylesi çirkin davranışlarda bulunanların da insanların en şerlisi olduğunu ve mü’minlerin bu gibi davranışlardan uzak durmaları gerektiğini belirtmişlerdir.

11. Allah Yolundan Geri Kalmak

Münâfıkların belirgin özelliklerinden biri de Allah yolundan geri kalmaktır. Güç ve imkânları yettiği halde onlar, riyakârca, sudan bahaneler uydurarak Allah yolunda cihada katılmaktan kaçır ve bu yola baş koymuş mü’minleri de engellemeye çalışırır. Kur’an onların bu davranışını şöyle açıklar. “Allah’a ve ahiret gününe inanmayan, kalpleri kuşkuya düşmüş ve şüpheleri içinde bocalayıp duranlar, (savaştan geri kalmak için) senden izin isterler...”¹⁰³ “Yeminlerini kalkan yapıp (insanları) Allah’ın yolundan çevirdiler. Onların yaptıkları ne kötüdür!”¹⁰⁴, “Yeminlerini kalkan yapıp (insanları) Allah’ın yolundan çevirdiler. Onlar için küçük düşürücü bir azab vardır.”¹⁰⁵

Kur’an, başka bir âyette münâfıkların Allah yolundan geri kaldıklarını ve yapılan cihad çağırısına korkularından katılmadıkları gibi sahip oldukları imkânlarını da seferber etmediklerini, bu hususta uydurmuş oldukları bahane ve mazeretlerini ise şöyle açıklar: “Yakın bir dünya menfaati ve orta bir yolculuk olsaydı (savaşa katılmayan o münâfıklar), elbette sana tabi olurlardı. Fakat güç aşılacak mesafe, kendilerine uzak geldi. Bir de, “Gücümüz yetseydi, sizinle beraber çıkardık!” diye Allah’a yemin edecekler. Boşuna kendilerini mahvediyorlar. Allah, onların yalancı olduklarını biliyor.”¹⁰⁶

Meâlini vermiş olduğumuz âyetlerden açıkça anlaşıldığı üzere münâfıklar Allah yolundan geri kalabilmek için inançları gereği her vesileye başvururlar. Zira onlar Allah’a, Resûlüne ve ahiret gününe inanmamakta veya şüpheye düşmektedirler. Bundan dolayı da mü’minlerin hilafına dünyaya sımsıkı sarılır ve ölümden çok korkarlar. Allah’a, Resûlüne, dünya ve üzerindeki her şeyin faniliğine inanan mü’minler ise, Kur’an’ın “Allah,

⁹⁸ Bakara, 2/14.

⁹⁹ Tevbe, 9/65-66.

¹⁰⁰ Buhârî, *Sahîhu’l-Bûhari*, (Ahkâm, 27) VIII,115, (Edep, 52) VII, 87.

¹⁰¹ İbn Hanbel, *Müsned*, II, 289, 365.

¹⁰² Ebû Dâvûd, *Sünen*, (Edep, 39) V, 191.

¹⁰³ Tevbe, 9/45, 47.

¹⁰⁴ Münâfıkûn, 63/2.

¹⁰⁵ Mücadele, 58/16.

¹⁰⁶ Tevbe, 9/42.

mü'minlerden mallarını ve canlarını cennet kendilerinin olmak üzere satın almıştır.”¹⁰⁷ mesajını net bir şekilde algılamış, bundan ötürü de hiç çekinmeden “Allah yolunda savaşır, öldürürler ve öldürülürler.”¹⁰⁸ Bunun neticesi olarak da dinleri uğruna hicret eden, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla savaşan mü'minler Allah katında hem büyük derece sahibi, hem de kurtuluşa erenlerdir.¹⁰⁹

12. Kâfir ve Ehl-i Kitapla Dost Olmak

Münafığın dost edinmedeki müessir gücü, batınında ve inancında gizlediğidir. Bu ise; küfür, inkâr ve nifaktan başkası değildir. Haliyle Münafığın dostları da kendi inancıyla bütünleşen ehl-i küfür ve ehl-i kitaptan İslâm'a düşman olanlar olacaktır. bu hususu Kur'an şöyle açıklamaktadır. *“Onlar ki inandılar, sonra inkâr ettiler; daha sonra (tekrar) inandılar, yine inkâr ettiler, sonra inkârları arttı. İşte Allah, onları ne bağışlayacak, ne de doğru yola iletecektir. Münâfıklara acı bir azabın kendilerinin olacağını müjdele! Onlar mü'minleri bırakıp kâfirleri dost tutuyorlar.”¹¹⁰*

Mü'minleri düşman gören, onlarla alay eden ve onları zelil olmakla niteleyen münâfıklar,¹¹¹ izzeti, şerefi ve haysiyeti de başkalarının yani küfür ehlinin yanında arar dururlar. Bundan dolayı da kâfirleri dost edinirler. Kur'an münâfıkların bu düşüncelerini şöyle ifade eder: *“Onlar mü'minleri bırakıp kâfirleri dost tutuyorlar. Onların yanında şeref mi arıyorlar? Bütün şeref, tamamen Allah'a aittir.”¹¹² Gerçek şeref, izzet ve üstünlüğün ancak Allah'a, Resûlüne ve mü'minlere mahsus olduğunu¹¹³ kavramaktan aciz olan münâfıklar, “İki sürü arasında gidip gelen ve onlardan hangisine tabi olacağını bilmeyen koyun gibi” iman ile küfür arasında bocalayıp dururlar. mü'min.*

13. İbadetlerde Tembellik ve Riyakârlık

Münafıkların özelliklerinden biri de kesel / tembellik ve riyakârlıktır. Kesel sözlükte, tembel, ihmalci olmak, bir şeyi ağırdan almak ve gevşek davranmaya denir.¹¹⁴ Riya ise, ikiyüzlülük, yalandan gösteriş, sahte davranma ve mürailiğe denir.¹¹⁵

Söz konusu bu özellik Kur'an'da: *“İkiyüzlüler, Allah'ı (güya) aldatmaya çalışırlar. Oysa O, onların aldatmalarını kendilerine çevirir. Namaza kalktıkları zaman da üşene üşene kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı pek az anarlar.”¹¹⁶ “Onlar Allah'ı ve Resûlünü inkâr ettikleri gibi, namaza da üşene üşene gelirler ve istemeye istemeye sadaka verirler.”¹¹⁷*

Münafıkların özelliklerinden olan tembellik ve riyakârlık, genellikle şu alanlarda tezahür etmektedir.

1. Namazı Terketmek

İslâm'da namaz, dinin direği, Müslüman ile kâfirin arasını ayıran en büyük özellik ve ahirette insanın ilk hesaba çekileceği husus olarak belirtilmiştir. Nitekim Kur'an cehenneme

¹⁰⁷ Tevbe, 9/111.

¹⁰⁸ Tevbe, 9/111.

¹⁰⁹ Tevbe, 9/20.

¹¹⁰ Nisâ, 4/137-139.

¹¹¹ Bkz. Münâfıkûn, 63/8.

¹¹² Nisâ, 4/138; Yûnus, 10/65; Fâtır, 35/10.

¹¹³ Bkz. Mucâdele, 58/14; Münâfıkûn, 63/8.

¹¹⁴ İsfahanî, 432.

¹¹⁵ Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, 940.

¹¹⁶ Nisâ, 4/142.

¹¹⁷ Tevbe, 9/54.

girenlerin durumundan söz ederken şöyle der: “*Suçlulardan sorarlar: ‘Sizi şu yakıcı ateşe ne sürükledi?’ (Onlar da): ‘Biz namaz kılanlardan olmadık’*”¹¹⁸ derler. Hadislerde ise namazı kılmayanın dininin olamayacağı, iman ile küfrün arasındaki farkın namaz olduğu ve namazı terketmenin insanı küfre düşüreceği,¹¹⁹ bundan dolayı da namazın ibadetlerin özü ve dinin direği olduğu¹²⁰ belirtilmiştir. Bu ve benzeri birçok haber ile mü’minler namaz kılmaya teşvik edilmiş ve namazı terketmenin kesinlikle caiz olmadığı vurgulanmıştır.

2. Namazda Cemaati Terketmek ve Namazı Geciktirmek

Kur’an’da namazın mü’minlere vakitli¹²¹ bir ibadet olarak farz kılındığı şöyle açıklanmaktadır. “*Namazı bitirdiğiniz zaman ayakta, oturarak ve yanlarınız üzerinde (uzanarak) Allah’ı anın; güvene kavuştunuz mu namazı (tam) kılın. Çünkü namaz, mü’minlere vakitli olarak farz kılınmıştır.*”¹²² Dolayısıyla meşru ve çok zorunlu sebepler olmadıkça namazı belirlenen vaktinin haricinde kılmaya ve cemaate iştirak etmemeye ruhsat verilmemiştir. Nitekim Hz. Peygambere bir âmâ¹²³ gelip: “Ya Resûlallah! Beni camiye götürecek bir yardımcım yoktur.” dedi ve Resûlullah’dan evinde namaz kılması için ruhsat vermesini istedi. Resûlullah da ona (bu) ruhsatı verdi. O zat gitmek üzere arkasını dönünce, Resûlullah onu çağırdı ve: “*Namaz için okunan ezanı duyuyor musun?*” diye sordu. O zat: “Evet” dedi. Bunun üzerine Resûlullah: “*(öyleyse) İcabet et*” buyurdu.¹²⁴ Başka bir hadiste ise, Basra’da öğle namazını kılıp mescidden çıkan Ala b. Abdurrahman (166/782) ve arkadaşları evi mescidin yanında bulunan Enes b. Mâlik’in yanına uğrarlar. Enes onlara: “İkindi namazını kıldınız mı? diye sorar. Onlar da öğle namazını yeni kıldıklarını söylerler. Bunun üzerine Enes onlara: “Hemen ikindiye kılınız!” der. Onlar da kalkar ve ikindi namazını kırlarlar. Namazlarını bitirince Enes onlara: “Resûlullah’dan işittiğime göre şu (namaz), münâfık namazıdır. (münâfık) Oturur güneşi gözetler, güneş şeytanın iki boynuzu arasında olduğu zaman (yani batarken) kalkar, kuşun gagalaması gibi (acelece) dört defa yere kapanır ve (münâfık) Allah’ı pek az zikreder.”¹²⁵ dedi.

3. İbadetlerde Riya / Gösteriş Yapmak

Dinde samimiyetsizlik ve ikiyüzlülük olan riya, insanın ibadetlerini ifa ederken eksik ve noksan yapması veya ibadetlerinde Allah rızasının dışında bir şey kastetmesi veyahut da ibadetlerinde gereken ihlâs ve samimiyeti göstermemesidir. Bu ise, insan fitratına yakışmayan çirkin bir iş olup, yapılan bütün amelleri boşa çıkartır. Zira Yüce Allah, kulun kendisine karşı yapmış olduğu ibadetlerde ortaklık kabul etmez. Allah, ancak halis niyetle yapılmış olan güzel amelleri kabul eder. Münâfıklar işlemiş oldukları amellerinde Allah rızasını kastetmediklerinden Allah da onların amellerini velev ki güzel de olsa kabul etmemektedir. Zira güzel amel, ancak imanla birlikte olursa kabul olunur.¹²⁶ Kur’an, imandan yoksun olan, inançlarında şek bulunan veya amellerinde Allah rızasını gözetmeyen ve gösteriş için ibadet eden münâfıkların durumlarını şöyle açıklar: “*İkiyüzlüler, Allah’ı (güya) aldatmaya çalışırlar.*

¹¹⁸ Müddesir, 74/41-43.

¹¹⁹ Müslim, *Sahih-i Müslim*, (İmân, 134) I, 88; İbn Mâce, *Sünen*, (İkame, 77) I, 342.

¹²⁰ Tirmizî, *Sünen*, (İmân, 8) IV, 12; İbn Hanbel, *Müsned*, V, 231, 237.

¹²¹ Namaz vakitleri Hz. Peygamberin hadisleriyle belirlenmiştir. Konuyla ilgili olarak bkz. Buhârî, *Sahihu’l-Buhârî*, (Mevakîf) I, 132-150; Müslim, *Sahih-i Müslim*, (el-Mesacid ve Mevadiu’s-Salat) I, 425-430.

¹²² Nisâ, 4/103.

¹²³ Rivâyete göre bu âmâ, Abdullah ibnû Ummi Mektum’dur.

¹²⁴ Müslim, *Sahih-i Müslim* (Mesacid, 255) I, 452.

¹²⁵ Müslim, *Sahih-i Müslim* (Mesacid, 195) I, 434.

¹²⁶ Bkz. İbn Kesîr, *Tefsirü’l-Kur’an’il-‘Azim*, II, 362; Çelik, Hüseyin, Asr suresine göre İnsanlığın kurtuluşu, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi.c. 10, s. 52 (Ekim 2017), s. 1319.

Oysa O, onların aldatmalarını kendilerine çevirir. Namaza kalktıkları zaman da üşene üşene kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar, Allah'ı pek az anarlar, arada yalpalayıp dururlar. Ne bunlara (bağlanırlar), ne de onlara. Allah'ın şaşırttığı kimseye bir (çıkart) yol bulamazsın!"¹²⁷, "Şu namaz kılanların vay haline. Ki, onlar namazlarından gafildirler. (Kıldıkları namazın değerini bilmez, ona önem vermezler.) Onlar gösteriş (için ibadet) yaparlar."¹²⁸

Sonuç

Bu çalışmamızda kısaca Kur'an ve hadislerden yola çıkarak münafıkların özelliklerini / sıfatları ile belirtmeye çalıştık. Zira kötülüklerden korunmanın yolu ancak onu tanımakla mümkün olabilmektedir.

Münafıklık, vücudun lokomotifinde bulunan kalpteki bir hastalıktır. Bedeninde münafıklığın bulunduğu her fert veya toplum, bu hastalığa yakalanmış demektir. Beden ve toplumdaki bu hastalığı tedavi edebilmek için de onu yakından tanımak gerekir. Onun içindir ki bizde bu çalışmamızda; ilk önce münafık kavramının sözlük ve ıstılahî anlamlarını açıklamakla başladık ve gördük ki münafıklığın "yer faresinin, yer altında giriş ve çıkışı farklı olan yuvasındaki tavır ve davranışı" şeklindeki sözlük anlamı ile insanın; "içindeki aksini gösterme, başka bir ifadeyle inanmadığı halde inanmış gibi görünme" şeklindeki terim anlamı arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğu ortaya çıkmıştır.

İkinci olarak ise, Kur'an-ı Kerim ve hadislerden edindiğimiz verilerle münafıkların belirgin özelliklerini kısa bir değerlendirmeye tabi tutup, maddeler halinde ortaya koyduk.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Kur'an'da kalbî bir maraz / hastalık olarak nitelenen, kişiyi toplumda huzursuz ve güvensiz kılan, sonuçta da sahibini cehenneme götüren münafıklık her toplumda Hz. Peygamber dönemindekine benzer şekilde cereyan edebilir. Bu, çok tabii bir olaydır. Bundan kurtulabilmek için, Kur'an ve sünnette belirtilen uyarılarla dikkat etmeli, münafıklara karşı uyanık ve duyarlı olunmalıdır. Ayrıca Müslümanların kısmen dahi olsa, münafıklarla bir benzerlik içine girmemeleri ve nifak damgası ile damgalanmamaları için, münafıklara yaraşan tutum ve davranışlardan uzak durmaları gerekir.

Kaynakça

- Alper, Hülya, *DİA İslâm Ansiklopedisi*, DİA İslâm Araştırmaları Merkezi, 2006.
- Âsım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, İstanbul, 1987.
- Aydınlı, Abdullah, *Doğuş Devrinde Tasavvuf ve Hadis*, İstanbul: Seha Neşriyat, 1986.
- Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed, *Umedü'l-Kârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Kâhire: Dârü İhyâü't-Türâsî'l-Arabî, 1972.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Bûharî*, İstanbul: Dârü Tükü'n-Necât, 1981.
- Çelik, Hüseyin, *Kur'an'da Nifak –Münafıkların Özellikleri-*, Ankara: Fecr yayımları, 2018; *Asr suresine göre İnsanlığın kurtuluşu*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. C. 10, s. 52 (Ekim 2017), s. 1319.
- Develioğlu, Ferîd, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Akaydın Kitabevi, 1988.

¹²⁷ Nisâ, 4 /142, 143.

¹²⁸ Maûn, 107/4-6.

- Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Pınar Yayınları, 1988.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshak b. Beşir b. Şeddad b. Amr es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen*, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye. ts.
- Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Şura Yayınları, ts.
- er-Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hasen b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut: Dâru İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, 420H.
- er-Râzî, Zeydud'din Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdülkadir, *Muhtarü's-Sihah*, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1999.
- ez-Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzak el-Huseynî, *Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Firûzabadî, Mecdud'din Ebû Tahir Muhammed b. Ya'kûb, *Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrut: Müessesetü er-Risaletü li't-tiba' ve'n-neşr ve't-tevzi', 2005.
- Gazzâlî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâu Ulûmi'd- Dîn*, Beyrut: Dâru İhyâu Türâsi'l-Arabî. ts.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman, *el-Musannıf fî'l-Ehâdis ve'l-Asâr*, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409H.
- İbn Hacer, Şihâbüddin Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-Metâlibu'l-Âliye* (thk.: Habîburrahmân el-A'zamî), Kuveyt: 1973.
- İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *Müsned*, İstanbul: 1982.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmamüddîn İsmail b. Şihâbüddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî ed-Dimeşkî, *Tefsîrû'l-Kur'an'il-'Azim*, Beyrut: Dâru't-Tayyibe lin'Neşr ve't-Tevzi', 1999.
- İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kâzvinî, *Sünen*, İstanbul: 1982.
- İbn Manzur, Ebû'l Fadl Cemalüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut: Dâru Sâdir, 1996.
- İbnu'l-Esîr, Mecdud'din el-Mübârek b. Muhammed el-Cezerî (606/1209), *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*, Beyrut, ts.
- İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Dini ve Ahlakî Kavramlar*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2011.
- Karahisarî, Muslihuddin Mustafa, Ahteri Kebir, Afyon: Türkeli Yayınları, 1981.
- Karaman, Hayreddin, *Arapça Türkçe Yeni Kâmus*, İstanbul, 1976.
- Kastalânî, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdülmelik Şihâbü'd-din, *Mevâhibu'l-Ledüniyye (Zürkânî şerhi)*, Kahire: ts.
- Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasit*, Kahire: Dâru'd-Da've, trs.
- M.E. B. Örnekleriyle Türkçe Sözlük, İstanbul: 1993.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahih-i Müslim*, Beyrut: Dâru İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, 1956.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî el-Horâsânî en-Nesâî, *Sünen*, Halep, Mektebetü'l-Matbuati'l-İslâmiyye, 1986.
- Rağîb, el-İsfahânî, Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fî Garibi'l-Kur'an* (thk. Muhammed Seyyid Keslânî), Beyrut: Dâru'l-Kalem. ts.
- Sâmi, Şemseddîn, *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî, *Fethu'l-Kadîr*, Dimaşk: Dâru İbn Kesir, ts.

T.D.K. Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Câmi'ul-Beyân fî Te'vili'l-Kur'an*, Müessesetü er-Risâle, 2000.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. Dehhak et-Tirmizî, *el-Câmi'us-sahih* (Sünen), İstanbul: Çağrı Yayınları, 1998.

Ünal, Ali, *Kur'an'da Temel Kavramlar*, İstanbul: Beyan Yayınevi, 1990.

Zemahşerî, Carullah Ebü'l-Kâsım Mahmud b. Ömer Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzil ve 'Uyuni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vil*, Beyrut: Daru İhyai et-Türasi'l-Arabî, 1407 H.; *Esasu'l-Belağa*, Beyrut: Daru İhyai et-Türasi'l-Arabî, 1407 H.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

SABRİ F. ÜLGENER'İN İKTİSADİ ZİHNİYET TEORİSİNDE DİNİN ROLÜ

THE ROLE OF RELİGİON İN SABRİ F. ÜLGENER'S ECONOMIC MİNDSET THEORY

Dr. Öğ. Üyesi Neval KARANFİL

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, nevalkaranfil@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Zihniyet araştırmaları ile Türk sosyolojisinde önemli bir yere sahip olan Sabri F. Ülgener, İslamiyet'in Türk toplumunun iktisadi zihniyeti üzerindeki etkisini tarihsel bir çerçevede inceler. Weber'in, kapitalizmin ortaya çıkmasında Protestan ahlakının oynadığı rol konusundaki fikirlerinden hareketle, İslam dininin Türkiye'deki iktisadi zihniyeti nasıl şekillendirdiğini ele alır. Çalışmada, Ülgener'in düşüncesinde dinin, o dine inananların iktisadi faaliyetlerini ve dünyaya olan mesafelerini nasıl etkilediği, bir toplumun iktisadi zihniyetinin bu ilişki çerçevesinde nasıl şekillendiği ile ilgili tartışmalarının açıklanması amaçlanmaktadır.

Ülgener, bir ülkenin iktisadi zihniyetinin şekillenmesinde iklim, siyaset, nüfus ve din gibi çeşitli unsurların etkili olduğunu belirtir ve dinin etkisine odaklanır. Ona göre din, sosyo-ekonomik değerleri şekillendirerek iktisat ahlakını ve bunun sonucunda da toplumsal hayatı etkiler. Ülgener'e göre, iktisat ahlakı, gündelik ihtiyaçların karşılanma biçimlerine karşı takınılan tavır ve bu tavrı şekillendiren değer hükümleridir. Bu değerler, bireyin dünya ile olan ilişkisini ve bu ilişkide tutunduğu tavrı belirler. Bu tavır neticesinde, bireyin gündelik ihtiyaçlarını karşılarken gerçekleştirdiği iktisadi faaliyetler ortaya çıkar. İktisadi faaliyetlere yön veren bileşenler ise, bireyin madde, çevre ve zamana olan mesafesidir. Ülgener, bu bileşenleri üçlü mesafe bilinci olarak kavramsallaştırır ve bu mesafenin büyük oranda din tarafından şekillendirildiğini belirtir.

Bireyin madde, çevre ve zaman ile arasında beliren mesafeyi İslamiyet'in doğuşundan itibaren tarihsel olarak inceleyen Ülgener, bu mesafenin önceleri daha az olduğunu fakat 12. yüzyıldan itibaren İslamiyet'in farklı kültür ve inanış biçimleri ile eklemlenmesiyle üçlü mesafenin arttığını belirtir. Bu dönemde bireyin dünyaya olan mesafesi artmış, iktisadi zihniyete atalet duygusu, yavaşlık ve rehavet hakim olmuş, maddi birikim, bireysellik ve bireysel teşebbüsün gelişmesi engellenmiştir. Gelecek için hazırlık ve birikim yapmak hor görülmüş, zaman sadece bugünden ibaret kabul edilmiştir. Bunlar da Ülgener'e göre Türkiye'de kapitalist zihniyetin gelişmesini geciktirmiştir. İslamiyet'in kapitalizmin doğuşuna engel teşkil ettiği konuda Weber'den ayrılan Ülgener, Kapitalizmin ortaya çıkmasına engel olanın İslamiyet değil, 12. yüzyıldan sonra geçirdiği değişimler ve iktisadi zihniyete olan etkileri olduğunu belirtir.

Anahtar Kelimeler: İktisadi Zihniyet, İktisat Ahlakı, Kapitalizm.

ABSTRACT

Having an important influence on Turkish sociology with his studies on economic mindset, Sabri F. Ülgener analyses the impact of Islam on the economic mindset of Turkish society in a historical frame. With reference to Weber's argumentation about the role of the

protestant ethic effective on the development of capitalism, he discusses how Islam shaped the economic mindset of Turkey. The aim of the present study is to explain Ülgener's discussions about how religion influences the economic activities of its believers and their personal distance to the world they live in.

Ülgener implies that various factors as climate, politics, demography and religion have influence on the configuration of economic mindset of a country and he focuses on the impact of religion. For Ülgener, by giving shape to socio-economic values, religion influences the economic ethic and accordingly the social life. According to Ülgener, economic ethic comprises an attitude that is exhibited to the ways of fulfilling daily needs and the value-judgement that shape this attitude. These values determine the individuals' relationship with the world and their attitude pattern in this relationship. Incidental to this attitude, economical activities develop during which the individuals fulfill their daily needs. The main component shapes the individuals' economical activities is their distance to commodity, environment and time. Ülgener conceptualizes this fact as triple distance conscience and mentions that this distance is largely shaped by religion.

Analyzing the individuals' distance to commodity, environment and time in a historical context beginning from the birth of Islam, Ülgener implies that this distance was less significant at the beginning. But since 12th century, by the articulation of Islam with different cultural pattern and religious beliefs, this triple distance had grown. In that period, while the individuals' distance to the world had grown, laziness, slowness and slackness had dominated the economic mindset, and the development of economic savings, individuality and private enterprise was precluded. Making plans and savings for future was despised and the time was restricted to the present time period in which people lived in. And these conditions delayed the development of the capitalist mindset in Turkey. In opposition to Weber's argument that Islam obstructs the birth of capitalism, Ülgener mentions that the fact which obstructs the birth of capitalism is not Islam itself but the alterations Islam had experienced and effects of those alterations on the economic mindset.

Keywords: Economic Mindset, Economic Ethic, Capitalism.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

YENİ MEDYADA ETİK VE ETKİLİ İLETİŞİMİN İMKÂNI

Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU

Ankara Üniversitesi, ih sancapcioglu@yahoo.com

Dr. Mehmet AKIN

Ankara Üniversitesi, akinmehmet55@hotmail.com

Özet

Son yıllarda medya sektöründe yaşanan değişim, Mc Luhan'ın "küresel köy" tanımını adeta ispatlar niteliktedir. Sosyal medyayı da kapsayan ve farklı ortamları bir araya toplama yetisine sahip olan yeni medya, bu hızlı değişimin en önemli parçasıdır. Yeni medya araçları arasında bilgisayar oyunları, CD-romlar, web siteleri, bloglar, e-postalar, interaktif televizyon, mobil medya ve podcastler sayılabilirken; Facebook, Tweeter, Instagram, Youtube gibi paylaşım siteleri de sosyal medya olarak nitelendirilmektedir. Çoklu ortamları içinde barındırması sayesinde sosyal medya aracılığıyla dünyanın öbür ucundaki insanlarla anında yüzyüze iletişim kurulabilmekte, fotoğraf, video paylaşımı yapılabilmektedir. Birçok imkân aynı anda sunması, zaman ve mekân engellerini ortadan kaldırması nedeniyle her kesimde ilgi odağı olan sosyal medya, kullanıcıyı hem üretici hem tüketici olarak konumlandırmaktadır. Ancak bu konumlandırma etik sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede, tebliğimizde, öncelikle yeni medyada etkili iletişimin imkânı üzerinde durulacak, ardından yeni medya bağlamında etik konusu çeşitli boyutlarıyla ele alınacak, sonuç kısmında ise bazı önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Medya, Yeni Medya, Etik, Etkili İletişim.

"Günün birinde herkes 15 dakikalığına da olsa ünlü olacak"

Andy Warhol

Giriş

Yeni medya; bilgisayar, internet ve mobil iletişim teknolojilerinin ortaya çıkardığı, kullanıcıların zamandan ve mekândan bağımsız bir şekilde interaktif olarak etkileşimde bulundukları sanal medya ortamı (Bulunmaz, 2014: 25) olarak tanımlanmaktadır. Yeni medya araçlarının başlıcaları; mobil iletişim, internet tabanlı medya ve sosyal medyadır. En önemli özelliği ise, hedef kitle ile karşılıklı etkileşimdir. Ülkemizde yeni medyanın yaygın kullanımı; internet gazeteciliği, facebook, twitter, instagram gibi sosyal ağlar ile mobil 4.5G teknolojisi yoluyla gerçekleşmektedir. Esasen yeni medyadaki "yeni" nitelemesi önemlidir. Çünkü buradaki "yeni" sözcüğü mesajı değil, ortamı nitelemektedir. Tarih boyunca insanlar ve toplumlar arası haber ya da mesaj aktarımları çeşitli yollarla gerçekleştirilmiştir. Sözgelimi, milattan önce mağara duvarlarına yazılan mesajlardan günümüzdeki anlık iletme konu olan hızı ve yoğunluğu değişen mesajlaşmalara kadar çok sayıda örnekten bahsetmek mümkündür. Bununla birlikte, tüm iletişim türlerinde temel amaç, mesajın kaynaktan alıcıya aktarılması/taşınmasıdır. Bu bağlamda "yeni" sözcüğü, mesajın ya da bilginin taşınmasında kullanılan çağdaş ortam ve araçları nitelemek için de kullanılmaktadır.

Yeni medya kavramı, içinde pek çok “yeniliği” barındırmaktadır. İletişim teknolojisindeki yenilikler medya kavramını da “yenileştirmiş”, en başta interaktif özelliği nedeniyle kullanıcılarını “sosyal” hale getirmiştir. Sosyal medya ise kişinin kendisinin ürettiği içeriği yayınladığı ve paylaştığı her türlü platformun genel adıdır. Ayrıca sosyal medya; kişilerin internet üzerinde birbirleriyle kurduğu diyalogların ve yaptığı paylaşımların bütünüdür. Sosyal ağlar, insanların birbiriyle içerik ve bilgi paylaşımını sağlayan internet siteleri ve uygulamalar sayesinde, insanlar artık aradığı ve ilgilendiği içeriklere ulaşabilmektedir. Sosyal medyanın amacı, fark edilmek ve etkileşim yaratmaktır. Sosyal medyanın kuralı, sesini en etkin kanal ve içerikle duyurmak, yani fark edilmeyi sağlamaktır (Bermejo, 2009: 133-154; Gitelman ve Pingree, 2003). 1987 yılında vefat eden ABD’li ressam, film yapımcısı ve yayıncı Andy Warhol’un “*Günün birinde herkes 15 dakikalığına da olsa ünlü olacak*” sözü sanki günümüze atfedilmiştir. Bugün herkes kendi videosunu çekip yayınlatabilmekte ve bir şekilde yeni medyanın imkânlarını kullanarak sosyal medya platformlarında yerini almaktadır.

Etkili İletişim Platformu Olarak Yeni Medya

Geleneksel medya ile karşılaştırıldığında yeni medyanın özellikleri; etkileşimsel, sanal, dijital, çoklu ortam, ağ tabanlı, hipermetinsel, yayılım ve simüle edilmiş içerikler olarak sıralanmaktadır (Erkayhan ve Çaşkurlu Belgesay, 2014: 47). Yeni medyayla birlikte, hızı ve kapsama alanı geleneksel medyanın önüne geçen; düzeyi ve etkinliği sözlü iletişimdeki kadar olmasa da, bilginin istenildiği anda seçilebildiği, adreslenebildiği, paylaşılabildiği ve geri bildiriminin anında yapılabildiği bir “sanal” etkileşim çerçevesi ortaya çıkmıştır. Bu durum, bilginin çok büyük miktarlarda ve kolayca depolanabilmesine imkân sağlamaktadır.

Yeni medyanın, özellikle de sosyal medyanın etkileşimsel niteliği, çok sayıda paylaşım çeşidini içine almaktadır. Sözelimi, sosyal medyada görsel içeriklerin paylaşılması, Instagram, kısa mesaj paylaşımı Twitter, video paylaşımı YouTube, belirli bir konuda güncel olandan daha eski olana doğru yazı, fotoğraf ve yorumların paylaşılması ise bloglar üzerinden yapılmaktadır. Söz konusu paylaşım platformlarının yanı sıra, yeni medyanın internet tabanlı en önemli veri sağlayıcısı web sayfalarıdır. Web sayfası, internette; metin, görsel ve animasyon kullanarak ziyaretçilerine bilgi aktaran dijital platformların ortak adıdır. İnternet üzerinden gönderilen dijital mektupların adı olan e-mailler de karşılıklı yazışmalara imkân sağlaması bakımından etkileşimsel bir karaktere sahiptir. Günümüzün en yaygın sosyal ağlarından biri olan Facebook ise, bireylerin, işletmelerin, markaların ve kuruluşların başka insanlarla iletişim kurmasına ve etkileşimsel içeriklerle paylaşımlarda bulunmasına aracılık etmektedir (Dikeçligil, 2018: 102-103).

Yeni medya kavramının henüz kullanılmaya başlandığı zamanlarda, teknolojinin içine doğup onunla tanışıklığı eskiye dayanan kuşaklar için kullanılan “dijital yerli” kavramı ile, teknolojiyle sonradan tanışıp ona yavaş yavaş uyum sağlamaya çalışanları nitelemek için kullanılan “dijital göçmen” kavramı günümüzde daha az tercih edilir olmuştur. Çünkü bugün teknolojiyle tanışıklığı ister eski ister yeni olsun dijital iletişim teknolojileriyle tanışan insan sayısı her geçen gün artmaktadır. Yeni medyanın sunduğu imkânlar sayesinde zaman ve mekân engellerinin sınırlılıklarından kurtulan çağımız insanı, artık çok daha kolay ve hızlı bir biçimde iletişim kurabilmektedir. Bu nedenle, yeni medya ve özellikle sosyal medya platformları, paylaşımın ve tartışmanın esas olduğu uygulamaları ile her yaştan kullanıcının

ilgisini çekmeyi başarmış durumdadır. Öyle ki, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de internet, mobil telefon ve sosyal medya kullanıcılarının sayısı gittikçe artmaktadır.

Tablo 1: Türkiye’de İnternet, Sosyal Medya ve Mobil Telefon Kullanım İstatistikleri

Kaynak: <https://digitalreport.wearesocial.com>

2018 yılı Türkiye İnternet, Sosyal Medya ve Mobil Telefon İstatistiklerine göre, 81.33 milyonluk nüfusumuzun % 67'sine karşılık gelen 54.33 milyon kişisi aktif internet kullanıcısı durumundadır. “Digital in 2018 in Western Asia” başlığını taşıyan söz konusu çalışmaya göre, ülkemizde aktif sosyal medya kullanıcılarının sayısı 51 milyon, sadece mobil telefon kullanıcıları 59 milyon, mobil telefonları üzerinden sosyal medyayı aktif olarak kullananların sayısı ise 44 milyon civarındadır. Bununla birlikte, ülkemizde yetişkin nüfusun yaklaşık % 98'i mobil telefon kullanmaktadır. Bu oran, dünyanın gelişmiş ülkelerine yakındır. İnternetin yaygın etkisi açısından değerlendirildiğinde ise, Türkiye Doğu Avrupa ülkelerinden çok Batı Avrupa ülkelerine yakın görünmektedir. Dünya’da nüfus bakımından internetin en etkili olduğu ülkeler ise, % 94'lük oranla Kuzey Avrupa ülkeleridir. Kuzey Avrupa’yı sırasıyla; Batı Avrupa (% 90), Kuzey Amerika (% 88), Güneydoğu Avrupa (% 77), Doğu Avrupa (% 74), Okyanusya (% 69), Güney Amerika (% 68), Batı Asya (% 65), Orta Amerika (% 61), Güneydoğu Asya (% 58), Doğu Asya (% 57), Güney Afrika (% 51) ve Orta Asya (% 50) izlemektedir. Güney (% 51) ve Kuzey Afrika (% 49) hariç, Afrika’nın diğer bölgelerinde internetin yaygın etkisi oldukça düşük durumdadır. Buna göre, Batı Afrika % 39, Doğu Afrika % 27 ve Orta Afrika % 12’lik bir paya sahiptir.

Yeni Medyada Etik Sorunlar

Geleneksel medyaya göre yeni medya içeriklerinin kaynağının belirsiz olması, öncelikle “özel yaşamın gizliliğinin ya da mahremiyetin ihlaline” yol açmaktadır. Bilindiği gibi yeni medyada kullanıcılar, kendi ürettikleri içerikleri çok kolay bir şekilde internet ortamında ve mobil ortamda yayımlayabilmektedir. Bu durum, yeni medya formatlarında özel yaşam ile

kamusal yaşam ayrımının büyük oranda muğlaklaşmasına neden olmaktadır. Çünkü kişisel yaşama ait veriler gönüllülük esasına göre kullanıcılar tarafından paylaşılmaktadır. Ancak bu paylaşımlar, paylaşan kişinin izni alınmaksızın yeniden üretilmekte ve kişinin alenileşmesini istemediği içerikler böylece kamusal platformlarda görünür kılınabilmektedir. Bu durumda, ortaya çıkan bir başka sorun da yeni medya yoluyla *“kullanıcıların ‘rıza/ın/onay/ının’ yeniden üretilmesidir”*. “Rıza/onay” kavramı, özünde kişisel seçimlere dayanıyor gibi görünse de, dijital platformların içerik üretici, yönlendirici ve denetleyicileri tarafından gittikçe özgür bir tercih konusu olmaktan çıkartılmaktadır. Böylece, öncelikle reklam endüstrisinin sunduğu imkânlarla tüketicilerin düşünce, kanaat, inanç, tutum, beğeni ve alışkanlıkları belirlenmektedir. Daha sonra söz konusu belirlenimler çerçevesinde içerikler üretilerek müşterilerin beğenisine sunulmaktadır (Faber ve Nan, 2004: 447-66). Ancak bu süreç, anlatıldığı kadar yalın işlememekte, esasen son derece karmaşık süreçler içinde tüketici davranışlarına yön veren içerikler yeniden kurgulanarak bireysel ve toplumsal beğeni ölçütleri oluşturulmaktadır.

Bu bağlamda karşılaşılan etik sorunlardan biri de, *“kullanıcıların yoğun biçimde reklamsal içeriklere maruz bırakılmasıdır.”* Dijital ortamda aradığınız herhangi bir bilgi ya da ziyaret ettiğiniz herhangi bir sitenin kayıtları reklam endüstrisinin araçları tarafından depolanmakta, müşteri profiliniz oluşturulmakta ve sonraki ziyaretlerinizde size özel reklam içerikleri sayfanızda belirlemektedir. Böylece potansiyel müşteriler olarak gündeminize henüz girmemiş ya da ihtiyacınız olmayan söz konusu ürün(ler)e ilişkin satın alma isteğiniz güdülenerek alış-veriş eğiliminiz güçlendirilmektedir. Esasen burada *“bireyin sadece tüketici olarak konumlandırılması”* da etik bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, haber ile ticari enformasyonun sınırlarını belirsizleştirmekte ve kullanıcılar arasında haberin kaynağına ilişkin güvensizliğin gittikçe artmasına neden olmaktadır.

“Üretilen içeriklerin olgunlaşmadan ve doğruluğu teyit edilmeden yayılması”, yeni medyadaki etik sorunlar arasındadır. Bu sorun, genellikle internet gazeteciliği ile ilişkili olarak yaşanmaktadır. Özellikle gündemdeki konulara ilişkin haberlerin okuyucuya sunulmasındaki acelecilik, sorunun ana kaynağını oluşturmaktadır. Elbette bu tür haberlerin sansasyonel bir boyutu da bulunmaktadır. Çünkü üretilen haber(ler)in yeterince özenli hazırlanmaması ve sosyal medya platformlarında kısa sürede çok sayıda okuyucu ile buluşması, kişilerin özel ve kamusal yaşamlarına ilişkin bazen telafisi neredeyse imkânsız etik sorunları beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, yeni medyada sıkça karşılaşılan etik sorunlardan biri de, *“gözetim”*dir. Bilindiği gibi yeni medyada insanlar, başka kullanıcıların içeriklerini ve yorumlarını takip edebilmektedir. Bu durumda kişi, hem takip eden hem de takip edilen olarak, gözetimin bir taraftan öznesi, diğer taraftan ise nesnesi olmaktadır. Esasen özne-nesne dikotomisi, yeni medyadaki etik sorunların anlaşılması bakımından son derece önemlidir. Çünkü kişinin içerik üreticisi, gözlemcisi, takipçisi ve denetleyicisi olarak üstlendiği özne rolü, içerik tüketicisi olarak maruz kaldığı nesne konumu ile birlikte gerçekleşmektedir. Başka bir ifadeyle kişi, aynı anda hem gözetleyen hem de gözetlenen konumundadır.

Dijital gözetim, bireyler açısından çeşitli avantajlara sahip görünmekle birlikte, çoğu zaman, dezavantajlı ve riskli sonuçlar ortaya çıkarabilir. Dijital gözetimin yol açtığı başlıca sorunlardan ya da tehditlerden biri, çeşitli istismar alanlarına zemin oluşturmasıdır. Bu bağlamda, günümüzde siber suçlar kapsamında değerlendirilen yetkisiz erişim ve sabotaj,

dolandırıcılık ve yasadışı yayınların yanı sıra, taciz, çocuk istismarı ve pornografi gibi etik sorunlar sayılabilir. Örneğin, sabotaj ve dolandırıcılık durumunda kişisel verilerin güvenliği ihlal edilmekte; taciz ve istismar durumunda ise kişiler açısından çeşitli travmatik sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Sosyal medya üzerinden bu tür etik dışı örneklerin yaygınlaşması ise, toplumsal açıdan duyarsızlaşma ve çözülme riskini beraberinde getirmektedir. Esasen bu tür sapkın davranışlar karşısında emniyet birimleri tarafından alınacak güvenlik tedbirleri kadar, toplumsal bilinçlenme ve kontrol süreçlerinin de harekete geçirilmesi gerekir. Çünkü özellikle taciz ve istismar olayları karşısında duyarsız kalınması, toplumsal açıdan anomik sorunları beraberinde getirmekte, bu durum ise ahlaki dejenerasyonu hızlandırıcı etkilere yol açmaktadır.

Yeni medyanın ortaya çıkardığı etik sorunlardan biri de, telif haklarıyla ilgilidir. Bu sorunu “*patent ya da entelektüel mülkiyet haklarının ihlali*” olarak da isimlendirmek mümkündür. Yeni medya ortamlarının bulanık, belirsiz ve karmaşık işleyişi söz konusu sorunun temel kaynağını oluşturmaktadır. Çünkü basılı materyallerin mülkiyet hakları bakımından izlenmesi ve denetlenmesi kolaydır. Ancak dijital olarak üretilip dolaşıma giren materyallerin nerede, ne zaman ve kim tarafından kopyalandığını, çoğaltıldığını, dağıtıldığını ve yeniden üretildiğini tespit etmek bir hayli zordur. Bu durumda, bilginin gerçek kaynağı olan ilk üreticinin emeğinin karşılık bulması ve korunması gittikçe zorlaşmaktadır. Bu durumun beraberinde getirdiği sorunlardan biri de, “*içeriğin asıl kaynağının gösterilmemesidir.*” Esasen bir metin, sosyal mecralarda ne kadar çok dolaşıma girerse, o ölçüde kaynağının belirsizleşerek anonimleşmesi sorunuyla karşılaşma ihtimali artmaktadır. Bu sorun, kasıtlı ihmellere konu olabileceği gibi, bazen içeriğin asıl kaynağına ulaşamayacak ölçüde değişikliğe uğramış olması da mümkündür. Ancak her iki durumda da, etik ihlaller ortaya çıkmaktadır.

Yeni medya içeriklerinin kontrolsüz yayılımının beraberinde getirdiği sorunlardan biri de, “*nefret söylemi*”dir. Kişinin sahip olduğu herhangi bir nitelikten dolayı başkaları tarafından eleştirilmesi, kınanması, bulunduğu ortamlardan dışlanması, hatta yok sayılarak keskin bir ayrımcılığa maruz kalması gibi durumlar nefret söylemi kapsamında değerlendirilebilir. Nefret söylemi, kişilere olduğu kadar tüzel kişi, topluluk ve kurumlara yönelik de olabilir. Kimin tarafından üretilirse üretilsin ve ne şekilde olursa olsun, ciddi bir etik sorun olarak değerlendirilmesi gereken nefret dili, yeni medya platformlarında kendisine kolaylıkla taraftar bulabilmekte ve zamanla yaygınlaşarak kendisi gibi düşünmeyen ve yaşamayanları ötekileştirerek tahrip edici etik ihlallere yol açabilmektedir.

Yeni medya ortamlarının beraberinde getirdiği etik sorunlara her geçen gün yenileri eklenmeye devam etmektedir. Elbette söz konusu sorunlar kadar bu sorunlara yol açan ya da onlarla sıkça karşılaşan yeni kuşağı da daha yakından tanımak gerekmektedir. Çünkü teknoloji ile doğar doğmaz tanışan, onunla büyüyen ve dijital dili ana dili gibi kullanan yeni kuşaklar, günlük işlerinin tamamına yakını dijital teknolojinin sunduğu imkânlar aracılığıyla yürütmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla onlar, teknoloji ile geç tanıştıkları için yeni teknolojik gelişmelere uyum sağlamaya çalışan kendilerinden önceki kuşaklardan oldukça farklı inanç, ilgi, ihtiyaç, tutum, davranış ve alışkanlıklara sahiptir. Esasen dijital yerlilerin gerçek yaşam ve ilişkiler dünyasına ilgileri düşük, buna mukabil sanal yaşam ve ilişkiler dünyasına ilgileri ise oldukça yüksektir (Çapcıoğlu, 2018: 97). Hal böyle olunca, bu kuşaktaki çocuklara ve

gençlere yerleşik değerlerin, tutum ve alışkanlıkların aktarılması her gün daha da zorlaşmaktadır.

Sonuç

Günümüzdeki gibi taşınabilir iletişim araçlarının bulunmadığı ve sadece geleneksel medya araçlarının ulaşılabilir olduğu zamanlarda insanlar, teknolojiyi evde bırakıp rahatlıkla sokağa çıkabiliyor, işine gidip gelebiliyordu. Üstelik bu davranışından dolayı herhangi bir eksiklik hissetmiyor ya da suçluluk hissi taşımıyordu. Ancak bugün, evde bırakılan teknoloji ya da kısa süreliğine kesilen iletişimimiz bizleri mutsuz etmeye yetiyor. Bu yüzden şimdilerde teknolojimizi, başka bir ifadeyle medyamızı yanımızda taşıyoruz. Hatta bu durum, 2000 ve sonrasında doğan Z kuşağı bireyleri açısından yeme-içme, giyim-kuşam ve barınma gibi temel ihtiyaçlar kadar önemli görülüyor. Çünkü onlar, internette dolaşan fenomenlerin videolarına özenip aynısını çekmeye çalışıyor ve kısa süreliğine de olsa meşhur olmanın yollarını aramaya devam ediyorlar. Ancak bu kuşaktaki bireyler, teknolojiyi dijital okuryazarlıkları olmadan sadece kullanmayı tercih ediyorlar. Elbette medya okuryazarlığı ya da dijital okuryazarlık, sadece çocuklar için önemli değildir. Aynı zamanda ailelerine de bu eğitim verilmelidir.

Dijital medya platformlarında yalnızlaşan, yakın ve uzak çevresindeki insanlara yabancılaşan ve böylece narsisizmin doruklarına ulaşan birey, zamanla sadece kendi çıkarını ve hazzını düşünen bencil bir varlığa dönüşebilmektedir. Bu durum karşısında, tatminsizliği ve çaresizliği her geçen gün daha da artan birey, gerçek dünyada kuramadığı sağlıklı ilişkileri sanal dünyada kurmayı denemekte ve sosyal medyada kendini beğendirme, onaylatma ve kabul görme ihtiyacını gidermeye çalışmaktadır. Bu yolla, düşük maliyetle kısa sürede ünlü olduğunu düşünen birey, bu şöhretini sürdürüp popülerliğini arttırabilmek için sosyal medya akımlarının moda trendlerine eklemlenmeye güdülenmektedir. Ancak buna rağmen, istediği ölçüde tatmin olamayan ya da doyum sağlayamayan birey, bir kısır döngünün içinde bocalayıp durmaktadır. Nihayet bu durum, onda bir tür bağımlılığa yol açmakta ve tıpkı madde bağımlısı kişilerde olduğu gibi zararlı etkilere maruz kaldığı halde anlık ve geçici hazzın peşinden giderek hedonist, narsist ve egoist duygularının kısılcısından bir türlü kurtulamamaktadır.

Kaynaklar

Bermejo, F. (2009), "Audience Manufacture in Historical Perspective: From Broadcasting to Google", *New Media & Society*, Vol 11 (1-2): 133-15.

Bulunmaz, B. (2014), "Yeni Medya Eski Medyaya Karşı: Savaşı Kim Kazandı ya da Kim Kazanacak", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 4 (7): 22-29.

Çapcıoğlu, İ. (2018), "Sadakatsizliğin Bireye, Aileye ve Topluma Yansımaları", ss. 77-89, *Sadakat ve Güven Bağlamında Aile*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

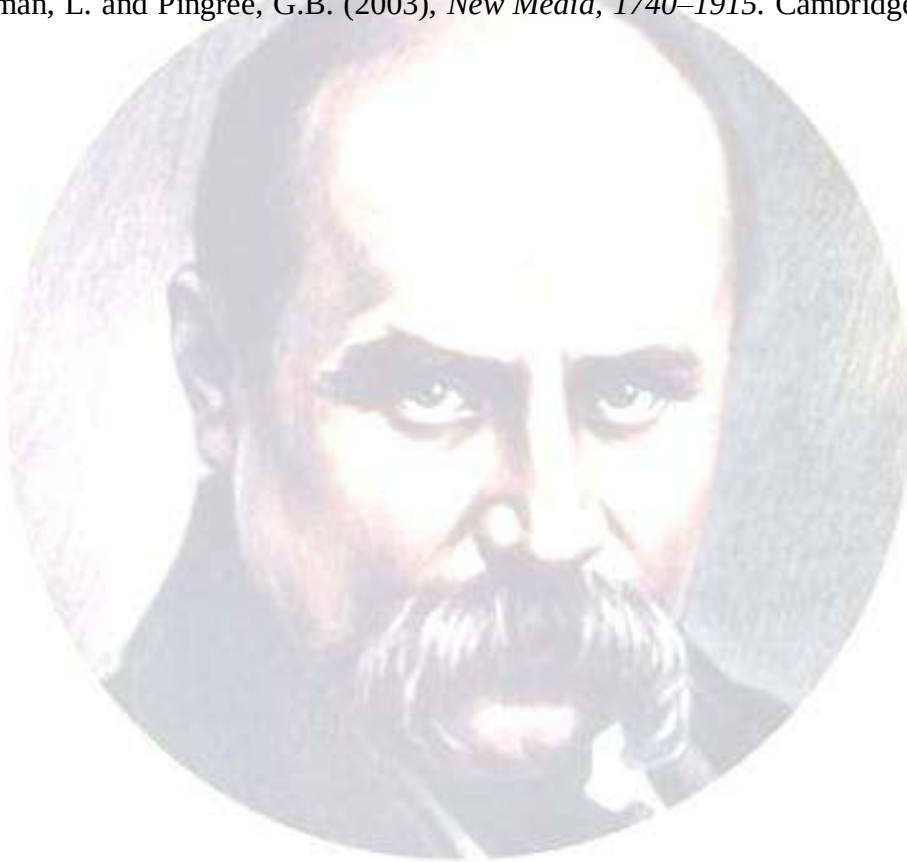
Digital in 2018: Essential Insights Into Internet, Social Media, Mobile, and Ecommerce Use Around the World, <https://digitalreport.wearesocial.com> [Erişim Tarihi: 25.09.2018].

Dikeçligil, F. B. (2018). "Ailede Çözülme ve Sosyal Medya Etkisi", ss. 101-111, *Mahremiyet Bağlamında Sosyal Medya ve Aile*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Erkayhan, Ş.; Çaşkurlu Belgesay, M. (2014). *Teknoloji ve Sanatın Etkileşimi: Yeni Medya Sanatı Türkiye'de Güncel Durum ve Öneriler*, STD, ss. 45-62.

Faber, R.J., M. Lee and Nan, X. (2004), "Advertising and the Consumer Information Environment Online", *American Behavioral Scientist* 48 (4): 447-66.

Gitelman, L. and Pingree, G.B. (2003), *New Media, 1740–1915*. Cambridge, MA: MIT Press.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

KUR'AN BAĞLAMINDA ETKİLİ İLETİŞİMİN BOYUTLARI

Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU

Ankara Üniversitesi, ih sancapcioglu@yahoo.com

Dr. Mehmet AKIN

Ankara Üniversitesi, akinmehmet55@hotmail.com

Özet

İnsanın dünyadaki varlığını anlamlı kılabilmesinin ve kendisini ifade edebilmesinin yolu, sağlıklı iletişim ve etkileşim süreçlerinin işletilmesinden ve sürekli açık tutulmasından geçmektedir. Zira duygu, düşünce ve sözcüklerin kaynağından alıcıya aktarılması olarak iletişim, taşıdığı önem dolayısıyla insanların ve toplumların kaderini doğrudan etkilemektedir. Tarih boyunca olduğu gibi günümüz dünyasında da var olan pek çok sorunun nedeni, insanlar arasında arzu edilen ölçüde etkili iletişimin kurulamamasıdır. Bu durum, peygamberler tarihinde insanın Yaratıcısıyla kurduğu etkili iletişiminin en son örneği olarak Hz. Peygamber'in getirdiği mesajın da önemle üzerinde durduğu bir husustur. Nitekim İsrâ suresi 53. ayette Yüce Allah *“Kullarıma söyle: sözün en güzelini söylesinler. Zira şeytan aralarını bozacaktır. Çünkü o insanın apaçık düşmanıdır.”* buyurarak, iletişimin temel aracı olan “söz”ün niteliğine vurgu yapmakta ve dili, dini, ırkı, rengi, cinsiyeti ne olursa olsun hiçbir ayırım yapılmaksızın muhataba “sözün en güzeli”yle hitap edilmesini tavsiye etmektedir. İnsanların birbirini dinlemeye ve anlamaya olduğu kadar, kendisini anlatmaya da giderek daha fazla ihtiyaç duyduğu günümüz dünyasında, bu mesajın anlaşılmasına, anlatılmasına ve etkili iletişim diline aktarılmasına her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır. Bu çerçevede tebliğimizde, söz konusu ayetin etkili iletişimin söz dağarcığı içindeki anlamının çözümlenmesi, dini ve sosyo-kültürel yansımalarına ilişkin çeşitli boyutlarının açıklanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, İnsan, Dil, İletişim.

“Bunca varlık var iken gitmez gönül darlığımız”.

Yunus Emre

Giriş

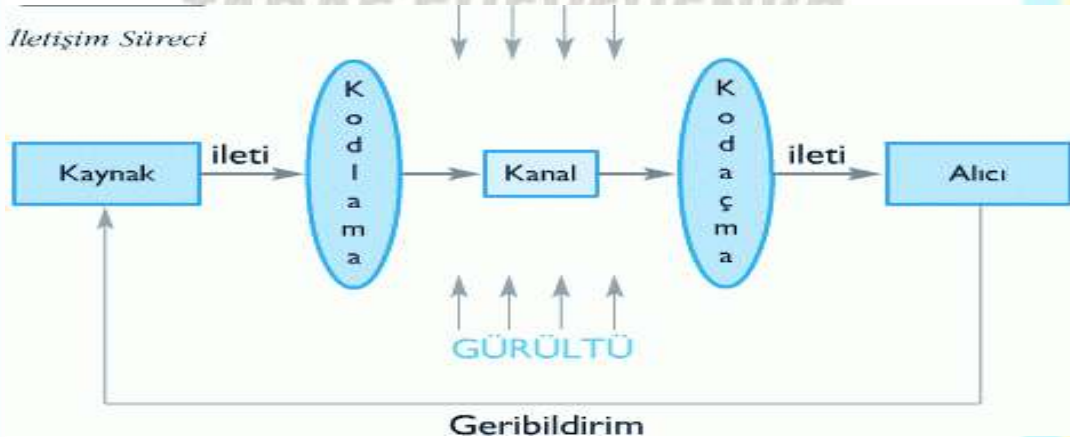
Etrafında olup bitenlerle ilgilenme, onları anlama ve açıklama çabası içinde olan yegâne varlık insandır. İnsanın bu ayrıcalıklı konumu, onun yakın ve uzak çevresindeki insanlarla iletişim kurma zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir. Başka bir ifadeyle yaşamı boyunca temel ihtiyaçlarını karşılamının yanında, sınırsız istekleriyle de başa çıkmaya çalışan insanın ilişkileri, diğer insanlarla karşılıklı etkileşimleri yoluyla anlam kazanmaktadır. Böylece iletişim bireyden başlayarak topluma doğru genişlemekte ve iletişimin başlangıçtaki niteliği, sonraki aşamalarını da doğrudan etkilemektedir. İnsanlık tarihi kadar eski olan iletişim olgusu, “insanlar arasındaki duygu, düşünce ve bilgilerin ‘her türlü yolla’ başkalarına bildirimi” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdaki ‘her türlü yol’ nitelemesi önemlidir. Çünkü

bu ifade, duygu, düşünce ve bilgilerin aktarılmasına aracılık eden vasıtaların tümünü içine almaktadır.

İletişim, insanlar arası diyaloglar ve sohbet ortamları gibi doğrudan sözün ya da dilin kullanımı yoluyla olabildiği gibi semboller, renkler, çiçekler, tokalaşma, sarılma, jestler ve mimikler gibi bedensel ifadeler; sertçe kapı çarpma ve kornaya basma gibi sözün/dilin kullanımı olmaksızın da gerçekleştirilebilir. Jest ve mimikler, kullanılan renkler, mekânın düzenlenişi, insanların bedensel temasları ya da temassızlıkları, saç renkleri, kokuları ve saç kesim biçimleri, kullandıkları rozetler ve amblemler, giyim-kuşam tarzları gibi unsurlar sözlü iletişim kadar, hatta bazı durumlarda ondan bile daha etkili olabilir. Çünkü bu sembollerin her biri mesaj yüklüdür ve alıcı ya da hedef kişiler tarafından sembolik işaretleri anlaşıldığında, kodlanan doğru mesajın aktarımına ve açımına aracılık eden işlevsel araçlara dönüşür. Semboller, kendilerini taşıyan ve kullanan insanlara ilişkin –kişi bunu arzu etse de etmese de– o kişiye ilişkin ipuçları sunar ve önemli bilgiler verir. Ancak, bireylere ilişkin ipuçları sunan bu göstergelerden hareketle her zaman doğru bilgi üretildiğini söylemek mümkün değildir. Bu nedenle, sözsüz iletişim denilen ve dil ya da söz kullanılmadan beden, renkler ve sembollerle kurulan ilişki, insanları sağlıklı bir iletişime yönltebildiği gibi iletişimin tıkanması veya çatışmaya sürüklenmesine de yol açabilir (Cangöz, 2015: 3). Günümüzde, ana çerçevesi bu şekilde çizilen iletişim alanına, bireysel iletişimin yanı sıra, kitlesel, siyasal ve elektronik iletişim (Gönenç, 2007: 88-89) gibi boyutlar da eklenmiştir.

İletişimin Dinsel ve Dilsel Boyutları

Bireyden başlayan bir olgu olarak iletişimi, öncelikle, “kişi içi” ve “kişiler arası” olmak üzere iki ana başlık etrafında incelemek mümkündür. Kişi içi iletişim, insanın düşünce, duygu, farkındalık, iç gözlem ve rüya gibi yeteneklerini kullanarak kendi içinden mesaj almasını ya da kendine sorular sorarak bunlara cevaplar üretmeye çalışmasını ifade eder. Böylece iki insan arasında karşılıklı etkileşim yoluyla gerçekleşen iletişimin benzeri, insanın kendi içinde de gerçekleşmektedir. Esasen insanlar öncelikle kendi içlerinde bir takım mesajlar üreterek, bunları yorumlayarak ve kişiler arasında aktararak iletişim kurarlar. Kişiler arası iletişimde, iletişim halindeki insanlar, kendi içlerinde ürettikleri duygu, düşünce, bilgi ve sembollerini birbirleriyle paylaşarak iletişimlerini sürdürürler. Kişiler arası ya da yüz yüze iletişimde gönderici ile alıcı arasında zaman ve mekân birliği bulunur. Yüz yüze olmanın yanı sıra, karşılıklı mesaj alışverişi ile sözlü-sözsüz iletişim gibi nitelikler de, kişiler arası iletişimin gerçekleşmesine imkân sağlamaktadır.

Şekil 1: İletişim Süreci ve Unsurları

İletişim sürecinde, iletişimin başlatıcı olan kaynağın kodlayarak bir kanal vasıtasıyla gönderdiği ileti, alıcı ya da alıcılar tarafından algılanır. İletişim dilinde buna ‘kod açma’ adı verilir. Bu aşamada ileti ya da mesaj, alıcı tarafından çözümlenir ve kaynağa geribildirimde bulunulur. Tıkalı olmayan etkili ve sorunsuz iletişim süreci bu şekilde işler. Peki, insan neden iletişim kurma ihtiyacı hisseder? Esasen bu sorunun cevabı, kısmen insanın kendi içinde kısmen de dışında saklıdır. Çünkü onun gerek kendi içinde gerekse diğer insanlarla kurduğu karşılıklı iletişimin temelinde, “içeridekileri [enfüs]” ve “dışarıdakileri [âfâk]” *bilme/anlama* çabası yatar (Fussilet, 41/53). İlk insanın aynı zamanda bir peygamber oluşuyla birlikte, öncelikle dinsel bir içerikle anlamlandırılan söz konusu *bilme/anlama* çabası, insanın kendini anlatma çabasıyla birlikte dilsel bir boyut kazanarak söze ve sözcüklere aktarılmaya başlamıştır. Bu iki boyut, insanın kendisi, Yarattıcısı ve evrenle kurduğu bağlantıyla birlikte, kendinden başlayarak yakın ve uzak çevresindeki insanlarla kurduğu iletişimin de ana eksenini oluşturur.

İnsanın kendisi, Yarattıcısı ve evrenle kurduğu ilişkide olup bitenleri *bilme/anlama* çabası ön plana çıkarken, diğer insanlarla kurduğu ilişkide daha çok kendisini *anlatma/tanıtma* boyutunun öne çıktığı söylenebilir. Bu özelliğinden dolayı, birinci ilişkinin niteliği dinsel içerikli bir çabaya konu olurken, ikincisi dilsel kodlar üzerine kurulu iletişimsel bir niteliğe sahiptir. Bununla birlikte, her iki iletişim tarzında da insan, evrendeki ayrıcalıklı konumunu anlamaya ve anlamlandırmaya yönelik derin bir sorgulamanın öznesi olmaktadır. Esasen, burada insanın varlıklar arasındaki özne konumu önemlidir. Çünkü bu konumu sayesinde o, kendisi dışındaki her şeyin hayatındaki yerini tayin etme ve onunla bir şekilde iletişim kurma imkânı yakalamaktadır. Söz konusu imkânın işlevsel kılınabilmesi ise, insanın sahip olduğu en önemli yeti olan ‘akıl’ sayesinde mümkün olmaktadır. Aklını işlevsel kullanabilen insanlar, hem kendi içindeki hem de kendi dışındaki yaratılış sırlarını keşfetme, evrendeki yerini tayin etme ve kendisi dışındakilerle etkili iletişim kurabilme fırsatına kavuşmaktadır.

Kur’an’da ve Kültürümüzde Etkili İletişimin Boyutları

İnsanın yeryüzü serüveninde aklın rehberliğinin Yüce Yarattıcı’nın gönderdiği bilgilerle desteklenmesi gerekir. Zira insanın varlıklar arasındaki konumunu herhangi bir yol gösterici olmaksızın tek başına tayin etmesi mümkün değildir. Bu nedenle Yüce Yarattıcı, insana lütufta bulunmuş ve akıl başta olmak üzere potansiyel yetilerini destekleyerek ona rehberlik edecek bilgilerini (*vahiy*) ve bilginlerini (*peygamberler*) göndermiştir. Böylece O, insanı kendine muhatap kabul ederek, onunla kendi içlerinden seçtiği peygamberler yoluyla *konusmayı/iletişim kurmayı* tercih etmiştir. Bu muhataplık ilişkisi, öncelikle, Yüce Yarattıcı’nın insana verdiği değeri ve ona evrende yalnız olmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

Allah ile insan arasındaki bu ilişki, aynı zamanda insana sunulan büyük bir imkândır. Çünkü Yarattıcısıyla iletişim kurabilme imkânı sayesinde insan, tarihin öznesi olarak kendisini, çevresini ve yaşadıklarını anlamlandırma, onları her açıdan imar edebilme fırsatı yakalamıştır. İnsanın bu eşsiz konumu, Yarattıcısı tarafından kendisine verilen yetileri özgürce kullanımına da kapı açmaktadır. Böylece o, tercih hakkına sahip tek varlık olarak, kendisine bahşedilen imkânları istediği doğrultuda kullanarak hayatını devam ettirmektedir. Ancak

kendisine bahşedilen bu imkânlarla insan, başıboş bırakılmamış ve kendisine emanet edilerek kullanımına sunulan varlıklarla birlikte, ondan; Yüce Yaratıcısıyla ve çevresindeki insanlarla sağlıklı/nitelikli bir iletişim kurması istenmiştir.

Yüce Allah insanı yaratılmışların en değerlisi [*eşref-i mahlûk*] olarak nitelendirmiştir (Tîn, 95/5). Ancak insanın bu değerini koruyabilmesi belli şartlara bağlanmıştır. Çünkü söz konusu değer, yaratıcısı tarafından kendisine verilen üstün yetilerin amacına uygun kullanımından kaynaklanmaktadır. Aksi durumda insanın en değerli varlık niteliği yerini en değersiz [*esfel-i safilin*] olana bırakabilmektedir (Tîn, 95/6). İnsan dışında hiçbir varlığa bahşedilmeyen akıl, irade, idrak ve muhakeme yeteneğiyle kendisine sunulanlar arasından tercihte bulunabilme ayrıcalığına sahip olan insan, bu özelliğini istediği doğrultuda kullanarak hayatını devam ettirmektedir. Ancak o, tercihlerinde özgür olsa da, özgür tercihlerinin ortaya çıkaracağı sonuçlardan sorumlu tutulacağını bilmektedir. Bu nedenle, insanın dünya ve ahiret mutluluğu, doğru tercihler yaparak çevresindeki insanlarla kurduğu nitelikli ve sağlıklı iletişime bağlıdır. Esasen sözün kaynağından alıcıya aktarılması aşamasındaki özenli tercihler, muhatapların duygu, düşünce, söylem ve eylemleri kadar toplumların geleceklerini de doğrudan etkilemektedir.

Kur'an'da Allah ve İnsan kitabının yazarı Toshihiko Izutsu, Allah ve insan arasında sözlü ve sözsüz olmak üzere iki tür haberleşme ya da iletişimin varlığından söz etmektedir. Sözlü iletişimde her iki taraf da insan dilini kullanarak meramını anlatırken, sözsüz iletişimde Allah, tabiat ayetlerini; insan ise beden dilini kullanarak iletişime geçer (Izutsu, 1975: 126). Kur'an'a göre Allah, insan ile konuşmak isterse birtakım âyetler (işaretler) gönderir. Allah'tan insana doğru olan konuşmanın tipik örneği olan vahiy, Allah ile insan arasındaki konuşmanın yalnız bir bölümüdür. Bundan dolayı Kur'an'da, vahyedilen sözlere de sözsüz tabiat işaretlerine de '*ayet*' adı verilir. Allah, âyetleri kavrayabilecek olanlara her an başka âyetlerini gösterir. Kur'an'a göre tabiat olayları adını verdiğimiz yağmur, rüzgâr, göğün ve yerin yaratılışı, gecenin ve gündüzün değişmesi gibi hadiseler basit birer tabiat olayı olarak değerlendirilemez. Aksine bunlar, Allah'ın, insanın işlerini yönetmesinin işaretleri, insanın dünyada rahat yaşayabilmesi için gösterdiği hikmet ve özenin delilleridir. Yola dikilen işaretlerin yolcunun gözlerini kendilerine değil, gideceği istikamete yöneltmesi gibi her tabiat olayı da bizim dikkatimizi kendi üzerine değil, kendisinin ötesindeki bir istikamete yöneltmeye çalışır (Izutsu, 1975: 127). Bu derin anlayışa göre bir tabiat olayı, artık sadece basit bir hadise değil; asıl amaca giden yolda bir işaret ve onu gösteren bir semboldür.

Kur'an'a göre Allah ile insan arasındaki iletişim üç yolla gerçekleşir. Şuarâ Suresinde bu üç yol açıkça belirtilmiş ve birbirinden ayırt edilmiştir: "*Allah bir insan ile (başka türlü değil) sadece vahy etmek yahut perde arkasından yahut da elçi gönderip ona dilediğini vahy etmek suretiyle konuşur.*" Bu ayete göre vahyin üç yolu; gizli konuşma, perde arkasından konuşma ve elçi göndermedir. Izutsu'ya göre söz konusu ayetten hareketle, vahyin üç şahıslı sözlü bir iletişim biçimi olduğu söylenebilir. Bu iletişim biçimini A, M ve B denklemi ile ifade eden Izutsu, vahyin başlangıç noktasında A (Allah), bitiş noktasında B (Muhammed) ve aracı olarak da M (Melek) Cebrail'i yerleştirir. Ancak vahiy sürecinde Hz. Muhammed, son nokta değildir. Çünkü vahiy, sadece Hz. Muhammed'in şahsına hitap etmez. Normal konuşmada A, B'ye konuşur ve konuşma B'ye ulaşınca durur; eğer konuşma bir diyalog halinde devam edecekse aynı usul karşılıklı değişme ile devam eder. Dinleyici durumunda olan B, bu kez konuşan durumuna geçer ve ilk konuşan A'ya bir şeyler söyler. Normal

konuşmanın yapısı böyledir. Ancak vahiy sürecinde B, sıra kendisine geldiğinde ters istikamete doğru değil, aynı doğrultuda konuşur. Daha doğrusu B, sadece A'nın ilettiklerinin aktarıcısı olur. Bu durum, onun tebliğ (söyleneni duyurma) görevinden kaynaklanmaktadır. Bu özelliği nedeniyle B, ilahi sözleri taşıyan “resul”, “peygamber” ya da “elçi” adını alır (Izutsu, 1975: 167-168).

İnsanlar arası iletişimde A ve B aynı kategoride ve aynı düzeyde varlıklardır. Ancak vahiy sürecinde A ve B yani Allah ve insan birbirinden çok farklı varlıklar olduğu için yatay olarak aynı düzeyde değildir. Bu nedenle aradaki ilişki dikeydir: A yukarıdadır, en yüksek varlık düzeyini temsil eder. B ise aşağıdadır, aşağı bir varlık düzeyini temsil eder (Izutsu, 1975: 156). Bununla birlikte Allah, tarihsel süreçte peygamberleri aracılığıyla insanlara mesajlarını ulaştırmayı ve onlarla iletişimini kendi içlerinden seçtiği söz konusu elçileri yoluyla sürdürmeyi tercih etmiştir. Bu bağlamda son elçisine gönderdiği mesajları içeren Kur'an'ı Kerim'de “*Kullarıma, sözün en güzel olanını söylemelerini söyle. Çünkü şeytan aralarını açıp bozmaktadır. Şüphesiz şeytan insanın açıkça bir düşmanıdır*” (İsra, 47/53) buyurarak, iletişim temel aracı olan “söz”ün önemine dikkat çekmiştir. Bu ayette Hz. Peygamber'e hitaben “*kullarıma söyle en güzel şekilde konuşsunlar, eğer böyle yapmazlarsa şeytan onların aralarına girer ve birbirleri hakkında olumsuz düşüncelerine yol açar*” denilmektedir.

Yukarıdaki ayette açıkça ifade edilen husus, şeytanın vasfı olan insanı aldatması, insana düşmanlık sergilemesi ve sözün iyi seçilmeden kullanılmasıyla gerçekleşmektedir. Sözün özensiz, dikkat etmeden ağızdan çıkmasıyla ortaya çıkan sorunlu/tıkalı iletişim ya da iletişimsizlik, zamanla insanlar arasında bir sorun olmaktan çıkarak insandan topluma yayılma ve toplumsal hayatın işleyişini olumsuz yönde etkileme potansiyeline sahiptir (Taberi, 2001: 14/621-624). Bu çerçevede Kur'an-ı Kerim'de etkili ve güzel konuşma (Nisa, 4/63), muhataba karşı kırıcı değil, saygılı olma (Tâhâ, 20/44), delillerle konuşma (Bakara, 2/111), konuşurken birleştirici olma, dışlayıcı/ayrıştırıcı/ötekileştirici ifadelerden kaçınma (Enfâl, 8/46), anlatılan konuyla ilgili bilgileri güvenilir kaynaklardan alma (Hucurât, 49/6), söylemin ve eylemin birbiriyle örtüşmesi, tutarlı olması (Bakara, 2/44) ve muhatabı düşünmeye yöneltmesi (Âl-i İmrân, 3/191) gibi temel iletişim ilkelerinden söz edilmektedir.

Kültürümüzde de iletişimin önemine dikkat çeken pek çok örnek bulunmaktadır. Bunlar arasında Türk-İslam kültür mirasının erken dönemlerinden bir örnek olarak Yunus Emre'den söz edilebilir. Onun gerek sözleri gerekse yaşantısıyla örneklediği söz-eylem bütünlüğü günümüze kadar gelen çeşitli anlatılara konu olmuştur. Ona göre, “*bunca varlık var iken gitmez gönül darlığımız*”. Çünkü bunun sebebi, asıl olandan uzaklaşmamız; hakikatle, yani ‘İlk Söz’le bağımızı gevşetmemiz ya da koparmamızdır (Koçdemir, 2013). Nitekim o, “Kelecî [Söz] Bilen Kişinin” başlıklı şiirinde şöyle der (Tatçı, 1997: 81):

Kelecî bilen kişinin, yüzünü ağ ede bir söz.

Sözü pişirip diyenin, işini sağ ede bir söz.

Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı.

Söz ola ağulu aşı, bal ile yağ ede bir söz.

Kelecilerin pişirgil, yaramazını şeşirgil.

Sözün us ile düşürgil, dimegil çağ ede bir söz.

Gel ahi ey şehriyari, sözümüzü dinle bari.

Hezar gevher ü dinarı, kara taprağ ede bir söz.

*Kişi bile söz demini, demeye sözün kemini.
Bu cihan cehennemini, sekiz uçmağ ede bir söz.
Yürü yürü yolun ile, gafıl olma bilin ile.
Key sakın ki dilin ile, canına dağ ede bir söz.
Yunus şimdi söz yatından, söyle sözü gayetinden.
Key sakın o şeh katından, seni ırağ ede bir söz.*

Âşık Yunus'un mısralarında dikkat çektiği hususların günümüzde de etkili iletişimin temel ilkeleri arasında sayıldığı görülmektedir. Yunus'un bu şiirinin, "Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı. Söz ola ağulu aşı, bal ile yağ ede bir söz." mısralarıyla halk arasında da yaygın olarak bilinmesi ve aktarılması, etkili iletişimin kaynağında doğru, güzel, kusursuz, düzgün ve etkili sözün bulunduğunu göstermesi bakımından manidardır.

Sonuç

İletişim, insanın kendisinden başlayarak yakın ve uzak çevresindeki diğer insanlarla kurduğu ilişkilerin vazgeçilmez unsuru olarak duygu, düşünce, tutum, davranış ve alışkanlıklarımızı doğrudan etkileyen bir niteliğe sahiptir. İster sözlü isterse sözsüz olsun iletişime aracılık eden her türlü vasıta, ilettiği mesajın etkisi, ağırlığı ve gücü ile insanlar arası ilişkinin sınırlılıklarını aşan bir potansiyel taşımaktadır. Kur'an'da ve kültürümüzde iletişimin söz konusu potansiyeline ilişkin çok sayıda örneğe rastlamak mümkündür. Günümüzde kitle iletişim araçlarının sınırlarını her geçen gün daha da daralttığı bir dünyada yaşayan insanlar açısından ise, iletişimin uzak kalınması mümkün olmayan ve önemi inkâr edilemez yeni boyutlar kazandığı bilinmektedir. İnsanların birbirini dinlemeye ve anlamaya olduğu kadar, kendisini doğru anlatmaya da giderek daha fazla ihtiyaç duyduğu bu ortamda, iletişimin söz konusu yeni boyutlarının anlaşılmasına ve anlatılmasına her zamankinden daha çok ihtiyaç bulunmaktadır. Zira iletişim, artık dünyada var olan politik dengelerin değişmesine sebep olan etkili ve işlevsel bir araçtır. Böylesine önemli bir güce sahip olan "iletişim dilinin" birey ve toplum çıkarları lehine değil de, başka amaçlar için sınırsızca kullanılması, küresel ölçekte insanların yaşamını zorlaştıran sorunları beraberinde getirmektedir. Bu şekilde insanın bencil, pragmatik, ölçsüz ve düzensiz çıkarlarının aracılığını üstlenen iletişim araçlarının, din ve ahlak sistemlerinin diğerkam, paylaşımcı, ölçülü ve düzenleyici etkisiyle insanlığın lehine kullanılması mümkündür. İnsanlığın bugünü ve gelecekteki huzur ve mutluluğu için bu imkânın bir an önce hayata geçirilmesinin gerekliliği ise aşikârdır.

Kaynaklar

Cangöz, İ. (2015), "İletişim Sosyolojisinde Tanımlar ve Kavramlar", ss. 2-29, *İletişim Sosyolojisi* (ed. Hayati Tüfekçioğlu), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

el-Müslim, *Sahih*, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Daru ihyai't turasi'l Arabî, Beyrut. K. el-Binr bab: 126, Hadis No: 2617.

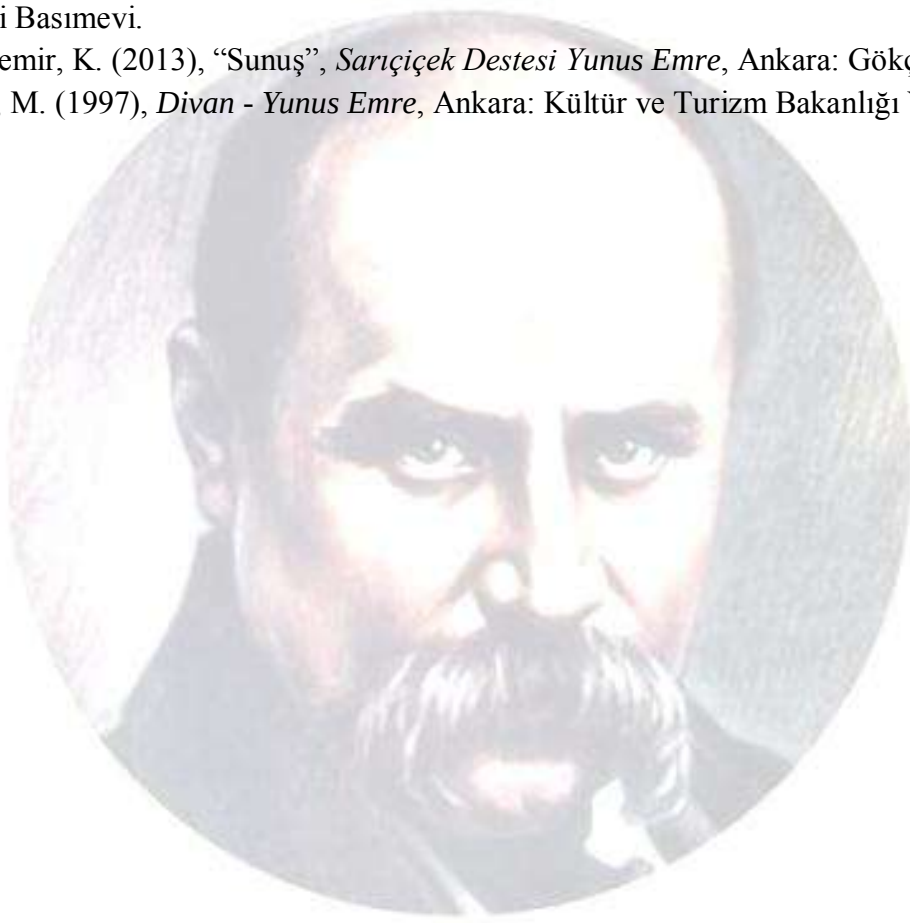
et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmulî el-Bağdâdî (2001), *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Kahire: Daru'l Hicr.

Gönenç, E. Ö. (2007), "İletişimin Tarihsel Süreci", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, ss. 87-103.

Izutsu, T. (1975), *Kur'an'da Allah ve İnsan* (çev. Süleyman Ateş), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Koçdemir, K. (2013), “Sunuş”, *Sarıçiçek Destesi Yunus Emre*, Ankara: Gökçe Ofset.

Tatcı, M. (1997), *Divan - Yunus Emre*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**MOLLA HALİL ES-Sİ'İRDÎ VE *el-MANZÛMETU'Z-ZUMURRUDİYYE* ADLI
ESERİ**

HALİL ES-Sİ'İRDÎ THE MOLLAH AND HIS WORK WITH THE NAME OF *EL-
MANZÛMETU'Z-ZUMURRUDİYYE*

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet TEKİN

Mardin Artuklu Üniversitesi, anadoluplatformu@hotmail.com

ÖZET

Sekkâkî'nin (ö. 626/1229) Arap dilinin farklı şubeleriyle ilgili kaleme aldığı *Miftâhu'l-'Ulûm* adlı eseri, Şark medrese geleneğinde kıymetli bir yer edinmiştir. Dolayısıyla birçok ilim dalından dilciler bu eser üzerinde çalışma yapmış ve eserdeki farklı ilim disiplinlerini ayrı ayrı değerlendirmeye gayret etmişlerdir. Nitekim bazı dilciler, eserin sarfla ilgili olan birinci bölümüne, bazıları nahiv ile ilgili olan ikinci bölümüne bazıları da belagat, mantık ve 'arûz ile ilgili olan üçüncü bölümüne odaklanmış ve söz konusu bölümler üzerinde telhis, şerh ve hâşiye şeklinde birçok mensur ve manzum çalışma yapmışlardır. Bahsi geçen dilcilerden biri de Hatîb el-Kazvînî'dir. (ö. 739/1338) O, *Miftâhu'l-'Ulûm*'un üçüncü bölümünden olan belagat ile ilgili kısmını *Telhîsu'l-Miftâh* ismiyle özetlemiştir. Gerek *Miftâhu'l-'Ulûm*'un belagatla ilgili kısmı gerekse de Kazvînî'nin *Telhîsu'l-Miftâh*'ı en çok müracaat edilen belagat kaynağı olmuştur. Belagat ilmiyle iştigal eden çoğu ilim erbabı Kazvînî'nin *Miftâhu'l-'Ulûm*'un belagat ile ilgili kısmını özetlemek için kaleme aldığı *Telhîsu'l-Miftâh*'ıyla yetinmiştir. Belagate merak salan bazı hoca ve talebeler ise Kazvînî'nin *Telhîsu'l-Miftâh*'ı ile yetinmek yerine belagatı bu eserin aslı olan *Miftâhu'l-'Ulûm*'dan okumayı yeğlemişlerdir. Ancak medrese geleneğinde ezberin ön planda olduğu, talebelerin geniş metinlerden kaçındıkları ve nazım halindeki metinlerin daha kolay ezberlendiği için Osmanlı Şark ulemasından Molla Halil es-Si'irdî (ö. 1259/1843), bu amaçla Sekkâkî'nin bahsi geçen eserinin belagat bölümünden beyân ve bedî' kısımlarını *el-Manzûmetu'z-Zumurrudiyye* adı altında manzum bir eser olarak yeniden düzenlemiştir. Molla Halil, örneklerinde, istişadında, tertibinde ve diğer birçok hususta genellikle Sekkâkî'den ayrı bir üslup izlemiştir. Bunun dışında o, bu eserin birkaç yerinde önceki belagatçılar, Sekkâkî ve Hatîb el-Kazvînî'nin görüşlerine yer vermekte, bunlar arasında karşılaştırma yapmaktadır. Ayrıca Müellif, *el-Manzûmetu'z-Zumurrudiyye*'nin birkaç yerinde Sekkâkî'ye itirazlar yöneltmektedir. Bu çalışmada Molla Halil'in hayatı ve eserleri özet bir şekilde anlatıldıktan sonra onun *el-Manzûmetu'z-Zumurrudiyye* isimli eseri incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Sekkâkî, Arap Dili, *el-Miftâh*, Molla Halil, *el-Manzûmetu'z-Zumurrudiyye*.

ABSTRACT

Sekkaki's (d. 626/1229) work with the name of *Miftâhu'l-'Ulûm* that he wrote about the different parts of Arabic language had the fundamental place in the tradition of East madrasah. Thus, the linguists of many sciences studied on this work and they were in an effort of considering the different science disciplines in the work separately. So some of the linguists focused on the first section of work related to grammar, some of them focused on the second section related to the syntax and some of them focused on the third section related to the rhetoric, logic and prosody, and they made many prosaic and poetical studies in the form of abbreviation, paraphrase and annotation on the aforementioned sections. One of the aforementioned linguists is Hatîb el-Kazvînî (d. 739/1338). He summarized the part related to the rhetoric in *Niftahu'l-'Ulum*'s third section with the name of *Telhîsu'l-Miftâh*. Both of *Miftahu'l-'Ulum*'s section related to the rhetoric and Kazvini's *Telhîsu'l-Miftâh* became the most-addressed rhetoric source. Most of science authority who were interested in the rhetoric science did with Kazvini's *Telhîsu'l-Miftâh* that he wrote in order to summarize the section about the rhetoric in "*Miftâhu'l-'Ulûm*". Some of the teachers and students who were interested in the rhetoric preferred reading *Miftâhu'l-'Ulûm* which is the origin of this work than doing with Kazvini's *Telhîsu'l-Miftâh*. However, as the memorization was in the front burner of madrasah tradition, the students avoided from the extended texts and the texts in verses were memorized in easier way so Halil es-Si'irdi The Mollah (d. 1259/1843) of Ottoman Eastern Ulama rearranged the description and esthetic parts of the work's rhetoric section with the name of *Miftâhu'l-'Ulûm* belonging to Sekkaki under the name of *el-Manzûmetu'z-Zumurrudiyye*. Halil The Mollah had the different wording generally from Sekkaki in his samples, giving an evidence, type-setting and many other issues. Moreover, he included Sekkaki and Kazvini The Preacher's ideas- who were previously interested in the rhetoric- in a few parts of the work, and he compared them. Furthermore, the writer stated his oppositions against Sekkaki in a few parts of "*Zumurrudiyye*". In this study, Halil The Mollah's life and works were told summarily and then, his work with the name of *el-Manzûmetu'z-Zumurrudiyye* was tried to be reviewed.

Keywords: Sekkâkî, Arabic Language , el-Miftâh, Molla Halil, Zumurrudiyye.

GİRİŞ

Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-'Ulûm* adlı eseri İslam coğrafyasının diğer bölgelerinde olduğu gibi Osmanlı Şark medreselerinde de yüz yıllarca okunmuştur. Ancak bu eserin detaylara yer vermesi, farklı ilim disiplinlerinden bir kaçını aynı eserde toplaması ve özellikle belagat için ayrılmış üçüncü bölümünün doğrudan belagatle ilgisi olmayan konuları içermesi ilim çevrelerinin bu eserden istifadesini zorlaştırmıştır. Dolayısıyla bir çok ilim dalından alimler bu eser üzerinde çalışma yapmış ve eserdeki farklı ilim disiplinlerini ayrı ayrı değerlendirmeye gayret etmişlerdir. Nitekim kimi âlimler, eserin sarfla ilgili olan birinci bölümüne, kimileri nahiv ile ilgili olan ikinci bölümüne kimileri de belagat, mantık ve 'arûz ile ilgili

olan üçüncü bölümüne odaklanmış ve söz konusu bölümler üzerinde telhis, şerh ve hâşiye şeklinde birçok mensur ve manzum çalışma yapmışlardır.

Belâgat âlimleri de “*Miftâhu’l-‘Ulûm*”un üçüncü bölümünden olan belâgat kısmıyla ilgilenmişler ve bu kısım ile ilgili telhis, şerh ve hâşiye mahiyetinde birçok eser kaleme almışlardır. Bu eserler arasında belâgat çevrelerinin en çok ilgilendikleri Kutbuddîn-i Şîrâzî, Teftâzânî ve Seyyid Şerîf el-Curcânî’ye ait olanlardır “*Miftâhu’l-‘Ulûm*”a dair kaleme alınan eserler arasında önemini günümüze kadar koruyan çalışma ise Hatib el-Kazvîni’nin “*Telhîsu’l-Miftâh*”ıdır.¹

“*Miftâhu’l-‘Ulûm*”un bu bölümü için kolları sıvayan müelliflerden biri de son dönem Osmanlı Şark ulemasından olan Molla Halil es-Si’irdî’dir. Kanaatimize göre Molla Halil, medreselerde okuyan öğrencilerin İslami ilimlere karşı eskisi gibi ilgili olmadıklarını, Arap dilinin kurallarıyla ilgili eserleri ezberlemekten kaçındıklarını ve her eserin başından bir kısmını okuyup diğerini bırakmayı alışkanlık haline getirdiklerini fark etmiştir. Ancak buna rağmen belâgat ilmine merak salan öğrencilerin hala *el-Miftâh*’ın üçüncü bölümüne karşı bir ilgilerinin bulunduğunu görmüştür. Fakat bu bölümün uzun ve nesir türünden olması ve farklı ilimleri bir arada sunması talebelerin istifadesini zorlaştırıyordu. Bu bakımdan Molla Halil, diğer birçok klasik eseri revize ettiği gibi bu eseri de revize etmeye karar vermiştir. Molla Halil, dönemindeki talebelerin sönük heveslerini tekrar canlandırmak, özellikle belâgat ilmine yönelik rağbetlerini artırmak ve *el-Miftâh*’ın beyan ve bedî’ ile ilgili kısmının ezberlenmesini kolaylaştırmak için bu eserin ilgili kısımlarını büyük bir ustalıkla nazım üslubuyla restore etmiştir. Molla Halil’in, bu çalışması *el-Manzûmetu’z-Zumurrudiyye* olarak bilinmektedir. Bu eserde yer alan beyitlerin sayısı iki yüz seksen dokuz adettir. Molla Halil’in paha biçilmez bu eserinin iki nüshasına ulaşılmıştır. Bunlardan biri kimin tarafından istinsah edildiği bilinmemekle birlikte etrafı hâşiyelerle dolu yirmi üç varaktan oluşmaktadır. Diğer de Ecir İşiyok tarafından istinsah edilmiş olup otuz dokuz varaktan oluşmaktadır. İşiyok, eserde yer alan beyitleri dipnotlarla açıklamıştır.

Molla Halil’in, bu nazmı hakkında şimdiye kadar herhangi bir akademik çalışma yapılmamıştır. Bununla birlikte şimdiye kadar bu eser hakkında bilgi veren araştırmacılar da okuyucuyu yanlış yönlendirmişlerdir. Nitekim Molla Halil ve eserleriyle ilgili çalışma yapan bazı araştırmacılar Molla Halil’e ait eserler başlığı altında bu eserin ismine *el-Manzûmetu’z-Zumurrudiyye Nazmu Talhîs’il-Miftâh* şeklinde yer vermişlerdir. Söz konusu araştırmacılar bu tesmiye ile eserin Kazvîni’ye ait olan *Talhîs’il-Miftâh*’ın nazmı olduğunu ima etmişlerdir. Kanaatimize göre bunlar İsmail Paşa el-Begdâdî’nin Molla Halil hakkında bilgi verirken onun bu eserini *el-Manzûmetu’z-Zumurrudiyye Nazmu Telhîs’il-Miftâh* şeklinde isimlendirmesinden yola çıkarak böyle bir yanlışlığa düşmüşlerdir.² Nitekim söz konusu araştırmacılar bu esere ulaşamadıklarını da belirtmişlerdir.³

¹ Mehmet Sami Benli, *Miftâhu’l-‘Ulûm*, DİA, İstanbul, 2005, XXX, 20-21.

² İsmail Paşa el- Bağdâdî, *Hediyyetu’l-‘ârifin*, Darulhyai’t-Turasi’l-‘Arabî, Beyrut, 1951, I, 357. İsmail Paşa el- Bağdâdî, *Hediyyetu’l-‘ârifin*, I, 357.

³ Bkz. Mustafa Öncü, *Molla Halil Es-Siirdî’nin “Basîretu’l-Kulûb Fî Kelâmi ‘Allâmi’l-Ğuyûb” Adlı Eserinin Arap Dili Açısından İncelenmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Dicle Üniversitesi,

1.1. Molla Halil

Molla Halil b. Huseyn b. Hâlid el-‘Umerî es-Si‘irdî el-Hizânî 1164/1750’de Bitlis’in Hizan ilçesinin Süttaş (Eski adıyla Kulpik) köyünde doğdu.⁴ İlim ve irfan yuvası olan medrese eğitiminin ilk dersleri olarak bilinen ilmihal bilgilerini Kulpik köyünde bulunan babasından almıştır. Daha sonra diğer ilim disiplinlerini de almak ve kendini geliştirmek için Hizan, Bitlis, Tillo, Cizre ve Irak’ta bulunan âlimleri dolaşarak dini ilimlerin bütün şubelerinde söz sahibi olacak kadar seydalarından istifade etmiş ve medrese eğitimi tamamlamıştır.⁵ Molla Halil, medrese eğitimi bitirdikten sonra Hizan’daki Meydan Medresesi’nde yaklaşık on yıl müderrislik yaptı. Buradan Siirt’e göç eden Molla Halil şehir merkezindeki Fahriye Medresesi’nde otuz yıl kadar ders verdi. Müderrisliğiyle birlikte eser telifini de ihmal etmedi. Nitekim onun dini ilimlerin hemen hemen bütün şubelerinde eser telif ettiği bilinmektedir. Oğulları başta olmak üzere yüzlerce talebe yetiştiren Molla Halil, hayatının son demlerine kadar ilimle meşgul olmuş ve 1259/1843’te Siirt’te vefat etmiştir.⁶

1.2. Eserleri

Zamanın dâhisi olan ve dil, edebiyat, tefsir, fıkıh, hadis, kelam, mantık, aruz, istiare ve diğer pek çok ilim şubelerinde hatırı sayılır eserler kaleme alan Molla Halil’e ait eserlerin listesi aşağıdaki şekildedir:

1. *Basîretu’l-kulûb fî kelâmi ‘allâmi’l-ğuyûb* (tam olan tefsir)
2. *Basîretu’l-kulûb fî kelâmi ‘allâmi’l-ğuyûb* (Kehf sûresine kadar olan tefsir)
3. *Diyyâu kalbi’l-‘arûf fî’t-tecvîd ve’r-resmi ve farşı’l-hurûf*
4. *el-Habiyye fî ilmi âdâbi’l-bahs ve’l-munâzara*
5. *el-Kâfiyetu fî’n-nahv ve’s-sarf*
6. *el-Kamûsu’s-sânî fî’n-nahvi ve’s-sarfî ve’l-me‘ânî*
7. *Kitâb fî usûli fıkhi’ş-Şâfi’î*

SBE, Diyarbakır, 2013, s. 19; Ömer Pakış, “**Molla Halil es-Siirdî ve Tefsirciliği**”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 1996, s.6; Ömer Pakış, “Molla Halil es-Siirdî”, **DİA**, İstanbul, 2005, XXXI, 250; Nejdî Karakaya, “**Bir Dilci Olarak Molla Halil es-Siirdî**”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van 2006, s. 19; Bülent Akot, **Molla Halil Es-Siirdî ve Bazı Tasavvufî Kavramlara Yaklaşımı**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt, 9, Sayı, 47, Aralık 2016, s. 1005-1019.

⁴ İsmail Paşa el- Bağdâdî, **Hedîyyetu’l-‘ârîfîn**, I, 357; Ömer Rıda Kehhâle, **Mu‘cemu’l-muelifîn**, Darulhyai’t-Turasi’l-‘Arabî, Beyrut, Tarih yok, IV, 117; Hayrettin ez-Zirikli, **el-Â‘lâm**, Daru’l-‘İlmi li’l-Melâyîn, 2002, II, 317; İbrahim el-Harranî, **Tuhfetu’l-ihvânî’l-medresiyye fî terâcim-i ba’dî musannifi’l-kütübi’d-dirâsiyye**, 1427, yy, s. 138; Mustafa Öncü, **Molla Halil Es-Siirdî’nin “Basîretu’l-Kulûb Fî Kelâmi ‘Allâmi’l-Ğuyûb” Adlı Eserinin Arap Dili Açısından İncelenmesi**, (Basılmamış Doktora Tezi), Dicle Üniversitesi, SBE, Diyarbakır, 2013, s. 19; Ömer Pakış, “**Molla Halil es-Siirdî ve Tefsirciliği**”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 1996, s.6; Ömer Pakış, “Molla Halil es-Siirdî”, **DİA**, İstanbul, 2005, XXXI, 250; Nejdî Karakaya, “**Bir Dilci Olarak Molla Halil es-Siirdî**”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van 2006, s. 19.

⁵ Abdulkerim Muhammed b. el-Muderris, **Ulemauna fî hidmeti’l-‘İlmi ve’d-dîn**, (Thk: Ali Karadağ), Daru’l-Hurriyye, Bağdat, 1983, s. 193. Medreselerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Mustafa Keskin, **Doğu Medreseleri Ekseninde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri (Gaziantep Örneği)**, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı 1, Temmuz–Aralık 2017, s. 61-82.

⁶ Cüneyt Gökçe, **Molla Halil Es-Siirdî, Hayatı, Eserleri ve Tekfir Problemine Bakışı (Nehcü’l-Enam Adlı Eseriyle Sınırlı)**, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 20, Sayı 34, Temmuz–Aralık 2015, s. 76-96.

8. *Kitâb fî usûli 'l-hadis*
 9. *Kitâbu ezhâri 'l-ğusûn min makûlâtî erbâbi 'l-funûn*
 10. *Mahsûlu 'l-mevâhibi 'l-ahadiyye fî 'l-hasâisi ve 'ş-şemâili 'l-Ahmediyye*
 11. *Manzûmet fî mevlidi 'n-nebî*
 12. *el-Manzûmetu 'z-Zumurrudiyye*
 13. *Minhâcu 's-sünne*
 14. *Muhtasaru şerhi 's-sudûr fî şerhi 'l-mevti ve ahvali 'l-kubûr*
 15. *Mulahhasu 'l-kavati ' ve 'z-zevâcir*
 16. *Nebzetu mevâhibi 'l-ledunniyye fî 's-şatahâtive 'l-vahdeti 'z-zâtîyye*
 17. *Nehcu 'l-enâm fî 'l-akâid*
 18. *Nehcu 'l-enâmfi 'l-akâid*
 19. *Risâle fî 'l-mecâz ve 'l-istiare*
 20. *Risâle fî 'ilmi 'l-mantık*
 21. *Risâle fî 'l-vad'*
 22. *Risâle sağıre fî 'l-ma'fuvvât*
 23. *Şerhu Kasideti 'l-hemziyye*
 24. *Şerhu Manzûmeti 'ş-Şâtibî fî 't-tecvîd*
 25. *Te'sîsu kavâidi 'l-akâid 'alâ mâ senaha min ehli 'z-zâhir ve 'l-bâtın mine 'l-'avâid*
 26. *Zubdetu mâ fî fetâve 'l-hadis*
- Bunlar dışında da Molla Halil'e nisbet edilen eserler bulunmaktadır.⁷

1.2.1. *el-Manzûmetu 'z-Zumurrudiyye* Adlı Eseri

Sekkâkî'nin *el-Miftâh* adlı eserinin üçüncü bölümü belagat ilmiyle alakalı olup Osmanlı medreselerinde okutulmuş ve medrese öğrencileri tarafından büyük bir önem verilmiştir. Bu eserin ilgili bölümü için her ne kadar birçok şerh, haşiy ve telhis yazılmışsa da bazı medrese öğrencileri belagatı özellikle bu eserden okumayı tercih etmişlerdir. Medrese geleneğinde metinlerin ezberlenmesi ve bu ezberlerin her gün tekrarlanması gerekmektedir. Ancak nesir türü metinlerin ezberlenmesi zor ve tekrarlanması sıkıcıdır. Bu bakımdan talebeler ezberlenmesi daha kolay olan ve nazım şeklinde telif edilen eserlere daha fazla yöneliyordu. Zira manzûm eserler talebeler tarafından çeşitli bestelerde okunarak tekrarı eğlenceli bir hal alıyordu.⁸ Bütün bunları eğitimci kimliğiyle değerlendiren Molla Halil, şairlik yeteneğinden aldığı güç ile *el-Miftâh*'ın üçüncü bölümünün beyân ve bedî' ilimlerine dair kısmını *el-Manzûmetu 'z-Zumurrudiyye* adı altında nazmetmiştir.

1.2.1.1. Eserin İsmi

⁷ Bkz. M. Edip Çağmar, **Molla Halil el-İs'irdî'nin "Risâletun Fî İlmi't-Tecvîd" Adlı Eseri**, e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi, Sayı: II, Kasım 2009, s. 154; Ahmet Tekin, **İbnü'l-Hâcib ile Molla Halil Es-Si'irdî'nin el-Kâfiye Adlı Eserlerinin Mukayesesi**, e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi, Ağustos-2018 C:X Sayı: III s. 890-891; Mustafa Öncü, **a.g.e.**, s. 25-39; Cüneyt Gökçe, **a.g.m.**, s. 76-96.

⁸ Medreselerdeki eğitim-öğretim faaliyetleriyle ilgili detaylı bilgi için bkz. Mustafa Keskin, **Doğu Medreseleri Ekseninde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri (Gaziantep Örneği)**, Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı 1, Temmuz-Aralık 2017, s. 61-82.

Eserin ismi bizzat Molla Halil tarafından “ez-Zumurrudiyye” olarak belirtilmiştir. Molla Halil, mukaddimesinde “وبعد إن تارُ مَرْدِيَّةً مِنْ مَجْتَى مِفْتَاحِنَا مَجْنِيَّةً” “Bu Zumurrudiyye, Miftâh’ın seçkin meselelerinden derlenmiştir” şeklinde yer alan beytinde eserin ismiyle birlikte eserin aslını da belirlemiştir.⁹ Nitekim yukarıda da değinildiği gibi bazı araştırmacılar bu eser için *el-Manzûmetu’z-Zumurrudiyye Nazmu Telhîsi’l-Miftâh* ismini kullanmışlardır. Onlara göre müellifin bu eseri *Telhîsi’l-Miftâh*’ın manzum halidir. Ancak müellifin, bu beytinde hem eserin ismini hem de aslını net bir şekilde ifade etmesinden dolayı söz konusu araştırmacıların yanıldıkları anlaşılmaktadır.¹⁰

1.2.1.2.Eserin Molla Halil’e Aidiyeti

el-Manzûmetu’z-Zumurrudiyye’nin Molla Halil’e aidiyetiyle ilgili bu eserde herhangi bir kayda rastlanılmasa da eserin müellife ait olduğunu gösteren birçok delil vardır. Nitekim tabakat kaynaklarında müellifin eserleri arasında bu eserin ismine de yer verilmiştir. Örneğin İsmail Paşa el-Begdâdî, yukarıda adı geçen çalışmasında Molla Halil hakkında bilgi verirken bu eserin ismini *el-Manzûmetu’z-Zumurrudiyye Nazmu Telhîsi’l-Miftâh* şeklinde vermiştir. Bunun dışında Molla Halil ile ilgili yapılan akademik çalışmalarda da bu eserin ismine yer verilmektedir.¹¹ Örneğin Mustafa Öncü, “Molla Halil Es-Siirdî’nin “Basîretu’l-Kulûb fî Kelâmi ‘Allâmi’l-Guyûb” Adlı Eserinin Arap Dili Açısından İncelenmesi” isimli doktora çalışmasında, Ömer Pakiş ve Nejdet Karakaya da müellif ile ilgili yaptıkları yüksek lisans çalışmalarında müellifin *el-Manzûmetu’z-Zumurrudiyye Nazmu Telhîsi’l-Miftâh* isminde bir eserin olduğunu belirtmişlerdir.¹² Görüldüğü gibi her ne kadar tesmiyede hata edilmiş olsa da *el-Manzûmetu’z-Zumurrudiyye*’nin Molla Halil’e ait olduğu hususu birçok bilimsel çalışmada net bir şekilde ortaya koyulmaktadır.

1.2.1.3. Esere Genel Bir Bakış

Molla Halil’e ait bu eserin nerede ve hangi tarihte yazıldığı bilinmemektedir. Müellif, *el-Manzûmetu’z-Zumurrudiyye*’nin genel hatlarında *el-Miftâh*’ın aslına sadık kalmışsa da onun bu tutumu eserin bütünü için söylenemez. Zira Molla Halil, yer yer *el-Miftâh*’ın aslından kopmuştur. Nitekim o, kimi yerde diğer belagatçıların ve Sekkâkî’nin kimi yerde de Hatîb el-Kazvî’nin görüşlerine yer vermiş ve bu görüşleri değerlendirmiştir. Örneğin o, isti’âre-i mekniyyenin karinesi ile ilgili ihtilaflara şöyle yer vermiştir: قرينة المكنية عند السلف = ما بالمشبه قرننت يا خلف = مما قد اختص = رأي الخياط رأيهم بعينه beyitleriyle önceki belagatçıların, bu husustaki görüşlerini aktarmaktadır. Selef âlimleri, müşebbehe eşlik eden müşebbehun bihin özelliklerinin isti’âre-i mekniyyenin karinesi olduğunu söylemişler. Onlara göre söz konusu özellik asıl manasında olup müşebbeh için mecazen kullanılmıştır.

Molla Halil, رأي الخياط رأيهم بعينه ifadesiyle Kazvî’nin de onlarla aynı görüşte olduğunu belirtmektedir. Molla Halil önceki belagatçılar ile Kazvî’nin

⁹ Molla Halil, *Zumurrudiyye*, s. 1.

¹⁰ Bkz. İsmail Paşa el-Bağdadi, *Hediiyetu’l-ârifin*, I, 357; Mustafa Öncü, a. g. e., s. 26; Cüneyt Gökçe, a. g. e., s. 85; Ömer Pakiş, a. g. e. s. 17; Nejdet Karakaya, a. g. e. s. 25

Molla Halil'in konuları işleme metoduna bakıldığında onun genellikle ağıdalı bir dil kullanmak yerine sade, basit ve akıcı bir dil kullanmayı tercih ettiği görülmektedir. Bununla birlikte o, konular arasındaki bağlantıyı sağlam bir zemine oturtmuştur. Dolayısıyla okuyucu bir konudan başka bir konuya veya bir bölümden başka bir bölüme geçiş yaptığında hiçbir şekilde zorlanmamaktadır. Örneğin Molla Halil, mecazın birinci kısmını teşkil eden mecaz-ı müfred konusunu bitirip mecazın ikinci kısmı olan mecaz-ı mürekkeb konusunu şöyle işlemektedir: قِسْمَةُ الثَّانِي هُوَ الْمَرْكَبُ = أَعْنَى كَلَامِنَا الَّذِي يُسَبُّ فِي غَيْرِ مَعْنَاهُ لَدَى عِلَاقَةٍ = كَذَا قَرِينَةٍ لِذَا عَائِقَةٍ = لَهَا هُنَا يُقَالُ تَمَثِّلِيَّةٌ = ذَا مَرْسَلٌ كَذَاكَ وَاسْتِعَارَةٌ “Mecazın ikinci kısmı mürekkeptir. Yani asıl manayı engelleyecek bir alaka ve karineyle birlikte asıl manası dışında kullanılan ifadedir. Buna Mürsel ve isti'âre-i temsiliyye de denmektedir.”¹⁴

Molla Halil, telhis mahiyetindeki bu kısa telifinde daha önceden verdiği bilgileri tekrardan kaçınmak adına ikinci kez zikretmemeye dikkat etmiştir. Örneğin o, isti‘âre-i mekniyye hakkında bilgi verirken şöyle demektedir: مَا لِلْمَصْرَحَاتِ قَدْ سَمِعْتَهَا=تَجِبُ فِي الْمَكْنِيَّةِ أَكْثَرُهَا “isti‘âre-i muserraha ile ilgili söylenenlerin çoğu isti‘âre-i mekniyye için de geçerlidir.” beytiyle isti‘âre-i mekniyyeye geçmektedir.¹⁶

Molla Halil'in, *el-Manzûmetu'z-Zumurrudiyye*'si, bir mukaddime, 'ilmu'l-beyân ve 'ilmu'l-bedî' konularından oluşan iki bölüm ve bir hatime olmak üzere dört kısımdan oluşmaktadır Müellif, mukaddimeden önce besmele, hamdele ve salveleyi içeren bir dibayeceye yer vermiştir. Mukaddimede, eserin ismine ve planına özet bir şekilde değindikten sonra lafız mana ilişkisi, lafzın manaya delaleti ve delaletin kısımlarına temas etmiştir. Müellif, hakikat, mecaz, teşbih, isti'are ve kinaye gibi beyân ilminin temel meselelerini ele aldıktan sonra bedî' ilmine geçmiş ve bu ilmin temel konuları olan muhassinat-ı lafziyye ve muhassinat-ı maneviyye

¹⁶ Molla Halil, *Zumurrudiyye*, v. 2.

kısımlarını incelemiştir. Molla Halil, eserini hamdele ve salveleyi içeren bir hatime ile bitirmiştir.

Molla Halil'in, *el-Manzûmetu'z-Zumurrudiyye*'sindeki konuların sıralaması çoğu yerde *el-Miftâh*'ın konu sıralamasından ayrılmaktadır. Örneğin Molla Halil'in beyân kısmı ile ilgili konu sıralaması; hakikat, mecâz, teşbih, isti'are ve kinâye şeklinde iken Sekkâkî'nin bu husustaki tertibi; teşbih, hakikat, mecaz, isti'are ve kinaye şeklindedir.¹⁷

Molla Halil, bedî' bölümünde edebî sanatları Sekkâkî gibi ma'nevî ve lafzî olmak üzere iki kısma ayırmıştır. Ancak Sekkâkî, konu sıralamasında önceliği manevî sanatlara verip onları lafzî sanatlar başlığından önce getirirken Molla Halil önceliği lafzî sanatlara vermiştir. Molla Halil, lafzî sanatlar kısmında, cinâs, reddu'l-'acz 'ale's-sadr, es-sec', el-muvâzene, el-kalb ve et-teşri' başlıklarına yer vermiştir.¹⁸

Molla Halil, manevî sanatlar başlığı altında ise el-mutâbaka, el-mukabele, murâ'atu'n-nazîr, el-muşâkele, el-muzâvece, el-'aks, er-rucû', et-tevriye, el-cem', et-tefrîk, et-taksîm, el-cem' ma'a't-tefrîk, el-cem' ma'a't-taksîm, el-cem' ma'a't-tefrîk ve't-taksîm, et-tecrîd, el-istihdâm, el-leffu ve'n-neşr, el-mubâlağa, tahyîl, el-hezl, te'kîdu'l-medh bimâ yeşbehu'z-zemm, te'kîdu'z-zemm bimâ yeşbehu'l-medh ve tecâhulu'l-'ârif sanatlarını işlemektedir.¹⁹ Molla Halil, bu sanatları ele alırken Sekkâkî'nin tertibinden kopmakta ve kendine özgü bir tasnif yöntemi oluşturmaktadır. Nitekim Molla Halil, Sekkâkî'nin muhassinat-ı manevî başlığı altında eserine almadığı el-mukabele, el-'aks, er-rucû', et-tecrîd, el-istihdâm, el-mubâlağa, et-tahyîl, el-hezl ve te'kîdu'z-zemm bimâ yeşbehu'l-medh gibi sanatları "Zumurrudiyye"inde işlemiştir.²⁰

Bunun dışında Molla Halil, *el-Miftâh*'ta yer alan el-istitbâ', el-i'tirad/el-haşv, taklîlu'l-lafz velâ taklîluh, et-tevcîh ve el-îhâm gibi sanatlara ise değinmemiştir. Aynı şekilde Molla Halil, Sekkâkî'nin muhassinat-ı lafzî başlığında yer vermediği el-muvâzene ve et-teşri' başlıklarına yer verirken *el-Miftâh*'ta yer alan tersî' konusunu ise işlememiştir.²¹ Nitekim Molla Halil, eserinin sonlarına doğru والبدیع "bedî' ilminin birçok yönü vardır. Biz burada sadece bir kısmına yer verdik" şeklindeki beytiyle bedî' ilminin bazı konularına yer vermeyeceğini belirtmektedir.²² Aynı şekilde Sekkâkî de *el-Miftâh*'ın bedî' bölümünde bu sanatların sadece bilindik kısımlarına değineceğini söylemiştir.²³

Molla Halil ile Sekkâkî arasında olgular için kullandıkları terimler arasında da farklılık göze çarpmaktadır. Örneğin Sekkâkî, herhangi bir nükte için bilinen bir şeyi bilmezden gelme durumunu "savku'l-ma'lûm mesake gayrih" şeklinde

¹⁷ Bkz. Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, (Thk: Abdulhamid Hindâvî), Beyrut 2014, s. 439-531.

¹⁸ Bkz. Molla Halil, *Zumurrudiyye*, v. 23-28.

¹⁹ Bkz. Molla Halil, *Zumurrudiyye*, v. 28-39.

²⁰ Bkz. Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s. 532-539.

²¹ Bkz. Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s. 539-542.

²² Molla Halil, *Zumurrudiyye*, v. 23.

²³ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s. 532.

isimlendirirken Molla Halil, bu durumu “tecâhulu’l-‘ârif” ismiyle kayıt altına almayı uygun görmüştür.²⁴

1.2.1.5. Eserdeki Şahitler

Molla Halil, *el-Manzûmetu’z-Zumurrudiyye*’sinde belagat meselelerinin okuyucunun zihninde somutlaşması ve daha iyi anlaşılması için istişhad olgusuna başvurmuştur. Molla Halil, şahitlerinde genellikle eserin aslına sadık kalmış ve *el-Miftâh*’ta yer alan ayet, hadis, Arap şiiri ve meseller gibi unsurlardan istişhad etmiştir.

Molla Halil, belagat kurallarının istişhadında bazen bir ayet, şiir veya bir meselle yetinirken bazen de konuyla ilişkisi olabilen birçok ayeti, birden fazla Arap şiirini ve Araplardan nakledilen birden fazla meseli zikretmiştir. Örneğin müellif, muhassinât-ı lafziyyeden olan “reddu’l-‘acַz ‘ala’s-sadr”²⁵ kaidesini açıklamak için üç ayet ve iki tane de Arap şiirini şahit olarak getirmiştir.²⁶

Belagat kurallarının öğretiminde Kur’ân, hadis, Arap şiiri ve meseller gibi orijinal metinlerin molla Halil tarafından şahit olarak getirilmesi bir yandan müellifin Arap diline vukufiyetini gösterirken diğer yandan da eserin orijinalitesine katkı sunmaktadır. Molla Halil, konuların anlatımında kullanılacak şahitlerin genellikle birkaç kelimesini eserindeki kafiye uydurarak beyitlerin arasına sıkıştırılmıştır. Konuya açıklık getirmesi bakımından gayet faydalı olan şahitlerin bu yöntemle verilmesi müellifin hem konuya hem de Arap diline ne derece vakıf olduğunu göstermektedir.

1.2.1.5.1. Kur’ân’ı Kerîm

Her dilcide olduğu gibi Molla Halil’in şahitlerinin başında da Kur’ân’ı Kerîm gelmektedir. Molla Halil, ayetleri şahit gösterirken profesyonel bir yöntem ile sadece istişhadiyle ilgili ayet sözcüklerini nazmının içine almaktadır. Örneğin müellif, *عُدْ نَاقِصًا مَا لَخَلْفُ فِي أَعْدَادِهَا = حرفاً يَكُونُ أَوْ حُرُوفاً خَلْفَهَا = كَالسَّاقِ وَالْمَسَاقِ جَدِّي جَهْدِي = كَذَا* beyitleriyle muhassinât-ı lafziyyenin türlerinden olan cinas hakkında bilgi vermektedir. Molla Halil, iki lafzın, harflerin sayısında ihtilaf etmeleri durumunda bunun cinas-ı nakıs olacağını belirtmekte ve buna şahit olarak da *والتفت الساقُ بالساقِ إلى ربك يومئذ المساق* "Ve bacaklar birbirine dolaştığında; İşte o gün sevk edilen yer sadece rabbinin huzurudur"²⁷ ayetinde geçen *ساق* ve *مساق* sözcüklerini getirmektedir.²⁸ Müellif, ayetin bütünü vermek yerine büyük bir ustalıkla ayetten sadece kendisini ilgilendiren iki sözcüğü cımbızlayarak beytin veznini bozmayacak tarzda beyitte yer vermiştir.

1.2.1.5.2. Hadis

²⁴ Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘Ulûm*, s. 537.

²⁵ Nesirdeki reddu’l-‘acַz ‘ala’s-sadr, mükerrer veya mütecanis ya da bunlara mülhak iki lafızdan birinin fıkranın başında diğerinin ise fıkranın başında diğerinin ise fıkranın sonunda getirilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Şiirdeki reddu’l-‘acַz ‘ala’s-sadr hususu ise şu mükerrer veya mütecanis ya da bunlara mülhak iki lafızdan birinin beytin sonunda diğerinin ise birinci mısranın sadrında yani ilk yarısında bulunması şeklinde gerçekleşmektedir.

²⁶ Molla Halil, *Zumurrudiyye*, v. 27.

²⁷ Kıyâmet, 75/29-30.

²⁸ Molla Halil, *Zumurrudiyye*, v. 25.

Molla Halil, az da olsa hadisten de istiṣhad etmiştir. Örneğin o, kinayenin kısımlarından biri olan ta'rizden bahsederken *المسلم الذي نجى من يده = المسلمون ثم من لسانه* beytini şahit olarak kullanmaktadır.²⁹ Beyitte yer alan sözcükler *المسلم من سلم المسلمون* “Müslüman, Müslümanların elinden ve dilinden selamette olduğu kimsedir.” Hadisinden alıntıdır.³⁰

1.2.1.5.3. Arap Şiiri

Dilcilerin istiṣhad yelpazesinde ayetlerden sonra Arap şiiri yoğunluktadır. Dolayısıyla Molla Halil de bu özlü eserinde Arap şiirinin şahitliğine başvurmuştur. Diğer şahitlerinde olduğu gibi Arap şiirinin de sadece gerekli kısmına yer vermekle yetinmiştir. Örneğin o, kinayenin kısımlarından bahsederken bazı kinayelerin bir tek anlamdan bazılarının da birden fazla anlamdan ibaret olduğunu belirtmiştir. Molla Halil, bir tek anlamdan ibaret olan kinayenin örneğini *كظاعنين مجمع الضغن نُقِلَ* kıtasıyla vermektedir. Molla Halil'in onun örnekte yer verdiği *ظاعنين مجمع الضغن* şeklindeki ifade *الضَّارِبِينَ بِكُلِّ أبيضٍ مخدَّمٍ والظَّاعِنِينَ مجامعِ الأضغانِ* (Biz), bütün beyaz kılıçlarla vurur ve kinlerin toplandığı yerleri (kalpleri) paramparça ederiz.” Beytinde yer almaktadır. Dolayısıyla o, burada Arap şiirinden istiṣhadda bulunmaktadır. Müellif, şiirin tümünü vermek yerine şiirde geçen birkaç kelimeye yer vermek suretiyle şiirle istiṣhad etmiştir.³¹

Müellif, *ثالثها ما نسبة يُرْجى بها = أي نفى أمرٍ أو ثبوتُهُ بها* beytiyle kendisiyle bir nisbet (bir durumun bir duruma mal edilmesi veya mal edilmemesi) istenen kinayenin üçüncü kısmına değinmektedir. Molla Halil, bu kuralın örneğinde ise *نحو السماحة* beytini kullanarak Arap şiiriyle istiṣhadda bulunmuştur.³²

Nitekim beyitte yer alan *السماحة والمروة والندى في قبة مضروبة على* şeklindeki ifadeler Emeviler döneminin seçkin şairlerinden olan Ziyâd b. Suleyman el-A'cem'e (ö.100/718) aittir. Ziyâd b. Suleyman el-A'cem, Horasan bölgesinin emirlerinden olan Abdullah b. Haşrec'i (ö.?) övmek için *إن السماحة والمروة والندى* beytini kullanarak *شُـطْـهـسـيـز جـمـرـتـلـيـك، كـيـشـلـيـك وـجـوـك بـاـهـشـيـش وـرـمـه، إـبـنـلـلـهـشـرـع* “Şüphesiz cömertlik, kişilik ve çok bahşiş verme, İbnu'l-Haşrec'in üzerine kurulmuş kubbenin içindedir.” Şeklindeki methiyeyi söylemiştir.³³ Şair, burada Abdullah b. Haşrec'i bu niteliklere tahsis edip onun söz konusu vasıflara sahip olduğunu açık açık söylemek yerine bu nitelikleri onun üzerine kurulmuş kubbenin içinde kılmak suretiyle kinaye yöntemine başvurmuştur.³⁴

1.2.1.5.4. Arap Meselleri

Molla Halil, konunun daha iyi anlaşılması için Arap atasözlerinden de istiṣhadda bulunmuştur. Örneğin o, isti'are-i temsiliyyeden bahsederken *والذي قد فاته* şeklindeki beytiyle bu isti'arenin örneğini sunmaktadır.³⁵ Müellifin şahitliğine başvurduğu *في الصيف ضيغت اللبن* ifadesi bir Arap

²⁹ Molla Halil, *Zumurrudiyye*, v. 22.

³⁰ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl, *el-Câmiu's-Sahîh*, (Thk: Muhammed Zuheyr), Dâru'l-Erkam, Beyrût, 2001, kitabı'l-İman, I, 11.

³¹ Molla Halil, *Zumurrudiyye*, v. 21.

³² Molla Halil, *Zumurrudiyye*, v. 21-22.

³³ <https://www.almaaref.org/> erişim tarihi 29.03.2018.

³⁴ el-Kazvînî, Hâtib, *Telhîsu'l-Miftâh*, (Haz. Komisyon), İstanbul, 2001, s. 127.

³⁵ Molla Halil, *Zumurrudiyye*, v. 16.

darbı meseli olup zamanında elindeki fırsatın kıymetini bilmeyip onu değerlendirmeyen ve sonrasında pişman olan kişiler için kullanılmaktadır.³⁶

Sonuç

Molla Halil, Doğu medrese geleneğinin önemli dalcilerinden olup yaptığı telif çalışmaları sonucunda uluslararası literatüre girmeyi başaran ender şahsiyetlerdendir. Dönemindeki maddi ve manevi olumsuz şartlara rağmen üretken bir medrese hocası olmayı beceren müellif, dil, edebiyat, mantık, aruz, istiare, tefsir, hadis, fıkıh, kelam ve diğer pek çok ilim şubelerinde hatırı sayılır eserler kaleme almıştır. Bunlardan biri de belagat ilmiyle ilgili olan *el-Manzûmetu'z-Zumurrudiyye* adlı çalışmasıdır. Bu eser, “Miftâhu'l-'Ulûm”un üçüncü bölümünden beyân ve bedî' ilimlerinin manzum halidir. Molla Halil, geleneksel eğitim kurumları olan medreselerde okutulmak için kaleme aldığı bu eserinde belagat ilminin temel konularını beyân ve bedî' şeklinde bir ayrıma tabi tutarak işlemiştir. Molla Halil, bu eserinde konuları kısa ve öz ibarelerle muhataba sunmayı hedeflemiştir. Müellif, genellikle süslü ibarelerden kaçınmışsa da bazen kafiye bozmamak adına bu tür ibarelere yer vermiştir.

Molla Halil, tasnifinin genelinde eserin aslı olan Sekkâkî'nin *el-Miftâh*'ına uymuştur. Müellif, hedef kitlede bıkkınlık oluşturmamak adına eserinde yer yer bilmece üslubunu da kullanmıştır. Böylelikle eser hedef kitle nezdinde monoton ve sıkıcı olmaktan çıkmıştır.

Molla Halil, eserdeki konuların anlaşılmasını sağlamak için istişhad olgusuna başvurmuştur. Molla Halil'in şahitleri geleneksel eserlerdeki şahitlerden pek de farklı değildir. Müellif, nazım türü eser telif eden diğer dalciler gibi istişhadında genellikle özlü bir üslupla hareket edip eserindeki kafiye bozmayacak şekilde şahitlerin sadece ilgili kısmını eserine almıştır. Molla Halil'in bu eseri hakkında şimdiye kadar bilimsel bir çalışma yapılmamıştır. Molla Halil ve diğer eserleriyle ilgili yapılan bilimsel çalışmalarda ise bu eserin ismine yanlış bir şekilde yer verilmiştir. Bu eserin piyasaya kazandırılması takdirinde ifadesinin açıklığı, üslubunun kolaylığı, metod ve planının düzgünlüğü ile *el-Miftâh*'ın ilgili bölümünü gölgede bırakacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abdulkerim Muhammed b. El-Müderriş, 'Ulemauna fi hidmeti'l-'İlmi ve'd-dîn,(Thk. Ali Karadağî), Daru'l-Hurriyye, Bağdat, 1983.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl, el-Câmiu's-Sahîh, (Thk. Muhammed Zuheyr), Dâru'l-Erkam, Beyrût, 2001.

Bülent Akot, Molla Halil Es-Siirdî ve Bazı Tasavvufî Kavramlara Yaklaşımı, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt, 9, Sayı, 47, Aralık 2016, s. 1005-1019.

³⁶ Ebû'l-Fadl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm el-Meydânî, **Mecma'u'l-Emşâl**, (Thk: M. Muhyiddin Abdulhamîd), Daru'l-Marife, Beyrut, Tarih Yok, II, 68.

Cüneyt Gökçe, Molla Halil Es-Si'irdî, Hayatı, Eserleri ve Tekfir Problemine Bakışı (Nehcü'l-Enam Adlı Eseriyle Sınırlı), Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 20, Sayı 34, Temmuz–Aralık 2015, s. 76-96.

ÇAĞMAR, M. Edip, Molla Halil el-İs'irdî'nin “Risâletun Fî İlmi't-Tecvîd” Adlı Eseri, Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Sayı: II, Kasım 2009, s. 153-161.

Ebû'l-Fadl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm el-Meydânî, Mecma'u'l-Emşâl, (Thk: M. Muhyiddin Abdulhamîd), Daru'l-Marife, Beyrut, Tarih Yok, II, 68.

Hayrettin ez-Zirikli, el-Â'lâm, Beyrut, 1993.

İbrahim el-Harranî, Tuhfetu'l-ihvânî'l-medresiyye fî terâcîm-i ba'dimusannifi'l-kütübî'd-dirâsiyye, 1427.

İsmail Paşa el-Bağdâdî, Hediyyetu'l-ârifin, Darulhyai't-Turasi'l-'Arabî, Beyrut, 1951.

el-Kazvînî, Hâtib, Telhîsu'l-Miftâh, (Haz. Komisyon), İstanbul, 2001.

Mehmet Sami Benli, Miftâhu'l-Ulûm, DİA, 2005, İstanbul, XXX, 20-21 .

Mohammed Ali Shareef, Hatîb el-Kazvînî'nin Telhîsu'l-Miftâh Eseri Işığında Klâsik Türk Edebiyatı Belâgat Terimlerinin Tasnifi, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi SBE., Ankara, 2015.

Mustafa Keskin, Doğu Medreseleri Ekseninde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri (Gaziantep Örneği), Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı 1, Temmuz–Aralık 2017, s. 61-82.

Mustafa Öncü, Molla Halil Es-Siirdî'nin “Basîretu'l-Kulûb Fî Kelâmi 'Allâmi'l-Ğuyûb” Adlı Eserinin Arap Dili Açısından İncelenmesi, (Basılmamış Doktora Tezi), Dicle Üniversitesi, SBE., Diyarbakır, 2013.

Nejdet Karakaya, “Bir Dilci Olarak Molla Halil es-Si'irdî”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE., Van 2006.

Şeyh Fudayl Sevgili b. Molla Mahmud b. Molla Abdulkahhar b. Molla Mahmud b. Molla Halil es-Siirdî, Tercemetu hâli ceddine'l- 'alâ Molla Halil es-Siirdî, 1980.

Ömer Rıdâ Kehhâle, Mu'cemu'l-muelifin, Muessesetu'r-risâle, Dimaşk, 1957.

Ömer Pakış, “Molla Halil es-Siirdî ve Tefsirciliği”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi SBE., İstanbul 1996.

-----, “Molla Halil es-Siirdî”, DİA, İstanbul, 2005, XXXI, 250.

es-Sekkâkî, Ebû Ya'kûb, Miftâhu'l-'Ulûm (Thk. Abdulhamid Hindâvî), Beyrut 2014.

Ahmet Tekin, İbnu'l-Hâcib ile Molla Halil Es-Si'irdî'nin el-Kâfiye Adlı Eserlerinin Mukayesesi, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Ağustos-2018 C:X Sayı: III s. 887-902.

Diğer Kaynaklar

<https://www.almaaref.org/>, erişim tarihi 29.03.2018.

**ERİŞKİN ANTERİÖR DİZ AĞRILI HASTALARDA KUADRİSEPS YAĞ
YASTIKÇIĞI SIKIŞMA SENDROMUNUN SIKLIĞI VE KYYS' NİN
TEDAVİSİNDE FİZİK TEDAVİNİ ETKİNLİĞİ**

THE PREVALANCE OF QUADRİCEPS FAT PAD İMPİNGEMENT SYNDROME
İN PATİENTS WITH ADULT ANTERİÖR KNEE PAIN AND THE EFFECTİVENESS OF
PHYSİCAL THERAPY İN THE TREATMENT OF QFPIS

Doç. Dr. Tarkan ERGÜN

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, tarkanergun@yahoo.com

ÖZET

Anterior diz ağrısı ortopedi de en sık başvuru şikayetlerinden biridir. En sık nedenleri arasında pateller kondromalazi ve patellar tendinopati yer alır. Yağ yastıkçığı sıkışma sendromu diz eklemin anteriorundaki yağ yastıkçıklarının hemoraji, inflamasyon ve/veya fibrozis nedeniyle diz ekleminin anteriorundaki ağrı olarak tanımlanır.

Kuadriseps yağ yastıkçığı ile ilgili daha önceki çalışmalar temel olarak eşlik eden diğer intraartiküler patolojiler, klinik bulgular ve osteoartrit ile ilişkisi üzerine odaklanmıştır. Ancak kuadriseps yağ yastıkçığı sıkışma sendromunun (KYYSS) tedavisi ile ilgili bilgiler sınırlıdır.

Bu çalışmanın amacı anterior diz ağrısı bulunan erişkin hastalarda KYYSS' nin sıklığını ortaya koymak ve KYYSS' nin tedavisinde fizik tedavinin etkinliği araştırmaktır.

Anterior diz ağrısı bulunan 457 hastanın manyetik rezonans görüntüleme(MRG) tetkikleri retrospektif olarak değerlendirildi. Diz MRG bulgularına göre kuadriseps yağ yastıkçığında ödem ve hipertrofi saptanan 18 yaş ve üzeri hastalar çalışma kapsamına alındı. Diz travması ya da diz cerrahisi hikayesi olan hastalar, görüntüleme bulgularında inflamatuvar artrit, grade II ve üzeri patellofemroal osteoartrit olan olgular çalışma kapsamına alınmadı. Klinik ve radyolojik kriterlere uygun toplam 10 hastadan çalışma grubu oluşturuldu. Her hastaya medikal tedavi ve rehabilitasyon uygulandı. Hastaların demografik verileri ve semptomların ortalama süresi kaydedildi.

Hastaların %0,7' sinde KYYSS saptandı. Hastaların 6 (%60)' sı erkek, 4 (%40)' ü kadındı. Ortalama yaşı 38.12±12.1 idi. 9 hasta fizik tedavi ile tamamen iyileşti. Semptomların ortalama süresi 5 ay (3 hafta-18 ay) idi. Semptomları düzelmeyen 1 hastaya 10. ayda steroid enjeksiyonu yapıldı.

KYYSS nadir olmakla birlikte anterior diz ağrısının ayırıcı tanısında mutlaka düşünülmelidir. Eşlik eden diğer intraartiküler patolojisi bulunmayan hastalarda KYYSS' nin tedavisinde rehabilitasyon sıklıkla yeterlidir. Semptomların tam olarak düzelme süresi genellikle birkaç aydır.

Anahtar Kelimeler: Yağ Dokusu; Diz; Mrg; Kuadriseps Yağ Yastıkçığı; Fizik Tedavi

ABSTRACT

Anterior knee pain is one of the most common presenting symptoms in orthopedics. The most common causes include patellar chondromalacia and patellar tendinopathy. Fat pad impingement syndrome (FPIS) described as a anterior knee pain caused by hemorrhage, inflammation, fibrosis and/or degeneration of the anterior knee fat pads.

Previous articles related to quadriceps fat pad have been mainly focused on other accompanying intraarticular pathologies, clinical findings and its relationship with osteoarthritis. However, information about the treatment of QFPIS is limited.

The aim of the present study was to explore the prevalence of QFPIS in patients with adult anterior knee pain and to investigate the efficacy of physical therapy for the management of QFPIS.

Knee MR images of 457 patients with anterior-knee-pain were retrospectively evaluated. The inclusion criteria were QFP edema with a mass effect evident on MRI and an age of 18 years or over. Patients with any history of knee surgery-trauma and an imaging finding of a patellar dislocation, grade II or above patellofemoral osteoarthritis, inflammatory arthritis were excluded from the study. The 10 subjects were included in the study based on the inclusion and exclusion criteria. All patients underwent physiotherapy. The demographic data of the patients and the mean duration of the symptoms were recorded.

QFPIS was detected in 0,7% of the patients. Six (60%) patients were male and 4 (40%) were female. The mean age of the patients 38.12 ± 12.1 was years. Nine patients fully recovered with physical therapy. The average duration of symptoms was 5 months (range, 3 week-18 months). One patient who did not improve her symptoms had received steroid injection at 10th month.

QFPIS is rare but should be considered in the differential diagnosis of anterior knee pain. Rehabilitation is often sufficient for the treatment of patients with QFPIS without any other concomitant pathology. The exact recovery time of the symptoms is usually several months.

Keywords: Adipose Tissue; Knee; MRI; Quadriceps fat pad; Physical Therapy

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

AKUT DİZ TRAVMALI ERİŞKİN HASTALARDA: KEMİK KONTÜZYON PATERNİ İLE KAS ZEDELENMESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: MRG ÇALIŞMASI

THE RELATIONSHIP BETWEEN BONE CONTUSION PATTERN AND MUSCLE INJURY IN ADULT PATIENTS WITH ACUTE TRAUMATIC KNEE: MRI STUDY

Doç. Dr. Tarkan ERGÜN

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, tarkanergun@yahoo.com

ÖZET

Akut diz travmalı erişkin hastalarda kemik kontüzyonunun paterninin dağılımını ve sıklığını araştırmak ve kemik kontüzyon paterni ile kas zedelenmesi arasındaki ilişki ortaya koymaktır.

2017-2018 yılları süresince akut diz travmalı 132 hastanın MRG görüntüleri retrospektif olarak değerlendirildi. Travma zamanı ile görüntüleme süresi arasında 4 haftadan fazla süre olan, diz cerrahisi bulunan ve MRG bulguları normal olan hastalar ve görüntüleme bulgularında septik artrit, inflamatuvar artropati ya da görüntülerde belirgin artefakt bulunan olgular ile 18 yaşından küçük hastalar çalışma kapsamına alınmadı. 68 hasta çalışma kapsamına dahil edildi. Tüm görüntülerde kemik kontüzyonu ve kas zedelenmesinin varlığı değerlendirildi. Kas zedelenmesi Sanders sınıflandırmasına göre 5 paternde sınıflandırıldı (Pivot şift yaralanması, clip yaralanması, dashboard yaralanması, hiperextansiyon yaralanması and lateral patellar dislokasyon). Kas zedelenmesi Ekstrand sınıflandırmasına göre 3 grupta sınıflandırıldı (Grade 1: yapısal distorsiyon olmadan ödem, grade II: kısmi yırtık; grade III: tam kas yada tendon yırtığı).

Kemik iliği kontüzyonu 42 olguda (%68) saptandı. Pivot şift yaralanması 22 (%52) olguda, clip yaralanması 10 (%24) olguda, dashboard yaralanması 3 (%7) olguda ve hiperextansiyon yaralanması 2 (%5) olguda görüldü. Beş (%12) olguda açıklanabilen bir kontüzyon paterni yoktu ve sınıflandırılmamış olgular olarak kategorize edildi. Kas zedelenmesi 18 olguda (%43) görüldü. Politeus ve vastus medialis kasları en sık etiklenen kaslardı. Olguların %59' unda grade II, %40 'ında grade I ve %1 'nında grade III kas zedelenmesi izlendi. Pivot şift zedelenmeli olguların %55' inde, clip yaralanmalı olguların %40' ında, dashboard zedelenmesi olgularının %33' ünde ve hiperextansiyon zedelenmeli olguların %50' sinde kasta zedelenme izlendi.

Akut diz travmalı erişkin hastalarda kemik kontüzyonu sıktır ve en sık izlenen kemik kontüzyon paterni pivot şift zedelenmesidir. Kemik kontüzyonuna sıklıkla kas zedelenmesi eşlik eder. En sık etkilenen kaslar popliteus ve vastus medialis kaslarıdır. Kas zedelenmesi en sık pivot şift yaralanmasında görülür.

Anahtar Kelimeler: Travma/Akut; Diz Yaralanması/Tanısal Görüntüleme; Mrg; Kas Yaralanması; Kemik Zedelenmesi

ABSTRACT

To investigate the prevalence and pattern of distribution of bone bruises in adult patient with acute traumatic knee and to explore the relationship between bone contusion pattern and muscle injury.

Knee MR images of 132 patients with acute knee trauma during the years 2017 to 2018 were retrospectively evaluated. Patients with history of injury over 4 weeks from the time of the scan or any knee surgery and normal MRI findings and an imaging finding of septic arthritis, inflammatory arthropathy, or significant artefact and age $18 <$ years were excluded from the study. The 68 patients were included in the study. In each scan, presence of bone contusion and muscle injury were assessed. Bone contusion pattern was classified according to Sanders classification into five pattern and muscle injury was classified according to Ekstrand classification into three group.

Bone marrow contusion was noted in 42(68%) cases. Pivot shift injury was seen in 22(52%) cases, clip injury in 10(24%) cases, dashboard injury in three(7%) cases and hyperextension injury in two(5%) cases. In five(12%) cases no pattern of bone marrow contusion could be explained and was categorized as unclassified pattern. Muscles injury was seen in 18(43%) cases. The popliteus and vastus medialis muscles were the most common involved muscle. Grade II muscle injury was observed in 59%, grade I in 40% and grade III in 1% of the cases. In 55% of cases with pivot-shift-injury, 40% of cases with clip-injury, 33% of cases with dashboard-injury and 50% of cases of hyperextension-injury were detected muscle injury.

Bone contusion is common in adult patients with acute knee trauma, and the most common bone contusion pattern is pivot-shift-injury. The bone contusion is often accompanied by muscle injury. The most frequently involved muscles are popliteus and vastus medialis muscle. Muscle injury is most commonly seen in pivot-shift-injury.

Keywords: Trauma/Acute; Knee Injuries/Diagnostic Imaging; MRI; Muscle Injury; Bone Bruise

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

CONGENITAL RICKETS DUE TO MATERNAL VITAMIN D DEFICIENCY

MATERNAL D VİTAMİNİ EKSİKLİĞİNE BAĞLI KONJENİTAL RİKETS

Hülya ÖZDEMİR

Marmara University, hulyazeynep@yahoo.com

ABSTRACT

Maternal vitamin D deficiency is the most important risk factor for vitamin D deficiency and rickets in the neonatal period and in early infancy. Vitamin D level in the blood obtained from the umbilical cord is closely associated with maternal vitamin D status (serum 25(OH)D vitamin level). Rickets due to vitamin D deficiency is an important cause of hypocalcemia observed in early infancy. Clinical and radiological findings may be ambiguous in cases of rickets occurring in the neonatal period and in early infancy and the disease may be manifested only by hypocalcemia (sometimes with hypocalcemic seizure). However, congenital rickets is not very common. Here, we present a patient who presented with hypocalcemic seizure due to maternal vitamin D deficiency.

The patient presented to pediatric emergency department with a complaint of seizure at the age of 13 days. Hypocalcemia (serum calcium 6.3 mg/dl (8.6-10.8), ionized calcium 0.77 mmol/L) was found during investigations and intravenous calcium gluconate was administered (10%, 2 ml/kg). A diagnosis of congenital rickets was made, because the 25(OH) D vitamin level was found to be very low and calcitriol (0.25ug) and vitamin D (2000 units) were added to treatment. The 25(OH) D vitamin level was found to be low in both the mother and baby, while the parathyroid hormone levels were found to be normal in both.

Studies show that mothers and babies lead a vitamin D-deprived life in our country. Therefore, congenital rickets should also be considered in the differential diagnosis of hypocalcemia observed in the neonatal period and the serum 25-OH vitamin D levels should be measured in the mother and baby.

Keywords: Newborn, Vitamine D, Rickets.

ÖZET

Maternal D vitamini eksikliği, yenidoğan ve erken bebeklik dönemindeki D vitamini eksikliği ve rikets için en önemli risk faktörüdür. Umbilikal kordon D vitamini düzeyi, maternal D vitamini durumu [serum 25(OH)D vitamini düzeyi] ile yakından ilişkilidir. D vitamini eksikliğine bağlı rikets erken bebeklik döneminde görülen hipokalseminin önemli bir nedenidir. Yenidoğan ve erken bebeklik döneminde gelişen rikets olgularında klinik ve radyolojik bulgular belirsiz olabilmekte ve hastalık sadece hipokalsemi (bazen de hipokalsemik nöbet) ile ortaya çıkabilmektedir. Ancak konjenital rikets çok sık değildir. Burada maternal D vitamini eksikliğine bağlı hipokalsemik nöbet ile başvuran bir konjenital rikets olgusu sunulmaktadır.

Hasta 13 günlükken nöbet geçirme yakınması ile çocuk acil servisine getirildi. Yapılan incelemelerde hipokalsemi [serum kalsiyum 6.3 mg/dl (8.6-10.8), iyonize kalsiyum 0.77

mmol/L] saptanması üzerine İV kalsiyum glukonat (%10, 2 ml/kg) yapıldı. Yirmi beş hidroksi vitamin D düzeyinin çok düşük olması nedeniyle hastaya konjenital rikets tanısı konularak tedaviye kalsitriol (0.25µg) ve 2000 ünite D vitamini eklendi. Hem bebek hem de anne de 25(OH) vitamin D düzeyi düşük olarak saptanırken her ikisinin parathormon değerleri normal saptandı.

Ülkemizde anne ve bebeklerin D vitamininden fakir bir yaşam sürdürdükleri yapılan çalışmalar ortaya koymaktadır. Bu nedenle yenidoğan döneminde görülen hipokalseminin ayrılcı tanısında doğumsal rikets de düşünülmeli, anne ve bebekten serum 25-OH vitamin D düzeyi ölçülmelidir.

Anahtar Kelimeler: Yenidoğan, D vitamini, Rikets

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

MEDENİYETTE KADININ ROLÜ; KADIN MİMARLAR VE ZAHA HADİD ÖRNEĞİ

WOMEN'S ROLE IN CIVILIZATION; WOMEN ARCHITECTS AND CASE OF ZAHA
HADID

Dr. Asena SOYLUK

Gazi Üniversitesi, asenad@gazi.edu.tr

Dr. Zeynep Yeşim İLERİSOY

Gazi Üniversitesi, zyharmankaya@gazi.edu.tr

ÖZET

Kadın, geçmişten günümüze mimariyi, üslup ve fonksiyon olarak etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Kadına özgü bulunan ve onunla özleştirilen biçim ve formu yansıtan tasarımlar, yapay çevreye estetik olarak katkı sağlamaktadırlar. Farklı kültürlerin kadına bakış açıları ve kadının toplum yaşamındaki yeri, bahsedilen etkileşimde büyük rol oynamaktadır. Kadın bazen bir yapıya esin kaynağı oluştururken bazen de yaptığı tasarımlar aracılığıyla simgesel hale getirmiştir. Mimari eserler de ilkel zamanlardan itibaren döneminin oluşturduğu toplum özelliklerini, toplumun yapısını ve böylelikle medeniyet seviyesini yansıtmıştır. Günümüz koşullarında kadının gerek aile gerekse toplum içerisindeki statüsü değişmiş, modern yaşama ayak uydurmuştur. Batı ve doğu kültüründe farklılıklar gösteren kadın kimliği; toplumsal yapıda hem eş, hem ana, hem çocuk, hem sahiplenici görevindedir. Bunların yanında kadının yapı geleneğini başlattığını, pek çok geleneksel kültürlerde aktif olarak yapı yapma faaliyetine katıldığı da görülmektedir. Kimi zaman ön planda, kimi zaman destekçi olarak varlığını sürdüren kadın, istediği zaman en zor görülen işlerde bile başarılarıyla varlığını kabul ettirmiştir. Tıpkı önceleri erkek mesleği gibi görülüp değerlendirilen mimarlık mesleğinde, Zaha Hadid'in tasarımları, dünya görüşü ve duruşu ile varlığını kanıtlaması gibi. Yaptığı binalar ve tarzı ile mimarlık disiplininde idol haline gelen Zaha Hadid tasarım, mekan, teori ve kurgu arasındaki bağı mükemmel bir şekilde çözümlemiş ve ortaya koymuş bir isimdir. Bu bildirinin amacı geçmişten günümüze kadın figürünün yapı ile kurduğu ilişkileri gözden geçirmek; Zaha Hadid örneklemesi ile medeniyet ve kadın, mimarlık ve kadın arasındaki kuvvetli bağı ortaya koymaktır. Sonuç olarak mimarlık etiğinde Zaha Hadid gibi kadın mimarların kazandırdığı mimari anlayış; yapı teknolojisini, fiziksel çevreyi, kenti, ülkeleri ve bunların doğrudan etkileşimde olduğu medeniyeti hangi yönlerde etkilediği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık, Medeniyet, Kadın, Zaha Hadid, Yapı Teknolojisi

ABSTRACT

Women have influenced architecture in terms of style and function from the past to the present. The designs, which are unique to the woman and reflect form of the women, contribute aesthetically to the artificial environment. The perspectives of women from different cultures and the role of women in social life play an important role in this interaction. Sometimes, while creating inspiration for a structure, sometimes women have made it symbolic through their designs. Architectural works have also reflected the social characteristics of the period, the structure of society and the level of civilization from the primitive times. In today's conditions, the status of women in both family and

society has changed and has adapted to modern life. Women's identity, which differs in Western and Eastern culture, has the roles of, spouse, mother, and children in the social structure. In addition to these, it is seen that the women started the building tradition and actively participate in the construction in many traditional cultures. The woman, who has sometimes existed in the forefront and sometimes as a supporter, has established her existence with her achievements even at the most difficult tasks. It is just like Zaha Hadid's designs, world view and posture proving her existence in the architectural profession, which was seen and evaluated as a male profession. Zaha Hadid, who has become an idol in the field of architecture with her buildings and style, is an excellent name who has solved the connection between design, space, theory and fiction. The purpose of this paper is to review the relations of the female figure with the structure from past to present and with Zaha Hadid example to reveal the strong link between women and civilization and architecture and women. As a result, in architectural ethics, the architectural approach gained by female architects such as Zaha Hadid was discussed in which aspects affects the building technology, physical environment, city, countries and the civilizations in which they interact directly.

Keywords: Architecture, Civilization, Woman, Zaha Hadid, Building Technology

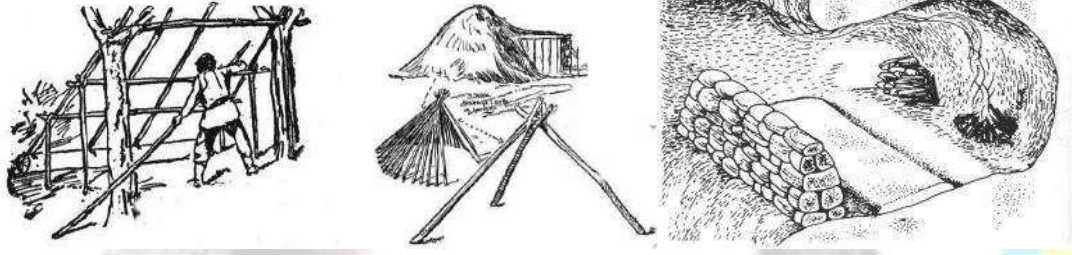
1. MİMARLIK VE MEDENİYET İLİŞKİSİ

Kadın, geçmiş çağlardan günümüze kadar geçen süreçte sanatta, mimaride ve değişik dallarda meydana getirdiği eserleri ile toplum içindeki yerini almaktadır. Bu eserlerin yansıması, kadının toplum içindeki kimliği, temsil ettiği vasıfları ve hatta görüntüsü ile ilgilidir. Kadının oluşturduğu etki, değişik kültürlerde farklı şekillerde yorumlanarak, medeniyetin şu anki biçimini almasında büyük ölçüde etkilidir.

Medeniyet; belirli bir zaman dilimi içinde var olmuş ve belirli coğrafyada yaşamış belirli toplumların maddi manevi varlıklarını tanımlamak için kullanılan bir kavramdır [1]. Medeniyet, milletlerarası ortak değer seviyesine yükselen anlayış, davranış ve yaşama vasıtalarının bütünüdür [2]. İlim ve teknoloji esasını teşkil eden medeniyetin kaynağı kültürlerdir. Günümüz insanı, binlerce medeniyetin bir araya gelerek oluşturduğu uygarlığı yaşatmaya ve daha da geliştirmeye devam etmektedir [1].

İnsanoğlunun yaşadığı coğrafyada barınma eksenli mekân inşa etmesi içgüdüsel bir harekettir. Akıl yetisi ile diğer yaratıklardan ayrılan insan, mekâna farklı kazanımlar katarak, mekânı, barınma ihtiyacının dışına taşıyan fonksiyonel bir yapıya dönüştürmüştür. Bu dönüşüm sonucu şehirler ortaya çıkmıştır. Birçok felsefeci ve sosyologlar şehirlerin medeniyetin oluşumundaki etkisinin öneminden bahsetmektedir [3].

İlk çağlarda, insanoğlu vahşi hayvanlardan ve zorlu doğa koşullarından korunmak için en temel ihtiyacı olan barınma güdüsünü kayaları oyarak oluşturduğu mağaralarda veya ağaç kavuklarında gidermeye çalışmıştır. Edindiği tecrübeler ve gelişen yetileri ile rüzgar çitini icat eden ilkel insanlar daha sonra, taşlardan basit "örüler", dal, kamış ya da hayvan kemiklerinden üstleri deriyle kaplı çadır-sepet türü barınaklar yapmış; kimi zaman da barınağını korunaklı duruma getirmek için toprağa çukur kazmıştır [4].

Şekil 1. Farklı yapım teknikleri ile yapılmış ilkel barınak örnekleri [5]

Bilim adamları ilkel dönemlerde cinsiyetler arasında hiçbir statü farkının olmadığını düşünmektedir. Kadın ve erkek beraberce barınaklarını hazırlar ve zorlu çevre faktörleriyle mücadele ederlerdi. Ancak ataerkil devlet yönetimi ortaya çıktıktan sonra toplumda erkeğin hegemonyası artmış, kadın evi ve ailesi arasında sınırlı kalan bir alana hapsedilmiştir.

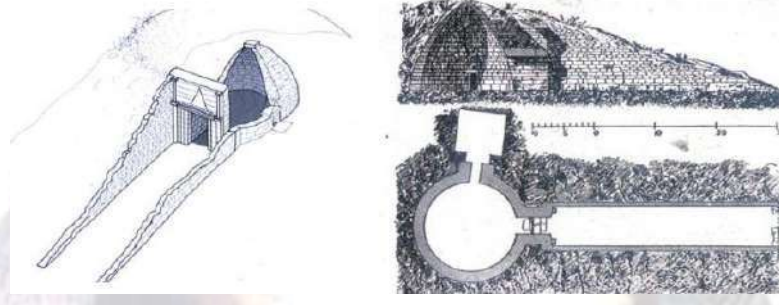
Kadın ve konut arasındaki bağ birbiriyle ilişkili iki düzlemde kurulur; Birincisi, mekanın fiziksel olarak biçimlenmesiyle kadının fiziksel imgesi arasındaki ilişkilerin oluşturduğu düzlemdir; buna göre, kadın kurguları konutun biçimlenmesinde rol oynarken, aynı şekilde, konutun yapılandırılış biçimleri de kadın kurgularının belirlenmesinde rol oynar. İkinci söz konusu bağ ise konut, kadının sosyolojik ve psikolojik imgelemesi olarak tanımlanmasında önemli bir etken olarak ortaya çıkar; buna göre, konut ve kadının kavramsal kurgusu ve anlamı birbiriyle çakışır, yani aralarında doğrudan ya da dolaylı ama mutlak bir ilişki oluşur.

2. MİMARLIKTAKİ KADIN İMGESİNİN BİÇİMSEL ETKİSİ

Bedenin ve cinsiyetçi imgelerin mimari tasarımda kullanılması yapı tarihi kadar eski bir gelenektir. Tarihsel süreç içerisinde beden yapılarında analogik ve anatomik anlatımlarla kullanılmıştır [6]. Kadının mimariyi biçimsel olarak etkilemesi ise en çok doğurganlık özelliği ile ortaya çıkmıştır. Kadın gövdesi daima içine alan bir mekân olarak düşünülmüş ve bütün içbükey nesneler onun rahmiyle, karnıyla özdeş tutulmuştur. Çatalhöyük'te duvar resminde peçeli tanrıçanın karnında bir daire çizilmiştir ve ortasında güneşi temsil eden bir nokta vardır. Bu onun Güneş'i içinden çıkarttığına inanılan karnını temsil eder ve aynı zamanda karnının Güneş'in evi olduğunu gösterir [7].

Bu imge pek çok coğrafyada aynı anlamda kullanılmıştır. Mısır'da da ilk yapılar daire planlıdır. Daire kozmik ananın karnına öykünmeyle, ondaki yaşam veren ve koruyan güçlerin aynı geometrik biçimde ortaya çıkacağı inancıyla yapılmıştır [7, 8].

Joseph Campbell'in Doğu Mitolojisi'nde Irak'taki en eski tapınak külliyelerini şu şekilde anlatmaktadır: *"iki yüksek duvarla çevrilidir; dişi cinsel organlarını çağrıştırır biçimde ovaldir. Ana tanrıçaya adanan Hint tapınaklarında iç odanın dişilik organını temsil eden biçimde oluşu gibi, bu tapınaklar da doğanın üretici gücünü dişinin hamilelik ve emzirme yeteneklerine benzeten simgelerdi"* [7, 9]. Miken sanatında da, "tholos" mezar yapıları aynı yorumla ele alınmıştır. Şekil 2'deki bu mezarlar, bir rahmi andıran planı ve plan üzerinde yükselen yapı biçimiyle dikkat çekerler.

Şekil 2. Miken sanatında Tholos mezar örneği, plan ve kesiti [4]

Kadının dişilik organının yapılarda yansıtılmasının yanında kadın bedeninin de biçimlenişte etkili olduğu görülmektedir. Örneğin; Şekil 3'te görüldüğü üzere Malta'da bulunan tanrıça heykelinin gövdesiyle tapınağın planı arasında da bir benzerlik kurulduğu görülmektedir.

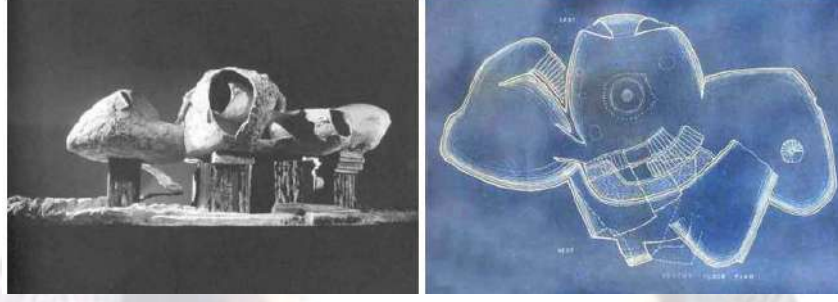
Şekil 3. Malta'daki tanrıça heykeli ve tapınağın planı ile kadın bedeni analojisi [4]

Kadın figürü, zaman içinde ve farklı kültürlerde çeşitli sembolik anlamlar taşımıştır. Meryem Ana, yüce tanrıça, feminen prensipler; ay, toprak ve su tarafından, erkeklerin mantıksal düzenine karşı, içgüdüsel güçlerce sembolize edilmişlerdir. Yunan mimarisinde yer alan sütun düzenlerinin (dor, iyon, korint) de kadın ve erkeğe benzetilerek yapıldığı bilinmektedir. Uzun elbiseler giymiş, mermerden yapılmış, sütun-kolon işlevi gören kadın heykeller olan karyetidlerde kadının mimarideki kullanımlarından biridir (Şekil 4) [4].

Şekil 4. Atina Akropolündeki Kadın Bedeni Şekilli Karyatid Taşıyıcı Sütunlar [7]

Viyanalı mimar Frederick Kiesler, "Sonsuz Ev" adını verdiği bir yapıda, evin sonsuzluk ve tamamlanmamışlığına imada bulunarak kadın bedeninin kıvrak geçişlerini ifade etmeye çalışmıştır (Şekil 5) [4, 10].

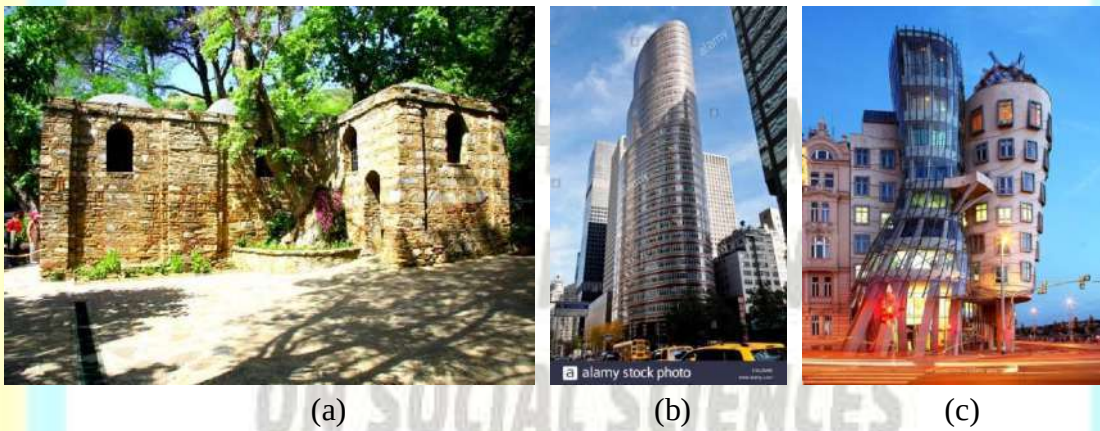
Şekil 5. Frederikz Kiesler' in Sonsuz Evi [4]

3. MİMARLIKTA KADIN KİMLİĞİNİN ETKİSİ

Kadın ve mimarlık ilişkisi ilk çağlardan başlayarak özellikle Neolitik Çağ'da hızla gelişmiş, Kalkolitik Çağ'da kadın ve erkeğin beraberliğinde iş bölümü ile yapı inşasındaki kadın iktidarı azalmaya başlamış ve Tunç Çağı'nda kadın-yapı ilişkisi gerileme sürecine girmiştir. Dostoğlu'nun aktarımına göre M.Ö. 3000 yıllarında Orta Doğu'daki kentsel devrim sırasında gerçekleşen toplumsal iş bölümünde, bazı grupların tarım dışı işleri üstlenebilmeleri mümkün olmuş ve bu süreçte kadına pasif, erkeğe ise yaratıcı bir rol uygun görülmüştür [11,12].

MÖ.I. yüzyılda Vitruvius tarafından kaleme alınan ve tarihteki ilk mimarlık kitabı olarak bilinen Mimarlık Üzerine On Kitap' tan başlayarak mimarlıkla ilgili yazılı eserler dikkate alındığında da son yıllara kadar kadın mimarların rolü göz ardı edildiği gözlemlenebilmektedir [13]. Oysaki toplum yaşantısında kadın ve erkek arasında yapılan işbölümlerinde erkek avcılıkla uğraşmış, kadın ise önce toplayıcılık daha sonra içgüdüsel dürtülerinin getirisi ile denetimci rolünü üstlenmiştir. Bu doğrultuda ilk barınakların da sorumlusu kadınlar olmuştur.

Kadın kimliği, toplumsal yapıda hem eş, hem ana, hem çocuk, hem sahiplenici görevinde bazen ön planda bazen destekçi olarak varlığını sürdürmektedir. Ayrıca dini bir öge olarak bakire Meryem bütün kültürlerde saflığın, temizliğin ve anneliğin önemli bir ögesi olmuştur. Bunun mimariye yansımaları ise çok sayıda kilisenin tasarımında bakire Meryem'in esin kaynağı olmasından anlaşılmaktadır (Şekil 6a). Günümüz batı toplumunda ise hayata estetik katan ve bütün varlığıyla toplum yaşamına katılan kadın bazen ruju ile, bazen dans edişi ile bile bir binaya ilham kaynağı olabilmektedir (Şekil 6b-6c).

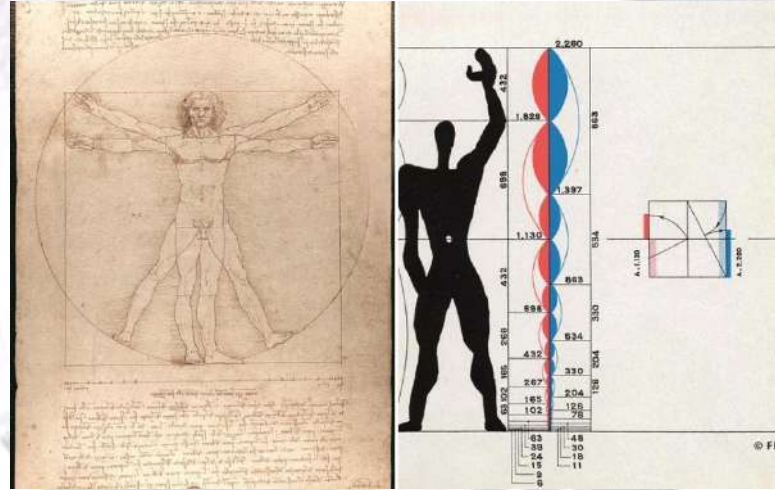

Şekil 6. (a) Bakire Meryem Kilisesi, (b) Lipstick Binası, (c) Fred & Ginger (Dancing House)

binası

4. TOPLUMUN KADIN MİMARLARA BAKIŞ AÇISI

Geçmişten günümüze bütün meslek etikleri için yaşanan erkek egemen ayrımcılık mimarlık alanında da yaşanmıştır. Bina üreten mimarlar arasında ortaya çıkan cinsiyet ayrımı sorununa yönelik ilk işaretin Vitruvius'a dönüp bakıldığında tarif ettiği mimar tipinin kesinlikle erkek olmasından başladığı varsayılabilir. Burada da formel mimaride bütün ölçüler erkek bedeninin oranından alınması; güzel olan, kuvvetli olan, estetik olanın erkeği işaret etmesinden yola çıkılabilir (Şekil 7) [6, 14].

Şekil 7. Erkek bedeninden alınan ölçü ve oranlara örnekler

Mimarlık etiğindeki cinsiyetçi yaklaşıma yakın geçmişten örnek vermek gerekirse Yekta Özgüven' in "Türkiye'de kadın mimarlar" ile ilgili yaptığı araştırmada 1883 yılında kurulan ve Türkiye'de kurumsal anlamda mesleki eğitim vermek için kurulmuş olan "Mekteb-i Sanayi-i Nefise-i Şahane" yani bugünkü adı Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinin yalnız erkek öğrencilere eğitim vermek amaçlı kurulduğunu ortaya koymasındır. Kadınların güzel sanatlar eğitimine dahil edilmeme problemi 1914 yılında sadece bayan öğrencilere eğitim vermek amacı ile kurulan "İnas Sanayi-i Nefise Mektebi" ile çözülmek istenmiş ancak bu uzun süreli bir başarı sağlamamıştır. Cumhuriyet' in kuruluşu ve rejim değişiklikleri ile "modern" toplum kavramının doğması mimarlık meslek anlayışında değişimler başlatmış; özellikle 1930'lu yılların ardından kadın mimarların sayısında önemli bir artış izlenmiştir. Ancak bu artış, kadın mimarların meslek etiğini yürütürken yaşadığı zorlukları kolaylaştırmamaktadır. The Architectural Review'un bu doğrultuda gerçekleştirdiği, 2016 yılına ait "Mimarlıkta Kadın" adlı araştırmada; kadınların %67'si inşaat sektörünün kadın varlığını kabul etmediğini düşündüğü, her beş kadından birinin kadın olarak mimar olma konusunda cesaretlendirilmediği, kadınların %40'ı eğer erkek olsalardı daha fazla ücret alacaklarını düşündüğü ve kadınların %83'ü tarihte kadını eşsiz kılan doğurganlığı yani çocuk sahibi olmanın bugün kadın mimarlar için bir dezavantaj olduğunu kabul ettiği sonuçları elde edilmiştir [15]. Aynı zamanda WIA(Women in Architecture), AWA(Association of Women Architects) ve RIBA(Royal institute of British Architects)'nın ilk kadın başkan olan Ruth Reed de mimarlık mesleğinde kadın olarak var olma çabasına dikkat çekmektedir. Bu konuda sayıları belki de bugün dünya genelindeki mimarlık fakültelerinde neredeyse yarıdan fazla olan kadın öğrencilerin pratik hayatta %13 oranında temsiliyetleri olduğunu, dahası bunların içinde saha tecrübesi olan veya yönetim/karar mekanizmasında yer bulabilen kadın mimarların sayısı belki de yok denilecek kadar

az olduğu ortaya koymaktadır [16]. Ruth Reed, RIBA başkanlık konuşmasında "*Kriz ortamlarında daha belirgin bir şekilde görüyoruz ki, ne yazık ki ilk feda edilenler kadınlar ve öğrenciler olmaktadır*" söylemi çağdaş mimarlık gelişiminin toplumun her kesimine eşit düzeyde yayılabilmesi için üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir problemi işaret etmektedir [16].

Ancak **Friedrich Engels** ve **Robert Briffaoult** gibi iki önemli düşünür, birbirlerinden 50 yıl arayla, bir milyon yılı kapsayan insanlaşma ve toplumsallaşma serüveninde öncülüğü yapan cinsin kadın olduğu sonucuna varmışlardır. Onlardan bir elli yıl sonra da insanbilimci olan **Evelyn Reed**, dünyamızdaki ilk mühendis ve mimarların kadın olduğu konusunda tezler ileri sürmüştür. Reed'e göre erkek cinsi sürekli olarak avlanıp savaşmakta iken kadın cinsi; diğer bütün görevleri üstlenip, insanlığı ayakları üstüne kaldırıp uygarlığa doğru yürüyüşe geçirmiştir [14]. Bu kapsamda düşünülecek olunursa tasarımcı olarak kadın mimarlar koşullar karşısında gösterdikleri farklı tutumları itibarıyla erkek meslektaşlarından ayrılmaktadırlar. Yapının tasarım ve üretim aşamasında sergiledikleri duyarlılıklar onları mesleki alanda hassas kılmaktadır. Erkek egemen bir mesleki ortamdaki varlıkları, farklı estetik tutumlarıyla birleştiklerinde onların ilham kaynaklarını özel de kılmaktadır. İlhamın erkek öznenin yaratıcılığını tetikleyen dışıl bir kavram olduğuna dair genel bir kanı olmasına rağmen bu durum bazı koşullarda kadın mimarları erkek meslektaşlarından geri düşürebilmektedir. Bahsedilen kadın mimar yaklaşımı Jane Rendell'in Gender, Space and Architecture adlı kitabında "... Eğer kadınların tasarıma yaklaşımlarının özel olduğuna inanıyorsak, bunun sebebi kadınların erkeklerden farklı bir fiziksel yapıya sahip olması; yaratımsal süreçlere, objelerin üretimine, mekana, kelimelere ve nesnelere karşı farklı duyarlılıklara sahip olması olabilir mi?" sorusuyla ele alınmıştır [17]. Örnek olarak, birçok araştırmada kadın mimarların konut mimarisi konusunda daha başarılı olduğu ve konut tasarımında dışılığın daha yoğun şekilde hissedildiği ileri sürülmektedir. Bahsedilen bu sav, son dönemlerde erkek mesleği gibi görülen mimarlık mesleğinde özellikle "Zaha Hadid" in yaptığı ve inşa ettiği tasarımlarla da daha kuvvetlenmektedir.

5.ZAHA HADID MİMARLIĞI

Zaha Hadid 31 Ekim 1950, Bağdat, Irak asıllı İngiliz vatandaşı olan bir mimardır. Çocukluğunu Irak'ta geçiren Hadid, varlıklı bir ailenin kızı olup, ülkesindeki siyasi karışıklıklar sebebiyle Irak'tan göç ederek önce İsviçre'ye sonra İngiltere'ye yerleşmiştir [18]. Beyrut Amerikan Üniversitesinde Matematik Bölümünü ile üniversiteye başlayan Hadid, yaratıcılığının geri planda kalması sebebiyle daha sonra Londra Architectural Association okulunda mimarlık okumuştur. Mezuniyetinden sonra okulundaki hocaları ile 1977'de ortağı olduğu mimarlık ofisinde çalışmaya başlamıştır. 1980'lerde Architectural Association'da ve Dünyanın başka yerlerinde ders veren Zaha Hadid, kendi bürosunu 1980'de kurmuştur (Şekil 8).

Şekil 8. Farklı dönemlerde Zaha Hadid

Almanya'daki Vitra yangın istasyonu ile ilk yapısını inşa eden Hadid bunun için tam on üç yıl beklemiştir. Pek çok uluslararası yarışmada ödüller kazanmasına rağmen tasarımlarının ilk dönemde inşa edilmemesi meslek alanındaki kadın olmasına ilk tepkiler olarak yorumlanabilmektedir. CNN'in Leading Women programında yaptığı açıklamada kendisini bir kadın mimar değil, mimar olarak tanımlayan Hadid; erkeklerin başını okşayarak *"Bir kıza göre iyisin!"* söylemlerine maruz kaldığını ve bundan hep rahatsızlık duyduğu dile getirmiştir [19].

Her zaman gelenekselcilğe karşı olan Hadid, özgün mimari anlayışı ile farklılaşmış ve ilerleyen zaman ile dekonstrüktivizmin temelini atmasıyla mimarlıkta yeni bir dönemin öncülerinden olmuştur. Yaptığı tasarımlarla mimarlık kalıplarını yıkan mimar 2004' te Pritzker Mimarlık ödülünü alan ilk kadın mimar sıfatı ile tarihe geçmiştir. Kendisine ödülü hak eden başka bir kadın yok muydu? Sorusu yöneltildiğinde *"Tabii ki de var"* diyen Hadid, *"Kadınlarda herhangi bir yeteneksizlik olduğunu düşünmüyorum. Eğitim verdiğim süreçlerde en iyi öğrencilerim hep kadınlar oluyor"* diyerek kadın mimarların mesleğe yatkınlıklarını ortaya koymuştur [11].

Zaha Hadid farklı modernist tavrını günümüz koşullarındaki ihtiyaçlar çerçevesinde cinsiyetinin de verdiği özgün yaklaşımıyla ortaya koymuştur. Kadına özgü sezgiselcilik onu diğer dekonstrüktivist mimarlardan ayırmaktadır. Her zaman inandığı *"Mimarların kendi felsefi kuramlarını icat edecek yiğitlik ve özgüvenleri olmalı"* anlayışı onu bir kadın mimar olarak başarıya ulaştırmıştır [20]. Tasarlayan kadının doğası gereği barındırdığı sahiplenici, koruyucu ve benimsemeci duyguları nedeni ile kullanıcılarının rahat, huzurlu ve konforlu olmasını istemesine çadır kültüründen şehirleşmeye kadar gerçekleşen tüm yerleşim modellerinde rastlamak mümkündür. Bu durum Zaha Hadid'i de mimarlıkta en çok etkileyen olgudur. Hiç tereddüt etmeksizin mimarlıkta onu en çok etkileyeni *"Bir mekânı yaratmak kadar güzel bir şey olamaz."* şeklinde tarif eden Hadid tasarımlarında donatı elemanlarının seçiminden, tavan işlemleri, renk seçimlerine kadar her noktada mimari üslubu ile dikkati çekmektedir (Şekil 9).

(a)

(b)

Şekil 9. (a) Monsoon Restoranı, (b) Puerta America Otel

Zaha Hadid Doğu kültürüne sahip bir ailenin ferdi olmasına karşılık, erkek mesleği olarak tabir edilen mimarlık mesleğinde yapıyı oluşturan mimari özelliklerin bütünlüğünü parçalaması, yüzey oyunları, dış cephenin kaydırılması ve stil imzası olan eğriler ve dalgalarla varlığını kabul ettirmiş ve adını bu meslek dalında büyük harflerle tarihe yazmıştır. Şekil 10'da da görüldüğü üzere mimari tasarım için önemli olan denge, simetri, düzen ve kompozisyona önem veren Hadid, yaptığı tüm tasarımlarda artık imzası haline gelmiş plastik biçimlendirmeyi kullanmaktadır.

(a)

(b)

(c)

Şekil 10. (a) Zaragoza pavyonu, (b) Afragola hızlı tren istasyonu, (c) Riverside müzesi

Yapıda ve mekanda adeta birbiri ile dans eder gibi duran formlar ve renkler bir kadının mimarlık mesleğindeki başarısını ve duruşunu simgelemektedir. Londra’da verdiği bir konferansta söylediği gibi; “*Bir noktada mimarlığı tercüme etmeye başlarsınız*” sözünü tamamıyla yerine getiren mimar, kendine ait üslubu ile diğer mimarlardan ayırt edilmektedir. Ayrıca Zaha Hadid yeni teknolojileri kullanması, bunu da yaparken özellikle betonarmedeki gelişen teknolojiyi ele almasıyla da dikkat çeken bir mimardır. Yapılarında betonarme ve beton dokusu ön plana çıkan, betonarmeyi kullanırken de gelişen teknoloji ile birlikte bir uyum yaratarak başarılı ürünler ortaya koymaktadır. yapılarında değişik postmodern yaklaşımlarla şaşırtmayı seven tasarımcı, kullandığı şaşırtma öğeleriyle dünya çapında tanınan bir kadın mimar olarak büyük ödüller almıştır. Bu yaklaşımına örnek olarak Phaeno Bilim Merkezi verilebilir (Şekil 11). Binanın ana hacmi, zeminde büyük ölçüde şeffaflık ve porozite sağlamak için 10 adet beton koninin üzerinden yükseltilmiştir. Dışarıdan bakıldığında neye ev sahipliği yaptığı tahmin edilemeyen betonarme yapı kullandığı vadiler, kraterlerle ilgi çekici bir iç mekan oluşturmaktadır. Bu tasarımı ve uygulaması ile, sayısız başarıyla taçlandığı kariyeri için önem teşkil eden Birleşik Krallık Mimarlık Enstitüsü (The Royal Institute of British Architects - RIBA) tarafından verilen mimarlık ödülünü 2006 yılında kazanan Zaha Hadid şöyle söylemiştir; “*Üzerindeki bir nesne ile birlikte kentsel bir alan yaratmak, bizim için ender bulunan bir fırsattır*” [21].

Şekil 11 - Phaeno Bilim Merkezi

Zaha Hadid’in betonarmeyi, sadece taşıyıcı sistemi değil tüm yapıyı da betonarme olarak inşa edebildiği için tercih ettiği bilinmektedir. Beton hem arazide kullanılan kalıbın masrafını ortadan kaldıran ekonomik bir yöntem hem yapım sürecini hızlandıran ve istenilen plastik biçim veren mimari serbestliği ön plana çıkaran bir yapı malzemesi olduğu için Zaha Hadid’in cinsiyetinin de verdiği detaycı, sezgisel ve özgün tasarımlara imkân sağlamaktadır. Artık kadın kimliği ile bütünleşen ve ezber bozan mimari anlayışı ile Zaha Hadid, 21. Yüzyıl Sanat Eserleri Müzesi olan MAXXI Müzesi’nde de bir nesne olarak fark edilir bir yapıdan çok, içinde dolaşılacak bir “sanat

kampüsü” niteliğinde kentsel alan önermiştir (Şekil 12). Hareketli ve interaktif bir iç mekan tasarımı ile yapının içindeki yolların ve insanların kullandığı geçiş alanlarının çakışması amaçlayan mimar, esneklik olgusunu temel almıştır[22]. Yalnızca bir müze değil, iç ve dış mekân dokusunun birbirine örüldüğü ve üst üste bindiği bir kentsel kültürel merkezi niteliğinde olan bu yapısı ile de RIBA tarafından verilen 2010 yılı RIBA Stirling Ödülü’nü kazanmıştır.

Şekil 12. MAXXI, 21.yy Sanat Eserleri Müzesi

Son olarak, Beyrut Amerikan Üniversitesi onur diploması alan mimar, dünyanın en güçlü yüz kadın ismi arasına girerek de bir kadın mimarın ne kadar güçlü ve başarılı olabileceğini bir kez daha kanıtlamıştır. American Academy of Arts and Letters’ın onur üyesi olan ve en son Viyanada uygulamalı sanatlar üniversitesinde profesörlük yapan Zaha Hadid Mart 2016 tarihinde vefat etmiştir. Zaha Hadid, yaşadığı dönemde erkek egemen meslek alanında kendi duruşunu kullandığı yeni teknolojiler ile farklı mimari üslubunu güçlendirip, tercih edilen, ödüller kazanan unutulmayacak bir mimar olmuştur. İmkan sağlandığında bir ortadoğulu kadınının neler yapabileceğine güzel bir örnek olan Zaha Hadid, çağın çok ötesindeki eserleri ile nesiller arası aktarılacak ve geleceğin kadın mimarları için örnek olacak bir isimdir.

6. SONUÇ

İnsanoğlunun varoluşunda en temel ihtiyaç olan barınma ile başlayan mekan üretme yönelimi mimarlığın temelini oluşturmuştur ve farklı gereksinimlere yanıt verecek şekilde günümüze dek ulaşmıştır. Mimarlık her türlü ekonomik, sosyolojik ve teknolojik değişimlerden etkilenecek modernleşme sürecini besleyen dinamik bir disiplindir. Mağaralardan günümüzdeki ileri yapım malzemelerine uzanan süreçte her türlü toplumsal değişimden etkilenen medeniyetin mimarlık ile başladığı ve mekân tasarlama olgusu olarak düşünülen mimarlığın aslında medeniyetin ana çekirdeği olduğu söylenebilir.

Medeniyetlerde kadının toplumdaki sosyal konumu medeniyetin gelişme süreci içerisinde önemli bir etkidir. İlkel toplumlardan bu yana kadınları erkeklerden ayıran cinsel farklılıklar olarak düşünülen fiziksel güç, yaratıcılık, girişimcilik, yüreklilik, dayanıklılık yetisi gibi nitelikler arasındaki oransızlık, her zaman kadını erkeğin arkasına atmaya çalışmıştır. Ancak bu durum kadının becerememesinden değil, erkeğin kârlı alanı kendi tekeline almak istemesinden kaynaklanmaktadır. Şu gözlemlenen önemli bir kanıdır ki kadınlar 19. yüzyıldan öncesinde hiçbir mesleğe layık görülmemiş, yaşamı evi ve ailesiyle sınırlandırılmıştır. Ancak ataerki toplumlarda bile kendisine tanınan ‘evin hanımı’ nitelemesi, kadının dünyasını, hatta ilkelde evin sahibinin kadın olduğunu belirlemekten öte anlamlar içermektedir. Yapı ve kadın kavramı üzerinde tarihte bina ve tuğla

yapımını kadınların yapması, bina harcının kadınlar tarafından karılması onların sahip olduğu niteliklerin çeşitliliğine işaret etmektedir.

Yapılan birçok araştırmada da kadın mimarların mimari konusunda daha başarılı olduğu ve tasarımlarında dişiliğinin daha yoğun şekilde hissedildiği ileri sürülmektedir. Bahsedilen tez, son dönemlerde erkek mesleği gibi görülen mimarlık etiğinin özellikle “Zaha Hadid” in yaptığı ve inşa ettiği tasarımlarla da daha kuvvetlenmektedir. Zaha Hadid modern mimarlık dünyasında eril hegemonyaya karşı direnen bir kadın mimardır. Hem iç mekan hem de strüktür tasarımlarında en son teknolojileri kullanarak ancak cinsiyetinin verdiği sezgisel yaklaşımdan vazgeçmeden kendisine mimarlık dünyasında önemli bir yer edinmiştir. Sonuç olarak kadın mimarların erkeğin sözü geçen toplumlarda kendini ön plana çıkarması için, kendi doğasında olan annelik, korumacılık içgüdüsünü çalışmalarında değerlendirmesi gerekmektedir. kadınların mimaride kendine ait özelliklerini yansıtması, temsil ettiği imgelerden faydalanması bir üretim disiplini olan mimarlık için önemli bir eşiktir. Bu yaklaşım sayesinde estetik- fonksiyon ve teknolojiyi birleştiren tasarımlar gelecekte potansiyel kadın mimarları başarıya teşvik edecektir.

KAYNAKLAR

- [1] Arıkan, H. (2013), “Medeniyet Nedir?”, URL: <http://www.merakname.com/medeniyet-nedir/>, Son Erişim Tarihi: 29.01.2019.
- [2] Gömeç, S., (2007), “Türklerin medeniyet tarihindeki yeri”, Uluslararası Askeri Tarih Dergisi, No 87, sayfa: 1-19.
- [3] Uyanık, N., Berk, F. M. (2018), Mekân - Şehir Ve Medeniyet Bağlamında Çatalhöyük, Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Yıl: 2016, Sayı: 16, sayfa: 1-16.
- [4] Yeler, S., Yeler G. M., Çağlar, E., Yapı Mimarisinde Kadın Etkileri, URL: <https://docplayer.biz.tr/5125172-Ars-gor-soner-yeler-ogr-gor-gulcan-m-yeler-ars-gor-evren-caglarer.html>, Son Erişim Tarihi: 29.01.2019.
- [5] İnternet: “Barınak Yapmak”, URL: <http://www.outdoorzamani.com/barinak/>, Son Erişim Tarihi: 29.01.2019.
- [6] Akyol, Ö., Polatoğlu, C., (2017), “Kadın Bedeninin Değişen Toplum Düzenlerinde Mimari Tasarıma Yansıması”, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, N. 10, DOI: 10.16947/fsmia.372567.
- [7] Zeytün, B., (2014), “Mimari Tasarımda Biyomorfik Yaklaşımlar”, Yakındoğu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kıbrıs.
- [8] Cıbroğlu, Y.; “Kadın ve Yapı İlişkisi”, URL: http://www.yapi.com.tr/turkce/Haberler/HaberDosyalari_Detay2.asp?NewsID=35030&Priority=6#bslk, Son erişim Tarihi: 30.01.2019.☐
- [9] Campbell, J.; Doğu Mitolojisi, Kudret Emiroğlu (çev.), İmge Kitabevi, Ankara, s. 43, 1993
- ☐ [10] Tümer, G. (1999) “Kadın ve Mimarlık”, Arredamento Mimarlık, Sayı: 9, sayfa: 94-99.
- [11] Sarıçelik, M., (2017), “Mimarlık Kültürünün Oluşumunda Kadının Rolü Ve Erken Cumhuriyet Döneminde Mimarlık-Kadın İlişkisi”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- [12] Dostoğlu Türkün, N., Eraydın, A., Türkün, A., Kayasü, S., Özgüven, Y., Erkarlan Erdoğan, Ö. ve diğer. (2005). “Cumhuriyet dönemi mimarlığı ve şehirciliği-I: 280 Cumhuriyet döneminde kadın ve mimarlık” Ankara: TMMOB Mimarlar Odası.

- [13] Dostoğlu Türkün, N., (2006), “Mimarlıkta Kadının Rolü, Dünya’ya ve Türkiye’ye Genel Bir Bakış”, URL: <http://www.boyutpedia.com/934/8042/mimarlikta-kadinin-rolu-dunyaya-ve-turkiyeye-genel-bir-bakis?cv=1>, Son Erişim Tarihi: 30.01.2019.
- [14] Yapıcı, M., (2004), “Kadın ve Mimarlık”, URL: <http://bianet.org/biamag/kultur/44374-kadin-ve-mimarlik>, Son Erişim Tarihi: 30.01.2019.
- [15] İnternet: “Results of the 2016 Women in Architecture Survey revealed”, URL: <http://www.architectural-review.com/rethink/results-of-the-2016-women-in-architecture-survey-revealed/10003314.article?blocktitle=Survey&contentID=15855>, Son Erişim Tarihi: 25.01.2019.
- [16] Erdem, A. G., (2010), “Mimarlık Dünyasında Kadın Olmak”, URL: <http://v3.arkitera.com/article.php?action=displayArticle&ID=301>, Son Erişim Tarihi: 25.01.2019.
- [17] Sert, G. B., “Kadın ve Mimarlık”, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Bülten, 30, 2005, sayfa 24-26.
- [18] Kırdemir, İ., (2016), “Eğrilerin ve Dalgaların Kraliçesi: Zaha Hadid”, URL: <https://vogue.com.tr/metropol/egri-lerin-ve-dalgaların-kralicesi-zaha-hadid>, Son Erişim Tarihi: 25.01.2019.
- [19] Tüm, B., “Zaha Hadid: Kadın Olmayan Mimar”, URL: http://www.academia.edu/31373166/Zaha_Hadid_Kad%C4%B1n_Olmayan_Mimar, Son Erişim Tarihi: 25.01.2019.
- [20] Karataş, B., (2014), “Mimari Ürünün Görsel Kimliğinin Belirlenmesinde “Mimar-İşveren” Etkilerinin İncelenmesi”, Yakın Doğu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kıbrıs.
- [21] “Proje: Phaeno Bilim Merkezi”, URL: <http://www.mimdap.org/?p=301>, Son Erişim Tarihi: 25.01.2019.
- [22] “Proje: MAXXI Müzesi” URL: <https://www.arkitektuel.com/maxxi-muzesi/?cv=1>, Son Erişim Tarihi: 25.01.2019.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

FİLİSTİN NABLUS KENTİ TOPLU ULAŞIM HAT AĞI OPTİMİZASYONU

TRANSIT ROUTE NETWORK OPTIMIZATION IN NABLUS CITY, PALESTINE

Doç. Dr. Bahadır GÜLSÜN

Hümeýra ŞAŞMAZ

Yıldız Teknik Üniversitesi, humeyra.balta@gmail.com

ÖZET

Kentleşme, beraberinde çeşitli organizasyonlar gerektirir. Bu organizasyonlardan biri de ulaşım'dır. Ulaşımın kent içinde çözülmesi, kentler arasında işlevsel bağlantılar oluşturması gereklidir. Ulaşım, belirli bir amaç için insanların ve eşyanın mekânda yer değiştirmesidir. Kentsel ulaşım, kent sınırları içinde gerçekleşen yük, yolcu, araç ve yaya hareketlerini kapsamaktadır. Kent içi ulaşım unsurları, her türlü iktisadi ve toplumsal faaliyetin yerine getirilmesinde büyük rol oynamaktadır (AKBULUT, 2016).

Ulaşım günümüz dünyasında küreselleşme ve ekonomik büyümeye paralel olarak hızlı bir değişim göstermektedir. Bilim ve teknolojinin hızlı gelişimi ve nüfus artışı; kapasitesi yüksek, daha hızlı, daha güvenli ve daha konforlu ulaşım isteğini öne çıkarmaktadır (Prof.Dr.Mustafa ILICALI, Mehmet Çağrı KIZILTAŞ, Esad ERGİN).

Bu çalışmanın amacı içinde bulunduğu coğrafyada kısıtlı kaynaklarla gelişen Nablus'un mevcut toplu ulaşım sisteminde iyileştirmeler yapmak, hat ağının reorganizasyonunu maksimum verimlilikte gerçekleştirmek ve yolcu taleplerini en etkin şekilde karşılayacak hat ağını kurgulamaktır. Kent içi ulaşımın temel öğeleri olan hız, konfor, güven ve maliyet unsurlarını bir araya getirerek hizmet düzeyini artırmak amaçlanmaktadır.

Saatlik yolculuk tahminlerine uygun 5 farklı ulaşım senaryosu geliştirilerek bu senaryolar için gelir gider analizleri yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre belirlenen optimum senaryo ile entegre bir ulaşım sistemi kurgulanmıştır. Bu entegre sistem ile yolcuların ihtiyaçlarının tam olarak karşılanacağı, toplu ulaşım kullanımının kolaylaşacağı ve özel araç kullanımının azalacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Entegrasyon, optimizasyon, toplu ulaşım, gelir gider analizi

ABSTRACT

Urbanization requires various organizations and transportation is one of them. It is necessary to analyze transportation within the city and to establish functional connections between cities. Transportation is the displacement of people and goods for a specific purpose. Urban transportation involves the movement of goods, passengers, vehicles and pedestrians within the boundaries of the city. Urban transportation components play an important role in the fulfillment of all economic and social activities (AKBULUT, 2016).

Transportation is changing rapidly in parallel with globalization and economic growth in today's world. Rapid development of science and technology and population growth emphasizes the need of a high capacity, faster, safer and more comfortable transportation (Prof.Dr.Mustafa ILICALI, Mehmet Çağrı KIZILTAŞ, Esad ERGİN).

The purpose of this study is to make improvements in the existing public transportation system of Nablus City which is developing with limited resources in its geography, to reorganize route network in maximum efficiency and to construct a route network which will meet the passenger demands in the most effective way. It is aimed to increase the level of service by bringing together the basic elements of urban transportation; speed, comfort, reliance and cost.

The city was visited in order to see the geographical structure of the city, the physical conditions of the road network, the inadequate system of public transportation and to have travel experiences on public transportation routes. In this study, it is aimed to provide solutions for intense traffic congestion, to develop a new transportation mode, to increase the accessibility rate of the passengers, to provide passengers with a comfortable, fast and safe public transportation and to create an environmentally friendly transportation.

5 different transportation scenarios were developed in accordance with the hourly journey estimations and income and expense analyzes were performed for these scenarios. With the optimum scenario determined according to the results of the analysis, an integrated transportation system is designed. With this integrated system, it is predicted that the needs of the passengers will be fully met, the use of public transportation will be facilitated and the usage of private vehicles will decrease.

Key Words: Integration, Optimization, Public Transport, Income And Expense Analyzes

GİRİŞ

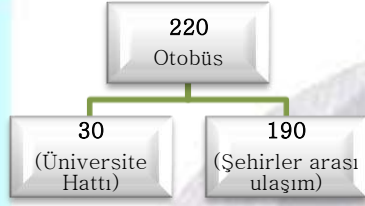
Filistin Devleti / Filistin Ulusal Yönetimi (FUY), Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde bulunmaktadır. Başkenti Doğu Kudüs'tür. (Dış İşleri Bakanlığı, 2018)

Nablus, Filistin Devleti sınırlarında bulunan ve Kudüs şehrinde 69 km uzaklıkta bulunan bir şehirdir. Bulunduğu konum itibarıyla kuzey ve güney Filistin'i birbirine bağlayan bir köprüdür.

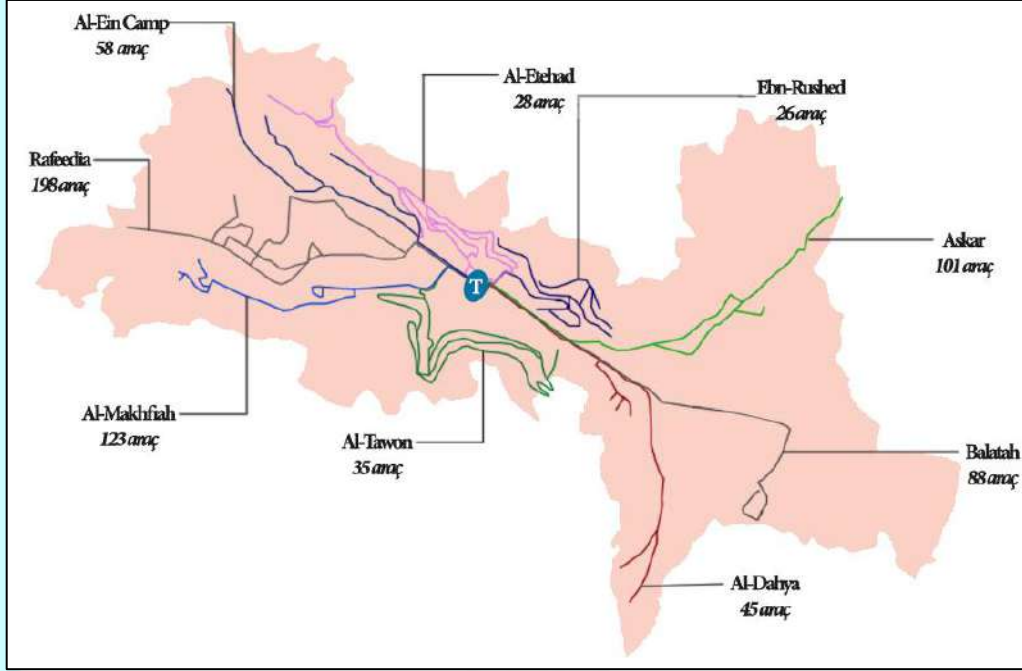
Nablus'ta toplu ulaşım paylaşımlı taksiler ve otobüsler aracılığıyla sağlanmaktadır. Paylaşımlı taksiler şehir içi, şehirlerarası ve özel taksi olarak sınıflandırılmıştır. Otobüsler genellikle şehirlerarası ulaşım hizmet vermekle birlikte; üniversite güzergâhında da kullanılmaktadır. Paylaşımlı taksi ve otobüslerin rakamsal dağılımları aşağıda gösterilmektedir.

Şekil 1: Paylaşımlı Taksilerin Kullanıma Göre Dağılımı (Nablus Belediyesi, 2018)

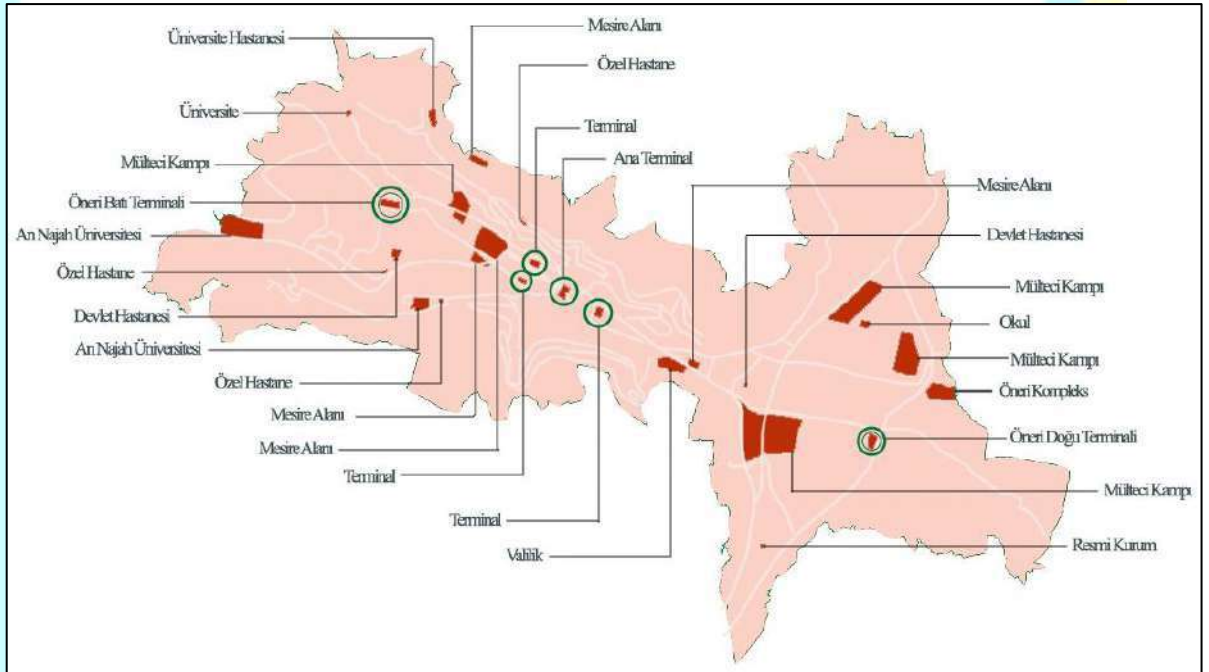

Şekil 2: Otobüslerin Kullanıma Göre Dağılımı (Nablus Belediyesi, 2018)

Harita 1: Şehir İçi Paylaşımlı Taksi Güzergâhları (ŞAŞMAZ, 2018)

ÇEKİM MERKEZLERİ

Harita 2: Çekim Merkezleri (ŞAŞMAZ, 2018)

Nablus'ta en önemli çekim merkezi An Najah Üniversitesi'dir. Araç sayısı en fazla olan hat (Rafeedia) ana terminal ve üniversite arasında hizmet vermektedir.

MEVCUT PROBLEMLER

Yerinde yapılan incelemeler sonucu aşağıdaki problemler tespit edilmiştir.

- Düşük kapasiteli araçlarla toplu ulaşım sağlanması
- Terminalin kent merkezinde bulunması
- Coğrafi Kısıtlar
- Ücret Toplama Sisteminin bulunmaması
- Yolcu bilgilendirme sisteminin olmaması
- Denetim problemleri
- Veri eksikliği
- Araçların eski olması
- Araç sahiplerinin değişimlere karşı dirençli olması
- Filo yönetim sisteminin olmaması

MEVCUT DURUM GELİR-GİDER ANALİZİ

Toplu ulaşım hatlarının mevcut gelir-gider analizi yapılmıştır. Analizde yapılan hesaplamalar için gerekli olan maliyetler aşağıda gösterilmektedir:

	Adet
Hat Sayısı	9
Paylaşımlı Taksi Sayısı	702
Araç Başı Şoför(%70'inde)	2
Araç Başı Şoför(%30'unda)	1
Toplam Şoför Sayısı	1.226

Tablo 1: Maliyet Kalemleri (Nablus Belediyesi, 2018)

Yukarıdaki tabloda gösterilen maliyetler yanında yıllık giderler de dikkate alınmıştır:

Maliyet Kalemi	Gider Miktarı
Ruhsat Bedeli	\$838
Taksi Sigortası	\$540
Terminal Ücreti	\$650
Araç Bakımı	\$650
Vergiler	\$970
Toplam	\$3.648

Tablo 2: Yıllık Giderler (Nablus Belediyesi, 2018)

Maliyet Kalemi	Miktar (\$)

TARAS SHEVCHENKO
II. INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

Bilet Ücreti	0,67
Şoför Maaşı	675
Araç Başı Bakım-Amortisman(Aylık)	300
Yakıt Litre Fiyatı	1,62
Taksi Km Başı Yakıt	0,16
Otobüs Km Başı Yakıt	0,76
Dolmuş Km Başı Yakıt	0,39
*Trolleybüs Km Başı Yakıt Tüketimi	0,25

Tablo 3:Maliyet Kalem (Nablus Belediyesi, 2018)

* (İETT Genel Müdürlüğü, 2018)

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

TARAS SHEVCHENKO

II. INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

Sıra No	Hat Adı	Hat Uzunluğu(Tek Yön)	Araç Sayısı	Sefer Sayısı	Şoför Sayısı	Günlük Sayısı	Yolcu	Toplam Km	Araç Km	baş
1	Rafeedia	4,8	198	5.940	337	23760		28.512	144	
2	Al-Makhfiah	5	123	3.690	209	14760		18.450	150	
3	Ebn-Rushed	2,5	26	780	44	3120		1.950	75	
4	El-Etehad	5	28	840	48	3360		4.200	150	
5	Balata	6,2	88	2.640	150	10560		16.368	186	
6	Askar	5,6	101	3.030	172	12120		16.968	168	
7	Al-Dahya	5,7	45	1.350	77	5400		7.695	171	
8	Al-Ein camp	3,2	58	1.740	99	6960		5.568	96	
9	Al-Tawn	6	35	1.050	60	4200		6.300	180	
Toplam/ORT		4,89	702	21.060	1193	84.240		106.011	147	

Tablo 4: Mevcut Durum İşletme Bilgileri (ŞAŞMAZ, 2018)

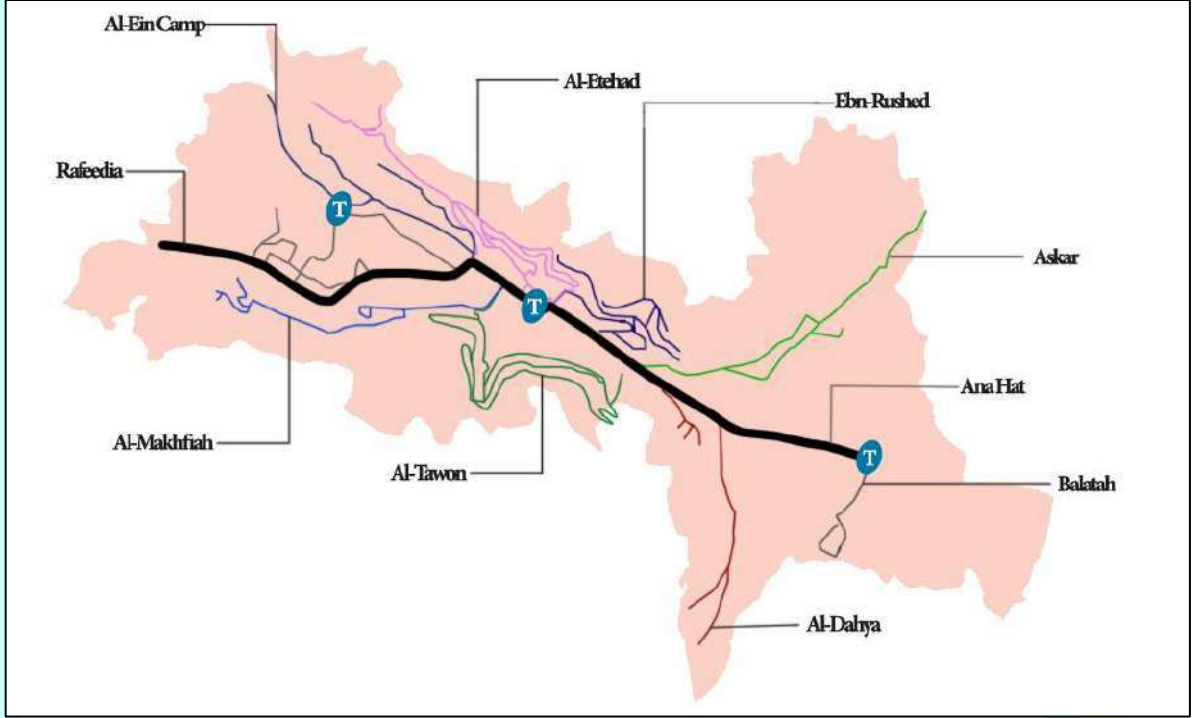
Sıra No	Hat Adı	Yakıt Maliyeti	Şoför Maliyeti	Bakım-Amortisman Gideri	Aylık Gelir	Aylık Gider	Toplam	Net Kar	Gelirin Gideri Karşılama Oranı	Araç Baş Karlılık
1	Rafeedia	\$138.568	\$133.650	\$59.400	\$477.576	\$331.618	\$145.958	144%	\$737	
2	Al-Makhfiah	\$89.667	\$83.025	\$36.900	\$296.676	\$209.592	\$87.084	142%	\$708	
3	Ebn-Rushed	\$9.477	\$17.550	\$7.800	\$62.712	\$34.827	\$27.885	180%	\$1.073	
4	El-Etehad	\$20.412	\$18.900	\$8.400	\$67.536	\$47.712	\$19.824	142%	\$708	
5	Balata	\$79.548	\$59.400	\$26.400	\$212.256	\$165.348	\$46.908	128%	\$533	
6	Askar	\$82.464	\$68.175	\$30.300	\$243.612	\$180.939	\$62.673	135%	\$621	
7	Al-Dahya	\$37.398	\$30.375	\$13.500	\$108.540	\$81.273	\$27.267	134%	\$606	
8	Al-Ein camp	\$27.060	\$39.150	\$17.400	\$139.896	\$83.610	\$56.286	167%	\$970	
9	Al-Tawn	\$30.618	\$23.625	\$10.500	\$84.420	\$64.743	\$19.677	130%	\$562	
Toplam/ORT		\$515.213	\$473.850	\$210.600	\$1.693.224	\$1.199.663	\$493.561	145%	\$724	

Tablo 5: Mevcut Durum Gelir-Gider Analiz (ŞAŞMAZ, 2018)

SENARYOLAR

Senaryo-1 (Otobüs Ana Hattı & Mevcut Hat Yapısı) Gelir-Gider Analizi

Senaryo-1'de hat yapısı aynı tutularak sisteme otobüslerden oluşan bir ana hat eklenmiştir. Burada amaç yüksek kapasiteli bir ana hat oluşturup taksi sayısında kısmi azaltmalar yaparak trafik sıkışıklığını gidermektir.

Harita 3: Senaryo-1 Hat Yapısı (ŞAŞMAZ, 2018)

Ana hat belirlenirken doğu terminali ve üniversite arasında çalışması uygun görülmüştür. Böylece mevcut ana terminaldeki taksi sayısının azaltılması, otobüslerin mevcut ana terminal dışında kalması sağlanmıştır. Doğü terminali otobüs sayısı arttıkça genişlemeye uygun bir alanda bulunmaktadır.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

TARAS SHEVCHENKO

II. INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

Sıra No	Hat Adı	Hat Uzunluğu	Araç Sayısı	Sefer Sayısı	Şoför Sayısı	Sefer Sıklığı	Günlük Sayısı	Yolcu	Toplam Km	Günlük Araç Km	baş
1	Rafeedia	4,8	142	4.253	241	-	17.010		20.412	144	
2	Al-Makhfiah	5	112	3.353	190	-	13.410		16.763	150	
3	Ebn-Rushed	2,5	26	780	44	-	3.120		1.950	75	
4	El-Etehad	5	28	840	48	-	3.360		4.200	150	
5	Balata	6,2	54	1.628	92	-	6.510		10.091	186	
6	Askar	5,6	90	2.691	152	-	10.764		15.070	168	
7	Al-Dahya	5,7	45	1.350	77	-	5.400		7.695	171	
8	Al-Ein camp	3,2	58	1.740	99	-	6.960		5.568	96	
9	Al-Tawn	6	35	1.050	60	-	4.200		6.300	180	
10	Terminal-Üniversite Otobüs Ana Hattı	8,5	20	300	40	3 dk	13.500		2.550	128	
Toplam/ORT		5,25	609	17.984	1.042	-	84.234		90.598	145	

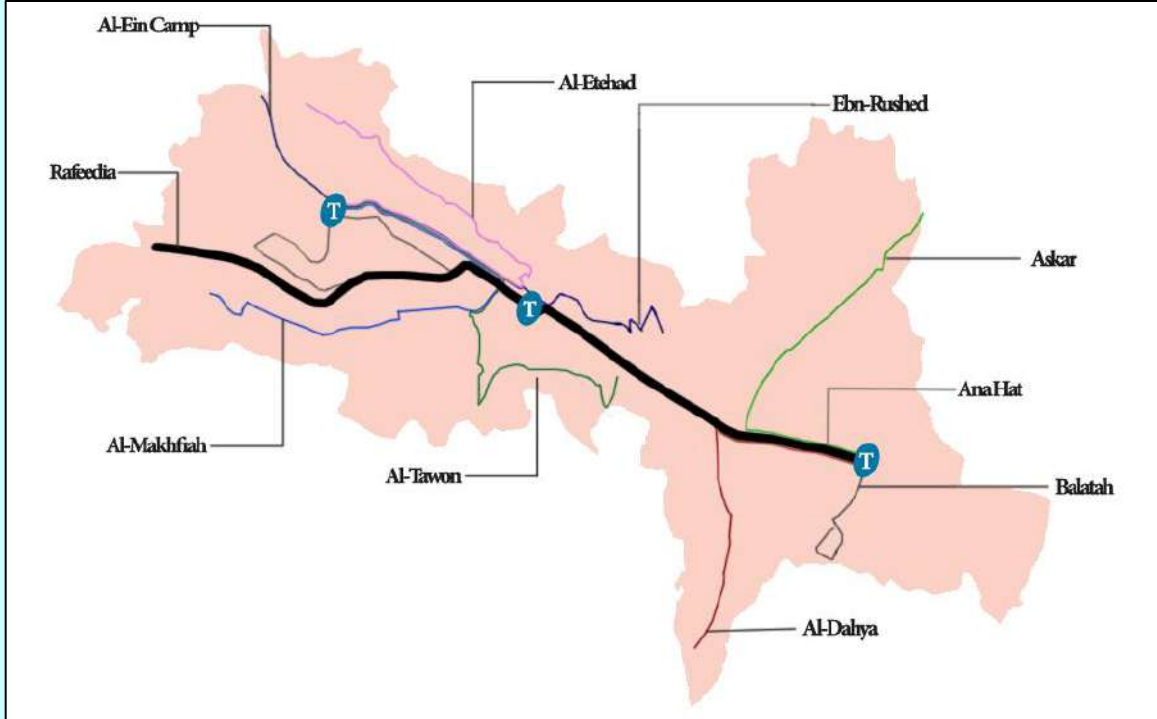
Tablo 6: Senaryo-1 İşletme Bilgileri (ŞAŞMAZ, 2018)

Sıra No	Hat Adı	Aylık Yakıt Maliyeti	Aylık Şoför Maliyeti	Aylık Amortisman Maliyeti	Bakım Maliyeti	Aylık Gelir	Aylık Gider	Net Kar	Gelirin Karşılama Oranı	Gideri	Araç Karlılık	Baş
1	Rafeedia	\$99.202	\$95.681	\$42.525		\$341.901	\$237.409	\$104.492	144%		\$737	
2	Al-Makhfiah	\$81.466	\$75.431	\$33.525		\$269.541	\$190.422	\$79.119	142%		\$708	
3	Ebn-Rushed	\$9.477	\$17.550	\$7.800		\$62.712	\$34.827	\$27.885	180%		\$1.073	
4	El-Etehad	\$20.412	\$18.900	\$8.400		\$67.536	\$47.712	\$19.824	142%		\$708	
5	Balata	\$49.040	\$36.619	\$16.275		\$130.851	\$101.934	\$28.917	128%		\$533	
6	Askar	\$73.238	\$60.548	\$26.910		\$216.356	\$160.696	\$55.661	135%		\$621	
7	Al-Dahya	\$37.398	\$30.375	\$13.500		\$108.540	\$81.273	\$27.267	134%		\$606	
8	Al-Ein camp	\$27.060	\$39.150	\$17.400		\$139.896	\$83.610	\$56.286	167%		\$970	
9	Al-Tawn	\$30.618	\$23.625	\$10.500		\$84.420	\$64.743	\$19.677	130%		\$562	
10	Terminal-Üniversite Otobüs Ana Hattı	\$58.247	\$40.000	\$20.000		\$121.500	\$118.247	\$3.253	103%		\$163	
Toplam/ORT		\$486.158	\$437.879	\$196.835		\$1.543.253	\$1.120.872	\$422.381	140%		\$668	

Tablo 7: Senaryo-1 Gelir-Gider Analizi (ŞAŞMAZ, 2018)

Senaryo-2 (Trolleybüs & Yeni Hat Yapısı) Gelir-Gider Analizi

Senaryo-2’de hat yapısı öneri terminallere göre düzenlenmiş ve ana hat olarak trolleybüs belirlenmiştir.

Harita 4: Senaryo-2 Hat Yapısı (ŞAŞMAZ, 2018)

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

TARAS SHEVCHENKO

II. INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

Sıra No	Hat Adı	Hat Uzunluğu	Araç Sayısı	Sefer Sayısı	Şoför Sayısı	Sefer Sıklığı	Günlük Sayısı	Yolcu	Toplam Km	Araç başı Km
1	Rafeedia	2.5	117	3,503	198	-	14,010		8,756	75
2	Al-Makhfiah	5.7	107	3,203	181	-	12,810		18,254	171
3	Ebn-Rushed	4.5	26	780	44	-	3,120		3,510	135
4	El-Etehad	5.5	28	840	48	-	3,360		4,620	165
5	Balata	1.8	39	1,178	67	-	4,710		2,120	54
6	Askar	4.3	85	2,543	144	-	10,170		10,933	129
7	Al-Dahya	4.2	45	1,350	77	-	5,400		5,670	126
8	Al-Ein camp	3.1	58	1,740	99	-	6,960		5,394	93
9	Al-Tawn	5.7	35	1,050	60	-	4,200		5,985	171
10	Terminal-Üniversite Hattı	Trolleybüs 8.5	20	300	40	2 dk	19,500		2,550	128
Toplam/ORT		4.58	560	16,485	957	-	84,240		67,792	125

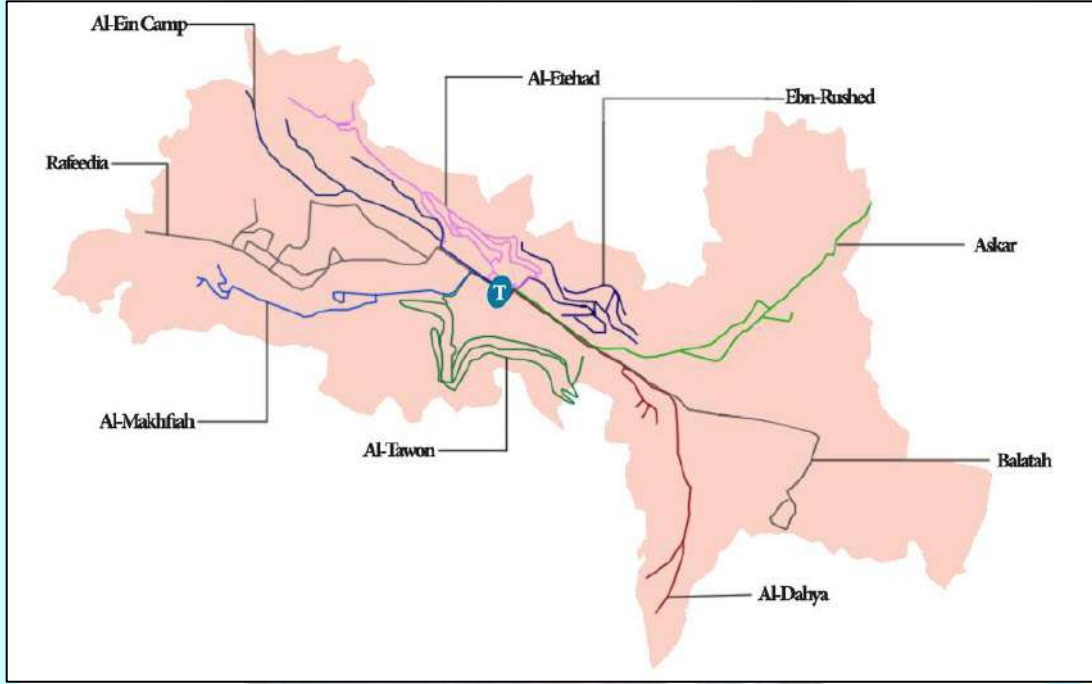
Tablo 8: Senaryo-2 İşletme Bilgileri (ŞAŞMAZ, 2018)

Sıra No	Hat Adı	Yakıt Maliyeti	Şoför Maliyeti	Bakım Maliyeti	Amortisman	Aylık Gelir	Aylık Gider	Net Kar	Gelirin Karşılama Oranı	Gideri	Araç Karlılık	Baş
1	Rafeedia	\$42,555	\$78,806	\$35,025		\$281,601	\$156,387	\$125,214	180%		\$1,073	
2	Al-Makhfiah	\$88,716	\$72,056	\$32,025		\$257,481	\$192,797	\$64,684	134%		\$606	
3	Ebn-Rushed	\$17,059	\$17,550	\$7,800		\$62,712	\$42,409	\$20,303	148%		\$781	
4	El-Etehad	\$22,453	\$18,900	\$8,400		\$67,536	\$49,753	\$17,783	136%		\$635	
5	Balata	\$10,301	\$26,494	\$11,775		\$94,671	\$48,570	\$46,101	195%		\$1,175	
6	Askar	\$53,133	\$57,206	\$25,425		\$204,417	\$135,764	\$68,653	151%		\$810	
7	Al-Dahya	\$27,556	\$30,375	\$13,500		\$108,540	\$71,431	\$37,109	152%		\$825	
8	Al-Ein camp	\$26,215	\$39,150	\$17,400		\$139,896	\$82,765	\$57,131	169%		\$985	
9	Al-Tawn	\$29,087	\$23,625	\$10,500		\$84,420	\$63,212	\$21,208	134%		\$606	
10	Terminal-Üniversite Trolleybüs Hattı	\$19,125	\$40,000	\$81,800		\$391,950	\$140,925	\$251,025	278%		\$12,551	
Toplam/ORT		\$336,200	\$404,163	\$243,650		\$1,693,224	\$984,012	\$709,212	168%		\$2,005	

Tablo 9: Senaryo-2 Gelir-Gider Analizi (ŞAŞMAZ, 2018)

Senaryo-3 (Dolmuş) Gelir-Gider Analizi

Senaryo-3'te hat yapısı aynı tutularak ancak toplu ulaşım aracı olarak taksi yerine 7 kişilik dolmuşlar planlanmıştır.

Harita 5:Senaryo-3 Hat Yapısı (ŞAŞMAZ, 2018)

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

TARAS SHEVCHENKO
II. INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

Sıra No	Hat Adı	Hat Uzunluğu(Tek Yön)	Araç Sayısı	Sefer Sayısı	Şoför Sayısı	Günlük Yolcu Sayısı	Toplam Km	Araç başı Km
1	Rafeedia	4.8	113	3,394	226	23,760	16,293	144
2	Al-Makhfiah	5	70	2,109	141	14,760	10,543	150
3	Ebn-Rushed	2.5	15	446	30	3,120	1,114	75
4	El-Etehad	5	16	480	32	3,360	2,400	150
5	Balata	6.2	50	1,509	101	10,560	9,353	186
6	Askar	5.6	58	1,731	115	12,120	9,696	168
7	Al-Dahya	5.7	26	771	51	5,400	4,397	171
8	Al-Ein camp	3.2	33	994	66	6,960	3,182	96
9	Al-Tawn	6	20	600	40	4,200	3,600	180
Toplam/ORT		4.89	401	12,034	802	84,240	60,578	147

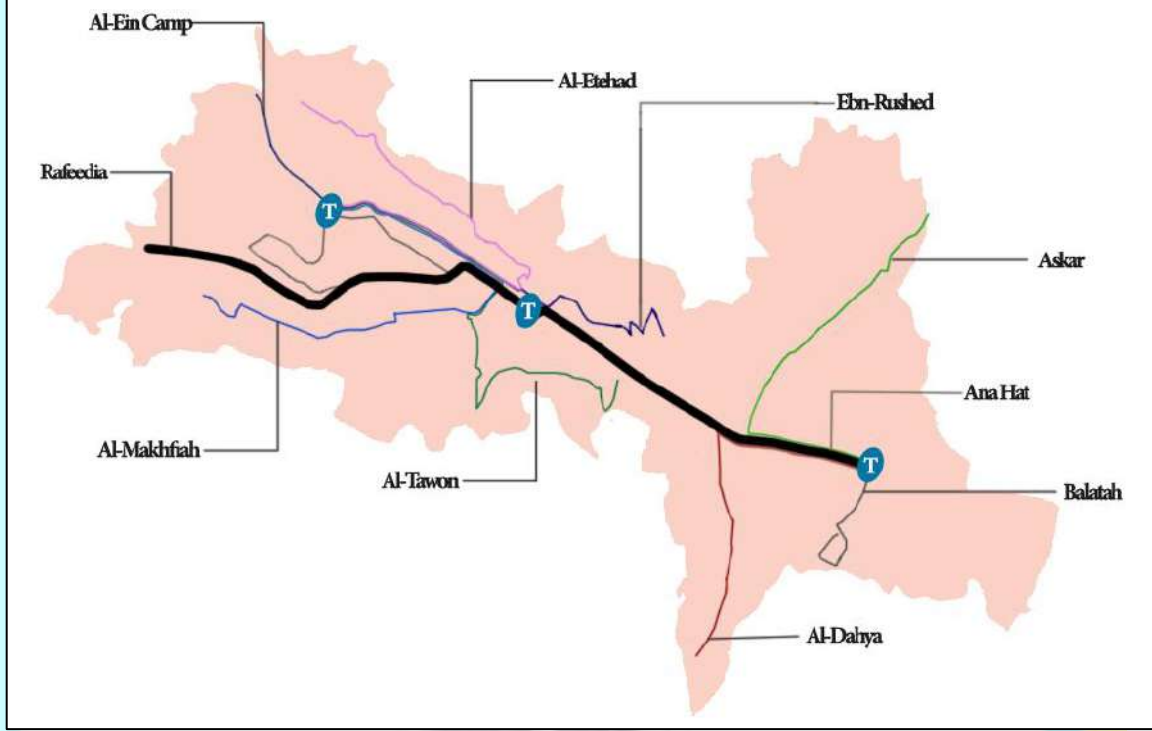
Tablo 10: Senaryo-3 İşletme Bilgileri (ŞAŞMAZ, 2018)

Sıra No	Hat Adı	Yakıt Maliyeti	Şoför Maliyeti	Bakım-Amortisman Gideri	Aylık Gelir	Aylık Gider	Toplam Net Kar	Gelirin Karşılama Oranı	Gideri	Araç Karlılık	Başı
1	Rafeedia	\$190,623	\$192,343	\$50,914	\$477,576	\$433,880	\$43,696	110%		\$386	
2	Al-Makhfiah	\$123,351	\$119,486	\$31,629	\$296,676	\$274,466	\$22,210	108%		\$316	
3	Ebn-Rushed	\$13,037	\$25,257	\$6,686	\$62,712	\$44,980	\$17,732	139%		\$1,194	
4	El-Etehad	\$28,080	\$27,200	\$7,200	\$67,536	\$62,480	\$5,056	108%		\$316	
5	Balata	\$109,432	\$85,486	\$22,629	\$212,256	\$217,546	-\$5,290	98%		-\$105	
6	Askar	\$113,443	\$98,114	\$25,971	\$243,612	\$237,529	\$6,083	103%		\$105	
7	Al-Dahya	\$51,447	\$43,714	\$11,571	\$108,540	\$106,732	\$1,808	102%		\$70	
8	Al-Ein camp	\$37,226	\$56,343	\$14,914	\$139,896	\$108,483	\$31,413	129%		\$948	
9	Al-Tawn	\$42,120	\$34,000	\$9,000	\$84,420	\$85,120	-\$700	99%		-\$35	
Toplam/ORT		\$708,759	\$681,943	\$180,514	\$1,693,224	\$1,571,216	\$122,008	111%		\$355	

Tablo 11: Senaryo-3 Gelir-Gider Analizi (ŞAŞMAZ, 2018)

Senaryo-4 (Trolleybüs & Taksi & Dolmuş) Gelir-Gider Analizi

Senaryo-4'te hat yapısı öneri terminallere göre düzenlenmiş ve ana hat olarak trolleybüs belirlenmiştir. Sistemdeki taksi sayısı %75 oranında azaltılmış ve azalan taksilerin taşıma kapasiteleri oranında sisteme 7 kişilik dolmuşlar eklenmiştir.

Harita 6: Senaryo-4 Hat Yapısı (ŞAŞMAZ, 2018)

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

TARAS SHEVCHENKO
II. INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

Sıra No	Hat Adı	Hat Uzunluğu	Sefer Sayısı	Araç Sayısı- Taksi/Trolleyb üs	Araç Sayısı- Dolmuş	Şoför Sayısı	Sefer Sıklığı	Günlük Sayısı	Yolcu	Toplam Km- Taksi/trolleyb üs	Toplam dolmuş	Km- baş	Araç başı Km
1	Rafeedia	2.5	2,072	50	59	108	-	18,260		3,713	4,400	75	
2	Al-Makhfiah	5.7	1,287	31	36	67	-	11,343		5,258	6,232	171	
3	Ebn-Rushed	4.5	272	7	8	14	-	2,398		878	1,040	135	
4	El-Etehad	5.5	293	7	8	15	-	2,582		1,155	1,369	165	
5	Balata	1.8	921	22	26	48	-	8,116		1,188	1,408	54	
6	Askar	4.3	1,057	25	30	55	-	9,314		3,257	3,860	129	
7	Al-Dahya	4.2	471	11	13	25	-	4,150		1,418	1,680	126	
8	Al-Ein camp	3.1	607	15	17	32	-	5,349		1,349	1,598	93	
9	Al-Tawn	5.7	366	9	10	19	-	3,228		1,496	1,773	171	
10	Terminal-Üniversite Trolleybüs Hattı	8.5	300	20		40	2 dk	19,500		2,550	-	128	
Toplam/ORT		4.58	7,645	196	208	424	-	84,240		22,261	23,361	125	

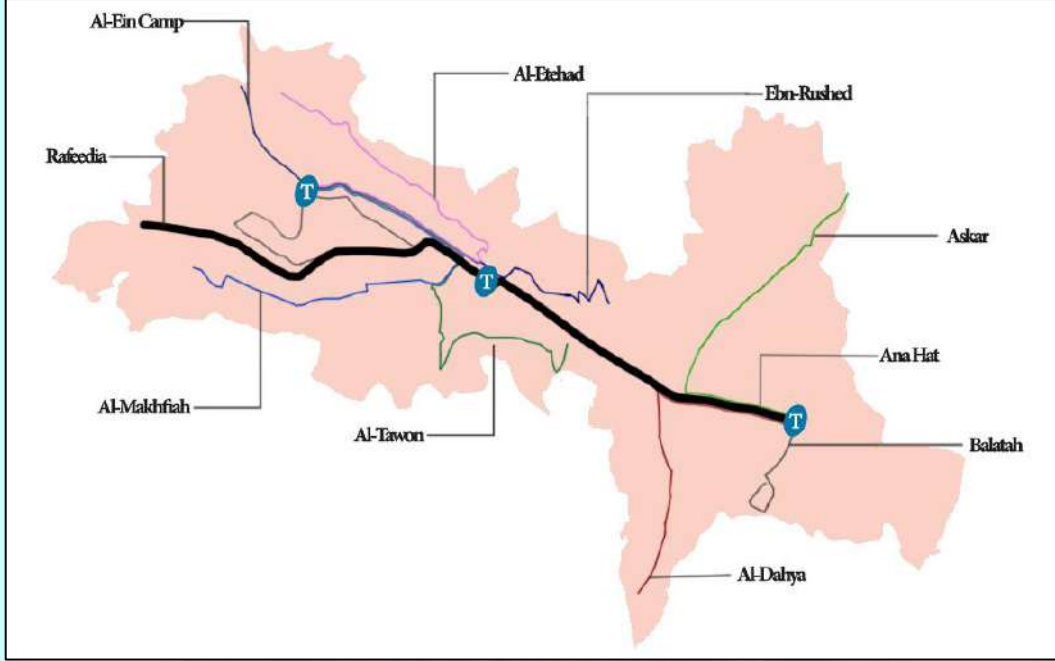
Tablo 12: Senaryo-4 İşletme Bilgileri (ŞAŞMAZ, 2018)

Sıra No	Hat Adı	Yakıt Maliyeti	Şoför Maliyeti	Bakım Maliyeti	Amortisman	Aylık Gelir	Aylık Gider	Net Kar	Gelirin Karşılama Oranı	Gideri	Araç Başı Karlılık
1	Rafeedia	\$69,523	\$133,146	\$41,250		\$367,026	\$243,919	\$123,107	150%		\$2,487
2	Al-Makhfiah	\$98,469	\$82,712	\$25,625		\$228,001	\$206,806	\$21,195	110%		\$689
3	Ebn-Rushed	\$16,433	\$17,484	\$5,417		\$48,195	\$39,333	\$8,862	123%		\$1,363
4	El-Etehad	\$21,629	\$18,829	\$5,833		\$51,903	\$46,291	\$5,611	112%		\$802
5	Balata	\$22,247	\$59,176	\$18,333		\$163,123	\$99,757	\$63,366	164%		\$2,880
6	Askar	\$60,997	\$67,918	\$21,042		\$187,220	\$149,957	\$37,263	125%		\$1,476
7	Al-Dahya	\$26,545	\$30,260	\$9,375		\$83,415	\$66,180	\$17,235	126%		\$1,532
8	Al-Ein camp	\$25,253	\$39,002	\$12,083		\$107,513	\$76,339	\$31,174	141%		\$2,150
9	Al-Tawn	\$28,020	\$23,536	\$7,292		\$64,878	\$58,847	\$6,031	110%		\$689
10	Terminal-Üniversite Trolleybüs Hattı	\$19,125	\$40,000	\$81,800		\$391,950	\$140,925	\$251,025	278%		\$12,551
Toplam/ORT		\$388,242	\$512,063	\$228,050		\$1,693,224	\$1,128,354	\$564,870	144%		\$2,662

Tablo 13: Senaryo-4 Gelir-Gider Analizi (ŞAŞMAZ, 2018)

Senaryo-5 (Trolleybüs & Dolmuş) Gelir-Gider Analizi

Senaryo-5'te hat yapısı öneri terminallere göre düzenlenmiş ve ana hat olarak trolleybüs belirlenmiş, sistemdeki taksiler yerine 7 kişilik dolmuşlar eklenmiştir.

Harita 7: Senaryo-5 Hat Yapısı (ŞAŞMAZ, 2018)

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

TARAS SHEVCHENKO
II. INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

Sıra No	Hat Adı	Hat Uzunluğu	Araç Sayısı	Sefer Sayısı	Şoför Sayısı	Sefer Sıklığı	Günlük Sayısı	Yolcu	Toplam Km	Araç başı Km
1	Rafeedia	2.5	67	2,001	113	-	14010		5,004	75
2	Al-Makhfiah	5.7	61	1,830	104	-	12810		10,431	171
3	Ebn-Rushed	4.5	15	446	25	-	3120		2,006	135
4	El-Etehad	5.5	16	480	27	-	3360		2,640	165
5	Balata	1.8	22	673	38	-	4710		1,211	54
6	Askar	4.3	48	1,453	82	-	10170		6,247	129
7	Al-Dahya	4.2	26	771	44	-	5400		3,240	126
8	Al-Ein camp	3.1	33	994	56	-	6960		3,082	93
9	Al-Tawn	5.7	20	600	34	-	4200		3,420	171
10	Terminal-Üniversite Trolleybüs Hattı	8.5	20	300	40	2 dk	19500		2,550	128
Toplam/ORT		4.58	328	9,549	564	-	84,240		39,831	125

Tablo 14: Senaryo-5 İşletme Bilgileri (ŞAŞMAZ, 2018)

Sıra No	Hat Adı	Yakıt Maliyeti	Şoför Maliyeti	Bakım Maliyeti	Amortisman	Aylık Gelir	Aylık Gider	Net Kar	Gelirin Karşılama Oranı	Gideri	Araç Karlılık	Başı
1	Rafeedia	\$58,542	\$56,707	\$30,021		\$281,601	\$145,270	\$136,331	194%		\$2,044	
2	Al-Makhfiah	\$122,043	\$51,850	\$27,450		\$257,481	\$201,343	\$56,138	128%		\$920	
3	Ebn-Rushed	\$23,467	\$12,629	\$6,686		\$62,712	\$42,781	\$19,931	147%		\$1,342	
4	El-Etehad	\$30,888	\$13,600	\$7,200		\$67,536	\$51,688	\$15,848	131%		\$991	
5	Balata	\$14,170	\$19,064	\$10,093		\$94,671	\$43,328	\$51,343	219%		\$2,289	
6	Askar	\$73,093	\$41,164	\$21,793		\$204,417	\$136,050	\$68,367	150%		\$1,412	
7	Al-Dahya	\$37,908	\$21,857	\$11,571		\$108,540	\$71,337	\$37,203	152%		\$1,447	
8	Al-Ein camp	\$36,063	\$28,171	\$14,914		\$139,896	\$79,148	\$60,748	177%		\$1,833	
9	Al-Tawn	\$40,014	\$17,000	\$9,000		\$84,420	\$66,014	\$18,406	128%		\$920	
10	Terminal-Üniversite Trolleybüs Hattı	\$19,125	\$40,000	\$81,800		\$391,950	\$140,925	\$251,025	278%		\$12,551	
Toplam/ORT		\$455,313	\$302,043	\$220,529		\$1,693,224	\$977,884	\$715,340	170%		\$2,575	

Tablo 15: Senaryo-5 Gelir-Gider Analizi (ŞAŞMAZ, 2018)

OPTİMUM SENARYONUN BELİRLENMESİ

Nablus için geliştirilen 5 farklı kent içi toplu ulaşım senaryosuna göre gelir-gider analizleri yapılmıştır. Tüm senaryoların işletme bilgileri ve gelir-gider analizleri kıyaslanarak optimum senaryo belirlenmiştir.

SENARYO	Senaryo Açıklaması	Hat Sayısı	Ort. Hat Uzunluğu	Araç Sayısı	Sefer Sayısı	Şoför Sayısı	Açığa çıkan Şoför Sayısı
Mevcut	Mevcut Durum	9	4.89	702	21,060	1,193	-
Senaryo-1	Otobüs Ana Hattı+Mevcut Hat Yapısı	10	5.25	609	17,984	1,042	151
Senaryo-2	Trambüs+Yeni Hat Yapısı	10	4.58	560	16,185	957	236
Senaryo-3	Dolmuş	9	4.89	401	12,034	802	391
Senaryo-4	Trolleybüs+Taksi+Dolmuş	10	4.58	404	7,645	424	769
Senaryo-5	Trolleybüs+Dolmuş	10	4.58	328	9,549	564	629

Tablo 16: İşletme Bilgileri Karşılaştırma (ŞAŞMAZ, 2018)

Tablo 16’de işletme bilgileri karşılaştırılmıştır.

SENARYO	Senaryo Açıklaması	Aylık Toplam Gelir	Aylık Toplam Gider	Net Kar	Gelirin Gideri Karşılama Oranı	Araç Başı Ort. Karlılık
Mevcut	Mevcut Durum	\$1,693,224	\$1,199,663	\$493,561	145%	\$724
Senaryo-1	Otobüs Ana Hattı+Mevcut Hat Yapısı	\$1,543,253	\$1,120,872	\$422,381	140%	\$668
Senaryo-2	Trambüs+Yeni Hat Yapısı	\$1,693,224	\$984,012	\$709,212	168%	\$2,005
Senaryo-3	Dolmuş	\$1,693,224	\$1,571,216	\$122,008	111%	\$355
Senaryo-4	Trolleybüs+Taksi+Dolmuş	\$1,693,224	\$1,128,354	\$564,870	144%	\$2,662
Senaryo-5	Trolleybüs+Dolmuş	\$1,693,224	\$977,884	\$715,340	170%	\$2,575

Tablo 17: Gelir-Gider Analizi Karşılaştırma (ŞAŞMAZ, 2018)

Tablo 17’de gelir-gider analizleri karşılaştırılmıştır. Buna göre araç başı ortalama karlılık yüksek olan Senaryo-4 optimum olarak belirlenmiştir.

ÖNERİLER

Yerinde yapılan incelemeler doğrultusunda toplu ulaşım hizmet kalitesini artıracak bazı öneriler getirilmiştir.

- Master Plan
- Hatların ortak kullandığı ana güzergâhta yüksek kapasiteli bir ulaşım modu
- Ücret Toplama Sistemi
- Profil bazlı tarife
- Zaman çizelgesi
- Teknik konularla ilgili danışmanlık
- Denetim
- Terminal İyileştirmeleri
- Durak Planlaması
- Filo Yönetim Sistemi
- Organizasyon Şeması

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Nablus Hat Ağı Optimizasyon Projesinde kent içi toplu ulaşım hatları incelenmiştir. Coğrafi yapı, yol ağının fiziksel koşulları, toplu ulaşım bakımından yeterli olmayan yerinde görülmesi ve toplu ulaşım hatlarında seyahat deneyimleri gerçekleştirmek için kente ziyaret gerçekleştirilmiştir. Kentin yoğun trafik sorununa çözüm üretmek, yeni bir ulaşım modu geliştirmek, kullanıcıların erişilebilirlik oranını artırmak, kullanıcılara konforlu, hızlı ve güvenli bir toplu ulaşım imkanı sunmak, çevre dostu ulaşım kurgusu oluşturmak hedeflenmiştir.

Kentin coğrafi ve sosyal koşulları göz önünde bulundurularak, saatlik yolculuk tahminlerine uygun 5 farklı ulaşım senaryosu geliştirilmiş ve optimum senaryo belirlenirken üstün kamu yararı ilkesi ile hem yolcular hem özel taşımacılar açısından faydalı olması hedeflenmiştir.

Belirlenen optimum senaryo ile entegre bir ulaşım sistemi kurgulanmıştır. Bu entegre sistem ile yolcuların ihtiyaçları tam olarak karşılanacağı, toplu ulaşım kullanımı kolaylaşacağı ve özel araç kullanımının azalacağı öngörülmektedir. Entegrasyonun yönetsel, fiziksel, tarife ve zaman boyutlarının bütünleşmesi ile toplu ulaşım sisteminden sağlanacak fayda artacaktır.

KAYNAKÇA

(2018, 12 05). Dış İşleri Bakanlığı: <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?cde44e42-63df-42d1-a20b-2986f6c47765> adresinden alındı

AKBULUT, F. (2016). Kentsel Ulaşım Hizmetlerinin Planlanması ve Yönetiminde Sürdürülebilir Politika Önerileri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.

İETT Genel Müdürlüğü. (2018). İETT Genel Müdürlüğü, Araç Bakım Onarım Dairesi.

Nablus Belediyesi. (2018, 06 12). Public transportation in Nablus City. Road and Traffic Department.

Prof.Dr.Mustafa ILICALI, Mehmet Çağrı KIZILTAŞ, Esad ERGİN. (tarih yok). Toplu Ulaşım Planlanmasında Hizmet Parametrelerine Göre Türel Seçim.

ŞAŞMAZ. (2018). Proje kapsamında üretilmiştir.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN YERÇEKİMİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

THOUGHTS OF THE MIDDLE SCHOOL STUDENTS ABOUT GRAVITY

Uzman Öğr. Erkan AKDEMİR

Milli Eğitim Müdürlüğü, fencierkan@gmail.com

Prof. Dr. Hüseyin KALKAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, hkalkan@omu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, ortaokul öğrencilerinin yerçekimi hakkındaki düşüncelerini araştırmaktır. Çalışma 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Samsun ili Canik ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir devlet okulunda gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini yine bu okulda öğrenim gören 400 ortaokul 5, 6, 7 ve 8.sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi ve durum çalışması (örnek olay incelemesi) yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada öğrencilerin yerçekimi hakkındaki düşüncelerini ortaya çıkarabilmek için durum çalışması yöntemlerinden bütüncül tek durum çalışması kullanılmıştır. Öğrencilerinin yerçekimi ile ilgili zihinsel modellerinin saptanması amacıyla “açık uçlu soru formu” ve “yarı yapılandırılmış görüşme” olarak iki farklı veri toplama aracı kullanılmıştır. Veri toplama aracı olan açık uçlu soru formu öğrencilerin yerçekimi hakkındaki zihinsel modellerini belirleyebilmek amacıyla çizim ve yazım tekniğiyle hazırlanmış iki sorudan oluşmaktadır. Veri toplama aracı ortaokul öğrencilerinin yerçekimi ile ilgili sahip oldukları zihinsel modellerin saptanması amacıyla her sınıf seviyesinden 100 olmak üzere toplamda 400 öğrenciye uygulanmıştır. Her sınıf seviyesinden beş öğrenci olmak üzere toplamda 20 öğrenci ile de görüşme yapılmıştır. Çalışma nitel veri analizi tekniklerine göre değerlendirilmiştir. Çalışmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ve açık uçlu soru formlarından elde edilen cevapların değerlendirilmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Oluşturulan sorulardan alınan nitel veriler frekans ve yüzde hesaplamalarıyla sayısal değerlere çevrilmiştir. Çalışma nitel veri analizi tekniklerine göre değerlendirilmiştir. Veriler literatürdeki çalışmalardan elde edilen değerlerle karşılaştırılarak yorumlar yapılmıştır. Analizler sonucunda elde edilen yerçekimi ile ilgili verilerin literatürdeki bilimsel modellere göre daha düşük çıktığı fakat sınıf seviyesi arttıkça literatürdeki değerlere yaklaştığı görülmektedir. Burada en önemli bulgulardan bir tanesi ortaokul öğrencilerinin günlük yaşamda algıladıkları yerçekimi kavramını günümüzün bilimsel bilgilerinden farklı olarak kullandıkları, bununla birlikte yerçekimi kavramı kavrama düzeyinden daha bilgi düzeyinde kaldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Astronomi Eğitimi, Yerçekimi, Model, Modelleme, Eğitim

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate how the effect of gravity is thought by middle school's students. The study was carried out in one of the state schools affiliated to the Ministry of National Education in the Canik province of Samsun province in the academic year of 2015-2016. The sample of the research is composed of 400 middle school students, 5, 6, 7 and 8th grade students, who also study in this school. In the study, qualitative research methods such as document

review and case study method were used. In order to reveal thought of the students in the study, a holistic one-case study was used from the case study methods. In this study, two different data collection tools were used as "open ended question form" and "semi-structured interview" in order to determine the mental models of students related to gravity. Open-ended question form used as data collection tool, consists of two questions prepared by drawing and writing technique in order to determine the mental models of students about gravity. Data collection tool was applied 100 students from each grade level 400 students in total in order to determine the mental models of the middle school students related to gravity. Five students from every grade level were interviewed and in total of 20 students were interviewed. The study was evaluated according to qualitative data analysis techniques. The content analysis technique was used to evaluate the answers obtained from the semi-structured interviews and open-ended questionnaires used in the study. Qualitative data received from the generated questions were converted to numerical values by frequency and percentage calculations. The study was evaluated according to qualitative data analysis techniques. . Interpretations were made by comparing the data obtained from studies in the literature. As a result of the analyzes, the datas about gravitational were lower than the scientific models in the literature but as the grade level increases, it is seen to approach the values in the literature. One of the most important findings here is that secondary school students use the gravity concept they perceive in everyday life as different from today's scientific knowledge in addition to this, it is seen the concept of gravity remained at the level of knowledge rather than comprehension level.

Key Words: Astronomy Education, Gravity, Model, Modelling, Education

GİRİŞ

İnsanın gökyüzüyle ilgili merak duygularını gidermek için yapmış olduğu araştırmalar astronomi bilimini ortaya çıkarmıştır. Gökbilimi olarak tanımlanan astronomi; evrendeki bütün gök cisimlerinin hareketlerini, konumlarını, boyutlarını, enerjilerini ve evrimsel süreçlerini inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlanabilir. İnsanın var olduğu günden beri en çok merak ettiği konuların başında, evrenin işleyiş mekanizması olduğu yapılan araştırmalarda ortaya koyulmuştur (Akdemir, 2018).

Yerçekimi kavramı ve küresel Dünya modeli öğrencilerin fen bilimleri derslerinde karşılaştıkları ilk modeldir. Astronomi kavramlarının gelişimi için öğrencilerin bu kavramları öğrenmeleri şarttır. Ulusal Fen Eğitimi Standartları (NRC, 2011) şunu önermektedir: Çocuklara, ilkokulun ilk sınıflarında çevrelerindeki Dünya'yı öğrenmeleri ve gözlemlemeleri için fırsat verilmelidir. NRC'ye (2011) göre küresel Dünya kavramının ilkokul 5. sınıftan 8. sınıfa doğru gösterilmesi uygundur. Direkt gözleme dayalı deneyimlerin ve uydu verilerinin kullanılması bu kavramın anlaşılmasında kullanılabilir. Uydu görüntüleri ve direkt gözlemler Dünya'nın hareketini, küresel oluşunu ve Güneş sisteminde yer alan diğer gezegenlerden benzersiz bazı özelliklere sahip olduğunu gösterir. Yerçekimi ise bizi Dünya yüzeyinde tutmasıyla ve gelgit olayıyla açıklanır (Agan ve Sneider, 2004).

NASA ve Pearson Scott Foresman (PSF), K-6 (yaşları 5 – 12 olan çocuklar) için eğitsel yayına öncülük ettiği görülmektedir. Bu birlikteliğin amacı; öğrencilerin hayal güçlerini harekete geçirecek, uzay araştırmalarına olan ilgiyi destekleyecek, temel fen müfredatını artıracak çok yönlü bir proje oluşturmaktır. Bu özel birlikteliğin koşulları altında PSF editörleri ve yazarları NASA'nın zengin arşiv materyallerini, Dünya ve uzay bilimlerindeki araştırmalarını kullanarak temel seviye (PSF) bilim serilerini oluşturmuşlardır. Scott Foresman Bilim Serileri'nde yerçekimi kavramı ikinci sınıfta:

“Nesneleri (canlıları, eşyaları, cisimleri, vb.) aşağıya çeken güç” şeklinde vermiştir. Üçüncü sınıfta: Dünya’da meydana gelen gelgit olayının nedeni olarak Ay’ın çekim kuvveti göstermiştir. Dördüncü sınıfta: “Dünya’nın Güneş etrafındaki yörüngesinde kalmasını yerçekimi sağlar” şeklinde öğrencilere aktarmıştır. Beşinci sınıfta: Öğrenciler yerçekimini; kütle ve ağırlık kavramlarını birbirinden ayırarak, mesafeye bağlı olduğunu belirterek, atış hareketi (Vektörel boyutta, harekete neden olan kuvvet ve yerçekimi. Mesela ileriye doğru atılan bir taşın doğrultusunu zamanla yerçekimi yönüne doğru değiştirmesi gibi) ve ivmelenme ile ilgili olarak aktarmıştır. Altıncı sınıfta: Öğrencilere Newton’un hareket kanunları öğretilerek (1. 2. 3. yasası) sonra yıldızlar, galaksiler ve genişleyen evren hakkında çalışmaktadırlar (Agan ve Sneider, 2004).

Türkiye’de ise 2018’de güncellenen fen bilimleri öğretim programı da dâhil olmak üzere hiçbir programda yerçekimi kavramlarının öğretimi ile ilgili bir standart belirlenmediği görülmektedir (Akdemir, 2018). Bunu dördüncü sınıftan itibaren başlayarak incelersek: Dördüncü sınıfta Dünya’nın katmanlarının anlatımında dolaylı olarak anlatılan yerçekimi kavramı altıncı sınıfta “Kuvvet ve Hareket” konusunda detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Gerek kitaplarda bulunan yanlış anlatımlar gerekse de kazanımların yetersiz olması öğrencileri yerçekimi konusu hakkında kavram yanılgılarına itmektedir. Bu hatalı bilgiler sonraki yıllarda öğrencilerin Dünya, uzay ve astronomi ile ilişkili her türlü olguya sahip kavramlarını kullanmaya çalışırken önlerine çıkmaktadır.

Kavram öğretimi için uygun yaş hakkındaki düşünce faydalı bir yapı olarak Cole ve Scribner (1978) tarafından şu şekilde önerilmiştir: Öğretimdeki her konu için öğrencinin öğrenmeye en açık olduğu nihayetinde etkisinin en verimli olduğu bir dönem vardır. Bu dönem, Montessori ve diğer eğitimciler tarafından hassas dönem olarak adlandırılmıştır. Cole ve Scribner’e (1978) göre öğrenme, bilişsel gelişim için çok önemlidir ve herhangi bir öğrenmenin ortaya çıkması için en iyi zaman öğrencinin konunun öğretimine en açık olduğu zamandır. Bu dönem, çocuğun; öğretmen ya da başka öğrencinin yardımıyla konu alanında yeni şeyler öğrenmesi için bilişsel kapasiteye sahip olduğu sürece devam eder. Verilen kavram için hassas dönem, her çocuk için aynı değildir. Bu yüzden asıl sorulması gereken, öğrencilerin bilişsel gelişimine yardım edecek yerçekimi kavramı üzerine önemli bir ders için çoğu öğrencinin ne zaman hazır olduğudur (Agan ve Sneider, 2004).

Bu çalışmada evrensel kütle çekim yasasının özel bir hâli olan yer çekimi kuvvetinin ortaokul öğrencileri tarafından nasıl algılandığını araştırmak, bunun yanında öğrencilerin yer çekimi kuvveti ile ilgili düşüncelerinin neler olduğunu ortaya çıkarmak ve ortaya çıkacak alternatif kavramlara bağlı olarak alternatif öğrenme süreçlerinin neler olabileceği tartışılmıştır.

Araştırmanın Problemi

Alanyazın incelendiğinde astronominin temel kavramlarını; Güneş-Dünya-Ay’ın büyüklükleri ve hareketleri, Güneş ve ay tutulmaları, mevsimlerin oluşumu, takımyıldızlar, Dünya’nın şekli ve yerçekimi gibi kavramlar oluşturduğu görülmektedir (Baxter, 1989; Bisard, Aron, Francek ve Nelson, 1994; Kalkan ve Kiroğlu, 2007; Klein, 1982; Mant ve Summers 1993; Sharp, 1996; Sneider ve Pulos, 1983; Trumper, 2003; Trundle, Atwood ve Christopher, 2002; Zeilik, Schau, Mattern, 1998). Öğrenciler astronomi ile ilgili temel kavramları iki kaynaktan öğrenirler, bunlardan ilki günlük yaşamdan elde ettiği bilgiler, diğeri ise eğitimsel süreçler sonucunda edindiği bilgilerdir. Öğrencilerin günlük yaşantıları sonucu edindikleri bilgiler bilimsel doğruluktan uzak olması nedeniyle bazı kavram yanılgıları ortaya çıkmaktadır (Vosniadou ve Brewer, 1990).

Yerçekimi ile ilgili yapılan çalışmalar sonucunda öğrencilerin kavram yanılgılarının olduğu ve farklı fikirler geliştirdiklerine rastlanılmıştır (Agan ve Sneider, 2004; Klein, 1982; Mali ve Howel,

1979; Nussbaum ve Novak, 1976; Nussbaum, 1979; Öztürk ve Doğanay, 2013). Yerçekimi ile ilgili bilimsel doğruluğu kabul edilen düşüncede çok az öğrencinin olduğu hatta lise ve üniversite öğrencilerinde de benzer kavram yanlışlarının olduğu tespit edilmiştir (Kavanagh ve Sneider, 2007a).

Öğrencilerin günlük yaşantıları sonucu edindikleri bilgiler sonucunda oluşturdukları düşünceleri dikkate alınarak oluşturulan çalışmanın temel problem cümlesi şu şekildedir.

“Ortaokul öğrencilerinin yerçekimi hakkındaki düşünceleri ve müfredat programındaki kazanımlara bağlı olarak bu düşüncelerinde meydana gelen değişimler nelerdir?”

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi ve durum çalışması (örnek olay incelemesi) yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi olgu ya da olay hakkında bilgi bulunduran yazılı dokümanların analizi anlamına gelmektedir. Araştırmacı doküman incelemesini kullanarak ihtiyacı olan veriye gözlem veya görüşme yapmadan direkt ulaşabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmada öğrencilerin düşüncelerini ortaya çıkarabilmek için durum çalışması yöntemlerinden bütüncül tek durum çalışması kullanılmıştır.

Araştırmanın Çalışma Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini 2015-2016 eğitim öğretim yılında Samsun ilinde öğrenim gören ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Samsun ili Canik ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı devlet okullarının birinde öğrenim gören 400 ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Çalışmada yer alan öğrencilerin özellikleri tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 18: Araştırma Örneklemi

Cinsiyet	Sınıf Seviyesi									
	5. sınıf		6. sınıf		7. sınıf		8. sınıf		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Erkek	48	12	43	10,8	50	12,5	45	11,3	186	46,5
Kız	52	13	57	14,3	50	12,5	55	13,8	214	53,5
Toplam	100	25	100	25	100	25	100	25	400	100

Tablo 1’den görüleceği gibi araştırmada ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinden toplam 400 öğrenci yer almaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırma kapsamında ortaokul öğrencilerinin yerçekimi ile ilgili düşüncelerinin saptanması amacıyla “Açık uçlu soru formu” ve “Yarı yapılandırılmış görüşme” olarak iki farklı veri toplama aracı kullanılmıştır. Kullanılan veri toplama araçları araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Veri toplama araçları geliştirilirken öncelikle hayat bilgisi ve fen bilimleri öğretim programı taranarak yerçekimi kavramının programların hangi sınıf seviyesinde geçtiği saptanmıştır. . Programlar dâhilinde oluşturulan hayat bilgisi ve fen bilimleri ders kitapları incelenmiştir. Yerçekimi ile ilgili ulusal ve uluslararası alanyazında yapılan çalışmalar araştırılmıştır. Yerçekimi ile ilgili yapılan çalışmalar, hayat bilgisi-fen bilimleri öğretim programları ve ders kitapları iyice karşılaştırılarak veri toplama aracı için taslak oluşturulmuştur. Soruların kapsam geçerliliği için araştırmacıların ve uygulama yapılan okuldaki öğretmenin görüşü alınmıştır. Bunun yanında veri toplama aracı kapsam geçerliliği açısından aynı okulda görevli üç fen bilimleri öğretmenine, dilbilgisi ve anlam yönünden iki Türkçe öğretmenine incelenmiştir. Soru formu hazırlandıktan sonra her sınıf seviyesinden

rastgele seçilen 5 öğrenciye toplamda 20 öğrenciye uygulanmıştır. Soruların anlaşılabilirliği ve cevaplanma süreleri öğrenci açısından değerlendirilerek gözden geçirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma nitel veri analizi tekniklerine göre analiz edilmiştir. Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ve açık uçlu soru formlarından elde edilen cevapların analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Nitel veriler analiz edilirken iki tür analiz tekniğinden faydalanılır, bunlar içerik ve betimsel analiz teknikleridir. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur. Betimsel yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar içerik analizi sonucu keşfedilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu nedenle elde edilen cevapların analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma kapsamında toplanılan nitel verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu çalışmada, ortaokul öğrencilerinin evrensel kütle çekiminin özel bir hali olan yerçekimi kuvveti hakkındaki düşüncelerinin neler olduğu araştırılmıştır. Araştırma verilerinin analizi sonucu elde edilen bulguların sunumunda soruların verilerine ilişkin tablolar verilmiş, ardından tablolar hakkında açıklamalar ve yorumlar yapılmıştır.

Birinci Soruya İlişkin Analizler

Öğrencilerin birinci soruya verdikleri cevaplar “Açıklama” kategorisi altında incelenmiştir. Öğrencilerin açıklamalarından oluşturulan kategoriler analiz edilmiş ve yerçekimi ile ilgili fikirleri ayrıntılı bir şekilde saptanmıştır. Ortaokul öğrencilerinin yerçekimi kavramına ilişkin düşünceleri, bu düşüncelerin özellikleri ve gözlenme sıklıklarına ilişkin veriler birlikte analiz edilmiştir.

Soru 1- Şekilde Dünya’nın dört farklı noktasında yüzeyde durmakta olan dört kişi bulunmaktadır. Dünya’nın durduğunu ve yerçekiminin yok olduğunu düşünün.

* Yüzeyde durmakta olan bu dört kişinin hareketleri nasıl olur? Oklarla gösteriniz.

* Neden bu cevabı verdiniz? Açıklayınız.

Bu soruyla hedeflenen temel amaç, yerçekimi yok olduğunda öğrencilerin zihinlerinde oluşan temel düşüncelerin neler olduğunu ortaya çıkarmaktır. Bu kurguyu oluşturabilmek için hedeflenen düşünceler Dünya’nın dönmesinden etkilenmemesi için Dünya’nın durduğu yani dönmediği düşüncesi üzerine oluşturulmuştur. Çünkü öğrencilerin zihinlerindeki yerçekimi kavramının netliğini ortaya çıkarabilmek için Dünya’nın dönme hareketlerinden etkilenecekleri ve öğrencilerin günlük yaşantıları sonucu edinecekleri deneyimler ile ortaya çıkacak bilimsel olguların çelişeceği düşünülmektedir.

Birinci Açıklama Sorusuna İlişkin Cevapların Analizi

Öğrencilerin 1. sorunun açıklama sorusuna verdikleri cevapların analizi sonrası oluşturulan kategoriler ve açıklamaları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: 1. sorunun açıklamasına ilişkin oluşturulan kategoriler ve açıklamaları

Kategori	Açıklaması
Düşmek (merkeze veya yere düşmek)	Ayaklarının yerden kesileceği ve merkeze doğru veya direkt yere doğru düşeceği yönündeki fikir
Uçmak	Yerçekimi yok olduğunda serbest bir şekilde uçulacağı yönündeki fikir
Boşlukta sabit durma	Yerçekimi yok olduğunda herhangi bir kuvvet etki etmediği takdirde sabit durulacağı yönündeki fikir
Diğer	İlgisiz ve boş cevaplar

Tablo 2’de görüldüğü gibi öğrencilerin 1. sorunun açıklamalarına ilişkin cevapları üç farklı kategoride toplandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra ilgisiz, bir başka deyişle herhangi bir kategoride yer alamayan, tek başına bir kategori oluşturmayacak çoğunluktaki cevaplar ile boş bırakılan cevaplardan oluşan “Diğer” kategorisi de yer almaktadır.

1. sorunun açıklamasına ilişkin oluşturulan kategorilerden “Düşmek” (merkeze veya yere düşmek) kategorisindeki öğrencilerde yerçekimi yok olduğunda kişilerin ayaklarının yerden kesileceği, merkeze doğru veya direkt yere doğru düşeceği fikri geçerli. Bu öğrencilerde yerçekiminin yok olduğu durumlarda dengenin kaybedileceği ve kişilerin merkeze veya yere düşeceği fikri görülmekte. Farklı sınıf seviyelerindeki öğrencilerden Düşmek kategorisindeki cevaplarının bazıları aşağıdaki gibidir:

- *Dünyanın yukarı tarafındaki yere düşer çünkü Dünya yere düşmesini engeller, diğerlerinin önünde bir şey olmadığı için düşerler.*
- *Çünkü yerçekimi yok, yerçekimi olmadığı için insanlar düşer.*
- *Yerçekimi olmadığı için ayakta duramazlar bu yüzden uzay boşluğunu düşerler.*
- *Çünkü yerçekimi olmadığı için insanlar yüzeyde ayakta duramazlar düşerler.*
- *Yerçekimi olmasaydı 4 kişi düşer ve dengede duramazdı.*

Birinci sorunun açıklamasına ilişkin oluşturulan kategorilerden “Uçmak” kategorisindeki öğrencilerde yerçekimi yok olduğunda serbest bir şekilde uçulacağı fikri geçerli. Bu öğrencilerde yerçekiminin yok olduğu durumlarda Dünya’dan bağlantılarının kopacağı ve uçacakları fikri görülmekte. Uçmak, Dünya’dan ayrılıp uzay boşluğunda yayılmak, boşlukta gelişigüzel hareket etmek veya yeryüzünde duramayarak havada hareket etmek olarak algılanmaktadır. Farklı sınıf seviyelerindeki öğrencilerden Uçmak kategorisindeki cevapların bazıları aşağıdaki gibidir:

- *Çünkü çocuklar yerçekimi olmadığı zaman uçarlar.*
- *Takla atarak uzay boşluğunda uçarlar.*
- *Havada yayılırlar.*
- *Çünkü biz yerçekiminin sayesinde Dünya’nın üzerinde durduğumuz için yerçekimi olmazsa uzaya düşer uçarız.*
- *4 kişi yukarı doğru gider çünkü yerçekimi olmayınca uçmaya başlarlar.*
- *Çünkü yerçekimi olmazsa kimse olduğu yerde duramaz farklı yerlerde ve havada uzay boşluğunda olurdu.*
- *Yerçekimi olmadığı için 4 kişide havalanır.*
- *Dört kişide yukarı doğru uzaya uçar çünkü yerçekimi olsaydı aşağı düşerdi yerçekimi olmadığından uçarlar.*

1. sorunun açıklamasına ilişkin oluşturulan kategorilerden “Boşlukta sabit durma” kategorisindeki öğrencilerde yerçekimi yok olduğunda herhangi bir kuvvet etki etmediği takdirde sabit durulacağı fikri geçerli. Bu öğrencilerde yerçekiminin yok olduğu durumlarda kişilere bir kuvvet etki etmezse olduğu yerde duracağı fikri görülmekte. Boşlukta sabit durma kategorisindeki fikirler farklı şekillerde karşımıza çıkmakta. Bir grup öğrenci tarafından “Boşlukta sabit durma”, uzay boşluğunda sabit durma olarak algılanmaktadır. Diğer bir grup öğrencide ise “Boşlukta sabit durma”, Dünya yüzeyinde sabit durma olarak algılanmaktadır.

Birinci Açıklama Sorusuna İlişkin Cevapların Frekans ve Yüzdeleri

Öğrencilerin birinci sorunun açıklama sorusuna ilişkin cevaplarının üç farklı kategoride toplandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra ilgisiz, bir başka deyişle herhangi bir kategoride yer alamayan, tek başına bir kategori oluşturmayacak çoğunluktaki cevaplar ile boş bırakılan cevaplardan oluşan “Diğer” kategorisi de yer almaktadır. Öğrencilerin birinci sorunun açıklama sorusuna verdikleri cevapların analizi sonrası oluşturulan frekans ve yüzde değerleri Tablo 3’te sunulmuştur.

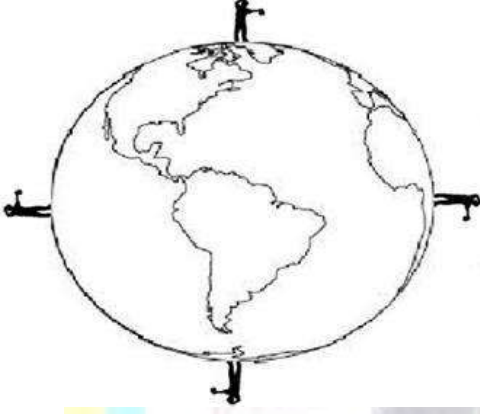
Tablo 3: 1. sorunun açıklama sorusuna ilişkin oluşturulan frekans ve yüzde değerleri

	Kategori			
	Düşmek	Uçmak	Boşlukta Sabit durma	Diğer
f (n=400)	38	281	13	68
%	9,5	70,3	3,3	17

Tablo 3’te ortaokul öğrencilerinin 1. sorunun açıklama sorusuna ilişkin oluşturdukları cevapların kategorilere göre frekans ve yüzde değerleri görülmektedir. Farklı sınıf seviyelerindeki 400 öğrencinin 281’inde “Uçmak” kategorisindeki fikir görülmekte. Bu da gösteriyor ki öğrencilerin çoğunda yerçekimi yok olduğunda her şeyin uçacağı fikri geçerli. Oluşturulan kategorilerde en sık karşılaşılan açıklama “Uçmak” kategorisindeki açıklama olmakta. Bunun yanında “Uçmak” kategorisine en yakın olan kategori ise 28 öğrencinin açıklaması olan “Düşmek” kategorisi gelmekte. Düşmek kategorisindeki öğrencilerde yerçekimi yok olduğunda ya merkeze doğru veya direkt yere doğru düşeceği yönündeki fikir geçerli. Bir diğer kategori olan “Boşlukta sabit durma” fikri ise tüm öğrencilerin % 3,3’ünü kapsıyor. “Boşlukta sabit durma” kategorisindeki öğrencilerde yerçekimi yok olduğunda cisimlere herhangi bir kuvvet etki etmediği takdirde her şeyin sabit duracağı fikri geçerli. Bunun yanı sıra ilgisiz, bir başka deyişle herhangi bir kategoride yer alamayan, tek başına bir kategori oluşturmayacak çoğunluktaki cevaplar ile boş bırakılan cevaplardan oluşan “Diğer” kategorisi ise % 17’lik bir değerle görülme sıklığının en fazla olduğu ikinci kategori olmakta. Çizim sorusunda tüm öğrencilerin % 5,3’ünde “Diğer” kategorisi yer alırken, açıklama sorusunda bu sayı % 17’ye çıkmakta. Açıklama sorusundaki “Diğer” kategorisi çizim kategorisinden % 11,7 daha fazla olduğu görülmekte. Bu da gösteriyor ki öğrenciler sorulan soruları cevaplarken çizerek kendilerini daha iyi ifade etmekte. Bilimsel doğru olarak kabul edilen “Boşlukta sabit durma” kategorisinde 13 (% 3,3) öğrenci yer almaktadır. Öğrencilerin günlük deneyimleri sonucu edindikleri bilgi dışında sorulan soruya doğru cevap verme yüzdesi oldukça düşük çıkmıştır.

İkinci Soruya İlişkin Analizler

Öğrencilerin ikinci soruya verdikleri cevaplar “Açıklama” kategorisi altında incelenmiştir. Öğrencilerin çizimlerinden oluşturulan kategoriler analiz edilmiş ve yerçekimi ile ilgili fikirleri ayrıntılı bir şekilde saptanmıştır. Ortaokul öğrencilerinin yerçekimi kavramına ilişkin düşünceleri, bu düşüncelerin özellikleri ve gözlenme sıklıklarına ilişkin veriler birlikte analiz edilmiştir

Soru 2- Birbirinden uzak ve Dünya'nın dört farklı noktasında ellerinde taş bulunan insanlar bulunmaktadır.

* Bu insanlar ellerindeki taşı bıraktıklarında taşın duruncaya kadar izlediği yol nasıl olur? Oklarla gösteriniz.

* Neden bu cevabı verdiniz? Açıklayınız.

Bu soruyla hedeflenen temel amaç yerçekiminin olduğu bir ortamda Dünya'nın dört bir yanındaki cisimlerin nasıl hareket edeceğini, öğrencilerin zihinlerinde oluşan temel düşüncelerin neler olduğunu ortaya çıkarmaktır. Öğrencilerin

zihinlerindeki yerçekimi kavramının netliğini ortaya çıkarabilmek için Dünya'nın dört bir yanına elinde taşla duran insanlar yerleştirildi ve bu insanlar ellerindeki taşları bıraktıklarında taşların nasıl hareket edeceği belirlenmeye çalışıldı. Günlük deneyimleri sonucu üzerinde yaşadıkları Dünya modeli ile uzaydaki Dünya modeli arasında zihinlerinde oluşturdukları fikirler araştırıldı.

İkinci Açıklama Sorusuna İlişkin Cevapların Analizi

Öğrencilerin 2. sorunun açıklama sorusuna verdikleri cevapların analizi sonrası oluşturulan kategoriler ve açıklamaları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: 2. sorunun açıklamasına ilişkin oluşturulan kategoriler ve açıklamaları

Kategori	Açıklaması
Sadece yerçekimi	Sadece yerçekimi kuvvetinden bahsedenler (herhangi bir açıklama yapılmamış)
Yerçekimi + Merkez	Yerçekimi kuvveti ile birlikte merkezi bir çekimden bahsedenler
Yerçekimi + Tek yön	Yerçekimini tek yönlü olarak aşağıya doğru bir kuvvet olarak açıklayanlar
Diğer	İlgisiz ve boş cevaplar

Tablo 4'te görüldüğü gibi öğrencilerin 2. sorunun açıklamalarına ilişkin cevapları üç farklı kategoride toplandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra ilgisiz, bir başka deyişle herhangi bir kategoride yer alamayan, tek başına bir kategori oluşturmayacak çoğunluktaki cevaplar ile boş bırakılan cevaplardan oluşan "Diğer" kategorisi de yer almaktadır.

2. sorunun açıklamasına ilişkin oluşturulan kategorilerden "Sadece yerçekimi" kategorisindeki öğrencilerde farklı noktalarda bulunan insanların ellerindeki taşları bıraktıklarında taşlara bir yerçekimi kuvveti uygulandığını söyledikleri fakat açıklama yapmadıkları fikri geçerli. Bu öğrencilerde yerçekimi kuvvetinin bilgi düzeyinde olduğu, kavrama düzeyine henüz geçemedikleri görülmekte. Farklı sınıf seviyelerindeki öğrencilerden "Sadece yerçekimi" kategorisindeki cevaplarının bazıları aşağıdaki gibidir:

- Yerçekimi olduğu için havada olan bir cismi bıraktığımızda yerçekimi sayesinde taşlar düşer.
- Yerçekimi olduğu için bu şekilde olur.
- Çünkü Dünya'da oldukları için yerçekimi kuvveti uygular.
- Yerçekimi olduğu için direkt düşer.
- Çünkü taşlar yuvarlanınca yoluna gidebilir yerçekimi olduğu için.

- *Çünkü yerçekimi çeker.*
- *Çünkü yerçekimi olduğu için topu nereye bırakırsa oraya doğru gider.*

2. sorunun açıklamasına ilişkin oluşturulan kategorilerden “Yerçekimi + Merkez” kategorisindeki öğrencilerde farklı noktalarda bulunan insanların ellerindeki taşı bıraktıklarında taşlara bir yerçekimi kuvveti uygulandığı ve bunun yanında çekim kuvveti etkisiyle taşların Dünya’nın merkezine doğru hareket edeceği yönündeki fikrin geçerli olduğu görülmektedir. Öğrenciler günlük deneyimleri sonucunda cisimlerin serbest bırakıldığında cisimlere bir kuvvet uygulandığını ve bu kuvvetin cisimleri Dünya’nın merkezine doğru çekeceği yönündeki fikrin geçerli olduğu görülmekte. Farklı sınıf seviyelerindeki öğrencilerden “Yerçekimi + Merkez” kategorisindeki cevapların bazıları aşağıdaki gibidir:

- *Çünkü o dört kişinin ellerindeki taşlar yerçekimi kuvvetiyle dört bir yandan gelerek ortada bir noktada buluşur.*
- *Yerçekimi olduğunu düşünürsek içeri yani Dünya’nın ortasına doğru gider taşlar.*
- *Çünkü taş bırakıldığında Dünya’nın merkezine doğru hareket eder.*
- *Dünya’nın merkezinde yerçekimi kuvveti olduğundan bu taşlar Dünya’nın üzerinde duracaktır.*
- *Yerçekimi Dünya’nın merkezine doğrudur. Taşlar nereden atılırsa atılsın. Dünya’nın merkezine doğru düşer. Dünya’nın merkezine yol olmadığına göre Dünya yüzeyinde durur.*

2. sorunun açıklamasına ilişkin oluşturulan kategorilerden “Yerçekimi + Tek yön” kategorisindeki öğrencilerde farklı noktalarda bulunan insanların ellerindeki taşı bıraktıklarında taşlara bir yerçekimi kuvveti uygulandığı ve bunun yanında çekim kuvveti etkisiyle taşların aşağıya doğru hareket edeceği yönündeki fikrin geçerli olduğu görülmekte. Bu öğrencilerde yerçekimi kuvvetinin kaynağının Dünya’nın dışında ve altında bir yerden kaynaklandığı yönündeki yanlış bilgiler olduğu görülmektedir. Öğrenciler günlük deneyimleri sonucunda cisimlerin serbest bırakıldığında cisimlere bir kuvvet uygulandığını ve bu kuvvetin cisimleri aşağıya doğru çekeceği yönündeki fikrin ortaya çıktığı görülmektedir. Üst tarafta bulunan kişi elindeki taşı bıraktığında aşağıya doğru düşeceği doğru bir düşüncedir fakat genel olarak bakıldığında üst taraftaki kişiden bağımsız olarak aşağıya doğru düşeceği yönündeki fikirler görülmektedir. Farklı sınıf seviyelerindeki öğrencilerden “Yerçekimi + Tek yön” kategorisindeki cevapların bazıları aşağıdaki gibidir:

- *Yerçekimi olduğundan taşlar aşağıya çeker.*
- *Taşlar gidebildiği yere kadar (aşağı, sonsuza) gider.*
- *Taşlar aşağı düşer.*
- *Taşlar atıldığı yöne çarpar sonra aşağı düşer.*
- *Çünkü yerçekimi olduğu için taşlar boşluk olan yere yani aşağı düşer.*
- *Çünkü yukarıdan aşağıya doğru bırakılan taşlar bir hızla aşağıya iner. Ama diğerlerinde taşın hızlanacağı yön farklı ve aşağıda.*
- *Yerçekimi olduğu için taşlar aşağı düşer.*
- *Çekim nereye doğruysa oraya gider yani aşağı düşer.*

İkinci Açıklama Sorusuna İlişkin Cevapların Frekans ve Yüzdeleri

Öğrencilerin 2. sorunun açıklama sorusuna ilişkin cevaplarının üç farklı kategoride toplandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra ilgisiz, bir başka deyişle herhangi bir kategoride yer alamayan, tek başına bir kategori oluşturmayacak çoğunluktaki cevaplar ile boş bırakılan cevaplardan oluşan

“Diğer” kategorisi de yer almaktadır. Öğrencilerin birinci sorunun açıklama sorusuna verdikleri cevapların analizi sonrası oluşturulan frekans ve yüzde değerleri Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5: 2. sorunun açıklama sorusuna ilişkin oluşturulan frekans ve yüzde değerleri

	Kategori			
	Sadece yerçekimi	Yerçekimi Merkez	+ Yerçekimi + Tek yön	Diğer
f (n=400)	149	63	22	166
%	37,3	15,8	5,5	41,5

Tablo 5’te ortaokul öğrencilerinin 2. sorunun açıklama sorusuna ilişkin oluşturdukları cevapların kategorilere göre frekans ve yüzde değerleri görülmektedir. Farklı sınıf seviyelerindeki 400 öğrencinin 149’unda “Sadece yerçekimi” kategorisindeki fikir görülmekte. Bu da gösteriyor ki öğrencilerin çoğu Dünya’nın dört farklı noktasında bırakılan taşlara bir çekim kuvveti uygulanıyor diyor ve bu çekim kuvvetini ise yerçekimi kuvveti olarak adlandırıyor. Bu öğrenciler Dünya üzerinde bulunan bütün cisimlere bir yerçekimi kuvvetinin uygulandığını söylüyor ama detaylandıramıyorlar. Bu fikirde olan öğrenciler tüm öğrencilerin % 37,3’ünü kapsıyor. “Sadece yerçekimi” kategorisine en yakın olan kategori ise 63 öğrencinin açıklaması olan “Yerçekimi + Merkez” kategorisi olmakta. “Yerçekimi + Merkez” kategorisindeki öğrencilerde Dünya’nın dört farklı noktasında bırakılan taşlara bir çekim kuvvetinin uygulandığı, bu çekim kuvvetinin kaynağının ise Dünya’nın merkezinden kaynaklandığı fikri geçerli. Bu fikirde olan öğrenciler tüm öğrencilerin % 15,8’ini kapsıyor. Yerçekiminden bahsedip bununla beraber merkezi bir yerçekiminden bahseden öğrenciler bilimsel olarak doğru açıklama yapmaktadır. “Yerçekimi + Tek yön” açıklamasını yapan 22 öğrenci bulunmakta. “Yerçekimi + Tek yön” kategorisindeki öğrencilerde Dünya’nın dört farklı noktasında bırakılan taşlara bir çekim kuvvetinin uygulandığı, bu çekim kuvvetinin kaynağının ise Dünya’nın altından kaynaklandığı fikri geçerli. Bu öğrenciler günlük deneyimleri sonucunda serbest bırakılan cisimlerin aşağıya düştüğünü görüyorlar ve çekim kuvvetinin her şeyi aşağıya çekeceği yönündeki fikri benimsiyorlar. Öğrencilerde cisimlerin Dünya üzerindeki konumlarının bir önemi olmadığı, bırakılan her cismin aşağıya doğru düşeceği fikri geçerli olduğu görülmektedir. Bu fikirde olan öğrenciler tüm öğrencilerin % 5,5’ini kapsıyor. Bunun yanı sıra ilgisiz, bir başka deyişle herhangi bir kategoride yer alamayan, tek başına bir kategori oluşturmayacak çoğunluktaki cevaplar ile boş bırakılan cevaplardan oluşan “Diğer” kategorisi ise % 41,5’lik bir değerle görülme sıklığının en fazla olduğu kategori olmakta. Çizim sorusunda tüm öğrencilerin % 20,5’inde “Diğer” kategorisi yer alırken, açıklama sorusunda bu sayı % 41,5’e çıkmakta. Açıklama sorusundaki “Diğer” kategorisi çizim kategorisinden % 21 daha fazla görülmekte. Bu da gösteriyor ki öğrenciler sorulan soruları cevaplarken çizerek kendilerini daha iyi ifade etmekte ve daha rahat cevap vermekte.

SONUÇ VE YORUM

Bu çalışmada yerçekimi kuvvetinin ortaokul öğrencileri tarafından nasıl algılandığını araştırmak ve müfredat programındaki kazanımlarla olan ilişkisini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Araştırmanın temel problemine cevap aranmasına yönelik bulgular alanyazında yapılan benzer araştırmalarla karşılaştırılarak tartışılması yapılmıştır. Bu bölümünde elde edilen sonuç ve tartışmalara yer verilmiştir.

Müfredat programı incelendiğinde evrensel çekim kuvvetinin özel bir hali olan yerçekimi kavramının evrensel bir değer olduğu yanlışlığı verilmekle birlikte öğrencilerin yerçekimi kavramını günlük deneyimlerinden elde ettiği bilgiler doğrultusunda hep aşağıya düşer kavramı ağırlıkta olduğu

görülmektedir. Bu öğretilerin öğrencilerin yerçekimi hakkında sonraki yıllarda telafi edilemez kavram yanılgılarına neden olacağı düşünülmektedir. Bunun en önemli verileri ise araştırma sorularına verdikleri cevaplarda açık olarak gözlenmektedir. İkinci soruya verilen cevapların çoğunluğu Dünya'nın her noktasından bırakılan taşların aşağıya doğru hareket edeceği cevabıdır. Bu cevap müfredat programlarının temelini teşkil ederken öğrenciler günlük yaşantılarla da bunu teyit etmektedirler. Oysa doğru cevap Dünya'nın neresinde olursanız olun Dünya üzerinden bırakılan bir taş Dünyanın merkezine doğru hareket eder olmasıdır. Burada öğrencilerin bu sorulara yanlış cevap vermelerinde en önemli etkenlerden birincisi Dünya'nın boyutlarını zihinlerinde canlandırırken büyüklük-küçüklük sorunları yaşamaları, ikinci önemli etken ise olayları sadece Dünya üzerinden bir bakış açısıyla değerlendirmeleridir. Bir başka ifadeyle, aşağı-yukarı kavramlarının sadece Dünya merkezli bir referans sistemine göre değerlendirmeleri sonucu ortaya çıktığı yorumlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acher, A., Arcà, M. ve Sanmarti, N. (2007). Modeling as a teaching learning process for understanding materials: a case study in primary education. *Wiley InterScience*, 339-417. doi:10.1002/sce.20196.
- Agan, L., ve Sneider, C. (2004). Learning about the earth's shape and gravity: a guide for teachers and curriculum developers. *The Astronomy Education Review*, 2(2), 90-117.
- Akdemir, E. (2017). *Ortaokul öğrencilerinin yerçekimi hakkındaki algıları*. (Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Baxter, J. (1989). Children's understanding of familiar astronomical events. *International Journal of Science Education*, 11 (5), 502-513. doi: 10.1080/0950069890110503.
- Bisard, W. J., Aron, R. H., Francek, M. A., ve Nelson, B. D. (1994). Assessing selected physical science and earth science misconceptions of middle school through university pre-service teachers: breaking the science 'misconception cycle'. *Journal of College Science Teaching*, 24 (1), 38-42.
- Bixby, W. (1997). *Galileo ve Newton'un evreni*. Ankara: TÜBİTAK Bilim Yayınları-Yapı Kredi Yayınları.
- Clement, J. (2000). Model based learning as a key research area for science education. *International Journal of Science Education*, 22(9), 1041-1053.
- Craik, K. J. W. (1967). *The nature of explanation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gilbert, J., ve Boulter, C. (2000). *Models and modelling in science education*. Dordrecht, the Netherlands: Kluwer.
- Gobert, J. D. (2000). A typology of causal models for plate tectonics: inferential power and barriers to understanding. *International Journal of Science Education*, 22 (9), 937-977. doi: 10.1080/095006900416857
- Gobert, J. D., ve Buckley, B. C. (2000). Introduction to model-based teaching and learning in science education. *International Journal of Science Education*, 22(9), 891-894. doi: 10.1080/095006900416839
- Harrison, A. G., ve Treagust, D. F. (2000). A typology of school science models. *International Journal of Science Education*, 22(9), 1011-1026. doi: 10.1080/095006900416884
- Harrison, A. G. ve Treagust, D. F. (1998). "Modelling in science lessons: are there better ways to learn with models?". *School Science and Mathematics*, 98(8), 420-429.

Hestenes, D. (2008). Notes for a modeling theory of science, cognition and instruction. *Modelling in Physics and Physics Education*, 2-28.

Jackson, J., Dukerich, L., ve Hestenes, D. (2008). Modeling instruction: an effective model for science education. *Science Educator*, 17(1), 10-17.

Justi, R. (2009). Learning how to model in science classroom: key teacher's role in supporting the development of students' modelling skills. *Educación Química*, 20(1), 32-40.

Kalkan, H., ve Kiroğlu, K. (2007). Science and nonscience students' conceptions of basic astronomy concepts in preservice training for education teachers. *Astronomy Education Review*, 1 (6), 15-24. doi:10.3847/AER2007002

Kavanagh, C., ve Sneider, C. (2007a). Learning about gravity I. free fall: a guide for teachers and curriculum developers. *Astronomy Education Review*, 5(2), 21-52.

Klein, C. (1982). Children's concepts of the earth and sun: a cross-cultural study. *Science Education*, 65(1), 95-107. doi:10.1002/sce.3730660112.

Mali, G. B., ve Howel, A. (1979). Development of earth and gravity concepts among nepali children. *Science Education*, 63(2), 675-685.

Mant, J., ve Summers, M. (1993). Some primary-school teachers' understanding of the earth's place in the universe. *Research Papers in Education*, 8 (1), 101-107. doi: 10.1080/0267152930080107.

MEB. (2013). *İlköğretim fen ve teknoloji dersi (3, 4, 5, 6, 7, ve 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

Nussbaum, J. (1979). Children's conception of the earth as a cosmic body: a cross age study. *Science Education*, 63(2), 83-93.

Öztürk, A., ve Doğanay, A. (2013). Primary school 5th and 8th graders' understanding and mental models about the shape of the world and gravity. *Educational Sciences: Theory ve Practice*, 13(4), 2469-2476.

Sun, D., ve Looi, C. (2014). Designing for model progression to facilitate students' science learning. *Research and Practice in Technology Enhanced Learning*, 9(2), 301-322.

Sharp, J. (1996). children's astronomical beliefs: a preliminary study of year 6 children in South-West England. *International Journal of Science Education*, 18 (6), 631-652. doi:10.1080/0950069960180601.

Sneider, C. I., ve Pulos, S. (1983). Children's cosmographies: understanding the earth's shape and gravity. *Science Education*, 67(2), 205-221. doi:10.1002/sce.3730670209.

Trundle, C. K., Atwood, K. R., ve Christopher, E. J. (2002). Preservice elementary teachers' conceptions of moon phases before and after instruction. *Journal of Research in Science Teaching*, 39(7), 633-658. doi:10.1002/tea.10039.

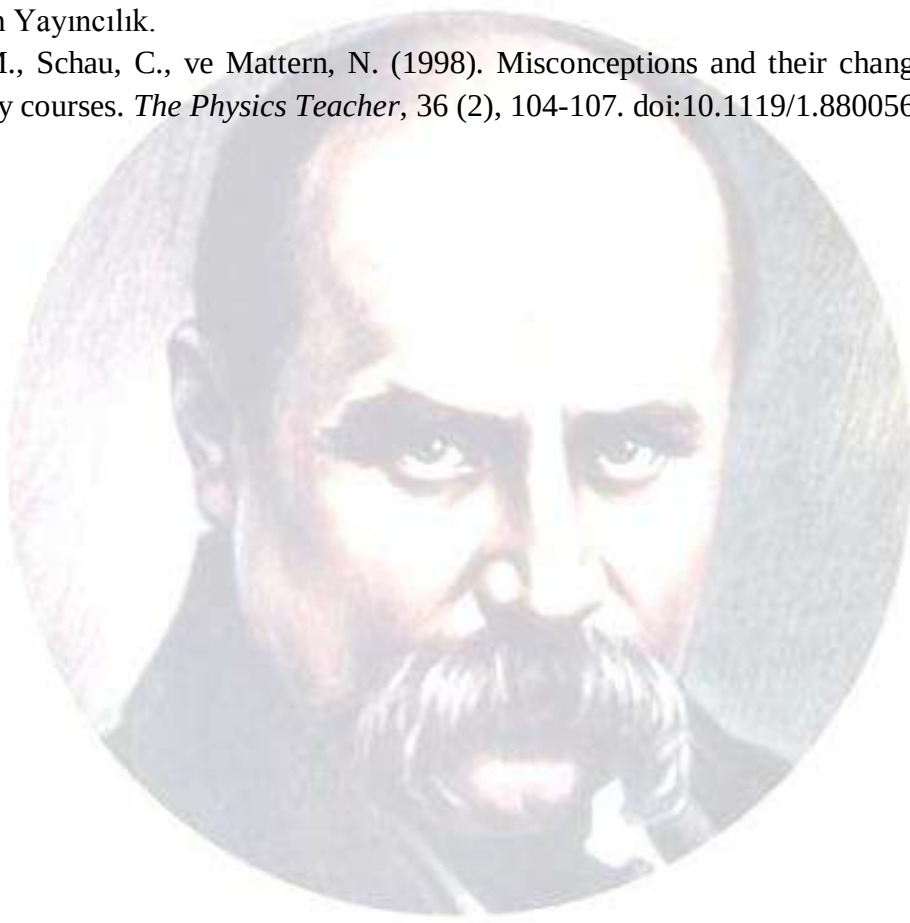
Trumper, R. (2003). The need for change in elementary school teacher training-a cross-college age study of future teachers' conceptions of basic astronomy concepts. *Teaching and Teacher Education*, 19(3), 309-323. doi:10.1016/S0742-051X(03)00017-9.

Vosniadou, S., ve Brewer, W. F. (1990). *A cross cultural investigations of children's conceptions about the earth, the sun and the moon: greek and american data. technical report no. 497*. University of Illinois at Urbana Champaign and Aristotelian University of Thessaloniki.

Vosniadou, S., ve Brewer, W. F. (1992). Mental models of the earth: a study of conceptual change in childhood. *Cognitive Psychology*, 24(4), 535-585. doi: 10.1016/0010-0285(92)90018-W.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zeilik, M., Schau, C., ve Mattern, N. (1998). Misconceptions and their change in university level astronomy courses. *The Physics Teacher*, 36 (2), 104-107. doi:10.1119/1.880056.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN YERÇEKİMİ HAKKINDAKİ ZİHİNSEL
MODELLERİNİN İNCELENMESİINVESTIGATION OF MIDDLE SCHOOL STUDENTS' MENTAL MODELS ABOUT
GRAVITY

Uzman Öğr. Erkan AKDEMİR

Milli Eğitim Müdürlüğü, fencierkan@gmail.com

Prof. Dr. Hüseyin KALKAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, hkalkan@omu.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, yerçekimi kuvvetinin ortaokul öğrencileri tarafından nasıl algılandığını araştırmak ve müfredat programındaki kazanımlarla olan ilişkisini ortaya koymaktır. Çalışma 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Samsun ili Canik ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir devlet okulunda gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini yine bu okulda öğrenim gören 400 ortaokul 5, 6, 7 ve 8.sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi ve durum çalışması (örnek olay incelemesi) yöntemi kullanılmıştır. Öğrencilerin zihinsel modellerini ortaya çıkarabilmek için durum çalışması yöntemlerinden bütüncül tek durum çalışması kullanılmıştır. Ortaokul öğrencilerinin yerçekimi ile ilgili zihinsel modellerinin saptanması amacıyla “açık uçlu soru formu” ve “yarı yapılandırılmış görüşme” olarak iki farklı veri toplama aracı kullanılmıştır. Veri toplama aracı olan açık uçlu soru formu öğrencilerin yerçekimi hakkındaki zihinsel modellerini belirleyebilmek amacıyla çizim ve yazım tekniğiyle hazırlanmış iki sorudan oluşmaktadır. Veri toplama aracı ortaokul öğrencilerinin yerçekimi ile ilgili sahip oldukları zihinsel modellerin saptanması amacıyla her sınıf seviyesinden 100 olmak üzere toplamda 400 öğrenciye uygulanmıştır. Veriler, literatürdeki çalışmalardan elde edilen değerlerle karşılaştırılarak yorumlar yapılmıştır. Analizler sonucunda elde edilen yerçekimi ile ilgili verilerin literatürdeki bilimsel modellere göre daha düşük çıktığı fakat sınıf seviyesi arttıkça literatürdeki değerlere yaklaştığı görülmektedir. Burada en önemli bulgulardan bir tanesi ortaokul öğrencilerinin günlük yaşamda algıladıkları yerçekimi kavramını günümüzün bilimsel bilgilerinden farklı olarak kullandıkları, bununla birlikte yerçekimi kavramı kavrama düzeyinden daha bilgi düzeyinde kaldığı görülmektedir. Öğretim programında dördüncü sınıfta dolaylı olarak ele alınan, altıncı sınıfta ise detaylı olarak anlatılan yerçekimi kavramının tam olarak anlaşılmadığı görülmektedir. Öğrencilerde yerçekimi ile ilgili oluşan yanlış kavramların düzeltilmesinde konunun somutlaştırılmasının sağlanabildiği alternatif yöntemlerin kullanılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Astronomi Eğitimi, Yerçekimi, Model, Modelleme, Zihinsel Modeller

ABSTRACT

The purpose of this study is to investigate how the effect of gravity is perceived by middle school's students and to show their relevance to learning outcome in the curriculum.

The study was carried out in one of the state schools affiliated to the Ministry of National Education in the Canik province of Samsun province in the academic year of 2015-2016. The sample of the research is composed of 400 middle school students, 5, 6, 7 and 8th grade students, who also study in this school. In the study, qualitative research methods such as document review and case study method were used. In order to reveal the mental models of the students in the study, a holistic one-case study was used from the case study methods. In this study, two different data collection tools were used as "open ended question form" and "semi-structured interview" in order to determine the mental models of students related to gravity. Open-ended question form used as data collection tool, consists of two questions prepared by drawing and writing technique in order to determine the mental models of students about gravity. Data collection tool was applied 100 students from each grade level 400 students in total in order to determine the mental models of the middle school students related to gravity. Interpretations were made by comparing the data obtained from studies in the literature. As a result of the analyzes, the data about gravitational were lower than the scientific models in the literature but as the grade level increases, it is seen to approach the values in the literature. One of the most important findings here is that secondary school students use the gravity concept they perceive in everyday life as different from today's scientific knowledge in addition to this, it is seen the concept of gravity remained at the level of knowledge rather than comprehension level. It is seen that the concept of gravity, which is explained in the fourth class indirectly in the curriculum and explained in detail in the sixth grade, is not fully understood. It has also been proposed to use alternative methods to correct misconceptions and to concretise of subject about gravity at students.

Key Words: Astronomy Education, Gravity, Model, Modelling, Mental Models

GİRİŞ

İnsanın var olduğu günden beri en çok merak ettiği konuların başında, evrenin işleyiş mekanizması olduğu yapılan araştırmalarda ortaya koyulmuştur (Akdemir, 2018). Astronomi tarihi incelendiğinde en önemli süreçlerden birinin de insanın var olduğu günden beri evrenin işleyiş mekanizmasını anlama süreci olduğu ortaya çıkmaktadır. Ünlü yunan filozofu Thales'le başlayan doğayı anlama süreci Aristo ile birlikte doğa yasaları hâline getirilmiştir. Bu yasalar yaklaşık 2000 yıl boyunca değişik filozof ve bilim insanları tarafından tartışılarak evreni anlama süreci, ünlü İtalyan bilim insanı ve filozof olan Galilei Galileo tarafından açıklanmaya çalışılan yer çekimi kuvvetiyle üst noktaya çıkmıştır. Galileo ilk defa bir cismi Pisa kulesinden serbest bırakarak cismin hareketini ve düşen cisim ile Dünya'nın ona olan etkisini incelemiştir. Galileo'nun bu çalışmasında ilk defa Dünya ile bir cisim arasındaki ilişkiyi araştırarak evrenin işleyiş mekanizmasının anlaşılmasındaki temel etkileri ortaya koymaya çalışmıştır. Daha sonra ünlü İngiliz bilim insanı Newton, Galileo'nun çalışmalarını yeniden ele almış ve kütlelere sahip cisimler arasındaki etkiyi araştırarak ünlü $F = G \frac{m_1 m_2}{r^2}$ evrensel denklemini ortaya koymuştur. Newton, bahçesindeki elma ağacının gölgesinde otururken elmaların neden dört bir yana değil de her zaman aşağıya doğru dik bir şekilde düştüğünü anlamlandırmaya çalışmış. Elmayı yere çeken bir kuvvet olması gerektiğini düşünerek ilk defa düşen bir cismin hareketini bilimsel olarak açıklamak istemiştir (Bixby, 1997). Bu kuvvetin aynı zamanda Ay'ı Dünya etrafında tutan, Dünya ve Ay'ı da Güneş'in

etrafında tutan kuvvet olduğunu bulmuştur. Newton böylelikle evrendeki bütün cisimler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan ve evrensel bir yasa olan ünlü çekim yasasını bularak onu formüle etmiştir. Evrendeki bütün cisimler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan kuvveti evrensel kütle çekim kuvveti olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte, Dünya üzerindeki bir cisme etki eden kuvveti ise evrensel çekim kuvvetinin özel bir hâli olan yerçekimi kuvveti olarak tanımlamıştır. Newton kütle çekiminin varlığını kabul etmiş, etkilerini doğru bir biçimde tanımlayacak denklemler geliştirmeye çalışmıştır. Fakat hiçbir zaman kütle çekiminin nasıl işlediğine dair bir fikir ileri sürememiştir. Bir başka ifadeyle Newton'un kütle çekim kuramı önemli bir yönden eksikti. Kuram, cisimlerin kütle çekimi etkisiyle nasıl hareket edeceğine dair son derece doğru tahminlerde bulunmak için kullanılabiliyor olsa da, kütle çekiminin ne olduğuna dair bir fikir vermiyordu.

Bununla birlikte Newton'un hareket denklemleri ile tanımlayamadığımız değişen uzay, değişen zaman ve kütle ilişkileri ise Einstein'ın ortaya koymuş olduğu evrensel kütle çekim yasalarıyla yaklaşık olarak tanımlanabilmektedir. Anlaşılan o ki, evrensel kütle çekim kuvveti ve bunun özel bir hâli olan yer çekimi kuvvetini tam olarak anlayabilmek ve bu kuvvetin evrendeki bütün cisimler üzerindeki etkilerinin araştırılması önümüzdeki yüz yıllarda da devam edecektir.

Bu nedenle bu çalışmada evrensel kütle çekim yasasının özel bir hâli olan yer çekimi kuvvetinin ortaokul öğrencileri tarafından nasıl algılandığını araştırmak, bunun yanında öğrencilerin yer çekimi kuvveti ile ilgili zihinsel modellerinin neler olduğunu ortaya çıkarmak ve ortaya çıkacak alternatif kavramlara bağlı olarak alternatif öğrenme süreçleri tartışılmıştır.

Fen Eğitiminde Modeller ve Modelleme

Teknolojik gelişmeler, bireylerin değişen ihtiyaçları ve öğrenme-öğretme teorilerinde yaşanan gelişmeler bireylerden beklenen rolleri de değiştirmiştir. Bu değişim karşısında artık birey bilgiyi hazır halde alan değil üreten, hayatının her safhasında işlevsel olarak kullanabilen hale gelmesi gerekir. Bu bağlamda fen bilimleri öğretim programı sayesinde bireylerin daha kaliteli hale gelmesi için programlar salt bilgi aktaran bir yapıdan çıkarak bireylerin bilgiyi üreten, problem çözebilen, eleştirel ve inovatif düşünebilen hale gelmesi için sadeleştirilmiş ve revize edilmiştir (Akdemir, 2018).

Modellerin ve modellemenin rolünün fen programlarının işlevselliğini ve orijinallliğini büyük ölçüde arttıracığı yönündeki fikirleri savunmaktadır (Gilbert ve Boulter, 2000). Modelleme, fen eğitimi ve öğretiminde birçok yolla kullanılmaktadır (Acher, Arcà, ve Sanmarti, 2007). Modeller ve modelleme sürecinde öğrenciler salt bilgiyi ezberleme ihtiyacı duymadan edebilmektedirler. Modellerin fen eğitimindeki öneminin kabul edilmesiyle model tabanlı öğrenme ve öğretme teorilerine ihtiyaç duyuldu (Gobert ve Buckley, 2000). Araştırmacılar son yıllarda model tabanlı öğrenme ortamını geliştirmek için büyük çaba sarf ettiler (Sun ve Looi, 2014).

Modelleme, bilimsel bilginin gelişiminde (Justi, 2009) ve bilimin öğretiminde (Clement, 2000; Gilbert ve Boulter, 2000; Harrison ve Treagust, 2000) anahtar bir süreç ve bilimsel düşünmenin temelidir (Harrison ve Treagust, 1998). Modelleme yöntemiyle öğretim, bilginin parçalanması, öğrenci pasifliği ve fiziksel dünya hakkındaki naif inançların sürekliliği dâhil olmak üzere geleneksel öğretim metodunun birçok zayıflığını düzeltir (Jackson, Dukerich, ve Hestenes, 2008).

Zihinsel modeller kişilere özgü yapılardır. Düşünme insan beyninin bir makine gibi çalışması ve dış Dünya'yı modellemesi olarak görülebilir (Craik, 1967). Zihinsel modeller insanların zihinlerinde tasarladığı özel yapılardır (Hestenes, 2006). Bir soruya cevap vermek veya bir problem durumuyla başa çıkmak için oluşturulan dinamik yapılar zihinsel modellerdir (Gobert, 2000). Öğrenciler bir soruyu veya problemi çözmek için kullandığı zihinsel model sayesinde oluşturulan bilginin sebep ve yapısı hakkında bilgiler sağlar (Vosniadou ve Brewer, 1992).

Araştırmanın Problemi

Alanyazın incelendiğinde astronominin temel kavramlarını; Güneş-Dünya-Ay'ın büyüklükleri ve hareketleri, Güneş ve ay tutulmaları, mevsimlerin oluşumu, takımyıldızlar, Dünya'nın şekli ve yerçekimi gibi kavramlar oluşturduğu görülmektedir (Baxter, 1989; Bisard, Aron, Francek ve Nelson, 1994; Kalkan ve Kiroğlu, 2007; Klein, 1982; Mant ve Summers 1993; Sharp, 1996; Sneider ve Pulos, 1983; Trumper, 2003; Trundle, Atwood ve Christopher, 2002; Zeilik, Schau, Mattern, 1998). Öğrenciler astronomi ile ilgili temel kavramları iki kaynaktan öğrenirler, bunlardan ilki günlük yaşamdan elde ettiği bilgiler, diğeri ise eğitimsel süreçler sonucunda edindiği bilgilerdir. Öğrencilerin günlük yaşantıları sonucu edindikleri bilgiler bilimsel doğruluktan uzak olması nedeniyle bazı kavram yanlışları ortaya çıkmaktadır (Vosniadou ve Brewer, 1990).

Yerçekimi ile ilgili yapılan çalışmalar sonucunda öğrencilerin kavram yanlışlarının olduğu ve farklı zihinsel modelleri geliştirdikleri görülmektedir (Agan ve Sneider, 2004; Klein, 1982; Mali ve Howel, 1979; Nussbaum ve Novak, 1976; Nussbaum, 1979; Öztürk ve Doğanay, 2013). Yerçekimi ile ilgili bilimsel doğruluğu kabul edilen düşüncede çok az öğrencinin olduğu hatta lise ve üniversite öğrencilerinde de benzer kavram yanlışlarının olduğu tespit edilmiştir (Kavanagh ve Sneider, 2007a).

Öğrencilerin günlük yaşantıları sonucu edindikleri bilgiler sonucunda oluşturdukları zihinsel modellerde dikkate alınarak oluşturulan çalışmanın temel problem cümlesi şu şekildedir.

“Ortaokul öğrencilerinin yerçekimi hakkındaki algıları ve müfredat programındaki kazanımlara bağlı olarak zihinsel modellerinde meydana gelen değişimler nelerdir?”

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi ve durum çalışması (örnek olay incelemesi) yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi olgu ya da olay hakkında bilgi bulunduran yazılı dokümanların analizi anlamına gelmektedir. Araştırmacı doküman incelemesini kullanarak ihtiyacı olan veriye gözlem veya görüşme yapmadan direkt ulaşabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmada öğrencilerin zihinsel modellerini ortaya çıkarabilmek için durum çalışması yöntemlerinden bütüncül tek durum çalışması kullanılmıştır.

Araştırmanın Çalışma Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini 2015-2016 eğitim öğretim yılında Samsun ilinde öğrenim gören ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Samsun ili Canik ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı devlet okullarının birinde öğrenim gören 400

ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Çalışmada yer alan öğrencilerin özellikleri tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 19:Araştırma Örneklemi

Cinsiyet	Sınıf Seviyesi									
	5. sınıf		6. sınıf		7. sınıf		8. sınıf		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Erkek	48	12	43	10,8	50	12,5	45	11,3	186	46,5
Kız	52	13	57	14,3	50	12,5	55	13,8	214	53,5
Toplam	100	25	100	25	100	25	100	25	400	100

Tablo 1’den görüleceği gibi araştırmada ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinden toplam 400 öğrenci yer almaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırma kapsamında ortaokul öğrencilerinin yerçekimi ile ilgili zihinsel modellerinin saptanması amacıyla “Açık uçlu soru formu” ve “Yarı yapılandırılmış görüşme” olarak iki farklı veri toplama aracı kullanılmıştır. Kullanılan veri toplama araçları araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Veri toplama araçları geliştirilirken öncelikle hayat bilgisi ve fen bilimleri öğretim programı taranarak yerçekimi kavramının programların hangi sınıf seviyesinde geçtiği saptanmıştır. Programlar dâhilinde oluşturulan hayat bilgisi ve fen bilimleri ders kitapları incelenmiştir. Yerçekimi ile ilgili ulusal ve uluslararası alanyazında yapılan çalışmalar araştırılmıştır. Yapılan çalışmalar, hayat bilgisi-fen bilimleri öğretim programları ve ders kitapları iyice karşılaştırılarak veri toplama aracı için taslak oluşturulmuştur. Soruların kapsam geçerliliği için araştırmacıların ve uygulama yapılan okuldaki öğretmenlerin görüşleri alınmıştır. Bunun yanında veri toplama aracı kapsam geçerliliği açısından aynı okulda görevli üç fen bilimleri öğretmenine, dilbilgisi ve anlam yönünden iki Türkçe öğretmenine incelenmiştir. Soru formu hazırlandıktan sonra her sınıf seviyesinden rastgele seçilen 5 öğrenciye toplamda 20 öğrenciye uygulanmıştır. Soruların anlaşılabilirliği ve cevaplanma süreleri öğrenci açısından değerlendirilerek gözden geçirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma nitel veri analizi tekniklerine göre analiz edilmiştir. Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ve açık uçlu soru formlarından elde edilen cevapların analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Nitel veriler analiz edilirken iki tür analiz tekniğinden faydalanılır, bunlar içerik ve betimsel analiz teknikleridir. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur. Betimsel yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar içerik analizi sonucu keşfedilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu nedenle elde edilen cevapların analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma kapsamında toplanılan nitel verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu çalışmada, ortaokul öğrencilerinin evrensel kütle çekiminin özel bir hali olan yerçekimi kuvveti hakkındaki zihinsel modellerinin neler olduğu araştırılmıştır. Araştırma verilerinin analizi sonucu elde edilen bulguların sunumunda

soruların verilerine ilişkin tablolar verilmiş, ardından tablolar hakkında açıklamalar ve yorumlar yapılmıştır.

Birinci Soruya İlişkin Analizler

Öğrencilerin birinci soruya verdikleri cevaplar “Çizim” kategorisi altında incelenmiştir. Öğrencilerin çizimlerinden oluşturulan kategoriler analiz edilmiş ve yerçekimi ile ilgili fikirleri ayrıntılı bir şekilde saptanmıştır. Ortaokul öğrencilerinin yerçekimi kavramına ilişkin zihinsel modelleri, bu modellerin özellikleri ve gözlenme sıklıklarına ilişkin veriler birlikte analiz edilmiştir.

Soru 1- Şekilde Dünya’nın dört farklı noktasında yüzeyde durmakta olan dört kişi bulunmaktadır. Dünya’nın durduğu ve yerçekiminin yok olduğunu düşünün.

* Yüzeyde durmakta olan bu dört kişinin hareketleri nasıl olur? Oklarla gösteriniz.

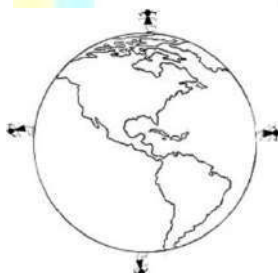
Bu soruyla hedeflenen temel amaç, yerçekimi yok olduğunda öğrencilerin zihinlerinde oluşan temel düşüncelerin neler olduğunu ortaya çıkarmaktır. Bu kurguyu oluşturabilmek için hedeflenen düşünceler Dünya’nın dönmesinden etkilenmemesi için Dünya’nın durduğu yani dönmediği düşüncesi üzerine oluşturulmuştur. Çünkü öğrencilerin zihinlerindeki yerçekimi kavramının netliğini ortaya çıkarabilmek için Dünya’nın dönme hareketlerinden etkilenecekleri ve öğrencilerin günlük yaşantıları sonucu edinecekleri deneyimler ile ortaya çıkacak bilimsel olguların çelişeceği düşünülmektedir.

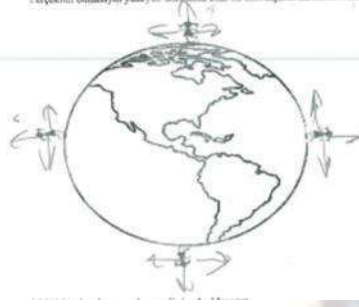
Birinci Çizim Sorusuna İlişkin Cevapların Analizi

Öğrencilerin 1. çizim sorusuna verdikleri cevapların analizi sonrası oluşturulan kategoriler ve açıklamaları Tablo 2’de sunulmuştur.

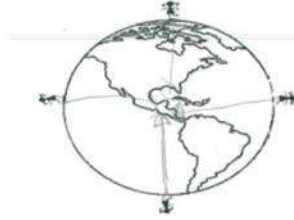
Tablo 20: 1. çizim sorusuna ilişkin oluşturulan kategoriler ve açıklamaları

Kategori	Açıklaması
1. Çizim	Tek yönlü bir yerçekiminden bahsedilmekte ve her şeyin aşağıya çekileceği fikri ağır basmakta
2. Çizim	Yerçekimi yok olduğunda her şeyin uçtuğu fikri geçerli

3. çizimde öğrencilerin genel düşüncesi yerçekiminin olmadığı ortamda her şeyin merkeze doğru çekileceği fikri geçerli. Bu öğrenciler yer çekimsiz ortamı kavramada zorluk çekmişlerdir ve yerçekimi varmış gibi düşünerek yerçekimsiz ortamda da her şeyin merkeze çekileceği düşüncesinde olduğu görülmektedir. Bu düşünceleri farklı çizimlerle göstermişlerdir. Aşağıda farklı sınıf seviyelerindeki öğrencilerin 1. soruya nasıl cevap verdikleri görülmektedir.

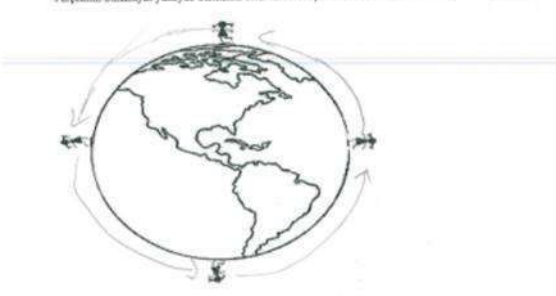

SORU: Neden bu cevabı verdiniz. Açıklayınız.
Cevap: Geri çekimle Dünya'nın ortasına iderler.

SORU: Neden bu cevabı verdiniz. Açıklayınız.

4. çizimde öğrencilerin genel düşüncesi yerçekimi yok olduğunda her şeyin Dünya'nın etrafında uçtuğu fikri geçerli. Yerçekiminin olmadığı bir ortam, deneyimlerinin dışına çıkıyor. Atmosfer dışındaki cisimlerin ve Ay'ın Dünya'mız etrafında dolandığı fikriyle bağdaşım kurarak yerçekimi yok olduğunda kişilerin Dünya'nın etrafında dolandığı fikri geçerli oluyor. Bu öğrenciler Dünya'nın bir an için durduğu fikrini değil de döndüğü fikrini kabul etmektedirler. Aşağıda farklı sınıf seviyelerindeki öğrencilerin 1. soruya nasıl cevap verdikleri görülmektedir.

5. çizimde öğrencilerin genel düşüncesi yerçekimi yok olduğunda herhangi bir kuvvet etki etmezse her şeyin sabit kalacağı fikri geçerli. Bu öğrenciler yerçekimi yok olduğunda cisimlerin olduğu yerde duracağı eğer ki cisimlere bir kuvvet etki ederse o zaman cisimlerin hareket edeceği fikrindeler. Bu düşünceyle Newton'un da ortaya koyduğu " bir cisme bir kuvvet etki etmediğinde cisimler durur" bilimsel düşüncesiyle uyumlu olan bilimsel doğru cevabı verdikleri görülmektedir. Aşağıda farklı sınıf seviyelerindeki öğrencilerin 1. soruya nasıl cevap verdikleri görülmektedir.

Birinci Çizim Sorusuna İlişkin Cevapların Frekans ve Yüzdeleri

Öğrencilerin 1. çizim sorusuna ilişkin cevaplarının beş farklı kategoride toplandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra ilgisiz, bir başka deyişle herhangi bir kategoride yer alamayan, tek başına bir kategori oluşturmayacak çoğunlukta cevaplar ile boş bırakılan cevaplardan oluşan “Diğer” kategorisi de yer almaktadır. Öğrencilerin 1. çizim sorusuna verdikleri cevapların analizi sonrası oluşturulan frekans ve yüzde değerleri Tablo 3’te sunulmuştur.

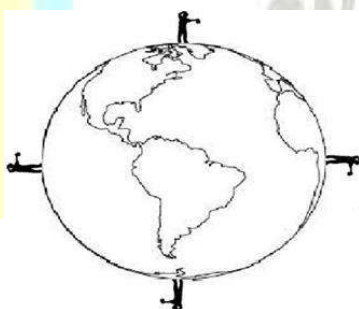
Tablo 21: 1. çizim sorusuna ilişkin oluşturulan frekans ve yüzde değerleri

	Kategori					
	1. Çizim	2. Çizim	3. Çizim	4. Çizim	5. Çizim	Diğer
f (n=400)	46	282	18	27	6	21
%	11,5	70,5	4,5	6,8	1,5	5,3

Tablo 3’te ortaokul öğrencilerinin birinci çizim sorusuna ilişkin oluşturdukları cevapların kategorilere göre frekans ve yüzde değerleri görülmektedir. Farklı sınıf seviyelerindeki 400 öğrencinin 282’si 2. çizimi yapmışlardır. Bu da gösteriyor ki öğrencilerin çoğunda yerçekimi yok olduğunda her şeyin uçacağı fikri geçerli. Bunun yanında ona en yakın olan çizim ise 46 öğrencinin çizimiyle 1. çizim takip etmekte. Bu çizimde de öğrencilerde yerçekimi yok olduğunda her şeyin aşağıya doğru çekileceği fikri geçerli. Yerçekimi yok olduğunda her şeyin Dünya’nın etrafında uçtuğu fikri olan 4. çizimdeki kategoride 27 (% 6,8) öğrenci, yerçekiminin yok olduğu ortamda her şeyin merkeze doğru çekileceği fikri olan 3. çizimdeki kategoride ise 18 (% 4,5) öğrenci yer almaktadır. Bilimsel doğru olarak kabul edilen 5. kategoride ise 6 (% 1,5) öğrenci yer almaktadır. Bu da gösteriyor ki öğrenciler günlük yaşamdaki deneyimleri sonucu edindikleri bilgi dışında sorulan soruya doğru cevap verme yüzdesi oldukça düşük çıkmıştır.

İkinci Soruya İlişkin Analizler

Öğrencilerin ikinci soruya verdikleri cevaplar “Çizim” kategorisi altında incelenmiştir. Öğrencilerin çizimlerinden oluşturulan kategoriler analiz edilmiş ve yerçekimi ile ilgili fikirleri ayrıntılı bir şekilde saptanmıştır. Ortaokul öğrencilerinin yerçekimi kavramına ilişkin zihinsel modelleri, bu modellerin özellikleri ve gözlenme sıklıklarına ilişkin veriler birlikte analiz edilmiştir.

Soru 2- Birbirinden uzak ve Dünya’nın dört farklı noktasında ellerinde taş bulunan insanlar bulunmaktadır.

* Bu insanlar ellerindeki taşı bıraktıklarında taşın duruncaya kadar izlediği yol nasıl olur? Oklarla gösteriniz.

Bu soruyla hedeflenen temel amaç yerçekiminin olduğu bir ortamda Dünya'nın dört bir yanındaki cisimlerin nasıl hareket edeceğini, öğrencilerin zihinlerinde oluşan temel düşüncelerin neler olduğunu ortaya çıkarmaktır. Öğrencilerin zihinlerindeki yerçekimi kavramının netliğini ortaya çıkarabilmek için Dünya'nın dört bir yanına elinde taşla duran insanlar yerleştirildi ve bu insanlar ellerindeki taşları bıraktıklarında taşların nasıl hareket edeceği belirlenmeye çalışıldı. Günlük deneyimleri sonucu üzerinde yaşadıkları Dünya modeli ile uzaydaki Dünya modeli arasında zihinlerinde oluşturdukları fikirler araştırıldı.

İkinci Çizim Sorusuna İlişkin Cevapların Analizi

Öğrencilerin 2. çizim sorusuna verdikleri cevapların analizi sonrası oluşturulan kategoriler ve açıklamaları Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4: 2. çizim sorusuna ilişkin oluşturulan kategoriler ve açıklamaları

Kategori	Açıklaması
1. Çizim	Tek yönlü bir yerçekimi kuvvetinden bahsedilmekte ve her şeyin aşağıya çekileceği fikri görülmekte
2. Çizim	Merkezi bir yerçekimi kuvvetinden bahsedilmekte
Diğer	İlgisiz ve boş cevaplar

Tablo 4'de görüldüğü gibi öğrencilerin ikinci çizim sorusuna ilişkin cevaplarının iki farklı kategoride toplandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra ilgisiz, bir başka deyişle herhangi bir kategoride yer alamayan, tek başına bir kategori oluşturmayacak çoğunluktaki cevaplar ile boş bırakılan cevaplardan oluşan "Diğer" kategorisi de yer almaktadır.

1. çizimde öğrencilerin genel düşüncesi insanlar ellerindeki taşı bıraktıklarında taşların aşağı doğru tek yönlü bir çekim kuvveti etkisiyle aşağıya hareket edeceği fikri geçerli. Yerçekimi kuvveti etkisinde her şeyin aşağı yönde hareket ettiğini deneyimleyen öğrenciler Dünya'nın hangi noktasında olursa olsun bırakılan taşların yine aşağı doğru gideceği fikrinde karar kılıyor. Aşağıda farklı sınıf seviyelerindeki öğrencilerin 2. soruya nasıl cevap verdikleri görülmektedir.

2. çizimde öğrencilerin genel düşüncesi farklı noktalarda bulunan insanların ellerindeki taşı bıraktıklarında taşların merkezi bir çekim kuvveti etkisiyle Dünya'nın merkezine doğru hareket edeceği fikri geçerli. Bu öğrenciler yerçekimi kuvvetinin etkisiyle her şeyin Dünya'nın merkezine doğru çekileceği bir kuvvetin varlığını kavramaktadır. Merkezi bir çekim kuvvetinin varlığını çeşitli çizimlerle ortaya koymaktalar. Aşağıda farklı sınıf seviyelerindeki öğrencilerin 2. soruya nasıl cevap verdikleri görülmektedir.

İkinci Çizim Sorusuna İlişkin Cevapların Frekans ve Yüzdeleleri

Öğrencilerin 2. çizim sorusuna ilişkin cevaplarının iki farklı kategoride toplandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra ilgisiz, bir başka deyişle herhangi bir kategoride yer alamayan, tek başına bir kategori oluşturmayacak çoğunlukta cevaplar ile boş bırakılan cevaplardan oluşan "Diğer" kategorisi de yer almaktadır. Öğrencilerin 2. çizim sorusuna verdikleri cevapların analizi sonrası oluşturulan frekans ve yüzde değerleri Tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5: 2. çizim sorusuna ilişkin oluşturulan frekans ve yüzde değerleri

	Kategori		
	1. Çizim	2. Çizim	Diğer
f (n=400)	43	275	82
%	10,8	68,8	20,5

Tablo 5'de ortaokul öğrencilerinin 2. çizim sorusuna ilişkin oluşturdukları cevapların kategorilere göre frekans ve yüzde değerleri görülmektedir. Farklı sınıf seviyelerindeki 400 öğrencinin 275'i 2. çizimi yaptıkları görülmekte. Bu da gösteriyor ki öğrencilerin çoğunda insanlar ellerindeki taşı bıraktıklarında taşların merkezi bir çekim kuvvetinin etkisiyle Dünya'nın merkezine doğru hareket edeceği fikri geçerli. Bu fikirde olan öğrenciler tüm öğrencilerin % 68,8'ini kapsıyor. Bu da gösteriyor ki öğrencilerin çoğunda Dünya yüzeyinde bırakılan cisimlerin yerçekimi kuvveti etkisi ile yerin merkezine doğru çekileceği yönünde doğru fikirler görülmekte. İnsanların ellerindeki taşı bıraktıklarında taşların tek yönlü bir çekim kuvvetinin etkisiyle aşağı yönde çekileceği fikri olan 1. çizim ise öğrencilerin 43'ü tarafından cevapladığı görülmekte. Bu fikirde olan öğrenciler tüm öğrencilerin % 10,8'ini kapsıyor. Bu fikirde olan öğrencilerin çoğunda yerçekimi kuvveti tam olarak oturmadığı ve yerçekimi kuvvetinin yönü nerede olursa olsun aşağı yönde olacağı fikri geçerli olduğu görülmekte. Bu da gösteriyor ki öğrenciler günlük yaşamdaki deneyimleri sonucu edindikleri bilgilerle bağdaşım kurmakta ve bırakılan her şeyin aşağı düşeceğini kabul etmekte.

SONUÇ VE YORUM

Bu çalışmada yerçekimi kuvvetinin ortaokul öğrencileri tarafından nasıl algılandığını araştırmak ve müfredat programındaki kazanımlarla olan ilişkisini ortaya koymak

amaçlanmaktadır. Araştırmanın temel problemine cevap aranmasına yönelik bulgular alanyazında yapılan benzer araştırmalarla karşılaştırılarak tartışılması yapılmıştır. Bu bölümünde elde edilen sonuç ve tartışmalara yer verilmiştir.

Müfredat programı incelendiğinde evrensel çekim kuvvetinin özel bir hali olan yerçekimi kavramının evrensel bir değer olduğu yanlışlığı verilmekle birlikte öğrencilerin yerçekimi kavramını günlük deneyimlerinden elde ettiği bilgiler doğrultusunda hep aşağıya düşer kavramı ağırlıkta olduğu görülmektedir. Bu öğretilerin öğrencilerin yerçekimi hakkında sonraki yıllarda telafi edilemez kavram yanlışlıklarına neden olacağı düşünülmektedir. Bunun en önemli verileri ise araştırma sorularına verdikleri cevaplarda açık olarak gözlenmektedir. İkinci soruya verilen cevapların çoğunluğu Dünya'nın her noktasından bırakılan taşların aşağıya doğru hareket edeceği cevabıdır. Bu cevap müfredat programlarının temelini teşkil ederken öğrenciler günlük yaşantılarla da bunu teyit etmektedirler. Oysa doğru cevap Dünya'nın neresinde olursanız olun Dünya üzerinden bırakılan bir taş Dünyanın merkezine doğru hareket eder olmasıdır. Burada öğrencilerin bu sorulara yanlış cevap vermelerinde en önemli etkenlerden birincisi Dünya'nın boyutlarını zihinlerinde canlandırırken büyüklük-küçüklük sorunları yaşamaları, ikinci önemli etken ise olayları sadece Dünya üzerinden bir bakış açısıyla değerlendirmeleridir. Bir başka ifadeyle, aşağı-yukarı kavramlarının sadece Dünya merkezli bir referans sistemine göre değerlendirmeleri sonucu ortaya çıktığı yorumlanmaktadır.

KAYNAKÇA

Acher, A., Arcà,, M. ve Sanmarti, N. (2007). Modeling as a teaching learning process for understanding materials: a case study in primary education. *Willey InterScience*, 339-417. doi:10.1002/sce.20196.

Agan, L., ve Sneider, C. (2004). Learning about the earth's shape and gravity: a guide for teachers and curriculum developers. *The Astronomy Education Review*, 2(2), 90-117.

Akdemir, E. (2017). *Ortaokul öğrencilerinin yerçekimi hakkındaki algıları*. (Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Baxter, J. (1989). Children's understanding of familiar astronomical events. *International Journal of Science Education*, 11 (5), 502-513. doi: 10.1080/0950069890110503.

Bisard, W. J., Aron, R. H., Francek, M. A., ve Nelson, B. D. (1994). Assessing selected physical science and earth science misconceptions of middle school through university pre-service teachers: breaking the science 'misconception cycle'. *Journal of College Science Teaching*, 24 (1), 38-42.

Bixby, W. (1997). *Galileo ve Newton'un evreni*. Ankara: TÜBİTAK Bilim Yayınları-Yapı Kredi Yayınları.

Clement, J. (2000). Model based learning as a key research area for science education. *International Journal of Science Education*, 22(9), 1041-1053.

Craik, K. J. W. (1967). *The nature of explanation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gilbert, J., ve Boulter, C. (2000). *Models and modelling in science education*. Dordrecht, the Netherlands: Kluwer.

Gobert, J. D. (2000). A typology of causal models for plate tectonics: inferential power and barriers to understanding. *International Journal of Science Education*, 22 (9), 937-977. doi: 10.1080/095006900416857

Gobert, J. D., ve Buckley, B. C. (2000). Introduction to model-based teaching and learning in science education. *International Journal of Science Education*, 22(9), 891-894. doi: 10.1080/095006900416839

Harrison, A. G., ve Treagust, D. F. (2000). A typology of school science models. *International Journal of Science Education*, 22(9), 1011-1026. doi: 10.1080/095006900416884

Harrison, A. G. ve Treagust, D. F. (1998). "Modelling in science lessons: are there better ways to learn with models?". *School Science and Mathematics*, 98(8), 420-429.

Hestenes, D. (2008). Notes for a modeling theory of science, cognition and instruction. *Modelling in Physics and Physics Education*, 2-28.

Jackson, J., Dukerich, L., ve Hestenes, D. (2008). Modeling instruction: an effective model for science education. *Science Educator*, 17(1), 10-17.

Justi, R. (2009). Learning how to model in science classroom: key teacher's role in supporting the development of students' modelling skills. *Educación Química*, 20(1), 32-40.

Kalkan, H., ve Kiroğlu, K. (2007). Science and nonscience students' conceptions of basic astronomy concepts in preservice training for education teachers. *Astronomy Education Review*, 1 (6), 15-24. doi:10.3847/AER2007002

Kavanagh, C., ve Sneider, C. (2007a). Learning about gravity I. free fall: a guide for teachers and curriculum developers. *Astronomy Education Review*, 5(2), 21-52.

Klein, C. (1982). Children's concepts of the earth and sun: a cross-cultural study. *Science Education*, 65(1), 95-107. doi:10.1002/sce.3730660112.

Mali, G. B., ve Howel, A. (1979). Development of earth and gravity concepts among nepali children. *Science Education*, 63(2), 675-685.

Mant, J., ve Summers, M. (1993). Some primary-school teachers' understanding of the earth's place in the universe. *Research Papers in Education*, 8 (1), 101-107. doi: 10.1080/0267152930080107.

Nussbaum, J. (1979). Children's conception of the earth as a cosmic body: a cross age study. *Science Education*, 63(2), 83-93.

Öztürk, A., ve Doğanay, A. (2013). Primary school 5th and 8th graders' understanding and mental models about the shape of the world and gravity. *Educational Sciences: Theory ve Practice*, 13(4), 2469-2476.

Sun, D., ve Looi, C. (2014). Designing for model progression to facilitate students' science learning. *Research and Practice in Technology Enhanced Learning*, 9(2), 301-322.

Sharp, J. (1996). children's astronomical beliefs: a preliminary study of year 6 children in South-West England. *International Journal of Science Education*, 18 (6), 631-652. doi:10.1080/0950069960180601.

Sneider, C. I., ve Pulos, S. (1983). Children's cosmographies: understanding the earth's shape and gravity. *Science Education*, 67(2), 205-221. doi:10.1002/sce.3730670209.

Trundle, C. K., Atwood, K. R., ve Christopher, E. J. (2002). Preservice elementary teachers' conceptions of moon phases before and after instruction. *Journal of Research in Science Teaching*, 39(7), 633-658. doi:10.1002/tea.10039.

Trumper, R. (2003). The need for change in elementary school teacher training-a cross-college age study of future teachers' conceptions of basic astronomy concepts. *Teaching and Teacher Education*, 19(3), 309-323. doi:10.1016/S0742-051X(03)00017-9.

Vosniadou, S., ve Brewer, W. F. (1990). *A cross cultural investigations of children's conceptions about the earth, the sun and the moon: greek and american data. technical report no. 497*. University of Illinois at Urbana Champaign and Aristotelian University of Thessaloniki.

Vosniadou, S., ve Brewer, W. F. (1992). Mental models of the earth: a study of conceptual change in childhood. *Cognitive Psychology*, 24(4), 535-585. doi: 10.1016/0010-0285(92)90018-W.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zeilik, M., Schau, C., ve Mattern, N. (1998). Misconceptions and their change in university level astronomy courses. *The Physics Teacher*, 36 (2), 104-107. doi:10.1119/1.880056.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**TÜRKİYE’DE EĞİTİM FELSEFESİ VE EĞİTİM TARİHİ KONULARINDA
YAPILAN TEZLERİN BİBLİYOGRAFİK DEĞERLENDİRMESİ**

BIBLIOGRAPHICAL ASSESSMENT OF THE THESES IN TURKEY ABOUT
HISTORY OF EDUCATION AND PHILOSOPHY OF EDUCATION

Dr. Önder BALTACI

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, baltacionder@gmail.com

Dr. Bilal ÖZÇAKIR

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, bilalozcakir@gmail.com

Dr. Gül ÖZÜDOĞRU

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, gulerturk87@gmail.com

ÖZET

Eğitim bir toplumun vazgeçilmez ögesiir. Eğitimin geçmişini incelemek eğitim tarihinin konusudur. Eğitimin tarihsel sürecinde eğitim bilimlerinin geçirdiği değişim ve gelişmelerin önemli bir yeri vardır. Bu nedenle eğitimin tarihsel değişimini incelemek önemli görülmektedir. Eğitim felsefesinde ise öne çıkan konu yine eğitimidir, felsefe eğitimi şekillendirmek için daha edilgen bir yapıdadır. Yeni kavramlar oluşturmak için kuramları temele alarak yeni yapıların oluşturulması eğitim felsefesinin ana konusudur. Eğitimi oluşturan en temel kavramlardan eğitim tarihi ve felsefesi konularında yapılan çalışmalar önem arz etmektedir. Bu çalışmaların farklı kategorilerde değerlendirilmesi ve değerlendirmelerin güncel olması değişimi incelemek açısından önemli görülmektedir. Bu çalışmada, 1990-2018 tarihlerinde Türkiye’de yapılan “eğitim felsefesi” ve “eğitim tarihi” konularında yapılmış lisansüstü tezlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada herhangi bir örnekleme yöntemine başvurulmamış ve çalışma evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir. Ancak bazı tezlerin açık erişimde olmaması ve ulaşılamaması nedeniyle örneklem kapsamında ele alınan tezler açık erişimde olan çalışmalar ile sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda YÖK tez veri tabanında “eğitim felsefesi” (20 yüksek lisans; 3 doktora) ve “eğitim tarihi” (12 yüksek lisans; 2 doktora) konularında yapılmış tezler taranmış izinli olarak paylaşılan 37 lisansüstü tez değerlendirmeye alınmıştır. Bibliyografik çalışmada öncelikle lisansüstü dağılım, yapıldığı üniversite, yıl ve anahtar kelime değerlendirmesi yapılmıştır. Tezler yöntem açısından nicel (deneysel, deneysel olmayan), nitel (Olgu bilimi, kuram oluşturma, örnek olay, tarihsel analiz, eylem araştırması) ve karma vb. gibi başlıklarda değerlendirmeye alınmıştır. Devamında buna benzer şekilde veri toplama araçları, örnekleme yöntemleri, örneklem gurubu/çalışma grubu, örneklem sayısı, veri analiz teknikleri konusunda nasıl dağılım gösterdikleri incelenmiştir. Bu bulgular sonucunda eğitim tarihi ve eğitim felsefesi konusunda araştırma planlayan araştırmacılara bir yol haritası sunacağı düşünülmektedir. Bunun yanında bulgular sonucunda ortaya çıkan yıla göre konulardaki değişim proje ağırlıklı çalışan araştırmacılara, eğitim programcılara ve planlayıcılarına çalışmalarına ne gibi bir

ihtiyacın olduğu açısından yön vereceği düşünülmektedir. Araştırma sonuçları değerlendirilip anlaşılır tablolar ve grafikler halinde sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Felsefesi, Eğitim Tarihi, Bibliyografik Değerlendirme

ABSTRACT

Education is an indispensable element of a society. Examining the past of education is the subject of history of education. The changes and developments experienced by educational sciences have an important place in historical process of education. Hence, it is important to examine historical changes in education. For the philosophy of education, the most prominent subject is education, so on philosophy is more passive to shape education. Main concept of philosophy of education is the creation of new structures based on the related theories. Studies on history of education and philosophy of education are of great importance since they constitute base of education. Evaluation of studies related with these areas could be considered important in terms of revealing changes in these areas. In this study, it was aimed to examine theses studies conducted in Turkey between 1990-2018 about history "philosophy of education" and "history of education". It was also aimed to reach all theses within these criteria, however, since some theses were not available for open access, the theses considered for this study were limited to theses available for open access. In this context, 37 graduate theses were included in this study about philosophy of education (20 master's degree, 3 doctorate) and history of education (12 master's degree, 2 doctorate) in Council of Higher Education thesis database. Theses were classified in accordance with their research methods as quantitative (experimental, non-experimental), qualitative (case study, theory formation, historical analysis, action research) and mixed methods. Similarly, data collection tools, sampling methods, and data analysis methods were analyzed and reported. Findings of this study will provide a road map to the researchers who are planning research on the history of education and the philosophy of education. Besides, these findings will shed light to educational planners and researchers in terms of needs for these areas. The results of the research will be evaluated and presented in detail.

Key Words: Education Philosophy, History of Education, Bibliographic Evaluation

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**TÜRKİYE’DE HAYAT BOYU ÖĞRENME KONUSUNDA YAPILAN
TEZLERİN BİBLİYOGRAFİK DEĞERLENDİRİLMESİ**

BIBLIOGRAPHICAL ASSESSMENT OF THE THESES IN TURKEY ABOUT
LIFELONG LEARNING

Dr. Gül ÖZÜDOĞRU

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, gulerturk87@gmail.com

Dr. Önder BALTACI

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, baltacionder@gmail.com

Dr. Bilal ÖZÇAKIR

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, bilalozcakir@gmail.com

ÖZET

Öğrenme, hayat boyu devam eden bir süreçtir. Bireylerin öğrenmeleri örgün eğitim programları yanında yaygın eğitim, hizmet içi eğitim, kurslar gibi çeşitli yollarla da gerçekleşmektedir. Özellikle gelişen teknolojilerin eğitsel amaçlarla kullanımının yaygınlaşmasıyla beraber öğrenmenin yaş, zaman ve mekân gibi unsurlardan bağımsız olarak gerçekleşmesi fırsatı da artmıştır. Önemli olan bu öğrenmelerinin kaliteli bir şekilde ve ihtiyaçlar doğrultusunda gerçekleşmesi için destek sağlanmasıdır. Bu noktada destek sağlayabilmek için öncelikle ülkemizde hayat boyu öğrenme (yaşam boyu öğrenme) konusunda yapılan çalışmalarda var olan durumun ortaya konması fayda sağlayacaktır. Bu çalışmada ulusal tez merkezinde yer alan hayat boyu öğrenme ile ilgili çalışmaların incelenmesi hedeflenmiştir. Araştırmanın kapsamını YÖK tez veri tabanında “hayat boyu öğrenme” ve “yaşam boyu öğrenme” anahtar kelimeleri kullanılarak yapılan tarama kapsamında, izinli olan 76 lisansüstü tez (65 yüksek lisans, 11 doktora) oluşturmaktadır. Bu tezler; yıl, tür, anahtar kelime, yöntem, veri toplama aracı, örneklem grubu, örnekleme yöntemi, örneklem sayısı ve veri analiz yöntemi olarak incelenmektedirler. Daha sonra çıkan bulgular, tez türüne ve yılına göre yöntemlerin, veri toplama araçlarının, çalışılan grupların vb. eğiliminin belirlenmesini sağlayacaktır. Bulgular sonucunda hayat boyu öğrenme kapsamında yapılan araştırmaların ne yönde yoğunlaştığı belirlenmesi ile birlikte eksik kalan noktaların da ortaya konulacağı düşünülmektedir. Ayrıca sonuçların bu konuda araştırma yapmak isteyenlere yol gösterici olacağı öngörülmektedir.

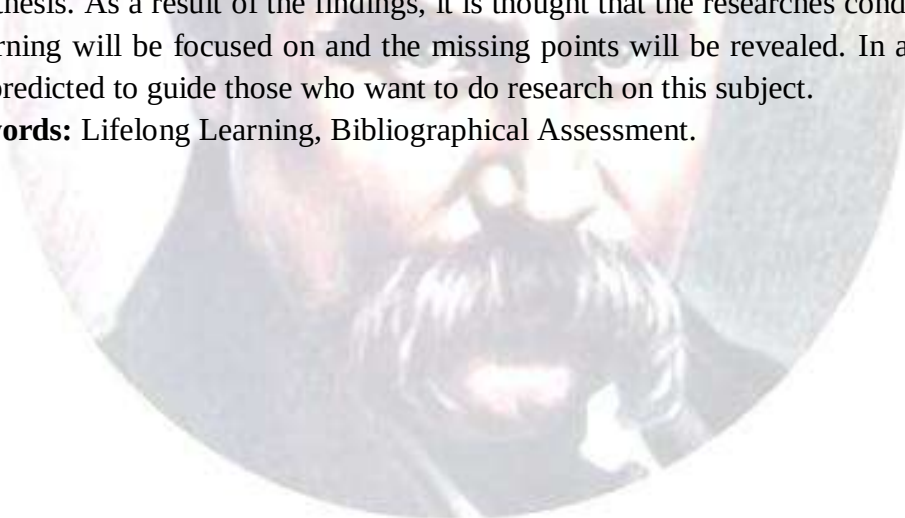
Anahtar Kelimeler: Hayat Boyu Öğrenme (Yaşam Boyu Öğrenme), Bibliyografik Değerlendirme.

ABSTRACT

Learning is a lifelong process. The learning of individuals is carried out in various ways such as non-formal education, in-service training and courses as well as formal education programs. Especially, with the increasing use of developing technologies for educational

purposes, opportunities for realization of learning have increased, regardless of age, time and place. It is important to provide support for this learning in a quality way and in line with the needs. In order to provide support at this point, it will be beneficial to reveal the situation in lifelong learning studies in our country. The aim of this study is to examine the studies on lifelong learning in the national thesis center. The scope of the research consisted of 76 graduate theses (65 master's degree, 11 doctorate) which were allowed to study in Council of Higher Education thesis database by using "lifelong learning" keywords. These theses are examined as year, type, keyword, method, data collection tool, sample group, sampling method, sample number and data analysis method. Then the findings will determine the tendency of the methods, data collection tools, sample groups etc. according to the type and year of the thesis. As a result of the findings, it is thought that the researches conducted in the lifelong learning will be focused on and the missing points will be revealed. In addition, the results are predicted to guide those who want to do research on this subject.

Keywords: Lifelong Learning, Bibliographical Assessment.

**TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES**

**KIRIKKALE İLİNİN MACERA TURİZMİ YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ
VE SWOT ANALİZİ**

AN EVALUATION OF THE KIRIKKALE PROVINCE IN ADVENTURE TOURISM AND
SWOT ANALYSIS

Öğr. Gör. Naime YAPRAK

Kırıkkale Üniversitesi, naimeyaprak@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Müzeyyen ÖZHAVZALI

Kırıkkale Üniversitesi, thavzalimuzeyyen@hotmail.com

ÖZET

Turizm sektöründe müşteri beklentileri, dünyada meydana gelen gelişmelere paralellik göstererek değişiklik göstermiştir. Bireylerin kültürel ve sosyal hayatlarında meydana gelen değişikliklerin etkisiyle; lüks tüketim olarak değerlendirilen turizm faaliyetleri, günümüzde bireylerin hayatlarında önemli yer almıştır. Teknoloji ile beraber gelişim gösteren ulaştırma ve iletişim olanaklarının gelişmesi, iyileştirilmesi, ulaşılabilir maliyetlerin oluşması; bireylerin turizm faaliyetlerini artırmıştır. Turizm sektörü; özellikle gelişmekte olan ülkeler için ekonomik açıdan önemli yere sahiptir. Turizm sektörünün artan önemi, ülkelerin rekabet avantajı sağlamak ve tercih edilebilirliğini artırmak için bu pazarı bölümlendirmeyi ve turizmi çeşitlendirmeyi zorunlu hale getirmiştir. Alternatif turizm faaliyetleri var olan talebi karşılamak yeni talepler yaratması açısından gereklidir. Tüm dünyada kitlesel turizmin yerini alan alternatif turizm; ülkemizde ki turizm sektöründe ortaya çıkan sorunların çözülmesi ve rekabet avantajı sağlaması açısından da önemlidir.

Macera turizmi, turizmin niş pazarlaması içinde vazgeçilmez bir yere sahiptir. Alternatif turizm faaliyetlerinin gelişmesi ve turizmin ulusal ekonomiye olan katkısının artması için macera turizm potansiyelinin ortaya çıkartılıp, yatırıma dönüştürülmesi, şehirlerin gelişmesine de katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda; Kırıkkale ili macera turizm potansiyelinin belirlenmesi ve çevre şehirler açısından avantaj ve dezavantajlarının ortaya çıkartılması; Kırıkkale ilinin turizmdeki potansiyelinin belirlenmesi açısından önemlidir. Bu çalışmada Kırıkkale ilinin macera turizmi yönünden değerlendirilerek SWOT analizi yapılmıştır. Çalışmada Kırıkkale ilinde 2018 yılı Aralık ayında yapılan I. Kırıkkale Turizm Çalıştayı sonuçları, Kırıkkale Üniversitesi turizm akademisyenleri ve Kırıkkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yetkilileri, konaklama işletmeleri yetkilileri, il ve ilçe yerel yönetim yetkilileri görüşleri değerlendirilmiş ve mevcut durum analizi yapılmıştır. Kırıkkale Üniversitesinin sahip olduğu 30.000'den fazla öğrencinin potansiyel macera turizmi üyesi olduğu, İlin Ankara'ya olan yakınlığının ulaşım ve hafta sonu etkinlikleri açısından avantaj olduğu; macera turizmi çalışmalarının yetersiz olması, İlin sahip olduğu nehir alanının bütün su sporlarına uygun olmaması gibi dezavantajlar belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alternatif turizm, Macera turizmi, SWOT analizi, Kırıkkale

ABSTRACT

In tourism sector, customer expectations have changed in parallel with the developments in the world. Customer expectations in the tourism sector have changed in parallel with the developments in the world. The tourism activities, which are considered as luxury consumption with the effect of the changes in the cultural and social lives of individuals, have taken an important place in the lives of individuals. The development and improvement of transportation and communication opportunities, which have developed together with technology, and the development of accessible costs have increased the tourism activities of individuals. The tourism sector has an important place for economic development especially for developing countries. The increasing importance of the tourism sector has made it mandatory to diversify this market and diversify the tourism sector in order to provide a competitive advantage and to increase the preferability of the countries. Alternative tourism activities are necessary to meet the existing demand and create new demands. Alternative tourism which replaces mass tourism all over the world; It is also important in terms of solving the problems arising in the tourism sector in our country and providing a competitive advantage.

Adventure tourism has an indispensable place in the niche marketing of tourism. In order to increase the contribution of tourism to the national economy, tourism tourism potential will be revealed and transformed into investments to contribute to the development of cities. In this context in terms of determining the potential of adventure tourism and revealing its advantages and disadvantages in terms of surrounding cities is very important to determine the potential of Kırıkkale in tourism. In this study, SWOT analysis was performed in terms of adventure tourism in Kırıkkale. In this study, the results of the 1st Kırıkkale Tourism Workshop in Kırıkkale in December 2018, Kırıkkale University's tourism academicians and Kırıkkale Provincial Culture and Tourism Directorate officials, accommodation enterprises authorities, provincial and district local government officials opinions were evaluated and the current situation analysis was conducted. More than 30,000 students of Kırıkkale University are members of potential adventure tourism, and the proximity to Ankara is an advantage in terms of transportation and weekend activities. Disadvantages such as the inadequacy of adventure tourism activities and the fact that the river area owned by the province is not suitable for all water sports has been determined.

Keywords: Alternative tourism, Adventure tourism, SWOT analysis, Kırıkkale

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

TEKNOLOJİK DEĞİŞİMLE BİRLİKTE GENÇ TÜKETİCİLERİN GİYSİ ALIŞVERİŞİNDE MARKA SEÇİMİ ARAŞTIRMASI

A RESEARCH OF YOUNG CONSUMERS ON BRAND CHOICE IN CLOTHES SHOPPING WITH TEKNOLOJICAL CHANGE

Dr. Öğr. Üyesi Müzeyyen ÖZHAVZALI

Kırıkkale Üniversitesi, thavzalimuzeyyen@hotmail.com

Öğr. Gör. Naime YAPRAK

Kırıkkale Üniversitesi, naimeyaprak@hotmail.com

ÖZET

Günümüzde işletmelerin yoğun rekabet ortamında rakiplerinden farklılaşması ve tüketicilerin zihinlerinde yer alması markalaşma ile mümkün olmaktadır. Bu yönü ile marka, tüketicilerin ilgisini çekmek ve satın almaya teşvik etmek için en önemli faktördür. Tüketicilerin satın alma davranışları; ürünün/hizmetin özellikleri başta olmak üzere hedef tüketici kitlenin demografik, psikolojik, sosyolojik vb. özelliklerinden etkilenmektedir. İşletmelerin sahip oldukları markalarının tercih edilebilirliğini artırması; işletmelerin hedef kitlesinin özelliklerini iyi analiz etmesi ve bu özelliklere uygun stratejiler geliştirmesine bağlıdır. İşletmeler bu amaçla marka imajı ve markaya sadakat yaratmakla hedef kitlesine mesajını doğru bir şekilde iletmek zorundadır(Aktuğlu ve Ayşen, 2006:44).

Bu çalışmanın temel amacı, özellikle teknolojik değişimle birlikte genç tüketicilerin giysi alışverişi ve marka seçimini etkileyen faktörleri araştırmaktır. Araştırmanın verileri üniversite öğrencilerine yönelik anket yöntemi ile toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; genç tüketicilerin giysi alma nedenleri arasında arkadaş ortamına uyum sağlamak, moda uyum sağlamak ve ihtiyaç duyduğu için olduğu görülmüştür. Bu araştırmaya katılanların yaklaşık yarısının alış-veriş yaparken markaya önem verdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca bu çalışmada, genç tüketicilerin giysi alışverişinde, aylık gelir ve teknolojik gelişmeye bağlı olarak kullanımı artan internet, bilgisayar ve akıllı telefon başta olmak üzere tüketicilerinin giysiler hakkında farklı bilgi araçlarına sahipliği ve giysi forumları, arama motorları ve giysi blogları özellikle başvurdukları, sosyal medya uygulamalarındaki reklamlar ve ünlülerin giydikleri markaların giysi seçiminde etkili olduğu fakat cinsiyet, yaş, interneti kullanım süresi, internete bağlanma noktası gibi faktörlerin ise giysi alışverişi üzerine etkisinin olmadığı vb. çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tüketici, Teknolojik gelişim, Giysi alışverişi, Marka, Gençler.

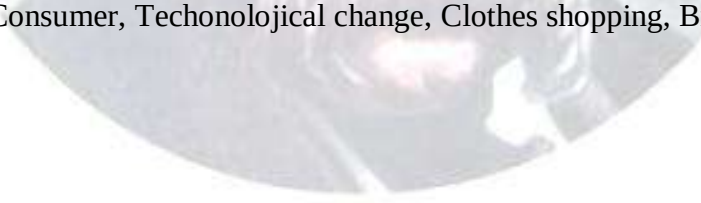
ABSTRACT

Nowadays, it is possible to differentiate itself from the competitors in the competitive environment and to take place in the minds of consumers with branding. With this aspect, the brand is the most important factor for attracting consumers and encouraging them to buy. Consumers' buying behavior affects mainly the features of the product / service like as the demographic, psychological and sociological characteristics of the

target consumer population. Increasing the preferability of the brands owned by the enterprises depends on the analysis of the characteristics of the target audience of the enterprises and developing strategies according to these characteristics. For this purpose, enterprises must communicate their message accurately to their target group by creating brand image and loyalty to the brand (Aktuğlu & Temel, 2006:44).

The main aim of this study is to investigate the factors affecting the choice of clothes and brand selection of young consumers, especially with technological change. The data of the study were collected by questionnaire method for university students. According to the research results, the reason for buying clothing of young consumers are to adapt to the environment of friends, to adapt to the fashion environment and to be needed. It was determined that approximately half of the participants in this study gave importance to the brand while shopping. In addition, in this study, young consumers' use of the internet, computers and smart phones as a result of the shopping of clothes, monthly income and technological development and the use of different information tools about the clothes of consumers, especially clothing blogs, search engines and advertisements in social media applications and clothing of brands worn are effective in the selection of clothes, but the factors such as gender, age, internet use period, internet point of attachment, etc., have no effect on the clothes shopping have been achieved.

Keywords: Consumer, Technological change, Clothes shopping, Brand, Youth

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**İŞLETME BANKACILIĞI İŞLEVİ YÜRÜTEN SÜMERBANK A.Ş.'NİN
ÜLKEMİZ TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN GELİŞMESİ ve DIŞA AÇILMASINDAKİ
TARİHSEL ROLÜ**

BUSINESS BANKING FUNCTION OF SUMERBANK A.Ş.
THE DEVELOPMENT OF TEXTILE SECTOR IN TURKEY AND HISTORICAL
ROLE IN EXTERNAL OPENING

Dr. Öğr. Üyesi Hasan LÖK

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, lok_h@ibu.edu.tr

ÖZET

Ülkemizin dış ticaretinde önemli rol oynayan ve döviz kazandırıcı hizmetlerin başında gelen tekstil sektörümüzün temelleri Sümerbank A.Ş.'nin kurulması ile başlamıştır. 1933 yılında devlet sermayesi ile kurulan banka Cumhuriyetimizin 10. Yılına denk düşmektedir. Ayrıca 1929 Dünya Ekonomik Krizinin etkilerinin sürdüğü yılların içinde bankanın kurulması ayrı bir anlam kazanmaktadır. Banka tekstil sektörü dışında seramik, metal, kimya vb. alanlarda faaliyet yapan işletmeleri de ekonomimize kazandırmıştır. İşletme bankacılığı faaliyeti yürüten banka kuruluş yerlerini hammadde ve pazara dönük olarak planlamıştır. İlk tekstil işletmeleri Bursa, Denizli, Kahramanmaraş, Manisa, Adana, Nazilli, Kocaeli, İstanbul, Kayseri gibi kent merkezlerinde gerçekleştirmiştir. Tarihsel süreci içerisinde gerçekleştirilmiş olan tekstil fabrikaları başlangıçta Rus mühendislerinin bilgisi ve Rus teknolojisi ile kurulmuştur. Tesislerde görev alacak Türk teknik elemanlar; Rusya, Almanya, Fransa, İngiltere gibi ülkelere gönderilmiş ve buradaki üniversite ve fabrikalarda eğitime tabi tutulmuşlardır. Devlet eli ile kalkınmanın uygulandığı dönemde Sümerbank tarafından faaliyete geçirilmiş olan tekstil kuruluşları, liberal ve planlı ekonominin uygulandığı 1950-1980 döneminde özel sektöre öncülük yapmıştır. Bu dönem aynı zamanda banka işletmelerin modernize edildiği ve büyük ölçekli hale getirildiği, bilgi sermayesinin gelişmekte olan özel sektör kuruluşlarına transfer edildiği yıllardır. Dışa dönük kalkınma politikasının uygulandığı 1980 yılından sonra Sümerbank işletmeleri ve özel sektörümüzün tekstil kuruluşları, ülkemizin döviz kazandırıcı hizmetlerinde önemli rol oynamıştır. Bu çalışma Sümerbank A.Ş. nin kuruluş, gelişme ve özelleştirme dönemindeki süreçlerini, ülkemizde uygulanmış olan ekonomi politikaları çerçevesinde değerlendirerek, dış ticaretteki öncü rolünü ortaya koymak üzere teorik kaynaklardan yararlanarak yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sümerbank, Tekstil, Dış Ticaret

ABSTRACT

The foundation of our textile sector, which plays an important role in the foreign trade of our country and which is one of the leading foreign currency earning services, started with the establishment of Sümerbank A.Ş. The bank established with state capital in 1933 corresponds to the 10th year of our Republic. Moreover, the establishment of the bank in the years of the effects of the 1929 World Economic Crisis has gained a different meaning. In addition to the textile sector, the Bank has also provided businesses that produce in different

fields such as ceramics, metal and chemistry. The bank, which operates a business banking implementation, planned the locations of the company with raw materials and markets. The first textile enterprises were realized in urban centers such as Bursa, Denizli, Kahramanmaraş, Manisa, Adana, Nazilli, Kocaeli, Istanbul and Kayseri. In the historical process, textile factories were initially established with knowledge of Russian engineers and Russian technology. Turkish technical staff to work in the facilities; they were sent to countries such as Russia, Germany, France and England and were trained in universities and factories. The textile companies, which were put into operation by Sümerbank at the time of the development of state-owned development, pioneered the private sector during the 1950-1980 period when the liberal and planned economy was implemented. This period has also been the year in which banks have been modernized and rendered large-scale, and the information capital has been transferred to the developing private sector. Sumerbank enterprises and textile companies of our private sector played an important role in the foreign exchange earning services of our country after 1980, when the outward-oriented development policy was implemented. Sumerbank Inc. In the process of establishment, development and privatization of the country, in accordance with the economic policies implemented in our country, evaluating the leading role in foreign trade was made by using the theoretical resources.

Keywords: Sumerbank, Textile, Foreign Trade

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**KALKINMA BANKACILIĞI İŞLEVİNDEKİ TURİZM BANKASI A.Ş.'NİN
ÜLKEMİZ TURİZM SEKTÖRÜNÜN GELİŞMESİ VE DÖVİZ KAZANDIRICI
HİZMETLERİNDEKİ TARİHSEL ROLÜ**

**HISTORICAL ROLE OF TOURISM BANK INC. AS A DEVELOPMENT BANKING
IN THE IMPROVEMENT OF THE TOURISM SECTOR IN OUR COUNTRY AND
FOREIGN EXCHANGE SERVICES**

Dr. Öğr. Üyesi Hasan LÖK

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, lok_h@ibu.edu.tr

ÖZET

Tarımda modernleşme, altyapının hızlı bir şekilde geliştirilmesi, özel sektörün yatırımlarının önünün açılması, yabancı sermayenin ülkemize girişinin kolaylaştırılması liberal politikaların uygulamaya konduğu 1950-60 yıllardır. Liberal ekonomi politikalarının uygulandığı bu dönemin son yılında kalkınma bankacılığı alanında faaliyet gösterecek Turizm Bankası hazine sermayesi ile kurulmuştur. Planlı ekonomi politikalarının uygulanmaya başlandığı 1963 yılını izleyen dönemde Turizm Bankası çok sayıda turizm işletmelerini ülkemize kazandırmıştır. Banka dışa açık büyüme dönemi olan 1980 yılına kadar turizm sektörüne 19 adet tesis kazandırmıştır. Plan dönemindeki bankanın turizm yatırımları ve eğitim merkezleri ülkemizin turizm sektöründeki kalifiye eleman ihtiyacını karşılama yönünde önemli hizmeti gerçekleştirmiştir. Faaliyete geçirilmiş olan turizm tesisleri İstanbul, Antalya, Amasya, İzmir, Ankara gibi turizm gelişme alanlarında özel sektör girişimcilerine öncülük yapmıştır. Turizm Bankasının gerçekleştirdiği yatırımlar ülkemiz turizminin bugünlere taşınmasına temel teşkil etmiştir. Dışa açık ekonomi politikalarının uygulamaya konduğu 24 Ocak 1980 sonrasındaki devlet destekleri ile büyüyen özel girişimlerin gerisinde kalan bankanın işletmelerinin özelleştirilmesini gündeme getirmiştir. Turizm Bankasının öncülüğünde ve devlet destekleri ile geliştirilen turizm sektörü hızlı bir yükseliş ile günümüzde dünya ülkeleri ile rekabette 40 milyon turist ve 35 milyar dolarlık döviz kazancı ile ülkemizi 5. sıraya yükseltmiştir. Banka 1987 yılında Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankasının yerini alan T. Kalkınma Bankasına 1988 yılında devredilmiş, bünyesinde bulunan oteller ise özelleştirme amacı ile ayrı bir kuruluş olarak bir süre işlevini devam ettirmiştir. 21. yüzyılın başlangıcına kadar bu otellerin tamamı özel sektöre devredilmiştir. Çalışma konumuz kalkınma bankacılığı alanında ekonomimize ve döviz kazandırıcı hizmetlerimizde ayrı bir öneme sahip olan Turizm Bankası'nın gelişmesini ve tarihsel sürecini teorik kaynaklardan yararlanarak yeni bir boyuta taşımaktır.

Anahtar Kelimeler: Turizm Bankası, Turizm Sektörü, Döviz Kazandırıcı Hizmetler

ABSTRACT

The modernization of agriculture, the rapid development of the infrastructure, the opening of the investments of the private sector, the facilitation of the entry of foreign capital into our country, the liberal policies implemented in the 1950-60 years. In the last year of this period when liberal economic policies were implemented, the Tourism Bank was established

with a treasury capital. In the period following the beginning of the implementation of the planned economic policies in 1963, the Tourism Bank brought many tourism enterprises to our country. The Bank has provided 19 facilities to the tourism sector until 1980, which is an open period of growth. The tourism investments and training centers of the bank in the period of the plan carried out significant service to meet the qualified personnel needs in the tourism sector of our country. The tourism facilities that were put into operation led the private sector entrepreneurs in tourism development areas such as Istanbul, Antalya, Amasya, Izmir and Ankara. The investments made by the Tourism Bank have been the basis for the tourism of our country. On the other hand the privatization of bank enterprises came into question on the 24th of January 1980, when the outward-oriented economic policies were adopted. The tourism sector, which was developed with the support of the Tourism Bank and with the support of the state, increased our country to the 5th place with a rapid increase and 40 million tourists in the competition with the countries of the world and 35 billion dollar foreign exchange gain. In 1987, the Bank replaced the State Industry and Labor Investment Bank and transferred to the Development Bank in 1988. As a separate company, the hotels in its structure continued to function for a while. Until the beginning of the 21st century, all of these hotels were transferred to the private sector. Our aim is to bring the development and historical process of the Tourism Bank, which has a special importance in our economy and foreign exchange earning services in the field of development banking, to a new dimension by utilizing the theoretical resources.

Keywords: Tourism Bank, Tourism Sector, Foreign Exchange Earnings Services

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**FİNANSAL RAPORLAMAYA İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE KAPSAMINDA
FİNANSAL TABLO UNSURLARINDAKİ DEĞİŞİKLİKLERİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

INVESTIGATING THE CHANGES IN ELEMENTS OF FINANCIAL STATEMENTS
WITH THE CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR FINANCIAL REPORTING

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül GÜNGÖR

Nişantaşı Üniversitesi, aysegul.gungor@nisantasi.edu.tr

ÖZET

Finansal tablo kullanıcılarının muhasebe standartlarını anlama ve yorumlamasına rehberlik eden kavramsal çerçeve 2011 yılında “Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve” adıyla yenilenmiş, 2018 yılında ise eksikliklerin giderilmesi amacıyla tekrar revize edilmiştir.

Standartlara ilişkin temel ilkeleri kapsayan kavramsal çerçevenin 2018 sürümünde, finansal tablo unsurları olan varlık ve yükümlülük kavramları yeniden tanımlanmıştır. Varlık ve yükümlülüklerin finansal tablolara alınması kriterleri ile gelir ve gider unsurlarının tanımlarında ise çeşitli güncellemeler yapılmıştır. Revize kavramsal çerçevede yer alan varlık tanımında ekonomik fayda yerine ekonomik kaynak ifadesi kullanılmaktadır. Bu tanıma göre, ekonomik fayda üretme potansiyeline sahip bir hak ekonomik fayda üretme olasılığı düşük olsa dahi varlık olarak finansal tablolarda yer almalıdır. Finansal tablo unsurlarından yükümlülük ise, işletmenin geçmişteki olayların bir sonucu olarak bir ekonomik kaynağı devretme konusundaki mevcut mükellefiyeti olarak tanımlanmıştır. Bu yeni tanıma göre, bir işletmenin kaçınma imkânı bulunmadığı görev ya da sorumlulukları yükümlülük olarak raporlanmalıdır.

Kavramsal Çerçeve(2018 sürüm)ye göre öz kaynak üzerindeki talep hakkı sahiplerinin yaptığı katkılar gelir unsuru sayılmamaktadır. Öz kaynakta artışa neden olacak şekilde varlık kalemlerinde meydana gelen artışlar veya yükümlülüklerde meydana gelen azalışlar gelir kapsamındadır. Gider ise öz kaynaklarda azalışlara yol açan varlıklardaki azalışlar veya yükümlülüklerdeki artışlardır. Özkaynak sahiplerine yapılan dağıtımlar gider olarak değerlendirilmemektedir. Yeni kavramsal çerçevede finansal tablolara alma kriteri ihtiyaca uygun bilgi ve gerçeğe uygun sunum olarak belirlenmiştir. Örneğin, ekonomik fayda girişi veya çıkışı düşük olasılıklı olsa dahi ihtiyaca uygun bilgi sağlayabileceğinden ilgili varlık veya yükümlülüğün finansal tablolara alınması gerekli olabilir.

Kavramsal çerçeve kapsamında ihtiyatlılık, yönetimin sorumluluğu, ölçüm belirsizliği ve özün önceliği konularına getirilen açıklık TFRS’ye göre hazırlanmış finansal tabloların dayandığı temel varsayım olan işletmenin sürekliliği kavramını desteklemektedir. Sonuç olarak kavramsal çerçeve kapsamında işletme varlıklarının ve yükümlülüklerin yeniden tanımlanmasının Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının ulaşmak istediği temel amaçlardan olan sermayenin korunmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslar arası Finansal Raporlama Standartları, Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve, Finansal Tablo UNSURLARI

ABSTRACT

The conceptual framework that guides the users of financial statements in understanding and interpreting accounting standards was refurbished in 2011 with the name “the Conceptual Framework for Financial Reporting,” and in 2018, it was revised again to eliminate its shortcomings.

The 2018 version of the conceptual framework that covers the main principles related to the standards defined the concepts of asset and liability, which are elements of financial statements. Some revisions were also made on the criteria for including assets and liabilities in financial statements and the definitions of debit and credit items. The definition of asset in the revised conceptual framework includes the term economic resource instead of the term economic utility. According to this definition, a right that has a potential to create economic utility must be in the financial statements as an asset even though its possibility of creating economic utility is low. Another element of financial statements, liability, is defined as the existing obligation of the firm to transfer an economic resource as a result of past activities. According to this new definition, the duties or responsibilities a firm cannot avoid must be reported as liabilities.

According to the Conceptual Framework (2018 version), the contributions made by those who have rights to claim equity are not counted as income elements. Increases in asset items or decreases in liabilities that lead to an increase in equity are in the scope of income. Expenses include reductions in the assets or increases in liabilities that lead to a decrease in equity. Payments to be made to equity owners are not counted as expense. The criteria for inclusion in financial statements in the new conceptual framework were determined as information that is appropriate for the need and truthful presentation. For example, an asset or liability might have to be included in financial statements as it may provide information that appropriate for a need, even if it has a low probability of input or output of economic utility. The clarity that is brought within the conceptual framework regarding concepts of prudence, accountability of management, measurement uncertainty and substance over form supports the concept of going concern, which is the main assumption that financial statements that are prepared in compliance with TFRS are based on. Consequently, it is believed that defining firm assets and liabilities again in the context of the conceptual framework will provide contributions to capital maintenance, which is one of the main objectives aimed to be achieved by the International Financial Reporting Standards.

Key Words: International Financial Reporting Standards, Conceptual Framework for Financial Reporting, Elements of Financial Statements

**İLERİ İMALAT TEKNOLOJİLERİ: UYGULAMA BAŞARISI VE
PERFORMANS**

ADVANCED MANUFACTURING TECHNOLOGIES: IMPLEMENTATION
SUCCESS AND PERFORMANCE

Ertan KARADUMAN

Sakarya University, ertannkaraduman @ gmail.com

Assoc. Prof. Dr. Mustafa Cahit UNGAN

Sakarya University, ungan@sakarya.edu.tr

ÖZET

20. yüzyılın sonlarından beri yaşanan baş döndürücü teknolojik gelişmeler, teknoloji yönetimini yönetim biliminin gelişen bir dalı olmasını sağlamıştır. Günümüzde işletmelerin teknolojiyi işlerine dâhil etmedikleri sürece başarılı olamadıkları görülmektedir. İleri imalat teknolojilerinin uygulamaya geçirilmesiyle tüm işletmelerin amacı olan daha hızlı, daha kaliteli ve daha ucuz üretim, ancak teknolojinin işletme süreçlerinde kusursuz biçimde uygulanması sonucunda gerçekleştirebilmektedir.

Bu çalışmada iki amaç vardır. Bunlardan ilki ileri imalat teknolojilerinin başarılı bir şekilde uygulanmasındaki etkili olan faktörleri belirlemek, ikincisi ise ile uygulama başarısı ile operasyonel performans arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Literatür taramasına göre ileri imalat teknolojilerinin uygulanma başarısı üzerinde etkili olan faktörler teknolojik (karmaşıklık, uygunluk, maliyet ve beklenen operasyonel yararlar), organizasyonel (üst yönetimin desteği ve teknolojiyi absorbe etme etkisi) ve çevresel olmak (müşteri ve rekabet etkisi) üzere üç kategoriye ayrılmıştır. Daha sonra ise bu faktörlerle uygulama başarısı arasındaki ilişki analiz edilmiştir.

Veriler Sakarya, Kocaeli ve İstanbul ilinde faaliyet gösteren 100 imalat işletmesinden anket yöntemiyle toplanmış ve regresyon yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre; karmaşıklık, uygunluk, üst yönetimin desteği ve teknolojiyi absorbe etme kapasitesi ile uygulama başarısı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Diğer yandan, maliyet etkisi, beklenen operasyonel yararlar ve müşteri etkisinin uygulama başarısı üzerinde etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Uygulama başarısı ile operasyonel performans arasında da pozitif yönde ilişki olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: İleri İmalat Teknolojileri, Uygulama Başarısı, Operasyonel Performans

ABSTRACT

Rapid developments in technology from the late 20th century make technology management a flourishing branch of the management discipline. Nowadays, it is witnessed that businesses will not succeed unless they include technology in their operations. Faster, better quality and low-cost production, which is the aim of all enterprises, can only be realized

as a result of the successful implementation of advanced manufacturing technologies in business processes.

This study has two aims. The first is to explore the factors that are effective in the successful implementation of advanced manufacturing technologies, and the second is to determine the relationship between implementation success and operational performance. Based on an extensive the literature review, factors affecting the implementation success of the advanced manufacturing technology were divided into three categories: technological (complexity, conformity, cost and expected operational benefits), organizational (top management support and technology absorbing effect) and environmental (customer and competitive effect). Then, the relationship between these factors and the success of the application was analyzed.

The data was collected from 100 manufacturing companies operating in Sakarya, Kocaeli and Istanbul by a questionnaire and analyzed using a regression method.

The results show that complexity, compatibility, top management support, and absorptive capacity positively affect implementation success while cost, expected operational benefits and customer and competitive effects were not found to have an impact on implementation success. Also, a positive significant relationship was found between implementation success and operational performance.

Keywords: Advanced Manufacturing Technologies, Implementation Success, Performance

1.GİRİŞ

Son 15-20 yıldan bu yana düşük maliyet esasına dayalı rekabetten kalite, güvenilirlik ya da esneklik unsurlarından birkaçına dayanan yüksek değer sunumuna doğru bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişime karşılık verme zorunluluğu işletmeleri üretim süreçlerini geliştirmeye, uygun bir maliyet düzeyinde kaliteli ve esnek üretim yapabilmelerine olanak sağlayacak teknolojilere yatırım yapmaya yönlendirmektedir. Bu çalışmada ileri imalat teknolojisinin uygulama başarısına etkileyen faktörlerin neler olduğunu, bu faktörlerin uygulama başarısı arasındaki ilişkiyi ölçek için yapılmıştır. Ayrıca uygulama başarısının operasyonel performans arasındaki ilişkide görülmektedir. Türkçe literatürü incelediğimizde bu alanda boşluk olduğu görülmüştür. Bu durumdan dolayı bu çalışma yapılmaktadır.

2.İLERİ İMALAT TEKNOLOJİSİ'NİN UYGULAMA BAŞARISINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

İleri imalat teknolojilerinin başarılı bir şekilde uygulanmasına etki eden faktörler üç kategoride görülmektedir. Bu faktörler aşağıdaki görülmektedir.

- 1- Teknolojik faktörler
- 2- Örgütsel faktörler
- 3- Çevresel faktörler

2.1 Teknolojik faktörler

2.1.1 Karmaşıklık

İleri imalat teknolojilerin uygulanmasında daha karmaşık ve radikal olan yeni uygulamalar karmaşıklık problemler yaşanmaktadır. Çünkü işletmelerin daha önce

kullanmadıkları teknikleri uygulamak bireyler ve departmanlar arası bilgi yetersizliği ile alışılmış rutin olaylardan bağımsız olduğu için sistemin ilk zamanlarında karmaşık olduğu gözlenmektedir. İlerleyen süreçlerde sistemin tüm departmanlar ve bireyler arasında bilgi alışverişinin sistem olarak ilerlemesi sonucuyla ileri imalat teknolojilerinde karmaşıklık düzeyini azalarak, sifıra dayanmaktadır (Rogers 1983, Simonin 1999, Tornotky ve Klein, 1982).

2.1.2 Uygunluk

Uyumluluk, bir inovasyon'un algılanma derecesi, mevcut değer ihtiyaçlar ve geçmiş deneyimlerle tutarlı olarak benimseyenlerdir (Rogers 1983). En iyi uygulamaları değerlendirirken incelenerek en önemli konulardan biri uygulamaların aslında benimsenen organizasyonlarda çalışıp çalışmadığını öğrenmektedir.

En iyi uygulamaların teknolojiyi uyum sağlamasıyla birlikte hayatta kalma şansları daha yüksektir. Ama mevcut yapılan işlerin yeni teknolojilerin değişmesi ile birlikte uyumu sağlamasıyla zorlanmaktadır. Uyumluluk sistemin ilk kurulum aşamasında uyumluluk sorunu yaşanmaktadır. Sürecin ilerleyen zamanlarında ise tüm birey ve departmanlar arası uyum sorunu yaşanmayıp sistemi en mükemmel seviyesi kullanılacaktır. Yeni teknolojilerin uygulamasında kabul görmesinde uyumluluğun olumlu yönde anlamlı olduğu görülmüştür (Rogers 1983; Tornatzky ve Klein 1982; Verhaef ve Langerok, 2001).

2.1.3 Maliyet

İleri imalat teknolojilerin uygulanmasında maliyet değerlendirilmesi yapıldığında teknolojiyi uygulamak için yatırım maliyeti olarak yüksek olacağı görülmektedir. Çünkü sistemin kurulum aşamasında danışman firmalarda alınan desteğin maliyeti ayrıca teknoloji uygulanacağı alan için yeni alınacak malzemelerin, makinelerin maliyeti yüksektir (Anderson ve Pettersen, 1996).

İleri imalat teknolojilerin uygulanması sürecinde maliyet kavramı en çok etki eden faktördür. Sürecin ilerleyen yatırım maliyeti, proses'in daha kısa çevrim süresi daha az nitelikli iş gücü oranının düşmesi ile maliyeti karşılanacağı ve kâra geçirildiği görülmüştür (Anderson ve Pettersen 1996).

Sonuç olarak ileri imalat teknolojinin uygulamasında maliyet negatif bir faktör olarak görülse de ileri imalat teknolojinin uygulama aşaması tamamlandıktan sonra operasyonel verimliliğin arttığını bu negatiflik görümünün tolera edildiği görülmüştür (Kuan ve Chau, 2001).

2.1.4 Beklenen Operasyonel Yararlar

İleri imalat teknolojilerin uygulanmasında işletmelerin en fazla benimsediği faktör beklenen operasyonel yararlar (Elmuti ve Kathawala, 1997). İşletmelerin ileri imalat teknolojileri uygulamasında en fazla kar'a geçeceği faktör operasyonel verimlilik faktörüdür. Bu faktör ile ileri imalat teknolojileri çalışmaları uygulandığında bazı parametreler bulunmaktadır. Bu parametreler; üretim maliyetlerin düşürülmesi, kalitenin iyileştirilmesi ve kısaltılmış çevrim süresidir (Kuan ve Chau, 2001). Sonuç olarak ileri imalat teknolojilerin uygulanmasında beklenen operasyonel faktör pozitif etki etmektedir. (Tornatzky ve Klein, 1982).

2.2 Örgütsel Faktörler

2.2.1 Üst Yönetimin Desteği

Bir şirketin çalışanlarını ne ölçüde desteklediğini yeni bir teknolojiyi veya sistemi kullanmak etkileyecektir. Yeni teknolojilerin kurulmasında teknik yenilik için teşvik sağlamak yeni teknolojilerin benimsenmesi ve uygunluğun sağlanması, üst yönetimin finansal ve teknik kaynakları kullanması ileri imalat teknolojinin uygulamayı benimsemesini olumlu etkiler (Jeyaraj, 2006). Üst yönetim ileri imalat teknolojileri benimsediğinde bu düşüncelerini çalışanları aktararak çalışanları motive ederek ileri imalat teknolojileri süreci işletmeye daha hızlı adapte ederek geri dönüşümü hızlandırır (Gonzales ve Benito, 2006).

Sonuç olarak ileri imalat teknolojilerin uygulanmasında üst yönetim en etki rolü oynamaktadır. İleri imalat teknolojilerinin uygulamasına desteği verir, bu uygulamada alınacak riskleri kabul edip, bu durumu personeline aktararak ileri imalat teknolojilerinin uygulanmasında, üst yönetimin desteği faktörü pozitif yönde etkilemektedir (Gonzales ve Benito, 2006).

2.2.2 T eknolojiyi Absorbe Etme Kapasitesi

İleri imalat teknolojilerin uygulanmasında bir diğer faktör ise kaliteli personel kaynağıdır. İleri imalat teknolojileri uygulamak için yetkin öğrenme ve yenilikçi personel kapasitesi bulunması gerekmektedir (Tornatzky ve Fleischer, 1990). Bu personel yetkin kullanabilmek için becerilerini geliştirmek ve süreci anlatmak için çalışanlara süreç hakkında bilgilendirme ve eğitim vermek gerekmektedir (Del Brio ve Junquera, 2003). Öğrenme yeteneğine sahip çalışanlar eğitimi kolayca kavramakta ve sürece katkı sağlamaktadır (Christmann, 2000).

2.3 Çevresel Faktörler

2.3.1 Rekabet Etkisi

İşletmeler açısından giderek şiddetlenen rekabetin en önemli etkilerinden biri İleri imalat teknolojilerinin kullanımındaki artıştır. Burada söz konusu olan rekabet üstünlüğü sağlaması veya rekabet gücünün artırılmasıdır.

İleri imalat teknolojilerinin uygulanmasındaki başarı faktörlerinin, çevresel faktörlerinden biri olan rekabet etkisidir. İleri imalat teknolojilerinin kullanımı ve uygulanmasıyla birlikte rakiplerden daha hızlı piyasaya ürün çıkarma, ürün yelpazesinin çeşitlilik göstermesi rekabet avantajı sağlamaktadır. İleri imalat teknolojilerinin uygulanması ile beraber üretim etkinliği artmaktadır ve daha fazla üretim gerçekleştirmiştir.

2.3.2 Müşteri Etkisi

Gelişen ve değişen ekonomik ortama ayak uydurmak isteyen işletmeler; toplam kalite, tam zamanında üretim, bilgisayar destekli tasarım, bilgisayar destekli üretim, bilgisayar destekli planlama gibi pek çok yönetim yaklaşımı ve bilgisayara dayalı yeni teknolojiyi uygulamaya koymaktadır (Li, 2006). Sürekli değişen rekabet ortamında müşterilerimizin istek ve ihtiyaçlarını kısa sürede cevap verme, kısalan uzun yaşam sürelerinin, ürün yelpazelerinin çok geniş olması ile beraber ileri imalat teknolojilerin müşterilerin bu isteklerine cevap vermektedir. Böylelikle rekabet ortamında müşterilerimizin istekleri karşılanmaktadır. İleri imalat teknolojilerin uygulanması ile müşterilerimiz ile ilişkilerimizin daha sağlıklı bir biçimde ilerlediği görülmüştür (Li,2006).

3.YÖNTEM

3.1 Araştırma Yöntemi

3.2 Araştırma Evreni ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini İstanbul'da faaliyet gösteren İstanbul Sanayi Odası'na ve Sakarya'da faaliyette bulunan Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası'na ve Kocaeli Sanayi Odası'na bağlı Kocaeli'nde faaliyet gösteren firmalarda her türlü ürün imalatında yer alan firmalar oluşturmaktadır.

Araştırmada örneklem oluşturmamızda olasılığa dayalı örnekleme yöntemlerinden basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Basit tesadüfi örnekleme yöntemi, tanımlanan evrendeki her elemanın eşit ve bağımsız seçilme şansına sahip olduğu, birinin seçilmesinin diğerinin seçilmesine engel olmadığı bir örnekleme yöntemidir (Altunışık ve diğerleri, 2010: 137). Bu bağlamda 752 firmaya anket ulaştırılmış bunlardan 312 firmanın iletişim mailleri ya yanlış olduğundan ya da koruma önlemiyle iletilenmemiştir. Firmalardan % 22,72 oranında geri dönüş alınmıştır.

3.3 Veri Toplama Yöntemi

Araştırma kapsamında veri toplamak amacıyla online anket yöntemi ve mail yoluyla anket gönderimi kullanılmıştır. Online anket yönteminde, araştırmada kullanılan anket formu www.online-anket.gen.tr sitesinden faydalanılarak site ortamında anket oluşturulmuş ve linki işletmelerin mail adresine gönderilmiştir. E-mail yolu ile anketlerin toplanmasında, anket formu word ortamına aktararak benzer bir şekilde işletmelerin iletişim maillerine gönderilmiştir. Çalışma kapsamında anket uygulaması, 18.02.2017- 25.02.2018 tarihleri arasında yukarıda ifade edilen yöntemlerle gerçekleştirilmiştir.

Anket formumuz 5'li Likert ölçeğine göre düzenlenmiş olup en olumsuzdan (1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum; 1-Oldukça Düşük, 2-Düşük, 3-Ne düşük Ne Yüksek, 4-Yüksek, 5-Çok Yüksek) en olumluya doğru derecelendirilmiştir. Çalışma kapsamında kullanılan ifadeler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1
Çalışma Kapsamında Kullanılan İfadeler

Gözlenen Değişken	Literatürden Alındığı Kaynak
Karmaşıklık	
Teknolojinin kullanımı farklı yöntemler, uzmanlık ve kaynaklar gerektirir.	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Teknolojinin kullanımı kolaydır	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Teknolojinin anlaşılması kolaydır	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Teknolojinin karmaşıktır	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Teknolojinin nasıl uygulanacağını anlamak kolaydır	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Teknolojinin kurulumu kolaydır.	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Uygunluk	
Teknolojinin getirdiği değişiklikler firmamızın mevcut değerleri ile tutarlıdır.	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Teknoloji çalışma ortamımızı olumsuz etkilemektedir.	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Teknoloji firmamıza uyar.	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Teknolojiyi uygulamak firmamızda ufak tefek	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010

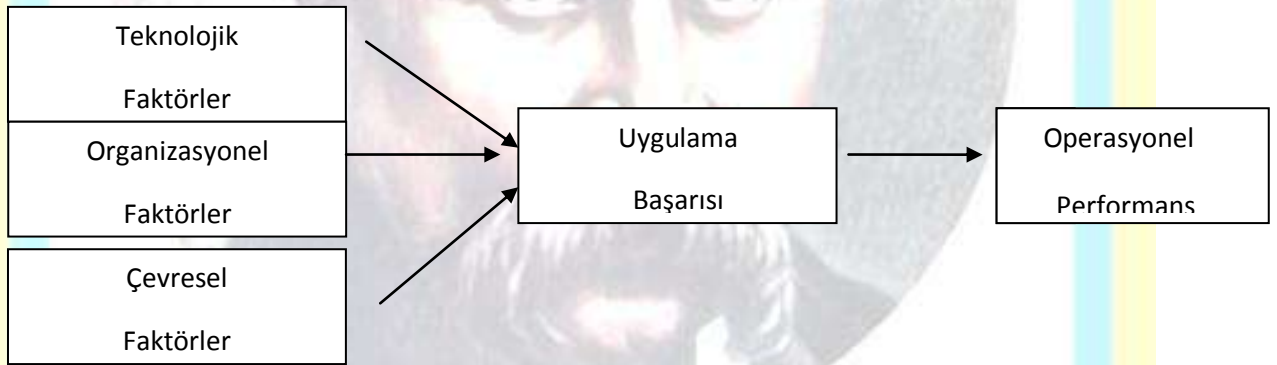
değişiklikler gerektirmektedir.	
Teknolojiyi uygulamak firmamızda ciddi problemlere neden olmaz	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Teknoloji firmamızın mevcut tecrübe birikimiyle uyumludur.	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Teknolojinin uygulanması sırasında adaptasyon sorunu yaşamaktayız	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Teknoloji firmamızın iş yapış tarzıyla uyumludur	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Teknoloji firmamızla her açıdan uyumludur.	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Maliyet	
Teknolojinin gerektirdiği ekipman ve aletler işletmemiz için pahalıya mal olmaktadır.	Kuan , Chau ; 2001
Teknolojinin kurulumu çok masraflı olmaktadır.	Kuan , Chau ; 2001
Teknolojinin kullanımı bizim için ucuza gelecektir.	Kuan , Chau ; 2001
Teknoloji için gerekli eğitim masrafları işletmemiz için pahalıya mal olmaktadır.	Kuan , Chau ; 2001
Teknolojinin uygulanması için gerekli danışmanlık masrafı işletmemiz için pahalıya mal olmaktadır	Kuan , Chau ; 2001
Teknoloji genel olarak işlememiz için pahalıya mal olmaktadır	Kuan , Chau ; 2001
Beklenen Operasyonel Yararları	
Teknolojinin uygulanması ile birim üretim zamanının azalacağını bekledik.	Kuan , Chau ; 2001
Teknolojinin uygulanması ile birim üretim maliyetinin düşeceğini bekledik.	Kuan , Chau ; 2001
Teknolojinin uygulanması ile hatalı üretimin azalacağını bekledik.	Kuan , Chau ; 2001
Teknolojinin uygulanması ile müşteri isteklerine karşı daha esnek olabileceğimizi bekledik	Kuan , Chau ; 2001
Teknolojinin uygulanması ile genel anlamda operasyonel performansta artış bekledik.	Kuan , Chau ; 2001
Rekabet Etkisi	
Teknolojinin uygulanması ile rakiplere karşı bir genel anlamda avantaj sağlanmaktadır.	Li ve diğerleri, 2006
Teknolojinin uygulanması ile rakiplere karşı daha büyük bir üretim etkinliği sağlanmaktadır.	Li ve diğerleri, 2006
Teknoloji uygulanmasaydı rekabette geride kalabilirdik	Li ve diğerleri, 2006
Teknoloji rakiplerimiz tarafından da uygulanmaktadır.	Li ve diğerleri, 2006
Müşteri Etkisi	
Teknolojinin uygulanması müşterilerimiz ile ilişkilerimiz üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır.	Li ve diğerleri, 2006

Teknolojinin uygulanması müşterilerimizin memnuniyet düzeylerini pozitif yönde etkilemiştir.	Li ve diğerleri, 2006
Teknolojinin uygulanması müşterilerimizin memnuniyet düzeylerini pozitif yönde etkilemiştir.	Li ve diğerleri, 2006
Teknolojiyi benimsimizin nedenlerinden birisi de müşterilerimizin istek ve ihtiyaçlarında meydana gelen değişimlerdir.	Li ve diğerleri, 2006
Üst Yönetimin Desteği	
Üst yönetimimiz teknoloji için gereken yatırımlara destek sağlamaktadır.	Kuan , Chau ; 2001
Üst yönetimimiz teknolojinin mevcut sistemimizle uyumu ile ilgili riskleri almaya isteklidir.	Kuan , Chau ; 2001
Üst yönetimimiz teknolojinin faydalarından haberdardır.	Kuan , Chau ; 2001
Üst yönetimimiz rekabet avantajı kazanmak için teknolojiyi benimsemektedir.	Kuan , Chau ; 2001
Üst yönetimimiz teknoloji için gerekli kaynakları (insan, para, malzeme, eğitim) sağlamaktadır.	Kuan , Chau ; 2001
Üst yönetimimiz teknolojinin firma için önemli olduğunu düşünmektedir	Kuan , Chau ; 2001
Üst yönetimimiz teknolojinin faydalarından bahsetmektedir.	Kuan , Chau ; 2001
Üst yönetimimiz teknolojinin uygulanmasını desteklediğini çalışanlara açıkça iletmiştir.	Kuan , Chau ; 2001
Teknolojiyi Absorbe Etme Kapasitesi	
Teknoloji'yi kolayca öğrenme yeteneğine sahip çalışanlarımız vardır.	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Çalışanlarımız teknoloji konusundaki bildiklerini diğer çalışanlarla paylaşabilirler.	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Teknoloji ile ilgili bir problem çıkarsa hangi çalışanımızın çözeceğini biliriz.	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Çalışanlarımızın bazıları teknolojinin nasıl uygulanacağı konusunda teknik yeterliliğe sahiptirler	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Çalışanlarımız süreçlerimizi geliştirmek için yeni fikirler üretebilmektedir.	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Uygulama Başarısı	
Teknoloji ile ilgili olarak çalışanlarımız arasında oldukça olumlu bir algı vardır.	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Çalışanlarımızın yeni teknoloji konusundaki bilgisi oldukça yüksektir.	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Çalışanlarımız teknolojiye tam anlamıyla bağlıdır/sadıktırlar.	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010
Teknoloji işletmemize tam anlamıyla entegre	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010

olmuştur.	
Çalışanlarımızın teknoloji konusundaki tutumları oldukça iyimserdir.	Chieh-Yu, Yi-Hui Ho; 2010

3.4 Araştırma Hipotezleri

Bu çalışmada; teknolojik faktörler (karmaşıklık, uygunluk, maliyet, beklenen operasyonel yararlar), organizasyonel faktörler (üst yönetimin desteği, teknolojiyi absorbe etme etkisi), çevresel faktörler (müşteri etkisi, rekabet etkisi) ileri imalata teknolojilerinin başarılı bir şekilde uygulanmasında etkili olan bu faktörler ile uygulamanın başarısının etkisinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda literatür taramasından yararlanılarak Şekil 1'deki araştırma modeli geliştirilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırma kapsamında 8 ana hipotez kurulmuştur. Çalışmada yer alan ifadeler daha önce ampirik çalışmalardan alınmıştır. Tablo 1'de ifadelerin literatürden alındığı kaynaklar gösterilmektedir

H1: Karmaşıklık ile uygulama başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Uyumluluk ile uygulama başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Maliyet ile uygulama başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4: Beklenen operasyonel yararlar ile uygulama başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H5: Üst yönetimin desteği ile uygulama başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H6: Teknolojiyi absorbe etme etkisi ile uygulama başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H7: Rekabet etkisi ile uygulama başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H8: Müşteri etkisi ile uygulama başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H9: Uygulama başarısı ile operasyonel performans arasında anlamlı bir ilişki vardır.

4.BULGULAR

4.1 Araştırmada Yer Alan İşletmelere Ait Demografik Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan 100 işletmenin demografik özelliklerinden bahsedilecektir.

Tablo 2

Araştırmaya Katılan İşletmelerin Faaliyet Gösterdikleri Üretim Alanları İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Üretim Alanı	Frekans	Yüzde
Otomotiv	20	20
Plastik Ve Kimya	15	15
Makine Sanayi	15	15
Savunma Sanayi	10	10
Ağaç Sanayi	10	10
Gıda	10	10
Çelik Konstrüksiyon	10	10
Tekstil	10	10
Toplam	100	100

Tablo 2’de araştırmaya katılan işletmelerin % 20 ‘ si Otomotiv sektöründe , % 15 ‘i Plastik ve Kimya sektöründe, % 15 Makine İmalatı sektöründe, % 10 Savunma Sanayi sektöründe, % 10 Ağaç ve Kağıt sektöründe, % 10 Gıda sektöründe, % 10 Çelik Konstrüksiyon sektöründe, % 10 Tekstil sektöründe faaliyet gösteren işletmeler oluşturmaktadır.

Tablo 3

Araştırmaya Katılan İşletmelerin Çalışan Sayısına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Çalışan Sayısı	Frekans	Yüzde
< 50	9	9
50-100	13	13
101-250	25	25
251-500	12	12
>500	41	41
Toplam	100	100

Tablo 3’te araştırmaya katılan işletmelerin % 9 ‘un 50’den az çalışanı mikro ve küçük ölçekli işletmeler, % 13’ ünün çalışan sayısı 50-100 küçük ve orta ölçekli işletmeler, % 25 ‘inin çalışan sayısı 101-250 orta ölçekli işletmeler, % 12 ‘sinin çalışan sayısı 251-500 orta ile büyük ölçekli arasında kalan işletmeler, % 41 ‘inin çalışan sayısı 500’den fazla büyük ölçekli işletmeler oluşturmaktadır.

4.2 Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlilik Analizi

Bu çalışmada güvenilirlik analizi yapılırken Alpha Modeli kullanılmıştır. Cronbach's Alpha değerinin 0,65 ve üstü olduğu durumlarda ölçeğin güvenilir olduğu kabul edilir. Değişkenin toplama korelasyon’un ise 0,4’den büyük olması beklenir. İleri imalat teknolojileri teknolojisini etkileyen faktörler ile uygulama başarısı ölçeğin 8 faktörün toplam puanla korelasyon’u incelenmiş ve ölçekte yer alan “Teknolojinin kullanımı farklı uzmanlık ve kaynaklar gerektirir.”, “ Teknoloji çalışma ortamımızı olumsuz etkilemektedir.” ,

“Teknoloji firmamıza uyar”, “Teknolojiyi uygulamak firmamızda ufak tefek değişiklikler gerektirmektedir.”, “Teknolojinin uygulanması sırasında adaptasyon sorunu yaşamaktayız.” ifadelerinin toplamla korelasyon’u 0,4’den küçük olduğu için ölçekten çıkarılmıştır. Bu ifadeler çıkarıldıktan sonra hesaplanan Cronbach’s Alpha değerlerinin 0,625 ile 0,927 arasında değiştiği ve dolayısıyla ölçeklerin güvenilir olduğu söylenebilir.

4.2 Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Geçerlilik Analizi

Araştırmada yer alan boyutlar güvenirlik analizinden sonra gerekli ifadelerin düşmesinin ardından bileşen geçerliliğine sahip olup olmadıklarını öğrenmek için faktör analizine tabi tutulmuştur. Karmaşıklık, uygunluk, maliyet etkisi, beklenen operasyonel yararlar, müşteri etkisi, rekabet etkisi, üst yönetimin desteği, teknolojiyi absorbe etme kapasitesi, uygulama başarı ölçeklerin bileşen geçerliliği için yapılan teste “ teknolojinin kurulumu kolaydır”, “teknolojinin kullanımı bizim için ucuza gelecektir”, “teknoloji için gerekli eğitim ve danışmanlık masrafı işletmemiz için pahalıya mal olmaktadır”, “teknoloji genel olarak işletmemiz için pahalıya mal olmaktadır”, “teknoloji uygulanmasaydı rekabette geride kalabilirdik”, “müşterilerimiz bizim bu teknolojiyi kullanmamızı istemektedir” gösterilen değişkenler faktör yükleri eşik değerinin altında olduğu için analiz dışı tutulmuş analiz tekrarlanmıştır.

Uygulama başarısını etkileyen 8 boyuttan karmaşıklık, uygunluk, maliyet, beklenen operasyonel yararları, rekabet etkisi, müşteri etkisi, üst yönetimin desteği, teknoloji absorbe etme kapasitesi için ayırım geçerliliği analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda karmaşıklık boyutunda “ teknolojinin kullanımı farklı yöntemler, uzmanlık ve kaynaklar gerektirir”; Uygunluk boyutunda “ teknoloji çalışma ortamımıza olumsuz etkilemektedir”, “ teknolojiyi uygulamak firmamızda ufak tefek değişiklikler gerektirmektedir”, “ teknolojiyi uygulamak firmamızda ciddi problemlere neden olmaz” ve “teknolojinin uygulanması sırasında adaptasyon sorunu yaşamaktadır”; maliyet boyutunda “teknolojinin kullanımı bizim için ucuza gelmektedir”; rekabet etkisi boyutunda “teknolojinin uygulanması ile rakiplere karşı bir genel anlamda bir avantaj sağlamaktadır”, “teknolojinin uygulanması ile rakiplere karşı daha büyük bir üretim etkinliği sağlanmaktadır” ve “teknoloji uygulanmasaydı rekabette tarafından da uygulanmaktadır”; müşteri etkisi boyutunda ise “teknolojinin uygulanması ile müşterilerimizin taleplerine, farklı istek ve ihtiyaçlarına daha hızlı çözümler üretebilmekteyiz” ifadeler birden çok faktöre yüklendikleri için çıkarılmışlardır.

4.4 Araştırma Değişkenlerine İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

Araştırmada yer alan değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkisini ortaya koyan Tablo 4 incelendiğinde ileri imalat teknolojilerinin uygulanmasında etkili olan teknolojik faktörlerden biri olarak kabul ettiğimiz beklenen operasyonel performans ile uygulama başarı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, bu iki değişken arasında % 31,4 düzeyinde pozitif bir ilişki bulunmuştur ($r:0,314$, $p<0,01$). Yani ileri imalat teknolojilerinin başarılı bir şekilde uygulanmasında teknolojik faktörlerden beklenen operasyonel performans faktörü ile zayıf bir pozitif etki sağladığı görülmüştür.

İleri imalat teknolojilerinin uygulanmasındaki etkili olan teknolojik faktörlerden biri olarak kabul ettiğimiz karmaşıklık faktörü ile uygulama başarısı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, bu iki değişken arasında %41,4 düzeyinde pozitif bir etki bulunmuştur ($r:0,414$, $p<0,01$). Yani ileri imalat teknolojilerinin başarılı bir şekilde

uygulanmasında teknolojik karmaşıklık faktörünün orta dereceli pozitif bir etki sağladığı görülmüştür.

İleri imalat teknolojilerinin uygulanmasındaki etkili olan teknolojik faktörlerden biri olarak kabul edilen maliyet faktörü ile uygulama başarısı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, bu iki değişken arasında % 0,095 düzeyinde negatif bir etki bulunmuştur ($r:-0,095$, $p<0,01$). Yani ileri imalat teknolojilerinin başarılı bir şekilde uygulanmasında teknolojik maliyet faktörü ile çok zayıf negatif bir etki sağladığı görülmüştür.

İleri imalat teknolojilerinin uygulanmasında etkili olan çevresel faktörlerden biri olarak kabul edilen müşteri etkisi ile uygulama başarıları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, bu iki değişken arasında %36,9 düzeyinde pozitif bir etki bulunmuştur ($r:0,369$, $p<0,01$). Yani ileri imalat teknolojilerinin başarılı bir şekilde uygulanmasında çevresel faktörlerden müşteri etkisi ile zayıf pozitif bir etki sağladığı görülmüştür.

Tablo 4
Modelin Korelasyonu

	Bek.Op. Per.	Karmaşı klık	Mali yet	Müşteri Etk.	Rekabet Etk.	Teknoloji Abs.Et.Etk.	Uyg Baş	Uygun luk	Üst.Yön. Des.
Bek.Op.Per.	1								
Karmaşıklık	0,323**	1							
Maliyet	0,086*	0,194*	1						
Müşteri Etk.	0,543**	0,313**	0,008	1					
Rekabet Etk.	0,609**	0,214*	0,002	0,679**	1				
Teknoloji Abs.Et.Etk.	0,296*	0,336**	0,105	0,472**	0,377**	1			
Uyg Baş.	0,314*	0,414**	0,095	0,369*	0,353**	0,655**	1		
Uygunluk	0,480**	0,534**	0,007**	0,476**	0,364**	0,545**	0,689**	1	
Üst.Yön.Des.	0,362**	0,393**	0,064**	0,457**	0,369**	0,598**	0,623**	0,594*	1

Not: Değişkenler için Tablo 18'e bakınız, * $p < 0.050$,

** $p < 0.010$,

İleri imalat teknolojilerinin uygulanmasında etkili olan çevresel faktörlerden biri olarak kabul edilen rekabet etkisi ile uygulama başarısı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, bu iki değişken arasında %35,3 düzeyinde pozitif bir etki görülmüştür ($r:0,353$, $p<0,01$). Yani ileri imalat teknolojilerinin başarılı bir şekilde uygulanmasında çevresel faktörlerden rekabet etkisi ile zayıf pozitif bir etki sağladığı görülmüştür.

İleri imalat teknolojilerinin uygulanmasında etkili olan örgütsel faktörlerden biri olarak kabul edilen teknolojiyi absorbe etme etkisi ile uygulama başarısı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere kabul edilen korelasyon analizi sonucunda, bu iki değişken arasında %65,5

düzeyinde pozitif bir etki görülmüştür ($r:0,655$, $p<0,01$). Yani ileri imalat teknolojilerinin başarılı bir şekilde uygulanmasında örgütsel faktörlerden teknolojiyi absorbe etme etkisi ile güçlü pozitif bir etki sağladığı görülmüştür.

İleri imalat teknolojilerinin uygulanmasında etkili olan teknolojik faktörlerden biri olarak kabul edilen uygunluk ile uygulama başarısı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere kabul edilen korelasyon analizi sonucunda, bu iki değişken arasında %68,9 düzeyinde pozitif bir etki görülmüştür ($r:0,689$, $p<0,01$). Yani ileri imalat teknolojilerinin başarılı bir şekilde uygulanmasında teknolojik faktörlerden uygunluk ile güçlü pozitif bir etki sağladığı görülmüştür.

İleri imalat teknolojilerinin uygulanmasında etkili olan örgütsel faktörlerden biri olarak kabul edilen üst yönetimin desteği ile uygulama başarısı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere kabul edilen korelasyon analizi sonucunda, bu iki değişken arasında %59,4 düzeyinde pozitif bir etki görülmüştür ($r:0,594$, $p<0,01$). Yani ileri imalat teknolojilerinin başarılı bir şekilde uygulanmasında teknolojik faktörlerden üst yönetimin desteği ile güçlü pozitif bir etki sağladığı görülmüştür.

4.5 Araştırma Değişkenlerine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Tablo 5 'te yer alan uygulama başarısına etkileyen faktörler karmaşıklık, uygunluk, maliyet, beklenen operasyonel yararlar, müşteri etkisi, üst yönetimin desteği, teknolojiyi absorbe etme kapasitesi bir bütün olarak ele alındığında modelin anlamlı olduğu görülmektedir ($F: 17,501$; $p<0,01$). Uygulama başarısı % 57,1 ile tabloda bahsedilen bağımsız değişkenler ile açıklanmaktadır ($R^2: 0,571$).

Tablo 5
Uygulama Başarısına Etki Eden Faktörler

Bağımlı Değişken : Uygulama Başarısı	B	P
Karmaşıklık	0,109**	0,078
Uygunluk	0,306**	0,115
Maliyet	-0,089	0,060
Beklenen Operasyonel Yararlar	-0,037	0,117
Müşteri Etkisi	-0,040	0,091
Üst Yönetimin Desteği	0,246	0,093
Teknolojiyi Absorbe Etme Kapasitesi	0,334**	0,084
Düzeltilmiş R^2	0,571**	
F	17,501	0,000
N = 100, * $p<0,10$, ** $p<0,05$, *** $p<0,01$		

Uygulama başarısına etkileyen faktörlerine ilişkin beta değerlerine bakıldığında, açıklayıcılık gücü en yüksek olan faktör teknolojiyi absorbe etme kapasitesi ($\beta: 0,334$; $p<0,05$) olduğu görülmektedir. Uygulama başarısını etkileyen faktörlerin açıklayıcılık oranları oranları ise karmaşıklık ($\beta: 0,109$; $p<0,05$), Uygunluk ($\beta: 0,306$; $p<0,05$), üst yönetimin desteği ($\beta: 0,246$; $p<0,05$) dir. Maliyet, beklenen operasyonel yararlar, müşteri etkisi rekabet etkisi uygulama başarısı üzerinde herhangi bir açıklayıcılığa sahip olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 6

Operasyon Performans ve Uygulama Başarısı Arasındaki İlişki

Bağımlı Değişken : Operasyonel Performans	β	P
Uygulama başarısı	0,490***	0,000
R^2	0,240	
F	31,028***	0,000
N = 100, *p<0,10, **p<0,05, *** p<0,01		

Tablo 6 'da uygulama başarısı ile operasyonel performans arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F: 31,028; p<0,01). Bağımlı değişken operasyonel performans, bağımsız değişken ise uygulama başarısıdır. Bağımsız değişken (uygulama başarısı), bağımlı değişkendir (operasyonel performans) değişimin yaklaşık % 24,0 'ünü açıklamaktadır (R^2 : 0,240).

H1: Karmaşıklık ile uygulama başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır. **(Kabul)**

H2: Uyumluluk ile uygulama başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır. **(Kabul)**

H3: Maliyet ile uygulama başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır. **(Red)**

H4: Beklenen operasyonel yararlar ile uygulama başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır. **(Red)**

H5: Üst yönetimin desteği ile uygulama başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır. **(Kabul)**

H6: Teknolojiyi absorbe etme etkisi ile uygulama başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır. **(Kabul)**

H7: Rekabet etkisi ile uygulama başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır. **(Red)**

H8: Müşteri etkisi ile uygulama başarısı arasında anlamlı bir ilişki vardır. **(Red)**

H9: Uygulama başarısı ile operasyonel performans arasında anlamlı bir ilişki vardır. **(Kabul)**

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada teknolojik faktörler (karmaşıklık, uygunluk, maliyet, beklenen operasyonel yararlar), organizasyonel faktörler (üst yönetimin desteği, teknolojiyi absorbe etme etkisi), çevresel faktörler (müşteri etkisi, rekabet etkisi) ileri imalata teknolojilerinin başarılı bir şekilde uygulanmasında etkili olan bu faktörler ile uygulamanın başarısının etkisinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Ayrıca ileri imalat teknolojilerin uygulanmasındaki başarı ile operasyonel performansın ne derece ilişkili olduğu araştırılmıştır.

Araştırma kapsamında yer alan işletmelerin cevapları doğrultusunda karmaşıklık, uygunluk, üst yönetimin desteği ve teknolojiyi absorbe etme kapasitesinin uygulama başarısı ile ilişkili olduğu görülmektedir. Diğer yandan, maliyet etkisi, beklenen operasyonel yararlar ve müşteri etkisi ile uygulama başarısı arasında ise ilişki olmadığı görülmektedir. Uygulama başarısı ile Operasyonel performans ile de pozitif yönde ilişki olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

GONZALES – BENİTO, J. And O. Gonzales – Benito: 2006, ' The Role of Stakeholder Pressure and Managerial Values in the Implementation of Environmental Logistics Practices' ,International Journal of Production Research , 1353 – 1373.

JEYARAJ, A., J. W. Rottman and M. C. Lacity: 2006, ' A Review of the Predictors, Linkages, and Biases in IT Innovation Adoption Research', Journal of Information Technology , 1-23.

LEE, S.: 2008, ' Drivers for the Participation of Small and Medium – Sized Suppliers in Green Supply Chain Initiatives', Supply Chain Management: An International Journal, 185 – 198.

LEE, H. Y., Y. K. Lee and D. Kwon: 2005, ' The Intention to Use Computerized Reservation Systems: The Moderating Effects of Organizational Support and Supplier Incentive' Journal of Business Research 1552 – 1561

LI and FUNG Research Centre: 2008, ' China's Logistics Industry, 2007-2008', China Distribution Trading.

CHAU, P.Y.K. and K.Y.Tam: 1997, ' Factors Affecting the Adoption of Open Systems: An Exploratory Study', MIS Quarterly 1-24.

CHRISTMANN, P.: 2000, ' Effects of “ Best Practices” of Environmental Management on Cost Advantage: The role of Complementary Assets' , Academy of Management, 663-680.

CHRISTMANN, P.:2004, ' Multinational Companies and the Natural Environment: Determinants of Global Environmental Policy Standardization', Academy of Management Journal 747 – 760.

DEL BRIO, J.A. and B. JUNGUERA: 2003, ' A Review of the Literature on Environmental Innovation Management in SMEs: Implications for Public Policies', Technovation, 939 – 948.

TORNATZKY, L.G. and M. Fleischer: 1990, The Process of Technological Innovation (Lexington Books, Lexington, MA).

TORNATZKY, L.G. and K.J.Klein: 1982, Innovation Characteristics and Innovation Adoption – Implementation: A meta – Analysis of Findings', IEEE Transactions on Engineering Management, 28-45.

TUSHMAN M.L., ANDERSON P., Technological Discontinuities and Organizational Environments, Administrative Science Quarterly 1986, 1421 – 1431.

LI, M. ve YE, R. L. (1999), “ Information Technology and Firm Performance: Linking with Environmental, Strategic and Managerial Contexts”, Information and Management 53 – 62.

URAL, A. ve İ.KILIÇ , (2013). Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi. Ankara: 4. Baskı, Detay Yayıncılık.

ALTUNIŞIK R., R.ÇOŞKUN, S.BAYRAKTAROĞLU ve E.YILDIRIM. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Spss Uygulamalı. 6. Baskı. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

**JEAN-PAUL SARTRE'IN MEZARSIZ ÖLÜLER'İNDE
BİR VAROLUŞ MÜCADELESİ**

THE STRUGGLE FOR EXISTENCE IN *THE VICTORS* OF JEAN-PAUL SARTRE

Doç. Dr. Ümran TÜRKYILMAZ

Umre GÜL

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, umre.gul93@gmail.com

ÖZET

Felsefe tarihinin önemli düşünce akımları arasında yerini alan varoluşçuluk, birey olma ile toplumun bir parçası olma arasında sıkışıp kalan insanoğlunun yaşadığı sancılı sürecin kendi düşünce dünyasına nasıl yansıdığını irdemesi açısından “varoluş” bağlamında ortaya koyduklarıyla özellikle XX. yüzyıla damgasını vurur.

Bugün hâlâ geçerliliğini koruyan varoluşçu felsefenin kurucusu, XIX. yüzyılın etkin düşünürlerinden Søren Kierkegaard olduğu bilinmekle birlikte, Fransa’da varoluşçuluğun kuramsal temelini atan Jean-Paul Sartre’in bu akımın öncüleri arasında ün kazanmış olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Sartre, varoluşçuluğu yalnızca bir felsefi öğreti olarak görmeyip, roman ve tiyatrosunda da işleyerek kendi varoluşçu kimliğini ortaya koyarken, edebiyatı da yardımcı bir öge olarak kullanarak, felsefesini açıklamayı amaçlamıştır.

Sartre Tiyatrosu’na derinlemesine bakıldığında varoluşçuluk felsefesinin yansımalarının bulunduğu görülür. Sartre’in 1946 yılında yayımlanan *Mezarsız Ölüler* adlı oyununda bir varoluş mücadelesinde karşımıza çıkan bekleyiş, yalnızlık, yabancılaşma, kaygı, sorumluluk, seçme, özgürlük, işkence ve ölüm izlekleri yansımaları bulur.

Oyunda, Alman işgali altındaki Fransa’da bağımsızlık mücadelesi veren direnişçiler, örgütlerinden aldıkları emirle bir köye baskın yaparlar. Ancak orduyu destekleyen silahlı halk gücüne yakalanır ve başarısız olurlar. Arkalarında, köyde kendileri yüzünden ölmüş üç yüz insanı bırakırlar. Bu noktada orduyu destekleyen silahlı halk gücü tarafından işkence edilmeyi ve kurşuna dizilmeyi bekleyen direnişçilerin sorgulanmalarının söz konusu olduğunu görürüz. Teker teker işkenceye maruz kalan direnişçiler, kendileri ve ezilen diğer insanlar için “bağımsızlık” uğruna direnişlerini sürdürürler. Dünyaya geldikleri andan itibaren sahip oldukları özgürlüğü, onu gasp edenlerden almak adına yürüttükleri davaları ve kendi hayatları arasında kalarak yapmak zorunda oldukları seçimler sırasında çektikleri varoluş sancıları çarpıcı bir biçimde gözler önüne serilir.

Çalışmamızda, XX. yüzyılın etkin felsefi oyunları arasında yerini alan Jean-Paul Sartre’in *Mezarsız Ölüler*’inde karşımıza çıkan varoluş mücadelesi felsefeye dayalı inceleme yöntemi ışığında çözümlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Jean-Paul Sartre, *Mezarsız Ölüler*, Varoluşçuluk.

ABSTRACT

Existentialism, one of the important thought currents in the history of philosophy, examines the reflections of the adversity of Human being wedged between being an individual and being a part of society. In terms of the reflections on people's own world of

thought, it leaves a mark to XXth century with ideas are put forward in the context of "existence".

Although Søren Kierkegaard, one of the most influential philosophers of the XIXth century, is the founder of the existentialist philosophy that still standing and effective today, is known. But even though, Jean-Paul Sartre, who laid the theoretical basis of existentialism in France, is an undeniable fact that he gained fame among the leaders of this movement. For Sartre, existentialism is not only a philosophical doctrine. He reveals his existential identity in his novel and theater with thematizing this current of thought. So, he aims to explain his philosophy by using literature as an auxiliary element.

When we look at the Sartre Theater in depth, we see that there are reflections of existentialism philosophy. In *The Victors* theatre play of Jean-Paul Sartre, published in 1946, the struggle for existence finds the reflection with themes of waiting, loneliness, alienation, anxiety, responsibility, selection, freedom, torture and death.

In the play, the resistors who fight for independence in the German-occupied France raid a village with the orders they take from their organizations. But they are caught up in the armed public force supporting the army, and fail. The resistors leave behind three hundred people who died due to them in the village and they start to wait for torture and interrogation by the armed public force supporting the army. The resistors, who were subjected to torture one by one, continued their resistance for themselves and the other oppressed people for "independence". From the moment when they come to the world, to resist for protecting the freedom they have, and the pains of their existence during the elections they have to make between their own lives are told strikingly.

In our study, the struggle for existence that will come up in the play of Jean-Paul Sartre's *The Victors*, which took its place among the effective philosophical plays of the XXth century, will be tried to be analyzed in the light of the philosophical analysis method.

Keywords: Jean-Paul Sartre, *The Victors*, Existentialism.

Giriş

Varoluşçuluk, “köklerinden kopmuş, temelini yitirmiş, geçmişe, tarihe güvenini kaybetmiş, toplumda yabancılaşmış” (Ritter, 1954: 4), birey olma ile toplumun bir parçası olma arasında sıkışıp kalmış olan mutsuz ve huzursuz insanoğlunun yaşadığı sancılı sürecin kendi düşünce dünyasına nasıl yansıdığını irdeleyen bir felsefedir.

Varoluş bağlamında ortaya koyduklarıyla özellikle XX. yüzyıla damgasını vuran ve bugün hâlâ geçerliliğini koruyan varoluşçu felsefenin kaynağının, tüm felsefe tarihi içerisinde aranması gerekmektedir. Çünkü Antik Çağ’dan itibaren yanıtı aranan “varlık” ve “varoluş” ilişkisi sorular, varoluşçu felsefenin başlangıç noktasını oluşturur ve bu düşüncenin bugünkü şeklini almasına köken teşkil eder.

Bugün bilinen modern anlamdaki “varoluş” terimini ilk kez kullanan, XIX. yüzyılın etkin düşünürlerinden Søren Kierkegaard, ortaya koyduğu düşünceler ile varoluşçu felsefenin biçimlenmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir ve akımın kurucusu olarak kabul edilir. Kierkegaard ile birlikte ilk defa gerçek anlamda adını duyuran ve daha sonra XX. yüzyıla damgasını vuran bu felsefi akım, en güçlü ifadesini Fransız düşünür ve yazarlardan Jean-Paul Sartre’ın yapıtlarında bulur.

Sartre'ın varoluş felsefesine yakından bakıldığında, onu tam olarak anlamak adına öncelikle yazarın “varoluş” kavramını nasıl açıkladığını özümsemek gerekir. Sartre’a göre, *“varoluş; belirlenmiş, şekillenmiş ve olup bitmiş bir durum değildir, kendisini ele verecek bir özden de yoksundur. Kavradığımızı sandığımız anda çoktan yeni bir biçime girmiştir bile. Varoluş, bu akışkan doğası içinden çıkarılıp tanımlanmaya, belirlenmeye, saptanmaya, bir bilgi, kavram ve kuram haline getirilmeye çalışıldığında kendine özgü doğasını da yitirecektir”* (Sartre, 1999: 37). Bu bağlamda Sartre’a göre; elinde özgürlükten başka bir şey olmayan insanın, Tanrı’sız bir biçimde dünyaya fırlatıldığı ve orada kendi kendini gerçekleştirmek zorunda olduğunu görürüz. İnsan, bu koca hiçliğin içinde sahip olduğu tek şey olan özgürlük ile kendini gerçekleştirmeye yazgılıdır. Yapacağı özgür seçimler sonucunda gerçekleştireceği edimleriyle kendi özünü şekillendirirken, kendi öz varlığına ilişkin bir anlamı da yaratmış olacaktır. Dolayısıyla Sartre’a göre insan, yaptığı her seçimde özgür olmakla birlikte seçimlerinin sonucunu ve sorumluluğunu da peşinen kabullenmektedir. Yazar, henüz kendi kendinin yaratımı aşamasında olan bu zavallı insanoğlunun, yalnızca kendisinden sorumlu olmadığını aynı zamanda diğer tüm insanlardan da sorumlu olduğu düşüncesini savunmaktadır. Zira her kişisel seçim; küçük ya da büyük topluluklar üzerinde etki alanları oluşturmaktadır.

Tüm diğer varoluşçu filozoflar gibi felsefesinin hareket noktasına insanın bireysel varoluşunu koyan Sartre’ın yapıtları derinlemesine irdelendiğinde, oyun kişilerinin varoluş sancıları çektikleri görülmektedir. Buradan yola çıkarak, kendi benliğini yaratmaya ve gerçek anlamda var olmaya çalışan insanın, kendini meydana getiren edimlerinin seçimini yaparken, bunları eylerken ya da sonlandırırken varlık, hiçlik, kaygı, yalnızlık, yabancılaşma, sıkıntı, bulantı, sorumluluk, seçme, özgürlük, ölüm vb. olguları duyumsadığı saptanmaktadır. Bu bağlamda varoluşçuluk; insanın varoluş mücadelesi sırasındaki yaşantıları ve deneyimleri üzerine gerçekleştirilen, düşünsel etkinlikleri içermesi bakımından felsefî analize tabi tutularak çözümleme yapılabilir.

Bir Varoluş Mücadelesi

Fransa’da varoluşçu düşüncenin kuramsal temelini atan Jean-Paul Sartre’ın, bu akımın ana figürü olarak ün kazanmış olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Varoluşçuluğu yalnızca bir felsefî öğreti olarak görmeyip, felsefe alanında ortaya koyduğu yapıtlarının yanı sıra, roman ve tiyatroyu da kullanarak kendi varoluşçu düşüncesini açıklamaya çalışır.

Temelde insanın olgusallığı ile yakından ilgilenen Sartre, bu olgusallıktan yola çıkarak felsefesini anlatmak için 1940’lı yıllardan itibaren tiyatro metinleri kaleme almaya başlar. Çalışmamızda Sartre’ın 1946 yılında yayımlanan ve varoluşçu izlekleri ön plana çıkaran *Mezarsız Ölümler* adlı tiyatro oyununda varoluş mücadelesi ele alınacaktır. *Mezarsız Ölümler*’de varoluş mücadelesi içerisinde olan bireyin, kendi kendini var etme aşaması söz konusudur. Bu bağlamda bekleyiş, yalnızlık, yabancılaşma, kaygı, sorumluluk, seçme, özgürlük, işkence ve ölüm izlekleri etkin bir biçimde yansımaları bulur.

Oyunda, Alman işgali altındaki Fransa’da bağımsızlık mücadelesi veren direnişçiler, örgütlerinden aldıkları emir ile bir köye baskın yaparlar. Ancak Pétain⁴⁹¹ yanlıları, orduyu

⁴⁹¹Henri Philippe Pétain (24 Nisan 1856 - 23 Temmuz 1951), Fransız mareşal. Birinci Dünya Savaşı sırasında Verdun Muharebesi’nde kazandığı zaferle bir "milli kahraman" durumuna gelmiş, ama İkinci Dünya Savaşı’nda Almanlarla iş birliği yapan Vichy Hükümeti’nin başkanlığını üstlenerek bütün saygınlığını yitirmiştir.

destekleyen silahlı halk gücü olan milislere yakalanır ve başarısız olurlar. Köyde kendileri yüzünden ölmüş üç yüz masum insanı arkalarında bırakırlar. Bu noktada orduyu destekleyen silahlı halk gücü tarafından işkence edilmeyi ve kurşuna dizilmeyi bekleyen direnişçilerin sorgulanmalarının söz konusu olduğunu görürüz. Teker teker işkenceye maruz kalan direnişçiler, kendileri ve ezilen diğer insanlar için “bağımsızlık” uğruna direnişlerini sürdürürler. Dünyaya geldikleri andan itibaren sahip oldukları özgürlüğü, onu gasp edenlerden almak adına yürüttükleri davaları ve kendi hayatları arasında kalarak yapmak zorunda oldukları seçimler sırasında çektikleri varoluş sancıları çarpıcı bir biçimde gözler önüne serilir.

1) Bekleyiş, Kaygı

Jean-Paul Sartre’a göre insan, diğer varlıklar gibi önceden belirlenmiş bir öze sahip değildir. İçine fırlatıldığı anlamsız dünyada ilk önce var olma mücadelesi veren ve daha sonra da kendi özünü gerçekleştiren tek varlıktır insan. Özgürdür o. Ve ne olacağına kendi karar verir; bir başka deyişle, insan kendi tercihlerinin hem nedeni, hem de sonucudur.

Kendi kendinin yaratıcısı olan insanoğlunun, kendisini ve içinde yaşadığı dünyayı anlaması ve onu anlamlandırması hiçbir zaman kolay olmamıştır. Ancak insanoğlu, varoluş süreci üzerine düşünmeye çalışmaktan da asla vazgeçmemiştir (Shinn, 1963: 10). Dolayısıyla insan kendisi üzerinde en fazla düşünce üretilen, sorgulanan ve eleştirilen bir varlık olma özelliğini sürdürür. Tam da bu noktada, onun varoluşunda geçirdiği tüm aşamalar problem konusu edinilerek tarihten günümüze değin felsefenin temel sorunu olan “varlık” başlığı altında irdelenir ve irdelenmeye de devam eder.

Varoluşçu felsefenin kurucusu Kierkegaard, insanın varoluşsal, dinî, ahlâkî, estetik ve psikolojik yönleri üzerine oldukça etkin analizlerde bulunur. İnsanın anlaşılması en güç yanlarından olan, kaygı, korku, endişe, hüzn, ıstırap, sıkıntı, umutsuzluk vb. izlekleri de derinlemesine ele alır. İnsanın varoluşunu belirleyen bu izlekler, varlığın anlamı üzerine gerçekleştirilen sorgulamalarda üzerinde durulması gereken önemli noktalardandır. Akıl ile açıklanamayan anlamsız, kaotik, düzen ve amaçtan yoksun bir dünyada yaşamak, insanda kaygıyı doğurur (Türkyılmaz, 2015: 39).

Anlaşılabileceği üzere Kierkegaard ve diğer varoluşçulara bakıldığında ise insanın yaşadığı kaygı ve umutsuzluğun kökeninde kendi dünyalarını kaybetmeleri, belki de içine fırlatıldıkları dünyadaki hiçliklerinin farkına varmaları son derece açılmalıdır.

Sartre’ın oyun kişilerinde var olmaya çalışan insan, temelde iki türlü kaygıya hapsolür. Kendi benliğini yaratma sürecinde, içinde bulunduğu anlamsız dünyanın kendisinde yarattığı güvensizlikten doğan kaygı ve böylesi bir dünyada kendi yaşamına anlam katıp katamayacağına ilişkin hissettiği kaygı. Kendini var etmeye yazgılı insanın içinde bulunduğu kaotik durumun bilincine varmaya başladığı sırada, öncelikli olarak karşılaştığı hiçlik, derin bir belirsizlik ve çaresizlik duygusuna yol açar. Sartre’ın ifadesiyle “kendini gerçekleştirmeye yazgılı” olan insanın, yaptığı ve yapacağı seçimler doğrultusunda öncelikle “ben”i tasarladığı görülür. Özgür seçimlerinin sonucunda yaratılan “ben”, kendi edimlerinin sorumluluğunu da peşinen kabul etmiş olur. Bu noktada, her edim sonucundaki varoluşa olan etki, bekleyiş ve kaygıyı beraberinde getirir. Kendi varoluşunu tasarlayan her insan, bu kaygıyı duyumsar. Böylelikle toplum üzerinde yadsınamayacak kadar etkili olan bireysel seçimlerinin akılcı bir biçimde ortaya çıkmasına katkıda bulunur. Tıpkı Sartre’ın *Mezarsız Ölümler*’inde görüldüğü gibi.

Oyun boyunca bir odada kapalı tutulan direnişçilerin, teker teker sorgulanmaya götürülmeleri, işkenceye uğramaları ve işkenceye uğrayan diğer direnişçilerin çığlıkları arasındaki kaygılı bekleyişleri imlenir. Direnişçilerin davaları ve kendi hayatları arasında seçim yapma zorunlulukları, aslında bireysel seçimlerinin ne denli toplumu etkilediğini gözler önüne serer. Savaş sırasında Alman işgaline karşı çıkan ve bağımsızlıkları için mücadele eden Fransız direnişçiler, örgütlerinden aldıkları emirle bir köye baskın yapar ancak milisler tarafından yakalanırlar. Planın başarısızlığı sonucunda kendileri yüzünden ölen üç yüz insanı arkalarında bırakarak sorgulanmak üzere bir tavan arasına hapsedilirler. Direnişçilerin işkence edilmek için kendilerine sıra gelmesini bekledikleri sırada kendi aralarındaki konuşmaları kaygılı bir bekleyişin göstergesi niteliğindedir;

FRANÇOIS: Gezdiğimi duyup: “İşte içlerinden birinin sinirleri bozulmaya başladı” diyorlardır(...) Söylesenize, ne geliyor aklınıza?(...)

SORBIER: Birçok kişi öldü. Çocuklar, kadınlar. (...)

FRANÇOIS: Ne yapalım? Zaten bizim de fazla zamanımız kalmadı. Birazdan belki de onların şanslı olduklarını düşüneceksin (Sartre, 2009: 71-72).

Yakalanmalarının ardından arkadaşlarına uygulanan işkencenin seslerini ve ölen masum insanların kendi vicdanlarında bıraktığı sessiz çığlıkları derinden hissederek. Bu sıradaki bekleyişleri, varoluş mücadelesini sergileyen bu insanları kaygıya sürükler. Oyun kişileri, beraberinde umutsuzluk ve bıkkınlığı da yaşarlar. İçinde bulundukları durumun kendi suçları olmadığını birbirlerine haykıran direnişçiler, buna kendilerini inandırmaya ve kaygılarını hafifletmeye çalışırlar ancak gösterdikleri bu çaba, onları yalnızca iç sıkıntısına doğru sürükler.

2) Yalnızlık, Yabancılaşma

XX. yüzyılda meydana gelen iki büyük dünya savaşı ile birlikte insanoğlunu etkisi altına almaya başlayan bunalım, onun içinde bulunduğu düzene olan bakış açısının değişmesine ve zamanla yabancılaşmasına yol açar. Değerleri yıkılan ve dolayısıyla güvenini kaybeden insanın, fırlatıldığı dünyanın aslında ne denli anlamdan yoksun olduğunu görmesi ile birlikte savaşım vermeye yönelik güdüsü iyiden iyiye azalır. İnanacağı ve bağlanacağı hiçbir sağlam dayanağı kalmayan böylesi bir ortam, onu derin belirsizliğe doğru sürükleyerek yalnızlaşmasına yol açar. Sartre’ın düşünce dizgesinde yalnızlık ve yabancılaşma, insanoğlunun var olma yolculuğunda evrensel bir çıkmaz olarak karşımızdadır. Çünkü savunmasız bir biçimde kendisini çevreleyen yabancı bir dünyaya teslim olan, bırakılmışlık ve atılmışlık duyguları arasında bocalayan insan, bu duyguların ötesinde hiçbir gerçeği bulamaz. İnsan, artık doğadan, kendi özünden ve geçmişinden yoksun olarak, kaygılarının yönlendirdiği bir uzamdadır artık.

Mezarsız Ölümler’de oyun kişileri, hissetmekte oldukları kaygı doğrultusunda konuşma ya da sessizlik, hareket etme ya da hareketsizlik gibi zıt bir durum içindedirler. Kaygı ve yalnızlığı az da olsa dindirebilmek adına yalnızca konuşmuş olmak için kurulan diyaloglar, aslında içinde bulundukları bu duyguların işkence ve vicdan sesleriyle yankılanan bu tavan arasına sığınmış olduğunu gözler önüne sermektedir.

FRANÇOIS: Konuşmayacak mısınız hala?

SORBIER: (Başını kaldırarak.) Ne söylememizi istiyorsun?

FRANÇOIS: Ne olursa, yeter ki biraz gürültü olsun.(...)

CANORIS: (...) Otur. Ellerini dizlerinin üzerine koy, bileklerin daha az acı verir. Ve sonra da sus. Uyumaya veya düşünmeye çalış.

FRANÇOIS: Neye yarar? (Canoris omuzlarını silker. François tekrar yürümeye başlar.)

SORBIER: François! Ayakkabıların gıcırıyor.

FRANÇOIS: Bilhassa gıcırdatıyorum. (...) Söylesene, ne geliyor aklınıza?

SORBIER: (Başını kaldırarak.) Söylememi ister misin?

FRANÇOIS: Hayır, söyleme.

SORBIER: Çılgık atan küçük kızı düşünüyorum.

LUCIE: Çiftlikteki küçük kız ha? Bunu bize hatırlatman gerekmezdi. (...) (François'ya.) Gördün mü, konuşmamak daha iyiydi.

FRANÇOIS: Sürekli gezinmek istiyorum. Çünkü durduğum anda düşünceler kafamın içinde dönüp dolaşmaya başlıyor. Düşünmek istemiyorum (Sartre, 2009: 71-74).

Sessiz kalma ve konuşmamanın daha iyi olduğuna ilişkin inanç, kişilerin benliklerine yansır ve bu noktada hissettikleri yalnızlık ve yabancılaşmayı da imler. İletişimi engelleme arzusu, kişilerin içindeki boşluğun giderek yoğunlaşmaya başladığının da habercisidir. Sessizlik, bireysel yalnızlığı arttırarak, deneyimlerinin üzerinde derinlemesine düşünmeye başlamalarına olanak tanıyacaktır. Böylece kendine yabancılaşma duygusu ortaya çıkacak ve bu durum, kendinden, benliğinden ve kimliğinden uzaklaşmanın yarattığı boşluk duygusu ile birlikte daha da yoğun bir biçimde hissedilecektir.

Yalnızlık, "benliği" inşa eden "ait olma" duygusunu yıprattığından, güvensizlik ve huzursuzluğun yanı sıra, kötümserlik ve bencilliği beraberinde getirir. Bu duygular ise yabancılaşma ile doğrudan ilintilidir (Yaşar, 2007: 240). Çünkü kendi amaçları peşinde koşan insanın yabancılaşma süreci; insana özgü olan her şeyden uzaklaşmasına ve soyutlanmasına yol açar. Bu soyutlamanın olağan bir sonucu olarak, özü ile arasındaki uyumu yitiren insan artık tamamıyla yabancılaşmış olur. Böylelikle soyutlanma, insanı kendi kendisiyle karşı karşıya getirirken, diğer insanlarla ilişkilerinde olan ilişkilerine de yansır. *Mezarsız Ölümler*'de yalnızlık ve yabancılaşmanın çarpıcı örnekleriyle karşılaşırız. Adeta birbirlerinin aynası haline gelen kişiler, yaşadıkları bu duruma katlanamazlar. Kendilerini ve içinde bulundukları durumu sorgulamanın dayanılmaz ağırlığı ile karşısında yansıyan görüntüleri seyretmek, onlar için adeta bir başka işkencedir.

FRANÇOIS: Her şey o denli zor ki Lucie. Yüzlerinize bakamıyorum. Yüzlerinizden korkuyorum.

LUCIE: (...) Zavallı küçüğüm. Artık elimden bir şey gelmiyor. Kaygı ve üzüntü beni katılaştırdı. Ağlayamıyorum artık.

FRANÇOIS: Beni yalnız bırakma. Utanç verici fikirler geliyor aklıma.

LUCIE: Dinle. Sana yardım edebilecek biri var. Tamamen yalnız değilim ben. Jean benimle birlikte... Onu yakalayamadılar. (...) Şimdi ormandan geçiyordur. Orada yol boyunca kavak ağaçları vardır. Beni düşünüyordur. Bu yeryüzünde beni bu kadar iyilikle düşünebilecek tek kişi o. Seni de düşünüyordur. Senin zavallı bir çocuk olduğunu... Kendini, onun seni gördüğü gözle görmeye çalış (Sartre, 2009: 74-75).

Bu küçücük tavan arasında, daha önce omuz omuza mücadele ettiği arkadaşlarının yüzlerinin François'a verdiği rahatsızlık, yaşanan yabancılaşmanın adeta bir göstergesidir. Lucie'nin verdiği yanıtta, varoluş mücadelesine vurulan ket ile birlikte, iç dünyasında

yaşamaya başladığı tükeniş hissedilir. Kaygı ve üzüntünün yarattığı iç sıkıntısından başka bir şeyi kalmayan insanın, kendisine has özelliklerinden olan ağlama yetisini dahi kaybettiği görülmektedir. İçinde bulundukları duruma karşı yapacak bir şeyi olmayan kahramanlar, artık yalnızca kaygı ve sıkıntıyı derinden hissederek, yabancılaştıkları bu döngüyü sürdürmeye devam etmek zorunda kalırlar.

3) Özgürlük, Sorumluluk, Seçme

Sartre'ın düşünce dizgesinin temelini oluşturan özgürlük; insanın varoluşsal bir özelliğidir; *“İnsan özgür olmaya mahkûmdur; çünkü yaratılmamıştır. Özgürdür; çünkü yeryüzüne geldi mi dünyaya atıldı mı bir kez artık bütün yaptıklarından sorumludur”* (Sartre, 1985: 72). Bir başka deyişle insan, sahip olduğu bu mutlak özgürlük ile birlikte kendi özünü yaratmaktadır. Böylelikle var olmanın temel koşulu olan özgürlük, Sartre düşüncesinde insan varoluşunun mutlak hakikati olarak karşımıza çıkar.

Mutlak anlamda özgür olan insanın söz konusu bu özgürlüğünün dışında, onu ve edim ya da seçimlerini açımlayacak bir şey yoktur. Bu edim ve seçimlerinin sonuçlarının yaratacağı sorumluluğu da peşinen kabul etmektedir. Fakat Sartre; *“(…) varoluşçuluğun ilk işi de her insanı kendi varlığına kavuşturmak, varlığının sorumluluğunu omzuna yüklemektir. Ne var ki biz, «insan sorumludur» derken, yalnızca «kendinden sorumludur» demek istemiyoruz, «bütün insanlardan sorumludur» demek istiyoruz”* (Sartre, 1985: 65) sözleriyle bu sorumluluk düşüncesini daha da ileri götürerek, bireysel bir durumdan toplumsal bir duruma dönüştürmektedir. Bu bağlamda, insanın içinde yaşadığı topluma etkisi olmayan hiçbir edimi olmadığını söylemek olanaklıdır.

Sartre'ın felsefesinin kilit noktalarından birini oluşturan özgürlük, temelde seçme özgürlüğünü ifade eder. Özgür olma potansiyeliyle dünyaya fırlatılan insan kendini gerçekleştirmek için birtakım edimlerde bulunmalıdır. Çünkü *“özgür bir insan etkin, kendi kaderini kendisi belirleyen, düşünen”* (Lukes, 2006: 47) ve seçimler yapan bir varlıktır. Böylece bireyin edimi her zaman özgür seçimleri ile belirlenmektedir.

Sartre'a göre; insan daima bir seçme durumu içerisinde. Çünkü o ancak seçerek var olacaktır. Fakat insanın özgür seçimleri yalnızca kendisini seçmesini ifade etmez. İnsan kendisini seçerken diğer insanları, diğer insanları seçerken de aslında kendisini seçmektedir. İnsan, olmak istediğini yaratırken; *“aslında herkesin nasıl olması gerektiğini de”* (Sartre, 1985: 65) tasarlamaktadır. Bu bağlamda, insanın seçimleri kendisiyle birlikte başkalarını da etkisi altına almaktadır.

Mezarsız Ölümler'de özgürlük, özgürlük arayışından ortaya çıkmaktadır. Dünyaya ilk fırlatıldığı andan itibaren benliğinin yegâne parçası olan özgürlüğü Alman ordusu tarafından gasp edilen direnişçilerin başkaldırısı konu edilmektedir. Geri alınmak istenen özgürlük uğruna, ölümüne sebep oldukları üç yüz masum insanın ardından kendi kendilerini sorgulamakta olan direnişçilerin bazıları kendilerini suçlarken, bazılarının bunun verilen emre uymaktan başka bir şey olmadığı fikrini savunurlar.

SORBIER: *Hepsi bizim yüzümüzden öldü.(…) Hiçbiri ölümü kabullenmemişti.*

FRANÇOIS: *Ben kabulleniyor muyum sanki? İşin sarpa sarması bizim suçumuz değil.*

SORBIER: *Yo, bizim suçumuz.*

FRANÇOIS: *Biz verilen emirlere uyduk.*

SORBIER: *Evet.*

FRANÇOIS: Bize “Şu tepeye çıkın ve köyü alın” dediler. Biz de onlara “Bu çok aptalca, Almanlar yirmi dört saat içinde haber alırlar” dedik. “Ne olursa olsun, çıkın ve köyü ele geçirin” diye cevap verdiler. O zaman “Peki” dedik ve tepeye tırmandık. Suç kimin? (...)

SORBIER: Biliyorum. Ama gene de başarmak gerekirdi. (Ara.) Üç yüz! Ölmek istemeyen ve bir hiç uğruna ölen üç yüz kişi. (...) Kulaklarımızda o çığlıkları duyarak gebermek zor olacak.

FRANÇOIS: (Bağırarak.) Yeter! Ölülerinle kafamızı şişirme. İçinizde en genciniz benim, ben verilen emirlere itaat etmekten başka bir şey yapmadım. Suçsuzum ben! Suçsuz! (Sartre, 2009: 72-73)

Seçme ve bu doğrultuda karar verme, varoluşçu felsefe içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Ancak seçmenin doğası gereği, her zaman bir şeyden vazgeçilir. Dolayısıyla, yapılan seçimin bedeli, başka bir şeyle ödenir, çünkü verilen karar, bireyi ulaştıracağı sonuçlar doğrultusunda, her zaman belli bir tehlike yaratma ihtimalini de içinde barındırmaktadır. İnsan, çevresini ve kendisini etkisi altına alacak belirsizliklerle dolu bu karar aşamasında, seçimlerinin sorumluluğunu üstlenerek bir karara varacaktır (Wahl, 1999: 12).

Alınan karar her ne olursa olsun, farklı duygu durumlarını doğurur. *Mezarsız Ölüler*’de de kişilerin özgür seçimleri sonucunda yaşadıkları varoluşsal sancılar çarpıcı bir biçimde ortaya konulur. Sartre’ın kişilerinin söylemlerinden de yola çıkarak, özgürlüğün insana ağır bir yükümlülük getirdiği açık bir biçimde görülür. Fakat içinde bulundukları koşulları değiştirmek ereğiyle, yaptıkları seçimin sonucundan yakınmaya hakları yoktur, çünkü varoluş felsefesine göre, insan için özgürlük ve seçim tamamen sorumluluk üzerine kuruludur. İnsanın omuzlarına bir yük gibi çöken ve özgürlüğün getirdiği bu sorumluluk, kaygı ve sıkıntıyı beraberinde getirir. Bu bağlamda, kendini yaratmaya yazgılı olan insan için “seçim” ve dolayısıyla da “sorumluluk” kaçınılmaz bir sonudur. Oyun kişilerinden tavan arasında sorgulanmak için sıralarını bekleyen Sorbier ve Canoris’in seçim ile ilgili yaptıkları bir konuşma oldukça dikkat çekicidir.

SORBIER: (...) Dayanamayıp bülbül gibi öten birileriyle karşılaştın mı hiç?

CANORIS: Evet karşılaştım (...)

SORBIER: Bilmek istiyorum. Acaba kendilerini bağışlayabildiler mi?

CANORIS: Adamına göre değişir. Av tüfeği ile suratına ateş eden biri vardı. Kendini kör etti. Ara sıra Piree sokaklarında rastlardım ona. Ermeni bir kadına tutunarak dolaşırdı. Suçunun bedelini ödemediğine inanıyordu. Bedelini ödeyip ödemediğine herkes kendisi karar verir. Bir başkasını da panayırda lokum satın alırken görmüştük. Hapisten çıktıktan sonra lokum sever olmuştu. Tatlı olduğu için.

SORBIER: Talihli herifmiş! Eğer arkadaşlarımı ele vermiş olsaydım, kendimi tatlıyla avutamazdım.

CANORIS: Hep böyle denir, ama başa gelmeden bilinmez.

SORBIER: Ne olursa olsun, eminim ki daha sonra kendimi eskisi gibi sevmezdim. Herhalde av tüfeğimi duvardan indirirdim.

FRANÇOIS: Ben lokumları tercih ederim (Sartre, 2009: 79).

Anlaşılabileceği üzere başlarına gelecek olanlardan habersiz bir biçimde, görecekları işkenceye kendilerini hazırlamaya çalışan söz konusu direnişçiler, sorgulama sırasındaki ihtimalleri değerlendirmeye çalışırlar. Sorbier’nin daha önce işkence görmüş olan Canoris’e,

yönelttiği sorular; yapılan seçimlerin varoluşa bir anlam ve benliğine de bir bütünlük kazandırma düşüncesinin altını çizmektedir.

4) İşkence, Ölüm

Ölüm kavramı felsefe tarihinin temel sorunsal kavramlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel felsefenin temel kavramlarından biri olmasına karşın modern felsefede kendisine yer bulamayan ölüm sorunsalı, özellikle Heidegger tarafından çözümlenmeye çalışılmıştır (Malpas ve Solomon, 2006: 15). Çağdaş felsefede ise ölümü kendi felsefi düşüncesi içerisinde konu edinen en önemli isimlerden biri kuşkusuz Jean-Paul Sartre'dır. Kendisinden önce tasarlanmış bir dünyaya, karşılaşacaklarından habersiz bir biçimde fırlatılan insan, orada kendi özünü yaratma mücadelesi verecektir. Karşılaşacağı olası durumlara yönelik bu bilinmezlik, onun özgür edimleri doğrultusunda yaratacağı özü üzerinde sınırlamalara neden olmaktadır. Fakat Sartre'a göre bu durum özgürlüğün önünde asla bir engel teşkil edebilecek güce sahip değildir. Aslında gerçek özgürlük de tam olarak bu noktada kendini göstermekte, tetikleyici bir etki yaratıp, özgür edimleri başlatacak kararların alınmasını sağlamaktadır.

Var olmaya çalışan insanoğlunu korkutacak tek şey; ölüm gerçeğidir. Yaşadığı dünyayı anlamlandırmaya çalışan insan için, kaçıışı olmayan ve varoluş mücadelesinin de sonlanmasına sebep olacak olan ölüm son derece korkutucudur. Fakat insanın, yaşamın gerçeği olan ölüm karşısında dahi benliğini oluşturmaya devam ettiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda, içinde bir sonluk korkusu taşısa dahi, varoluş mücadelesi vermeye devam eder. Ölümün kaçınılmazlığını bile bile var olmaya devam etme arzusu, başkaldıran insanın sonluluğa karşı direnişidir.

Sartre'a göre ölüm saçmadır ve bu saçmalık karşısında yapabileceğimiz hiçbir şey yoktur. Bir rastlantıyla gelecek olan ölüm ile sona erecek olan varoluş mücadelesinin de sınırları olduğunu söylemek olasıdır. Yok oluşa doğru gerçekleşen varoluş mücadelesi, insanın da aslında sınırlı bir varlık olduğunun ispatı niteliğindedir. Bu rastlantısallığı nedeniyle saçma olarak nitelendirdiği ölüm, Sartre'a göre; *"tıpkı doğum gibi salt bir olgudur; bize dışarıdan gelir ve bizi dışarıda dönüştürür. Temelde, doğumdan hiçbir biçimde ayrılmaz"* (Sartre, 2013: 678). Demektir ki doğum ve ölüm birbirinin özdeşliğidir, çünkü her ikisi de nedensiz ve açıklanamayan dışsal olgudur; bu nedenle de saçmadır.

İnsanın ölüm olgusunu kavraması aşamalar halinde gerçekleşir. Varlık ve yoklukla yüzleşen insan, özgür edimlerinin kendi kendini yaratma gücüne karşın, sonluluğunu engelleyecek nitelikte olmayışını kavrayışı ile birlikte çöküşü yaşar. İnsan, dünyanın bilinmez durumları ile karşılaştıkça kendi özünü yaratması gerektiğini düşünmeye başlar. Bu olgunlaşmayla birlikte ölüm gerçeği ile bütünleşir ve tam da bu noktada kendini gerçekleştirmenin gücünü bulur. Aslında kendini var ettikçe adım adım yok oluşa doğru gidecek olan insanın hikâyesi başlar. Varoluş mücadelesi sırasında çektiği yalnızlık, yabancılaşma ve kaygının yanı sıra, artık yok olma korkusuyla da baş etmesi gerekecektir.

Milisler tarafından işkence edilmeyi ve kurşuna dizilmeyi bekleyen direnişçilerden en küçüğü olan François başına geleceklerden korkmakta ve bu korkuyu diğer oyun kişilerine de fazlasıyla hissettirmektedir. Daha önce de işkence görmüş olan Canoris ise sadece olgun bir biçimde sıranın kendisine gelmesini beklemektedir. Hiç işkence görmemiş ve ne yapacağını bilemeyen Sorbier ve Henri, kendilerini ve yaşamlarını sorgulamaya başlayarak sancılı bir anlam arayışı içerisine düşmüşlerdir. Aralarında yalnızca Lucie soğukkanlılığını

korumaktadır. Çünkü direnişçilerin lideri, köy baskını sırasında kurtulmayı başaran Jean'a âşıktır. Jean onun için, diğerlerinin arayıp da bulamadığı anlam, teselli ve umudu temsil etmektedir. Fakat aslında Lucie, kısa süre sonra yakalanarak aralarına katılacak olan Jean'ın hayaline tutunarak sonuna hazırlanmaktadır. Tüm bu karmaşa içinde yok olma korkusunu derin bir biçimde hisseden kişilerin, bu korkunun yarattığı kaygı doğrultusunda sürekli bir çatışma halinde oldukları görülmektedir. Oyun boyunca süren bu çatışmalar, ne yazık ki ancak ölümün gelişi ile son bulacaktır.

Aslında ölüm, oyunun başlangıcından itibaren dolaylı olarak yapının içerisinde. Masum üç yüz insana ölümü getiren direnişçiler, ölüm ile ilk kez gerçek anlamda o anda karşılaşmışlardır. Sartre'a göre de *"ölümü keşfetmek zorunlu olarak başkasının ölümü aracılığıyla gerçekleşir"* (Polat ve Aşkın, 2017: 57). Fakat bu keşfediş, oyun kişilerini sınırlandırmamaktadır. Sartre'ın oyun kişileri, ölmek için özgür değil, yalnızca özgür birer ölümlüdürler (Sartre, 2013: 681). Dolayısıyla, mücadelelerine ve anlam arayışlarına kaldıkları yerden devam eden direnişçiler, dünyanın bilinmezliğinin önlerine çıkarttığı bu durumu aşmak için yollar aramaktan başka çareleri yoktur.

Beklemekte oldukları işkence, varoluş mücadelelerine vurulan bir ketten başka bir şey değildir onlar için. Hala düşünmeye ve sorgulamaya, içinde bulundukları durumu anlamlandırmaya çalışan direnişçiler; aslında varoluşları için savaşım vermeye devam etmektedirler. Kendilerine yapılacak olan işkencenin bilinmezliğinin onların benliğinde yarattığı yoğun baskı ve işkenceye uğrayan arkadaşlarının yankılanan sesleri kapalı tutuldukları bu yeri gerçek bir zindana çevirmektedir. Sartre'ın, kendi yarattığı bu zindan içine bıraktığı oyun kişileri hep bir sonraki an'ı düşünmek ve tasarlamak zorundadırlar.

Oyun kişilerinin durmaksızın devam eden konuşmaları sonucunda karar vardıkları ortak nokta, konuşmamaktır. İşkence için götürüldükleri yerde her ne olursa olsun asla konuşmamak... Öyle ki Sorbier, bu uğurda ikinci kez sorguya alındığında konuşmamak için milislerden çaldığı silahla yaşamına son verir. Sırası gelen François, sorgulamaya götürülmeden önce konuşma kararı aldığını söyler. Almış olduğu bu karar, onun sonunu hazırlar, çünkü François'nın milislere yapacağı itiraf, diğer direnişçilerin yakalanmasına ve daha çok insanın ölmesine neden olacaktır. François, dava uğruna kendi yandaşlarının elleriyle öldürülür.

Liderlerinin yerini söylemeleri koşuluyla onları serbest bırakıp hayatlarını bağışlayacaklarını söyleyen milisler, direnişçilerle anlaşmak yapmak isterler. Henri, Canoris ve Lucie, hep birlikte sorgu odasına getirilirler. Onlara liderlerini, yani Jean'ı ele vermeleri karşısında özgürlükleri vaat edilmektedir. Dünyaya geldikleri andan itibaren sahip oldukları tek şey olan özgürlük, bunca işkenceden sonra bir umutmuşçasına onlara sunulur. Bu durum Sartre'ın "kendini aldatma davranışı" olarak tanımladığı bir hamledir; *"Burada yalnızca, Hegel'in «efendi ile köle arasındaki ilişki» adını verdiği, bilinçlerin o ölümüne mücadelesi söz konusudur. Bir bilinç seslenirken, onun bilinç doğası adına kendini bilinç olarak radikal bir biçimde yok etmesi talep edilir ve karşılığında ona bu yok oluşun ötesinde bir yenden doğuş umudu"* (Sartre, 2013: 121) sunulur. Oyun kişilerini bir kez daha yeni bir karar verme aşamasına götüren bu teklif, varoluşlarını anlamlandırma biçimleri farklı olan direnişçiler arasında anlaşmazlığa yol açar, çünkü artık hepsi oyunun başındaki hallerinden farklı kimliklere bürünmüşlerdir. Canoris hâlâ geride kalanlar için bir şeyler yapabilecekleri umuduyla hareket etmeleri gerektiğini söylerken, Lucie sorumlu olduğu ölümlerin ve maruz

kaldığı işkencelerin ağırlığıyla öldürülmeyi ve sanki hiç var olmamış gibi unutulmayı arzular. Ancak günler sonra işittiği doğanın onlara uzattığı bir el, toprağa can veren yağmur sesi, Lucie'yi özgürce bir seçim yapmasına yönlendirir ve konuşmaya karar verirler. Arkadaşlarının canını kurtarmak için milisleri kandırma yolunu seçen direnişçiler, serbest bırakılırlar. Tekrar yaşama dönmeleri beklenen direnişçiler, arkalarını dönüp gitmeye başladıkları esnada, milisler tarafından öldürülürler. Oyunda yaşanan bu beklenmedik son, Sartre'ın ölümün saçmalığına ilişkin şu sözlerini doğrular niteliktedir:

“Bizlerin, infaz gününü bilmeyen, ama her gün zindandaki yoldaşlarının infaz edildiklerini gören idam mahkûmları arasından bir idam mahkûmu durumunda olduğumuz çoğu kez söylenmiştir. Bu tam olarak doğru değildir: bizleri daha çok, nihai eziyete cesaretle hazırlanırken, darağacında iyi bir görünüm sergilemek için elinden geleni yaparken, bir İspanyol gribi salgını sonucu ölüveren bir idam mahkûmuna benzetmek gerekir” (Sartre, 2013: 664).

Söz konusu bu tutum, varoluşçu insanın ölüme boyun eğmeyişi göstermektedir. Bu bağlamda, oyun kişileri de yaptıkları son özgür seçim ile birlikte ellerindeki tüm olanakları kullanmış fakat olanakların dahi olanaksızlaştığı bu noktada varoluş mücadelelerine özgürce son vermişlerdir.

Sonuç

Sartre'ın *Mezarsız Ölümler*'inde kendi istemi dışında, hiçlikle dolu ve anlamdan yoksun bir dünyada kendi kendini yaratma sorumluluğu omuzlarına yüklenen insanoğlunun varoluş mücadelesi açılabilir. Oyun, özellikle insanın içinde bulunduğu mücadele sırasında ortaya çıkan bekleyiş, kaygı, yalnızlık, yabancılaşma, özgürlük, sorumluluk, seçme, işkence ve ölüm gibi varoluşsal izlekler etrafında dönmektedir. Oyun kişilerinin özgürlükleri uğruna verdikleri savaşım sırasında başarısız olmaları ve yakalanmaları ile birlikte yavaş yavaş yıkılan değerleri, dayanağını kaybeden direnişleri ve belirsizliğe doğru sürüklenmeleri gözler önüne serilir. Arkalarında bıraktıkları ölü bedenler ve gerçek amacını kaybeden direnişleri, onları yalnızlığa ve iletişimsizliğe doğru sürükleyerek derin bir yabancılaşma hissetmelerine neden olur. Kapatıldıkları uzamda çaresizce işkence sırasının kendisine gelmesini bekleyen direnişçiler, ortak paydaları olan davalarına darbe vurulması sonucu aralarındaki bağın git gide zayıfladığını algırlar. Bu noktada ortaya çıkan yalnızlık ve yabancılaşma, oyun kişilerinin hem kendilerinden hem de birbirlerinden ayrışmasına neden olur. Yaşanan bu dayanılmaz yabancılaşmayı katlanılabilir kılmayı isteyen Sartre'ın kişileri, özgür olmak adına savaşım vermeye başlarlar. Direnişçiler için “geleceği yaratma çabası” olarak değerlendirilen sorgulamalar ve bu sorgulamalar için tasarlanan diyaloglar, özgürlük arayışının yansımaları olarak okura sunulur. Bu bağlamda oyun kişileri varoluşsal sancılarının yükünden ancak özgürleşerek kurtulabileceklerdir.

Sonuçlandırırken, dünyaya atıldığı andan itibaren mutlak bir özgürlüğe sahip olan insan, özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaları kaldırmalı ve özgür seçimleri ile kendisini tam anlamıyla var etmelidir. Kendini yaratmaya yazgılı olan, Sartre'ın insanı değil midir? Öyleyse oyun kişileri, karar verme sorumluluğunu omuzlarına yüklemeli ve özgür seçimleri ile var olmaya devam etmelidir. Şüphesiz elde edilmek istenilen şey; katıksız bir özgürlüktür. Özgürlüğü elde etme ereği ile birlikte gerçekleştirecekleri edimlerle, kendi özlerini de var edeceklerdir. Var olmaya yazgılı Sartre'ın insanı için, seçim ve sorumluluktan uzak durmak olanaksızdır.

Bu noktada direnişçiler, yaptıkları seçimlerle birlikte tutsaklıktan kurtulurlar. Ancak bu kurtuluştaki hesaba katmadıkları şey; yadsınamaz ölüm gerçeğidir. Sartre'ın saçma ve anlamsız bulduğu ölüm, yine aynı anlamsızlıkla ve aniden çıkagelir. Son seçimleri, direnişçileri hedeflerine ulaştırırsa ve özgür kılsa da, ölüme yenik düşmelerine bir türlü engel olamaz. Böylece zamansız ölüm karşısında yapılan seçimler, varoluşsal bir anlam kazanır. Aslında ölüm gerçeği, ne davanın sonu ne de direnişçilerin bir yenilgisidir. Oyun kişilerinden Henri'nin de ifade ettiği üzere, pek çok uzamda onların yerini alacak olan çocuklar doğmaktadır. Ve her doğum, yeni bir varoluş mücadelesinin başlangıcıdır...

Kaynakça

- Lukes, S. (2006). *Bireycilik* (Çev. İ. Serin). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Malpas, J. ve Solomon, R. C. (2006). *Ölüm ve Felsefe* (Çev. N. Küçük). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Polat, E. ve Aşkın, Z. (2017) "Ölüm Kavramının Heidegger ve Sartre Felsefesindeki Yeri". *Kilikya Felsefe Dergisi*, Sayı: 1, Sayfa: 42-60, Mersin.
- Ritter, J. (1954). *Varoluş Felsefesi Üzerine* (Çev. H. Batuhan). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Sartre, J-P. (1999). *Bulantı* (Çev. E. Aklan). İstanbul: Roman Yayınları.
- Sartre, J-P. (2009). *Toplu Oyunlar: Gizli Oturum, Mezarsız Ölüler, Sinekler, Kirli Eller, Şeytan ve Yüce Tanrı, Saygılı Yosma* (Çev. I. M. Noyan). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Sartre, J-P. (2013). *Varlık ve Hiçlik* (Çev. T. Ilgaz ve G. Ç. Eksen). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Sartre, J-P. (1985). *Varoluşçuluk* (Çev. A. Bezirci). İstanbul: Say Yayınları.
- Shinn, Roger L. (1963). *Egzistansiyalizmin Durumu* (Çev. Şehnaz Tiner). İstanbul: Amerikan Bord Neşriyat Dairesi.
- Türkyılmaz, Ü. (2015). *Marguerite Duras'da Varoluşçu İzlekler*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Wahl, J. (1999). *Varoluşçuluğun Tarihçesi* (Çev. B. Onaran). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Yaşar, M.R. (2007). "Yalnızlık". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 1 Sayfa: 237-260, Elazığ.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

‘ATLARLA FİLLER YA DA DİRLİK DÜZENLİK’ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

AN INVESTİGATION ‘ON *ATLARLA FİLLER YA DA DİRLİK DÜZENLİK*’

Dr. Öğr. Üyesi Ali ALGÜL

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, alialguller@hotmail.com

ÖZET

Bu çalışmada, Cumhuriyet dönemi şair ve yazarları arasında yer alan Oktay Rifat’ın *Atlarla Filler ya da Dirlik Düzenlik* adlı tiyatro yapıtı ele alınmıştır. Tiyatro alanında sekiz eser veren Oktay Rifat’ın ilk basılan yapıtı *Birtakım İnsanlar*’dır. Oktay Rifat’ın eserlerinin toplu baskısı ise ilk kez, eksikler olmakla birlikte, 1988’de Varlık Yayınları tarafından yapılır. Gecekondu yaşamının da görüldüğü Oktay Rifat tiyatroları bireyin yaşadığı sıkıntılarda düğümlenir. Bireyler, bazen kendileriyle bazen başka bireylerle ya da ekonomik sıkıntılar yüzünden hep bir sıkıntı içinde ve çatışma durumunda Oktay Rifat’ın tiyatrolarına yansır. İlk gösterimi İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları’nda 1961-1962 sezonunda yapılan *Atlarla Filler ya da Dirlik Düzenlik*, 1988’de Oktay Rifat’ın toplu oyunları arasında kitap olarak da yayınlanır. Üç perdeden oluşan yapıtta kahramanlar arası çatışmalar, aile kavramı, aşk, sevgi, yabancılaşma, bireyin bunalımı, cinsellik, ekonomik sorunlar birer temaya dönüştürülerek okura sunulur. Bu temalar içerisinde de kişiler arası çatışmalar öne çıkar. Oyun kahramanlarının başında gelen Sedat ve Şehime arasında eserin başından sonuna kadar yaşanan karı-koca çatışması okurun gözleri önüne serilir. Çatışma zaman zaman çocukları Nuri arasında da yaşanır. Toplum ve aile baskısı altında kalan bireyler, alt benliklere ayrılarak kendilerini ifade etmenin yolunu bulurlar. Böylece kişilerin gerçek yüzleri ortaya çıkar. *Atlarla Filler ya da Dirlik Düzenlik*’te uzam olarak Birteklerin evi kullanılır. Evin tamamı sahneye dönüştürülerek bütün bölümlerinden yararlanılır. Eserin bütün perdeleri ev içerisinde geçer. Oyunda kahramanlar Çiftehavuzlar, Maçka, Kapalıçarşı gibi yerlerden de söz ederler; fakat buralar dekora dönüştürülmez. Bir ozan olan Oktay Rifat’ın şiirimsi dili bu eserinde de karşımıza çıkar. Oyunda sıkça kullanılan deyimler, atasözleri, sözcük tekrarları dikkat çeker.

Anahtar Sözcükler: Oktay Rifat, Oyun, Çatışma

ABSTRACT

In this study, Oktay Rifat's, who is among the poets and writers of the Republican period, work named *Elephants with Horses or Life Order* has been discussed. The first published work of Oktay Rifat, who has eight works in the theatre area, is *Some People*. The mass edition of the works of Oktay Rifat is made for the first time by Varlık Publications in 1988, although they are incomplete. Oktay Rifat's theaters focuses on the problems of the individuals. Individuals are sometimes reflected in the theatres of Oktay Rifat in the event of a conflict or distress with themselves, sometimes due to other individuals or economic difficulties. The first show was held at Municipality of Istanbul City Theaters in 1961-1962 and was published as a book in 1988 *Elephants with Horses or Life Order* of Oktay Rifat. In this three-act work, conflicts between heroes, family concept, love, alienation, individual's depression, sexuality, economic problems are transformed into a theme and presented to the reader. These themes also highlight interpersonal conflicts. From the beginning to the end of

the game, the conflicts between of Sedat and Şehime ,who are the main heroes of the work are uncovered in front of the reader. From time to time, conflict also occurs between their children Nuri and themselves. Individuals who are under the pressure of society and their families find a way to express themselves by separating themselves into sub-identities. Thus, real personalities of the characters are seen. The Birtek's house is used as a space in *Elephants with Horses or Life Order*. The whole house is transformed into a scene and all its parts are used. All parts of this work are done in the home. In the game, heroes talk about places such as Çiftehavuzlar, Maçka and Kapalıçarşı; but these are not transformed into spaces. The poetry language of Oktay Rifat, also appears in this work. Idioms, proverbs, word repetitions which are used remarkably take attentions.

Keywords: Oktay Rifat, Play, Conflict

Giriş

Türk edebiyatında tiyatronun ilk örnek metinleri ve uygulaması Tanzimat yıllarında görülür. Şinasi'nin 1859'da yazıp 1860'ta yayınladığı *Şair Evlenmesi* adlı oyunu ilk yerli tiyatro yapıtı olarak tarihteki yerini alır.¹ Şinasi'den sonra Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Şemsettin Sami, Ali Haydar, Ahmet Vefik Paşa ve Recaizade Mahmut Ekrem gibi Tanzimat dönemi yazarları Türk tiyatrosunun oluşmasında etkili olurlar. Tanzimat edebiyatının I. kuşağında halkı eğlendirerek eğitmenin peşinde olan tiyatro, II. Abdülhamit devrinde susturulur.² Servet-i Fünûn edebiyatı yıllarına bakılırsa tiyatro yapıtlarının yazılmadığı net bir şekilde görülecektir. 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet'ten sonra tekrar canlanan Türk tiyatrosu, 1914'te Darülbeyazınin açılmasıyla toparlanır. Cumhuriyet'in ilanından sonra sanatçı, toplumda uzun çaba ve uğraşlardan sonra alnında ışığı ilk duyan insandır diyen Atatürk'ün sanata verdiği önem sonucunda tiyatro, tarihimizdeki saygın yerini alır.³ Muhsin Ertuğrul'un Türk tiyatrosunun başına geçmesiyle birlikte tiyatro daha profesyonelce yapılmaya başlanır. Darülbeyazı 1926'da belediyeye bağlanır. Halkevleri tiyatronun halka ulaşmasında büyük rol oynar: "1932'de Atatürk'ün direktifiyle çalışmalarına başlayan Halkevleri, başta Ankara, Afyon İzmir, İstanbul, Diyarbakır, Giresun olmak üzere on dört ilde hizmete girer. Halkevleri, halkın kültürünü tanımak, halkı eğitmek, halkla aydın arasında köprü olmak ve böylece Atatürk'ün hedeflediği çağdaş ulusal değerler manzumesi oluşturmak amacını taşır." (Töre, 2002: 528). Darülbeyazınin adı 1933-34 sezonunda İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları olarak değiştirilir. 1941'de Tatbikat Sahnesi oluşturulur. 1949'da da Devlet Tiyatroları resmen kurulur. Oktay Rifat'ın tiyatro yapıtlarını vermeğe başladığı 1940'ların sonunda artık oturmuş bir Türk tiyatrosu bulunmaktadır.

Tiyatrolarının ortak noktası sıkıntılı insanların yansıtılması olan Oktay Rifat'ın tiyatro yapıtları 1960'la birlikte dikkat çekmeye başlar. Bu makalenin konusunu oluşturan *Atlarla Filler ya da Dirlik Düzenlik*'in Türk tiyatrosundaki yeri şu şekilde açıklanabilir: "Oktay

¹ Şinasi'nin *Şair Evlenmesi* adlı oyunundan önce tarihçi Hayrullah Efendi'nin 1844'te *Hikâye-i İbrahim Paşa be-İbrabim-i Gülşeni* adlı eseri yazılmıştır; fakat Hayrullah Efendi'nin eseri kitap olarak o dönemde basılmamış ve yaklaşık yüz yıl sonra 1939'da yayınlanmıştır. Bu nedenle Türk tiyatrosuna herhangi bir etkisi ya da katkısı olmamıştır. Bu durumun sonucu olarak da ilk yerli tiyatro yapıtı *Şair Evlenmesi* kabul edilir.

² Kenan Akyüz'ün belirttiğine göre, bu dönemde tiyatro binaları bile yıktırılır: "Ahmet Mithat'ın *Çerkeş Özdenler* adlı dramının hürriyet duyguları aşıldığı bahane edilerek 1883'te II. Abdülhamid tarafından yıktırılması, Türk seyircisini ciddi tiyatro eserlerinden yoksun bıraktı." (Akyüz, 1999: 35).

³ İbrahim Ceyhan, *Atatürk'e Göre Sanatkâr*, İstanbul 1949, s. 160.

Rıfat'ın *Atlarla Filler* ve *Yağmur Sıkıntısı*; Melih Cevdet Anday'ın *Mikado'nun Çöpleri*, Çetin Altan'ın *Çemberler*, *Mor Defter* isimli piyesleri kadın ile erkeği psikolojik yönden karşılaştıran ve tahlil eden eserlerdir.” (Töre, 2009: 2252). Görüldüğü gibi Oktay Rifat dönemin tiyatro yazarları arasına girerken *Atlarla Filler* ya da *Dirlik Düzenlik* de etkili olur.

1. *Atlarla Filler* ya da *Dirlik Düzenlik*'in İncelenmesi

Atlarla Filler ya da *Dirlik Düzenlik*, 1961-62 mevsiminde *Atlarla Filler* adıyla İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nda sahneye konulmuştur. Bu oyun daha sonra *Dirlik Düzenlik* adıyla 1974-1975 sezonunda Alptekin Akmansoy yönetiminde Ankara Devlet Tiyatrosu'nda, 1976-1977 sezonunda Sönmez Atasoy yönetiminde İzmir Devlet Tiyatrosu'nda, 2016-2017 sezonunda da Akdeniz Üniversitesi Antalya Devlet Konservatuvarı Sahne Sanatları Bölümü'nde Murat Çağlar yönetiminde sahnelenir. Oyunun kitap olarak basılması ise 1988'i bulur. Oktay Rifat'ın kendi seçtiği tiyatrolarından oluşan toplu oyunları Adam Yayınları tarafından 1988'de basılır.⁴ Bu oyunlar içinde *Atlarla Filler* ya da *Dirlik Düzenlik* ise *Atlarla Filler* adıyla yer alır. Oktay Rifat'ın tiyatro yapıtları *Yağmur Sıkıntısı* başlığı altında toplu olarak ikinci kez ise YKY tarafından yapılır.⁵ Bu baskıda *Atlarla Filler* ve *Dirlik Düzenlik* birleştirilerek tek başlık altında *Atlarla Filler* ya da *Dirlik Düzenlik* olarak çıkar.⁶

Atlarla Filler ya da *Dirlik Düzenlik* mutsuz bireylerin alt benliklerine bölünerek gerçek niyetlerini açıklamaları bakımından dikkate değer bir yapıttır. Freud'un psikanalistik düşüncelerinin popüler olduğu bir dönemde Oktay Rifat, kahramanların bilinçaltılarını göstermek için onların İd'lerini ikinci bir kahraman olarak sahnede canlandırır. Böylece kendilerini aile, toplum ve çevre gibi unsurların baskıları nedeniyle ifade edemeyen bireyler, gerçek benliklerini açıklama olanağına kavuşurlar. Yazar, kahramanların iç dünyalarını yansıtmaya çalışırken gerçekte benzer durumları yaşayan, baskı altında olan insanların psikolojik dünyalarını yansıtmak ister. Bu özellikleri nedeniyle *Atlarla Filler* ya da *Dirlik Düzenlik* evrensel bir içerik de taşır.

1. 1. Yapıtın özeti:

Oyunun başkışileri olan Şehime ve Sedat, yirmi üç yıllık evlidirler. Eserin ikinci perdesinde de bunun kutlamasının yapılacağı belirtilir. Diş hekimi olan Sedat'la milletvekili olma hayali kuran Şehime, arasında sürekli bir çatışma söz konusudur. Bakkal hesabı yüzünden bile tartışırlar. Şehime gerek hesap işlerinde gerekse diğer konularda kocasına karşı üstünlük sağlamıştır. Evi de kendi yönetir. Sedat ve Şehime'nin oğlu olan Nuri, Nazan adında bir kızla nişanlıdır. Bir gün Nuri'nin alt benliği ortaya çıkar. Cengiz adı verilen bu kahraman, Nuri'nin öteki egosudur. Nazan'a ortak olur. Sedat ve Şehime'nin tanıdıkları doktor, bir gün rast gele evlerine uğrar. Ona Nuri'nin öteki egosunu sorarlar; fakat doktor çare bulmaz. Oyun bu şekilde devam ederken Nazan'ın egosu olarak Pervin ortaya çıkar. Sonra Sedat'ın öteki egosu Rıdvan ve Şehime'nin egosu olarak da Nazife adlı kahramanlar ortaya çıkarlar. Öteki benlikler oldukça serbest hareket ederler. Cengiz herkesin içinde Nazan'ı öper. Rıdvan

⁴ Oktay Rifat, *Toplu Oyunlar (Birtakım İnsanlar, Kadınlar Arasında, Atlarla Filler, Çil Horoz, Yağmur Sıkıntısı)*, Adam Yayınları, İstanbul, 1988.

⁵ Oktay Rifat, *Yağmur Sıkıntısı-Toplu Oyunlar (Kadınlar Arasında ya da Fettah Paşalar, Birtakım İnsanlar, Atlarla Filler ya da Dirlik Düzenlik, Çil Horoz, Yağmur Sıkıntısı)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.

⁶ Bu çalışmada Yapı Kredi Yayınlarından yararlanılmıştır. Bu nedenle yapılan alıntılarda sadece sayfa numarası belirtilmiştir.

Sedat'ın rakısını içer. Oyun bu kahramanların çekişmesiyle sürerken öteki egolar asıllarını öldürüp onların yerine geçmek isterler. Bir gün Sedat ve Şehime tartışırken arka arkaya ölürler; fakat ölmemişlerdir. Bunu gerçek sanan Rıdvan'la Nazife çok mutlu olurlar. Bunlar sevinirken pikniğe giden Cengiz ve Nazan eve dönerler. Yanlarında birlikte gittikleri Nuri ve Pervin yoktur. Nuri'nin öldüğünü Pervin'in de kaybolduğunu söylerler. Aralarında evlenmeye de karar vermişlerdir. Dördünün konuşmaları devam ederken Sedat ve Şehime geri dönerler. Sonra da Nuri ve Pervin eve dönerler. Bu durumdan memnun olmayan Rıdvan ve Nazife evi terk ederler. Nazan, Cengiz, Pervin ve Nuri evlilik üzerine konuşurken Sedat ve Şehime yarım kalan bakkal hesaplarına devam ederler. Nuri hem Nazan'la hem de Pervin'le evlenmek ister. Ona karşı çıkan Cengiz'i öldürmeye çalışır. Evde bulduğu silahı Cengiz'e doğrultarak onu dışarı çıkarır. Silah sesleri duyulur; fakat Nuri Cengiz'i öldüremez. Nuri'nin onlarca öteki beni ortaya çıkarken kendi de yok olur. Pervin perişan olurken Cengiz'le Nazan'ın önlerinde artık bir engel kalmadığı için mutlu olurlar.

Oyunun özetinden sonra incelemesine geçebiliriz. *Atlarla Filler ya da Dirlik Düzenlik* incelenirken sırasıyla önce çatışmaları ve temaları ele alınmıştır. Sonra kahramanları tek tek incelenmiştir. Kahramanlardan sonra ise oyunun zamanı, uzamı açıklanmıştır. Son olarak da eserdeki dil, anlatım ve biçim ele alınıp irdelenmiştir.

1. 2. Oyundaki Çatışmalar

Olay çevresinde oluşan metinlerde çatışma önemli bir yer tutar. Çatışmalarda en az iki taraf vardır; fakat çatışmalarda mutlaka iki insanın çatışması koşulu diye bir şey yoktur. Çatışma, kahramanlar arasında, kahramanla devlet, sistem, toplum arasında ya da kahramanla doğa arasında ya da kahramanın kendi kendisiyle olabilir.⁷ Özdemir Nutku çatışmayı açıklarken dört farklı yolla yapıldığını belirtir: “a) dural, b) atlamalı, c) basamaklı ve ç) önceden belirtilen çatışmalardır.” (Nutku, 1990: 172). Bu çatışma çeşitlerinden basamaklı çatışma *Atlarla Filler ya da Dirlik Düzenlik*'te görülür. Bu çatışma düzeninde “(...) kişiler isteklerinde ısrarlı ve bir düşünce ya da duygu üzerinde direnen karakterlerdir.” (a. g. e., s. 172). Oyuna baktığımızda Şehime tüm eser boyunca ısrarlı ve karardır. Öte taraftan Cengiz ve Nuri ölümü göze alırlar hedeflerine ulaşmak için.

Atlarla Filler ya da Dirlik Düzenlik'te karşımıza çıkan en yoğun çatışma Şehime ve Sedat arasında geçer. Çatışma kahramanların kendi aralarında olduğu gibi ekonomik problemler ve sonradan ortaya çıkan egoları arasında da görülür. Yapıtın başından sonuna kadar egemen olan çatışma Şehime ve kocası Sedat arasında geçer. Şehime ve Sedat sürekli bir çatışma halindedirler. Oyun da tartışmalarıyla başlar. İlk tartışma konuları diğer egosu ortaya çıkan Nuri'nin durumudur. Sedat perdeleri takmaya çalışırken Şehime kızgın bir biçimde kocasına şu suçlamaları yöneltir.

“ŞEHİME (dolaşır): Ne yapacağız şimdi! Nasıl çıkacağız bu işin içinden!

SEDAT (merdivenin tepesinden): Dur bakalım telaşlanma! Bir çaresini buluruz nasıl olsa.

ŞEHİME: Sen hep böylesin, oldum bittim böylesin! Vurdum duymazsın sen!” (s. 149)

⁷ Çatışma {Alm. Konflikt} [Fr. conflict] [İng. conflict]: 1. Oyun kişileri arasındaki çatışma. 2. İç çatışma: tinsel olan çatışma. Bir kişinin kendi kendisiyle olan çatışması. 3. Dış çatışma: hareketlerle ve sözlerle olan çatışma. Karşıt güçlerin ve d uyguların çarpışması. Haldun Taner, Özdemir Nutku, Metin And *Tiyatro Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk dil Kurumu Yayınları, 1966, s. 18.

Bu diyalog karı-koca arasındaki problemin, geçimsizliğin çocukları Nuri'nin de ötesinde daha derinlere kadar ulaştığını da göstermektedir. Çünkü Şehime kırk yıllık malımı tanımaz mıyım diyerek eskiden beri sorun yaşadıklarını açığa vurur. Arada perdenin takılması işi küçük bir çekişmeye neden olsa da asıl çatışmaları çocukları Nuri üzerinden de devam eder. Panik halinde olan ve bundan daha büyük felaket mi olur diyen Şehime'ye karşı Sedat sakinliğini korur: *"Zırlama yahu! Zırlamayı kes! Durmadan zır zır ağlıyorsun."* (a. g. e., s. 153). Doktor'un derdine çözüm bulamadığı Nuri'den sonra farklı konular üzerinden karı-koca çatışmaya devam ederler. Sedat Şehime'nin babasından kalan evi satmıştır. Bu durumda aralarında problem olur. Şehime düşünce bu evi görür *"Kutu gibi bir ev görüyorum. İki katlı, beyaz boyalı, ahşap bir ev."*(a. g. e., s.160). Sedat başka ne gördüğünü sorunca Şehime kızarak *"Babamdan kalan koskoca evi allem ettin kallem ettin çıtır çıtır yedin"* (a. g. e., s. 160) der. Buna kızan Sedat birlikte yedik diyerek tepki gösterir. Daha sonra tartışma Şehime'nin elmaslarını da yedin şeklindeki eleştirisiyle sürerken konu Şehime'nin babasına gelir. Şimdi de ölmüş babama dil uzatıyorsun diyen Şehime, sözlerine *"Babam ateş gibiydi. Kabına sığmazdı. Beykoz adliyesini fırıl fırıl parmağında çevirirdi. Öyle adliyeciyi bir daha gelmez"* (a. g. e., s. 161) diyerek devam eder.

Şehime ve Sedat oyun boyunca hesap üzerinden de tartışırlar. Yirmi üçüncü evlilik yıl dönümlerini kutlayacaklardır. Şehime alışverişe gidecek olan Sedat'a alınacakları tek tek kâğıda yazdırtmak ister. Sedat önce yazmak istemez; ama Şehime'nin dediği olur. Alışverişten dönen Sedat'ın harcadığı paranın hesaplanması çatışmaya dönüşür. Baskın olan Şehime'dir:

"SEDAT: Otuz beş lira ciğer ezmesi."

ŞEHİME (bağırır): Yoo, sen benim damarıma basmak istiyorsun. Yüz yirmi beş gram ciğer ezmesi otuz beş lira olur mu?" (a. g. e., s. 187)

Bu şekilde tartışmalara neden olan hesap işi, kitapta yer yer olmak üzere 197, 199, 200, 218, 221, 222, 223. sayfalarda da ortaya çıkar. En sonunda Sedat'ın para sakladığı anlaşılır. Şehime'nin *"Alacağım senden bunun öcünü! Bunu fitil fitil burnundan getirmezsem bana da Şehime demesinler. Anlayacaksın dünyanın kaç bucak olduğunu! Bana nasıl kazık atırmış göstereceğim sana!"* (a. g. e., s. 222) ifadeleriyle birlikte oyun sonlanır. Şehime ve Sedat arasında geçen bir başka çatışma konusu da yoksul çocuklara günde bir kez yemek verilmesi düşüncesini ilk kimin tarafından söylediğiyle ilgilidir. Fakat çatışmalarının şiddete dönmesi ise Sedat'ın öteki egosu olan Rıdvan'ın etkisiyle olur. Zayıf bir karakteri canlandıran Sedat, Rıdvan'ın yellemesiyle Şehime'ye karşı çıkar. Sedat'ın gazeteyi sesli okuması üzerine Şehime ona bağırır. Biraz daha yüklenirsen ilk kez kazanacaksın diyen Rıdvan, tartışmanın büyümesine neden olur.

"ŞEHİME: Kendine gel, diyorum. Af dilememi istiyorsan, düşünürüz."

RİDVAN: Artık çok geç!

SEDAT: Artık çok geç! Geberteceğim seni! Öldüreceğim! (Şehime'yi sürükler.)

ŞEHİME: Yalvarırım Sedat, yalvarırım!

SEDAT: Ok yaydan çıktı. (İte kaka dışarı çıkarır.)

ŞEHİME'NİN SESİ: Sedat, Sedat! Af diliyorum, Sedat! Yalvarırım, kıyma!" (a. g. e., ss. 209-210)

Bu olaydan sonra önce Şehime'nin daha sonra da Sedat'ın öldüğü söylenir; fakat oyunun sonlarına doğru tekrar canlanırlar. Şehime ve Sedat arasında yabancı kelimeleri kullanmak da çatışmaya neden olur. Sedat'ta görülen değişim⁸, evlilik yıldönümleri⁹ de yaşanan çatışmalar arasındadır.

Yapıttaki diğer çatışmalardan bazıları ise sonradan ortaya çıkan öteki egoların kendi aralarında, öteki egolarla asıl egolar arasında görülür. Bunların başında da Nuri ve alt benliği Cengiz arasında Nazan yüzünden ortaya çıkan çatışma sayfalarca devam eder. Bu çatışmanın nedeni ise Cengiz'in Nuri'yle nişanlı olan Nazan'la evlenmek istemesidir. Cengiz, doktora boş zamanlarında neler yaptığını anlatırken biriyle sevişeceğini de söyler. Nuri sorar kiminle diye Cengiz "Sevgili ikizim, kiminle olacak, nişanlımla." (a. g. e., s. 155) diyerek Nazan'ı işaret eder. Nuri o benim nişanlım deyince Cengiz "Ayrımız gayrımız mı var canım!" (a. g. e., s. 155) sözleriyle karşılık verir. Aralarındaki çatışmanın galibi Cengiz olur. Nazan Nuri'den vaz geçerek Cengiz'le evlenmeye karar verir. Bunların çatışmalarından sonra yoğun olarak Rıdvan'la Sedat arasında çatışmalar yaşanır. Sedat'ın öteki benliği olan Rıdvan, Sedat'ı küçümser, karısı Şehime'yi beğenmez, aşağılar:

"RIDVAN (Sedat'a): Aptalın birisin sen!

SEDAT (gözünü gazeteden ayırmadan): Ağzını topla! Aptal sana benzer!

RIDVAN: Şu karın olacak kadının suratına bak!

SEDAT (göz ucuyla bakar): Bakıyorum, nesi var?

RIDVAN: Şunun suratı surata benziyor mu!

SEDAT: Ne yapsın! Yaşlandı, bozuldu!

RIDVAN: Eskiden pek mi güzeldi sanki!

SEDAT: Ben beğenmezdim, beğenenler vardı." (a. g. e., s. 202)

Kadınlar arasında da çatışmalar yaşanır. Şehime'nin öteki egosu kocası Sedat'ı çirkin bulur. Aslında bu çatışmalarda söylenen sözler önceki kişiler arasında söylenemezken öteki egolar yoluyla dışa vurulur. Öteki egolar kendi aralarında da çatışırlar. Bu çok sert geçmez. Örneğin Nazife ve Rıdvan Nazife'nin eskiden sevdiği antikacı yüzünden karşı karşıya gelirler. Rıdvan'ın evde antikacı lafını duymak istemiyorum demesine Nazife, "Olur, Etmeyiz. Ettiğimiz de yok." (a. g. e., s. 211) diye alttan alan bir yanıt verir.

1. 3. Oyunun Temaları

Atlarla Filler ya da Dirlik Düzenlik'te anatema karı-koca çatışmasının aileye huzur getirmeyeceğidir. Bunun dışında alt temalar da yer alır yapıtta. Oktay Rifat eserinde aile içinde olabilecek konuları başarılı bir biçimde temalaştırmıştır. Özellikle ekonomik konular ve evlilik yapıtta dikkat çeker. Bunların dışında aşk, yalan, aile, hastalık da öne çıkan alt temalar arasındadır.

Yapıtta karşımıza çıkan başat temalardan biri *ekonomik sorunlardır*. Oyunun başkişileri durumunda olan Sedat ve Şehime eser boyunca hesap işiyle uğraşırlar. Nuri'yle ilgilenen doktorun aldığı para Şehime'nin canını sıkır. "Doktor değil bunlar, eşkiya¹⁰, soyguncu." (s. 158). Nazan ve Nuri'nin evliliklerinin önündeki engel ekonomik sıkıntılardır. Nazan bu sorunu Cengiz'e verdiği yanıtta belli eder: "Biz Nuri'yle her şeyi bir bir düşündük. Nuri'nin

⁸ A. g. e., s. 164.

⁹ A. g. e., s. 177.

¹⁰ Orijinal metne bağlı kalınmıştır.

aylığı 3.500 lira olur olmaz...” (a. g. e., s. 167). Rıdvan ise bize güvenmeyiniz diye Nazan ve Cengiz’i uyarır: “İyice düşünüp taşındınız mı? Nasıl geçineceksiniz? Ne yiyip içeceksiniz? İşin bir de bu yanı var, Bizlere güvenmeyin, bizden hayır yok!” (a. g. e., s. 213). Sedat eşinden gizli bankada para biriktirir. Bu durumu öğrenen öteki egolar, Sedat’ın parasını elde etmeyi planlarlar: “CENGİZ: O kadar önemli bir şey değil. Sedat Bey in yirmi üç yılda şuradan buradan kırpıp biriktirdiği, bankaya koyduğu paralar bunlar.” (a. g. e., s. 214). Cengiz bu paranın elli bin civarında olacağını söyleyerek konuyu sürdürür.

Oyundaki temaların başında gelenlerinden biri de *evlilik* tir. Nuri ve Cengiz evlenmek üzere izleyicinin karşına çıkarlar. Nuri ve Cengiz evleneceklerini evdekilere birlikte söylerler: *NURİ: Biz hemen evleniyoruz. / CENGİZ: Biz de.*” (a. g. e., s. 173). Sonra babam bir daha evlenmiş diyen Pervin, “Üvey annem bir daha evlendi”(s. 171) diyerek ne kadar çok evlilik gördüğünü belirtir. Ailesinde bu kadar çok evlilik gören Pervin’in evliliğe bakışını “Evlenirsek hem kendim rahat etmek, hem de seni rahat ettirmek isterim” (s. 172) diyerek açıklamaya başlar. Pervin erkek için “ekmek ağacı” benzetmesi yapar. Nuri onu anlamaya çalışır:

“PERVİN: Ekmek ağacı, derdi bir komşumuz.

NURİ: Hiç işitmedim, ilk kez senden duyuyorum.

PERVİN: Evi geçindiren, eve ekmek getiren kimseler vardır ya!

NURİ: Olmaz mı!

PERVİN: Ekmek ağacıdır onlar.” (a. g. e., s. 172)

Nazan’la nişanlıyken onun alt benliği olarak ortaya çıkan Pervin’le evlenmeye karar veren Nuri, oyunun üçüncü perdesinde evlenmede fikir değişikliği yaptığını söyler. Kendisine kızan Cengiz’e de kimseye “Verilmiş bir sözüm yoktu” (a. g. e., s. 219) ifadeleriyle karşı koyar. Nuri’nin amacı hem Nazan hem de Pervin’le evlenmektir. Cengiz, Nuri bu niyetini şu sözlerle açıklar: “Bir yanda ortalığı süpüren, bulaşığı yıkayan, yemek pişiren, kirlileri temizleyen, tıkanıkça çirkef borularını paçavralarla açan, bakkalla, kasapla, manavla cenkleşen, ailenin iki yakasını bir araya getirmek için sabahtan akşama kadar ırgat gibi çalışan bir Pervin, öte yanda sevişmek için kolları açık, sevgilisini bekleyen bir Nazan.” (a. g. e., s. 220). Nuri oyunun sonunda ikisiyle de evlenemeyerek amacına ulaşamaz. Oyundaki diğer evlik konusu ise Şehime’nin öteki egosu olan Nazife’nin eski sevgilisidir. Bu kişi birkaç kez evlenir: “Evlendi, boşandı, bir daha evlendi, bir daha boşandı.” (a. g. e., s. 197). Oktay Rifat evlilik temasını işlerken insanların birbirlerini iyi tanımalarının gerekliliğini vurgular.

Atlarla Filler ya da Dirlik Düzenlik’te aşk da göz ardı edilmemiştir. Yaşlı kahramanlar aşkı gençlik dönemlerinde yaşarlar. Genç kahramanlar ise âşık olmanın başındadırlar; aşkı tanımak üzereyken seyircinin karşına çıkarlar. Şehime de Sedat da evlenmeden önce başkalarıyla aşk yaşamışlardır. Rıdvan’la konuşan Şehime, “Sevdim, gizlemiyorum” (a. g. e., s. 183) diyerek Sedat’tan önce başkasını sevdiğini söyler. Bunun üzerine Sedat’ın öteki beni olan Rıdvan da “Sedat da evlendiğinde, bir kadınla birlikte girmişti koynunuza” (a. g. e., s. 183) der. Bu sözler aslında birer itiraf niteliğindedir aynı zamanda. Çünkü, Şehime ile konuşan Rıdvan, Sedat’ın bilinçaltıdır. Metinde Nazife’nin ilk aşkıdan da söz edilir. Bu kişi antikacı Orhan’dır. Nazife onunla evlenmeyi planlar; ama gerçekleşmez. Yapıtta Oktay Rifat; Pervin’le Nuri aşkı üzerinde durur:

“PERVİN: Seni sevmek isterim.

NURİ: Benim aradığım da bu.

PERVİN: *Sen de beni sevecek misin?*

NURİ: *Rahatsın sen, kolaysın. Seni seviyorum!*

PERVİN: *Ben aklımla severim. Nazan tutulur.*

NURİ: *Nazan sana benzemiyor.*

PERVİN: *O babasının kızı. Hovarda! Duygularına bağlı bir insan!*

NURİ: *Sen başkasın.*

PERVİN: *Beni anladığına seviniyorum. Ben üvey anamın kızıyım. Babama benzemem.*

NURİ: *Bir aile yuvası için senin gibisi gerekli.*

PERVİN: *Teşekkür ederim.” (a. g. e., s. 172)*

Görüldüğü gibi Pervin aklıyla aşkı arayan biridir. Bu yönüyle duygusal hareket eden Nazan’dan ayrılırken Nuri ise aile yuvasına uygun bir eşi sevmeyi planlar. Oyunun ilerleyen sayfalarında öteki egolar öncekileri öldürmek isteyince Pervin Nuri’yi sahiplenir, onlara karşı çıkar: “Yapamazsınız, Nuri’yi elimden alamazsınız!.. Gel Nuri!” (a. g. e., s. 196). Pervin bu tepkisiyle aşkını somut bir biçimde de gösterir. Oyunda aşk teması fazla yer tutmaz.

Atlarla Filler ya da Dirlik Düzenlik’te açıklanan bu temaların dışında ele alınan başka temalar da söz konusudur. Bunları başında aile kavramı gelir. Birteklerin ailesinde mutluluk yoktur. Öteki egoların ortaya çıkmasına kadar bir şekilde devam eden aile ortamı onlarla birlikte bozulur:

“ŞEHİME: *Bir haftadır ne tat ne tuz bu evde! Ama artık bıçak kemiğe dayandı. Ya siz ya biz diyeceğimiz gün geldi.*

RİDVAN: *Yoksa savaş mı açıyorsunuz bize!*

ŞEHİME: *Bir cehennem oldu bu yuva!” (a. g. e., s.185)*

Fakat huzursuz olan bu aileye karşın Nuri ve Nazan ekonomik sorunları halledip evlenmeyi yani bir aile kurmayı amaç edinirler. Sevgi karın doyurmaz diyen Pervin, bir ailede aradığı özellikleri şöyle açıklar: “Aile yuvası bir ortaklığa benzer, sağlam temeller üstüne oturtulmazsa çöker... Ne kadar alıyorsunuz Nuri Bey?” (a. g. e., s. 170). Bu ifadeleriyle Pervin daha gerçekçi bir karakter olarak kendini gösterir.

Oyunda aileden sonra ölüm üzerinde durulur. Ölüm hem gerçek olarak hem de sözde geçer yapıtta. Pervin’in annesi de babası da ölmüştür.¹¹ Sedat, Şehime, Nuri ve Pervin’in öldükleri söylenir.¹² Bir ara kaybolurlar; fakat sonra ortaya çıkarlar. Oyunun üçüncü perdesinde Pervin Nuri’den Cengiz’i öldürmesini ister; fakat Nuri başarılı olamaz; kendisi alt benliklere bölünerek yok olur. Yapıtta hastalık¹³, mutluluk¹⁴ ve alkol¹⁵ de geçer; ama Oktay Rifat bunları tam geliştirmemiştir.

1. 4. Kişiler

Tiyatro sanatında kişiler önemli yer tutarlar. İzleyicinin karşında sesleri ve hareketleriyle oyunun başarılı olup olmasında kilit rol oynarlar. Başarılı olmaları bir bakıma yerelden çıkıp evrensel olmalarıyla bağlantılıdır. “İnsanın, oyun kişinin belli davranışlarıyla

¹¹ Bkz. a. g. e., s.171.

¹² Bkz. a. g. e., ss. 212-213.

¹³ Öteki egolardan Rıdvan hastasıdır: “Benim gibi basurlu değilse, daha genç sayılır. Beni bu basur bitirdi.”(s. 197). 164. sayfada da Nuri hasta olduğunu söyler; fakat ayrıntıya girilmez.

¹⁴ Bkz. a. g. e., s. 177.

¹⁵ Bkz. a. g. e., s. 179.

belirtilen tipik yanı, aynı zamanda onun evrensel özelliğidir.”(Şener 2006: 28). Bu alıntıda da vurgulandığı gibi oyuncu yereli canlandırıyorum derken evrenselin peşinde koşan insandır. Oktay Rifat’ın *Atlarla Filler ya da Dirlik Düzenlik*’teki kişileri birbirlerinden bölünerek elde edilirler. Oyunda Sedat, Şehime, Nuri, Nazan ve Doktor asıl kahraman olarak karşımıza çıkarlar. Sonra bu kahramanların öteki benlikleri belirmeye başlar. Böylece kahraman sayısı dokuza çıkar. Cengiz’in, Nuri’den ortaya çıkmasına tanıklık eden Nazan’dır. Doktor’un olayı sorması üzerine şu açıklamayı yapar: “Nuri, hava bugün ne güzel, dedi. Hiç unutmuyorum, çünkü ne olduysa bunu söyler söylemez oldu. Birden Nuri’nin yattığı yerden, başın, vücudun, ayakların bulunduğu yerden bir ruh gibi Cengiz doğruldu. Kalktı, ayrıldı ve dolaşmaya başladı odada.” (Rifat, 2009: 156). Diğer kişilerin öteki egolarının ortaya çıkması bu şekilde ayrıntılı verilmez. Kahramanlar ve alt benlikleri şöyledir: Şehime’nin alt benliği Nazife, Sedat’ın alt benliği Rıdvan, Nuri’nin alt benliği Cengiz, Nazan’ın alt benliği olarak da Pervin ortaya çıkar. Kahramanların bu şekilde alt benliklere bölünmesinin nedeni “(...) bir şeyin doğru ya da yanlış olduğuna karar verip, toplum ya da temsilcileri tarafından onaylanmış ölçütlere göre (Geçtan, 2014: 45) davranması biçiminde tanımlanan ve baba korkusu olarak da bilinen süperegodur.¹⁶ Süperegodan kurtulup özgürlüklerine kavuşan İd’ler serbest hareket etmeye başlarlar. Örneğin, Nuri’nin alt benliği olarak ortaya çıkan Cengiz, herkesin içerisinde Nazan’ı öpmeye çalışır ve “Yapmayın diyorum, yapmayın! Nuri bir şey söylesene şuna! (Cengiz öper.)” (Rifat, 2009: 165). Görüldüğü gibi bunu yapar da. Yine doktorun boş zamanlarında ne yaptığını sorması üzerine Fenerbahçe’yi tuttuğunu söyler. Doktor başka diye sorunca rahatça sevişmek olduğunu belirtir. Diğer alt benlikler de düşüncelerini açıklarlar. Oktay Rifat’ın burada uyguladığı Freud’un ortaya attığı id, ego, süperegö görüşünden yararlanılarak elde edilmiştir; fakat tiyatrodaki kişilerin iç seslerinin verilmesi *Hamlet*’e kadar gider. *Hamlet*’in iç diyalog biçiminde söylediği “Yaşamak mı, yoksa ölmek mi, asıl sorun bu!”¹⁷ sözleri aslında Freud’dan önce, alt benliğin yansıtılmasından başka bir şey değildir. Öteki egolarla varsıllaşan *Atlarla Filler ya da Dirlik Düzenlik*’in kişileri incelenirken asıl kişilerle öteki egoları ayrı ayrı ele alınmıştır.

Yapıtta ilk dikkati çeken kişi *Şehime*’dir. Sedat’ın eşi Nuri’nin annesi olarak izleyicinin karşısına çıkarılır. Belediye Meclisi’ne seçilmeyi bekleyen Şehime, eve para getireceğini ve bankada da para biriktireceğini belirtir. Milletvekili olmak da ister: “Ya o hatunun milletvekili olma sevdasına ne demeli!” (a. g. e., s. 192). Kocasını Sedat’tan beklediklerini almamıştır. Onu aşağılar, zamanında kendisini ezmediği için ona kızar: “Pısrık sen de! İlk günler böyle değildin. Çekinirdim senden. Neden bunca yumuşak davrandın bana? Neden çıkışmadın?” (a. g. e., s. 163). Şehime sözlerinin devamında kendisini dövmediği için de Sedat’a tepki gösterir: “Keşke dövseydin! Bir erkekle yaşadığımı anlayamadım.” (a. g. e., s. 163). Şehime’nin bu tümceleri Türkiye’deki kadının erkek algısını göstermesi bakımından önemli olsa gerek. Sonra ise hayalindeki erkeği açıklar: “Genç kızlığında, kanadının altına sığınabileceğim bir erkek beklerdim. Erkek höt dedi mi kadın pısmalı. Rahmetli babam öyleydi. Tir tir titrerdik evin içinde. Ama şimdi ben höt diyorum sen pişiyorsun.” (a. g. e., s. 163). Bu sözleri de Şehime’nin çocukluğundan beri hayal ettiği erkekle evlenemediğini ortaya koyar. Şehime evi kontrol eder. Kocasına söylediğini yaptırır. Alışverişi kocasını gönderir: “Hayır, sen

¹⁶ Engin Geçtan, *Psikanaliz Ve Sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları, 2014, s. 45.

¹⁷ William Shakespeare, *Hamlet* (Çev. Sabahattin Eyüboğlu), İstanbul: Remzi Kitabevi, 1965, s. 91

alacaksın. Beceriksiz bir erkekle yaşamaktan bıktım. Hele alma! Hele alma da ben sana göstereyim!” (a. g. e., s. 178). Şehime her ne kadar kocasını küçük görse de ondan vaz geçemez. Sedat’ın “Ben Nazife’yle, sen Rıdvan’la... Bir de böylesi var. Hani aklıma geldi de söylüyorum” (a. g. e., s. 217) demesi üzerine “ŞEHİME: Tanrı yazdıysa bozsun! Yine en iyisi sen” (a. g. e., s. 217) der. Bu tümce de gösteriyor ki, tüm sıkıntılara karşın kocasıyla yaşamaya devam etmek ister. Ayrıca Şehime bilmediği bilmediklerini de kocasına sorar. Ne yapıp edip öğrenip kendisini aydınlatmasını ister: “Az buçuk doktor sayılırsın. Kitap mı karıştırırsın, Meydan Larousse’a mı bakarsın, ne yapacaksan yap, anlat bu işi bana!” (a. g. e., s. 153). Şehime Sedat’ın egosunu beğenmez. Nazife’ye “Of, bıktım! Defolup gidin burdan! Sedat sizden çok daha ince bir adam. Hiç olmazsa anlayışlı. O temiz duygulara saygı göstermesini bilir” (a. g. e., s. 185) diyerek onları evinden kovmak ister.

Atlarla Filler ya da Dirlik Düzenlik’te Nazife Şehime’nin öteki benini olarak ortaya çıkar. Şehime’yi sevmediğini ama zamanla ona dönüştüğünü belirtir: “Hayatım boyunca onu unutmaya çalıştım. Unutmaya çalıştıkça Şehimeleştim.” (a. g. e., s. 195). Şehime onu yok saymıştır: “Şehime hiçe saydı beni. Hem de kimin için? O pısırik Sedat için.” (a. g. e., s. 195). Bu sözler Şehime’nin öteki beninden geldiğine göre Şehime’nin İd’i Sedat’i sevmemektedir.

Dış hekimisi olan Sedat, oyundaki baba rolündedir. Rakı içmeyi seven Sedat, küçükken kaptan olmak istemiştir: “Çocukluğumda kaptan olmak isterdim, dişçi oldum. Oysa dişten öğrenirim ben. Vapurlara gemilere bayılırdım. Bir Queen Elizabeth gemisi vardı. Gazetelerden dergilerden resimlerini kesmişim hep.” (a. g. e., s. 163). Bu sözler de aynı zamanda onun sevmediği mesleği yaptığını göstermektedir. Sedat, eşiyile bir tartışma sırasında psikolojik özelliklerini sayar: “Pısırik filan değildim. Yavaş bir insandım, durgun ve dengeli. Güneşli güzel havalarda ara sokaklara dalar, gider, giderdim.” (a. g. e., ss. 163-164). Kendini her ne kadar böyle tanımlasa da Şehime’nin gözündeki hali “Hiç sanmam! Senin bir dünyan vardır, daracık. Duvarlara, surlarla çevrili. Senin gözün kendinden ötesini görmez. Kapanmışın dört duvar arasına, yaşar gidersin. Bizler ha varız, ha yoğuz!” (a. g. e., s. 150). Bu durum da göstermektedir ki Sedat, eşine göre rahat bir insandır. Gazeteyi içinden değil de dışından okuyan Sedat, oturduğu yerde uyuyakalır: “Ben oturduğum yerde uyuklarım.” (a. g. e., s. 152). Sedat, zamanla değişim dönüşüme de uğramıştır. Şehime bu değişimi bir erkekte aradığı özellikleri de sayarak açıklar. Önce, “Başka biri çıktın sen. Ne bileyim, Hasan’dım, Rıdvan’dın sözgeşi, baktım günün birinde Sedat olmuşsun. (...) O ilk tanıdığım adam değilsin sen” (a. g. e., s. 163) diyerek değişimini vurgular. Sedat’ın yetenekleri de vardır. Şehime kendisine ait olan “(...) evimi, elmaslarımı el altından yürütmeyi(...)” (a. g. e., s. 163) becerdin der. Ahlaklı adam görüntüsü de verir. Para kazanmak için her yola başvurmazlığını belirtir. Şehime’nin para konusunda getirdiği eleştirilere “Ben dalavereci değilim. İşimi yaparım ben. Gelen gelir, gelmeyen gelmez! Para kazanmak için ahlaksızlık edemem.” (a. g. e., s. 187). Fakat bu sözlerinin oyunun sonunda tümüyle gerçek olmadığı ortaya çıkar. Çünkü Sedat para saklar. Çocukları Nuri bu durumu “Her ay ayırdığı paraları bankaya koyar, annemden gizli. Geçenlerde, inanılmaz bir rastlantıyla öğrendim bunu.” (a. g. e., s. 171). Oyunun sonunda da Sedat’ın para sakladığını Şehime de öğrenir.¹⁸

¹⁸ Sedat’ın para sakladığı şu şekilde açıklanır:

“SEDAT: Yanılıyorsun!

ŞEHİME: Foyan meydana çıktı!

SEDAT: Ama karıcığım!

Sedat'ın öteki benliği olan *Rıdvan*, birçok bakımdan ondan ayrılır. Kendisi bu farkları şu şekilde açıklar: “Ben Sedat değilim. O bir Talleyrand¹⁹ gibi politikacıdır. Kaşındığınız zaman kaşımayı, kaşımak istediğiniz zaman kaşıtmayı bilir. Bense başka biriyim.” (a. g. e., s. 185). Rıdvan açlığa hiç dayanamaz. Sedat ve Şehime yirmi üçüncü evlilik yıldönümlerini kutlamak için sofraya hazırlarlar. Rıdvan daha fazla bekleyemez. Kendisine sofraya kurar: “Ben açlığa gelemem. Siz isterseniz yemeyin. Ben gidip kendime mutfakta bir tepsi düzeceğim. Sedat'ın rakısını da alırım.” (a. g. e., s. 192). Basur rahatsızlığı çeken Rıdvan'ın ortaya çıkması Sedat'ta huy değişikliklerine neden olur. Sedat bu durumu kendisi anlatır: “(...) bambaşka bir adam oldum ben. Huyum suyum değişti. Eskiden sabahleyin gözümü açar açmaz soluğu buzdolabının önünde alırdım. Balık artığı, fasulye pilakisi suyu, tencere dibi soğuk pilav, Allah ne veriyse siler süpürürdüm. Şimdi boğazımdan lokma geçmiyor.” (a. g. e., s. 181). Uyku düzeni de bozulan Sedat'ın yerine Rıdvan uyur. “SEDAT: Şimdi dokuzlara, onlara kadar benim yerime sen uyuyorsun.” (a. g. e., s. 181). Çapkınlık da Rıdvan'a kalır.

Yapıttaki zayıf karakterlerden biri olan *Nuri*, Nazan'la nişanlıdır. Nuri isteklerini başaramayan bir karakter olarak seyircinin önüne çıkarılır. Nuri'nin alt benliğinin ortaya çıkması ailesinde kaygıya ve üzüntüye neden olur. Annesi “Ne olduysa durup dururken oldu” (a. g. e., s. 154) diyerek tepkisini, şaşkınlığını saklayamaz. Nuri önce benzin istasyonu açmak ister. Sonra da üzerine bir motel yapmayı düşünür. Kendisine bunu nasıl yapacağını soran Pervin'e “Ayıptır söylemesi, niyetim babamı kazıklamak” (a. g. e., s. 170) diyerek nasıl yapacağını ortaya koyar. Nuri, babası Sedat'ın özelliklerini de barındırır. Nasıl ki, annesi Sedat'ı eleştirdiğinde alttan alırsa Nuri de öyle yapar. Cengiz'in hakaretlerine tepki vermez, verse de çok hafiftir. Kendisine pısırik ve korkak diyen Cengiz'e “Korkak de, ödek de, ne dersin de!..” (a. g. e., s. 194) der. Böylece evde üstünlüğü Cengiz elde eder. Oyunun son sahnesinde Pervin'in baskıları sonucunda Cengiz'i öldürmek ister. Fakat elindeki tabanca patlayınca “Nuri bölündükçe bölünüyor, çorap söküğü gibi gidiyor. Tabanca patlayınca... (Güler.) Korkudan olacak!” (a. g. e., s. 225). Bu bölünmeler de Nuri'nin sonunu getirir.

Nuri'nin ikizi olarak ortaya çıkan *Cengiz* gerçekte Nuri'nin alt benliği, bilinçaltı, karanlık yönüdür. Cengiz aile içinde ortaya çıkan ilk öteki egodur. Bu nedenle büyük ilgi ve şaşkınlık yaşatır. Aile dostları olan Doktor, yoldan geçerken Birteklere uğrar. Şehime, Doktor'a merakla sorar: Nuri'nin durumu nedir diye. Doktor olayı anlamak için Cengiz'e sorular yöneltir. Beni tanıyor musun şeklinde sorusuna evet yanıtını olan Doktor, Cengiz'e nelerden hoşlandığını sorup yanıt bekler:

“*CENGİZ: Bir saat önce dünyaya geldim. Yirmi iki yaşındayım. Yüksek Ticaret Okulu'nun son sınıfında bekliyorum. Hafif batı müziğini severim. Özellikle bir futbol delisiyim. Kulüplerden Fenerbahçeyi tutarım.*” (a. g. e., s. 155)

Doktor şuanda “Bizim elimizden bir şey gelmez. Ama olmayacak şey değil. İkinci ego kendiliğinden yerli yerine dönebilir. Kesin bir şey söyleyemem” (a. g. e., s. 158) deyip evden ayrılır. Cengiz Nuri'nin yerini alacaktır. Onun pısırik özelliklerinin yerine daha atılgan, iş bitirici bir kimlikle varlığını sürdürecektir. Eserde Nuri'nin dışında üç kişinin daha öteki benlikleri ortaya çıkar; fakat Oktay Rifat, öteki benliklerin İd'lerini de Cengiz üzerinden verir.

ŞEHİME: Alacağım senden bunun ödünü! Bunu fitil fitil burnundan getirmesem bana da Şehime demesinler. Anlayacaksan dünyanın kaç bucağ olduğunu! Bana nasıl kazık atılmış göstereceğim sana!” (Rifat, 2009: 226).

¹⁹ Tam adı Charles Maurice de Talleyrand-Perigord'dur. 1754'te Paris'te doğan Talleyrand, 1789 Fransız Devrimi'nden sonra devlette uzun süre üst düzeyde görevlerde bulunan ünlü bir diplomattır.

Sayfa 158 ve 159’da bu durum açıkça söylenir. Cengiz’le Nuri çatışırken Cengiz söylediği tümcelerle Nuri’nin alt benliği olduğu vurgular: “CENGİZ (Nuri’ye): Daha aşağıdan almanı öğütlerim sana. Seni avucumun içi gibi tanıyorum. Ama sen beni gereğince tanımıyorsun. Elimdesin. Bütün kirli çamaşırlarım bir bir ortaya döksem (...)” (a. g. e., s. 158). Metnin ilerleyen bölümlerinde Cengiz, Nuri’nin veznedarı da öldürmeyi planladığını ve hangi yöntemle öldüreceğini de belirtir.²⁰ Nuri’yi etkisiz duruma getiren Cengiz, dikkatini Nazan’a kaydırır. Nazan kendi özelliklerini Cengiz’e “Ben sizin bildiğiniz kızlardan değilim. Hem öyle külhanbeyi ağızlarından da hoşlanmam” (a. g. e., s. 168) sözleriyle açıklar. Cengiz “Seni paylaşmak kolay olmayacak” (a. g. e., s. 158) diyerek Nazan’a olan aşkını açığa vurur. Sözlerine de senden kim çıkarsa çıksın, ben seni alırım diye devam edince Nuri tepki gösterir; fakat dinlenilmez bile. Oyunun sonunda elindeki silahla bile Nuri, Cengiz’i öldüremeyince “NAZAN (Cengiz’e): Sen varsın ya, bana artık ötesi vız gelir. (Öpüşürler.)” (a. g. e., s. 225) diyerek seçimini Cengiz’den tarafa yapar.

Oyunun kadın kişilerinden *Nazan*, birinci perdede Nuri’nin nişanlısı olarak karşımıza çıkar. Oyunun başından sonuna kadar yer alır. Oyun içerisinde bir karakter olarak var olur. Nuri’yi sevdiğini söylerken zamanla değişim yaşayarak Cengiz’e yaklaşır. Nişanlısı olan Nuri’ye uygun bulduğu *Pervin* için şunları söyler: “Nuri’cik üzülecek diye ödüm pathyordu. Halbuki şimdi *Pervin* var. (*Pervin’e*) İyi kızsın sen *Pervin*. Hanım hanımcıksın. Nuri’de istediğin her şey var.” (a. g. e., s. 170). *Pervin*’in Nuri benden hoşlanacak mı diye sorması üzerine de Nuri senin gibi kıızı öpsün de başına koysun dedikten sonra ikisini kaynaştırmaya çalışır: “Gel *Pervin*’ciğim! Gel Nuri! Şöyle el ele verin, burun buruna beş dakika konuşun, birbiriniz için biçilmiş kaftan olduğunuzu hemen anlayacaksınız.” (a. g. e., s. 170). Serbest davranmayı, yaşamayı seven Nazan, “Bize karışmayın canım, bizden size ne!” (a. g. e., s. 170) diyerek kendilerine karışılmasını da istemez. Oyunun son bölümünde Nuri çoğalarak yok olunca Cengiz’le baş başa kalır.

Nazan’ın öteki benliği olarak ortaya çıkan *Pervin*’i üvey annesi ve babası büyütür. Bu nedenle içinde hep “(...) bir eziklik, bir kuşku, bir korku!” (a. g. e., s. 171) vardır. *Pervin* alçak gönüllü biridir. Bunu kendisi açıklar: “Benim gözüm yükseklerde değil. Ben iyi yemekler pişiririm size. Siler süpürür, bulaşıkları yıkarım. Yemişin en olgununu, sebzenin en yeşilini, etin en yumuşağını alır getiririm size.” (a. g. e., s. 220). Oyunda Nazan’la karşılaştırması da yapılır. *Pervin*’in Nazan’dan farkları ortaya çıkar:

NURİ: Rahatsın sen, kolaysın. Seni seviyorum!

PERVİN: Ben aklımla severim. Nazan tutulur.

NURİ: Nazan sana benzemiyor.

PERVİN: O babasının kızı. Hovarda! Duygularına bağlı bir insan!” (a. g. e., s. 172)

Zamanla Nuri’yle aralarında yakınlaşma olur. *Pervin* Nuri’ye göre daha mantıklı bir kahramandır. Baş başa kaldıklarında “Her zaman söylerim, sevgi karın doyurmaz” (a. g. e., s. 170) der ve Nuri’ye aylık kazancını sorar. Nuri’den “Şef olunca, üç ay sonra elime 3.500 lira geçecek. Ama ilerisi için büyük düşüncelerim var.” (s. 170) şeklinde yanıt alınca memnun olur. Yapıtın sonunda Nuri egolarına bölünerek yok olduğunda “Alnımın kara yazısı! Bana gitmek düşünüyor” (a. g. e., s. 225) diyerek çocukluğundan beri yaşadığı şansız hayata da isyan ederek sahneden ayrılır.

²⁰ Bkz. a. g. e., s. 159.

Oyunun birinci perdesinde ortaya çıkan *Doktor*, Birteklerin aile dostudur. Para canlısıdır. Hastalarını iyileştirmese bile ücretini alır. Yoldan geçerken rastgele Birteklere uğrar. Nuri bölünmüştür. Şehime oğlundaki sorunu gidermesini ister. Doktor, Nuri'yle ilgilenir; fakat başarılı olamaz. Nuri'nin ikizini aileye kabul ettirmeye çalışır. Doktor ortaya çıkan soruna çare bulamasa da parasını alır. Bunun üzerine Şehime, Doktor'a tepkisini gösterir.

1. 5. Zaman

Oktay Rifat oyunlarında zaman üzerinde durur. Örneğin *Birtakım İnsanlar* adlı yapıtında değişen zamanın insanlar üzerine etkisini ayrıntılı bir biçimde işler. *Atlara Filler ya da Dirlik Düzenlik*'te zamana ayrıca önem verir. Oyunda zaman kavramı *geriye dönüşlerle, akan zamanın insanlar üzerine etkisiyle, zamansız ya da sürekli yapılagelen eylemleri anlatırken* olmak üzere üç farklı şekilde kullanılır.

Yapıtta geriye dönüşlere kahramanları daha iyi tanıtmak için başvurulur. Oktay Rifat geriye dönüş yaptığı zamanlar kaç yıl öncesine dönüldüğü bazen söyler. Örneğin, Sedat ve Şehime'nin evliliklerinin kaç yıllık olduğu açıklanırken kullanır: "Durdun durdun da yirmi üç yıl sonra mı şairleşmek aklına geldi, şu telaşlı zamanda, başımızda ateş yanarken! (s. 164). Bu tümceyle birlikte kaç yıllık evli olduklarını seyirciler öğrenir. Şehime'nin öteki beni olan Nazife de "Yirmi üçüncü evlilik yıldönümünüz!" (a. g. e., s. 177) diyerek bu süreyi yineler. Nazife ve Rıdvan konuşurken yirmi beş yıl öncesine giderek eski sevgililerinden söz ederler. Nazife onu hâlâ unutmadığını belirtir: "Yirmi beş yıldan beri seviyorum onu" (a. g. e., s. 194). Oyunda bazı geriye dönüşlerde süre, tarih söylenmez. Geçmişteki olay anlatılır. Şehime öteki beniyle tartışırken geçmişe giderler:

"ŞEHİME: Asıl sen hesap bilmezsin. Mektepte matematikten hep sıfır alırdın.

NAZİFE: Ben Türkçeden ve edebiyattan on alırdım.

ŞEHİME: Amma da iş! Sıfırı ben alırdım, onu sen demek!" (a. g. e., s. 188)

Yapıtta zamanın ikinci kullanımı ise bireylerin zaman algısına yöneliktir. Nazife, Şehime ile konuşurken birey-zaman-mekân ilişkisi üzerinde durur: "(...) Öyle deme! Zamanla bizimle birlikte sokaklar, evler bahçeler de yaşlanıyor. Oysa ondan ayrılır ayrılmaz, İstanbul'un tazeliğini görmeliydin!" (a. g. e., s. 175). Konuşmanın devamında da "Eski günlere dönmek olanaksız" (a. g. e., s. 175) denilerek zamana yenildikleri vurgulanır.

Zamanın üçüncü kullanımına ise eylemlerin alışlageldiğini göstermek için başvurulur. Burada herhangi bir zaman söylenmez. Örneğin Sedat'la Şehime'in öteki egoları evi terk ederken Rıdvan belirsiz bir zamanda geri dönebileceğini "Belki günün birinde yine döner gelirim" (a. g. e., s. 218) sözleriyle açıklar. Şehime kocasını "(...) her zaman soğuk bulmuşumdur." (a. g. e., s. 184) diyerek eylemindeki sürekliliği gösterir. Pervin de Nuri'yle konuşurken "Her zaman söylerim, sevgi karın doyurmaz" (a. g. e., s. 170) diyerek zamanın sürekliliğine bir başka örnek daha verir. Nazan, Nuri'ye sorar ne zaman evleneceklerini. Nuri'nin "Yakında, pek yakında." (a. g. e., s. 167) diye yanıt verdiği görülür; ama zamanı belirsizdir.

1. 6. Sahne/Uzam

Yapıtta uzam olarak Birteklerin evi kullanılır. Bunu yazar, "Bu oyun bir odada ya da bir salonda değil, bir evin tüm olarak içinde geçer"(s. 148) diyerek açıklar. Sonra şu açıklamayı

yapar: “Daha doğrusu bu evin dekoru gerçek bir mekânı değil, bir ‘aile yuvası’ düşüncesini canlandırır. Buna dış hekimi Sedat Birtok’ın evi de diyebiliriz. Bu bakımdan evi tümüyle kapsayan bir dekor yapmak, masa, iskemle, koltuk gibi somut gündelik eşyayı, evin çeşitli köşelerini, içini dışını bir arada akla getiren soyut bölümlerle, kesitlerle karmak gerekir.” (s. 148). Bu açıklama da gösteriyor ki, mekân bir ev içidir. Fakat bu mekân öteki egolara huzur getirmez. Bu nedenle onlar da evi terk etmek isterler:

“RIDVAN: Bu evde oturulmaz, bu evde yaşanmaz!

NAZİFE: Bu evde bir saniye bile durulmaz!

RIDVAN (Nazife’ye): Bir cenennem burası. Üstelik bizi isteyen de yok! Gitsinler diye gözümüzün içine bakıyorlar. Alıp başımızı gidelim biz.

NAZİFE: Sizinle mi! Hıh! Tanrı yazdıysa bozsun!

RIDVAN (omuz silker): Bayıldım... Ben gidiyorum çocuklar!

ŞEHİME (derin bir soluk alır): Çok şükür!

SEDAT: Bir daha bu eve adımını atarsan bacaklarını kırarım senin!” (a. g. e., s. 217)

Mekân oyunun konusuna uygun olarak planlanmıştır. Oktay Rifat bir aile içerisindeki problemleri yansıttığı için mekânı da ona göre düşünmüştür. Kahramanlar olayları ve düşüncelerini açıklarken farklı mekânların sadece adları geçer. Sonuç olarak mekân bir ev içidir.

1. 7. Dil ve Anlatım

Bir ozan da olan Oktay Rifat, *Atlarla Filler ya da Dirlik Düzenlik*’te bu yönünü gizlemez; fakat elimizdeki yapıt tiyatro eseri olduğu için sık sık argo ifadeler de geçer. Genellikle kısa tümceleri tercih eder. Bu kısa tümceler de seyirciyi sıkmaz. Atasözleri ve deyimler sık sık kullanılır. Kitabın adında geçen sözcüklerden bir kısmı 176 ve 177. sayfalarda geçer. 176. sayfada Oktay Rifat, Şehime’ye “Evlendim, bir sürü sorumluluk yüklendi üstüme. Bir ödev kaygısı diyebilirim buna. Evi ayakta tutmak, dirlik düzenliği korumak, oğlanı yetiştirmek, geçim, falan filan...” cümlesini söyleterek yapıtın adının bir kısmı kullandırır.

Yapıtta, “Ama artık bittim. İki paralık oldum. (a. g. e., s. 152) (...) Bu dut yemiş bülbül gibi susan adamla, (a. g. e., s. 166) (...) bu hık demiş babasının burnundan (a. g. e., s. 175) (...) gibi *deyimlere* yer verir. Oktay Rifat, oyunun kahramanlarından Rıdvan’a, “O soğan erkeği o... Hiç duydunuz mu bu deyim?” (a. g. e., s. 193) sözünü söyleyerek deyim sözcüğünü kullandırır. Bu da deyimleri bilinçli bir şekilde seçtiğini gösterir. Oyunda sıkça atasözleri de kullanılır: “Yalnız sevgi karın doyurmaz çocuklar. (a. g. e., s. 196) (...) İt ite buyurmuş, it de kuyruğuna. (a. g. e., s. 188,) (...) Yalancının mumu yatsıya kadar yanar derler. (s.214,) (...) Görünen köye kılavuz istemez. (a. g. e., s. 190) (...) Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü!” (a. g. e., s. 150) gibi atasözlerine yer verir. Oktay Rifat *argoya* kaçan ifadeleri de kullanır: “alık! (s. 150) (...) aptal! (a. g. e., s. 150) (...) yelloz (a. g. e., s. 152) (...) Dalkavuk! (a. g. e., s. 189) (...) Miskin!” (a. g. e., s. 209). *İkilemeler* de geçer “Bırak bu abuk sabuk lafları! (a. g. e., s. 149) (...) Tatsız tuzsuz bir iş yaptığınızı kestirmek zor değil. (a. g. e., s. 175) (...) Hani delirme melirme, öyle bir şey yok...” (a. g. e., s. 154) gibi sözcük grupları geçer.

Babası Türk Dil Kurumu'nun ilk başkanı²¹ olan Oktay Rifat, yapıtta öz Türkçeye de gönderme yapar. Öz Türkçe sözcükleri savunur. Oyunda Arapça kelimelerin kullanılması eleştirilir. Sedat'ın "lahavle" demesi üzerine Şehime "Arapçayı bırak!" (a. g. e., s. 151) diyerek tepki gösterir. Bu konuşmanın devamında bir başka tartışma da "örneğin"le "mesela" sözcükleri üzerinden yapılır.²² Böylece dile ikinci kez dikkat çekilir.

Sonuç

Batı tiyatrosuna göre oldukça geç ortaya çıkan Türk tiyatrosu, Cumhuriyet dönemine kadar gerek çeviri gerek uyarlama gerekse özgün yapıtlarının ilk örneklerini vermiş durumdaydı. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise devletin tiyatroya el atması ve üniversitelerde tiyatro bölümlerinin açılmasıyla birlikte bu sanat dalı hem teorik olarak öğretilir hem de pratik olarak uygulanır. Yüzlerce tiyatro yazarı binlerce yapıt verirler. Öte yandan ozan olmalarına karşın tiyatro yapıtları da veren Ahmet Kutsi Tecer, Sabahattin Kudret Aksal, Nazım Hikmet gibi tiyatro yazarlarının olması Oktay Rifat için ufuk açıcı olur. Tam tiyatronun hız kazandığı, dikkatleri üzerine çektiği bir dönemde bu alana yönelen Oktay Rifat, ilk tiyatro yapıtını 1948'de yazar. 1960'tan sonra da Türk tiyatro tarihindeki yerini almayı başarır. Oktay Rifat yapıtlarında modernizmle birlikte ortaya çıkan bireyin yalnızlaşmasını, yabancılaşmasını konu edinir. Bu yabancılaşmaya kimi zaman toplum, kimi zaman yaşanan gecekondu mahallesi, kimi zaman ekonomik sıkıntılar, kimi zaman da kişinin yakın çevresi neden olur.

1961'de sahnelenen *Atlarla Filler ya da Dirlik Düzenlik*, Oktay Rifat'ın tiyatro sanatında ustalaştığı bir dönemde yazılır. Aile içi çatışmaların ele alındığı yapıtta dört kahramanın öteki benlikleri ortaya çıkar. Böylece kişiler yaşadıkları sıkışık hayattan kurtulma şansını yakalarlar. Çünkü bilinçaltılarını serbest söyleme şansını elde ederler. Doktor'un aradan çekilmesinden sonra sekiz kahramanın oldukça hareketli geçen çatışmaları kendilerini doğru olarak ifade etmelerinden başka bir şey değildir aslında. Bu çatışmalar sonucunda kimi kahramanlar Şehime ve Rıdvan gibi kaçarken öteki benliklerine bölünen Nuri yok olur; Cengiz ve Nazan ise kazançlı çıkarlar.

Tiyatronun gerek metin olarak gerekse canlandırıldığı sırada dile gereksinim duyduğunu unutmamak gerekir. Bu durumun bilincinde olan Oktay Rifat, yapıtında öz Türkçeyi savunurken sözde kalmamıştır. Türk dilinin en büyük varsılığının kanıtı durumunda olan deyimleri ve atasözlerini sıkça kullanarak dilimize de saygı gösterir ve sanat yapıtının sürekliliğini de düşünecek olursak Türkçeye saygınlık da kazandırır.

Kaynakça

- And, Metin; Taner, Haldun; Nutku, Özdemir. (1966). *Tiyatro Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Geçtan, E. (2014). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Ceyhan, İ. (1949). *Atatürk'e Göre Sanatkâr*. Ressam Sururi'den naklen; Atatürk'e Ait Hatıralar, Ahmet Hidayet Reel, İstanbul.
- Nutku, Özdemir. (1990). *Dram Sanatı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi,
- Rifat, O. (2009). Yağmur Sıkıntısı Toplu Oyunlar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.
- Şener, S. (2006). *Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları,

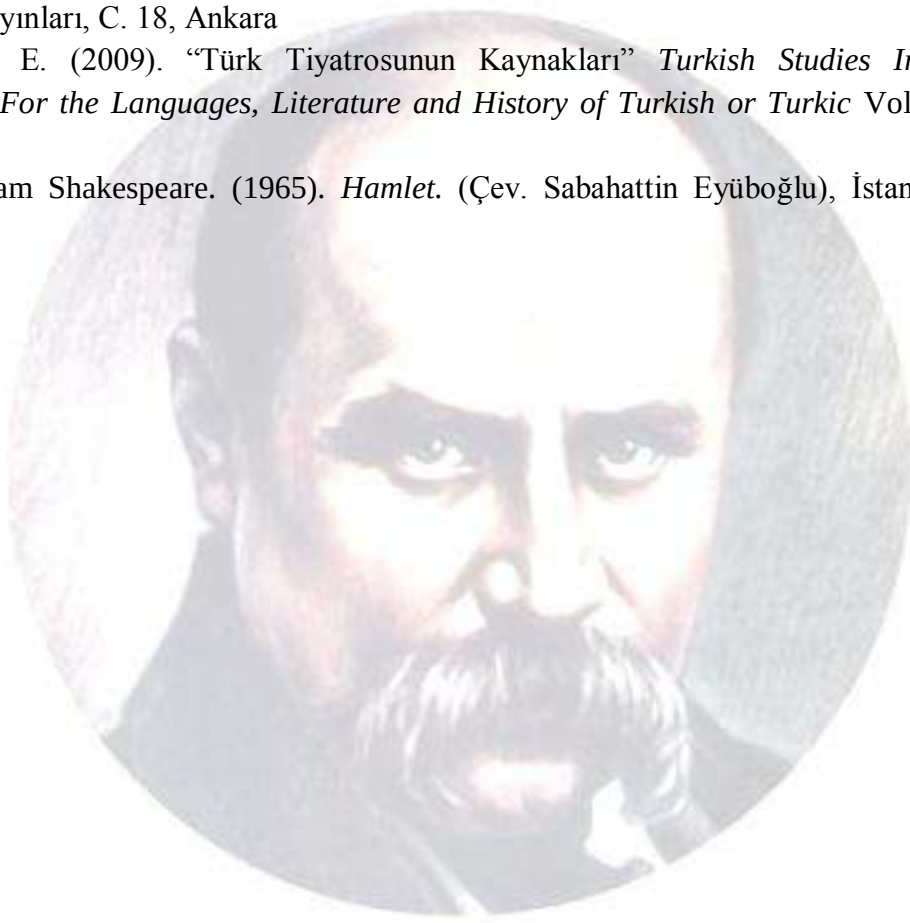
²¹Bkz. <http://www.tdk.gov.tr/index>. (Erişim tarihi: 29 Ocak 2019).

²² Bkz. a. g. e., s. 151.

Töre, E. (2002). “Atatürk ve Sonrası Dönem Tiyatro Faaliyetleri”; Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, C. 18, Ankara

Töre, E. (2009). “Türk Tiyatrosunun Kaynakları” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4 /1-II Winter

William Shakespeare. (1965). *Hamlet*. (Çev. Sabahattin Eyüboğlu), İstanbul: Remzi Kitabevi.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HUZUR ROMANINDA BİTEN KORKULAR

ENDING FEARS IN AHMET HAMDİ TANPINAR'S NOVEL OF PEACE

Dr. Öğr. Üyesi Ali ALGÜL

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, alialguller@hotmail.com

ÖZET

Türk edebiyat tarihinde Ahmet Hamdi Tanpınar bilim adamı, şair; deneme, makale, roman ve hikâye yazarı olarak bilinir. *Huzur* adlı romanı 1948'de *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edilir. 1949'da da kitap olarak yayınlanan *Huzur*, Türkiye'de modernist romanın ilk ciddi örneği olarak kabul edilir. Gerek kurgusu gerekse içeriği bakımından büyük yenilikler getiren yapıt, kronolojik zaman çizgisinden uzak olması ve barındırdığı bilinç akışı tekniği yönünden de dikkat çekmiştir. Çalışmada, *Huzur*'da huzursuzluğun sembolü olarak karşımıza çıkan korku teması ele alınacaktır. Korku romanda iki şekilde kullanılmıştır: Genel ve özel. Genel korku kavramını yaratan savaşlardır. Bu savaşların biri Mümtaz'ın çocukluk çağında tanıklık ettiği Kurtuluş Savaşı'yken diğeri ise II. Dünya Savaşı'dır. II. Dünya Savaşı'nın her an başlayacak olması romanın başından sonuna kadar görülen bir korkuya neden olur. İntihar eden Suat dışındaki kahramanlar, savaşın insanlığa getireceği felaket üzerinde kaygı ve korkuyla dururlar. Nitekim romanın sonunda da II. Dünya Savaşı'nın başladığı söylenir. Böylece bu genel korku gerçeğe dönüşür. Romanda geçen özel korku ise başta Mümtaz, Nuran ve Fatma olmak üzere roman kişilerinin benliklerinden ve özel yaşamından doğar. Her kahramanın kendi gerçeklerinden doğan korkuları söz konusudur. Romanın başat kahramanı olan Mümtaz, korkularıyla birlikte yaşar. Kendisinin savunmasız biri olduğunu vurgulayan Mümtaz'ın korkuları babasının ölümüyle başlar ve yaşamı boyu devam eder. Kurtuluş Savaşı yıllarında çocukluğunu yaşayan Mümtaz, savaşın insanlar üzerinde bıraktığı korkulara ve yitimlere küçük yaşlarında tanıklık eder. İlerleyen yaşlarında hasta İhsan'ın her an öleceği korkusunu yaşar. Mümtaz âşık olduğu Nuran'la en iyi olduğu zamanlarda bile onu yitirme korkusunu en derinden yaşar. Romanın önde gelen kahramanlarından Nuran da hem kızı için hem de Mümtaz için korku içindedir. Nuran'ın Fatma adındaki kızı da annesini yitirme korkusu yaşar.

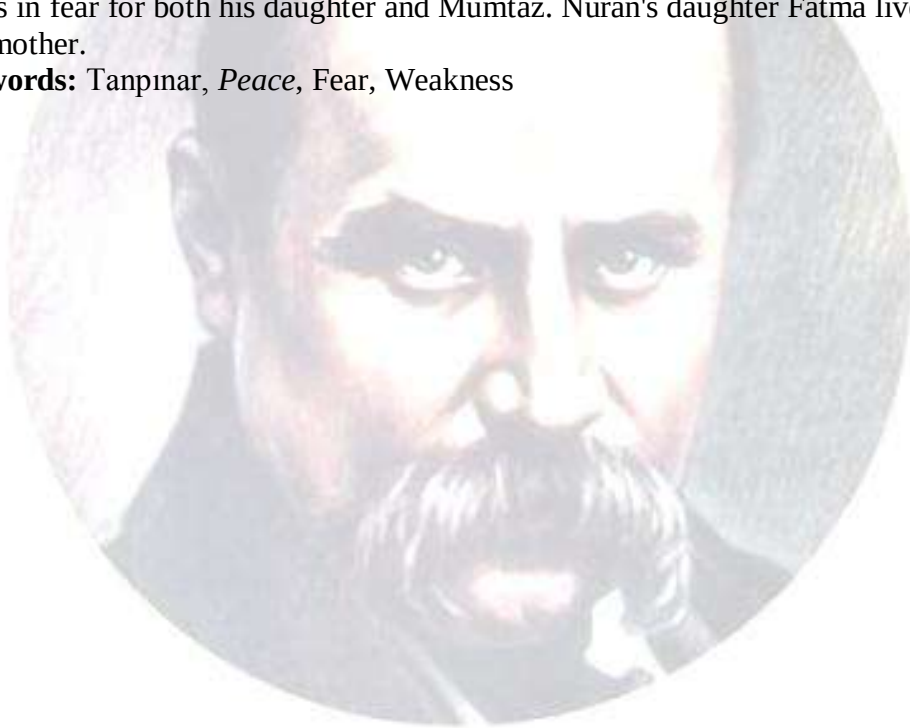
Anahtar sözcükler: Tanpınar, *Huzur*, Korku, Zayıflık

ABSTRACT

Ahmet Hamdi Tanpınar is known as a scientist, poet; essay, article, novel and story writer in Turkish literature history. His novel *Peace* was published in the *Cumhuriyet* newspaper in 1948. *Peace*, which was published as a book in 1949, is considered as the first serious example of modernist novel in Turkey. The work, which brought great innovations both in terms of fiction and content, drew attention to the fact that it is far from the chronological timeline and the consciousness flow technique it contains. In this study, the theme of fear will be discussed in *Peace* as a symbol of unrest. Fear is used in the novel in two ways: general and special. Wars are the points that create the concept of general fear. One of these wars was the Liberation War, which Mumtaz witnessed in his childhood, and the other was the World War II. The possibility that the World War II could start at any moment is the leading a fear from the beginning to the end of the novel. Other than Suicide Suat, the heroes stand in fear and anxiety about the catastrophe that war will bring to mankind. As a matter of fact, at the end of the novel. It is announced that World War II began. Thus, this general fear becomes a reality. The special fear in the novel arises from the characters in the novel and their private lives, especially Mumtaz, Nuran and Fatima. Every hero has his own fears

emerged from their own realities. Mumtaz, the main hero of the novel, lives with his fears. Emphasizing that he is vulnerable, Mumtaz's fears begin with the death of his father and continue throughout his life. Mumtaz, who lived his childhood during the War of Independence, witnessed the fears and costs of wars on people at a young age. In their later years, he lives with the fear that the sick İhsan could die at any moment. Mumtaz lives in deeply fear of losing him even when he was in love with Nuran. Nuran, the leading hero of the novel, is in fear for both his daughter and Mumtaz. Nuran's daughter Fatma lives in fear of losing her mother.

Keywords: Tanpınar, *Peace*, Fear, Weakness

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

WILHELM VON HUMBOLDT'UN LİBERALİZMİ

WILHELM VON HUMBOLDT'S LIBERALISM

N. Fulya ŞENKAL

Yıldız Teknik Üniversitesi, fulyasenk@gmail.com

ÖZET

1789 Fransız Devrimi sonrası Prusya İmparatorluğu'nda artık gün yüzüne çıkmaya başlayan liberalizm, muhafazakarlık ve cumhuriyetçilik fikir akımları içinde Wilhelm von Humboldt (1767-1835), Alman liberalizminin kurucusu olarak anılmaktadır. “Devlet Faaliyetinin Sınırları” adlı eseri, ölümünden sonra basılmış ve başta John Stuart Mill gibi birçok liberal düşünürü ilham vermiştir. Bu çalışmada, Wilhelm von Humboldt'un liberalizmi kendi çağının ruhuna göre değerlendirilecektir.

Fransız Devrimi ile yaşanan zihinsel kırılma Prusya'da sadece edebiyat ya da tarih alanlarında değil, dönemin despotik monarşizminin yarattığı siyasal bilinç dünyasında da kendini göstermiştir. Bu çalışmada inceleyeceğimiz konu, dönemin devlet adamı, dilbilimci, devlet kuramcısı, eğitimci, diplomat, antropolog, Goethe ve Schiller gibi çağın dehalarının yakın arkadaşı olan Wilhelm von Humboldt'un liberalizmidir.

Humboldt'un liberalizmi devlet rejiminin monarşi ya da cumhuriyet olması ile ilgilenmemektedir, ancak demokraside kitlesel despotizm eğilimi olduğunu düşündüğü için Humboldt'a göre tehlikelidir ve bu nedenle monarşi ya da aristokrasiyi savunmaktadır. Ona göre devletin insandan başka bir amacı olamaz. Devlet bireyin kendini geliştirme özgürlüğü önündeki tüm engelleri kaldırmalıdır. Humboldt'un liberalizminin temelinde politik bir anlam yoktur, eğitimden çok daha derin anlamlar taşıyan, entelektüel bir gelişmeyi de içinde barındıran Bildung kavramı yatmaktadır, özgürlük ve Bildung birbirini içeren kavramlardır. Bildung kavramı, kökleri Protestanlığa giden Alman Pietizminden ve 17. Yüzyıldaki neo-Platonist felsefeden doğmuştur. Ruhsal bir uyanışı da temsil eden bu kavram, Humboldt için bireyin kendi bütünselliğini gerçekleştirmesini, tam ve uyumlu bir bütüne ulaşmasını tasvir ediyordu. Bireyin gelişimi ise ancak özgürlük ortamında gerçekleşebilir. Antik Yunan hayranı olan Humboldt, Bildung kavramı ile Yunanlıların bilgeliğini ve duyarlılığını birleştirmiştir ve kendi devlet anlayışının temeline oturtmuştur.

Anahtar kavramlar: Devlet, Liberalizm, Bildung, Antik Yunan

ABSTRACT

Liberalism, conservatism and republican thought currents that began to emerge in the Prussian Empire after the French Revolution of 1789. Wilhelm von Humboldt is known as the founder of German liberalism. His work, The Limits of State Action was published after his death and inspired many liberal philosopher particularly John Stuart Mill. In this study, the liberalism of Wilhelm von Humboldt will be evaluated according to the spirit of his age.

The mental breakthrough with the French Revolution has manifested itself not only in literature or history in Prussia, but also in the world of political consciousness created by the despotism of the time. The subject we will analyze in this work is the liberalism of

Humboldt who was a close friend of the epochs of the era such as statesman, linguist, state theorist, educator, diplomat, anthropologist, Goethe and Schiller.

Humboldt's liberalism is not concerned with the state regime being a monarchy or a republic, but it is dangerous for Humboldt because it has a tendency to mass despotism in democracy, and therefore it defends the monarchy or the aristocracy. According to him, the state cannot have anything other than man. The state must guarantee the freedom of self-cultivation (Selbstbildung), in other words, to ensure the security of citizens. The state should remove all barriers to the individual's freedom to self-cultivation (Selbstbildung). Humboldt's liberalism is based on the notion of the Bildung, which has a deeper meaning and an intellectual development than education. Freedom and Bildung are concepts that involve each other. The notion of Bildung arises from German Pietism, whose roots are leading to Protestantism, and from the neo-Platonist philosophy of the 17th century. This concept, which also represents a spiritual awakening, described Humboldt's realization of the unity of the individual, his achievement to the highest and most consistent whole. The development of the individual can only take place in the freedom environment. Humboldt was a Philhellenist and combined the notion of Bildung with the wisdom and sensitivity of the Greeks and has established the basis of its own state theory.

Keywords: State, Liberalism, Bildung, Philhellenism

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**SOSYALLEŞMENİN ÖNEMLİ BİR ŞARTI OLARAK ÇOCUĞUN DOĞRU
YETİŞTİRİLMESİ**

UŞAĞIN SOSIAL-MƏNƏVİ İNKİŞAFI MÜHÜM PEDAQOJİ PROBLEM KİMİ

Perişan HASANOVA

Azərbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, perisanhesenova@gmail.com

ÖZET

Bilindiği gibi çocuğun insan toplumu dışında sosyalleşmesi söz konusu bile olamaz. Ancak sosyalleşme de kendiliğinden bir süreç değildir. Sosyal ve manevi gelişimin metodolojik temeli, insan ve toplumun karşılıklı ilişkisi hakkında çocuğun bir değer olarak ele alınması (aksiyolojik yaklaşım), insanın çevreyi ve kendini değiştirmedeki aktif rolüne ilişkin felsefi bir düşüncedir.

Sosyal ve manevi gelişimin karmaşık bir süreç olarak görülebileceği sonucuna varabiliriz. Sürecin sonunda, çocuk içinde bulunduğu toplumun değerlerini, geleneklerini ve kültürünü öğrenir. Bu nedenle, çocuğun sosyalleşmesinden önce onun yetişmesi konusunda düşünmek daha iyi olacaktır. Çocuk yetiştirmede, aile ve özellikle de anne büyük önem taşır. Türkün manevi özü olan Şamanizm'e göre insan dünyasını üç defa değiştiriyor. Doğulur, anne rahimden çıkıp yaşadığı dünyaya gelir yıkanır, temizlenir ve beyazlara sarılır. Ölüyor, yaşadığı dünyadan ayrılıp ahiret dünyasına kavuşuyor-yıkanıyor, temizlenir ve beyazlara sarılır. Kız evlenir, kendi ailesi, soyu için "ölür", evlendiği ailesi, soyu için yeniden doğar, yıkanır, temizlenir ve beyazlara sarılır. Evlenen her kız doğacağı bebeğinin sadece kendisine ait olmadığını, gittiği ailenin soyunun devamcısı olduğunu anlaması, o ailenin geleneğine ve kurallarına göre evladını yetiştirmesi gerekir.

Henüz 16. yüzyılda, Y.A. Komenski "Ana Okulu" (1633) adlı eserinde çocuk için ilk ahlak okulunun ana kucağı olduğunu göstermiştir. Nedeni ise ana kucağının çocuk için sıcak, güvenli ve konforlu olması değil, anne kokusunun çocuğu hayata bağlayan tek bağ olmasıdır. Bir çocuğun anneden yoksun bırakılması, onun dünyasını yok etmek anlamına geliyor. Günümüzde bir yandan velilerin karyer yapmaları nedeniyle çocukların yabancı dadıların yanında büyümesi, velilerden birinin veya hiç birinin olmaması, çalışma ile ilgili göç konuları çocuğun yetiştirilmesinde güçlükler yaratır.

Çocuk konuşurken ve adım atarken iletişim çemberi genişletilmeli ve zenginleştirilmelidir. Akrabalarıyla daha fazla iletişim kurmalıdır. Fakat boşanma, akranları ve kendisinden büyük olanlarla iletişimin azalması (evde nine, dedenin olmaması, komşularla iletişim eksikliği), diğer yandan ise televizyondan, internetten gelen kaotik bilgilerin veli ve öğretim görevlilerinden alınan bilgilerin önüne geçmesi gibi durumlar çocuğun yetişmesinde belirli bir zorluklar oluşturuyor. Modern çocukların ahlaki değerleri öğrenmede zorluklar yaşaması, bencillik, çılgınlık yapmaları ve bazen kontrol edilmemeleri onların kendi akrabaları ile olan iletişim eksikliğinin sonucudur. Böyle olunca veliler ile çocuklar arasında ve akranları ile olan iletişimleri zorlaşır. Bu zaman sosyal ve psikolojik sorunlar kompleksi (saldırganlık, utangaçlık, hiperaktivite, pasiflik) meydana gelir.

Çocuğun sosyal ve manevi değerleri öğrenmesi için bazı şartların olması gerekiyor.

Anahtar kelimeler: Yetiştirme, Sosyalleşmə, İletişim Zorlukları, Pedagojik Eğitim Rezyume

Giriş

Məlumdur ki, insan cəmiyyətindən kənarda uşağın sosiallaşmasından danışmaq mümkün deyildir. Lakin sosiallaşma kortəbii bir proses də deyil. Bu proses müəyyən məzmunla, nəzəri əsasla malik olub müəyyən prinsip və metodlara əsaslanır. Sosial-mənəvi inkişafın metodoloji əsasını insan və cəmiyyətin qarşılıqlı əlaqəsi haqqında uşağın bir dəyər olaraq nəzərdən keçirilməsi (akseoloji yanaşma), ətraf mühitin və özünün dəyişdirilməsində insanın fəal rolu haqqında fəlsəfi fikir təşkil edir.

Belə qənatə gəlmək olar ki, sosial –mənəvi inkişafa kompleks proses kimi baxmaq olar. Prosesin sonunda isə uşaq yaşamağı olduğu cəmiyyətin dəyərlərini, ənənələrini, mədəniyyətini mənimsəyir. Deməli, uşağın sosiallaşmasından öncə onun tərbiyəsi haqqında fikirləşmək daha düzgün olardı. Uşağın tərbiyəsində ailə və ələlxusus ana böyük önəm daşıyır. Türkün mənəvi nüvəsi olan Şamanizmə görə insan dünyasını üç dəfə dəyişir:

1. Doğulur, ana bətnindən ayrılıb yaşayacağı dünyaya gəlir- yuyunur, təmizlənir, ağa bürünür.

2. Ölür, yaşadığı dünyadan ayrılıb haqq dünyasına qovuşur- yuyunur, təmizlənir, ağa bürünür.

3. Qız ərə gedir, öz ailəsi, nəsli üçün "ölür", ərə getdiyi ailə, nəsil üçün yenidən doğulur- yuyunur, təmizlənir, ağa bürünür.

Ailə quran hər bir qız dünyaya gətirəcəyi körpəsinin tək-cə ona məxsus olmadığını, getdiyi ailənin soyunun davamçısı olduğunu anlamalı, həmin ailənin ənənə və qaydaları əsasında övladını tərbiyə etməlidir. Dünyaya gəlmiş uşaq ana yanında tərbiyə almalıdır. Hələ XVI əsrdə Y.A.Komenski "Ana məktəbi" (1633) əsərində gösrərirdi ki, uşaq üçün ilk tərbiyə məktəbi anasının qucağıdır.

Ona görə yox ki, ana qucağı uşaq üçün isti, təhlükəsiz və rahətdir. Ona görə ki, ananın iyi uşağı həyata bağlayan yeganə bağdır. Çünki uşaq dünyaya sensor səviyyədə gəlir- əvvəl onda iybilmə, sonra dadbilmə, sonra eşitmə, axırda isə görmə aktları fəaliyyətə düşür. Uşağı anadan məhrum etmək onun dünyasını dağıtmaq deməkdir. Zəmanəmizdə bir tərəfdən valideynlərin karyera ilə məşğul olması, bununla bağlı uşaqların yad dayələr yanında böyüməsi, valideynlərdən birinin və ya heç birinin olmaması, işləməklə əlaqədar miqrasiya məsələləri uşağın tərbiyəsində müəyyən çətinliklər yaradır.

Uşaq dil açıb danışarkən və yeriyərkən onun ünsiyyət dairəsi genişlənməli və zəndinləşməlidir. O, yaxınları ilə daha çox ünsiyyət etməlidir. Lakin nığah pozğunluğu, yaşlıları və özündən böyükklərlə ünsiyyətin azalması (evdə nənə, babanın olmaması, qonşularla ünsiyyətin olmaması), digər tərəfdən isə televizordan, internetdən gələn xaoslu informasiyaların valideyn və pedaqoqlardan alınan bilikləri üstələməsi kimi hallar uşaq tərbiyəsində müəyyən çətinliklər yaradır. Uşaqların öz yaxınları ilə ünsiyyət darlığının nəticəsidir ki, müasir uşaqlar əxlaqi normaları çətinliklə mənimsəyir, egoistlik, çılğınlıq nümayiş etdirir və bəzən də idarə olunmurlar. Bunun nəticəsində valideynlərlə uşaqlar arasında və yaşlıları ilə qarşılıqlı ünsiyyət çətinləşir. Bu zaman sosial-psixoloji problemlər kompleksi (agressivlik, utancaqlıq, hiperaktivlik, passivlik) yaranır. Bu problemləri təhlil edərək aşağıdakı tipik xüsusiyyətləri qeyd etmək olar:

- dünyada, cəmiyyətdə və ailədə dəyişikliklərin getməsinə baxmayaraq uşaqlar uşaq olaraq qalır. Onlar oynamaq istəyirlər (oyunların məzmunu dəyişib, süjetli-rollu oyunlarla yanaşı uşaqlar kompüter oyunlarını, düşündürücü oyunları və quraşdırmaya da meyl edirlər);

- uşaqların intellektual sferasında da mühüm dəyişikliklər baş verir. Onlar daha çox informasiya qəbul edir, daha çox maraqlanır, bağçada və evdə olan müasir texnikanı sərbəst işlədə bilir;

- uşaqların mənəvi, sosial-şəxsiyyət yönümlü inkişafında, davranışında və ünsiyyətində dəyişikliklər müşahidə olunur.

- uşaq istər intellektual, isrtərsə də sosial-mənəvi yönümdən nə qədər inkişaf etsə də yenə də o uşaqdır. Bu dövrdə valideynlər uşağı dar mühitdə böyütmək istəyir. Halbuki məktəbəqədər yaş dövrü sosial - mənəvi dəyərlərin, davranışların mənimsənilməsinin ən aktiv dövrüdür. L.S. Vıqotskinin sözlərinə görə bu dövrə “bəşər mədəniyyətinə” qovuşan bir dövr kimi də baxılır. Çünki “...məktəbəqədər yaş uşağın fəal sosiallaşması, böyükər və yaşlıları ilə daha çox ünsiyyət qurması, mədəni vərdişləri mənimsəməsi, mənəvi və estetik hisslərin oyanması dövrüdür” (1) [“Azərbaycan Respublikasında məktəbəqədər təhsilin kurikulumu (3-6 yaş)”. “Təhsil problemləri” qəzeti, 24 mart, №2]

Doğrudan da məktəbəqədər yaş dövrü uşağın ətraf mühiti dərk etməsi və sosiallaşmasının başlanğıcıdır. Onların qavrama qabiliyyətinin yüksək olması, əsəb sisteminin çevikliyi sosial-mənəvi tərbiyəsi və şəxsiyyət kimi inkişafı üçün əlverişli imkanlar yaradır. Sosial-mənəvi inkişafın mahiyyəti mənəvi norma və qaydaların, davranışı tənzimləyən emosiyaların – utanmaq, təqsirini dərk etmək və empatiya kimi keyfiyyətlərin yaranmasıdır. Sosiallaşma prosesində məktəbəqədər yaşlı uşaqlar insanlar tərəfindən əldə edilən sosiomədəni təcrübəni mənimsəyir və inkişaf etdirir. Bunlara aiddir: sosiomədəni vərdişlər, biliklər, milli ənənələrə müvafiq davranış qaydaları, adətlər və s., başqa adamlar içərisində özünü rahat və güvənli hiss etmək üçün sosial hisslər, əminlik və motivlər.

Məktəbəqədər yaş dövründə bu psixi proseslər böyükərin təsiri altında inkişaf edir, nəşildən nəslə ötürülür, tərbiyə sistemi və şəxsiyyətlərarası münasibətləri formalaşdırır. Sosial rollarda çıxış etmək, böyükər aləmini dərk etmək bu yaşda olan uşaqların tərbiyə və təliminin məzmununu təşkil edir. Lakin unutmamaq olmas ki, "...cəmiyyətin inkişafının müasir dövründə uşağın sosial aləmə inteqrasiyası, müvafiq sosial aləmdə özünü adekvat aparmaq bacarığı, özünün və başqalarının şəxsiyyətinə dəyər verməsi, cəmiyyətin mədəni ənənələrinə uyğun dünyada baş verən proseslərə özünün hiss və münasibətlərinin ifadə edilməsi mühüm problemlər olaraq qalır" (2) [Сластенин В. А. Педагогика, Москва: Академия, 2002, 576 с].

Məktəbəqədər təhsil sistemi uşaqların sosiallaşması və şəxsiyyətinin mənəvi inkişafı üçün məsuliyyət daşıyır. Uşaqların mənəvi və sosial darənış normalarında əks olunan sosial təcrübəni şüurlu surətdə mənimsəməsi və bir-biri ilə münasibətlər qurması prosesində təcricən şəxsiyyətin mənəvi mövqeyi formalaşır. Mənəvi inkişaf uşaqların fəaliyyəti zamanı həyata keçir. Bu cür fəallığın nəticəsində yalnız bilik, bacarıq və vərdişlər deyil, həm də şəxsiyyətin mənəvi kompetensiyalarının formalaşması üçün zəmin yaranır.

Uşaq öz doğmaları və yaşlıları arasında böyüməklə, həm də mənəvi dəyərlərə daim və ardıcıl olaraq qoşulmaq nəticəsində şəxsiyyəti mükəmməlləşir ki, bu da öz növbəsində onun əxlaqında, davranışında, dünyagörüşündə özünü bürüzə verir və daxili aləminin zənginləşməsinə geniş imkanlar açır. Əgər uşaq yaxınları – valideynləri, qardaş və bacıları,

yaşlıları, nənə və babaları, pedaqoqları və müəssisənin başqa mütəxəssisləri tərəfindən qayğı və diqqətlə əhatə olunubsa onun sosiallaşması müvəffəqiyyətlə davam edir. Bu insanların hər biri ilə ünsiyyət uşağın şüurunda silinməz iz buraxır və onun şəxsiyyət kimi inkişafına təsir göstərir. Hər bir subyektlə münasibətin öz xüsusiyyəti var. Belə ki, bu prosesdə böyüklər formalaşdırıcı rol oynayır. Onlar davranış nümunələri göstərərək norma və qaydaların daşıyıcıları kimi çıxış edirlər. Uşaq üçün kollektiv, hər şeydən əvvəl, sosial yaradıcılıq laboratoriyasıdır. Burada o, yaşlıları ilə müxtəlif davranış formaları və münasibətlərini hiss edir və özü üçün maraqlı olan cəhətləri əxz edir. Y.A. Komenskinin fikrincə mənəvi-əxlaqi tərbiyənin əsas şərtləri aşağıdakılardır:

- inam, valideyn və uşağı əhatə edən böyüklərin əməlisaleh həyatı, ailənin mənəvi həyatının tamlığı;
- uşağa yalnız gündəlik qayğı göstərmək deyil, onu həm də mənəvi cəhətdən nəzarətdə saxlamaq;
- uşaq həyatının sevgi, sevinc və yaxşı təəssüratlarla dolğunluğu;
- həyatının ilk illərindən məqsədyönlü mənəvi və əxlaqi tərbiyə. (3)[Коменский Я. А. Изб. ред. соч. -Москва, 1955 С. 12]

Uşaqların sosiallaşmasında uşaq bağçası mühüm rol oynayır. Burada pedaqoji işçilər uşaqlara yalnız pedaqoq kimi deyil, eyni zamanda psixoloq kimi də yanaşırlar. Onların fəaliyyəti uşağın fərdiliyinin inkişafına, psixoloji vəziyyətinin təşkilinə, həmçinin ünsiyyətdə problemlərin aradan qaldırılmasına yönəlir. Bu proses uşağa mütəşəkkil yanaşma tələb edir. Bu mütəşəkillik yalnız məktəbəqədər müəssisələrdə təmin oluna bilər. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin ictimai funksiyası uşaqlarda özünə, digər insanlara və ətraf gerçəkliyə (mühitinə) qarşı müsbət münasibətin, kommunikativ və sosial təcrübənin inkişaf etdirilməsi üçün əlverişli şəraitin təmin etməsindən ibarətdir.

Uşağın sosial-mənəvi dəyərlərə yiyələnməsi aşağıdakı şərtləri zəruri edir:

- uşaq ana yanında böyüməli, tərbiyə almalıdır;
- uşaq doğmalarının və yaşlılarının əhatəsində daha qayğısız və şən böyüyür. Bunun üçün onun ailə və məktəbəqədər təhsil müəssisəsində tərbiyə alması mühüm şərtidir;
- uşaqların fəal sosiallaşması valideyn və pedaqoqlar arasında güclü və səmimi pedaqoji bağların olmasını tələb edir.

Alimlərin əksəriyyətinin fikrinə görə mənəvi cəhətdən sosiallaşmanın səmərəli nəticələri ondan ibarətdir ki, tərbiyə alanlar cəmiyyətin məhsuldar üzvləri olsunlar, hüquqlarını bilsinlər, sosial rol və vəzifələrini yerinə yetirsinlər, sosial mühitə adaptasiya olunsunlar, cəmiyyətin həyatına inteqrasiya etsinlər. Daim dəyişən və bəşəriləşən dünyamızda valideyin-tərbiyəçi əməkdaşlığının yeni-yeni metodları tapılmalı və tətbiq olunmalıdır. Biz bilmirik ki, bu gün yanımızda böyüyən, tərbiyə alan uşaq sabah dünyanın hansı yerində yaşayacaq və oradan öz əsil-nəcabətinə necə baxacaqdır. Tərbiyəmizi elə quraq ki, hansı məkanda yaşamağından asılı olmayaraq övladlarımız bizi sevsin, soy-kökünü unutmasın.

Ədəbiyyat:

1. "Azərbaycan Respublikasında məktəbəqədər təhsilin kurikulumu (3-6 yaş)". /Təhsil problemləri, 24 mart, №2
2. Слостенин В. А. Педагогика, Москва: Академия, 2002, 576 с
3. Коменский Я. А. Изб. ред. соч. -Москва, 1955, 221с

TARAS SHEVCHENKO
II. INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

4. Həsənova P.M. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların sosial-mənəvi inkişafı (Dərs vəsaiti).
Bakı, 2017, 117s.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**DEĞERLER VE İSTİKAR: SOĞUK SAVAŞ SÜRECİNDE ABD DIŞ
POLİTİKASINDA İKİLEM**

Dr. Efe SIVIŞ

Nişantaşı Üniversitesi, efesivis@gmail.com

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD, Almanya ve Japonya'daki demokratikleşme hareketlerini destekledi. Diğer yandan İran'da ve Guatemala'da demokratik seçimlerle iktidara gelmiş hükümetlerin devrilmesine destek verdi. ABD'nin ilk bakışta çelişkili görünen dış politikası derinlemesine analiz edildiğinde bir sürekliliğin olduğu anlaşılmaktadır. Daniela Huber'in istikrarın değerlere, komünizminse demokrasi teşvikine galebe çaldığı bir süreç olarak tanımlaması Amerikan dış politika üreticilerinin konuya ilişkin önceliklerini işaret etmektedir. Lyndon Johnson, Nixon ve Ford yönetimleri için istikrarın öncelikli dış politika amacı olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Amerikan çıkarları açısından, istikrar vadeden diktatörlerin demokrasiye geçiş sürecinde olan ülkelere daha elverişli olduğu görülmektedir. Bu çalışmada İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Soğuk Savaş sürecinde ABD'nin demokratik ve otoriter rejimler ile ilişkisi, Amerikan Dışişleri Bakanlığı Belgeleri ışığında karşılaştırmalı bir analize tabi tutulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Değerler, İstikrar, Soğuk Savaş, ABD Dış Politikası.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**ORTAÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDA
DEĞERLER EĞİTİMİ**

VALUE EDUCATION IN THE RELIGIOUS CULTURE AND MORAL KNOWLEDGE
COURSE BOOKS AT SECONDARY SCHOOL LEVEL

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan IZGAR

Necmettin Erbakan Üniversitesi, g.izgar@hotmail.com

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının değerler eğitiminde kullanılan yaklaşımlar açısından incelenmesidir. Bu çalışmada ders kitapları veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Veriler Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulunun kararı ile öğretim materyali olarak kabul edilen 9-10-11-12. sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitaplarından elde edilmiştir. Değer konularının doğrudan ele alındığı üniteler araştırma kapsamına dâhil edilmiştir. Elde edilen veriler “İçerik Analizi” tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırma bulgularına göre din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitaplarında değerlerin ağırlıklı olarak doğrudan öğretim yaklaşımını esas alan yöntem ve teknikler ile kazandırılmaya çalışıldığı görülmüştür. Şöyle ki; 9. sınıf düzeyinde 29 etkinlik, 10. sınıf düzeyinde 21 etkinlik, 11. sınıf düzeyinde 28 etkinlik ve 12. sınıf düzeyinde 29 etkinliğin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca değer belirginleştirme yaklaşımından da faydalanılmaya çalışılmıştır. Şöyle ki; 9. sınıf düzeyinde 7 etkinlik, 10. sınıf düzeyinde 11 etkinlik, 11. sınıf düzeyinde 7 etkinlik ve 12. sınıf düzeyinde 3 etkinliğin yer aldığı tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına göre değerler ağırlıklı olarak bilgiye dayalı okuma parçaları ve az sayıda etkinlik ile kazandırılmaya çalışılmıştır. Özellikle değeri özümse, davranış haline getirebilme, günlük hayatta kullanabilme gibi üst düzey becerilerin bu tür tek yönlü okumalarla kazandırılmasının bir hayli zor olacağı düşünülmektedir. Kazandırılması amaçlanan değerle ilgili olarak okuma parçalarında çeşitliliğe gidilebilirdi. Okuma metinleri ahlaki muhakeme, ikilem durumları, tahmin etme, hikâye tamamlama gibi yöntemler üzerine kurgulanabilirdi. Kültürün özünü yansıtan atasözlerinden de yararlanılabilirdi. Ders kitabındaki etkinlik çeşitliliğinin az olması öğretmenleri doğrudan öğretim yaklaşımını temel alan anlatım, soru-cevap gibi yöntemleri kullanmaya sevk edecektir. Bu noktada din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitaplarının tasarımında öğretmenleri, gözlem, görüşme, drama, beyin fırtınası, altı şapka düşünme, görüş geliştirme, eğitsel oyunlar, müfredat dışı etkinlikler, aile bültenleri gibi çeşitli öğretim yöntem ve tekniklerin kullanımına yönlendirilebilecek etkinliklerin planlanması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Değerler Eğitimi Yaklaşımları, Din Eğitimi, Ders Kitabı

ABSTRACT

The aim of the study is to analyze secondary school Religious Culture and Moral Knowledge Course Books in terms of approaches used in values education. Secondary school Religious Culture and Moral Knowledge Course Books, which were accepted as course books with the decision of the Board of Education by the Ministry of National Education, were used

as data sources. The parts that directly include concepts related to value education were taken as analyzing units for the study. The collected data was analyzed by using document analysis technique. According to the results of the study, direct instruction method was mainly used to teach concepts related to value education. The results showed that 29 activities in 9th grade, 21 activities in 10th grade, 28 activities in 9th grade and 29 activities in 12th grade were used in these books to directly instruct concepts related to values. In addition, value-clarification method was employed in 7 activities in 9th grade, 11 activities in 10th grade, 7 activities in 11th grade and 3 activities in 12th grade in those books to teach value concepts. Furthermore, the results illustrated that values are mainly delivered by using knowledge weighted reading texts and a few activities. It is difficult to master high level competences by just using knowledge weighted reading texts. It is suggested that using more diverse reading texts would be reasonable for mastering high level thinking skills. For example, moral reasoning, dilemma cases, predictions and story completion such methods can be used in reading texts. Some proverbs can be used to achieve the aim. Using limited activities cause teachers to use direct instruction. Thus we suggest that when preparing Religious Culture and Moral Knowledge Course Books, authors should consider various methods and techniques including observation, interview, drama, brainstorming, six hat thinking, vision development, educational games, extra-curricular activities, family releases to develop instructional activities.

Key words: Values Education Approaches; Religious Education, Course Book.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**GENERAL CHARACTERISTICS OF TREE DISEASES IN THE PARKS OF
BAKU**

Shahla ABDULLAYEVA

Azerbaijan State Pedagogical University, shahla-nasimi@mail.ru

Nabat GAHRAMANOVA

Xxi Century International Education And Innovation Centre, shahla-nasimi@mail.ru

Abstract

Disease, its constituent trees symptoms and weakness. Fighting measures that are similar to the symptoms of the disease, but are not parasitic or infectious, are different from the infections. As a result, similar external and internal signs of infections and non-infections diseases are grouped according to their forms. Disease forms are multiply, but the partial spread of the disease is not much. Decay - is the splitting and mitigating of plant tissue created by fungi and bacteria. Necrosis is the death of separate organs and tissues. Mummification - fruit is a disease that occurs by the formation of skletocytes in the seeds or their transformation into fungi stroma.

Dullness occurs in various shapes, sizes and colors from the effects of fungus, bacteria, virus infections, gas poisonings, chemicals and solar rays. As a result of this disease, the growth process is weakening, the leaf dries out, and the strength of the branches is weakened by resistance to infectious diseases and non-parasitic factors. So it turns out that fungi cause various diseases. Research has been conducted for a long time to study the diseases observed in the trees of Azerbaijan.

Key words: Tree Diseases, Fungi, Infections, Bacteria.

Introduction

In the formation of the biodiversity of Baku, both local and introduced (non-native) trees are considered as one of the key factors. Introduced trees are the fundamental reason for the emergence of a new ecological environment for the disease-makers. Trees transferred from one environment to another in the introduction process are the main source of new pathogen species. The pathogens found in the trees which accidentally spread the region can be regarded a serious threat to other trees in parks and gardens [7-9, 12-14].

Most studies carried out in major cities of Azerbaijan are associated with the taxonomic determination of pathogenic microbiota, especially its micromycete composition in trees [1-2, 5, 10].

Development

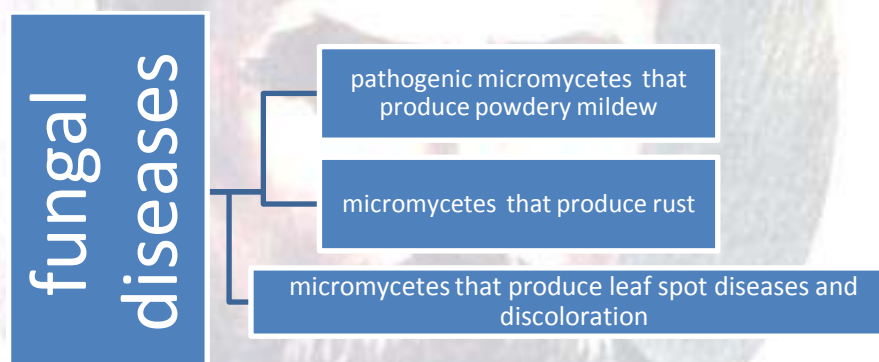
The main objective of this scientific paper is to investigate the taxonomic composition of the microbiota of local and non-native trees planted in parks and gardens of Baku.

The study of pathogenic micromycetes in the introduced trees has been conducted in Baku. The phytopathological observation of the area has been carried out by route and in

different seasons. The object of the research is the leaves of the plants infected with parasitic fungi. The methods we used are composed of the researches of various authors.

Identification of fungi has been carried out in accordance with appropriate identifiers and by using the information on the official website of the International Mycological Association [15] and CBS [14]. Samples have been taken according to the standard methods. The transfer of fungi to a pure culture is based on the certain mycological methods.

As a result of the researches, 97 pathogenic micromycete species inherent in fungi infected the leaves of the trees were found. The study of fungi taxonomy was mainly divided into three groups:

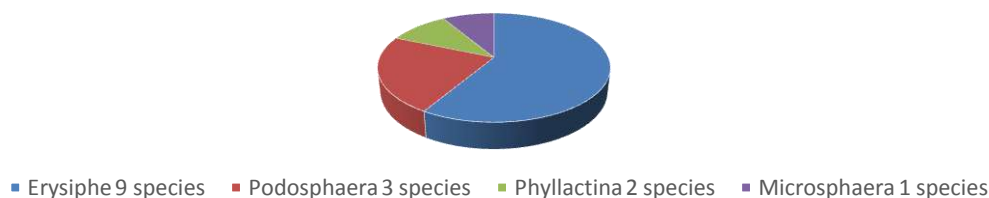

Powdery mildew fungus include in the Ascomycota (the sac fungi), which cause the "powdery mildew" disease in plants. This fungus develops in live plants, mainly on leaves, green buds and stems [7]. The symptoms are fungal mycelia which form a layer of white, grey, grey-brown mustiness in leaves and sprouts.

In the exophytic mycelium, the pathogenic anamorphic stage, which by giving several generations here, causes infections of leaves and buds during the whole vegetation period, is formed. In the second phase of the vegetation, it forms a balloon-like fruiting body – cleistothecia with the characteristic processes surviving the winter in the vestigial organs.

During our research in Baku, we achieved to determine 15 species of fungi found in 42 species of plants and biodiversity of powdery mildew fungus.

Biodiversity of powdery mildew fungus has been given in the chart.

Rust fungi include in the Basidiomycota and are obligate parasites with narrow specialization. They are ecological-plastic organisms with a complex life cycle.

Previous studies show that 15 species of rust fungi have been encountered in our research area. They have spread over 20 species of trees. Most of them belong to heteroecious

fungi, and only 5 belong to autoecious fungi. All discovered rust fungi are confined to the host plant areas with large geographical areas. It is known that the determining factor for the formation and development of rust fungi is the weather condition, particularly dampness, high humidity and temperature of 18-20 degrees [3-4, 11, 16].

Powdery mildew disease

Rust (fungus) disease

Finally, it would be great to pay attention to one another issue. In recent years, the use of new plant species in greening Baku has expanded, with many of them being counted on species that are not included in the local flora. It would be incorrect to state how much these plants used in greenery would be beneficial in the conditions of Absheron. According to our observations, the dried trees are found in the newly built parks and gardens. Although this is not a massive phenomenon, but the number of dried trees that drown can not to be ignored. In our opinion, there are biotic and abiotic factors causing trees to dry up, but today it is unclear which of these factors has the most impact. Therefore, one of the key points in future studies should be about the researches related to the clarification of the reasons why new trees used in the greenery dry up. For this reason, it would be logical to have a period of at least 5 years for plants adapted for greenery, first of all to adapt to the environment in which trees are planted. More accurately, involving trees and shrubs that have at least 5 years of use in the greenery zones with in studies with different aspects, primarily monitoring-related ones, will give more exact results. Thus, this term can be regarded as a minimum time for the formation of the biota of this kind of tree and shrubs, and their relative stabilization.

Conclusion

As a result of the abovementioned, it should be noted that greenery is one of the constant and essential elements of urban life in modern times, and the provision of its safety in different aspects, including mycological aspect is one of the topical tasks of modern biology, as well as mycology. Implementation of researches in this direction is of great importance for today.

References

1. Jabrayilzadeh S.M., Abdullayeva Sh.H., Mahmudova S.I., Ahmadov Y.K. General characteristics of trees and shrubs used in greenery, and their microbiota. Scientific works of the Institute of Microbiology of ANAS, 2014, p.12 No.1, p.265-268
2. Abdullayeva Sh.A., Mahmudova S.I., Jabrailzadeh S.M., Muradov P.Z., Gakhramanova F.K. The species composition of xylotrophic fungi found on woody plants used in greening the cities in Azerbaijan // The Bulletin of Moscow Region State University, "Natural Sciences" series, 2014, No. 1, p.8-12

3. Valiyeva, V. G. Mycobiota and the main plant diseases - introducents of botanical gardens, parks of Kazakhstan. Almaty: "Oner", 2009, 352 p.
4. Gakhramanova F.K., Vezirova I.A., Babayeva Sh.A. Mycobiota of plants used for greening (by the example of Baku) / Materials of V Congress of microbiologists of Uzbekistan. Tashkent. 2012, p.12-13
5. Gorlenko S. V. Formation of microflora of introduced plants: author. diss.... Dr. Biol. Sc. Minsk, 1974, p. 53
6. Gutsevich S. A. The spread of foreign fungi due to introduction of higher plants // Journal of Botany, 1963, p. 48, No.1, pp. 16-33
7. Kirichenko N.I., Baranchikov Y. N., Tomoshevich M.A., Kenis M. Botanical gardens as a testing ground for studying the resistance of woody plants of introduced plants to pests and diseases / Genetic bases of resistance and productivity of woody plants due to anthropogenic impact and global climate change. Proceedings of the 2nd International Meeting on the Conservation of Siberian Forest Genetic Resources, Novosibirsk: Publishing House of the SB RAS, 2009, p.47.
8. Kirichenko N.I., Baranchikov Y. N., Tomoshevich M.A., Kenis M. The role of botanical gardens in identifying pests and pathogens of introduced tree plants / Problem and strategy of biodiversity conservation in the plant world of Northern Asia: Materials of the All-Russian Conference. Novosibirsk: "Offset" publishing house, 2009, p.113 -115
9. Kirichenko N.I., Tomoshevich M.A. Diversity of insects - phyllophages and pathogenic fungi on woody plants introduced in Siberia // News of St. Petersburg Forestry Academy, 2012, p. 200, pp. 185-197.
10. Muradov P., Abdullayeva Sh., Ahmadov Y., Mahmudova S., Jabrailzadeh S. The species composition of plants used in greening the cities of Azerbaijan and their microbiota / XV International Conference "Biological Diversity of the Caucasus and Southern Russia" Makhachkala, 2013, p.67-69
11. Plats M. Sh. Development and spread of rust fungi in the Tomsk region / / Memorials on the fauna and flora of Siberia. Tomsk, 1984, pp. 116-119.
12. Cheremisinov N. A., Negruitskiy S. F., Leshkovtseva I. I. Fungi and fungal diseases in trees and shrubs. M: Publishing house Forest industry, 1970, 392c.
13. Brasier C. M., Buck K. W. Rapid evolutionary changes in a globally invading fungal pathogen // Biol. Invasions, 2013, p. 223-233.
14. www.cbs.knaw.nl/databass
15. <http://www.mycobank.org/MycoTaxo.aspx>
16. Tomoshevich M., Kirichenko N., Holmes K., Kenis M. *Foliar fungal pathogens of European woody plants in Siberia: an early warning of potential threats* // Forest Pathology, 2013, vol. 43, No. 5, p. 345-359.

SU İÇİ EGZERSİZLERİN KULLANIM AMAÇLARI VE FAYDALARI

THE PURPOSE AND BENEFITS OF AQUATIC EXERCISES

Sevde MAVİ VAR

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, sevde.mavivar@ahievran.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı özellikle sporcular arasında bazı motorik özelliklerin gelişiminde ve fizik tedavide rehabilitasyon aşamasında bireylerin bazı uzuvlarındaki, eklemlerindeki kaybolmuş ya da azalmış fonksiyonlarının yeniden kazandırılması ve iyileştirilmesi için alternatif, etkili ve popüler bir yöntem olan su içi egzersizlerin etkilerinin ve faydalarının incelenmesidir. Kara egzersizlerine alternatif bir yöntem olan su içi egzersizler sporcular arasında ve fizik tedavi alanında oldukça popüler ve etkili bir yöntemdir. Su içi egzersizler literatürde ‘havuz egzersizleri’ ve ‘akuatik egzersizler’ terimleri ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Diğer egzersiz formları gibi, su içi egzersizler de kassal ve kardiyovasküler enduransı arttırmakta, eklemlerin ve kasların mobilizasyonuna desteklemekte ve koordinasyonu geliştirmeye katkı sağladığı bilinmektedir. Ayrıca spor yaralanması sonrası ya da ameliyat sonrası tedavinin erken dönemlerinde egzersiz yapabilme imkanı, ağrının azalması ve hareketlerin kolaylaşması gibi etkenlerden dolayı kişinin başarma inancını ve tedaviye olan güvenini artırır. Bu araştırma literatür taraması yapılarak derleme türünde bir çalışma olmuştur. Literatür taraması yapılırken PubMed, Google Akademik, ISI, SPORTDiscus, ReearchGate gibi arama motorları ve web sayfalarından konuyla ilgili anahtar kelimeler kullanılarak su içi egzersizler ilgili bilgiler ve yapılan araştırmalar bir araya getirilmiştir. Suyun kaldırma kuvveti sayesinde performansın arttırılmasına katkı sağlanmakta ve bununla beraber bireyin gevşemeyi öğrenerek, vücut farkındalığını geliştirebilmektedir. Su içi egzersiz programları genellikle; dayanıklılık ve esneklik egzersizlerini içermektedir. İyi programlanmış su egzersizleri; bireyin fiziksel uygunluk bileşenlerini geliştirmeye, egzersize bağlı sakatlanma riskinin azalmasına, kardiyorespiratuvar yapının gelişimine, kuvvet gelişimi için artan direncin etkisini azaltarak kuvvet çalışmasının kolaylaşmasına, eklemlerin hareket açıklığının kolaylaşmasıyla beraber ile beraber esneklik özelliğinin gelişimine, vücuda ve eklemlere binen ağırlığın azalmasını sağlayarak ağrının azalmasını, ayrıca rahat ve ferahlatıcı bir ortamda sosyalleşme fırsatını sağlar. Yaralanma ya da ameliyat sonrası rehabilitasyon aşamasında akuatik rehabilitasyon tekniklerindeki amaç; kardiyovasküler uygunluğu arttırmak, yaralanan ya da fonksiyonunu kaybetmiş bölgedeki mobilizasyonu sağlamak ve kuvvetlendirmek, hareketin koordinasyonunu sağlamak, kaybolmuş ya da azalmış nöromuskuler yapının işlevini tekrar kazandırmak ve kişinin yaşam kalitesini arttırmaktır. Böylelikle bu araştırmanın sonucunda su içi egzersizlerle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde sporda ve fizik tedavide kassal endurans, kardiyorespiratuvar yapı, esneklik, kaybolmuş fonksiyonların yeniden kazandırılması gibi durumlarda oldukça etkili olduğu ve tercih edilen önemli bir yöntem olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Su İçi Egzersizler, Sağlık, Spor, Rehabilitasyon

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the effects and benefits of aquatic exercises, which is an alternative, effective and popular method for the recovery and amelioration of lost or decreased functions in some parts of the limbs of the individuals, especially in the development of some motoric features and physical rehabilitation phase among athletes. Aquatic exercises, which are an alternative method to land exercises, are a very popular and effective method in physical therapy. Aquatic exercises are used in the literature in the same sense as de 'pool exercises' and 'water exercises'. Like other forms of exercise, aquatic exercises are also known to improve muscular and cardiovascular endurance, to support mobilization of joints and muscles, and to improve coordination. In addition, it increases the confidence of the person and the trust in treatment because of the factors such as the possibility of exercising in the early stages of post-operative treatment, reduction of pain and ease of movement. This research was a review of the literature review. While searching the literature, search engines and web-pages such as PubMed, Google Scholar, ISI, SPORTDiscus, ReaearchGate, and related researches and researches have been gathered using relevant keywords. By means of the lifting force of the water, it contributes to increase the performance and with this, the individual can learn to relax and improve the body awareness. Aquatic exercise programs usually include; includes endurance and flexibility exercises. Well-programmed water exercises; improving the physical fitness components of the individual, reducing the risk of exercise injury, reducing the effect of increased resistance to the development of the cardiorespiratory structure, easing the working of the force, easing the range of motion of the joints together with the development of elasticity, reducing the weight on the body and joints, and socializing in a refreshing environment. The purpose of aquatic rehabilitation techniques in the stage of injury or postoperative rehabilitation; To increase cardiovascular compliance, to mobilize and strengthen mobilization in the injured area, to provide coordination of movement, to regain the function of lost or decreased neuromuscular structure and to improve the quality of life of the person. Thus, as a result of this study, it was observed that the studies on water exercises were very effective in sports and physical therapy in cases such as muscular endurance, cardiorespiratory structure, flexibility, and recovery of lost functions.

Key Words: Aquatic Exercises, Health, Sport, Rehabilitation

GİRİŞ

Hidroterapi tarihi M.Ö. 2000'li yıllara dayanan ve kökeni Hintlilere ait bir uygulamadır. Ayrıca Anadolu'daki kaplıcalardan olan Etiler ve Frigler'e özgü kalıntı örnekleri bulunmaktadır. Kaplıca tedavisinde ilk bilimsel görüş ise Yunanlılar tarafından yapılmıştır (Akman, 2006; Karataş, 2004; Bavlı, 2009). Romalılar sıcak, soğuk ve ılık sulu banyoların bulunduğu büyük hamamları geliştirmiş ve M.Ö. 500 yılında antik Romalılar caldarium, tepidarium ve frigidarium olarak banyolar serisini ürettikleri banyolarda hem temizlik hem de romatizmal rahatsızlıkları iyileştirmek için sağlık amacıyla kullanılmıştır (Kosonen, 2006). Hipokrates '*De Natura Hominis*' adlı kitabında doğal kaynaklarla ilgili tedaviyi ekolojik yaklaşımla ilk açıklayan bilim adamıdır. Avusturyalı Profesör Winter Witz ise 1800'lü yılların sonlarında su ile ilgili ilk bilimsel okulu kurarak, burada su içi egzersizler ile ilgili çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Akman, 2006).

Günümüzde hidroterapi ve su egzersizlerinin amaçları hala benzerdir. Sağlıklı insanlarda canlanma, rahatlama, fiziksel aktivite gibi amaçlarla kullanılırken, sağlık problemi olan kişilerde rehabilitasyon amacıyla kullanılmaktadır. Sağlık açısından ve sporda performans açısından birçok faydası olan su içi egzersizler fizik tedavi alanında ve sporda oldukça tercih edilen ve popüler bir uygulamadır.

GELİŞME

Akuatik Rehabilitasyon; suyun sağladığı avantajları kullanarak kas-iskelet sistemi, sinir sistemi, kardiyovasküler sistem ve solunum sistemi hastalıkları ve fiziksel bozukluk oluşturan durumların su içi egzersizlerle rehabilite edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Akman, 2006; Karataş, 2004; Bavlı, 2009). Diğer terapatik egzersizler gibi, su içi egzersizlerin de kardiyovasküler ve kassal enduransı arttırdığı, eklemlerin ve kasın mobilizasyonu desteklediği ve koordinasyonun gelişimine yardımcı olduğu bilinmektedir. Ayrıca sakatlık ya da ameliyat sonrası tedavinin erken dönemlerinde yarımsız egzersiz yapabilme olanağı, ağrıda azalma, hareketlerin kolaylaşması gibi pozitif etkilerle kişinin başarıma inancını ve tedaviye olan güvenini de artırmaktadır (Bates, 1996; Koury, 1996; Vargos, 2004; Zinnuroğlu, 2007; Irion 2009).

İyi planlanmış bir su egzersizi programı; çeşitli fiziksel uygunluk bileşenlerini geliştirmeye, egzersize bağlı oluşan yaralanma riskine karşı güvenli bir ortam sağlamaya, kardiyorespiratuvar yapının gelişimine, kuvvet gelişimi için artan dirence karşı kolaylık sağlamaya, eklemlerin hareket açıklığı ile beraber hareket etmesiyle beraber esnekliğin gelişimine, ağrının azalmasına ve sakatlanma korkusunun kaybolmasına neden olur (Gibson ve Hoeger, 2011).

Su içi egzersizler karada yapılan egzersizlerine göre daha güvenli ve daha ağrısız aktivite olanağını sağlamakta, omurgaya ve eklemlere binen yükü azaltarak hareketlerin daha kolay uygulanmasını sağlar. Aynı zamanda suda yapılan egzersizler su ısının vücuda iletilmesi ile ağrıda azalma, spazmın ortadan kalkması, eklem hareket açıklığı ve esneklikte artış sağlamaktadır (Barron, 2003; Demirdal, 2012).

Böylelikle suda yapılan egzersizlerin faydaları özetlenecek olursa; kas gevşemesi, ağrının azalması, kas spazmında azalma, eklem hareketlerinde kolaylık, kas kuvveti ve dayanıklılığında artış, kardiyovasküler dayanıklılık, esneklik artışı, fiziksel uygunluğun artışı, solunum fonksiyonlarında kuvvetlenme, vücut bütünlüğünün algılanması, dengede düzelme, psikolojik olarak kendine güven, moralin artması ve depresyonda iyileşmeye katkı sağlamaktadır (Bravo, 1997; Solak, 2008; Bavlı, 2009; Tolomio, 2010).

SONUÇ

Su içi egzersizler ile ilgili yapılan yerli ve yabancı çalışmalarda hasta bireyler ve sporcular üzerinde iyileşme ve performans artırma açısından olumlu ve anlamlı sonuçlar gösteren birçok çalışma bulunduğu görülmüştür.

Turgut ve diğerleri (2011)'in hemofili hastası çocuklarda 10 haftalık su içi egzersizlerinin beden kompozisyonu, denge ve eklem hareket açıklığına etkisini incelemek amaçlı yaptıkları çalışmanın sonucunda hemofili hastası çocuklarda haftada iki gün su içi

egzersizlerin yağsız beden kütlesini, toplam beden suyunu artırdığı böylece muhtemel kas kuvveti ile hipertrofisi elde edildiği düşünülmüştür.

Subaşı ve diğerleri (2012)'nin çalışmasında omuz subakromiyal sıkışma sendromlu hastalarda kara egzersizleri ile su içi egzersizlerin etkinliğini karşılaştırılması amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda omuz subakromiyal sıkışma sendromlu hastalarda, fizik tedavi ajanları ile su içi egzersiz programının kombinasyonunun; ağrı ve fonksiyonel kapasitenin düzelmesinde kara egzersiz kombinasyonundan daha fazla iyileşme göstermiştir.

Moreira ve diğerleri (2013) çalışmasında postmenopozal kadınlarda, yüksek yoğunluklu su içi egzersiz yaptırılan grup ile kontrol grubunu karşılaştırdıklarında; düşme sayısında azalma, el kavrama gücünde, bel ekstansör, kalça ekstansör/fleksör ve diz ekstansör kas kuvvetlerinde artışlar olduğunu belirtmişlerdir.

Birçok rahatsızlığın tedavisinde kullanılan su içi egzersizlerin serabral palsili çocuklarda da aquatik rehabilitasyonun fiziksel ve zihinsel açıdan olumlu etkilerinin olduğunu gösteren birçok araştırma bulunmaktadır (Fragala-Pinkham ve diğ., 2009; Ballaz ve diğ., 2010).

Ayrıca sporcular üzerinde yapılan birçok araştırmada da sporcularda fiziksel ve fizyolojik özellikler açısından birçok olumlu sonuç elde edilmiştir.

Bavlı ve diğerleri (2011)'in çalışmasında sporcuların sürat özelliğinin su ve kumda yapılan çalışmalarla ilişkisine bakılmıştır. Her iki durumda da geliştirici sonuçlar elde edilmiştir. Suda çalışan grupta biraz daha fazla geliştirici sonuçlar elde edilmiştir.

Brubaker ve diğerleri (2011) ise karada ve suda yapılan pliometrik egzersizlerin basketbolcuların biyomotorik ve yapısal özelliklerine etkilerini araştırmışlardır. Sporcular rastgele havuz, alan ve kontrol grubu olarak ayrılmışlardır. Sporculara 12 hafta boyunca haftada 3 gün karada ve suda pliometrik egzersizler yaptırılmıştır. Çalışmanın sonucunda havuz pliometrik çalışmalarının kuvvet gelişimine etki ettiği sonucuna varılmıştır.

Takahashi ve diğerleri (2006)'nın uzun mesafe koşucularında eğimli koşu sonrası su egzersizlerinin bacak kaslarının toparlanmasına etkisini araştırmışlardır. Deney ve kontrol grubu olarak ayrılan sporcuların deney grubuna antrenman sonra 30 dakikalık havuz egzersizleri uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda Kontrol grubunun kas kuvvetinde azalma görülmüştür. Kontrol grubunda kas ağrısı (kalf) daha fazla bulunmuştur. Deney grubunda kas sertliği (kalf) kontrol grubuna göre daha az bulunmuştur.

Roth ve diğerleri (2006)'nın çalışmasında ise statik ve dinamik denge ölçümleri yapılmıştır. Su grubu, kara grubu ve kontrol grubu olarak 3'e ayrılan deneklere 4 haftalık antrenman uygulaması yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda Suda ve Karada yapılan denge çalışmaları her iki grupta da olumlu ve geliştirici sonuçlar vermiştir. Bu sonuç Su grubunda biraz daha yüksek bulunmuştur.

Bir çok faydası bulunan su içi egzersizler gerek fizik tedavide kullanılan iyileştirici ve toparlayıcı özelliği, gerekse sporculardaki fiziksel ve performans gelişimlerin etkilerinden dolayı hem rehabilitasyon amaçlı hem de sedanter bireylerde ve sporcularda kassal ve kardiyovasküler endurans amacıyla kullanılabilir.

KAYNAKÇA

Akman N. ve Sürenkök Ö. (2006). Hidroterapi ve Akuatik Rehabilitasyon Ders Kitabı. Haberal Eğitim Vakfı.

- Ballaz L, Plamondon S, Lemay M. (2010). Group aquatic training improves gait efficiency in adolescents with cerebral palsy. *Disabil Rehabil.* 2011;33(17-18):1616-24. doi:10.3109/09638288.2010.541544.
- Barron P. (2003). Properties of Water. In: Barron P, editor. *Hydrotherapy Theory and Technique*. 3.th ed. Pine Island Publishes.
- Bates A, Hanson N. (1996). *Aquatic Exercise Therapy*. Philadelphia: WB Saunders Company.
- Bavlı, Ö. (2011). Farklı Zeminlerde Uygulanan Sürat Çalışmalarının Sürat ve Reaksiyon Sürati Performansı Üzerine Etkisinin İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilim Dergisi, 13 (1): 100–102.
- Bravo G, Gauthier P, Roy PM, Payette H, Gaulin P. (1997). A weight-bearing, water-based exercise program for osteopenic women: its impact on bone, functional fitness, and well-being. *Arch Phys Med Rehabil*, 78:1375-80.
- Brubaker, P., Özemek, C., Gonzalez, A., Wiley, S., Collins, G. (2011). *Cardiorespiratory Responses During Underwater and Land Treadmill Exercise in College Athletes* *Journal of Sport Rehabilitation*, 20, 345-354, Human Kinetics, Inc
- Demirdal, Ü.S. (2012). Osteoporozlu Hastalarda Su İçi Egzersizlerin Yararları. *Türk Osteoporoz Dergisi*, 18, 37-39.
- Fragala-Pinkham MA, Dumas HM, Barlow CA, Pasternak A (2009) An aquatic physical therapy program at a pediatric rehabilitation hospital: a case series. *Pediatr Phys Ther.* Spring;21(1):68-78. doi: 10.1097/PEP.0b013e318196eb37.
- Gibson, T.A.S., Werner Hoeger, W.K. (2011). *Water Aerobics for Fitness and Wellness* (Cengage Learning Activity) ,Paperback, Fourth Edition, USA.
- Irion, J. M. (2009). Aquatic properties and therapeutic interventions. *Aquatic exercises for rehabilitation and training*, 26-34.
- Karataş M. Balneoterapi. (2004). Bölüm 14. Tıbbi Rehabilitasyon. Oğuz H., Dursun E., Dursun N. Nobel Tıp Kitabevleri.
- Koury JM, (1996). editor. *Aquatic Therapy Programming Guidelines for Orthopedic Rehabilitation*. United States of America, Human Kinetics.
- Moreira L, Fronza FC, dos Santos RN, Teixeira LR, Kruel LF, Lazaretti-Castro M. (2013). High-intensity aquatic exercises (HydrOS) improve physical function and reduce falls among postmenopausal women. *Menopause.*;20:1012-9.
- Roth, AE., Miller, MG., Ricard, M., Ritenour, D., Chapman, BL. (2006). Comparisons of Static and Dynamic Balance Following Training in Aquatic and Land Environments .*J Sport Rehabil.* 15, 299-311.

- Solak O, Dunder U, Cakir T, Ozbulut O, Babaoglu US, Toktas H, et al. (2008). Comparison of water-based and land-based exercise programs on postmenopausal women with osteoporosis. *Neurology, Psychiatri and Brain Research*; 15:45-50.
- Subasi, V., Toktas, H., Demirdal, U. S., Turel, A., Cakir, T., & Kavuncu, V. (2012). Water-based versus land-based exercise program for the management of shoulder impingement syndrome/Omuz subakromiyal sikisma sendromunun tedavisinde su ici egzersizler ile kara egzersizlerinin karsilastirilmesi. *Turkish Journal of Physical Medicine and Rehabilitation*, 58(2), 79-85.
- Takahashia, J., Ishiharaa, K., Aokia, J. (2006). Effect of aqua exercise on recovery of lower limb muscles after downhill running. *Journal of Sports Sciences* Volume 24, Issue 8, 2006.
- Tolomio S, Ermolao A, Lalli A, Zaccaria M. (2010). The effect of a multicomponent dual-modality exercise program targeting osteoporosis on bone health status and physical function capacity of postmenopausal women. *J Women Aging*. 22:241-54.
- Turgut,A., Özdemir Ö., Küpesiz ,A. (2011).Hemofilili çocuklarda su içi egzersizlerinin beden kompozisyonu, denge ve eklem hareket açıklığına etkisi . *Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8-2.
- Vargas L.G. (2004). Introduction to Aquatic Therapy. In: Vargas LG, editor. *Aquatic Therapy Interventions and Applications*. Washington, Idyll Arbor, Inc.
- Zinnuroğlu, M. (2007). Fibromiyalji Tedavisi: Rehabilitatif Yaklaşım. *Romatizma*. 22: 104-9.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

GARİP ŞİİRİNDE BASİTLİK, ALELADELİK VE KÜÇÜK İNSAN

SIMPLE, ALIGNAL AND SMALL PEOPLE IN THE GARİP POETRY

Dr. Öğr. Üyesi Cafer GARİPER
SDÜ, cafergariper@sdu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin BAYRAKTAR
SDÜ, yaseminbayraktar@sdu.edu.tr

ÖZET

Garip hareketi, yerleşik şiir anlayışına ve beğeniye karşı çıkışı ifade eder. Yerleşik şiir anlayışında yer alan başta sanatkârane söyleyiş olmak üzere söz sanatlarına, şiir formuna, uyak ve ölçüye başkaldırır. Bununla da kalmaz şiirin *yüksek sınıfa* mensup insanları merkeze almasını da reddeder. Onun yerine sıradan, alelade, her yerde karşılaşılabilecek halktan küçük ve orta insan tipini şiirin konusu yapmak ister. Orhan Veli'nin "Kitabe-i Seng-i Mezar" başlığını taşıyan şiirleri ve benzeri kimi şiirleri bu çerçevede anlamını bulur. Melih Cevdet'in ve Oktay Rifat'ın da bu yolda yazılmış şiirlerine rastlanır. Garip mensupları, basit, sıradan, alelade ve küçük insanı şiire konu almakla kanonik şiirin hegemonyasını kırmak isterler. Şiirin çalışan ve üreten büyük çoğunluğu oluşturan insanların sanatı olması gerektiği görüşünden hareket ederler. Bunun için de geniş halk kitlesinin anlayabileceği, onları konu alan, onların zevklerini ve gündelik hayattaki yönelimlerini dikkatlere sunan basit, alelade, dilde arınmış, sade bir söyleyişe yönelirler. Böyle bir yöneliş, Türk şiir geleneği bakımından sonunda şiir dünyasında insan algısının ve tipinin değişmesine zemin hazırlar. Fakat başta İkinci Yeni mensupları olmak üzere çeşitli edebiyat anlayışları Garip mensuplarının şiire taşıdığı küçük insana ve tip çizmeye karşı çıkar. Bu bildiride Garip şiirinden hareketle sanatkârane söyleyiş-şiir, şiir-insan, şiir-beğeni, şiir-sınıf ilişkisi tartışmaya açılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Basitlik, aleladelik, küçük insan, Garip şiiri, Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat.

ABSTRACT

The Garip movement expresses the opposition against the localized poem conception and regard. It foremost rises against artistry articulation, poetry form, rhyme and prosody in the localized poem conception. Not only that, it also rejects the use and the move of high-class people in poem. Instead of that it wants to make the ordinary, small and medium human type subject of poetry. Orhan Veli's poem bearing the title "Kitabe-i Seng-i Mezar" and similar poems in this context find its meaning in this framework. Some poems of Melih Cevdet and Oktay Rifat are also found in this path. Garip members want to break the hegemony of the canonical poem by referring to simple, ordinary and small people into poetry. They act from the view that the art of the poem should be the art of the people who make up the majority of the working and producing. For this, they turn to a simple saying understanding by a large mass of people which offer attention to the tastes and orientations

in their daily life with simple, common and language free discourse. Such an orientation paves the way for the change in the human sense and human type in the poetry world. However, various literary understandings, especially the *İkinci Yeni* members, oppose the little person and type drawing of the Garip members. In this paper, we will try to discuss the relationship between rhetoric-poetry, poetry-human, poetry-admiration, poetry-class based on Garip poetry.

Keywords: Simplicity, ordinariness, small human type, Garip poetry, Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat.

GİRİŞ

Şiir sanatı, yakın zamana kadar güçlü ve etkileyici bir söylem peşinde olagelmıştır. Bu da peşinden sanatkârane, bir başka söyleyişle şairane söyleyişi getirmiştir. Şiir sanatının gelişim seyrine bakıldığında sanatkârane söyleyişin yanında etkileyici hayat sahnelerini, olayları, olguları ve kişileri öncelediği görülür. Büyük duygu dalgalanmaları, önemli gelişmeler, dramatik ve trajik olaylar, olağanüstü güzellikler şiirin merkezinde olagelmıştır. Bu durum, sadece Türk edebiyatı için değil, diğer dünya şiirleri için de söz konusudur.

Klasik Türk edebiyatı, model aldığı Fars ve Arap edebiyatından hareketle teşrifata bağlı bir şiir anlayışı geliştirmiştir. Şairin hayata bakışı, zevki, kişiliği önceden belirlenmiştir.¹ Daha çok aşk temi etrafında ince duyguları sanatkârane bir söyleyişle dile getirir. Şairler, yüksek zümrenin zevk ve kültürüne seslenen bir söylem geliştirmiştir. Dil de tabiatıyla yüksek zümrenin zevkine ve anlayışına bağlı bir yapı kazanmıştır. Aşk temi etrafında şekillenen bu şiirde sıradan, basit, alelade hayat sahneleri, halktan insanlar pek yer bulamaz. Âşık ve sevgili başta olmak üzere geleneğin belirlediği tipler bu şiirin kadrosunu kurar.

Sadece Klasik Türk edebiyatında değil genel olarak edebiyatta sıradan hayat sahnelerini, olayları ve kişileri konu alan şiirlere az rastlanır. Türk edebiyatı açısından bakıldığında ayrıntıda kalan hayat sahnelerine, küçük nesnelere, basit duyarlılıklara yenileşmenin ikinci kuşağından Recaizade Mahmut Ekrem’le birlikte onu takip eden *Ara Nesil* ve *Servet-i Fünûn* mensuplarının yer verdiği görülür. Böylece Türk edebiyatı sıradan hayat sahnelerini, küçük nesneleri, basit ve alelade olanı tanımaya başlar. Bu durum, yüzyıllardır büyük duygulanmaların, önemli gelişmelerin üzerine kendini kapatmış edebiyatın yenileşme sürecine girmesiyle birlikte sıkı bağlarını gevşetmesi anlamına gelir. Basit hayat sahnelerinin, sıradan insanların, alelade yaşama biçimlerinin edebiyatın merkezine doğru gelmesi için 20. yüzyılın ortalarını beklemek gerekecektir.

Basitliğin, aleladeliliğin ve küçük insanın şiirin merkezine alınması *Garip* hareketiyle gerçekleşir. 1937-1941 yılları arasında *Garip* şiirinin arka planını kuran üç şair, alelade, basit hayat sahnelerini, küçük ve sıradan insanı şiirin merkezine almak ister. *Garip* mensupları böylece yüzyıllardır gelen kanonik şiirin hegemonyasına karşı savaş açarlar. Onların bakışıyla yeni şiir, seçkin azınlığa değil, sürekli çalışarak, *didişerek* yaşamak zorunda olan büyük çoğunluğa seslenmelidir. Orhan Veli’nin kaleme aldığı üç şairin ortak poetik görüşünü yansıtan *Garip* ön sözünde bu durum şöyle ifade edilir:

“Müreffeh sınıfları yaşamak için çalışmaya ihtiyacı olmayan insanlar teşkil ederler. O insanlar geçmiş devirlerin hâkimidirler. O sınıfı temsil etmiş olan şiir lâyük olduğundan

¹ Akün, Ömer Faruk, “Divan Edebiyatı”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 9, İstanbul 1994, s. 414.

daha büyük bir mükemmeliyete erişmiştir. Ama yeni şiirin istinat edeceği zevk, artık ekalliyeti teşkil eden o sınıfın zevki değildir. Bugünkü dünyayı dolduran insanlar yaşamak hakkını mütemadi bir didişmenin sonunda buluyorlar. Her şey gibi, şiir de onların hakkıdır, onların zevkine hitap edecektir.”²

Bu cümleler, yeni şiirin sesleneceği kitleyi ve onun zevkini göstermesinin yanında geniş halk kitlesini ve halk tabakasından insanları konu alacağının ipucunu verir. Gerçekten de *Garip* şairleri, gündelik hayatta, sokakta, kahvehanede, evde, vapurda, kısacası her yerde rastlanabilen halktan insanları şiirin konusu yaparlar. Sıradan insanlar, yalın ve basit, alelade gündelik yaşayışlarıyla şiirin dünyasında yerini alır. Bu da *Garip* mensuplarının yıkmak istediği seçkin edebiyatın dayandığı estetik ilkeleri sarsma imkânı verir. Şiir söz sanatlarından arındırılır. Şatafatlı, yüksek edalı, şairane söyleyişin yerini günlük konuşmaya yaklaşan bir dil ve söylem alır. Dilin yüklerini boşaltılır, yalın ve sade bir söyleyişe kavuşturulur.

GELİŞME

1941 yılında yayımlanan *Garip* adlı ortak şiir kitabıyla kanonik edebiyatın hegemonyasına karşı çıkan, yeni bir şiir anlayışı getirmek isteyen Melih Cevdet, Oktay Rifat ve Orhan Veli, geleneğin belirlediği yapıyı yıkmak isterler.³ Bunu şiirin formunda, içeriğinde ve söyleminde gerçekleştirme uğraşına girişirler. Kendilerinden önceki şiir anlayışının tersine basitliğe, tabiiliğe, aleladelığe, küçük insanın dünyasına yönelirler. Hayatını çalışarak, didişerek kazanmak zorunda olan geniş halk kitlesinin zevkini şiire hâkim kılmak isterler.

Basitlik

İnsanlığın şiir anlayışını temelinden yanlış bulan Orhan Veli⁴ ve arkadaşları, şiir sanatını *basit* ve *tabii* bir yapıya kavuşturmak için çaba harcarlar. Bunun için de şiiri *basitlikten* ve *tabiiyetten* uzaklaştıran sanatkârane söyleyişten, söz sanatlarından, mısraı anlayıştan, ölçü ve uyaktan, ahenkten, kısacası şiir sanatına ait geleneğin yüklediği bütün öğelerden arındırılmış bir şekilde ortaya koymak isterler. Şiirin, âdeta sokakta, evde, vapurda konuşulan dille ve söylemle yazılması gerektiği düşüncesini taşırlar. *Garip* poetikasında Orhan Veli, başta şairane/sanatkârane söyleyiş olmak üzere eskiye ait her şeye savaş açar. O, bunu şu şekilde dile getirir:

“İşte eski şiirin yukarıda bahsettiğim hususiyeti bu edadır ve ismi de "şairâne"dir. Bu edaya bizi kelimeler getirmiş. Fakat şiir zevkini, şiir telâkkisini bugünkü cemiyetten alan insan çok kere aksi cihetten hareket etmekte, yani o kelimelerden evvel şâiraneyi tanımaktadır. Bu edayı getirebilecek kelimelerden müteşekkil lûgat; yazarken şâirane olmak isteyen, okurken de şâiraneyi arayan insanın kafasında zarurî olarak meydana gelir. O lugatin çerçevesinden kurtulmadıkça şâiranedan kurtulmaya da imkân yok. Şiire yeni bir dil getirme cehdi işte böyle bir kurtulma arzusundan doğuyor. "Nasır" ve "Süleyman Efendi" kelimelerinin şiire sokulmasını hazmedemiyenlerse şâiraneye tahammül edebilenler, hatta onu arayanlar, hem de bilhassa arayanlardır.

² Orhan Veli, *Garip*, Resimli Ay Matbaası T. L. Şirketi, İstanbul 1941, s. 7.

³ Cafer Gariper – Yasemin Küçükcoşkun, “Kanonik Şiirin Hegemonyası Karşısında Garip Poetikası ve Şiiri”, I. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Müslümanlar Kongresi: ‘Hegemonya-Karşı Hegemonya’, 5-7 Mayıs 2016 Konya, Bildiriler Kitabı, Konya 2016, s. 116-122.

⁴ Orhan Okay, *Poetika Dersleri*, Hece Yayınları, Ankara 2004, s. 41.

Halbuki ‘eskiye ait olan her şeyin, her şeyden evvel de şâiranenin aleyhinde bulunmak lâzımdır.’”⁵

Garip mensupları, *şairaneden* kurtulup basit ve tabii söyleyişe ulaşabilmek için şiir dilini konuşma diline yaklaşırlar. Dizeci şiire karşı çıkarlar, dizeyi bütün şiire yaymak isterler. Söz sanatlarından, ses tekrarlarından, ölçü ve uyaktan, müzikal tekrarlardan uzaklaşırlar. Bu yolla şiiri sanatkârane söyleyişten arındırmak isterler. “[Ş]iirde ölçü ve uyağın sonraki mısraın hatırlanması için sonradan icat edilmiş ilkel şeyler olduğunu, gerçek şiir için ölçüyle uyağın mutlaka gerekli olmadığını dile getirir, insanları tabii bir şiir anlayışına davet ederler.”⁶ Tabii şiir, sonradan eklenen bütün yüklerinden arındırılmış şiirdir. Sanat eserinde gerçek güzelliği *basitlik*, *tabiilik* ve *acemiliğin taklidinde* bulurlar. Nitekim bir reaksiyon poetikası olan *Garip* ön sözünde Orhan Veli, *basitliğin*, *iptidailiğin* ve *acemiliğin taklidinin* sanat eserine gerçek güzelliği getireceği görüşünü ileri sürer:

“Basitlikle iptidailik, ikisi de, san’at eserine hakikî güzelliği getirirler. İyi bir san’atkâr onları çok güzel taklit eder. Bu işi yapan adama ‘basit adam, iptidai adam’ dememek lâzımdır. San’atın senelerce çilesini çekmiş, nâmütenahi merhalelerden geçmiş bir şairi günün birinde acemi bir eda ile karşınıza çıkmış görürseniz, birdenbire menfi hükümler vermeyiniz. Böyle bir şair ‘acemiliği taklit’de güzellik bulmuş olabilir. Bu takdirde o, acemiliğin ustası olmuş demektir.”⁷

Kendi şiirlerine yapılan eleştirilere cevap mahiyeti taşıyan bu cümleler, onların kanonik şiire karşı çıktıklarını gösterir. Böyle olunca da şiir, basit ve tabii bir yapıya kavuşur. Melih Cevdet’in “Serçe”, Oktay Rifat’ın “Yıldızlar”, Orhan Veli’nin “İnsanlar” başlıklı şiirleri, *Garip* döneminin birçok şiiri gibi, basitliğe ve tabiiliğe örnek gösterilebilir.

“Serçe” şiirinde Melih Cevdet,

“Çamaşır asılı ipte
Duran küçük serçem!
Bana acıyarak mı bakıyorsun
Halbuki ben güneşin
Ve ilk beyaz yaprakların altında
Senin uçuşunu seyredeceğim”⁸

“Yıldızlar” şiirinde Oktay Rifat,

“Kitabın yanında defter vardır,
Defterin yanında bardak.
Çocuk bardağın yanında,
Çocuğun yanında kedi
Ve bir beyaz karanfil..
Fakat neden kıravatım, kitaplarım
Ve şu küçük cigara tablası

⁵ Orhan Veli, *Garip*, Resimli Ay Matbaası T. L. Şirketi, İstanbul 1941, s. 15.

⁶ Cafer Gariper – Yasemin Küçükcoşkun, “Kanonik Şiirin Hegemonyası Karşısında *Garip* Poetikası ve Şiiri”, I. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Müslümanlar Kongresi: ‘Hegemonya-Karşı Hegemonya’, 5-7 Mayıs 2016 Konya, Bildiriler Kitabı, Konya 2016, s. 177.

⁷ Orhan Veli, *Garip*, Resimli Ay Matbaası T. L. Şirketi, İstanbul 1941, s. 13.

⁸ Age, s. 19.

Yıldızların yanında değil?”⁹

“İnsanlar” şiirinde Orhan Veli,

“Ne kadar severim insanları

O insanlar ki, renkli, silik

Dünyasında çıkartmaların

Tavuklar, tavşanlar ve köpeklerle beraber

Yaşayan insanlara benzer.”¹⁰

derken poetik görüşleri doğrultusunda sanatkârane söyleyişten arınmış *basit* ve *tabii* bir şiir kurmak isterler. Artık bu şiir ne Ahmet Hâşim, ne Yahya Kemal, ne Nâzım Hikmet, ne Necip Fazıl ne de Cahit Sıtkı şiiridir. Garip mensuplarının gerçek güzelliği *basitlikle iptidailikte* bulduğu bir arayışın ürünüdür.

Bu şiir, Nâzım Hikmet’in ses tekrarları üzerine kurulan gür söyleyişli yeni şekil arayışlarının ifadesi olan “Orkestra” şiirinden,

“Bana bak!

Hey!

Avanak!

Elindeki o zırlıtıyı bıraksana!

Sana,

üç telinde üç sıska bülbül öten

üç telli saz

yaramaz!

Bana bak!

Hey!

Avanak!

Üç telinde üç sıska bülbül öten

üç telli saz

dağlarla dalgalarla kütleleri

ileri

atlatamaz!

Üç telli saz

yatağını değiştirmek isteyen

nehirlerden:-

köylerden, şehirlerden

aldığı hızla,

milyonlarla ağzı

bir tek

ağızla

güldüremez!

Ağlatamaz!

(...)”¹¹

⁹ Age, s. 30.

¹⁰ Orhan Veli, *Garip*, Ölmez Eserler, İstanbul 1945, s. 27.

yahut Necip Fazıl'ın "Kaldırımlar",

"Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında;
Yürüyorum, arkama bakmadan yürüyorum.
Yolumun karanlığa saplanan noktasında,
Sanki beni bekleyen bir hayâl görüyorum.

Kara gökler kül rengi bulutlarla kapanık;
Evlerin bacasını kolluyor yıldırımlar.
İn cin uykuda, yalnız iki yoldaş uyanık;
Biri benim, biri de serseri kaldırımlar.

İçimde damla damla bir korku birikiyor;
Sanıyorum, her sokak başını kesmiş devler...
Üstüme camlarını, hep simsiyah, dikey;
Gözüne mil çekilmiş bir âmâ gibi evler."¹²

şiiirinden farklıdır. Gerek Nazım Hikmet'in "Orkestra", gerekse Necip Fazıl'ın "Kaldırımlar" şiirinde *Garip* mensuplarının karşı çıktığı mısraç şiir, söz sanatları, ses tekrarlarına bağlı ahenk, uyak, kısacası sanatkârane söyleyiş yer alır.

Garip şiirinde basitliğin ve tabiiliğin öne çıkan örneklerinden başlıcası "Kitabe-i Seng-i Mezar I"’dir. Süleyman adında sokakta, vapurda, kahvehanede, kısacası her yerde karşılaşılabilir sıradan birini konu alır. Oysa geleneğin kurduğu hegemonya, sıra dışı/ideal/üstün insanın şiirini yazmayı öngörür. Geleneğe bağlı şairin hakkında şiir söyleyeceği kişi, her şeyden önce bir yığın olağanüstülükleri bünyesinde toplayan bir kahraman, inanç önderi, devlet adamı yahut aşk temi etrafında sevgilidir. "Kitabe-i Seng-i Mezar I"’de bunların hiçbirisi bulunmaz. Basitin, sıradan olanın şiirini yazmak isteyen şair, geleneğin bütün yüceltmelerini ayıklamak ister. Bu sebeple halktan, sıradan bir kişiyi, öldükten kısa süre sonra unutulup gidecek birini basitliği ve tabiiliği içinde şiirin dünyasına taşır. Bu şiir, Bâkî'nin Kanûnî Sultan Süleyman'ın ölümü üzerine yazdığı *mersiye* ile karşılaştırılmalı okunduğunda daha iyi anlaşılır.¹³ Bâkî'nin *mersiyesindeki*,

"Ey pâ-y-bend-i dâm-geh-i kayd-ı nâm u neng
Tâ key hevâ-yı meşgâle-i dehr-i bî-direng

An ol günü ki âhır olup nev-bahâr-ı ömr
Berg-i hazâne dönse gerek rûy-ı lâle-reng"¹⁴

ilk beytinde "hiç Türkçe kelime bulunmayan (...) cenaze marşını andırır bir biçimde, özellikle bir ağıt havası yaratmak"¹⁵ istercesine, bir taraftan tok seslerle Kânûnî dönemi Osmanlısının ihtişamını çağrıştırırken diğer yandan padişahın ölümüne ağlamanın uğultusunu

¹¹ Nâzım Hikmet, *835 Satır Şiirler1*, Adam Yayınları, İstanbul 1994, s. 16.

¹² Necip Fazıl, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1993, s. 154-155.

¹³ Bknz. Tarık Özcan, "Sultan Süleyman'dan Süleyman Efendiye İki Şiirin Metinler Arası İlişki Bağlamında Değerlendirilmesi", *Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 14, 2, 2004, 129-134.

¹⁴ *Bâkî Dîvânı*, (Haz. Sabahattin Küçük), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 75.

¹⁵ Hâlûk İpekten, *Bâkî Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 140.

duyuran söyleyişle bütün bir Osmanlı ihtişamını bünyesinde toplar. Padişahı mitik bir dille yücelterek evrenin merkezine yükseltir. “Kitabe-i Seng-i Mezar I”de ise şair, tam tersine öldükten kısa süre sonra unutulup gidecek, dünyada yeri olmayan sıradan birini şiirin merkezine alır.

“*Kanûnî Sultan Süleyman* mersiyesindeki debdebe, yüksek söyleyiş, söz sanatları, şekil mükemmelliği, şairane eda, ‘Kitabe-i Seng-i Mezar I’de yerini hemen sıradanlığa ve basitliğe bırakır. Şairane söyleyişten arındırılan şiir, konuşma dilinin basitliğine ve sadeliğine bürünür. Bu bağlamda ‘Kitabe-i Seng-i Mezar I’, kanonik şiirin hegemonyasına karşı yirmili yaşlarının başındaki genç şairler tarafından açılmış savaşı ifade eder.”¹⁶

“Kitabe-i Seng-i Mezar III” şiiri de sanatlı söyleyişten soyutlanmışlığı, basitliği ve sıradanlığı dile getirmesiyle dikkat çeker. Ölmüş bir askeri konu alan şiir, askerlik mesleğiyle ilgili alışlagelen öğelere yer vermez. Şair, “onun silik ve tekdüze geçmiş olan hayatını, geride bıraktığı nesnelerin simgesel aracılığıyla”¹⁷ şiire aktarma yoluna gider:

“Tüfeğini depoya koydular,
Esvabını başkasına verdiler.
Artık ne torbasında ekmek kııntısı,
Ne matarasında dudaklarının izi;
Öyle bir rûzigâr ki,
Kendi gitti,
İsmi bile kalmadı yadigâr...”¹⁸

Geleneğin belirlediği *askerlik* mesleği çerçevesinde böyle bir şiirde kahramanlık duygusunun, başarıların, şehitlik kavramının yüceltilmesinin öncelenmesi beklenir. Orhan Veli, geleneğin birtakım olağanüstülükler yüklediği askerlik mesleğini ve ölümü tabiiliği içinde alelade bir söyleyişle ifade etme yoluna gider. Nâmık Kemal’in vatan ve kahramanlık temlerini işlediği şiirlerle veya Mehmet Âkif’in Çanakkale şehitleri için söylediği şiirle Orhan Veli’nin bu şiiri karşılaştırıldığında yaptığı iş ortaya çıkar.

Aleladelik

Garip şiiri, basitliğin ve tabiiliğin yanında aleladdenin peşindedir. Garipçiler, kanonik şiirin hegemonyasını, birbirine yakın anlamlar taşıyan basitlik, tabiilik ve aleladelikle yıkmak isterler. Orhan Veli, “şiir bugünkü haliyle, tabî ve alelâde konuşmaya nazaran bir ayrılık göstermekte, nisbî bir garabet arz etmektedir. Fakat işin hoş tarafı, bu şiirin birçok hamleler neticesinde kendini kabul ettirmiş, bir an’ane kurmak suretiyle de mezkûr acaipliği ortadan kaldırmış olması”dır¹⁹ derken geleneğin belirlediği şiirin tabiilikten, basitlikten, aleladelikten saptığını; oysa şiirin basit, tabii ve alelade olması gerektiğini ifade eder. Bu görüşten hareketle *Garip* şairleri, şiirde basitliğe ve aleladelığe yönelirler. Örnek olması bakımından Ahmet Hâşim’in aşk temini dile getiren,

¹⁶ Cafer Gariper – Yasemin Küçükcoşkun, “Kanonik Şiirin Hegemonyası Karşısında Garip Poetikası ve Şiiri”, I. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Müslümanlar Kongresi: ‘Hegemonya-Karşı Hegemonya’, 5-7 Mayıs 2016 Konya, Bildiriler Kitabı, Konya 2016, s. 180.

¹⁷ Hakan Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999, s. 151.

¹⁸ Orhan Veli, *Garip*, Ölmez Eserler, İstanbul 1945, s. 34.

¹⁹ Orhan Veli, *Garip*, Resimli Ay Matbaası T. L. Şirketi, İstanbul 1941, s. 5.

“Ateş gibi bir nehr akıyordu
Rûhumla o ruhun arasından
Bahsetti derinden ona hâlim
Aşkın bu umulmaz yarasından.

Vurdukça bu nehrin ona aksi
Kaçtım o bakıştan, o dudaktan
Baktım ona sessizce uzaktan
Vurdukça bu aşkın ona aksi...”²⁰

sanatlı, yüksek edalı söyleyişi içinde barındıran “Parıltı” şiirine karşılık Orhan Veli’nin “Sevdaya mı Tutuldum” şiiri sanattan soyulmuş, basit ve alelade söyleyişle karşılaştırıldığında *Garip* şairlerinin ne yapmak istediği anlaşılır:

“Benim de mi düşüncelerim olacaktı,
Ben de mi böyle uykusuz kalacaktım,
Sessiz, sedasız mı olacaktım böyle?
Çok sevdiğim salatayı bile
Aramaz mı olacaktım?
Ben böyle mi olacaktım?”²¹

Anlaşılabacağı üzere Ahmet Hâşim’in şiiri karşısında Orhan Veli’nin şiiri, basit ve alelade bir görünüm sergiler. Bunu sağlayan şairane söyleyişten uzak, günlük konuşma diline yakın bir söylem geliştirmiş olmasıdır.

Küçük İnsan

Büyük ihtirasların yarattığı iki dünya savaşına tanık olan, yıkımları gören *Garip* mensupları, güç ve iktidar sahibi kişiler yerine sıradan, halktan, küçük insanları şiirin konusu yapmak isterler. Onların güç ve iktidar sahibi kişilerden şiirlerini ayıklamalarının altında yatan sebeplerden birinin bu insan tipinin dünyaya defalarca yıkımı yaşatmış olduğu söylenebilir. Hümanist bir duyarlılığa sahip olan *Garip* şairlerinin bu yönelimi kendi içinde anlamlıdır. Orhan Veli’nin *Garip* ön sözünde ifade ettiği gibi, bu yeni şiir artık yaşamak için sürekli çalışan, didişen insanların zevkine seslenecektir. Yaşamak için sürekli çalışan, didişen insanların zevkine seslenmek isteyen *yeni şiir*, elbette büyük çoğunluğu oluşturan sıradan, küçük insanı merkeze alacak, onun hayat serüveninden yola çıkacaktır. Sıradan, küçük insan günlük yaşayışıyla, basitliğiyle, hatta ayağındaki *nasırla* şiirin dünyasına girecektir. Orhan Veli’nin ilk yayımlandığında tepkileri ve eleştirileri üzerine çeken “Kitabe-i Seng-i Mezar I” şiiri küçük, sıradan insanı basit hayatı içerisinde göstermesi bakımından dikkat çeker:

“Hiçbir şeyden çekmedi dünyada
Nasırdan çektiği kadar;
Hattâ çirkin yaratıldığından bile
O kadar müteessir değildi;

²⁰ Ahmet Hâşim, *Bütün Şiirleri* (Haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman), Dergâh Yayınları, İstanbul 1987, s. 94.

²¹ Orhan Veli, *Garip*, Ölmez Eserler, İstanbul 1945, s. 47.

Kundurası vurmadiğı zamanlarda

Anmazdı ama Allah'ın adını,

Günahkâr da sayılmazdı.

Yazık oldu *Süleyman Efendi*'ye"²²

Bu şiir artık ne Klasik Türk edebiyatının ne de *Garip* şiirine gelinceye kadarki modern Türk şiirinin merkeze aldığı insan tipini verir. Her ne kadar öyküsü uzaktan bakışla anlatılmış olsa da yeni şiirin yöneldiğı insan tipini sergiler. Bu insan tipi, yeryüzünde kendine önemli bir yer edinememiş, itibar görmemiş, güç sahibi olmamış, ölümüyle birlikte unutulup gidecek, çoğunluğun temsilcisi sıradan birini temsil eder. Buna benzer şekilde Melih Cevdet'in "Gurbet"; Oktay Rifat'ın "Kuşdili", "Tecelli"; Orhan Veli'nin "Montör Sabri", "Kitabe-i Seng-i Mezar II", "Kitabe-i Seng-i Mezar III" gibi kalem ürünleri küçük, sıradan insanın şiirin konusuna dönüştürülmesinde öne çıkan örnekleri arasında yerini alır. Bu yolla *Garip* şairi, insancıl ve halkçı yaklaşımla *müreffeh sınıfları* (yüksek zümreyi), onun hayat anlayışını ve zevkini şiirin dışına iter. Yerine hayatını çalışarak ve didişerek kazanan insanları ve onların zevkini koymak ister.

SONUÇ

Türk şiirinde köklü değişiklik yapmak isteyen *Garip* hareketi, basitliği, sıradanlığı, orta ve küçük insan tipini şiir konusu yapma yoluna gider. *Garip* mensupları, büyük olaylara, duygu ve heyecan dalgalanmalarına yer vermek istemezler. Önemli olayları, insanlık tarihini derinden etkileyen gelişmeleri de şiirlerine pek taşımazlar. İnsanı ve onun etrafındaki gelişmeleri günlük hayatın akışı içerisinde sıradanlığı, basitliği ve aleladeliliği içerisinde yansıtmayı yeğlerler. Şiir dünyasına orta ve küçük insanı taşırlar. Çünkü kurmak istedikleri *yeni şiir*, azınlığı oluşturan yüksek zümrenin değil, çoğunluğu oluşturan alt tabakanın zevkine göre olacaktır. Büyük hadiseler ve gelişmelere pek yer vermeyen bu şairlerin kaleminde savaş gibi büyük hadiseler, olumsuz yanlarıyla ve küçük insanın hayat öyküsüyle birlikte şiire girer. Sanatlı söyleyişten arınmış bir dil ve söylem peşinde olmaları şiirin merkezine almak istedikleri halktan kişilerin dünyasıyla uygunluk gösterir. Bu da daha önceki yerleşik edebiyatın, kanonik edebiyatın hegemonyasını yıkmak, yeni bir dünya algısı geliştirmek için başvurulan bir yöntem olarak belirir.

KAYNAKÇA

Ahmet Haşim, *Bütün Şiirleri* (Haz. İnci Enginün-Zeynep Kerman), Dergâh Yayınları, İstanbul 1987.

Akün, Ömer Faruk, "Divan Edebiyatı", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 9, İstanbul 1994, s. 389-427.

Bâkî Dîvânı, (Haz. Sabahattin Küçük), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Gariper, Cafer – Küçükcoşkun, Yasemin, "Kanonik Şiirin Hegemonyası Karşısında Garip Poetikası ve Şiiri", I. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Müslümanlar Kongresi: 'Hegemonya-Karşı Hegemonya"', 5-7 Mayıs 2016 Konya, Bildiriler Kitabı, Konya 2016, s. 115-122.

İpekten, Hâlûk, *Bâkî Hayatı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

Okay, Orhan, *Poetika Dersleri*, Hece Yayınları, Ankara 2004.

²² Orhan Veli, *Garip*, Resimli Ay Matbaası T. L. Şirketi, İstanbul 1941, s. 53.

Orhan Veli, *Garip*, Resimli Ay Matbaası T. L. Şirketi, İstanbul 1941.

Orhan Veli, *Garip*, Ölmez Eserler, İstanbul 1945.

Nâzım Hikmet, *835 Satır Şiirler1*, Adam Yayınları, İstanbul 1994.

Necip Fazıl, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1993.

Özcan, Tarık, “Sultan Süleyman’dan Süleyman Efendiye İki Şiirin Metinler Arası İlişki Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 14, 2, Elazığ 2004, 129–134.

Sazyek, Hakan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

ŞİİRDE ÖYKÜLEME VE GARİP ŞİİRİ

NARRATION IN POEM AND GARİP POETRY

Dr. Öğr. Üyesi Cafer GARİPER
SDÜ, cafergariper@sdu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin BAYRAKTAR
SDÜ, yaseminbayraktar@sdu.edu.tr

ÖZET

Şiirin bir öykü anlatması, bir öyküsünün olması çoğu şair ve eleştirici tarafından hoş karşılanmaz. Özellikle saf şiir anlayışına bağlı şairler, öyküyü şiirden atmak isterler. Çünkü öykü ve şiir birbirinden farklı türlerdir. Her birinin kendine göre geliştirdiği söylemleri, kuralları ve ilkeleri vardır. O kurallar çerçevesinde varlık kazanırlar. Buna rağmen dünyanın çeşitli edebiyatlarında içinde öykü barındıran, anlatıma başvuran şiirlerle de karşılaşılır. Türk şiir geleneği içerisinde radikal bir karşı çıkışı ifade eden Garip şiiri de yer yer öykülemeye ve anlatıma başvurur. Kimi zaman doğrudan bir öykü anlatır. Garip şairlerinin bu tutumu, dönemlerinden başlayarak kimi şair, eleştirici ve şiir severlerce hoş karşılanmaz. Şiirden uzaklaştıkları gerekçesiyle eleştirilirler. Şiirde öyküye karşı çıkanların getirdiği tez, şiirin öykü anlatmayacağı, anlatmaması gerektiği şeklindedir. Oysa Garip mensupları, sıradan insanın günlük hayatının peşine düşerek küçük insan öyküleri çıkarma uğraşına girerler. Şiirin merkezine almak istedikleri insanların hayat karşısındaki açmazlarını sergilemeye yönelirler. Böylece her biri küçürek öykü özelliği taşıyan onlarca şiirsel metin yazma yoluna giderler. Bu bildiride Garip mensuplarının şiirde öykülemeye niçin gittiği araştırılacak, öykülemenin şiir sanatı açısından yarattığı problemler üzerinde durulacaktır. Daha sonra Garip şairlerinin öyküleme tekniğine gitmesi konusunda yapılan eleştiriler belirlenmeye çalışılacaktır. Böylece Garip şiiri ve öykü konusundan hareketle şiir-öykü ilişkisi tartışmaya açılacaktır.

Anahtar kelimeler: Öykü, şiir, Garip şiiri, Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday, Oktay Rifat Horozcu.

ABSTRACT

It is not tolerated by many poets and critics that poem is telling a story. Especially poets, who depend on the understanding of pure poetry, want to throw the story out of poetry, because stories and poems are different genres. Each has its own discourse, rules and principles. They acquire assets within the framework of the rules. In spite of this, there are poems which contain stories in various literatures of the world. Expressing a radical opposition in Turkish poetry tradition, Garip poem from place to place appeals to narration and expression. Sometimes tells a story directly. This attitude of Garip poets is not connived by some poets and poem lovers starting from their periods. They are criticized for being distant from poetry. The thesis brought by those who oppose the story in poetry is that the poem should not tell stories. However, Garip members fall into the daily life of ordinary people and try to draw out small human stories. They tend to exhibit the dilemmas of the

people they want to take to the center of poetry. Thus, they go to write dozens of poetic texts, each of which has the feature of short short story. In this paper, it will be investigated why the Garip members have gone to narration in poetry, and the problems created by narration in terms of the art of poetry will be emphasized. Afterwards, it will be tried to determine the criticisms made about the storytelling techniques of the Garip poets. Thus, the relationship between poetry and narrative will be discussed.

Keywords: Narrative, poem, Garip poem, Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat.

GİRİŞ

Şiir ve öykü birbirinden farklı edebiyat türleridir. Her ikisi de farklı ilkelere, yapılarla ve özelliklere sahiptir. Birincisini daha çok sezgi, esin, duygu; ikincisini akıl ve mantık bağı yönlendirir ve kurar. Bu sebeple şiir, insanın iç dünyasının ifade alanını karşılar. Öykü ise daha çok akıl ve mantık çerçevesinde şekillenir, zihnin düzenli işleyişine bağlıdır. Dil aracılığıyla varlık kazanan bu iki edebiyat türünün bir birinden farklı özelliklere sahip olması, insan zihninin farklı noktalarından kaynaklanmaları/varlık kazanmalarıyla açıklanabilir. Buna rağmen şiirsel söyleme yönelen öykülerle karşılaşıldığı gibi, öyküleme yoluna giden, öyküleme tekniğinden yararlanan, içinde bir öykü barındıran şiirsel metinlerle de karşılaşılır.

İnsanlık tarihinde erken dönem anlatılarının daha çok şiirsel form içerisinde varlık kazandığı söylenebilir. “Öykü anlatımı eğilimi, şiir tarihinin ilk dönemlerine kadar uzanır. Büyük bir olasılıkla, insanoğlu, öyküleri, destanları ve destansı olayları tarihin ilk çağlarında şiir biçimlerini kullanarak anlatmıştır.”¹ Destanlar bunun açık göstergesidir. Şiirsel formdan düzyazıya geçiş uzun bir süreç alır. Bu süreçte düzyazı şiirsel öğeleri bütünüyle terk etmez. Zaman zaman şiirsel öğelerden yararlanma yoluna gider. Bununla birlikte şiirsel form içerisinde ortaya çıkan metinler de öykülemeyi bütünüyle terk etmez. Destan geleneğinden itibaren şiirsel form içerisinde bir öykü anlatma söz konusu olagelmıştır. Bu bakımdan şiir sanatı, öykülemeye yabancı değildir. Üstelik öykü anlatımı, şiirsel form içerisinde merak ögesiyle birleşince ilgi uyandırıcı nitelik de kazanır.

Dünya edebiyatının öne çıkan kimi şairlerinde öykülemeyle karşılaşılır. Bu konuda Aleksandr Puşkin, Victor Hugo, Edgar Allan Poe gibi ünlü şairler hemen hatırlanabilir. Modern Türk edebiyatında şiirde öyküleme tekniğine başvuran Tevfik Fikret, Mehmet Âkif, Faruk Nafiz, Ahmet Muhip Dıranas gibi çok sayıda addan söz etmek mümkündür. Çoğu zaman öykülemeye modern destan denemesinde ya da “Annabel Lee” şiirinde olduğu gibi bir aşk anlatımında rastlanır. Bu tür yönelimlerde ortaya koyma uğraşına giriştiği metnin yaratacağı estetik etkinin peşinde olan şair, türler arası geçişkenliği avantaj olarak kullanmak ister. Her şeyden önce şairin kimi zaman anlatılacak bir öyküsü vardır. Bu öyküyü, iyi bildiği şiir formunda dile getirerek manzum ifadenin gücünden yararlanma yoluna gider.

Şiirin öykü anlatmaması gerektiği görüşü, daha çok 19. yüzyılın sonlarından itibaren saf şiir anlayışıyla ortaya çıkarak 20. yüzyılda yaygınlık kazanır. Kendi içerisinde tutarlı, şiir sanatını olumlayan ve geliştirmek isteyen bir görüş olması bakımından ilgi uyandırır. 20. yüzyılda artık kimi şairler şiirde öykülemeye hoş bakmazlar. Çünkü öykü, şiirselliği zedeler, yıkar. *Garip* şiirine tepkiyi içinde barındıran *İkinci Yeni* şairlerinde bu durum açıkça görülür.²

¹ Ünsal Özünlü, https://www.academia.edu/5748620/Şiirde_Öyküsellik (Erişim tarihi: 30. 01. 2019), s. 2.

² Alâattin Karaca, *İkinci Yeni Poetikası*, Hece Yayınları, Ankara 2005, s. 384-390.

Cemal Süreya, “Şiirde asıl olan ‘hikâye etmek’ değil kelimeler arasında kurulacak ‘şiişsel yük’ tür”³ derken şiirde öykülemeye karşı çıkar. İlhan Berk ise bu konuda daha sert bir tutum sergiler. O, “[ç]eşitli düşmanları vardır şiirin. Öykü bunlardan biridir. Ona baş düşman gözüyle bakılmalı. Coğun bir şiiri öyküsü yüzünden bir kez okuyup bırakırız. Şiire bundan daha büyük düşmanlık olur mu? Ama bu da şiirin bir öyküsü yoktur demek değildir.”⁴ yargısında bulunur. Buna rağmen, *İkinci Yeni* mensupları da dâhil olmak üzere, modern şair, geleneğin belirlediği şiirde öyküleme tekniğinden kolay kolay vazgeçemez. Bu da sonunda kimi zaman şiirde öyküleme tekniğine başvurmasına yol açar. *Garip* şiirinde sıklıkla öyküleme tekniğiyle karşılaşılır. Garip mensuplarının öykülemeye çekicilik bulmalarının yanında şiirde öyküyü, öykülemeyi *şairaneliği* yıkmak için kullandıklarını söylemek mümkün görünmektedir.

GELİŞME

Şiirde öyküleme, bir öykünün anlatılması, şiirin içerisinde bir öyküyü barındırması anlamına gelir. Türk edebiyatı, şiir formu içerisinde öykülemeyi geliştirmiş bir yöntem olarak uygulayagelmıştır. Destanlar bir yana kasideler ve özellikle mesneviler, içlerinde büyük öyküleri barındıran şiirsel forma sahip metinlerdir. Her biri roman kadrosuna sahip bu öyküler, Doğu geleneği içerisinde yüzyıllarca şekillenerek gelişme kaydetmiştir. Öyküleme tekniğini modern Türk edebiyatı da sürdürmüştür. Kaynağını daha çok Batı edebiyatlarında bulan, çoğunlukla küçük anlatımlar hâlinde varlık kazanan bu tür metinler arasında Abdülhak Hâmit’in *Makber*’i, Faruk Nafiz’in “Han Duvarları”, Necip Fazıl’ın “Kaldırımlar”ı, Ahmet Muhip’in “Fahriye Abla”sı sayılabilir. *Garip hareketinden* hemen önceki yıllarda da yazılan bu tür öyküleyici ya da içinde öykü barındıran metinler, şiirde öykülemenin modern dönemde de sürdüğünü gösterir.

Garip şiiri, öykülemeye sıkça başvuran bir şiirdir. Öyküleme yani bir öykü anlatma ya da içinde bir öykü barındırma, bu şiirin karakteristik özelliklerinden biridir. Bunda rol oynayan etkenlerden biri, şairin kendi iç dünyasından çok dış dünyaya yönelmiş olmasıdır. O, dış dünyada gözlemlediği, gördüğü durum, olay ve olguları olay örgüsü, bakış açısı, diyalog, iç diyalog, anlatma ve gösterme gibi öyküleme tekniklerinden yararlanarak şiir formu içinde ifade etme yoluna gider. Kimi zaman onun dikkati, bir insanın anlamını ya da anlamsızlığını, kimi zaman büyük resmin bir detayını, kimi zaman da hayat içindeki çelişkileri yakalar. Dikkati hep toplumu kuran kişiler ve hayat üzerinde olan şair, çeşitli hayat sahnelerinden az sayıda dizeyle kurulu öyküler çıkarmasını bilir. Melih Cevdet Anday’ın “Ağız Mızıkası”, “Ölmüş Bir Arkadaştan Mektup”; Oktay Rifat Horozcu’nun “Şehitlik I”, “Şehitlik II”, “Sübyan”, “Karaca Ahmet”, “Ekmek ve Yıldızlar”, “Cepheye Giden Çocuk”; Orhan Veli Kanık’ın “Kitabe-i Seng-i Mezar I”, “Kitabe-i Seng-i Mezar II”, “Kitabe-i Seng-i Mezar III”, “Rüya”, “Yol Türküleri” başlıklı şiirleri bunlar arasında sayılabilir.

“Garip hareketinde, şiirin üst yapısı ‘bir şairin izlenimleri’nden çok, bir anlatıcının gözlemleri biçiminde oluşur. Bu gözlem, anlatıcının kendine ya da dışa dönük bir nitelik taşır. Soyut ve içe dönük psikolojik oluşumların bile dışa vurumcu bir anlayışla işlendiği Garip şiirinde, doğal olarak dışa özgü öğelerin aracılığı önemli önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla,

³ Cemal Süreya, *Folklor Şiire Düşman*, Can Yayınları, İstanbul 1992, s. 23.

⁴ İlhan Berk, *Deniz Eskisi Şiirin Gizli Tarihi*, Adam Yayınları, İstanbul 1982, s. 114.

gerek temayı işleyiş, gerekse figüratif özellikleri aktarış noktalarında nesnel gerçekliğe bağlılıktan kaynaklanan dışa dönüklük, Garip şiirinin başlıca özellikleri arasında yer alır. Bu bakış tarzının şiire yansıtılması ise ‘öyküleme’ tekniği aracılığıyla olmuştur.”⁵

Melih Cevdet, Oktay Rifat ve Orhan Veli’nin ortaklaşa yayımladıkları *Garip* kitabında yer alan Melih Cevdet’in “Ölmüş Bir Arkadaştan Mektup” şiiri, ölmüş birinin yer yer geriye dönüş tekniğine bağlı olarak geçmişini hatırlamasıyla öyküleyici konuşması üzerine kurulur:

“Eskisi gibi yaşıyorum,
Gezerek, düşünerek..
Yalnız biletsiz biniyorum vapura ve trene.
Pazarlıksız alışveriş yapıyorum.
Geceleri evimdeyim.. rahatım yerinde.
(Bir de sıkılınca pencereyi açabilsem)
Ve başımı kaşımak, çiçek koparmak,
El sıkamak istiyorum arada bir.”⁶

Görüldüğü gibi metinde şair, şiirsel bir söylem geliştirmek yerine, bir öykünün anlatımı peşindedir. Bu ölüm sonrasının anlatımı, günlük konuşma dilinin sıradanlığıyla gerçekleştirilir. Konuşan kişinin zamanını nasıl geçirdiğinin anlatımının yanında son üç dizede yapamadığı eylemler aracılığıyla hayatta olma ve yaşama arzusu belirir. Garip mensuplarının yazdığı bu şiirlerde ölümler, canlı insanlar gibi duyar, düşünür, hareket eder.⁷

Oktay Rifat’ın “Şehitlik I” şiiri, Melih Cevdet’in “Ölmüş Bir Arkadaştan Mektup” şiiriyle benzer şekilde ölmüş kişi(ler)nin konuşması üzerine kurulur. Şiirde öykülemeyi göstermesi bakımından dikkate değer. Ölmüş denizci bir askerin diyalog tekniğinden yararlanarak anlatıcılığı/aktarımcılığıyla söylenen şiir şu şekildedir:

“Ben bir bahriye neferiyim
“Gözlerimi balıklar yedi.
“Görmek ve ağlamak bitti benim için.
“Uzun boylu adamdım sağlığımda.
“İnanmazsanız elbiselerime bakın!

Biri diyor ki: “Ben de askerim
“Ne farkım var diğer ölümlerden
“Eskiden evlerde otururduk
“Dışında kaldık bütün kapıların.
“Şimdi duvardan geçiyoruz.”

Digeri diyor ki:
“Uzunluğuna kollarımın hatırası,
“Hâlâ başım ağrıyor”

“Yalan hepsi bunların, inanmayın!

⁵ Hakan Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999, s. 204-205.

⁶ Orhan Veli, *Garip*, Resimli Ay Matbaası T. L. Şirketi, İstanbul 1941, s. 26.

⁷ Hakan Sazyek, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999, s. 205.

“Biz yokuz” diyor bir başkası.”⁸

Fantastik öğeleri içinde barındıran bu metin, ölmüş askerlerin konuşmalarıyla öykü türüne biraz daha yaklaşır. Yalnız öyküdeki anlatım genişliği ve ayrıntı yerini birkaç dizelik ifadelerin özü yansıtmasına bırakır. Şair, birkaç dizelye konuşan kişilerin öyküsünü ve ölüm sonrasının dünyasını dikkatlere sunar. Metin, içerisinde sıkıştırılmış bir öykü barındırır. Konuşan ölmüş her bir askerin geride bıraktığı bir hayat macerası ve onun öyküsü vardır. Fakat şair, ölmüş askerlerin geride kalan hayat maceraları üzerinde yoğunlaşmaz. Onların içinde bulunduğu şartları dikkatlere sunmakla, ölüm öncesine kimi göndermelerle yetinir.

Nasrettin Hoca fıkralarını manzum olarak düzenleyen, La Fontaine masallarının manzum çevirisini yapan Orhan Veli'nin kalem ürünlerinde öykülemeye sıkça rastlanır. Onun çok sayıda şiiri gibi “Kitabe-i Seng-i Mezar I” başlıklı şiirleri de öyküleme tekniği üzerine kurulur. Bu şiirler, birer manzum küçürek öykü özelliği gösterir. *Garip*'in 1945'te yapılan ikinci baskısında yer alan “Kitabe-i Seng-i Mezar II” şiiri bu bakımdan bir fikir verecek özellikler taşır:

“Mesele falan değildi öyle,
To he or not to be kendisi için;
Bir akşam uyudu; uyanmayıverdi.
Aldılar, göturdüler.
Yıkandı, namazı kılındı, gömüldü.
Duyarlarsa öldüğünü alacaklılar
Haklarını helal ederler elbet.
Alacağına gelince...
Alacağı yoktu zaten rahmetlinin.”⁹

Geniş halk kesiminden yoksul birinin ölümünü dile getiren “Kitabe-i Seng-i Mezar II”, aslında içinde roman hacminde bir öyküyü barındırır. Sıradan bir insanın ölümü etrafında bütün hayatı her türlü sanatlı söyleyişten arındırılarak dokuz dizelye öyküleştirilir. Bu öykülemeye şiirsellik geri plana düşürülür. Fenomenolojik yaklaşımla dikkat, kişinin ölümünden yola çıkılarak hayatı üzerinde toplanır. Bu şekliyle “Kitabe-i Seng-i Mezar II”, içinde bir de öykü barındırmasıyla düzyazıya yaklaşır. Bu da *Garip* mensuplarının şairaneliği kırmada öyküleme tekniğinden yararlanma yoluna gittiğini gösterir.

Orhan Veli'nin daha geniş bir perspektife ve hacime sahip olan *Destan Gibi* üst başlığıyla kitaplaştırılan “Yol Türküleri” şiiri, Hereke'den başlayıp Zonguldak'ta sonlanan bir yolculuğun öyküsünü dikkatlere sunar. Bu yolculuğa, adına uygun şekilde, yolculuk sırasında uğranılan yerleşim yerlerinin türküleri eşlik eder:

“ ‘Hereke’den çıktım yola,
Selâm verdim sağa sola,
Haydi, benim bu dünyaya garip gelmiş şairim,
Yolun açık ola!’

İzmit sokakları yaprak içindeydi;
Başında, unutamadığım şehrin havası;

⁸ Orhan Veli, *Garip*, Resimli Ay Matbaası T. L. Şirketi, İstanbul 1941, s. 33.

⁹ Orhan Veli, *Garip*, Ölmez Eserler, İstanbul 1945, s. 34.

Dilimde hep oraların şarkıları;
 Ellerim ceplerimde,
 Bir aşağı, bir yukarı.
 Sonbahar;
 İzmit sokakları yaprak içindeydi.

‘İzmit’in köprüsü betondur beton
 Nasıl kadrin bilmez yanında yatan,
 Sensin gece gündüz gözümde tüten.
 Yüreğim yanıktır, ciğerim delik,
 Of of, kemirir bağırimi of, ince hastalık.’

Arifiye!
 Şoför durdu, Enstitü Mektebi, dedi.
 Süleyman Edip bey müdürün adı.
 Bir yol da burada duralım;
 Ellerinde nasır, yüzlerinde nur,
 Yarına ümitle yürüyenlere
 Bir selâm uçuralım.”¹⁰

Böylece “Yol Türküleri”yle öyküleştiren yolculuğa her biri içinde bir öykü barındıran türküler de metinlerarasılıkla katılır.

Görüldüğü gibi, şiirde *şairaneye* karşı çıkan *Garip* mensupları, kendilerine kadar gelen şiirin mısra yapısından, sanatlarından, şekil özelliklerinden ve şiirsel söylemden uzaklaşarak düzyazıya yaklaşan öyküleyici bir şiir ortaya koyma uğraşına girerler. Onların bu yazış tarzı, Orhan Veli’nin *Garip* ön sözünde dile getirdiği *şairaneye* karşı çıkış, şiirsel söyleme karşı çıkış anlamında yorumlanabilir. Fakat bunda ne dereceye kadar başarılı oldukları, “Yol Türküleri”nden de anlaşılacağı üzere, ayrı bir çalışma konusudur.

SONUÇ

Buraya kadar yapılan tespit ve değerlendirmelerden *Garip* mensuplarının şiirde öyküleme tekniğine sıkça başvurdukları anlaşılmaktadır. Onların öykülemeye gitmesinde dış dünyaya dönük bir yönelim içinde olmalarının rol oynadığı söylenebilir. Bir başka öge şiiriyeti yıkmak için böyle bir yola başvurdıkları şeklinde belirmektedir. Şairane söyleyişe karşı çıkan *Garip* mensupları, şairane, bir başka ifadeyle sanatkârane söyleyişi kırmanın yollarından birini öyküleme tekniğinde bulmuş görünmektedirler. Ayrıca onların şiirde öykülemeye gitmesinde anlatacak bir öykülerinin bulunması da etkili olmuş görünmektedir. Sonuçta *Garip* şiiri, saf şiir anlayışına pek uymayan öyküleme tekniğinden yararlanmayı şiir sanatları için gerekli görmüş ve bunun çok sayıda örneğini vermişlerdir.

KAYNAKÇA

Berk, İlhan, *Deniz Eskisi Şiirin Gizli Tarihi*, Adam Yayınları, İstanbul 1982.
 Cemal Süreya, *Folklor Şiire Düşman*, Can Yayınları, İstanbul 1992.

¹⁰ Orhan Veli, *Şiirler*, Adam Yayınları. İstanbul 1993, s. 73.

Karaca, Alâattin, *İkinci Yeni Poetikası*, Hece Yayınları, Ankara 2005, s. 384-390.

Orhan Veli, *Garip*, Resimli Ay Matbaası T. L. Şirketi, İstanbul 1941.

Orhan Veli, *Garip*, Ölmez Eserler, İstanbul 1945.

Orhan Veli, *Şiirler*, Adam Yayınları. İstanbul 1993.

Özünü, Ünsal, https://www.academia.edu/5748620/şiiirde_öyküselliik (Erişim tarihi: 30. 01. 2019).

Sazyek, Hakan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Garip Hareketi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

TÜRKİYE'DE BÜTÇE KURUMLARI

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BARIŞ

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, abdullah.baris@gop.edu.tr

Hayrul ŞEN

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Hayrulsen@gmail.com

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğunda büyük savaşlar, kapitülasyonlar gibi içsel ve dışsal olaylar neticesinde bütçe açıkları önemli bir sorun olmuş Osmanlı Devleti borç sarmalına saplanmış zamanla borçlarını ödeyemez duruma gelmiştir. Genel borçlar idaresi olarak bilinen Duyunu umumiye kurulmuş Osmanlı devleti mali bağımsızlığını kaybetmiştir. Bu sebepler yüzünden Cumhuriyet dönemine geçişle bütçenin denk olması siyasi ve mali bağımsızlığın şartı olarak görülmüştür. 1924 yılında uygulanmaya başlanan denk bütçe politikası 1929 büyük Mali buhrana kadar uygulanmıştır. Büyük mali buhrandan sonra Keynesyen politikaların da etkisiyle ekonomide devletçilik uygulanmaya başlanmış ve birinci beş yıllık planla planlı ekonomiye geçilmiştir. Keynesyen politikaların 1970'lerde yaşanan stagflasyon ve devasa bütçe açıkları ile sonuçlanması Keynesyen politikaların sorgulanmasına yol açmış yetmişli yılların sonunda uygulanan politikalar tamamen tıkanmıştır. 24 Ocak 1980 tedbirlerinin alınması ile Türk Ekonomisi yeni bir sürece girmiş ve ekonomide liberalleşme sürecine girilmiştir. Gerek seçim ekonomileri gerek ekonomide liberalleşme ve küresel ekonomiye Entegre olmanın getirdiği olumsuzluklar nedeniyle çok sayıda ekonomik kriz yaşanmış bütçe disiplini bozulmuş devlet memur maaşlarını ödeyemeyecek duruma gelmiştir. Bu sebeplerle, kamusal tercihler teorisi, Parasalcı yaklaşım gibi yeni teorilerle mevcut durumdan çıkış yolları aranmış bu süreçte her ülkede olduğu gibi ülkemizde de bütçe sürecinde uygulanan Prosedürler, mali kurallar, sayısal hedefler de mercek altına alınmıştır. Yaşanan bu olumsuzluklar Bütçe kurumları kavramının önemini artırmıştır. Bütçe kurumları ,bütçenin hazırlanması ,onaylanması ve uygulanması sürecindeki Tüm kurallar ve düzenlemeler olarak tanımlanabilir..Her ülkede uygulanan bütçe kurumları farklılık göstermekte ve mali sonuçlara etki etmektedir.Bütçe kurumları Literatürde çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur.Yapılan çalışmalar da göz önüne alınarak bu çalışmada amaçlanan Türkiye'de uygulanan Bütçe Kurumlarını genel hatlarıyla tanımak,sınıflandırmak ,mali sonuçlara etkilerini incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Bütçe kurumları, Bütçe açıkları, Bütçe süreci

ABSTRACT

During the Ottoman Empire period, the budget deficits were an important problem as a result of the great wars and the internal and external events such as the capitulations. The Ottoman State was unable to pay its debts over time." Düyûn-ı Umûmiye", which is known as general debt management, was established. As a result, the Ottoman state lost its financial independence. For these reasons, after the Republican administration, the equivalent of the budget was seen as the condition of political and financial independence. Recent years, a variety of perspectives and theories have been produced in order to explain the problem of

budget deficits in developed and developing countries. The balanced budget policy, which was introduced in 1924, was implemented until the Great Financial Crisis of 1929. After the big financial crisis, with the effect of Keynesian policies, statism began to be applied in the economy and the first five-year plan was planned. With stagflation and huge budget deficits in the 1970s. Keynesian policies have led to questioning. At the end of the seventies, Keynesian policies were completely impractical. With the adoption of the measures of January 24, 1980, the Turkish economy entered a new process and the process of liberalization was begun. Both the economies of liberalization in the economy and the negative effects of integration with the global economy have led to a number of economic crises. As a result, the budget discipline was disrupted and the state was unable to pay civil servant salaries.

The new theories such as the theory of public choice and the monetarist approach were searched for the way out of the current situation with the result of stagnation and huge budget deficits and the procedures, financial rules and numerical targets applied in the budget process in every country as Turkey were also examined in this period. These negativities increased the importance of the concept of budget institutions. Budget institutions are defined as all the rules and regulations in the process of preparing, approving and implementing the budget. The budgetary institutions implemented in each country are different and have different effects on financial results. Budgetary institutions are subject to various classifications in the literature. This study is intended to recognize a general outline our budget institutions applied in Turkey, classify, and analyze the impact on financial results with considering the studies done in the literature.

Key Words: Budget Institutions, Budget Deficits, Budget Process

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

KIYI ALANLARINDAKİ MÜLKİYET PROBLEMLERİNE YÖNELİK AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARININ İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE DECISIONS OF THE EUROPEAN HUMAN RIGHTS COURT
FOR THE REAL ESTATE PROPERTY PROBLEMS IN THE COASTAL AREAS

Kadir ALĞAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, kadiralgan_@hotmail.com

Prof. Dr. Faik Ahmet SESLİ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, fasesli@omu.edu.tr

ÖZET

Türkiye kıyı ve deniz alanları yönünden zengin bir ülkedir. Adalar dahil yaklaşık 8333 km kıyısı bulunan ve 3 tarafı denizlerle çevrili ülkemizde kıyı ve deniz alanları tarih boyunca önemli cazibe merkezi olmuşlardır. TC Anayasası'nın 43. maddesinde kıyıların, devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu, bu yerlerden yararlanmada kamu yararı gözetilmesi gerektiği belirtilmiştir. Medeni Kanun ve Kadastro Kanununa göre de kıyılarda özel mülkiyet söz konusu olamayacağı ve bu alanların tescil edilemeyeceği belirtilmektedir. Kıyı alanlarının önemine istinaden kıyı çizgisi ve kıyı kenar çizgisi kavramları da ayrıca önem arz etmektedir. Uygulamada kıyı kenar çizgisi belirleme konusunda birçok problemle karşılaşmıştır. Bu problemlerin birçok sebebi vardır ve gerek mevzuat yetersizliği gerek yanlış yapılan uygulamalar sebebiyle birçok vatandaş mağduriyet yaşamıştır. Kıyı kenar çizgisi içerisinde kalan alanların tapuları yasa gereği iptal edilmiştir. Taşınmaz malikleri de mülkiyet hakkının ihlal edildiğini iddia ederek hukuki yöntemlere başvurmuşlardır. İç hukuk yollarını tüketen ve bir sonuç alamayan taşınmaz malikleri, konuyu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) taşımışlardır. AİHM'nin konuyla ilgili verdiği kararlara bakıldığında da, genel olarak tapu iptali kararlarının bir bedel ya da tazminat ödenmeden verilmesini Ek 1 No'lu Protokol'ün 1. Maddesinin ihlali olarak kabul ettiği görülmektedir. Bu çalışmada bahsedilen konuyla ilgili verilen AİHM kararları ayrıntılarıyla incelenmiştir. İncelenen 46 kararda taşınmaz değeri ile hükmedilen tazminat değerinin oransal olarak karşılaştırması yapılmıştır. Bütün kararların genel ortalaması alındığında, taşınmazların asıl değerlerinin %76'sına karşılık gelen oranda tazminatlara hükmedildiği anlaşılmıştır. Bu oran, kıyıda kalan mülkiyetlerin tapularının iptali konusunda yapılması gereken düzenlemeler ve uygulamalar için önem arz etmektedir. Her ne kadar mevzuatta düzenlemeler yapılsa da bunların yeterli olmadığı görülmektedir. Konuyla ilgili mevzuatta etkili düzenlemeler yapılmalı ve uygulamada aksaklıklar yaşanmasına müsaade edilmemelidir. Böylece vatandaşın en temel haklarından biri olan mülkiyet hakkı korunmalı ve kamu yararı gözetilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Kıyı, Kıyı Kenar Çizgisi, Mülkiyet Hakkı, Tazminat

ABSTRACT

Turkey is a country rich in terms of coastal and marine areas. The coastal and marine areas of our country, which has a coastal area of 8333 km and surrounded by seas on 3 sides, have become an important center of attraction throughout history. According to Article 43 of the Constitution of the Republic of Turkey, the coasts are under the control of the State and it is stated that the public interest should be considered in utilizing services on this areas. According to the Civil Code and Cadastre Law, private land property is not possible on the

coastal areas. The concepts of shoreline and shoreline are also important for the importance of coastal areas. In terms of importance of coastal areas, coastline and shore border line concepts are also important. In practice, many problems have been encountered in determining the shore border line. There are many reasons for these problems and many citizens suffer victimization due to lack of law or wrong practices. The land title of the areas with in the shoreline has been canceled due to law. Land Owners of the properties in the coastal areas have applied to legal methods claiming that the right of land ownership is violated. The real estate property, which consumed domestic remedies and did not produce a result, carried the matter to the European Court of Human Rights (ECHR). In view of the ECHR rulings on the matter, it appears that in general, the decision to cancel title deeds without payment of a price or compensation is considered as a violation of Article 1 of Protocol No. 1. In this study, the decisions about the subject were examined in detail. 46 decisions about the subject examined and price-compensation ratios were calculated for each decision. Over all average of all decisions were 76%. This rate is important for the regulations and practices that need to be taken in the cancellation of the title deed of coastal property. Although regulations have been made in the legislation, it seems that these are not enough. Effective arrangements should be made in there levant legislation and it is not permissible to experience disruptions in practice. Thus, while the land ownership right, which is one of the most fundamental rights of the citizen, is protected, public benefit can be provided.

Keywords: European Court of Human Rights, Coast, Coastal Line, Land Ownership Right, Compensation

1. GİRİŞ

Kıyılar tarih boyunca büyük medeniyetlerin yerleştikleri başlıca alanlar olup, insanlar için her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Ekonomik, kültürel, sosyal vb. etkilerle de gün geçtikçe önemi artmıştır. Kıyılar, sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda gelecek nesillere zarara uğratılmadan, mümkün olduğu kadar doğal haliyle korunarak aktarılmalıdır. Bunun yöntemi de vatandaşların bilinçli olması, kıyı alanlarının yönetiminin doğru yapılması ve yasal düzenlemelerden geçmektedir. Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk devletidir. Buna istinaden kıyı alanlarının korunması da hukuk çerçevesinde yapılmalıdır. Anayasanın 43. maddesine göre kıyılar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır ve bu alanlardan yararlanmada kamu yararı gözetilmelidir. Kıyı alanları belirlenirken kıyı çizgisi ve kıyı kenar çizgisi kavramları büyük önem arz etmektedir. Çünkü 3621 sayılı Kıyı Kanunu'na göre kıyı ile kıyı kenar çizgisi arasında kalan alanlar kıyı olarak tanımlanmıştır. Kıyı kenar çizgisinin belirlenmesi için uygulamada ülkemizde birçok problemle karşılaşilmektedir. Türk Medeni Kanunu ve Kadastro Kanununda belirtildiği üzere kıyılarda özel mülkiyet söz konusu olamamaktadır. Kıyı kenar çizgisi belirlendikten sonra kıyı alanlarında kalan mülkiyetlerin tapuları mevzuat gereği iptal edilmektedir ve bu doğrultuda ülkemizde tapuları iptal edilen çok sayıda taşınmaz olmuştur. Mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla taşınmaz sahibi vatandaşlar, yasal yollarla haklarını aramışlar ve mahkemelere başvurmuşlardır. Mevzuata göre kıyılarda özel mülkiyet olamayacağından vatandaşların talepleri mahkemeler tarafından reddedilmiştir. İç hukuk yollarını tüketen vatandaşlar tazminat talebi için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'ne başvurmuştur. AİHM ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Ek 1. No'lu Protokol'ün 1. Maddesinin ihlal edildiği gerekçesiyle Türkiye Cumhuriyeti Devletini ağır tazminatlar ödemeye mahkum etmiştir. Söz konusu kararlar incelendiğinde, kıyı kenar çizgisi çalışmaları yapıldıktan sonra kıyı alanlarında kalan tapuların

iptali sonucunda taşınmaz sahiplerine hiçbir tazminat ödenmemesini hak ihlali olarak kabul eden AİHM, ülkemiz aleyhine yüklü miktarda tazminatlara hükmetmiştir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Mülkiyet Kavramı Ve Bu Hakka Müdahale

Mülkiyet hakkı T.C Anayasası'nın 35. maddesiyle güvence altına alınan bir haktır. Bu hak ancak kamu yararı amacıyla ve kanunla sınırlanabilir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 1 No'lu Ek Protokolün 1. Maddesinde, her gerçek ve tüzel kişinin mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı olduğu belirtilmiştir. Aynı maddede mülk sahiplerinin bu haktan, ancak kamu yararı sebebiyle, yasada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak yoksun bırakılabileceği vurgulanmıştır. Mülkiyet hakkı temel Anayasal haklardan biri olup Devletin bu hakkı koruması ve güvence sağlaması gerekmektedir. Buradan hareketle Devletin özel mülkiyet hakkına müdahalede bulunması anayasal bir ihlaldir. Ancak bu müdahalenin kamu yararı amacıyla yapılması da Devletin anayasal bir hakkıdır. Devletin özel mülkiyete müdahale yetkisi bulunmaktadır ancak bu müdahaleler sınırlıdır. Anayasa, Kamulaştırma Kanunu ve ilgili diğer yasal düzenlemelerde bu müdahalenin sınırları açıklanmaktadır. Her ne kadar belirtilen işlemler yapılırken uygulamada hak ihlalleri yaşansa da bu uygulamaların dayanağı mevzuatta mevcuttur. Örnek verilecek olursa kamulaştırma işleminde Devlet kamu yararı gereği özel mülkiyetteki taşınmazı kendi mülkiyetine geçirebilir ancak bu işlemde Devlet, taşınmazın bedelini yada karşılığını mülk sahibine ödemelidir.

2.2. Kıyılar Ve Kıyı Kullanımı

2.2.1. Kıyılarla İlgili Temel Tanımlar

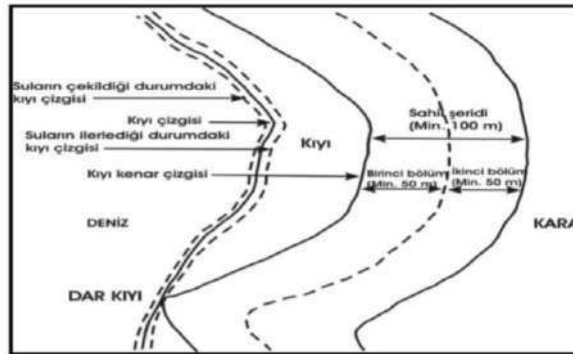
Kıyı kavramının önemini ve kıyılardan yararlanmayı açıklayabilmek için öncelikle Kıyı Çizgisi, Kıyı Kenar Çizgisi, Kıyı ve Sahil Şeridi kavramlarını tanımlamak gerekmektedir. Söz konusu kavramlar 3621 sayılı Kıyı Kanununun 4. Maddesinde açıkça tanımlanmıştır.

Kıyı Çizgisi: Deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda, taşkın durumları dışında, suyun karaya değdiği noktaların birleşmesinden oluşan çizgi,

Kıyı Kenar Çizgisi: Deniz, tabii ve suni göl ve akarsularda, kıyı çizgisinden sonraki kara yönünde su hareketlerinin oluşturulduğu kumluk, çakıllık, kayalık, taşlık, sazlık, bataklık ve benzeri alanların doğal sınırı,

Kıyı: En basit tanımıyla kıyı çizgisi ile kıyı kenar çizgisi arasındaki alan,

Sahil Şeridi: Kıyı kenar çizgisinden itibaren kara yönünde yatay olarak en az 100 metre genişliğindeki alan, şeklinde tanımlanmaktadır. Şekil 1'de, tanımı yapılan kavramlar görsel olarak gösterilmiştir.

Şekil 1. Kıyılarla ilgili temel kavramlar (Kıyı Kanunun Uyg. Dair Yönetmelik, 1990)

2.2.2. Kıyılar İle İlgili Temel Yasal Düzenlemeler

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 43. maddesine göre kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bu alanlardan yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir ve yararlanmanın imkân ve şartları kanunla düzenlenir. 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun 715. maddesi, 3402 sayılı Kadastro Kanununun 16/c maddesi ve Tapu Kanununun 14/2 maddesine göre kıyı alanlarında özel mülkiyet söz konusu değildir ve bu alanlar tescile konu edilemezler. Her ne sebeple olursa olsun, kıyılarda özel mülkiyet varsa bu taşınmazların tapuları kural olarak iptal edilmelidir. Tapuların iptal edilmesi konusunda hiçbir itiraz yoktur fakat iptal işlemleri yapılırken taşınmaz sahiplerinin mağduriyet yaşayıp yaşamadığı, Devletin bu durumda ne yaptığı ve ne yapması gerektiği bu çalışmanın temel konusu olmuştur.

2.2.3. Kıyılardan Yararlanma

Kıyılar kamu yararına kullanılması gereken alanlardır ve özel hukuk tüzel kişileri, kamu tüzel kişileri yada gerçek kişiler adına tapu kütüğüne kayıt edilemezler yani tescilleri söz konusu değildir. Kıyılardan yararlanma, genel ve özel yararlanma olarak ikiye ayrılabilir. Genel kullanım ile herkesin kıyıdan doğrudan doğruya ve izne gerek olmaksızın, ücretsiz kullanımı ifade edilmektedir. Genellik, eşitlik ve serbestlik ilkelerine dayanmaktadır ve kişi özgürlüğünün bir sonucudur. Özel yararlanma, kıyı bölgelerinde bulunan ülke ekonomisine katkıda bulunabilecek sanayi, enerji turizm, ulaşım vb. yatırımlardan kaynaklanmaktadır. Özel yararlar; turizm sanayi, ulaştırma, ticaret gibi girişimlerde bulunanlar ve bu süreç içinde yer alanlarca paylaşılmaktadır (Şahin, 2010).

Anayasanın 43. maddesinin 2. fıkrasında deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetileceği belirtilmiştir. Buradan hareketle kıyılardan yararlanabilmek için kamu yararı mutlaka gözetilmelidir. Aynı maddenin 3. fıkrasında da kıyılarla sahil şeritlerinin, kullanılış amaçlarına göre derinliği ve kişilerin bu yerlerden yararlanma imkân ve şartları kanunla düzenleneceği belirtilmiştir. Buradan da kıyıların ne kadar hassas bir konu olduğu ve kullanımının belirli ve önemli şartlara bağlandığı anlaşılmaktadır.

2.2.4. Kıyı Alanlarında Yaşanan Mülkiyet Problemleri

Kıyılarla ilgili mevzuat gözden geçirildiğinde mülkiyet sınırı kıyı kenar çizgisinden itibaren başlayabilmektedir. Bu hüküm her ne kadar açıkça anlaşılrsa da uygulamada bununla ilgili birçok problem yaşanmıştır. Bunun en önemli nedeni ülkemizde kadastro çalışmalarının tarihinin kıyı kenar çizgisi tespitine yönelik yasal düzenlemelerden çok uzun zaman önce başlamış olması ve ayrıca kadastro çalışmaları sırasında yapılan maddi ve teknik hatalardır (Uzun ve Çelik, 2011). Kıyı alanlarının sınırları kadastro çalışmaları yapılırken belirlenmediği için kıyı alanlarındaki mülkiyetler, özel mülkiyete tabi tutulmuştur ve uygulamada 30 gün içinde bu kadastro çalışmalarına itiraz edilmediği için tapu sicil kaydı oluşturulmuştur. Kadastro çalışmalarından sonra belirlenen kıyı alanları, yapılan kadastro çalışmasındaki hataları gün yüzüne çıkarmıştır. Söz konusu hatalar aslında büyük ölçüde kadastro çalışanlarının hatalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü sahilde kadastro çalışması yapılırken kıyı kenar çizgisi tespit komisyonunun bu işe dâhil olması gerekmektedir (Uzun ve Çelik, 2014).

3. KİYILARDA YAŞANAN MÜLKİYET PROBLEMLERİNDE HUKUKİ SÜREÇ

3.1. İç Hukuk Süreci

Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu belirtilerek kıyılarda özel mülkiyet olamayacağı önceki başlıklarda belirtilmiştir. Buna istinaden kıyı alanlarında kalan özel mülkiyetlerin tapuları iptal edilmektedir. Tapuları iptal edilen mülk sahibi vatandaşlar da hakkını hukuksal yöntemlerle aramakta yani mahkemelere başvurumaktadırlar. 2007 yılına kadar her ne şekilde olursa olsun kıyı alanlarında bir özel mülkiyet bulunmakta ise, bu özel mülkiyetlerin tapuları iptal edilmekteydi. Mülkiyet hakkının ihlal edildiğini öne süren vatandaşlar da ne ilk derece mahkemelerinden ne de temyiz yolu olan Yargıtay'dan bir sonuç alabilmişlerdir. Çünkü Devlet kıyıların özel mülkiyete tabi olamayacağını Anayasada göstermiş ve yine kendi verdiği tapuyu Devletin kendisi iptal etmiştir.

Vatandaşlar iç hukuk yollarını tükettikten sonra ve bir sonuç alamayınca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuru yapmışlar ve yüklü tazminatlar almışlardır (Uzun ve İnan, 2010). Devletin ödemek zorunda kaldığı tazminatların sayısı artınca mevzuatta düzenleme yapılması ihtiyacı zaruri hale gelmiştir. 23.10.2007 ve 01.11.2007 tarihli iki kararında Yargıtay, mülkiyet hakkı sona erdirilirken **“karşılıklı hak dengesini sağlamak için”** tazminat davası açabilmeye olanak sağlamıştır.

3.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Süreci

Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) 3 Eylül 1953'de yürürlüğe girmiştir. Türkiye, “milletlerarası ilişkiler ve ekonomi alanında Batı dünyasıyla bütünleşme çabasının bir sonucu olarak”, Sözleşme'nin hazırlanması sürecinde yer aldığı gibi bu belgeyi imzalayan ilk on iki devletin arasında olmuştur. Türkiye, Sözleşme'yi 20 Mart 1950 tarihinde imzalamış ve 10 Mart 1954 tarihli 6366 sayılı Kanun ile onaylamıştır. Sözleşme, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nden esinlenmiş ve Beyanname'de geçen birçok hak için uluslararası bir koruma mekanizması geliştirmiştir. Bireysel başvuru hakkı, Sözleşme'nin en önemli unsurudur. Sözleşme, bireysel başvuru veya Devlet başvurusu sonucu açılan davalar vesilesiyle Mahkeme tarafından yorumlanmakta, uygulanmakta ve dolayısıyla yargısal içtihatlar oluşturmaktadır (Sağır, 2016).

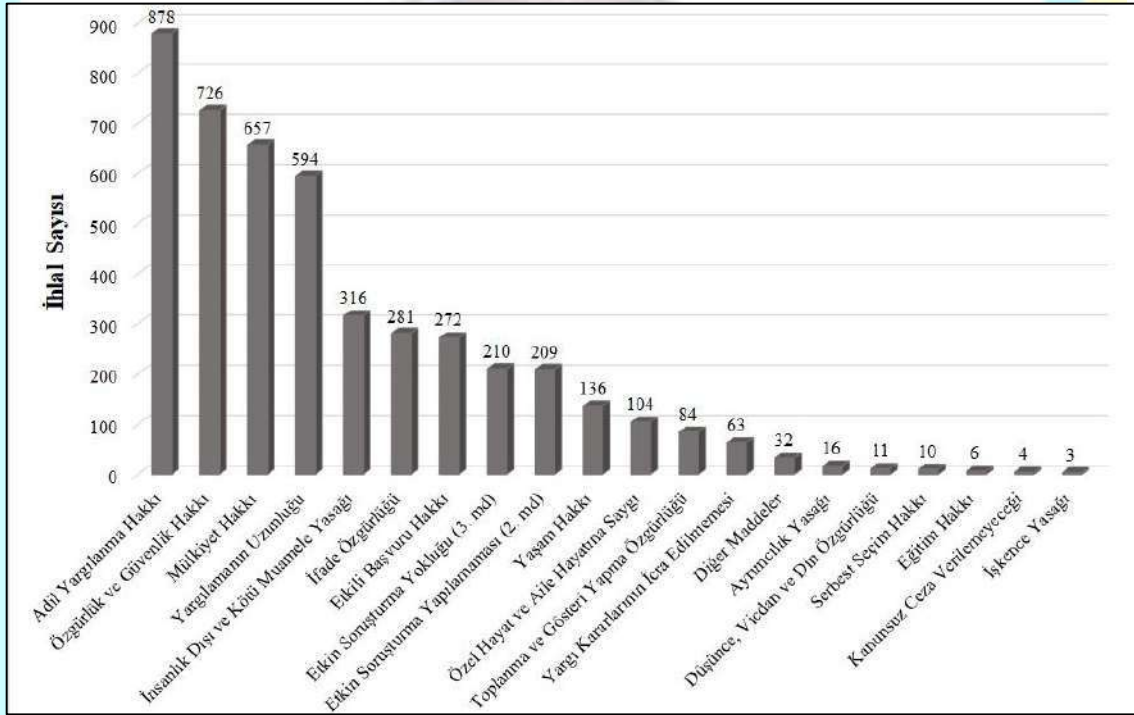
AİHS Ek Protokol 1. Madde'nin ikinci cümlesinde “Bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir.” ifadesi yer almaktadır. Bir müdahalenin ikinci cümle kapsamında yer alabilmesi için fiilen ve hukuken kişinin mülkiyetinden yoksun bırakılması gerekmektedir (Sağır, 2016).

Kıyıda kalan mülkiyetlerin iptal edilmesinin ardından taşınmaz sahibi vatandaşlar önce iç hukuk yollarına başvurmuş ve bir sonuç alamayınca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne mülkiyet hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle başvurmuşlardır. AİHM'nin kıyılarda kalan mülkiyetlerinin iptaliyle ilgili kararlarına bakıldığında da mülkiyet hakkının ihlali iddiasını kabul etmiş ve tazminata hükmetmiştir. Yani AİHM, AİHS'nin Ek Protokol 1 No'lu Maddesinin ihlal edildiğine birçok kararda hükmetmiştir. AİHM, kararlarını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 41. maddesine dayandırmaktadır. Bu madde, **“Hakkaniyete Uygun Tatmin”** Başlığını Taşımaktadır.

Bu çalışmada Türkiye'de kıyı alanlarında yaşanan mülkiyet problemleriyle ilgili Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin verdiği 46 karar detaylı şekilde incelenmiştir.

4. AİHM KARARLARIYLA İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER

AİHM'ne ülkemizden birçok konuda başvuru yapılmış ve bu başvuruların sonucunda birçok hak ihlali kararı verilmiştir. Aşağıda 1957-2017 yılları arasında Türkiye'nin AİHS ihlalleri dağılımı gösterilmiştir (Şekil 2 ve Çizelge 1).

Şekil 2. 1959-2017 Yılları arası Türkiye'nin AİHS ihlalleri dağılımı (Adalet Bakanlığı 2018)

Çizelge 1. 1959-2017 Yılları arası Türkiye'nin AİHS ihlalleri oranları (Adalet Bakanlığı 2018)

AİHS İhlalleri	Yüzde (%)
Adil Yargılanma Hakkı	19,04
Özgürlük ve Güvenlik Hakkı	15,74
Mülkiyet Hakkı	14,25
Yargılamanın Uzunluğu	12,88
İnsanlık Dışı ve Kötü Muamele Yasağı	6,85
İfade Özgürlüğü	6,09
Etkili Başvuru Hakkı	5,90
Etkin Soruşturma Yokluğu (3. md)	4,55
Etkin Soruşturma Yapılamaması (2. md)	4,53
Yaşam Hakkı	2,95
Özel Hayat ve Aile Hayatına Saygı	2,25
Toplanma ve Gösteri Yapma Özgürlüğü	1,82
Yargı Kararlarının İcra Edilmemesi	1,37
Diğer Maddeler	0,69
Ayrımcılık Yasağı	0,35
Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü	0,24

Serbest Seçim Hakkı	0,22
Eğitim Hakkı	0,13
Kanunsuz Ceza Verilemeyeceği	0,09
İşkence Yasağı	0,07

Görüldüğü üzere mülkiyet hakkı ihlali diğer hak ihlalleri içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. İncelenen konuyla ilgisinden dolayı mülkiyet hakkı ihlalinin, ülkemizde fazla yapıldığı dikkat çekicidir.

Aşağıda ise kıyı kenar çizgisi içerisinde kalması nedeni ile tapu iptali kararı verilen ve sonunda AİHM kararlarına konu olan 46 dosyanın incelenmesi sonucu elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

4.1. AİHM Kararlarının İllere Göre Dağılımı

Çalışmada, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından kıyıda kalan mülkiyetlere ilişkin tapu iptal davalarını içeren ve Türkiye aleyhine verilen 46 karar incelenmiştir. Bu kararlar incelendiğinde ve il bazında değerlendirildiğinde en çok problemin Hatay ilinde yaşandığı görülmektedir. İncelenen kararlarda, 28'i Hatay, 5'i Tekirdağ, 4'ü İzmir, 3'ü Bursa, 2'si Çanakkale, 1'i Balıkesir, 1'i Rize, 1'i Antalya, 1'i Muğla İllerinden olmak üzere 46 başvuru yapıldığı görülmektedir. Şekil 3'de söz konusu kararların dağılımı oransal olarak gösterilmiştir.

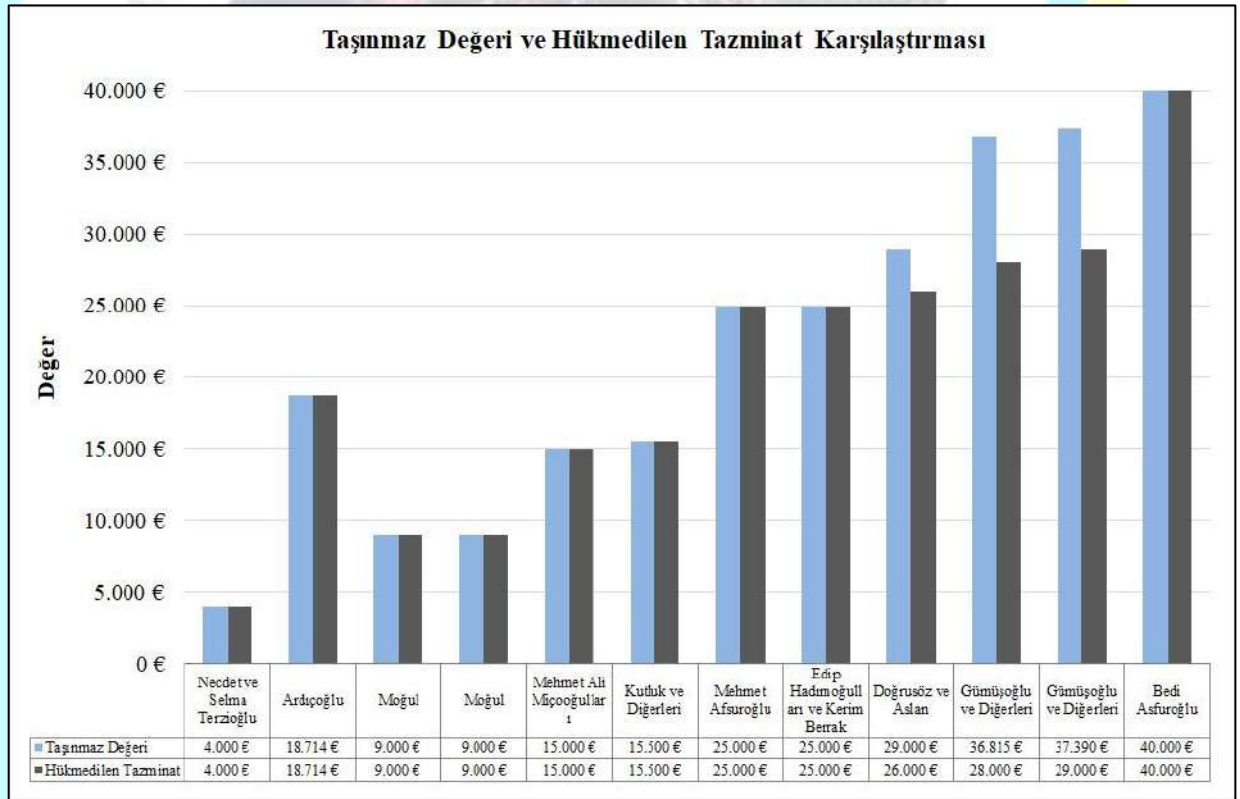

Şekil 3. AİHM Kararlarının İllere Göre Dağılımı

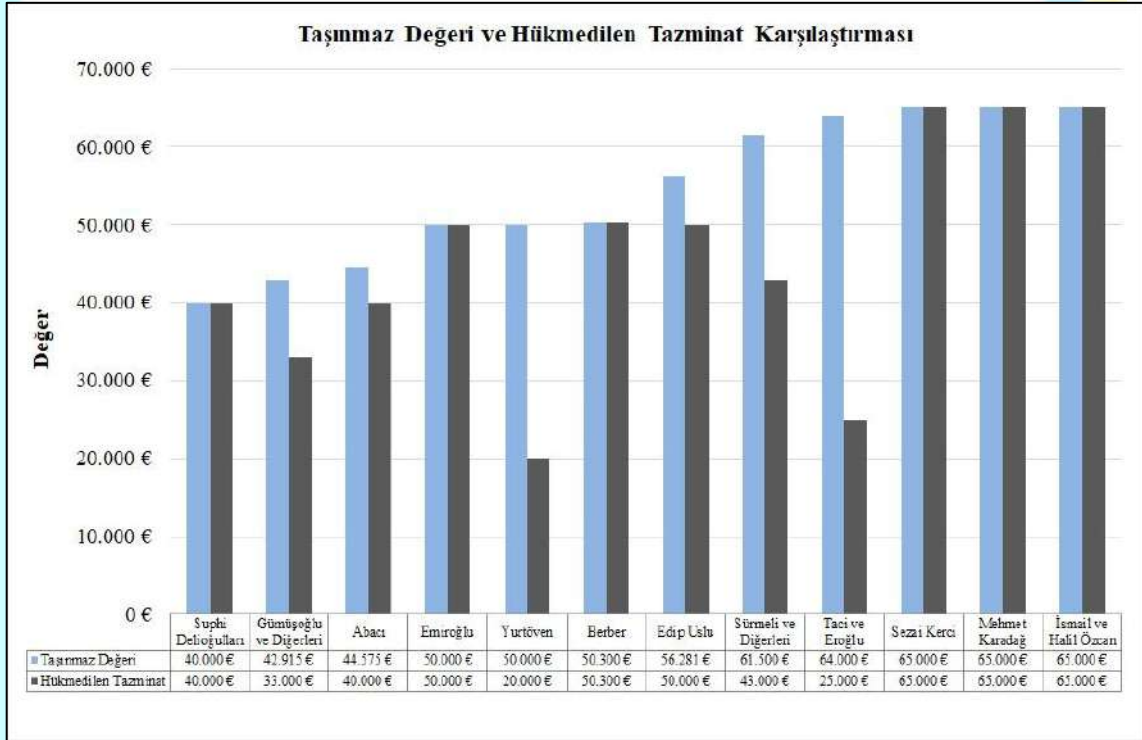
Burada dikkat çeken Hatay ilinde bu kadar çok problem yaşanmasıdır. Ayrıca kararlar irdelendiğinde Hatay İli Samandağ Belediyesinin, kararların konusu olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere Hatay, Suriye ile sınırı olan bir ilimizdir ve etnik köken bakımından kozmopolit bir şehirdir. Samandağ İlçesi de güneye doğru Hatay'ın sınır bakımından son ilçesidir. Bu yüzden buradaki kıyıdaki mülkiyet probleminin farklı açılardan da değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

4.2. AİHM Kararlarına Göre Taşınmazların Değerleri ile Hükmedilen Tazminatların Karşılaştırılması

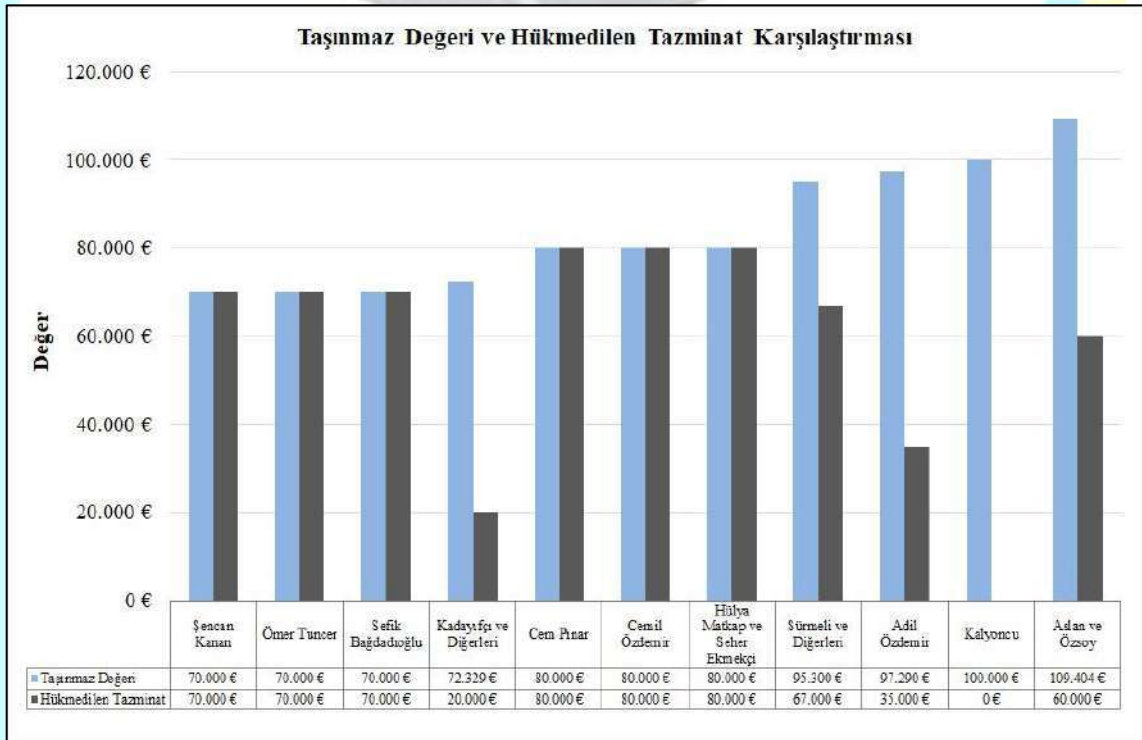
Kıyı alanlarında mülkiyet sorunlarıyla ilgili AİHM kararlarında tapusu iptal edilen taşınmaz sahibi vatandaşlar, AİHM başvurusunda mahkemeden maddi ve manevi tazminat taleplerinde bulunmuşlardır. Kararlar incelendiğinde, talep edilen tazminatların, bazılarının bilirkişi raporlarına dayanarak taşınmazın değeriyle aynı olduğu bazılarının da taşınmazın değerinin çok üstünde olduğu görülmektedir. Mahkemenin verdiği kararlarda genellikle bilirkişi raporlarında tespit edilen miktara riayet ettiği görülmektedir. Bütün kararlar incelendiğinde, 46 kararda, hükmedilen tazminat miktarlarının **toplamı 2.660.514 Euro'dur**. Bu rakamın bu kadar yüksek olması, çalışmada incelenen kıyılarda mülkiyet probleminin ne kadar önemli ve hassas bir konu olduğunu göstermektedir. 46 adet karar incelendiğinde; hükmedilen tazminatlar ile taşınmaz değerlerinin oranlaması yapıldığında, hükmedilen tazminat bedellerinin taşınmazın asıl bedellerinin ortalama yaklaşık olarak % 75'ine karşılık geldiği görülmektedir. Kararlar ayrı ayrı incelendiğinde ise bu oranların genellikle % 50 ile % 100 oranında değiştiği görülmektedir. Şekil 4, 5, 6 ve 7'de söz konusu kararlardan 43 tanesinin, hükmedilen tazminat ile taşınmaz değerinin karşılaştırması yapılmıştır.

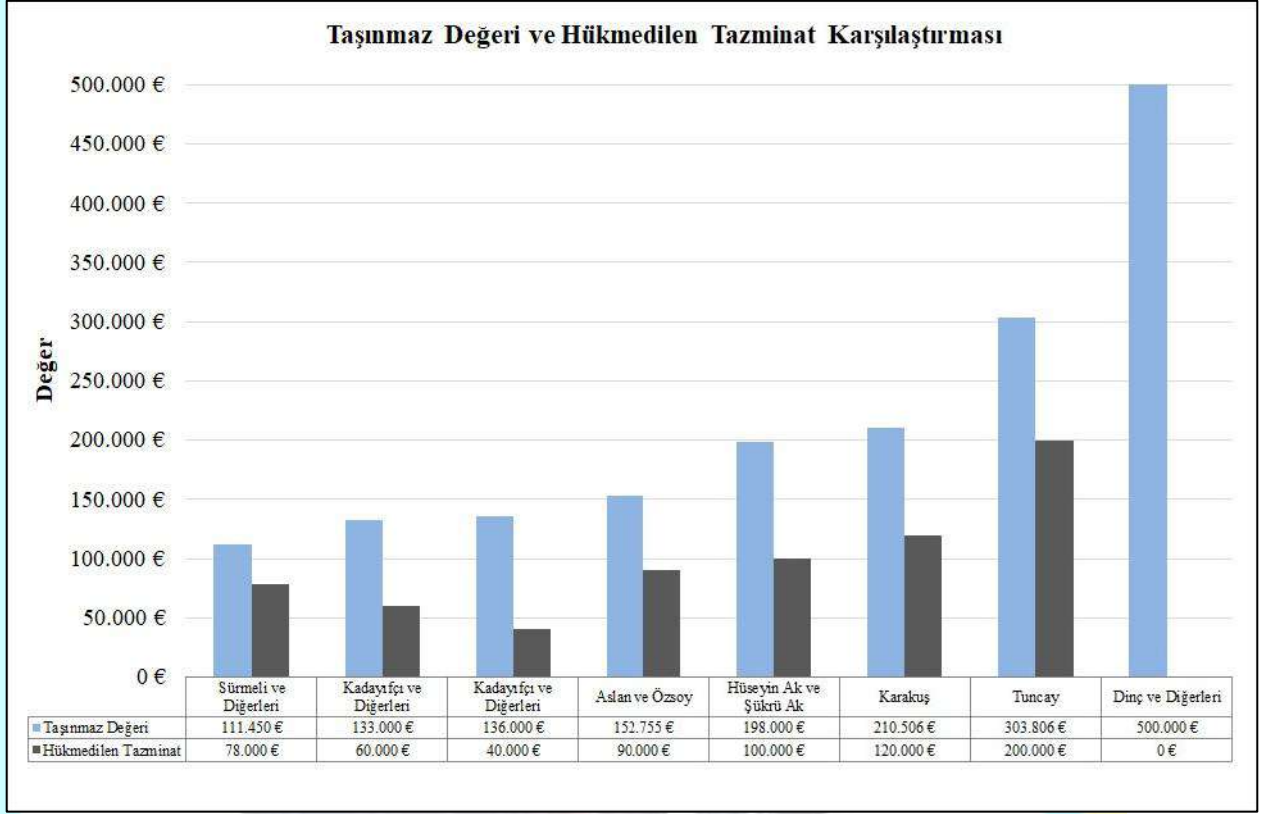
Şekil 4. Taşınmaz Değeri ve Hükmedilen Tazminat Karşılaştırması

Şekil 5. Taşınmaz Değeri ve Hükmedilen Tazminat Karşılaştırması (Şekil 4'ün devamı)

Şekil 6. Taşınmaz Değeri ve Hükmedilen Tazminat Karşılaştırması (Şekil 4'ün devamı)

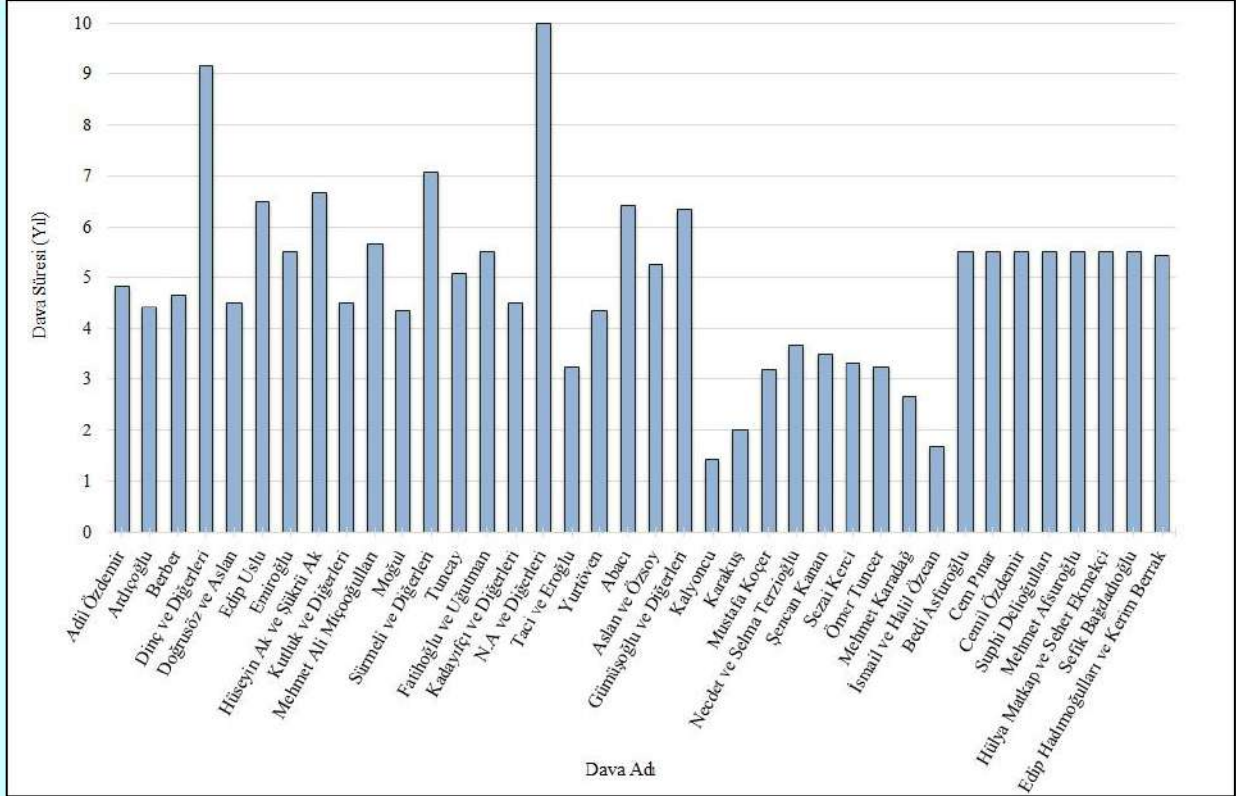

Şekil 7. Taşınmaz Değeri ve Hükmedilen Tazminat Karşılaştırması (Şekil 4'ün devamı)

Şekil 4-7'de incelenen 46 karardan 43'ü gösterilmiştir. Gösterilmeyen 3 karardan 1 tanesi çok yüksek rakamlar içerdiğinden yukarıdaki grafiklerde gösterilmemiştir. Söz konusu kararda kimliklerin gizli tutulması talebinde bulunulmuştur. Başvurucular N.A ve Diğerleri olarak belirtilmiştir. N.A ve Diğerleri-Türkiye Davasında ihtilaf konusu taşınmazın değeri 2.242.943 Euro olarak bilirkişi heyetince belirlenmiştir. Mahkeme kararında da 550.000 Euro ödenmesine hükmedilmiştir. Grafikte gösterilmeyen diğer 2 davada herhangi bir tazminat miktarı bulunmamaktadır. Bu davalar incelenecek olursa; Fatihoğlu ve Uğutman-Türkiye Davasında yalnızca Ek 1 No'lu Protokol'ün 1. Maddesinin ihlal edildiğine karar verilmiştir. Davada maddi bir değer söz konusu değildir. Mustafa Koçer-Türkiye Davası'nda ise başvuru tazminat talebini Mahkeme'ye iletmediği için tazminat ödenmemesine karar verilmiştir. Fakat Ek 1 No'lu Protokol'ün 1. Maddesinin ihlal edildiği kabul edilmiştir.

4.3. AİHM Dava Süreçlerinin İncelenmesi

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuru yapan hak sahipleri) iç hukuk yollarını tükettikten sonra 6 ay içerisinde başvuru yapmak zorundadırlar. 6 ay içerisinde başvuru yapan davacı, mahkeme kararı için beklemek zorundadır. Bu süreçler bazen uzun yıllar alabilmektedir. Burada mahkemenin başvuru tarihinden karar tarihine kadar geçen sürecin incelemesi yapılmıştır. Mahkeme süreçleri yaklaşık **10 yıl sürebildiği gibi 1 yıl 4 ay sürdüğü de görülmüştür**. Şekil 8'de incelen tüm davalarda mahkemeye başvuru tarihi ve kararın yayınlanma tarihi arasında geçen sürenin incelenmesi görsel olarak gösterilmiştir.

Şekil 8. Dava Süreçlerinin İncelenmesi

5. SONUÇLAR

Türkiye’de kıyı alanlarında kalan mülkiyet problemleri önemli bir sorundur. Çünkü mülkiyet hakkı önemli ve temel bir haktır. Kıyıda kalan mülkiyetlerin iptali yapıldığında da taşınmaz sahibi mülkiyet hakkının ihlal edildiğini öne sürmektedir. Mahkemelerde görülen dava sayısı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi başvuruları artınca da yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu çalışmanın konusu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin verdiği kararlar olduğu için söz konusu kararlar ayrıntılı olarak irdelenmiştir. AİHM’nin vermiş olduğu 46 karar incelenmiştir.

Bu kararlar incelendiğinde ve il bazında değerlendirmeler yapıldığında en çok problemin Hatay İli Samandağ İlçesinde yaşanmış olduğu görülmüştür.

Ardından en can alıcı nokta olarak görülen taşınmaz değeri ve hükmedilen tazminat miktarları incelenip karşılaştırma yapılmıştır. Başvurucular genellikle ihtilaf konusu taşınmazın değerini bilirkişi raporlarıyla belirlemişlerdir ve bu raporları Mahkeme’ye sunmuşlardır. Bazı başvurucular da bu miktarın da üstünde bir miktar talep etmişlerdir. Mahkemenin hükmettiği tazminat miktarı ise genel olarak Mahkeme’ye sunulan bilirkişi raporlarına dayanmaktadır. Hükmedilen tazminat ve taşınmaz değeri oranlaması yapıldığında % 25 ve % 100 arasında oranlar görülmektedir. İncelenen 46 kararın genel ortalaması alındığında ise taşınmazın asıl değerinin %76’si oranında bir tazminat bedeline hüküm verildiği görülmektedir. Kararlarda sadece manevi tazminata hükmedildiği maddi tazminatın reddedildiği de saptanmıştır. Genel ortalama hesaplanırken, söz konusu reddedilen kararlar % 0 olarak kabul edilmiştir.

Kararlar süreç yönünden incelendiğinde de 1 yıl 4 aydan yaklaşık 10 yıla kadar mahkeme süreçlerinin değişebildiği görülmektedir.

AİHM verdiği kararlarda Avrupa İnsan Hakları sözleşmesinin Ek 1 No'lu Protokol'ün 1. Maddesinin ihlal edildiğini kabul etmiştir.

Mahkeme'nin verdiği kararlarda tapu iptali yapılmasında bir sakınca görmemektedir fakat tapu iptali sonrası taşınmaz bedelinin %100 değeri olmasa da tazminat ödenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu kararlara istinaden mevzuatta düzenlemeler yapılsa da yeterli değildir. Devletin bu tazminatlara mahkûm olmaması ve uluslararası arenada prestijini kaybetmemesi için kıyı alanlarındaki mülkiyet probleminin çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

Yaşanılan bu ağır tazminat davaları nedeni ile son zamanlarda kıyıda kalan mülkiyetlere ilişkin tapu iptali işlemlerini yerine getirmekle görevli Defterdarlıklarca bu durumdaki taşınmazlara dava açılmadığı görülmektedir.

6. ÖNERİLER

Yapılan incelemeler ve değerlendirmeler sonucunda aşağıdaki önlemlerin alınabileceği düşünülmektedir.

Her ne kadar 2011 sonrası yoğun çalışmalarla Ülke genelinde Kıyı kenar çizgisi (KKÇ) tespitleri tamamlanmışsa da yönetmelik 10. madde gereği onaylı KKÇ'nin kadastro paftalarına işlenmediği yada işlenmesinde gecikmeler olduğu, kıyıda kalan mülkiyetlerin belirlenerek Tapu Sicil Müdürlüğüne şerh düşülmek üzere gönderilmediği görülmektedir. Kadastro paftalarına KKÇ mutlaka işlenmeli ve ilgili parsellerin tapu kayıtlarına "Kıyıda Kaldığına İlişkin" şerh mutlaka düşülmelidir,

Kıyıda kalan her bir parselin değeri taşınmazın özelliğine uygun taşınmaz değerlendirme yöntemleri ile belirlenmeli, kıyıda kalan parsellerin özel mülkiyetten arındırılması için Tapu Sicilinin Temel ilkeleri gereği Anayasanın kamulaştırma başlıklı 46. maddesinde geçen "...kıyıların korunması..." hükmü gereğince Kamulaştırma yöntemiyle kamuya kazandırılması sağlanabilir,

Kıyı alanlarındaki tapu iptali ile ilgili tazminat kararları değerlendirilmeli, bu kararlar neticesinde ortaya çıkan tazminat oranları dikkate alınmak suretiyle tapu iptali yapılan bu alanların bedel ödenmeden alternatif modellerle kamuya kazandırılabilmesi için alternatif çözüm önerileri düşünülmelidir. Bu bağlamda bir başka yerde imar hakkı kullandırılması, imar hakkı transferi, arsa ve arazi düzenlemesi uygulaması ve gayrimenkul sertifikası gibi alternatif çözüm önerileri ayrı ayrı irdelenmeli ve en uygun yöntemin belirlenmesi sonrası uygulamada hayata geçirilmelidir.

Kıyıda kalan mülkiyet sorunlarına adil bir çözüm olarak kıyıların kamuya kazandırılması amacıyla özellikle arsa ve arazi düzenlemesine olanak sağlayacak biçimde kıyıda yeşil alan düzenlemesini içeren kıyı imar planları revizyonları yapılmalıdır,

Kıyıda kalması nedeni ile tapu iptali ve kamuya kazandırılması gereken taşınmazlar için idareye ait taşınmazın trampası, idareye ait taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak tanınması, imar mevzuatı çerçevesinde başka bir yerde imar hakkı kullandırılması veya gayrimenkul sertifikası verilmesi v.b. alternatif çözümler düşünülmeli ve tartışılmalıdır,

2014 yılında çıkartılan Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliğinde tanımlanan Bütünleşik Kıyı Alanları Planı Kıyı Kanunu ve Uygulama Yönetmeliklerinde de yer almalı, Kıyı Kanunu aynı zamanda Arazi Yönetimi ve Kıyı Yönetimi kavramları ve içeriğine de yer vermelidir.

KAYNAKÇA

Adalet Bakanlığı (2018). Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/istatistik/2017/2017istatistikler.html>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye Kararları (2018). <https://hudoc.echr.coe.int>

Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik, 1990. Resmi Gazete Tarihi: 03.08.1990 Resmi Gazete Sayısı: 20594,

<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspix?MevzuatKod=7.5.4897&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch>

Sağır, E., 2016. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Gerçek Kişilerin Mülkiyet Hakkı”. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı, İstanbul.

Sesli, F.A., 2017. “Kıyı Alanlarında Arazi Kullanımı ve Teknik Sorunlar”, Türkiye’de Sürdürülebilir Arazi Yönetimi Çalıştayı, 26-27 Ekim 2017, Ondokuzmayıs Üniversitesi, Samsun. (Çağrılı Konuşmacı).

Şahin, E., 2010. “Kıyılardan Yararlanma”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Hukuk Anabilim Dalı, Kamu Hukuku Bilim Dalı, İstanbul.

Uzun, B. ve Çelik, N., 2011. “Kıyı Alanlarındaki Kamu Taşınmazlarının Yönetim Sorunları”, 7. Kıyı Mühendisliği Sempozyumu, 20-23 Kasım 2011, Trabzon.

Uzun, B. and Çelik, N., 2014. “Sustainable management of coastal lands: A new approach for Turkish coasts”, Ocean & coastal management, 95, 53-62.

Uzun, B., ve İnan, H.İ., 2010. “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları İle Türkiye’nin Kıyı Yönetim Politikası” Türkiye’nin Kıyı ve Deniz Alanları” VII. Ulusal Kongresi., 1.Cilt, sayfa:109-121, Trabzon.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**SAMSUN İLİ SOSYAL GÜVENLİK KURUMU İÇİN
TAŞINMAZ BİLGİ SİSTEMİ TASARLANMASI VE GERÇEKLEŞTİRİLMESİ**

DESIGN AND IMPLEMENTATION OF THE REAL ESTATE INFORMATION SYSTEM
FOR SAMSUN SOCIAL SECURITY INSTITUTION

Zihni Caner ÇAĞLAR

Sosyal Güvenlik Kurumu, Samsun İl Müdürlüğü, cnrcaglar@gmail.com

Prof. Dr. Faik Ahmet SESLİ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, fasesli@omu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Mahir Serhan TEMİZ

Uşak Üniversitesi, mahir.temiz@usak.edu.tr

ÖZET

Gelişen teknoloji ve getirdiği yenilikler insanların yaşamında ve hayatın her alanında etkin rol almaya başlamıştır. Teknolojinin getirdiği en önemli faydalardan biri bilgisayar ortamında verilerin kolayca saklanması, güncellenmesi analiz edilmesi ve rahatça kullanılmasıdır. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS); konuma dayalı gözlemlerle elde edilen grafik-grafik olmayan bilgilerin toplanması, saklanması, işlenmesi ve kullanıcıya sunulması işlevlerini bir bütünlük içerisinde gerçekleştiren bir bilgi sistemidir. Çeşitli uygulama alanları; kent ve altyapı bilgi sistem uygulamaları, arazi kullanımı ve planlamasına yönelik uygulamalar, çevresel uygulamalar, jeolojik uygulamalar, ormancılık ve tarım uygulamaları, ticari uygulamalar ve güvenlik amaçlı uygulamalar olarak sayılabilir. Ayrıca çeşitli amaçlarla hizmetler veren kamu kurum ve kuruluşları da kurdukları bilgi sistemleri ile karar vericilere etkin destek sağlamaktadırlar.

Mülkiyeti Samsun Sosyal Güvenlik Kurumu'na (SGK) ait taşınmazlar ve Mükelleflerin-Belediyelerin prim borçlarına karşılık kurum bünyesine katılacak ya da icra yoluyla satışa çıkacak taşınmazların değerlendirme bilgilerine erişim ve bu taşınmazlar üzerindeki değişimlerin takip edilmesinde karşılaşılan güçlükler nedeniyle taşınmaz yönetiminde sorunlar yaşanmaktadır. Bu sebeple yapılan bu çalışmada SGK'na ait taşınmazların envanterinin çıkarılması ve çeşitli analizler yapılabilmesi için Coğrafi Bilgi Sistemi Tabanlı SGK Taşınmaz Bilgi Sistemi oluşturulması hedeflenmiştir.

Samsun SGK Taşınmaz Bilgi Sistemi tasarlanırken taşınmaz envanter sistemine ihtiyaç duyulduğu bu sebeple uydu görüntüsü üzerinde taşınmazların konumunun rahatlıkla görülebileceği ve öznetelik bilgilerinin bir arada olduğu bir sistemin geliştirilmesi amaçlanmış, çalışma alanı olarak Samsun İli ve İlçeleri belirlenmiştir. Önce gereksinim analizi yapılmış, daha sonra veri tabanı tasarımı yapılarak ihtiyaç duyulan analiz ve sorgulamaları gerçekleştirecek uygulamalar hayata geçirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafi Bilgi Sistemi, Taşınmaz Değerleme, Veri tabanı tasarımı, Sosyal Güvenlik Kurumu

ABSTRACT

Developing technology and innovations are started to take an active role in people's life and in every field of life. One of the most important benefits of technology is to easily store, update and analyze data in computer environment. Geographical Information Systems (GIS) is an information system that performs the functions of collecting, storing, processing and presenting to the user graphical and non-graphic information obtained by location based observations. Sample application areas are; urban and infrastructure information system applications, land using and planning applications, environmental applications, geological applications, forestry and agricultural applications, commercial applications, security applications and etc. In addition, public institutions and organizations providing services for various purposes provide effective support to decision makers through the information systems they have established.

There are problems in real estate management because of the difficulties encountered in monitoring the changes in the real estate owned by the Samsun Social Security Institution (SSI). Also there are problems access to the valuation information of real estate to be sold through the execution to be acquired by the institution against the premium debts of municipalities and taxpayers. In this study, it is aimed to obtain an inventory of the real estate properties belonging to SGK and to perform various analyzes it is aimed to create a GIS based SSI real estate information system.

A real estate inventory system is needed when designing the Samsun SSI real estate Information System. For this reason, it is aimed to develop a system where the position of the real estate on the satellite image can be easily seen and the attribute information is combined. Samsun province and its districts are identified as the study area for this study. The requirements analysis was done firstly, and then the database design and the applications to perform the analysis and interrogations were realized.

Keywords: Geographical information system, Real Estate Valuation, Data Base Design, Social Security Institution

1. GİRİŞ

Taşınmazların varlığı hem üretim aşamasında hem de yerleşik hayatta büyük bir öneme sahip olmuş, ekonominin, hukukun ve toplumun sürekli gündeminde yer almıştır. Taşınmazların ayrı fonksiyonları olup, yasalar çerçevesinde belirlenen kullanım alanları mevcuttur. Taşınmazların kullanım amaçlarının, her türlü ekonomik, sosyal, yasal, teknik durumunun sorgulanabilmesi, güncellenebilmesi ve irdeleme yapılabilmesi için taşınmazlara ait güvenli bir Bilgi Sistemi olmalıdır.

Gerek özel sektör gerekse kamu kurum ve kuruluşları olsun 1990'lı yıllardan bu yana ülkemizde Coğrafi Bilgi Sistemlerinin (CBS) öneminin farkına varılmıştır. Özellikle kamu kurum ve kuruluşları CBS ile ilgili proje geliştirme iş ve işlemlerinde başı çekmiştir. Türk arazi bilgi sistemi için gerekli olan bilgilerin toplanması gerekirken, eski adıyla TSK Harita Genel Komutanlığınca ilk CBS çalışmaları başlatılmıştır. Ancak ülke genelinde e-devlet yapısına uygun olarak daha geniş katılımlı kamu kurum ve kuruluşuyla CBS'nin kullanımı için daha çok veri ve altyapı çalışmasının yapılması gerekmektedir. Bu ihtiyacın karşılanması gerek özel sektör gerekse kamu kurum ve kuruluşlarınca istenmiştir. Lokal ölçekte is özellikle

Belediyeler yatırımların ve planlamaların daha iyi yapılması için acil olarak konumsal bilgi sistemi gereksinimi içindedirler. Benzer tipli konumsal bilgiler tüm sektörlerin ihtiyacını bir noktaya kadar giderebilecektir. Sonuç olarak ülkemizde gerek kamu gerek özel sektör ve gerekse de eğitim sektöründeki CBS çalışmaları görülebilmektedir (Yomralıoğlu, 2004).

Taşınmazlarla ilgili verilerin düzensiz olarak arşivlenmesi, güncellenebilir olmaması günümüzün en önemli sorunlarından biridir. Taşınmazlarla ilgili her türlü bilgiye kolaylıkla ulaşabilir, mevcut verilerin belli bir düzen içinde derlenebilir olması, bu verilerle ilgili analiz ve sorgulamaların kolaylıkla yapılabilmesi ve kullanıcıların ihtiyaçlarının zaman kaybı olmadan karşılanması için CBS destekli bir taşınmaz bilgi sistemi kurulabilir. Günümüzde CBS bu ihtiyaçlara cevap verebilecek niteliktedir. Ancak, kurulacak sistemin ihtiyaçlarını cevaplayabilecek şekilde tasarlanması ve uygulanması gerekmektedir.

Günümüzde bu amacı gerçekleştirmek için Sosyal Güvenlik Kurumuna ait Taşınmazlarla ilgili Bilgi Sistemi oluşturulabilir. Kurulacak bir bilgi sistemi ile kurumun taşınmazlarına ilişkin konumsal sorgulama, konumsal analiz, karar verme analizleri, sayısal veri analizi, model analizleri, görüntüleme ve akıllı harita fonksiyonları ile karmaşık planlama ve yönetim sorunlarının çözülmesi daha kolay olacaktır.

1.1. Çalışmanın Amacı

Sosyal Güvenlik Kurumunun yapısı ve işleyişi incelendiğinde; mülkiyeti Sosyal Güvenlik Kurumu'na ait taşınmazlar ve Mükelleflerin-Belediyelerin prim borçlarına karşılık kurum bünyesine katılacak ya da icra yoluyla satışa çıkacak taşınmazların değerlendirilmesine erişim, kurum tarafından kiralanılan yada kiraya verilecek olan taşınmazlar ve bu taşınmazlar üzerindeki değişimlerin takip edilmesinde karşılaşılan güçlükler nedeniyle taşınmaz yönetiminde ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Bu sebeple yapılan bu çalışmada, SGK'na ait taşınmazların envanterlerinin çıkarılabilmesi ve çeşitli analizler yapılabilmesi için Samsun İli SGK Taşınmaz Bilgi Sistemi oluşturulması hedeflenmiştir. Aynı zamanda çalışmada Sosyal Güvenlik Kurumuna ait taşınmazlarla ilgili mevzuat alt yapısının incelenmesi, söz konusu taşınmazların edinim sebepleri ve bu taşınmazların, konumsal bilgilerinin ve öznitelik bilgilerinin aynı ortamda olduğu bütünsel bir sistem oluşturulması amaçlanmıştır.

1.2. Taşınmaz Bilgi Sisteminin Özellikleri

Mülkiyeti Sosyal Güvenlik Kurumuna ait olan ve Samsun'un ilçelerinde bulunan Sosyal Güvenlik Merkezleri, Samsun Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü binası ve kiralanarak hizmet veren Sosyal Güvenlik Merkezleri, kurum tarafından kiralanılan yerler ile ilgili arsa, tapu bilgileri, yapı ruhsatı, yapı kullanım izin belgesi, personel sayısı, imar durumu, kira değeri, v.b. bir çok öznitelik verisinin bulunacağı, bu bilgilerin güncellenebildiği bir SGK Taşınmaz Bilgi Sistemi bazı özelliklere sahip olmalıdır.

- Taşınmazların grafik, öznitelik ve resim verileri aynı ortamda olmalıdır.
- Kullanıcıların isteklerini, ihtiyaçlarını karşılamalıdır.
- Taşınmazlarla ilgili bütün bilgiler olmalıdır.
- Kullanımı kolay anlaşılabilir olmalıdır.
- Bilgi Sistemi yönetilebilir, güncelleştirilebilir olmalıdır.

- Taşınmazlarla ilgili sorgulamalar, analizler yapılabilmelidir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Sosyal Güvenlik Kurumunun (SGK) Yapısı

İnsanların hayat boyunca yaşam kalitesini etkileyen en önemli unsur sosyal güvence içinde olmaktır. Sosyal güvenlik, insanların gelirlerine bakılmaksızın toplum huzurunu ve refahını bozan sosyal tehlikelerin verdiği zararlardan **“insan hakkı”** ve esas itibarıyla de **“devlet görevi”** olarak primli ya da primsiz sistemlerin kullanılması, kişilerin sosyal tehlikelerin zararlarından kurtarılma güvencesidir. Bu doğrultuda ülkemizde sosyal güvenlik hakkı, **Anayasamızın 60’ıncı maddesindeki “Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliğini sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar”** hüküm ile açıkça ortaya konmuştur.

Ülkemizdeki sosyal güvenliğin genel yapısı sosyal devlet anlayışıyla birlikte sigortacılık esaslarına dayanmaktadır. Sigortalılara verilecek sigorta yardımlarının hangi hallerde ve miktarda verileceği önceden belirlenmiş olup, uzun ve kısa vadeli sigorta kollarında hizmet sunulmaktadır. Sosyal güvenlik sistemi, sosyal devletin gereği, özel sigortacılıktan farklı olarak birebir fayda/maliyet dengesi gözetilmeden oluşturulmuştur. Bu durum sosyo-ekonomik ve demografik değişimlerin neden olduğu tüm risklerin sistem tarafından taşınmasına neden olmaktadır. Sigorta sistemimizin finansmanı alınan primler vasıtasıyla sağlanmakta olup, aktif sigortalılardan alınan primler, tüm sigortalıların ödemelerini karşılamak üzere kullanılmaktadır.

Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü, T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü ve Bağ-Kur Genel Müdürlüğünü aynı çatı altında toplayan Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, 20.05.2006 tarihli ve 26173 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren **5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kanunu ile kurulmuştur**. Bu reformla sigorta hak ve yükümlülüklerinin eşitlendiği, mali olarak sürdürülebilir tek bir emeklilik ve sağlık sigortası sisteminin kurulması öngörülmüştür. Reform ile aynı zamanda nüfusun tamamına eşit, kolay ulaşılabilir ve kaliteli sağlık hizmeti sunumunu amaçlayan genel sağlık sigortası sisteminin oluşturulması hedeflenmiştir. Bu itibarla, 31.05.2006 tarihinde 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kabul edilmiş, 01.01.2007 tarihinde de yürürlüğe girmesi öngörülmüştür.

2.2. Coğrafi Bilgi Sistemleri

Coğrafi bilgi sistemleri (CBS), İngilizce Geographical Information Systems (GIS) ifadesinin Türkçeye çevrilmiş halidir. CBS’ nin dünyada çok farklı disiplinler tarafında kullanılmakta olduğundan çok sayıda değişik bakış açılarından tanımı mevcuttur. Genel tanımı ile Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS); konuma dayalı işlemlerde elde edilen grafik ve grafik olmayan verilerin toplanması, saklanması, analizi ve kullanıcıya sunulması işlevlerini bir bütünlük içinde gerçekleştiren bir bilgi sistemidir (Yomralıoğlu, 2000).

Coğrafi bilgi sistemleri, tüm verilerin toplanmasının ve depolanmasının yanı sıra güncelleştirmesini, sentezlenmesini, sorgulanmasını ve analiz yapmayı çok kısa bir sürede yapabilen sistemler bütünüdür.

Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), çok farklı disiplinler tarafından kullanılması nedeniyle değişik şekillerde tanımlanabilmektedir. Örneğin; bir maden mühendisi için Coğrafi Bilgi Sistemleri rezerv hesabı iken, bir peyzaj mimarı gözünde peyzaj planlaması şeklinde

karşımıza çıkabilir ya da bir ziraat mühendisi için ürünlerin rekolte değerlerinin hesaplanmasında bir araç iken, bir biyolog için ise akla gelen ilk şey biyoçeşitlilik olabilir. Yine Coğrafi Bilgi Sistemleri bazı meslek gruplarında coğrafi bilgiyi işlenebilir biçimde sisteme aktarmak, bazı meslek gruplarında ise bu işlenilebilir veriyi analizlerden geçirmek suretiyle ürünler elde etmek olarak adlandırılabilir. Öyle ki; CBS'nin son yıllarda kayda değer bir şekilde kullanım alanının genişlemesi, birçok sektör tarafından yapılan çalışmalarda temel yazılım olarak kullanılması, özellikle konumsal bazlı yapılan çalışmalarla ilgilenen kişi, kurum ve kuruluşlar arasında oldukça fazla ilgi duyulması ve farklı meslek dallarında genişleyen bir yelpazeye sahip olması standart bir tanım kalıbı içerisine sokulmasını deyim yerindeyse engellemiştir. Ancak bu farklı ilgi ve bakış açılarına rağmen Coğrafi Bilgi Sistemlerini tanımlamak gerekirse; **“karmaşık planlama ve yönetim sorunlarının çözülebilmesi için tasarlanan; mekandaki konumu belirlenmiş verilerin kapsanması, yönetimi, işlenmesi, analiz edilmesi, modellenmesi ve görüntülenebilmesini kapsayan donanım, yazılım ve yöntemler sistemidir.”**

Coğrafi Bilgi Sistemleri yukarıda da görüldüğü gibi her meslek grubuna göre farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Bu farklı yorumlamalara rağmen Coğrafi Bilgi Sistemleri bir bakıma **“dünya üzerindeki bölgeleri tarif eden, verileri saklayan ve kullanan bilgisayar sistemi”** olarak da tanımlanabilir. Yine Coğrafi Bilgi Sistemleri **“mekânsal verilere (akarsu, parsel, bina, yol vb.) ait sözel bilgileri bünyesinde entegre bir şekilde saklayan bir sistemdir”** (ArcGIS, 2010).

2.3. Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Kullanım Alanları

Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), coğrafi verilerin söz konusu olduğu her alanda uygulanabilir bir yapı sunmaktadır. Coğrafyanın ve dolayısıyla coğrafi verinin kapsamının ne kadar geniş olduğu düşünülecek olursa, CBS uygulama alanlarının da o denli uzun bir liste olarak karşımıza çıkacağı sonucuna varılır. Teknolojik gelişmelerle beraber farklı birçok uygulamayı içine alan CBS sorunlar karşısında iş ve hizmetlerin tıkanma noktasına geldiği, mevcut yerleşim yerlerinde ya da planlanan yerleşimlerde, yerel yöneticiler için bir çözüm yolu olarak en çok önerilen yöntemdir.

Belediye ve yerel yönetimlerde; çevre yönetimi, havza yönetimi, ulaşım planlama, uygun yer seçimi, çok kriterli karar verme, kazı-dolgu çalışmaları, akıllı harita üretimi, alan planlaması, envanter çalışmaları, senaryo ve trend analizleri, kirlilik modellemesi, üç boyutlu arazi modelleme, araç takibi, deprem hasar analizleri, vergi takibi vb. gibi birçok kullanım alanı bulunmaktadır. Coğrafi Bilgi Sistemlerinin kullanım alanları sadece bunlarla sınırlı değildir. Bu alanları belli başlıklar altında toplamak gerekirse;

Çevre Yönetimi: Çevre düzeni planları, çevre koruma alanları, ÇED raporu hazırlama, göller, göletler, sulak alanların tespiti, çevresel izleme, hava ve gürültü kirliliği, kıyı yönetimi, meteoroloji, hidroloji

Doğal Kaynak Yönetimi: Arazi yapısı, su kaynakları, akarsular, havza analizleri, yabani hayat, yer altı ve yer üstü doğal kaynak yönetimi, madenler, petrol kaynakları

Mülkiyet-İdari Yönetim: Tapu-Kadastro, vergilendirme, seçmen tespiti, nüfus, kentler, beldeler, kıyı sınırları, idari sınırlar, tapu bilgileri, mücavir alan dışında kalan alanlar, uygulama imar planları

Bayındırlık Hizmetleri: İmar faaliyetleri, otoyollar, devlet yolları, demir yolları ön etütleri, deprem zonları, afet yönetimi, bina hasar tespitleri, binaların cinslerine göre dağılımları, bölgesel kalkınma dağılımı;

Eğitim: Araştırma-inceleme, eğitim kurumlarının kapasiteleri ve bölgesel dağılımları, okuma-yazma oranları, öğrenci ve öğretmen sayıları, planlama

Sağlık Yönetimi: Sağlık-coğrafya ilişkisi, sağlık birimlerinin dağılımı, personel yönetimi, hastane vb. birimlerin kapasiteleri, bölgesel hastalık analizleri, sağlık tarama faaliyetleri, ambulans hizmetleri

Belediye Faaliyetleri: Kentsel faaliyetler, imar, emlak vergisi toplama, imar düzenlemeleri, çevre, park bahçeler, fen işleri, su-kanalizasyon- doğal gaz tesis işleri, TV kablolama, uygulama imar planları, nazım imar planları, halihazır haritalar, altyapı, ulaştırma planı toplu taşımacılık, belediye yolları ve tesisleri

Ulaşım Planlaması: Kara, hava, deniz ulaşım ağları, doğal gaz boru hatları, iletişim istasyonları, yer seçimi, enerji nakil hatları, ulaşım haritaları

Turizm: Turizm bölgeleri alanları ve merkezleri, turizm amaçlı uygulama imar planları, turizm tesisleri, kapasiteleri, arkeoloji çalışmaları

Orman ve Tarım: Eğim-bakı hesapları, orman amenajman haritaları, orman sınırları, peyzaj planlaması, millî parklar, orman kadastro, arazi örtüsü, toprak haritaları

Ticaret ve Sanayi: Sanayi alanları, organize sanayi bölgeleri, serbest bölgeler, bankacılık, pazarlama, sigorta, risk yönetimi, abone, adres yönetimi

Savunma ve Güvenlik: Askeri tesisler, tatbikat ve atış alanları, yasak bölgeler, sivil savunma, emniyet, suç analizleri, suç haritaları, araç takibi, trafik sistemleri, acil durum vb. (ArcGIS, 2010).

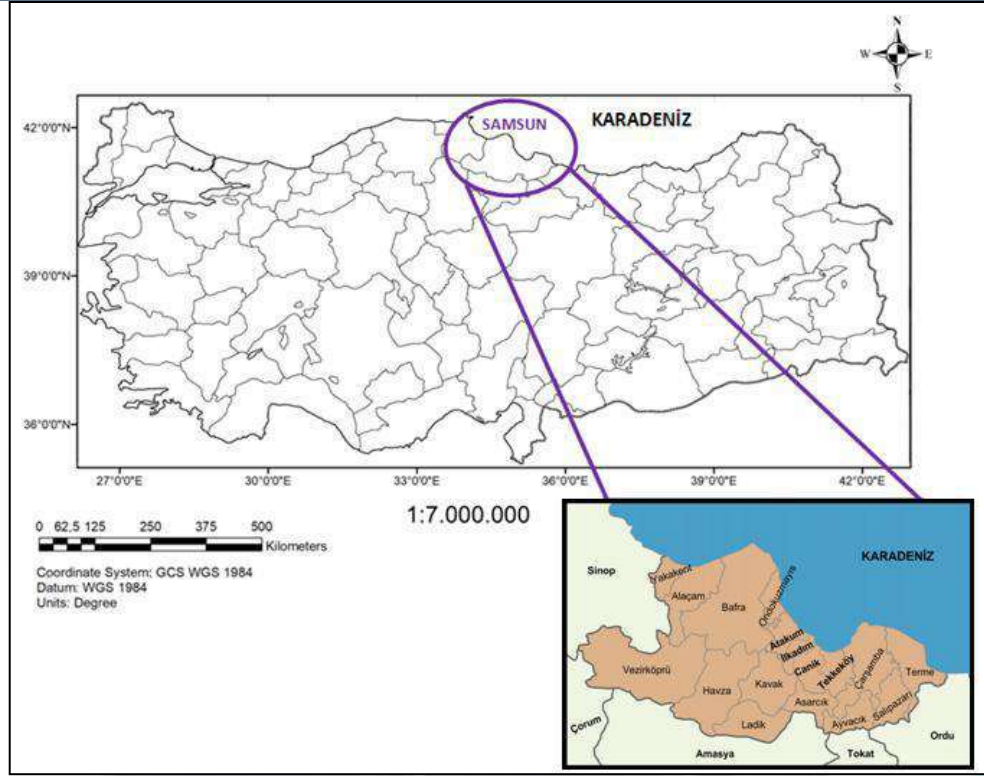
CBS'nin gelişmesi mutlak suretle insanların yani kullanıcıların ona sahip çıkmalarına ve konuma bağlı her türlü analiz için CBS'yi kullanabilme yeteneklerini artırmaya ve değişik disiplinlere yine CBS'nin avantajlarını tanıtmakla mümkün olabilecektir (Özdilek ve Şeker, 2004).

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu başlık altında; Sosyal Güvenlik Kurumu Samsun İl Müdürlüğü'nün sorumluluk alanı içerisinde yer alan Samsun İlindeki SGK mülkiyetindeki mevcut taşınmazlar, prim borcuna karşılık teminat olarak alınan veya satışa çıkarılacak taşınmazlara ilişkin Sosyal Güvenlik Kurumu Taşınmazlar Bilgi Sistemi oluşturulması kapsamında kullanılan materyal ve yöntem özetlenmiştir.

3.1. Çalışma Alanı

Sosyal Güvenlik Kurumuna ait taşınmazlar için Samsun İli, prim borcuna karşılık değerlendirme yapılan taşınmazlar için ise Atakum, İlkadım, Canik ve Tekkeköy ilçeleri çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Kuzeyde Karadeniz'e kıyısı bulunan Samsun'un doğusunda Ordu, güneyinde Amasya, güneydoğusunda Tokat, batısında Sinop ve güneybatısında Çorum illeri bulunmaktadır. Büyükşehir olan Samsun ilinde 6360 sayılı yasaya kadar alt kademe belediyesi olan Atakum, İlkadım, Canik belediyeleri bu yasa ile ilçe belediyesi olmuştur.

Şekil 1. Çalışma alanını gösterir harita

3.2. Kullanılan Veriler

Samsun İlinde bulunan Sosyal Güvenlik Kurumu mülkiyetinde bulunan taşınmazlar ve merkez ilçelerde mükelleflerin prim borcuna karşılık değerlemesi yapılan taşınmazlara ilişkin oluşturulan SGK Taşınmaz Bilgi Sistemi için aşağıdaki veriler kullanılmıştır.

1- Samsun İlinde mülkiyeti Sosyal Güvenlik Kurumuna ait veya üzerinde hizmet binalarının bulunduğu arsalara ait taşınmazların bilgileri Samsun Sosyal Güvenlik Kurumu İl Müdürlüğünden temin edilmiştir.

2- SGK Taşınmaz Bilgi Sisteminde yer alan taşınmazlara ait fotoğraflar Samsun Sosyal Güvenlik Kurumu İl Müdürlüğünden ve arazide çekilerek temin edilmiştir.

3- Taşınmaz Bilgi Sisteminin altlığını oluşturan coğrafi koordinat verileri Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü parsel sorgu sisteminden indirilmiş ve ArcGIS10 yazılımı kullanılarak sayısallaştırılmış, altlık olarak ise ArcGIS10 yazılımındaki uydu görüntüsü kullanılmıştır.

4- Taşınmazların imar durumlarına ait veriler ilgili belediyelerden sayısal ortamda temin edilmiş yada sayısal ortamda temin edilemeyenler ise hassas bir şekilde sayısallaştırılmıştır.

3.3. Yöntem

Samsun İli SGK Taşınmaz Bilgi sisteminin oluşturulması, güncellenmesi, verilerin eklenmesi ve işlenmesi, sistemin iyi bir şekilde yönetilebilmesi için bazı işlem adımlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. SGK Taşınmaz Bilgi Sisteminin kurulması için izlenen işlem adımları şunlardır.

- 1- Gereksinim Analizi
- 2- Veri Tabanı Tasarımı
- 3- Verilerin Toplanması ve Veri tabanının Kurulması
- 4- Sorgulama ve Raporlama

3.3.1. Gereksinim Analizi

Kurulan sistemin başarısı için gereksinim analizi kritik derecede önem taşımaktadır. Çünkü sistem sonucunda elde edilecek ürünün temeli bu aşama üzerine atılmaktadır. Analiz aşamasında gereksinimler, tespit edilebilir, ölçülebilir, test edilebilir olmalıdır ve bu ölçütler sistem tasarımı için yeterli seviyede tanımlanmalıdır.

Samsun İli Sosyal Güvenlik Kurumu Taşınmaz Bilgi Sisteminin bu doğrultuda sağlıklı işlev kazanması için ihtiyaçların belirlenmesi gerekmektedir. Bu sebeple, Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğünün gerçekleştirdiği iş ve işlemlerin belirlenmesi ve sistemin bu işlemler doğrultusunda oluşturulması gerekmektedir.

3.3.1.1. Sosyal Güvenlik Kurumu İl Müdürlüğünün Görevleri

Taşınmazlarla alakalı olarak İl Müdürlüğünde çalışmalar yürüten servis İnşaat –Emlak Servisi olup bu servisin taşınmazlarla ilgili görevleri şu şekildedir;

-Taşınmaz mallarla ilgili envanter tutmak, tapu kayıtlarını tutmak ve bunları İnşaat Emlak Daire Başkanlığına sunmak,

-6183 sayılı kanuna göre borcu bulunanların borçlarına karşılık kurumumuza teklif ettikleri taşınmazlarla ilgili tespit raporunu İnşaat-Emlak Daire Başkanlığına göndermek

-Trampa, Kamulaştırma, Alım, Satım İşlemleri ile ilgili olarak yönetim kurulu kararı doğrultusunda tapu tahsis, devir işlemlerini yürütmek

-Kurum mülkiyetinde bulunan arsa ve arazilerin, işgale uğramaması için imar ve fiili durumları ayda bir kez il müdürlükleri tarafından yerinde kontrol edilir ve tutanağa bağlanır

-SGK Kurum Başkanı veya Yönetim Kurulu onayı doğrultusunda Kadastral mülkiyet durumunda olan taşınmazların imar planı kapsamına alınması konusunda ilgili belediyelere Kurum ihtiyaçları doğrultusunda öneri planı sunmak, imarlı olan arsaların da Kurumun ihtiyacı doğrultusunda değişiklik yapılması, tevhit, ifraz, terk, yoldan ihdas, cins tashihi, satın almaya veya satmaya esas ölçüm ve değişiklik beyannamelerinin hazırlanması işlemlerinin İnşaat ve Emlak Daire Başkanlığının talimatları ile yapmak veya yaptırmak,

-İnşaatına başlanılacak olan Hizmet Binalarının ve arsaların sınır tespiti, plankote, aplikasyon işlemlerini yürütmek

-Taşınmazların kiralama- kiraya verme, iş ve işlemlerini ilgili Yönetmelik Doğrultusunda uygulamak, tahliye konusunda gerekli işlemleri yürütmek.

3.3.1.2. Görev-Veri-Sunucu-İstemci İlişkisi

Sosyal Güvenlik Kurumu Samsun İl Müdürlüğü, İnşaat-Emlak Servisi görevleri yürütmek için ilgili kurumların verilerine ihtiyaç duyar. Veriler temin edildikten sonra sorumluluğundaki görevleri yerine getirir. İnşaat-Emlak Servisinin gerçekleştirmiş olduğu görev, veri, sunucu ve istemci ilişkileri şu şekildedir.

1-Taşınmaz mallarla ilgili envanter tutmak, tapu kayıtlarını tutmak ve bunları İnşaat Emlak Daire Başkanlığına göndermek, İnşaat-Emlak Servisinin görevlerindendir. Bu bağlamda oluşacak görev, veri, sunucu ve istemci çizelgesi aşağıda Çizelge 1’de gösterilmektedir.

Çizelge 1. Taşınmaz mallarla ilgili envanter tutmak, tapu kayıtlarını tutmak ve bunları İnşaat Emlak Daire Başkanlığına sunmak işlemleri ile ilgili Veri, Sunucu ve İstemci İlişkileri

GÖREV		SORUMLU BİRİM
Taşınmaz envanteri, Tapu kayıtları tutmak		İnşaat-Emlak Servisi
Gerekli Veri	Sunucu	Veri Formatı
Tapu	Tapu Sicil Müdürlükleri	Metin
Takyidatlı Tapu	Tapu Sicil Müdürlükleri	Metin
Üretilen Veri	İstemci	Veri Formatı
Envanter Listesi	İnşaat-Emlak Servisi İnşaat –Emlak Daire Başkanlığı	Metin

2-6183 sayılı kanuna göre borcu bulunanların borçlarına karşılık SGK’ya teklif ettikleri taşınmazlarla ilgili tespit raporunu İnşaat-Emlak Daire Başkanlığına göndermek İnşaat-Emlak Servisinin görevlerindendir. Bu bağlamda oluşacak görev, veri, sunucu ve istemci çizelgesi Çizelge 2’de gösterilmektedir.

Çizelge 2. Tespit Raporu İşlemleri ile İlgili Veri, Sunucu ve İstemci İlişkileri

GÖREV		SORUMLU BİRİM
Tespit Raporu		İnşaat-Emlak Servisi
Gerekli Veri	Sunucu	Veri Formatı
Tapu	Tapu Sicil Müdürlükleri	Metin
Takyidatlı Tapu kaydı	Tapu Sicil Müdürlükleri	Metin
Taşınmazın Uydu Görüntüsü	TKGM(Parsel Sorgu)	
İmar Planı	İlgili Belediyeler	
Üretilen Veri	İstemci	Veri Formatı
Envanter Listesi	İnşaat-Emlak Servisi İnşaat –Emlak Daire Başkanlığı	Metin

3-Trampa, Kamulaştırma, Alım, Satım İşlemleri ile ilgili olarak yönetim kurulu kararı doğrultusunda tapu tahsis, devir işlemlerini yürütmek İnşaat-Emlak Servisinin görevlerindendir. Bu bağlamda oluşacak görev, veri, sunucu ve istemci çizelgesi Çizelge 3’de gösterilmektedir.

Çizelge 3. Trampa, Kamulaştırma, Alım, Satım İşlemleri ile İlgili
Veri, Sunucu ve İstemci İlişkileri

GÖREV		SORUMLU BİRİM
Trampa		İnşaat-Emlak Servisi
Gerekli Veri	Sunucu	Veri Formatı
Tapu	Tapu Sicil Müdürlükleri	Metin
Takyidatlı Tapu kaydı	Tapu Sicil Müdürlükleri	Metin
Yönetim Kurulu Kararı	SGK Yönetim Kurulu	
Üretilen Veri	İstemci	Veri Formatı
Gayrimenkül	İnşaat-Emlak Servisi İnşaat –Emlak Daire Başkanlığı	Metin

4-Kurum mülkiyetinde bulunan arsa ve arazilerin, işgale uğramaması için imar ve fiili durumları ayda bir kez il müdürlükleri tarafından yerinde kontrol edilir ve tutanağa bağlanır. Bu bağlamda oluşacak faaliyet, veri, sunucu ve istemci ilişkisi Çizelge 4’de gösterilmektedir.

Çizelge 4. İmar, Kadastral durum ve Fiili durumların incelenmesi İşlemleri ile ilgili
Veri, Sunucu ve İstemci İlişkileri

GÖREV		SORUMLU BİRİM
İmar ve fiili Durumları Takip Etmek		İnşaat-Emlak Servisi
Gerekli Veri	Sunucu	Veri Formatı
Tapu	Tapu Sicil Müdürlükleri	Metin
Takyidatlı Tapu kaydı	Tapu Sicil Müdürlükleri	Metin
Kadastral Durum	Kadastro Müdürlükleri	Grafik
İmar Planı	İlgili Belediyeler	Grafik
Üretilen Veri	İstemci	Veri Formatı
Tutanak(Rapor)	İl Müdürlüğü-İnşaat ve Emlak Daire Başkanlığı	Metin

5-Taşınmazlarla ilgili ifraz, tevhit, yola terk, yoldan ihdas işlemlerini yürütmek İnşaat-Emlak Servisinin sorumluluğundadır. Bu bağlamda oluşacak faaliyet, veri, sunucu ve istemci ilişkisi Çizelge 5’de gösterilmektedir.

Çizelge 5. İfraz, Tevhit, Yola Terk, Yoldan İhdas İşlemleri ile ilgili
Veri, Sunucu ve İstemci İlişkileri

GÖREV		SORUMLU BİRİM
İfraz,tevhit,yola terk,yoldan ihdas işlemleri		İnşaat-Emlak Servisi
Gerekli Veri	Sunucu	Veri Formatı

Tapu	Tapu Sicil Müdürlükleri	Metin
Takyidatlı Tapu kaydı	Tapu Sicil Müdürlükleri	Metin
Kadastro Krokisi	Kadastro Müdürlükleri	Grafik
Parsel Köşe Koordinatları	Kadastro Müdürlükleri	Grafik-Metin
Poligon Değerleri	Kadastro Müdürlükleri	Grafik-Metin
İmar Planı	İlgili Belediyeler	Grafik
Üretilen Veri	İstemci	Veri Formatı
Parsel	İl Müdürlüğü-İnşaat ve Emlak Daire Başkanlığı	Metin ve Grafik

6-İnşaatına başlanılacak olan Hizmet Binalarının ve arsaların sınır tespiti, plankote, aplikasyon işlemlerini yürütmek İnşaat-Emlak Servisinin sorumluluğundadır. Bu bağlamda oluşacak faaliyet, veri, sunucu ve istemci ilişkisi Çizelge 6' da gösterilmektedir.

Çizelge 6. Arsaların Sınır Tespiti, Plankote, Aplikasyon İşlemleri ile ilgili Veri, Sunucu, İstemci İlişkisi

GÖREV		SORUMLU BİRİM
Aplikasyon,Plankote,Hudut İşlemleri		İnşaat-Emlak Servisi
Gerekli Veri	Sunucu	Veri Formatı
Tapu	Tapu Sicil Müdürlükleri	Metin
Takyidatlı Tapu kaydı	Tapu Sicil Müdürlükleri	Metin
Kadastro Krokisi	Kadastro Müdürlükleri	Grafik
Parsel Köşe Koordinatları	Kadastro Müdürlükleri	Grafik-Metin
Poligon Değerleri	Kadastro Müdürlükleri	Grafik-Metin
İmar Planı	İlgili Belediyeler	Grafik
Üretilen Veri	İstemci	Veri Formatı
Parsel	İl Müdürlüğü-İnşaat ve Emlak Daire Başkanlığı	Metin ve Grafik

7-Taşınmazların kiralama iş ve işlemlerini ilgili Yönetmelik Doğrultusunda uygulamak, tahliye konusunda gerekli işlemleri yürütmek

Çizelge 7. Taşınmazların kiralama iş/işlemleri ve tahliye konusunda gerekli çalışmalarını yürütmek ile ilgili Veri, Sunucu, İstemci İlişkisi

GÖREV		SORUMLU BİRİM
Taşınmazları kiraya vermek, kiralamalarla ilgili usul ve esasları uygulamak		İnşaat-Emlak Servisi
Gerekli Veri	Sunucu	Veri Formatı

Tapu	Tapu Sicil Müdürlükleri	Metin
Üretilen Veri	İstemci	Veri Formatı
Kiralama, kiraya verme işlemleri, tahliye işlemleri	İl Müdürlüğü-İnşaat ve Emlak Daire Başkanlığı	Metin ve Grafik

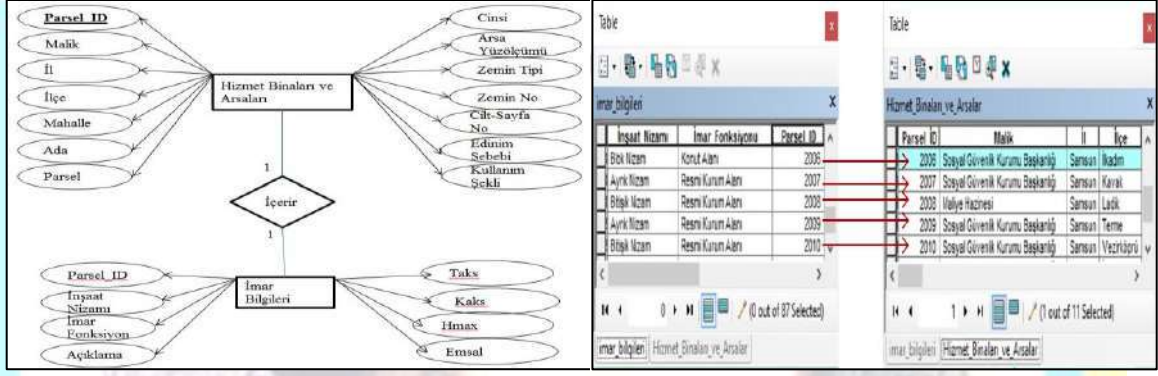
Taşınmazlarla ilgili veri ihtiyacı ve verilerin hangi kurumlardan elde edildiği Çizelge 8’de gösterilmiştir.

Çizelge 8. SGK Taşınmazları ile ilgili veriler ve sağlayıcı kurumlar

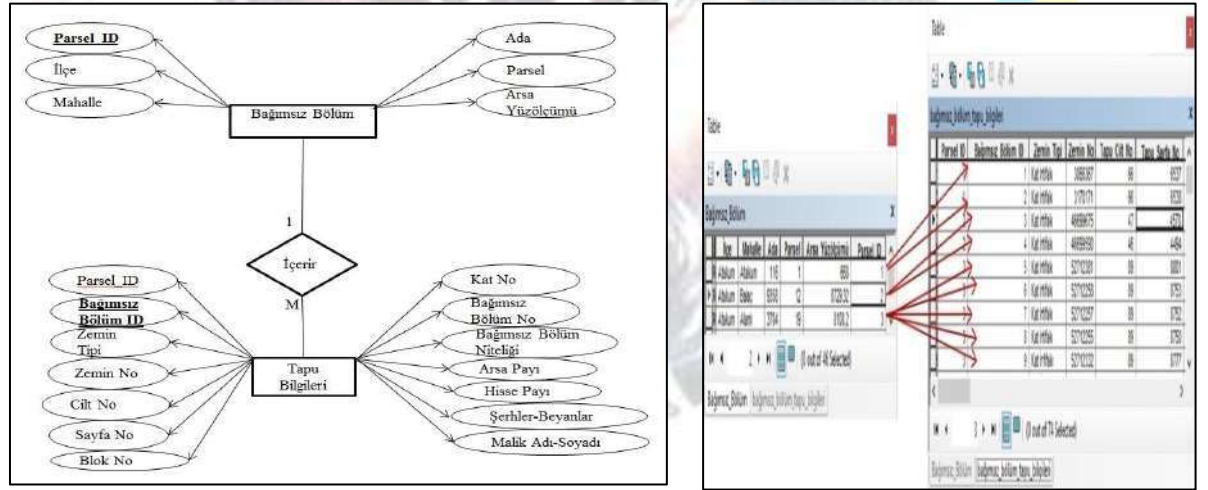
Veri İhtiyacı Olan Birim	Veriyi Üreten Kurum	Gerekli Veri	Veri Türü
İnşaat-Emlak Servisi	Tapu Sicil Müdürlüğü	Tapu	Metin
	İlgili Belediyeler	Yapı Ruhsatı-İskan	Metin
	Kadastro Müdürlükleri	Aplikasyon Krokisi	Grafik ve Metin
	İlgili Belediyeler	İmar Durum Belgesi	Grafik
	SGK Yönetim Kurulu	Yönetim Kurulu Kararı	Metin
	İnşaat-Emlak Servisi	Taşınmaz Envanter Listesi	Metin

3.3.2. Veri Tabanı Tasarımı

Geleneksel veritabanı tasarımı, kavramsal düzeyden fiziksel düzeye doğrudur (Elmasri ve Navathe, 2000). Kavramsal veri modelleri, yüksek düzeyli veri modelleri olarak bilinirler. Gerçeğin yüksek bir düzeyde, herhangi bir yazılım ya da donanımdan bağımsız olarak tanımlanması için bir dizi kavram ve kurallar içerirler. Kavram zenginliği arttıkça gerçeğin olduğuna ya da algılandığına en yakın bir biçimde tanımlanması olasılığı da artacaktır (Cömert, 1997). Veri tabanı tasarımı, birbirleriyle ilişkili olan verilerin birlikte tutulduğu yönetilebilir, güncellenebilir, taşınabilir, sorgulama ve analiz yapılabilir bir yapıya sahip olmalıdır. Samsun ili Sosyal Güvenlik Kurumu Taşınmazlar Bilgi Sistemi tasarlanırken karmaşık veri yapıları ve birbirleriyle ilişkili veri tabloları olduğu için ilişkisel veri tabanı modeli seçilmiştir. İlişkisel veri tabanı modeli oluşturulurken varlık ilişki modeli oluşturulmuş, anahtar sütunlar belirlenmiş ve veri tabloları arasında ilişkisel model kurulmuştur. Veri tablolarının ilişkilendirilmesinde veriler arasında 1:1 (bire-bir), 1:M (bire-çok), M:N (çok:çok) şeklinde ilişkiler kurulabilir (Şekil 2 ve 3).

Şekil 2. 1:1(bire-bir) Arsa-İmar Bilgileri İlişkilendirme

Şekil 3. 1:M (bire-çok) Bağımsız Bölüm-Tapu Bilgileri İlişkilendirme

Samsun İli Sosyal Güvenlik Kurumu Taşınmaz Bilgi Sisteminde sayısallaştırılarak oluşturulan katmanlara ait öznitelik verileri ve bu katmanlarla ilişkilendirilen tablolara ait öznitelik verileri gerekli sorgulama ve analizlere cevap verecek şekilde tespit edilmiştir. Sistemde oluşturulan katman ve tablolara ait öznitelik verileri çizelge 9 ve çizelge 10'da gösterilmiştir.

Çizelge 9. ArcGIS yazılımında oluşturulan katmanlar

	Katman Adı	Öznitelikler
SGK Taşınmazları	Hizmet Binaları_Arsalar	Parsel_ID, İl, İlçe, Mahalle, Ada, Parsel, Cinsi, Arsa Yüzölçümü, Zemin Tipi, Zemin No, Cilt No, Sayfa No, Malik, Kullanım Şekli, Edinme Sebebi
	Lojmanlar	Parsel_ID, Malik, İl, İlçe, Mahalle, Ada, Parsel, Cinsi, Arsa Yüzölçümü, Zemin Tipi, Zemin No, Cilt No, Sayfa No, Edinme Sebebi, Kullanım Şekli

	Kira_SGK	Parsel_ID, İlçe, Mahalle, Ada, Parsel, Kiracı, Maliki, Yüzölçümü, Brüt Ödeme, Net Ödeme, Dönem Başlangıç Tarihi, Dönem Bitiş Tarihi, Ödeme Periyodu, Kullanım Amacı, Adres
Değerleme	Arsa	Parsel_ID, İlçe, Mahalle, Ada, Parsel, Arsa Yüzölçümü
	Bağımsız Bölüm	Parsel_ID, İlçe, Mahalle, Ada, Parsel , ArsaYüzölçümü,

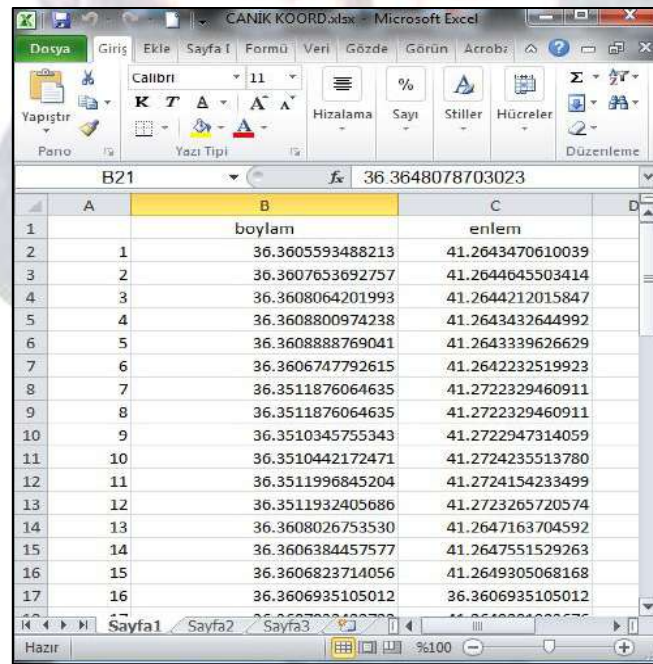
Çizelge 10. Sistemde Kullanılan Tablolar ve İlişkilendirilmesi

Tablo Adı	Öznitelikler	İlişkilendirme
Bina_Bilgileri	Parsel_ID, Yapı Ruhsat Tarihi, Yapı Kullanım İzin Belgesi Tarihi, Otopark Sayısı, Bina Katsayısı, İnşaat Alanı, Kullanım Amacı, Asansör Durumu, Açıklama, Adres	Hizmet Binaları
Lojman_Bilgileri	Parsel_ID, Kiracı Adı Soyadı, Ünvan, Blok No, Kat No, Bağımsız Bölüm No, Bağımsız Bölüm Alanı, Giriş Tarihi, Çıkış Tarihi, Tahsis Şekli, Kira Bedeli	Lojmanlar
Arsa_Tapu_Bilgileri	Parsel ID, Malik Adı Soyadı, Nitelik, Zemin Tipi, Zemin No, Tapu Cilt No, Tapu Sayfa No, Hisse Payı, Şerhler Beyanlar	Arsa, Hizmet Binaları_Arsalar
Arsa_Rapor_Bilgileri	Parsel_ID, Arsanın Alanı, Taşınmazın Değeri, Rapor Tarihi, Taşınmazın Değeri(2), Rapor Tarihi(2)	Arsa
Bağımsız_Bölüm_Tapu Bilgileri	Bağımsız Bölüm ID, Malik Adı Soyadı, Zemin Tipi, Zemin No, Tapu Cilt No, Tapu Sayfa No, Blok No, Kat No, Bağımsız Bölüm No, Bağımsız Bölüm Niteliği, Arsa Payı, Hisse Payı, Şerhler Beyanlar, Parsel ID	Bağımsız Bölüm
Bağımsız_Rapor_Bilgileri	Bağımsız Bölüm ID, Yapı Sınıfı, Yapı Ruhsat Tarihi, Yapı Kullanım İzin Belgesi Tarihi, Bağımsız Bölüm Alanı, Taşınmaz Değeri, Rapor Tarihi, Taşınmaz Değeri(2), Rapor Tarihi(2)	Bağımsız Bölüm Tapu Bilgileri

İmar Bilgileri	İnşaat Nizamı, Taks, Kaks, Emsal, Hmax, İmar Fonksiyonu, Açıklama, Parsel_ID	Hizmet Binaları_ Arsalar, Lojmanlar, Kira_SGK, Bağımsız Bölüm, Arsa

3.3.3. Verilerin Sisteme Aktarılması ve Veri tabanının oluşturulması

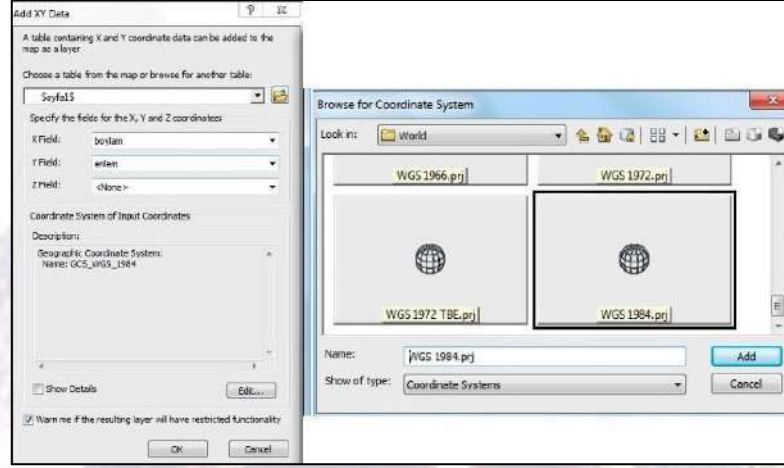
Veri tabanı altyapısı grafik ve öznitelik verileri sisteme aktarılarak oluşturulmuştur. Oluşturulan grafik ve öznitelik verileri birbirleri ile ilişkilendirilerek sistemin etkin çalışması sağlanmıştır. Veri tabanını oluşturmak için ArcGIS10 yazılımı kullanılmıştır. Çalışma alanı kapsamında altlık olacak grafik verileri oluşturmak için parsel köşe noktalarına ait coğrafi (enlem, boylam) koordinat verileri TKGM parsel sorgu sisteminden indirilmiştir. İndirilen coğrafi koordinat (enlem, boylam) verileri Microsoft Excel'e kaydedilmiştir (Şekil 4).

	A	B	C
		boylam	enlem
1			
2	1	36.3605593488213	41.2643470610039
3	2	36.3607653692757	41.2644645503414
4	3	36.3608064201993	41.2644212015847
5	4	36.3608800974238	41.2643432644992
6	5	36.3608888769041	41.2643339626629
7	6	36.3606747792615	41.2642232519923
8	7	36.3511876064635	41.2722329460911
9	8	36.3511876064635	41.2722329460911
10	9	36.3510345755343	41.2722947314059
11	10	36.3510442172471	41.2724235513780
12	11	36.3511996845204	41.2724154233499
13	12	36.3511932405686	41.2723265720574
14	13	36.3608026753530	41.2647163704592
15	14	36.3606384457577	41.2647551529263
16	15	36.3606823714056	41.2649305068168
17	16	36.3606935105012	36.3606935105012

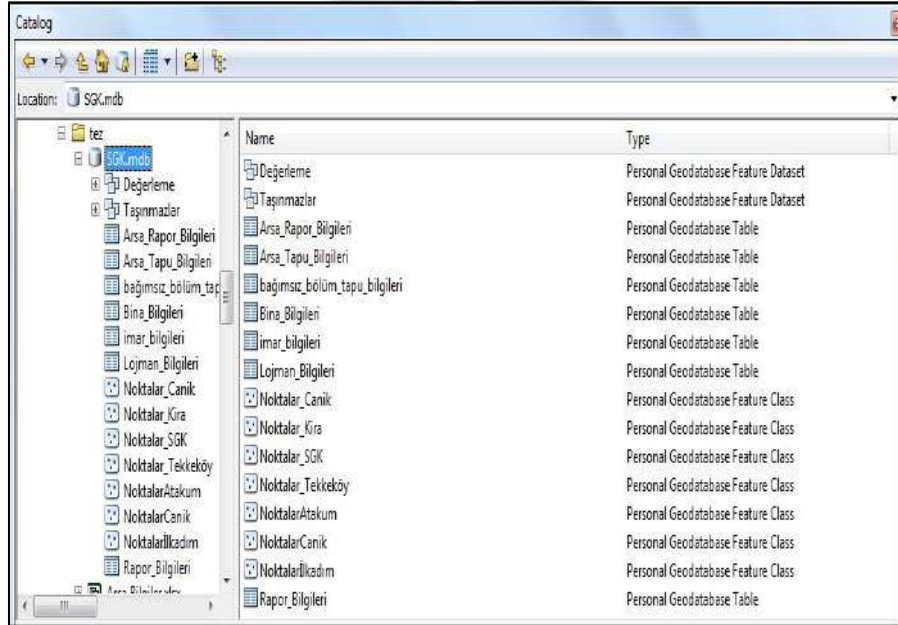
Şekil 4. TKGM Parsel Sorgu Sisteminden İndirilen Coğrafi Koordinatlar

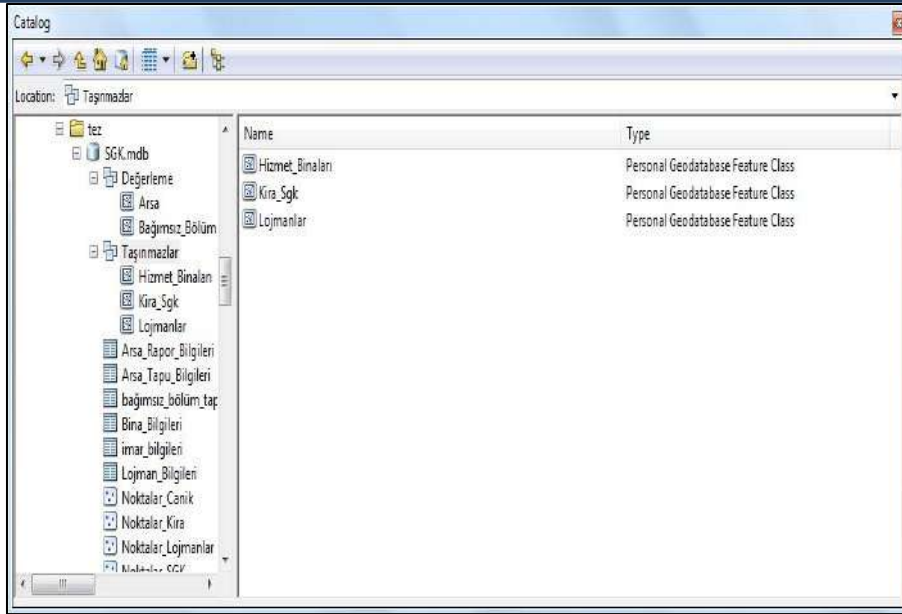
Microsoft Excel'e kaydedilen parsel köşe koordinatları ArcGIS10 yazılımına aktarılmış (Şekil 5) ve koordinat sistemi olarak coğrafi koordinat sistemi-World Geodetic System 1984 (WGS-1984) seçilmiştir.

Şekil 5. Koordinatların ArcGIS ortamına aktarılması

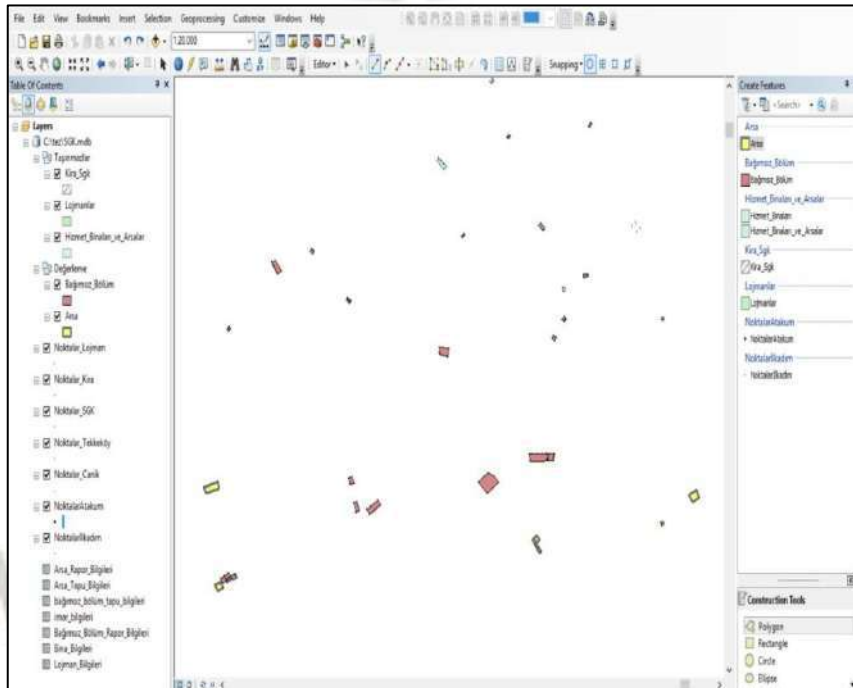
SGK Taşınmazlar bilgi sistemine ait tüm grafik ve öznitelik verilerinin bir arada tutulduğu “SGK” adlı Kişisel Coğrafi Veri Tabanı (Personel Geodatabase) oluşturulmuştur. Kişisel Coğrafi Veri Tabanına ise Sosyal Güvenlik Kurumuna ait taşınmazlar ve Değerleme bilgilerinin olduğu, “Değerleme” ve “Taşınmazlar” adlı Kişisel Coğrafi Veritabanı Detay Veri setleri (Personel GeodatabaseFeatureDataset) oluşturulmuştur (Şekil 6). “Taşınmazlar” ve “Değerleme” Kişisel Coğrafi Veritabanı Detay Veri seti içerisinde ise grafik verilerin olduğu projeye altlık oluşturan Kişisel Coğrafi Veritabanı Detay Sınıfları (Personel Geodatabase Feature Class) vardır.

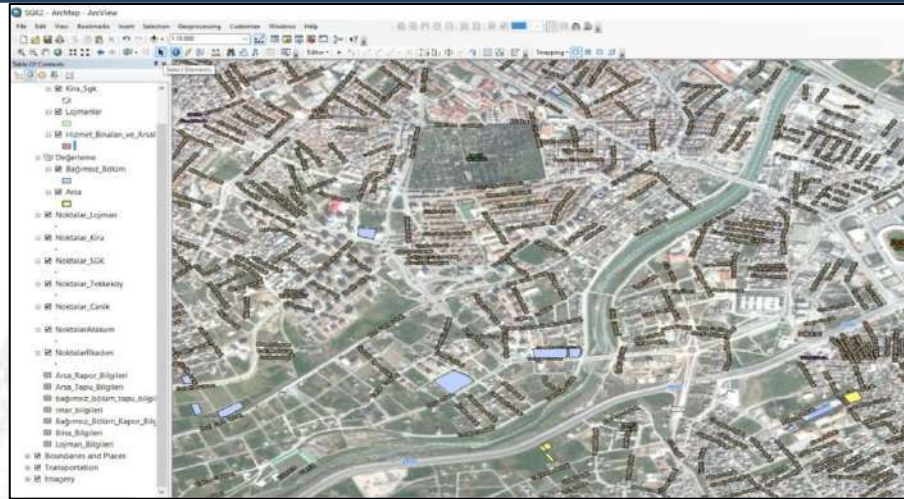
Şekil 6. Arccatalogda verilerin oluşturulması

Sosyal Güvenlik Kurumuna ait taşınmazlar ve değerlendirme konusu taşınmazlara ait parsel köşe noktaları Microsoft Excel ortamında düzenlenmiş ve ArcGIS10 da veriler programa aktararak (export) Kişisel Coğrafi Veri tabanı Detay Sınıfları (Personel Geodatabase Feature Class) oluşturulmuştur. ArcGIS10 yazılımı ArcMAP Editör modülü kullanılarak noktalar birleştirilmiş ve bilgi sisteminde taşınmazlara ait polygon tipinde grafik veriler elde edilmiştir (Şekil 7).

Şekil 7. ArcGIS10 yazılımında Grafik Verilerin Oluşturulması

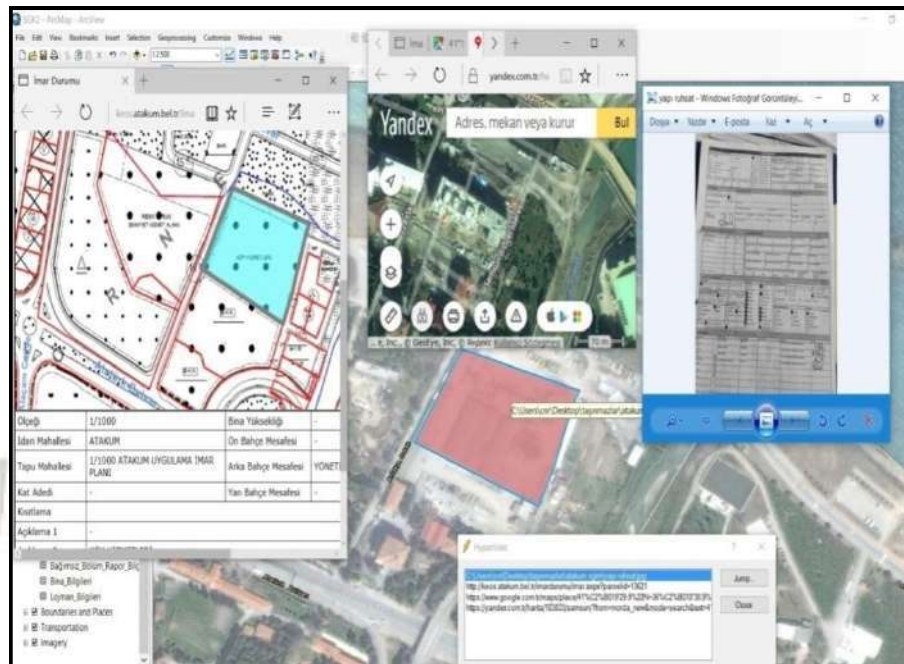
Oluşturulan grafik verilere altlık olacak uydu görüntüsü ise ArcGIS10 yazılımı Add Base map seçeneği kullanılarak programa eklenir (Şekil 8).

Şekil 8. ArcGIS programı İle Oluşturulan SGK Taşınmazlar Bilgi Sistemi Haritası

Dijital Verilerin Veri Tabanına Aktarılması

Samsun İli SGK Taşınmaz Bilgi Sistemi taşınmazlarla ilgili sözel verilerin girilmesinin yanında dijital arşiv oluşturmak amacıyla da Taşınmazların güncel resimleri, tapu kayıtlarının resimleri, İmar Durum Krokileri, Yapı Kullanım İzin Belgesi vb. belgeler de sisteme eklenmiştir. İlgili belediyelerin CBS-NetGIS uygulamalarına imar durum belgesi, GoogleMaps'e ise Google Street View (Sokak Görünümü), Sokak Haritası ve konumu gibi bilgilere kolaylıkla ulaşmak için ArcGIS10 yazılımı Hyperlink modülü kullanılmıştır. Böylelikle taşınmazlarla ilgili grafik, sözel, dijital ve internet ortamından taşınmazlara ait ulaşılabilir tüm bilgilere ArcGIS10 yazılımı kullanılarak ulaşılmış olunacaktır (Şekil 9).

Şekil 9. Taşınmazlarla ilgili dijital verilerin ArcGIS ortamında görüntülenmesi (İmar Durumu, Uydu Görüntüsü, Yapı Ruhsatı, v.b.)

Öznitelik Verilerin Veri Tabanına Aktarılması

Coğrafi bilgi sistemlerinin önemli özelliklerinden biri konumsal ve konumsal olmayan bilgileri bir arada tutmasıdır. Coğrafi verileri hem belli bir konum ile ilişkilendirmek hem de verilere ait bilgilerden farklı ürünler elde etmek, sorgulamalar, analiz yapmak yapılan çalışmalara ait önemli unsurlardandır. Sosyal Güvenlik Kurumu için tasarlanan Taşınmazlar Bilgi Sistemi parsel tabanlı bir sistem olacağından her bir parsel ve değerlendirme konusu her bağımsız bölüme farklı kimlik (ID) numarası tanımlanmış, grafik ve öznitelik veriler birbirleriyle ilişkilendirilmiştir. Her bir grafik veriye atanan kimlik numaraları için anahtar sütun oluşturulmuş ve oluşturulan tablolardaki anahtar sütunlar ilişkilendirilmiştir. Sisteme aktarılan coğrafi koordinat verileri Editör modülü kullanılarak sayısallaştırılmış, grafik veriler farklı katmanlara aktarılmış ve öznitelik verileri girilmiştir. Çizelge 10'da gösterilen Bina Bilgileri, Lojman Bilgileri, Arsa Tapu Bilgileri, Arsa Rapor Bilgileri, Bağımsız Bölüm Tapu Bilgileri, Bağımsız Bölüm Rapor Bilgileri, İmar Bilgileri gibi ArcGIS10 yazılımında oluşturulan tabloların grafik verileri bulunmamaktadır.

Tablolar ArcMap'de join ve relate kullanılarak diğer tablo ve grafik veriler ile ilişkilendirilmişlerdir. Samsun İli Sosyal Güvenlik Kurumu Taşınmazları Bilgi Sisteminde oluşturulan grafik veri ve tabloların öznitelik verileri ile kurulan ilişkilere örnek aşağıda gösterilmiştir.

Örnek: Hizmet Binaları_Arsalar

TKGM parsel sorgu sisteminden indirilen parsel köşe noktalarının coğrafi koordinatları ArcGIS10 yazılımına aktararak Editör Modülünden Düzenlemeye Başla (Start Editing) sekmesine tıklanarak noktalar birleştirilmiş ve grafik veri oluşturulmuştur. Bu işlem gerçekleştirildikten sonra öznitelik tablosu açılarak ArcGIS10 yazılımında Alan ekle (AddField) sekmesi tıklanarak sırasıyla Parsel_ID, İl, İlçe, Mahalle, Ada, Parsel, Cinsi, Arsa_Yüzölçümü, Zemin_Tipi, Zemin_No, Cilt_No, Sayfa_No, Malik, Kullanım Şekli, Edinme Sebebi verileri tabloya eklenmiştir. Grafik verilere ait öznitelik verileri sisteme girilmiş ve Editör görev çubuğundan Düzenlemeyi Kaydet ve Düzenlemeyi Bitir sekmeleri tıklanarak işlem sonlandırılmıştır (Şekil 10).

Parsel_ID	İl	İlçe	Mahalle	Ada	Parsel	Cinsi	Arsa_Yüzölçümü	Zemin_Tipi	Zemin_No	Cilt_No	Sayfa_No	Malik
2001	Samsun	Atakum	Atakum	0	2974	Arsa	15330.31	<Null>	<Null>	<Null>	<Null>	Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı
2002	Samsun	Bafra	Emrefendi	385	12	Arsa	2972	Ana Taşınmaz	<Null>	12	1187	Malîye Hazinesi
2003	Samsun	Bafra	Emrefendi	386	150	Arsa	1963.73	Ana Taşınmaz	82160629	40	3901	Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı
2004	Samsun	Çarşamba	Sarıcalı	874	24	<Null>	1033.52	<Null>	<Null>	<Null>	<Null>	Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı
2005	Samsun	Havza	İnönü	660	17	Arsa	498.93	Ana Taşınmaz	77570929	13	1168	Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı
2006	Samsun	İkadım	Cedit	7281	5	Arsa	582.17	Ana Taşınmaz	38010189	15	1545	Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı
2007	Samsun	Kavak	Mehmetpaşa	55	37	Arsa	682.1	Ana Taşınmaz	80552683	21	2025	Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı
2008	Samsun	Ladik	Behşi	152	37	Arsa	464.83	Ana Taşınmaz	80545530	31	2968	Malîye Hazinesi
2009	Samsun	Terme	Elmalık	543	1	Arsa	1022.28	Ana Taşınmaz	78944858	15	1437	Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı
2010	Samsun	Vezirköprü	Yeni Mahalle	122	63	Arsa	644.77	Ana Taşınmaz	74918488	3	240	Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı
2011	Samsun	İkadım	Ulugazi	7720	12	5 kat Bina	582.77	Ana Taşınmaz	35284452	49	5058	Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı
2012	Samsun	Alaçam	Alparslan	90	1	Zir Binası	644.38	Ana Taşınmaz	90105859	3	221	Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı
2013	Samsun	İkadım	Küçükdere	7676	12	Arsa	337.44	Ana Taşınmaz	1894109	131	13435	Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı

Şekil 10. Hizmet Binaları_Arsalar Katmanı Öznitelik Tablosu

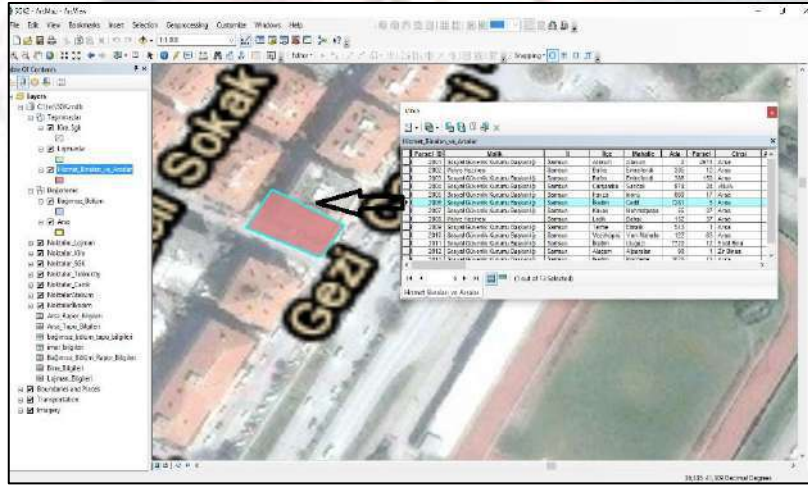
3.3.4. Sorgulama ve Raporlama

Gereksinim analizine paralel olarak gerçekleştirilen fonksiyonel analiz aşamasında, “İnşaat Emlak Servisi” faaliyetlerini gerçekleştirmek ve SGK taşınmazlarını yönetebilmek için ihtiyaç duydukları sorgulamalar belirlenmiştir. Geliştirilen sistemde, farklı amaçlı sorgulamalar gerçekleştirilebilmekte ve ilgili raporlar üretilmektedir. Aşağıda 4 nolu Bulgular başlığı altında yapılabilen bazı sorgulamalara örnekler verilmiştir.

4.BULGULAR

4.1. Öznitelik Verisi İle Grafik Veriye Ulaşılması

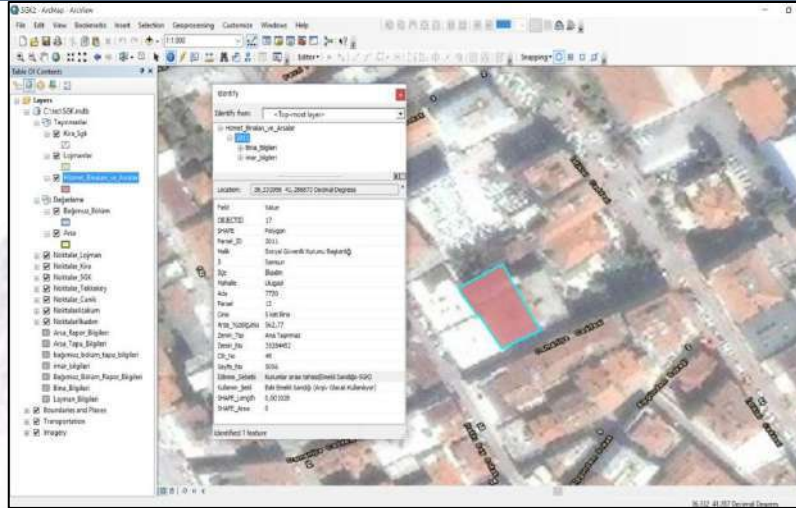
Samsun İli Sosyal Güvenlik Kurumu Taşınmazlar Bilgi sisteminde oluşturulan grafik veriler ve öznitelik verileri birbiriyle ilişkilendirilmiş, bu sayede veri tabanında öznitelik tablosundan seçilen herhangi bir verinin ilişkilendirildiği grafik veriye ulaşılmıştır. Şekil 11’de öznitelik verisine tıklanarak grafik veriye ulaşılabilir.

Şekil 11. Öznitelik verisinden grafik veriye ulaşılmasına örnek

4.2. Grafik Veri İle Öznitelik Verilerine Ulaşılması

Sistemde oluşturulan grafik veriler öznitelik veriler ile ilişkilendirildiğinden, konumları belli olan grafik verilerin öznitelik bilgilerine ulaşılabilir. Böylelikle grafik verinin öznitelik bilgileri ile ilişkili olan tablolarına da ulaşılabilir (Şekil 12).

Şekil 12. Konum verisinden öznitelik verilerine ulaşılmasına örnek

4.3. Sorgulama ve Görüntülemeye İlişkin Örnek Uygulamalar

Sisteme aktarılan parsel köşe coğrafi koordinatlarının birleştirilmesiyle oluşturulan grafik veriler, grafik verilere ait öznitelik verileri, grafik verilerle ilişkilendirilen tablolara ait öznitelik verileri, taşınmazın güncel fotoğrafları, uydu görüntüsü üzerindeki konumu gibi bir taşınmaza ait grafik, sözel ve dijital veriye ulaşılması ve bunlarla alakalı sorgulama yapılması kurulan bilgi sistemi ile çok hızlı hale gelmiştir. Sisteme aktarılan taşınmazlarla ilgili yapılabilecek bazı sorgulamalar şunlardır:

4.3.1. Taşınmazların Tapu Bilgileri İle İlgili Sorgulamalar

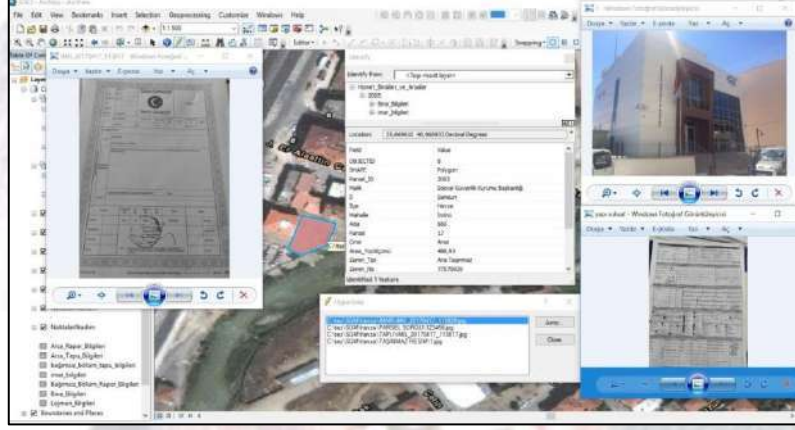
SGK Taşınmaz Bilgi Sisteminde bulunan taşınmazlara ait Zemin Tipi, ZeminNo, Tapu Cilt No, Tapu Sayfa No, BlokNo, KatNo, Bağımsız Bölüm No gibi tapu bilgilerine grafik veri veya ilişkilendirildiği öznitelik verisini kullanarak ulaşmak mümkündür (Şekil 13).

Şekil 13. Taşınmazlara ait bilgilere grafik veri veya ilişkilendirildiği öznitelik verisi ile ulaşılmasına örnek

4.3.2. SGK Hizmet Binaları İle İlgili Sorgulamalar

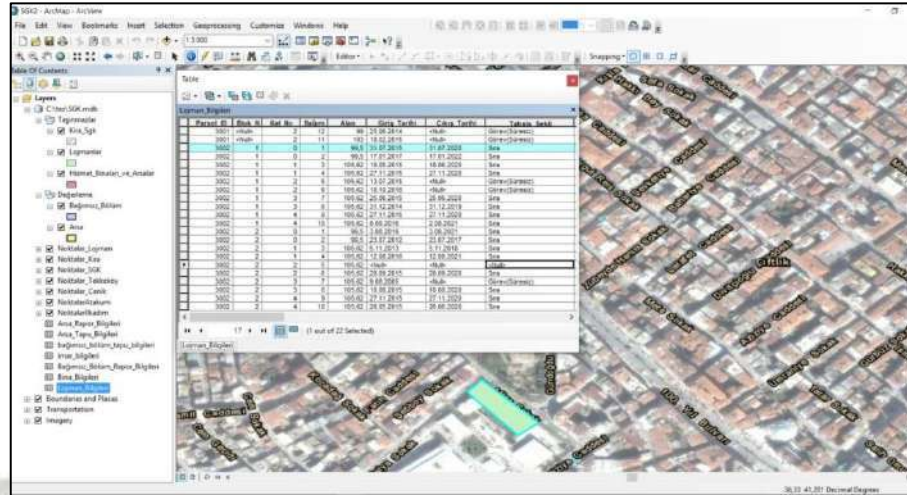
Mülkiyeti Sosyal Güvenlik kurumuna ait taşınmazlarla alakalı olarak tapu bilgileri, kullanım durumu, bina bilgileri gibi öznitelik verileri ve taşınmazın güncel fotoğrafları, yapı ruhsatı, tapu kaydı gibi dijital verilere de sistem üzerinden erişilebilir (Şekil 14).

Şekil 14. Taşınmazlara ait çeşitli bilgilere ulaşılabilmesine örnek

4.3.3. Lojmanlar İle İlgili Sorgulamalar

Samsun İli Sosyal Güvenlik Kurumu İl Müdürlüğüne ait lojmanlar sisteme aktarılmış, lojmanlarla ilgili konum bilgileri, öznitelik bilgileri sisteme girilmiş ve “**Sosyal Güvenlik Kurumu Konut Tahsis İşlemleri ile İlgili Usul ve Esaslar**” ile ilgili olarak yapılacak iş ve işlemlerin takibi, sorgulamalar sistem üzerinden yapılmıştır (Şekil 15).

Şekil 15. Lojman Bilgileri ile İlgili Sorgulamalar

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanların yaşamları boyunca yaşam kalitelerini etkileyen en önemli unsurlardan biri şüphesiz ki sosyal güvenceye sahip olmalarıdır. Bu doğrultuda Anayasamızın 60’ıncı maddesi ile ülkemizde sosyal güvenlik hakkı, “Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu

güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar” hüküm ile açıkça ortaya konulmuştur.

Sosyal Güvenlik Kurumu’nun idare ve temsil ettiği taşınmazları en iyi şekilde idare etmek, gelirlerini artırmak vatandaşlara sunulacak sosyal güvencenin kalitesini arttıracaktır. Sosyal Güvenlik Kurumu taşınmazlarının yönetim ve denetiminin daha hızlı ve kolay gerçekleştirilebilmesi için Sosyal Güvenlik Kurumu Bilgi Sistemi’ne ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmada, Samsun ili için Sosyal Güvenlik Kurumu için SGK taşınmazlarının takibinin sağlanması, envanterlerinin çıkarılması, taşınmazların etkin ve verimli bir biçimde yönetilebilmesi ve farklı konumsal analiz ve sorgulamaların gerçekleştirilmesi ile karar vericilere etkin karar desteğinin sağlanması maksadı ile CBS tabanlı bir Sosyal Güvenlik Kurumu Taşınmazlar Bilgi Sistemi tasarlanmış ve geliştirilmiştir.

Geliştirilen sistemle;

- Sosyal Güvenlik Kurumu taşınmazları ile ilgili güncel ve doğru verilere ulaşılması,
- Hız, zaman, emek, maliyet kazancı ve personel tasarrufu ile verim artışı,
- Hizmet kalitesinin iyileştirilmesi,
- Yönetimsel kararlarının hızlı ve doğru bir şekilde alınmasının sağlandığı görülmüştür.

Sosyal Güvenlik Kurumu taşınmazları, diğer tüm taşınmazlarda olduğu gibi, dinamik bir yapıya sahiptir. Alım, satım, ifraz ve tevhid gibi işlemler nedeniyle, taşınmazların grafik ve öznitelik verileri sürekli değişmektedir. Bu nedenle, geliştirilen sisteme veri girişi ve güncelleme çalışmaları süreklilik gerektirmektedir. Geliştirilen sistemin en önemli veri sağlayıcılarından olan Kadastro Müdürlüğü, Tapu Sicil Müdürlüğü ve Belediye gibi kurumlarla Samsun Sosyal Güvenlik Kurumu arasında veri ve bilgi alışverişini sağlayacak bir yapılanma bulunmadığından, ihtiyaç duyulan veriler kurumlardan geleneksel yöntemlerle toplanarak sisteme aktarılmaktadır. Söz konusu kurumlarla gerekli protokollerin yapılarak güncel verilerin paylaşımı konusunda bir yapılanmaya gidilmesi sistemin etkinliğini çok da fazla geliştirmeyecektir.

Geleneksel yöntemlerle haftalık ya da aylık güncel veri paylaşımı çözüm değildir. Bu sorunun çözümü için ihtiyaç duyulan tek yapılanma, konumsal veri ile iş yapan ve bütün kurumlar arasında veri ve servis paylaşımına olanak sağlayan **“Konumsal Veri Altyapıları” (KVA)** dır. Bu nedenle, Sosyal Güvenlik Kurumu Taşınmazlar Bilgi Sistemi örneğinde ihtiyacı ve gerekliliği bir kez daha ortaya çıkan KVA’ların ülkemizde bir an önce hayata geçirilmesi ve başta Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü olmak üzere konumsal veri sunan tüm kurumların gerekli çalışmaları yaparak altyapılarını eş zamanlı olarak hazır hale getirmeleri gerekmektedir. Son dönemde gerçekleştirilen Türkiye Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemleri Projesinin (TUCBS) bir an önce tüm kurumların ürettiği ve kullandığı verileri kapsayacak şekilde hayata geçirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu Taşınmazlar Bilgi Sisteminin, tecrübe ve sorumluluk bilincinde olan personeller tarafından kullanılması ve korunması sistemin işlerliği ve sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, personel temini ve eğitim organizasyonları ile sistemin işlevsel tutulması büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

ArcGIS 10 Desktop Uygulama Dokümanı, Ekim 2010, ISBN:978-9944-5863-6-8.

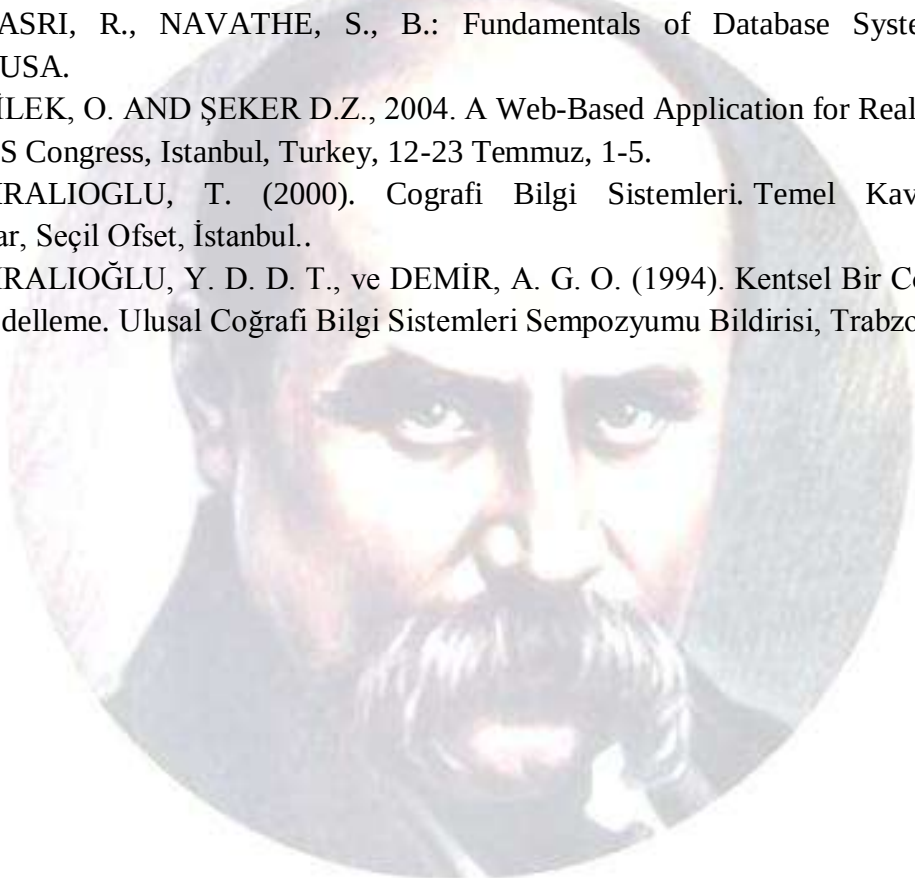
CÖMERT, Ç.: Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Temelleri: Veri Modelleri ve Veri Yapıları, KTÜ Jeodezi ve Fotogrametri Mühendisliği Bölümü Araştırma Raporları, 1997, Trabzon.

ELMASRI, R., NAVATHE, S., B.: Fundamentals of Database Systems, 2000, California, USA.

ÖZDİLEK, O. AND ŞEKER D.Z., 2004. A Web-Based Application for Real-Time GIS, XXth ISPRS Congress, Istanbul, Turkey, 12-23 Temmuz, 1-5.

YOMRALIOĞLU, T. (2000). Coğrafi Bilgi Sistemleri. Temel Kavramlar ve Uygulamalar, Seçil Ofset, İstanbul..

YOMRALIOĞLU, Y. D. D. T., ve DEMİR, A. G. O. (1994). Kentsel Bir Coğrafi Bilgi Sistemi Modelleme. Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu Bildirisi, Trabzon.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

TİCARİ BANKALARDA FON TRANSFER FİYATLAMASI : ŞUBELER CARİ HESABI/FAİZİ İLE KARŞILAŞTIRMALI BİR UYGULAMA

FUND TRANSFER PRICING IN COMMERCIAL BANKS: A COMPARATIVE APPLICATION WITH THE BRANCH CURRENT ACCOUNTS/ INTEREST

Dr. Öğr. Üyesi Adnan GÜZEL

Türk Hava Kurumu Üniversitesi, aguzel@thk.edu.tr

Ahmet KARAKAŞ

T.Halk Bankası Kurumsal Şube Md., ahmetkarakas42@gmail.com

ÖZET

Finansal sistemin ve finansal aracılık faaliyetinin en önemli kurumları olan bankalar da diğer ticari işletmeler gibi kârını ve piyasa değerini artırma hedefiyle çalışmaktadırlar. Başta sermaye koyan ortaklar olmak üzere tüm paydaşlar; banka yönetiminden kaynak maliyetinin düşürülmesini, aktifin getirisinin artırılmasını, bankanın dönem sonunda hedeflenen kâra ulaştırılmasını ve piyasa değerinin artırılmasını beklemektedir.

Bankaların hedeflenen kârlılığa ulaşabilmesi için etkin bir aktif pasif yönetimi zurunludur. Bunun için, gelir gider yapısı iyi analiz edilmeli, kaynakların vadesi ile aktiflerin vadesinin uyumsuz olması nedeniyle likidite riskine yol açmamak için, uygun bir likidite yönetimi planlanmalıdır. Ayrıca, piyasa riski (faiz oranı ve döviz kuru riskleri), kredi riski, operasyonel riskler ve diğer risk unsurlarının banka kârlılığını olumsuz etkilememesi için de etkin bir risk yönetimi faaliyeti yürütülmelidir.

Bankaların kullandıkları fon kaynakları çeşitlidir. Bunlar vadeli, vadesiz mevduatlar, bankalararası fon kaynakları, ihraç edilen menkul kıymetler, kullanılan krediler ile özkaynaklardır. Kaynak maliyetini hesaplamak genel olarak bu kaynaklara ödenen faizler ile diğer operasyonel giderlerden oluşmakta olup, kısmen kolaydır. Ancak fon kaynaklarının getirisini hesaplamak aynı ölçüde kolay değildir. Toplanan kaynaklar, farklı vade ve türlerde krediler, menkul kıymet yatırımları, iştirakler vb farklı varlıkların finansmanında kullanılmaktadır. Bu aşamada, kaynakların maliyetinin belirlenmesi, ürünlerin fiyatlandırılması, performansın analizi, operasyonel giderlerin tespiti, banka stratejilerinin oluşturulması, pazardaki rekabet yapısının değerlendirilmesi vb açısından başvuru en önemli model fon transfer fiyatlamasıdır.

Fon Transfer Fiyatlaması; (FTF), şubelerin ve diğer gelir getiren birimlerin kârlılık performanslarının ölçülmesi, banka politikalarına uygun bir şekilde mevduat ve diğer kaynakların sağlanması, krediler ve diğer aktiflerinin risksiz ve verimli bir şekilde değerlendirilmesi, mevduat ve kredilerin fiyatlandırılması ile buna yönelik karar süreçlerinde yararlanılan en etkin araçlardan birisidir.

Bu çalışmada; risk bazlı fiyatlama olan FTF ile geleneksel şubeler cari hesabı/faizi uygulaması karşılaştırmalı olarak incelenmekte ve gelişmiş bir FTF sisteminin Bankacılık sektörü açısından önemi değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fon Transfer Fiyatlaması, Aktif Pasif Yönetimi, Kaynak Maliyeti, Şubeler Cari Hesabı, Şubeler Cari Faizi.

ABSTRACT

Banks, which are the most important institutions of the financial system and financial intermediation, work just like other commercial enterprises with the aim of increasing their profit and market value. All stakeholders, particularly shareholders expect from the bank management to reduce the cost of resources, increase the return on assets, increase the profitability at the end of the period and increase the market value of the bank.

It is essential that banks establish an effective asset and liability management function in order to achieve the targeted profitability. For this, first the income-expense structure should be well analyzed. and appropriate liquidity management should be planned, in order not to cause liquidity risk, due to the maturity of the assets and the maturity of the assets. In addition, market risk (interest and exchange rate risks), credit risk, operational risks and other risk factors also require banks to establish an effective risk management function.

The funding sources used by banks are varied. These are time deposits, demand deposits, funding sources from interbank markets, securities issued, used loans and shareholders equity. However, it is easy to calculate the cost of the resources, because the cost of resources consists mainly of interest paid on deposits and other operational expenses. However, calculating the return on deposits is not equally easy. Collected resources are used in the financing of different assets, such as loans in different maturity and types, securities portfolio, subsidiaries etc. At this stage, it is the most prudent model fund transfer pricing applied to determine the cost of resources, pricing of commercial products, analysis of performance, determination of operational expenses, establishment of bank strategies and evaluation of competitive structure in the market.

Fund Transfer Pricing (FTF) is one of the most effective methods to measure the profitability performance of branches and other revenue generating units, to provide deposits and other resources in accordance with the bank policies, to evaluate loans and other assets in a risk-free and efficient manner, to pricing of deposits and loans and decision-making processes.

In this study; FTF which is a risk-based pricing model and traditional branch current accounts / interest rates model are examined comparatively and the importance of an advanced FTF system for the banking sector is emphasized.

Keywords: Fund Transfer Pricing, Asset and Liability Management, Cost of Funding, Branch Current Account and Current Account Interest.

1. GİRİŞ

Finansal hizmetler ekonomisinin finansal piyasalar, finansal kurumlar ve finansal araçlar olmak üzere üç temel bileşeni vardır (Uludağ, İ. ve Arıcan, E., 2001:116).

Finansal kurumlar finansal sistemin önemli aktörleridir. Hazine, Merkez Bankası, mevduat ve katılım bankaları, yatırım ve kalkınma bankaları, aracı kuruluşlar, yatırım ortaklıkları, risk sermayesi yatırım ortaklıkları, varlık yönetim şirketleri, yatırım fonları, factoring ve forfaiting kuruluşları, tüketici finansman şirketleri, sosyal güvenlik kuruluşları,

sigorta şirketleri, özel emeklilik sandıkları belli başlı finansal kurumlardır (Parasız, İ., 2014:79-94).

Mevduat bankaları (ticari bankalar) finansal sistemin en önemli kurumlarıdır. Ülkemizde finansal sistemin yaklaşık %82'i mevduat bankaları tarafından kontrol edilmektedir (TBB/2018).

Mevduat bankaları yatırımcı ve tasarruf sahiplerinin arz ettiği fon fazlasını kaynak ihtiyacı olan birimlere aktarılmasında görev alan aracı finansal kurumlardır.

Banka ortakları tarafından konulan sermaye (özkaynak) dışında bankaların kaynakları arasında en önemlisi mevduattır. Bunun yanında, ulusal veya uluslararası para ve sermaye piyasalarından sağlanan, kısa ve uzun vadeli borçlar, ihraç edilen bono ve tahviller, sendikasyon kredileri, bankaların diğer fon kaynakları arasında yer almaktadır.

Kaynakların plase edildiği (değerlendirildiği) aktif kalemlerin başında krediler gelmektedir. Bunun yanı sıra, hazine bonusu ve devlet tahvilleri gibi Devlet İç Borçlanma Senetleri ve özel sektör menkul kıymetlerinden oluşan menkul değerler portföyü de önemli aktif kalemleri arasındadır.

Kaynak maliyeti ve aktif getirisi arasındaki marjı esas alan net faiz marjı bankalarda en önemli kârlılık göstergesi olup, bir anlamda bankanın aktif ve pasif yönetiminin kalitesinin bir sonucudur. Bunun yanında ortakların koyduğu sermaye ile ne kadar kâr yaratıldığını gösteren özkaynak karlılığı, aktifler ile ne kadar kâr yaratıldığını gösteren aktif karlılığı, faiz dışı gelirlerin aktiflere oranı, sermayenin büyüklüğü (özkaynağın aktiflere oranı), aktif büyüklüğü, bankanın varlıklarının ne kadarlık kısmının borç ile finanse ettiğini gösteren Kaldıraç Oranı, likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülükleri karşılama oranını gösteren Likidite Oranı, kredilerin ne kadarının mevduat ile fonlandığını gösteren Kredi Mevduat Oranı, bilanço dışı faaliyetlerin (gayrinakdi krediler, akreditifler, türev araçlar vb.) aktiflere oranı, kredilerin aktif içindeki payı, menkul kıymetlerin aktif içindeki payı, mevduatın toplam aktiflere oranı ve takipteki alacakların (NPL) toplam kredilere oranı gibi değişkenler de kârlılık performansının ölçülmesinde temel belirleyicilerdir. Bu değişkenler içsel değişkenler olarak tanımlanmakta olup, bankanın kontrolü dışındaki (enflasyon, GSYİH büyümesi vb gibi) dışsal/makro ekonomik değişkenlerle birlikte bankanın kârlılığında belirleyici rol üstlenmektedirler.

Kârlılığın içsel ve dışsal belirleyicilerine ilişkin olarak yapılan akademik çalışmalarda, mikro/içsel değişkenlerin makro/dışsal değişkenlere göre banka kârlılığı üzerinde daha etkili olduğu konusunda araştırmacıların genel kanaati bulunmaktadır.

2. AKTİF PASİF YÖNETİMİ

Mevduat bankalarının, yatırımcılardan (tasarruf sahiplerinden) sağladığı kaynağı fon ihtiyacı olan birimlere aktarma sürecinde, net faiz marjını kontrol altında tutarak hatta net faiz marjını artırarak kâr hedefine ulaşmak için etkin bir aktif pasif yönetimi fonksiyonu tesis etmeleri önemlidir.

Aktif pasif yönetimi, bilanço kalemlerinin bankanın piyasa değerini (net şimdiki değerini) maksimize edecek şekilde koordinasyonu ve yönetimi olup, değişken getirili aktif ve pasifler arasındaki ilişkiye odaklanır (Parasız, İ., 2014:211-212).

Bankaların varlık ve yükümlülüklerini yöneten birimlerin yöneticilerden oluşan Aktif Pasif Komitesi'nin görevleri arasında; varlık ve yükümlülüklerin vade uyumsuzluğunun giderilmesine yönelik tedbirlerin alınması, faiz marjını artıracak stratejiler belirlenip

uygulanması, likidite ve olası diğer risklerin olumsuz etkilerinin azaltılıp bertaraf edilmesine yönelik politikaların oluşturularak uygulanmasının sağlanması yer almaktadır.

Bankalarda kaynağın hangi araçlarla sağlanacağı, mevduatın bilançodaki payının ne olacağı, bono ihraç etmenin kaynak maliyetini ne şekilde etkileyeceği, sağlanan kaynağın ne kadarının kredilere, ne kadarının menkul değerlere ve diğer aktiflere kanalize edileceği gibi yönetsel kararlar bankanın net faiz marjını belirlemede etkindir. Aktif Pasif Komitesi en uygun aktif ve pasif yapısını oluşturmaya odaklanmaktadır. Para piyasalarının dinamik olduğu, varlık fiyatlarının, saniyeler içinde hızla değiştiği günümüz finans dünyasında, oluşturulan portföyün gerektiğinde piyasanın gidişatına, yönüne göre değiştirilmesi, güncellenmesi gerekebilir. Bu durum, dinamik bir Aktif Pasif Yönetimi fonksiyonunu zorunlu kılmaktadır.

Öte yandan, portföy tesisinde tek bir yöntem, kural yoktur. Ancak, banka bilançosunun kârlılık ve diğer hedeflere ulaştıracak şekilde, likidite riski ve diğer riskleri de gözeterek oluşturulması önemlidir. Bu da her bankanın kendi yapısına ve hedeflerine uygun bir bilanço (aktif ve pasif yapısı) oluşturması gerektiği anlamına gelmektedir.

3. RİSK YÖNETİMİ

Türk Bankacılık sisteminde en önemli kaynak ürünü olan mevduatın ortalama vadesinin 3 aydan kısa, buna karşılık aktifin en önemli kalemi olan kredilerin ortalama vadesinin 1 yıldan uzun olması vade uyumsuzluğu nedeniyle bankaları likidite riskinin yanı sıra faiz riski ile de karşı karşıya bırakmaktadır. Döviz kurlarında hareketliliğin yüksek olduğu ülkemizde hem firmalar hem bankalar için kur riski de oldukça önemlidir. Bankaların maruz kalacakları likidite riski, piyasa riski (kur ve faiz oranı riskleri), kredi riski, operasyonel riskler ve diğer riskleri öngörü ve erken uyarı sistemleriyle kontrol edip yönetebilmeleri için etkin bir risk yönetimi fonksiyonu tesis etmeleri gereklidir.

Risk Yönetimi, finansal kararların doğuracağı sonuçları; kur, faiz, fiyat gibi değişkenlerle ilişkilendirerek; riskten kaçınma tekniklerinin bulunması ve bu tekniklerin duyarlılık derecelerinin ortaya konularak; uygun çözümlerin, uygun zamanda uygulanması sürecini içermektedir (Güzel, A. 2016/a).

Ekonominin işleyişinde çok önemli rolleri olan bankaların karşılaşılabileceği risklerin önlenmesi, riskin gerçekleşmesi durumunda oluşacak zararın minimize edilmesi, hem bankaların kârlılık hedefine ulaşmasında hem de finansal sistemin sağlıklı bir şekilde işleyişi açısından oldukça önemlidir. Bu durum bankaların etkin bir risk yönetimi sistemlerini oluşturmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda, risk yönetimi, risklerin öngörülerle olası zararları önlemeye dönük dinamik bir süreçtir. Risk yönetimi olası zararların etkisini azaltıcı yönde karar vermeye yardımcı olacak bir disiplindir, riskleri tamamen ortadan kaldıracak sihirli değnek değildir.

- Kredi riskinin yönetiminde, kredi kullanıcılarının tanınması ve ratinge tabi tutulması, kredi portföyü oluşturulurken riskin müşteri segmenti, sektör ve bölgeler arasında dağıtılması, erken uyarı sistemlerinin oluşturulması ve uygun teminatlarla kredi kullandırımı (Parasız, İ., 2009:185, Hazar, A. ve Babuşcu, Ş., 2014:173),

- Faiz riskinin yönetiminde; yeniden fiyatlandırma (Gap) ve süre (Durasyon) analizinin veya modelinin uygulanması (Parasız, İ., 2014:231-232, Şakar, H., 2002:113),

- Kur riskinin yönetiminde; futures, forward, opsiyon ve swap gibi türev ürünlerle riskin hedge edilmesi (Güzel, A., 2016/a), risklerin olası olumsuz etkilerini önlemeye ve azaltmaya dönük model ve araçlardan bazılarıdır.

Likidite riskini oluşturan vade uyumsuzluğu, beklenmedik kaynak çıkışları, savaş ve krizler, aktif kalitesinde bozulma ve kârlılıkta düşüş gibi durumların her biri farklı tedbirler ve önleyici süreçler gerektirmektedir.

Ülkemizde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) hazırladığı yönetmelik ve rehberler ile bankrisk yönetim politikalarının oluşturulması ve etkin bir risk yönetimi yapılması hedeflenmektedir.

4. KAYNAK MALİYETİ

Bankalarda kaynak maliyeti kavramı, vadeli-vadesiz mevduat başta olmak üzere yurtiçi veya yurtdışı para ve sermaye piyasalarından sağlanan borçlar, bankalara borçlar, ihraç edilen menkul kıymetler, repo ve diğer pasifleri içeren toplam kaynak havuzun maliyeti anlamına gelmektedir. Bu nedenle doğru hesaplama yapabilmek için söz konusu maliyetli pasif kalemlerin tümünün dikkate alınması gereklidir (Eroğlu, Z. Ada, 2001:3).

Kaynak maliyeti hesaplamalarında; her bir kaynak unsurunun yenileme vadelerinin de dikkate alınarak maliyetlerinin (bileşik faiz üzerinden) hesaplanması, varsa zorunlu karşılık etkisinin ilave edilmesi, menkul kıymetlerde ihraç maliyetlerin (iskonto, komisyon, ihraç primi ve diğer giderler) eklenmesi, faiz dışında katlanılan işletme giderlerinin de kaynak maliyeti hesaplamalarına yansıtılması hesaplamaların sağlıklı ve gerçekçi olması açısından önemlidir.

5. ŞUBELER CARİ HESABI / ŞUBELER CARİ FAİZİ UYGULAMASI

Mevduat bankalarının şubelerinin hizmet sunulan bölge veya piyasaya göre “mevduat” veya “plasman (kredi) şubesi” olarak sınıflandırılması mümkündür. Diğer bankacılık işlemlerini de yapmakla birlikte; bu sınıflandırma şubenin ağırlıklı olarak kaynak sağlamaya veya kredi kullandırmaya dönük çalıştığına ilişkin fikir vermektedir. Ancak, gerçekte bankaların hemen tüm şubeleri belli hacimde mevduat toplayıp, kredi kullandırdığından genellikle karma bir şube yapısı söz konusudur.

Müşterilerinden temin ettiği mevduatı, kullandığı krediden fazla olan banka şubelerinde fon fazlası oluşurken, toplayabildiği kaynak tutarının kullandığı kredi tutarından az olan şubelerde ise fon açığı oluşmaktadır. Dolayısıyla, genel finansal sistemin işleyişinde olduğu gibi, fon fazlası olan birimlerden fon açığı olan birimlere (banka hazinesi üzerinden) bir fon transferi söz konusu olmaktadır.

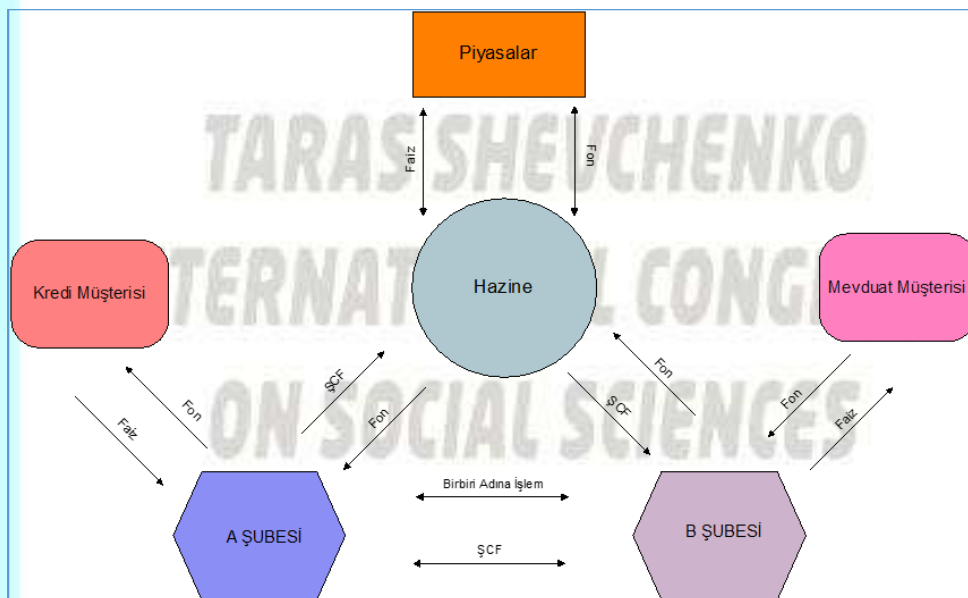
Bankanın birimleri arasındaki söz konusu kaynak aktarımında, finansal sistemin işleyişinde olduğu gibi, bir faizlendirme esas olmaktadır. Fon toplayan şubeler topladığı kaynağı, bankanın Hazine departmanına devretmekte, karşılığında faiz almakta, fon kullandıran şubeler ise bankanın hazine departmanından kaynak temin etmekte, bunun karşılığında faiz ödemektedir. Aksi durumda, fon sağlayan şubeler faiz giderlerinden dolayı zarar ederken, diğer şubelerin sağladığı fonları müşterilerine kullandıran şubelerin faiz gelirlerinden dolayı sürekli kâr etmesi söz konusu olacaktır.

Bankalar çeşitli birimleri arasındaki fon transferinin birimlerin kârlılığına etkisini yansıtmak ve ölçmek için geçmişten günümüze çeşitli yöntemler uygulamışlardır. Şubeler

Cari Faizi bu yöntemlerden birisidir. Yöntem, banka birimlerinin fon alışverişinde ya da birbirleri adına (diğer şube müşterisine havale gönderme, başka bir şubenin müşterisinin hesabından ödeme yapma gibi) yaptıkları işlemlerde, işlemin Türk Lirası (TL) ya da Yabancı Para (YP) olmasına göre Tek Düzen Hesap Planında (THP) 290 Şubeler Cari Hesabı (TL) ya da 291 Şubeler Cari Hesabı (YP) ile izlenen, borçlu ya da alacaklı çalışabilen bir aracı hesap olan Şubeler Cari Hesabı (SCH) üzerinden Şubeler Cari Faizi (SCF) tahakkuk ettirilmesi esasına dayanmaktadır. SCH niteliği itibariyle borç ya da alacak kalıntısı verebilmektedir. Dönem sonunda bankanın Hazine birimleri tarafından şube ve diğer işlm yapan birimlere SCH hesabının (290/291 hesaplar) borç bakiyesi üzerinden faiz geliri, alacak bakiyesi üzerinden de faiz gideri tahakkuk ettirilmektedir. Dönem sonunda tüm birimlerin SCH hesabının banka genelinde toplam borç bakiyesi alacak bakiyesine eşit olduğundan bakiye oluşmamakta, dolayısıyla SCH banka bilançosunda yer almamaktadır. Bu şekilde şubelere tahakkuk ettirilen faiz gelirleri ile faiz giderleri toplamı da eşit olmaktadır.

Aşağıda Şekil 5.1.'de söz konusu Banka birimleri ve şubeleri arasında fon akışına ilişkin Şubeler cari hesabının işleyişi ve Şubeler Cari Faizinin tahakkuku yer almaktadır. A Şubesi'nin ağırlıklı olarak kredi kullandığı ve kaynağı (ankes yoluyla) banka hazinesinden aldığı, B Şubesi'nin de ağırlıklı olarak mevduat topladığı ve topladığı mevduatı (ankes yoluyla) banka hazinesine devrettiği, gün içinde iki şubenin birbiri adına (havale, diğer şubedeki hesaptan ödeme gibi) çeşitli işlemler yaptığı varsayılmıştır. SCF bir başka şube ya da birimin muhasebesini ilgilendiren işlemler yapıldığında söz konusu olmaktadır. Kullandırılan kredi ya da toplanan mevduat için doğrudan SCF tahakkuku söz konusu değildir. Müşteriden temin edilen kaynak (mevduat) gün sonunda kasa fazlası olarak genel müdürlük Hazine veya Fon Yönetimi departmanına devredildiğinde SCF geliri söz konusu olmaktadır. Yine, müşteriye kredi kullandırıldığında, kasada yeterli bakiye yoksa genel müdürlükten Hazine veya Fon Yönetimi departmanı ankes (para) alınmakta ve SCF gideri tahakkuk etmektedir. Müşteriye kredi kullandırılırken şube kasasında yeterli nakit varsa, SCF tahakkuku söz konusu olmayacaktır.

Şekil 5.1: Birimler arası fon ve faiz akışı (SCF)

Yöntemin işleyişi aşağıdaki örnek işlemlerle açıklanabilir: A Şubesi'nin 30.06.2018 tarihinde aşağıda belirtilen işlemleri gerçekleştirdiği varsayalım:

- 1-Bay A isimli müşteri adına 5.000.000 TL mevduat hesabı açılmış,
- 2-B Tic. Ltd.Şti. firmasına 4.000.000 TL kredi kullandırılmış,
- 3-A Şubesine başvuran Bay M isimli müşterinin C Şubesinde bulunan mevduat hesabından kendisine 500.000 TL ödeme yapılmış,
- 4-Bir müşteri tarafından Bayan N isimli müşterinin D Şubesi'ndeki hesabına 250.000 TL havale gönderilmiş,
- 5-Gün sonunda şube kasasında kalan 750.000 TL (ankes) Genel Müdürlüğe devredilmiştir.

Yukarıda yer alan şubelerin/birimlerin ŞCH defter-i kebir bakiyeleri üzerinden işlemlerin gerçekleştiği 30.06.2018 tarihinden dönem sonuna kadar olmak üzere, bankaca belirlenen ŞCF oranı üzerinden banka hazine yönetimince faiz geliri ya da gideri (%10 olduğu varsayalım) tahakkuk ettirilecektir.

a.A Şubesi 3 no'lu işlemle ilgili olarak 500.000 TL üzerinden C Şubesi'nden, 5 no'lu işlemlerle ilgili olarak 750.000 TL üzerinden Genel Müdürlük biriminden ŞCF alacak, 4 no'lu işlemle ilgili olarak D Şubesi'ne 250.000 TL üzerinden ŞCF ödeyecek,

b.C Şubesi 3 no'lu işlemle ilgili 500.000 TL üzerinden A Şubesi'ne ŞCF ödeyecek,

c.D Şubesi 4 no'lu işlemle ilgili 250.000 TL üzerinden A Şubesi'nden ŞCF alacak,

d.Genel Müdürlük birimi de 5 no'lu işlemle ilgili olarak A Şubesi'ne 750.000 TL üzerinden ŞCF ödeyecektir.

Dönem sonlarında Genel Müdürlük'çe ŞCF almaya hak kazanan şubelere (birimlere) 592 Şubelerden Alınan Faizler hesabı üzerinden faiz geliri, ŞCF ödemekle yükümlü şubelere de 650 Şubelere Verilen Faizler hesabı üzerinden faiz gideri tahakkuk ettirilmektedir. Sonuçta, işlemleri nedeniyle fon fazlası veren şubelerin almaya hak kazandıkları ŞCF oranında gelir elde ettiklerinden kârlılıkları artırmakta, fon açığı veren şubelerin ise ödedikleri ŞCF oranında giderleri olacağından kârlılıkları bu oranda azalmaktadır.

Bankanın iki birimi arasında bir fon transferi ya da birbiri adına bir işlem söz konusu olduğunda aynı tutar bir birimin muhasebe kayıtlarında (ŞCH hesabında) borç kaydı oluştururken, diğer birimin muhasebe kayıtlarında (ŞCH hesabında) alacak kaydı oluşturmaktadır. Sonuçta, tüm birimlerin ŞCH hesabının borç ve alacak bakiyesi denk olacağından, dönem sonunda banka bilançosunda yer almayacaktır.

Birimlerin almaya hak kazandıkları ŞCF toplamı ile ödemekle yükümlü oldukları ŞCF toplamı da denk olmaktadır. Bu sonuç ŞCH hesabın işleyişinin gereğidir.

Bu yöntemle, birimler arasındaki fon transferleri ya da birbirleri adına gerçekleştirdikleri işlemler dikkate alınarak, belli bir oran üzerinden bir gelir ya da gider tahakkuk ettirilmekte, işlemlerin şubenin kârlılığına etkisi yansıtılıp ölçülmeye çalışılmaktadır.

ŞCF uygulamasının amacı, bankanın birimleri arasındaki fon alışverişlerini ve birbirleri adına yaptıkları işlemleri kârlılıklarına yansıtmaktır. Dönem sonunda şubelerin mevduat hesaplarına ödediği faiz ile kredi hesaplarından aldığı faizin yanı sıra lehte ya da aleyhte tahakkuk eden ŞCF (istismar faizi) şubenin kâr ya da zararının oluşumunda etkili olmaktadır.

Elbette faiz dışı gelir, komisyon ve ücretler ile faiz dışı giderler de şube kârını etkileyen diğer unsurlardır.

ŞCF uygulamasının işleyişinde bankacılığın temel ürünleri olan mevduat ve kredi başta olmak üzere aktif ve pasif kalemlerin kârlılık hesaplaması yapılmamaktadır. Diğer şubeler adına yapılan işlemler ve şubeler arasındaki fon transferleri bir ölçüde ve dolaylı olarak kârlılığın oluşumunda etkili olmaktadır. Mevduat ağırlıklı çalışan şubelerde genellikle gün sonunda kasa fazlası (ankes/fon fazlası) oluşacağından devredilen kasa fazlasına, kredi ağırlıklı çalışan şubelerde de müşterilerin ihtiyacını karşılayabilmek için para ihtiyacı (fon açığı) oluşacağından, alınan ankese uygulanan ŞCF dolaylı olarak şubelerin kârlılıklarını etkilemektedir.

6. FON TRANSFER FİYATLAMASI (FTF) UYGULAMASI

Şubeler Cari Hesabı üzerinden faizlendirme uygulaması şubelerin / birimlerin ankes devretme, ankes alma, havale gönderme, başka şubenin müşterisinin hesabından ödeme yapma gibi birbirleri adına yaptıkları işlemler ve aralarındaki kaynak aktarımlarını (fon transferlerini) bir ölçüde kârlılığa yansıtmaktadır. Ancak, SCH uygulaması şubelerin kârlılık performansının ölçülmesinde kısmen kullanılmakla birlikte, mevduat, kredi gibi temel bankacılık ürünlerinin toplam kârlılığa katkısının belirlenmesine olanak vermemektedir.

Bu durum bankaları yeni arayışlara yönlendirmiş ve sonuçta Fon Transfer Fiyatlaması uygulaması geliştirilmiştir. Fon Transfer Fiyatlaması ŞCF uygulamasını baz almakla birlikte, ürün bazında FTF oranı belirlenerek ürünlerin kârlılığının belirlenmesine ve şubelerin gerçek kârlılık performanslarının ölçülmesine imkan vermektedir.

FTF belirli aktif ve pasif kalemler için hesaplanmaktadır. Şubeler (birimler) bilançodaki aktif (varlık) hesapları üzerinden FTF maliyetine katlanırken, pasif (Kaynak) hesaplarından FTF getirisi elde etmektedir. Şubeler, kullandığı kredi için müşteriden faiz almakta, banka hazinesine FTF faizi ödemektedir. Temin edilen kaynak (mevduat) için müşteriye faiz ödenirken, banka hazinesinden FTF faizi alınmaktadır. Sonuçta şubenin gerçek kârlılık performansı ortaya çıkmaktadır.

Şekil 6.1: Şube kârının bileşenleri

+ Kredi ve Alacaklardan Sağlanan Faiz Geliri	}	KÂR/ZARAR
- Krediler için Ödenen Net FTF Gideri		
- Mevduat Faiz Gideri		
+ Mevduat İçin Alınan FTF Geliri		
+ Faiz Dışı Gelirler		
- Faiz Dışı Giderler		
+ / - Net Hizmet Bedeli (+ Alınan Hizmet Bedeli – Ödenen Hizmet Bedeli)		
+ / - Net Diğer FTF (+ Diğer FTF – Diğer FTF)		

Yukarıdaki tabloda şubenin kâr/zarar oluşumu yer almaktadır. Kullandırılan kredilerden alınan faizler ile müşterilerden temin edilen mevduat için alınan FTF geliri kârı artıran, buna karşılık, müşterilerden temin edilen mevduat için ödenen faiz ile kullandırılan krediler için

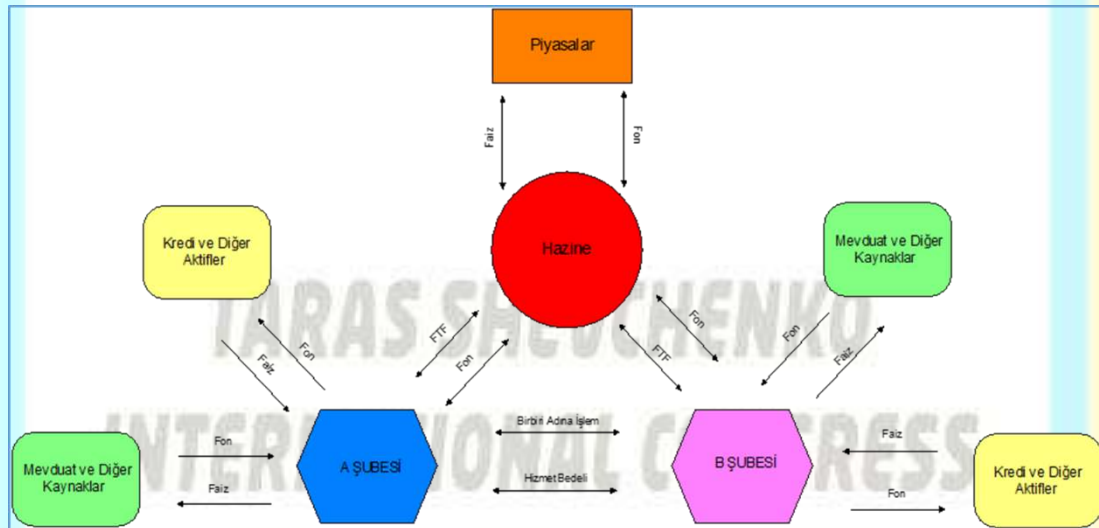
katlanılan FTF gideri kârı azaltan unsurlardır. Faiz dışındaki diğer gelir ve giderler ile kredi ve mevduat dışındaki aktif ve pasif hesaplar için ödenen ve alınan FTF gideri, yanı sıra, şubelerin birbiri adına yaptığı işlemler nedeniyle alınan ya da ödenen hizmet bedeli tutarları da kârlılıkta etkili olan diğer unsurlardır.

FTF oranları belirlenirken risk unsurları (likidite riski, piyasa riski, kredi riski vd), piyasa faiz oranları, bankanın kaynak maliyeti, mevduat ve kredilerde büyüme hedefi gibi etkenler dikkate alınmaktadır. Tüm aktif ve pasif kalemler için tek bir FTF oranı uygulamak da mümkün olmakla birlikte, genellikle aktif ve pasif kalemler için, vadeyi dikkate alarak ayrı FTF oranları belirlenmekte ve uygulanmaktadır. Aktif kalemlerde (örneğin kredilerde) belirlenen FTF oranının üzerindeki işlemler, pasif kalemlerde (mevduat gibi) belirlenen oranın altındaki işlemler şube karlılığına yansımaktadır.

FTF uygulamasında şubelerin ve birimlerin birbiri adına yaptıkları (diğer şubenin müşterisinin hesabından ödeme yapılması veya para yatırılması, diğer şubenin müşterisine havale gönderilmesi, müşterinin senedinin tahsile alınması gibi) işlemlerin muhasebeleştirilmesinde yine ŞCH kullanılmaktadır. Ancak, bankalar bu işlemlere faiz tahakkuk etmek yerine birimler arasında hizmet bedeli uygulamayı tercih etmektedirler. İşlemi yapan birime bir gelir, adına işlem yapılan birime de aynı tutarda gider yansıtılmaktadır.

Aşağıda 6.2.'de banka birimleri arasındaki kaynak aktarımının işleyişi ve FTF tahakkuku gösterilmektedir. FTF uygulamasında ŞCF uygulamasından farklı olarak, şubeye kredi ve diğer aktiflerin bakiyesi baz alınarak, belirlenen FTF oranları üzerinden FTF gideri, mevduat ve diğer pasiflerin bakiyesi baz alınarak, belirlenen FTF oranları üzerinden FTF geliri tahakkuk ettirilmektedir.

Şekil 6.2: Birimler arası fon ve faiz akışı (FTF)

Dönem sonunda Genel Müdürlük Hazine Birimi A Şubesi'ne mevduatına karşılık FTF geliri (karşılığında Genel Müdürlük Hazine Yönetimi hesabına gider) tahakkuk ettirirken, kredilerine karşılık FTF gideri (karşılığında Genel Müdürlük Hazine Yönetimi hesabına gelir) tahakkuk ettirmektedir. Bankanın genelindeki işleyiş dikkate alındığında, dönem sonunda

bankanın Şubelere Verilen Faizler hesap bakiyesi ile Şubelerden Alınan Faizler hesap bakiyesi denk olmaktadır. Söz konusu hesaplar gelir gider hesabı olduğundan, dönem sonunda 440 Kâr/Zarar hesabına devredilerek kapatılmaktadır. Kar Zarar hesabına aktarılan borç ve alacak tutarları aynı (denk) olacağından, FTF Geliri ile FTF Gideri hesapları bankanın kârlılığını etkilememekte, ancak, şubelerin kârlılık performansının ölçülmesi ve ürün kârlılığının hesaplanabilmesini olanaklı kılmaktadır.

Uygulamada şube FTF oranının altında bir maliyetle mevduat temin ettiğinde FTF geliri elde etmektedir. FTF oranına eşit bir oranla mevduat temin edildiğinde FTF geliri söz konusu olmamakta, FTF oranının üstünde bir oranla mevduat temin edildiğinde ise zarar söz konusu olmaktadır. Ancak, bazı durumlarda şubeye özel FTF oranı uygulanarak yüksek maliyetli kaynağın zararı Hazine Departmanı üzerine alınmaktadır.

Kredi kullandırımı için de benzer bir durum söz konusudur. Şube belirlenen FTF oranının üstünde bir oranla kredi kullandığında kar elde etmektedir. FTF oranına eşit bir oranla kredi kullandırıldığında kar söz konusu olmamakta, FTF oranının altında bir oranla kredi kullandırıldığında ise zarar söz konusu olmaktadır. Ancak uygulamada özel FTF oranı uygulanarak bu durumdan kaynaklanan şube zararı Genel Müdürlük üzerine alınmaktadır.

A Şubesi'nde gün sonunda kasa bakiyesi kalmaması durumunda, (şube ankesini devretmiştir), dolayısıyla kasa hesabı için FTF hesaplaması söz konusu olmayacaktır. Kasa hesabında bakiye kaldığında, bir günlük FTF gideri hesaplanıp şube hesaplarına intikal ettirilecektir.

A Şubesi'nin diğer şubeler adına yaptığı işlemler için (diğer şubenin müşterisinin hesabından ödeme ya da diğer şubeye havale gönderme gibi) FTF alması ya da ödemesi söz konusu olmamaktadır. Bu işlemler için hizmet bedeli tahakkuk ettirilmektedir.

ŞCF uygulamasıyla ilgili simülasyondaki işlemlere FTF uygulamasında ne kadar FTF gelir ya da gideri tahakkuk edeceği hesaplandığında, iki uygulamanın farkı daha anlaşılır olacaktır. Aşağıdaki tabloda mevduatın aynı koşullarla temin edilip, kredinin aynı şartlarda kullandırıldığı varsayılmıştır.

Tablo 6.1: ŞCF ve FTF uygulamalarında fon transferi nedeniyle alınan/ödenen faizler.

	Alınan ŞCF (TL)	Ödenen ŞCF (TL)	Alınan FTF (TL)	Ödenen FTF (TL)
Mevduat temini (5 Milyon TL)	-	-	125.000	-
Kredi kullandırılması (4.000.000 TL)	-	-	-	110.000
Başka şube müşterisine hesabından ödeme (500.000 TL)	12.500	-	-	-
Başka şube müşterisinin hesabına havale (250.000 TL)	-	6.250	-	-
Gün sonunda kasa bakiyesinin devri (750.000 TL)	18.750	-	-	-
TOPLAM	31.250	6.250	125.000	110.000

Şubenin FTF uygulamasıyla elde ettiği net gelir 15.000 TL (125.000 – 110.000) iken, aynı işlemler nedeniyle ŞCF uygulamasında net geliri 25.000 TL (32.250 - 6.250) olmaktadır. Fark, iki uygulamanın işleyişinden kaynaklanmaktadır. ŞCF uygulamasında kullanılan

kredi ya da sağlanan mevduat için bir ŞCF gider ya da geliri tahakkuk ettirilmediğinden, bu ürünler için doğrudan bir ŞCF tahakkuk ettirilmemiştir. Şubenin bu işlemler nedeniyle kârlılığının ne kadar olduğu ölçülememektedir. Buna karşılık gün sonunda devrettiği kasa bakiyesi için 18.750 TL, diğer şube adına yaptığı ödeme için 12.500 TL ŞCF geliri, başka bir şube adına yapılan havale nedeniyle de 6.250 TL ŞCF gideri tahakkuk ettirilmiştir.

FTF uygulamasında ise, şubenin hem mevduat hem de kredi işlemi nedeniyle kar ettiği görülmektedir. FTF uygulamasında devredilen kasa bakiyesi nedeniyle bir FTF geliri elde edilmemekte, gün sonunda kasa bakiyesi kalması durumunda FTF ödenmektedir. Bu, şubelerin ölçülü ankes (kasa bakiyesi) tutmalarını teşvik, hatta zorlama amaçlı bir uygulamadır. Zira, kasada tutulan paranın sigorta gideri ve maliyeti vardır.

FTF uygulaması fon arz eden (fon fazlası veren) şubelere bunun karşılığında bir gelir ödenmesi, fon talep eden (fon açığı olan, diğer şubelerin sağladığı fonu kullandıran) şubelere de kullandığı fonun karşılığında gider tahakkuk ettirilmesi, fon sağlanması ya da kullanılmasının şube kârlılığına yansıtılması, şubelerin mevduat, kredi ve diğer bankacılık ürünlerinden ne kadar kâr elde ettiklerinin belirlenmesi ve şubenin kârlılık performanslarının ölçülmesi esasına dayanmaktadır.

İşleyişin muhasebeye yansımaları incelendiğinde, FTF uygulamasında da birimler (şubeler) arasındaki fon alışverişleri ve birbiri adına yaptıkları işlemler yine 290/291 Şubeler Cari Hesabının borç ya da alacak tarafında yer almakta olup, buradaki işleyiş ŞCF uygulaması ile aynıdır. FTF uygulamasının ŞCF uygulamasından en önemli farkı aktif ve pasif kalemlerin bakiyesi baz alınarak, belirlenen FTF oranı üzerinden gelir ya da gider tahakkuku yapılmasıdır. FTF uygulamasının temel amacı mevduat, krediler ve diğer ürünlerden elde edilen kazancın hesaplanmasıdır. ŞCF uygulamasında ise, ŞCH bakiyesi baz alınarak faiz gider ya da geliri tahakkuku yapılmaktadır.

Fon Transfer Fiyatlaması uygulaması ile şubeler, banka politikaları doğrultusunda yönlendirilmektedir. Dolayısıyla Fon Transfer Fiyatlaması Aktif-Pasif yönetiminde etkinliğinin sağlanması ve kaynak maliyetinin düşürülebilmesi için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Uygulama ile, olası risklerin (likidite, piyasa, kredi riski vd) Genel Müdürlük eliyle tek elden izlenip yönetilebilmesi, mevduat, kredi ve bankacılık ürünlerinin fiyatlamasının daha sağlıklı yapılabilmesi, bankanın mevduat, kredi ve diğer ürünlerden kazancının doğru hesaplanmasının yanı sıra gelir ve maliyet unsurlarının birimler arasında adil bir şekilde paylaşılması da mümkün olabilmektedir. Bu nitelikleriyle Fon Transfer Fiyatlaması Şubeler Cari Faizi uygulamasından daha etkin, daha sağlıklı bir yöntem olarak öne çıkmaktadır.

FTF bankanın belirli bir tarihte kaynak maliyetini dikkate almakla yetinmeyip, ileriye dönük olarak bankanın karşılaşılabileceği riskleri ve piyasanın geleceğine ilişkin öngörülerini de dikkate alan bir uygulamadır. Salt stok kaynak maliyetini dikkate alan ŞCF (şubeler cari faizi/istismar faizi) uygulamasından temel farkı budur.

Türk Lirası ve Yabancı Para FTF ile bu fiyatların uygulanacağı vade aralıkları, piyasalarda oluşan faiz oranları ve bankanın alternatif fon maliyetleri baz alınarak bankanın hazine yönetimi tarafından belirlenmektedir. Farklı vadelerde FTF oranı belirlenirken; ilgili para cinsleri üzerinden, bankalararası kısa ve uzun vadeli borçlanma faizleri, DİBS faizleri, TL faiz swap oranları, TCMB faiz oranları, TRLİBOR gibi piyasa verilerinin yanı sıra bankanın kaynak maliyeti ve işletme giderleri gibi veriler, likidite riski, piyasa riski, kredi

riski, operasyonel riskler ve diğer risklerin olası etkileri ve bankanın aktif ve kaynak kalemlerine ilişkin beklenti ve büyüme hedefleri ile USD gibi YP kalemlerde bankanın borçlanabileceği ulusal ve uluslararası piyasalar, Türkiye'nin CDS primi v.b. veriler dikkate de alınmaktadır. FTF uygulamasının, geçmişe dönük paçal kaynak maliyetini dikkate alan ve geleceğe ilişkin risk, beklenti ve hedefleri gerektiği gibi dikkate almayan uygulamalardan, özellikle ŞCF uygulamasından temel farkı da budur.

FTF oranı belirlenirken, maliyet benchmarkı (göstergesi) olarak sadece piyasadaki mevduat faiz oranlarının ve bu çerçevede bankanın mevduat maliyetinin dikkate alınması yanıltıcı olabilir. Mevduat ülkemizdeki bankaların kaynaklarının yaklaşık olarak yarısını oluşturmakla birlikte, kaynağı oluşturan araçları bir havuz olarak düşünüp tamamının temin koşullarını dikkate almak daha sağlıklı sonuçlar verecektir. Yurt dışındaki bankalar maliyet benchmarkı olarak genellikle tahvil ihraçlarını dikkate almaktadırlar.

Banka Hazine Yönetimi tarafından belirlenen FTF oranlarının altında fiyatlanan kredilerde; ürün detayında özel FTF oranı belirlenebilmesi ancak özel durumlarda ve pazarlama birimlerinin kontrolünde yapılabilmektedir. Örneğin, peşin komisyon alınarak düşük kredi faizi uygulanması durumunda bu durum söz konusu olabilmektedir. Bu durumda faiz oranı FTF oranının altında kalan kredilerde; toplam getiri faiz+komisyon olarak dikkate alınmaktadır.

FTF oranı, TL ve diğer ana döviz cinsleri (USD, EURO, GBP,...) bazında, aktif ve pasif için ayrı ayrı olmak üzere farklı vadeler için belirlenmektedir.

FTF oranları, haftalık ya da aylık olarak belirlenebileceği gibi piyasalardaki faiz dalgalanmalarının sıklığına göre haftalık ya da aylık dönemlere bağlı kalımsızın da tespit edilebilmektedir.

FTF uygulanan belli başlı aktif hesaplar kasa, yoldaki paralar, vadesi gelmiş menkul değerler, TCMB ve yurtiçi bankalar hesapları, satılmaya hazır menkul değerler, para piyasalarından alacaklar, iskonto ve iştirak senetleri, krediler, muhtelif alacaklar ve borçlu geçici hesaplardır.

FTF uygulanan başlıca pasif hesaplar ise, vadesiz mevduat, vadeli mevduat, bankalar arası mevduat, para piyasalarına borçlar, repo işlemlerinden sağlanan fonlar ile özkaynaklardır.

Tasfiye olacak alacaklar (TOA) hesaplarında izlenen kredi alacakları ve karşılıkları, gelir ve gider hesapları ile nazım hesaplar için FTF hesaplaması söz konusu değildir.

6.1. Aktif Hesaplarda FTF İşleyişi

Banka Şubeleri/birimleri bilançolarındaki varlık ve alacak hesapları üzerinden FTF maliyeti öderler. Müşteri hesap numarası ihtiva eden hesaplarda valör bakiyesi üzerinden, müşteri hesap numarası ihtiva etmeyen hesaplarda ise defter-i kebir gün sonu mizan bakiyesi üzerinden FTF hesaplaması yapılmaktadır.

Kasa, Efektif Deposu, Yoldaki Paralar gibi hesaplarda gecelik (overnight - O/N) vade için belirlenen FTF oranı uygulanır. Uygulama şubeleri daha makul ve ölçülü ankes (gün sonu kasa bakiyesi) tutmaya zorlamaktadır.

Kredi hesaplarında şubeye mal edilecek FTF maliyeti vadelere ve para cinslerine göre belirlenmiş FTF oranları üzerinden hesaplanmaktadır. Kullandırıldığı gündeki piyasa koşullarına göre faiz oranı belirlenen, vadesi genellikle 1 yılı geçmeyen, anapara ve faizi vade

sonunda tek seferde ödenen spot kredilerde kredi faiz oranı sabit kalacağından FTF oranı kredinin açılış tarihinde belirlenmiş vadesine uygun FTF oranı olacak ve bu oran vade sonuna kadar geçerli olacaktır. Vadesi genellikle bir yıl olarak belirlenen, bir yılın sonunda firmanın kredibilitesine göre yeniden kullandırılabilen, vade içerisinde belirlenen limit içerisinde kalmak koşuluyla müşteriye sınırsız kredi çekme-yatırma imkanı sağlayan ve (genellikle 3 aylık) dönem sonlarında faizi tahsil edilen rotatif kredilerde vade içerisinde faiz değişikliği mümkün olduğundan, kârlılık hesaplamasında güncel FTF oranları uygulanmaktadır. Faiz oranı ve FTF oranındaki değişiklikler günü gününe yansıtılıp, güncel oranlar üzerinden işlem yapılacaktır.

Aktif hesaplarda FTF maliyeti aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$\text{FTF Maliyeti} = (\text{Hesabın Valör Bakiyesi} \times \text{Gün Sayısı} \times \text{FTF Oranı}) / 36.000$$

Örneğin, % 13,5 yıllık faiz oranıyla 1 yıl vadeli olarak kullandırılan 100.000 TL tutarlı spot kredi için, bu vadedeki aktifler için uygulanan FTF oranının %12,5 olduğu varsayıldığında, şubenin faiz getirisi 13.688 TL, FTF maliyeti 12.674 TL ve şubenin net FTF kazancı 1.014 TL olmaktadır.

6.2. Pasif Hesaplarda FTF İşleyişi

Şubeler/Birimler, pasif hesaplar üzerinden FTF getirisi elde ederler. Mudisiz hesaplarda defteri kebir gün sonu mizan bakiyesi, mevduat gibi mudili hesaplarda ise hesap valör bakiyesi üzerinden FTF hesaplaması yapılır.

Pasif hesaplarda FTF getirisi aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$\text{FTF Getirisi} = (\text{Hesabın Valör bakiyesi} \times \text{gün sayısı} \times \text{FTF oranı}) / 36.500$$

Vadeli mevduatta hesap açılışında vade ve tutar için geçerli olan FTF oranı hesaplamada dikkate alınır.

Vadesiz mevduatta genellikle faiz uygulanmadığından şubenin net geliri FTF getirisine eşittir.

Piyasadaki bankaların fon ihtiyacının arttığı durumlarda veya bankaların aktif büyüklüğü ile ilgili hedeflere ulaşma kaygısının arttığı dönem veya yıl sonlarında mevduat piyasasında faiz oranlarında artış söz konusu olabilmektedir. Bu durumda uygulanan FTF oranının üzerinde bir oranla mevduat temin eden şubelerde eğer FTF ile piyasa faiz oranı arasında negatif marj olursa şube zarar edeceğinden şubenin söz konusu mevduatı almak istememesi söz konusu olabilecek, bu da kaynak ihtiyacı olan bankayı zorda bırakarak alternatif piyasalarda daha pahalı borçlanmaya zorlayacaktır. Bu durumda banka hazine yönetimi şubenin zararını üstlenmektedir. Uygulamada belirlenen FTF oranının üzerindeki mevduat oranlarının tamamını karşılayan bankalar olduğu gibi, FTF faiz oranlarını piyasa fiyatlarına yakın tutup, bunun üzerindeki oranları şube kârlılığına zarar olarak yansıtan bankalar da vardır.

Uygulamada bankalar şubelerin FTF oranı altında kredi fiyatlamasına izin vermemekte ya da istisnai olarak yapılan fiyatlamalarda işlem bazında özel FTF oranı uygulayarak şubenin zarar etmemesini sağlamaktadırlar. Bu durum, bankanın kredi politikasıyla da ilişkilidir. Örneğin, rekabetin yoğun yaşandığı ticari ve kurumsal segmentte kredi fiyatlamaları KOBİ segmentine göre genellikle daha düşük olduğundan, bankanın uyguladığı faiz ve FTF oranları nedeniyle kredi kullandırmakta zorlanması ve bu segmentte rekabet gücünü kaybetmesi söz konusu olabilir. Uygulanan faiz ve FTF oranları ile bu durum önlenabilir.

6.3. FTF Oranlarının Belirlenmesi:

Bankaların Hazine Yönetimi birimlerince FTF oranlarının belirlenme sürecinde dikkate alınan piyasa verilerinin bazıları aşağıdadır:

1. Bankaların birbirlerine açtıkları line (limit) dahilinde yaptıkları para alışverişlerinde geçerli faiz oranları : Bu oranlar piyasa oyuncularının dikkate aldığı Reuters sayfalarından alınmaktadır. FTF oranlarının belirlenmesinde baz alınan en önemli göstergelerdendir.

2. TRLIBOR oranları : Bankaların birbirleriyle para alışverişleri için deklare ettiği oranlar TBB tarafından TRLIBOR sayfalarında referans olarak yayınlanmaktadır. Bu oranlar da FTF oranının belirlenmesinde esas alınan temel referanslardır. TRLIBOR ilanı için herhangi bir vadede işlem gerçekleşmesi veya asgari bir işlem hacmi oluşması gerekmez, referans faiz oranıdır (Güzel, A., 2016/b).

3. TCMB piyasalardaki faiz oranlarını da etkilemek amacıyla Gecelik, 1 Haftalık Repo ve Geç Likidite Penceresi faizlerini ilan etmekte ve ekonomideki son likidite kaynağı sıfatıyla, bankalarla borç alışverişine devam etmektedir. TCMB fonlama oranları FTF oranı belirlenirken dikkate alınan en önemli göstergelerdendir.

4. Bankaların birbirleriyle borç alışverişleri kısa ya da uzun vadeli olabilir. Reuters gibi platformlarda uzun vadeli borç alışveriş oranları yer almaktadır. Bu oranlar çoğunlukla Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) baz alınarak belirlenmektedir.

5. Reuters vb. platformlarda yayınlanan TL faiz swap oranları da önemli veriler arasındadır.

6. YP cinsinden FTF oranları da aynı şekilde, piyasa ve bankanın kaynak maliyeti verileri baz alınarak, izleyen dönemde takip edilecek politikaya göre belirlenir. USD, Euro ve diğer belli başlı döviz cinslerine göre ayrı ayrı belirlenmektedir. Yabancı yatırımcının ülkede risk iştahını da belirleyen en önemli göstergelerden birisi olan ülke risk primi (CDS) USD cinsinden FTF oranlarının belirlenmesinde de en önemli göstergelerdendir.

7. FTF oranlarının belirlenmesinde en önemli gösterge bankanın kaynak maliyetidir.

Yukarıda yer alan verilerden hareketle, banka hedefleri ve ihtiyaçları da dikkate alınarak FTF oranları belirlenmektedir. Aşağıda örnek bir FTF oranları tablosu yer almaktadır.

Tablo 6.2.: TL FTF oranları tablosu.

TARAS SHEVCHENKO

INTERNATIONAL CONGRESS

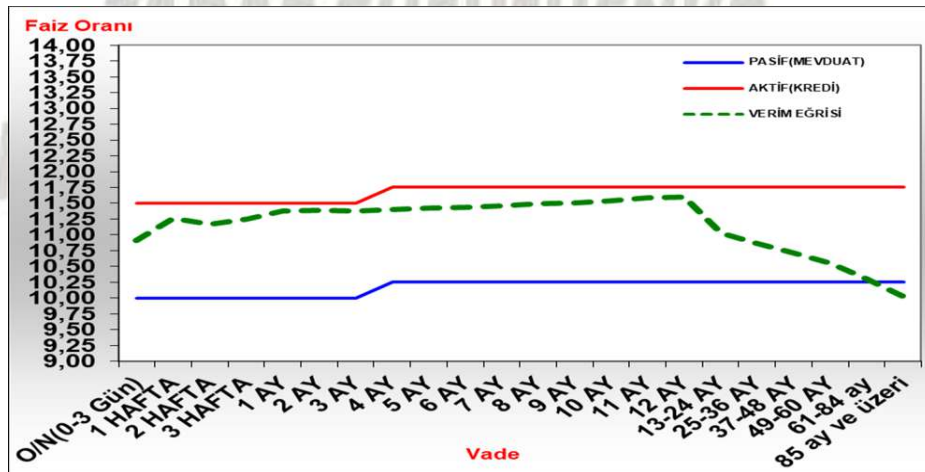
ON SOCIAL SCIENCES

VADE (GÜN ARALIĞI)	PASİF FTF	AKTİF FTF
O/N(0-3)	10	11,50
1 HAFTA(4-10)	10	11,50
2 HAFTA(11-17)	10	11,50
3 HAFTA(18-27)	10	11,50
1 AY(28-31)	10	11,50
2 AY (32-75)	10	11,50
3 AY(76-91)	10	11,50
4 AY(92-135)	10,25	11,75
5 AY(136-165)	10,25	11,75
6 AY(166-180)	10,25	11,75
7 AY(181-225)	10,25	11,75
8 AY(226-255)	10,25	11,75
9 AY(256-285)	10,25	11,75
10 AY(286-315)	10,25	11,75
11 AY(316-345)	10,25	11,75
12 AY (346-364)	10,25	11,75
13-24 AY	10,25	11,75
25-36 AY	10,25	11,75
37-48 AY	10,25	11,75
49-60 AY	10,25	11,75
61-84 ay	10,25	11,75
85 ay ve üzeri	10,25	11,75

FTF aktif ve pasif ürünler için vade bazında ayrı ayrı olarak belirlenmektedir. Oranlar bankanın izleyen dönemde kaynak temininde ve kullandırımında izleyeceği politikaları yansıtmaktadır. Örneğin, mevduatta ya da kredide hangi vade diliminde büyümek istendiğini uygulanan FTF oranlarına bakarak anlamak mümkün olabilmektedir.

Aşağıda Grafik 6.1.'de bankanın piyasadaki marjinal fonlama oranları üzerinden vadeler bazında oluşturulan verim eğrisi ve bunu baz alarak oluşturulan aktif ve pasif FTF oranları yer almaktadır. Verim eğrisi piyasadaki marjinal fonlama maliyetleri dikkate alınarak hazırlanmaktadır. Bankanın alternatif fon kaynaklarının yaklaşık ortalamasını göstermektedir. Aktiflere ilişkin FTF oranları verim eğrisini üzerinde, pasiflere ilişkin FTF oranları ise altında belirlenmektedir.

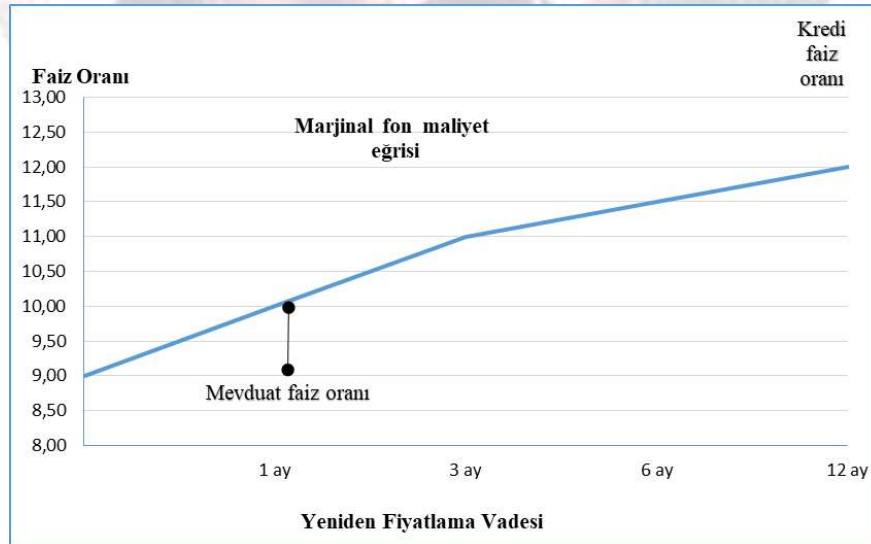
Grafik 6.1: TL FTF oranları ve piyasa faiz oranları eğrisi (verim eğrisi – yield curve).

Aşağıda yer alan Grafik 6.2’de; farklı bir verim eğrisi ile kredi ve mevduat fiyatlaması yer almaktadır. FTF getiri eğrisi; vade başındaki getiri ile vadeye kalan süre arasındaki ilişkiyiye göre hesaplanır Grafikte yer alan verim eğrisi, piyasadaki marjinal faiz oranlarını (bankanın kaynaklarını piyasadan temin ettiğinde katlanacağı maliyeti) göstermektedir. Mevduatın ayda bir, kredinin yılda bir defa vadesinin yenileceği varsayılmış, kredi fiyatlamasına bu nedenle vade uyumsuzluğu marjı eklenmiştir. Mevduatın %9 oranıyla temin edildiği, kredinin %13 oranıyla kullanıldığı, FTF’nin mevduatta %10, kredide %12 olduğu varsayılmıştır.

Uygulamada pasif hesaplara ilişkin FTF grafikte marjinal fon maliyet eğrisinin altında belirlenirken, aktif hesaplara ilişkin FTF oranları da bu eğrinin üstünde belirlenmektedir. Kredi faiz oranı mevduat ile kredinin vade uyumsuzluğu da dikkate alınarak vade uyumsuzluğu marjını da içermektedir.

Grafik 6.2: Verim eğrisi ve FTF ilişkisi

Piyasa faiz oranları ve bankanın kaynak maliyeti veri iken, FTF oranlarının belirlenmesinde bankanın varlık ve kaynak yapısı, likidite durumu, sonraki dönemde (hafta/ay/yıl ve yıllarda) izleyeceği aktif - pasif politikası etken olmaktadır.

FTF’nin işleyişinde, şubeler sağladıkları kaynağın (mevduat) maliyeti FTF oranının altında ise, kullandıkları kredi faiz oranları FTF oranının üzerinde ise FTF geliri elde etmektedir.

Kısa vadeli kaynak ihtiyacı olan banka bir taraftan kısa vadeli pasif FTF’lerini yükseltip, şubelerin gerekirse fazla maliyete katlanarak kaynak bulmasını teşvik edecek, kısa vadeli kredi kullandırmalarına (O/N, Spot) uyguladığı aktif FTF’leri de yükselterek şubelerin kısa vadeli kredi kullandırmalarını kısımaya çalışacaktır. Aktif FTF oranı yükseldikçe şubenin kredi kullandırımına bağlı kâr düşecek, daha yüksek oranla kredi kullandırarak faiz marjını korumaya çalışacaktır. Pasif FTF yükseldiğinde ise, kaynak maliyetiyle bağlantılı olarak şubenin elde ettiği kâr artacak, bu durumda şube faiz marjını koruyarak gereksinim duyarsa daha yüksek faiz oranıyla kaynak bulmaya yönelebilecektir.

Yukarıdaki FTF tablosu incelendiğinde, bankanın kaynak vadesini uzatmak amacıyla, vade uzadıkça artan FTF oranları uyguladığı görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmanın temel konusu; finansal sistemin yapıtaşı olan mevduat bankalarında, kaynak maliyetinin, fon fiyatlama politikasının bankanın kârlılık performansına etkisi ile şube ve diğer birimlerin kârlılık performansının ölçülmesine yönelik geleneksel ve modern yaklaşımların değerlendirilmesidir.

Bankaların kaynaklarının vade ve maliyet yapısı ile aktiflerin vade ve getirisi banka kârlılığı açısından oldukça önemlidir. Net faiz marjı, kâr maksimizasyonu hedefine yönelik çalışan bankaların kârlılığı ile ilgili en önemli içsel değişkendir. Özkaynak karlılığı ve aktif karlılığı da kârlılığın belli başlı göstergelerindendir.

Şubeler ve diğer birimlerin hedeflere yönlendirilmesinde en önemli hususlardan birisi de kaynak sağlayan ve bunları kullandıran birimler (şubeler) arasında maliyet ve gelir paylaşımının sağlıklı bir şekilde yapılmasıdır. Çalıştığı piyasanın özelliği gereği bazı şubeler ağırlıklı olarak kaynak sağlamaya, bazı şubeler ise fon kullandırımına odaklanmaktadır.

Şubeler Cari Hesabı veya Fon Transfer Fiyatlaması yalnızca bankalar için kaynak maliyetinin veya fon gelirlerinin hesaplanması ve şubeler arasında dağılımının yapılmasından ibaret değildir. FTF, bankaların piyasa koşullarına daha uygun bir öaliyetle kaynak toplaması, kredi fiyatlamasını etkin olarak yapabilmesi açısından son derece önemlidir.

Nitekim, aslında bankanın yönetimi anlamına da gelen aktif-pasif yönetimi; bilançonun aktif (varlık) ve pasif (kaynak) kalemlerinin etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesi çabasından ibarettir.

Bankaların gelecekte karşılaşılabilecekleri risklerin (likidite riski, piyasa riski, kredi riski, operasyonel risk vd) olumsuz etkilerinin azaltılması veya yok edilmesi (hedging) için de öncelikle fon kaynaklarının ve fon kullandırmalarının doğru fiyatlamasını zorunlu kılmaktadır.

ŞCF uygulaması baz alınarak geliştirilen Fon Transfer Fiyatlaması (FTF) uygulaması ürün bazında kar ve maliyet hesaplamasına ve şubelerin karlılık performanslarının ölçümüne imkan vermektedir. ŞCF ile FTF uygulamalarının temel farklılığı; ŞCF uygulamasında birimler arasındaki fon akışının Şubeler Cari Hesap bakiyesi üzerinden faizlendirilmesi, FTF uygulamasında ise aktif ve pasif hesapların bakiyesi baz alınarak şubelere gelir ya da gider tahakkuk ettirilmesidir.

Fon Transfer Fiyatlaması uygulaması ile şubeler banka politikaları doğrultusunda yönlendirilmektedir. Dolayısıyla Fon Transfer Fiyatlaması Aktif-Pasif yönetim etkinliğinin sağlanması ve kaynak maliyetinin düşürülebilmesi için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Vade ve ürün bazında fon transfer fiyatlaması yapılması mümkün olduğundan, şubelerin banka hedefleri doğrultusunda istenen hedeflere, gerektiğinde ürün bazlı yönlendirilebilmesi mümkündür.

Fon transfer fiyatlandırması (FTP), banka kaynaklarının her birinin toplam kârlılığa ne kadar katkıda bulunduğunu ölçmek için kullanılmakta olup, bu süreç, aynı zamanda bankanın sektördeki rakiplerine göre güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesinde de yardımcı olmaktadır. FTP, farklı ürün gruplarının, şubelerin, birimlerin ve hatta çalışanların kârlılığa katkısını göstermekte ve bu biimler arasında karşılaştırma yapma olanağı da sağlamaktadır.

Şubeler Cari Hesabı ile Fon Transfer Fiyatlamasını inceleyen bu çalışma akademik anlamda ilk çalışmalardan birisidir. Ülkemizde, mevduat bankalarında FTF uygulamasına ilişkin yeterince akademik çalışma bulunmamaktadır. Yabancı literatür de gözden geçirilerek yapılacak akademik çalışmaların üniversitelerin bankacılık ve finansla ilgili bölümlerindeki öğrenci ve akademisyenler ile bankaların hazine birimleri ve aktif pasif komitesi yetkilileri için farklı bakış açıları geliştireceği, hatta FTF uygulamasının çok şubeli özel şirketler tarafından da kullanılabileceği görüşündeyiz.

KAYNAKÇA

Eroğlu, Z.,A., Türk Bankacılık Sisteminde Kaynak Maliyeti, BDDK Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları: 2001/5, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/12702001-5.pdf E.T. 26.11.2016

Güneş, N.Dr. Banka Karlılığının Belirleyicileri 2002-2012 Dönemi Türk Mevduat Bankaları Üzerine Bir İnceleme Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Y.2015 C.20 S.3 <http://iibfdergi.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/352/files/yil-2015-cilt-20-sayi-3-yazi-14-11092015.pdf> 21.07.2018

Güzel, A., 2016/a, Para ve Sermaye Piyasası, 13-14.Bölüm, Yayınlanmamış Ders Notu

Güzel, A., 2016/b, Finansal Piyasalar 1.Bölüm, Yayınlanmamış Ders Notu

Hazar, A. ve Babuşcu, Ş., Banka Aktif Pasif Yönetimi, Bankacılık Akademisi Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 2014

Parasız,İ., Para Banka ve Finansal Piyasalar, Ezgi Kitabevi Yayınları, 9. Baskı, 2009

Parasız, İ. Prof.Dr. (2014) Modern Bankacılık, Teori ve Uygulama, Ezgi Kitabevi, 3.Baskı, Ankara

Reis, Ş.G., Buğan, M.F., Kılıç, Y., Banka Karlılığını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği Muhasebe ve Finans Dergisi Ekim 2016 https://www.researchgate.net/publication/308969716_Banka_Karliligini_Etkileyen_Faktorler_Turkiye_Orne_gi E.T. 21.07.2018

Saldanlı, A. ve Aydın, M., İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi Sayı 24, 2016 1-9 <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuekois/article/view/5000187941/5000165367> E.T. 21.07.2018

Samırkaş, M.C., Evci, S., Ergün, B., Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri, Kafkas Üniversitesi İktisadi İdari Bilimleri Fakültesi Dergisi Cilt 5 Sayı 8 2014 http://www.academia.edu/12981817/T%C3%9CRK_BANKACILIK_SEKT%C3%96R%C3%9CNDE_KARLILI%C4%9EIN_BEL%C4%B0RLEY%C4%B0C%C4%B0LER%C4%B0 E.T. 21.07.2018

Şakar, H. Bankalarda Aktif Pasif Yönetimi, MIDA İnstitute Yayını, İstanbul, Temmuz 2002

Taşkın, F.D. Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler, Ege Akademik Bakış Cilt 11 Sayı 2 Nisan 2011) Sf: 297, http://www.academia.edu/4382468/Turkiye_de_Ticari_Bankalarin_Performansini_Etkileyen_Faktorler E.T. 21.07.2018

TBB, 2017, Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız 2017, Mayıs 2018, https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7519/Bankalarimiz_2017.pdfE.T. 21.7.2018

Uludağ, İ. ve Arıcan, E., Finansal Hizmetler Ekonomisi, Beta Yayıncılık, 2.Baskı, 2001

**A META-ANALYTICAL STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN
TOTAL QUALITY MANAGEMENT PRACTICES AND THE OPERATIONAL
PERFORMANCE OF MANUFACTURING COMPANIES**

Mr. Yakubu Mohammed JIBRIL

Sakarya University, doobia2011@gmail.com

Assoc. Prof. Dr. Mustafa Cahit UNGAN

Sakarya University, ungan@sakarya.edu.tr

ABSTRACT

In this global society where customers' purchasing decisions are influenced largely by their perceptions of quality on products and services, organizations seeking global competitiveness and economic growth need to adopt business strategies that offer the highest quality and satisfaction to customers. Total Quality Management (TQM) undoubtedly is one of the most common strategies in operations management that delivers the needed result. Previous studies in the field have however reported mixed and ambiguous results of the impact of TQM practices on operational performance. The purpose of this study therefore was to examine the possibility of a statistically significant relationship between TQM practices and the operational performance of manufacturing companies through the quantitative synthesis of 21 effect sizes from 21 studies published between 1997 and 2017. Using the Hunter and Schmidt (2004) meta-analysis of correlation approach, the study results show that a strong and positive relationship exists between aggregate TQM practices and operational performance ($r = 0.793$). In addition, with the exception of strategic planning that is non-significant ($p = 0.106$) and customer focus that has a medium impact on operational performance ($r = 0.416$), the rest of the individual TQM practices (Top management leadership, Human resource management, Information and analysis, and Process management) are all strongly and significantly correlated to operational performance. The heterogeneity test results also show that almost all of the relationships examined were greatly affected by moderating variables; industry type, firm size and geographical region.

Keywords: Total Quality Management; Operational performance; Effect sizes; Heterogeneity; Moderating variables; Meta-analysis

1.0 Introduction

It has become so obvious that most managers or quality practitioners have perceived the implementation of TQM as the most reliable way to improve the performance of their companies with respect to competitiveness, customer satisfaction, growth in sales and profitability, reduction of waste etc. The difficulty of most of the practitioners however has been how to measure the overall effect on performance as well as determine the TQM practices that really produce results and those that are merely added to make up the list. The purpose of this research therefore was to examine the possibility of a statistically significant relationship between TQM practices and the operational performance of manufacturing companies through the quantitative synthesis of effects from previous studies. Practitioners

will also get to appreciate the degree at which the proposed relationships are affected or influenced by third variables (moderators) as well as how that can be deployed to their advantage.

To achieve the above-mentioned objective, the research will target and answer by means of literature and empirical findings, the following questions;

1. To what extent does TQM implementation influence operational performance of manufacturing companies?
2. Which TQM practices are best predictors of operational performance?
3. To what extent is the TQM-operational performance relationship influence by moderating factors?

2. Literature Review

2.1 Theoretical Framework and Research Hypothesis

2.1.1 TQM Elements

1. Top Management Leadership

This element is considered the major ‘driver’ of TQM which examines senior executives’ leadership and personal involvement in setting strategic directions and building and maintaining a leadership system that will facilitate high organizational performance, individual development, and organizational learning. TQM advocates emphasize the activities of senior leadership much like transformational leadership theory (Burns, 1978; Bass, 1985). Successful implementation of TQM requires effective change in an organization’s culture, and it is almost impossible to change an organization’s culture without a concentrated effort by management aimed at continuous improvement, open communication, and cooperation throughout the value chain (Abraham et al., 1999; Adebajo and Kehoe, 1999; Bell and Burnham, 1989; Choi, 1995; Daft, 1998; Ettkin et al., 1990; Goodstein and Burke, 1991; Hamlin et al., 1997; Handfield and Ghosh, 1994; Ho et al., 1999; Zeitz et al., 1997). The core issues in leadership construct of this study include the creation of unity of purpose, encouragement of change, management of the environment, and use of operator’s ideas in improving the business.

2. Human Resource Management

The main issue addressed in this category is how well the human resource practices tie into and are aligned with the organization’s strategic directions. Excellence in this category, according to Garvin (1991) comes down to a simple test: the voice of the people. The survey questions will focus on training, development, communication, safety, multi-skilling and employee flexibility, employee responsibility and measurement of employee satisfaction. The answers to these types of questions are the bottom line on human resource management because they capture the combined impact of TQM training, communication, and involvement programs.

3. Customer focus

This element addresses how and how well the organisation determines current and emerging customer requirements and expectations, provides effective customer relationship management, and determines customer satisfaction (Evans and Lindsay, 1995). Also to be

measured is the extent to which customer related information is disseminated through the organisation and the extent of customer complaint resolution. Customer focus is the underpinning principle in the TQM philosophy.

4. Strategic Planning

This element focuses on the organization's strategic and business planning and deployment of plans, along with the organization's attention to customer and operational performance requirements (Evans and Lindsay, 1995). The emphasis is on customer driven quality and operational performance excellence as key strategic business issues that need to be an integral part of overall business planning. It is appropriate to distinguish between the TQM perspective of strategy and corporate strategy. The TQM perspective deals extensively with business unit strategy in the sense of 'how to compete for a set of customers.' On the other hand, corporate strategy deals with 'how to decide which customers to compete for.' The extent of a defined central purpose and mission in the organisation was also a part of this construct.

5. Information and Analysis

This element is concerned with the "scope, management, and use of data and information to maintain a customer focus, to drive quality excellence, and to improve . . . performance" (Malcolm Baldrige National Award Criteria, 1995). The TQM philosophy emphasizes *Decision making* based on fact involving analysis of information about customer needs, operational problems, and the success of improvement attempts. Many popular TQM techniques (e.g., cause-and-effect analysis, Pareto charts) are aimed at helping organisations to process information effectively (Dean and Bowen, 1994). The TQM literature suggests that organisations that consistently collect and analyse information will be more successful than those that do not. The survey questions on information and analysis will focus on the extent of benchmarking conducted throughout the organisation, over most of the categories that determine business competitiveness.

6. Process Management

This element of TQM is concerned with how the organisation designs and introduces products and services, integrates production and delivery requirements and manages the performance of suppliers (Evans and Lindsay, 1995). The core idea behind this principle of TQM is that organisations are sets of interlinked processes, and that improvement of these processes is the foundation of performance improvement (Deming, 1986). Deming saw sets of interlinked processes as systems, and his treatment of organisational systems is generally consistent with the use of this term in management theory. According to Dean and Bowen (1994) the intellectual turf represented by this category has been abandoned by management theorists and is currently occupied by industrial engineers. Some organisations have experienced dramatic performance improvements through process redesign and reengineering (Hammer and Champy, 1993; Stewart, 1993).

7. Performance

The performance element of TQM focuses on quality performance, operational and business performance indicators. The researcher gave this construct separate status in the study, as the 'dependent' variable to which the research fit the other categories as independent variables. Performance outcome measured are customer satisfaction, employee morale, productivity, quality of output and delivery performance.

2.1.2. Research Hypotheses

Figure 1 presents the research framework and all the hypotheses tested in this meta-analytical study.

H₁: Aggregate TQM practices have significant relationship with the operational performance of manufacturing companies.

H₂: The relationship between aggregate TQM practices and operational performance of manufacturing companies is influenced by moderating factors.

H₃: Individual TQM practices have significant relationship with the operational performance of manufacturing companies.

H_{3a}: Top management leadership is positively related to operational performance.

H_{3b}: Human Resource Management is positively related to operational performance.

H_{3c}: Customer focus is positively related to operational performance.

H_{3d}: Strategic Planning is positively related to operational performance.

H_{3e}: Information and analysis is positively related to operational performance.

H_{3f}: Process management is positively related to operational performance.

H₄: The relationship between individual TQM practices and operational performance of manufacturing companies is influenced by moderating factors.

H_{4a}: Top management leadership and operational performance relationship is influenced by moderating factors.

H_{4b}: HRM and operational performance relationship is influenced by moderating factors.

H_{4c}: Customer focus and operational performance relationship is influenced by moderating factors.

H_{4d}: Strategic Planning and operational performance relationship is influenced by moderating factors.

H_{4e}: Information and analysis and operational performance relationship is influenced by moderating factors.

H_{4f}: Process management and operational performance relationship is influenced by moderating factors.

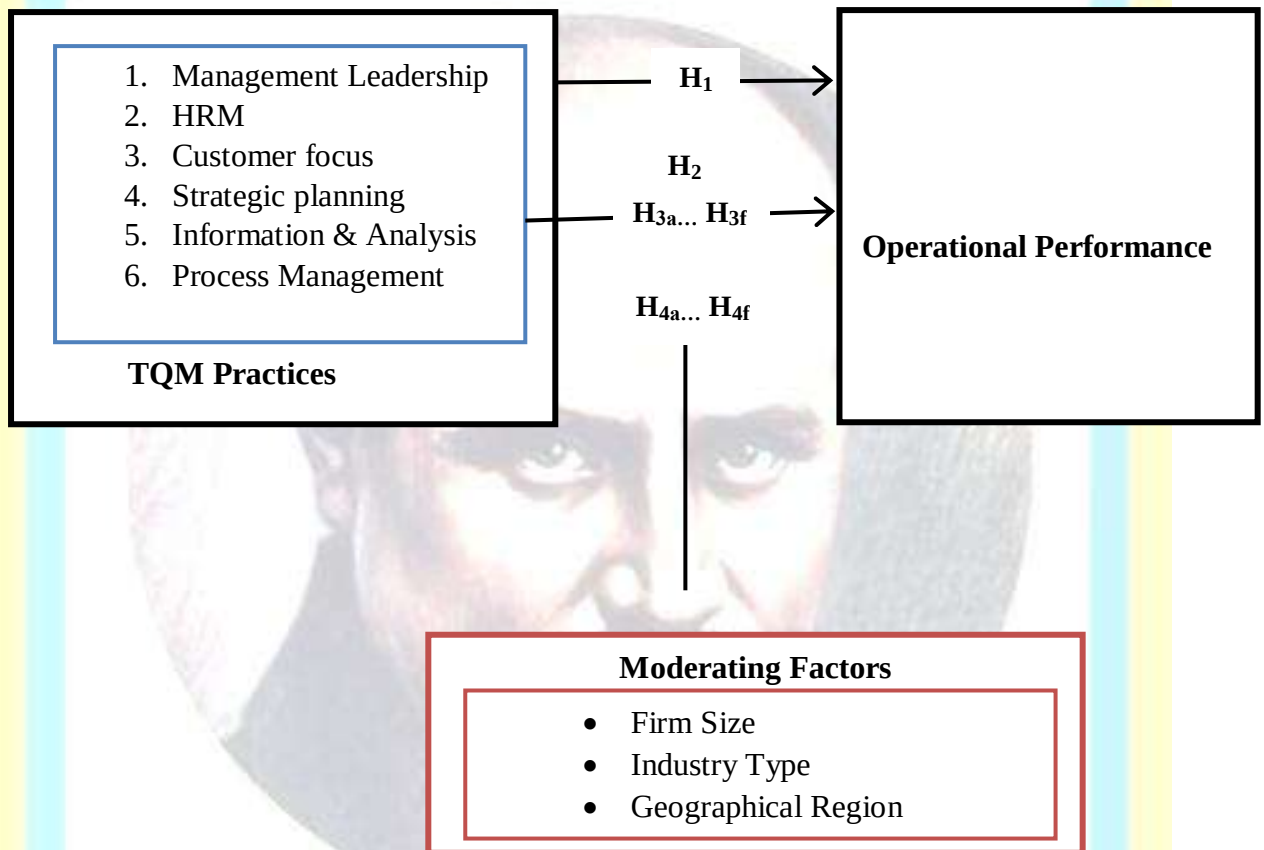

Figure 1: Research framework

3. Research Methodology

3.1 Research Design and Rationale

For the purpose of drawing conclusions based on previous studies, a meta-analysis was adopted as the research design for this study. Meta-analysis is an objective and quantitative method through which previous studies on a topic are statistically synthesized to assess the magnitude of the effects across the studies (Burns and Burns, 2008). Meta-analysis was used as a statistical technique to identify, aggregate and summarize the findings of TQM and operational performance studies from 1997 to 2017.

3.2 Sample and Sampling Procedure

A 3-stage literature review was conducted to constitute the sample. First, a thorough literature review was conducted to identify research articles. The computerised search of databases produced a total of 469 published and unpublished studies plus 6 studies obtained through a manual review of bibliographies bringing the total number of studies retrieved to 475. Second, some criteria were applied for the inclusion and exclusion of this articles in the meta-analysis and this reduced the number of studies to 75. Third, the full text of the remaining 75 studies were carefully perused to determine their suitability for the meta-analysis. This resulted to the exclusion of 54 studies, thereby leaving 21 studies for the meta-analysis. Of the 54 excluded studies, 37 did not report effect sizes either through Pearson correlation coefficient or other test statistics like Cohen's d that can easily be converted to r, the Pearson's correlation. The remaining 17 studies however had majority of their drawn from service organisations.

3.3 Heuristics for Hypothesis Testing

Although the Hunter and Schmidt (2004) meta-analytic procedure was adopted and implemented through the Comprehensive Meta-Analysis software, the heuristics for hypothesis testing was based on Cohen's (1992) guidelines as well as the significance level (p-value). According to Cohen (1992) an effect size (r) of 0.1 indicates a small effect, 0.3 representing medium effect and 0.5 and above indicates large effects. While the Cohen's (1992) guidelines define the strength of the relationship (effects), a p-value less than or equal to 0.005 will help determine the statistical significance of the relationship. Effect size estimates represented the average of the sample size's weighted correlation ($\bar{r}$) of included studies. Primary studies that reported correlations for multiple indicators of operational performance like waste reduction, productivity, cycle time and regulatory compliance were averaged to obtain a single effect size estimate for study. The reliability coefficients for both dependent and independent variables for each study were recorded and the average of the available reliabilities was regarded as the reliabilities of the few studies (Demirbag et al., 2006; Lakhal et al., 2006; Awoku, 2002; and Panuwatwanich & Nguyen, 2017) that did not report reliability coefficients. This enable the researcher to correct measurement errors for each study based on the Hunter and Schmidt's (2004) recommended formula $\bar{r}_c = \frac{\bar{r}}{\sqrt{\bar{r}_{xx}} \cdot \sqrt{\bar{r}_{yy}}}$ before proceeding with the main analysis.

Heterogeneity, the variation in study outcomes between studies, is measured by the combination of the Cochran's Q and the I^2 statistics. As a typical chi-square statistic, Q is calculated as the weighted sum of squared differences between individual study effects and the pooled effect across studies. Gavaghan et al (2000) posited that Q possess a low power as a comprehensive test of heterogeneity. This is especially so when the number of studies in the meta-analysis is small. On the contrary, where the number of studies is large, Q turn to have too much power as a test of heterogeneity (Higgins et al., 2003). The I^2 statistics which describes the percentage of variation across studies that's due to heterogeneity and not due to chance (Higgins and Thompson, 2002; Higgins et al., 2003), unlike Q, is not affected in any way by the number of studies under consideration. It is usually calculated using the formula; $I^2 = (Q - df)/Q \times 100\%$. An I^2 statistics value of 25% is generally considered as low heterogeneity, 50% as moderate and 75% as high heterogeneity. The test of heterogeneity in this study was therefore guided by this general rule.

4. Results

4.1 Descriptive Sample Characteristics

Since a single effect was taken from each study, a total of 21 effect sizes were produced with an aggregate sample size of 3,735 respondents. While effect sizes (correlation coefficients) for the relationship between TQM practices and operational performance ranges from 0.221 to 0.904, sample sizes (N) for the included studies ranges from as low as 17 to as high as 1,024 respondents. Table 1 present the profile of the included studies.

Table 1: Profile of Included Studies

	n	%		n	%
Sector:			Year of Publication:		
Manufacturing	16	76	1999	1	5
Manufacturing & Service	5	24	2001	1	5
Geographic Region:			2003	1	5
Asia Pacific	11	52	2006	3	14
Middle East	4	19	2008	2	10
Africa	3	14	2009	1	5
North America	2	10	2010	1	5
Europe	1	5	2011	3	14
Statistical Method:			2012	1	5
SEM	9	43	2013	2	10
Regression Analysis	7	33	2015	1	5
Correlation Analysis	3	14	2017	4	19
SEM & Correlation Analysis	1	5			
SEM & Regression Analysis	1	5			

With regards to the sector of operations of the companies that participated in the primary studies, table 2 shows that 16 studies represent 76% focused only on the manufacturing sector whiles 24% (5 studies) considered both manufacturing and service companies. Majority of the studies (11 studies) were conducted in the Asia-Pacific, 4 studies conducted in the Middle-East, three (3) in Africa and two (2) in North America and only one (1) was conducted in Europe. The table also shows that 48% of the included studies were statistically analysed with the Structural Equation Modelling (SEM) method, followed by the regression analysis with 33% (7 studies), 14% with the correlation analysis and the SEM combined with either correlation or regression analysis to analyse the data of 2 papers. In terms of year of publication, 19% (4 studies) of the studies were published in 2017, 14% (3 studies) in both 2006 and 2011 whiles studies published in 2008 and 2013 were 10% (2 studies) each. A single study representing 5% was published in the remaining years.

4.2 Heterogeneity Test

The heterogeneity test results for all the proposed relationships has been presented in Table 2. As clearly indicated in the table, except for hypothesis H_{3c} (customer focus – operational performance) that has a non-significant Q value and the lowest I^2 index (4.6%), the rest possess significant Q values and I^2 indexes above 80%. This supports the choice of the random-effect model as well as indicates that moderator analysis be performed on the heterogeneously significant relationships.

Table 2: Test for Heterogeneity of Effect Sizes

Relationships	Q	df	P	e	I^2
H_1 : TQM → Operational Performance	2463.755	20	0.000	0.115	99.188
H_{3a} : Top Management → O. Performance	46.766	9	0.000	0.000	80.755
H_{3b} : Strategic Planning → O. Performance	56.258	1	0.000	0.766	98.222
H_{3c} : Customer Focus → O. Performance	5.244	5	0.387	0.000	4.652

H_{3d} : Human Resources → O. Performance	1393.034	11	0.000	0.189	99.210
H_{3e} : Info & Analysis → O. Performance	1216.527	10	0.000	0.158	99.178
H_{3f} : Process Management → O. Performance	109.704	10	0.000	0.002	90.885

Note: df = degree of freedom; e = variance; H = Hypothesis

4.4 Aggregate TQM Practices and Operational Performance (H₁)

Table 5 presents the meta-analysis results of the relationship between aggregate TQM practices and operational performance. Based on Cohen's (1998) benchmarks, a strong and significant ($r = 0.793$; $p = 0.000$) relationship exist between aggregate TQM practices and operational performance. This confirms the findings of most studies in the field (Kaynak, 2003; Samson and Terziovski, 1991 etc.) as well as lends support to hypothesis H₁.

4.5 Individual TQM Practices and Operational Performance (H_{3a}...H_{3f})

Table 3 also shows that with the exception of strategic planning (H_{3b}) that's non-significant ($p = 0.106$) and Customer focus (H_{3c}) that has a medium effect ($r = 0.416$) on operational performance, the rest of the individual TQM practices (Top management leadership, Human resource management, Information and analysis, and Process management) are all strongly and significantly correlated to operational performance. Therefore, it's only hypothesis (H_{3b}) that's not supported.

Table 3: Impact of TQM practices on Operational Performance

Proposed Relationship	Effects	N	$\bar{r}$	p-value	95% CI		Std Error
					Lower Limit	Upper Limit	
H₁ : TQM → Operational Performance	21	3,735	0.793	0.000	0.608	0.896	0.338
H_{3a} : Top Management → Operational Performance	10	1,618	0.531	0.000	0.442	0.609	0.017
H_{3b} : Strategic Planning → Operational Performance	2	195	0.716	0.106	-0.19	0.963	0.875
H_{3c} : Customer Focus → Operational Performance	6	807	0.416	0.000	0.354	0.474	0.006
H_{3d} : Human Resources → Operational Performance	12	1,795	0.696	0.002	0.313	0.884	0.434
H_{3e} : Info & Analysis → Operational Performance	11	1,766	0.698	0.001	0.323	0.883	0.397
H_{3f} : Process Mgt → Operational Performance	11	1,474	0.621	0.000	0.502	0.717	0.041

Note: Effects represent number of studies, N is the sample size and $\bar{r}$ is the effect size

4.6 Moderator Analysis

The subgroup method was used to conduct the moderator analysis because of the categorical nature of the variables: industry type, firm size and geographical region. Unlike the main analysis that was done with the random-effect model, the subgroup analysis was done under the fixed-effect model. With respect to industry type, the samples were grouped according to; construction, electronics and various industries. Firm size as a moderating variable also caused primary samples to be grouped into SMEs and various sizes. Finally samples were differentiated based on geographic regions as Africa, Asia-Pacific and Middle-East. The results as shown in table 4 reveal that all the tested hypotheses (H₂ & H₄) were significantly affected by the three moderating variables and were therefore supported.

Table 4: Results of Subgroup analysis under the fixed-effect model

Proposed Relationship	Effects	Industry Type			Firm Size		Geographic Region		
		Constr.	Electr.	Various	SMEs	Various	Africa	Asia	M. East
TQM → Operational Performance	21	0.708(1)	0.615(1)	0.709(14)	0.879(4)	0.651(15)	0.524(2)	0.653(3)	0.755(10)
Top Managementt → Operational Performance	10	-	-	0.553(5)	0.604(2)	0.513(6)	0.540(1)	0.569(3)	0.617(1)
Strategic Planning → Operational Performance	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Human Resources → Operational Performance	12	-	-	0.510(7)	0.712(3)	0.671(7)	0.965(2)	0.565(4)	0.790(1)
Info & Analysis → Operational Performance	11	-	-	0.693(6)	0.922(3)	0.502(6)	0.976(1)	0.547(4)	0.715(1)
Process Management → Operational Performance	11	-	-	0.587(8)	0.632(3)	0.602(6)	0.480(1)	0.671(5)	0.650(1)

NB: 1. Effects indicate the number of effect sizes used; 2. Each entry represents the mean effects with degree of freedom in parenthesis. 3. The dashes (-) represent moderator effects with a degree of freedom less than 1.

5. Conclusion

This research study was undertaken with the sole aim of assessing the relationship between TQM practices and operational performance of manufacturing companies. To answer the research questions as well as test the formulated hypothesis, a search for relevant research work (articles, theses, dissertations, conference papers etc) published between 1997 – 2017 on the topic was conducted in both online and offline databases. This yielded a total of 475 studies of which only 21 studies made it through the inclusion criteria.

Being a study that focuses on the performance of manufacturing companies itself, the descriptive sample characteristics shows that majority (76%) of the included studies concentrated only on manufacturing-oriented companies, 52% of them conducted in the Asia-Pacific region, over 40% had its empirical data analysed statistically with the Structural Equation Model (SEM) and several too were published in high-ranking international business journals.

Adhering to the meta-analysis procedure of Hunter and Schmidt (2004) and with the help of the Comprehensive Meta-Analysis software, a summary effect of 0.793 ($CI_{95\%} = 0.608, 0.896$; $p < 0.005$) with a Cochran's Q of 2463.755 indicates that a strong and significant relationship exist between TQM practices and operational performance. All the proposed moderators were also found to have some influence on the relationship between the two variables.

References

- Abraham, M., Crawford, J., Fisher, T., (1999). Key factors predicting effectiveness of cultural change and improved productivity in implementing total quality management. *International Journal of Quality and Reliability Management* 16, 112–132.
- Adebanjo, D., Kehoe, D., (1999). An investigation of quality culture development in UK industry. *International Journal of Operations and Production Management* 19, 633–649.
- Bass, B.M., (1985). *Leadership and performance*, Free Press, New York.
- Bell, R.R., Burnham, J.M., (1989). *The paradox of manufacturing productivity and*

innovation. *Business Horizons* 32 (5), 58–64.

Burns, J.M., (1978). *Leadership*, Harper and Row, New York.

Burns, R., & Burns, R. (2008). *Business Research Methods and Statistics Using SPSS*. London, Thousand Oaks [et al.]: Sage Publications.

Choi, T.Y., (1995). Conceptualizing continuous improvement: implications for organizational change. *Omega* 23, 607–624.

Cohen, J. (1992). Statistical Power Analysis. *Current Directions in Psychological Science*, 1(3), 98–101. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.ep10768783>

Daft, R.L., (1998). *Organization Theory and Design*. South-Western College Publishing, Cincinnati, OH.

Dean, J.W. Jr., Bowen, D.E., (1994). Managing theory and total quality: improving research and practice through theory development. *Academy of Management Review* 19 (3), 392–418.

Deming, E., (1986). *Out of the Crisis*, MIT Press, Cambridge, MA.

Ettkin, L.P., Helms, M.M., Haynes, P.J., (1990). People: a critical element of new technology implementation. *Industrial Management* 32 (5), 27–29.

Evans, J.R., Lindsay, W.M., (1995). *The management and control of quality*, 3rd edition. West Publishing, New York.

Garvin, D.A., (1991). How the Baldrige award really works. *Harvard Business Review* 69 (6), 80–95.

Gavaghan, D., Moore, A., & McQuay, H. (2000). An evaluation of homogeneity tests in meta-analyses in pain using simulations of individual patient data. *Pain*, 85(3), 415–424. doi: 10.1016/s0304-3959(99)00302-4

Goodstein, L.D., Burke, W.W., (1991). Creating successful organization change. *Organizational Dynamics* 19 (4), 5–17.

Hamlin, B., Reidy, M., Stewart, J., (1997). Changing the management culture in one part of the British Civil Service through visionary leadership and strategically led research-based OD interventions. *Journal of Applied Management Studies* 6 (2), 233–251.

Hammer, M., Champy, J., (1993). *Reengineering the corporation: a manifesto for business revolution*. Harper Collins, New York.

Handfield, R., Ghosh, S., (1994). Creating a quality culture through organizational change: a case analysis. *Journal of International Marketing* 2 (3), 7–36.

Higgins, J., & Thompson, S. (2002). Quantifying heterogeneity in a meta-analysis. *Statistics in Medicine*, 21(11), 1539–1558. doi: 10.1002/sim.1186

Higgins, J., Thompson, S., Deeks, J., & Altman, D. (2003). Measuring inconsistency in meta-analyses. *BMJ*, 327(7414), 557–560. doi: 10.1136/bmj.327.7414.557

Ho, D.C.K., Duffy, V.G., Shih, H.M., (1999). An empirical analysis of effective TQM implementation in the Hong Kong electronics manufacturing industry. *Human Factors and Ergonomics in Manufacturing* 9 (1), 1–25.

Hunter, J., & Schmidt, F. (2004). *Methods of meta-analysis - Correcting Bias in Research Findings* (2nd ed.). Thousand Oaks, California: Sage Publications.

Malcolm Baldrige National Award Criteria, (1995). United States Department of Commerce, National Institute of Standards and Technology, Washington, DC.

Stewart, T.A., (1993). Reengineering: the hot new managing tool. *Fortune* 23, 41–48.

Zeitz, G., Johannesson, R., Ritchie Jr., J.E., (1997). An employee survey measuring total quality management practices and culture. *Group and Organization Management* 22, 414–444.

**CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNİN KAMU MALİ YÖNETİMİ
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

THE EFFECTS OF THE PRESIDENTIAL SYSTEM OF GOVERNMENT ON
PUBLIC FINANCE MANAGEMENT

Dr. Öğr. Üyesi Adnan ERDAL

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, adnanerdal@gmail.com

ÖZET

Cumhuriyet tarihinin en radikal değişimlerinden biri olarak kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, sadece siyasal alanda değil ama aynı zamanda her alanda ciddi etkileri olacak ve beraberinde başka dönüşümleri de tetikleyecek bir başlangıca işaret etmektedir. Nitekim Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişten sonra yapılan ilk genel seçimler akabinde çok önemli yasal ve kurumsal değişimlerin yaşandığına /yaşanıyor oluşuna tanıklık edilmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde yürütme erkinin işleyişinin nasıl olacağı en önemli konuların başında gelmektedir. Siyasi olarak sorumluluğun yürütme erkinde olması, başarı ve başarısızlığın yürütmeye fatura edilmesi, yürütmenin işleyişini daha önemli kılmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde yürütmenin işleyişini etkileyecek en önemli değişikliklerden birisi Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi adı verilen düzenlemelerle kamu yönetiminin işleyişini doğrudan etkileyecek olmasıdır. Bahsi geçen kararnamelerle, cumhurbaşkanının kamu kurum ve kuruluşlarının kuruluş ve görevlerinde değişiklik yapılabilmesi doğrudan bürokrasinin konumunu etkileyecektir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişi takip eden günlerde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin etkin ve yaygın olarak kullanılması sonucu kamu kurum ve kuruluşlarında önemli sayılabilecek değişiklikler siyasal, ekonomik ve mali alanda önemli etkiler oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle beraber kamu mali yönetiminde nasıl bir değişimin yaşandığı ve bu değişimin muhtemel etkileri ve sonuçları üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Kamu Mali Yönetimi, Ekonomi Yönetimi, Kamu Maliyesi

ABSTRACT

The Presidential Government System, considered to be one of the most radical changes in the history of the Republic of Turkey, points to a beginning not only in the political sphere, but also in every area that will have serious effects and trigger other transformations. As a matter of fact, following the first general elections after the transition to the Presidency Government System, there are witnesses of significant legal and institutional changes.

The most important issues in the Presidential Government System are how the executive power works. The fact that the political responsibility is the executive power, the success and the failure to bill the execution make the operation of the executive more important. One of the most important changes that will affect the functioning of the executive in the Presidential

Government System is that it will directly affect the functioning of public administration by the so-called Presidential Decree. With the aforementioned decrees, the changes in the establishment and duties of the president's public institutions and organizations will directly affect the position of the bureaucracy. In the days following the transition to the Presidential Government System, significant changes in public institutions and organizations as a result of effective and widespread use of the Presidential Decree have had important effects on political, economic and financial field.

In this study, the change in public financial management with the transition to the Presidential Government System and the possible effects and consequences of this change will be studied.

Keywords: Presidential Government System, Public Financial Management, Economics Management, Public Finance.

GİRİŞ

1980'li yılların ortalarına kadar nispeten cılız bir şekilde dile getirilen, 1980'li yılların sonuna doğru ise ülke gündeminde ön sıralarda yerini alan sistem değişikliği tartışmaları, AK Parti hükümetlerinin sürekli gündemde tutmasıyla 2018 yılı Haziran seçimleri itibarıyla akıbetini tamamlamış bulunmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu dönemden bu yana Parlamenter sistem ile yönetilmekteyken sistemin etkin olmadığı, siyasi istikrarın sağlanamadığı nedenleri ile sistemin değişmesi gereği gündemimize oturmuştur. Sistemin değişmesi adına esinlenilen Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde uygulanan Başkanlık sistemi olmuştur. Ancak ülkemiz için önerilen hükümet sistemi değişikliği tam anlamıyla ABD'de uygulanan Başkanlık sistemi ile örtüşmemektedir. Bunun yerine Türkiye'nin siyasi ve toplumsal yapısına daha uygun olacak bir sistem oluşturularak "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi" adıyla ifade edilmektedir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile başbakanlık kaldırılarak yetkilerin Cumhurbaşkanında topladığı bir sistem olarak uygulanmaktadır. Cumhurbaşkanı seçimleriyle birlikte aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi Üye seçimleri de gerçekleştirilmektedir..

Çalışma metni içerisinde hükümet sistemlerine değinilerek kamu mali yönetimi açısından değerlendirmesi yapılmaya çalışılacaktır.

I. PARLAMENTER VE BAŞKANLIK HÜKÜMET SİSTEMLERİ

Yasama ve yürütme güçlerinin birbiriyle olan ilişkileri, pozitif anayasa hukukunda hakim olan hükümet çeşitleri sınıfının dayandığı esası oluşturmaktadır. Bu ilişkilerin kapsamına göre hükümet sistemleri başkanlık hükümet sistemi, parlamenter sistem ve meclis hükümeti sistemi olmak üzere üç şekilde kategorize edilmektedir. Yasama ve yürütme güçlerinin aynı elde toplanması söz konusu olabileceği gibi ayrı organlarda da toplanabilmektedir. Yasama ve yürütme bir arada bulunduğu durum kuvvetler birliği sistemi; diğerine ise kuvvetler ayrılığı sistemi ile ifade edilmektedir. Kuvvetler ayrılığı sistemi kendi içerisinde kuvvetler ayrılığının derecesine göre başkanlık ve parlamenter rejim olarak ayrılmaktadır (Özbudun; 2003: 195). Kuvvetler ayrılığı sisteminde bahsedilen derece ile ifade edilmek istenilen "sert kuvvetler ayrılığı sistemi" ve "yumuşak kuvvetler ayrılığı sistemi" olmaktadır.

Kuvvetler ayrılığının sert olduğu sistemde yasama ve yürütmeye ilişkin kuvvetler birbirinden mutlak surette ayrılarak yasama ve yürütme yetkileri birbirinden kesin çizgilerle ayrılmış olan iki ayrı organa bırakılmaktadır. Söz konusu bu organlar hem kaynak hem de varlıklarını devam ettirme açısından birbirlerinden bağımsız; diğer bir ifade ile bu iki organ ayrı ayrı seçilir ve seçilmelerinden itibaren de birbirlerinin varlıklarına son verebilme yetkileri bulunmamaktadır. Sert kuvvetler ayrılığı sistemine çoğunlukla başkanlık hükümet sistemi veya başkanlık sistemi denilmektedir.

Yumuşak kuvvetler ayrılığı sisteminde yasama ve yürütme güçleri birbirinden yumuşak bir biçimde ayrılarak yetkiler ilke olarak iki ayrı organa verilmiş olsa bile birbirlerinden bağımsız olmamaktalar; bir başka deyişle kimi zaman birbirinin içine geçmiş durumda bulunmaktadırlar. Yasama ve yürütme yetkisinin verildiği organlar diğer sistemin tam tersi şekilde birbirlerinin hukuki varlığına son verebilme yetkisine sahip bulunmaktadır. Yumuşak kuvvetler ayrılığı sistemi genellikle parlamenter hükümet sistemi olarak ifade edilmektedir (Gözler; 2010: 569-587).

Parlamenter sistem ile başkanlık sistemi arasındaki farka baktığımızda ayırıcı olan özelliğin, Bakanlar Kurulu'nun yasama organı karşısında siyasi sorumluluğa sahip olması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum yasama organının, hükümeti güvensizlik oyu ile görevini sonlandırabilme, denetleyebilme yetkilerine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu nitelik parlamenter sistemi başkanlık sisteminden ayıran en önemli niteliklerden birisi olmaktadır (Özbudun; 2003: 195).

1. Başkanlık Sisteminin Hukuki Çerçevesi

Başkanlık sistemi yukarıda da ifade edilmiş olduğu üzere yasama ve yürütmenin düzenlenme biçimine göre ortaya çıkmış olan bir hükümet sistemini ifade etmektedir. Halk tarafından seçilmiş bir Başkan, bu sistemin temel özelliğini ortaya koymakla birlikte yürütme fonksiyonunun başkanda toplandığı ve yasamanın yerine halkın güvenine dayanan bir hükümet sistemini ortaya koymaktadır. Bu niteliklerin her biri başkanlık hükümet sisteminin Parlamenter sistemden ayrıldığı noktalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Başkanlık sisteminde başkan, halk tarafından belirli bir süre için seçilmekte ve aynı zamanda yürütme organının faaliyetlerini yerine getirmektedir. Görev süresi içerisinde yasama organı tarafından görevinden alınması söz konusu olamamaktadır. Bu sistemde her iki organ kuvvetler ayrılığı esasına göre birbirinden ayrı olmakla birlikte birbirlerinin görevlerini feshetme yetkileri bulunmamaktadır (Çalışkan ve Önder; 2017: 571). Bir başka ifade ile başkanlık sisteminin özünü yasama ve yürütmeye karşı öngörülen güvensizlik ve bu iki organ arasında bir dengenin oluşturulması; bunun sağlanabilmesi için de denge ve denetim kuralları oluşturmaktadır (Özer ve Özmen; 2017: 24).

Öte yandan bizdeki uygulamada mevcut olan ve meclis soruşturmasına benzer bir mekanizma aracılığıyla başkanın cezai sorumluluk yoluyla denetlenmesi mümkün olabilmektedir (Keskinsoy ve Kaya; 2018: 75).

2. Türkiye'deki Sistem: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi

2007 yılında yapılan değişiklikler ile Cumhurbaşkanını halkın seçeceğine ilişkin düzenlemeler doğrultusunda yürütme içerisinde güçlü yetkileri olan Cumhurbaşkanının halk nezdindeki meşruiyetini daha da kuvvetlendiren başlangıçlar yapılmıştır. 2014 yılında ise Cumhurbaşkanını halkın seçmesi başbakanın Cumhurbaşkanı karşısında fiilen daha geride kaldığı bir pozisyona dönüşmüştür. Dolayısıyla bu fiili duruma hukukilik kazandırmak adına

2017 yılında Anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanında icra yetkilerinin toplandığı bir hükümet sistemi ortaya çıkmıştır. İlham kaynağı başkanlık sistemi olmakla birlikte başkanlık sisteminden farklı bir sistem oluşturulmuştur. Bu sistemde Cumhurbaşkanı, başkanlık sistemine göre meclise karşı daha güçlendirilmiş düzenlemelere sahiptir.

Dolayısıyla 6771 Sayılı Anayasa değişikliğinin öngördüğü hükümet sistemi kendine has, 2017 yılında Türkiye’de oluşturulan bir hükümet sistemi olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi şeklinde karşılık bulmaktadır. Bu sebeptendir ki sistemi Başkanlık sistemi olarak ifade etmek yerine “Türk tipi başkanlık sistemi” veya “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” olarak ifade etmek gerekmektedir (Keskinsoy ve Kaya; 2018: 89-90; Gözler; 2018: 286).

Cumhurbaşkanlığı sisteminde, Bakanlar Kurulu kaldırılarak yürütme erki Cumhurbaşkanı’nın elinde toplanmıştır. Bunun bir sonucu olarak Bakanlar Kurulu’nun çıkardığı (olağan ve olağanüstü dönemlerde) Kanun Hükmünde Kararname (KHK)’lar yerini Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri (CBK) almıştır. CBK’ların fonksiyonuna bakıldığında ise yürütme yetkisine dair konularda çıkarılabileceği; sosyal ve ekonomik hak ve ödevlerin düzenlenebileceği ancak sınırlandırılmayacağı; aynı konuda ileride bir yasa çıkarılmış olduğunda CBK’nın hükümsüz hale gelebileceği; CBK ile kanun hükümleri arasında farklılık olması durumunda kanun hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir (Gönenç; 2003: 4).

II. HÜKÜMET SİSTEMİ DEĞİŞİMİNİN KAMU MALİ YÖNETİMİNE ETKİLERİ

Kamu yönetimi, devletin egemen erk olarak toplum adına karar alan ve siyasi mekanizma aracılığıyla belirlenen politikaları faaliyete geçiren birimini ifade etmektedir. Bu anlamda siyasi mekanizma içerisinde oldukça önemli bir yere sahip olan kamu yönetimi, alınan kararları uygulamanın ötesinde kararların oluşturulmasında da rol oynamaktadır (Kutlu ve Kahraman; 2017:2). Kamu yönetiminin yoğun ve doğrudan ilişki içerisinde bulunduğu aktör olan yürütme organında meydana gelen değişimler istisnasız kamu yönetimini de etkileyebilmektedir. Diyebiliriz ki kamu yönetiminin yapısı, işleyiş ve etkin olması siyasi sistemle olan ilişkileri doğrultusunda biçimlenmektedir (Güler; 2018: 313).

Kamu politikaları, yürütme organının gerçekleştirmeyi veya gerçekleştirilmeyi planladığı faaliyetlerin tümü olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda kamu politikaları, yürütmenin her türlü faaliyetlerini kapsamının yanı sıra idarenin zımni faaliyetleri ile mobil olmadığı alanları da kapsamına almaktadır (Lamba ve Ceylan; 2018: 251). 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’na göre kamu mali yönetimi, kalkınma planları ve programlarda yer alan politika ve hedefler doğrultusunda kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde elde edilmesi ve kullanılmasını, hesapverebilirliği ve mali saydamlığı sağlamak üzere kamu mali yönetiminin yapısını ve işleyişini, kamu bütçelerinin hazırlanmasını uygulanmasını, tüm mali işlemlerin muhasebeleştirilmesini, raporlanmasını ve mali kontrolünü düzenlemek olarak tanımlanmıştır. Kısacası kamu mali yönetimi, kamu mali kaynaklarının belirlenen amaç ve politikalara, tanımlanan standart ve hukuk kurallarına uygun olarak hesap verilebilirlik, mali saydamlık ilkelerine göre ekonomik, etkin ve verimli bir biçimde yönetilmesini sağlamak üzere kurulmuş olan teşkilat olarak ifade edilmektedir (Candan; 2012: 35). Kamunun ekonomi üzerindeki etkinliği ise kamu harcamaları ya da vergi

gelirlerinin Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH)ya oranlanması ile ölçülmektedir. Öte yandan devlet ekonomik etkinliği ölçütünde toplum hayatının yönlendirilmesi hususunda, diğer bir ifade ile özel ve kamusal mal ve hizmet üretme durumunda olmaları itibariyle önemli bir rol oynayabilmektedir (Biçer ve Yılmaz; 2009: 50).

Yönetimsel başarı açısından değerlendirdiğimizde kamu mali yönetimi günümüzde önemli bir role sahip olmaktadır. Devletin, kaynak tahsisi ve kullanımı açısından iyi yönetiliyor olması, o ülkeyi ve hükümeti daha başarılı kılarak ülkenin büyümesini sağlamakta aynı zamanda da refahı getirmektedir (Yılmaz; 2018). Bu bağlamda, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş sürecinde yapılan yasal ve kurumsal düzenlemelerle kamu mali yönetiminde birtakım değişiklikler yapılmıştır.

Hükümet sisteminde meydana gelen değişiklik her ne kadar geniş bir uzlaşma içerisinde ve sistemde var olan aktörlerin katılımı ile halk oylaması üçgeninde sağlanmış olsa bile değişimin birtakım maliyetleri ortaya çıkabilecektir. Bu maliyetler arasında öncelikle hukuki anlamda mevcut sistemin yeni sisteme uygunluğunu sağlayacak altyapıların sağlanmasının gerekliliği yer almaktadır. Öte yandan yeni sistem içerisinde faaliyet gösterecek olan tüm kurumların işleyişe hakim olmaları da zaman açısından bir maliyet meydana getirebilecektir (Gönenç; 2005: 7-9).

İdari Yapı Üzerindeki Etkileri

Kamunun ekonomide kullanmış olduğu kaynakların artması ve buna bağlı olarak ekonomi içerisindeki rolünde meydana gelen değişimler ülkelerin mali yönetim bakımından yeniden yapılanmalarına yol açmıştır. Bu anlamda ideal bir kamu yönetiminin varlığı yönetsel sürecin bütünlük içerisinde ele alınmasını gerekli kılmıştır. Bu noktada şeffaflık, hesapverebilirlik ilkeleri karşımıza çıkmaktadır. Kamu yönetimi geleneğimize göz attığımızda geçmişten günümüze merkeziyetçiliğin, bürokrasinin ve katı bir yönetim yapısının varlığı öne çıkmaktadır. Bu durumu azaltabilmek adına şeffaflık ilkesi gereğince yeni Türk yönetim yapısının daha şeffaf bir yapıya dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin de bu konuda olumlu katkılarının olacağı düşünülmektedir.

Hesapverebilirlik ilkesi idarenin eylem ve işlemlerini hukukilik ve kamunun yararını gözeterek yerine getirmesini gerekli kılan bir ilkedir. Ekonomik açıdan değerlendirdiğimizde ise kamu kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılıp kullanılmadığını ortaya koymayı hedeflemektedir (Yılmaz ve Tosun; 2010: 7; Demir vd. ; 2017: 143-144).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, kamu yönetiminin merkez teşkilatı bünyesinde önemli değişiklikler meydana getirmektedir. Bu değişiklikler arasında hükümet ve atanacak olan Bakanların doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmesi yer almaktadır. Bu bağlamda atanması planlanan Bakanların milletvekili olmayan kişiler olacaktır.

Başbakanlık ve bakanlıkların bulunduğu merkez teşkilat içerisinde başbakan yardımcısı, başbakanlığın altında yer alan birçok kurumla birlikte ve bu kurumlardan stratejik öneme sahip olanlar ise doğrudan başbakana bağlı olarak yürütülen bir fonksiyondan bahsedilmekteydi. Ayrıca kamu yönetimi merkez teşkilatında bakanların sorumlu olduğu yirmi bir hizmet bakanlığı bulunmaktadır. Bu rakam bazı bakanlıkların birleştirilmesi itibariyle on altıya düşürülmüştür. Yeni hükümet sistemi ile Cumhurbaşkanı, seçilmesinin ardından bir ya da daha fazla cumhurbaşkanı yardımcısı atayabilecektir. Cumhurbaşkanı, gerek gördüğünde çıkaracağı kararname ile kendisine bağlı Cumhurbaşkanı Yardımcıları atamasında bulunabilecektir (Güler; 2018: 313-316; Çalışkan ve Önder; 2017: 576-577;

Turan; 2018: 60). Cumhurbaşkanı yasama organının onayını almadan bahsi geçen yardımcılarını, bakanları ve üst düzey kamu görevlilerini atayabilecek; gerekli bulduğu takdirde de azledebilecektir. Ayrıca yeni sistemde milletvekillerinin yürütmede görev alamaması yasama faaliyetlerinin daha etkin olacağı düşüncesine işaret etmektedir (Eren ve Akıncı; 2018: 52).

Tablo 1: Cumhurbaşkanlığı Teşkilat Yapısı

CUMHURBAŞKANI	
Cumhurbaşkanlığı Makamı	• Özel Kalem Müdürlüğü • Başdanışman ve Danışman • Özel Temsilci
İdari İşler Başkanlığı	• Başkan • Hukuk ve Mevzuat Genel Md. • Personel ve Prensipler Genel Md. • Güvenlik İşleri Müdürlüğü • Destek ve Mali Hizmetler Genel Md.
Cumhurbaşkanı Yardımcıları	
Politika Kurulları	• Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu • Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu • Ekonomi Politikaları Kurulu • Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu • Hukuk Politikaları Kurulu • Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu • Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu • Sosyal Politikalar Kurulu • Yerel Yönetim Politikaları Kurulu
Bağlı Kurum ve Kuruluşlar	• Devlet Arşivleri Başkanlığı • Devlet Denetleme Kurulu • Diyanet İşleri Başkanlığı • İletişim Başkanlığı • Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği • Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı

	• Milli Saraylar Dairesi Başkanlığı • Savunma Sanayi Başkanlığı • Strateji ve Bütçe Başkanlığı • Türkiye Varlık Fonu • Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
Bakanlıklar	• Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı • Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı • Ticaret Bakanlığı • Maliye ve Hazine Bakanlığı • Tarım ve Orman Bakanlığı • Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı • Adalet Bakanlığı • İçişleri Bakanlığı • Dışişleri Bakanlığı • Milli Eğitim Bakanlığı • Milli Savunma Bakanlığı • Kültür ve Turizm Bakanlığı • Sağlık Bakanlığı • Çevre ve Şehircilik Bakanlığı • Gençlik ve Spor Bakanlığı • Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
Ofisler	• Dijital Dönüşüm Ofisi • Finans Ofisi • İnsan Kaynakları Ofisi • Yatırım Ofisi

Kaynak: Turan; 2018: 60-62.

Tabloya bakıldığında yürütme kanadının tümüyle revize edildiği görülmektedir. 2017 yılında 6771 Sayılı Kanunla yapılan Anayasa değişikliğinde Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığı oluşturulmuştur. 1 No'lu Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile asıl değişiklik gerçekleştirilmiştir. Söz konusu kararname ile tabloda da görüldüğü üzere bakanlıkların sayısının on altı (16)'ya düşürülmüş olup Cumhurbaşkanlığı teşkilatı içerisine alınmıştır. Bakanlıkların sayısının azaltılması ile hedeflenen verimliliğin ve işlevselliğin artırılmasına yöneliktir. Bu nedenle görev alanları yakın ve ilgili olan bazı bakanlıkların birleştirilmesi yoluna gidilmiştir. Örneğin Hazine ve Maliye Bakanlığı, hazine Müsteşarlığı ile Maliye Bakanlığı'nın birleşiminde amaçlanan kamu kaynaklarının kullanımı

ve nakit akışının yönetilmesini sağlamaktır. Bakanlıkların görev tanımları, yetki ve sorumluluk alanları daha da netleştirilerek etkinlik ve verimlilik konusundaki hassasiyet dikkat çekmektedir.

Bütçe Üzerine Etkileri

Devlet bütçeleri, ister başkanlık sistemi ister parlamenter sistem olsun her ikisinde de yasama organının yürütme organını denetleme amacıyla kullanmış olduğu önemli anayasal araçlar arasında yer almaktadır. Türkiye tipi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Başkanlık sisteminden farklı olduğu bir diğer yön, bütçe kanunun kabul edilmesine ilişkin süreçle bağlantılıdır (Gönenç; 2018:5; Keskinsoy ve Kara; 2018: 90).

Anayasa değişikliği ile bütçe kanun tasarısı Bakanlar Kurulu'nun hazırlayarak TBMM'ne sunma aşamaları değiştirilerek Cumhurbaşkanı tarafından bütçe teklifi olarak sunulmasına dönüştürülmüştür. Cumhurbaşkanı tarafından hazırlanan ve teklif edilen bütçe tasarısının Meclis tarafından kabul edilmemesi durumunda bir önceki yıla ait olan bütçe kanununun yeniden değerlendirme oranı ile uygulanabileceğine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır (Gönenç; 2018:5; Keskinsoy ve Kara; 2018: 90; Yılmaz; 2018). Getirilen bu yenilik ile şeffaflık ilkesi gereğince Cumhurbaşkanının hazırlamış olduğu bütçenin meclis tarafından kabul edilmemesi halinde izlenecek olan yolun açık ve net bir biçimde ortaya konulmasını sağlayarak şeffaflık ilkesinin gelişimine katkı sağlayacaktır (Demir vd; 2017: 144-145).

Yeni düzenleme içerisinde Plan ve Bütçe Komisyonunun üye sayısına ilişkin (diğer bir ifade ile kırk üyeden oluştuğu, bunların en az yirmi beşinin iktidar partisine mensup olduğu) hüküm yer almamıştır. Değişiklik teklifi ile Plan ve Bütçe Komisyonunun üye dağılımının, TBMM'ndeki diğer komisyonların üye dağılımını belirleyen içtüzük hükümlerince Partilerin TBMM'ndeki üye sayısına göre belirlenmesi öngörülmüştür.

Ayrıca bütçe görüşmelerinin bölümler halinde okunup onaylanmasına ilişkin hüküm kaldırılmıştır. Kesin Hesabın TBMM'ne en geç yedi ay içerisinde sunulması hükmü de değişikliğe uğrayarak en geç altı ay içinde sunulması şeklini almıştır.

Kısacası, bütçe teklifinin sunulması, bütçe komisyonunun üye yapısındaki değişiklikler ve geçici bütçe uygulaması bu sistemin mali yapı üzerinde getirdiği değişiklikler arasında yer almaktadır (Yılmaz; 2018).

III. SONUÇ

Hükümet sistemleri kuvvetler ayrılığı ve kuvvetler birliği ana ekseninde parlamenter sistem, başkanlık sistemi ve meclis hükümeti sistemi olmak üzere sınıflandırılmaktadır. Ülkemizde uygulanan sistem Parlamenter sistem idi. ancak sistemin meydana getirdiği sıkıntılar sebebiyle son dönemlerde yeniden gündeme taşınan hükümet sistem değişikliği 2018 yılı itibarıyla resmi olarak uygulanmaya başlamıştır. Yeni sistem esin kaynağı olan başkanlık sistemine tamamen benzerlik göstermeyen, ülkemizin koşullarında biçim alan bir sistem olarak uygulanmaktadır. Bunun için de Türk Tipi Hükümet Sistemi olarak da adlandırılabilmektedir.

Devletin uygulayacağı kamu politikaları kamu yönetiminin icrasını etkileyen bir unsura sahiptir. Kamu mali yönetimi denildiğinde devletin kamusal hizmetleri sunarken ihtiyaç duyacağı kamu gelirleri ve kamu harcamalarının işleyişini kapsayan bir önemde bulunmaktadır. Bu noktada bütçe tasarının sunulmasında Cumhurbaşkanı yetkili olmakta, yasama organının ise kabul etme ya da etmemesine ilişkin iki yol karşımıza çıkmaktadır.

Yasama organı bütçeyi kabul etmediği takdirde yeni bütçe belirleninceye kadar mevcut bütçe yeniden değerlendirme oranları ile uygulamaya konulmaktadır.

Kaynakça

BİÇER, M., & YILMAZ, H. (2009). Parlamentonun Kamu Politikası Oluşturma ve Planlama Sürecindeki Konumunun Yeni Kamu Mali Yönetim Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Yasama Dergisi* (13).

CANDAN, E. (2012). Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Sisteminin Kurumsal Aktörleri: İşlevsel ve Yapısal Bir Analiz (I). *Denetışim* (9), 33-54.

ÇALIŞKAN, E., & ÖNDER, M. (2017). Başkanlık Sistemi ve Mevcut Kamu Kurumları Üzerinde Olası Etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 10 (49), 570-578.

DEMİR, C., ÇOHADAR, Ö., & GÖK, G. (2017). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Yönetişimin Temel İlkeleri Bağlamında İncelenmesi. *Strategic Public Management Journal* , 3, 138-153.

EREN, V., & AKINCI, B. (2018). Yasama Yürütme İlişkileri Açısından Başkanlık Sistemi İle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Karşılaştırılması. Y. DEMİRKAYA içinde, *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Kamu Yönetiminde Değişim* (s. 35-70). İstanbul: Hiperyayınılık.

GÖNENÇ, L. (2005). Türkiye'de Hükümet Sistemi Değişikliği Tartışmaları: Olanaklar ve Olasılıklar Üzerine Bir Çalışma Notu. T. ERGÜL içinde, *Başkanlık Sistemi* (s. 1-12). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Gönenç, M. L. (2018, Mayıs). *Uygulamada Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. Ocak 11, 2019 tarihinde www.tepav.org.tr : https://www.tepav.org.tr/upload/files/1526884486-7.Uygulamada_Cumhurbaskanligi_Hukumet_Sistemi.pdf adresinden alındı

GÖZLER, K. (2018). *Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Yayıncılık.

GÖZLER, K. (2010). *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi* (Cilt 1). Bursa: Ekin .

GÜLER, T. (2018). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Kamu Yönetimine Etkileri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 21 (39), 299-322.

KESKİNSOY, Ö., & KAYA, S. B. (2018). Türkiye'nin Hükümet Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye Barolar Birliği (TBB) Dergisi* (137), 67-96.

KUTLU, Ö., & KAHRAMAN, S. (2017). Türk Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Kamu Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi. F. USLU içinde, *Türk Anayasa Hukukunun Güncel Sorunları* (s. 1-26). Sakarya: Beşköprü Yayınları.

LAMBA, M., & CEYLAN, V. (2018). Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Yönelik Politikaların Çoklu Akış Modeli Çerçevesinde Analizi. Y. DEMİRKAYA içinde, *Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Kamu Yönetiminde Değişim* (s. 249-278). İstanbul: Hiperyayın.

ÖZBUDUN, E. (2003). *Anayasa Hukuku*. (A. T. YÜRÜK, Dü.) Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi.

ÖZER, M. A., & ÖZMEN, B. (2017). Parlamenter ve Başkanlık Sistemleri Arasında Konumunu Arayan Bürokrasi. *Strategic Public Management Journal* , 3, 17-34.

TURAN, M. (2018). Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. *Social Sciences Research Journal* , 7 (3), 42-91.

YILMAZ, H. H. (2018). Yeni Hükümet Sistemi: Mali Yönetim ve Bütçe. Ankara: Koç Üniversitesi - TÜSİAD Ekonomik Araştırma Forumu (EAF) Konferansı.

YILMAZ, H. H., & TOSUN, S. (2010). 5018 Sayılı Kanun Çerçevesinde Mali Saydamlık ve Parlamentonun Bütçe Sürecinde Etkinliği. *Yasama Dergisi* , 5 (14), 5-23.

**DEMİRCİ İLÇESİ İÇİN SÜRDÜRÜLEBİLİR YEREL KALKINMA MODELİ
OLARAK SAKİN ŞEHİR**

SUSTAINABLE LOCAL DEVELOPMENT MODEL FOR DEMİRCİ AS SLOW CITIES

Dr. Öğr. Üyesi Adnan ERDAL

Manisa Celal Bayar Üniversitesi, adnanerdal@gmail.com

ÖZET

Dünya nüfusunun her geçen gün artması ve bu artışın büyük şehirlere yığılması, şehirlerdeki yaşam kalitesini küreselleşmenin güncel sorunu haline getirmiştir. Günümüzde insanlar artık yaşadıkları kentlerde daha insani ve daha sürdürülebilir bir yaşam ortamının arayışındadır. Sakin Şehir Hareketi; sürdürülebilir bir tüketimle desteklenerek, sürdürülebilir bir yerel üretimi öngören, mimarisi, doğası ve kültürel değerleri korunmuş, insanca ve daha kaliteli bir yaşam ortamına ulaşmak” amacıyla başlatılmıştır. Sakin Şehir modelinin aynı zamanda yerel kalkınmaya önemli katkılar sağladığı düşünülmektedir. Yerel kalkınma anlamında açısından önemli görülen sakin şehir hareketi, küresel hayatın hızından yorulan ve yavaşlamak isteyenler için bir destinasyon alternatifi olmakla birlikte; yerel yönetimler için bir kalkınma modeli için bir strateji olarak görülmektedir. Özellikle Avrupa’da hızla yayılan sakin şehirlerin yarısından fazlası İtalya’da bulunmaktadır. Türkiye’de doğal ve kültürel birçok değeri olan fakat geçmişte bunu yerel kalkınma aracı olarak kullanamayan bir çok küçük şehir bu harekete katılmaktadır. Sakin şehir hareketine katılmak isteyen yerleşimlerin sakin şehir kriterlerine uymaları ve bunu sürdürülebilir kılmaları önemlidir. Sakin Şehir Kriterleri, bir kentin sakin şehir birliğine üye olabilmesi için gerçekleştirmesi gereken plan, proje, düzenleme ve programları belirten bir listedir. Sakin şehir olabilmek için Sakin Şehir Bildirgesi’nde yer alan; Çevre Politikaları, Altyapı Politikaları, Kentsel Yaşam Kalitesi Politikaları, Tarımsal Turistik Esnaf ve Sanatkarlara Dair politikalar, Misafirperverlik, Farkındalık ve Eğitim İçin Planlar, Sosyal Uyum ve Ortaklıklar ana başlıkları altında 72 ana kriterde projeler oluşturulması gerekmektedir. Sakin şehir olma ölçütlerine uyum sağlayan bir yerleşimin aynı zamanda kalkınmasını destekleyen sürdürülebilir bir yaklaşım içine girdiği dolayısıyla sakin şehir hareketinin sürdürülebilir yerel kalkınma modeli olarak kabul edilebileceği söylenebilir. Yerel kalkınmada küresel gelişmelere duyarlı olacak şekilde, ülkenin iç dinamikleri tarafından ve yerel kurumların rekabet avantajları göz önüne alınarak özgün model ve yöntemler oluşturabilmektedir. Burada önemli olan yerel kalkınmanın sacayağı olan; tarih - kültürel miras, doğal kaynaklar ve yerel kabiliyetlerin bir araya getirilebilmesidir.

Ekonomisi uzun yıllar birinci derecede el ve makine halıcılığına ve tütün başta olmak üzere genellikle kuru tarımsal faaliyetlere dayalı Demirci’de son yıllarda Kiraz önemli ihracat ürünü haline gelmeye başlamıştır. Bu etkinliklerin yanında Demirci esasen son yıllarda bir eğitim şehri haline gelmiştir. İlçede M.C.B.Ü. bağlı bir fakülte ve yüksek okul mevcuttur. Bu iki okulun yaklaşık ve toplam 4000 civarında öğrencisi ve personeli bulunmaktadır. Ortaöğretim kurumlarından 7 lise ve ilköğretime ait 6 ilköğretim okulu da düşünüldüğünde Demirci fonksiyonel olarak tam bir eğitim şehri görünümündedir. Ancak bu olumlu yanlarına

rağmen Demirci İlçesi sürekli göç veren bir şehir konumundadır. Bu durumu tersine çevirmek için yerel kalkınmada özgün bir model geliştirmek gereği bir zorunluluk haline gelmiştir. Sakin Şehir Hareketine katılma arzusunun altında yatan neden de tam bu problem durumunun sürdürülemez oluşudur.

Doğası, iklimi, coğrafi konumu, mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu bir çok tarım ürünü, geleneksel el sanatları, kaplıcaları, sükûnetin ve huzurun hakim olduğu şehir yaşıntısı, misafirperverliği, sıcak ve içten insan ilişkileri ile adı konmamış bir sakin şehir olan Demirci için Sakin Şehir özellikle sürdürülebilir yerel kalkınma için bir model olabilir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Yerel Kalkınma, Yerel Kalkınma, Sakin Şehir

ABSTRACT

The fact that the world population is increasing day by day and the increase in the big cities has made the quality of life in cities become the current problem of globalization. Nowadays, people are in search of a more humane and more sustainable living environment in their cities. Slow City Movement; It has been initiated with the aim of achieving a humane and better quality living environment, which has a sustainable local production, preserves its architecture, nature and cultural values and is supported by sustainable consumerism. The Slow City model is also thought to contribute significantly to local development. The slow city movement, considered important in terms of local development, is a destination alternative for those who are tired of the speed of global life and want to slow down; it is seen as a strategy for a development model for local governments. Particularly in Europe, more than half of the slow cities spread rapidly in Europe. the natural and cultural many values in Turkey, but in the past a very small city can not use it as a local development tool adhere to the residents of the city by the settlement wishing to participate in the katılmaktadır.sak the city moving this motion and it is important to make it sustainable. The Slow City Criteria is a list of plans, projects, arrangements and programs that a city must undertake to become a member of a slow city union. In the Slow City Declaration to be a slow city; Environmental policies, Infrastructure Policies, Urban Quality of Life Policies, Policies for Agricultural Touristic Tradesmen and Craftsmen, Plans for Hospitality, Awareness and Education, Social Cohesion and Partnerships should be established in 72 main criteria. It can be said that a settlement that conforms to the criteria of being a slow city takes a sustainable approach that supports the development of the city, and that the slow city movement can be regarded as a sustainable local development model. It can create original models and methods by taking into account the internal dynamics of the country and the competitive advantages of local institutions in a manner that is sensitive to the global developments in local development. What is important here is the pillar of local development; history - cultural heritage, natural resources and local capabilities.

Over the past few years, the country has started to become an important export product in Demirci, whose economy has been based on hand and machine carpets for many years and generally dry agricultural activities, especially tobacco. Besides these activities, Demirci has become an educational city in recent years. M.C.B.Ü. A faculty and high school are available. These two schools have approximately 4000 students and staff. When it is considered that 7 secondary schools and 6 primary schools belong to primary education, Demirci seems to be a functional educational city. However, in spite of these positive aspects, Demirci District is a

city that gives continuous migration. In order to reverse this situation, the need to develop a unique model in local development has become a necessity. The reason behind the desire to participate in the Slow City Movement is that this problem situation is unsustainable.

Slow City is especially sustainable for Demirci, a tranquil city whose nature, climate, geographical location, comparative advantage, traditional handicrafts, thermal springs, tranquility and tranquility dominate the city life, hospitality, warm and sincere human relations. it may be a model for local development.

Keywords: Sustainable Local Development, Local Development, Slow City

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**EXAMINATION OF THE POLITICAL SKILL LEVELS OF THE MANAGERS AND
TEACHERS WORKING IN HIGH SCHOOLS DEPENDING ON VARIOUS
VARIABLES**

LİSELERDE ÇALIŞAN YÖNETİCİ VE ÖĞRETMENLERİN POLİTİK YETİ
DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Ayça Nur ÇALIŞIR

Mahir İz AİHL, calisiraycanur@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf PUSTU

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, ypustu@gaziedu.tr

ABSTRACT

‘Political skill’ is a terminology that progressed in international literature which has gained importance under power and politics in organization in recent years. This terminology is further explained as a skill that enables one to understand, influence and enrich others’ goals –be personal or communal– and their ability to influence one another. The positive influence that political skill has on the efficiency of the management, performance of work, and the productivity of the workers has been proved through theoretical and empirical researches. The purpose of this study is first to identify the political skill levels of managers and teachers, and to examine closely whether these skill levels are dependant on certain variables. This study also aims to contribute to the existing literature by revealing the influence of political skills on the educational institutions.

The method of the research is set to be field work and will develop around quantitative research framework. The population consist of the managers and teachers that are employed in High Schools under the Turkish Government Ministry of Education in the city of Ankara-Altındağ. There are a total of 203 managers and teachers that voluntarily participate in this study. The examination of these participant’s political skill levels will be managed through the method called “Political Skills Inventory” which is developed by Ferris, Treadway and others (2005) and which is translated to the Turkish language by Atay (2009). This systematical survey has 18 item questionnaire and the results of the survey will be analysed through SPSS package program. Given the framework of the independent variables and findings of other research, the results of the study will be discussed. Finally, several suggestions and further insights will be provided on the limits of this study and for further studies.

Keywords: Political Skill, Manager and Teacher, High School

ÖZET

‘Politik Yeti’ son yıllarda, uluslararası yazında gelişme gösteren, yönetim alanının güç ve politika başlığı altında önem kazanan bir kavramdır. ‘İşyerinde başkalarını etkin şekilde anlama, başkalarını etkileme bilgisini, onların örgütsel ve bireysel hedeflerini zenginleştirmeye yönelik etkileme veya harekete geçirme amacıyla kullanma becerisi’ olarak

tanımlanan kavramın, uluslararası yazında yönetici etkililiğinden, iş performansına, çalışan verimliliğinden kişilerarası ilişkiler, bireyler, gruplar üzerindeki ve örgüt düzeyindeki süreçlere olumlu etkisi teorik ve ampirik çalışmalarla ortaya konmuştur. Bu çalışmanın amacı, yönetici ve öğretmenlerin politik yeti düzeylerini belirlemek, bunların çeşitli değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymaktır. Bu çalışma politik yeti ve etkilerinin eğitim örgütlerindeki görünümünü yansıtmaları bakımından ilgili yazına katkı sunacaktır.

Araştırma, saha araştırması şeklinde, nicel araştırma deseni çerçevesinde gerçekleştirilecektir. Araştırma evrenini, Ankara İli, Altındağ İlçesinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi Liselerde görev yapan yönetici ve öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırma örnekleme bu evrenden, araştırmaya gönüllü olarak katılan 203 yönetici ve öğretmenden oluşmaktadır. Yönetici ve öğretmenlerin politik yeti düzeyleri, Ferris, Treadway ve diğerleri (2005) tarafından geliştirilen ve Türkçe'ye uyarlaması Atay (2009) tarafından yapılan 18 maddelik "Politik Yeti Envanteri" vasıtasıyla tespit edilecektir. Anketten elde edilen veriler, SPSS program ile analiz edilecektir. Araştırma bulguları ele alınan değişkenlerin kuramsal çerçevesi ve diğer araştırma bulguları göz önünde bulundurularak tartışılacaktır. Son olarak araştırmanın kısıtları ve ileri araştırmalar için önerilere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Politik Yeti, Yönetici ve Öğretmen, Lise.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

THE PRODUCTION OF RENEWABLE ENERGY BY USING PANELS

Dr. Riyad ŞIHAB

Afyon Kocatepe University, rishihab@gmail.com

ABSTRACT

The significant lesson has been taken from the energy crisis of the 1970s which helped to understand the importance of alternative energy sources and that the fossil fuel resources which used extensively after the industrial revolution were not environmentally friendly and renewable. The construction sector, which causes environmental pollution by using a significant portion of natural resources, uses energy in construction, utilization and demolition stages starting from the step of removing the raw material.

From both energy, and ecology policy points of view, buildings need to promote a trend toward the development of energy conservation, cost-effective way to reduce energy use, environmentally safe facilities, and sustainable architecture. In the last twenty years, great improvements have been made in the energy efficiency of buildings. However, the gains, in passive and active approaches, already made are seemed to be just a start to the process. Photovoltaic integrated into buildings can help to take building technology to the next step, by generating electricity while enhancing efficiency. The location of panels may be in vertical or horizontal with respect of building which can be enveloped. The location has an important role in creation of the architectural form and the ambiance in consistency with the function and external environment of the building. Naturally, the designs of optional forms of envelope are directly related to the effective using of PV panels. Within this context, the article will introduce you to the basic design principles of building envelope with PV panels. The aim of this study is to give a brief summary of Production of New renewable energy by using PV systems, options and opportunities of effective using in vertical building envelope, and constructional necessities.

Keywords: Energy Conservation, Photovoltaic, Vertical Building, Renewable Energy.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

THE ADVANTAGES OF THE EARTH CONSTRUCTION

Dr. Riyad ŞIHAB

Afyon Kocatepe University, rishihab@gmail.com

ABSTRACT

Earth construction is an ancient building material that is still used in many different ways with about half the world's population still living in earth buildings. But earth building is not a phenomenon only of the Third World. In France, about 15% of the population lives in earth walled houses. In some regions of Australia over 20% of the houses are built with walls of unfired earth.

In New Zealand, early European settlers applied traditional English techniques of earth construction - using predominantly wattle-and-daub in the South Island and rammed earth in the North Island. Pompallier House at Russell is a well-known example of rammed earth construction, which has stood the test of earthquake, storms, and time.

Earth Building in New Zealand has undergone a revival in interest and this interest is reflected in the number of earth buildings that have been erected in the last two decades. There are currently some 600 earth buildings in New Zealand, including a number in Waitakere City.

The crucial feature of the soil used for earth building is the clay content. Clays are the smallest soil particles, and it is these which provide the cohesion and waterproofing of the wall. The earth material must contain at least 5% clay to achieve bonding strength. On the other hand clay swells and shrinks with changes of moisture level, so more than 50% clay content is likely to be unmanageable.

As a conclusion the construction of earth becomes important for the poor peoples and rich nerveless what theirs aims in the life but for the health the earth construction has becomes inevitable, because everyone wants to get healthy house than traditional houses.

Keywords: Earth Building; earthquake; population; construction.

TARAS SHEVCHENKO
INTERNATIONAL CONGRESS
ON SOCIAL SCIENCES

**CRITICAL ANALYSIS OF THE NOVEL *ME BEFORE YOU* IN THE
PERSPECTIVE OF EUTHANASIA**

Assist. Prof. Muntazar MEHDI

National University of Modern Languages, Islamabad

mmehdi@numl.edu.pk

Lect. Dr. Afia BANO

National University of Modern Languages, Islamabad

amehdi@numl.edu.pk

Irum EHSAN

Iramehsan1@outlook.com

ABSTRACT

The world is divided into blocks on different issues where emotional prosperity and dynamic life of an individual is one of the core matters. Qualitative way of living has always been in precedence over a less improvised lifestyle. Sometimes, resistance towards fate leads people to choose irredeemable paths visible one of which is assisted suicide, also known as Euthanasia. Euthanasia is a practice of intentionally and painlessly killing a human being for humane reasons especially in order to end great suffering or poor quality of life. Disability can be a possible way to live; however, being bedridden has a no way either to live or die. The current study focuses upon the pain of humanity which has no limit and no healing at the same time. It analyses the celebrated work of its time *Me Before You* by Jojo Moyes where Will, a wealthy young quadriplegic, is unable to sustain the miseries of life in the physical world without having a critical sight upon prognosis, although Louisa tries to give him the affectionate company. In order to end his suffering he commits assisted suicide before natural death. The study reflects its findings at two different extremes. It might be ethical to kill someone before they die naturally by challenging the morality of artificial death and it also focused upon inevitability of search of peace in cumbersome situations.

1.1 INTRODUCTION

1.2

“Me Before You” has been written by Jojo Moyes. It was published in 2012 while the storyline being revolved around the very theme of Euthanasia. Euthanasia (The Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2017) is the termination of a very sick person to relieve him from his suffering. The book tells the story of the protagonist Will who is paralyzed after an accident and decides to kill himself after two years of terrible suffering and great misery. After his accident the dominant feeling of pessimism does not let him find any reason to live. However, life offers him some hope when he meets Louisa Clarke, his career who tries to change his mind

about his decision. Will's career tries her absolute best to stop him from ending his life which is virtually a suicide. Twenty-six-year-old Louisa Clark lives with her working-class family and works to support her family. On the other hand, Will Traynor is a successful, wealthy, and once-active young man who was paralyzed in a motorcycle accident two years earlier. Will's mother hires Louisa as she believes Louisa can brighten his spirit towards life. Louisa and Will gradually become more communicative and open-minded as they share experiences together. Will attempts suicide shortly after his mother refuses his request to end his life through Self-respects. Horrified by his attempt, his mother promises to honor her son's wish, but only if he agrees to live six more months. Louisa conceals knowing about Will and Camilla's agreement. However, she tells Camilla she will convince Will to abandon his death wish. Over the next few weeks, Will lets Louisa shave his beard and cut his shaggy hair. Through their frequent talks, Louisa learns that Will has travelled extensively; his favorite place is a cafe in Paris. Noticing how limited her life is and that she has few ambitions, Will tries to motivate Louisa to change. Louisa continues seeing her longtime boyfriend, Patrick, though they eventually break up due to her relationship with Will. Meanwhile, Louisa's father loses his job, causing more financial difficulties. Louisa realizes that Will was trying to help her secure her freedom from her family. The two attend Alicia and Rupert's wedding where they dance and enjoy. Will tells Louisa that she is the only reason he wakes up in the morning for. He says their time together has been special, but he cannot bear to live in a wheelchair. When they return home, Will's parents are pleasantly surprised by his good physical condition. Louisa, however, resigns as his caretaker, and they understand that Will intends to end his life. On the night of Will's flight to Switzerland, Louisa visits him one last time. They agree that the past six months have been the best in their lives. He dies shortly after in the clinic, and it is revealed that he left Louisa a considerable inheritance, meant to continue her education and to fully experience life. The novel ends with Louisa at a cafe in Paris, reading Will's last words to her in a letter, that tell her to 'live well'.

1.1.1 Problem Statement

Life is given only once to be lived. It's actually one's duty to live it as optimistically as possible so the very purpose of life should be to give meaning to one's life and to consider it worth living. One should never lose hope as it can bring us back toward life in the time of despair and so should face the difficulties with courage and patience. Life is not only there in the physical world but it also has some bonds with the spiritual and emotional aspects of an individual's incubation period of death. Even the sun will eventually fade away, but spiritual realities will not. The subject of this novel also identifies the problem of living without much hope and meaning as Will's struggle in the novel reflects his inadequacies to cope with the life's complexities.

1.1.2 Research Question

1. How has the writer depicted euthanasia in the novel *Me Before You*?

1.1.3 Research Objectives

1. To identify how euthanasia has been presented in the novel.
2. To find out the reasons behind euthanasia as described in the novel.

1.1.4 Significance of the Study

The importance of this study will be a source of information to the contemporary readers as the theme of the novel is a problem of almost every second individual of modern era. Modern life has become so challenging in making pace with the technological and scientific growth that a less-privileged lifestyle can lead people to embrace pessimistic psyche as the arrival of science and logic as vanished the element of theology and belief. In this way, it will be of great importance considering the subject of the research, especially for those who are hopeless and those who want to know the worthiness of life, as one of the objectives of literature is to improve an individual's psychological acceptance of life the way it is granted. Hence, the value of life is not just in its physicality but in our relationships with those who are around us and make us feel loved and hopeful even in the hardest times of our lives.

1.2 LITERATURE REVIEW

The word euthanasia was initiated in Greece that means a good death (The Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2017). Euthanasia covers several areas. Voluntary euthanasia is the stage where patient can take decision and in involuntary euthanasia person don't take decision himself or herself because he is not considered in a position to take such decision. Consider an example of cancer patients, who are unable to take decision in critical situation of their life where death is the only solution to get rid of that suffering.

In a well focused article *Euthanasia: Right to life vs right to die*, researchers have discussed social, cultural and religious aspects of society (Math & Chaturvedi, 2012) and they are of the opinion that euthanasia should be illegal. We came across views of supporters and opponents; their main purpose is to discuss the complex and sensitive issue of euthanasia which can lead to an optimal solution of the problem. It discusses both medical and human rights perspectives according to Supreme Court. In India voluntary and involuntary euthanasia both are crime and most of the world practices the same. In 1994, accused were convicted under 309 (IPC Sec), and they referred appeal to supreme court of India in 1996. In appeal they stated that they have got a right of dying under article 21 of constitution and honorable court should declare suicide as legal under certain circumstances. They also stated that punishing a mentally disturbed person is against human rights but no one would get any harm because of suicide. Eventually Supreme Court announced their decision to withheld judgment of lower court and directed parliament to omit section 309 from Indian penal code.

Similarly, this challenge has also been discussed in various parts of the world due to its consideration as the most important issue of the modern world. Euthanasia is wonderfully discussed in another article *Euthanasia revisited* (Chao, Chan, & Chan, 2002). Euthanasia is a controversial issue. It is not just a health moral problem; it also has logical, legitimate, religious and political scopes. Debate on this topic is complex as many people are quite un-familiar with this term and here the confusion of the jargon takes place. Hence, it is very important to define the word Euthanasia and then suffering, while conditions and types of euthanasia should also be kept under focus. According to the very researcher, euthanasia has been categorized into voluntary and involuntary euthanasia, moreover active and passive euthanasia has also been sighted. This research shows that in voluntary euthanasia, patient wants to die legally and in involuntary

euthanasia, when the patient is not able to take his decision or if the patient is not in his conscious then his family members take decision. In a similar manner Active and passive euthanasia are two different things but both serve the same purpose, which is to end the life of a permanently disabled but living person. Although this practice is discouraged in West yet it has not gained the status of highly discussed problem. According to this research, an attempt was carried out in 1935 to pass the bill in order to legalize Euthanasia but the attempt was a complete failure. Later on, the World War II changed the situation as it gained the status of highly discussed matter. In 1939 the Nazis started euthanasia campaign; they were specialized in different medicine departments (Chao, Chan, & Chan, 2002). There were probably seventy thousands patients who became victim of that program and those victims died due to chemical gasses and poison. This issue gained the status of highly discussed matter in the courts too. In later years, Euthanasia was legalized in different countries especially in Netherland, the UK, and the USA. Before 1970's it was an unknown matter but after 1970s this issue raised to its peak level. Netherland is the first country where euthanasia is legalized and they are practicing it openly as it has become the part of their law.

Banovic and Turanjanin in their article *Euthanasia: Murder or Not: A Comparative Approach* raised the same question whether euthanasia is considered as a murder or not (Banovic & Turanjanin, 2014). This very article discussed the point of view of the supporters and the people having opposing point of view regarding Euthanasia. Researchers have discussed this delicate matter under the light of religion, human rights, patient's attitude and doctors' views. People who do not follow the idea of Euthanasia they consider it as a murder. In other words, they consider it against the law of nature as life and death is not a matter to be controlled by human hands. On the other hand, people who support the idea, they regard this as an act of mercy (Banovic & Turanjanin, 2014). To be clearer, they share the belief that it is a noble cause to ease the pain of someone who is not willing to endure this pain. Besides, the people who support this very practice or those who do not, share the same idea that their foremost purpose is to respect the wishes of patient and they want them to live their life on their own choice and conditions. People who do not behold this idea, they discuss this highly sensitive matter under the banner of religion, as religion strongly condemns this act and it is considered suicide. Moreover, suicide is considered as a sin, it is prohibited in Islam and Christianity. In Islamic countries it is totally prohibited and considered as an act of murder. A survey research conducted in Iran shows the result that 98% physicians agree with the idea that euthanasia should be illegalized as it is a kind of murder and violation in the name of painless death. In other words, it promotes the idea of suicide and hopelessness. A recent survey conducted in Turkey highlights that 78% people are going for voluntary euthanasia just to get rid of their problems. While, all those regions following Islamic law consider Euthanasia to be a criminal act.

Pereira J. in his article *Legalizing euthanasia or assisted suicide: the illusion of safeguards and controls* (Pereira, 2011) discussed the issue under the banner of law in different countries of the world. According to the researcher, Euthanasia and assisting suicide is illegal in some countries of the world. In Netherland euthanasia is legal for those who are terminally ill and over 70 years of age only if they are exhausted of life. It is defined homicide; which can be

attempted by physicians on the request of the patient. Moreover, regions like Netherland, Belgium, and Luxembourg have legalized euthanasia. In 1997 The United States of Oregon and Washington legalized euthanasia but still it is regarded as an illegal act. It was legalized first time in Netherland in 2001 and in Belgium it was legalized in 2002. In early 1900s, euthanasia or suicide was legalized in Switerland but the involvement of the physician was mandatory to make the death legal. But this situation developed a new scenario when it was discovered that physicians were involved in taking lives without the consent of patients. According to reports some 2410 people were put into death sleep on the name of euthanasia without consent of the victims (Pereira, 2011).

Involuntary euthanasia is considered more dangerous threat than the voluntarily euthanasia as the homicide becomes easier. It is reported that nearly 500 people die involuntary in Netherland every year. Death rate of voluntary and involuntary euthanasia in Belgium is three times more than Netherland. In Belgium research study found that 208 people were killed by physicians when they were not in their senses. Many cases are not reported to Federal Control and Evaluation Committee and these unreported cases have increased to 92% (Pereira, 2011). Lawmakers in different countries and authorities have voted last year against legalizing euthanasia because of the fears and proof which has found by the research study. Those authorities include France, Scotland, England, South Australia, and New Hampshire. They have chosen to improve comforting care services and to educate health authorities and the public.

An article *What people close to death say about euthanasia and assisted suicide: a qualitative study* (Chapple, Ziebland, McPherson, & Herxheimer, 2006) holds the point of view and attitude of terminally ill patients about euthanasia. Several surveys show that most of the people in UK consider euthanasia as a murder. The researches highlight this very issue that people are committing suicide and applying for euthanasia to get rid of their problems which is indirectly promoting death. It should not be legalized because UK law makers thought people are being convinced by the concept of euthanasia day by day as they think it to be an eath and comforting way out of their problems. They had found many reasons behind this idea including discomfort and expected pain, fear of dishonor, loss of control and mental weakening. Those who don't want to be a burden, they think to go for euthanasia. It is illegal in UK but it is not clearly mentioned in the law. In the UK, doctors are not allowed to give any treatment which supports death and doctor are supposed to give artificial food which helps to prolong patient's life. If the patient is seriously ill, recovery is not possible and he is in pain so in that case, court will take the ultimate decision about patient's life. At this stage, doctor can perform involuntary euthanasia if the consent of the court is available. The UK law considers suicide as "inconsistent, unclear and impervious"(Chapple, Ziebland, McPherson, & Herxheimer, 2006). This article raises the views of different patients who are supposed to go for euthanasia because of some incurable disease and they are tired of bearing medical treatment so they want to get relief out of their life. It is believed that people want to die because they don't want to be a burden on their family. People above the age of 70 years more often prefer euthanasia to end their life otherwise it can be a disgrace for their family in suicidal case, so they consider euthanasia being the only way for them to die an honorable death.

Although this topic is regarded as highly sensitive to talk about in certain parts of the world, *Fitzpatrick* in his article *Euthanasia: We can live without it* (Fitzpatrick, 2013) has held the courage to discuss about this very issue in Belgium. There are mixed views about euthanasia whether to allow disable persons to end their lives or not. Some of the scholars have soft corner for disable persons along with the terminally ill patients. However, there are scholars who are against this law and they have solid reasons against this practice. *Fitzpatrick* in this article gives reference to Belgium law which states that

“Medical doctor should be present while performing this procedure.” (Fitzpatrick, 2013)

But it has been observed that people have committed suicide even in the presence of nurses which is illegal. According to this article around 47% of euthanasia cases have not been reported and unfortunately some people have performed this controversial procedure even without the consent of that individual which is a criminal offence. This article mentions some strange cases where some people have requested for euthanasia when they started losing their eyesight. Moreover this research article mentions the famous advocate of euthanasia Dr. Jan Bergheim who also admitted that despite all challenges it should be extended to the children as it helps to remove sufferings. The European social rights committee raised questions over the Euthanasia laws in Belgium and alleged that they had breached the European Social Charter, as Euthanasia does not fall into the acts of medicine, if government allow such cases then this controversial procedure will become common and it cannot be prolonged to children.

In the above mentioned research articles it is all clear the way different writers have portrayed this practice of euthanasia in different parts of the world under the different social and cultural backgrounds. The above discussed researches have highlighted the possible problems which can possibly lead victims towards this painful practice of killing themselves on their own will. In this world where people enjoy different life style, they also have the different approaches towards life and death. In the novel selected by the researcher, the character “Will” also holds a different prospective about the life. But somehow he loses confidence in himself and starts to think of euthanasia, a painful practice for his family and friends. Through this research, the researcher will highlight the circumstances which lead Will to end up his life. The present research shows that life is a gift of God, and it should not be wasted in such a manner which seems painful and un-natural. The previous researchers have missed this issue of individual’s life in their researches but the present puts light on this very issue that affects the life of an individual himself.

1.3 RESEARCH METHODOLOGY

1.3.1 Research Design

The researcher has adopted the Qualitative method of research to study the selected data which is secondary in nature. The research is based on the thematic analysis, a technique which is used to draw many interpretations from the targeted text (Ibrahim, 2012). In thematic analysis the selected data is mostly dependent on the elucidation which means that the researcher has to explore the data through different angles and prospects. The chief reason behind the use of this

technique is that there is always a possibility to collect a number of text evidences therefore it becomes necessary to interpret data through different prospects.

1.3.2 Research Method

The present study is based on the Qualitative Research method to interpret the text from the selected data. The core objective of the research is to identify the theme of Euthanasia that how the writer has depicted this aspect of the society. This research method sees the text evidences beyond the surface level in order to develop the complete understanding of the text as thematic analysis explores the text through different interpretations. The researcher has carefully carried out the analysis to answer the defined objectives and questions of this very research.

1.4 DATA ANALYSIS

The novel discusses themes of love, sacrifice, class struggle, quality of life and euthanasia. In the discussion, the theme euthanasia of the well-celebrated novel *Me Before You* novel has been discussed. This novel talks about the things which make life worthy, it tells the importance of money, power and status as well but the most important thing is health. In this novel quality of life has been discussed clearly and in this novel one more aspect is clearly showing. Life never offers everyone everything, and no one can get everything in life. Will Traynor has everything in his life and on the other hand Louisa Clark's family is going through financial crisis. After accident Will's money does not relieve him from suffering as Louisa's family was living together happily though they had financial issues but they were together. In the novel death of a disabled person is presented as a normal happening.

Louisa says to herself that it is not just about disability, it is not just about the person who is immovable in the chair. It is about that person who has lost his freedom and his health and he is suffering from health issues as well. She realizes it is not easy to live a life like him, as he used to be an active and sports loving man. It is not easy for anyone to live life like him. Clark says if she would be at his place then her life would be miserable too.

The researchers also found and it is clearly mentioned that how it feels awkward to feed a fully young and a grown up man. There is a time when someone feels grown enough to do his own work like to eat, to drink or to wear. But in this present situation Will was not able enough to help himself to do a single thing on his own. This made Will to think about his inability to do something practical for himself. In other words Will felt embarrassed because he did not want to be dependent on any person. These feelings of embarrassment were well understood by Clark who is Will's caretaker. She also felt the same embarrassment to see Will in this helpless situation as it is quiet natural to see a grown person to be so dependent and helpless who was once young and energetic. These sad feelings and Will's inability to take care of himself made Clark sad too.

It is also found in the text as is depicted the fine example of how Clarke took care of Will who is totally disabled person and it is almost impossible for him to move a single thing without the help of Clarke. These lines also show the responsibility and sincerity of Clarke towards her job and Will. In these line his health is almost down and Will seems almost fainted which creates an undescrivable situation for Clark as she is the one to take care of him in helpless condition. It

is almost the early part of the night when Clark observes his state of health. Though she is stunned to see Will in this situation where he is drowned in sweat which shows that Will is not in his good health, she holds her nerves to get herself ready to take care of the situation. In this very moment, Clark works by waking Will up. The first thing she does is to force him to take the medicines, this shows the care and sense of duty which made Clark to do something in order to bring Will in stable condition. Although Will is not ready to take medicine but it is Clark who urges him to take the medicine to make sure of his health.

The novel also witnesses that Will is at front of Louisa and his arm is bent. She says sometimes it is unbelievable that he is not able to move himself. It is not something believable that he is paralyzed below his neck, he cannot move his body parts. He is a disabled person and totally dependent on others. His life is luxurious and he is suffering from many health issues. Nobody can realize he is suffering from a lot of problems and people may think his life is perfect because he has everything whatsoever he desires for. He is young and handsome so sometime we can forget that he is disabled and dependent upon others and he cannot live his life as he used to live earlier.

In the excerpts, it clearly shows disability of Will that he is even unable to move his hand, he is unable to clean himself and shave his beard. His caretaker helps him to shave his beard and she was noticing pain. Louisa says she observes a pain on his face and he seems sleepless and there is a pain in his eyes, it is obvious that he doesn't sleep at night and worry about his health issues. His face is showing pain and problems and it is very clear he is suffering from problem. His face is telling the story of his sleepless nights and pain and disability. It is not easy for him to live like this because of his disability he doesn't want to continue his life.

This...tonight...is the most wonderful thing you could have done for me. What you have told me, what you have done in bringing me here...knowing that, somehow, from that complete arse, I was at the start of this, you managed to salvage something to love is astonishing to me. But...I need it to end here. No more chair. No more pneumonia. No more burning limbs. No more pain and tiredness and waking up every morning already wishing it was over. When we get back, I am still going to go to Switzerland. And if you do love me, Clark, as you say you do, the thing that would make me happier than anything is if you would come with me. So I'm asking you - if you feel the things you say you feel - then do it. Be with me. Give me the end I'm hoping for.

Being a disabled person, Will has completely lost hope as he sees no purpose of his life. These lines serves the best example of the theme Euthanasia that why he was so much disappointed with his life and wanted to end this suffering. As it is human nature being youthfull and energetic, everybody wants to live a life full of adventure but these things become a dream for him.. This happens with Will, as he was ambitious and fun seeker, he wanted to do many things in his life but perhaps life had other plans for him. Now he is disabled and unable to do something which makes him so much depressed that he often expresses his wish to end his misery. It is not that he did not try for medication, he tried all the possible medication to make his health better but it went all in vain. After judging his inability to do something on his own, he sees no purpose in his life. It's the harsh reality of life that when you see no purpose of life then

you want to die a peaceful death to end the sufferings of your life. Same is the case with Will because he saw his life useless as a broken piece of clock whose time never runs in his favor. In this hopeless condition where he has made his decision to end his life, he tries to convince others to think about his decision as he does not want to be anybody's responsibility.

In these lines Will's is discussing with her mother that he wants to end his life he never thought that he will live such a miserable life. He has everything in his life, that made him arrogant and rude. When he wishes for death and euthanasia, his mother says you cannot end your life like this. Even your religion doesn't allow you for, it is forbidden in Christianity to end up life with your own will. Suicide or euthanasia is not allowed in Christianity. His mother talks from religious point of view to change his son's decision.

In these lines Will is talking to Louisa that his life is too difficult he is not living life like normal people. If anybody would be at his place he would have taken the same decision, it would be the worst situation for anyone. He says he is not able to breathe but according to people he is living a life. He says he cannot live life on bed nobody can understand what he is going through. Life is not just about breathing and it is not enough for a man who has lived his life freely and boldly, so it shows that Will wants to end his life through euthanasia because he is in pain.

In these lines Nathan the medical caretaker of Will is talking to Louisa about Will's decision. He talks to Louisa that they can't force him, they can't change his decision. He says they should respect his decision if we will not respect his decision then we are like others who don't respect decision of someone. We should try to make him happy and help him to live his life the way he wants to. He says if he wants to live his life happily then he can, by forcing him we cannot change his decision it seems stupid.

The whole novel is revolving around the theme of euthanasia. In these lines Will is trying to tell Louisa that he cannot change his decision, he admits no doubt his life was beautiful before accident but his life has become beautiful because of her. Will also tries to tell her that she cannot change his decision and not to force him. He says he never wishes for this life, he says he never wishes and want such a miserable life, this is not what he wished for. He says love is not enough for him, you didn't see me before how much active he was in his life. He cannot live his life on the wheel chair because he has been enjoyed a lot and there are many places and dreams he wanted to fulfill. He says he loved travelling, riding and enjoying. That is the major reason he wants to go for euthanasia that is what he wishes for.

In these lines Will wants Louisa to be with him in his decision, to respect his decision, let him do what he wants to do. Clark doesn't help him because she wants to live her whole life with him, so Will tries to convince her but fortunately or unfortunately she doesn't agree with his decision. She gets angry that how can she be a part of his suicide and he wants her to be with her in euthanasia decision. She says she cannot see him dying because he is the person with whom she wants to live his life. It wasn't easy decision for her and Will as well. She thinks Will is selfish and not understanding her however, he wants Louisa to live her life boldly and does not want to bound her life for a disable person.

As it has been mentioned in this study that Euthanasia is highly sensitive matter to talk about, these line show the perfect example of the sensitivity of the matter. Will is fighting a battle

with his disabled life whether he should go for Euthanasia or not. But when he has taken his decision it seems hard for others to agree with Will's decision. When Clarke's mother comes to know about the Will's decision to end up his life, she turns out to be in complete shock as Clarke has accepted Will's decision. As Clarke's mother knows that she is in love with Will, it seems inappropriate to support the idea of ending up Will's life with the will of Will. Clarke's mother is in not in favor of Will's decision and she tries to explain to Clarke that this is not a good choice to agree with Will. Moreover, she warns Clarke that by agreeing with Will's decision you are pushing Will towards death. It does not seem right to push a young man towards death when he can still take breaths of his life. It can be implied through these lines that Euthanasia is not accepted altogether because everybody has different prospective towards life. Will and Clarke consider Euthanasia as the only solution to Will's long run of disabled life while Clarke's mother thinks it is like pushing a person towards his death by agreeing with his insane decision.

There comes a point in one's life when it seems almost important to accept certain decisions which are very hard to be agreed. These lines perfectly show this kind of a situation for Clarke as she reads the letter of Will, which was written before his death. Will wanted to help Clarke as she took care of him and she shared wonderful moment with Will and almost brought him towards life. These are the words of Will written in a letter where he is trying to convince Clarke that why he took this step to end up his life. He also gives clarification that it was really hard for him to end up his life like this, this shows that he was so much disappointed in life as was completely disabled and embarrassed at his condition. This disabled stated forced him to end up his life and only the victim can understand the pain of this unkind act. He knew that this decision of his will definitely put a bad impression on his loved ones therefore he wrote a letter to Clarke and tried to justify his stance by saying that one day you will understand this. It could also be the reason that Clarke brought him so close to the life that he felt bad for Clarke as she wants getting something she deserved. As a disabled man he could not give what she wanted, therefore he helped Clarke in achieving something in her life with the wish that you will enjoy a wonderful and free life where there will be no responsibility for you.

1.5 CONCLUSION

This chapter concludes the research based on his findings, objectives and gaps which were left un-fulfilled in the previous researches. The present study is not final in its conclusion as it will open new dimensions to understand the very theme of the novel, Euthanasia. This theme will develop better understanding in reader's mind and will be helpful to explore the new interpretations based on the Euthanasia as it is the most discussed issue in modern world of stress and anxiety.

This present research has brought many dimensions under consideration to develop the different interpretations in reader's mind which will also be helpful for future researcher to consider Euthanasia as an important matter in modern world. The foremost aspect of the research is that it has brought Euthanasia under debate where the world in general including the Islamic perspective is divided into two parts whether this practice should be allowed or not. In Will's case it looks both appropriate and inappropriate at the same time, as he faced opposition at first

but with the passage of time this matter got settled and he turned the opposition by giving strong arguments. This research gives reader a better chance to understand the life of a disabled man who is unable to carry on his life for himself and for his loved ones, being unable to see his life beyond the walls of his house. It looks almost impossible to find a reason to live with such inability where one can enjoy the fun and luxuries of life. It is hardest to live a disabled life even when all the worldly blessings are available. This disability forces one to think about ending one's life with one's own desire and this is termed as Euthanasia. These were the feelings which the very researcher tried to interpret to introduce the readers a new prospective of the novel. Moreover, Jojo Moyes pinned down the story in such a way, where Will finds not a single reason to live his life. He develops such thoughts that he feels ashamed of living in such a condition where he is totally dependent upon others. This is the vital point which the writer wants to highlight through his novel. This key theme has been well highlighted in this study. This key research also suggests us to understand the feelings of disabled people around us who are living a miserable life. It's our duty to console such people and give them hope to live their lives as it is a gift given by God and He is the only decision making authority to control life and death.

As far Islamic perspective is concerned regarding mercy killing; it would be difficult to give a verdict at the level research. However, the research would infer the matter that it is quite indispensable to put in all efforts for the peace of humanity and to escape them of any hazard of mental derision and excruciating pain.

This exploration is not an ultimate truth based on the findings but like the other researches it has some faults and drawbacks. Foundation of this research has been laid on the findings and conclusions given above.

References:

Math, S. B., & Chaturvedi, S. K. (2012). Euthanasia: right to life vs right to die. *The Indian journal of medical research*, 136(6), 899.

Chao, D. V. K., Chan, N. Y., & Chan, W. Y. (2002). Euthanasia revisited. *Family practice*, 19(2), 128-134.

Banović, B., & Turanjanin, V. (2014). Euthanasia: murder or not: a comparative approach. *Iranian journal of public health*, 43(10), 1316.

Pereira, J. (2011). Legalizing euthanasia or assisted suicide: the illusion of safeguards and controls. *Current Oncology*, 18(2), e38.

Chapple, A., Ziebland, S., McPherson, A., & Herxheimer, A. (2006). What people close to death say about euthanasia and assisted suicide: a qualitative study. *Journal of Medical Ethics*, 32(12), 706-710.

Fitzpatrick, K. (2013). Opinion: Euthanasia: We can live without it...

CNN (<https://edition.cnn.com/2013/11/27/opinion/opinion-anti-euthanasia-kevin-fitzpatrick/index.html>)